

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1676-1695

wydali
Michał Zwierzykowski
Robert Kołodziej
Andrzej Kamiński

WYDAWNICTWO NAUKOWE UAM

*Akta sejmikowe
województw
poznańskiego
i kaliskiego.
Lata 1676-1695*

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1676-1695

Wydali
Michał Zwierzykowski
Robert Kołodziej
Andrzej Kamiński

Poznań 2018

Recenzenci: dr hab. Jarosław Stolicki
dr hab. Leszek Wierzbicki, prof. UMCS

© Michał Zwierzykowski, Robert Kołodziej, Andrzej Kamieński 2018
© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012-2017

Druk publikacji finansowany w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2015-2020

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Indeksy opracował Michał Zwierzykowski

Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy w Środzie na dzień 5 listopada 1688 r., z dołączoną informacją o uwierzytelnieniu niewłaściwą pieczęcią z powodu nieobecności kanclerzy (fot. M. Zwierzykowski z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu)

Redaktor: Ewa Dobosz

Projekt okładki: Ewa Wąsowska

Skład: Dariusz Wierzbicki

ISBN 978-83-232-3399-2

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
61-701 POZNAŃ, UL. ALEKSANDRA FREDRY 10
www.press.amu.edu.pl
Sekretariat: tel. 61 829 46 46, faks 61 829 46 47, e-mail: wyd nauk@amu.edu.pl
Dział Promocji i Sprzedaży: tel. 61 829 46 40, e-mail: press@amu.edu.pl
Wydanie I. Ark. wyd. 52,50. Ark druk. 46,125
DRUK I OPRAWA: VOLUMINA.PL DANIEL KRZANOWSKI, SZCZECIN, UL. KS. WITOLDA 7-9

*Niniejszy tom dedykujemy
Pamięci Profesora Krystyna Matwijowskiego,
wybitnego historyka czasów panowania
Jana III Sobieskiego*

Wstęp

Kolejny tom akt sejmikowych województw poznańskiego i kaliskiego, oddawany niniejszym do rąk Czytelników, został opracowany i wydany drukiem dzięki projektom finansowanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” i jest kontynuacją wydawnictwa zapoczątkowanego jeszcze w połowie XX w. przez Włodzimierza Dworaczka¹, a podjętego i realizowanego od 2002 r. przez Michała Zwierzykowskiego², od 2012 r. we współpracy z Robertem Kołodziejem i Andrzejem Kamieńskim³. Obejmuje 340 różnorodnych tekstów⁴, pochodzących z lat 1676-1695. Ramy chronologiczne stanowi sejmik relacyjny po sejmie koronacyjnym Jana III w 1676 r. oraz rok 1695, w którym odbył się sejmik deputacki województw poznańskiego i kaliskiego, ostatni sejmik za panowania tego władcy. Dzięki pozyskaniu grantów w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w opracowaniu są kolejne tomy, obejmujące materiały sejmikowe z lat 1633-1668⁵ oraz 1764-1793⁶, a także w przygotowaniu do druku trzy tomy akt sejmiku województwa bełskiego⁷.

¹ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, t. 1: 1572-1632, cz. 1: 1572-1616, wyd. W. Dworaczek, Poznań 1957, t. 1: 1572-1632, cz. 2: 1616-1632, wyd. W. Dworaczek, Poznań 1962.

² *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732*, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008 (finansowanie w ramach projektu KBN-MNiSzW – numer 2 H01G 003 25 w latach 2003-2007). *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015 (tom powstał dzięki finansowaniu ze środków na naukę w latach 2008-2012, jako projekt badawczy MNiSzW nr N N 108 033335).

³ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668-1675*, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamieński, Poznań 2018 (badania finansowane ze środków na naukę w latach 2012-2017, w ramach projektu NPRH numer 11H 11 000280, druk finansowany ze środków na naukę w latach 2015-2020, w ramach projektu NPRH numer 1aH 15 0046 83).

⁴ Dodatkowo uwzględniono, bez nadawania kolejnych numerów, streszczenia części niemieckich listów (publikowanych w całości) informujących o sejmiku, wykonanych przez Stanisława Lukasa i dostępnych w tzw. Tekach Lukasa w zbiorach Biblioteki Ossolineum.

⁵ Grant realizowany pod kierunkiem Igora Kraszewskiego (UAM), przez Andrzeja Kamieńskiego (Instytut Historii PAN), Roberta Kołodzieja (Uniwersytet Wrocławski) i Michała Zwierzykowskiego (UAM).

⁶ Grant realizowany pod kierunkiem Michała Zwierzykowskiego (UAM), przez zespół, w którego skład wchodzi: Robert Kołodziej (UWr), Witold Filipczak (UŁ), Dariusz Rolnik (UŚ) i Grzegorz Głabisz (UAM).

⁷ Zostały opracowane dzięki środkom z grantu NPRH 11H 11 000280, a środki na druk będą pochodzić z kolejnego grantu, pozyskanego tym razem na opracowanie pierwszej części akt sejmi-

W latach 1676-1695 sejmik województw poznańskiego i kaliskiego zebrał się lub miał zebrać na 64 zgromadzeniach, wśród których było: 11 przedsejmowych, 1 powtórne przedsejmowe, 11 relacyjnych, 1 powtórne relacyjne, 22 deputackie (w tym dwa w dodatkowych terminach – 29 marca 1677 i 21 marca 1678 r.), 1 nadzwyczajne za uniwersałem Jana III w dniu 12 marca 1692 r., a także aż 17 z limity, co jest poważnym sygnałem, że instytucja ta zakorzeniła się w wielkopolskiej praktyce sejmikowej właśnie w tym okresie (w latach 1668-1675 nie odnotowaliśmy limity wcale). Spośród tych wszystkich zgromadzeń sejmikowych zerwano aż 19 (oraz najpewniej również 2, o których nie odnaleziono informacji, czyli łącznie 21), w tym: 3 przedsejmowe (w 1687, 1689 i 1692 r.), 1 powtórne przedsejmowe (w 1688 r. – z powodu skradzionych uniwersałów królewskich sejmiku nie można było zgodnie z prawem zwołać), 1 relacyjne (w 1689 r.), 8 deputackich (w 1679, 1686, 1687, 1688, 1689, 1690, 1691 i 1695 r.) i 6 z limity (w 1676, 1679, 1686, 1690, 1691 i 1692 r.), o losach 2 zgromadzeń sejmiku nie udało się nam odnaleźć informacji (sejmik deputacki w 1681 i sejmik z limity w 1683 r.), być może i one zostały zerwane. Jednego z ogólnej liczby 64 zwołanych, limitowanych lub zbierających się z mocy prawa zgromadzeń nie podjęto – chodzi o sejmik z limity w dniu 4 stycznia 1677 r. (wyznaczony jeszcze podczas sejmiku deputackiego 14 września 1676 r.), który nie odbył się z racji na odbyty wcześniej sejmik przedsejmowy w Środzie w dniu 10 grudnia 1676 r. Przy statystyce procentowej odbytych i zerwanych sejmików wypada zatem liczyć jedynie 63 zgromadzenia. W sumie zerwano lub najpewniej zerwano 33,33% z nich. Znaczna część tych unicestwionych sejmików przypada na lata 80. i 90., a więc 2. połowę panowania Jana III. Wynik jest tym smutniejszy, że w okresie wcześniejszym (lata 1668-1675) na 40 zgromadzeń zerwano lub nie doszło zaledwie kilka.

Cała edycja w niniejszym tomie liczy łącznie 340 dokumentów i tekstów. Są to: lauda – 30, instrukcje dla posłów na sejm – 8, instrukcje dla posłów sejmiku do króla, prymasa i hetmana – 10, odpowiedzi na te instrukcje – 6, uniwersały zwołujące sejmiki – 19, uniwersały w różnych sprawach związanych z działalnością sejmiku – 27, instrukcje królewskie na sejmiki – 11 i 2 suplementy od instrukcji, 20 królewskich listów przedsejmowych i kredensów, listy kierowane do sejmiku – 24, listy wysyłane w imieniu sejmiku lub przez marszałka z anonsem wysłania poselstwa sejmikowego do króla – 8, odpowiedzi na listy sejmiku – 1, pokwitowania dla poborców sejmikowych – 3, diariusze, relacje i pomniejsze informacje o sejmiku z korespondencji 121, rejestry szlachty na popisach – 6, różnego rodzaju manifestacje 10, mowy i zagajenia wygłaszane podczas sejmiku 21 i kilkanaście innych drobnych tekstów (w tym 6 deklaracji poselskich wielkopolskich na sejmach w sprawach podatków i sejmików relacyjnych, przedrukowanych z Volumina legum). Do liczby 340 tekstów dodać należy również nienumerowane streszczenia polskie opracowane przez Stanisława Łukasza jeszcze w XIX w., załączone przez Wydawców do 13 spośród kilkudziesięciu niemieckich tekstów uwzględnionych w niniejszej edycji. Całość tomu dopełnia aneks, w którym umieszczono siedem tekstów odnalezionych podczas bieżących kwerend, a doty-

kowych województwa łęczyckiego z okresu 1572-1695 – NPRH 31H 17 0445 84, kierowanego przez Roberta Kołodzieja.

czących wydane już drukiem tomu za lata 1696-1732 r. – jest to sposób już wcześniej praktykowany. Podobnie, ale znacznie obszerniejsze aneksy dołączono do tomu za lata 1733-1763 oraz do monografii M. Zwierzykowskiego poświęconej dziejom sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732⁸.

Spśród wszystkich akt sejmikowych w niniejszym tomie aż 197 tekstów opublikowano na podstawie oryginałów (w tym zaledwie 1 to uniwersał drukowany), 20 z oblat w księgach wpisów, 1 z urzędowego ekstraktu oraz 115 z kopii współczesnych odnalezionych w rozmaitych kopiariuszach materiałów historycznych czy zbiorach *silva rerum*. 7 tekstów wydano na podstawie wcześniejszej edycji – są to informacje o zwołaniu sejmiku relacyjnego na podstawie deklaracji sejmowych (*Volumina legum*) oraz wzmianka o sejmiku z drukowanych listów K. Sarneckiego.

Opublikowane teksty zebrane zostały w wyniku wieloletniej kwerendy w zasobach i zbiorach krajowych archiwów oraz bibliotek. Pochodzą przede wszystkim z Archiwum Państwowego w Poznaniu, gdzie w świetnym stanie zachowały się niemal wszystkie księgi grodzkie i ziemskie z doby staropolskiej – w nich właśnie, w serii *relationes*⁹ ksiąg grodzkich 10 grodów i przygródków (grody w Poznaniu, Kaliszu, Wschowie, Nakle i Wąlczu oraz przygródki w Kościanie, Kcyni, Gnieźnie, Koninie i częściowo z zachowanych dla tego okresu ksiąg z Pyzdr) odnaleziono zasadniczy trzon niniejszej edycji, podobnie jak w przypadku tomów wcześniejszych.

Pozostałe materiały odnalezione zostały podczas kwerend realizowanych w kraju, w Bibliotece Kórnickiej PAN, Bibliotece XX. Czartoryskich, Muzeum Narodowym, Bibliotece Jagiellońskiej oraz Bibliotece PAU i PAN w Krakowie, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Archiwum Głównym Akt Dawnych, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (tu szczególnie cenny diariusz autorstwa Piotra Opalińskiego, późniejszego wojewody łęczyckiego i starosty generalnego Wielkopolski, w którym szereg zapisek dotyczy sejmiku) i Bibliotece Narodowej w Warszawie, Archiwum Narodowym w Krakowie, Archiwach Państwowych w Gdańsku, Przemyślu i Toruniu, Archiwum Polskiej Akademii Nauk (Teki Wolińskiego), ale również za granicą, w Geheimes Staatsarchiv w Berlinie-Dahlem, Haus-, Hoff- und Staatsarchiv w Wiedniu, Państwowym Historycznym Archiwum Białorusi w Mińsku, Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Stefanyka, Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy w Kijowie oraz Narodowej Bibliotece Ukrainy im. Wernackiego, a także Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Sankt Petersburgu. Jedna sylwa odnalazła się w zbiorach prywatnych – pochodzi z niej kilkanaście tekstów dotyczących interesującego nas okresu. Część z nich została wydana już wcześniej drukiem przez Aleksandra Jabłonowskiego, pozostałe udało się jednak uwzględnić w niniejszej edycji, jako jedyne zachowane do dziś kopie. Sylwa ewidentnie pochodzi z kręgu wiel-

⁸ M. Zwierzykowski, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732*, Poznań 2010, s. 403-413; *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, s. 828-872.

⁹ Były to zarówno księgi protokołów (najbardziej wartościowe i zawierające niezliczone oryginały), jak też dla początkowych lat objętych niniejszą edycją również seria indukty.

kopolskiej magnaterii 2. połowy XVII w. – zapewne związana była z Krzysztofem Grzymułtowskim, Opalińskimi lub Leszczyńskimi.

Co niezwykle warto podkreślić, podobnie jak w tomie za lata 1668-1675, dzięki wysiłkowi prof. IH PAN dr. hab. Andrzeja Kamieńskiego do niniejszej edycji włączono 32 teksty z zasobu Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie-Dahlem (Rep. 9: „Beziehungen zu Polen”, wchodząca w skład pierwszego działu głównego I. Hauptabteilung), Robert Kołodziej opracował ponadto 4 dalsze teksty z archiwum berlińskiego, przechowywane obecnie w archiwum w Mińsku. Niemal wszystkie zaczerpnięte z tego zbioru relacje agentów elektorskich zostały sporządzone w języku niemieckim. Korespondencja między szlachtą wielkopolską a dworem berlińskim i dyplomatami brandenburskimi była natomiast prowadzona w języku łacińskim. Wyjątek stanowi tutaj jedynie napisany po niemiecku list starosty gnieźnieńskiego Krzysztofa Unruga.

Pomnikowa dla dziejów państwa brandenbursko-pruskiego seria wydawnicza „Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg” (Bd. 1-23, Berlin-Leipzig 1864-1930), zawierająca streszczenia dokumentów źródłowych z interesującego nas okresu, służyła jedynie pomocą przy prowadzeniu kwerendy. Pomocniczy charakter miały dla nas również Teki Łukasza, przechowywane w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (rkp. 2997 I – 3002 I). W nich z kolei napotykamy na streszczenia części interesujących nas relacji brandenburskich w języku polskim. Korzystano z nich ostrożnie i porównywano za każdym razem z tekstem niemieckim, z uwagi na dużą liczbę podchwytliwych skrótów, np. stosowania przez Stanisława Łukasza krzyżyka na oznaczenie śmierci bądź biskupa, litery „s” z kropką, oznaczającej Jana III Sobieskiego, sejm lub sejmik oraz rozmaitych znaków matematycznych.

Wśród autorów relacji brandenburskich z działalności sejmiku średzkiego na plan pierwszy wybija się Joachim Scultetus (1638-1705) radca kameralny i mistrz kamery nowomarchijskiej, następnie radca dworski i mistrz kamery dworskiej w Cölln an der Spree, a w końcu (od 28 kwietnia 1693 r.) tajny radca kameralny. Należał on do zaufanych współpracowników wieloletniego rezydenta brandenburskiego w Warszawie, tajnego radcy Johanna von Hoverbeck. Po śmierci Hoverbecka (6 kwietnia 1682 r.) uchodził na dworze Hohenzollernów za najwybitniejszego znawcę spraw polskich. Relacje Scultetusa są bardzo szczegółowe, traktują o panujących na zgromadzeniach szlacheckich nastrojach, działalności opozycji i partii dworskiej, posłach królewskich wysyłanych na sejmiki i świadczą o dobrej znajomości języka polskiego oraz świetnych relacjach Brandenburczyka z dygnitarzami wielkopolskimi. W relacjach natrafiamy bowiem na informacje o udziale Scultetusa w ceremoniach weselnych urządzanych przez senatorów wielkopolskich, pobytach w ich dobrach ziemskich, wspólnych wyjazdach na sejmiki średzkie. Z interesującego nas okresu odnaleziono i opublikowano siedemnaście listów tego dyplomaty, specjalizującego się od 1667 r. w kontaktach z opozycją wielkopolską. W świetle dotychczasowego stanu wiedzy przyczyną ustania relacji Scultetusa z sejmików średzkich wraz końcem 1687 r. był jego awans urzędniczy i związane z tym przenosiny do stolicy państwa

brandenbursko-pruskiego, a także inne, bardziej odpowiedzialne zadania wyznaczone przez elektorów Fryderyka Wilhelma i Fryderyka III. Scultetus reprezentował bowiem interesy swoich władców na sejmach w Grodnie w 1688 i 1693 r. oraz na sejmie w Warszawie w 1690 r.¹⁰

Przeprowadzona kwerenda w zbiorach berlińskiego archiwum pozwoliła na uzupełnienie tych ustaleń o nowe fakty. Scultetus przebywał w Wielkopolsce w czerwcu i lipcu 1688 r., goszcząc w majątkach ziemskich u wojewody poznańskiego Rafała Leszczyńskiego, wojewody kaliskiego Wojciecha Konstantego Brezy i podkomorzego kaliskiego Piotra Żychlińskiego¹¹. Do opisywania działalności sejmiku średzkiego powrócił zaś Scultetus wkrótce po śmierci Jana III Sobieskiego. Świadczy o tym jego relacja z sejmiku przedkonwokacyjnego w Środzie, odbywającego się w końcu lipca 1696 r. i rozmów przeprowadzonych wówczas z wojewodą poznańskim Wojciechem Konstantym Brezą¹².

Prace nad stroną edytorską wydawnictwa, w części tekstów (przeważającej) w języku staropolskim i łacińskim, oparte zostały na wzorcu przyjętym w tomach edycji akt sejmikowych województw poznańskiego i kaliskiego z lat 1696-1763¹³, a stanowiących w pewnym sensie kontynuację zasad edytorskich A. Przybosia¹⁴ i W. Dworaczka¹⁵ oraz wytycznych zawartych w *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI wieku do połowy XIX wieku*, opracowanej przez Komisję Historyczną PAU w 1949 i wydanej w 1953 r.

¹⁰ P. Bahl, *Der Hof des Großen Kurfürsten. Studien zur höheren Amtsträgerschaft Brandenburg-Preußens, Köln-Weimar-Wien 2001*, s. 586-587; *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder, Bd. I (1648-1715)*, hrsg. von L. Bittner, L. Groß, Oldenburg i. O.-Berlin 1936, s. 55.

¹¹ GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep.9 (Polen) Nr. 27 i 3 (brak paginacji): Listy J. Scultetusa do elektora Fryderyka III z Sulechowa z 24 czerwca i z Poznania z 10 lipca 1688 r.

¹² Tamże, I HA, Rep. 9 (Polen) Nr. 27 s Fasz. 2, k. 38-44: J. Scultetus do elektora brandenburskiego Fryderyka III, Berlin 10 sierpnia 1696 r.

¹³ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732*, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008 (rec.: Z. Chodyła, *Roczniki Historyczne* 75 (2009), s. 206-215; U. Kosińska, *Kwartalnik Historyczny* 117 (2010), nr 3, s. 140-146; T. Adamczyk, *Z Dziejów Prawa* 3 (11) 2010, s. 201-203; J. Dygdała, *Wiek Oświecenia*, 26 (2010), s. 126-130; A. Perlakowski, *Studia Źródłoznawcze* 48 (2010), s. 188-190; A. Korytko, *Teki Sejmowe* 1 (2010), s. 135-138; Nota informacyjna w: *Acta Poloniae Historica* 102 (2010), s. 240; K. Łopatecki, *Miscellanea Historico-Iuridica* 14 (2015), z. 2, s. 9-43; *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015 (rec.: K. Łopatecki, *Miscellanea Historico-Iuridica* 14 (2015), z. 2, s. 9-43; M. Mikołajczyk, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 68 (2016), z. 1, s. 310-313; Z. Chodyła, *Roczniki Historyczne* 82 (2016), s. 268-272; J. Dygdała, *Wiek Oświecenia*, 33 (2017), s. 283-287). Niniejszy wstęp w zasadniczy sposób nawiązuje do wstępów dołączonych do poprzednich dwóch tomów akt sejmikowych, wydanych przez M. Zwierzykowskiego, gdyż większość decyzji edytorskich nie uległa istotnym zmianom i jest kontynuowana w obecnym tomie.

¹⁴ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. A. Przyboś, t. 3: 1661-1673, Wrocław-Kraków 1959; t. 4: 1674-1680, Wrocław-Kraków 1963; t. 5: 1681-1696, Wrocław 1984.

¹⁵ *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, wyd. W. Dworaczek, t. 1: 1572-1632, cz. 1: 1572-1615, Poznań 1957 (Rec. J. Maciszewski, *CPH* 10 (1958), s. 197-200; J. Bielecka, *RH* 25 (1959), z. 1, s. 198-202; A. Przyboś, *SŻ* 4 (1959), s. 195-198); t. 1: 1572-1632, cz. 2: 1616-1632, Poznań 1962 (Rec. A. Przyboś, *SŻ* 11 (1966), s. 176-179).

Podstawą edycji poszczególnych tekstów stały się w pierwszej kolejności egzemplarze oryginalne. W przypadku odnalezienia kilku oryginałów, wybrano tekst najlepiej zachowany – nie dokonywano wówczas porównania z pozostałymi oryginałami bądź kopiami, uznając, że wysiłek włożony w przeprowadzenie tych procedur byłby nazbyt czasochłonny (z uwagi na liczbę tekstów) i niewspółmierny do potencjalnych korzyści.

Dla tekstów wydawanych z oryginałów uszkodzonych lub kopii starano się zgromadzić i wykorzystać wszystkie zachowane egzemplarze. Informacje o nich zostały podane obok opisu podstawy edycji (kolejne rękopisy zostały ponumerowane). W przypadkach tego wymagających, w przypisach tekstowych podano również najważniejsze odmianki tekstów, pomijając drobne pomyłki lub przedstawienia kolejności wyrazów – co jest zjawiskiem często występującym podczas rękopiśmiennego przepisywania tekstów, ale niewpływającym na precyzję przekazu źródłowego. Z uwagi na wielką objętość wydawanego materiału Wydawcy starali się, w miarę możliwości, ograniczyć komentarze do niezbędnego minimum. W przypadku wydawania tekstów z oryginałów bądź oblat w księgach grodzkich, podążając za wskazówką jednego z recenzentów poprzednich tomów akt sejmikowych¹⁶, podano również wskazówki lokalizujące inne egzemplarze odnalezione w pozostałych księgach grodzkich (czego wcześniej, z uwagi na oszczędność miejsca, nie czyniono).

Większość wymienionych wyżej tekstów zostało wydanych w całości, bez stosowania skrótów, opuszczeń i streszczeń. Wydawcy zdecydowali się na skróty wyłącznie w przypadku informacji o sejmiku z gazet i korespondencji, pomijając fragmenty niezwiązane z sejmikiem – w przypadku opuszczeń stosowano nawiasy kwadratowe z trzema kropkami.

Zebrany materiał podzielony został chronologicznie według dat poszczególnych sejmików. Każdy sejmik otrzymał kolejny numer w ramach edycji (w niniejszym tomie, podobnie jak i w tomach za lata 1668-1675 i 1733-1763, zrezygnowano ostatecznie z numeracji rzymskiej, która była obecna jeszcze w edycji Dworzaczka oraz tomie za lata 1696-1732), osobno numerowano w ramach danego sejmiku również poszczególne teksty (brak numeracji występuje jedynie w przypadku streszczeń tekstów niemieckich z Archiwum w Berlinie-Dahlem, sporządzonych przez Lukasa, które pozwalają wstępnie zorientować się w zawartości tekstu niemieckiego). Przy tytule tekstów podane zostały odsyłacze do podstawy rękopiśmiennej oraz w nielicznych przypadkach do wcześniejszych edycji drukowanych (tutaj najczęściej odesłania do edycji akt sejmiku województwa krakowskiego¹⁷ i sejmiku egzulanckiego województwa podolskiego¹⁸ – w zasadzie wyłącznie do uniwersałów lub ich fragmentów oraz instrukcji królewskich na sejmiiki przedsejmowe, a także kilku innych tekstów publikowanych wcześniej w edycjach (dziewiętnastowiecznych). W przypadku pewnej liczby sejmików nie udało się w toku kwerend odnaleźć żadnych wzmianek, choć wiemy, że sejmiiki na pewno miały się zebrać. W takich przypadkach pod nagłówkiem zamieszczono kursywą in-

¹⁶ Z. Chodyła, Rec. z: *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015 – RH 82 (2016), s. 270.

¹⁷ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. A. Przyboś, t. 4: 1674-1680, Wrocław-Kraków 1963; t. 5: 1681-1696, Wrocław-Kraków 1984.

¹⁸ *Akta sejmiku podolskiego in hostico 1672-1698*, wyd. i oprac. J. Stolicki, Kraków 2002.

formację o nieodnalezieniu informacji o sejmiku – bywa jednak, że pod nagłówkiem takiego sejmiku znajdują się także teksty z działalności politycznej szlachty wielkopolskiej, najbliższe dacie sejmiku. W przypadku sejmików deputackich, dla których nie znaleziono właściwych źródeł, pomocne były ustalenia zawarte w jednym z tomów serii spisów deputatów na Trybunał Koronny, opracowanym przez Leszka Wierzbickiego¹⁹.

Dobierając poszczególne teksty, Wydawcy kierowali się dążeniem do zebrania jak najobszerniejszego materiału prezentującego całokształt działalności danego zgromadzenia, od jego zwołania aż po realizację uchwał, podążając zresztą tropem wytyczonym już przed II wojną światową przez Stanisława Kutrzebę²⁰, a kontynuowanego z powodzeniem przez Adama Przybosia (seria krakowska) i Włodzimierza Dworczacka (pierwszy tom akt wielkopolskich). W tym celu uwzględniono m.in. uniwersały zwołujące sejmik, instrukcje królewskie, a w niektórych przypadkach (znacznie rzadziej niż dla lat 1696-1763, z uwagi na rzadsze ich występowanie w archiwach) również kredensy i listy do posłów królewskich, senatorów i urzędników. Choć często mają one charakter sztamkowy i nie przedstawiają większej wartości informacyjnej, uznano, że ich wydanie, w miarę możliwości w komplecie, lepiej udokumentuje funkcjonowanie systemu parlamentarnego. Wydano również znaczną liczbę listów pisanych przez prymasów, ministrów i inne osoby, adresowanych często w jednakowej wersji do wszystkich sejmików. Dzięki temu przyszli wydawcy akt sejmików z innych terytoriów Rzeczypospolitej dla panowania Jana III Sobieskiego będą mogli odwoływać się do tekstów pochodzących z już wydanych w niniejszej edycji, uwzględniając uzupełnienia lub poprawki. W ten sposób uzyskano w dużym stopniu kompletny zbiór dokumentów sejmikowych oraz powiązanych z sejmikiem, z danego okresu. Pod tym względem niniejsze wydanie idzie znacznie dalej, niż istniejące do tej pory dla okresu panowania Michała Korybuta i Jana III Sobieskiego – czyli edycje krakowska i województwa podolskiego (ezgulanckiego), nie wspominając o mocno już przestarzałych edycjach akt sejmikowych kujawskich, dobrzyńskich, ruskich czy halickich, opublikowanych jeszcze w XIX i na początku XX w.

Wydawany materiał poddany został niezbędnym, zalecanym przez instrukcję wydawniczą, ingerencjom. Przede wszystkim ujednolicono i wprowadzono przejrzysty system skrótów, dzięki któremu udało się uzyskać znaczące oszczędności w objętości tomu. Na przykład konsekwentnie zastępowano wyrazy: Rzeczpospolita (R.P.), Wielkie Księstwo Litewskie (W.Ks.L.), Jego Królewska Mość (J.K.M.), Król Jegomość (K.J.M.), pan nasz miłościwy (p.n.m.), złoty polski (złp) itp. Mając na uwadze czytelność tekstu, szereg skrótów rozwinięto, a szczegółowy wykaz skrótów dołączono do edycji. Skróty dotyczące piastowanych urzędów zostały rozwinięte w nawiasach kwadratowych, aby uniknąć ewentualnych pomyłek.

W przypadku wydawania tekstów oryginalnych, drukowanych, starano się za pomocą przypisów tekstowych zaznaczyć w edycji miejsca wypełnione ręcznie – tak zwa-

¹⁹ *Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700*, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017.

²⁰ S. Kutrzeba, *Przedmowa*, [w:] *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. 1: 1572-1620, wyd. S. Kutrzeba, Kraków 1932, s. I-II.

ne okienka. Dotyczy to przede wszystkim uniwersałów, w których wpisywano ręcznie adresatów, fragmenty formułek czy datacje. Co interesujące, kancelaria koronna za panowania Jana III znalazła się w wyraźnym regresie. W odróżnieniu od wcześniejszych okresów, zaledwie jeden uniwersał, i to z początku panowania, został wydrukowany – później powrócono do żmudnego przepisywania ręcznego setek egzemplarzy. Przypisami tekstowymi zaznaczono również wszelkie współczesne ingerencje w tekście – np. fragmenty nadpisane nad wierszem lub dopisane na marginesach.

Zgodnie z zaleceniami instrukcji wydawniczej nazwy geograficzne w przypadkach niebudzących wątpliwości modernizowano i ujednolicono – wyjątek zastosowano dla nazwy „Śrzoda”, „Śrzem”, w celu oddania staropolskiej wymowy nazw miejscowych. Nazwy geograficzne wątpliwe pozostawiono w brzmieniu oryginalnym, opatrując je w miarę możliwości komentarzami w przypisach rzeczowych. Podobnie postąpiono również z pisownią nazwisk. Inne uzupełnienia tekstu, pochodzące od Wydawców, również podano w nawiasach kwadratowych (nawiasy okrągłe pozostawiono konsekwentnie dla nawiasów stosowanych w wydawanych źródłach).

Dla uzyskania lepszej czytelności oraz rozbudowania indeksu osób, Wydawcy podali w przypisach rzeczowych identyfikację osób występujących w tekstach wyłącznie pod piastowanym przez nie urzędem. W przypadku osób występujących z nazwiskiem i urzędem oraz osób, które występują jedynie z nazwiska, a można je zidentyfikować w innych tekstach, w miarę możliwości w nawiasie kwadratowym podano ich imiona. Uzupełnienia te były możliwe przede wszystkim dzięki *Tekom Dworzaczka*, Polskiemu Słownikowi Biograficznemu oraz liczным tomom *Spisów urzędników*, wydawanych przez Bibliotekę Kórnicką (wykaz podstawowych publikacji pomocnych przy edycji zamieszczono w zestawieniu bibliograficznym). W przypisach rzeczowych uzupełniono również informacje identyfikujące miejscowości występujące w tekście bez przypisania do powiatu lub ziemi oraz w przypadku odwołań do konstytucji sejmowych (w miarę możliwości odsyłało do wydanych już tomów edycji *Volumina constitutionum*, dopiero w przypadku ich braku do *Volumina legum*).

Występującą najczęściej w księgach grodzkich datację oblaty (czyli dostarczenia do urzędu) według świąt kościelnych przełożono z pomocą „Chronologii polskiej” Bronisława Włodarskiego na odpowiednie daty według kalendarza świeckiego. Duży problem stanowiło również ujednolicenie datacji niemieckich tekstów źródłowych. Po 1582 r. we władztwie Hohenzollernów brandenburskich nadal był używany kalendarz juliański, a agenci elektorscy działający w Wielkopolsce nie zawsze pisali, czy datują daną relację w starym, czy też nowym stylu. W tym stanie rzeczy skonfrontowano źródła brandenburskie ze staropolskimi, wprowadzając w nagłówkach daty według kalendarza gregoriańskiego. Nie zawsze jednak było to możliwe do przeprowadzenia.

W trakcie prac redaktorskich nad tekstem poszczególnych akt udało się zidentyfikować niewielką liczbę cytatów, które pochodzą z Pisma Świętego, dzieł autorów starożytnych – Dionizjusz Cato, Lukan, Cyceon, Katon Starszy, Owidiusz, Seneka, a nawet poetów staropolskich – Jan Kochanowski czy Maciej K. Sarbiewski. Odnośniki do nich zapisano w przypisach rzeczowych. Oczywiście bardzo wiele takich cytatów pozostało niezidentyfikowanych.

Modernizacja tekstów przeprowadzona została zgodnie z zaleceniem instrukcji oraz ze wzorem przyjętym przez Włodzimierza Dworaczka. Zachowano oryginalną pisownię wszędzie tam, gdzie oddaje ona współczesną powstaniu tekstów wymowę (poza nazwami geograficznymi), modernizowano natomiast wszelkie drobne pomyłki pisarskie (poza wyjątkami wzbudzającymi wątpliwości), do współczesnych zasad dostosowano również pisownię wielkich liter (w niektórych przypadkach zwrotów grzecznościowych, choć w oryginale oddane były wielkimi literami, zmieniano je konsekwentnie na małe, idąc tropem wcześniejszych tomów). Interpunkcja oryginalna, jako całkowicie nieprzystająca do dzisiejszych wymogów i utrudniająca zrozumienie tekstów, została zastąpiona przez współczesną. W celu uzyskania większej przejrzystości tekstu wydawca wprowadził podział na akapity, zachowując jedynie miejsca wypunktowane w oryginale. W przypadku dłuższych list nazwisk występujących w podpisach pod dokumentami (w szczególności pod konfederacjami) i w wykazach osób (na przykład w popisach chorągwi pospolitego ruszenia) Wydawcy wprowadzili w nawiasach kwadratowych stosowną numerację, ułatwiającą Czytelnikowi szybką orientację w liczbie osób, nierzadko przekraczającej kilkaset.

Przygotowując zebrane niemieckojęzyczne materiały źródłowe do druku, opierało się w zasadzie na instrukcji wydawniczej Johanna Schultze²¹ oraz instrukcji opracowanej przez Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen²². Dla niemieckich tekstów wczesnonowożytnych zakładają one możliwość wiernej literalnie odtworzenia tekstów, dopuszczając ich modernizację w bardzo ograniczonym zakresie i z odnotowaniem poczynionych zmian we wstępie. Instrukcje nie pozwalają zatem jednoznacznie rozwiązać wszystkich problemów, jakie pojawiają się przed wydawcą tekstu źródłowego.

Największe trudności sprawiło ujednolicenie tekstu, gdyż wybrane do edycji źródłowej relacje pisane były przez rozmaite osoby, które te same wyrazy pisały inaczej. Przykładowo stosowały one małe i duże litery na początku tych samych wyrazów, np. „sich” i „Sich”, „dinge” i „Dinge”, „zeit” i „Zeit”. Ponieważ z poniższego wydawnictwa będą korzystali przede wszystkim historycy, a nie językoznawcy, pisownia wyrazów pisanych raz od dużej, a raz od małej litery została ujednolicono zgodnie z obowiązującą obecnie ortografią. Ujednolicono również pisownię słów pochodzących z języka łacińskiego, polskiego, francuskiego i innych obcych w stosunku do języka niemieckiego. Wszystkie takie słowa pisane z rodzajnikiem otrzymały dużą literę początkową. Z tego zabiegu wyłączono jednak całe frazy obcojęzyczne. Zdecydowano się także na połączenie słów pisanych w tekstach źródłowych oddzielnie, np. „Landt Tag”, „nach dem”, „Reichs Tag”, „Landt Bohten”, „donners tag”, „et was”, „Zusammen kunfft”, „nach richt”. I w tym przypadku przy pisaniu małych i dużych liter początkowych oparto się na zasadach obowiązującej ortografii. Podwójne spółgłoski oraz nieme „h” zostały za-

²¹ J. Schultze, *Richtlinien für die äußere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte*, Blätter für deutsche Landesgeschichte, Jg. 98 (1962), s. 1-11.

²² *Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte der Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen*, Archiv für Reformationsgeschichte, Jg. 72 (1981), s. 299-315.

chowane. Pozostawiono też bez zmian litery „y” i „ÿ”, które zastępowały wówczas „i” w takich słowach jak „Freyheit”, „bey”, „zwey”, „dreÿ”, „Keyser”. Zachowano również oryginalną pisownię cyfr oraz pozostawiono bez zmian pisownię nazwisk i nazw geograficznych, np. Środy, która pojawiała się w relacjach brandenburskich jako „Sroda”, „Schroda”, „Schrodda”, „Szroda”, „Szreda”. Zlikwidowano natomiast literę „v” stosowaną przez niektórych pisarzy na początku takich wyrazów jak „undt”, „umb” czy „uff”.

Ze względu na oszczędność miejsca zrezygnowano, wbrew niemieckim instrukcjom, poza wyjątkowymi wypadkami, z rozwiązywania powtarzających się skrótów. Najczęściej pojawiający się w źródłach zwrot „Euer/Ewer Churfürstliche Durchlauchtigkeit/Durchleuchtigkeit”, odnoszący się do elektora brandenburskiego, podano konsekwentnie w jednej wersji skróconej („E. Churfürstl. Durchl.”). Ponadto uzupełniono brakujące dzienne daty oraz litery i słowa pomyłkowo pominięte przez pisarzy, wstawiając je w nawias kwadratowy.

Na koniec wypada jeszcze zaznaczyć, że w niniejszej edycji źródłowej uwzględniono wszystkie dopiski i komentarze, w które zaopatrywano korespondencję słań do elektora brandenburskiego. Adnotacje pojawiały się w nagłówkach bądź też na marginesach i były nanoszone inną, obcą ręką przez kancelistów Hohenzollerna, aby ułatwić władcy lekturę przychodzących pism i wyczulić na najważniejsze poruszane w nich kwestie.

Całość edycji dopełniają indeksy osobowy i geograficzny. Ten ostatni został poszerzony (również jak w poprzednich tomach) o nazwy instytucji oraz urzędów zawierające deskryptory odgeograficzne. Ponieważ w przyszłości edycje znajdą się ostatecznie w dostępie internetowym, być może jako element rozbudowanej, możliwej do uzupełniania bazy danych, Wydawcy zrezygnowali z opracowywania indeksu rzeczowego. Tradycyjnie do tomu włączono przykładowe ilustracje, ukazujące publikowane materiały sejmikowe – pomimo wskazania jednego z Recenzentów poprzednich tomów edycji, nie zdecydowano się zamieszczać podobizn postaci występujących na kartach tekstów źródłowych, pozostawiając to do odrębnych edycji albumowych²³.

Wyrazy wdzięczności od Wydawców należą się w tym miejscu Pracownikom licznych archiwów i bibliotek, z których pochodzą poszczególne teksty, zebrane podczas wieloletnich kwerend. Serdeczne podziękowanie za życzliwe i rzetelne zrecenzowanie wstępnej wersji niniejszej edycji kierują Wydawcy do obydwu Recenzentów, Panów Profesorów Jarosława Stoliczkiego oraz Leszka Wierzbickiego – dzięki Ich czujnym oczom udało się uniknąć szeregu usterek i potknięć, a także dołączyć do edycji kilkanaście interesujących tekstów. Za ciężką pracę i wysiłek przy korygowaniu tekstów niemieckich, uwzględnionych w edycji, serdeczne podziękowania Wydawcy składają Profesorom Tomaszowi Jurkowi i Jackowi Wijacze, a także Sławomirowi Augusiewiczowi. Do Pana Profesora Edwarda Skibińskiego kierujemy podziękowania za wnikliwą korektę tekstów łacińskich.

Wydawcy

Poznań, 1 października 2018 roku

²³ Z. Chodyła, Rec. z: *Akta sejmikowe*, s. 271.

Wykorzystane, podstawowe edycje źródłowe i literatura

- Akta do dziejów króla Jana III sprawy roku 1683, a osobliwie wyprawy wiedeńskiej wyjaśniające*, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1883; *Acta historica res gestas Poloniae illustrantia ab anno 1507 usque ad annum 1795*, t. 6.
- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, wyd. A. Przyboś, t. 4: 1674-1680, Wrocław-Kraków 1963; t. V: 1681-1696, Wrocław-Kraków 1984.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, wyd. W. Dworzaczek, t. 1: 1572-1632, cz. 1: 1572-1615, Poznań 1957.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668-1675*, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamieński, Poznań 2018.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732*, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763*, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015.
- Akta sejmiku podolskiego in hostico 1672-1698*, wyd. i oprac. J. Stoliczka, Kraków 2002.
- Akty izdawajemyje Wilenskoju Archeograficzieskoju Kommissieju*, t. 4, Wilno 1870.
- Chłapowski K., *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565-1795. Materiały źródłowe*, Warszawa 2017.
- Bahl P., *Der Hof des Großen Kurfürsten. Studien zur höheren Amtsträgerschaft Brandenburg-Preussens*, Köln-Weimar-Wien 2001.
- Chronologia polska*, red. B. Włodarski, Warszawa 2007.
- Chronologia sejmów polskich*, zestawiał W. Konopczyński, Kraków 1948.
- Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis*, cz. 3: 1661-1700, oprac. L. Wierzbicki, Warszawa 2017.
- Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte der Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen*, Archiv für Reformationsgeschichte, 72 (1981), s. 299-315.
- Epistolae historico-familiares*, ed. A.Ch. Załuski, t. 1, Braniewo 1709-1711.
- Kołodziej R., Zwierzykowski M., *Bibliografia parlamentaryzmu dawnej Rzeczypospolitej*, Poznań 2012.
- Kołodziej R., „Ostatni wolności naszej klejnot”. *Sejm Rzeczypospolitej w za panowania Jana III Sobieskiego*, Poznań 2014.
- Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego listy i mowy, wyd. A.W. Jabłonowski, Warszawa 1876.

- Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676*, wyd. J. Woliński, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* 16 (1970), cz. 1.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, t. 1, cz. 2, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1881.
- Sarnecki K., *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego*, cz. 2, wyd. J. Woliński, Wrocław 2010.
- Schultze J., *Richtlinien für die äußere Textgestaltung bei Herausgabe von Quellen zur neueren deutschen Geschichte*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 98 (1962), s. 1-11.
- Teki Dworzaczka – CD-rom wersja 1.2.0 dla Windows*, Biblioteka Kórnicka PAN 1997.
- Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg*, Bd. 12, hrsg. von F. Hirsch, Berlin 1892.
- Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII wieku*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994.
- Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski i in., Kórnik 1992.
- Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stanek, Kórnik 1990.
- Urzednicy podlascy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994.
- Urzednicy podolscy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, Kórnik 1998.
- Urzednicy Prus Królewskich XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, Wrocław 1990.
- Urzednicy wielkopolscy XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, Wrocław 1987.
- Urzednicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993.
- Urzednicy województwa białskiego i ziemi chełmskiej XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992.
- Urzednicy województwa kijowskiego i czernihowskiego XV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, Kórnik 2002.
- Urzednicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1990.
- Urzednicy województwa lubelskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. W. Kłaczewski, W. Urban, Kórnik 1991.
- Urzednicy województwa ruskiego XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Przyboś, Wrocław 1987.
- Urzednicy województwa sandomierskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993.
- Urzednicy wołyńscy XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. M. Wolski, Kórnik 2007.
- Volumina constitutionum*, t. 1-4, wyd. zespół, Warszawa 1997-2017.
- Volumina legum*, t. 1-5, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859-1860.
- Wagner M., *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2015.
- Zwierzynowski M., *Komisja Skarbowa Poznańska. Z dziejów sejmikowej administracji i sądownictwa skarbowego w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku*, Poznań 2003.
- Zwierzynowski M., *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732*, Poznań 2010.
- Żychliński T., *Złota księga szlachty polskiej*, t. 1-31, Poznań 1891 i nn.

*Wykaz skrótów (część skrótów
obejmuje również liczbę mnogą,
wynikającą z kontekstu, co nie zostało
uwzględnione w niniejszym wykazie)*

a.	anno
ABCz.	Akta Braci Czeskich
a. D.	anno Domini
AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych
AN Kraków	Archiwum Narodowe w Krakowie
AP Gdańsk	Archiwum Państwowe w Gdańsku
AP Poznań	Archiwum Państwowe w Poznaniu
AP Przemyśl	Archiwum Państwowe w Przemyśle
AP Toruń	Archiwum Państwowe w Toruniu
APAN	Archiwum Polskiej Akademii Nauk
APP	Archiwum Publiczne Potockich
AR	Archiwum Radziwiłłowskie
AZ	Archiwum Zamoyskich
b.d. i m.	brak daty i miejsca
Bibl. Czart.	Biblioteka XX. Czartoryskich
Bibl. Jag.	Biblioteka Jagiellońska
Bibl. Kórń.	Biblioteka Kórnicka PAN
Bibl. Łop.	Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie
Bibl. Oss.	Biblioteka Ossolińskich
Bibl. PAU i PAN	Biblioteka PAU i PAN w Krakowie
BUW	Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
BOZ	Biblioteka Ordynacji Zamoyskiej
CDIAUK	Centralnij deržavnij istoričnij arhiv Ukraïni m. Kijv
d.m.c.	dominus meus clementissimus
d.n.c.	dominus noster clementissimus
Fasz.	Faszikel
Gen.	Generosus

Gr.	Grodzkie
GStAPK	Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem
HHuS	Haus-, Hoff- und Staatsarchiv Wien
Hon.	Honestus
ichm.	ichmość
Ill.	Illustrissimus
J.K.M.	Jego Królewska Mość
j.o.	jaśnie oświecony
j.w.	jaśnie wielmożny
jejm.	jejmość
jm.	jegomość
k.	karta
K.J.M.	Król Jegomość
ks.	książę
LNNBU	L'viv'ska nacional'na naukova biblioteka Ukraïni
m.	mości, miłościwy
M.D.L.	Magnus Ducatus Lituaniae
m.m.	mój miłościwy
m.p.	manu propria
m.w.m.	mój wielce miłościwy
Mag.	Magnificus
MNK	Muzeum Narodowe w Krakowie
N.	nieznany
NBU	Nacional'na biblioteka Ukraïni im. V. I. Vernads'kogo (Kijów)
n.m.	nasz miłościwy
N.N.	nieznany z imienia i nazwiska
n.w.m.	nasz wielce miłościwy
NGAB	Nacyânal'ny gistaryčny arhiŭ Belarusi (Mińsk)
Nob.	Nobilis
ol.	olim
p.n.m.	pan nasz miłościwy
pow.	powiat
Prov.	Providuus
r.	rok
r. P.	rok Pański
R.P.	Rzeczpospolita
rkp.	rękopis
RNB	Rossijskaâ Nacional'naâ Biblioteka
rp.	rękopis
s.	strona
S.R.M.	Sacra Regia Maiestas
SiMdHW	Studia i Materiały do Historii Wojskowości
śp.	świętej pamięci
t.	tom
tys.	tysiąc
ur.	urodzony

v	verso
Vol. const.	Volumina constitutionum
Vol. leg.	Volumina legum
w.	wielmożny
W.K.M.	Wasza Królewska Mość
W.Ks.L.	Wielkie Księstwo Litewskie
w.m.	wasza miłość
w.m.m.	wielce mój miłościwy
w.m.w.m.	wielce mój wielce miłościwy
w.n.m.	wielce nasz miłościwy
w.n.w.m.	wielce nasz wielce miłościwy
woj.	województwo
zł	złoty
złp	złoty polski

Akta sejmikowe

[illegible]

Open Access Collection © A

1. Sejmik relacyjny po sejmie koronacyjnym w Środzie, 27 kwietnia 1676 r.

‡ 1. *Uniwersał, informujący o koronacji Jana III – Kraków, 5 lutego 1676 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 31 – oryginał drukowany.

Joannes III Dei gratia Rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Severiae, Czerniehoviaeque.

Omnibus in universum Regni nostri ducibus, principibus, comitibus, baronibus et saecularibus, archiepiscopis, episcopis, palatinis, castellanis, capitaneis, dignitariis, officialibus, iudicibus ac eorum vices gerentibus, tum proconsulibus, consulibus ac quibusvis aliis Regni nostri magistratibus aut eorum locum tenentibus, caeterisque cuiuscunque conditionis hominibus, ad quorum notitiam haec nostrae pervenerint littera sincere ac fideliter nobis dilectis, gratiam nostram regiam.

Sincere et fideliter nobis dilecti. Posteaquam ab obitu Serenissimi Domini Michaelis Regis Poloniae, praedecessoris nostri, in comitiis generalibus electionis, in campo ad Varsaviam, liberis liberae gentis suffragiis, ab amplissimis Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ordinibus ad thronum regium evecti sumus, nutui voluntatique altissimi per quem reges regnant et cuius arbitrio rerumpublicarum vices disponuntur, nequaquam potuimus refragari. Studia igitur et suffragia amplissimorum huius Regni ordinum prout et benevoli animi excepimus sensu, humerosque tam arduo ac subiecto fortunae oneri regendi supposuimus. Ac primum post nominationem et renuntiationem in Regem Poloniae die 28 mensis maii, anno 1674 ad sacras aras, in ecclesia collegiata Varsaviensi divi Joannis Baptistae solenni praestito iuramento, ab amplissimis Regni et M.D.L. ordinibus decretum ac diploma nostrae electionis, traditum et consignatum recepimus. Deinde haec nos unica exercebat cura, ut quantocitius ad destinatum indictumque coronationis nostrae diem 22 iulii properaremus, vel si rationes belli ab Oriente gliscentis, non permetterent, inaugurationis nostrae diem et terminum ad 1 ianuarii, in anno 1675, permissu ac consensu Regni ordinum, publicatis literis nostris universalibus, prorogaremus ac differemus,

verum neque hoc tempus votis et desideriis nostris adimplendis visum est commodum et opportunum, cum integra hyeme in hostico exacta, Cosacicam edomuiumus rebellionem, Tartaricas repressimus incursiones, Otomanicam potentiam, ne ultra progredieretur stitimus, ac satius visum ut servatae patriae redimiti laurea, ac coronam Regni perveniremus.

Venimus igitur Cracoviam ad designatum a nobis inaugurationis nostrae diem proximoque die dominico, qui erat 2 februarii, in basilica Sancti Stanislai arcis Cracoviensis usitatum et consuetum, ante maius altare in manibus reverendissimi domini Andreae Olszowski archiepiscopi Gnesnensis, legati nati, Regni Poloniae primatis, primique principis, iuxta formulam conceptam de servandis et manutenendis iuribus, privilegiis, libertatibus ecclesiasticis et secularibus, publicis et privatis, Regni et M.D.L. iuramentum praestitimus. Sacro inuncti oleo, regnique diademate, quo Reges Poloniae ab antiquissimo tempore coronari solent, ritu catholico romano praesente nuntio apostolico, aliisque externorum principum legatis et oratoribus, adstante, inspectanteque senatu, nuntiis terrarum, plurimisque dignitariis, officialibus, incolis Regni, insigniti et coronati sumus.

Hac igitur coronatione rite et legitime peracta, quod nobis Reipublicae totique orbi christiano, faustum ac fortunatum sit, divina adspirante gratia, gubernacula Regni capessimus curam, regimen populorum divinitus nobis traditum apprehendimus, recepto jam a praesentibus dominibus senatoribus, aliisque dignitariis et officialibus Regni et M.D.L., tum a civitate Cracoviensi, compluribusque aliis fidelitatis iuramento. Quatenus vero hoc ad notitiam omnium et singulorum deveniat, sinceritates et fidelitates vestras, quorum interest, hortamur, iliisque mandamus, ut hanc nostram inaugurationem, coronationem felici completam eventu, libertatum, iuriumque factam a nobis confirmationem, publice in civitatibus, oppidis, parochiis et villis, diebus forensibus aut festivis, per ministeriales, praecones, literarumque harum in locis publicis affixionem, denuntiari, publicari, in actaque publica insinuari, inscribi, curent et faciant.

Quod vero publicae integritati et securitati summe necessarium est, sinceritates et fidelitates vestrae intermissa interregni tempore officia aut omnia sua, praestito prius, quamprimum iuramento, reasumant exerçantque iudicia terrestria, castrensia, causarum tam iudicialium, quam civilium officiorum, Tribunalis itidem Regni ordinaria, ac etiam civilia et alia quaelibet, autoritate et sub nomine nostro, aut titulo, exerçant, eaque omnia quae vel ex legum praescripto, vel de more et consuetudine ad illarum spectant officia, aggredi, exequi, quamprimum incipiant idque incumbant, ne ius et iustitia, quae est regnorum unicum fulcrum et praesidium, intermissa diutius maneant aut negligatur. Facturae id sinceritates et fidelitates vestrae, pro gratia nostra officioque suo. Datum Cracoviae in comitiis felicitis coronationis nostrae, die 5 mensis februarii a. D. 1676, regni nostri 2 a.

Johannes de Leszno superior cancellarius Regni m.p.

Locus sigilli

Ad mandatum S.R.M. proprium

Ks. Stanislaus Bużeński Gnesnensis canonicus, regens cancellariae Regni maioris

2. *Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Kraków, kwiecień 1676 r.*

Druk: Vol. leg., t. 5, s. 202-203.

Województwo poznańskie na zapłatę wojsku zasług zatrzymanych i przyszłych deklaruje pogłównego dwoje wydać in maio ad iunium, a trzecie in octobrem. Do tego szelężne do roku tak we wsiach, jako i miasteczkach pozwala od wszelakich likworów, które poczynąć się ma a 1 iulii. Suplementując zaś wojska na tak potężnego nieprzyjaciela, pieszego żołnierza ze 28 dymów wyprawić pozwala na pół roka, podług konstytucji cum ea conditione, aby te podatki na żadne inne nie były erogowane porzeby, tylko samą żołnierzowi zapłatę. Sejmik bierze pro die 27 aprilis w Śrzedzie. [...] Województwo kaliskie w podatkach R.P., to jest w pogłównym, w szelężnym zgadza się z województwem poznańskim in omnibus punctis cum novis abiuratis, iuxta praescriptum modernae legis, także suplement z dymów, jako prawo mieć chce, wyprawić pozwala. Sejmik relationis bierze sobie pro die 27 aprilis. [...]

3. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 27 kwietnia 1676 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 750, k. 296-296v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Drużyński w imieniu marszałka sejmiku w dniu 28 kwietnia 1676 r. [feria 3 post Dominicam Jubilae proxima a. D. 1676].*

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się na dzień 27 miesiąca kwietnia, przez ichm. panów posłów naszych sejmikowi relationis po sejmie coronationis najjaśniejszego K.J.M. Jana III p.n.m. naznaczonej, do Śrrody zjechali.

Ponieważ dla nieprzywiezionych konstytucji coronationis actorum sejmu i legum na nim sancitarum relacja być nie mogła, a w tak wielkim nawale niebezpieczeństw R.P., w którym namniejszą avitarum conservandarum legum et institutorum, także podatków na ukontentowanie wojsk J.K.M. i R.P. dobrze zasłużonemu wzięliśmy przed się conservationem, zlecieliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego rycerskiego, ażeby imieniem naszym solennem coram actis castrensibus uczyniwszy manifestationem de manutenendis legibus et institutis antecesorów naszych, o przywożeniu na sejmik relationis konstytucji, tę którą terazniejszym zjazdem naszym deklarujemy, także zaniósł manifestacją.

Succurendo jednak teraz tantis aerumnis R.P., sejmik ten terazniejszy relationis ad diem 11 mai prorogujemy i na dzień pomieniony tu do Śrrody zjechać ad rehabendam sejmu tegoż actorum et legum relationem i dalszy obrady R.P. wespół z ichm. panami posłami wszystkimi naszymi, za tymże jm. panem marszałkiem koła naszego rycerskiego obligujemy się. A cobykolwiek w tych konstytucjach contra immunitates

legum et consensum całej R.P., jako ichm. panów posłów naszych znalazłoby się, tam na ten czas ichm. panowie posłowie nasi solennem naprzeciwko temu, w czym fidei et honorem terażniejszym zjazdem naszym ichm. obligamus, zaniosą manifestacją.

A ponieważ taka insolencja niektórych chorągwi i regimentów eo processit, że nie dbając na tak ostre prawa, dobrom ziemskim dziedzicznym o niestawianiu w nich, noclegów ani popasów odprawowaniu i na surowe [296v] w. jm. pana hetmana wielkiego koronnego¹ uniwersały nie respektując, tak stanowiska, popasy, noclegi w nichże odprawują pomienione i różne stacje biorą, tedy securitati et immunitati dóbr naszych ziemskich szlacheckich praecavendo i ludzi ubogich extremis prawu egestati occurrendo, dzień 4 miesiąca maja województwom naszym w powiatach wszytych do tychże województw należących zgromadzenia się i zjechania w jako najlepszym porządku, more militari wszystkim obywatelom generalnym zjazdu terażniejszego konsensem postanawiamy.

Do którego zgromadzenia i dalszy województw i dóbr naszych ziemskich ab aggressoribus et licentiosis regimentów i chorągwi obrony j.w. ichm. panów wojewodów poznańskiego i kaliskiego, także w. ichm. panów kasztelanów ziem i powiatów naszych bratersko invitamus i usielnie upraszamy. Kędy jeżeliby się z ichm. który nie stawieł, albo substytuta swego nie słał, ex gremio nostri obierać substytuta ichm. sobie także pozwalamy. Sami siebie do zgromadzenia i zjechania na dzień pomieniony po powiatach fidei, honore obstringendo et obligando. Tym jednak czasem, jeżeliby prywatnemu któremu z ichm. panów obywatelów województw naszych ad aliquae casum przyszło defensionis, tedy mutuae sobie zaręczamy evictionem i że jeden drugiego odstępować nie będziemy, bratersko spondemus i obligujemy się.

Który to zjazd i manifestacją ob maiorem fidei uchwały naszej zleciliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego rycerskiego imieniem województw podpisać i po grodach rozsyłać. Datum w Śrzedzie, dnia 27 miesiąca kwietnia r. 1676.

Stanisław ze Wrzący Wody Zajączek m.p.

4. List Petera Ernsta von Ludwig pułkownika brandenburskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o odroczeniu obrad sejmiku relacyjnego w Śrzedzie do 11 maja – Sulęcín, 4 maja 1676 r.²

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 26 c, Fasz. 4, k. 8-9v – oryginał.

Vom 24. Aprilis 1676

Durchlauchtigster, Großmächtiger Churfürst,
Gnadigster Herr,

¹ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny. ² Datę dzienną dopasowano do kalendarza gregoriańskiego. Sejmik średzi, który limitował obrady do 11 maja, obradował bowiem 27 kwietnia 1676 r.

Hat erst ietzo
die Instruction
empfangen

E. Churfürstl. Durchl. werden verhoffentlich mein unterthänigstes Schreiben, so ich bey meiner Zurückkunfft von Szoda aus Blesen³ abgehen laßen, empfangen und daraus gnädigst ersehen haben, wie weit sich vor diesmahl auf solcher Reyse in Mangell einiger Instruction meine Verrichtung erstrecken können, darsieder nun, und da ich vollents nacher Hause gelanget ersuche ich, daß mir einiges Paquet Brieffe, so in meiner Abwesenheit gekommen, durch einen Expressen nachgeschicket worden.

Weill mich aber derselbe unterwegs verfehlet und nur erst heute wieder zurückgekommen, so empfangen ich auch nicht ehender als gleich itzo E. Churfürstl. Durchl. gnädigst mir zugefertigte schriftliche Instruction, nach welcher ich mich in allem unterthänigst reguliren, gegen dem verseinden großpolnischen Seymik, so abermalß den 1./11. May angesetzt, wieder zu Szoda einfinden und den bey meiner Wiederkunfft von allem Verlauffe unterthänigste Relation abstaten will.

Der Herren
Groß Pohlen
Sentiment wegen
Confirmation
der Pacten

Die Herren Groß Pohlen seindt sonst allesamt in der Meinung und Wißen nicht anders, alß daß die Pacta mit selbiger Crohn und E. Churfürstl. Durchl. auch dero hohen mit Allyrten [8v] auff dem Cröhnungstage zu Crackaw ohne einige Condition volliglich confirmiret und beschworen worden, mußan dan auch ihre die hin abgefertiget gewesene Landtbotten sie solches versichert, es kam aber vielen bedenklicher warumb die Reichs Constitution nicht schon im Drucke publiciret und denen Ständen zugeschickt gewesen, so sonst allezeit wie dergleichen Relations Seymiken geschehen muß, sie muthmaßeten und befürchteten also, es möchte nach geendigten Reichstage etwas nachtheiliges noch darin eingerücket sein, derowegen der Adell vor diesmahl diesen Szodischen Seymik nicht vor sich gehen laßen und der Landtbotten Protocollen und bloßen mündtlichen Relationen glauben beymeßen, sondern denselben lieber auff etliche Tage prorogiren und erst die Constitution sehen wolten, welches, wie sie vermeinet, den Köning zwar sehr chargieren würde, sie frügen aber nichts darnach, sondern gedächten zu Erhaltung ihrer Privilegien und Freyheiten ihr eußerstes daran zu stercken.

Affection
in Groß Pohlen

Sonsten versichere sich E. Churfürstl. Durchl., daß sie in Groß Pohlen bey sehr viell Hohen und Niedrigen, sonderlich bey denen die da verstehen, waß ihnen an E. Churfürstl.

³ Bledzew, miasto, siedziba opactwa cysterskiego, położona w zachodniej części pow. poznańskiego.

Prusizimski

Durchl. nachtbarlichen Freundschaftt gelegen, große Affection haben und werden dieselben nimmer zugeben. Es geschehe dan mit großer Gewaltt, daß in einigerley wegen die Pacta gebrochen werden mögen.

Ich war auf der Rückreise unter andern auch bey einem vornembem Polnischen von Adell namens Prusizimski⁴, so ungefähr 5. Meilen von E. Churfürstl. Durchl. Gräntzen wohnt und nicht allein voll begütert, sondern [9] auch wegen seines aufrichtigen Gemüths bey dem andern Adell sehr beliebt ist, derselbe redete gar vertraulich mit mir und sagete, daß er kurtzverwichener Zeitt bey einer großen Versammlung mit einem und dem andern überlegett wan bey itzigen Coniuncturen der Köning etwa wieder der Stände Wißen und Willen, insonderheit mit E. Churfürstl. Durchl. etwas nachtheiliges vornembem möchte, waß sie dabey thun oder laßen wolten. Worauff sie mit ihm einstimmig gewesen, wan solches über verhoffen geschehe, daß sie alßdan mit ihnen Weibern und Kindern auch besten Sachen, nirgents hin Zuflucht nemben könnten, alß in E. Churfürstl. Durchl. Lande und Veste Öhrter und were dan leichtlich Rechnung zu machen, zu welcher Partie sie sich hernechst vor ihre Person schlagen müsten, dergleichen Discourse weren auch unterschiedtlich in Gegenwardt der itzthin und wieder einquartirten Soldaten geführt und von ihnen selbst nicht vor unbillig erkannt worden. Er were versichert, daß der Köning, wan er etwas anfangen solte, stercken Widerstandt, alß er vielleicht nicht gemeinet, finden würde.

Verlanget
S.Churfürstl.
Durchl.
aufzuwarten

Wie er aber dabey von mir begehrete, ich möchte nur in Pohlen hieben nicht etwas gedencken auch seiner Person nicht gegen jemanden erwehnen, so habe ich gleichwoll nötig zu sein erachtet es E. Churfürstl. Durchl. zur gnädigsten Nachricht unterthänigst zu hinterbringen.

Zumalen da er auch zugleich zu verstehen gab, wie er gerne [9v] sehen möchte, daß bey E. Churfürstl. Durchl. er seinsten gehorsambst recommendiret werden könnte, wünschet ehestes in Berlin zu sein und E. Churfürstl. Durchl. zu sehen. Ich verbleibe lebenslängst E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster, pflichtschuldigster Peter Ernst von Ludwig m.p.

Zielentzigk, den 24. Aprilis 1676

⁴ Chodzi o przedstawiciela rodziny Prusimskich, wywodzącej się z Prusimia, wsi położonej na zachód od Kwilcza w pow. poznańskim.

*Relacja Piotra Ernesta von Ludwig o sejmiku relacyjnym w Środzie –
b.m., 24 kwietnia / 4 maja 1676 r.⁵*

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2997 I (Teki Lukasa), k. 98 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

Obrabiał on [Piotr Ernest von Ludwig] szlachtę i magnatów wielkopolskich. Wielu ze szlachty mówiło mu, że gdyby przyszło do czego między [królem Janem III] Sobieskim a nimi mają nadzieję, że elektor pozwoli im schronić ich mienie do swych fortec.

2. Sejmik z limity w Środzie, 11 maja 1676 r.

1. *Laudum sejmiku z limity województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 11 maja 1676 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 750, k. 330-332v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Kozanecki w imieniu marszałka sejmiku w dniu 15 maja 1676 r. [feria 6 post Dominicam Rogationum proxima a. D. 1676].*

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik relationis z terminu prorogacji przeszłej sejmiku naszego dla niezwiezionych konstytucyj na dzień dzisiejszy konferowany i naznaczony zgromadzeni.

Wszem wobec i każdemu z osobna, a mianowicie ichm. panom posesorom miast, miasteczek i wsi K.J.M., duchownych i szlacheckich, w obydwu województwach zostawającym wiadomo czyniemy, że odebrawszy actorum sejmu przeszłego od ichm. panów posłów naszych rationem, succurendo tanto R.P. necessitati, stosując się do tejsz konstytucyj sejmu przeszłego coronationis, na ukontentowanie wojsk J.K.M. i R.P. dobrze zasłużonych subsidium generalne troje, także subsidium od likworów podług tejsz konstytucyj ad mentem R.P. do rąk ichm. panow poborców wydać deklarujemy. Na którym sejmie że ichm. panowie posłowie nasi w aukcyi sił R.P. na wyprawę pieszych żołnierzów z dymów 28, nie spodziewając się takich w województwach naszych przez przechodzących różnych chorągwi insolencyje, dezolacyje, jakie ciężko być by nie miały po nieprzyjacielu, tedy one tantisper do blisko przyszłego odkładamy sejmiku.

⁵ Stanisław Łukas podał tylko datę dzienną w kalendarzu juliańskim – 24 kwietnia 1676 r.

A że na tymże sejmie od wszystkich stanów Trybunał oraz i komisya pro 1 iulii we Lwowie, a druga pro 1 decembris tamże naznaczona, tedy do pierwszej uprosiliśmy za komisarzów jm. pana Chrystiana Kierskiego i jm. pana Stanisława Jaraczewskiego, instando u ichm., żeby jako zapłatę wojsku, tak w dysjudykacy krzywd dóbr J.K.M., duchownych, ziemskich szlacheckich dozornej przyłożyli animadversionem, [330v] salarium ichm. naznaczonego obiema, 4 tys. zł u ichm. panów poborców naszych.

Do których krzywdzenia ad promovendas causas civiles et criminales województw naszych za plenipotentów obraliśmy, do województwa poznańskiego jm. pana Jakuba Czyżewskiego, do województwa kaliskiego jm. pana Wojciecha Twardowskiego. Do których ręki wszyscy iniuriati krzywdy wszystkie konotowane i w grodach powiatów swoich per personas nobiles, w miastach zaś J.K.M., duchownych i szlacheckich przez burmistrzów poprzysiężone, z plenipotencyjami dnia 27 maja za rezydencji ichm. w Poznaniu i Kaliszu oddawali, serio postanawiamy i tymże ichm. panom plenipotentom naszym obiema 3 tys. pro salarium wydać ichm. panom poborcom nanaczamy.

Na którym to sejmiku naszym dla niebytności ichm. panów posłów niektórych, że jest podpisana manifestacyja naprzeciwko konstytucyjom przeszłym, tedy fide, honore obligamus ichm. panów posłów, ażeby na przyszły wszyscy zjechawszy się sejmik, podpisali i jeżeliby którego legalitas infirmitatis zaszła, przysięgę onę w kole praestare na przyszłym sejmiku będzie powinien, a któryby zaś z ichm. z inszych respektów, czego się nie spodziewamy, nie zjechali, wszystkich takich incapaces honorum et beneficiorum Reipublicae w województwach naszych deklarujemy i przeciwko by której jeszcze nie zaszła protestacyja konstytucyje, tedy upraszam będzie na przyszłym do niej przyprawiać się sejmiku.

Ponieważ rachunki na przeszłym sejmiku tak ichm. panów komisarzów dawnych, jako terażniejszego nie doszły, tedy ażeby się panowie komisarze na przyszłym sejmiku one ichm. ponawiali i dniem do Śrrody na sejmik zjechawszy, uczynili, imponimus ichm.

Do których wysłuchania naznaczamy komisarzów ichm. panów poznańskiego⁶ i kaliskiego⁷ stolników i surogatorów, jm. pana podsędkę [331] wschowskiego⁸, jm. pana pisarza ziemskiego kaliskiego⁹, jm. pana pisarza grodzkiego poznańskiego¹⁰, jm. pana Stanisława z Wrzący Wody Zajączka marszałka koła naszego.

A że z skonotowanej i dojrzanej przez ichm. panów komisarzów kalkulacyjnej sumy u ichm. panów poborców przeszłych województw naszych znajdują się, jako to u sukcesorów jm. pana Pawła Morawskiego accessu od 17 podymnych 11 961 zł gr 15 pieniążków 8. U tychże ichm. retentów dawnych 882 zł gr 15 pieniążków 8. U sukcesorów jm. pana [Wojciecha] Dąbrowskiego 29 997 zł gr 18 pieniążków 3, z akcesu 4838 zł. Którzy ichm. że sobie u sukkolektorów swoich, także u ichm. panów burgrabiów, komisarzów i retentorów zatrzymane, a do wybierania pewne pretendują podatki, tedy ażeby w sądach grodzkich zapozwawszy ich, iure convincant, serio zlecamy tymże ichm. panom

⁶ Kasper Franciszek Modlibowski stolnik poznański, surogator grodzki poznański. ⁷ Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski, surogator grodzki kaliski. ⁸ Wojciech Malczewski podsędek wschowski.

⁹ Adam Molski pisarz ziemski kaliski. ¹⁰ Piotr Gocławski pisarz grodzki poznański.

sukcesorom. Zostawają jeszcze z tejże kalkulacyj u jm. pana Wojciecha Rosnowskiego 2313 zł, u jm. pana Michała Radlickiego 378 zł, u jm. pana Tymienieckiego 164 gr 20, u sukcesorów jm. pana Walentego Chlebowskiego złotych tysiąc, u jm. pana Węgierskiego zł 1524 groszy 10, w dobrach Promno¹¹ zł 2 tys., u jm. pana Wojciecha Kierzyńskiego 4 tys. zł, salva temuż jm. executionis iuxta abiurata anni 1661 et tarypham 1629 na podymnych czworo na retentorach. Którą to sumę, że deklaruje się i asekuruje tenże jm. pan Kierzyński na asygnacją jm. pana Piotra Żelęckiego poborcy i podwojewodzkiego kaliskiego na dopłacenie generała Wrangla¹² na podymnych 14 in instanti wypłacić, tedy terażniejszą uchwałą ze wszystkich in genere et specie za egzakcyjej jm. [331v] kwitujemy podatków i kwit żeby jm. pan marszałek wydał zlecamy.

A że także po dostatecznej kalkulacyj niedostawanie jm. pana Stanisława Zagórskiego i jm. pana Stanisława Rosnowskiego, którym miasto Międzyrzecz 996 zł zatrzymało, które ażeby do rąk ichm. toż miasto wypłaciło, mocą uchwały sejmiku terażniejszego nakazujemy. Także jm. pan Kazimierz Grabski dowodny uczynił rachunek, tedy generalny kwit tymże ichm. ze wszystkich in genere et specie podatków uchwałą terażniejszą sejmiku naszego dajemy i ichm. in perpetuum kwitujemy. Jm. panu marszałkowi koła naszego rycerskiego aby kwit ichm. wydał, zlecamy z tym dokładem, aby jm. pan burgrabia kcyński, jm. pan [Andrzej] Niemojewski, już egzekucyjej w powiecie kcyńskim per praetacti jm. pana Zagórskiego nie odprawowali.

Czopowe i szelężne w laudum przeszłego sejmiku antecoronationis uchwalone, aby do rąk ichm. panów poborców naszych było oddawane z miast i miasteczek J.K.M., duchownych i szlacheckich, to jest szelężne ad 1 iulii, ponieważ po tym konstytucyją jest do skarbu ordynowane, którym indilatom executionem pozwalamy, serio postanawiamy.

A że na przeszłym sejmiku przed coronationis województwa abrogowały czopowe i szelągowe w miastach J.K.M., duchownych i świeckich za rok cały a 1 ianuari anni 1675 ad ultimam decembris anni eiusdem, respektując na calamitatem terażniejszych czasów, tedy iniungimus to piwowarom w miastach J.K.M. i duchownych, aby ten podatek czopowy i szelągowy do dwóch z rady, którzy są w bractwach piwowarskich, wydali, a ciż aby go na potrzeby generalne miasta obracali i z nich rachunek, jako z inszych percept miejskich coram magistratum, przy urzędach grodzkich rachowali się. O co renitentes na sądach grodzkich in causas fisci sprawić się powinni będą.

A ponieważ rewizya ksiąg tak podkomorskich, jako i ziemskich, i grodzkich w [332] województwach naszych jest bardzo potrzebna, tedy do niej za komisarzów uprosiliśmy w województwie poznańskim do ksiąg podkomorskich i ziemskich przy ichm. panach urzędnikach grodzkich, jm. panu stolniku i surogatorze¹³, i pisarzu grodzkim

¹¹ *Promno, wieś w pow. gnieźnieńskim, woj. kaliskim.* ¹² *Zapewne chodzi o Szweda, Jana Waltera Wrangla, który w armii koronnej w latach 1664-1665 występował w randze oberstlejtanta. Być może u schyłku swej służby otrzymał rangę generała majora.* ¹³ *Kasper Franciszek Modlibowski stolnik poznański, surogator grodzki poznański.*

poznańskim¹⁴, jm. pana miecznika poznańskiego¹⁵, jm. pana cześnika poznańskiego¹⁶, jm. pana podczaszego poznańskiego¹⁷, jm. pana Morawskiego. Do rewizyje także ksiąg grodzkich jm. pana sędziego¹⁸, podsędka¹⁹ i pisarza ziemskich²⁰ poznańskich z ichm. inszemi wzwyż mianowanemi. Do województwa kaliskiego do rewizyje ksiąg podkomorskich i ziemskich jm. pana stolnika i surogatora²¹, i pisarza grodzkiego kaliskiego²², jm. pana Stanisława Zajączka marszałka koła naszego, do ksiąg także grodzkich jm. pana sędziego²³, podsędka²⁴ i pisarza²⁵ ziemskich kaliskich z tymże jm. panem Zajączkiem. Którzy ichm. podczas sądów ziemskich tak poznańskich, jako i kaliskich, księgi tak podkomorskie, ziemskie i grodzkie zrewidowali i porządek ich opatrzyli, i da Bóg, na przyszłym sejmiku relationis województwom naszym oddać będą powinni propter realem et sufficientem informationem.

Na wykupno z więzienia jm. panu Ignacemu Chlebowskiemu majorowi jm. pana starosty waleckiego²⁶ tysiąc złotych naznaczamy z prowizyje od sumy na więźniów fundowanej, u jm. pana wojewody łęczyckiego²⁷ zostawiającej, i ażeby asygnacją wydał do jm. pana podkomorzego poznańskiego²⁸, upraszamy.

Zlecamy przy tym ichm. panom poborcom naszym, aby chorągwiom usarskiej jm. pana wojewody kijowskiego²⁹, jm. pana marszałka nadwornego koronnego³⁰, jm. pana podkomorzego poznańskiego, [332v] jm. pana [Stanisława] Tuczyńskiego i regimentowi na praesidium białocerkiewskiem będącemu asygnacje, jeżeliby być nie mogło in toto teraz znaczną kwotą i sumą ad rationem wypłacone.

A że akcyza w województwach naszych jeszcze nie wypłacona, tedy sumę 25 tys., onej korespondującą jm. panu żupnikowi bydgoskiemu³¹ z solnyj sumy do skarbu koronnego na asygnacje skarbowe wypłacić naznaczamy.

Miasta są, że w taryfie znajduje się domów dziewięćdziesiąt kilka, a według juramentu nie znajduje się tylko domów pięćdziesiąt, a inne wszystkie domy, które w przeszłych kwitach rachowano, cale spustoszały, tedy uchwałą terazniejszą od podatków dymowych ad quota iuramenti pomienione miasto wolne deklarujemy.

Który sejmik ze się zdało województwom naszym ex praegnanti ratione do dnia 30 miesiąca czerwca limitować i odłożyć, tedy na dzień pomieniony zjazdu naszego tu do Środy termin sobie zachowujemy i prorogujemy. A ob maiorem fidei uchwały naszej zlecieliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego to laudum imieniem województw podpisać i po grodach rozsyłać. Dan w Śrzedzie, die 11 mai na sejmiku relationis 1676 a.

Stanisław ze Wrzącej Wody Zajączek marszałek koła rycerskiego sejmiku relationis m.p.

¹⁴ Piotr Gocławski pisarz grodzki poznański. ¹⁵ Adrian Poniński miecznik poznański. ¹⁶ Mikołaj Złotnicki cześnik poznański. ¹⁷ Stanisław Grabski podczaszy poznański. ¹⁸ Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański. ¹⁹ Dobrogost Belęcki podsędek ziemski poznański. ²⁰ Jan Daleszyński pisarz ziemski poznański. ²¹ Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski, surogator grodzki kaliski. ²² Wojciech Bułakowski pisarz grodzki kaliski. ²³ Wojciech Przespolewski sędzia ziemski kaliski. ²⁴ Jan Karol Marchocki podsędek ziemski kaliski. ²⁵ Adam Molski pisarz ziemski kaliski. ²⁶ Piotr Żychliński starosta walecki. ²⁷ Władysław Leszczyński wojewoda łęczycki. ²⁸ Piotr Adam Opaliński podkomorzy poznański. ²⁹ Andrzej Potocki wojewoda kijowski. ³⁰ Mikołaj Hieronim Sieniawski marszałek nadworny koronny. ³¹ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

2. *List Stanisława Zajączka marszałka sejmiku do Jana III –
Środa, 11 maja 1676 r.*

Rp. AGAD, AZ 3046, s. 204 – oryginał.

Z winną i należyłą weneracją, którą jako wierni poddani winniśmy najjaśniejszemu Majestatowi p.n.m. oraz cum desiderii województw naszych wyprawujemy ichm. panów posłów naszych do W.K.M. p.n.m., jako szerzyj instrukcyja od nas dana świadczyć będzie. Pokornie W.K.M. prosimy, aby łaskawie przyjęci et in desiderii województw naszych wysłuchani być mogli. Co Majestatowi W.K.M. p.n.m. doniósłszy, zostawamy W.K.M. p.n.m. wierni poddani.

Z uniżeniem

Stanisław z Wrzący Wody Zajączek marszałek koła rycerskiego sejmiku relationis śrzedzkiego

3. *Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku z limity – Środa, 11 maja 1676 r.*

Rp. 1 Bibl. Jag., rkp. 5656, k. 182v-186 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ rkp. 1809, t. 2, k. 773-774v; **Rp. 3** Bibl. Oss., rkp. 337, k. 42-42v; **Rp. 4** HHuStA Wien, StAbt Polen I 86, fasz. 1665-1678, k. 53-55v.

Instrukcyja ichm. panom posłom, jm. panu Kazimierzowi Dębińskiemu i jm. panu Adamowi Małachowskiemu do J.K.M. p.n.m. wyprawionym z sejmiku śrzedzkiego relationis, die 11 mai 1676 dana.

Nie jest tak nic u nas votivum, jako w fortunnych sukcesach najjaśniejszych Królów panów naszych, dowodne odbierać wiadomości. To jest szczególne wiernych poddanych ukontentowanie. Ta sama populorum felicitas, z której momenta fortuny publicznej conservationis tej R.P. dependent. Powinszują tedy szczęśliwie odprawionej koronacyi J.K.M. ichm. panowie posłowie i powinny imieniem województw naszych oddadzą venerationem.

A oraz przy należytej J.K.M. weneracyi Majestatu [183] wyrażą żal województw naszych, który stąd odbieramy, że approbatis pactorum cum externis vicinis principibus, osobliwie pogranicznemi et foederatis, nie wiemy ex quibus rationibus, lubo to od ichm. panów posłów naszych i całej R.P. toties proponowana et firmata na sejmie przeszłym ad mentem R.P. nie doszła, i owszem, konstytucyja ex communi consensu zdrapana, in volumen legum ingrosowana. Skąd invasit metus województwa nasze, aby stąd suspectam non reddamus viciniis w ciężkich wojnach w krajach naszych, w których sedes ich niedawno była, aby stąd nie wystąpiły jakie inconvenientias i z tej okazyi do ostatniej nie przyszliśmy ruiny. Wniosą tedy ichm. panowie posłowie imieniem województw naszych, jako najusilniejszą prośbę do J.K.M., aby J.K.M. do aprobacji pakt pomienionych

cum externis viciniis [183v] principibus jako najprędzej przystąpić i homagia od nich odebrać, i z osoby swojej wedle zwyczaju poprzysiądz raczył, exemplo najjaśniejszych antecesorów swoich, którzy od dobrej przyjaźni ze wszystkimi pogranicznymi et feudatariis tej R.P., approbatione pactorum nam panować poczynali i securam zewsząd czynili Rempublicam. Boć to przecie non vanus metus, na co ubolewają województwa nasze, gdy przysięgi J.K.M. in pactis conventis to cardinale contentum, nie wiemy czyli per fallo, czyli też affectate przy inszych punktach, że bella offensiva sine scitu R.P. i assensu jej podnosić nie będziemy. Czego da Pan Bóg na blisko przyszłym sejmie u przeszłego pana marszałka electionis³², tak wielkiego inconveniens upomnią się województwa nasze.

Wniosą i powtórna prośbę [184] do J.K.M. panowie posłowie i nie wątpią województwa nasze, że tristes a facie principis do nas nie powrócą, ale z pożądanem na te desideria nasze ukontentowaniem, ratione egzempcyi Pucka, jeżeliby kto taki się znalazł, żeby tak afflicto statu R.P. wykupować chciał, ale się takowy z tą egzempcją do przyszłego sejmu zatrzymał, nie tylko z tego fundamentu, że może niespokojne, a nam podejrzanę, a to miejsce do tego czasu dobrze opatrzone bez kosztu R.P., która by tak na praesidium, jako też na prowianty i utrzymanie miejsca tego kosztu i spezy wszelkie łożyć musiała, a R.P. wojną turecką divisa, jako największych sił na Ukrainę potrzebuje, nie tylko by ich na fortecę pucką dzielić miała.

Accedit i to, że o tych pensyjach, które z starostwa puckiego przeniesione i na dobra J.K.M. [184v] i R.P. przez przyznanie sumy asekurowane contradicente Republica, wiedzieć nie chcemy, owszem, sollemnissime przy ichm. panach posłach naszych una et insimul z inszemi punctami, mimo powszechną wiadomość i zgodę inserowanemi i w tym punkcie protestujemy się.

Sroga województw naszych przez wojsk terażniejszych konsystencyje i przechody dezolacyja, quantas iacturas przyniosła tak naszym, jako i J.K.M. dobrom, doniosą ichm. panowie posłowie J.K.M., które ad extremas zostałyby przywiedzione in tanta egestate populi ruinas, gdyby dalsze ponosić miała odprawujące świeże chorągwie konsystencyje, które ażeby rewokowane tak chorągwie, jako też i gwardyje J.K.M. i regimenty [185] z województw naszych, upraszać będą ichm. panowie posłowie, bo nec modus nec ratio wydawania podatków subsequi by musiał.

Regimenty, które nad postanowienie i ordynacyją sejmu przeszłego nie są zniesione, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby zniesione zostały.

Eliberatio z więzów pogańskich tantorum meritorum avis jm. pana starostę waleckiego³³ i jm. pana Andrzeja Ossowskiego, jako też i kompanii jm. pana Andrzeja Zaleskiego musi być cordi województwom naszym, za którem wniosą ichm. panowie posłowie nasi instancję do J.K.M., aby za protekcyją J.K.M. byli eliberowani.

Wielką metę mieszczanów poznańskich, którą ponosi jm. pan starosta średzki³⁴, obywatel województw naszych, ażeby wyraźnem rozkazaniem zatamowana była, podług dawnego, już na przeszłym sejmie [185v] kompromisu, upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi J.K.M.

³² *Benedykt Sapieha podskarbi nadworny litewski, marszałek sejmu elekcyjnego 1674 r.* ³³ *Piotr Żychliński starosta walecki.* ³⁴ *Jan Cerekwicki starosta średzki.*

Zważywszy przy tem ruiny ekonomii, condescendunt defalki województwa soli pro hac sola vice województwa nasze i na terazniejszą defluidacją kontentują się 4000 beczek soli, która aby niemieszkanie wydana była, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M.

A ponieważ ichm. panowie posłowie nasi wyprawę z dymów pozwoleli, nie wiedząc o tak okrutnej dezolacji przez przechody i konsystencyje żołnierskie, jako po nieprzyjacieli ciężka być nie może, tedy tę wyprawę tantis per do sejmiku relationis odkładają województwa. O czem opowiedzą J.K.M. panowie posłowie, wszakże i z największą ciekawością znają na wojnę turecką w tej wyprawie non deerunt województwa nasze, całej [186] R.P., ale na żadną inną, chowaj Boże, pograniczną wojnę wyprawiać nie będą.

Akomodując się i w tem woli K.J.M. województwa nasze, że za wybrańców pozwalają pieniądze do skarbu J.K.M. i za każdego wybrańca zł 1000 postępują.

Te tedy wszystkie desideria województw naszych in sinum oddadzą J.K.M., pewni tego będąc, że we wszystkim z wrodzonej J.K.M. et ex nexu przysięgi jego dobroci, akomodowane zostaną.

4. Instrukcja dana posłowi do prymasa Andrzeja Olszowskiego z sejmiku z limity – Środa, 11 maja 1676 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 173, s. 239-242 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 431, s. 204-206; **Rp. 3** Bibl. Nar., BOZ rkp. 1809, t. 2, s. 775-776; **Rp. 4** HHStA Wien, StAbt Polen I 86, fasz. 1665-1678, k. 56-56v.

Instrukcja w. jm. panu Janowi Korzeniewskiemu staroście kościańskiemu, posłowi województw naszych do j.o. ks. jm. arcybiskupa gnieźnieńskiego wyprawionemu, dana ze Środy z sejmiku relationis limitowanego 11 maii a. 1676.

Poczynamy przy łasce Bożej in tot scopulos nieszczęścia naszego, aliści po tak wielkim interfluctus et procellas żeglowaniu respicere portum i do brzegu lepszej i pożądanśzej nadziei zawinąć, gdy tę pierwszą w ojczyźnie naszej godność na osobie ks. jm. założoną per fata tej ojczyźnie propitia widzimy, bierzemy wielkie omina uspokojenia tej R.P. i pożądanego ze wszystkich stron uciszenia, wiedząc de consumata ks. jm. prudentia, znając zawsze wielką et tanta moli capacem ks. jm. aequanimitatem.

Powinszuje tedy jm. pan poseł nasz imieniem województw naszych jako dobrego na długie lata et seram aetatem zdrowia ks. jm., tak i tej pierwszej w ojczyźnie naszej godności odda powinna od województw naszych fraternam venerationem, jako tak wielkiemu antistiti i particularem z tej, która ks. jm. do województw naszych intercedit relacyjej. Zaleci cultum fraternum, a oraz upewni jm. pan poseł nasz de constanti et immoto affectu przeciwko ks. jm., którym zawsze tenerrime do osoby ks. jm. ferentur województwa nasze et przy tym powinszowaniu i oddaniu braterskich usług naszych opowie jm. pan poseł nasz, że w tym [240] żalu, który ponoszą województwa nasze, tę najpierwszą odbierają pociechę podufnie degere in sinum fraternum ks. jm. i tego komunikować, co ich bardzo reddit attonitos, jako ad primum et princeps nomen, do

którego bona et mala tej R.P. primo loco należą. Ten żal nasz a oraz et metum, który caecidit na serca województw naszych eksplikować będzie z tej okazji jm. pan poseł nasz, że z przysięgi J.K.M. ex pactis conventis tego cardinale contentum, na którym wszystka szczęśliwość tej R.P. konserwacyi praw i wolności naszych należy, nie wpisana, że bellum offensivum inscia Republica sine speciali consensu jej z nikim podnosić nie będziemy.

Skąd podobno pacta et foedera cum externis vicinis principibus, osobliwie pogranicznymi et feudatariis tej R.P. na sejmie przeszłym nie aprobowano i konstytucya in hoc negotio non ad mentem całej R.P. napisana, i owszem, przeciwko wiadomości i powszechnej ugodzie in volumen legum irrepsit. Która in facie ordinum zdrapana była. Wnieście tedy do ks. jm. jako najpilniejszą i usilniejszą prośbę ex amore tej R.P. obtestabitur imieniem województw naszych jm. pan poseł nasz do ks. jm., do którego to ex primo capite jako ad primum in ordine senatus caput należy, aby do J.K.M. prymacyjalną powagą swoją interponere raczył, aby J.K.M. pamiętając na sacramentum przysięgi swojej, którą pańskie sumienie swoje całej R.P. obstrinxit, i na prawa nasze de non inferendo bello offensivo inscia et non consulta Republica mając miłościwy respekt, solvat hoc Rempublicam, której stąd oritur największy, że ta approbatio pactorum cum externis vicinis [241] principibus, lubo tanto metu od całej R.P. agitowana, nie wiemy ex quibus rationibus non subsecuta. Aby J.K.M. jak najprędzej przez pomyślną deklaracyją swoją suspensos animos poddanych swoich ukontentować, do aprobacyjej cum vicinis externis principibus exemplo najjaśniejszych Królów panów naszych przystąpić, homagia według dawnych zwyczajów odebrać raczył, przez co otworzy J.K.M. cursum do obrony pospolitej i do przędzych kontrybucyje, co wszystko ex his suspicionibus et metu non vano tamować by się musiało. Ugruntuje się tym lepsza między nami et inter vicinos amicos principes przyjazna korespondencyja, nastąpi tym ściślejsza inter status konfidencyja, gdy J.K.M. za poważną primatialis dignitatis et praerogativae ks. jm. interpozycyją securum ze wszystkich stron i granic, a osobliwie z tych, do których żadnej nie mamy okazji, reddet Rempublicam. Wielka to będzie nominis ks. jm. i pamiętna gloria, którą et sera posteritas i województwa nasze osobliwym rependent afektem.

A że i to non postremae felicitatis tej R.P. mieć takowe obecne praesidia, z których ex legum nostrarum auxilia valida, upraszać będzie ks. jm. pan poseł, aby ujazd swój do Cieplic differre i in hoc afflicto statu Rempublicam deserere nie raczył, wiedząc terazniejszą R.P. tempestatem, która tylko viris et viribus in serenum wyprowadzona być może.

Uskarży się przytym jm. pan poseł nasz na chorągwie, regimenty i gwardyje, z których jedne na nowe ściągnięcie do województw naszych uskarżyć się przychodzą, drugie się albo nazad wracają, albo [242] z województw naszych nie wychodzą, przez co dobra nasze szlacheckie, duchowne i J.K.M. ostatnią poniosły ruinę, a zatym per hanc impossibilitatem i tak wielkie spustoszenie podatki tamować by się musiały, aby ks. jm. nie zapominał i tego do swojej interpozycyje do J.K.M., aby te wszystkie chorągwie, regimenty i gwardie ze wszystkich generaliter królewszczyn rewokowane były. O podobną interpozycyją prosić będzie ks. jm. jm. pan poseł nasz do ks. jm. pana

hetmana wielkiego koronnego³⁵. Deposuit w kole naszym żalną quærimonią jejm. pani starościna walecka³⁶ ratione wiołencyjej i kontemptu poniesionego od niektórych duchownych i osobiwie od jm. księdza wizytatora z Uniejowa i innych, którzy dom jej w Żychlinie najechali, ministra ewangelickiego znieważyli i cokolwiek in contemptum et oppressionem tej utrapionej matrony codziennie więzy małżonka swego deploratis uczynić mogli, nie zaniechali. Wniesie tedy prośbę imieniem województw naszych jm. pan poseł nasz, aby ks. jm. powagą swoją utrapieniu jejm. pani starościny subvenire i na tych ekscesywów animadvertere, oraz asystencyją łaski swojej sublevare i w tym żalu ukontentować, i jako najlepiej akomodować raczył.

Które to desideria nasze oddawszy jm. pan poseł na ręce ks. jm., upraszać imieniem województw naszych będzie, abyśmy tak w nich akomodowani zostali, jako sobie po łasce i braterskim afekcie obiecują województwa nasze.

Stanisław ze Wrzący Zajączek marszałek koła rycerskiego sejmiku relationis śrzedzkiego

5. List Petera Ernsta von Ludwig pułkownika brandenburskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacją o wznowieniu obrad sejmiku relacyjnego w Środzie, w dniu 11 maja i ponownym ich odroczeniu –
Poznań, 14 maja 1676 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep.9 (Polen), Nr. 26 c, Fasz. 4, k. 10-13 – oryginał.

Vom 4. / 14. May 1676

Durchlauchtigster, Großmächtiger Churfürst,
Gnadigster Herr,

Der Landtag
zu Sroda ist
auf etzliche
Wochen
verschoben

Es lauffet noch zur Zeit vor E. Churfürstl. Durchl. Interesse alhier in Groß Pohlen, Gottlob alles sehr woll, der Srodische Landtag so den 1./11. dieses frühe seinen Anfang gewonnen und eine zimliche Anzahl des Adels sich dabey eingefunden ist abermals bey der ersten Session Vormittage aus diesen Ursachen auf etliche Wochen aufgeschoben, weill die gedruckte Reichs Constitution dergestalt gefähr und praejudicirlich befunden worden, daß viell Dinge darin enthalten, so wieder der Landtbotten gehabte Instructiones schnurstracks lauffen und man also dieselbe durchaus nicht vor gültig paßiren laßen könne.

³⁵ *Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny.* ³⁶ *Sybilla z Denhofów Żychlińska starościna walecka.*

Deputation
nach Hoffe

Einige Vota

Putzig

Es ist derowegen beschloßen alsoforth einige Deputirten mit gewißen Instructionen an den Köning abzufertigen, ihme solches remonstriren und vor allen Dingen darauff dringen zulaßen, insonderheit die Pacta mit Kayserl. Mayestät und E. Churfürstl. Durchl. ohne einige Clausuln zu confirmiren und von allem newen Kriege abzustehen. Waß sich nun der Köning hierauff resolviren werde, stehet dahin dieses aber ist gewiße, ehender die Herren Groß Pohlen einigen Krieg und Ruptur wolenn sie nichts wißen noch hören wollen mit E. Churfürstl. Durchl. zu geben, daß sie lieber die Extrema ergreifen und nebst anderen Woywodtschafften (so auf diese großpolnischen sehr reflectiren und deswegen auch nach deren Exempel ihre Landtage limitiret) es auf den generalen Auffstandt oder Rokosz ankommen laßen werden. Es gingen schon itzt zu Sroda etlicher Vota dahin, daß man [10v] recta an den Ertzbischoff³⁷ gehen und umb evocatoria des Adels anhalten, auch an die Statt Dantzig schreiben und sie warnen solte, dem Könige versprochenermaßen den festen Platz Putzig noch nicht einzureumen, allein andere wiederrichten solches und meineten, es würde dieses gleichsamb eine species criminis laesae Majestatis dahero beßer sein, erst alle glimpfliche Wege zu versuchen, ehender man zu dergleichen Exträmitäten griffe, unterdeßen könnte nicht schaden, daß einer und der ander durch ein Privatschreiben dem Magistrat zu Dantzig zu verstehen gebe, mit Einreumung Putzig nicht zu sehr zu eylen.

Ehender nun die Abgeordneten mit gutter Resolution von Könige zurückkommen, so bleibet alles übrige so sonst zu Krackaw vermöge der Constitution bewilliget werden, in suspenso und werden die Herren Groß Pohlen sich bis dahin auch zu keinen Geldtmitteln verstehen, weniger können sie auch ehender wieder einen gewißen Tag zum anderwertigem Landttage berufen und ansetzen.

Den itzigen Großfeldtherrn Fürst Wieznowiecki³⁸ vermeinen sie, durch sonderbahre Mittel, sambt der gantzen Armee auch auf ihre Seite zu bekommen, also daß sie von dehrhehr nichts wiedriges zu besorgen, sondern vielmehr auf den bedürffenden Fall allen Beystand zuhoffen. [...]

[11] Inmittels berichte ich noch dieses unterthanigst, daß der Posenischen Woywodtschafft Fendrich Herr Skora-

³⁷ Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ³⁸ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda belski, hetman wielki koronny.

Herr
Skoraczewski
wird nach
des Königs
zu S. Churfürstl.
Durchl. reisen

czewski³⁹ übermorgen, Sonnabendts von hier aufbrechen und über Franckfurdt nacher Berlin gehen wirdt, soll eine Svite von ungefähr 40 Pferden haben. Er hatt keine Commission an E. Churfürstl. Durchl. von hiesigen großpolnischen Woywodtschafft, welches derjenige, so mir es bey vorigem Landtage berichtet, selbst nicht woll eingenommen gehabt, sondern er wirdt vom Könige geschicket und hatt diese Reyse nicht ehender antretten wollen, als bis er gesehen, wie es sich itzo zu Sroda angelaßen, es weiß aber niemandt waß deßen eigentliche Verrichtung sey, zu Sroda wolte man solches in pleno consessu von ihme wissen. Er batt aber ihn damit zu verschonen und vermaß Sach mit Hofen wünschen [11v] und schwüren, daß er in keiner materia bellicosa zu E. Churfürstl. Durchl. ginge, wolte es sonsten gewiße offenbahren, deßelben Tages bey einem convivio hatt er zu seinen gutten Freunden gesagt, daß E. Churfürstl. Durchl. er auch zu sehr verobligiret were umb sich gegen dieselbe in dergleichen odiosen Dingen gebrauchen zulaßen, es meinen etliche, er werde im Nahmen des Königs abermals umb einige Völcker zur Assistenz wieder den Türcken auch umb Restitution Draheims⁴⁰ anhalten. Ich versterbe E. Churfürstl. Durchl. unterthänigster, pflichtschuldigster Peter Ernst von Ludwig Eilichst Posen, den 4./14. May 1676

[12] Vom 4./ 14. May 1676
Postscriptum

Was ihn
bewogen sich
von Sroda nach
Posen zu begeben

Auch gnädigster Churfürst und Herr, empfangе deroselben gnädigst an mich abgelassenes vom 27. April sambt denen Beylagen (daraus ich schon zu rechter Zeitt und da es vonnöthen, einen und den andern in Pohlen ferner zur gnüge informiren werde) ich gleich itzo nach Schließung meines unterthänigsten Schreibens, alhier in Posen, alwo ich mich schon wieder sieder Dingstages auf dem Rückwege von Sroda befinde.

Dan als mein Praetext solcher Schrodischen Reÿse einig und allein dieser war, daß ich daselbst in einigen proper affairen gern den Herrn Woywoden von Calisch⁴¹ und Herrn Starosten von Meseritz⁴² sprechen, auch woll gar mit ihren auff ihre Gütter reysen mögen, ich aber dieselben vor diesmahl nicht aldar an-

³⁹ Władysław Michał Skoraszewski chorąży poznański. ⁴⁰ Drahim, siedziba starostwa zajętego zbrojnie przez elektora brandenburskiego we wrześniu 1668 r. ⁴¹ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ⁴² Piotr Opaliński starosta międzyrzecki.

getroffen, so funden einige vertraute gute Freunde von denen Herren Pohlen vor gutt, daß ich mich des Ohrts nur nicht länger aufhalten sondern bis anherogen Posen zurückreysen und hieselbst die vollige Endigung des Landttages abwarten solte, sie vertrösteten mich, von allem fernern Verlauff Nachricht zu geben und die Abschrift des Laudi wie auch ihrer Abgeordneten Instruction an den König zu verschaffen, welches erste zwar geschehen, daß Laudum aber und die Abschrift der Instruction habe ich noch diese Stunde nicht bekommen, [12v] weill man mir sagen läßett weill mit abnemme der einnehmer Rechnung auch andern privat Dingen bishero viell zu thun sey und man solche Sachen noch nicht abgeschrieben bekommen können.

Puncta
instructionis

Die Instruction soll aber vernemblich nur in diesen dreyen Puncten bestehen:

- 1/ Das man den König bitte die Pacta mit Ihr Keyserlichen Mayestät und E. Churfürstl. Durchl. ohne einige Clausuln und Verzug zu confirmiren.
- 2/ Die praejudicirliche Dinge in der Constitution zu endern und beßer zu declariren, auch
- 3/ Bey itzigen Conjuncturen alle Abgesandten und Residenten, sie seindt vom wehme sie wollen vom Hoffe abzuschaffen.

Deputati

Die Abgeordneten an den König seind ein Malachowski⁴³ und ein Dembinski⁴⁴, an den Ertzbischoff wirdt ebenfals einer geschicket, so der Starosta Koszczinski⁴⁵ ist, diese Commination soll bey ihrer Instruction mit angeheffet sein, im Fall sich der König nicht gnädig secundum petita erklären wolle, daß die Stände gedächten zu andern Mitteln zu schreiten.

Im übrigen halten E. Churfürstl. Durchl. gnädigst versichert, daß bey dieser polnischen Verrichtung ich gar behutsamb gehe und mir im geringsten kein Praedicat [13] noch Character zu eigene, so dan auch mehr schädt als dienlich sein würde, zu geschweigen, daß es wieder E. Churfürstl. Durchl. Expressen Verbott lieffe. Sonsten werde ich ohne dies woll alles thun, so mir nur immer Mensch und möglich sein wirdt, auch meine unterthänigste Pflichte erfordern, alß E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster, pflichtschuldigster Peter Ernst von Ludwig m.p.

Datum ut in literis Posen, den 4./14. May 1676

⁴³ Adam Malachowski. ⁴⁴ Kazimierz Dębiński. ⁴⁵ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański.

*Peter Ernst von Ludwigo do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego
na temat sejmiku relacyjnego w Środzie – Poznań, 4/14 maja 1676 r.*

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2997 I (Teki Lukasa), k. 98-99 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

Sejmik w Środzie rozpoczęty 1/11 maja został zaraz na pierwszej sesji odłożony na kilka tygodni [...] z powodu, iż w konstytucji ostatniego sejmiku są rzeczy przeciwne instrukcjom poselskim. Uchwalono tedy wysłać deputację [Adama] Małachowskiego i [Kazimierza] Dębińskiego do [króla Jana III] Sobieskiego (do arcybiskupa gnieźnieńskiego [Andrzeja Olszowskiego] w poselstwie starosta kościański [Jan Stanisław Korzeniewski]) z wystawieniem tego i z żądaniem zmiany tego, po drugie z żądaniem potwierdzenia natychmiastowego paktów z cesarzem i elektorem [brandenburskim] bez żadnych zastrzeżeń i zachowania pokoju, po trzecie z żądaniem oddalenia wszystkich rezydentów. Co na to powie [Jan III] Sobieski? To jedno pewne, że województwa wielkopolskie raczej rokosz zrobią, nimby się do wojny z elektorem [brandenburskim] dały nakłonić (a inne województwa naśladują je, jakoż iż zalimitowały swe sejmiki). Już na sejmiku odzywały się głosy, by prosić arcybiskupa [gnieźnieńskiego] o zwołanie pospolitego ruszenia szlachty (evocatorias), by odradzić gdańszczanom, żeby nie spieszyli się z ustępowaniem [Janowi III] Sobieskiemu przyrzeczonego Pucka, atoli umiarkowańsi wzięli górę, gdyż to – twierdzili – byłoby obrazą Majestatu. [99] Postanowiono jednak prywatnie napisać w tej materii do Gdańska. W potrzebie sądzą, że [hetmana wielkiego koronnego Dymitra] Wiśniowieckiego i armię będą mieli po swojej stronie.

6. *Odpowiedź Jana III na poselstwo od sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Jaworów, 7 czerwca 1676 r.*

Rp. 1 *Bibl. Nar., rkp. 1809, t. 2, k. 805-809 – kopia.*

Inne rękopisy: Rp. 2 HHStA Wien, StAbt Polen I 86, fasz. 1665-1678, k. 79-86.

Respons ur. Kazimierzowi Dębińskiemu i Adamowi Małachowskiemu posłom województw wielkopolskich z sejmiku średzkiego relationis do J.K.M. p.n.m. wyprawionym, dany z kancelaryj J.K.M. p.n.m. w Jaworowie, dnia 7 miesiąca czerwca r. P. 1676.

Jeśli R.P., w której województwa wielkopolskie miejscem, głosem i respektem przodkują, nic magis votivum jako cieszyć się z powolnych J.K.M. p.n.m. sukcesów, z czym się i teraz z wielką J.K.M. satysfakcją ur. posłów swych ozwali.

Tak żadne insze pilniejsze, miłsze i post aeternas cogitationes głębsze w sercu J.K.M. p.n.m. nie jest obiectum, jako conservatio R.P., pomnożenie miłej a wspólnej ojczyzny i sprawienie pokoju, z którego by post tot discrimina rerum wszelki stan i najuboższy człowiek partycypował i fortuny swoje krzepił.

Dlaczego J.K.M. p.n.m. na ten front hostilitatis zdrowie swoje wyniósł, aby e vicino fortitudine, którą się w nieprzyjaciela wgrążył, zawziętość jego skonfundował, spędził

i stracił zabiegi, zagroził gotowością do wojny i poparł pokój święty, o który się nie tylko a diebus szczęśliwej swojej koronacyjej, albo elekcyjej z Nieba przejrzaney, ale od dni gesti in Republica magistratus starał i stara.

A tym bardziej integrum se świętemu dziełu temu impendet, im więcej życzliwych in maiestatem głosów i powinszowania koronacyjej swojej odbiera i za dowód synowskiej do siebie konfidencyjej przyjmuje i dziękuje.

Nie wątpi przy tym J.K.M. p.n.m., że ten żal, z którym się województwa wielkopolskie ozywają, o nieaprobowane cum vicinis principibus [805v] pacta, foedera, temperare zechcą, gdy rzecz jaka się dotąd stała, penitus uważą, a zatym żal in autores vertent.

Wiadomo ur. przeszłego sejmu posłom, że od samego tylko cesarza jm. chrześcijańskiego⁴⁶ ablegatus⁴⁷ approbationem pactorum potrzebował. Insze sąsiedztwa o tym studio milczały, czy nie dbały. Wysadzić zatym J.K.M. p.n.m. najwielebniejszego jm. księdza prymasa⁴⁸ cum primoribus raczył, który by ratyfikacyją eorundem pactorum z Wiednia przysłaną, cum pactis in volumine legum od wszystkich antecesorów J.K.M. ratyfikowanych będącymi kolacionowali, deklarowawszy ze strony swojej, że podobno miał podpisać i wydać. Aż się integrum quoddam punctum importancyjej wielkiej in instrumento ratificationis znalazło, którego in volumine legum nie masz. Przyszło tedy z tym ablegato obrócić się do pryncypała swego.

Dopiero w niedziel 3 po sejmie przygotował w te kraje przez Kraków J.K.M. p.n.m. vidimatum w Wiedniu instrumentum, że się ów punkt cum originali w Wiedniu zgadza, lubo differt cum volumine legum nostrarum. Należało zatym i tu originalia pacta wyszukać, konfrontować i materię tę skończyć.

Ale gdzież czego szukać było, kiedy się już naówczas wszyscy porozjeżdżali, archiwum zawarte, metryki już nie było, ministrum żadnego, pogotowiu senatu i w. rezydentów, z czymże było konfrontować pogotowiu, z kim konkludować, przyszło ex amore in publicum pomienionemu panu rezydentowi pozwolić drogi do Warszawy [783], aby tam proceres, którym to pod sejm zlecono było, znalazł, którzy by J.K.M. p.n.m. in substantialibus instrumenti collationato informowali.

Gdy zaś od kurfirszta jm. brandeburskiego⁴⁹, podczas sejmu in ordine ad approbanda pacta nikt się nie ozwał, z kimby R.P. nie tylko w różnych dolegliwościach swoich, ale i o posiłki przez tak wiele kroć na [806] tak ciężką, straszną et exterminum R.P. niosącą wojnę, contulisset. Przyszło J.K.M. p.n.m. praevio consensu Reipublicae per ablegationem do kurfirszta jm. z sejmu wyprawioną ratować i przynajmniej komisycją, gdy subsidia toties negata, prosząc iuxta obloquentiam traktatów bydgoskich. Na co responsu J.K.M. p.n.m. dotąd czeka, ani w afekcie kurfirszta jm. wątpi, przeciw któremu z osoby swojej iudicio orbis więcej pokazać nie mógł miłości, jako gdy arma Svetica a Ducali Prusia, tanquam fundo R.P., powagą i staraniem swoim odwrócił, et feuda jego kurfirsztowskiej mości nawet Drahim iure czy iniuria, a compage R.P. wzięty, ab hostilitate et hibernis żołnierza szwedzkiego dźwignął i uwolnił.

⁴⁶ Leopold I cesarz. ⁴⁷ Baron Johann Heinrich Hervarth poseł cesarski na sejm 1676 r. ⁴⁸ Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ⁴⁹ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

Radził nad to przez listy kurfirsztowi jm., aby fortuna Ducalis Prussiae beatus hostilitatem z niej nie zaczynał, Korony Szwedzkiej wyprowadzeniem z niej formati exercitus nie drażnił, wojny in fundum R.P. nie wprowadzał, która by i samę R.P. w tak ścisłym sąsiedztwie dotknąć i sparzyć mogła. Zwłaszcza gdy Korona Szwedzka serio tego extraordinarium oratorem requisivit za tę uczynność, że ad instantiam J.K.M. p.n.m. inermi naówczas Ducali Prussiae armis pepercit i do Margrabstwa wojnę przeniosła, o co się cum imperio zwadziła.

Mogły albowiem ex Ducali Prussia sine offensa vicinia iść kontrybucyje, mogliby się byli i ludzie przemykać, byle nie pułkami, które hostilitatem zapala.

W czym tak informowawszy, przydawa i to J.K.M. p.n.m., że dopiero w Wieliczce, gdy już J.K.M. i Kraków minął, jm. pan poseł kurfirsztu jm.⁵⁰ upomniał się approbationem pactorum i czasu oddania feudi, ale inszego trudno responsu, tylko że J.K.M. p.n.m. na skutki ablegacyjej do Berlina wyprawione oczekiwają. Dziwując się jednak, czemu się z tą propozycją na sejmie, mieszkając w Krakowie, nie ozwał.

Na co jm. pan poseł reposuit, iż się odzywać z tym pod sejm nie mógł, ponieważ to ad Rempubicam nie należy, tylko do osoby samego K.J.M. Ale allisit ad petram, bo się J.K.M. p.n.m. baczyć w tym raczy, iż ex [806v] vi ex legibus panując, bez R.P. czynić nic nie może, ani chce i quod dividi nequit, separari non potest. Dlaczego J.K.M. p.n.m. i responsu jakiegokolwiek na ablegacyją odniesie, komunikować R.P. niemieszkanie będzie, a interim jm. pan poseł cum omni contestatione afektu et vicini amoris odprawiony.

Co wszystko illaeso candore et candida puritate wyraziwszy, nie wątpi J.K.M. p.n.m., że stany wielkopolskie uznać zechcą, iż nie masz okazyjej, skądby vicinia diffidentiam do J.K.M. p.n.m. zabierać miała. Chyba że je sama na pokrycie defectus sui in Rempubicam wynajduje, ut quae opportuna creduntur collide vulgantur, u której protectione fundi Reipublicae, choć vicinae haereditatis, tantum J.K.M. p.n.m. meruit, i przyjaźni wszelkim sposobem szuka, onej pragnie i do urazy z osoby swojej żadnej okazyjej nie dał i nie da.

A niby się z zdrowym rozumem zgadzało, myśleć albo zaczynać wojnę, gdy nieprzyjacieli Krzyża św. aemulus orbis, przed którego potęgą ulega wszystko chrześcijaństwo, nie tylko w domu, ale na karku.

Tu raczej intenduntur wszystkie siły J.K.M. p.n.m., aby Kamieniec i Podole ad compagem R.P. wrócić, Ukrainę asekurować, za których piersiami, jako za murem viscera R.P. w słodkim obfitowały pokoju.

A niby opuszczone in pactis conventis de non movendo bello offensivo słowa (na co J.K.M. p.n.m. in simplicitate cordis panując, refleksyjej nie czynił) alterować miały, ponieważ to arcanum status i fundamentum wolności, wielą konstytucyj, 1576⁵¹ począwszy od Stefana, osobiście konstytucyją 1613⁵², cautum et vallatum, upewnia z tym J.K.M. p.n.m., że z miłości ojcowskiej i z przysięgi swojej observabit, jako basem wolnego narodu, którego się zna nutricium, pokazał vindicem, oświadczy póki wieku

⁵⁰ *Johann von Hoverbeck poseł brandenburski na sejm 1676 r.* ⁵¹ *Vol. const., t. 2, vol. 1, s. 367.*

⁵² *Konstytucja sejmu 1613 r. „O podnoszeniu woien i przyjmowaniu wojsk” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 118).*

statorem et asertorem, za największy przykład i testament zostawując to świątobliwej potomności swojej.

Ablegati także ks. jm. kurlandzkiego⁵³, zaraz po koronacji, na początku [807] sejmu wzięli respons, że homagium od ich pana w Święta Wielkanocne przyjąć miał J.K.M. p.n.m., póki z skarbu regalia mógł mieć pro maiori actus solennitate. Aż gdy tego J.K.M. p.n.m. czeka, wymawiają się in termino, że dla kosztów praestare tego nie mogli, prosząc, aby inszy czas był im naznaczony. Nazначzył tedy J.K.M. p.n.m. jako sami chcieli, we trzech miesiącach, w którym czasie do boku swego, tak ministrorum, jako i senatus spodziewa się powrotu.

Securitate Pucka, curae esse J.K.M. p.n.m. wątpić nie trzeba i upewniać miłościwie raczy, że jako dotychczas bez kosztu R.P. praesidium na nim chowane i dalej bez szkody R.P. i nakładu zatrzymane będzie. Nawet aby z acrescimentu hypothecae, która dotąd nie determinowana, ex iure R.P. nie wypadł, z ojcowskiej swojej przezorności prospicit J.K.M. p.n.m. i nic w staraniu swoim nie ma pilniejszego, jako ulżenie R.P. w kosztach jej, pomnożenie fortun et acerbitatis factorum, jako w najpogodniejszą malaciam przemienienie.

Ani się godziło J.K.M. p.n.m. z ojcowskiego, który ma do szczególnych afektu przeżyć przeniesieniu jurgieltów z starostwa puckiego na dzierżawy posesorum, którym i jurgielty służyły, ponieważ to R.P. placuit i po długiej rozmowie na to consensit.

Postronnych panów ministri, jako ozdobą są dworów, na których mieszkają i dowodem poszanowania principum, do których boku przysyłani bywają, tak nie jest w mocy principum zakazać im u siebie bytności albo powrót nakazać. Doznał tego świeżo śp. K.J.M. Kazimierz, gdy lubo ministro⁵⁴ kurfirsztą jm.⁵⁵ za pewną niekontentacją audiencyje wypowiedział, i aby się na dworze nie bawił deklarował, przecież nie odjeżdżał i bez ordynansu pana swego odjeżdżać nie chciał, ani mu ordynansu [807v] rekwizycje królewskie wymóc mogły, iż placuit naówczas kurfirsztowi jm. renitentia affligere requirentem. Pełne tego i wszystkich dworów przykłady, osobliwie dwór Ojca św.⁵⁶, że externorum principum ministri na dworach monarchów etiam apud invitos, póki hostilitas aperta nie zajdzie, mieszkają, co nawet in Oriente et Septemtrione wi-
dziemy.

Wszakże się niemi dwór J.K.M. p.n.m. ad praesens nie obłożył, bo jeśli którzy są w Krakowie, albo w Warszawie, dulcis ich saturat quies, nie smakują obozy. Poseł szwedzki⁵⁷ jeszcze z Krakowa nie powrócił. Sam orator króla jm. francuskiego⁵⁸ we wszystkich niebezpieczeństwach stipat latus J.K.M. p.n.m., który i do pokoju świętego in Oriente przez drugiego pana swego ministrum⁵⁹ operatur i gwarancją oliwskiego pokoju, przez pana swego zaręczoną, evicta Ducalis Prussiae securitate docuit efficacem.

⁵³ Jakub Kettler książę kurlandzki. ⁵⁴ Johann von Hoverbeck rezydent brandenburski w Rzeczypospolitej. ⁵⁵ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁵⁶ Klemens X papież. ⁵⁷ Anders Lilliehöök ambasador szwedzki w Rzeczypospolitej. ⁵⁸ Toussaint de Forben-Janson ambasador francuski w Rzeczypospolitej. ⁵⁹ Najpewniej chodzi o rezydenta francuskiego w Stambule Charlesa François Oliera de Nointel.

Wziąć zatym w refleksyją, godzi li się z tą ozwać mu propozycją, której effectum nie jest w ręku naszych, a nieomylnie by pana jego uraził, dotrzymanej pacis Olivensis gvarantiae niewdzięczność by pokazał, traktat in Oriente rozpoczęty albo by przerwał, albo by zwątlil, czego by niechęci postronnej i interesom pono trzeba, ale z nienadgrodzoną R.P. szkodą.

Żeby zaś rzeczy polskich ministri externi do interesów panów swoich naciągać mieli i czerpać z nich jakąkolwiek wygodę, którzy samych siebie ledwie sustinemus, zda się extra spheram possibilitatis et cum iniuria pana i rady jego rozumieć, że extrema w większym respekcie niż własna ojczyzna, cara pignora i własna całość i dostojność.

Jako przy tym rozwlekła jeszcze na zimę po wszytkiej Koronie żołnierza konsystencyja, invita stała się maiestate i z niezmiernym żalem J.K.M. p.n.m. tak włóczęgi dra pieżność i swawola jego, exercet srogim żalem serce J.K.M. p.n.m. A zwłaszcza gdy impudenter udawać ważą się, że to audent conniventia. A któżby dla Boga [808] tak bezbożnego był sumnienia, któryby rapinam pozwalać miał et publicam depraedationem? A zatem z wielkim J.K.M. p.n.m. przyjmuje podziękowaniem, gdy testimoniis choć przez listy ktokolwiek convincetur od kogo tak złośliwe głosy, albo od czyjej chorągwie lubo regimentu tak niewstydlive potwarze wychodzą.

Pogotowiu convincatur testimoniis, kto twierdzi że wojsko na to tak szeroko na hibernę rozłożone, aby na wojnę w tym tam pograniczu było gotowe. Nigdy to i w pomyśle nie powstało, ani z zdrowym rozumem zgodzić się może.

Świadkiem grody, jak częste i groźne od J.K.M. p.n.m. pro servanda disciplina wychodziły uniwersały, jak surowie od w. hetmanów ordynanse. Gdy się jednak licentia poskromić nie chciała i nie chce, invenit J.K.M. p.n.m. sposób komisyyj przyszłej w lipcu, na którym by się R.P. nie tylko z żołnierzem o zasługi porachować mogła, przejrzyć popisy, juramenta na niepopisane odebrać ćwierci, ale i szkody w zasługi potracić.

Mimo to ciężkie, z Krakowa ruszyć z stanowisk groźnymi uniwersałami J.K.M. p.n.m. żołnierza rozkazał, wołąc, że sie zawrze w obozie, niż ma dłuższym marszem R.P. pustoszyć. A zatym i chorągwie, i gwardyje, i regimenty wracać się i spieszyć do obozu pod ostrością artykułów wojskowych muszą, i dotąd pewnie ruszyły, i spieszą.

Regimenty także z woli R.P., którekolwiek zwinąć się mogli, te zwinione [808v] i le dwo te zostały, bez których się obozy obejść nie mogą, albo te, które przy usarskich chorągwiach chodzą. Rozumiejąc, że in publicum dość commodi et generositatis, gdy oberszterowie, lubo ich płaca nie dochodzi, in spem jej koszty własne de praesenti na erekcyją i konserwacyją chorągwi usarskich łożą.

Więc i dymowej wyprawy nulla securitas, gdy ją ad medium augustum niektóre województwa odłożyli. Wziąć zatym w rekolekcyją, gdyby się więcej regimentów zwinęło, pod którymi gregarii bez tego nie statkują, co by za liczba piechot do obozu stanęła? Bez wojska zaś jakoż popierać wojnę, albo sprawić pokój, który sub clypeo najpewniejszy.

Eliberacja z więzienia ur. starosty waleckiego⁶⁰ i Andrzeja Ossowskiego nie tylko jest cordi J.K.M. p.n.m., ale cokolwiek mediorum było, wszytkie aplikował. Murzów

⁶⁰ Piotr Żychliński starosta walecki.

co najpoważniejszych wracał. Umyślne poselstwa posyłał, upominkował, darował et omnigena applicatione in gratiam województw wielkopolskich wyważyć z więzienia usiłował. Że jednak to non successit, niepodobna, musi być w tym coś arcanum infatis. Non remittet jednak i dalej J.K.M. p.n.m. nie tylko respektem domów pomienionych, ale respektem zalecenia województw pomienionych de cura singulari. Nawet i przez tego posła, którego ma na dworze swoim od ordy, aget quam efficacissime o ich eliberracją.

Vexam ur. starosty średzkiego⁶¹ gani J.K.M. p.n.m. i do mieszczan poznańskich napominalny list pisać rozkazał, aby kompromisowi swemu dosyć czynili.

Wdzięczeni i tego barzo J.K.M. p.n.m., że województwa wielkopolskie ruinę ekonomicznej samborskiej w osobliwej mają kasyderacyjej, i na deflucitacją tegoroczną 4 tys. beczek się kontentują. Napomni tedy J.K.M. p.n.m. ekonomią tameczną, aby za najpierwszą wodą ta deflucitacja w Bydgoszczy stanęła.

Nade wszystko wdzięczeni J.K.M. p.n.m. i dziękuje, że województwa wielkopolskie w wyprawie [809] dymowej przykład dać z siebie obiecują. Czeka J.K.M. p.n.m. z miłą ochotą, ochronę i respekt jej obiecuje. Których dyspozycyja z w. hetmanami jeszcze w Krakowie uczyniona i do starych regimentów ex mente R.P. aplikowane.

Wdzięczeni nie mniej J.K.M. p.n.m., iż województwa wielkopolskie wybrańców na pieniądze determinowali, a za to będzie z większą R.P. usługą, ale non hereat cordi, aby się te pieniądze do szkatuły m. panów dostać nie miały, na artyleryją disposuit niemi R.P. Aby tedy suma od nich ex mente legis aplikowana była, curae erit J.K.M. p.n.m.

Jakoż Bóg Wszechmogący świadkiem jest, że po zbawieniu wiecznym nic więcej J.K.M. p.n.m. sollicitum nie trzyma, jako pomnożenie fortuny R.P., żeby ją nie tylko ex abisso malorum dźwignął, ale żeby kwitnącą za pracą, staraniem i usiłowaniem swoim widział. Na tym dni i noce bezsenne myślami trawi, na to cokolwiek było dziedzicznej substancyjej spenduje, na to zdrowie, krew i wszystko siebie wydawa, nic droższego nie mając in recessu, tylko salutem populorum, dla których zaszczytu i sam żyje. Nic sobie, nic pignoris milszego nie gotując, tylko amorem civium, florem provinciarum i pomnożenie R.P., osobliwie województw wielkopolskich, na których miłości i życzliwości fundując się, onychże integritati po wszystkie dni panowania swego studebit, dla ich zdrowia i całości zdrowia swego żałować nie będzie. Którym wszystkim wobec i każdemu z osobna miłość swą ojcowską i łaskę królewską ofiaruje.

⁶¹ *Jan Cerekwicki starosta średzki.*

7. Odpowiedź prymasa Andrzeja Olszowskiego na poselstwo od sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 12 czerwca 1676 r.

Rp. 1 Bibl. Nar., BOZ 1809, t. 2, s. 788-789 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** HHStA Wien, StAbt Polen I 86, fasz. 1665-1678, k. 75-77v.

Respons na instrukcją w. jm. panu Janowi Korzeniewskiemu staroście kościańskiemu od ks. jm. arcybiskupa gnieźnieńskiego de data 12 iunii 1676.

Odbieram wielki honor braterskiej publico nomine w. ichm. panów kompelacyjnej przez jm. pana starostę kościańskiego, którym tym bardziej zdam się być obowiązany, im większy życzliwym piórem i wymownym językiem wyrażony uznawam afekt, gdy mi acz niegodnemu prymasowi fausta precari i sensus suos de Republica jako principi senatus de securitate krajów swoich, jako to województw wielkopolskich primo nomine relacją mającemu poufale communicare raczycie. Refundo vota votis i przy wzajemnej principis provinciae weneracyjej, wszelką moję do usług w.m.m. panów ochotę, życzliwą konfidencyją in avertendis malis, prymacyjalną czułość i wierność obstringo, a jako vota et pericula mihi communia z w.m.m. pany, tak nie omieszkam dzisiejszą pocztą donieść J.K.M. desiderium nostrum, abyśmy omni metu obrócenia wojny na ks. jm. kurfirsta⁶² soluti zostali, czemu tym sposobem najlepiej providebitur, kiedy J.K.M. na poprzysiężenie pakt bydgoskich komisarzów swoich dwóch delegować raczy, którzy insimul cum delegatis kurfirsta jm. in animas principalium, jako pomienione pakt opisały, iuramenta praestabunt. I ten jest jedyny sposób confirmationis pactorum, którego się kurfirst J.K.M. firmiter trzyma, innego, ilem zrozumiał, nie potrzebował. Należało też kurfirstowi jm., aby był ministris suis pod koronacją dał potestatem praestandi iuramenti, pewnie by był J.K.M. ultro albo instancją ordinum przywiedziony, wzajemnym sposobem iurament wykonał. ^aPo skończonym sejmie i prędkim z Krakowa odjeździe moim nie mam żadnej wiadomości, jeżeli ministri Brandenburgici, których trzech było, mieli pomienioną od pana swego praestandi iuramenti potestatem i wzajemnie tegoż iuramentum od K.J.M. urgebant^a.

Belli inferendi kurfirstowi jm. inconsulta Republica, aby meditamenta et molimina jakie być miały, o tym penitus nie wiemy i rozumieć tego o J.K.M. nie mogę, który responsem swoim na legacją wielkopolską dać, nie wątpię, raczy satysfakcją et evellet scrupulos w.m.m. panów. Co z osoby mojej consilia mea toge non armorum instare decenter życzę, aby kurfirst jm. religiose pacta observet i controversias zachodzące sposobem in pactis opisanym per commissarios ab utrinque uspokoił. Caeterum wojnę każdą, a osobliwie [789] w pobliskich nam krajach pax optima rerum.

^aJeżeli errore albo affectate wyrzucono ex pactis conventis punkt de bello offensivum non inferendo, konstytucja także de pactis et foederis z pany postronnemi jeżeli odmieniona, compellato listownie o informacją ichm. panów na ten czas koła rycerskiego dyrektorów, którzy in reliquo dabunt rationem na sejmie przyszłym.

⁶² Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

Dopomagam także iustam et gravem quaerelam w.m.m. panom na regimenty, chorągwie, które continuo fluxu et refluxu całą Polskę, a osobliwie kraje nasze inundant i z gruntu pessundant, o czym na rekwizycją w.m. panów piszę do J.K.M. i do ks. jm. pana hetmana wielkiego koronnego⁶³.

Wyjazd mój dla ratowania pewnego defektu zdrowia na sejmie publice proponowany i nemine contradicente pozwolony, nie zda mi się tanti, aby miał perturbare w.m.m. panów, a lubo consilium medicorum do tego mię dawno i teraz prowadzi, abym peregere quorum remedium malo, które od kilkunastu lat zaczęte, zda się coraz bardziej ingravescere, doznałem też przed tym efficaciam remedii wody siarczystej, odkładam jednak na stronę konserwacją moją, konserwując sobie braterską łaskę w.m.m. panów, gotów będąc zawsze wszystkiego siebie impendere usui publico nec ponere salutem nad inquantum potrzebną w tych czasach ojczyźnie usługi mojej obecność. Jeżeli by zaś excurrere, czas upatrzawszy, przyszło, upewniam, że tempus utile Reipublicae non omittam.

Nie miałem żadnej skargi od jejm. pani starościny waleckiej⁶⁴ na wizytatorów moich praeclarum, którzy jeżeli w czym w majątności jejm. excesserunt, nie pochwalę tego, gdy wezmę dostateczną informacją.

Co szerzej ustnie jm. panu staroście kościańskiemu m.m. panu i bratu opowiedziawszy, powtórę dziękując za braterską konfidencją, starać się będę omni conatu, abym parem affectui ochotę stawiał zawsze do każdej na zawołanie w.m.m. panów przysługi. Die 12 iunii a. D. 1676.

^{a-a} tekst dopisany na dole strony tą samą ręką

18. Manifestacja deputatów wojskowych – Poznań, 18 czerwca 1676 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 750 – oblata; w dniu 18 czerwca 1676 r. [feria 5 post festum Sanctorum Viti et Modesti Martyrum proxima a. D. 1676].

Stanąwszy obecnie przed urzędem i księgami niniejszemi grodzkimi poznańskimi urodzeni jm. Jan Kazimierz Nenchen regimentu dragońskiego j.o. ks. jm. Jerzego Dymitra Korybuta na Wiśniowcu Wiśniowieckiego wojewody bełskiego, hemana wielkiego koronnego etc. i Joachim Wilhelm Wenediger pieszego regimentu j.w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana polnego koronnego⁶⁵ kapitan, także Fabian Knobelsdorf major regimentu pieszego j.w. jm. pana wojewody podlaskiego⁶⁶, swym i regimentów wyżj mianowanych imieniem z żalem przed tymże urzędem i księgami oświadczają i manifestują się w sposób takowy.

⁶³ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny. ⁶⁴ Sybilla z Denhofów Żychlińska starościna walecka. ⁶⁵ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny. ⁶⁶ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski.

Iż wyżej opisani manifestantes, mając asygnacje do tutecznych województw wielkopolskich na pogłównie dwoje, konstytucją sejmu coronationis K.J.M. terażniejszego w Krakowie ex unanimitate ordinum consensu uchwalone, a do wydania intra decursum mensis mai proxime praeteriti należące, lubo to na sejmik relationis zjehawszy z tymiż asygnacjami swoimi, w kole sejmiku średzkiego odezwali się, nihilominus nie tylko żadnego w asygnacjach że ukontentowania nie odnoszą, ale nawet pieniędzy żadnych w skarbie i u ichm. panów poborców tutecznych województw dotychczas nie znajdują tak dalece, że sami dla siebie, czeladzi i koni swoich żadnego sustentamentu mieć nie mogą.

Żeby tedy rygor w konstytucyj sejmku przeszłego sub titulo „Komisyja na zapłatę wojsku”⁶⁷ założony, na tych to manifestantów i regimenty ich wspomniane quoque modo zaciągany nie był, owszem, w całości honoru i reputacyjej swojej konserwowani zostali i wszystko do usługi R.P. zwłoka nie manifestantibus, lecz niewyliczeniu asygnowanych pieniędzy przypisana była, solenniter iterum atque iterum manifestują się.

Jan Kazimierz Nenchen kapitan m.p.

Joachim Wilhelm von Wenediger kapitan J.K.M.

Fabian Knobelsdorff major m.p.

3. Sejmik z limity w Środzie, 30 czerwca 1676 r.

1. Uniwersał Jana III do szlachty wielkopolskiej – Jarwów, 16 czerwca 1676 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 38-39v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 14 lipca 1676 r. [feria 3 post festum Sanctae Margarethae Virginis et Martyris proxima a. D. 1676].

Inne rękopisy: **Rp. 2.** AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 83 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 71 – oryginał.

Druk: *Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672-1676*, wyd. J. Woliński, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, 16 (1970), cz. 1, s. 292-293 – tu z datą 25 czerwca 1676 r.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smoleński, inflancki, siewierski i czernihowski.

⁶⁷ Konstytucja sejmu 1676 r. „Komisyja na zapłatę wojsku” (Vol. leg., t. 5, s. 171-172).

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie wielebnym, w. i ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, powiatu poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, do wiadomości podajemy.

Iż miła ojczyzna, a z nią wiara święta, kościoły, dziedzictwo Chrystusowe i antemurale chrześcijaństwa eluctari jeszcze nie może kary Bożej i najazdów bisurmańskich, kiedy po zażytych wszelkich do uspokojenia się sposobach, wyprawionych na traktaty ablegacyjach, wniesionych przez potęgi sąsiedzkie życzliwe interpozycjach, z zawziętej swojej non remittit Oriens, ale i temu co szponą drapieżną zajął, dominari upornie chce i więcej wydrzeć usiłuje. Wiadomo uprzejmościom i wiernościom waszym, jako a decembre ur. Giza⁶⁸ na dworze ks. jm. siedmiogrodzkiego⁶⁹ wystawa tractatum. Także nietajno, żeśmy od hospodara multańskiego⁷⁰ illecti listem jego z rady sejmowej ur. [Jana] Karwowskiego na poparcie tegoż traktatu wysłali. Aż z siedmiogrodzkiej ziemi po wielkiej otusze do dziś dnia ab aprili silentium. Od ur. jm. pana Karwowskiego przestroga, że haracz pono może być odpuszczony, lecz Podole przez traktaty asekurowane i z Kamieńcem za swoje dziedzictwo mają. Ukrainę zaś, że wszystką szerokością w gospodarstwo inszym równe, z dependencyą od siebie obrócić i ugruntować myślą. I luboby Doroszenka⁷¹ nie stało, który wrócił się ad ingenium i zażywa, przez Astamatego protekcyej u Porty szuka, sprawując się, że się nie-szczerze poddał Moskwie, nie mogąc mieć na onczas posiłków, owszem, Zadnieprze Porcie subiugare obiecuje, byle protekcją miał dalszą i posiłki. Luboby tedy nie stało, przecież Porta już inszych hetmanów na miejsce jego ma in pectore i na to świeże wielkie wojska pod Ibrahim paszą⁷², jeszcze w maju do Dunaju sprowadziwszy, na początku tego miesiąca przez Dunaj przeprawili i hospodara multańskiego i wołoskiego⁷³ potęgi przybrali.

Ruszył się chan⁷⁴, jaka jest już z pół przez umyślnego szpiega wiadomość, aby się z synem swoim, który tu te kraje opędza i pod Kamieńcem już nań czekać będzie i z Ibraim paszą równie niż tak rok w liczbie janczarów potężniejszym łączył, i państwa nasze naległ, aż i ku Wiśle pustoszył. Którego jaka już bliskość, wziąć miarę, kiedy się posłańcem swoim od nas wracającym hospodar i ur. Karwowski koło Jass, albo na Ceorze znajdować i potykać kazał.

Dawamy tedy co prędzej znać uprzejmościom i wiernościom waszym, abyście nie-szczerze w nieprzyjacielu uważywszy, tym ostatkiem zubożonej i poszarpanej, skróconej i coraz mniejszej miłej ojczyzny providere chcieli i w gotowości byli, i egzekucją uchwały sejmowej do skutku prowadzili, żołnierza żołdem posilili, asygnacje wypłacali i wyprawy dymowe co prędzej, można li dniem i nocą, pode Lwów stawili. Inaczej na nikogo więcej, jako na siebie samych narzekać przyjdzie, że pochlebiwszy sobie domniemanym pokojem, pono że quod miseri volunt maiore credunt, i sejmiki zwleczone i kontrybucyje spóźnione i wyprawy albo ad augustum odłożone, albo nieuchwalone, albo studii

⁶⁸ Jan Kazimierz Giza podstoli owrucki. ⁶⁹ Michał Apafy książę siedmiogrodzki. ⁷⁰ Antoni Ruset hospodar mołdawski. Zapewne chodzi o Konstantyna I Serbana byłego hospodara wołoskiego i mołdawskiego, przebywającego na wygnaniu w Rzeczypospolitej. ⁷¹ Petro Doroszenko hetman kozacki. ⁷² Bayburtlu Kara Ibrahim Pasha, wysoki rangą turecki urzędnik, w latach 1669-1673 gubernator Egiptu, w latach 1683-1685 wielki wezyr turecki, następca Kara Mustafy. ⁷³ Jerzy Duca hospodar wołoski. ⁷⁴ Selim I Girej chan krymski.

partium koło oficyjerów roztargnione, wcześniej nie stawają. Żołnierz przez lat kilka niepłatny, ani według uchwały sejmowej posilony ordynansów nie słucha, do obozu, głodu się obawiając, nie ściąga, ani się nie poprawił, a zatym do pracy wojennej invalidus, że i frontu stawić i R.P. zasłonić wojną i gotowością wzajem grozić i pokoju porządnego poprzeć słusznie nie możemy. Jeśli zaś późno staną wyprawy, miasto pożytku in publicum, barzo zaszkodzą, gdy jedne nieprzyjacieli zniesie, drugie żołnierz nie posłużywany uciąży, zetrze, zepsuje. Przekładamy to tedy wszystko uprzejmościom i wiernościom waszym, de cura et vigilantia paterna, składamy osobę naszą, wszystkich wystawamy na tym celu pierwsze ictus. Ale jeżeli nasz animusz R.P. nie wesprze, albo odmiana i zamieszanie uchwały sejmowej zawiedzie, Bogu et posteritati odpowiadać będzie niesforność et fatalis jakaś crudelitas, która lethargo R.P. uśpiła, że zguby swojej widzieć i czuć nie chce.

Obowiązujemy tedy per omne quidquid sacrum przez resztę kościołów świętych, per cara pignora moveantur animi uprzejmości i wierności waszych, abyście callide vulgata spe pokoju zawodzić się nie dali, którzy im chytrzej niechętni rozsiewają, tym bardziej go dla interesów swoich, nie chcąc R.P. cum Oriente widzieć uspokojonej, et media do poparcia vanis rumoribus zrażają. A za tym przestrzec się w tym należy i oczywistym periculis, które przekładamy, dacie uprzejmości i wierności wasze wiarę i ad propulsanda będziecie gotowymi i uchwałę sejmową, jako do najprędzej przywódcie egzekucyjnej, czyniąc to dla konserwacji wiary świętej i ojczyzny swojej, dla których my zdrowie i krew naszą ochotnie impendimus. I ten uniwersał dlatego posyłamy, że już drugich pisać nie będzie pory czasu, chyba żebyśmy wici wydać musieli, jeśli dla niewypłacenia asygnacji żołnierza ściągnąć nie będziemy mogli i w wyprawach dymowych będziemy zawiedzeni.

Ażeby do wszystkich wiadomych przyszedł, on po grodach, miastach i parafiach, urzędem wszelakim, sub poenis legum publikować rozkazujemy i dla większej jego wagi ręką własną podpisujemy i pieczęć przycisnąć rozkazujemy. Dan w Jaworowie, dnia 16 miesiąca czerwca r. P. 1676, panowania naszego 3 r.

Jan Król

Locus sigilli

2. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 30 czerwca 1676 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 7-7v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jakub Sarnecki w imieniu marszałka sejmiku w dniu 3 lipca 1676 r. [feria 6 in crastino festi Visitationis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1676].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 95-98 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu do Szrody pro die 30 iunii ex vi limitationis sejmiku przeszłego zjechali, wiadomo czyniemy.

Że po wziętych wielkich na R.P. następujących niebezpieczeństwach, któremi coraz większymi a saevitia Porty Otomańskiej circumdatum, jako najgruntowniejszy podług obrady sejmku przeszłego i uchwały sejmików naszych przeszłych deklarując, jako dostojęństwu najjaśniejszego Majestatu J.K.M. p.n.m., tak cały R.P. zaszczyt i ad executionem przywodziąc sejmku tego ratione podatków konstytucyje, zlecamy ichm. panom poborcom województw nszych, ażeby pogłównego obojga egzekucyje podług tejsze konstytucyje obloquentiam jako najprędsze w województwach, ziemiach i powiatach nszych przez samych ichm. panów poborców odprawowali i wydane pieniądze na asygnacye skarbowe jako najprędzej wypłacali, tak chorągwiom polskim, jako i regimentom J.K.M., królewicza jm.⁷⁵, j.o. ks. jm. hetmana wielkiego koronnego⁷⁶, chorągwi j.w. jm. pana wojewody podlaskiego⁷⁷, j.w. jm. pana starosty wschowskiego⁷⁸ usarskiej chorągwi, jako i regimentowi, także regimentowi jm. pana [Marcina] Kąckiego generała artyleryje, chorągwi jm. pana [Stefana] Dymideckiego rotmistrza J.K.M., który w terażniejszej z ordami okazyje wielkiego kawalera prezentował dzieła i odwagi R.P., któremu ante omnia zapłacić ichm. panom poborcom iniungimus.

Szeleżne i czopowe podług laudum na sejmiku antecoronationis a prima ianuarii ad ultimam iuni ażeby od wszystkich in genere miast, miasteczek, wsi J.K.M., duchownych i szlacheckich wydawane było, sine omni retardatione postanawiamy.

A że coraz to większe i nieznośne od chorągwi w województwach nszych zostawających dzieją się insolencyje, mordy i zaboje, jako to świeżo okrutnie zabitego jm. pana Czernickiego, tedy onym zabiegając i ab extrema ruina też województwa windykując, laudum przeszłego sejmiku de data dnia 27 miesiąca kwietnia w Szredzie się odprawującego, ratione securitatis i obrony województwom nszym reasumujemy i popisy generalne w województwach do zgromadzenia się uchwalamy, to jest województwu poznańskiemu, powiatom poznańskiemu, waleckiemu, kościańskiemu, ziemi wschowskiej pod Poznaniem, w województwie kaliskim powiatom kaliskiemu, konińskiemu, pyzdrowskiemu pod Kaliszem, gnieźnieńskiemu, kcyńskiemu, nakielskiemu pod Żninem postanawiamy. Upraszając j.w. jm. pana kanclerza wielkiego koronnego, jako i generała wielkopolskiego⁷⁹, ażeby jm. pro munere officii sui, [20v] według prawa, którym securitas i indemnitas województwom nszym warowana, a zwłaszcza w tak srogich zabojach attendere raczel i uniwersały do zjechania się i zgromadzenia na miejsca pomienione województwom i powiatom nszym pro die 13 iulii wydał.

Na które popisy i zaszczyt od tak wielkich ruin województw nszych przy ichm. panach wojewodach i kasztelanach, na które bratersko ichm invitamus, zjechać się, choćby uniwersały j.w. jm. pana kanclerza i generała wielkopolskiego nie wyszły, wszyscy obligujemy sub poenis de expeditione bellica i okazowaniu sancitis, w grodach sądowych ex instantia cuiusvis z obywatelów województw nszych, sine appellatione vindicandis.

A ponieważ contra ius incompatibilitatis przez konstytucyje sejmku przeszłego oddane starostwa Królestwa ichm. dożywociu podległe, tedy obowiązujemy się wszyscy

⁷⁵ Jakub Sobieski królewicz. ⁷⁶ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny.

⁷⁷ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski. ⁷⁸ Rafał Leszczyński starosta wschowski. ⁷⁹ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

ad invicem, że artykuł na przyszły sejm sine contradictione na sejmiku przedsejmowym formować będziemy, ażeby na początku sejmu przyszłego pomienione starostwa bene meritis oddane były, upomnią się i prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M., ażeby tym nie trudnieli się sprawy R.P.

A iż wielkie dzieją się inconvenientia i praeiudicium nobilitas ponosi województwa poznańskiego przez niedopisanie ksiąg tak grodzkich poznańskich, ziemskich i podkomorskich, a najwięcej przez nieaktykowanie ksiąg grodzkich przez sukcesorów w. jm. pana Jana Tańskiego instygatora koronnego, a pisarza grodzkiego poznańskiego, sukcesorów jm. pana Andrzeja Drozdowskiego, a jm. pan pisarz zaś terazniejszy względem terazniejszego jm. pana stolnika i surogatora poznańskiego⁸⁰, a przeszłego pisarza grodzkiego księgi dopisować i swoje deklaruje się, tedy praesenti laudo iniungimus et cavemus, aby ciż ichm. panowie sukcesorowie intra annum też księgi aktykować i wpisać kazali. Do którego dopisowania należeć mają sukcesorowie jm. pana Stanisława Proskiego i jm. pana Stefana Korzeniewskiego pisarzów ziemskich poznańskich ksiąg ziemskich, jako i antecesorowie jm. pana podkomorzego terazniejszego poznańskiego⁸¹ podkomorskich, sub poena peculatus ex instantia cuiusvis z obywatelów województwa poznańskiego w sądach tak ziemskich, jako i grodzkich vindicanda.

A że przewielebni duchowni tak archidiecezji gnieźnieńskiej, jako i diecezji poznańskiej w województwach naszych przeciwko wyraźnemu prawu na konwokacyjej generalnej warszawskiej i sub interregno anni 1674 pogłównego oktobrowy wtóryj raty deklarowanego wydać renuunt, lubo i terazniejszą konstytucją na sejmie coronationis sub titulo „Subsidia generalne R.P.”⁸² wydać wzięli na się obowiązek i żeby panowie poborcy na komisją pierwszą in iulio odprawowaną [21] we Lwowie te pieniądze wnieść i tam z poborcami osób ichm. duchownych comparere byli mogli. Czemu że dotychczas przewielebni ichm. panowie duchowni tak diecezji poznańskiej, jako i archidiecezji gnieźnieńskiej województw naszych dosyć nie uczynieli, tedy zlecamy to ichm. panom poborcom województw naszych i serio iniungimus, aby iuxta mentem skarbu R.P. koronnego et praeiudicata Komisyye Radomskiej, in anno 1674 odprawionej, wydawszy asygnacje iuxta quantitatem taryfy anni 1673 do przewielebnych ichm. panów duchownych i dóbr onym podległych ichm. panom deputatom wojskowym per solitam executionem militarem ten podatek zatrzymany windykowali. W czym ichm. panom poborcom województw naszych omnem cavemus evictionem.

A że asygnacje na akcyzę wyszły chorągwiom j.w. jm. pana wojewody sieradzkiego⁸³, jm. pana [Stanisława] Tuczyńskiego regimentowi j.w. jm. pana wojewody podlaskiego⁸⁴, tedy interea zlecamy ichm. panom poborcom województw naszych, aby te sumy ad praesens wypłacili. Którą sumę refundere i wypłacić ichm. będzie powinien jm. pan żupnik bydgoski⁸⁵.

Zalecając tymże ichm. panom poborcom regimenty na praesidium białocerkiewskim zostawające, jako do najprędszego wypłacenia i ukontentowania.

⁸⁰ Kasper Franciszek Modlibowski stolnik i surogator poznański. ⁸¹ Piotr Adam Opaliński podkomorzy poznański. ⁸² Konstytucja sejmu 1676 r. „Subsidia generalne R.P.” (Vol. leg., t. 5, s. 170-171). ⁸³ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki. ⁸⁴ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski.

⁸⁵ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

Ponieważ ichm. panowie pisarze skarbowi in aggravationem status nobilitaris nad prawo pospolite od postawów sukien wybierają i tym stan szlachecki, jako ichm. panów żołnierzy i kupców miast agrawują, tedy inquantumby się jeszcze tego ważyli, inter causas fisci w grodach pro poenis w prawie opisanych pozwani, sine appellatio- ne odpowiadać powinni, nie zasłaniając się instruktarzem nowym, którego irreptycję w konstytucyjnej aprobacyjy otrzymali.

Na wykupno jm. pana Prokopa Lipskiego na złotych tysiąc z prowizyi od sumy na więźniów u j.w. jm. pana wojewody łączyckiego⁸⁶ zostawający asygnacyją jm. panu marszałkowi koła naszego wydać zleciliśmy.

Kontentując przy tym jm. pana Kazimierza Dębińskiego i Adama Małachowskie- go posłów do K.J.M. w podjętych kosztach, zł tysiąc ichm. panom poborcom naszym onym wydać naznaczamy. Także drugi tysiąc in vim tractamenti ichm. panom depu- tatom wszystkim chorągwi i regimentów do województw naszych, tymże ichm. panom poborcom wypłacić deklarujemy.

Respektując także na szkody przez tak częste sejmiki nasze w Szredzie się odpra- wujące, beczek 100 soli w. jm. panu staroście szredzkiemu⁸⁷ wydać jm. panu żupnikowi bydgoskiemu zlecamy.

Sejmik przy tym terażniejszy, że się zdało województwom ex perimenti prolongo- wać ratione, tedy ad diem 12 augusti onże prorogujemy i na dzień pomieniony tu do Szrody, miejsce consiliorum zwyczajne, zjachać się wszyscy obligujemy. A ad maiorem fidei uchwały naszej zleciliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego to laudum imie- niem województw podpisać i po grodach rozsyłać. Dan we Środzie, dnia 30 miesiąca czerwca 1676 a.

Stanisław z Wrzący Wody Zajączek marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego.

Locus sigilli

3. Manifestacja posłów wielkopolskich przeciwko konstytucjom sejmowi koronacyjnemu, wniesiona w grodzie poznańskim – Poznań, 3 lipca 1676 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 8-9 – oryginał z podpisami posłów; do grodu poznańskiego wnie- śli Gen. Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski, Jan z Kosieczyna Proski starosta nakielski, Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski i Stanisław na Tucznie Tuczyński w dniu 3 lipca 1676 r. [feria 6 in crastino festi Visitationis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1676].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 320-321v – oblata.

Przeciwko konstytucji tytułu „Pospolite ruszenie”⁸⁸, w punkcie o sądach podczas ekspe- dycji pospolitego ruszenia w obozie. Ratione żydowskiego pogłównego trzeciego, które do grodu podane było i Żydzi mendicantes. Przeciwko konstytucji tytułu „Pacta z po-

⁸⁶ Piotr Opaliński wojewoda łączycki. ⁸⁷ Jan Cerekwicz starosta średzki. ⁸⁸ Konstytucja sejmowi 1676 r. „Pospolite ruszenie” (Vol. leg., t. 5, s. 169).

stronnemi”⁸⁹, ponieważ non ad mentem R.P. napisana i R.P. tę approbationem solenną na sejmie mieć chciała i takij jaką napisała nie przyjęto. Ratione składów nowych w Lesznie i Wschowie. Przeciwno konstytucyi sub titulo „Immunitas dóbr szlacheckich”⁹⁰, kędy ratione ukrzywdzenia dóbr szlacheckich actiones criminales obrócone in civiles. Przeciwno konstytucyi sub titulo et ratione egzemptry Żywca⁹¹, w której mentio uczyniona milionów jakichsiś, o których R.P. nigdy wiedzieć nie chciała i nie chce, ani na likwidację pozwalala i nie pozwala, i owszem, zawsze przeciwno nim protestowała i protestuje. Także przeciwno punktowi kędy retentores i possessores, na ten czas bowiem z retent kwarcianych kwitują i uwalniają przeciwno wyraźnemu dekretowi Komisji Radomskiej, także przeciwno konstytucyi, kędy possessores et tenutarii binorum kwartę płacić obligati⁹². Przeciwno konstytucyi sub titulo „Komisyja do ekonomii nowodworskiej”⁹³, kędy komisarzom plena potestas decernendi dana przeciwno wyraźnym prawom i zwyczajom, kędy w podobnych komisjach komisarze limitatam potestatem mieć powinni i penes Reipublicae decisio. Także ratione kwarty, aby w niej najmniejszy defectus nie był i cokolwiek w tym przez tę komisję in praeiudicium R.P. decisum będzie, przeciwno wszytkiemu protestamur.

Przeciwno punktowi w libertacyi Lwowa⁹⁴, to jest ratione uwolnienia od pogłównego, które w takim R.P. niebezpieczeństwie od nich bliższym impetów nieprzyjacielskich tym ochotniej płacone być powinno, także przeciwno punktowi coaequationis z Krakowem i Wilnem. Przeciwno konstytucyi „Przeprawa na rzece Jezierni”⁹⁵. a Przeciwno sumie trubeckiej, która konstytucya nie czytana i owszem, przeciwno wyraźnemu prawu napisana⁹⁶, kędy na samą zapłatę wojska podatki obrócone być mają, przeciwno temu się protestujemy i tę sprawę ad tempora securi Reipublicae. [8v] Przeciwno konstytucyi „Dług urodzonego Aleksandra Potockiego”⁹⁷. Przeciwno konstytucyi sub titulo „Summa urodzonemu Strzałkowskiemu”⁹⁸. Przeciwno konstytucyi sub titulo „Ukontentowanie ziemie warszawskiej”⁹⁹. a Przeciwno konstytucyi sub titulo „Miasto Wisznia”¹⁰⁰. Ponieważ aprobacja libertacyi Szrody nie wiemy ex quibus rationibus nie wpisana, w tym wielką niewygodę województwa cierpią ob desolationem. Przeciwno konstytucyi sub titulo „Gratitudo urodzonego Achacego Pisarskiego”¹⁰¹. Przeciwno konstytucyi sub titulo „Immunitas dworu i placu przy Warszawie będącego urodzonego

⁸⁹ Konstytucja sejmku 1676 r. „Pacta z postronnemi” (Vol. leg., t. 5, s. 175). ⁹⁰ Konstytucja sejmku 1676 r. „Deklaracya konstytucyi, na Elekcyi naszej, sub titulo, immunitas dóbr szlacheckich, postanowionej” (Vol. leg., t. 5, s. 176). ⁹¹ Konstytucja sejmku 1676 r. „Exemptio Żywca” (Vol. leg., t. 5, s. 178-179). ⁹² Konstytucja sejmku 1676 r. „Deklaracya o kwarcie w Województwie Ruskim” (Vol. leg., t. 5, s. 180). ⁹³ Konstytucja sejmku 1676 r. „Komisyja do ekonomii nowodworskiej” (Vol. leg., t. 5, s. 179-180). ⁹⁴ Konstytucja sejmku 1676 r. „Miasto Lwów” (Vol. leg., t. 5, s. 180-181). ⁹⁵ Konstytucja sejmku 1676 r. „Przeprawa na rzece Iezierny” (Vol. leg., t. 5, s. 184). ⁹⁶ Konstytucja sejmku 1676 r. „Summa trubeczka” (Vol. leg., t. 5, s. 185). ⁹⁷ Konstytucja sejmku 1676 r. „Deklaracya zapłacenia długu Urodzonemu Alexandrowi Potockiemu” (Vol. leg., t. 5, s. 185). ⁹⁸ Konstytucja sejmku 1676 r. „Summa Urodzonego Strzałkowskiego” (Vol. leg., t. 5, s. 185). ⁹⁹ Konstytucja sejmku 1676 r. „Ukontentowanie injuriatorum Zeimie Warszawskiej” (Vol. leg., t. 5, s. 186). ¹⁰⁰ Konstytucja sejmku 1676 r. „Miasteczko Wisnia” (Vol. leg., t. 5, s. 187-188). ¹⁰¹ Konstytucja sejmku 1676 r. „Gratitudo potomkom urodzonego Achacego Pisarskiego, starosty wolbromskiego, rotmistrza naszego” (Vol. leg., t. 5, s. 188).

Jana Szumowskiego podskarbiego nadwornego koronnego¹⁰², która in publico nie czytana. Przeciwno konstytucji sub titulo „Assekuracja zasług regimentu wielmożnego wojewody sieradzkiego”¹⁰³. Przeciwno konstytucji sub titulo „Approbacja przywileju K.J.M. Zygmunta Augusta urodzonym Zalasowskim”¹⁰⁴. Przeciwno konstytucji sub titulo „Reparacja wsi Czermna”¹⁰⁵, która in publico nie czytana. Przeciwno konstytucji sub titulo „Zamek Bolesławski”¹⁰⁶ i przeciwno komisji, jeżeli się tam która ratione kosztów, jakoby na to starostwo erygowanych, odprawować będzie, protestujemy się. Przeciwno konstytucji titulo „Deklaracja względem wsi Czerepowa ur. Olewińskiemu sędziemu ziemskiemu lwowskiemu”¹⁰⁷, jako in publico nie czytanej. Przeciwno konstytucji sub titulo „Relaxatio z wieży urodzonemu Hadziewiczowi”¹⁰⁸, przeciwno wszystkim generaliter relaksacjom z wieży i przeciwno wszystkim zniesieniom dekretów trybunałów kapturowych. Przeciwno konstytucji sub titulo „Dług urodzonego Wysockiego cześnika sochaczewskiego”¹⁰⁹. Przeciwno konstytucji sub titulo „Libertacja miasta Sieniawy”¹¹⁰. Przeciwno konstytucji sub titulo „Zniesienie kondemnaty Babonaubeka i innych”¹¹¹. Przeciwno konstytucji sub titulo „Securitas Żydów krakowskich”¹¹², jako contra constitutionem praeiudiciosam stanowi szlacheckiemu. Przeciwno konstytucji sub titulo „Wolny wrąb wielmożnemu podskarbiemu koronnemu w lasach starostwa sandomierskiego”¹¹³. Przeciwno konstytucji sub titulo „Expensa urodzonego Asverusa”¹¹⁴. Przeciwno konstytucji „Rewizja starostwa kowalskiego”¹¹⁵. Przeciwno konstytucji sub titulo „Rekompensata pensjonarzom puckim”¹¹⁶, która konstytucja przeciwno woli ichm. panów posłów i innych deputatów stanęła, i in publico nie czytana, weszła in volumen, ani rękoma ich nie podpisana. Która konstytucja wielkie za sobą zaciąga inconvenientia i avulsionem dóbr sapit, przeciwno konstytucji solennissime protestamur. Przeciwno konstytucji sub titulo [9] „Młyn Kierznowski in haereditatem”¹¹⁷. Przeciwno konstytucji sub titulo „Sublevatio urodzonej Wierzbowskiej”¹¹⁸ jako in publico nie czytanej. ^a Przeciwno konstytucji „Probostwa hrubieszowskiego in-

¹⁰² Konstytucja sejmu 1676 r. „Immunitas dworu i placu przy Warszawie będącego urodzonego Jana Szumowskiego podskarbiego nadwornego koronnego” (Vol. leg., t. 5, s. 188). ¹⁰³ Konstytucja sejmu 1676 r. „Assekuracja zasług regimentowi pieszemu Wielmo: Wojewody Sieradzkiego” (Vol. leg., t. 5, s. 188). ¹⁰⁴ Konstytucja sejmu 1676 r. „Approbacja przywileju Króla Imci Zygmunta Augusta, Zalasowskim danego” (Vol. leg., t. 5, s. 188-189). ¹⁰⁵ Konstytucja sejmu 1676 r. „Reparacja wsi Czermna” (Vol. leg., t. 5, s. 190). ¹⁰⁶ Konstytucja sejmu 1676 r. „Zamek Bolesławski” (Vol. leg., t. 5, s. 190). ¹⁰⁷ Konstytucja sejmu 1676 r. „Deklaracja względem wsi Czerepowa ur. Olewińskiemu sędziemu ziemskiemu lwowskiemu” (Vol. leg., t. 5, s. 190). ¹⁰⁸ Konstytucja sejmu 1676 r. „Relaxatio z wieży urodzonemu Hadziewiczowi” (Vol. leg., t. 5, s. 190). ¹⁰⁹ Konstytucja sejmu 1676 r. „Dług urodzonego Wysockiego” (Vol. leg., t. 5, s. 191). ¹¹⁰ Konstytucja sejmu 1676 r. „Libertacja miasta Sieniawy” (Vol. leg., t. 5, s. 191). ¹¹¹ Konstytucja sejmu 1676 r. „Zniesienie kondemnaty Babonaubeka i innych” (Vol. leg., t. 5, s. 192). ¹¹² Konstytucja sejmu 1676 r. „Securitas Żydów krakowskich” (Vol. leg., t. 5, s. 192). ¹¹³ Konstytucja sejmu 1676 r. „Wolny wrąb” (Vol. leg., t. 5, s. 192). ¹¹⁴ Konstytucja sejmu 1676 r. „Expensa urodzonego Assverusa” (Vol. leg., t. 5, s. 192-193). ¹¹⁵ Konstytucja sejmu 1676 r. „Rewizja starostwa kowalskiego” (Vol. leg., t. 5, s. 193). ¹¹⁶ Konstytucja sejmu 1676 r. „Rekompensata pensjonarzom puckim” (Vol. leg., t. 5, s. 193). ¹¹⁷ Konstytucja sejmu 1676 r. „Młyn Kierznowski” (Vol. leg., t. 5, s. 193). ¹¹⁸ Konstytucja sejmu 1676 r. „Sublevatio urodzonej Wierzbowskiej” (Vol. leg., t. 5, s. 195).

korporacji”¹¹⁹, probostwa przez będącego do kapituły chełmskiej, przeciwko temu się protestujemy. Przeciwko konstytucji sub titulo „Aprobacja komisji żupnej”¹²⁰. Naprzeciwko konstytucji sub titulo „Ordynacja prowentów celnych”¹²¹.

Naprzeciwko nobilitacjom, których ani K.J.M., ani ichm. panowie hetmani R.P. nie zalecili i o to województw nie prosili na sejmik, i nic pro Republica nie uczynili, jako to panowie Wodziccy non suo ordine przymawiają o nobilitację, nią się ściągać nie powinni. Panu Chwałkowskiemu¹²² jednak, których abusus nobilitatis przez konstytucją deklarowany, że im szkodzić nie ma, circa praerogativa nobilitaris zachowujemy, excepto [Kasper] Zębrzusi, który w tejże konstytucji mianowany.

[Piotr Adam] Opaliński podkomorzy poznański, starosta śremski

Władysław Michał Skoraszewski starosta bydgoski m.p.

Piotr z Bnina Opaliński starosta międzyrzecki

Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski

Aleksander Przyjemski chorążyc kaliski

Malcher Gurowski m.p.

Stanisław z Krzycka Krzycki p[odkomorzy] k[aliski]

Jan Proski starosta nakielski m.p.

Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski

Ch[ryzostom] Gorzeński żupnik

Stanisław Tuczyński m.p.

^a w tekście wersy dokładnie przekreślone, a na marginesie dopisek: Ex mente sejmiku deletum

4. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do szlachty w sprawie popisów pospolitego ruszenia – Goślina, 3 lipca 1676 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 17-17v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 6 lipca 1676 r. [feria 2 ante festum Margarethae Virginis et Martyris proxima a. D. 1676].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 86v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 75 – oryginał.

¹¹⁹ Konstytucja sejmu 1676 r. „Probostwo hrubieszowskie” (Vol. leg., t. 5, s. 196-197). ¹²⁰ Konstytucja sejmu 1676 r. „Aprobacja komisji żupnej” (Vol. leg., t. 5, s. 197). ¹²¹ Konstytucja sejmu 1676 r. „Ordynacja prowentów celnych” (Vol. leg., t. 5, s. 183). ¹²² Konstytucja wymienia czterech Chwałkowskich: Jana regenta grodzkiego wschowskiego, Mikołaja, Jana Jerzego i Samuela, zob. konstytucję sejmu 1676 r. „Deklaracja szlachectwa Urodz. Chwałkowskich, Kaspra Zembrzuskiego, y Sebastiana Gielbaszewskiego” (Vol. leg., t. 5, s. 199).

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu stanu szlacheckiego poznańskiego i kaliskiego województw rycerstwu, m.w.m. panom i braciej, przy zaleceniu braterskich służb moich wiadomo czynię.

Jakom zawsze sejmiku średzkiego w.m. panów uchwały i sancita debito zwykły prosequi veneratione, tak i teraz stosując się do laudum sejmiku blisko przeszłego średzkiego do wiadomości wszystkich w.m. panów i braciej donoszę. Iż ichm. panowie bracia na pomieniony sejmik zgromadzeni, widząc ciężkie a nieznośne w tych województwach żołnierza włączącego się ode wsi do wsi, od miasteczka do miasteczka, insolencyje, rabunki i rozboje, przerażeni nędzą, utrapieniem codziennym gemitus patientis populi, stosując się do wyraźnej J.K.M. p.n.m. przez posłów od sejmiku posłanych woli, tudzież przychylając się do uniwersałów J.K.M. i ichm. panów hetmanów, aby ciż żołnierze in genere wszyscy, jakimkolwiek trybem K.J.M. i R.P. służący, do obozu przeciw nieprzyjacielowi pospieszali. Których że słuchać nie chcą, na wygnanie onych z województw swoich naznaczyli sobie po powiatach popisy, to jest powiatom poznańskiemu, wałeckiemu, kościańskiemu, ziemi wschowskiej pod Poznaniem, kaliskiemu, konińskiemu, pyzdrowskiemu pod Kaliszem, gnieźnieńskiemu, kcyńskiemu i nakielskiemu pod Żninem na dzień 13 mensis praesentis iulii, mnie, abym to w.m.m. panom intymował do egzekucyje. Na który czas i miejsce abyście w.m.m. panowie podług praw o poposolitym ruszeniu uchwalonych more militari sub poenis de expeditione wypełnili, mocą tej też sejmikowej uchwały proszę w.m.m. panów i napominam. Na co przy pieczęci ręką własną podpisuję się. Dan w Goślinie, dnia 3 miesiąca lipca 1676.

Jan z Leszna Leszczyński

Locus sigilli

5. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do wojska znajdującego się w Wielkopolsce – Goślina, 3 lipca 1676 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 18-18a – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował wóźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 6 lipca 1676 r. [feria 2 ante festum Margarethae Virginis et Martyris proxima a. D. 1676].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 87 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wchowa 177, k. 76 – oryginał.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich.

Ichm. panom pułkownikom, oberszterlejtnantom, majorom, kapitanom, porucznikom

i wszystkim in genere ludziom wojskowym, polskiego i cudzoziemskiego zaciągu, tu w województwach wielkopolskich poznańskim i kaliskim będących, przy zaleceniu braterskich służb moich do wiadomości donoszę.

Kiedy już *effrenis licentia militaris* tak górę wzięła w województwach naszych, że *ichm. panowie* bracia cięższe codziennie w dobrach swoich dziedzicznych ponoszą *pressuras* przez ustawiczne przechody, stanowiska, opresyje poddanych, ale i sami we dworach własnych *securi vitae* być nie mogą, zabiegając tam *perimenti* mało, aby dłużej *non saeviat* nad nimi i ostatniej ruinie swojej, uchwaleli generalne po powiatach popisy na blisko przeszłym sejmiku średzkim pro 13 iulii i mnie *authoritate* onegoż zlecili *per laudum*, abym pro *munere* urzędu mego do w.m.m. panów wydał uniwersały, przestrzegając i prosząc w.m.m. panów, abyście z tychże województw naszych, *inhaerendo* uniwersałom J.K.M. i *ichm. panów* hetmanów, jako najprędzej tam, gdzie pora wojenna *vocat*, ustępowali i pospieszali, i te poprzedzili popisy. Bo jeżeli po tych popisach jeszcze bawić się tu, więc w ciągnięciu do obozu w dobrach szlacheckich stawać, poboczne chleby wybierać (czego właśnie surowo *vetant* ordynanse) będziecie i najmniejszą ubogim ludziom krzywdę uczynicie, wiedzcie za pewne w.m.m. panowie, że *ichm. panowie* bracia tej swawolej dłużej cierpieć i *prospiciendo securitati suae* ad mentem *laudum* terażniejszego stosować się i onę wykonywać będą. Na co przy pieczęci mojej ręką własną podpisuję się. Dan w Goślinie, die 3 iulii 1676.

Jan z Leszna Leszczyński m.p.

Locus sigilli

4. Sejmik z limity w Środzie, 12 sierpnia 1676 r.

Brak informacji o tym sejmiku. Prawdopodobnie zerwany.

5. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1676 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Z województwa poznańskiego wybrano Stanisława Grabskiego podczaszego poznańskiego, starostę kleckiego i Jakuba Gocłowskiego pisarza grodzkiego poznańskiego, z województwa kaliskiego Chrystiana Kierskiego (Bibl. Kórń., rkp. 1071, k. 11) – czwarty deputat nieznan.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spis, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 116-117.

1. *Laudum sejmiku deputackiego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 14 września 1676 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 236-240v – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Łukasz Markiewski w imieniu Stanisława Tuczyńskiego marszałka sejmiku w dniu 21 września 1676 r. [feria 2 in crastino festi Sancti Mathaei Apostoli et Evangelistae proxima a. D. 1676].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 196-199 – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu do Środy na sejmik deputacki ex vi legum ordinarie przypadający w roku terażniejszym zjechali.

W pilną wzięwszy uwagę, że in dies o większej nieprzyjacielskiej potędze in viscera tej ojczyzny oriori [s] passu ciągnącej, maior niewątpliwie serpit fama, a wojska tak polskiego, jako i cudzoziemskiego zaciągu z uchwalonej na przeszło szczęśliwej K.J.M. koronacyjej podatków totaliter emerita wypłacić nie możemy stipendia, jako sat prolixie ichm. panowie komisarze nasi w tym nam informacją dali. Tedy chcąc eo magis innatam w kawalerskich sercach ad tuendum bonum publicum i resystencyją nieprzyjacielowi incitare hammamo [s], lubo za ustawicznymi exhaurimur kontrybucyjami, podymnych 4 z miast, miasteczek, wsiów J.K.M., duchownych i szlacheckich, z miast i miasteczek iuxta abiurata 1669, a ze wsiów generaliter wszystkich iuxta abiurata 1661 i 1662, a die 1 novembris w roku terażniejszym ad ultimam mensis eiusdem wszystkim dzierżawcom i posesorom wydać indillate naznaczamy.

Więc że summe interest, aby wybrane z podatku tego pieniądze wszystkie in completo zostawały, tedy iniungimus laudo praesenti ichm. panom poborcom województw [236v] naszych, aby bez wiadomości koła tutecznego non praesumant onych komużkolwiek wydawać, i owszem, onym ad firmam tuitionem do złożenia miejsca in praetoriis miast obu, Poznania i Kalisza, designamus.

Do których za ordynacyją naszą szafunku do jm. pana poborce poznańskiego w. jm. pana Piotra z Bnina Opalińskiego podkomorzego poznańskiego, jm. pana Andrzeja Mieszkowskiego komornika poznańskiego, do jm. pana poborce zaś kaliskiego jm. pana Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego i jm. pana Jana Rogalińskiego cześnika inowrocławskiego uprosiliśmy. Za tych tedy ichm. asygnacyjami piniądzę z podatku tego ichm. panom poborcom, komu intervent wydawać zlecamy.

Lecz że to summa inaequalitas, gdy jedni już de toto uchwał wszelkich kontrybucyje, jako to pogłównie, czopowe, podymne i szeleżne wypłacili, a drudzy ekstradycyje onych dotychczas i za dawnych poborców renuunt, tedy fortem executionem militarem przez samych ichm. panów poborców peragendam z retentorów generaliter wszystkich, tak terażnich, jako i dawnych, w laudum sejmiku przeszłego opisaną, in toto reasumujemy. Która i na terażni podymny extendi ma podatek.

Że naznaczonej sobie sumy od województw naszych 25 267 zł gr 27 i pieniędzy 3 ad rationem sumy nam za sól od jm. pana wojnickiego¹²³ administratora żup i jm. pana Tomisławskiego realiter należące, chorągwie i regimenty te, które na akcyzę asygnacyje miały, adhucusque od tychże ichm. panów retentorów dla niepodobnej soli defluitacyje nie odebrały, tedy zlecamy to jm. panu marszałkowi koła naszego, aby tym chorągwiom i regimentom ducta proportionem, każdemu z nich deputatowi asygnacyją, jako do sukcesorów jm. pana Pawła Morawskiego przeszłego województwa poznańskiego poborce na sumę 11 961 zł gr 23, tak i do jm. pana poborce poznańskiego na sumę 2 tys. podług dekretu kapturowego poznańskiego [237] z miasta Brodziec¹²⁴ wziętą, indilate wydał. Skąd ad informandum jm. pana żupnika bydgoskiego¹²⁵, wiele się której chorągwi dostanie, jm. panu marszałkowi koła naszego konotować zleciliśmy. In recompensam zaś strat i kosztów tychże ichm. panów deputatów, po wspomnioną akcyzę biennie prawie, cum dispendio rynsztunków swoich erogowanych, złotych tysięcy u ichm. panów poborców poznańskiego i kaliskiego ichm. naznaczamy.

Komisya Lwowska, że ex vi limitationis diebus primis decembris przypada, tedy do niej za komisarzów uprosiliśmy w. ichm., jm. pana Wojciecha Konstantego z Goraja Brezę nowodworskiego z poznańskiego, jm. pana Jana Korzeniewskiego [kościńskiego] z kaliskiego województw starostów, których fide, honore et conscientia obowiązujemy, aby stanowiskom w dobrach ziemskich i szlacheckich, i innym agrawacyjom przez swawolnego żołnierza occurant i cóżkolwiek iustitiae dictabit stimulus sine respectu promoveant. To zaś onus asumptum, że mutua ichm. compensare necessarium gratitudine, tedy asygnacyje na solaria ichm. panom poborcom jm. panu marszałkowi koła naszego wydać ichm. zleciliśmy.

Większa część iniuriatorum w województwach naszych od przechodzących podczas hiberny chorągwi i regimentów, że dotąd czy metu, czy respectu aliquo krzywd swoich, na które ingemiscebant, przed księgami autentycznymi nie poprzysięgli, tedy curae jm. pana marszałka committimus uniwersały po grodach rozesłać, a grody do poblizszych miasteczek, aby te juramenta krzywd swoich czym prędzej czynili i do rąk ichm. panów plenipotentów naszych oddawali. Którzy wedle laudum przeszłego, sine intermissione krzywdy te na komisyyj i w sądach hetmańskich iure vindicare i res evictas ad manus iniuriatorum restituere będą powninni.

Ponieważ accurate dosyć, a prawie matura deliberatione R.P. konstytucyją de immunitate cel koronnych mensae Regiae et Reipublicae względem inwektów et de Regno mercimoniorum ewektów sformowała, skąd eveniri sobie wielkie mniemała com-

¹²³ Stanisław Skarszewski kasztelan wojnicki. ¹²⁴ Miasto o takiej nazwie nieznane. ¹²⁵ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

modum, a jm. pan podskarbi¹²⁶ in praeiudicium boni publici protestacją przeciwko niej ex persona sua coram actis castrensis Varsaviensis rekognoskował, tedy providendo omni tej konstytucyjnej indemnitati [237v] zlecamy, aby jm. pan marszałek z jm. panem Andrzejem Radlickim sędzią ziemskim poznańskim, jm. panem Kasprem Modlibowskim stolnikiem i surogatorem poznańskim, z jm. panem Jakubem Gocłowskim pisarzem grodzkim poznańskim reprotestacją onej przed księgami grodzkimi poznańskimi skonotowaną, nomine publico zaniósł. Więc że stan szlachecki przez prywatne instruktarza nowego postanowienie i descriptam w nim iuramenti rotham, która nie jest stanowi temu congrua, non minore ponosi laesionem, tedy i przeciwko temu protestacją in forma iuris solenni zanieść ichm. quibus supra zlecamy i owszem, kupcom wszelakim w województwach naszych będącym laudo praesenti iniungimus, aby dawny we wszystkim manuteneant instruktarz i wedle niego cła należące płacili.

Wprzód in vim chęci braterskich oświadczenia, a potem in levamen trosków z więzów nieprzyjacielskich recenter powróconemu jm. panu Prokopowi Lipskiemu czynimy to, że mu złotych 500 na jego respektując straty i merita z czopowego podatku u jm. pana poborcy kaliskiego konferujemy. Idem vigor życzliwości nieodmienny przeciwko jm. panu staroście wałeckiemu¹²⁷ i jm. panu [Andrzejowi] Ossowskiemu in strictis w ordzie zostającym cathenis, którym, to jest jm. panu staroście wałeckiemu 6 tys. zł, a jm. panu Ossowskiemu 2 tys. z sumy za sól województwom naszym od jm. pana wojnickiego¹²⁸ administratora żup i jm. pana Tomisławskiego należącej naznaczamy.

Że ichm. panowie deputaci różnych chorągwi i regimentów graviter conquaeruntur na nieprędkie do chorągwi od województw siebie ekspedyjowanie ob remoram niewydawania podatków, tedy pilnie u siebie uważywszy pretium ich kosztów i sustentamentu, zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego, aby ichm. ad praesens comparentibus na tysiąc zł do ichm. panów poborców obydwu i na wzwyż mianowane sumy do kogo należy, asygnacyje powydawał.

Praecavemus jednak sobie, inquantumby na jm. pana starostę wałeckiego z więzienia [240] eliberacją, suma wyżej pomieniona conveni nie miała, tedy ad commodum województw, luboby wzięta była, powrócona być powinna.

Po uczynionej ksiąg podkomorskich według laudum dawnego, przez ichm. panów deputatów relacyjnej rewizyjnej, wniósł tu in medium nostri jm. pan Adrian Poniński miecznik poznański pretensyją swoją, jakoby pewny w księgach podkomorskich poznańskich in praeiudicium jego względem granic Otorowa i Koźła miał się stać mankament. Aequitatem uważywszy rzeczy, salvam viam jm. o to agendi cum quo competierit, laudo praesenti zachowujemy.

A że ichm. księża duchowni minoris cleri tak w archidiecezji gnieźnieńskiej, jako i Posnaniensis diecezji ex certis rationibus sumy takiej, jaką sobie R.P. obiecowała wydać teraz nie mogą, a ex merito słuszności samej, bo idzie o świątnice Pańskie i ich konserwacją, wydaćby powinni, tedy hoc negotium cum executione ad communem consensum totius Reipublicae odkładamy, z taką jednak kondycją, aby pro 1 octobris

¹²⁶ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ¹²⁷ Piotr Żychliński starosta wałecki. ¹²⁸ Stanisław Skarszewski kasztelan wojnicki.

ad rationem przeszłych pogłównych do skarbu pewną sumę inferant. A ichm. księża biskupi, opaci, prałaci, kanonicy maiores takie pogłowne, jakie z taryfy pierwszej pokazuje się, wydać pro tempore praefixo będą powinni, inkludując czeladź i poddanych ich, i tych, którzy pod ich protekcją we dworach i domkach mieszkają, nikogo według instruktarza skarbowego nie ochraniając.

Innata przeciwko ludziom ubogim skłonność ea nas permovit, że respektując na instancją i aegestatem uczciwego Grzegorza Konieczkowicza, noviter domicilium sobie w pewnej kamienicy w mieście Poznaniu budującego, insistendo laudo anteriori od czopowego podatku do lat 6 ab actu laudum dawnego jemu na libertacją pozwoiliśmy, jakoż i laudo [240v] praesenti ab hac contributione ad praefixum tempus jego libertujemy.

Uważając in turbido zostającą R.P. i perimentes necessitates, gdzie consilio in casu ingruentis periculi fulcire one by potrzeba, tedy znowu pro die 4 ianuarii in anno 1677 incidente laudo praesenti sejmik tenże limitujemy i prolongujemy.

Które to laudum nasze ręką jm. pana marszałka koła naszego podpisane, do grodów w województwach naszych rozesłać zlecieliśmy. Działo się we Śrzedzie, die 14 septembris 1676 a.

Stanisław na Tucznie Tuczyński marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

2. Informacja, że jednym z deputatów województwa poznańskiego na Trybunał 1676/1677 r. był Stanisław Grabski podczaszy poznański – w manifestacji z dnia 12 kwietnia 1677 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 753, k. 194 – oblata; w grodzie poznańskim wniósł Gen. Władysław Poklatecki w dniu 12 kwietnia 1677 r. [feria 2 post Dominicam Ramis Palmarum Quadragesimalem proxima a. D. 1677].

Do urzędu i ksiąg grodzkich tutecznych poznańskich oblicznie przyszedłszy ur. szlachetnie Władysław Poklatecki w tak wielkim kontempcie jejm. paniej Zofiej Grabskiej podczaszynej poznańskiej, starościny kłeckiej, jako zięć córkę jejm. mający, z powinności swojej, a zwłaszcza pod ten czas, gdy jm. pan podczaszy według województw poznańskiego i kaliskiego elekcyjej na Trybunał Koronny zostawszy deputatem, swojej powinnej dosyć czyni funkcyjej, w Trybunale Piotrkowskim zostawa [...].

3. *Uniwersał Stanisława Tuczyńskiego marszałka sejmiku, przypominający o potrzebie składania w grodach zeznań o nadużyciach wojskowych – Środa, 14 września 1676 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 238 – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Łukasz Markiewicz w imieniu marszałka sejmiku w dniu 22 września 1676 r. [feria 2 in crastino festi Sancti Mathaei Apostoli et Evangelistae proxima a. D. 1676].

Stanisław na Tucznie Tuczyński marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego.

J.w., w., m.w.m. panom i braci, miast i miasteczek, wsiów J.K.M., duchownych i świeckich generaliter wszystkim posesorom, przy braterskim mojej zaleceniu chęci do wiadomości donoszę.

Quam sollicita cura et nimio conatu województwa nasze o ciężką podczas hiberny przez przechodzące chorągwie i regimenty miast i wsiów agrawacją na przeszło szczęśliwym J.K.M. koronacyjej wzięły się sejmie, gdy iniuriatis przez poprzysiężenie tylko krzywd swoich wszelka obiecana w pretensyjach satysfakcja i rei iudicatae nieodwłoczna egzekucja, teraz gdy metam kompromisu tego attigimus i ad vindicandas iniurias na przeszłą Komisją Lwowską ichm. panów plenipotentów cum non minori fortun naszych dispendio obraliśmy, ci że iniuriati czy metu, czy respectu aliquo krzywd swoich coram actis publicis poprzysiężać renuunt, tedy z woli i konsensu sejmiku całego uniwersał ten ad notitiam wszystkich ichm. wydaję, aby te pretensyje swoje, na które nie raz quaerulabantur, na blisko przyszłą komisją ichm. panom plenipotentom do tego ordynowanym indilate iuramenta onych w grodach uczyniwszy oddawali, wiedząc o tym pewnie, że post vindicationem onych to cożkolwiek adiudicabitur, powrócono każdemu być musi. Który uniwersał po grodach i parafiach publikować secundum mentem sejmiku zalecam. Działo się w Średzie, die 14 septembris 1676 a.

Stanisław na Tucznie Tuczyński marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

4. *Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego, informujący o trudnej sytuacji w obozie królewskim pod Żurawnem, otoczonym przez Turków, i wzywający wszystkie oddziały wojska do obrony ojczyzny – Warszawa, 15 października 1676 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 13 – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Łukasz Markiewski w dniu 9 listopada 1676 r. [feria 2 ante festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1676].

Andreas Olszowski z Bożej łaski arcybiskup gnieźnieński, legatus natus, Królestwa Polskiego i W.Ks.L. prymas i pierwszy książę.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województwa kaliskiego, m.w.m. panom i braci, przy oddaniu usługi mojej braterskiej do wiadomości donoszę.

Iż niepłonne, ale rzeczywiste z listów wielkich i senatorskich osób ze Lwowa odbierając wiadomości o tych niebezpieczeństwach, w których J.K.M. z koronnym i W.Ks.L. wojskami pod Żurawnem zostaje, zbieżalem tu do Warszawy dla uczynienia pilnej obrady z ichm. panami senatorami, urzędnikami koronnymi i W.Ks.L., na ten czas tu rezydującymi. Zaczyn ex communi ichm. panów consilio wszystkie województwa i ziemie de praesenti discrimine całej R.P. niniejszym informuję listem, podając do wiadomości, że J.K.M. chcąc salvare państw penetralia, które effusa barbaries przez Pokucie petere decreverat, szedł obviam nieprzyjacielowi, którego szczęśliwie pod Wojniłowem naraziwszy między Dniestrem i Świeżą rzekami, przy fortelu zatoczonego i opatrzonego obozu 24 septembris stanął. Gdzie zaraz chan krymski¹²⁹ ze wszystkimi potęgami podemknął pod wojska J.K.M., tandem 26 Ibrahim Szaitan basza z wojskami daleko większymi niżeli listy pana [Jana] Karwowskiego i hospodara multańskiego¹³⁰ K.J.M. referebant, że 160 dział in conspectu stanął. Gdzie zaraz baterie dla dział wysypawszy, gradami ognistymi na wojska J.K.M. w szykach stojące, bez przestanku detonare począł, przez Świeżę rzekę przeszedłszy, lubo toties z klęską niemłą reiectus, którymi exacerbatu tym bardziej furore exardescit, gotując się do generalnej potrzeby i szturm. Ten zaś tak straszny być szczupłym siłom naszym facilis coniectura, ile kiedy eo fine syn chański¹³¹ z ordami wyprawiony, aby nie tylko a fronte, ale i a tergo nasi impetantur. Tatarowie interim wszystkie odegnawszy strony, komunikacją ze Lwowem odcięli, tak dalece, że opóźnione regimenty i jazda dopiero ode Lwowa [...]a summo cum discrimine przebiegać się będzie do K.J.M. Ex hoc statu rerum już constabit w. ichm. panom, że J.K.M. z wódzami obojga narodów od 15 dni velut obsidione arctatus od dwóchkroć sto tysięcy ludu tureckiego i tatarskiego, od tak wielu dział impetitus, a co większa, konie od paszy odstrychnione, osobą swoją pańską, a tą garścią odważnego rycerstwa fata Reipublicae salutem całej ojczyzny piastuje.

Constabit i to, że ta residuitas wojska, która się spode Lwowa do Pana przebiegać ma, in aperta idzie discrimina, a my wszyscy sub uno prawie ictu fatorum zostajemy. Jeszcze i to pro informatione w.m.m. panom zdało się przydać, że nieprzyjacieli podobno w słabościach sił naszych się przejrzawszy, coraz to twardsze podaje kondycyje, nie tak już pokoju, jako excidia narodowi naszemu życząc. Tej informacji, którą w.m.m. panom ex senatus consilio daję, nie inszą konkluzją, tylko tę, abyście w.m.m. panowie per amorem sanctae fidei, per salutem tej powszechnej matki do gotowości jak najprędzej mieć się raczyli, w województwach i ziemiach swoich maiorum more ad normam legis armati stawali, pod dykcją ichm. panów wojewodów i kasztelanów swoich, na miejsce i dzień od ichm. naznaczony, czekając in armis dalszej wiadomości. Których niezłocznie w.m.m. panom komunikować będę, per communem salutem obowiązując w.m.m. panów, aby nas, straż Boże, casum na Pana i na wojsko tanquam acies occisionis niegotowych, bezbronnych rzeż pogańska zastała, której prędkość wiadoma et tot fatalibus experimentis probata w.m.m. panom.

¹²⁹ *Selim I Girej chan krymski.* ¹³⁰ *Zapewne chodzi o Konstantyna I Serbana byłego hospodara wołoskiego, przebywającego na wygnaniu w Rzeczypospolitej.* ¹³¹ *Być może Dewlet Girej.*

Interim, jeżeli jeszcze jakie wojskowych ludzi quoquo praetextu et titulo tułający się po województwach znajdują się regimenta i znaki, bratersko w.m.m. panów upraszam, aby ich publico nomine compellare, których i ja autoritate primatiali ex consilio senatus upominam, żeby jak najprędzej tam biegli, gdzie ich żołnierska pociąga wokacja, aby przynamniej za tak niecznośne przeciągi i wyniszczenia ojczyzny to dali afflictis rebus solatium, że nas inter discrimina principis et commilitionum non deserunt.

Który uniwersał mój aby do grodów przyjęty i po parafiach publikowany, i do egzekucyj był przywiedziony, pilnie żądamy. Dan w Warszawie, 15 octobris 1676.

Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński

Locus sigilli

^a trzy słowa nieczytelne

5. *Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego, informujący o trudnej sytuacji w obozie królewskim pod Żurawnem, otoczonym przez Turków, i wyznaczający czas oraz miejsce gromadzenia się pospolitego ruszenia – Warszawa, 21 października 1676 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 431, s. 222-225 – kopia: Uniwersał drugi tegoż jm. księdza arcybiskupa gnieźnieńskiego na pospolite ruszenie anno 1676.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 174, s. 345-348 – kopia.

Andrzej Olszowski z Bożej łaski arcybiskup gnieźnieński, legatus natus, Królestwa Polskiego i W.Ks.L. primas i pierwsze książę.

J.w., w. ichm. panom dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa ^a m.m. panom i braci donoszę do wiadomości. Iż po ekspedytowanych uniwersałach moich do w.m.m. panów czekałem tu z ichm. panami senatorami, urzędnikami koronnymi i W.Ks.L. na dalsze z obozu wiadomości, kiedy ex ipsa fonte z pisma J.K.M. własnego decyfrowanego odbieramy de statu et discrimine rerum najrzetelniejszą wiadomość, to jest, że nieprzyjaciel coraz to ściślej obłożeniem arctat obóz J.K.M. i już ad 8 praesentis nad 3 tys. kul od dwunastofuntowych począwszy, aż do czterdziestoosmofuntowych w obóz nasz wrzucił, granaty die 7 praesentis rzucać począł 60 funtów niosące, zbliżając się coraz i co moment z wielkich dział pod wały, nie bez porażenia naszych detonando et lubo przy łasce Bożej fortuna J.K.M. i dzielność odważnego rycerstwa często nieprzyjacielskie impety retundit i szable swoje we krwi pogańskiej turbuje, jednak że żadnej prawie proporcji nie mając sił naszych szczupłość z tak wielkimi tureckich i tatarskich wojsk potęgami, ile jako z tegoż listu patet, przy armacie daleko nad naszą liczniejszej, większej i donośniejszej, quanto in discrimine osoba pańska et prima, et validissima [223] przy niej R.P. robota, a zatym salus

publica zostawać muszą. Snadno w.m.m. panowie uważać możecie wielkie praemium Szaytan baszy i chanowi¹³² w osobie K.J.M. w wojskach obydwu narodów, za jednym tylko chanem sors belli pokazując, allicit poganów do rezolutnych nadzwyczaj insultów, ale też sama blisko extrema sors generosa pectora w.m.m. panów nie tylko invitat, ale per omnia sacra per principis et patriae salutem do tego necessitat, abyście w.m.m. panowie unam prawie w tamtym obozie populi Poloni cum capite suo cervicem sub fatorum ictu in momenta periclitantem prędkim ratowali zaszczytem.

Już i tę residuitas wojska za ordynansem J.K.M. per medias prawie acies w posiłku pod dyrekcją ks. jm. [Michała Kazimierza] Radziwiłła podkanclerzego, hetmana polnego W.Ks.L. idącą, Lwów bez osady zostawuje, penetralia całej ojczyzny odkrywając, w.m.m. panów województwa ruskie i pobliskich obywateli gotowe przy Lwowie czekają okopy, abyście tak jako najprędzej stawali i przyścia swego odgłosem nieprzyjacielowi sprawili dystrakcją. Dlatego z wyraźnej w tym liście J.K.M. woli, za zdaniem ichm. panów senatorów we Lwowie będących, za zgodą przytomnych ichm. panów senatorów, urzędników koronnych i W.Ks.L. ze mną rezydujących, gdy J.K.M. danej sobie o pospolitym ruszeniu od R.P. na sejmie coronationis władzy, w tych upałach i odciętej komunikacji zażyć niepodobna, mnie przychodzi bratersko w.m.m. panów niniejszym uniwersałem moim do tego subsidium zagrażać, któreśmy Bogu, Panu, ojczyźnie i nam samym powinni, bo to wszystko oraz już od dnia 27 ad datam restium periclitatur.

Co abyście w.m.m. panowie tym ochotniej uczynili, z tejże woli J.K.M. trybunały obadwa koronne listami moimi convenio, o limitacją onych, do 4 a data praesentis niedziel. A ponieważ pierwszemi uniwersałami memi i od ichm. panów wojewodów m.m. panów listem moim z tejże rady naszej obwieszczonych, jesteście w.m.m. panowie informati de rerum discrimine, przeto nie wątpię, że gdy de extremis w.m.m. panów i teraz powtórnie et ultimarie edoceo periculis po województw w porządku iuxta constitutiones antiquas et novellam stanąwszy, bez żadnej odwłoki, nie uważając na ten czas w tak ścisłym czasie i gorącym razie solitas formalitates et gradus, tam w imię [223] pańskie spieszyli, gdzie poganin Królestwo Polskie, christianitatis antemurale, w jednym obozie eruere umyślił i tam narodu polskiego i litewskiego zatamowawszy siły, z całego chrześcijaństwa niepochybnych spodziewać się tryumfów. Zwłaszcza, kiedy codzienne od częstych zbiegów z języków i listów przejętych, jako J.K.M. pisać raczy, o szczupłościach sił, o defektach obozu, żywności, amunicji, o małej garści ludzi pod Lwowem i o mniejszej jeszcze nadziei, co palam Turci iactant, pospolitego ruszenia, dowodne mają informacje.

Zaczynam już nie tylko mens J.K.M., zdanie ichm. panów senatorów suprema necessitas eksplikuje się w moim uniwersale w.m.m. panom, ale i cały świat chrześcijański tak wielkim niebezpieczeństwem attonitus, ultima nobilissimae gentis już już imminens periodus, i to cokolwiek w.m.m. panowie in vita sacrum et clarum macie ad sancta et gloriosa, bo przeciwko pogaństwu, pro Deo, patria, libertate, pro principe et posteritate evocant praelia. Ażeby perplexitas jaka w czasie i miejscu stawania pospolitemu ruszeniu non moretur succursum J.K.M., tedy conclusimus w radzie naszej determinować dzień i miejsce ściągnięcia się w.m.m. panów, to jest województwom

¹³² *Selim I Girej chan krymski.*

poblížszym ruskiemu, wołyńskiemu, bełskiemu i ziemi chełmskiej, lubelskiemu, sandomierskiemu proponimus miejsce pod Lwowem, w tygodniu jednym a data restium, ponieważ supponitur, że w.m.m. panowie za uniwersałami ichm. panów wojewodów, także ks. jm. podkanclerzego, hetmana polnego W.Ks.L. na koń wsiedliście i w marszu jesteście, województwa zaś inne, że ob remotiore distantiam niepodobno, aby tak prędko stanęły, mora zaś longior, kiedy już dzień 13 po liście J.K.M. nie byłyby skuteczne, aby we dwóch niedzielach pod Zamościem stawali, ex consilio senatus czas i miejsce determinuję i jako najgoręcej obtestor, nie tamując drogi ochocie prędszej lubo całych województw, lubo privatorum civium, którym amor principis et patriae additata, inszych uniwersałów de periculis ode mnie nie czekając.

A ten uniwersał mój do grodów przyjęty, aby po parafiach publikowany i do egzekucyj [225] przywiedziony był, jako najgoręcej żądam. Dan w Warszawie, dnia 21 miesiąca oktobra r. P. 1676.

^a w tekście pozostawione wolne miejsce

6. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do szlachty województw poznańskiego i kaliskiego – Goślina, 21 października 1676 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 124v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Mateusz Pruszek ze wsi Bolesławiec w dniu 26 października 1676 r. [feria 2 ante festum Sanctorum Simonis et Judae proxima a. D. 1676].

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich etc.

J.w., w., ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województw wielkopolskich poznańskiego i kaliskiego, m.w.m. panom i braciej, przy zaleceniu braterskich służb moich do wiadomości donoszę.

Iż za odebraniem uniwersałów jm. księdza prymasa, któremi ledwie nie ostatnią R.P. wyraża crisim, osoba J.K.M., wojska koronne i W.Ks.L. w jakim niebezpieczeństwie zostają donosi w.m.m. panom i braciej, za radą ichm. panów senatorów w Warszawie natenczas będących i ja moje pro munere urzędu mego wydaję, prosząc per amorem patriae w.m.m. panów, abyście jako najprędzej po ziemiach i powiatach in armis stawali, żeby strzeż Boże graviorem ictum na J.K.M. i wojsko pogańskie nas nie zbiegły inkursyje i bezbronnych, i niegotowych nie zastały. Dan w Goślinie, dnia 21 miesiąca października 1676 r.

Jan z Leszna m.p.

Locus sigilli

7. *Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego, informujący o oblężeniu króla przez wojska tureckie i wzywający do gotowości pospolitego ruszenia – Osieczna, 22 października 1676 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 308 – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Łukasz Mar-
kiewski w dniu 26 października 1676 r. [feria 2 ante festum Sanctorum Simonis et Judae Aposto-
lorum proxima a. D. 1676].

Jan z Bnina Opaleński wojewoda kaliski.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia, przy zaleceniu usług moich braterskich w.m.m. pa-
nom zdało mi się za rzecz słuszną i należytą obwieścić w.m.m. panom de magnitudine
periculorum, które oto z woli Bożej ojczyźnie naszej imminet. Wziąwszy wiadomość
od ks. jm. arcybiskupa gnieźnieńskiego¹³³, że K.J.M. pan nasz, który głowę swoją niósł
na zaszczyt R.P., od dni 15 in actu stoi blisko dwukroć sto tysięcy nieprzyjaciół otoczony,
in summo zostaje periculo, od komunikacyjej ze Lwowem odstrychniony, penuria
żywności i paszy końskich ściśniony. Nie godzi się tedy optimi principis, odważnego
rycerstwa i nasze własne ut aliena spectare pericula. Nie godzi się i ojczyźnie całej
cervicem inermem pod szablę pogańską poddawać, ale raczej a notitia indubitata tanti
periculi mieć się do obrony i pokazać to cośmy Bogu i ojczyźnie winni.

Życzę tedy w.m.m. panom i uprzejmie proszę, abyście się do jak najprędzej go-
towości zabierać raczyli i gdy insze województwa na koń siadać będą i my nie byli
ostatniemi do ratunku ojczyzny, tusząc, że jm. pan kanclerz koronny jako generał wiel-
kopolski¹³⁴ do Szrody konwokować województwa będzie, aby na tamtym miejscu inito
consilio to wyświadczyli cośmy powinni ojczyźnie. O co prosząc, pisałem do jm., iż do
usługi w.m.m. panów stawić się nie omieszkać i dalszym im obwieszczać będę chciał
listem miejsce i czas naznaczywszy ściąganiu. Inquantumby, czego nie rozumiem,
nie był naznaczony zjazd we Środzie, do którego zatrzymując się, na ten czas samej
łasce w.m.m. panów pilnie zalecam. Dan w Osiecznie, 22 octobris a. 1676.

Jan z Bnina Opaliński wojewoda kaliski

Locus sigilli

¹³³ Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ¹³⁴ Jan Leszczyński kanclerz wielki
koronny, starosta generalny Wielkopolski.

6. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 10 grudnia 1676 r.

1. *Uniuersał Jana III, zwołujący sejm i sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 125-126 – ekstrakt z grodu poznańskiego; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Mateusz Pruszek w dniu 26 listopada 1676 r. [feria 5 in crastino festi Sanctae Catharinae Virginis et Martyris a. D. 1676]; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 21 listopada 1676 r. [Sabbatho ipso die festi Praesentationis Gloriosissimae Virginis Mariae a. D. 1676]. Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 4, s. 57-58.*

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielkie książę litewskie, ruskie, pruskie, żmudzkie, mazowieckie, kijowskie, wołyńskie, podolskie, podlaskie, inflanckie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobiłwie jednak najwielebniejszemu i wielebnemu w Bogu, w i ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu poznańskiego województwa, uprzejmie i wiernie nam miłym, przy ojcowskim pozdrowieniu i łasce naszej królewskiej do wiadomości donosimy.

Wiedząc, iż cokolwiek alterna caret requie, słabieć musi, odpocząć nam należało po tak ciężkich i ledwo nie do wiary podobnych obozach, głodzie, dziennych i nocnych pracach i niewczasach, boju nad siły ludzkie ze wszystką wschodnią potęgą i ufcami tatarskimi, bez przykładu licznemi, co minuta [125v] wytrzymanym. Vicit jednak ojcowska in publicum miłość, iż zważywszy jak szkodliwe a mora konsekwencyje z niedotartego bez pacyfikacyjnej pokoju, który u Porty poprzec i resolvere trzeba, borgu zatym wojsku, któremu by się służba ciągnęła, progresów moskiewskich, a jeszcze gdy niemi R.P. luditur i zbieżenie zimy i wiosny wprzód, nim się postrzeżemy, nie tylkośmy się zaraz w obozie na złożenie sejmu rezolwowali i potrzebę jego w liście deliberatoriarum do panów rad naszych insinuavimus, ale też tu ledwie przed wczorem stanąwszy, stanom R.P. proponimus i lubo go titulo convocationis, jako skrypt ad archivum¹³⁵ na sejmie coronationis aprobowany niesie, lubo za sejm ekstraordynaryjny na tymże sejmie postanowiony, przyjąć i obrócić będzie się zdało, z osoby i miłości naszej bez odwłoki na dzień 14 miesiąca stycznia w roku przyszłym 1677, w Warszawie składamy. A sejmikom przedsejmowym dzień 10 miesiąca grudnia na miejscach zwyczajnych, sejmikom zaś generalnym w Kole i w Korczynie dzień 4 miesiąca stycznia w roku także przyszłym naznaczamy.

Przez co i komisya do zapłaty wojsku ad 1 decembris limitowana, już dojść na tym terminie nie może, ani bez pieniężnej ekspedycyje, ale by się najrzęczniejsz pod sejm mieściła, jeśli się tak stanom R.P. podobać będzie, które nie wątpiemy, nad cnym rycerstwem krwią swoją politowanie mieć zechcecie i straty ich, i krwawe zasługi quam efficacissime, o co osobiłwie żądamy, kontentować będą. Nie wyrazi pióro, ani cum anteactis proportio, jako nieprzyjaciół detonabat na fortunę R.P., jako o strzelenie z łuku sięgał aproszami

¹³⁵ „Skrypt ad archivum” z sejmu koronacyjnego 1676 r., w którym popracie wojny przeciwko nieprzyjaciółom Rzeczypospolitej” (Vol. leg., t. 5, s. 169).

swemi okopu naszego i przywiódł zbliżeniem do splanowania niektórych redut polnego szyku, jako zewsząd tysiącami kul, bomb ważnych i granatów szył ze wszystkich stron i rozrzucał szalasze, zorał [126] majdan i spędzał aciem, jako wielkością stad i wielbłądów, ledwo nie rozkopał albo rozpeprał szańców naszych. Zwyciężyła to jednak wszystko dobroć Boga Zastępów, który ręki cnego rycerstwa armavit, że większą w sobie niż w nas czując szkodę, na pewne punkta traktatu consensit, który sub iudicium et crisim R.P. podajemy.

Obierajcie uprzejmości i wierności wasze, co zdrowszego in publicum osądzicie. Nam dla tej milej ojczyzny, wiary świętej i kościołów, które in pupillam nam Bóg podał, jako in praeteritum nic ciężkiego, tak in futurum nic twardego. Czekać zatym będziemy z przyszłej, da Bóg, sejmowej obrady fati legem.

A teraz ten uniwersał, aby do wszystkich wiadomości przyszedł, grodom pryncypalnym publikować i okolicznym per extractum komunikować nakazujemy. Który własną ręką podpisujemy i dla odległości pieczęci koronnej, pieczęć W.Ks.L. w. ks. Radziwiłłowi podkanclerzemu i hetmanowi polnemu W.Ks.L., przy boku naszym na ten czas przytomnemu przycisnąć rozkazaliśmy. Datum w Żółkwi, dnia 3 miesiąca listopada r. P. 1676, panowania naszego 3 r.

Jan Król

Locus sigilli minoris M.D.L.

2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.

Rp. 1 AP Poznań, ABCz. 2651, s. 927 – oryginał adresowany do Franciszka Kuszewskiego podczaszego wieluńskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 174, s. 369 – kopia; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 431, s. 234 – kopia;

Rp. 4 AGAD, AR III, rkp. 14, s. 15-16 – oryginał; **Rp. 5** Bibl. PAU i PAN, rkp. 366, k. 11-11v – kopia.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, inflancki, siewierski i czernihowski.

Ur., wiernie nam miły. Po krwawej z nieprzyjacielem rozprawie na prawie coronationis składamy stanom R.P. sejm. A zatym krajom wszystkim sejmiki, na których przez posłów naszych statum et discrimina ojczyzny explicabimus, aby de conservatione jej nie tylko deliberant, ale decernant. Żądamy przeto, aby wierność twoja na dzień 10 miesiąca grudnia, na miejsce sejmikowi zwyczajne zjechał i tę deliberacją solita prudentia miarkował. Któremu dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Żółkwi, dnia 3 miesiąca nowembra r. P. 1676, panowania naszego 3 r.

Jan Król

Locus sigilli

3. *Kredens dla posła królewskiego na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 174, s. 373 – kopia z rękopisów Biblioteki Załuskich: Kredens posłowi J.K.M. na sejmik przedsejmowy.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 431, s. 234; **Rp. 3** Bibl. Nar., BOZ 1809, t. 2, k. 802.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, żmudzki, mazowiecki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wielebnemu, w. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województw N.N., uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Wiernej zawsze i życzliwej przeciwko nam i R.P. ochoty zażyliśmy^{a136} którego imieniem naszym na sejmik do uprzejmości i wierności waszych z instrukcją z kancelaryjej naszej wydaną i dostateczną de rerum statu informacją posyłamy, pilno od uprzejmości i wierności waszych żądając, abyście pomienionemu posłowi naszemu w tym, cokolwiek od nas pro bono publico proponet, fidei integram dali. Skutecznej zatym koło dobra pospolitego obrady i zdrowia dobrego uprzejmościom i wiernościom waszym od Pana Boga życzymy. Dan w Żółkwi, dnia 3 miesiąca listopada r. P. 1676, panowania naszego 2 r.

Jan Król

^a w tekście zostawione wolne miejsce

4. *Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 178, k. 5-7v – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 29 262, s. 614-620, 635-644, 651-658; **Rp. 3** AP Gdańsk, 300 29 263, s. 28-38; **Rp. 4** Bibl. Czart., rkp. 1663, s. 547-554; **Rp. 5** Bibl. Kór., rkp. 1073, s. 195-198; **Rp. 6** Bibl. Nar., BOZ rkp. 1809, t. 2, k. 765-770; **Rp. 7** Bibl. Oss., rkp. 2439, k. 48-52 – oryginał był województwa ruskiego; **Rp. 8** NBU, Fond 1, nr 5985, k. 5-7v – kopia z egzemplarza do ziemi warszawskiej.

Instrukcja z kancelaryjej J.K.M. p.n.m. posłowi na sejmik pro die 10 decembris przed sejmem in 14 ianuarii przypadającym naznaczony, dana w Żółkwi dnia 3 miesiąca listopada r. P. 1676.

¹³⁶ Z korespondencji do elektora (zob. niżej) wynika, że posłem królewskim na ten sejmik był Kazimierz Jan Opaliński opat cystersów w Błedzewie.

A któż nie przyzna, że dextera domini fecit virtutem i gdzie nie zmożli siły ludzkie eius factum numine, już się wygraną nadymał seraskier turecki, pyszny wielkością swoją, ledwie nie na milę namiotami jako mak góry i pola usławszy, i ledwo nie na skąpe z łuku strzelenie aproszami w sześć rezerw i bateryjami wysokimi pod szançe dość miałkie, iż o jedną tylko noc rzucone obozu J.K.M. zbliżywszy, aż kilka redut per aciem splanować przyszło. Zorał majdan więcej niż trzema tysięcy kul z pięciu kartanow, półkartanow ośmiu i inszych dział czterdziestu, od ośmnastu aż do dwudziestu funtów nośnych zasypać nie tylko wywrócić i zakopać bombami, na osiemdziesiąt funtów ważnymi, z ośmiu moździerzów i granatami niezliczonemi spodziewał się szalasze Koronne i W.Ks.L.

Zniósł aciem ze wszystkich stron działami otoczoną, że już i partiami do szyku wojsko wychodzić nie mogło. Ordy z chanem¹³⁷ i dwiema jego synami Gałgą¹³⁸ i Nurady-nem¹³⁹ sołtanami nad ufce olim pod Beresteczkiem liczniejsze, już arkany na rycerstwo koronne i W.Ks.L. gotowały, odjęły pasze, listu biednego z dębów bronili, a bez tego przez dni dwadzieścia kilka wystarczyć nie mógł.

Na ostatek [765v] stadami niezliczonemi obóz J.K.M. p.n.m. już zdeptać gotował nieprzyjaciel, szczupły bowiem widział i ledwo nie jako punkcik jeden in tabula pól szerokich, wzgardzał, iż w jedną tylko linią wszystkę kawaleryją dość wąsko zebraną, a infanteriją w skąpy front ściśnioną poznał, wszystkich zaś osłabionych w dzień utarczkami, w nocy hukami. Ani infanterija minuty spoczęła, gdy z parady na robotę, z roboty na szançe przemieniała. Ani armata J.K.M. p.n.m. jako drobniejsza piorunom nieprzyjacielskim wystarczyć mogła, albo rozsypować aproszów i bateryi, omni securitate od nieprzyjaciela umocnionych. Lubo przyznać należy, że tak się z nią sprawił ur. generał artyleryj¹⁴⁰ i oficerowie jego, jako najdoskonalsze to dzieło być mogło. Aleć i ta defectu sumptów w pole by była nie wyszła, gdyby go był K.J.M. p.n.m. z własnej swej szkatuły wielą set czerwonych złotych nie zastąpił.

Taż szkatuła J.K.M. p.n.m. żywiła, jako i pierwszych lat wszystkę infanteriją, inaczej by głodem była zginęła. A godna od R.P. respectu, gdy jedna i druga rota ledwo nie zupełne ordy janczarów przed sobą pędziły.

Aleć i kawaleryja wielkiej od R.P. godna wdzięczności, nie tylko że servavit patriam, wiarę św. i kościoły, ale iż imię polskie i W.Ks.L. przez męstwo jej wślawione i w nieprzyjaciela wgrożone, że po kilku wygranych, więcej się na ostre cnemu rycerstwu, ani na szable stawić nie ośmielił, tylko jako kret rył ziemię, zasłonami potężnemi securus ścisnął obłężeńców i głodził. [766]

Aleć i w. hetmanów wszystkich fortitudo et wigilancyja, ustawiczność przy wałach nocna, w polu dzienna gotowość i ostrożność, praesentis et futuri saeculi nieśmiertelną meretur wdzięczność. Merentur i ur. generałowie, pułkownicy, rotmistrze i wszystka starszyzna, gdy sowicie respekt R.P. zapracowali. Dopieroż nie ma ceny ani równego do wysławienia pióra nieporównana J.K.M. p.n.m. activitas, czujność, umiejętność, fortitudo dzienna w polu, nocna przy wałach assiduitas i przykład bez przykładów supra gregarios pracowitości.

¹³⁷ *Selim I Girej chan krymski.* ¹³⁸ *Selamet Girej kałga.* ¹³⁹ *Safa Girej nurredin.* ¹⁴⁰ *Marcin Kątski generał artylerii koronnej.*

Próżno ad Varnam, jako nigdy ad Cannas super cineres przodków naszych wzdychamy. Pod Żurawnem ten się grób R.P. gotował, gdyby go była nieporównana J.K.M. p.n.m. fortitudo w tryjumpf nie przemieniła.

Gaśnie anniwersaryja przed pięćdziesiąt kilką lat chocimskiej rozprawy solennitas, że prawem do ziemi wołoskiej, owszem prawem ad utramque Daciam et Bessarabiam i Chocimiem kupiona. Tu i w mniejszych nierównie siłach, bo i R.P. mniejsza i ledwo się już na czwartej części magnitudinis suae opiera i in lucta z głodem, morem i bojem. A przecież J.K.M. p.n.m. wydarł to w Podolu i w Ukrainie ex faucibus nieprzyjaciela, gdzie waleczną ręką od szczęśliwej swojej elekcyjej zakroił et praesidiis założył. Mogłoby się było i więcej od owego czasu jeszcze in sortem R.P. zakroić, gdyby nie fatalis wszelkiej in publicum uchwały enervatio, gdy albo skąpo uchwalamy, albo uchwały nie słuchamy, albo co na zapłatę publiczną iść miało, in privatum largimur, albo dyfidencyjami scindimur, albo odiis mutuo sobie nocemus, albo od [766v] czasu do czasu limitując sejmiki, nullo praw fundamento, owszem, contra constitutiones Reipublicae uchwały sejmowe zwłoczemy i okazyją rei bene gerendae z ręki wyjmujemy. Jako i teraz po sejmie szczęśliwej koronacyjej gdyby był stanów R.P. poszept postronny o zmyślonym pokoju i wojnie in amicos vicinos nie uśpił, et divisione animarum nie zmieszał, wzięłaby była uchwała skutek, obozy siłę przez stawienie piechot dymowych i wypłacenie asygnacyjej, bez czego wojsko jedno zdrobniało, drugie spóźniało.

A za tym dextera domini fecit virtutem, gdy waleczną J.K.M. p.n.m. rękę, w hetmanów sprawę, radę starszyny i męstwo cnego in universum rycerstwa tak armavit, że nieprzyjaciel de ferocia spuściwszy, samże traktat odnowił i który komisarzów od J.K.M. p.n.m. przywabiwszy do obozu swego, gravi wzgardzał supercilio, po tym tak chwalebne amplexus kondycyje i co mu jako i chanowi do plenipotencyjej od Porty nie stawało, aby posel wielki z wezyrem umawiał, poradził i przyjął z wielką o przychylności i łatwości Porty asekuracyją.

Gwoli czemu i posłanie z sobą gońca do Porty insinuavit i naznaczonego od J.K.M. p.n.m. ur. podczaszego sieradzkiego¹⁴¹ omni przyjął i traktuje honore. Nawet i Grób św. Jerozolimski praetio Iscariotes od Greków nabyty, ojcom franciszkanom et possessioni Romanae przywrócić submitował się.

Te tedy ciężkich przez te kilka lat prac swoich i potu krwawego palmas, te servatae patriae, wiary św. i kościołów laureas składa J.K.M. p.n.m. in arbitrium R.P., który uno sinu pokój i [767] wojnę niesie. Niech obiera R.P. co jej milszego, niech zważy egestatem publicam, zmierzy solitudinem i szczupłość już granic, podatkovania ciężkość, plagi Boże, kóremi ab intra exercetur vulnera status et animorum, a dopiero konkluduje, co jej będzie zdrowego i lubego.

Co wszystko J.K.M. p.n.m. divina mente już poważył, konkludować jednak nie chciał, aby wolnym narodom wolne conservationis suae zostawił arbitrium.

Atoli misertus vastitatis internae, aby w hibernie ulżył i w borgu, w który wojsko tym głębiej wchodzi, czym im longius sejmy trwają, przez co R.P. gdyby się jeno po-

¹⁴¹ *Andrzej Modrzewski podczaszy sieradzki.*

strzec chciała, siła szkodzi, przywinać wojska, tak kawaleryjej, jako i infanteryjej, znaczną część rozkazał.

Lubo po staremuż hiberna nie wystarczy, bo na 12 tys. 1670 r. postanowiona, ultra duplicatum numerum aukcyjnej wojska nie zdoła. Co lubo przez te kilka lat cierpiało wojsko, jeżeli go jednak R.P. kiedykolwiek aliquo remedio nie wesprze, zdesperuje. Bo nawet i tych, które R.P. iussit łanów królewskich i duchownych in iulio z województw nie zwieziono, a za tym jako melioracyjnej hiberny, tak ulżenia przeładowanym proporcya wziąć się nie może. Dla czego J.K.M. p.n.m. stanom R.P., aby de fortuna sua deliberant et decernant, składać raczy sejm na miejscu zwyczajnym w Warszawie 14 ianuarii w roku blisko przyszłym i przed nim te sejmiaki, lubo go titulo convocationis, jako ad archivum skrypt niesie, lubo [767v] titulo extraordinarii mieć i determinować R.P. zechce. Byle oraz pamiętała, że posła wielkiego do Porty tak wyprawić trzeba, abyśmy równo z wiosną fati nostri legem wiedzieli.

Aby wojsko pociąganiem sejmu i ^apóźną uchwałą jego egzekucją w borg daleki nie zachodziło, które J.K.M. p.n.m. eo nomine zostawić przyszło, póki aprobacyja od Porty tego nie przyjdzie.

A że komisya do zapłaty temuż wojsku de iulio, iż ani komisarze, ani poborcy zjachali, ad primam decembris przeniesiona dla zakroczenia sejmu^a i sejmików dojść w tym czasie nie ^amoże, ani bez pieniężnej traktować expedit paret, żeby się pod sejm^a najzręczniejsz mieściła.

Którego uchwale ^akrwawe^a cnego rycerstwa zasługi zalecać J.K.M. p.n.m. raczy stanom R.P. Moveantur baczeniem na krew swoją i coroczne ich straty, i których victimas za głowy swoje mieli, non sinant victos egestate.

Zalecać raczy J.K.M. p.n.m. i postrzelanych, i w niewoli będących, lubo za powagą i staraniem J.K.M. na 12 tys. jasyru wrócił ze wszystkimi dobytками do ojczyzny nieprzyjacieli i tak magnitudine J.K.M. ujęty i strwożony, że przeciw swojej naturze i wszystkim przykładom ani pod traktaty, ani po traktatach czambułów puszczać nie ważył. Posyła tylko chan jm.¹⁴² po zwyczajne od R.P. upominki, ponieważ już w przyjaźni i na usłudze R.P. zostawać będzie i za to, że słowa dotrzymał i czambułami nie spustoszył, małą się dyskretyją kontentuje. Obiecując, że i u Porty o jak najpomyślniejsze starać się będzie traktaty i krajów R.P. ordami swemi więcej nie dotknie.

Wyciągnąć wprowadzić usiłował część jakąkolwiek wojska z sobą za Dniepr, że się ordy próżne i bez jasyru wracały, co ich żołdem i wszystką wojenną nagrodą jest za te chytrości i bezprawia, które [768] R.P. cierpi. Ale nie daj Boże, aby świątobliwy geniusz J.K.M. p.n.m. adumbrari miał minimo bisurmanom consensu na krew chrześcijańską.

Jednakże meretur R.P. refleksyją ta nieuczynność moskiewska, że ani nam przez te wszystkie lata, przez które dla nich wojnę cierpiemy, asistit societate armorum, choć od monarchy ich dwakroć, wielokroć od posłów i komisarzów zaprzysiężona. Ani dywersyja w Krym była, kiedy rzetelna, prócz vana nomina Tauszów kałmuckich, których się cząstka kiedyś niekiedyś jaka koło Perekopu snowała i kręciła.

Owszem, quod dolendum pozwolone teraz, czy kazane Sierkowi¹⁴³ z Krymem i ordami do św. Michała Ruskiego, ^awłaśnie^a do ekspiracyjej pory armistitium, że chan ze

¹⁴² *Selim I Girej chan krymski.* ¹⁴³ *Iwan Sirko hetman kozacki.*

wszystkimi sołtanami, czego nie ma z przykładu, ledwo Adzigiereja¹⁴⁴ w kilkuset koni zostawiwszy, wyszedł, bezpieczny w domu, R.P. jak najdłużej wojować.

Gdy zaś ur. [Kazimierz] Czychrowski, posłannik J.K.M. z sejmu coronationis na stolicę wyprawiony, negative posiłków i złączenia odebrał, ^bzaś chyba nad Dnieprem i to słabą nadzieję i to jeszcze po wzajemnych rozmowach, niech za tym praesens et futurum saeculum sądzi, jeśli na ów czas do Dniepru w. hetmanom i wojsku J.K.M. p.n.m. oddać się należało, albo bawić rozmowami, kiedy nieprzyjaciół od Dniestru ledwo przez ośm mil na Lwów zaglądał, gdzie się i też szczęśliwa stała rozprawa. Primis octobris wojska moskiewskie i siewierskie przez Dniepr przeszły, wzięły Czehryń i Dorosza¹⁴⁵, a co valido praesidio zmienili, znać o sobie nie dawszy, żeby się tego przynajmniej pro distractione nieprzyjaciela było zażyło. Dopiero po skończonych traktatach i do Lwowa powrocie [Grigorij] Romodanowski illudit w. hetmanom przez umyślnego posłannika, że się ich u Dniepru doczekać nie mógł. Jako tedy R.P. hanc possessionem Czehrynia usurpatum przyjąć zechce, decernat. [768v]

O ewakuacji zaś Kijowa i nie myślą, owszem, ojczyznę monarchów swoich piszą i co przed tym Ihnatowicza i po nim [Iwana] Samojłowicza siewierskimi pisali hetmanami, od dwu lat jako Ukrainę po kamienieckiej przetrząsnęli, od Humania przysięgę odebrali, w Ładyszyn¹⁴⁶ Muraszkę¹⁴⁷ wsadzili, już nie siewierskim, ale zaporoskim hetmanem mianują, aby dominium i prawo swoje na Zaporozu utwierdzili.

Mimo te wszystkie konsyderacje, nie pośledniejsza, że lata z niemi przymierne od blisko przyszłego św. Jana za trzy lata ekspirują. Komisja zaś cum mediationibus za rok przypada. Dlaczego wczesne mensuras consiliorum niech przed się R.P. bierze i o tej komisji myśli.

A że wielkie na stolicę poselstwo spóźnić dotąd musiało, że nie było, kto by się go podjął z Korony, insza przed tak bliskim sejmem nie zda się jego akceleracja, aza R.P. ex statu praesenti za jednym kosztem przyda cokolwiek materiarum.

Więc że ur. [Paweł] Świdzki rezydent tameczny ustawicznie o sprowadzenie siebie suplikuje, ani iuste gravari może, ani kosztów na tę rezydencję usus vel fructus, decernat tedy i w tym R.P.

Nade wszystko deliberet gruntownie o sposobie contributionum, bo jako ad fumales et agrarias wrócić się ob periuria nefas et religio też periuria, żal się Boże w pogłównym Boga urażające, seria animadversione poprawić trzeba.

Dana bowiem od skarbu do kancelaryjnej informacja, że na trojgu pogłównym od ostatniej taryfy pokazuje się w tym półroczu na dwa miliony defektu, toć jakby też na dwóch pogłównych trzecie zginęło, [769] skąd nie tylko długu wojsku dawnego nie masz czym potracić, ale i dwie ćwierci z sejmu coronationis naznaczone nie wypłacone.

Ordinarii zaś proventus stu pięćdziesiąt tysięcy nie donoszącym, jako kancelaryja tenże skarb informuje, czymże co począć albo dzielić, gdy następują ekspensy wielkie, legacja do Turek magni sumptus, do Moskwy druga i upominki tatarskie.

Pogłowne zaś żydowskie, dawno na upominki tatarskie aplikowane, lubo by na pła-

¹⁴⁴ *Hadzi Girej sołtan.* ¹⁴⁵ *Piotr Doroszenko hetman kozacki.* ¹⁴⁶ *Ładyżyn, miasto w woj. podolskim.* ¹⁴⁷ *Muraszko, pułkownik kozacki.*

cą Kozakom zaporoskim nie było obrócone, jako na sejmie coronationis stetit, przecież wystarczyć by na zapłacenie upominków tatarskich nie mogło. Nie tylko iż te upominki solida moneta talerami abo złotem płacić potrzeba, a pogłównie żydowskie przez sejm przeszły na szelągi per constitutionem redukowane, ale że tak zubożeli, że i temu wystarczyć bez srogich ustawicznych i ciężkich egzekucyi, co na nich włożono, nie mogą.

Monopolis i akcyzami w podobnym ucisku ratują się insze narody, których onus leve insensibile sprawiedliwe, iż samych ultimae consumentes ciśnie. Wprawdzie monopolia zdadzą się libertati inimica, accissarum też tristis usus czy abusus, ale jako omne magnum exemplum habet ex iniquo, quod publica utilitate pensatur, tak R.P. zabezpieczyć by disordini mogła, gdyby się bez pasyjei in innocentia veteri, in publicum sollicita aplikować do tego chciała.

Niemniej artylerija wielki na się meretur respekt, bo proventu kwarty multominus wakansami sustentari nie może.

Konserwacją także Kozaków zaporoskich zaleca J.K.M. stanom R.P., których do czterech tylko pułków reducirę kazał, qui memoriai Zaporozża referant i jursydikcyjej w Ukrainie byli dowodem i afekt do R.P. przez pobratymców swoich krzewili.

Więc jeżeli się już R.P. na akceptowanie do pokoju takich kondycyi rezolwuje et sorte hac, którą Bóg przepuścił, kontentować się zechce, przestrzega J.K.M. p.n.m., że o całych województwach ruskim i wołyńskim, które już frontem i pograniczem mocno R.P. pomyśleć trzeba, aby je fortecami, locis oportunis jak najgęściej zmocniła i zawarła, żeby się pro libidine dusz chrześcijańskich zbliżony nieprzyjacieli po polach, które pro antemurali Bóg R.P. zostawuje, unosić i pościerać nie mógł.

Nie mniej solitudini tych krajów et infinitae z wybranych dusz chrześcijańskich vastitati jakimkolwiek in publicum ulżeniem providere należy, inaczej na wieki nie osiedą i szeroko pola ich in viscera Regni nieprzyjacielowi będą otwarte.

Zaleca przy tym J.K.M. obywatelów podolskich extorres siedlisk swoich, za których głowami jak za murem Polak bezpiecznie siedział, a R.P. i teraz fortunami ich pokój ten odważa.

Zaleca także stanom R.P. Żurawno i dziedziców jego meritissimos ur. Sapiehów, synów¹⁴⁸ wielkiego niegdy rodzica i R.P. zasłużonego urzędnika, pisarza polnego koronnego¹⁴⁹, nie tylko przez nieprzyjaciela, ale i przez wojska R.P., które ich gumnami najwięcej się ratowali, spustoszone, na których polach wszytka z nieprzyjacielem była rozprawa, a zatym w popiół obrócone et in horridam abominationem, żąda J.K.M., aby respektem i suffragia R.P. sublevantur.

Zaleca także straty w wojewody sieradzkiego¹⁵⁰, którego vastum patrimonium w roku przeszłym situm dusz chrześcijańskich w nieprzyjacieliu, zgubą et cineribus explevit.

Niemniej zaleca creditores ichm. panów najjaśniejszych Królów ichm. Władysława i Kazimierza, aby w dochodzeniu długów swoich tanto intervallo zawieszonych, tandem R.P. sublevantur i dusze monarchów świątobliwych ab aere alieno liberentur.

¹⁴⁸ *Mikołaj Leon, Kazimierz Władysław i Paweł Franciszek Sapiehowie.* ¹⁴⁹ *Jan Fryderyk Sapieha pisarz polny koronny.* ¹⁵⁰ *Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki.*

A że niektórych vicinarum potestatum ministri iniurant J.K.M. do mediacyj między pany chrześcijańskimi, remonstrując, jakoby to gloria R.P. była zastanowić inter cognatus acies wojnę, a skleić pokój, z którego by R.P. przeciw zbliżonym, a zawsze podejrzany potęgą armarii mogła i zamkniętych na tak straszną turecką wojnę przez tak wiele lat, osobiście przez te dwie lecie, boć przecie raz w Ukrainę dana a societate perpetua et foederata za tak wielkie suprematitis ustąpione dzierżawy domowe i asekurować posiłków. Nic jednak J.K.M. p.n.m. bez R.P. konkludować nie chce.

Gdy zaś K.J.M. p.n.m. wszystkim propitius, zapominać też nie może powagi królewskiej, której fundamentum iustitia distributiva, te zaś niektóre konwenty ausu temerario wydrzeć J.K.M. p.n.m. nasadziły się i nie tylko się bez wstydu zdzierają ex iure patronatus J.K.M. p.n.m., którego od tak wielu lat wszyscy królowie ichm., antecesorowie świątobliwi byli in possessione i te własne tytuły, imiona, które dotąd noszą wielebni ich przełożeni, wszystkie mają ex nominatione Regia, którą teraz negligunt, in privatum usurpant, ale też in ius vocare Maiestatem nie wstydzą się, litem contestantur, et in Rota Romana mieniają. Który ausus [770] i teraz świeżo stał się w Oliwie. Wszak nie dla siebie ani swego pożytku iurium Maiestatis strzeże J.K.M. p.n.m. vigore, ale żeby cny synom szlacheckim, którzy na dworze J.K.M. p.n.m. usui publico erudiuntur, mógł tym hojniej largiri. Składa tedy J.K.M. p.n.m. ten żal swój głęboki in sinum R.P., ufa, że krzywdę Maiestatis sentiet et vindicabit. Inaczej oświadcza się przed Panem Bogiem, że kiedy się refleksyj na tę zawziętość i niewstydlivy ambitum nie doczeka, kiedy się ta teneritas nie obaczy i nie poskromi, przyjdzie J.K.M. p.n.m. iść za przykładem najjaśniejszych antecesorów swoich.

Po zaleceniu iurium Maiestatis ad eandem teneritudinem R.P., zaleca J.K.M. p.n.m. iura alimoniae regalis, ne princeps egeat przez zubożenie ekonomiej, osobiście samborskiej, gdzie żupy spalone, lud wybrany, ważenie soli ustało. Ufa J.K.M. p.n.m., że województwa i ziemie z wygód swoich indulgere cokolwiek zechcą stołowi J.K.M.

Turnus sejmu trzeciego, że według świeżego prawa respicit W.Ks.L., gdzie w Grodnie wielka ciasność i od ognia niebezpieczno, proponit wcześniej J.K.M., czy by go nie lepiej przenieść do Wilna.

Longiori serie materiarum nie zda się J.K.M. sejm zatrudniać, którego prędkiej konkluzyj tak wielkie momenta i miliony respiciunt Rempublicam, częścią z ordynacyjej wojska, częścią z wyprawy posła wielkiego do Porty. Wszakże słuchać gotów, cokolwiek R.P. prospicuum sobie osądzi i jeśli nie ciężkie byli J.K.M. p.n.m. przy szanach nocte ut gregario vigile, ut servasset cives, nie ciężkie będą i sejmowe godziny ut servet leges ac libertatem, którym vitam et sanguinem, wszystkim zaś stanom i każdemu z osobna miłość ojcowską i łaskę królewską vult sacrata.

^{a-a} tekstu brak w Rp. 2 ^{b-b} tekstu brak w Rp. 1

5. Dodatek do instrukcji Jana III na sejmiki przedsejmowe – 1676 r.

Rp. 1 Bibl. Oss., rkp. 2439, k. 52v-53v – oryginał do województwa ruskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 29 178, s. 9; **Rp. 3** AP Gdańsk, 300 29 262, s. 644-645; **Rp. 4** AP Gdańsk, 300 29 263, s. 49-50 – wersja łacińska; **Rp. 5** NBU, Fond 1, nr 5985, k. 8 – kopia.

Już po napisaniu i zakończeniu instrukcji sejmikowych jest woła J.K.M. punkta te do wiadomości R.P. przydać, to jest.

Ponieważ R.P. in ea zostaje sorte, że tak wielką Porty Otomańskiej potęgę, od której się przedtem Dunajem, Dniestrem i wołoską ziemią zasłaniała, teraz już in visceribus osiadło widzi, przeto jeżeli kiedy, to teraz sancti Sedis Apostolicae munificentia potrzebna jest państwu J.K.M. Jakoż faxet nam łaskawe niebo w tej mierze, kiedy za szczęśliwą elekcyją takiego pasterza¹⁵¹ na Stolicy Apostolskiej osadziło, którego nec voto rzeczom naszym faventioem mogliśmy expetere. Bo jako jeszcze będąc Sacri Romanae Ecclesiae purpuratem, znaczną sumą ratował, tak ea magis teraz post electionem ad Pontificatum, inter primas regiminis curas Polskie położył, insigni liberalitatis auxilio ornandam. Zatem za słuszną rzecz i nader potrzebną J.K.M. existimat, żeby R.P. sposób wyświadczenia wdzięczności tak łaskawemu i hojnemu pasterzowi na przyszłość da Pan Bóg sejmie obmyśliwszy, ojcowską jego do dalszych dobroczynności opatrność zachęcił. Która et bello dla posielków necessaria, et paci dla sumptu na nowe przy pograniczu fortece opportuna.

Podawa przy tem J.K.M. do konsyderacyjej stanom R.P., że jako każde regnum zadłużone i prywatny dłużnik, póki się creditorum swoim nie wypłaci, życzy sobie, żeby w największej cenie, by też najgorsza zostawała moneta, tak i R.P. nasza borgowego żołnierza jeszcze nie ukontentowawszy, uchwalonych podatków dotąd jeszcze nie wypłaciwszy, za słuszną rzecz poczytać, by miała tolerantiam ceny pieniężnej. To jest, aby w dalsze czasy (póki szczęśliwie chwile nie powrócą) czerwone złote po dwunastu złotych i insza moneta podług konstytucyjej¹⁵² na szczęśliwej koronacyjej J.K.M. uchwalonej i postanowionej tak chodzili, żeby się nie godziło kupieckiem ludzom [53] quoquo praetextu variare te cenę, sub poenis w tejsze konstytucyjej sancitis. Ile kiedy (experientia teste) i szelągi, "które" tak ciężkie zdały się R.P., już bardzo zrzędniały, gdy ich passim za złoto szukać potrzeba.

^bNa własne J.K.M. rozkazanie.^b

^{a-a} słowo powtórzone dwukrotnie

^{b-b} w *Rp. 2* w tym miejscu Ad mandatum S.R.M. propria. Ks. Stan[isław] Witwicki opat płocki, regent kancelaryjej koronnej

¹⁵¹ Benedetto Odescalchi, po wyborze na papieża przyjął imię Innocenty XI. ¹⁵² Konstytucja sejmiku koronacyjnego 1676 r. „O walorze monety w Koronie i W.X.Lit.” (Vol. leg., t. 5, s. 175).

6. Kwit dla Piotra Żelęckiego podwojewodziego kaliskiego, poborcy województwa kaliskiego, wystawiony przez Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego – Warszawa, 26 listopada 1676 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 299, s. 147-149 – obłata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Jerzy Niewieściński w imieniu Gen. Piotra Żelęckiego pisarza grodzkiego kaliskiego w dniu 3 kwietnia 1681 r. [feria Quinta Magna a. D. 1681].

Andrzej z Raciborska Morsztyn podskarbi wielki koronny, tucholski etc. starosta.

Oznajmuję komu o tym wiedzieć należy, iż jm. pan Piotr Żelęcki podwojewodzi i poborca województwa kaliskiego, subsidii generalis na konwokacyjnej generalnej warszawskiej in anno 1674 uchwalonego, a ratami dwiema, videlicet aprilis et octobris anni eiusdem wydać deklarowanego, czyniąc dosyć prawu pospolitemu uczynił dostateczne w skarbie koronnym exactionis suae z rat obudwuch porachowanie.

A naprzód na ratę pierwszą in aprilis podług uchwały sejmowej płacić powinna, deduxit podług likwidacyjnej registrów juramentami autentycznymi komprobowanych, summae provenientis ad normam instruktarza skarbowego wybierając pogłównie a personis nobilebus, plebeis et Iudaicis, utriusque sexus, dempto salario po pół grosza od złotego, złp 107 088 gr 12 pieniędzy 9. Którą sumę za asygnacyjami memi skarbowemi tak wypłacał. Chorągwi kozackiej jm. pana [Władysława Michała] Skoraszewskiego chorążego poznańskiego zł 4824 gr 23 pieniędzy 12, kozackiej jm. pana [Franciszka] Żychlińskiego 4000, dragoniej ks. jm. pana wojewody bełskiego¹⁵³ zł 9000, pieszyj j.w. jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego¹⁵⁴ zł [148] 9068 gr 17, kozackiej jm. pana kasztelana halickiego¹⁵⁵ zł 13 139 pieniędzy 6, kozackiej j.w. jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego zł 2000, tegoż jm. zł 9137 gr 11 pieniędzy 12, kozackiej j.w. jm. pana wojewody braclawskiego¹⁵⁶ zł 7367 gr 23, tejsze powtórę 4774 gr 10, pieszej jm. pana [Henryka] de Bealieu 8571 gr 15, dragonii jm. pana grafa de Malin¹⁵⁷ zł 10747 gr 15, dragonii jm. w. jm. pana chorążego koronnego¹⁵⁸ zł 8900, dragonii jm. pana [Władysława] Łosia [stolnika płockiego] zł 7000, dragonii j.w. jm. pana kasztelana poznańskiego¹⁵⁹ zł 5100, pieszej j.w. jm. pana wojewody ruskiego¹⁶⁰ zł 4457 gr 17 pieniędzy 6. Co wszystko in unum computando efficit ut supra summam złp 107 088 gr 13 pieniędzy 9. Skąd apparet restare nihil przy jm. panu egzaktorze ex ratha aprilis.

Potym na drugą ratę a 1 octobris in anno eodem przypadającą tenże jm. pan egzaktor registrami likwidowanymi et iuramentis authenticis deduxit summae provenientem, excluso salario, videlicet złp 104 886 gr 23, a z osobna speciales personae na oboje pogłównie intulerunt do jm. pana poborce zł 5452 sine calculo, o co skarb do ichm. solueri referent, utriusque facit zł 110 338 gr 23. Którą sumę similiter za asygnacyjami

¹⁵³ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny. ¹⁵⁴ Jan Sobieski marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ¹⁵⁵ Stanisław Kazimierz Kurdwanowski kasztelan halicki.

¹⁵⁶ Konstanty Wiśniowiecki wojewoda braclawski. ¹⁵⁷ Anne Louis d'Arquien de Maligny generał major. ¹⁵⁸ Mikołaj Hieronim Sieniawski chorąży koronny. ¹⁵⁹ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ¹⁶⁰ Jan Stanisław Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny.

memi skarbowymi takowym je wypłacił sposobem, a osobliwie regimentowi pieszemu j.w. jm. pana wojewody ruskiego zł 5542 gr 12 pieniędzy 12, dragoniej w. jm. pana pisarza polnego koronnego¹⁶¹ zł 3000, usarskiej J.K.M. pod jm. panem pisarzem polnym koronnym zł 11 512 gr 8 pieniędzy 6, kozackiej jm. pana [Franciszka] Żychlińskiego zł 4769 gr 14, jm. panu Bojanowskiemu towarzyszowi z niewoli zł 288 gr 10, kozackiej jm. pana [Kazimierza] Minora zł 5432 gr 6, kozackiej jm. pana [Andrzeja] Zaleskiego zł 8882 gr 13, kozackiej jm. pana starosty chmielnickiego¹⁶² zł 4400 gr 3, kozackiej jm. pana starosty dolińskiego¹⁶³ zł 5018 gr 25, jm. pana generała [Marcina Kazimierza] Kątskiego zł 4111, j.w. jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego zł 4864 gr 13 pieniędzy 6, dragonii j.o. ks. jm. pana wojewody bełskiego zł 14 096. Item na podane rekognicje 211, item j.o. ks. jm. pana wojewody bełskiego zł 500, pieszemu ks. jm. kleckiego¹⁶⁴ zł 2232, pieszemu K.J.M. pod jm. panem Desvegenem zł 8000. OO. reformatom warszawskim z donatywy wojskowej od jejm. pani łowczyny koronnej zł 500, frejkompanii dragońskiej jm. pana generała [Franciszka Zygmunta] Gałęckiego [149] zł 3000, pieszej j.w. jm. pana wojewody podlaskiego¹⁶⁵ zł 3000, dragoniej w. jm. pana pisarza polnego koronnego 3500, dragoniej w. jm. pana pisarza polnego koronnego 1500, dragoniej j.w. jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego zł 2000, jm. panu Złotnickiemu cześnikowi podlaskiemu [s]¹⁶⁶ zł 1000, usarskiej jm. pana Grudzińskiego wojewodzica poznańskiego zł 6000, jm. panu chorążemu poznańskiemu¹⁶⁷ zł 1000, arkebuzeryj jm. pana [Jana] Gorzeńskiego zł 1540, pieszej jm. pana Linkhauza¹⁶⁸ zł 1600, usarskiej jm. pana [Stefana] Grudzińskiego wojewodzica poznańskiego zł 2178 gr 19, dragoniej J.K.M. 2000, kozackiej jm. pana [Jana] Opalińskiego wojewody kaliskiego zł 3000, regimentowi dragońskiemu jm. pana grafa de Malini¹⁶⁹ zł 1000. Które sumy in unum computatae efficiunt generalem summam zł 113 678 gr 29 pieniędzy 6. Skąd apparet, iż jm. pan egzaktor naddał zł 3340 gr 6 pieniędzy 6. Które to złote 3340 gr 6 pieniążków 6 są od skarbu jm. kompensowane. Z takowych tedy sum wyżej specyfikowanych, jako rzeczywiście skarbowi wyliczonych i oddania dokumentów wzwyż mianowanego jm. pana egzaktora wiecznemi czasy kwituję et ab omni impetitione etiam cum succollectoribus jm. uwalniam. Na co się dla większej wagi przy skarbowej pieczęci mojej własną podpisuję ręką. W Warszawie, die 26 novembris a. 1676.

Jan Andrzej Morsztyn podskarbi m.p.

Locus sigilli

J. [Kazimierz] Płaskowski p[isarz] s[karbu] k[oronnego]

¹⁶¹ Stefan Stanisław Czarniecki pisarz polny koronny. ¹⁶² Dominik Potocki starosta chmielnicki. ¹⁶³ Stanisław Koniecpolski starosta doliński. ¹⁶⁴ Stanisław Kazimierz Radziwiłł stolnik litewski.

¹⁶⁵ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski. ¹⁶⁶ Zapewne chodzi o Mikołaja Złotnickiego cześnika poznańskiego, pułkownika wojska koronnego. ¹⁶⁷ Władysław Michał Skoraszewski chorąży poznański.

¹⁶⁸ Zapewne chodzi o oberszterlejtanta Jana Linkhauza, dowódcę regimentu pieszego. ¹⁶⁹ Anne Louis d'Arquien de Maligny generał major.

7. *List współpracownika Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, zapewne Melchiora Hippela tajnego sekretarza elektorskiego z wykazem agentów wielkopolskich przekazany mu przez barona Johanna von Hoverbeck dyplomatę brandenburskiego w Rzeczypospolitej – po 23 listopada 1676 r.*

Rp. NGAB, *Fond 395, opis 1, nr 66, k. 118 – oryginał.*

Der Freyherr von Höverbecke schreibt an mich M. H.¹⁷⁰ auß Warschau, den 23. Novembris 1676.

Eß hat mir der Herr Starosta koscianski, Korzeniewski¹⁷¹, dieß Register derer Patrioten, so man zu gewinnen oder zu stärke[n] hat, hinterlassen. Bitte etc., solches Seiner Churfürstl. Durchl. oder des Herrn Ober Prasidenten Excell[enz] zu zeigen, damit die Notturfft darauf weiter verordnet werde. Und zugleich erinnern, daß solches izund mehr, alß jemahls vorhin vonnöhten, und daß periculum in mora.

Pan [Andrzej] Mieszkowski komornik poznański¹⁷²

Pan [Wojciech?] Zbiewski¹⁷³

Pan [Adam?] Małachowski¹⁷⁴

Drugi Pan Małachowski

Pan Kwilicki¹⁷⁵

Pan starosta szredzki¹⁷⁶

Pan stolnik poznański z domu Modlibowski¹⁷⁷.

8. *Mowa Krzysztofa Grzymultowskiego kasztelana poznańskiego na sejmiku – Środa, [10 grudnia] 1676 r.*

Rp. *Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 319-321 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymultowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczołta – kopia: Votum tegoż na sejmiku średzkim 1676.*

Druk w: Krzysztofa Grzymultowskiego wojewody poznańskiego listy i mowy, s. 82-86; tam w nagłówku: Votum Tegoż na Sejmiku Średzkim r. 1676, bez podania daty sejmiku.

Zdobył ci bym się podobno, gdybym nad tem pomyślił, na jaki comptum sermonem, ale że bywając na tym tu miejscu od lat trzydziestu, a stallum moje senatorskie od lat 20 expergendo, didici, że mowy nasze obszerne, jako i multitudo artykułów są magnum nihil, Meliszków (?) testament zgoła (jako Włosi mówią: „Grand fatiga per fare niente”). Więc tedy ani na praemium silić się będę, ani długą bawić mową zechcę, to tylko simplicis veritatis stylo, co rozumiem expedire do informacyjej J.K.M. p.n.m., boć przecie senatorowie powinni informować concives, ex quo więcej nad nich wie-

¹⁷⁰ Chodzi zapewne o Melchiora Hippela tajnego sekretarza elektorskiego. ¹⁷¹ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański. ¹⁷² Zapewne Andrzej Mieszkowski komornik ziemski poznański.

¹⁷³ Zapewne Wojciech Zbijewski. ¹⁷⁴ Zapewne Adam Małachowski. ¹⁷⁵ Adam Kwilecki. ¹⁷⁶ Jan Cerekwicki starosta średzki. ¹⁷⁷ Kasper Franciszek Modlibowski stolnik poznański.

dzieć powinni, a zwłaszcza ci, którzy częściej bywają przy boku J.K.M. Lubo jesteście w.m. panowie abunde informati z instrukcyje J.K.M. de statu rerum, a przecie siła słyszałem in collegiis familiaribus skrupułów około tej z nieprzyjacielem transakcyje.

Sciendum naprzód, żeśmy jeszcze za panowania J.K.M., za staraniem jego nic nie stracili ex fundis Reipublicae, owszem, zyskaliśmy siła w Ukrainie, bo hadziackimi pactis oddaliśmy byli wszystkę Kozakom, kamienieckimi Turkom, a teraz ma R.P. liberam dispositionem Ukrainy po Białą Cerkiew, Korsuń etc. Reliquum Kozakom cedere ma. O Podole zaś nihil finaliter hucusque transactum, na Międzybożu i Barze jest nasze praesidium, et spes magna, że wyjawszy Kamieniec cum aliquo territorio, utrzymamy Podole, bo J.K.M. lubo miał facultatem od R.P. finaliter concludendi, tak przecież scrupulose egit circa fundum R.P., że rem integram proposuit R.P. deliberandam. Tu mi tedy trzeba dać positive zdanie moje, co lepiej, czyli pokoju, czyli wojny popierać? Wojnę radzić, jest consilium pium, justum, honestum, generosum et genio J.K.M. conforme. Pium, bo o chwałę Bożą z nieprzyjacielem dziedzicznym Krzyża św., justum, bo o własne R.P. fundos gwałtownie wydarte, honestum, bo na wojnie exercitatur młódź polska. O pokoju zaś napisał polski pisorytm:

Święty pokoju, tę wadę masz w sobie,
Że radzi ludzie gnuśniej przy tobie.

Generosum, bo kawalerskie, a jam też nie ksiądz. Genio J.K.M. conforme, bo któż tego nie widzi, że ten pan jest Martis pullus, sławy chciwy i nie radby i na tylec noża gruntu R.P. uronił. Kiedy jednak wglądam in defectus nostros, widzę wielkie nie ob penuriam wodzów, bo w tym providet nam dobrze opatrność J.K.M. Podał hetmanów¹⁷⁸, viros prudentes, magnanimos, circumspectos et fortes. Nie ob penuriam ochoty wojskowej, bo mamy exercitum leonum, duce leone, których odwaga J.K.M. wszelkich nauczyła dzielności. Nie ob penuriam fortune, bo J.K.M. ma jakiegoś in assistentia angelum, podobno owego, o którym czyli prawdą ma, czyli fabulatur w historyje Godfredowej Torquatus¹⁷⁹, że porwawszy z niebieskiego arsenału tarczę diamentową, zastawiał dimicantem kawalera pro Christo, który już nie diamentową, ale gentilicio J.K.M. scuto, osobę jego pańską, [320] a w niej nas wszystkich tak tuetur i zasłania, że się o nią wszystkie, choć najmocniejsze, nieprzyjacielskie kruszą zawsze potęgi. Nie ob defectum prudentiae militaris, bo jej dał tyle Pan Bóg J.K.M., że nią dał met wszystkim corregnantibus w Europie, tak dalece, że co przedtym Polacy jeździli trans maria uczyć się wojny, to teraz trzeba, żeby pod tak dobrego mistrza in arte militari posyłałi wszyscy monarchowie (i podobno będą), nie kadetów tylko, ale primogenitos swoich na naukę, nie collisionis między chrześcijaństwem, ale jako z pogaństwem wojować. Cóż tedy za defectus? Pytano kogoś, czego do wojny trzeba? Odpowiedział, pieniędzy. Pytano, czego więcej? Pieniądzy, pieniądze, pieniądze odpowiedział, et prudenter: bo niech będzie wódz tak chciwy sławy, jako Aleksander Wielki, o którym napisał Kochanowski:

¹⁷⁸ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny i Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny. ¹⁷⁹ Chodzi o Godfryda de Bouillon z poematu Torquato Tasso, *Jerozolima wyzwolona*, Genova 1590.

Król macedoński, któremu się zdało,
Że nań samego świat był cały mało¹⁸⁰.

Niech będzie tak mądry, jako Scipio Africanus¹⁸¹, niech będzie tak natarczywy jak Annibal¹⁸², niech będzie tak circumspectus jako Fabius Cunctator¹⁸³, niech będzie tak odważny jako Iulius Caesar post transgressum Rubiconem, niech ma to jeden wszystko co ci wszyscy mieli, przecież na wojnie nie wskóra nic bez pieniędzy. A my w naszej nędzy nie mamy pieniędzy. Nie wstyd mię tego, że tej pharsim zażył „w naszej nędzy”, bom przejechał województwa koronne i ziemie w tym roku. W samym tylko Podlasiu, a w wołyńskim województwie nie byłem. Wszędy widziałem abominationem desolationis i gdzie kiedyś były nasiadłe kolonie, zamki budowne, pyszne ogrody, tam ledwo teraz gdzieś niegdzieś widać farraginem fimi, tuguriolum Menelai, albo jaką casulam Coridonis, pabulum dla siebie, albo dla koni, nie pytaj miejscami. Jakoż tedy in ista egestate wojować, a jeszcze z takim nieprzyjacielem, przed którego potęgą drży wszystka Europa?

Ale rzecze mi kto, bom słyszał w prywatnych dyskursach, że z tego pokoju nie kontento chrześcijaństwo. Pytam które? Ojciec św. musi być kontent, bo z niego partycypuje, kiedy przez ten rekuperuje loca sacra z rąk schizmatyckich, na których Zbawiciel nasz krew swoją wylał, za co mu teraz naszą winniśmy. Toć podobno to chrześcijaństwo, którzy w tym mają swoje interesa. Quod ad nos, niech sobie Turcy z Niemcami łby urywają, jak się im podoba, my się o tym nie pytamy, byleśmy w domu mieli pokój. Mawiał nieboszczyk Andrzej Choiński pułkownik stary, choćby wszystkim Niemcom łby pourywano, niewielka szkoda, byle tylko jeden ślusarz a zegarmistrz został, bo ci najlepsi rzemieślnicy. Szczęśliwa będzie Polska, kiedy swoim, nie cudzym, a przynajmniej bardziej swoim attendet interesom, tak czynią wszystkie narody. Proszę, czy pytała się R.P. wenecka, kiedy w Kandyi zawierała pokój, którą oblewa morze? Concurrerat do obrony jej Malta, Sycylia, wszystkie insuły i świat cały chrześcijański na oceanie, wszystkie księstwa włoskie, hiszpański¹⁸⁴, francuski¹⁸⁵, angielski¹⁸⁶ królowie, cesarz¹⁸⁷ ze wszystką Rzeszą Niemiecką. O wiarę nie pytali, porachowawszy się z sobą, zważywszy swój interes, uczynili co się im zdało. Proszę, czy pytał się cesarz jm., kiedy zawierał pokój z Turkami, czyli to jest commodum chrześcijaństwa? Sam tak potężny przez się, bo na dwóch królestwach haeres, na trzeciem electionis. Concurrabant do tej wojny wszyscy principes imperii i ci, com ich przy Kandyi mianował. Victoria ad S. Gothardum elatus, wierę ten nie prosił, tylko zważył interesa i nie tylko uczynił pokój, nikogo nie dokładając się, ale krzyże przecie zbierać z kościołów pozwolił, a postawić natychmiast lunas otomanicas, tak blisko rezydencji swojej wiedeńskiej, że ich w jasny dzień z gabinetów i bez perspektywy dojrzy. Imitemur i my tych exempla, a swoich pilnujemy interesów, w cudzych się nie kochając. A spytałże się kto o nas, kiedyśmy tę wojnę tak długo prowadzili? Wie-

¹⁸⁰ Jan Kochanowski, *Pieśni, Księgi pierwsze, Pieśń V – tekst nieco zmieniony przez Grzymułtowskię*. ¹⁸¹ Publiusz Korneliusz Scypion Afrykański Starszy, wódz rzymski. ¹⁸² Hannibal, wódz wojsk kartagińskich. ¹⁸³ Quintus Fabius Maximus Verrucosus Cunctator, rzymski polityk i wódz. ¹⁸⁴ Karol II król Hiszpanii. ¹⁸⁵ Ludwik XIV król Francji. ¹⁸⁶ Karol II król Anglii. ¹⁸⁷ Leopold I cesarz.

rzę nikt. Ojciec św. tylko *contribuit* coś, i to niewiele, insi sąsiedzi nasi *mala nostra* *viderunt*, et *riserunt*, drudzy *condolebant*, sed *non succurrebant*, a my za to mamy ich interesom, swoje porzuciwszy, dogadzać? O! *Quae clementia!* Tym kończę ten punkt.

Pokoju nam trzeba, bośmy wojnie *per se impares*, a sukkursu znikąd nie mamy. Muszę tu przecież wspomnieć, lubo to *confuse* mówię, bom sobie i *memoryjału* nawet nie *naterminował*, com tu miał mówić. Cośmy też przez ten pokój i do którego nam K.J.M. pracą, kosztem i odwagą swoją drogę *utorował*, *zyskali*? Naprzód *odzyskał* K.J.M. wielkie *latyfundia* paktami kamienieckimi Turkom oddane, wybił się z R.P. z *pozwolonego* Turkom *temiż pactis* *haraczu*, przywrócił królom polskim *paritatem* z *inszemi* królami i R.P. *cum republicis liberis*, którą naonczas, kiedy R.P. *nugabatur* pod Gołębiem, przez też *pacta* *utrąciliśmy* byli tak dalece, że K.J.M. Michałowi nie oddawali drudzy królowie *maiestatis*, a R.P. *titulum serenissima reipublicae*, *ex quo domina* kiedyś *gentium facta erat sub tributo*. Zjednał narodowi temu, któremu panuje, nieśmiertelną *gloriam*, wielkiej *dzielności*, nie tylko w Europie, ale i w Azji, Afryce, Ameryce, kiedy tak małą *garścią*, tak wielkie *potentias hostiles* wspierał. *Non vana*, powiadam, ale *res prout sunt et erant*. A to jeszcze na ostatek, lubo miał *potestatem* daną sobie a *Republi-ca* *finaliter concludendi*, daje przecież R.P. *facultatem consulendi de fatis suis*, gotów będąc *sustinere* i dalej pracę dla R.P., byle tylko z *czym* i o *czym* *provideat*. Czego że ja nie widzę, dlatego pokoju popierać radzę, a jeżeli kto będzie radził wojnę, spytam się tylko *de modo*, o *czym*? *Manibus pedibusque, in hanc sententiam*, pójdę *wojować*. Tu mi trzeba powiedzieć zdanie moje, jako tego pokoju popierać? Już nam K.J.M. dobrze *utorował* drogę, tylko nią iść trzeba. *Legacją* do Turek *omnino ekspedycja* trzeba, ale że posłowi wybierając się i czasu trzeba siła, i pieniędzy, i człowieka nie interesanta, a nie masz teraz owych *Zbaraskich*, co by to *profundere* mogli miliony na usługę R.P. Rozumiałbym tedy posłać j.m. panu *Modrzejewskiemu* trzy rzeczy, *naprzód* pieniędzy, żeby miał o *czem* żyć, potem *instrukcją* z *charakterem* wielkiego *posła* *propter auctoritatem tractandi*, a przy tym *secretarium legationis bene informatum* i *publiczną*, i *sekretną instrukcją*. Tym sposobem będzie to i *prędzej*, i z *mniejszym* R.P. kosztem. A w ostatku zdać się w tym punkcie na zdanie J.K.M. i całej R.P.

Dostało mi też się *nasłuchać* tego, jaki tu jest *metus* wojny, czyli to *pruskiej*, czyli *margrabskiej*, czyli *pomorskiej*. Nie wstyd mię tego, co tu na sejmik w tym roku ktoś pisał, że to jest *varius metus*. Ja teraz powiadam, że to jest *figmentum falsum*, nie prawda. Dostało mi się dwa razy *widzieć* z panem [Johannem von] *Hoverbeckiem* i obszernie mówić, i pytałem go też *pro amicitia*, którą mam z nim *veterem*, co wam też po tem, *rozśiewać* takie *plonne wieści*, jakobyśmy się do was na wojnę *zabierali*? Odpowiedział, nie my, ale nas z *Wielkiej Polski* *przestrzegają*. Jest u mego pana *kilkanaście* listów *przestrzegających*, które *servantur in archivo*, i gdy będzie K.J.M. *potrzebował*, *non denegabuntur*. *Danda est fides*, bo posłowi, czy *godziź się*? Cze *cnotaż* to? Choćby i tak było, a nie jest, *posyłać* takie *przestrogi*. O *malitiam* et *impietatem*! Nie dajcie *wm.* *panowie* *temi* *bajkami* się *illudere*. Tych ci to są *figmenta*, którzy *szukają turbas*, et in *turbido* chcą *piscari*.

Teraz mówię, co miało być na początku, proszę o *pardon*, że tak *confuse*, bom się na to nie *gotował*. To tylko mówię, co *occurit*. Jaki by to miał być sejm, czy *długi*, czy

krótki? Miał K.J.M. facultatem od R.P. złożyć, jakby mu się podobało, ale i w tem pokazuje facultatem suam i gotowość, jako się devovit na wszystkie prace R.P., że na taki pozwala, jakiego w.m. panowie chcecie. Eksorbitancyi się nie boi, bo się baczy, że nihil exorbitavit. Na wszystko pozwoli, co tylko [...] i w osobach królów przeszłych, bo sam non peccavit, i w senacie, jeżeli są jakie peccata, i w poselskiej izbie, i w sejmikach, kędy są wielkie, i w hetmanach, i w wojsku, w Trybunałach. Ale że to czasu potrzebuje wielkiego, nie bawię tem. A są też eksorbitancje drukowane, za K.J.M. Michała, do którychem się też i ja cokolwiek przyłożył. Cokolwiek jednak w.m. panowie statuēt in hoc puncto, ja na wszystko pozwolę i tem kończę, że zdanie moje sub iudicio w.m. panów wszystkich etc.

9. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego –
Środa, 10 grudnia 1676 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 575-576v, 589-590 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stanisław Gorczyński w imieniu marszałka sejmiku w dniu 22 grudnia 1676 r. [feria 3 in crastino festi Sancti Thomae Apostoli a. D. 1676].

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu do Środy na miejsce zwyczajne, prawem opisane, za uniwersałem J.K.M. p.n.m. pro die 10 decembris zjechali, wiadomo czyniemy.

Uwodzi nas winna cnemu rycerstwu gratyfikacja za ich podjęte fatygi cum fortunarum dispendio około wszystkiej ojczyzny praw i wolności pierściami swoimi zaszczytu, że im condignam satisfactionem krwawych stipendiorum obmyślić exigentia każe i lubo byśmy maiorem modum contributionis sancierendae na przyszły sejm ad consensum R.P. odłożyli, jednak że nadchodzi czas ekspiracyjej czopowego in ultima decembris, ad maius supplementum zapłaty wojska aż do sejmiku przedsejmowego blisko przyszłego tenże podatek czopowy prolongujemy i prorogujemy.

Który to podatek miasta i miasteczka powinny będą przy sobie zatrzymać aż do przyszłego relacyjalnego sejmiku, a tam sobie ichm. panów poborców do wybierania jako tego, tak innych [775v] podatków obierzemy. Jednak terazni ichm. panowie poborcy ullo praetextu nie tkną się tego, ani na asygnacyje skarbu wydane i largicyje, sub solutione de suo. Także i czworo podymnych, na przeszłym sejmiku uchwalonych, wybrawszy, według laudum przeszłego salarium sobie nie wytrącając, in toto konserwować będą powinni.

Więc że my intrat z substancyjej naszych siłę minuimus, abyśmy w borg z wojskiem w daleki nie zaszli, a chorągwie różne na konsystencyje idąc, ultra obloquentiam uniwersałów j.w. ichm. panów hetmanów bardzo nas agrawują i rujnują, tedy securitati dóbr ziemskich prawem obwarowanej providendo, reasumujemy sobie wszelkie securitates województw naszych i do ichm. panów rotmistrzów po powiatach uproszonych instamus, aby za obwieszczeniem krzywdy swojej wielkiej obywatela któregokolwiek, arceant ichm. ab eiusmodi ausum ludzi swawolnych dexteritate sua, w czym tem ichm.

spondemus evictionem, a osobliwie przeciwko tym chorągwiom, które by nad zakaz uniwersałów ichm. panów hetmanów na konsystencyje idąc, w różnych województwach naznaczone, deviare do naszych województw chciały, tedy zniósłszy się z j.w. jm. panem generałem wielkopolskim¹⁸⁸, jako z tym, któremu straża województw należy, mutuo consensu teraz sobie spondemus etiam districtum z poruszeniem innych powiatów i całych województw naszych znoszenie takowych admonere. Stimulum doda generositas každemu civi, że unitas eiusmodi insolentiis nie da manus ani tak scandaloze opprimi.

Rachunki ichm. panów poborców, w któreśmy już byli wkroczyli dostateczne słuchanie, że na terażniejszym [576] sejmiku subsistere nie mogły, tedy tenebuntur ichm. panowie jako dawniejsi, tak i terażni w Poznaniu między sejmem a sejmikiem relationis przed ichm. pany komisarzami do nich naznaczonymi, za prefiksyją czasu od nichże wszystkich generali podatków, które w dyspozycyjej swojej mieli, rachować się et dare rationem villicationis suae. Na które też miejsce sukcesorowie nieboszczyka jm. pana [Wojciecha] Dąbrowskiego poborcy kaliskiego comparere będą powinni i cokolwiek z retent per executionem wybrali, do rąk ichm. panów poborców oddadzą, czego zaś wybrać nie mogą, delata pro soluto przyjąć im obiecujemy.

Jako omnem gratitudinem pro administratione recta urzędu poborstwa poznańskiego przez niegdy jm. pana Pawła Morawskiego pozostali sukcesorowie od nas winni, gdy iure aequitatis satysfakcją w pretendowanej sumie za wypłaceniem asygnacyjej od jm. pana marszałka koła przeszłego¹⁸⁹ wydanych wzięliśmy, tak laudo praesenti, że wszystkich generaliter podatków i pretensyjej ex occasione poborstwa tego emeritis tychże ichm. panów sukcesorów kwitujemy i kwit osobny jm. panu marszałkowi koła naszego wydać zlecamy, salva nihilominus productione wypłaconych asygnacyjej przed ichm. pany komisarzami do rachunków naznaczonymi.

Wielkie jednak stąd incommoda privatorum baczemy, gdy ichm. panów poborców de anno ad annum po wyjściu funkcyjej onych prorogantur de retentoribus kontrybucyjej publicznych egzekucyjej, [576v] bo częstokroć evenit, że albo kwit zginie, albo vetus consumi może, a zatym in fantum krzywda w powtórne extorsiva executione solucyjej, tedy cavemus sobie, że po ekspiracyjej zaraz ichm. poborstwa non ultro dalszej ius executionum vigere będzie de retentorum powinno, nad spatium lat dwu. Między którym czasem jeżeliby ichm. panowie poborcy wybrać podatków nie mogli, tedy manifestacyje contra renitentes w płaceniu coram actis uczyniwszy, nimi w kole naszym wychodzić będą powinni. A registra wybranych podatków do ksiąg autentycznych województw naszych podawać tenebuntur. Inquantumby zaś nie podali, nikt ad solutionem pociągany nie będzie.

Sumy zatrzymane z kontrybucyjej publicznych u ichm. różnych w laudum sejmiku naszego roku terażniego postanowionym specyfikowane, że jeszcze jako realne nie są wypłacone, ani województwom naszym oddane, tedy iniungimus tymże ichm. panom retentorom, aby na sejmik przyszły relationis te piniądze wszyscy nam in paratis przy-

¹⁸⁸ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁸⁹ Stanisław Tuczynski marszałek sejmiku z 14 września 1676 r.

wieźli, bo za asygnacjami naszymi deputaci w skarbie województw naszych zasługi mający, per executionem fortem one sobie doszukiwać będą.

A tot quaerimonias na przechodzące chorągwie i regimenty od różnych braci w kole naszym eo gravamina donoszono, in vim czego ad vindicandas singulorum iniurias ichm. panów plenipotentów impensis multis obraliśmy i in hucusque functione suae vacant, a iniuriati krzywd swoich nie podawają, tedy admonemus wszystkich iniuriatos, osobliwie miasteczka, aby krzywdy swoje do grodów podawali, na co ichm. panowie plenipotenci od tychże miasteczek i wsiów [589] żadnych kontentacyjej in antecessum brać nie raczyli, lecz tym kosztem, który na komisyją wzięli, funkcyjej swojej dosyć czynić.

Sopiendo in posterum wszelkie między urzędnikami kaliskimi i wschowskimi o precedencyją głosu w kole naszych dyfidencyje, mediante i onych samych consensu mutuo pierwszy głos i miejsce urzędnikowi kaliskiemu in ordine pierwszemu każdemu deklarujemy.

Miasteczko Śródza nie mniejsze stąd ponosi uciążenie, gdy ichm. panowie poborcy nie kontentując się abiuratis 1661, wymuszają egzekucyjami solutionem z domów tych, których in rerum natura nie masz, przeto jako na przeszłym sejmiku przedsejmowym spondemus sobie subvenire tym ubogim ludziom, aby ostatniej nie ponieśli ruiny, zlecamy ichm. panom poborcom tak dawniejszym, jako terazniejszym, et futuris, aby z więcej domów podatku podymnego exigere non praesumant, tylko iuxta iuramentum 1661.

Permovit nas oo. franciszkanów konwentu poznańskiego za sławetnym Janem Końskim architektem swoim instancja, abyśmy jego, gdy e ruderibus kamienicę Wełnikowską na swój koszt stawia i piwo w niej robić chce, od czopowego podatku ab erectione statków ad brasandum należących na lat 6 uwolnili, także gdy na Grobli plac tychże oo. de novo budować intendit, od podatków R.P. libertowali. Czemu wszystkiemu annuentes, ab erectione pomienionych gruntów i wyżej mianowanych statków mieluchowych cursum latom [589v] naznaczonym rachując, na lat 6 uwalniamy, non praeiudicando laudo anteriori ratione erectionum nowych domów w miasteczkach.

Eadem ratione ucciwą Barbarę wdowę ze Śróżdki, mając respectum jej calamitatibus ex incendio browaru wszystkiego subsecutae, od czopowego podatku na lat 6 uwalniamy.

Lauda nasze wszystkie względem agramacyjej cel i nowego instruktarza reasumujemy.

Na przeszłym sejmiku naszym na wykupienie z niewoli jm. pana Andrzeja Ossowskiego ordynowaliśmy byli zł 3 tys., więc że się mankament stał, bo 2 tys. tylko w laudum wspomniane, a w asygnacyjej jm. pan marszałek 3 specyfikował, tedy terazniejszą naszą uchwałą na ten trzeci tysiąc zł asygnacyją do kogo intererit wydać jm. panu marszałkowi zlecamy.

Złoty także tysiąc od sukcesorów nieboszczyka jm. pana Walentego Chlebowskiego województwom naszym winny in levamen z więzów nieprzyjacielskich powróconemu jm. panu Stefanowi Zdanowskiemu, a towarzyszowi w. jm. pana podkomorzego poznańskiego¹⁹⁰ przekazujemy i asygnacyją nań do sukcesorów tychże jm. panu marszałkowi wydać zlecamy, oraz na 300 zł panu Bartłomiejowi Mieszkowskiemu, profugo od nieprzyjaciela z niewoli, z sumy na Radosiewiu zostającej na okup więźniów fundo-

¹⁹⁰ Piotr Adam Opaliński podkomorzy poznański.

wanej, do jm. pana Andrzeja Gembickiego starosty nowodworskiego [s]¹⁹¹ asygnacją także wydać jm. panu marszałkowi zlecamy.

^aPogorzałe domy za św. Marcinem w Poznaniu iuxta constitutionem o konflagracjach od podatku zwyczajnego do lat 4 uwalniamy.^a

Wieś [590] do opactwa bledzewskiego należąca, która obrazem Panny Najświętszej Cudownej inclaruit, od wszelkich in genere podatków, oprócz głównego, do lat 3 libertujemy.

Na reedyfikację spustoszonego kościoła oo. dominikanów w Środzie, gdzie przez incertitudinem wzięcia pieniędzy ichm. panowie komisarze nasi baczyć będą, ojcom tymże na zł 300 asygnacją wydadzą, lubo jeżeli będzie skąd, zaraz na komisyej in reali zapłacą. Dojrzą jednak, aby to wszystko na reparację kościoła tego obróciło się.

Które to laudum nasze ad maiorem fidem jm. panu marszałkowi koła naszego imieniem województw podpisać i po grodach rozesłać zleciliśmy. Dan we Środzie, na sejmiku die 10 mensis decembris r. P. 1676.

Kasper Modlibowski stolnik i surogator poznański, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

^{a-a} tekst dopisany na dole tą samą ręką, innym atramentem

10. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 10 grudnia 1676 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 751, k. 577-588v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stanisław Gorczyński w imieniu marszałka sejmiku w dniu 22 grudnia 1676 r. [feria 3 in crastino festi Sancti Thomae Apostoli a. D. 1676].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 48-57 – oryginał.

Instrukcja sejmiku średzkiego z poznańskiego i kaliskiego województw pro die 14 ianuarii na sejm od J.K.M. w Warszawie złożony, ichm. panom posłom dana, jm. panu Piotrowi ze Bnina Opalińskiemu podkomorzemu poznańskiemu, śrzemskiemu staroście, jm. panu Stanisławowi Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, jm. panu Franciszkowi Gałęckiemu staroście bydgoskiemu, jm. panu Władysławowi Skoraszewskiemu chorążemu poznańskiemu, jm. panu Wojciechowi Konstantemu Brezie nowodworskiemu, jm. panu Janowi Korzeniewskiemu kościańskiemu, jm. panu Janowi Cerekwickiemu średzkiemu starostom, jm. panu Aleksandrowi [577v] Przyjemskiemu chorążycowi kaliskiemu, jm. panu Malchrowi Gurowskiemu, jm. panu Andrzejowi Mycielskiemu, jm. panu Prokopowi Granowskiemu i jm. panu Kasprowi Modlibowskiemu stolnikowi i surogatorowi poznańskiemu, marszałkowi koła naszego.

¹⁹¹ Zapewne chodzi o Pawła Gembickiego kasztelana łęczyckiego. Starostą nowodworskim był wówczas Wojciech K. Breza.

Jeżeli kiedy Górnego Nieba Panu szczególnej opatrności protekcją naszą przypisować możemy, tedy osobliwie eo calamitatum ojczyzny interstitio, gdy a faucibus et laqueis potencyi otomańskiej nieprzyjaciela, już na ostatnią naszą inhiantis ruinę wielowładnej ręki jego clipeo libertati sumus, że przy tak wielkim i niezliczonym ludu ognistego gminie barbaricas equitum catervas ipse dominus exercituum terrore Krzyża św. et conservatione świątynic swoich propulsavit. Erexist fausta J.K.M. p.n.m. et amplius na prześwietnym tronie auspicyja, bo zaledwie acceptis po szczęśliwej koronacyjej swojej cumpulserit armis w tak długim ojczyzny niepokoju skuteczną z pożądaną pacyfikacją vota et expectationes narodu polskiego non bello, non armatae victus ukontentował, aby victricem jego dexteram za tak wielkie cum dispendio zdrowia w pracach i obozowych trudach incommoditates, około dobra pospolitego konserwacyjej pilne staranie, zaszczyt dostojęństwem swoim nas wszystkich, wczasy znaczne i świata widome trophaea partos de hoste triumphos „garrula laudet fama per urbes et caeloque parem tollat et astris”¹⁹².

Winną tedy gratitudinem jako cała R.P., tak peculiariter województwa całe województwa nasze J.K.M. p.n.m. pro curis vigilantibus królom i monarchom tak często w obozach inassuetis wytrwanie różnej Niebios [578] subter conopaeis auro i wszelkiej potocznej przykrości exhibent i przez ichm. panów posłów swoich jako ojcu należytej synowskiej wdzięczności oddają kontestacyją, że jako J.K.M. consummator suggerit prudentia i innatus ku dobru pospolitemu zelus na uleczenie nieudolności naszych, takowe adhibet media cum plena effusione votorum, aby in seram lat późniejszych rewolucyją na restauracyją angustatis patriae adaugeat dator salutis J.K.M. zdrowia dobrego.

1. Po pocałowaniu victricis dexterae J.K.M. p.n.m. accedent ichm. panowie posłowie ad praeliminaria sejmu w rozdaniu benemeritis wakancyi i upomnienia się przeczytania senatus consultorum ac incompatibilium, którekolwiek po sejmie szczęśliwej J.K.M. koronacyjej emerserunt i że na żadne penitus nie pozwolą, fidei, honorem et conscientiam ichm. obligujemy.

2. Pokój z Portą Otomańską, którego cum desiderio inter sollicitas tej R.P. aerumnas accidi czekaliśmy, jako z instrukcyi J.K.M. informamur, że nie jest dokończony, pervium tylko iter do niego mamy, omnino nam przez posła wielkiego popierać potrzeba, który by w tej swojej legacyjej żadnego nie miał interesu. Znosić się tedy będą ichm. panowie posłowie cum tota Republica, quibus modis et mediis miałby stabilire. Na którą posła ekspedycyją, gdy R.P. providebit sumptum, ichm. panowie posłowie dopomogą.

3. Non excidet z pamięci ichm. panów posłów gratificatio należyta za wszelkie cum impensis pieczętowanie i ustawiczne pod nieprzyjacielem in excubiis niebezpieczeństwa j.w. ichm. panom hetmanom obojga narodów¹⁹³, którą collegialiter ichm. panom

¹⁹² Lucius Annaeus Seneca (Minor), *Tragediae (Hercules furens)*. ¹⁹³ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny; Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny; Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski; Michał Kazimierz Radziwiłł podkanclerzy i hetman polny litewski.

posłom uczynić zlecamy, prosząc aby in eodem fervore ku ojczyźnie ad debitam pacificationem desistere nie chcieli i in instructiori disciplina żołnierzy, którzy agrawacją dobrom szlacheckim wielką przynoszą, zachowali.

4. Tęż wdzięczność debito cultu praestabunt ichm. panom komisarzom do traktatu naznaczonym, ichm. panom pułkownikom i wszystkiemu rycerstwu, którzy w tej kampanii mutuos labores et incommoda dopomagali J.K.M. i szczególnie onych J.K.M. respektowi zalecam. Nie mniej omnis curae ichm. będzie ut formetur severissimum iudicium na tych, którzy jako prawdziwi desertores castrorum kampanii przeszłej omieszkali i aby nomen takowych in perpetuum infamae było, ani na zapłatę onym ulla ratione pozwolą. Ad idem iudicium należeć mają w konstytucji sejmku przeszłego blisko coronationis tacyż nominatim opisani desertores castrorum.

5. Rzeczy słuszość exigit ad debitam przynamniej wszelkiej życzliwości królestwu temu oświadczonych recipocationem przez ichm. panów posłów naszych instare do J.K.M. p.n.m. [578v] i całej R.P., aby najjaśniejszej królowej jejm. Eleonory¹⁹⁴ prowizyją prawem co rok pendi obwarowana na zawsze in reali exsolutione była.

6. Pactorum cum vicinis et externis principibus approbatio że dotąd nie stała, promovebunt ichm. panowie posłowie, aby one J.K.M. iuxta pacta conventa ad initium sejmku aprobował.

7. Zapłata wojsku qua methodo et genere contributionum byćby miała, stosować się będą ichm. panowie posłowie ad consensum ordinum Regni, facultatem jednak ichm. dajemy ad proportionem sumy, która by miała certum quantum w sobie, pozwolić, lecz modum contribuendi uchwalonych jakichkolwiek podatków wezmą sobie ichm. panowie posłowie do braci. Więc jeżeli ordynowanego pogłównego nad taryfę 1661 dwa miliony decessit i szelężne pozwolone na zapłatę wojska nie wystarczyły, inibunt ichm. panowie posłowie cum tota Republica modos, jakoby defectus ten suppleri mógł.

8. Ponieważ J.K.M. p.n.m. w instrukcji swej daje opcją R.P., gdzieby się jej podobało obrania sobie miejsca na komisję, a ta przed sejmem dni kilka, contra legem, cum praefractione czasu limitowana, tedy de nullitate limitacji tej et prosecutione ad invicem wszyscy w terażnym kole protestamur i ichm. panom posłom, że dwunastu dwóch sobie uprosiwszy, zlecamy, aby ad functionem iurisdictionis tej zjachawszy, nomine województw naszych [578v] ichm. panom komisarzom tę deklarowali zgodną protestację sejmiku naszego. A po uchwalonych podatkach o reasumptio komisji jako najprędzej ichm. panowie posłowie starać się będą.

9. Wbrew wyraźnemu prawu i zwyczajowi dzieje się dawnemu, gdy uniwersały J.K.M. do sejmików naszych pod litewską wychodzą pieczęcią, przeto aby ten usus non incalcat, circa propositionem incompatibilium i to też zalecą ichm. panowie posłowie.

Że tak siła konstytucji weszła in volumen legum, które premunt et eludunt Rempublicam, insciis Regni ordinibus, przeciwko którym protestacją ichm. panowie posłowie nasi zanieśli, tak indygenatów i nobilitacji numerosa weszła w konstytucję farrago, a constans fama jest, że tam żaden darmo nie inserowany, ale każdy za sumę

¹⁹⁴ *Eleonora Maria Józefa Habsburżanka, królowa Polski, wdowa po Michale Korybutie Wiśniowieckim.*

znaczną, którą *privatis cessit*, przeto *inquirent* o tym doskonale *ichm. panowie* posłowie, *cuius* stało się to, boć przecie muszą o tym wiedzieć *ichm. panowie* deputaci do konstytucyj naznaczeni, których było nad prawo wyraźne 1671 dwunastu, i starać się będą, aby takowe wszystkie konstytucyje, indygenaty i nobilitacje, wyjąwszy te, które *ex rekomendacją J.K.M. i ichm. panów hetmanów*, za zgodą całej R.P. stanęły, skasowane i anihilowane były. Więc że nastąpiłaby stąd wielka *privatorum* ruina, gdyby na *ichm. respektem* tego erogowanych szwankować mieli, *incumbent ichm. panowie* posłowie o prawo, aby *non teneantur* promować co *cum* [579] *summo R.P. detrimento et de decore* od nich wzięli, gdy na to przysięgą, co *komu in privatum* dali.

10. Jednak aby wszelkie *inkonweniencyje iuxta praxim* *arceri* przez sąd mogły, *zlecamy ichm. panom* posłom, aby *instent et procurent* *indilatum iudicium* jako na *jm. pana marszałka sejmu electionis*¹⁹⁵ koła rycerskiego i *ichm. panów* deputatów jego, którzy wiele punktów umówionych *in pacta conventa* nie inserowali, tak i na *jm. pana marszałka sejmu coronationis*¹⁹⁶ i deputatów jego, że tak siła *inscia Republica* konstytucyj *ad privatum* weszło, których w izbie *ulla* nie była *mentio*.

11. Domówią się przy tym *ichm. panowie* posłowie o konserwację prawa dawnego, które w dobrach szlacheckich stawać, daleko więcej, *stacyjami* *agrawować* żołnierzom *vetat capitale censet*, aby *transgressores* jego *in quosuis iudiciorum subsellio* sądeni byli.

12. Nie byłaby słuszną *iniuriatis satisfactio*, gdyby *ichm. panowie* *oberszterowie* co mają *regimenty* swoje, *komisarzami* na komisję *electi* byli, bo by każdy nie zechciał *cum secundum qualitatem debitam* regimentu jego *competens fierit* bardzo się opowiadał, skąd *nafragium* mogłoby *subsequi* rozerwania komisyj, która na wypłacenie żołnierzowi *borgowemu* i zabezpieczenie wszelkim jego *inkonweniencyjom* *salutem* ojczyzny *complectitur*. Przeto wcześniej *ichm. panowie* posłowie *occurrent* temu prośbą do J.K.M., *exponendo* w tym, że *levia pericula*. [579v]

13. Cła morskie *qua ratione* odpadły a *proventibus R.P.*, *inquirent* *ichm. panowie* posłowie i pytać się będą *de fundamento* tego.

14. Że wielka przez to *iniustitia* i ludziom zasłużonym w dziele rycerskim krzywda byłaby, gdyby tym, którzy *ad tutandam patriam* biorąc żołd zwyczajny, jeszcze *hibernę*, znacznyj straty i ruiny wojska *suplement distribuere* miano, co na kampanię przeszłą *in tantum interitus* ojczyzny nie stawili się, *ex aequo* sądzą województwa nasze, aby *ichm. panowie* posłowie nie tylko o *abjudykacją* żołdu i zasług takowym *instent*, ale żeby *onych pro eiusmodi* die wcale *zwiniono* i zatrzymane zasługi aby im w dawne zasługi *potrącano*.

15. Tak częstemi *konrybucyjami*, bardziej *przechodami* *swawolnego* żołnierza i nieznośną dóbr naszych *agrawacją* *extremi angustata R.P.*, zaledwo już wystarczyć może płacy licznego wojska, *zaczyn* jeżeli *ad subsistentiam* pożądanego przyjdzie pokoju, *liczą* województwa nasze *inter modos succurendi patriae* i ten, aby nad dawnego *kwarcianego* żołnierza *in computum maius* wojsko *redukowane* nie było.

16. Abyśmy *apud vicinos et externos principes* mogli sobie *eo gloriosius conciliare nomen* i tym doskonalszą *przyjaźń congruum* województwa nasze *baczą* ore *jm. pana* dy-

¹⁹⁵ Benedykt Paweł Sapieha podskarbi litewski, marszałek sejmu elekcyjnego 1674 r. ¹⁹⁶ Mikołaj [Hieronim] Sieniański chorąży koronny, marszałek sejmu koronacyjnego 1676 r.

rektora izby poselskiej wnieść instancją do K.J.M., aby posłów od [580] monarchów postronnych po odprawionych ich legacjach ad curiam suam K.J.M. długo nie trzymał, lecz w interesach panów swoich tym prędzej ekspediowani byli.

17. Między innemi, które województwa nasze przez ichm. panów posłów wniosą desideria, prosić też będą J.K.M., aby lubo in iulio, lubo in augusto sejmu drugiego prefiksyją nam złożył, żebyśmy konkludowanego wiedzieli z Portą rationem pokoju i in meliori statu wojsko constituere mogli. Gdzie by zaś sejm ten celebrari miał, ichm. panowie posłowie decisioni całej R.P. parabunt.

18. Sądzić każdy musi, że wielka przez to ojczyzny depraeditio i niezdolność musi być krzywda, gdy jej własni synowie eaestum wojny wielkiej in visceribus widzący, na służbę in regnum exoticum idą, aby tedy zabezpieczyć temu prosić będą ich. panowie posłowie K.J.M., aby uniwersały z kancelaryjej swojej po województwach wydać rozkazał, któremiby praecautum było, żeby na służbę extra Regnum żaden z synów koronnych nie wyjeżdżał, owszem, którzyby tam w służbie zostawali, aby ad patria propria tym prędzej redeunt, secus poenae infamiae et confiscationi bonorum takowym irremissibiliter w grodzie każdym karanie procindere.

19. Animamus votis książęcia jm. prymasa¹⁹⁷, który mens libertatis permotus zeli, ad celebritatem imienia swego już prawie in ruina et aegestate ludzi położone miasto Gniezno, sedem [580v] królów panów naszych per commutationem na inne dobra in meliori statu widzieć, et impensis propriis erigere chce. A gdy z jego restauracyjej profit większy R.P. w kontrybucyjej wszelakiej accedere może i wszelką o tym konferencyją z książęciem jm. dexteritati ich. panów posłów zlecamy. Które negotium ichm. na sejmiku przyszłym relationis referre nam będą powinni, salvis nihilominus officiis et immunitatibus powiatu tego.

20. Gloria principis jest zawsze decus et gloria gentis. Bierze większe w sercach civium afektu dobrego przeciw panu incrementum, gdy apud exteros eam celebritatem nominis jego słyszymy, że do mediacyjej między pany i monarchy chrześcijańskimi invitatur. Więc że to opus ex consensu całej R.P. pendet ad arbitrium onej i województwa nasze całe się referują.

21. Approbatione laudorum in genere inquantum iuri communi non repugnant, a in particulari excepto puncto o starostwach K.J.M., między innemi artykułami na sejm terażniejszy non postremo zalecamy ichm. panom posłom, owszem, post praeliminaria onej się dopomnieć viridi memoriae ichm. committimus. Summae bowiem interest, aby punctualia quaeque wszelkich ustaw i obrad naszych nie tylko irrita nie były, ale też ad executionem przez swoją doskonałą konfirmacyją deducantur.

22. Byłoby levamen substancyjom naszym, których częstym podatkowaniem dużośmy ea calamitate ojczyzny nadweryżyli, gdyby tylko [581] na zapłatę wojsku, a nie innych R.P. prywatnych expens, jako to legacyjej et his similium z wszelkich kontrybucyjej znaczne sumy spendowaliśmy. Zaczynam ad subveniendum temu dobry sposób województwa nasze znalazły, aby na takowe expensa cła koronne i donatywy kupieckie R.P. obracała, w czego większą tej promocyjej ichm. panowie posłowie allaborabunt.

¹⁹⁷ *Andrzej Olszowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.*

23. Jest to wielkie exorbitans, gdy ichm. panowie senatorowie lateri bardziej ex vi muneris sui J.K.M. p.n.m. ad danda sub casum consilia, ichm. zaś panowie starostowie sądowi grodu swojego in acceleranda iustitia pilnować, a oni regimenty cum iniuria ludzi trzymają. Przeto upomnią się ichm. panowie posłowie, albo novella, albo prawa 1591 reasumpcyje¹⁹⁸, że żaden senator i sądowy starosta regimentu i rot wszelakich mieć nie powinien.

24. Nic słusznieszego, tylko jako praw naszych, tak religiej wszelkich zakonów ad fundandam tranquillitatem publicam procurare konserwacją. Że tedy ordo cisterciensium w koła nasze intulit prośbę do zalecenia R.P. praw swoich konserwacyjej i tę ichm. panowie posłowie consistere urgebunt, salvo nihilominus per omnia iure patronatus K.J.M.

25. Ad avertendam na sejmikach naszych difficultatem, która ex controversia o opactwo koronowskie między ludźmi zarówno dobrze zasłużonemi i magnis coniunctionibus skrewnionych [581v] ludzi, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby gdy teraz opactwo trzemeszyńskie in vacantia zostaje, alterutri z nich mutua et liberali manu konferować raczył, lub primo pinguiori beneficio in casu tego ex vacantibus alterutrum ukontentował.

26. Generositatem in pectoribus jeżeli w czym, tedy osobliwie w tym pokazać tene-mur, aby nowa szlachta, gdy aequali gaudet we wszystkim immunitate, in quarta dopiero generatione capaces honorów byli, boć summe iniquium gdy ten za 20 tys. plus minus nie tak ozdobny kupuje klejnot, którego przedtym przodkowie nasi in campo Martis przez odważne dzieła i znakomite trophaea dobijali się, i zarówno z każdym magis praeclarae virtutis o honor jakkolwiek ten pieniądzy, a ten dobrze załuszony z domem swoim i familią certat. Przeto ichm. panowie posłowie ex munere funkcyjej swojej i status nobilitaris praerogativae, aby w tym indefessa sollicitudine pracowali, ichm. zlecamy. Jeżeliby zaś ante praefatam progeniem starostwa, wójtostwa albo inne honory ad praesens et in futurum trzymali, aby takowe wszystkie funkcyje i daniny dispositioni subiaceant J.K.M. p.n.m.

27. Pressit dużo województwa nasze incommoditas defluitacyi [582] soli co rok nam należącej od ichm. panów administratorów żup samborskich dla wody defectu. Przeto województwa nasze, aby w tym tak wielkiej uszły niewygody, zlecają ichm. panom posłom, aby przy upomnieniu się o sól zatrzymaną conquerantur przed J.K.M. i R.P. na strażników solnych, którzy zamorskiej soli podług prawa in defectu ruskiej brać nam vetant i poenas na takowych zaraz urgebunt.

28. Iż według kapitulacyjej regimenty hiberny brać nie powinny, a experientia sensitiva docemur, że ją quotannis biorą, tedy instabunt ichm. panowie posłowie i starać się będą, aby im w zapłatę potrącona bywała.

29. Będzie to akceleracyją prędszego sejmów zakończenia ani praktykowanej onych mało publico prolongacyjej, gdy izba poselska ante determinationem czasu kontynuacyjej sejmowi prędszego niżeli pięć dni wschodzić będzie do senatu, aby to tedy swój vigor ex rationibus praemissis wzięło, nie przepomną promovere serio ichm. panowie posłowie.

¹⁹⁸ *Konstytucja sejmku 1591 r. „Disciplina militaris” (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 176-177).*

30. Eventus rerum arbiter, jako ichm. panowie deputaci do konstytucyj korygowania naznaczeni, po skończonym sejmie drugie in conclavi z sobą odprawują, inserendo to w konstytucję, co jest [582v] praeiudiciosum prawom dawniejszym, promovendo interesa swoje prywatne, tedy aby napotym ab eiusmodi scandali arceri mogli, praesentissimum województwa nasze baczą, aby uchwalone dnia każdego generice konstytucyj, ręką jm. pana marszałka izby poselskiej i ichm. panów deputatów ex senatu equestrique ordine podpisane, secundum dispositionem prawa ad acta miasta tego authentica, w którym sejm celebrabitur, podawane były. Które prawo do zabieżenia takowych inkonweniencji aby R.P. sformowała, operae pretium ducunt ichm. panowie posłowie.

31. Wielka inaequalitas, gdy zarówno od nieprzyjaciela ochotną rezolucyją i nieporównanym rycerstwa cum universo clero protegimur męstwem, a do solucyj onym aequae nam się clerus nie przykłada, lubo eadem ratione czym idzie o konserwację świątnic pańskich et privatae fortunae. Exponent hanc publicam iniuriam ichm. panowie posłowie nasi ichm. księżą biskupom i prosić będą, aby pogłówne iuxta tariffam anni 1662 i 1673 na suplement zapłaty wojska cleri universo cum acceleratione wydać rozkazali.

32. Ponieważ iteratae vices instancyj naszych do j.m. pana podskarbiego¹⁹⁹ ratione celnych novissime wymyślonych agrawacyj nic nie pomogły, wywiodą ichm. panowie posłowie całej [583] R.P. inconvenientias i zarówno praeiudicium, które jm. pan podskarbi sprawił propria autoritate in convulsionem dawnych praw i zwyczajów nieznośnymi na cłach agrawacyjami kupców polskich przez wydany eo nomine instruktarz i nową aukcyją, a pofolgowaniem kupcom postronnym, jako to wrocławskim, przez zawarty z nimi kontrakt. Przełożą tedy sprawę quam uberrime R.P. ichm. panowie posłowie i lege publica zabieżą, aby pomieniony instruktarz był skasowany, w czym obligujemy honorem et conscientiam ichm.

33. Zlecamy także ichm. panom posłom, aby się serio domówili executionem prawa toties reasumowanego i o niewywożenie za granice litewskich i ruskich towarów, i o składach lege publica naznaczonych, oraz i to cavebunt, aby jm. pan podskarbi prywatnymi uniwersalami cła wymyślając od tych sukien, które na potrzebę szlachecką i na regimenty kupują, nie agrawowali indemnitate stanu szlacheckiego, ponieważ to ultimi consumentes płacą, bo kupiec drożej sprzedać musi.

34. Mandaty różnym osobom szlacheckim z kancelaryj koronnej wydane dojrzą ichm. panowie posłowie nasi, aby sądzone były, ile na które podczas przeszłego sejmiku otrzymane kontumacyje. [583v]

35. A czemuż, gdy ultra przysługi Świętym Bożym Królestwa tego tutelaribus et patriotis podawa nam się okazja, życzliwości prawdziwej zacnego oświadczyć nie mamy dowodu, ile gdy a vindicta pro colluvie grzechów naszych fulcitur onych ope i z ojczyzną abunde beneficiis cumulatur. Jak dawno błogosławionego Stanisława Kostki beatyfikacja ob claritudine cudów jego, jako in vita tak post pia fata stanęła, a o kanonizacyj jego ob impensas multas remissior cure. Zaczynam województwa nasze in

¹⁹⁹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

gratificationem tak wielu dobrodziejstw etiam pod tryjumfalną et serio posteritati pamiętną wiktoryą chocimską od tak wielkiego uznanych patrona, zlecają ichm. panom posłom do całej R.P. wnieść instancją, aby per literas supplices do Ojca św.²⁰⁰ kanonizacyjej akceleracyją promoteat, lubo legatione singulari, jako videbitur, to wszystko exequatur.

36. Eadem cum et sollicitudo ichm. panom posłom będzie prosić R.P., aby przy tejż okazjije Illustrissimum pro concedendo et approbando speciali officio recitando per utrumque clerum błogosławionej Salomei, patronce Korony naszej, królowej halickiej, córki najjaśniejszego Leszka Białego księżęcia polskiego et canonisatione onej otiori supplicet. [584]

37. Cavebunt animadversione seria ichm. panowie posłowie, aby na żadne dóbr R.P. alienacyje nullo modo pozwalali. W czym ichm. samych ku tej ojczyźnie stringet recitudo.

38. A jakoż słusznej na skarb koronny nie przyjąć kwerymoniję od braci naszych, którzy cum dispendio fortun swoich zastępując piersiami przy ochotnej rezolucyjej ojczyznę i wolności integritatem, wielką w skarbie, krwawo emerita dopominający się stypendia, depaktacyją odnoszą. Czemu województwa nasze indolendo, zlecają ichm. panom posłom, aby płaca chorągwiom podług zwyczaju dawnego znowu do województw redire mogła, mediante consensu R.P.

39. Za tak znaczne prace i fatygi, ujmę substancyjej, koszty et incommoda belli książęcia jm. wojewody bełskiego²⁰¹ succurrunt województwa nasze eo przynamniej in levamen jemu medio, zlecając pilno ichm. panom posłom solenną instancją do J.K.M. p.n.m. i R.P. wnieść, aby w tak znacznych swoich stratach tym sposobem, jaki R.P. znajdzie, sublevare mógł.

40. Non intermittent także dobrze zasłużonych w ojczyźnie ludzi dla impens w wszelakich jej okazjach erogowanych i awulsach obszernie dziedzicznych substancyjej, szczególnemu J.K.M. i R.P. respektowi zalecić, jako to j.w. ichm. panów wojewodów ruskiego²⁰², aequanimiter ichm. [584] sieradzkiego²⁰³ i kijowskiego²⁰⁴, ichm. panów [Marcina] Kątskiego generała artyleryjej, [Franciszka Mirosława] Czapskiego chorążego ziem pruskich²⁰⁵, [Marcina] Bogusza i innych, których zelus et probitas R.P. dobrze wiadoma, aby in desiderio, które by do J.K.M. i R.P. wnieśli, postremini kontencyję odebrali.

41. Stalla consiliorum nostrorum miasteczko Śrżoda eo inopie devenit dla wielkich podczas przechodów żołnierskich ekstorsyjej i nieznośnych podczas stanowisk hibern egzakcyjej, że mało contributionum R.P. jako in pomaerio jego, tak i przedmieściach zostaje, skąd wielką bracia na zjazdach swoich ponoszą niewygodę. Zlecamy tedy ichm. panom posłom innatae rectitudini, aby o aprobacyją prawa libertacyjej od przechodów i stanowisk loci huius privilegiati, na sejmie convocationis postanowionego, do R.P. i j.w. ichm. panów hetmanów o specjalny vigor legis huius instent. Co ichm. tenebuntur exequi commodo sobie i nam wszystkim prospiciendo.

²⁰⁰ *Innocenty XI papież.* ²⁰¹ *Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny.*

²⁰² *Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny.* ²⁰³ *Feliks Kazimierz Potocki*

wojewoda sieradzki. ²⁰⁴ *Andrzej Potocki wojewoda kijowski.* ²⁰⁵ *Właściwie: chorąży pomorski.*

42. Lubo wszyscy [którzy] z suplikami swymi garną się do województw naszych merentur respectum, osobiwie jednak jm. książdz opat oberski²⁰⁶, jako sangvis de sangvine nostri z jejm. panią bratową swoją²⁰⁷, niegdy godnej pamięci rotmistrza J.K.M. pozostałą małżonką [585] cum numerosa prole, godzien kompasyjej, który z ruiną swą ostatnią victum amictum exulibus Podola krwi swojej musi procurare. A zatym zlecamy to ichm. panom posłom, aby usilną do K.J.M. i całej R.P. imieniem województw naszych wnieśli instancją, żeby pomieniony jm. książdz opat w respekcie skutecznym u K.J.M. p.n.m. i R.P. zostawał, także aby jejm. paniej chorążyny podolskiej z pozostałymi dziatkami obmyślone było pewne reclinatorium, jako tej, która ze wszystkich dziedzictw swoich nieszczęśliwą zostaje egzulantką.

43. Musiemy z propensyjej samej multum indolere iniquae sorti brata naszego jm. pana starosty waleckiego²⁰⁸, który dotąd compedibus u nieprzyjaciela vinctus, iuvamen w nieszczęściu swoim od nas remotior prospectat. Przeto stringimus ichm. panów posłów affecto fraterno, pilnie zalecając do K.J.M. przy powitaniu zaraz wnieść za nim desiderium, aby przy aprobacyjej traktatu pożądanego pokoju mógł a tam sera liberari gente et desideratissimus nam wszystkim restitus. Która instancja respicere ma jm. pana Andrzeja Ossowskiego chorążego jego, pospół z nim w Ordzie catenatum i szlachetnego Adama Henryka Wogiera i jm. pana Andrzeja Kraśnickiego, w więzach nieprzyjacielskich będących. [585v]

44. Jako zawsze ex innata mansuetudine zwykliśmy ludziom penuria et aegestate pressis suffragari, tak mając osobiwy wzgląd na zalecenie jm. pana Andrzeja Zaleskiego, w podhajeckiej fortecy zabranego, spod znaku jm. w niewolą towarzystwa recommendamus ichm. panom posłom, aby osobiwą do J.K.M. wnieśli instancją przy terażniejszym przez posłów konkludowanym pokoju traktacie z więzów tureckich o eliberacją onych lubo dispersi, bo jedni na galerach dies noctesque w nieustającej consumunt pracy, drugich cathenis strictos Baba miasto rigide detinet.

45. Przy tejż okazyjej dyminucją fortun i substancyjej dziedzicznej tak dobrze zasłużonego rotmistrza jm. pana Andrzeja Zaleskiego dispendium szczególnemu J.K.M. respektowi subiicient, aby praemio vacanti inter benemeritos mógł e thesauro gratiae J.K.M. fulciri.

46. Od szczęśliwego J.K.M. p.n.m. panowania ta zawsze przykuła i potyka województwa felicitas, że pro innata regnantibus clementia wniesioną do Majestatu Pańskiego instancją nie tylko pleno paterno odbierać affectu, ale też oraz efektem łaski swej pańskiej coronare zwykł. Instant i teraz województwa nasze za jm. księdzem kantorem i kanonikiem poznańskim²⁰⁹, merita jego Kościołowi Bożemu wiadome i widome in sinu łaski pańskiej składając. Nie wątpią, że J.K.M. annuere [586] votis województw naszych i deklarować będzie łaskę swą jemu ea facilitate, która tot documentis inszym patiunt na sejmie coronationis ichm.

47. Repudium wolności i prerogatywy szlacheckiej miasto Poznań in eum temerarium wbiło się ausum, statutu toruńskiego stimulo, że contentum iuris publici, neminem

²⁰⁶ Stanisław Miaskowski opat w Obrze. ²⁰⁷ Wdowa po Wojciechu Miaskowskim chorążym podolskim, opiekunka małoletnich synów Aleksandra i Jana. ²⁰⁸ Piotr Żychliński starosta walecki. ²⁰⁹ Franciszek Mielżyński kantor poznański.

nisi iure victum captivare, dopieroż opprimere, impunitatis spe wzgardza i lenipendio hańbi. Eam quaerimoniam vir maximis modestiae et probitatis jm. pan Stanisław Żółtowski, obywatel i brat nasz exposuit przez poszarpanie i jakoby in vim praedae ac spoli odebranie in foro publici czeladzi ratuszowej querram od siebe kilkuset zł, dlaczego instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M. i R.P. o cyrkumskrypcją statutu tego toruńskiego, która aby similes mogła vetare ausus, ponieważ evenit, że in levi causae momento concitati w mieście tumultu, szlachtę i braci innocuos mieszczenie opprimunt, i na ratusz inaequalidum carcerem wzięwszy, przetrzymuje et media premunt takie, aby mandat pro evocatione in elusionem dany skasowany był, a oni podług dekretów kapturowych poznańskich ad satisfactionem stringantur, providebunt omni meliori modo ichm. panowie posłowie.

48. Mając w oczach przy każdej okazji nieustawiające zdrowia i substancyjej na usłudze R.P. przy boku J.K.M. jm. pana [Marcina] Kątskiego generała artyleryjy koronnej fatygi i stratę dóbr dziedzicznych per avulsionem Podola, promovebunt ichm. panowie posłowie mediante consensum Reipublicae, aby wójtostwo Drozdowice cum attinentiis, którego asekurowaną sumę 12 tys. wyliczył, cedet in haereditatem. Zachęcając go do dalszej ochoty i nie żałowania kosztów pro bono publico.

49. Nie tylko ratione samej sprawiedliwości, która każdemu oddawana być powinna quod eius est, ale też ratione meritorum brata et concivis województw naszych jm. pana Wojciecha Malczewskiego podsędką ziemskiego wschowskiego, które całej R.P. in publico każdemu jasne i wiadome, wniosą ichm. panowie posłowie instancją, aby sprawa jm. ratione dóbr Wilamowa ex remissione sądów asesorskich w sądach relacjalnych J.K.M. dependens sądzona i decydowana była.

50. Emeruit to sławne cudami miejsce we wsiej Rokitnie opactwa bledzewskiego zostające, abyśmy promovendo cultum divinum et Beatissimae Dei Parae jemuż subvenire mogli, przeto procurabunt ichm. panowie posłowie, aby dobra te Rokitno liberi od przechodów, popasów, noclegów et quoquo nomine nazwanych egzakcyjej żołnierskich, uwolnione było. [587]

51. Przełożono nam imieniem jm. pana kasztelana wojnickiego²¹⁰ jako calamitati żup samborskich, którą publica infelicitas causavit przydawa momentum licentia Kopystyńskiego, który bez żadnej słuszności, non requirendo sprawiedliwości, kilku poddanych tamecznych i robotników solnych w prywatnym więzieniu umorzył, przeto ponieważ mu eo nomine mandat dany, wniosą ichm. panowie posłowie instancją do K.J.M., aby ta sprawa in instanti sądzona była.

52. Jeżeli prawda, że vivit in condigno etiam post funera homine virtus, jakoż tak jest, toć słusznie województwa nasze in gratificationem meritorum nieboszczyka jm. pana Eremiasza Dembińskiego kasztelana rogozińskiego wnoszą instancją przez ichm. posłów do R.P., aby in expensis et stipendiis, które lat kilka, mając chorągiew sumptem swoim erogował, od obywatelów prowincyjy pruskiej secundum tenorem asygnacyjej eo nomine od skarbu nieboszczykowi danej, sukcesorowie jm. pozostali słuszne odebrali ukontentowanie.

²¹⁰ *Stanisław Skarszewski kasztelan wojnicki.*

53. Mając respekt na spustoszenie miasteczka J.K.M. Pyzdr, które jako przez insze iniurias temporum, tak świeżo przez ogień zrujnowane, zalecamy ichm. panom posłom, aby miasteczku temu procurent libertationem od konsystencyjej, noclegów, popasów ad terminum annorum trium.

54. A że siła chorągwi jest różnych czasiech i pod Chocimiem [587v] jeszcze zwinionych, ichm. panowie posłowie i komisarze nasi procurabunt, aby wszystkich deservita stipendia, jako kto mereat, effective doszły. Więc że też jm. panu Andrzejowi Zaleskiemu debentur jeszcze non exoluta stipendia od j.w. ichm. panów hetmanów asekurowane, tedy w osobliwym respekcie ichm. panowie posłowie i komisarze nasi mieć będą, aby był satisfactus.

55. Jako raz uważyliśmy rzecz słuszną, gdy na sejmiku anni 1669 zleciliśmy ichm. panom posłom naszym, aby procurent na sejmie coronationis libertationem ab omnibus contributionibus i hibern żołnierskich wsiów w Starołęce z młynem czapurskim do konwentu poznańskiego oo. karmelitów Bożego Ciała należącego, co ponieważ dla zerwania sejmu tego ad effectum nie deductum, zalecamy ichm. panom posłom, aby to lege publica na terazniejszym stwierdzili sejmie.

56. Praw i przywilejów dawnych, tak od książąt ichm., jako też królów panów miasteczku Kostrzyniu i wioskom do niego należącym, panien zakonnych reguły św. Franciszka, konwentu gnieźnieńskiego, jako to et in constitutione anni 1667²¹¹ potwierdzone, in toto reasumpcją ichm. panowie posłowie procurabunt.

57. Doda każdemu znacznyj ochoty ad benemerendum, kiedy tot probata occasionibus szlachetnego Jana Pisarskiego in re militari, jako testantur recommendationes j.w. panów hetmanów koronnych w szwedzkich, kozackich i świeżo tureckich okazjach dexteritas condignissimum, więc że podany inter alios benemeritos od j.w. ichm. panów hetmanów ne scitur quo casu na blisko przeszłym sejmie coronationis w konstytucyją nie wszedł, instare będą ichm. panowie posłowie, aby przywilej nobilitatis jemu dany od J.K.M. p.n.m., autoritate praesentis conventus aprobowany był.

58. Akademiej Krakowskiej konstytucyja²¹² na sejmie blisko przeszłym koronacyjej formowana, aby sejmu przyszłego vigore aprobowana, promovebunt ichm. panowie posłowie.

59. Tenentur sibi ex vi pactorum, które Koronie naszej z Królestwem Czeskim et per consequens Śląskiem intercedunt ^aobie te vicinie^a zobopólnie inter privatos iustitiám administrare. ^aCzemu że się nic^a dosyć z tej tam nie dzieje strony, bo obywatele ^anasi uskarżają^a się, że w sądach tamecznych przez czas ^adługi sprawiedliwości^a dochodzić nie mogą, jako to w sprawie między ^ainnemi pana Jana^a Chwałkowskiego regenta grodzkiego wschowskiego, który przez lat już więcej niż trzydzieści w sądzie głogowskim sprawiedliwości w sprawie swojej dojść nie może, tedy zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby na przyszłym sejmie znieśli się z posłami lub rezydentami cesarza jm.²¹³, aby sprawy tak jako ex vi pactorum należy, w lepszym respekcie sądzono, a także [588v] tę sprawę instabunt, żeby indilate sądzona była i egzekwowana.

²¹¹ Konstytucja sejmu 1667 r. „Approbacya praw panien gnieźnieńskich zakonu świętego Franciszka” (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 299). ²¹² Konstytucja sejmu koronacyjnego 1676 r. „Akademia Krakowska” (Vol. leg., t. 5, s. 187). ²¹³ Leopold I cesarz.

60. Uważywszy jako wielką krzywdę ponoszą kredytorowie Żywca, gdy im sumę sześciu-kroć sta tysięcy puro auro lege publica asekurowaną, na sejmie przeszłym inscia Republica odmieniono i moneta currenti naznaczono wykupić²¹⁴, tedy starać się będą ichm. panowie posłowie, aby ta konstytucja skasowana była, a pierwsza in suo robore zostawała²¹⁵.

Które artykuły zgodnie od nas postanowione, ręką własną jm. panu marszałkowi naszemu podpisać i do grodów oddać zleciliśmy. Działo się we Śrzedzie, die 10 mensis decembris r. P. 1676.

Kasper Modlibowski stolnik i surogator poznański, marszałek koła rycerskiego sejmi-ku śrzedzkiego m.p.

^a w podstawie kilku wyrazów brak, strona naderwana – uzupełniono za Rp. 2

11. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat przygotowań do sejmiku przedsejmowego w Śrzedzie i spotkania z Janem Leszczyńskim kanclerzem wielkim koronnym, starostą generalnym Wielkopolski w Goślinie – Goślina, 13 grudnia 1676 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 26 c 5, k. 91-95 – oryginał.

Vom 3./13. Decembris 1676

Durchlauchtigster Churfurst, Gnädigster Herr,

Seine Ankunft bey
dem Groß Cantzler

wegen der abge-
danckten Völcker
übergehen zue den
Rebellen in Ungarn

E. Churfurstl. Durchl. gnädigstem Befehl zu unterthanigste Folge, hab ich mich gestern alhier bey dem Herrn Crohn Groß Cantzler eingefunden undt demselben nicht allein E. Churfurstl. Durchl. gnadiges Schreiben eingelieffert sondern auch weitleüfftig mündlich referiret was vorschaden undt ungemach der Republicque dadurch zu wachsen könnte, wan man geschehen ließe, daß die abgedanckte Volcker per conniventiam, auff bloßes anhalten des Franzoshen undt Schweden zu den Rebellen in Ungarn übergingen undt dasselbst Dienst annehmen worauff nichts anders erfolgen [91v] dürffte, alß daß die alliirten Churfursten undt Fursten des Reichs dem Keyßer zu Hülffe gehen undt den Feind suchen, wo er auch nur anzutreffen sein wurde, was alß dan sowohl

²¹⁴ Konstytucja sejmu koronacyjnego 1676 r. „Exemptio Żywca” (Vol. leg., t. 5, s. 178-179).

²¹⁵ Konstytucja sejmu 1661 r. „Aprobacya fundacyi collegium reszelskiego Patrum Societatis Iesu” (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 102-103).

Groß Pohlen alß auch die andren Provincien vor seinde dabey spinnen würffen werde die Zeit außweisen E. Churfurstl. Durchl. wolten aber dabey feyerlichst protestiren, daß sie an allem dem drauß entstehenden Ungluck vor Gott undt der Weldt entschuldigt sein wolten, allermassen sie dan ihn den Cantzler alß ein vornehmsten membrum der Republique zum fleißigsten ersuchen ließen, Acht zu haben undt Sorge zu tragen damit den Rebellen keine Hülffe, es geschehe auch quo titulo es immer wolle von den Crohn Völckern wieder führe, undt die Pacta sowohl mit E. Churfurstl. Durchl. alß auch dem Keyßer wie bißhero geschehen salva et illasa blieben.

des Groß Cantzlers
Erklehrung

Es hatt gemelter Herr Cantzler solches alles woll aufgenommen undt verspricht nach mugligkeit darinnen zu arbeiten [92], daß die gutte Freundt- undt Nachbahrschafft von allen Seiten unterhalten undt die Werbungen vor die Rebellen in der Republique verhuttet undt hintertreiben werden mögen.

Undt weil innerhalb 3 Tagen der Landtag zu Schroda angehen soll, befindet er verrahtsam daß ich vorhero noch ein undt den andern von den vornehmsten undt gutten Patrioten der Republique ersuchen undt sie gleichfals von allem genugsam informiren soll, damit auffm Landtage zu Schroda die Sache reýfflich überleget undt denen Landtbohten zu den kunfftigen Reichstage, gemeßene Instruction desfals mitgegeben werden könne, undt bringt er zu facilitirung der gemuchter dieses Exempel auff die Bahn, daß in seinen jungen hohen eben dergleichen casus sich in der Republique begeben, alß ietzo wieder obhanden zu sein schiene, dann alß zu Zeiten des Keyßers Matthiae die Pohlen mit dem Muscowiter Frieden gemacht, undt der König Sigismundus²¹⁶ die Völcker abgedanckt, hab er per conniventiam geschehen laßen, daß ein Obrister namens Lisowski²¹⁷ 10. tausent Man zu sich genommen undt dem Keyßer²¹⁸, welcher zu der Zeit von dem Betlehem Gabor²¹⁹ in Wien wehre belagert gewehsen [92v] zu Hülffe gangen seÿ, wodurch auch gemelter Furst von Siebenburgen genötigt worden seÿ die Belagerung damahls aufzuheben.

Exempel zu Zeiten
Königs Sigismundi

Weil aber der König Sigismundus ohne Wißen undt Be- willigung der Republique solchen Favor seinem Schwager

²¹⁶ *Chodzi o króla polskiego Zygmunta III Wazę.* ²¹⁷ *Pułkownik Aleksander Józef Lisowski zmarł w 1616 r., trzy lata przed wyprawą lisowczyków na pomoc cesarzowi. Kanclerz Jan Leszczyński podał więc agentowi brandenburskiemu wiadomość nie do końca prawdziwą.* ²¹⁸ *Chodzi tutaj o cesarza Ferdynanda II Habsburga.* ²¹⁹ *Gábor Bethlen książę Siedmiogrodu, który oblegał Wiedeń w 1619 r.*

dem Keyser erwiesen, hetten die Stände des Reichs solches nicht allein übel empfunden, sondern auch auff dem drauff gehaltenen Reichstage den König dahin genöthiget, daß er sowohl diesen Obristen als auch alle 10. tausent Man in die Acht erklehren undt aller Dignitäten unfehig machen müßen.

Ich habe gebehten, daß er dieses Exempel auff den bevorstehenden Landtage zu Schroda wolle kundtmachen undt auß den alten Constitutionibus Regni dem Adel publiciren laßen, werde mich deßen auch bey denen jenigen Patrioten zu welche ich vor Annehmung der Seymick noch immer kommen kann zu bedienen wissen. Dabeÿ ich dan auch vorstellen wollen, daß E. Churfurstl. Durchl., ob sie zwar über fleißig Recht undt Fug hetten, Polnische Töwarzisten [94] zu werben, undt in ihrer Armee zu halten, sie dennoch die beyde Compagnien so sie gehabt sofort limittiret, als sie vernomen, daß S. Königliche Majestät, übel empfunden, daß die Pohlen in ausländische Dienste sich begeben hetten undt dannenhero selbige sub paena infamiae et confiscationis bonorum zurucke fordern wollen.[...] [94v] Der Castellan von Pohsen²²⁰ hatt vor 3 Tagen auß seinen Guttern unter Pohsen an den Cantzler geschrieben, daß er gewiß versichern konte, daß mit S. Churfurstl. Durchl. zu Brandenburck kein Krieg sein würde. [95] Vom Keyser aber, meldet er in selbigen Schreiben gantz nicht, ich werde selbigen (weil er auch auff Landtag nach Schroda gehen will) unterwegs suchen vorzubringen undt mich sowohl dieser als anderer Sachen halber suchen mit ihm in Discurs zu geben.

Undt was ich sowohl bey ihm als auch bey andern vornehmen Gliedern dieser Wöÿwodtschaft werde verrichtet undt in Erfahrung gebracht haben, davon wirckt E. Churfurstl. Durchl. ich von Draheim auß, wohin ich mich zufferst von hier auß zu begeben gedencke^a unterthänigst Relation abstattn, die ich hiernechst in des alwaltende väterliche Obacht getreulichst empfehle undt verbleibe E. Churfurstl. Durchl.

unterthanigster gehorsambster Diener J. Scultetus

Goschlin, den 3./13. Decembris 1676

Postscriptum

²²⁰ *Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.*

Ich bin zwar resolviret gewehsen grades weges nach Schroda zu gehen undt daselbst den Landtag über zu blieben allein der Herr Cantzler hatt solches nicht rahtsam zu sein bestunde werde dennoch heute undt morgen zu Pohsen undt beÿ Schroda herumb mich auff der Landstraße auffhalten, damit ich die auffm Landtag gehende von Adel zur genüge informiren könne.

^b[93] Scultetus 3./13. Decembris 1676

Daß aber dem Hofe an diesem iezigen großpolnischem Seymik sehr viel müße gelegen seÿn, ist daher abzunehmen, zu dem er nicht allein durch den Castellan von Posen dem Woywod von Kalisch²²¹ das Generalat in Groß Pohlen nunmehr in scriptis cum additamento jährlich von 6000. Gülden insinuiren lassen, besondern es kommet auch der Galezki²²² mit etlichen königlichen Dragonern beÿ sich habende eine zimliche Post französischer Gelder, umb die vornehmsten dieser Woywodschaft zu gewinnen und zu verhüten, damit diejenigen, so dem Hofe zuwieder von dem Landtbohten Ambt excludiret und denenjenigen aber, so zu dieser Function erwehlet werden, in der Instruction nichts etwas möge mitgegeben werden, so des Hofes Intention und Consilia beÿm Reichßtage umbstoßen, oder zuwieder seÿn könne.^b

^a Słowo gedencke zostało nadpisane nad skreślonym werden

^{b-b} aneks wszyty w środek listu

¹ *Relacja Scultetusa o sejmiku przedsejmowym – Goślina, 3/13 grudnia 1676 r.*²²³

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2997 I (Tęki Lukasa), k. 134 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

[Scultetus] był u kanclerza [wielkiego koronnego Jana Leszczyńskiego] i skarżył się, iż [król Jan III] Sobieski dozwala, by rozpuszczone wojsko polskie przechodziło do Węgier, co wojnę na Polskę sprowadzi ze strony aliantów cesarza [...].

²²¹ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ²²² Franciszek Zygmunt Galecki starosta bydgoski. ²²³ Adnotacja na marginesie: 13/23 listopada [1676] z Kolonii [Cölln an der Spree] wysłał go [Scultetus] elektor brandenburski do kanclerza wielkiego koronnego Jana Leszczyńskiego, [starosty nowodworskiego Wojciecha Konstantego] Brezy, [podkomorzego kaliskiego] Stanisława Krzyckiego, [wojewody kaliskiego] Jana Opalińskiego, Stefana Gembickiego kasztelana rogozińskiego z 3000 talarów z powodu machinacji francuskich i szwedzkich.

Kanclerz Leszczyński obiecuje na sejmiku średzkim, który się za trzy dni zbierze, przypomnieć, iż stany polskie zmusiły Zygmunta III do wydania banicji na [pułkownika Aleksandra Józefa] Lisowskiego (i jego 10 000 [ludzi]), za to iż bez ich wiedzy pomagał cesarzowi.

Ile dworowi zależy na tym sejmiku średzkim widać stąd, że przez [kasztelana poznańskiego Krzysztofa] Grzymułtowskiego zapewnił na piśmie wojewodzie kaliskiemu [Janowi Opalińskiemu] generalstwo wielkopolskie z dodaniem rocznie 6000 [guldenów], też że [starosta bydgoski Franciszek Zygmunt] Gałęcki przybywa z kilku królewskimi dragonami, którzy wiozą francuskie pieniądze dla wykluczenia tych co są przeciwni dworowi od urzędu poselskiego.

[Kasztelan] Grzymułtowski pisał przed trzema dniami do kanclerza [Leszczyńskiego], że wojny z elektorem [brandenburskim] z pewnością nie będzie (a więc z cesarzem?).

12. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego –
Drahim, 17 grudnia 1676 r.

Rp. *GStAPK Berlin-Dalhem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 26 c 5, k. 96-103 – oryginał.*

Vom 7/17. Decembris 1676

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

Berichtet, was er mit denenen auff den Landtag zu Schroda reisenden Succamerarium Kricki und den Starosten Breza zu Pohsen geredet.

Sobaldt ich iüngst auß Goschlin meine unterthänigste Relation an E. Churfürstl. Durchl. abgestattet, hab ich mich noch vor Anhebung des Landtages sofort nacher Pohsen undt der Gegend umb Schroda auff die Landtstraße begeben, umb ein undt ander wol affectionirte undt gutte Patrioten so auffm Wege auffm Landtage nacher Schroda zu gehen begriffen wahren, zu sprechen undt sie von des Hoffes arglistigen anschlägen undt der Franzoschen undt Schweden heimlichen machinationibus völlig zu informiren. Da ich dan baldt anfänglich das Gluck gehabt den Herrn Succamerarium von Kalisch Kricki²²⁴ undt den Herrn Starosten Brezen²²⁵ [96 v] in Pohsen noch anzutreffen undt mit diesen beyden die gantze Sache, nach E. Churfürstl. Durchl. gnädigstem Befehl reifflich zu uberlegen.

Alles was der Freyherr von Hoverbeck²²⁶ vom 23. Novembris an E. Churfürstl. Durchl. von des Hoffes schädliche

²²⁴ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ²²⁵ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.

²²⁶ Johann von Hoverbeck baron, tajny radca brandenburski, poseł brandenburski w Polsce.

beklagen sich über
den kayserlichen
Hoffs

gefasten consilii wieder Ihr Keyserliche Mayestat undt E. Churfürstl. Durchl., auß Warschaw unterthänigst berichtet hatt, wahr ihnen beyderseits schon zur genuge bekandt undt zeigte mir darauff der Herr Kricki ein Schreiben was vor Beneficia an Chargen undt Gelde ihm vom Hoffe offeriret worden, wan er sich auff diesem Landtage die königliche Parteÿ anzunehmen erklehren wolte, aber dem allen ungeachtet wolt er standhafftig bey Defendirung undt Maintenirung der Republique Freÿheit verbleiben undt weil er bereits mit einem Fuße im Grabestunde sein graues Haar mit der schändtlich Macul der Verrahterey, wie bereits ander gethan nicht beschmützen desgleichen zu thun offerirte sich auch der Herr Breza beklagen aber dabey, daß der keyserliche Hoff nach biß dato denjenigen Consilÿs nicht nach [97] kommen wehre, die man jüngst zu Crackow nach geschlossenem Reichstage mit derselben Hoffes Abgesandten dem Baron Herwart²²⁷ gemacht, da der Keyser den lithauschen Feldtherrn²²⁸ entweder mündlich oder schriftlich versichern laßen sollen, daß im Fall der Republique Freÿheit angefochten würde undt sie einen Rockosch wieder den König machen müsten, er sich ihrer annehmen wolte?

Worauff biß dato von Wien noch keine andre Andtwordt kommen, alß daß Ihr Keyserliche Mayestat bißhero theils wegen Leidwehßen der abgestorbenen Keyserin²²⁹ theils auch wegen des ietzo obhandenen Beÿlagers, sich fast nimmer im Raht befunden undt mein Bedencken getragen solche wichtige Dinge deroselben außerhalb dem geheimbten Raht vorzutragen.

Weil dan nun so gar schleffrich von dieser Seite verfahren würde, bohten sie beyderseits E. Churfürstl. Durchl. unterthanigst vorzutragen, ob sie gnädigst geruhen wolten durch dero Abgesandten am keyserlichen Hoffe Erinnerung [97v] zu thun, damit die Resolution auf bevorstehenden Reichstage gewiß undt unfehlbar erfolgen möchte, dan es würden weder die beyde Feldherren noch sonst jemandt von der Republique sich nicht unterfangen ein solch wichtiges Werck ehe anzugreifen biß sie der Assistentz vom keyserlichen undt E. Churfürstl. Durchl. Hoffe gewiß versichert sein könnte, absonderlich möchten E. Churfürstl. Durchl. doch dahin arbe-

²²⁷ *Johann Heinrich Herwarth (Herwardt) baron von Hohenburg, poseł cesarski do Polski w 1676 r.*

²²⁸ *Michał Kazimierz Pac hetman wielki litewski.* ²²⁹ *Klaudia Felicÿta Habsburżanka, druga żona cesarza Leopolda I zmarła w kwietniu 1676 r.*

was beÿm
Castellan von
Pohsen vorgangen

schweret, daß kein
Krieg zwischen
Pohlen undt Seiner
Churfürstlichen
Durchlaucht sein
werde

iten, daß ihr der Keyßer die Garantie oder Assistentz wegen Preußen versprechen ließen, weil sie sonst beÿ der Trennung in der mitten bleiben undt vom einem theil nur den Succurs erwahrten könten sie hetten zu Crackow dem Herrn Baron Herwart auch schon diese Proposition gethan, welcher aber darauß geandtwortet, daß der keyßerliche Hoffe hier zu schwerlich wurde zu bringen seÿn, weil Preußen eine Provintz außerhalb dem Römischen Reich gelegen wehre undt dem Orden zuständig gewehsen wehre.

Alß ich ihnen versprach alle dasjenige was sie mir comitiret hetten E. Churfürstl. Durchl. unterthänigst zu hinterbringen, begehrte sie [98] weiter von mir, daß ich mich zu dem Castellan von Pohsen²³⁰ (umb zu expisciren, was er etwan eigentlich in favorem des Hoffes proponiren wurde) verfügen undt mich stellen solte alß truge man von dieser Seite noch das alte gutte Vertrauen zu ihm undt glaube nicht daß er der französche Parteÿ adhaerere. Welchem begehren ich auch nach kommen bin. Da dan nach Überreichung E. Churfürstl. Durchl. Creditivschreiben ihm selbigen referiret in was vor materia ich an den Groß Cantzler²³¹ von ihm eigentlich von E. Churfürstl. Durchl. geschickt worden wehre, nemlich zu sollicitiren, daß sie beÿderseits alß gutte Patrioten in der Republique undt die in Groß Pohlen am meisten considerabel verhutzen möchten, daß den Rebellen keine Völcker von der abgedanckten Armee auß Pohlen sub quocunque titulo et praetextu zugefuhrte würden sonst es schwerlich dürfte nachbleiben, daß die Republique nicht Schaden undt Verderb [98v] darauß empfinden solte, alle Maßen dann die sambtliche Allierten des Reichs ihre Feinde die Franzoschen undt Schweden auff sichern würden, wo undt in welchem Winckel der Weltdt sie ein neues Feuer auffzublahsen gedächten.

Es stellte sich derselbe alß wehre ihm diese meine Ankunfft undt zu ihm tragende alte Confidentz von Hertzen lieb undt angenehm undt wie er lengst gewünscht mit mir zu reden, undt E. Churfürstl. Durchl. durch mich sein unveränderliches auff Reich[s]tages genucht zuerkennen zugeben, hub[!] darauß zwei Finger gegen Himmel undt schwuer zu Gott, wie er gewiß wüste undt mich versichern könte, daß kein Krieg mit E. Churfürstl. Durchl. undt dem Könige sein würde, zwar seÿs nicht ohne daß etliche Ohren blößer beÿ Hoffe sich auffhielten

²³⁰ *Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.* ²³¹ *Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.*

von des Königs
naturel undt
Intention

improbiret des
Königs in Schweden
vorgenommens that

der König suche
gute Freundschaft
mit S. Churfürstl.
Durchl. wegen
Succession seines
Sohns im Reich

wodurch die
Freundschaft
zu unterhalten

Confirmation
Pactorum

Abdanckung
der Armee

undt das dabey
zu praecaviren

die den König anreitzen wolten E. Churfürstl. Durchl. ietzo da sie mit einem andern Feinde zu thun anzugreifen undt in Preußen einen Einfall zu thun [99] allein in höchstem Vertrauen könt er mir woll dieses enddecken, daß der König zwar sehr verschlagen undt das Regiment zu fuhren vor allen andern capabel wehre, allein er sey dabey sehr furchtsam undt meticulous, undt sehe in dubiösen Dingen immer auff das gewißeste undt sicherste undt solte ich nur vorgewiß glauben, daß er die französische Freundschaft (wie woll er bekennen müste, daß sie sehr groß) doch so hoch undt wehrt nicht hielte, daß er sich undt die Republique dadurch in Gefahr setzen solte, sondern improbire fast in allen Discursen, daß der König in Schweden eine solche Thorheit begangen, die seine Posterität nach ihm zu beweinen Ursache haben werde. Ja er könnte mich auff seine ehre versichern, daß der König vielmehr sichern würde gute Correspondenz undt vertrauliche Freundschaft mit E. Churfürstl. Durchl. aufzurichten, weil er die Succession seines Sohns im Reich nicht versichert undt die Freundschaft der vicinorum principum woll vonnöthen haben würde [99v] beehrte dennoch ich möchte durch die Herren geheimbte Räte bey E. Churfürstl. Durchl. dahin erbieuten laßen, daß sie alle gefaste böhse Opinionen undt Inpressionen so ihr von S. Königliche Majestät gemacht worden, fahren ließen undt sicherlich traierten, daß der König keinen Krieg wieder sie im Hertzen beschloßen hette noch anders gedächte alß gute vertrauliche Freundschaft mit demselben zu pflegen. Meine angewante Mühe wurde desfalls mit Danck erkandt worden.

Ich habe darauff repliciret, daß ich alles was er mir in Confidentz vertrauet hette E. Churfürstl. Durchl. undt dero Herren geheimbten Räten in unterthänigster Treue undt Devotion hinterbringen würde. Allein ich wüste ein gutes Mittel wodurch das hertzliche vertrauen undt die gute Correspondenz so des Herrn Castellans vorgeben nach, von Seiten Seiner Königlichen Majestät gesucht würde, könnte mit E. Churfürstl. Durchl. auffgerichtet undt beständig biß auff beyderseits nachkommen transferiret werden: 1./ nemlich, daß Seine Königliche Majestät ohn[e] weiteres differiren die Pacta mit E. Churfürstl. Durchl. den Reichs Constitutionibus gemeß confirmiren, 2./ die Armee abdanckten, undt vor der Abdanckung patenta [100] publiciren, daß niemandt bey Verlust seiner Hab undt Gutter ia bey Leib- undt Lebensstraffe sich in außländischer Potentaten Dienste begeben sollte, 3./ Seine Churfürstl. Durchl. entweder durch den Herrn von

Versicherung,
daß der König
sich in diesem
frantzösichen undt
schwedischen
Krieg nicht
mischen wolle

des Abts von
Blesen unbesonnen
heraußfahren

Hoverbeck zu Warschow oder auch durch eine absonderliche Schickung (worzu er der Herr Castellan sich gebrauchen lassen konnte) versichern ließe, daß er den Franzohsen oder Schweden zu gefallen sich in diesen außländische Krieg nicht mischen noch zu gehen wolte, daß auß seinem Reiche den ungarischen Rebellen vel clam vel palam einige Hulfte an Volck undt Gelde zu fließen solte.[...]

[100v] Wie ich noch mit im Discurs mit gemelten Herr Castellan begriffen wahr, kahn sein Bruder der Abt von Blehsen²³² (dem der Castellan die schriftliche Versicherung vom Konige auff das erste vacirende Bißthumb mitgebracht) mit dem Starosten von Bromberck Gallecki²³³ dazu, denen der Castellan mein anbringen kürztlich referirte, worauff dieser unbesonnen heraußfuhr.

Er hatte schon an E. Churfürstl. Durchl. Hoff geschrieben undt zu gewissen gethan, daß er des Koniges Gesandter auf der Seymik zu Schroda sein würde. Der König möchte woll vor dem was bohses im Hertz gegen E. Churfürstl. Durchl. gedacht haben ietzo aber wehr er gutt undt hette sich gantz geendert, E. Churfürstl. Durchl. undt der Keyser solten sich nur in die polnische Sachen nicht mischen undt des Koniges Intention traversiren, so würd es woll Friede bleiben, wo sich aber ein oder der ander derin mengen wolte, so wurden sie bald enig werden undt denjenigen auf die Haut gehen. Ich replicirte, daß weder der Keyser noch auch E. Churfürstl. Durchl. [101] ihnen in dem Sinn genommen S. Königl. Majestät Vorhaben undt Intention, so weit sie nicht wieder der Republique Freyheit undt der benachbahrten Bedanckung lieffs, zu hindern, wer aber den Nachbahr auff solchem Fall auff die Handt zu gehen gedachte der müste gewehrting sein, daß ihm deroselben entgegen kenne undt durffte die Abtey Blehsen alß dan sowoll vonn Freunde alß Feinde zum allerersten umbs Fruchstücke oder Nachlager begrüßet werden.

Der Castellan von Pohsen stieß den Abt an Schwur zu Gott, daß der König keinen Krieg wieder E. Churfürstl. Durchl. vorhette sondern sich alles guttes gegen dieselbe versehe, den Keyser aber schloß er alle Zeit auß, wie oft ich auch den Discurs auff die Bahn brachte, daß E. Churfürstl. Durchl. mit Osterreich in eine solche nahe Alliance stunden,

²³² Kazimierz Jan Opaliński opat cystersów w Bledzewie, poseł królewski na sejmik przedsejmowy w Środzie. ²³³ Franciszek Zygmunt Galecki starosta bydgoski.

daß wo einer von ihnen angetastet würde der ander ihm unfehlbahr succurriren müste. Darauf er dan anders nicht antwortete alß es wehre zu beklagen daß Österreich noch immerhin suchte Rempublicam zu turbiren.

Ich habe auß allen Umbstanden soviel (unmaßgäblich) woll abnehmen können, daß der König beschloßen haben mag dem Keyser zuerst [101v] in Ungarn suche in die Ha[a]-re zu kommen undt E. Churfürstl. Durchl. in deßen sicher zu machen undt unter dem Schein der Freundschaft auß dem Spiehl zuhalten biß er den Keyser in Ungarn mat gemacht undt die Polnische Republique nach seinem Wunsch undt Belieben übern Hauffen geworffen undt sich absolut gemacht haben werde.

hab sich nach
Schroda zu dem
Succamerario von
Kalisch undt den
Starosten Breza
begeben

diese wollen sich
der königlichen
Faction aufs
äußerste
widersetzen

Ich habe mich (nachdem ich vom Castellan Abschiedt genommen undt erfahren, daß der Herr Succamerarius von Kalisch undt der Starosta Breza sich schon nach Schroda begeben) noch in der Nacht damit es nicht kunde werden möchte, daselbst hin zu ihnen begeben undt ihnen was ich vermeint penetrirret zu haben eröffnet, undt selbige durch bitte undt versprechen dahin vermacht, daß sie schlüssig worden, sich der königlichen Faction biß auffs Bludt zu widersetzen undt diese Puncta in die Instruction auff Reichstag kunfftig zu bringen. Daß: 1./ der König umb ihrer Sicherheit halben ante omnia auf Reichstage die Pacta mit den benachtbahrten Potentaten beschweren solle, 2./ die Armee abdancnten undt vor der Abdanckung patentia publiciren laßen soll daß keiner er sey wehr er wolle sich in außlandische Dienste begeben solle bey Verlust aller seiner Gütter undt Ehren [102] 3./ daß der König seinen Schwager, den französischen Gesandten im Reichstage, weil die Stände noch beyeinander sein werden wiederumb expediren solle, weil das Geschrey von ihm erschollen, daß er den Rebellen in Ungarn zu schub thue, wodurch die Republique in Gefahr des Krieges mit den benachtbahrten Potentaten gesetzt werden konte.

Gott gebe, daß diese Parteÿ durchdringen möge, so werden sich alle andre Seymiken in Klein Pohlen undt in der Masaw der noch richten, undt der Hoff woll zu andern gedancken kommen oder zum wenigsten seine Intention suspendiren müßen.

Ist aufm
Rückwege
wieder beÿm
Groß Cantzler
angesprochen

Alß ich vom Schroda zurucke komen hab ich mich noch einmahl zum Cantzler nach Goschlin verfuget undt ihn (wie woll unwissent was ich mit diesen beyden zu Schroda schon abgeredet hatte) weil der Cantzler sehr furchtsam bey der Sache zu sein scheint, undt den Hoff sogar nicht auff einmahl auß der

reiset nach
Dantzig

Wege zu schmeißen gemeint ist, dahin beredet daß er sein Votum schriftlich nach Schroda auffm Landtag geschickt, worin er Meldung thut, daß ers neues deutlichste undt rahtsambste hielte die Stände solten reinen Schluß auf dem Landtage zu Schroda machen undt Abgesandten an Seine Königliche Majestät schicken [102v] undt selbige ersuchen laßen, daß sie mit den benachtbahrten Potentaten umb alle Suspicion undt Furcht zu verhutten, auffm Reichstage ante omnia die Pacta confirmiren. Undt die Armee abdancken solten, jedoch mit Publicirung solcher universalien, daß niemandt, wer der auch seÿ beÿ Confiscirung seiner Gutter undt Dignitäten in außländische Dienste sich begeben solle. Weil dieses des Cantzlers Votum in allen mit dem über einkommt was Kricki undt Breza beschloß gehabt hoff ich daß sie soviel ehr durchdringen werden.

Indeßen will ich noch heute geliebtes Gott mich auf den Weg nacher Danzig begeben undt einen Man suchen durch welchen ich die von E. Churfürstl. Durchl. hier zu destinierte Gelder durch Wechsel von Königsbergk haben könne, wie woll ich achte daß sie hier zu nicht alle vonnohten sondern auff künfftigen Reichstag am dienstlichsten sein werden, müßen ich den zu menatieren undt mit Promessen auff den Reichstag etliche subjecta zu verweisen suchen will soviel nur immer möglich sein [103] will undt kan.

Sobaldt ich von Danzig zurucke komme, werd ich mich wieder von hier zu den Herren Kriczki undt Breza mit denen ich desfals Abrede genommen, begeben undt vernehmen wie der Landtag abgelauffen, auch zugleich überlegen, wie man auff kunfftigen Reichstage die Hauptsache zu Warschaw ferner angreifen wolle.

Fals nun E. Churfürstl. Durchl. noch ferner etwas gnädigst zu erinnern haben möchten, könnte dero gnädigste Befehl durch die Post auff Stargard (weil von hier auß biß dahin eine verlegte Post ist) an mich geschickt werden. Damit beÿ meiner Zuruckkunfft von Danzig (weil ich einer halb 7 oder 8 Tagen gelebt Gott gewiß wieder hier zu sein gedencke) dero gnädigstes Rescript ich vor mir finden möchte.

Empfehle im übrigen E. Churfürstl. Durchl. in des alwaltenden vaterlichen Obacht zu langem Leben undt glücklicher Regierung zu dero beherrlichen Gnaden alß E. Churfürstl. Durchl.

unterthenigster gehorsamster Diener J. Scultetus

Draheim, den 7./17. Decembris 1676

*Relacja Joachima Scultetusa o sejmiku przedsejmowym –
Drahim, 7/17 grudnia 1676 r.*

Rp. Bibl. Oss., rkp. 2997 I (*Tęki Lukasa*), k. 134-135 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

[Podkomorzego kaliskiego Stanisława] Krzyckiego daremnie starał się dwór polski pozyskać. Przynajmniej twierdził tak sam Krzycki. Opatowi z Blesen, [kasztelan poznański Krzysztof] Grzymułtowski (brat jego) przywiózł od [króla Jana III] Sobieskiego pisemne poręczenie na pierwsze opróżnione biskupstwo. Opat z Blesen (Kazimierz Jan Opaliński) jest posłem dworu na sejmik średzki.

[135] [Starosta nowodworski Wojciech Konstanty] Breza, z którym mówił Scultetus w Poznaniu, skarżył się, że cesarski dwór zwleka z oświadczeniem pomocy malkontentom, gdyby rokosz podnieśli. Prosi by elektora [brandenburskiego] poseł przyspieszył tę sprawę w Wiedniu. Na przyszłym sejmie chcieliby malkontenci postanowić ostatecznie, co robić mają. Nadto wzywają elektora, by się postarał u cesarza o gwarancję cesarza dla Prus Książęcych.

[Krzysztof] Grzymułtowski podniósł dwa palce do góry i przysiągł, że [król Jan III] Sobieski [...] nie myśli o wojnie z elektorem. Scultetusowi zdaje się, że Sobieski myśli w istocie najpierw o wojnie z cesarzem²³⁴.

13. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o pomysłach dla dworu berlińskiego postanowieniach sejmiku przedsejmowego w Środzie – Dreuzdenko, 24 grudnia 1676 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 26 c 5, k. 106-110v – oryginał.

Vom 14./24. Decembris 1676

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

Hab seine Reise
nacher Dantzig
verrichtet

befindet sich 1/4
Meile von Schroda

Ich habe meine Reÿse nacher Dantzig dergestalt angestellt gehabt, daß ich in den 5ten Tag wieder in Pohsen sein können, da ich dan, weil der Landtag zu Schroda nachstandt undt allererst den 4ten Tag drauff alß den Sonnabend sich eindigen solte, mich wiederumb eine viertel Meile von Schroda in das nechste Dorff incognito verfueget undt durch Schreiben sowohl den Herrn Succamerarium Kriczki²³⁵ alß auch den Herrn Starosten Brezam²³⁶ zum öftten heimlich ersucht und sie zur

²³⁴ Leopold I cesarz. ²³⁵ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ²³⁶ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.

der Succamera-
rius Kriczki
undt der Starost
[Breza] seind
zu Landtbohten
erwehlet

Standthafftigkeit angemahnet, daß sie über die unter unß vor Anfang des Landtages, abgeredete Puncta festhalten undt vor allen Dingen dahin arbeiten solten, daß sie beÿde selben zu Landtbohten erwehlet würden, solten sie auch die meisten Vota des Adels mit Geschencke undt Promissen darzu erkauffen müßen, es solte ihnen alles ersetzt werden [106v] dem allen sie dann auch als ehrliche Leüthe undt Liebhaber des Vaterlandes Freÿheit nachkommen sein, undt ob zwar die königliche Faction, so von dem Castelan von Pohsen²³⁷, beÿden Opalinsken²³⁸ undt dem Starosten von Bromberk Gallecki²³⁹ starck, sowohl heimlich als öffentlich getrieben worden, so das der Abt von Blehsen sumbtibus regÿs fast alle Tage dem Adel banquetiren müßen. So hatt dennoch die gütte Partey sub specie der Freÿheit des Vaterlandes, undt auß Furcht des Krieges von den benachbahrten, der gestalt pravaliret, daß nicht alleine ob specificirte beÿde subjecta zu Landtbohten mit erwehlet besondern auch in der Instruction nachfolgende Puncta expresse gesetzt worden sein.

1. Sollen die Landtbohten beordert sein zu keinem andern Dinge zu schreiten noch einige materiam abzuhandeln im Reichstage vor sich nehmen, ehe undt bevor der König die Pacta cum vicinis principibus confirmiret habe.
2. Sub paena capitis et confiscationis bonorum soll niemandt von den abgedanckten [107] Völkern sich in außlandische und främbde Dienste begäben.
3. Die främbde Abgesandte vom Hoffe zu expediren undt nicht so lange wie bißhero geschehen, dieselben beÿ Hoffe residiren zu laßen.
4. Seine Königliche Majestät zu ersuchen die vielen Franzohsen vom Hoffe abzuschaffen undt die erledigte Chargen an Pohlen zu conferiren.
5. Weil Seine Königliche Majestät beÿ Beschwerung iüngst der Pactorum Conventorum die Wordte außgelaßen, keinen Krieg anzufangen nisi cum consensu Reipublicae so sollen sie sich auff diesem bevorstehenden Reichstage per diploma erklehren undt den Ständen kunt thun, daß sie solche Wordt in den Pactis Conventis zugleich mit beschworen undt expri- miret wißen wollen.

²³⁷ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ²³⁸ Jan Opaliński wojewoda kaliski i jego brat Kazimierz Jan Opaliński, opat cystersów w Bledzewie. ²³⁹ Franciszek Zygmunt Galecki starosta bydgoski.

Extract auß
der Instruction

6. Die Commission wegen Bezahlung undt Abdankung der Armee solle nicht in wehrenden Reichstage sondern nach demselben angesetzt undt zwar nicht zu Warschav sondern, am andern Ohrt in der Crohn (weshalb sich die Stände auffm Reichstage zu vergleichen) gehalten werden.

Dabeÿ seindt noch einige andere Puncta mehr wegen Contentirung der Feldtherrn [107v], item eine Pension vor die verwittibte Königin Eleonora²⁴⁰, abgehandelt undt in die Instruction gebracht worden, wieder hir beÿgehende Extract auß derselben mit mehrem außweisen wirdt.

Zu Landtbohten von der gutten Partey²⁴¹ seindt erwehlet worden, der Herr Succamerarius von Calisch Kricki, der Herr Breza, der Herr Starost von Koschzan²⁴², der Herr Starosta Srzedzki²⁴³. Ich habe mich sehr bemuhet, nach dem auff Befehl E. Churfürstl. Durchl. mir von dem Herrn Secretario Hÿppeln²⁴⁴ etliche nahmen auff einem Zehdel specificirt zugeschickt worden, auch den Poßnischen Cammerern Mieszkowski²⁴⁵ undt den Herrn Małachowski²⁴⁶ mit in die Zahl der Landtbohten zu bringen allein der Herr Kriczki undt Breza schickten einen Diener in geheimb zu mir undt ließen sagen, daß es unmöglich sein würde, dann sie müsten der königlichen Faction auch in etwas fugen, sonsten Stunde zu besorgen, daß der Landtag reÿßen würde, dannenhero an dieser beÿde Stelle der Gallecki undt der Starost von Fraustadt Leszczinski²⁴⁷ erkohren worden, welche beÿde, sonderlich der erste die vielfeltige hohe [108] Begnadigungen undt Wolthaten, so ihren auß E. Churfürstl. Durchl. gnadigen undt milden Händen unverdient zu gefloßen, baldt vergäßen undt ietzo dem Hoffe undt der franzüßische Partey vor allen andern zu Dienst undt gefallen zu leben suchen.²⁴⁸

Sogar daß sie sich auch nicht gescheuet in Collo publice unverschemt zu sagen, daß ich vorm Landtage, in Pohsen zu keinen anderen Ende ankommen wehre alß den Adel mit Gelde zu corruppiren undt factiones wieder den Hoff zu machen. Weshalb ich mich den beÿ dem Herrn Crohn Cantzler²⁴⁹

²⁴⁰ Eleonora Maria Józefa Habsburżanka królowa Polski, wdowa po Michale Korybucie Wiśniowieckim. ²⁴¹ Chodzi tutaj o powiązane z Brandenburgią-Prusami stronnictwo polityczne, występujące przeciwko Janowi III Sobieskiemu. ²⁴² Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański. ²⁴³ Jan Cerekwicz starosta średzki. ²⁴⁴ Melchior Hippel tajny sekretarz elektorski. ²⁴⁵ Andrzej Mieszkowski komornik ziemski poznański. ²⁴⁶ Adam Małachowski szlachcic wielkopolski, związany z opozycją antykrólewską i wywiadem brandenburskim. ²⁴⁷ Rafał Leszczyński starosta wschowski. ²⁴⁸ Wyrażna aluzja do wcześniejszej służby Franciszka Zygmunta Galeckiego na dworze berlińskim. ²⁴⁹ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

über diesen sein Vetter beschwert, der es ihm auch zwar verweihsen aber dabey erwehnte, daß er incorrigibel undt von der andern Parteÿ keinesweges abzuziehen sein wurde, weil er hohe Chargen undt Dignitäten anbiete.

Ich habe zwar auff die von E. Churfürstl. Durchl. hier zu diesen Landtage destinierte Gelder in Dantzig anstatt gemacht auch bere[i]ts 300 Dukaten vom Königsberk dahin verschiecken, aber vor rahtsam befunden die Außzahlung an etliche subjecta nicht ehe alß in Warschav auffn Reichstage zu thun [108v], weil die Leütthe hier fast alle so gesamelt sein, daß sie das was sie empfangen, nicht mehr gedencken, sondern bey einer jeder vorfallende Gelegenheit, was nâues zu überkommen vermeinen, ich habe aber durch den Herrn Brezam undt Kricki gewißlich versichern laßen, daß sie zu Warschav auffm Reichstage entweder auß meiner oder des Freÿherrn von Hoverbecks²⁵⁰ Handt (weil sie inständig bitten ließen daß über 2 von diesem Handel nicht wÿßen möchten) sie ein Gratial empfangen solten sie müsten sich aber tapffer halten undt dasjenige was sie mir versprochen ins Werk richten.

Der Herr Breza ist der Meinung, daß die keyserliche undt E. Churfürstl. Durchl. Gesandte auff die Confirmation der Pactorum inständig dringen sollen, so würde der König, wan es ferner zu diffeniren suchen solte, sich ie lenger ie mehr bey den Ständen suspect machen, daß erlast habe sie in neuen Krieg cum vicinis principibus zu verwickeln. Zum andern wird er auch nicht zu gâben wollen, daß der Reichstag desfalls wÿßen solte, sonst würde auch die Confirmation des Turcken Friedens [109] nicht geschehen können, undt also die Armee nicht abzudancken sein. Wie er dennoch einige andre Motiven mehr verbrachte, die bey meiner Zuruckkunfft E. Churfürstl. Durchl. ich unterthenigst referiren werde.

Es ist aber in Wahrheit wol zu beklagen, daß so wenig unter dem gemeinen vom Adel gefunden werden, die den Statum Reipublicae recht wißen und des Hoffes arglistige Practiquen penetriren können. Es seindt bey diesem Landtage über 13 Evangelische gewehsen, die alle anfänglich der gutten Parteÿ adhaeriret, hernach in einer Nacht von dem Herrn Castellan undt dem Abt von Blehsen auch dem Gallecki so intimidiret worden daß, sie den anderen Tag gantz stille geseßen undt nichts pro nec contra sprechen wollen, einer von ihnen hatt erwehnt man hatte ihnen gesaget sie solten sich dem Hoffe so

²⁵⁰ *Johann von Hoverbeck baron, tajny radca brandenburski, poseł brandenburski w Polsce.*

sehr nicht widersetzen sonsten sie umb das exercitium religionis leicht gebracht werden könnten, ja sie möchten vielmehr dahin sehen, daß dem Könige die Hände so sehr nicht gebunden würden, wan der König auch nur neutral bleibe, hette Schweden undt Franckreich versprochen das Fürstenthumb Preußen nebst [109v] den beyden Vestungen Memmel undt Pillow ohn einzigen Recompens oder Wiedererstattung der Kriegsspesen, der Crohn zu lieffern undt abzutretten.

Ich habe ihnen remonstriret, daß die gethane Vorschlage von schwedischer undt französischer Seite zwar sehr gutt, aber sie möchten die Augen wol auff thun undt mit gesunder Vernunft überlegen, daß wan der König die Schlußel von der Memmel undt Pillow, item Dantzig, Elbing undt Marienburgk überkehme. Ob er die Landt- undt Reichstage nicht abschaffen undt das absolutum dominium auß diesen Öhrten nicht einführen würde?

Ich baht von ihnen dergleichen favorable Dinge von Seite des Hoffes wurden mehr vorgemahlet werden wollen, sie möchten doch nur dieses drauff zur Andtwort geben, die Republique könnte den gutten Offerten nicht ehr glauben beymaßen biß die Schweden Riga, Rewel undt alle andre Vestungen in Liefflandt der Republique zum Unterpfande abgetretten undt eingereumet hetten.

Der Poßnische Landfandrich Skoraczewski hatt Vertrustung vom Hoffe erhalten, daß er bey diesem Reichstage das Directorium fuhren solle²⁵¹, beteuert sonsten gar hoch daß [110] des Königes Intention nicht sey mit E. Churfürstl. Durchl. Krieg anzufangen.

Wan man aber vom Keyser undt von heimlicher Assistenz dero Rebellen in Hungarn spricht, andtwortet weder dieser noch auch der Castellan von Pohsen darauff directe sondern bleiben bey ihrem vorigen Discurs.

Dem Magistrat in Dantzig ist bey des Hoffes iätzigen consiliis nicht allerdings wolzumähte zu mahl da der König durch ihren Secretarium, noch nur vor 3 Wochen ihnen wissen lassen, daß er in Martio die frißche Austern bey ihnen in Dantzig rýßen wolte. Sie gaben mir verblumbt zu verstehen, daß es ein weit außsehen hette undt ihnen verdächtig vorkehme, daß dieser König mehr alß alle seine Vorfahren so große liebe gegen Preussen bezeigte undt nicht allein in

²⁵¹ Zgodnie z podaną informacją chorąży poznański Władysław Michał Skoraszewski został obrany w styczniu 1677 r. marszałkiem sejmowym.

Marienburgk, Mewe undt Elbing, sondern auch in Putzke (welches sie ihm nolens volens abtreten müsten) so vestzusetzen suchte.

Wer Preußen hette der hette die gantze Crohn zur Devotion, [110v] welches die Schweden hir bevor auch wol verstanden. Einer bleiß ihnen begehrte von mir zu wißen, was doch woll der Keyßer, Dennermarck, E. Churfürstl. Durchl., Hollandt, undt andre Alliierten mehr hier von hielten. Ich könt mercken, daß sie gerne sehen möchten daß alle diese Potentaten hierauff ein Auge schlagen undt solches zu verhindern suchen möchten, selber aber durffen sie nicht mit herauß noch anderen es anders als verblümbt an die Handt geben.

Wegen des Doctor Strauchs²⁵² aber behten sie inständig E. Churfürstl. Durchl. möchten diesen Auffwigler undt schädlichen Man ia nimmer loßlassen, weil er sowohl E. Churfürstl. Durchl. alß auch ihnen ins kunftige noch viel Unheil anrichten konte.

Wie ich den von allem beÿ meiner Zuruckkunfft E. Churfürstl. Durchl. außfuhrlichen unterthenigst Bericht absteten wurde. Die ich hiernachst in das alwaltende väterliche Obacht zu langem Leben undt glucklicher Regierung treulichst empfehle zu dero beherlichen Gnade aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthenigster gehorsambster Diener J. Scultetus

Driesen, 14./24. Decembris 1676

Relacja Joachima Scultetusa o sejmiku przedsejmowym –
Drezdenko, 14/24 grudnia 1676 r.

Rp. Bibl. Oss., rkp. 2997 I (Teki Lukasa), k. 137 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

Mimo wszelkich usiłowań stronnictwa dworskiego (to jest [kasztelana poznańskiego Krzysztofa] Grzymułtowskiego, obu Opalińskich i [starosty bydgoskiego Franciszka Zygmunta] Gałęckiego), mimo, że opat z Blesen [Kazimierz Jan Opaliński] co

²⁵² Egidiusz Strauch, doktor teologii, pastor i kaznodzieja gdański, przedstawiciel skrajnego odłamu luteranizmu, znany z wystąpień przeciwko elektorowi brandenburskiemu oraz z sympatii szwedzkich, pojmany w październiku 1675 r. przez żołnierzy brandenburskich i osadzony w więzieniu w Kostrzynie nad Odrą.

dnia fetował szlachtę (na koszt [króla Jana III] Sobieskiego) zostali na sejmiku obrani posłami [podkomorzy kaliski Stanisław] Krzycki i [starosta nowodworski Wojciech Konstanty] Breza, prócz tych starosta kościański [Jan Stanisław Korzeniewski] i starosta średzki [Jan Cerekwicki] z[e] stronnictwa przeciwnego dworowi, z[e] stronnictwa dworskiego [Franciszek Zygmunt] Gałęcki i starosta wschowski [Rafał] Leszczyński (o którym kanclerz [wielki koronny Jan Leszczyński] mówi, że jest incorigebel i dąży do wielkich zaszczytów).

W instrukcji polecono im, co następuje: po pierwsze póki [Jan III] Sobieski nie potwierdzi paktów z sąsiadami, nie śmia posłowie do żadnej przystąpić materii, po drugie pod karą śmierci i konfiskaty [dóbr] nikt z rozpuszczonych żołnierzy nie śmie obcą przyjąć służbę, po trzecie żądać wyekspediowania obcych posłów, po czwarte [żądać] by [Jan III] Sobieski odprawił z dworu Francuzów, a urzędy dawał Polakom, po piąte [aby Jan III] Sobieski przy zaprzysiężaniu paktów konwentów opuścił słowa, że nisi consensu Reipublicae będzie prowadzić wojnę. Niech też na przyszłym sejmie oświadczy per diploma, że te słowa uważa, jak gdyby był przysięgł na nie, po szóste komisja do zapłaty i rozpuszczenia wojska ma nie podczas sejmu lecz po sejmie być mocowaną, a obradować nie w Warszawie, lecz w innym mieście (w Koronie), co do którego na sejmie stany się zgodzą. Prócz tego pensją dla [królowej-wdowy] Eleonory wynagrodzić hetmanów etc. są w instrukcyi (są to mniej więcej propozycje, które Scultetus sobie życzył).

Dwór nie zechce zerwać sejmu przyszłego, gdyż wtedy pokój z Turcją nie będzie ratyfikowany, ani armii nie będzie można rozpuścić. Marszałkiem sejmu ma zostać (ze stronników dworu) [chorąży poznański Władysław Michał] Skoraszewski.

Magistrat gdański w obawie. [Jan III] Sobieski rzekł gdańskiemu sekretarzowi, że w marcu chce świeże ostrygi jeść w Gdańsku. Elektora [brandenburskiego] proszą radni gdańscy, by [pastora Egidiusza] Straucha nie wypuszczał.

7. Sejmik z limity w Środzie, 4 stycznia 1677 r.

Brak uchwał tego sejmiku – limity uchwalonej jeszcze na sejmiku deputackim 14 września 1676 r. zapewne nie podjęto, w związku z wcześniejszym odbyciem sejmiku przedsejmowego.

1. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Gołanice, 10 lutego 1677 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 159 – oryginał.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich.

J.w., w., m.w.m. panom i braci, ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim in genere poznańskiego i kaliskiego województw obywatelom i rycerstwu powołność usług moich zalecam. Jako wszystkich województw, ziem i powiatów posłowie in iurias przechodów i opresyje zwinionych chorągwi i regimentów tam w Warszawie ks. jm. panu hetmanowi²⁵³ donieśli, tak i naszych województw posłów quaerulae wcześniej przepomniały, którymi poruszony ks. jm. pan hetman swoje surowe do tych zwinionych chorągwi i regimentów wydał cum annexa tabula zwinionych uniwersały. Aby jako zwinieni ludzie non praesumant przechodami i agramacyjami (które etiam stipendio merentibus non competent) naprzykrzać się. A że nie tylko takie opresyje robią, ale jeszcze nad to insupportabiles stanowi szlacheckiemu zawsze ex prerogativa wolności oswobodzone mu czynią afflictiones. Przeto ja ex nexu powinności mojej wzięwszy pochop z uniwersałów hetmańskich, ponieważ na zniesienie ciże zwinieni jako swawolne kupy za invindicabilia capita deklarowani, nie zagrzewam w tym w.m.m. panów i braci, ale proszę, abyście pristinas libertates tuendo, prawa i swobody swoje przed oczema mając, avertere to niepotrzebne godposarstwo przemijające w domach swoich chcieli, do rotmistrzów swoich powiatowych, od samych w.m.m. panów na sejmiku śródzkiem naznaczonych, rekurs czynili i do nich się kupili. Do czego że się w.m.m. panowie aplikować zechcecie, ex amore praw, swobód i wolności swoich nie wątpię. A ten uniwersał do grodów wszystkich podawszy, po miastach i miasteczkach publikować kazałem. Dan w Gołanicach, die 10 mensis februarii 1677 a.

Jan z Leszna m.p.

Locus sigilli

²⁵³ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny.

2. *Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do dowódców rozwiązanych oddziałów wojska koronnego, znajdujących się w Wielkopolsce – Gołanice, 10 lutego 1677 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 160 – oryginał.

Jan z Leszna Leszczyński kanclerz wielki koronny, generał województw wielkopolskich.

Ichm. panom pułkownikom, rotmistrzom, porucznikom, namiestnikom, chorążym, oberster lieutenantom, majorom, kapitanom i innym oficyjerm polskiego i cudzoziemskiego zaciągu ex senatus consilio zwinionym, przy zaleceniu braterskich służb moich, do wiadomości donoszę.

Doszła już rozumieć wiadomość w.m. panów o uniwersałach ks. jm. pana hetmana wielkiego koronnego²⁵⁴, w których nakazuje chorągwiom i regimentom zwinionym, aby jako są zwinione, nie pretendowali sobie ubogich ludzi agramować przechodami i stanowiskami, a na ostatek one za swawolne kupy deklaruje i znosić pozwala. Inhaerendo tedy i ja uniwersałom ks. jm. jako hetmana, inhaerendo także powinności mojej, tak siłą praw obwarowanej, aby securitati tych tu województw prospicere, wydawam uniwersał mój do w.m.m. panów i braci, abyście obtemperando hetmańskim uniwersałom więcej szkód i opresyjej obywatelów nie tylko tutecznym, ale całej Polski nie czynili. Którym data potestas znosić jako swawolne kupy deklarowane. Braterskim tedy afektem proszę w.m.m. panów i braci, nie dawajcie oppressionibus suis obywatelom całej R.P. do bronienia praw, swobód i wolności swojej ferendum stimulum, ale zaraz rozjeżdżajcie się z kup swoich do domów. Uczynicie to w.m.m. panowie, że i honorowi swemu consuletis, tym samym i securitati ichm. panów rotmistrzów swoich, których też uniwersały hetmańskie pro executiones do sądu hetmańskiego sprowadzić każą, jako starszyznę conniventes takowej swejwoli. Który to uniwersał mój ex vi urzędu mego po grodach, miastach i miasteczkach dla tym prędzej wiadomości publikować kazałem. Dan w Gołanicach, die 10 mensis februarii a. D. 1677.

Jan z Leszna

Locus sigilli

²⁵⁴ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny.

8. Sejmik deputacki w Środzie, 29 marca 1677 r.

Sejmik zebrany na mocy konstytucji sejmu 1676 r. „Trybunał Koronny”²⁵⁵, zakończony wyborem deputatów. Z województwa poznańskiego wybrano Andrzeja Zaleskiego rotmistrza J.K.M. i Dobrogosta Belęckiego podśędka ziemskiego poznańskiego. Z województwa kaliskiego wybrano Jana Zyrskiego[?] i Kazimierza Dębińskiego (AP Gdańsk, 300 29 259, s. 1279).

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 123-124.

9. Sejmik relacyjny w Środzie, 31 maja 1677 r.

1. Uniwersał Jana III w sprawach skarbowych i oznajmiający termin komisji skarbowej w Warszawie i Sandomierzu, wydany podczas sejmu warszawskiego – Warszawa, 5 marca 1677 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 169 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Fam. Daniel Cybon pocztmistrz J.K.M. w dniu 18 marca 1677 r. [Sabbatho ante Dominicam Reminiscere Quadragesimalem proxima a. D. 1677].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 383v-384 – oblata.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielkie książę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflanckie, kijowskie, wołyńskie, podolskie, podlaskie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

Oznajmujemy tym listem naszym wszem wobec i każdemu z osobna, osobiście ur. poborcom, egzaktorom, sukkolektorom, administratorom, arendarzom i sukcesorom ich, retentorom pogłównego i innych wszelakich podatków i prowentów R.P. na sejmach przeszłych ab anno 1658 uchwalonych, do wydania skarbowi należących, tudzież asygnatariuszom do poborców, w pospolitości wszystkim, do porachowania się w skarbie koronnym i do dosyć uczynienia onemu według konstytucji dawniejszych i przeszłej szczęśliwej koronacyjnej naszej należącym.

Iż chcąc wojsko dobrze zasłużone w zasługach ukontentować i insze potrzeby R.P. opatrzyć z podatków na to uchwalonych, z których egzakcyjnej poborcy województw

²⁵⁵ Konstytucja sejmu koronacyjnego z 1676 r. „Trybunał Koronny” (Vol. leg., t. 5, s. 177-178).

i ziem koronnych na przeszłych kadencyjach Komisyyj Lowskiej calculum nie uczynieli, ani się w sprawach swoich odsądzieli, za zgodą i zezwoleniem wszystkich stanów R.P. na tym sejmie zgromadzonych, Komisją Lwowską z limitacyjej do Warszawy przeniesioną reasumować pod sejm terażniejszy zezwoleliśmy, postanowiwszy aby na tej komisyyj ante omnia likwidacyja wojska i sądy z tymi tylko, którzy według listów przypowiednich z pułkami, regimentami, chorągwiami, suplementami swemi za uniwersałami do obozu nie stawili się, albo potrzeby omieszkali, po wszystkie kampanie, począwszy od chocimskiej aż do ostatniej pod Żurawnem. A po ekspedyjowanej takowej likwidacyjej rachunki skarbowe z pomienionymi egzaktorami zaczynać i sprawy wszelakie według delat skarbowych i opisu konstytucyyj odprawować mają.

Co do wszystkich wiadomości donosząc, termin egzaktorom i inszym do postanowienia się na komisyyj terażniejszej w Warszawie odprawującej się, uczynienia rachunków i satysfakcyjej skarbowi, tudzież do rozprawy w sprawach skarbowych przypadających, wszystkich od daty tego uniwersału naszego za niedziel 2, to jest na dzień 18 miesiąca marca roku terażniejszego naznaczamy, upominając i chcąc mieć po retentorach, aby podatki zatrzymane do poborców wnosili, egzaktorowie zaś asygnatariuszom swoim iścili, rachunki według opisu prawa sprawione, na dniu pomienionym w skarbie czynili i we wszystkim usprawiedliwili się, upewniając każdego, iż ta nie dosyć uczynieniem skarbowi i otrzymaniem kondemnat na retentorach i egzaktorach, surowa i nieodwłoczna egzekucyja z osoby, dóbr ich czyniona będzie.

Zapłatę zaś wojsku i dochodzenie krzywd privatorum odkładamy do Sandomierza, gdzie pro ultimis diebus mai za zgodą stanów R.P. zakończenie tej komisyyj postanowiliśmy. Na które miejsce i termin iniuriati z należytyymi stawiać się dokumentami.

Co aby do wiadomości wszystkich przyść mogło, rozkazujemy wszystkim urządóm grodzkim, wszystkich województw i ziem koronnych, aby ten uniwersał nasz do ksiąg swych przyjąwszy, przez woźnych i generałów na miejscach publicznych obwołać i do wiadomości wszystkich podać rozkazali. A dla większej wagi i pewności uniwersał ten ręką naszą podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, na sejmie walnym koronnym, dnia 5 miesiąca marca r. P. 1677, panowania naszego 3 r.

Jan Król

Locus sigilli

Ksiądz Jan Stanisław Witwicki opat płocki, regent kancelaryjej koronnej m.p.

2. *Uniwersał Jana III w sprawie opóźnień i nadużyć przy zwijaniu chorągwi i regimentów wojska koronnego – Warszawa, 23 marca 1677 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 177 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Mateusz Pruszek.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom, urządowi ziemskiemu, grodzkiemu i innym całej R.P. subseliis, tudzież wszystkim regimentom i chorągwiom po przeszłej ekspedycyjej żurawińskiej zwinionym podajemy do wiadomości.

Lubo w konstytucyjej o komisyyej przeszłej napisanej, osobliwy na te regimenty i chorągwie, które po odprawionym obozie żurawieńskim przez w. hetmanów naszych są zwinione, uchwaliliśmy mieć słuszny respekt, aby primo loco do zapłaty przed wojskiem w służbie R.P. zostającym należały i satysfakcyją słuszną odebrały. Że jednak codzienne nas od województw całej R.P. dochodzą kwerymonie na te osobliwie zwinione chorągwie i regimenty, które nie słuchając deklaracyjej w. hetmanów i bez służby zostając, od znaków swoich nie rozjeżdżają się, a co większa, passim, jako o tym mamy przestrogi, iż populo udając, że się to z naszą dzieje wiadomością, wielkie ekscesy, gromadno chodząc, w dobrach naszych królewskich, duchownych i ziemskich stawając czynią, egzakcyje na ubogich poddanych ciężkie wyciągają, dwory szlacheckie infestują, najeżdżają i różne wioleńcyje popełniają. Tedy my chcąc pohamować i powściągnąć wyuzdaną licencyją, wyraźne prawo ex consensu ordinum na terażniejszym sejmie przeciwko pomienionym regimentom i chorągwiom postanowiliśmy. Które niniejszemi uniwersałami naszymi do wiadomości województw i stanu szlacheckiego podajemy, całemu światu na oko pokazując, jako ojcowsko utrapionych ludzi compatimur calamitati, jako wszelką swawolę poskromić usiłujemy, jako żadnej w tym nie czyniemy koniwenyencyjej, terażniejszemi uniwersałami vigore napisanego prawa surowo pomienionym regimentom i chorągwiom rozkazujemy, aby zaraz od wzięcia wiadomości o postanowionym prawie i wydanych uniwersałach naszych rozjeżdżali się, in privato czekając naznaczonego z komisyyi ukontentowania. Które by zaś regimenty i chorągwie jako w. hetmanów dekretów, tak i terażniejszego prawa i uniwersałów naszych nie słuchały, tedy takowych nie tylko zasług wszystkich odsądzić zlecamy, i odsądzonych jako rebellis prawu, jako najeźnikom pokoju pospolitego znosić rozkazujemy, ruszywszy województwa i powiaty, ale z ordynansami od nas i w. hetmanów naszych na to ludźmi w służbie R.P. zostającemi.

Ten zaś uniwersał nasz aby do wiadomości wszystkich był podany, po grodach, parafiach i innych miejscach publicznych ogłosić i publikować rozkazujemy. A dla

lepszey wagi tenże uniwersał ręką naszą podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 23 miesiąca marca a. D. 1677, panowania naszego 3 r.

Jan Król

Locus sigilli

Ks. Jan Stanisław Witwicki opat płocki, regent kancelaryi koronnej

3. *Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Warszawa, kwiecień 1677 r.*

Druk w: *Vol. leg.*, t. 5, s. 244-245.

[...] Województwo poznańskie deklaruje na zapłatę wojsku sumę proporcjonalną czworgu pogłównych iuxta tariffam anni 1662, także podymnych pięciuro iuxta tariffam 1661 in thesauro Regni existentem, którą sumę na trzy raty podług deklaracyi województwa krakowskiego wydać deklaruje eo praecustodito, żeby duchowieństwo według deklaracyi sejmowej senatu duchownego de personis bonisque ac beneficiis suis w województwie poznańskim i kaliskim existentibus, do egzaktorów województw tychże contributiones wnosili. Sejmik relationis do Śrrody pro die 31 mai bierze sobie województwo poznańskie i kaliskie. [...] Województwo kaliskie per omnia jako i poznańskie. [...]

4. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 31 maja 1677 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 437-447v – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Kaziemierz Klimacki w imieniu marszałka sejmiku w dniu 9 czerwca 1677 r. [feria 4 post festum Solennis Pentecostensis proxima a. D. 1677].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 201-205 – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik relationis pro die 31 mensis mai roku 1677 do Śrrody zgromadzeni, do wiadomości donosimy.

Jako prędko od ichm. panów posłów naszych odebraliśmy dostateczną functionis ichm. przez drukowane konstytucyje rationem i zgodnych sejmowych sancitorum essentiam, tak wdzięczne serca ojcowskich in Rempublicam conatuum do przerzeczonych praesenti laudo stosujemy się uchwał.

A że to było *primae curae J.K.M. p.n.m. i całej R.P.*, aby była, tam ab intra, quam ab extra uspokoiwszy Rempubicam, cnemu rycerstwu gratificando ich krwawe zasługi condigna stała się *stipendorum* satysfakcja, a osobiwie tym, których *ex necessitate Reipublicae* przywinać przyszło, tedy i my wzięwszy przed się ichm. panów posłów naszych deklaracje, którzy *summam correspondentem czworgu podymnego iuxta tariffam anni 1662* i pięciorga podymnego *secundum abiurata anni 1661*, na trzy raty wnieść do skarbu deklarowali, i modum nam *contribuendi* na sejmik terażniejszy przywieźli.

Te uchwalamy podatki. Na pierwszą ratę, która wynosi wedle rachunku sumy z dwojgiem podymnego miasto wyprawy na przeszłym sejmie deklarowanego sumę pięciukroć sto czterdzieści i pięciu tysięcy, trzechset dziewięćdziesiąt i dwu zł, groszy dwudziestu dziewięciu. Poglówne jedno, które aby wedle konstytucyje na blisko przeszłym sejmie postanowionej ludzie w województwach naszych *cuiuscunque status et conditionis* tak w miastach, miasteczkach i wsiach J.K.M., duchownych i świeckich podług instryktarza anni 1662 et *tariffam* tegoż podatku do rąk niżej mianowanych ichm. panów poborców naszych płacieli, uchwalamy. Tak jednak, aby miasta i miasteczka, które na ten czas ogniem zniesione były, *iuxta iuramenta anni 1673* ten podatek płacieli.

Który to podatek pogłównego ichm. księża duchowni *cuiuscunque status et conditionis, et praeeminentiae*, tak z archidiecezji i kapituły gnieźnieńskiej, jak i kapituły poznańskiej, do rąk tychże ichm. panów poborców wedle tej konstytucyje płacić powinni. [444]

A że jeszcze *non sufficit* ten podatek pogłównego na tę ratę, tedy troje podymnego *iuxta abiurata 1661* uchwalamy i one z miast i miasteczek J.K.M., duchownych i szlacheckich *iuxta abiurata 1669*, we wsiach zaś *iuxta abiurata 1661*, spółnie z pogłównym a die 1 *mensis iulii anni praesenti*, ad diem 15 *mensis augusti anni eiusdem* do rąk ichm. panów poborców *sub poenis contra retentores sancitis* wydać obowiązujemy się.

Do których to podatków sumy ze czworga podymnego od ichm. panów poborców wybrane i czopowe, to jest a die 1 *mensis ianuarii anni currentis*, ad diem *ultimam mensis septembris*, szelężne zaś a *prima iulii ad ultimam septembris anni eiusdem* z miast i miasteczek duchownych, królewskich i szlacheckich, i wsiów przychodzące, i *retenta* u ichm. panów poborców, i za sól suchedniową u jm. pana żupnika województw naszych, przyłączamy.

Na drugą zaś ratę *ultimis diebus mensis decembris* przypadającą dwoje pogłównego według tejże taryfy 1662, a die 1 *mensis octobris ad ultimam eiusdem anni praesentis* deklarujemy. A *inquantum* co z tego podatku *supererit*, do trzeciej raty przykładamy, albo raczej liczymy.

Na trzecią zaś ratę, która in *iulio anno proximo venturo 1678 per legem publicam* deklarowaną przypada, czwarte pogłowne według tejże taryfy 1662, a die 1 *mensis mai, ad ultimam eiusdem anni eodem* do rąk ichm. panów poborców wypłacić powinni będziemy. A czego by nie dostawało, czopowe i szelężne a die 1 *mensis octobris in anno praesenti* poczynające się, a zaś *ultima mensis decembris in anno 1678* ekspirujące, z miast i miasteczek, także i wsiów duchownych, szlacheckich i J.K.M., które *praesenti laudo* do przyszłego da Bóg sejmu walnego *prolongujemy*, *naznaczamy*.

Które także ichm. panowie poborcy województw naszych wszystkich rat i percept sufficienter odebrawszy, tenebuntur dać rationem przed ichm. panami komisarzami naszymi anterioribus laudis sejmiku naszego postanowionemi, praeviis innotescentiis ichm.

Do których to podatków czworga pogłównego Żydzi w województwach naszych [444] wypłacenia należeć mają, także ludzie luźni po miastach, miasteczkach duchownych, szlacheckich i J.K.M. komorami mieszkający, i tułający się, czworo pogłówne vigore laudi anni 1674 praesenti laudo stringuntur płacić.

W którym wybieraniu podatku pogłównego tak w dobrach duchownych, szlacheckich i J.K.M., tak się ichm. panowie dzierżawcy i dziedzicy sprawować będą, jako instryktarz anni 1662 edocet, to jest aby uboższy mniej, a bogatszy więcej na tę kontrybucyją składał.

Do wybierania tych podatków w województwach naszych ichm. panów poborców naznaczamy, na pierwszą ratę do województwa poznańskiego jm. pana Samuela Gurowskiego, do województwa kaliskiego jm. pana Piotra Zeleńskiego podwojewódzkiego kaliskiego. Na drugą zaś i trzecią ratę do województwa poznańskiego jm. pana Andrzeja Miaskowskiego komornika granicznego poznańskiego, do województwa kaliskiego jm. pana Andrzeja Modlibowskiego burgrabiego powiatu kaliskiego.

Którzy to wyżej pomienieni ichm. panowie poborcy, po expiracyjej czasu zapłaćceniu tych podatków naznaczonego, delaty do sądów causarum fisci, które praesenti laudo extra quamvis iudiciorum castrensiu cadentiam uchwalamy, podać będą quam sufficientissime powinni, a po otrzymaniu kondemnat retenta per executionem fortem militare z grabieżą et officiosa in quovis castro taxatione eius a retentoribus iuxta laudum za dyrekcyi jm. pana Stanisława Zajączka windykować będą powinni.

Lubo konstytucja na przeszłym sejmie o cłach generalnych stanęła, która że jest prawom i swobodom stanu rycerskiego praeiudiciosa, tedy województwa nasze in executionem onej nie przywodzić, naprzeciwko onej solenissime się protestują i jako libertati nostrae nocivam nie akceptują. Succurendo jednak tak gwałtownym R.P. potrzebom, inny na to miejsce podatek uchwalamy, to jest prowent szelężny od wszelakich likworów, piw i gorzałek, i miodów wyszynkowanych w miastach i miasteczkach samych duchownych, szlacheckich i J.K.M. (wsie od tego podatku ekskludując), i onego currentiam a die 1 mensis iulii anni proxime venturi 1678 ad ultimam mensis iunii anni 1679 deklarujemy, i on do skarbu koronnego deklarujemy. [444v]

Ponieważ zaś cała R.P. podatek ten szelężny sobie uchwaliła, przeto województwa nasze laudo praesenti tenże prowent szelężny iuxta legem scriptum wydać do skarbu koronnego deklarują, nie pozwalając onego nikomu arendować, ale correspondentem summam tegorocznej arendzie summa 80 tys. inferre do skarbu oświadczają się, hoc praecauto, jeżeliby skarb koronny już komu ex privatis ten podatek arendował, tedy terażniejszą uchwałą sejmiku naszego miastom i miasteczkom in genere wszystkim województw naszych i wsiów inhibemus, aby tego podatku wydawać, ani w żadne kontrakty wchodzić nie ważyły się, sub onere similis alterius contributionis do województw, inquantumby refragarii mieli być, praesenti laudo nostri tenże podatek do rąk ichm. panów poborców oddawać tenebuntur.

A że coraz większe i nieznosne w województwach naszych wojsk i chorągwi przechodzących dzieją się insolencyje, czemu zabiegając, laudum sejmiku naszego po post coronationis sejmie in toto reasumujemy i popisy generalne przed ichm. panami kasztelanami województw naszych do zgromadzenia uchwalamy, w każdym powiecie tak poznańskiego, jako i kaliskiego województwa, na miejscach zwyczajnych pro die 14 mensis iunii anni praesentis postanawiamy. Na który czas i termin naznaczony jeśliby który z ichm. panów kasztelanów na te popisy nie zjachał, tedy fundując się na konstytucyi sejmu terazniejszego, która nam obmyślić sobie obronę pozwoliła i to terazniejsze sancitum nasze ratyfikowała, uchwalamy, aby każdy poena quadruplici vadii capitanealis ad cuiusvis instantiam, in foro castrensi vindicandam, sine appellatione był karany, salva exceptione jm. pana kasztelana poznańskiego²⁵⁶, przy boku J.K.M. zostającego. Z ichm. panów braci szlachty, który by pro termino assignato non compareret, ten solutioni poenae vadii simplicis capitanealis in foro itidem quovis castrensi województw naszych, sine quavis appellatione succumbere tenebitur. Excepta legalitate in legibus Regni de expeditione bellica sancitis i non praeiudicando sądzeniu sądów ziemskich i grodzkich. Poczet jednak in locum sui na [445] termin naznaczony zesłać każdy praesenti laudo obligatur. Powiat międzyrzecki aby się popisał w swoim powiecie, uchwałą sejmiku naszego pozwalamy. Kto by zaś mając dobra w różnych powiatach, w jednym się popisał powiecie, w drugim popisować się non obligatur.

A interea temporis, niżeli popisy nastąpią, jeżeliby się komu stała wiołencyja, tedy ichm. panowie rotmistrze in tali casu przeszłą uchwałą sejmików naszych obrani, potestate sua uti obligantur i brat bratu succurrere powinien będzie. Do którego sukkursu miasta i miasteczka J.K.M., duchowne i szlacheckie do poskromienia takowych ludzi swawolnych concurrere powinny będą, a to sub rigore poenae duplicis vadii capitanealis in foro quovis castrensis województw naszych extendendi, et sine appellatione vindicandi. W czym jeżeliby jakikolwiek casus stał się, województwa onych evincere obligują się.

A jako województwa vicissimi spoponderunt sobie evictionem mutuum in casu quocunque, tak wzajemnie vindictam illate iniuriae każdemu z braci pro suo quisque reputando mutuo probere powinien. Praecavendo jednak ulteriori securitati nostrae, wolno nam będzie na przyszłym da Pan Bóg sejmiku deputackim wewnętrznemu bezpieczeństwu województw naszych et indemnitati nostrae cum prorogatione dalszego sejmiku prospicere.

Komisarzów do odbierania sum pieniężnych według prawa za wybrańców ichm. panom exulibus podolskim przychodzących naznaczamy, do województwa poznańskiego jm. pana Macieja Cieleckiego, do województwa kaliskiego jm. pana Bartłomieja Droszewskiego. Którzy ichm. przez lat 3 continuo tej funkcji przestrzegać będą, póki ta pensio od R.P. ichm. panom Podolanom non expirabit. Wybieranie zaś tych pieniędzy in quantitate et realitate za tyle wybrańców, jak za śp. K.J.M. Michała registra pokażą wybierać, a nie inaczej powinni. [445v]

Więc że słuszne desiderium i pretensyje jm. księdza Stanisława Miaskowskiego opata oberskiego, brata naszego i ichm. panów synowców jego w tymże Podolu ratione

²⁵⁶ *Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.*

zgubionej i zawojowanej dziedzicznej substancji, tedy województwa nasze respektując na to, że ichm. panowie Podolanie kilkadziesiąt tysięcy w podział między się (pomniejszając ichm., *adaequata distributione*) wzięli, asekurują, że sumy te za wybrańców przez ichm. panów komisarzy województw naszych zgromadzone wydane nie będą, póki ichm. ad proportionem substancji swojej w Podolu zawojowanej w tejże sumie ukontentowani nie będą. Dlatego województwa nasze ichm. panów komisarzy tych sum obligują *praesenti laudo*, aby onych nie wydawali.

A że miasto Poznań pozwoliło sobie *privata autoritate*, *contra communem R.P.* i województw naszych *consensum*, in *privatum commodum* różne podatki uchwalić, tedy in hac materia *laudum anni 1672* ratione rachunków miasta tegoż reasumujemy i do skutku *moderni laudo* przywodziemy, aby przed jm. panem generałem i temi, których prawo mieć chce, *capta opportunitate temporis* rachunki oddali. A ichm. panowie komisarze rachunków odebranych na przyszłym, da Pan Bóg, sejmiku deputackim *sufficientem* dali *rationem*, *praesenti imponimus laudo*. Jeżeliby zaś toż miasto Poznań *vigore novellae constitutionis sibi concessae*, jakiegokolwiek uchwalić mieli podatki, tedy aby sine *aggravatione* stanu naszego i poddanych naszych stanowili, *praesenti cavemus laudo*.

Ratione actorum tak grodzkich, jako i ziemskich, i podkomorskich *lauda* przed-sejmowe, które *vim securitatis sapiunt* reasumujemy i aby tym prędzej do perfekcji swojej w dopisowaniu wzięły skutek, *rigorem poenae peculatus super personis et bonis eorum*, którzy *ad hoc negotium perficiendum* należą, *praesenti laudo interponimus et eundem rigorem in foro castrensi cum debita executione*, sine *quavis appellatione*, in *foro castrensi extendendum et vindicandum* deklarujemy.

Plebania przyczyńska na przeszłym sejmie jest inkorporowana do probostwa wschowskiego, na którą plebanią że wprzód niż konstytucja stanęła, zasła J.K.M. p.n.m. prezenta dana jm. księdzu [Stefanowi] Moręskiemu kanonikowi katedralnemu i proboszczowi farnemu poznańskiemu, człowiekowi godnemu, tedy nie tylko instancją naszą [446] do J.K.M. p.n.m. przez ichm. panów posłów wspierać wzięliśmy przed się, aby go to *beneficium vigore* prezenty doszło, ale też *laudo praesenti* to ponawiamy, *conservando auctoritatem* prezenty J.K.M. p.n.m.

A ponieważ z konstytucji teraźniejszego sejmu komisja w Sandomierzu na zapłatę wojsku złożona, *primis diebus mensis septembris anni praesentis* przypada, gdzie wszystkie *iniuriarum* sprawy mają być rozsądzone, tedy jm. pan [Jakub] Czyżewski *plenipotens* od województw naszych tam na ten termin *cum authenticis iniuriarum documentis comparere* powinien będzie *et praesenti laudo obligatur*. Którego in *vim* tej usługi i *expens* na komisji następujących suplementujemy sumą 500 zł, którą onemu u jm. pana poborcy poznańskiego do zapłacenia przekazując, jm. panu marszałkowi koła naszego zlecamy, aby wydał uniwersał do miast i miasteczek in *genere* wszystkich i wsiów województw naszych, obwieszczając, aby wszyscy *iniuriati*, to jest w miastach i miasteczkach aby burmistrz ze dwiema mieszczany, we wsiach zaś *factores bonorum* ze dwiema *ex plebeis* krzywdy swoje w grodach województw naszych poprzysiągłszy, przez żołnierza sobie poczynione, do rąk wyżej pomienionego jm. pana *plenipotenta* wcześniej przed komisją oddawali.

Na którą to komisję uprosiliśmy z pośrodka siebie komisarzów ichm. pana Piotra Ossowskiego stolnika wschowskiego z województwa poznańskiego, z kaliskiego zaś jm. pana Adama Mołskiego pisarza ziemskiego kaliskiego. Którym naznaczamy salarium po 2 tys. zł każdemu za asygnacją jm. pana marszałka naszego u ichm. panów poborców województw naszych, a inquantumby na tej funkcji ex necessitate komisji dłuższą nad 4 niedziele rezydencją kontynuować mieli, tedy województwa większy respekt ichm. asekurową. [446v]

Zlecamy przy tym ichm. panom poborcom naszym, aby w wypłacaniu asygnacyj skarbowych w osobliwym mieli respekcie asygnacje j.o. ks. jm. pana wojewody bełskiego, hetmana wielkiego koronnego²⁵⁷, aby tym prędzej prezencją swoją w obozie stanął. Jm. pana wojewody podlaskiego²⁵⁸, jm. pana kasztelana poznańskiego²⁵⁹, jm. pana krajczego koronnego²⁶⁰, praesidia białocerkiewskie i trembowelskie, regiment jm. pana generała [Marcina] Kątskiego, primarie jednak inhaerendo laudo anteriori nostro asygnacją chorągwi jm. pana Andrzeja Zaleskiego i regiment jm. pana starosty waleckiego²⁶¹, osobliwy powinni mieć respekt. Wyjąwszy tych mianowanych asygnacje iniungimus ichm. panom poborcom naszym, aby żadnych na potym asygnacyj nie wypłacali, tylko aby na komisji pieniądze gotowe wnosili, ponieważ bez pieniędzy non expedit Reipublicae komisji mieć.

Lauda wszystkie ratione conflagatorium i nowych osad na przeszły i na przyszły czas postanowione reasumujemy i one in libertatibus in laudis anterioribus do czasu naznaczonego, a osobliwie od czopowego i podymnego podatku we wszystkich in genere miastach i miasteczkach konserwujemy.

Asygnacje dwie na 2 tys. zł ze skarbu koronnego seorsive względem reszty prowiantu pod Toruń do skarbu nie dopłaconego wydane, jedną jm. panu poborcy województwa kaliskiego, a drugą jm. panu żupnikowi województw naszych²⁶² z reszty sumy za sól przychodzącej assignatariis thesauri Regni, a to ex vi evictionis od województw naszych jm. panu Andrzejowi Radlickiemu sędziemu ziemskiemu poznańskiemu assecuratae zapłacić zlecamy.

Na wykupno z więzienia jm. pana Aleksandra Potworowskiego zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego do jm. pana łączyckiego²⁶³ na zł tysiąc wydać asygnacją. Więc i jm. panu Stefanowi Zdanowskiemu towarzyszowi chorągwi jm. pana podkomorzego poznańskiego²⁶⁴ i drugą [447] jm. panu Prokopowi Lipskiemu towarzyszowi chorągwi jm. pana chorążego poznańskiego²⁶⁵, każdemu z nich na tysiąc zł do ichm. panów komisarzów województw naszych, także asygnacje zlecamy.

Którzy to ichm. panowie komisarze pomienione sumy ordynują do zapłacenia z reszt rachunków u sukcesorów jm. pana Wojciecha Dąbrowskiego, niegdy poborcy województwa kaliskiego. Którzy to panowie sukcesorowie pomienieni rachować się będą przed ichm. panami komisarzami, anterioribus laudis postanowionemi, przed

²⁵⁷ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda bełski, hetman wielki koronny. ²⁵⁸ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski. ²⁵⁹ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ²⁶⁰ Jan Karol Daniłowicz krajczy koronny. ²⁶¹ Piotr Żychliński starosta walecki. ²⁶² Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich. ²⁶³ Paweł Gembicki kasztelan łączycki. ²⁶⁴ Piotr Adam Opaliński podkomorzy poznański. ²⁶⁵ Władysław Michał Skoraszewski chorąży poznański.

sejmikiem deputackim, na którym ichm. panowie komisarze z odebranego rachunku uczynią relację.

Praeavent i w tym województwa nasze ichm. panów poborców swoich, aby na żadne largicje pieniędzy na raty ordynowanych nie wydawali.

A że jm. pan [Paweł] Morawski poborca przeszły kaliski [winny] został resztę województwom naszym 3096 zł, tedy zlecamy to jm. panu poborcy kaliskiemu, aby asygnację na tę pierwszą ratę dał na retentorów na sumę 1096 zł panom deputatom wojskowym, aby onę per executionem wedle przeszłego laudum wybrał i na asygnacji skarbowej wybrane konotował. A na 2 tys. zł, które jm. insolubilia deklaruje, zlecamy temuż jm. panu Morawskiemu, aby przed ichm. komisarzami województw naszych te delaty produkował i z tych produkowanych aby wychodził, pozwalamy.

I to sobie cavent województwa, aby lauda sejmiku naszego do wszystkich grodów województw naszych od jm. pana marszałka koła naszego dochodziły, także aby jm. pan żupnik²⁶⁶ na sól kwity w Śrziemiu według naznaczonego czasu publikację rozdawał, tudzież aby egzaktorowie lub arendarze szelężnego podatku sukolektorów w każdym mieli powiecie. [447v]

Ihm. panów posłów do J.K.M. p.n.m. uprosiliśmy, jm. pana Adama Małachowskiego i jm. pana Fabiana Rozna, który że się podjął sui sumptu tej funkcji, przeto tylko jm. panu Małachowskiemu na podróżny suplement 500 zł currenti monetae pozwalamy i one u jm. pana poborcy województwa poznańskiego, za asygnacją jm. pana marszałka koła naszego naznaczamy.

Ponieważ j.w. jm. pan kasztelan poznański²⁶⁷ na przyszłą komisję sandomierską podjął się funkcji, na którą jako wiele cały R.P., tak nie mniej i województwom naszym, dexteritate et autoritate praestare może, tedy województwa nasze in vim gratitudinis ofiarują jm. soli beczek 200. Więc i jm. pan Franciszek Żychliński meruit to w województwach naszych, abyśmy jego w defecie suplementowali desiderium, tedy onemu beczek soli 100 pozwalamy, a in supplementum więźniów, jako to jm. Macieja Biskupskiego, jm. pana Wojciecha Dzierżbińskiego, jm. pana Aleksandra Potworowskiego, jm. pana Prokopa Lipskiego, jm. pana Stefana Ziemeckiego, jm. pana Stanisława Szczypierskiego, jm. pana Seweryna Rozdżałowskiego, jm. pana Andrzeja Kraśnickiego, jm. pana Stefana Zdankowskiego, jm. pana Adama Zberkowskiego, na każdego pozwalamy po 100 beczek soli. OO. przy tym bernardynom poznańskim i franciszkanom po beczek 10. Które to sole jm. pan żupnik za asygnacjami jm. pana marszałka koła naszego wydać powinien będzie.

Którą to uchwałę sejmiku naszego jm. panu marszałkowi koła naszego ręką własną podpisać i pieczęcią stwierdzić, i onę do grodów województw naszych zleciliśmy. Datum w Śrzedzie, die 31 mai a. 1677.

Maciej na Niegolewie Niegolewski chorąży wschowski, starosta pobiedziski, marszałek koła rycerskiego średzkiego m.p.

Locus sigilli

²⁶⁶ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich. ²⁶⁷ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

5. *Rejestr szlachty na popisie powiatu kościańskiego – Kościan, 14 czerwca 1677 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Kościan 122, k. 515v-517v – oblata; w grodzie wschowskim oblatował Nob. N. sługa Mag. Mikołaja Zakrzewskiego kasztelana śremskiego w dniu 19 czerwca 1677 r. [sabbatho post festum Sacratissimi Corporis Christi Domini proximo a. D. 1677].*

Regestr w. jm. pana Mikołaja z Zakrzewa Zakrzewskiego kasztelana śremskiego, według laudum sejmiku średzkiego popisowania ichm. braci stanu rycerskiego w powiecie kościańskim 14 iunii w r. 1677 do grodu podany.

[1] Jm. pan podstoli koronny²⁶⁸, [2] jm. pan podkomorzy poznański²⁶⁹, [3] jm. pan cześnik kaliski²⁷⁰, [4] jm. pan cześnik wschowski²⁷¹, [5] jm. pan łowczy wschowski²⁷², [6] jm. pan starosta babimojski²⁷³, [7] jm. pan Franciszek Hryniewicki skarbnik bielski, [8] jm. pan Leon Zakrzewski, [9] jm. pan Mikołaj Pawłowski, [10] jm. pan Prokop Iwanowski, [11] jm. pan Władysław Ciecki, [12] jm. pan Gorzycki, [13] jm. pan Jarczowski [516], [14] jm. pan Hieronim Zakrzewski, [15] jm. pan Wojciech Miaskowski, [16] jm. pan Malcher Górowski, [17] jm. pan Stanisław Kurski, [18] jm. pan Andrzej Szczurski, [19] jm. pan Maciej Rokoszewski, [20] jm. pan Stanisław Choiński, [21] jm. pan Wojciech Kierski, [22] jm. pan Maksymilian Miaskowski, [23] jm. pan Karol Rydzyński, [24] jm. pan Jan Dzierżanowski, [25] jm. pan Andrzej Mycielski, [26] jm. pan Stanisław Jurkowski, [27] jm. pan Krzysztof Koryciński, [28] jm. pan Piotr Sulmowski, [29] jm. pan Kazimierz Rogowski, [30] jm. pan Jan Pierzchliński, [31] jm. pan Jan Piasecki, [32] jm. pan Daleszyński, [33] jm. pan Mikołaj Krzyżanowski, [34] jm. pan Stefan Pawłowski, [35] jm. pan Adam Konstanty Mielecki, [36] jm. pan Adam Rokoszewski, [37] jm. pan Jan Małachowski, [38] jm. pan Adam Karchowski, [39] jm. pan Stanisław Zadorski, [40] jm. pan Maciej Zadorski, [41] jm. pan Maciej Rydzyński, [42] jm. pan Aleksander Bronikowski, [43] jm. pan Wojciech Bronikowski, [44] jm. pan Ludwik Jaskulecki, [45] jm. pan Wincenty Gronowski, [46] jm. pan Wojciech Zakrzewski, [47] jm. pan Andrzej Zakrzewski, [48] jm. pan Wojciech Koszutski, [49] jm. pan Kazimierz Koszutski, [50] jm. pan Franciszek Koszutski, [51] jm. pan Jakub Koszutski, [52] jm. pan Jakub Gostkowski, [53] jm. pan Kazimierz Cielecki, [54] jm. pan Jan Cielecki, [55] jm. pan Marcin Szofdrski, [56] jm. pan Wojciech Szofdrski, [57] jm. pan Jan Zbijewski, [58] jm. pan Marcjana Bronikowski, [59] jm. pan Jan Kuniński, [60] jm. pan Adam Goliński, [61] jm. pan Stanisław Zakrzewski, [62] jm. pan Bogusław Chłapowski, [63] jm. pan Stanisław Radzewski, [64] jm. pan Marcin Zbijewski, [65] jm. pan Paweł Koszutski, [66] jm. pan Stanisław Mierzewski, [67] jm. pan Maciej Krzyżanowski, [68] jm. pan Stanisław Krzyżanowski, [69] jm. pan Zygmunt Chontopski, [70] jm. pan Andrzej Głoskowski, [71] jm. pan Franciszek Proski, [72] jm. pan Jan Świejkowski, [73] jm. pan Stefan Świejkowski, [74] jm. pan Stefan Manikowski, [75] jm. pan Maciej Karszecki, [76] jm. pan Maciej Wilkoński, [516v] [77] jm. pan Franci-

²⁶⁸ *Rafał Leszczyński podstoli koronny.* ²⁶⁹ *Piotr Adam Opaliński podkomorzy poznański.*
²⁷⁰ *Lukasz Rydzyński cześnik kaliski.* ²⁷¹ *Hieronim Poniński cześnik wschowski.* ²⁷² *Stanisław Kamiński łowczy wschowski.* ²⁷³ *Franciszek Żegocki starosta babimojski.*

szek Wilkoński, [78] jm. pan Stanisław Ossowski, [79] jm. pan Michał Kolnicki, [80] jm. pan Łukasz Koszutski, [81] jm. pan Franciszek Gostowski, [82] jm. pan Franciszek Malachowski, [83] jm. pan Piotr Karśnicki, [84] jm. pan Ostrowski, [85] jm. pan Jan Chłapowski, [86] jm. pan Adam Karśnicki, [87] jm. pan Wojciech Dzierzbicki, [88] jm. pan Wojciech Radomicki, [89] jm. pan Mikołaj Chełkowski, [90] jm. pan Jan Kochanowski, [91] jm. pan Kazimierz Brudnicki, [92] jm. pan Jan Zawadzki, [93] jm. pan Wacław Zawadzki, [94] jm. pan Andrzej Miaskowski, [95] jm. pan Franciszek Zdanowski, [96] jm. pan Franciszek Zbyszewski, [97] jm. pan Zygmunt Dąmbrowski, [98] jm. pan Łukasz Płaczkowski, [99] jm. pan Andrzej Kąkolewski, [100] jm. pan Wojciech Tymieniecki, [101] jm. pan Kazimierz Przedzyński, [102] jm. pan Łukasz Gruszczyński, [103] jm. pan Jan Bielawski, [104] jm. pan Adam Karliński, [105] jm. pan Stanisław Radzikowski, [106] jm. pan Adam Bogucki, [107] jm. pan Maciej Rosnowski, [108] jm. pan Wojciech Damecki, [109] jm. pan Świętosław Bojanowski, [110] jm. pan Wojciech Ramułt, [111] jm. pan Krzysztof Skarżyński, [112] jm. pan Franciszek Chełkowski, [113] jm. pan Bogusław Włostowski, [114] jm. pan Ludwik Raczyński, [115] jm. pan Andrzej Miaskowski, [116] jm. pan Wojciech Zawadzki, [117] jm. pan Rozdziałowski, [118] jm. pan Jerzy Wilkowski, [119] jm. pan Stanisław Wilkowski, [120] jm. pan Mikołaj Gajewski, [121] jm. pan Dymitr Reuth, [122] jm. pan Krzysztof Skarżyński, [123] jm. pan Jerzy Kamiński, [124] jm. pan Wojciech Sarnowski, [125] jm. pan Adam Kobeliński, [126] jm. pan Jan Kozierowski, [127] jm. pan Andrzej Gruszczyński, [128] jm. pan Jakub Dobracki, [129] ^ajm. pan Jakub Dobracki^a, [130] jm. pan Maciej Kotarbski, [131] jm. pan Paweł Dębowski, [132] jm. pan Fryderyk Łakiński, [133] jm. pan Kazimierz Chlewski, [134] jm. pan Andrzej Rola, [135] jm. pan Mikołaj Blacha, [136] jm. pan Stefan Grochowicki, [137] jm. pan Jan Popkowski, [138] jm. pan Jan Chlewski, [139] jm. pan Gogolewski, [140] jm. pan Kowalkowski, [141] jm. pan Jan Bogucki, [142] jm. pan Jan Mirosławski, [143] jm. pan Adam Rogaczewski, [144] jm. pan Adam Bieliński, [145] jm. pan Wojciech Zakrzewski, [146] jm. pan Piotr Biliński, [147] jm. pan Władysław Szczurski, [148] jm. pan Zygmunt Ziemiecki, [149] jm. pan Maciej Szczytnicki, [150] jm. pan Przecław Mysłowski, [151] jm. pan N. Wilkowski, [152] jm. pan Kazimierz Cywiński, [153] jm. pan Wiktoryn Kotliński.

Pocztę:

[1] Poczet w. jejm. pani nakielskiej²⁷⁴ z Golejewa²⁷⁵, [2] poczet jejm. pani łowczyzny wschowskiej²⁷⁶ ze Śląskowa²⁷⁷, [3] poczet jm. pana podkomorzego inowrocławskiego²⁷⁸, [4] poczet jm. pana Garczyńskiego Michała, [5] poczet jm. pana Stanisława Szoldrskiego, [6] poczet jm. pana Stanisława Daleszyńskiego, [7] poczet jejm. pani [Anny] Bojanowskiej surogatorowej poznańskiej, [8] poczet jm. księdza proboszcza wschowskiego, [9] poczet jm. pana Bnińskiego Wojciecha, [10] poczet jejm. pani [Teresy] Kęszyckiej

²⁷⁴ Anna z Radolińskich wdowa po kasztelanie nakielskim Władysławie Rogalińskim. ²⁷⁵ Golejewo, wieś w pow. kościańskim i woj. poznańskim. ²⁷⁶ Barbara Zakrzewska wdowa po łowczym wschowskim Franciszku Zakrzewskim. ²⁷⁷ Śląskowo, wieś w pow. kościańskim i woj. poznańskim. ²⁷⁸ Zygmunt Dąbski podkomorzy inowrocławski.

z Ptazzkowa²⁷⁹, [11] poczet jm. pana Łukasza Krzyżanowskiego, [12] poczet jejm. pani Rogalińskiej z Woźnik, [13] poczet jm. pana Aleksandra Koszutskiego, [14] poczet jm. pana Domiechowskiego z Gołębina²⁸⁰, [15] poczet jm. pana Bogusława Chłapowskiego, [16] poczet jm. pana Stanisława Rudnickiego, [17] poczet jm. pana Gruszczyńskiego, [18] poczet jm. pana Antoniego Bułakowskiego, [19] poczet jm. pana Macieja Skrzydleńskiego, [20] poczet jejm. pani Krzyżanowskiej z Dalabuszek²⁸¹, [21] poczet jejm. pani Katarzyny Kierskiej, [22] poczet ichm. panów Majkowskich, [23] poczet jm. pana Arcemberskiego, [24] poczet jm. pana Kociałkowskiego, [25] poczet jejm. pani Podlewskiej, [26] poczet jm. pana Jana Bielawskiego, [27] poczet jejm. pani Anny Lepickiej, [28] poczet jm. pana Stanisława Brudniewskiego, [29] poczet jm. pana Aleksandra Zakrzewskiego, ale był zdrów sam jm., [30] poczet jm. pana Śliwińskiego, [31] poczet jm. pana Piotra Pawłowskiego, [517v] [32] poczet jm. pana Andrzeja Trzesieckiego, [33] poczet jm. pana Andrzeja Niemieczkowskiego, [34] poczet jejm. pani Kierskiej z Jasienia²⁸², [35] poczet jm. pana Jana Krzyżanowskiego, [36] poczet jm. pana Jana Dzierżanowskiego, [37] poczet jm. pana Arnda, [38] poczet jm. pani Bery.

^{a-a} w tekście imię i nazwisko powtórzone dwa razy, być może pomyłka

‡ 6. Rejestr szlachty na popisie ziemi wschowskiej – Wschowa, 14 czerwca 1677 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 199v-199v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Mag. Franciszek z Rozrażewa Rozrażewski kasztelan przemęcki w dniu 14 czerwca 1677 r. [feria 2 post festum Sanctissimae et Individuae Trinitatis proxima a. D. 1677].

Rejestr ichm. panów obywateli ziemi wschowskiej na popis pro die 14 mensis iunii anni 1677, inhaerendo constitutionis Regni novella et laudo sejmiku relationis blisko przeszłego tu do Wschowy zgromadzonych.

In praesentia Francisci de Rozrażewo Rozrażewski castellani Prementensis.

1. Jm. pan Piotr Ossowski stolnik wschowski.
2. Jm. pan Andrzej Ossowski.
3. Jm. pan Adam z Rozrażewa Rozrażewski.
4. Jm. pan Franciszek Jaraczewski.
5. Jm. pan Jan Jerzy Drzewiecki.
6. Jm. pan Jan Przybyszewski.
7. Jm. pan Franciszek Tworzyński.
8. Jm. pan Friedrich Drzewiecki.
9. Jm. pan Jan Chwałkowski regent grodzki wschowski.
10. Jm. pan Jan Albricht Chwałkowski.

²⁷⁹ Ptazkowo, wieś w pow. kościańskim i woj. poznańskim. ²⁸⁰ Gołębina, wieś w pow. kościańskim, woj. poznańskim. ²⁸¹ Dalabuszki, wieś w pow. kościańskim i woj. poznańskim. ²⁸² Jasienie, wieś w pow. kościańskim i woj. poznańskim.

Poczty.

Od jm. pana Adama Kalkreutra pan Sebastian Samborski.

Od jm. pana Jana Żychlińskiego pan Joachim Mikołaj Drzewiecki

Od jm. pana Kazimierza Adama ^a pan Piotr Jędrzejewski.

Od jejm. pani Taszowej²⁸³ z Wygnańcyc²⁸⁴ Jan Tasze.

Od jm. pana Samuela z Bukowca Szlichtinka pan Łukasz Łącki.

Od jm. księdza proboszcza wschowskiego pan Stanisław ^a

Od jm. pana Henryka Thossa pan Maciej Pruszek.

Od miasta Wschowy pan Andrzej Łukawski.

Franciszek z Rozrażewa Rozrażewski kasztelan przemęcki

^a nazwisko nieczytelne

7. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat korzystnego dla dworu berlińskiego przebiegu sejmiku relacyjnego w Środzie, poselstwa stanów wielkopolskich do króla Jana III z podziękowaniami za uregulowanie relacji z sąsiednimi państwami, w tym z Brandenburgią-Prusami oraz dalszej współpracy Hohenzollerna z opozycją wielkopolską w sprawie powstrzymania intryg francuskich i szwedzkich nad Wisłą – Drezdenko, 22 czerwca 1677 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 b, k. 78-83v – oryginał.

Vom 22. Juny 1677

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

E. Churfürstl. Durchl. gnädigsten Befehl sub dato Berlin den 1. Juny zu unterthänigst gehorsambter Folge, hab ich mich nacher Groß Pohlen erhoben, undt ob ich zwar circa conclusionem des Landtages erst daselbst angelanget bin, hab ich doch so viel alß zu Beforderung E. Churfürstl. Durchl. hohen Interesses vonnöhten gewehsen, eines undt das ander erinnert undt remonstriret, wie viel denen sambtlichen großpolnischen Ständen daran gelegen, daß den französisch- undt schwedischen machinationibus am königlichen polnischen Hoffe gesteuert undt die gutte nachbahrliche Freundschaft mit E. Churfürstl. Durchl. undt dem Keyser unterhalten werden möge, in specie aber hab ich dem Herrn Crohn Groß Cantzler²⁸⁵, dem Starosten [78v] von

²⁸³ W rzeczywistości chodzi o rodzinę von Seher-Thoss, wywodzącą się ze Śląska, a osiadłą w ziemi wschowskiej. W tym przypadku Anna z Niebelczyc, wdowa po Heinrichu von Seher-Thoss.

²⁸⁴ Wygnańcycze, wieś w ziemi wschowskiej i woj. poznańskim. ²⁸⁵ Jan Leszczyński kanclerz wielki koronny, starosta generalny Wielkopolski.

Nowidwor Breza²⁸⁶ undt dem Landtfendrich von Calisch²⁸⁷ gedanckt, daß sie den Adel bey diesem Landtage dahin vermocht hetten, durch den Herrn Malachowski²⁸⁸ alß ihren Abgesandten S. Königl. Majestät Danck zu sagen, pro confirmatione pactorum mit den benachbahrten Potentaten.

Ich wolte nicht zweyßeln es würde zu beyderseits auffnehmen gereichen zumahl wann die gute Patrioten in der Republique, auff der französischen undt schwedischen Gesandten machinationibus bey Hoffe gutte Acht geben ließen, damit von denenselben nicht etwas angesponnen würde wodurch das gantze Konigreich wieder in Unruhr gesetzt undt die auff den Gräntzen wohnende von Adel in die eüerste Ruin ihrer Güter gestürzt werden könnten.

Der Herr Crohn Groß Cantzler im gleichen auch der Herr Breza vermeinten, daß eben zu dem Ende der Herr Malachowski auß algemeinem Schluß des Landtages zu Schroda, an Seine Königliche Majestät wehre geschickt worden, nicht allein vor die Confirmation der Pactorum zu dancken [79] sondern auch bey Seiner Majestät zu nahmen der bey den großpolnischen Woÿwodtschaften zu sollicitiren, alle främbde Werbungen in der Crohn ernstlich zu verbieten undt die Confoederation der abgedanckten Völcker gänztlich zu verhindern.

Dabey er dan auch zugleich S. Königl. Majestät ferner unterthänigst zu hinterbringen hette, wie daß auff diesem gehaltenen Seÿmick oder Creÿßtage auch einhellig beschloßen worden sey, daß sobaldt man mercken würde, daß sich die abgedanckte Völcker zusammenziehen undt es zu einer Confoederation des ausehen gewinnen wolte.

Man vor man auff sein undt selbige voneinander schlagen solte. Nun hielt er (der Cantzler) davor der Hoff würde hie wieder woll nichts einzuwenden haben, noch auch willens sein in Groß Pohlen einige Confoederation anspinnen zu lassen, besonders wo der König dergleichen im Schilde fuhrte würd er woll durch die Finger sehen, daß die abgedanckte Völcker sich in Klein Pohlen undt in Reußen unferne Lembergk zusammen vottirten undt alß den ungarischen Gräntzen nahe wehren [79v] allermaßen der französische Gesandte dem Konige Tag undt Nacht anläge, vor die auß Franckreich empfangene Gelder doch etwas zu thun undt zum wenigsten durch die Finger zu sehen, wan ein Theil der abgedanckten Völcker den Rebellen in Ungarn zu Hulffe ginge.

Ich habe hierauff weit leufftig remonstriret, daß wann auch dieses geschehen solte, dadurch doch die gantze Crohn in Unruhr gesetzt undt in einen neuen Krieg involviret werden würde, maßen dan alle Alliirten im Romischen Reich verbunden wehren, dem Keyßer zu assistiren undt diejenigen vor einen algemeinen Feindt zu halten, der sich in diesem Krieg mit einzuflächten, undt einen von ihnen anzugreifen undt Abbruch zu thun suchen wurde, dannenhero sowohl der Herr Cantzler als auch alle andre treue Patrioten des Vaterlandes, umb ihr eigen Heil undt Wolfahrt willen dahin würden müssen bedacht sein, daß der König in Zeiten von solchen Gedancken abgebracht werde.

²⁸⁶ *Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.* ²⁸⁷ *Chodzi zapewne o chorążycza kaliskiego Aleksandra Przyjemskiego.* ²⁸⁸ *Posłem stanów wielkopolskich wyprawionym do króla Jana III z podziękowaniami za utwierdzenie dobrych stosunków z sąsiednimi państwami, w tym z Brandenburgią-Prusami był Adam Malachowski.*

Der Starosta Breza gab zu verstehen, daß sie desfalls dem Herrn Malachowski a parte Instruction gegeben, sich dieser Dinge halber undt auch was der König in Dantzig vorzunehmen gedächte, auff's genaueste zu erkundigen, undt doferne er befünde den gemeinen Ruff wahr [80] zu sein, daß der französische Gesandte sich umb die ungarische Crohn bemühen undt desfalls Hülffe auß Pohlen den Rebellen zuzubringen suchen sollte. Er sofort dakegen beÿ dem Könige sich beschweren undt remonstriren sollte, daß die Stände einen neuen Reichstag zu Abschaffung der Exorbitancien alsobalt wiedrumb anzusetzen, inständig in S. Königl. Majestät dringen würden.

Ehr der Hoff es aber sobalt zu einem neuen Reichstag kommen ließe würd er lieber von seinem Propo abstehen undt die Confoederation wo nicht gäntzlich zu verhindern doch auff eine Zeitlang zu suspendiren suchen.

Was nun der gemelte Herr Malachowski mitbringen wurde davon versprach sowohl der Herr Cantzler als auch Breza E. Churfürstl. Durchl. Nachricht geben zu lassen, auch in Groß Pohlen ein wachsames Auge zu haben, daß keine Confoederation darinnen angespannen werden sollte wunschet in deßen beÿderseits, daß E. Churfürstl. Durchl. vermittelt göttlicher Hülffe mit Stettin baldt fertig werden möchten, weil dadurch der König auch auff andre Gedancken gerahten undt vielen französischen Concepten absagen würde. [...]

[83v]

unterthänigster gehorsambster Knecht J. Scultetus

Driesen, den 22. Junÿ 1677

8. *Uniwersał Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego, informujący o dzierżawie szelężnego z Wielkopolski – Warszawa, 25 czerwca 1677 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 463v-464 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Kazimierz Klimacki w dniu 28 lipca 1677 r. [feria 4 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1677].

Jan Andrzej z Raciborska Morstin podskarbi wielki koronny, tucholski etc. starosta.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, ale osobliwie j.w., w. ichm. panom senatorom duchownym i świeckim, urzędnikom koronnym, starostom, podstarostom, urzędom grodzkim, ziemskim i wszystkim in genere equestri ordini w województwach poznańskim i kaliskim mieszkającym obywatelom, m.m. panom [464] i braci przy zaleceniu posług moich braterskich, tudzież urzędem miejskim i wiejskim w pospolitości w dobrach J.K.M., duchownych i ziemskich znajdujących się ludziom wiadomo czynię.

Iż stosując się do ordynacyjej R.P. i konstytucyjej sejmu blisko przeszłego warszawskiego o dyspozycyjej prowentu napisanej, puściłem ów prowent szelężnego in arendam kontraktem moim skarbowym w województwach poznańskim i kaliskim

w. ichm. panom Stanisławowi z Krzycka Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu i Franciszkowi Gałęckiemu staroście bydgoskiemu, a to na rok zupełny, który się a die 1 iulii anni praesentis zaczynać, a die ultima iunii anni sequentis 1678 kończyć będzie. Warowawszy to specialiter ichm. kontraktem, aby pisarzów i sukkolektorów podług wolej i upodobania swego po miastach, miasteczkach i wsiach tak J.K.M., duchownych i ziemskich stanowieli. Ci zaś wszyscy likworami jakimikolwiek handlujący, abo na szynku likwor mający, dziesiąty szeląg na skarb koronny podług konstytucyj sejm coronationis 1676 anno, żadnemi się nie zasłaniając libertacyjami, albo ekscępcyjami, płacić powinni będą. Czego aby także i sukkolektorowie ichm. pilnie przestrzegali i piniądze wybrane co kwartał, praevio iuramento, jako prawo mieć chce, z regestrami ichm. panom kontrahentom oddawali, napominam. Tego zaś podatku cursum i egzakycey impedyjować nikt się ważyć nie będzie, sub poenis in convulsos legum descriptum. Na co się dla większej wagiej i pewnością własną przy pieczęci mojej skarbowej podpisuję ręką, w Warszawie die 25 iunii 1677 a.

Morstin podskarbi m.p.

Kazimierz Płaskowski [pisarz skarbu koronnego] m.p.

Locus sigilli

9. *Uniwersał Piotra Żelęckiego podwojewodzkiego kaliskiego i poborcy województwa kaliskiego w sprawie dzierżawy podatku szelężnego przez podskarbiego – Kowalewo, 27 czerwca 1677 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 464 – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Kazimierz Klimacki w dniu 28 lipca 1677 r. [feria 4 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1677].

Piotr z Żelęcic Żelęcki podwojewodzi i poborca województwa kaliskiego generalny.

Wszem wobec, komu to wiedzieć należy, a mianowicie j.w., w. ichm. m.w.m. panom i braci, przy zaleceniu braterskich służb moich, tudzież miastom, miasteczkom J.K.M., duchownym i świeckim, i urzędów do wiadomości donoszę.

Lubo przeszłym uniwersałem moim na wszystkie podatki do ręki moich należące, a przez uchwałę R.P. i sejmiku śrzedzkiego aprobowane, tę przestrożę dałem, aby szelężny podatek do sejmiku blisko następującego elekcyjnej deputackiej był we wszystkich dobrach województwa kaliskiego J.K.M., duchownych i świeckich wybierany i do decyzyj sejmiku tego był zatrzymany. Ponieważ jednak j.w. jm. pan podskarbi wielki koronny²⁸⁹ już ten podatek, stosując się do prawa R.P., w. ichm. panom, jm. panu Stanisławowi Krzyckiemu podkomorzemu kaliskiemu, jm. panu Franciszkowi Zygmuntowi Gałęckiemu staroście bydgoskiemu, pułkownikowi i dworzaninowi J.K.M. w arendę

²⁸⁹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

powzdał, tedy przeszły uniwersał mój, w którym przestroę dałem, aby był do sejmiku deputackiego ten podatek zatrzymany, rewokuję i do wiadomości donoszę, aby ten podatek do ręki wyżej mianowanych ichm. panów, lubo administratorów, superintendentów i sukkoletorów ich, jako z prawa R.P. i dyspozycyje j.w. jm. pana podskarbiego wielkiego koronnego należący, oddawany był.

O czym i uniwersały samych ichm. wyżej pomienionych ichm. panów kontrahentów doskonalej każdego z osobna informują. Który to uniwersał, aby tym prędzej do wiadomości doszedł, via cursoria aby był od miasteczka do miasteczka odsyłany i w dni targowe publikowany, urzędowi miejskim, duchownym, J.K.M. i świeckim zalecam. Na co się ręką własną podpisuję i pieczęć przyciskam. Datum w Kowalewie²⁹⁰, die 27 iunii a. 1677.

Piotr Żelęcki podwojewodzi i generalny poborca województwa kaliskiego m.p.

Locus sigilli

10. Manifest Samuela Gurowskiego poborcy województwa poznańskiego w sprawie braku wpływów z uchwalonych podatków – Kościan, 21 sierpnia 1677 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Kościan 122, k. 552v-553 – oblata; w grodzie kościańskich wniósł Gen. Samuel Gurowski w dniu 21 sierpnia 1677 r. [sabbatho post festum Assumptionis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1677].

Gen. Gurowski exactor de diligentia manifestatur.

Do urzędu i ksiąg grodzkich kościańskich obecnie przyszedłszy Ur. Samuel z Gurowa Gurowski województwa poznańskiego generalny egzaktor, [553] stosując się do laudum sejmiku średzkiego przeszłego, 31 mai w roku terażniejszym ekspediowanego, w którym podatku R.P., to jest jedno pogłowne i troje podymnych pro 15 mensis praesentis venturo augusti onemu wybierać na terażniejszą następującą pro primis diebus mensis septembris proxime venturis w Sandomierzu publico statu tę generalną na zapłatę wojsku koronnemu uchwaloną komisją odwieźć nakazano, solenną przed tymże urzędem, consulendo indemnitis suae, zanoszi manifestacją, a to w ten sposób, iż on luboby rad sumy pominione wybrał i na pominioną odwiózł komisją, tedy dotychczas, lubo po grodach pilnych sukkoletorów swoich tenże ur. pan poborca ma, nic penitus do rąk swoich nie odbierają, ani do niego odwożą, dla czego aż fortem wyprawiać musi i defacto już wyprawiał iuxta rigorem eiusdem laudi executionem. Aby zatym incuriae moderni manifestantis nie było na potym przyczytano, iterum atque iterum in vim diligentiae suae manifestatus est manifestaturque praesentibus, petens eandem manifestationem ad acta suscipi, quod obtinuit.

²⁹⁰ Kowalewo, wieś w pow. i woj. kaliskim.

11. Kwit Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego dla poborców województw poznańskiego i kaliskiego Kazimierza Grabskiego, Stanisława Rosnowskiego i Samuela Gurowskiego – Sandomierz, 9 września 1677 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 714, k. 223-224v – oblat; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jakub Mirosławski w imieniu Samuela Gurowskiego poborcy województwa poznańskiego w dniu 29 marca 1678 r. [feria 3 post Dominicam Iudica Quadragesimalem proxima a. D. 1678].

Jan Andrzej z Raciborska Morsztyn podskarbi wielki koronny, tucholski etc. starosta.

Oznajmuję komu to należy wiedzieć, iż ichm. panowie Kazimierz Grabski, Stanisław Rosnowski i Samuel Gurowski, egzaktorowie województwa poznańskiego podymnych numero 14 cum abiuratis na sejmie warszawskim in anno 1670 na zapłatę wojska uchwalonych, czyniąc dosyć prawu pospolitemu, tudzież deklaracyjej ichm. panów posłów swoich naonczas eo nomine na sejmie danej, sumę 14 podymnym podług taryfy anni 1661 korespondującą, videlicet 165 172 złp za asygnacyjami skarbowymi na zasługi wojskowe niżej opisanym wypłacili sposobem. [1] A naprzód j.w. jm. panu marszałkowi i hetmanowi wielkiemu koronnemu²⁹¹ ratione expens na Trybunale Radomskim anno [224] 1671, chorągwi kozackiej jm. pana starosty perejasławskiego²⁹² zł 3403 gr 9; [2] jm. panu Złotnickiemu²⁹³ donatywy wojskowej zł 1500; [3] chorągwi kozackiej jm. pana [Andrzeja] Modrzewskiego podczaszego sieradzkiego na jm. pana Latochowicza za szkody per decretum zł 2000; [4] jm. panu Chełkowskiemu od chorągwi jm. pana starosty horodelskiego²⁹⁴ zł 5000; [5] na ekspensa wojska tak polskiego, jako cudzoziemskiego zł 5000; [6] jm. panu Buszewskiemu na regiment jm. pana [Jana Wojciecha] Denemarka zł 350; [7] chorągwi kozackiej jm. pana [Jana Ignacego] Leszczyńskiego krajczego koronnego zł 9476 gr 23; [8] na piechotę serdyniacką jm. pana Motowiłła²⁹⁵ zł 10 000; [9] chorągwi kozackiej jm. pana Konstantego Soszyńskiego zł 24 237 gr 17; [10] regimentowi piezemu jm. pana [Mikołaja] Smoguleckiego starosty lipińskiego do rąk pana Asswerusa²⁹⁶ zł 5000; [11] w. jm. panu [Janowi] Tańskiemu instygatorowi koronnemu traktamentu zł 3000; [12] regimentowi piezemu jm. pana [Ernsta Ewalda] Blomberga zł 3000; [13] jm. pana generała [Józefa] Łączyńskiego zł 1000; [14] na ekspensa wojska polskiego i cudzoziemskiego zł 2000; [15] jm. pana [Jana Wojciecha] Dennemarka regimentowi piezemu zł 4000; [16] jm. panu miecznikowi koronnemu²⁹⁷ zł 5000; [17] na zasługi jm. pana [Wacława Wilhelma] Dobszyca obersterlejtanta J.K.M. zł 4000; [18] regimentowi piezemu jm. pana [Jana] Stachurskiego zł 1000; [19] jm. pana generała Wrangla²⁹⁸ zł 3500; [20] oo. karmelitom bosym zł 100; [21] oo. reformatom warszawskim za potrącone rekognicyje wojskowe zł 1000;

²⁹¹ Jan Sobieski – wówczas marszałek wielki koronny, hetman wielki koronny. ²⁹² Aleksander Lubomirski starosta perejasławski. ²⁹³ Mikołaj Złotnicki cześnik poznański, pułkownik. ²⁹⁴ Andrzej Prusinowski starosta horodelski. ²⁹⁵ Jan Samuel Motowidło pułkownik J.K.M. ²⁹⁶ Asverus Wrzospolski von Heydenpol podpułkownik. ²⁹⁷ Franciszek Jan Bieliński miecznik koronny. ²⁹⁸ Zapewne chodzi o Szwedę, Jana Wälfersa Wrangla, który w armii koronnej w latach 1664-1665 występował w randze obersterlejtanta. Być może u schyłku swej służby otrzymał rangę generała majora.

[22] oo. karmelitom bosym warszawskim powtórę zł 1900; [23] jm. panu [Ottonowi Ernestowi] von Rape obersterlejttnantowi zł 2600; [24] temuż jm. powtórę zł 2460; [224v] [25] regimentowi pieszemu jm. pana generała [Fromholda] Wulfa, primo zł 33 870, [26] secundo zł 3000, [27] tertio zł 1500; [28] chorągwi wołoskiej pana Michała Michałowicza wypłacone ex summa zł 6500, zł 30; [29] jm. pana [Aleksandra] Kłodnickiego podstolego braclawskiego zł 4120; [30] jm. pana Atanazego Miączyńskiego zł 1580; [31] jm. pana [Andrzeja] Staweckiego zł 832 gr 17; [32] regimentowi pieszemu jm. pana wojewody ruskiego²⁹⁹ zł 2860; [33] jm. pana generała majora [Krzysztofa] Koryckiego zł 2100; [34] jm. pana [Ernesta] Dönhoffa starosty starogardskiego zł 4000. Paratis ichm. intulerunt na komisji sandomierskiej zł 961 gr 24. Które to wszystkie sumy in unum computando, efficiunt generalem ut supra summam, videlicet 165 172 złp. Z takowej tedy sumy jako realiter modo supra specificato wyliczonej i oddania dokumentów do skarbu przerzeczonych ichm. panów egzaktorów insimul et semel kwituje i wiecznymi czasy etiam cum successoribus ichm. władzą urzędu mego ab omni impetitione uwalniam. Na co się dla większej wiary i pewności własną przy pieczęci mojej skarbowej podpisuję ręką. Działo się w Sandomierzu na komisji, dnia 9 września r. P. 1677.

Morsztyn podskarbi m.p.

12. Kwit Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego dla spadkobierców poborcy Zygmunta Twardowskiego i Kazimierza Grabskiego oraz Stanisława Rosnowskiego, komisarzy sejmikowych wyznaczonych do wypłacenia zebranych przez niego sum – Sandomierz, 9 września 1677 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 714, k. 324-325v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jakub Mirosławski w imieniu Samuela Gurowskiego poborcy województwa poznańskiego w dniu 29 marca 1678 r. [feria 3 post Dominicam Iudica Quadragesimalem proxima a. D. 1678].

Jan Andrzej z Raciborska Morsztyn podskarbi wielki koronny, tucholski etc. starosta.

Oznajmuję komu to należy wiedzieć, iż ichm. panowie sukcesorowie godnej pamięci jm. pana Zygmunta Twardowskiego, niegdy poborcy województw wielkopolskich, tudzież ichm. panowie Paweł Morawski, Kazimierz Grabski i Stanisław Rosnowski od województwa poznańskiego do wypłacenia asygnacyjej skarbowych post decessum jm. pana Twardowskiego obrani, czyniąc dosyć prawu pospolitemu i deklaracyjej ichm. panów posłów województwa poznańskiego na sejmie walnym warszawskim in anno 1661, ratione poborów numero 50 na zapłatę wojsku, na raty 3 wydać pozwolonych, danej, sumę na ratę wtórą poborom numero 15 korespondującą, z województwa poznańskiego przychodzącą, videlicet 238 633 złp gr 22, pieniędzy 9, za asygnacyjami

²⁹⁹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny.

jeszcze j.w. jm. [Jana Kazimierza] Kasińskiego podskarbiego wielkiego koronnego, antecesor mego, niżej opisanym wypłacili sposobem. [1] A naprzód rajtaryj j.w. jm. Jerzego Lubomirskiego marszałka wielkiego koronnego i hetmana polnego koronnego zł 400; [2] dragoniej jm. chorążego koronnego³⁰⁰ zł 500; [3] regimentowi jm. referendarza koronnego³⁰¹ zł 160; [4] tatarskiej chorągwi [324v] jm. pana Morawskiego³⁰² zł 500; [5] rajtaryj jm. pana wojewody sandomierskiego³⁰³ zł 1300; [6] chorągwi kozackiej ks. jm. [Michała Jerzego] Czartoryskiego wojewody wołyńskiego zł 10 527 gr 10; [7] teź chorągwi ad rationem nowej służby zł 1200; [8] kozackiej ks. jm. Konstantego Wiśniowieckiego zł 22 810; [9] kozackiej j.w. jm. pana Stanisława Potockiego hetmana wielkiego koronnego zł 160; [10] chorągwi usarskiej j.w. niegdy jm. pana Stefana Czarnieckiego wojewody ruskiego zł 33 944 gr 11 pieniędzy 17 i pół; [11] kozackiej tegoż jm. zł 20 000; [12] teź chorągwi na nowy zaciąg zł 1500; [13] rajtaryj jm. pana Jana Zamoyskiego wojewody niegdy sandomierskiego zł 130; [14] chorągwi kozackiej jm. pana Konstantego Lubomirskiego podczaszego koronnego zł 23 072 gr 25; [15] kozackiej ks. jm. Konstantego Wiśniowieckiego zł 1000; [16] kozackiej jm. pana podkomorzego sieradzkiego³⁰⁴ zł 64; [17] jm. panu Władysławowi Skoraszewskiemu chorążemu poznańskiemu jako posłowi naonczas od wojska donatywy wojskowej zł 700; [18] kozackiej jm. pana Krzysztofa Stępkowskiego ex summa zł 5747 zł 2665 gr 5; [19] kozackiej jm. pana Samuela Kuderowicza zł 3682; [20] chorągwi usarskiej śp. K.J.M. Jana Kazimierza nowego zaciągu zł 5996 gr 1; [21] kozackiej jm. pana [Aleksandra] Wojny zł 10 263 [325] gr 8 pieniędzy 10; [22] usarskiej jm. Króla Kazimierza zł 1000; [23] za podane rekognicje przez jm. pana Szpotańskiego zł 170 gr 12; [24] similiter na podane rekognicje na chorągiew jm. pana [Aleksandra] Wojny zł 300; [25] regimentowi piezemu jm. pana [Stefana] Czarnieckiego wojewody ruskiego zł 400; [26] piechocie węgierskiej jm. pana Mikołaja Janickiego wojskiego żydaczowskiego zł 10 000; [27] za postąpione rekognicje jm. panu kasztelanowi inowrocławskiemu³⁰⁵ zł 4000; [28] chorągwi kozackiej jm. pana Remigiana Jemiałkowskiego zł 1000; [29] chorągwi j.w. jm. pana [Krzysztofa] Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego zł 3768 gr 5 pieniędzy 10 i 3 ćwierci; [30] jm. panu Marcinowi Skoraszewskiemu za podane do skarbu rekognicje wojskowe zł 1000; [31] ichm. panom Władysławowi Skoraszewskiemu chorążemu poznańskiemu i Piotrowi Żychlińskiemu ratione furazów na wojsko wygodzonych zł 30 000; [32] regimentowi piezemu jm. pana Niemierzyca³⁰⁶ z raty klejnotowej zł 7 008 gr 4 pieniędzy 5; [33] rajtarii j.w. jm. pana Jerzego Lubomirskiego marszałka wielkiego i hetmana polnego koronnego ex summa 60 000, 35 401 gr 29 pieniędzy 2 i pół; a na ostatek przyjmuje skarb hoc loco sumę 6000 złp województwu poznańskiemu z poborów numero 15 secundum rata w województwie kaliskim nad sumę przychodzącą naddaną. Wszystkie tedy sumy wyżej opisanym sposobem wypłacone iunctim [325v] computando, generałem ut supra summam, videlicet 238 633 złp gr 22 pieniędzy 9, z której jako realiter

³⁰⁰ Jan Sobieski chorąży koronny. ³⁰¹ Jan Andrzej Morsztyn referendarz koronny w latach 1658-1668. ³⁰² W spisach wojska koronnego znajdowały się chorągwie Husseina Morawskiego i Bechtiera Morawskiego. ³⁰³ Jan Zamoyski wojewoda sandomierski. ³⁰⁴ Zygmunt Karol Przerebski podkomorzy sieradzki. ³⁰⁵ Wojciech Kadzidłowski kasztelan inowrocławski. ³⁰⁶ Stefan Niemirycz.

modo praemisso wyliczonej, tudzież oddanych dokumentów do skarbu przerzeczonych ichm. panów sukcesorów jm. pana [Zygmunta] Twardowskiego, także od województwa obranych ichm. panów poborców insimul et semel władzą urzędu mego kwituję i wiecznemi czasy, etiam cum successoribus ichm. a quarum impetitione wolnemi czynię, na co się dla większej wagi, pewności własną, przy pieczęci mojej skarbowej podpisuję ręką. Działo się na komisyyj sandomierskiej, r. P. 1677, dnia 9 września.

Morsztyn podskarbi m.p.

10. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1677 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Z województwa poznańskiego wybrano Wacława Leszczyńskiego wojewodę podlaskiego (Bibl. PAU i PAN, rkp. 1070, k. 404v; Bibl. Oss., rkp. 5809, s. 57) oraz Jana Stanisława Korzeniewskiego starostę kościańskiego i Wojciecha Konstantego Brezę starostę nowodworskiego (NGAB, Fond 695, opis 1, nr 79, k. 35-36v) z nieznanego województwa. Czwarty deputat nieznanym.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 128-129.

1. Laudum sejmiku deputackiego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 13 września 1677 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 752, k. 245-247v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Gen. Ludwik Radzicki w dniu 16 września 1677 r. [feria 5 post festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima a. D. 1677].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 294, k. 499v-500v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 177, k. 234-236 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik deputacki do Śrrody zgromadzeni, donosimy do wiadomości. Naprzód jako na przeszłym sejmiku relationis cła generalne in aggravationem et oppressionem stanu naszego szlacheckiego w konstytucyje sejmowe, stantibus tot contra-

dictionibus ordinum wpisane, laudo nostro znieśliśmy, ex eo motivo opresyjej naszej szlacheckiej legacyją do J.K.M. p.n.m. formowaliśmy i reskrypt z kancelaryjej J.K.M. dosyć w tej okazyjej pomyślny odebraliśmy, tedy widząc, że uniwersały jm. pana podskarbiego koronnego³⁰⁷ i przeciwko uchwale naszej, i przeciwko reskryptowi J.K.M. in contrarium nituntur i wybieranie cła tego superintendentowi serio nakazują, tak się w tym punkcie deklarujemy i tę wolę naszą in universum wszystkim miastom, miasteczkom, wsiom, kupcom i quocunque modo do tego należącym donosimy, aby dla tego, jako nulliter et indebite wpisanego, contra naturae status tej R.P., w której konstytucyje wszystkie praevisio unanimi consensu posłów ziemskich wpisane być powinny, nie wydawali, superintendenti skarbowi wybierać się go nie ważyli, uniwersałów żadnych w tej okazyjej skarbowych, które aggravationem nostram redoleat, nie słuchali.

A inquantumby pomienioni superintendenti contumacius w tej sprawie postępować sobie chcieli i te cła extorsive wybierali, którzy szlacheckie i kupieckie eo nomine et titulo hamowali, tedy pozwalamy praesenti laudo nostro, aby każdy takowych superintendentów coerceat, szarpać się nie pozwalał et iure naturali obrony zwyczajnej bronił. [245v] Z takowych każdemu omnimodam przez województwa wszyscy in universum ręczemy evictionem, co się tylko do cel generalnych na przeszłym sejmie wpisanych ściągać ma.

Insuper do wszystkich miast i miasteczek, komór skarbowych, kupców, zlecieliśmy wydać uniwersały jm. panu marszałkowi koła naszego, znoszące tej iniustam cel koronnych extorsionem, który jeżeliby z tej okazyjej in ius aliquod był pociągniony, omnimodam jm. ręczemy evictionem, ponieważ te uniwersały ex communi consensu et intimatione nostra dzieją się.

Donosimy i to miastom, i miasteczkom, i wszystkim in genere do podatku szelężnego należącym, iż z pewnych konsyderacyjej na sejmiku przeszłym per laudum publicum podatek szelężnego na sejmie przeszłym na zapłatę wojsku uchwalony, przy województwach zatrzymaliśmy, tedy ex emergentibus noviter rationibus, respektując na wielkie zasługi nie tylko w tych województwach, ale całej R.P. w oczach świata polskiego, non levi mortalis et vi spatii podjęte jm. pana podkomorzego kaliskiego³⁰⁸, któremu należyty w tym wyświadczyć respekt. Koszty jego ustawiczne in publicum spendowane w pilnej konsyderacyjej mając i one praefando administracyją podatku tego, temuż jm. panu podkomorzemu kaliskiemu conferimus. I żeby wszyscy do tego podatku należący, nie zasłaniając się przeszłą uchwałą naszą, ale według konstytucyjej wprzód coronationis, a potem na sejmie przeszłym uchwalonej, ten podatek szelężnego za dyspozycyją jm. pana podkomorzego kaliskiego do rąk superintendentów jego oddawali i od nich kwity otrzymywali, serio iniungimus. Tak jednak, że kontrakt jm. pan podkomorzy kaliski nie ze skarbem koronnym, [246] ale z województwy mieć będzie i zaraz do spisania kontraktu tego przy jm. panu marszałku koła naszego ichm. kontrahentów albo komisarzów, którzy imieniem naszym z jm. według kontraktu skarbowego kontraktować będą, naznaczamy. Jako to jm. pana kasztelana śremskiego³⁰⁹, jm. pana

³⁰⁷ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ³⁰⁸ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski.

³⁰⁹ Mikołaj Zakrzewski kasztelan śremski.

sędziego poznańskiego³¹⁰, jm. pana stolnika kaliskiego³¹¹, jm. pana starostę kcyńskiego³¹², jm. pana starostę nowodworskiego³¹³, jm. pana starostę średzkiego³¹⁴, jm. pana komornika poznańskiego³¹⁵, jm. pana [Adama] Kwileckiego, zlecając tym ichm. unius vel alterius absentia non obstante, aby z jm. panem podkomorzym kaliskim za sumę w kontrakcie skarbowym wyrażoną, to jest 80 tys. zł monetae currentis, z obudwu województw kontraktowali i omnimodam jm., jako we wszystkich kontraktach znajduje się super casus fortuitos, z których teraz jednym Pan Bóg nawiedzać poczyna, ręczyli evictionem. Kontrakt z jm. spisany przy sobie ichm. contrahentes zatrzymają, a drugi do rąk jm. pana podkomorzego oddadzą. Ten zaś kontrakt we Środzie albo w Poznaniu spisać powinni.

Elucydując punkt o urządach w laudum przeszłym napisany tak deklarujemy, że urzędnicy i dygnitarze wszyscy, in possessione urzędów swoich będący, także dzierżawcy dóbr królewskich od tenut według instruktarza 1662 pogłówne wnosić powinni, a województwo derpskie, łączyckie i starostwo ostrzeszowskie, ponieważ w ręku inszych posesorów, tedy do wniesienia tego podatku od tych dygnitarstw possessores bonorum non tenentur moderni.

Cóż nad to jaśniejszego, że wiele całej R.P. na konserwacyjej [246v] dóbr królewskich należy, które magnam partem podatków R.P. składają i żołnierza zimują, tedy przywołując do efektu konstytucyją przeszłą, która według dystrybucy roku przeszłego uczynionej, trzy części hiberny wydane dobrom królewskim iniunxit, a czwartą część, respektując na umniejszenie wojska, dobrom królewskim defalkowała, tedy tej dystrybucyjej w niwczym wzruszać Komisya Lwowska nie powinna. I jeżeliby komisya co w tym więcej uczynić chciała, protestować się o to solenissime zlecamy jm. panu stolnikowi poznańskiemu³¹⁶ jako komisarzowi województw naszych i żeby się w żadną nową dystrybutę nie wdawał, laudo praesenti iniungimus, ponieważ ta appendix nowego pomiarkowania dóbr królewskich w konstytucyją przeciwko zgodzie powszechnej weszła, przeciwko któremu punktowi zlecieliśmy protestować się ichm. panom posłom.

A lubośmy in recompensam cła generalnego, szelężne po miastach pozwolili, tedy wybierane przez ichm. panów poborców być powinno, a ichm. panowie poborcy zatrzymać je aż do sejmu i dalszej województw decyzyje powinni, pod żadną dyspozycyją skarbową nie wydawając podatku tego, sub solutione de suo, o czym mówić zachowujemy sobie do sejmiku przyszłego deputackiego, jako też i w inszych materyjach statum nostrum concernentibus.

Doniesiona krzywda jejm. pani kasztelanki wieluńskiej znalazła w sercach naszych należytą kompasję, zlecamy tedy jm. panu marszałkowi koła naszego list napisać do J.K.M. prosząc, aby raczył J.K.M. descendere in iudicium nieodwłoczne tej sprawy.

Lubo przy tak wielkich ekspensach publicznych nie zapominamy przecie braci naszych w kajdanach pogańskich niedawno [247] jęczących i deklarujemy jm. panu

³¹⁰ Andrzej Radlicki sędzia ziemski poznański. ³¹¹ Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski. ³¹² Maciej Mielżyński starosta kcyński. ³¹³ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ³¹⁴ Jan Cerekwicz starosta średzki. ³¹⁵ Andrzej Mieszkowski komornik ziemski poznański. ³¹⁶ Kasper Franciszek Modlibowski stolnik poznański.

Grudzielskiemu zł 1000, na który wydać asygnacją do ichm. panów posesorów Radosiewia zlecamy jm. panu marszałkowi naszemu.

Jako chrześcijańskim politowaniem przyjmujemy et compatimus miejscom wszystkim przez plagę Bożą powietrzem zarażonym, tak z tejże chrześcijańskiej kompasji pogłównie z tych ludzi, których śmierć pozabierała, odpuszczamy, ani do taryfy anni 1662 pociągnioni od ichm. panów poborców być mają. Ale przecie po uśmierzeniu tego gniewu Bożego od tych, którzy in vivis zostaną, płacić będą powinni, praevis corporali iuramento w grodzie przez osoby szlacheckie praestando, że tyle ludzi umarło i tyle ich, nie więcej, zostało, od których płacą. Toż się ma rozumieć o wsiach Graboszewie³¹⁷, Graboszewku³¹⁸, Chwalibogowie³¹⁹ i Ossowcu³²⁰.

Dawno, ale prawdziwie rzeczono, że novibus antiquis res stetit Romana, zaczym i my wracamy się ad antiquam praxim, która w kołach naszych zwyczajna bywała, że na sejmikach przedsejmowych rachunki z ichm. pany poborcami ante omnia ekspediowane bywały, wracamy się i teraz do tak świętobliwego zwyczaju i te rachunki wszystkie, aby in posterum na sejmikach ekspediowane bywały, praesenti laudo postanawiamy, ani terażniejszej uchwale naszej obstare to może, żeśmy na przeszłym sejmiku relationis ichm. panów komisarzów do rachunków obrali byli, bo się te wszystkie rachunki ex unanimi consensu uchwałą terażniejszą na sejmiki przenoszą.

A że tak wiele konstytucyjej, aby miasta te wszystkie, które wsie do miast trzymają, rachowały się z percept i intrat swoich, reasumimus tak wiele uchwał naszych i tym ichm., [247v] którym to competit de iure, jako najpilniej te rachunki miast zalecamy, osobliwie Poznania, których od tak wielu lat nie czynieli i czynić recusant, toż się ma rozumieć i o Kościanie.

Które to laudum aby wiadomości wszystkich doszło, zleciliśmy jm. panu marszałkowi naszemu do grodów podać i to laudum nasze ręką jm. pana marszałka naszego podpisać. Działo się w Śrzedzie, na sejmiku śrzedzkim deputackim, r. P. 1677.

Stanisław Korzeniewski starosta kościański, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego deputackiego m.p.

Locus sigilli

³¹⁷ Graboszewo, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim. ³¹⁸ Graboszewko, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim. ³¹⁹ Chwalibogowo, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim. ³²⁰ Ossowiec, wieś w pow. gnieźnieńskim i woj. kaliskim.

2. *Uniwersał Macieja Cieleckiego komisarza sejmikowego do wybierania podatku łanowego na egzulantów podolskich – Poznań, 13 września 1677 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 753, k. 21-21v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Kozłowski w dniu 30 października 1677 r. [sabbatho in vigilia festi Omnium Sanctorum a. D. 1677].*

Wszystkim wobec, a mianowicie j.w., w. ichm. panom starostom, dzierżawcom i sławetnym panom wójtom, urządowi wszelakim miast i wsiów dóbr J.K.M. dzierżawcom i posesorom na wybranieckich łanach zostającym, przy zaleceniu braterskich, uprzejmym submisji moich, umyślnymi praesentibus cursoriis podawam do wiadomości.

Iż wzięwszy funkcję auctoritate sejmiku średzkiego 31 mai anno praesentis relacyjnego sejmowego ekspediowanego komisarzską na osobę moję do województwa poznańskiego, a to na wybranie sum [21v] pieniężnych z łanów wybranieckich uchwały konstytucją sejmu terażniejszego koronnego, blisko przeszłego, ichm. panom exulibus podolskim do trzech lat naznaczonych, powinności officii mei czyniąc dosyć, pomienionych ichm. panów starostów, dzierżawców proszę, urzędów zaś wójtowskich i jakichkolwiek dóbr tychże posesorów napominam, abyście w.m.m. panowie kontrybucją tę łanową wybraniecką z łanu vigore legis publicae po 100 zł wybrawszy, do grodów swoich na św. Marcin blisko następujący odwozieli i wybraniecką tę kontrybucją in quantitate et qualitate za tyle wybrańców, jako za ś.p. K.J.M. Michała registra pokaza i pokazują rzetelnie i skutecznie, do rąk moich nieodwłocznie, sub poenis legibus expressis oddawali, także od kwitów laudo roborare po talerze kwitowe.

Uniwersał zaś ten mój, gdziekolwiek w powiecie poznańskim, w którym mieście i miasteczku dochodzić będzie, aby per ordinationem tychże miast i miasteczek urzędów per cursorias od miasta do miasta był przesyłany i gdziekolwiek oddany będzie, testimoniis officiorum, id est urzędów był podpisany i do grodu powiatu tegoż, z którego wyszedł, w niedzielę i w targowe dni wprzód publikowany, odesłany, na co dla pewności ręką mą się podpisuję i pieczęć moję przycisnąć kazałem. Działo się w Poznaniu, w poniedziałek przed Podwyższeniem Krzyża św. r. P. 1677.

Locus sigilli

Maciej Cielecki komisarz województwa poznańskiego m.p.

3. Informacja o dwóch deputatach z województw poznańskiego i kaliskiego do Trybunału Koronnego (Brezie i Korzeniewskim) w liście Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Kostrzyn nad Odrą, 30 kwietnia 1678 r.

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, nr 79, k. 35-36v – oryginał.

[36a] Vom 30. Aprilis 1678 [...]

Also muß ich dieses dabey erinnern, daß mir der Starost von Coszan³²¹ bereits vor 3 Wochen geschrieben (welches Schreiben ich auch in originali eingeschickt) auch durch seinen Diener sagen lassen, daß er balt nach der Hochzeit mit [36av] dem Starosten Breza³²² zugleich alß Deputirte von der Ritterschafft auff das Tribunal nach Lublin gehen undt sich daselbst etliche Wochen auffhalten würden [...].

11. Sejmik deputacki w Środzie, 21 marca 1678 r.

Sejmik zebrany na mocy konstytucji sejmu 1676 r. „Trybunał Koronny”³²³.

Sejmik zakończony sukcesem, deputaci nie są znani.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 135-136.

1. List Jana Leszczyńskiego wojewody krakowskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w związku z obawami szlachty wielkopolskiej z powodu wojny ze Szwecją – Gołanice, 7 lutego 1678 r.

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, 79, k. 19-19v – oryginał.

Nobilis et generose domine.

Iam fortis horum palatinatum Maioris Poloniae nobilitatis eoque impressius in animis illorum radices agens de suspecta vicinitate apprehensio et e converso non va-

³²¹ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański. ³²² Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ³²³ Konstytucja sejmu 1676 r. „Trybunał Koronny” (Vól. leg., t. 5, s. 177-178).

nus rumor novi bellici per Silesiam reprimendo a nobis periculo constituti apparatus denunciatorias hac de re ad serenissimum a me expresserunt. Nec defui maturae ex amore et studio publicae securitatis tanto his mediis occurrere discrimini quam evidentem in responso serenissimi obtinui cum sufficienti bonae vicinitatis contestatione declarationem. Et non dubio has de nobis opinionum, quas iniquus et invidens pacati status turbo pepererat, dissipabit nebulus haec tam clara serenissimi nostri conservandae inter vicinos amicitiae explicatur. Enim vero per expressum et facile cognoscendum alienum esse ab hac intentione serenissimi animum cum rectitudinem suam toti exploratam orbi, tantae obnoxiam credulitati attestatur. Nec praesumendum a quopiam talia pactis et foederibus repugnantia aut moliri, aut meditari cum lubricam spem concipientes nondum ab immani bello Turcico evoluti, ambiguum pacem cel potius atrocius bellum ex aspero apud Portham Othomanicam tractatum perspicimus consideremusque. Luculentius adhuc in literis ad serenissimum [19v] Romanem imperatorem, noster serenissimus et enucleatius denuntiat quibus fraterni et optimi vicini affectus perhibet argumentum in demandata cura profligandi has exautoratorum militum turmas impetum in viciniam molientes, qui tantum externorum et impossessionatorum manu aucti et conglobati. Haec omnia ex annexa serenissimi ad serenissimum imperatorem literarum copia abunde intelliget aliaque perspiciet in rem serenissimi electoris probata et continuata documenta.

Insuper ne altius in mentibus infedeat dispersae quasi ex conducto militum conscriptiones per Poloniam, serenissimus literis suis universalibus seriis et rigorosis hoc novos delectus exterminandos censuit. Quas literas penes me in casum innovationis horum licentiosorum retinebo. Ad extremum certum memoriale conscriptum a legato regis Sveciae porrectum Regi nostro hic appono. Primum memoriale video non successit cum his incusat regis et regni Sveciae infelicitatem, quod ad primum nullum retulerit responsum. Diversa hic et omnia suspicionem plena, quae ut pateant dominationi vestrae solus ex affecto quo propendeo in publicam securitatem percupio. Interim me de novis emergentibus externorum praecipue Sveciae certum favat rogo, ut qui sum dominationis vestrae benevolus amicus.

Gólanicy, die 7 februarii 1678

Joannes comes de Lesno palatinus Cracoviensis m.p.

2. *Uniwersał Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego, dzierżawcy dochodów szelężnego z województw wielkopolskich – Poznań, 15 marca 1678 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Kościan 122, k. 553v – oblata; w grodzie kościańskim oblatorwał Spect. Daniel Białysz sukkolektor poborcy w dniu 16 marca 1678 r. [feria 4 post Dominicam Oculi Quadragesimalem proxima a. D. 1678].*

Stanisław z Krzycka Krzycki podkomorzy kaliski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, mianowicie miastom, miasteczkom i wsiom tak starej, jako i nowej osady, tudzież i królom tarczowym w dobrach J.K.M., duchownych i ziemskich, w województwie poznańskim będącym, więc i kontrahentom podatku szelężnego trzymającym.

W wielkim mi to podziwieniu, że tak uporem i niedbale stawacie, jakoście widzę zwykli przez swoje zwłoki w labirynty niepotrzebne ichm. panów poborców wprawiać, tak i mnie rat namówionych, więc i pieniędzy wybranych na kwartały zwyczajne, chociaż kilka razy uniwersałami mojemu przestrzeżeni, oddawać nie chcecie, przez co mnie w konfuzję i trudności przywodzicie, kiedy ja asygnacje skarbowe wszystkie wypłacać muszę. Tak tedy niniejszym uniwersałem moim serio każdego napominam, abyście dalszej już prolongacyjej w tym oddawaniu podatku szelężnego nie czynili, czasem co prędszem z ratami przerzeczonymi i pieniędzmi wybranymi do Poznania odwozili i realiter oddali.

Co aby inaczej nie było, sub poenis contra retentores pecuniae publicis sancitis, których w trybunale windykować przysłoby mi. Interim też egzekucja per laudum mi dana wynijść musi. Ten uniwersał na ten czas ręką moją dla lepszej wiary podpisałem, który aby dniem i nocą niemieszkanie, podług zwyczajów był z miejsca na miejsce przeselany i po targach publikowany, pilnie żądam. Dan w Poznaniu, dnia 15 marca r. 1678.

Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski

Locus sigilli

3. *List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie poselstwa z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego do Jana III – Kostrzyn nad Odrą, 2 kwietnia 1678 r.*

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, nr 79, k. 35-36v – oryginał.

[35] Vom 2. Aprilis 1678.

Durchlauchtigster Churfürst Gnädigster Herr.

^aDer zu Schroda versamlet gewesene Adel habe resolviret an den König zu schicken und ein und anderes pro bono publ[ico] vorstellen zu laßen^a.

E. Churfürstl. Durchl. überschick ich unterthänigst was, der der Starost von Koszan³²⁴ vom 3 dieses an mich abgehen laßen, worinnen er anfanglich berichtet, daß der Adel in Groß Pohlen unlangst zu Schroda seÿ versammelt geweshen undt unter anderen Beschloßen habe, eine Gesandtschafft an den König zu schicken, undt zu fragen woher es komme, daß den Gesetzen des Reichsschlus stracks zu wieder in den Woÿwodtschafften hin und wieder geworben undt vor wehm die Völcker zusammen gebracht wurden? Und dann auch daß der König durch öffentlichen Patenta solche Werbungen nicht allein verbieten sondern auch die Jenig so sich ein frömbden Dienste begeben, vor infamibus erklehren, und ^bdaß^b in allen S. K. M. mit dem benachtbahrten Potentaten gutte [35v] Freundschaft und Frieden beÿzubehalten suchen mögten. Was die Deputirte vor Resolution von Könige mit zurucke bringen würden dieselbe, wolten sie 8 Tage nach Ostern, an eben denselben Ohrt wiederumb in groster Versammlung beÿ Pohsen erwarten, und alß den darauff weiter einen Schluß machen.

Im übrigen meldet er zwar auch in demselben Schreiben, daß er vor dieser Zusammenkunfft gerne mit mir sprechen wolte, weil aber die Zeit zu kurtz felt, ich auch ohne E. Churfürstl. Durchl. gnadigste special Order sofort zu ihnen zu reißen mich ^c unter stehen dürffen, auch beÿ mir überlegt daß es nicht eben dienenlich sein würde, mich eben zu der Zeit in Pohsen oder der Ohrten zu finden wan die Versammlung des Adels, daselbst gehalten wirdt. Alß hab ich ihm geantwortete, daß der mir von ihm angesetzte Terminus zu unserer Zusammenkunfft zu kurtz fiele, undt daß ich zuorderst noch ein Schreiben nach gehaltener Zusammenkunft des Adels ^dvon ihm verwehreten ^eundt alß dann auch befindung drauf nehmen^e ^d zu ihm kommen wolte, da ferner es vermöchten sein undt von E. Churfürstl. Durchl. gnädigsten befohlen werden würde. Zu deßen bäh ich er wolle ihm nebst andern Patrioten [36] die eigene Ruhe seines Vaterlandes bester maßen angelegen sein laßen, undt verschaffen daß sofort beÿ dieser Zusammenkunfft eine Resolution gefast und der Schluß gemacht würde, generaliter alle Werbungen in den Woÿwodtschafften, sie möchten geschehen unter welchem Praetext sie wolten, abzuschaffen und die Werber selber beÿ den Köpfen zunehmen

³²⁴ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański.

und andern zum Exempel abzustraffen, undt möchte er seinen Mitbrüdern bey dieser Zusammenkunfft nur ^apro ratione^a anführen, daß solange dieses nicht geschehen, würde kein gutes Vertrauen zwischen der Crohn und benachtbahrten Potentaten zustifften ^bnoch zu hoffen^b sein. Und daß an Einstellung und Abschaffung dieser Werbungen der Reipublicae Kleinohrt, die Libertät selber hinge undt entlich hierdurch, dafern so wie angefangen, damit continuiert würden, am meisten periclitiren undt dadurch übrigen Hauffen geschmissen werden dürfften.

Ich will erwahrten was er darauff andtworten undt wie der Schluß bey dieser Zusammenkunfft gefallen seien wirdt. In deßen hab ich mich fast gleicher Gestaltän dieser Materia an den Starosten von Nowodwur Bresam³²⁵ undt an den [36v] woýwoden von Krackow³²⁶, so sich noch in Groß Pohlen befindet geschrieben, undt wie hoffen sie werden bey dieser Zusammenkunfft der Gelegenheit wahrzunehmen wißen.

Was sonst der Starost Koszanski ^bauch^b in seinen hiebeykomenden Schreiben gegen Erhandlung getreydichs an mich gedenckt, darauff hab ich ihm geandtwortet, daß man hier zulande des Scheffel vor 12 g. undt noch fast geringer haben könte, wann er aber sein Korn damit geben undt biß an die Wahrte lasten wolte, nichter mir solches wiedrumb zu wissen thun, so wehre ich als den bereit, es an E. Churfürstl. Durchl. unterthänigst zu bringen undt dero gnädigste Resolution ihm wißen zu lassen. Hoffe, daß ich desfals ^amich^a Sucht werde verstoßen haben. [...]

J. Scultetus

Cüstrin, d. 2 April 1678.

^{a-a} *dopisane inną ręką* ^{b-b} *słowo nadpisane* ^c *nad wyrazem nadpisany nieczytelny znak* ^{d-d} *dopisek na marginesie, w miejscu dopisku znak* + ^{e-e} *fragment prawdopodobnie skreślony*

4. *List z Wielkopolski, zapewne Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej z informacjami o sejmiku przedsejmowym i planowanym zjeździe popisowym pod Poznaniem – 5 kwietnia 1678 r.*

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, 79, k. 33-34 – oryginał.

Illustrissime Domino, Domino et amico observandissimo.

Innotuit eventus nuper praeteritorum comitiorum Maioris Poloniae et perspectum habet statum illorum, quorum hoc praecipuum punctum est. Expedita legatio solennis ad Regem pensando rationes quae causa sit delectus militum per diversam Poloniam

³²⁵ *Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.* ³²⁶ *Jan Leszczyński wojewoda krakowski.*

commemorantes legem publicam per reges et principes a similibus vult esse coercitos. Adiuncta est obtestatio obtestando Regem ut ex omni parte iuvet amicam viciniam et securitatem publicam, quae consistit in bona principum ab utrinque correspondentia. Attendat Rex ne este delectus serpat ulteris, sed per literas universales abrogari curet hosque qui haec contra secuti sunt, pro personis infamibus declaret. Responsum ad hoc contenta expectamus in loco publico nimirum nobilitas ex lege publica habebit post Dominicam primam Paschatis, prima die Lunae conventum universalem ad Posnaniam³²⁷, qui conventus solet esse numerosus nimirum more militare confluit nobilitas et nomina sua dant [...] ^a ex animo, ante hunc conventum censire cum suae illustrissimi dominatione, siquidem similis occasio [33v] ad res conficiendas agendis et peragendas non tam facile debetur. Commoditas conferendum mecum satis bone ex commoditati potest, his diebus ad fines Marchiae apud meum certum affinem, quibus nuptiis ego adero. Celebrabuntur primo die Dominica post Pascha³²⁸, sed ego morabor, expectando responsum vel personam illustrissimi dominationis vestrae, ad diem Iovis³²⁹. Sit itaque arbitriis suae illustrissimae dominationis me ad quovis officia quolibet tempore promptum paratum semper suadebit.

In negotio quod comiseram favori et bonae memoriae suae illustrissimae dominationis ratione frumenti nullum hucusque recepire pensum, quod me satis reddit attentum [...]

^a trzy słowa nieczytelne

5. Odpowiedź Jana III na poselstwo od sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Jaworów, maj 1678 r.

Rp. NGAB, Fond 695, 79, k. 44-45 – kopia; tekst ten, wraz z niemieckim tłumaczeniem (k. 46-48v) załączono do listu Johanna Christopha Zierowskiego do Joachima Scultetusa z dnia 6/16 maja 1678 r. (k. 49-49v).

Respons od J.K.M. ur. Andrzejowi Smoszewskiemu staroście bobrownickiemu i Kazimierzowi Minorowi cześnikowi ciechanowskiemu, posłom od województw poznańskiego i kaliskiego do J.K.M. wyprawionym, dany z kancelaryi J.K.M. w Jworowie, dnia ^a miesiąca maja r. P. 1678.

Luboć to największa J.K.M. p.n.m. satysfakcja i we wszystkich pracach, staraniach in publicum podjętych, jakoby najlepsza nagroda, rectefactorum conscientia. Kiedy jednak województw wielkopolskich synowskie afekty, wdzięczności ku J.K.M. pełne, dają plausum dawniejszym i ustawicznym J.K.M. około tej ojczyzny fatygom, tak się tą kontestacją dobrotliwe serce J.K.M. kontentuje, że ją też inter massam laborum suorum komputować raczy. Bo chociaż czyny i zasługi regnantium mają coś ex infini-

³²⁷ Poniedziałek, 11 kwietnia 1678 r. ³²⁸ Niedziela, 17 kwietnia 1678 r. ³²⁹ Do czwartku 21 kwietnia 1678 r.

to, przecież nadgrozione mogą być *gratitudines pretio*. Wdzięcznie tedy te rycerstwa województw wielkopolskich powinszowania i życziwe wota J.K.M. przyjmować raczy, obiecując, że dalsze starania swoje *commodis* tych województw, jako i całej R.P. tym ochotniej akomodować zechce.

Już to nie dopiero na te swawolne kupy do J.K.M. od województw przychodzą *querulae instantiae*, ani też J.K.M. była poślednia *inter regias curas*, jakoby werbunki, które pokój pospolity wzruszają, a najbardziej *vicino principes* snadź skandalizują, co prędyż zniesione były. Czego ur. podkomorzy kaliski³³⁰ wiadomy jest, bo na jego ręce surowe przeciwko tym kupom posłane uniwersały. O toż i listownie [44v] i ustnie J.K.M. raczył *compellare* w. hetmanów koronnych, a oni już *defuerunt* woli J.K.M. *et officio suo*. Więc że jeszcze ci swawolnicy *in circuitu ambulant* i na surowe uniwersały hetmańskie rozkleić się nie chcą, *non sine sensu* przymuje to J.K.M. i powtórna do w. hetmanów dawa wiadomość, aby wydali surowsze uniwersały *et fortioribus remediis* agant.

I na to ma *resentyment* J.K.M., że duchowieństwo absolute nie chce się przykładac do zapłaty wojsku i zatrzymania *go in finibus*. Więc jeżeliby się to miało dziać *motu et indulgentia* najwielebniejszego w Bogu księdza nuncjusza³³¹, si *iustu defertur causa quaerelae*, za przyjazdem tu jego, który prędko do boku J.K.M. obiecuje. *Conferet* z nim J.K.M. i *ekspostulować* będzie, aby nie tylko nie zakazował, ale *urgenter auctoritate pontificiam* przykazał duchowieństwu te podatki składać.

Compati raczy J.K.M. sercem ojcowskim województwom, że snadź *errore*, czyli niewiadomością płacić muszą dwojaką *kontrybucją*. Za pierwszą tedy wiadomością o tym wziętą zaraz rozkazać raczył J.K.M. ur. [Kazimierzowi] Płaskowskiemu pisarzowi skarbowemu wydać uniwersały surowe do tamtych egzaktorów, aby nie tylko poprzestali wybierać *cła generalnego*, ale żeby też to wszystko powracali, co od kogo *nomine* tego podatku wzięli.

Widzi to J.K.M., że lubo czas dwuletni według intencji R.P. nie wyszedł, *sejm in praesenti rerum statu* jest bardzo potrzebny i sama *necessitas* wyciąga jego prędkie złożenie. Zaczyn i w tym J.K.M. *annuere* raczy województwom i nie będzie trudny w złożeniu jego, byle co rzetelnego od w. wojewody chełmińskiego³³², posła wielkiego u Porty i w. posłów z stolicy moskiewskiej odebrał. O czym i w ostatniej radzie w Lublinie, przy obecnych w. senatorach i urzędnikach koronnych odprawionej znosić się nie przypomniał J.K.M. [45]

Była zawsze w pamięci J.K.M. *series meritorum* ur. podkomorzego kaliskiego, który jako z młodości *melio*rem *aetatem* ad *sagum* ojczyźnie poświęcił był, tak jak skoro począł *capessere Rempublicam*, zawsze *optimi civis partes* implevit. Więc lubo dobrowolnie J.K.M. okiem pańskim widzi zasługi jego, za instancją jednak województw tym ochotniej łaskę swoją w podających się okazjach deklarować raczy ur. podkomorzemu kaliskiemu.

Daremno to *datum famae*, jakoby J.K.M. ur. [Franciszka] Żegockiego starostę końskińskiego miał ruszać z starostwa. Bo lubo to J.K.M. podpisał komu inszemu przywilej

³³⁰ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski. ³³¹ Francesco Martelli arcybiskup koryncki, nuncjusz papieski w Rzeczypospolitej. ³³² Jan Gniński wojewoda chełmiński, poseł wielki do Konstantynopola.

na toż starostwo, ale za taką informacją, że to miało bydź in rem et commodum minorrennis, i że to in conducto było, jeżeli tedy w tym circuitu actum est, nic to szkodzić nie będzie ur. Żegoickiemu, agant tylko jego tutores ordinariam iuris viam, upewniać raczy J.K.M., że iustitiam administrabit sine ullo respectu. Czego dokument i teraz świeżo w Lublinie pokazać raczył J.K.M., kiedy na instancją ur. krajczego koronnego³³³ konsens ur. Żegoickiemu na arendę trzechletnią tego starostwa podpisał. Wielebny opat przemęcki³³⁴ żeby miał czym laedere Maiestatem, jako o tym nie wie J.K.M., tak ullam maculam in pectore Regio nie ma naprzeciw jemu i łaskę swoją mu deklaruje.

In reliquo jako ur. postom, tak wszytkiemu rycerstwu województw wielkopolskich J.K.M. łaskę swoją pańską ofiarować raczy.

^a *pozostawiono puste miejsce*

6. List Jana Leszczyńskiego wojewody krakowskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami o sejmiku – Poznań, 13 maja 1678 r.

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, 79, k. 51 – oryginał.

Serenissime Princeps elector, Domine Domine Colendissime.

Litteras a serenitate vestra recens missas accepi, quarum tenor publicam ediserit securitatem, qua nihil anquiuis habeo, nam in hisce palatinatibus iurisdictioni meae adhaerentibus minime patiebar novum conscribi militem et penitus evanavit. In quo studio me ad praesens particularis conventus Sredensis ad delectum iudicum tribunalium Regni constitutus, solidius corroboravit, missis ad me per expressum litteris, ut hunc novum nascentem militem editis ad coercendum universalibus, vel si sui forte postmodum comperti fuerint dissipem. Proinde faciam quod muneris mei ratio poscit facienda, ne tot pactionibus et foederibus fundata serenitatem vestram inter Rempublicam amicitia his vanis toties sopitis, iterumque resuscitatis distrahatur rumoribus. Omnigenam interim serenitati vestrae apprecor prosperitatem eoque voto firmo et qui sum serenitatis vestrae addictissimus servitor

Joannes comes de Leszno palatinus Cracoviensis.

Posnaniae, die 13 mai 1678.

³³³ Rafał Leszczyński krajczy koronny. ³³⁴ Mikołaj Żegoicki opat przemęcki.

7. *List Jana Leszczyńskiego wojewody krakowskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej z informacjami o sejmiku – Poznań, 13 maja 1678 r.*

Rp. NGAB, *Fond 695, opis 1, 79, k. 50-50v – oryginał.*

Nobilis et Generose Domine.

Ad littera quas per Glogoviam missas habui, verum quidem est quod non responderim, siquidem haec necessarium duxi, responsioni illi ad meas priores litteras dare responsum. Neque nova suppetebat materia certarum novorum communicandorum sopitis his per palatinatus iurisdictioni meum adhaerentes militum conscriptionibus, quas pro laude offensionis circumiecta censebat vicinitas praesentit hoc praeteritus conventus particularis Sredensis non adeo pridem pro delectu iudicum Tribunali Regni celebratus et seriis apud me institit literis, ut hanc novam praesumptive sumptam militiam editis coerceam universalibus quare pro modulo enitar. Faciamque quod publicae interest securitati facienda caeterum si velit pergere ad me, hic me Posnaniae inveniet. Ubi per quatuor ad huc subsistans hebdomadas vellem ut hoc temporis interstitio ad me festinaret [50v] cum quo sum plura coram communicaturus responsum ad literas serenissimi electoris³³⁵ mitto. Rogans dominationem ut me de praesentis externorum statu faciat certiozem. Interim maneo dominationis vestrae benevolus amicus.

Posnaniae, die 13 mai 1678.

Joannes comes de Leszno palatinus Cracoviensis

PS. Illud dictum Badiani ex hiberna rogo mittat dominationem iam praeteritum missim consumpsi, vix aliquantula pars illus restat.

³³⁵ *Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.*

8. *List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie nastrojów wśród szlachty województw poznańskiego i kaliskiego – Kostrzyn nad Odrą, 4 czerwca 1678 r.*

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, nr 79, k. 60-68 – oryginał.

[60] vom 4 Juny 1678

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr

^aSeine Verrichtungen bey den Woywoden von Crackaw³³⁶ und Starosten Breza^{337a}

E. Churfürstl. Durchl. gnadigsten Befehl sub dato Colln an der Spree dem 20 May, zu unterthänigst gehersambster folge, hab ich meine Reÿse nacher Groß Pohlen so viel möglich zu beschleunigen Gesicht, so daß ich in dem 4ten [sic] Tag zu Pohsen angelanget bin, woselbst ich den Herrn Woywoden von Krakow vor mir gefunden, undt alß ich von demselben verstanden, daß die Deputierte von der Noblesse, welche er vor einigen Wochen an den König nacher Jaworow, wegen der Werbungen, so unter des Königes nahmen in Reiche hin undt wieder vorgingen, abgefertiget hatte, erst vor 3 Tagen zurücke kommen wehren, undt beÿkommende Andtwort mitgebracht hetten, worinern der König auffß hochste sinceriret daß er von solchen Werbungen das geringste nicht wüste, nach selbige approbirte, sondern [60v] viel mehr den Ständen macht gegeben haben wolte, so thann främbde Werber aufzuheben undt der Gebuhr nach abzustraffen hab ich gemelten Herrn Woywoden nicht allein den Extract des königlichen Schreibens an den General Debolÿ in Preusen gezeiget, besonders auch weitleufftig demselben remonstriret, wie der König nun mehro ein solches woll sagen undt publiciren lassen könnte, weil die Werber hin und wieder in den Woywodtschafften bereits ihre muster Plätze gehalten undt die Völcker nacher Preußen gezohgen undt im Werden hin undt her in den Städten verleget hatten, dannen hero ihm alß dem vornehmsten Senatori des Reichs nun mehr obliegen wolte, die Augen vom Schloff zu öffnen undt dem bevorstehenden Übel undt Untergang der Republic durch ein general Auffboht des Adels bey Zeiten entgegen zu gehen, ehe der König, durch die französische undt schwedische Consilia verfuhrret posto in Dantzig faßete undt die Bereits in Agone liegende Libertät der Republic darinen zur Erde bestätigte. Die benachtbahrte Potentaten alß der Keyßer undt E. Churfürstl. Durchl. [61] könnten zu solchem Procedere des Koniges nichts sagen, solange die Republic selber schwiege undt ihr das Strick durch die französische Gelder umb die Hörner legen ließe, und würden sie beÿ derseites genöthiget werden sich, mit demjenigen der das absolutum Dominium in Pohlen fuhren würde, so gut sie könnten zu vergleichen. So ihnen auch von niemanden in der Weldt würden dermahl eins verdacht werden können.

³³⁶ Jan Leszczyński wojewoda krakowski, starosta generalny Wielkopolski. ³³⁷ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.

Der Woywode gestundt mit Thränen zu, daß er den Betrug des Hoffes zwar genugsam außallen umständen mercken undt mit Händen greiffen könte, allein der gemeine Adel würde durch die Versicherung des Königes der Gestalt verleitet undt sicher gemacht, daß sie im geeingsten den Fucum nicht mercken könten noch wolten, die Principalisten derselben wehren der Gestalt durch Geschencke undt Promessen des Hoffes eingenommen, daß sie alles in den Windt schlugen undt gehen ließen wie es ginge, das beste Mittel diesem Übel vorzukommen würde der Reichstag sein, welchen der König aber bey ietziger Zeit nunme[h]r außschreiben noch ansetzen sondern die Stände nur mit bloßen Vertröstung auffhalten würden. [61v] Doch wolt er (weil er noch eine kurze Zeit zu leben) bey den Iudiciei in Groß Pohlen, so er in 4 Wochen zu Pohsen zu halten zu dem Ende außgeschrieben. Die Sache der Nobleße proponiren undt sie aller Seits ermahnen auff die französische Consilia bey Hoffe Acht zu haben undt die Libertät ihres Vaterlandes zu munitieren zu suchen. Er hoffte auch, daß gegen die Zeit der Castellan von Pohsen³³⁸ undt der Starosten Breza³³⁹ (welcher letzte schon von Petrico abgereyset undt unterwegs sein solte), naher Pohsen kommen undt ihm mit Raht und That bey wohnen wurden.

Sobald ich vernahm, daß der Woywode einige Reflexion auff dem Starosten Breza machte, undt daß derselbe von Petrico bereits unterwegs sein solte, hab ich ihm entdeckt welcher Gestalt ich auch instruiert wehre denselben auff zu wahrten undt mit ihm zu überlegen ^bhette^b, was zu Conservirung der Republic undt des gemeinen Friedens, dienlich sein möchte wannenhero ich mich auch sofort mit Consens des gedachten Herren Woywodon ^c auff den Weg begeben, undt dem Herrn Starosten Brezen entgegen gangen bin, der den auch dem euserlichen Ansehen nach über meiner Ankunft [62] sich sehr freündig bezeügte, undt sofort zu Verstehen gab daß der Castellan von Pohsen, zu Petrico auffm Tribunal bey ihm gewehsen wehre undt hette nach Groß Pohlen auff seine Gutte gehen undt mich daselbst zu sich bescheiden wollen, er hatte aber Brieffe vom Hoffe bekommen, daß er sich (weil die Hochzeit der königin Schwester³⁴⁰ in 3 Wochen zu Reichslemburg³⁴¹ gereiß [sic] ihren Fortgang gewinnen [sic] solte) angesichts dahin begeben, undt alß Marschall von der königin Anstalt daselbst machen solte. Wannenhero er, gemelten Herrn Starosten Brezam gebehten, mir zu sagen, auch selber in secreto zur Nachricht zu wissen, daß „der Hoff nach dem er hiebevör [sic] dem Keyser alleine in die harte Gewalt undt E. Churfürstl. Durchl. mit gutten Worten undt Caressen von Osterreich abzuziehen gesucht, sich ietzo schleüningeendent hat undt in Consilio Secreto Camerae Regiae, umb schweden Luft zu machen, den Krieg in Preußen wieder E. Churfürstl. Durchl. anzufangen, deliberiret hette. Dannen hero der König auch bereits beßere minen dem keyserlichen Residenten machen ließe alß bishero geschehen, ja man wolle dem Keyser, umb denselben von E. Churfürstl. Durchl. abzuziehen, Hoffnung machen, daß die Völker [62v] aus Ungern abgefordert undt ihm also wieder die Rebellen zu agiren die freye Handt ge-

³³⁸ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański. ³³⁹ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ³⁴⁰ Maria Anna d'Arquien siostra królowej Marii Kazimiery, wydana za Jana Wielopolskiego podkanclerzego koronnego. ³⁴¹ Lwów – miasto, w którym miał miejsce ślub Marii Anny d'Arquien i Jana Wielopolskiego.

lassen werden solte. Man bilde sich auch bey Hoffe festiglich ein daß der Keyser E. Churfürstl. Durchl. wegen Preussen zu assertiren nicht verbunden sey, undt dannen hero leichtlich (zu mahl von er versichert daß er dadurch in Ungern Luft bekommen könnte), durch die Finger sehen werde, wan das Spiehl in Preussen anginge. Drittens würde dem Könige durch unterschiedliche Spionen, undt auch durch Einrahten der französische und schwedische Faction das Hertz so groß gemacht, daß er das Hertzogthumb^d und zwar ohne Schwerdtschlag gewinnen undt einnehmenen würde, ehe es die Stende in der Crohn Gewahr und E. Churfürstl. Durchl. zur Defension gelangen können dürffen, weil das Landt sehr malcontent undt über die große Pressuren undt Einquartirung hefftig lamentirten undt nach der polnischen Freyheit sich sehnte”.

Dannenhero gemelter Castellan durch diesen Starosten, und dieser auch vor sich selben E. Churfürstl. Durchl. in Geheim warnen undt Rahten wolten. Sie möchten bey Zeiten bey dem keyserliche [63] Hoffe vorbauen, damit der Keyser dem flattiren des “Königes kein^e stat geben undt wo nicht in der That doch mit Wordten und Schreiben zu verstehen geben möchte, daß er auch von E. Churfürstl. Durchl. in Preußen angegriffen würden, derselben assistiren müste. Es würden durch dieses Mittel die Stände in Pohlen, wan sie des Keyzers Resolution vernehmen, so viel muhtiger undt hertzhaffter werden dem Könige zu widersprechen undt von diesem Krieg abzuziehen.

Er (der Castellan) woll sofort nach der Hochzeit sich von Hoffe loßmachen undt nach Pohlen auff die Juditia kommen, undt daselbst in geheim einem undt dem andern von der Noblesse entdecken was vorgefahr des Kreieges undt der Reipublic^b ^bUntergang^b abhänden undt wie man in Groß Pohlen bey Entstehung des Krieges in Preußen, auch nicht würde sicher auff den gutten^f Leben können. Umb zusehen ob die Leüthe wegen der Gefhr ihren Gütter entlich auß dem Schlaß zu erwecken sein möchten?

Ich habe diesen letzten Discurs sofort reassumirt undt gegen den Starosten erwehnt, daß der Herr Castellan sehr vernünfftig undt woll judiciret hette, daß der Krieg in Preußen zwar sich anfangen aber in Groß Pohlen sich endigen dürffte, dan ein mahl wehre [63v] Gewiß daß E. Churfürstl. Durchl. von ihrem Marsch in Pommern sich nicht würden abhalten lassen, solte man aber von polnischer Seiten auff anstifften des Franzohsen, sichern dero selben in Preußen eine Diversion zu machen, so köme undt werde nichts anders darauß erfolgen, alß daß E. Churfürstl. Durchl. mit ihrer gantzen Armée (nach dem Sie die in Pommern occupirte Plätze nohtürfftig besetzt gelassen) sich naher Groß Pohlen ziehen undt Quartier darinnen nehmen würden. Wo durch den der Hoff seinen lang gewünschten zwey einmahl erhalten undt die Groß Pohlen gleich den Reußen, die jetzt im Lande rumb betlen gingen, erkent undt bloß machen würde, so daß er alßdan ohn einzuges widersprechen desto beßer zum absolutum Dominio gelangen könnte, undt sey dannen hero woll ein mahl Zeit auffzuwachen undt sich den Machinationibus des Hoffes in hoc Possu zu opponiren, zu mahl ich den Herrn Starosten undt durch ihn auch den Herrn Castellan in vertrauen Gewiß versichern könnte, daß die Feldthern, sowohl die beyde in der Crohn³⁴², alß auch der

³⁴² *Dymitr Wiśniowiecki wojewoda krakowski, hetman wielki koronny i Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny.*

Großfeldtherr in Lithauen³⁴³ [64] bey der Republic stehen undt vor der Libertät des Vaterlandes Gutt undt Blut auffsetzen würden.

Alß er dieses von mir verstanden, gab er zur Andwordt, daß auff solchem Fall, wan die Feldthern gewonnen undt dem Vaterlandt getrew bleiben wolten, den Kriegs Consilliis des Königes leicht ein Riegel vorgeschüttet werden könnte, zu mahl die Reußen, vornehmlich der Woÿwode von Kyoff Potocki³⁴⁴ undt andere grandes mehr, so durch des Königes Anstiftung bey diesem Türcken Krieg umb all das ihrige kommen, daß „sie auch nicht mehr subsistiren konten, zu ihm naher Petrico eine confidente Person geschickt und ihn ersucht die Groß Pohlen zum Rokosch oder Confederation wieder die Tyranny des Hoffes zu sollicitiren, sie wolten ^g damit hellen Hauffen zu ihnen stoßen undt von dort auß die Tatern so der König auff solchen Fall ins Landt fordern dürffen, abhalten undt sie zurück treiben.“

Ich habe hierauff regerirt, daß E. Churfürstl. Durchl. [64v] die Stände zu keinen Aufstandt wieder den König auffwieglen ließen, aber sie woll ersichern ließen der Pactorum so urlengst beschworen worden eingedenck zu bleiben, undt umb ihr eigen bestes Willen, nicht zulaßen daß der König selbige violire undt eind Attaque auff Preußen thue.

Weil nun gemerkter Staroste begehrte, daß ich mich mit ihm wieder auff Pohlen zurück begeben möchte, umb daß man Gelegenheit hette, die Wichtigkeit der Sachen mit dem Woÿwoden von Krakow zu überlegen undt ein Consilium zu faßen. Als hob ich mir solches mit gefallen laßen, da den bey unserer Ankunfft, er nach mir den Woÿwoden allein ersicht, alles was wier zusammen gerehdet demselben referiert, undt ihn dahin vernocht daß er resolviret der Noblesse bey den Iuditiis die Proposition zu thun, daß man an die Feldtherrn eine Absckickung thun undt von demselben vernehmen laßen möchte, weßen sich die Republic bey Entstehung einiger Unruhe [65] in Reiche kegen sie zu versehen, undt wie demselben in Zeiten vorgebawet werden könnte?

Zu dieser Absckickung schlug der Starost Breza bey der andern Conferentz, so bey dem Woÿwoden gehalten wurde, den Starosten von Koschzan³⁴⁵ vor, welchen auch eben in Pohlen sich befand, undt Versprach selbige willig über sich zu nehmen, wan Sie ihm von der Noblesse würde aufgetragen werden.

Des Woÿwoden Schluß ging dahin, daß man in Geheim durch diesen Starosten bey die Feldtherrn negotiiren laßen solte, daß sie zum Könige schicken undt umbschleunige Ansetzung eines Reichstages anhalten solten, der Praetext konte von Bezahlung der Armée genommen werden. Wan der König (welches unfehlbahr geschehen wurde), solches abschlug so solten die Feldhern seine Resolution den Woÿwodtschafftten kundt machen undt von dem Bischoff von Crackow³⁴⁶ begehren daß er den Reichstag außschreiben möchte. Es wehre kein Zweÿfel, was der hoff dem ernst der Armée und Republic sehen würde, er werde sich eines anderen [65v] Bedennken undt die Consilia des Krieges wieder E. Churfürstl. Durchl. fahren lassen.

³⁴³ *Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski.* ³⁴⁴ *Andrzej Potocki wojewoda kijowski.* ³⁴⁵ *Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański.* ³⁴⁶ *Andrzej Trzebicki biskup krakowski.*

„Zu deßen möchten E. Churfürstl. Durchl. bey den dreÿen Feldthern fleißig negotiren lassen undt sich denselben trewen [sic, wł. treuen] Affection zu versichern suchen”.

Ich sehe, daß sowohl der Woywoden alß auch dieser Starost Breza, undt Succamerarius von Calisch Kricki³⁴⁷ große Reflexion auff den Castellan von Pohsen machen undt gerne sehen, daß er das Hauptwerck dirigiren undt in Groß Pohlen bey ihnen eine Zeitlang bleiben möchte. Dannenhero sie auch gerne sehen, daß einer halb 4 oder 5 Wochen, wan derselbe auff die Juditia naher Pohsen kommen wird, jemanden von E. Churfürstl. Durchl. geschickt, sich auch alß dan daselbst einfinden undt ihm ersichern möchte der Republic undt aller Interessanten bestes zu beobachten. Undt meinen sie daß weil er in unversöhnlichen Haß mit dem Woywoden von Marienburgk Bąkowski³⁴⁸ geraht undt der Hoff deßen Consilia seinen [66] praeferire, daß er nun mehr so viel desto ehr den Hoff verlassen undt der Republic bestes beförden werde. Zu seinem Stieffbruder aber den Woywoden von Calisch³⁴⁹ haben sie kein Recht vertrauen, weill er sich sehre ietzo wieder suchen solle bey Hoffe zu insinuiren, in dem ihm Hoffnung gemacht wird, zum Marschallstab auff den jedesfall des Hern Schinawski³⁵⁰, an deßen reconvalescentz sehr gezweÿfelt wirdt. Man hatt mich auch warnen wollen von dem, was in Consilio bey dem Woywoden von Crackow, vorgangen nichts mit gedachten Woywoden von Calisch zu sprechen sondern nur bloß in Terminis der gesuchten Freundschaft undt Correspondentz zu bleiben, biß daß man sehe ob er bey Ankunfft des Castellans seines Brudern, von der Portey des Hoffes gantzlich könne abgezohgen wehrden. Ich [66v] habe (nach dem ich zuvorderst) den Succamerarium von Kalisch Kricki, und dem Starosten von Koschzan auch einige andre mehr gesprochen undt selbige der Nothruff noch informiret gehabt) meine Reyse zu den besagten Woywoden von Kalisch fortgesetzt aber selbigen in seinen Güttern nicht gefunden, dannenhero ich genöthiget werde einen Expressen mit Schreiben an ihn abzufertigen undt E. Churfürstl. Durchl. Schreiben zu zuschicken, da er mir den auch hiebaÿ gesandt geandtwortet, daß er mit ehsten auff E. Churfürstl. Durchl. Schreiben durch die breßlauische Post undt warten wolle, mich aber trüge er verlangen bey kunfftiger Celebrirung der Juridic in Pohsen zu sprechen.

Weil ich nun der schlesische Gräntze so nahe geweshen undt zwar nur 2 Meilen von Groß Glogau, hab ich meine Ruckreyse durch selbiges Fürstenthumb genomen undt Gelegenheit Gesicht dem Hern Landtschaubtman Graff Herbeisteinen, (bey welchem ich iüngst auff E. Churfürstl. Durchl. gnadigsten Befehl die Conferentz [67] mit dem dem keyserlichen Residenten Surouski³⁵¹ alß er nach Pohlen gehen wollen gehalten) auff zu wahrten, umb zu vernehmen was dieser von den Polnschen Zeitungen von Wienschen Hoffe haben möchte, der mir den auch also fort unterschiedliche Briefe seiner Confidenten von Hoffe gezeigt „worinnen gemeldet wurde, daß der König von Pohlen ein über auß höffliches Compliment in französicher Sprache mit eigenem

³⁴⁷ Stanisław Krzycki podkomorzy kaliski ³⁴⁸ Jan Ignacy Bąkowski wojewoda malborski. ³⁴⁹ Jan Opaliński wojewoda kaliski. ³⁵⁰ Sieniawski? ³⁵¹ Johann Christoph Zierowski rezydent cesarski w Rzeczypospolitej.

Handt an die Keyserin geschrieben undt sie zu dem Tauff Acten seines Prinzens, so bey der Hochzeit der Königin Schwester zu Reuschlebergk³⁵² zugleich ^bmit^b vorgenommen werden solte, invitiret hette, welche schleünige Verendrung des königlichen Gemuhtes am keyserlichen Hoffe viel Nachdenkens undt Verwunders machte.”

Ich habe ihm hierauff etwas von des königes Anschlag enddecktet undt gebehten in Antecessum nach Hoffe zuschreiben, damit man sich keyserlicher Seiten, bey Zeiten auff [67v] eine Andtwordt, gegen des Polnischen Hoffes anbrigen gefast halten möchte, dan man baldt zu Wien, umb die Freundschaft zwischen dem Keyser undt E. Churfürstl. Durchl. zu treuen, eben die Seiten auffziehen würden, die man bißhero an unsernn Hoffe vergeblich auffgezogen hette. „Die Republique aber würde gutten Theils ihre Mesures der nach nehmen, was der Keyser sich erklehren wurde, dannenhero der Herr Landtschaubtman belieben tragen möchte die Sache woll zu incaminieren damit dem Polnischen Adel keine Ombrage einiger Separation gemacht werden möge.” Welches alles Gedachtes Herr Graff mit nehsten Post, undt zwar mit sonderbahren Fleiß, ins Werck zu richten Versprach. Ich stelle dahin, was E. Churfürstl. Durchl. desfalls am keyserlichen Hoffe durch ihren Ministum zu Wien werden negotiiren laßen. Wie woll die affectionirte des Keyzers undt E. Churfürstl. Durchl. [68] in Groß Pohlen hefftig klagen, daß der keyserliche Hoff fast ein geringsten den polnischen Estat nicht considere, noch einige Reflexion auff ihre ein geschickte Memorialia mache.

Was sonst auff dieser Reÿse bey einen undt dem andern, den ich in seinen guten Besucht, vorgangen, undt E. Churfürstl. Durchl. ich bey meiner Ankunfft unterthänigst hinterbringen die ich hiernahst in das almarktenden vaterlich Obacht zu langem Leben undt glücklicher Regierung getreulichst Empfehl, zu der beforlich Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl. Unterthänigst gehorsamlster Diener.

J. Scultetus

Cüstrin, der 4. Juny 1678.

^{a-a} dopisek inną ręką ^{b-b} wyraz nadpisany ^c przekreślony wyraz sofort ^d przekreślony wyraz ihm ^{e-e} lekcja niepewna; być może powinno być damit der Keyser dem flattiren des Königesru(h)m stattgeben – „aby cesarz uwzględnił to schlebiając królewskiej sławie” ^f skreślony wyraz würde ^g skreślony wyraz von

³⁵² Lwów.

12. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1678 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Deputatem z województwa kaliskiego był Wojciech Zbijewski (AP Poznań, Gr. Kalisz 298, k. 497). Pozostali trzej deputaci nie są znani.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 141-142.

13. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 3 listopada 1678 r.

1. *Uniwiersał Jana III w sprawach podatkowych – Lwów, 3 lipca 1678 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Wschowa 178, k. 40 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatowano w dniu 13 sierpnia 1678 r. [sabbatho post festum Sancti Laurenti Martyris a. D. 1678].*

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielkie książe litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijowskie, wołyńskie, podolskie, podlaskie, inflanckie, smoleńskie, siedzielskie i czernihowskie.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie w., ur. dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa ^apoznańskiego^a, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Ponieważ R.P. na przeszłym sejmie lokowanego na pograniczu wojska providendo konsystencyjej i zasługi przez uchwalone podatki i hiberny na subsystencyją zimową obmyśliła, spodziewaliśmy się tego, że zmniejszone przeciwko naszej intencyjej cum summo Reipublicae periculo wojsko, i w zasługach swoich zapłatę z województw i hibernę na czas konstytucyjną naznaczony skutecznie mieć miało. Ale że continuas querelas deputatów wojskowych i od w. hetmanów naszych odbieramy wiadomości, iż sancita Reipublicae sine executione zostawają, i na przeszłą Komisję Lwowską z dóbr hibernom podległych i w połowie jedne nie zwieziane sumy, a drugie na delacie podane, per executiones militares deputaci wojskowi po województwach z wielką ujmą dosyć szczupłego wojska dotąd wybierają. Wojsko zaś cudzoziemskie wyższym asekurowane żołdem i dlatego od hiberny na przeszłym sejmie odstrychnione, sequens egestatem famemes zrujnowała, obawiając się aby tymże przykładem roku tego dobra hibernom pod-

legle et eorum possessores postępując, wojska sine spe satisfactionis prawie in hostico w tak bliskim z potencją turecką sąsiedztwie zostawającego, ad desperationem nie przywiedli, przez co nuda praesidio R.P. cum summo periculo tak bliskich granic zostawać by musiała.

Ex praesenti consilio senatus przy boku naszym będącego donosimy hanc necessitatem Reipublicae uprzejmościom i wiernościom waszym i gorąco per publicam, która omnia complectitur charitatem, aby prawo na przeszłym sejmie zgodnie napisane ad executionem przywodząc, naznaczona z dóbr duchownych i naszych hiberna na czas opisany do Lwowa, do rąk w. i ur. komisarzów konstytucyjną naznaczonych, którzy i teraz do podziału hiberny na czas prawem naznaczony zjadą in termino, według przeszłorocznej dystrybucyje na św. Michał do Lwowa zwieziona była. Zostawując tejsze komisyyje potestatem w ręce od R.P. do tego, aby iuxta praescriptum przeszłego sejmu et necessitatem praesens Reipublicae contra retentores secundum rigorem legis novellae, zatrzymywając ultimas res Reipublicae postąpili i to co ad iustam distributionem należy, sine iniuria privatorum ad debitam przywiedli executionem.

Co do wiadomości w. ur. posesorów dóbr naszych podawszy, ten uniwersał nasz aby do wiadomości co najprędzej doszedł wszystkim, on po grodach, parafiach i innych miejscach zwyczajnych publikować rozkazaliśmy. Który dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan we Lwowie, dnia 3 miesiąca iulii r. P. 1678, panowania naszego 4 r.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Urbański J.K.M. sekretarz

^{a-a} tekst wpisany w wolne miejsce inną ręką i atramentem

2. *Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy w Środzie na 3 listopada 1678 r. – Jarwórow, 16 września 1678 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 178, k. 100 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Wojciech Żarnocki w dniu 30 września 1678 r. [feria 6 in crastino festi Sancti Michaelis Archangeli proxima a. D. 1678].

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 4, s. 87.

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym widzieć będzie należało, osobliwie wielbnemu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego

obywatelom województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Taź sama, która nam z wrodzonego do wspólnej ojczyzny afektu i z powołania królewskiego należy salutis publicae cura, wiary świętej obrona, praw i swobód cnich narodów konserwacja, jako nas przeszłemi luty dłużej w krwawych bojach inter mille discrimina, niżeli w królewskich przy wczasach trzymała pokojach, tak teraz, gdy z przeszłego sejmiku od stanów R.P. poseł wielki wyprawiony do Porty³⁵³, z takim do nas powraca pokojem, na jaki się mogła zdobyć dubiis ad huc rebus gladio distincta Respublica nie tak potężnego, gotowego i już in procinctu belli stojącego nieprzyjaciela, kiedy dwaj potężni wschodni z północnym monarchą in fundo Reipublicae w Ukrainie certant i los o naszą rzucają szatę, kiedy wielcy także z stolicy moskiewskiej powracają posłowie³⁵⁴, residuum wojsk obojga narodów w borgowej zostaje służbie, kiedy w ostatku dawniejsze sancita państw naszych ordynaryjnego post biennium potrzebują sejmiku, nie mogliśmy tylko z ojcowskiego przeciwko R.P. pieczętowania komunikować more maiorum panom radom naszym obojga narodów te wszystkie in publicum necessitates, zdania ich requirendo.

Za których odebraniem postanowiliśmy uprzejmościom i wiernościom waszym złożyć sejm walny sześciedzielnym ordynaryjnym, także niniejszym uniwersałem naszym pomienionym sejm walny ordynaryjny według prawa na miejscu novella constitutione w W.Ks.L. w Grodnie naznaczonym, na dzień 15 miesiąca grudnia w roku terażniejszym składamy, naznaczamy i intymujemy uprzejmościom i wiernościom waszym. Sejmiki zaś sejm walny poprzedzające na dzień 3 miesiąca listopada na miejscach zwykłych naznaczamy.

Dostateczna zaś de statu rerum praesentium informacja będzie z instrukcyje, którą na sejmiki z kancelaryje naszej wydać i przez posła naszego in termino sejmiku uprzejmościom i wiernościom waszym donieść każemy. A ten uniwersał nasz aby do grodów był podany, i po parafiach, powiatach publikowany, mieć chcemy i rozkazujemy. Który że dla większej wiary ręką naszą podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Jaworowie, dnia 16 miesiąca września r. P. 1678, panowania naszego 5 r.

Jan Król

Locus sigilli

Ks. Jan Stanisław Łochocki opat płocki, regent koronnej kancelaryi

³⁵³ Jan Gniński wojewoda chełmiński, poseł wielki do Konstantynopola. ³⁵⁴ Posłowie Michał Jerzy Czartoryski wojewoda włoński i Kazimierz Jan Sapieha wojewoda połocki, oraz sekretarz Hieronim Komar sędzia orszański.

3. *List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe –
Jaworów, 1 października 1678 r.*

Rp. Bibl. Czart., rkp. 2076, s. 95 – oryginał; egzemplarz adresowany do Michała Czernego starosty parnawskiego.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Ur., wiernie nam miły. Gdy po ciężkich i niebezpiecznych wojny tureckiej paroksyzmach, z których za Opatrznością Boską i za naszym zaszczytem wychodzić poczyną R.P., konwalescencji swojej et securitatis remedia, nie tylko z ojcowskiego naszego oczekiwania pieczołowienia, ale wspólnej bonorum civium i miłych synów swoich obrady. Nie umkniesz wierność twoja powszechnej matce, zwykłej swojej życzliwości, i owszem, zjechawszy na sejmik przejrzyś się w propozycjach naszych, solita activitate do nich się stosując, dla utwierdzenia dobra pospolitego. Pewien tego będąc, że merita wierności twojej w podawających się okazjach pensare nie zaniechamy. Na ten czas zdrowia dobrego wierności twojej od Pana Boga życzymy. Dan w Jaworowie, dnia 1 miesiąca października r. P. 1678, panowania naszego r. 5.

Jan Król

Locus sigilli

4. *Instrukcja Jana III na sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Żółkiew, 3 października 1678 r.*³⁵⁵

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 419, s. 42-53 – kopia z egzemplarza adresowanego do woj. poznańskiego i kaliskiego, tu błędny rok wystawienia 1674.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 172, s. 459-468 – tu błędny rok wystawienia 1674; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 1663, s. 550-558; **Rp. 4** AP Toruń, XIV 39, k. 7-10v – kopia z egzemplarza adresowanego do województw poznańskiego i kaliskiego; **Rp. 5** Bibl. Oss., rkp. 2439, k. 54-57v – kopia z egzemplarza do woj. bractawskiego; **Rp. 6** AGAD, AR dz. II, 1667.

Druk w: *Akta sejmiku podolskiego*, s. 55-62 – wydane z *Rp. 5*, kopii wykonanej z egzemplarza skierowanego do województwa podolskiego; *Epistolae historico-familiares*, t. I, s. 698-703 – tłumaczenie łacińskie.

Instrukcja z kancelaryjnej koronnej ur. posłowi J.K.M. p.n.m., na sejmik przedsejmowy województwa poznańskiego i kaliskiego dana w Żółkwi dnia 3 octobris 1678.

³⁵⁵ Podczas kampanii sejmowej ukazało się też piśmko polityczne pod tytułem: „Suplement do instrukcji Jana III na sejmiki przedsejmowe” – 1678 r. (zob. AP Poznań, ABCz. 2650, s. 407-410).

Non conqueritur J.K.M. p.n.m. de favore nominis, [43] ale i owszem, wielkiej Opatrzności Boskiej, których inter mille discrimina nad sobą i tą ojczyzną doznawa, veneratur experimenta, w tym raczej niefortuny naszej incusat sortem, że jako po cho-cimskiej ductu jego wiktoryjej iść ku Dunaju^a (jako życzył) nie chciało się foro uti et fortuna, gdzie by się było inermem z podjętej klęski trepidum zastało tamecznego mo-narchę. Że drugiego roku ukrainnej odbieżało się imprezy, której tak znaczne i szczę-śliwe już były progresy, że sejmu coronationis sancita dolenda iactura, nie przyszły do egzekucyi, które miały J.K.M. w wołoską ziemię wprowadzić hosti obviām i chwalebny na niem wycisnąć pokój. Że na tenże czas niemała część wojska dla nierychłego po województwach wypłacenia, tak ciężkiego pod Żurawnem omieszkała eksperymentu, którym przecież honeste i narodowi polskiemu non indecore wytargowały się kondycy-je. Tak kiedy na przeszłym sejmie prawie przeciwko zdaniu J.K.M., nie czekając jako należało sub clipeo aprobacyjej pakt żurawińskich, podobało się stanom R.P. wojska przywinać i jakoby broń odpasawszy, na dyskrecyją potężnego, a stąd hardego spuścić się narodu. Któremu skoro takowe rąk naszych innotuit opuszczenie, sejmowe sancita i sekretniejszych instrukcyjej patuerunt contenta, umówione pod Żurawnem kondycy-je, jako to ustąpienie z Międzybożem części Podola, zostawienie przy nas Kałnika, Nie-mierowa i Baru, z inszemi Grobu Pańskiego ritui latino restytucyją, obsidum lwow-skich oddanie, wstecz puściwszy w. jm. posła tak długo zatrzymał, aż belli et armorum potens oraz wojnę i pokój onemu jako disarmato, obtulit liberam eligendi alterutrius dawszy mu potestatem, z tym dokładem, żeby pro beneficio przyjął jakąkolwiek condi-tionem narodowi [44] naszemu darowała Porta.

Tak suprema necessitate w. poseł przyciśniony, pacis akceptował leges, ażeby i nas tak involueret necessitas, nie wprzód się wojska tureckie w Ukrainie obróciły, aż w. hetmani nasi, stosując się do danej a Republica w. posłowi instrukcyjej, do której się penes inevitabilem instructionem lubelskie i lwowskie senatus consilium stosować musiało, wydali ordynans na ewakuacyją Baru, Kałnika, Niemierowa i Międzyboża. Po ewakuacyjej zaś, gdy lento passu umyślnie dlatego się przystępowało, ażeby był wojny w Ukrainie zaczętej eksperyment pokazał, jakie byśmy mieli ex eventu przedsięwziąć consilia. Zaczym gdy jeszcze circa 1 septembris swojego ewakuacyja nie wzięła była skutku, naród ten prospero successu wziętego i zburzonego w oczach dwukroć sta ty-sięcy moskiewskich, 100 tys. kozackich, 50 tys. kazańskich, astrachańskich i kałmuc-kich wojsk Czehrynia³⁵⁶, wsparcie potym tychże wojsk wszystkich w wały same, któremi się intutari przyszło tumidior factus ten naród wszystkę swoją potęgę na nieewakuowa-ne już obracał fortece, novum nam illaturus bellum, gdyby był ur. w. wojewody cheł-mińskiego³⁵⁷ przy wezyrze³⁵⁸ rezydent zwłoki tej z siebie nie uczynił authorem, cum assecuratione, że niemieszkanie będą z tych miejsc zwiedzione praesidia.

Już tedy wielebnym w Bogu, w. i ur. państw naszych obywatelom z tego co się wzwyż namienilo constabit, quam dura pacis condiciones et quam incerta nabyła sortem Re-publica. Stąd podaje J.K.M. p.n.m. do konsyderacyjej to primum et principale punc-

³⁵⁶ Czehryń, miasto królewskie w woj. kijowskim. ³⁵⁷ Jan Gniński wojewoda chełmiński, poseł do Konstantynopola. ³⁵⁸ Kara Mustafa Pasza wielki wezyr.

tum securitatis publicae, do której obmyślenia aby plenaria facultas dana była ur. na przyszły sejm posłom securitati publicae interest, ile kiedy in hac jesteśmy vicinia tak potężnego sąsiada, a nie tylko rzeczy naszych strasznego i ciekawego [45] inspektora. Od którego już nas nie Dunaje, Pruty, Dniestry dzielić i składać będą, ale tylko wzajemna inter status jedność, miłość i konfidencyja, która impenetrabilia populi zwykła parare munimenta. Zaczynam lubo J.K.M. życzyłby większe dać informację i znaczne imminentibus przestrogi, per rationem jednak secreti, które jeżeli kiedy, tedy hoc rerum statu necessarium, do sejmowej wszystko zachowuje konsultację.

Po pierwszym securitatis punkcie, wtóry jest w paktach wyrażony o komisarzach na rozgraniczenie i postanowienie na pograniczu sędziów, którzy by kontrowersyje sąd wszystkie zachodzące w sąsiedztwie, ceu belli fomenta mogli dirimere, co by snadniej być mogło, gdyby civilibus mediis, non armatis, do egzekucyje pactorum ten sąsiad przystępował. Ale gdy jako się zwyż wspomniało, successu rerum pod Czehryniem ferocior ten naród znowu te, które w. poseł nasz otrzymał u Porty, tak tym miastom, które nam w Ukrainie miały ex pactibus należeć cum dependentiis, tę tylko przypisuje cyrkumferencyją, jako łańcy onych niosą, a włości do tego należących nie przyznawa, gdy dotąd wojska tureckie z Ukrainy nie wyszły, gdy Tatarowie ludzi biorą. Tymczasem in armis stojąca potęga nie tylko ewakuacją pomienionych fortet przez list (w którym zaraz o szczęśliwym nad Moskwą sukcesie iactanter oznajmuje) i umyślnego agę z Kamieńca urget, ale też wydanie zostawającego przy w. wojewodzie sieradzkim³⁵⁹ beja, bez czego ani obsides lwowscy, ani primario wielki poseł nasz nie będzie od Porty ekspedjowany, magis nostra videntur differri, quam auferri pericula. Iniu-nxit przy tym J.K.M. kancelaryjej koronnej o tym, co już in senatus consilio we Lwowie agitatum, stany R.P. informować, że dwóch bejów znacznych między inszemi po chocimskiej wiktoryjej znajdowało [46] się więźniami, jeden przy w. wojewodzie sieradzkim, drugi ur. [Remigiana] Strzałkowskiego łowczego [lwowskiego] bej, doznawszy wielkiej J.K.M. [w] więzieniu swoim dyskrecyje i kilkunastu tysięcy ekspens, na słowo jest wypuszczony, że miał znaczne ur. Strzałkowskiemu (którego effective kilka tysięcy zł kosztuje) zapłacić litrum. Teraz Porta za lwowski okup potraciwszy uwolnionego beja (który już paszą został), jeszcze i drugiego tąż kondycją jako pierwszego urget. Zaczynam gdy 10 tys. talerów okupu lwowskiego i wolność obsidum Reipublicae lucratur temi dwiema bejami, podaje J.K.M. województwom hanc necessitatem, aby jako w. wojewodzie sieradzkimu ekspens na beja w rękach jego zostającego wydanych obmyślona była satysfakcya, tak i ur. Strzałkowskiemu, cokolwiek na drugiego własnych erogował sumptów. Swoich zaś J.K.M. na tegoż beja ex magnanimitate regia et amore tej ojczyzny nie wspominając ekspens, w tym informat, że bez tych bejów libertacyje prolongabantur agones lwowskiej zastawy, której dłużej im prolongować christiana vetat pietas. Skąd restat, aby się specioso pacis titulo do ostatka nie opuszczać, a haec otia, których nam Pan Bóg na nasze dobro użycza, securitati publicae impendere, w czym ex alta specula providencyje swojej pańskiej J.K.M. p.n.m. toties atque toties praemanet.

³⁵⁹ *Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki.*

Blisko ekspirujące z państwem moskiewskim armistycjum hoc rerum statu wielkie w sobie zawierało momenta, zaczyn lubo na przeszłym sejmie R.P. różnemi, jako zwykła, czas sobie wzięwszy materyjami, ani komisarzów nie naznaczyła według pakt andruszowskich, ani instrukcyje onym napisała, ani kosztu obmyśliła na traktat, który cum mediatoribus we 4 miesiące po sejmie, to jest tak rok in iulio przypadał. Przeto J.K.M. paterna sollicitudine antevetendo publica pericula, które [47] by nam z niedosyć uczynienia paktów, ex incertitudine przyjaźni cara jm. moskiewskiego³⁶⁰ oriri mogli, convocato senatus consilio, komunikowawszy z panami radnemi i urzędnikami W.Ks.L. to negotium, posłać raczył suppletorium instructionem w. posłom, którzy z przeszłego sejmu do stolicy na renowacyją przyjaźni między monarchami są posłani, aby ci impracticabilitatem traktatu cum mediatoribus pod te czasy, kiedy christiani principes sami z sobą dissident ewinkowawszy, przyjaźń nowego tamtego monarchy zatrzymali i dyspozycyją uczynili do rzeczy, które in rem et securitatem R.P. conferunt. Jakoż successit dość szczęśliwie negotiatio w. posłom, ludzi alias jako magnae u tamtego sąsiedztwa fama, tam integri in patriam amoris, ci widząc, że tameczne na stolicy consilium rezolwowało uspokoić się nostro dispendio z Portą, inquantum od nas securitatem przyjaźni mieć nie będzie mogło. Tandem 19 augusti armistycjum z carem jm. moskiewskim do 13 lat ab expiratione przeszłego (co w kompucie uczyni lat 15) umówili. Za co car jm. Siewież, Newel i Wieliż na 60 mil ex avulsis restituit, 2 miliony currentis monetae postąpił, jakoż jeden milion ex nunc do rąk w. posłów, drugą zaś medietatem na przyszły sejm przez swoich pełnomocnych posłów za ratyfikacyją sejmową tego traktatu obiecał. Pakta andruszowskie sacramento personalis iuramenti stwierdził, reliqua quae ad securitatem narodów należą, przez tychże swoich posłów na przyszłym sejmie exponet stanom R.P., których J.K.M. compendiose informując o transakcyje na stolicy ustanowionej, do aprobacyje stanów R.P. należącej, tandem ex salute Reipublicae rozumie, aby województwa także, jako się wzwyż mianowało, dali zupełną plenipotencyją ur. posłom concludendi de securitate et utilitate Reipublicae z carem jm. może być postanowiono.

Post externa, że primum locum occupant inter consilia publica powinne dobrze zasłużonemu wojsku satysfakcyje, nie raczy J.K.M. specyfikować [48] w instrukcyje swojej qualitate et quantitate długów, wiedząc dobrze, że województwom rzetelna dana jest tego wszystkiego informacyja od własnych sandomierskiej komisyye komisarzów, zaczyn to tylko do jawnej jego zda się należeć przezorności, jakoby województwa i ziemie, których skarbowe poosychały asygnacyje, rzetelną egzekucyją zasłużonego ukontentowawszy żołnierza, in futurum onemu (bez którego straży salva być nie może, przy tej tak potężnego sąsiada bliskości), przyszłym da Pan Bóg sejmem przewidowały.

A ponieważ ur. pułkownicy de proprio dotąd lenungi regimentom dając, dalej tym spezom sufficere nie mogąc, J.K.M. sto tysięcy ze swojej szkatuły założył. Item ex senatus consilio we Lwowie pieniądze na poselstwo rzymskie³⁶¹ naznaczone na toż ordynował. Teraz, kiedy już więcej nie staje sposobów, podaje J.K.M. do konsyderacyje, aby

³⁶⁰ *Fiodor III Aleksiejewicz car Rosji.* ³⁶¹ *Michał Kazimierz Radziwiłł podkanclerzy i hetman polny litewski został posłem do Rzymu.*

województwa obmyśliły sposoby, o których by regimenty szczęśliwej sejmu konkluzyjnej czekać mogły et in obsequio zostawać w służbie R.P., alias jako plebs nescit ieiuna timere, tak i żołnierz obsequi. Którego ordynacja, jako i hiberny należeć będzie stanom R.P. in futurum.

A lubo pozorny zawartego pokoju tytuł od wojny jakiegokolwiek respirium daje, nie uwalnia jednak a cognitione armorum, zaczym gdy artylerija koronna dla niezapłacenia kwarty w długi zaszedłszy, bez prowizyjy zostaje, a straż Boże repentinum na R.P. casum sine usu zostawać by musiała, przeto za słuszną rzecz poczyta J.K.M., aby województwa chciały providere konserwacyjej i zatrzymania dalszego artylerji, która jest praecipua defensionis et victoriae ratio.

Cło generalne lubo między konstytucyjami lege expressa continetur, jednak że jedne województwa in aliud contributionum genus ten obróciły podatek, drugie przyjęły, trzecie zaś kontradycyjami tamują, zatym ab aequitate et necessitate non dissonum zda się być J.K.M., aby stany R.P. uważywszy to, że na tych cłach dziewiąty milion, który z kalkulacyjej wojskowej emersit, komisją [49] sandomierską asekurowany jest, a asekuracyja wojsko w służbie et in fide Reipublicae zatrzymała, aby pomienioną o cła generalne konstytucją aprobowali, albo inszy sposób in recompensam obmyślili, koekwacyją w podatkach ut rem iustissimam uczynić na przyszłym sejmie inter prima mając obiecta.

Mając J.K.M. słuszną refleksyją, że R.P. jest gravata aere alieno i że jeszcze nie przyszły czasy, w które by się lucrativa moneta, to jest deterior znosić mogła, życzy żeby aż do przyszłego sejmu w tejsze cenie czerwone złote po zł 12 et per consequens insza moneta ducta proportionem zostawała i pro arbitrio ludzi kupieckich niższana ani podwyższana nie była.

A ponieważ na blisko przeszłym sejmie stany R.P. uznały nimiam felicitatem w przypuszczaniu do klejnotu szlacheckiego cale niezasłużonych ludzi, i gdy przedtym de admittendis magnis nominibus, które similia ambigebant decora, dubitabat Respublica teraz ignotae animae stanu szlacheckiego dopadły cathalogu, przeto J.K.M. stosując się ad novellam constitutionem, raczej eorum nomina na sejmiki podawać, których regio iudicio godnemi być sądził, non alio motivo, tylko że reali in Rempublicam gratitudine na ten sobie u J.K.M. zarobili respekt. Zaczym imiona od J.K.M. zaleconych i R.P. pożytecznych kandydatów te są: ur. Wodziczcy, Gratowie, Braurski, Bałaban, Nestorowicz, Krasowski, Gerzy, Kotoni. Którzy realną na 100 tys. sumą meruerunt ten respekt, jakoż te pieniądze J.K.M. per senatus consilium w Krakowie ordynował na prowianty, które miały perpetuo zostawać, to jest żeby się były ad rationem zasług infanteryjy w obozach i fortecach dawali, a potem nowe na to miejsce skupowały, ale [50] to tak dobre dzieło ustało, kiedy sandomierska komisya inaczej tę sumę obróciła.

Tak gdy więcej nad tych 8 nie zaleca J.K.M., teraz podaje słusznemu respektowi odważnego kawalera i actualiter R.P. około fortyfikacyjej miast i w obozowych służącego ekspedycyjach, szlachetnego Berentsa oberszterlejtanta³⁶², nader potrzebnego z umiejętności pomienionej człowieka, aby go klejnotem szlacheckim R.P. do dalszych

³⁶² *Jakub Berens oberszterlejtant z regimentu piechoty hetmana S. Jabłonowskiego.*

przychęciła usług, przeszłe w nim praemiando merita, życzy J.K.M. boni publici et utilitatis intuitu, non privato ex respectu.

Że już wiadomo wszystkim nie wątpi J.K.M., jak długi czas miasto gdańskie wewnętrznych niechęci uspokojeniu impendere raczył, dobrze rozumiejąc, że tak wielkie Korony Polskiej i całej Europy emporium godne było podjętych J.K.M. fatyg, ale że po tak wielu ojcowskich J.K.M. do uspokojenia sposobach, po ferowanych ex controversiis partium dekretach, nie tylko wewnętrzne nie powróciło się uspokojenie, ale nad to enormis Majestatu Boskiego laesio, a tego wieku etiam barbaris gentibus niesłychana Najwyższego Majestatu stała się wiolacja, tak dalece, że pióro, tak wiele sobie nie praesumując, żeby wszystkie ausus określić mogło, które scelerata impiorum turbo na Boską świątnię i ubogich wywarła zakonników, dlatego daje przed sobą głos oczywisty w kościele karmelitańskim abominacyjej i dezolacyjej, aby ta sama wyraziła w Eucharystyjej Świętej, w obrazach i ołtarzach świętych, w niewinnych zakonnikach, tot impiorum scelera, tot iconoclastarum facinora. A lubo J.K.M. zelantissimo functus principis officio ex senatus consilio requisivit tamtego miasta magistratum, aby nieodwłocznie laesi numinis pokazali vindictas, że jednak dotąd nie stała się ultimaria satisfactio, poważne intercesserunt impedimenta. [51] Które jednak dilatione hactenus non auferrent gloriae Dei vindictas, pientissimo sub principe.

Tu się J.K.M. nie godzi przepominać tego, bez czego pokój u Porty coalescere nie mógł, to jest miasto forteca Międzybóż³⁶³ z wielkimi i obszernymi włościami, w. [Mikołajowi Hieronimowi] Sieniawskiemu marszałkowi nadwornemu koronnemu należący. Tego się tak Porta Otomańska naparła, iż żadną miarą pacisci z nami nie chciała, bez upodobanej posesyjej, zaczym J.K.M. widząc, że cedit in victimam salutis publicae tak zacnego kawalera i senatora fortuna, którego familiej zacność i przodków merita głoszą dzieje narodu polskiego, jego zaś własną dzielność i odwagę liczę w każdym obozie i okazji z samą osobą poczty oświadczają, wnosi pańską swoją do województw instancyją, aby na przyszłym, da Pan Bóg, sejmie, competens za stratę jego obmyślona mu była satysfakcja. Ani wątpi J.K.M., żeby tak favorabilis causa w tym narodzie swoim nie znalazła respektów, który i przedtym nad ukrainnemi i teraz nad podolskimi wygnańcami dał niemałe kompasyjej braterskiej documenta.

Ordinationis praw R.P. na sejmach cursum, różne intervenientes tamować zwykli materyje, między którymi kiedy w publiczną obradę solito passu ordynacyja ostrogska intercessit, aby ta aktu i rady sejmowe ulteriori suo interiectu, jako to już pod dwa practicatum sejmy, bez decyzji i pomiarkowania dalszego non praepediat, życzy J.K.M. względem tej ordynacyjej, żeby adaequata i efficitia w uspokojeniu tego były adiuncta media.

Ponieważ żupy krakowskie dla różnych impedymentów, defectu odbytów i konsumpcyjej soli do wielkiego przychodzą zatrudnienia, tak że ani skarb nasz ex mente legis, ani stan szlachecki wygody mieć nie może, pensje wiecznej fundacyjej, roboty, budynki, wydawanie wód i inne wszystkie necessaria ustawać i deficere [52] muszą, żeby tedy ekonomia nam i R.P. potrzebna od ruiny takowej zatrzymana była, et in sta-

³⁶³ Międzybóż, miasto w woj. podolskim.

tu quam optime postanowiona, zlecicie uprzejmości wasze ur. posłom na przyszły sejm obranym, inire około tego rationes cum Republica, mianowicie żeby i w. Lubomirskich i szyb Kunegunda nazwany mógł być do żup wielickich przyłączony, za rekompensą obmyśloną.

Im więcej na fortyfikowaniu i osadzeniu Lwowa, jako na jednej już zasłonie contra recentiores insultus et casus całej należy tej R.P., tym większy trzeba mieć wzgląd stanom koronnym na fortyfikację, municyją i wprowadzenie gwarnizonu i zatrzymanie onego. Co wszystko J.K.M. intentissimo studio zalecać raczy. Jako i insze tegoż miasta necessitates, tudzież dług sławetnego Badowskiego mieszczanina lwowskiego, z dekretu komisyyj sandomierskiej na sejm przyszły ad recuperendam odesłany.

Wiadomo jest J.K.M., że ad mentem niedawnego prawa sejm terażniejszy w W.Ks.L. przypada w mieście Grodzie i dlatego na tamtym miejscu on składać raczy, podawać jednak nie zamieszkiwa do przestrogi R.P., że się to miasto nie tak jak należało pobudowało, skąd jaka niewygoda ziemie oriri musi, snadno województwa uważą et pro libitu decernent.

Ultimario tamen J.K.M. ex specula providencyjey i ojcowskiego pieczołowania przezornością swoją pańską uważywszy, jak wiele na terażniejszym sejmie salutis et publicae securitati należy, a że sam już ten czas favorabilibus et coniunctivis jeszcze nam podaje Niebo do dzwignienia upadających tej ojczyzny rzeczy sposobnej, po którego opuszczeniu, strzeż Boże, nic by już pomyślniejszego tej ojczyźnie imminere nie mogło. Przeto jako zalecać raczy województwom immensa szczęśliwego sejmowania [53] pretia, tak życzy, aby tą zgodą i sfernością braterską uprzątnąwszy wszystkich dobrych rad obices, roztropanych i publicum kochających e medio sui na poselstwo obrawszy ludzi i onych jako się toties wzwyż namentiło, sufficienti in omnes bonorum consiliorum eventus, instructione munitos wyprawiwszy, tak do sejmowania onym przystępować zlecili, jako ad sacrum salutis publicae misterium. W czym J.K.M. już regio województwom praeire raczy exemplo, kiedy ojcowskim do tego się przykładu pieczołowaniem, aby pullulantia inter cives dissidiorum semina civilibus mediis uspokoił i tę publico ex consensu civium instaurował harmonią, która sama zdrowe rady daje i szczęśliwemi one concitatur egzekwiami. Dość już poenarum dała ta ojczyzna civilium dissidiorum, kiedy tot florentissimas straciwszy provincias, ceu ruitura nutat.

Lubo J.K.M. ex multis rationibus widzi być necessarium, aby komisyyja żołnierska w bliskości miejsca sejmowania odprawowana była, jednak że i to decisioni stanów koronnych relinquit, caeterum życząc widzieć umówionych rad na sejmikach szczęśliwie na sejmie eventus, wszem wobec i każdemu z osobna łaskę swą pańską ofiarować raczy.

^a w *Rp. I w tym miejscu* Dunajcu

5. List Dymitra Wiśniowieckiego wojewody krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Luboml, 14 października 1678 r.

Rp. 1 Bibl. Jag., rkp. 101, t. 2, k. 74v-75 – kopia: Copia listu księcia jm. pana wojewody krakowskiego do województw na sejmiki pisanego z Lubomla 14 octobris 1678.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Oss., rkp. 66/2, k. 60-60v.

J.w., w., m.w.m. panowie i bracia.

Jako nas mutus spólny ojczyzny indissolubili nexu iunxit amor, tak nierozdzielny w afektach integritatis tejsze zostawił studium. Więc kiedy prospera et adversa równym z nami do w.m.m. panów należeć szczęścia tej R.P. starać et fortuna chciała lubo iniqua fatorum vel temporum sorte mala, one praementia intimo jednak boni publici voto donieść zdało mi się w.m.m. panom, a oraz przy tej powszechnej około dobra popospolitego obradzie zupełną zawsze ku R.P. życzliwość moję ad consilia w.m.m. panów i braci applicare. [75]

Nie potrzeba exaggerare, co jawnie patet, jako zwinione wojska na przeszłym sejmie, które remedio zwalonej pod ciężarem być miały i ad speciem zdało się ojczyźnie, w szkodliwą crism et tot malorum pericula obróciło się. Wyprowadzeni bowiem hac occasione przeciwko prawu z cudzego interesu nam szkodliwego na cudzoziemską imprezę za granice ludzie R.P., iusto destituerunt praesidio, traktat, diminutis jej viribus, któremi considerabiles nieprzyjacielowi być mieliśmy, pokoju z Turczyńnem niepomysłny causerunt. A nad to jeszcze odia pogranicznych sąsiadów, które nie daj Boże, aby się sanguine gasić miały, iuribus vicinorum laesis na R.P. zaciągnęły. Skąd żalosna tantum licere externorum studiis, że niemi i własne muszą confundi interesa, lubo dosyć prudenti prawa cautione nie tylko negocjacyjnej spraw przyjaciółów swoich, ale też i w czasie i samym posłom cudzoziemskim circumscripta libertas, czemu jeżeli terażniejsze czasy non derogarunt, iudicio w.m.m. panów subsit commodum zbawienia temu. Ale tego wszystkiego authores et promotores samiż są tej ojczyzny synowie, którzy granic patriae crimine własną tej obywatelów krwią samej tylko in victimam winną alienis litant commodis.

Nieporównanie ja żałośniejszą z panem kawalerem³⁶⁴, jako cum authore swawolnych zaciągów, hac mala causantium, agere ex officio meo umyśliłem, w.m.m. panów i braci proszę, abyście in causa Reipublicae et curiae prawa incuria czyniącemu dali suffragium w słusznej animadwersyjej na takie sancita et edicta jej ausus. Wiem ci dobrze, że hunc zelum boni publici adversa pars interestowi prywatnemu o ordynacyją ichm. książąt Ostrogskich przypisze, jakobym ja hoc modo evincere chciał, ale oświadczam się, lubo nie wzgardzam sobie drogi do afektu i faworów w.m.m. panów i braci w tej sprawie, oraz z j.o. księżną małżonką moją³⁶⁵, ultima succetrice ichm. książąt Ostrogskich względem jakichkolwiek w tej R.P. zasług moich sancitu mihi, jednak wszystkie na stronę odłożyć prywaty, a samo bonum publicum [75v] promovere nam

³⁶⁴ Hieronim Augustyn Lubomirski kawaler maltański. ³⁶⁵ Teofila Ludwika z Zasławskich.

się godzi całej R.P. et probabo ordynacyjami. Ostatek suggeret w.m.m. panów miłość ojczyzny, któryj skutek tej sprawy zostawiwszy, pewien że optimum dabit consilium ten qui facturus est. Braterskiej na ten czas w.m.m. panów łasce moje zalecam usługi.

6. *Drugi list Dymitra Wiśniowieckiego wojewody krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – jesień 1678 r.*

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 d Fasz. 4, Bd. 2, k. 107-108 v – kopia załączona do korespondencji rezydenta brandenburskiego w Warszawie Christopha von Wichert, adresowanej do elektora Fryderyka Wilhelma z jesieni 1678 r.: Copia listu jm. pana wojewody krakowskiego na sejmiki.*

Kiedy J.K.M. p.n.m., stosując się do prawa pospolitego i okoliczności ledwie nie ostatniego ojczyzny naszej zewsząd ucisku, paterna sollicitudine, powagą Majestatu swego i senatu na to konwokowanego sejm walny złożywszy, wszystkich w.m.m. panów do wspólnej convocat obrady, aby tak coadunatis consiliis R.P. sama sobie mederi mogła, poczuwam się i ja w powinności swojej, et in aliquo mei fido zawsze in publicum voto, gdy samemu niepodobna, accurro do braterskich w.m.m. panów chęci, et commune dobru pospolitemu suffragium, donosząc to, co ratio officii mei czuła tej ojczyźnie obowiązkanemu usługą rozkazuje.

Wiadomo dobrze w.m.m. państwu, jako na przeszłym sejmie visum kilkadziesiąt tysięcy wojska ad numerum dwunastu tylko redigere, co stało się lubo diverso na ten czas w tej materyjce z samego tylko boni publici interesu sensu meo, który inclinata po wielkiej części studia wiedząc, do tego co się ad apparentiam z ulżeniem R.P. zdało ad arbitrium, skłoniwszy on sobie usum, aliis wolnej każdemu deliberacyjce zostawiłem. Co jednak z tego za pożytek R.P. odniosła, bardziej czuję niż wymówić mogę, bo miast ochrony i folgi, dla której na to rezolwować się zdała, w większe malorum incurrit pericula. Dowiedziawszy się bowiem o tym zwinieniu wojska wiarołomne Panu swojemu Królestwo i z temi, których patronam manum invocarunt, założyli in visceribus Regni palestram własnych interesów, bono suo, nam zaś ledwie nie ultimo exitio. Czym et vicinia iura, któremi firmanantur Regna, convulsa nam słuszne niechęci u sąsiadów naszych nam wielce potrzebnych, a podobno i odia, które civium sanguine gasić się zwykły, przyprawili i nieprzyjaciele nasi na hardą w traktacie pokoju, nie tak wprawdzie nam pięknym, jako w tak ścisłej fortunie naszej nieuchronnym wsadzeni, że prawie ad ludibrium orbis, pogańska zawziętość Królestwo nasze i posła³⁶⁶ jego contra iura gentium traktowała. A to dlatego, że siły wojska R.P., któremi na opozycję potencyjce tak wielkiej, stami tysiące wojsk swoich rachującej, considerabiles być mieliśmy, do tak małej ludzi zemkniętej garści.

Teraz, że większego in ea rerum statione R.P. [107v] potrzebuje praesidium, nie wątpię, które qua difficultate pójdzie, czas pokaże. Daj mi to, żeby się było i wojsko

³⁶⁶ Jan Gniński wojewoda chełmiński, poseł wielki do Konstantynopola.

zwinęło, jeszcze przecie non ultima alea fortunae naszej, gdyby się byli tak gromadnie zwinieni, za granice nie wysunęli. Łatwiej ich było w domu znalazłszy, pod znajome znaki kupić, niżeli po cudzych szukać ich państwach. Nie egzageruję, jako przez to securitas publica et integritas legum szwankowała, gdy ore alieno in scitis Regni ordinibus, nad zakaz prawa szkodliwym przykładem cudzoziemskie w tych zaciągach in Regno mieszały się prywaty scientibus loquor. Co o tym za prawa, zaczynam przypominać mi ich nie trzeba, prosić tylko w.m.m. panów, aby temu raczyliście obviare, co nocivum bydl tej R.P. widzicie. Ja tym zaciągom zawszem nie sprzyjał, czyniłem co mi fides in Republica, honor, conscientia kazali, wedle jednak możliwości mojej, bo niepodobna było z tą garścią ludzi tak skutecznie wszystkiemu sufficere, aby i granic R.P. pilnować, i zaciągających oraz i zaciągniętych dosyć licznie, którzy się byli szeroko po województwach rozwlekli, szukać, ile kiedy ciż sami w niektórych województwach, którym ex officio zabiegać huic mało incumbibat, onemu patricinowali. Prohibui wydaniami nie raz uniwersalami, invitabam, aby po województwach ta niepozwolona była licentia. Nie ujęło się jednak to złe, favore niektórych ex incolis Regni, one nie tylko protegente, ale też augente. Proscripsi – Regno powagą komisji sandomierskiej, którzyby ważyli się nowych zaciągów; rozłożyłem na pasach chorągwie, przejścia im do Węgier broniąc, kazałem pojmanyh justyfikować. Quid potui facere, et non feci? Ale trudno było wszystkiemu zabierać przy szczupłości zwątlonych tej R.P. sił. Żałosna, że tak wiele externorum pozwalają sobie studia, których lex publica jako arcet a Regno w.m.m. panowie qui leges conditis, dobrze wiecie.

Warowała to R.P., aby i sami posłowie cudzoziemscy od swoich panów posłani nie bawili, ale commissa sibi pro opportunitate czasu ekspediowawszy, nazad się powracali, chcąc się nie tylko a mało, co by już strzeż Boże nie rychło było, ale etiam a metu mali immunem zawsze et liberam w domowej mieć konfidencyj. Czemu jeżeli terazniejsze czasy non derogarunt, altissimo w.m.m. państwa i braci subsit iudicio oraz i modus, aby takie rzeczy sollantur [108] faciendi et ne similia eveniant cavendi. Żałośniejsza jednak nieporównanie, gdy tego największego złego samiż koronni synowie et autores et promotores stają się, gravi laesae patriae crimine, gdy własną synów jej krwią, która tylko zaszczytowi jej samej in victimam debebatur, alienis commodis litatur. Doszedłem ja już jako żem i powinien był, ex indigenis autorem, z którym gdy o to in facie Reipublicae na przyszłym da Bóg sejmie agam, jego wprzód w.m.m. państwu i braci na tym miejscu zgromadzonem donoszę!

A ten jest jm. pan [Hieronim Augustyn] Lubomirski chorąży kor[onny], kawaler maltański, który aby się in facie R.P. sprawił, zlecić to ichm. panom posłom swoim ex ratione boni publici w.m.m. panom należy. Reddas jm. rationem tych zaciągów, którym cooperatus est i owszem, reddat legiones, których Królestwa, za granicę ich promowując, pozbawił. Zostawuję zaczętej skutek sprawy zelo w.m.m. panów i braci, lepszego w tym od żadnego nie mogąc mieć consilium, ani cała R.P., jako od samej ze siebie, do której series agendi należy, bo optimum dabit consilium ten qui facturus est.

Nie wątpiąc, że hunc zelum meum in bonum publicum opacznie pars adversa tłumaczyć będzie, i to prywatnemu interesowi ordynacyji książąt ichm. Ostrogskich, której się jm. pan kawaler Lubomirski napiera, przypisować zechce, ale spernis famae

mendacia mens conscia recti. Dało się to widzieć na przeszłym sejmie, żem wsparty łaską w.m.m. w sprawie ordynacyjej ostrogskiej, czynił to co należało integritati hono-ru mojego, lubo jeszcze hoc occasio nowych zaciągów non intercesserat i na terażniejszym bez przykrycia tej sprawy czułe na nie będę mieć oko, tak że lubo nie zagradzam sobie drogi do faworu i łaski w.m.m. państwa i całej R.P. względem jakichkolwiek w niej zasług moich, tudzież j.o. książąt ichm. Ostrogskich domu, którego ultimam succestricem in sociam, którą Bóg mi naznaczył, pewien braterskiego w.m.m. panów respektu, jednak zdawam się w tym na rozsądek R.P. i chętnie obsequar iudicio onej, gdy rozkaże. Dla której nie tylko tę adventitiam fortunam do domu mego, ale i własną rąk przodków moich pracę una cum vita za nią położyć gotowem, com już ochotnie w wielkiej dóbr moich części [108] i w przepędzonych na usłudze jej latach uczynił. Sanctum mihi est, cale interesów moich wszystkich zapomnieć, samo tylko bonum pu-blicum promovere.

Nie idę contumeliis, nie szukam illicita, idę prawdy i prawa drogą, która każdemu synowi koronnemu, dopieroż tym, którym integritas et salus publica powierzona, nie tylko libera, ale omnino necessaria. Gdy tedy to do czego mię officii mei stringit de-bitum, quantum virium mearum est, czynię w.m.m. panowie i bracia, abyście mi jako słudze tej ojczyzny, słudze mówię, bo in hoc nomine non erubesco, nie tylko patronam negare nie raczyli manum, ale wspólnie pomogli agere pro bono publico, wielce pro-szę. Czego gdy pewien jestem, braterskiej na ten czas w.m.m. panów łasce z usługami memi jako najpilniej się zalecam.

7. List Hieronima Augustyna Lubomirskiego chorążego wielkiego koronnego
na sejmiki – jesień 1678 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 d Fasz.4 Bd. 2, k. 109 – kopia współczes-na załączona do korespondencji rezydenta brandenburskiego w Warszawie Christoph'a von Wichert, adresowanej do elektora Fryderyka Wilhelma z jesieni 1678 r.: Excerpt z listu pierwszego jm. pana Lubomirskiego chorążego koronnego.

Więc, że rozrzucono po wszystkich prawie województwach projekta listu ks. jm. pana wojewody krakowskiego³⁶⁷ do K.J.M., w którym insimulat mnie o zaciągi ludzi i wprowadzenie do Węgier, a potem o zabicie jm. pana podkomorzego łęczyckiego³⁶⁸ magni et dolendi in Republica civis, nowe adjicit demeritari. Lubo bym chciał purus obiectorum zamilczeć, ale in causa honoris laesi równo z życiem zawodującego, muszę przynajmniej na tę zawziętość sarknąć, et causas jej odkrywszy, vindicare siebie od zepsowania w łasce u w.m.m. panów. Pierwsza obiekcyja nie mogła subsistere, z której wywiodłem się ks. jm. na komisyyje sandomierskiej, zwinieni ludzie w dobrach opac-

³⁶⁷ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda krakowski, hetman wielki koronny. ³⁶⁸ Stefan Sarnowski podkomorzy łęczycki, przeciwnik przekazania ordynacyi ostrogskiej zakonowi maltańskiemu, zabity między 10 a 12 lipca 1678 r. przez Kazimierza Andrzeja Grudzińskiego wojewodzica rawskiego.

twą mego³⁶⁹ hibernujący za ordynansem wodza stali do czasu uspokojenia w zasługach swoich, potym militiam sacramento soluti, gdzie poszli za duktem fortuny swojej, nic to nie należy do mojej dyspozycyjej. Uciszona tedy ta obiekcja nie wzięwszy ukontentowania swojej intencyjej, nowe wymyśliła convictum o zabójstwo, które że z dekretu trybunalskiego nakazanej egzekucyjej reluctatio causavit, mnie najmniejszym podobieństwem niewinnego, jako niesłusznie aggravat, snadno może persuadere w.m.m. panom illationem, że to wszystko co mi objicitur, na to tylko studiose procuratum, aby przez zepsowanie factoris w.m.m. panów pod pozorem żarliwości wieczne mi imponatur milczenie promovendi iuri ordynacyjej ostrogskiej³⁷⁰. Raczcież tedy w.m.m. panowie uważać subsistentiam w prawdzie oboich victorum, kiedy ani zaciągów ruina może przy mnie zostać, ani zabójstwo tak niebacznym figmant wziąć rozsądną probabilitatem. A za tym rozumieć to o mnie służyć swoim, że jako na przeszłym sejmie w tej ordynacyjej nihil quavebam meum, tylko własny interes w.m.m. panów, tak i teraz ad utilitatem Reipublicae non adderem to uzalenie się moje, gdyby honoris deliberati nie przymusiła mnie necessitas odkryć tę phalerati odii dość jasną zasłonę. [109v]

Nic nie partycypuję ani presumuję ex hoc publico iure na moje prywatne pożytki, stosować się zawsze chcę do upodobania i decyzyjej w.m.m. panów, z przodków moich naturam Reipublicae et veri ku niej amore observando, iż nemo eam magis tuetur, quam qui gratis amati, nie związanym jeszcze zostając żadnym ciężarem, które by odrywały sacrificium fortun i krwi mojej do usług R.P.

8. *Drugi list Hieronima Augustyna Lubomirskiego chorążego wielkiego koronnego na sejmiki – 20 października 1678 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 d Fasz.4 Bd. 2, k. 109v-110 – kopia współczesna załączona do korespondencji rezydenta brandenburskiego w Warszawie Christoha von Wichert, adresowanej do elektora Fryderyka Wilhelma z jesieni 1678 r.: Copia listu jm. pana Lubomirskiego chorążego koronnego na sejmiki de die 20 octobris 1678.

Po wyprawionym moim z uniżoną powolnością in medium w.m.m. panów liście dochodzi mię ta wiadomość, iż książę jm. pan wojewoda krakowski³⁷¹ pozorem zeli publici czyni mię autorem i promotorem zaciągów do Węgier, od czego jako jest tutissima conscientia mea, tak feram omne w.m.m. panów iudicium, pewien będąc, że ab objecto crimine mundus, honorowi memu i jakimkolwiek in Rempublicam zasługom ex compassione w.m.m. panów odniosę praecium. Znosiłem tę zawziętość omni modestia, nie życząc internis dissidiis implicare Rempublicam, ale kiedy książę jm. odio implacabili proscindit honor mój i reatum iniuriae prawa pospolitego zadaje niewinnemu, ten jeszcze quem culpa redarguit ipsum, muszę i ja sine merito provocatus z książęcą jm.

³⁶⁹ Hieronim Augustyn Lubomirski był opatem tynieckim. ³⁷⁰ Mowa o dobrach ordynacji ostrogskiej zajętych przez Dymitra Wiśniowieckiego po zmarłym bezpotomnie w 1673 r. szwagrze hetmana, księciu Aleksandrze Zasławskim-Ostrogskim. ³⁷¹ Dymitr Wiśniowiecki wojewoda krakowski, hetman wielki koronny.

agere de crimine laesae Maiestatis, i odkryć R.P. moliminum ausus, w.m.m. panów uniżenie prosząc, abyście mi recurenti cum tuitione honoru mego praesidio łaski swojej assistere raczyli.

Nie będę egzagerował ordynacji ostrowskiej [s] sprawy³⁷², bo jest evidens inchoati odii causa, choćby się ta sprawa najbarziej w bawelnę uwijała. Rzecz jasna, że per potentiam possidens dobra R.P. nomen tylko daje arbitrio Reipublicae non rem: i ta ze mną akcja jest tylko na zrażenie mię ex activitate publica in officio posła, co sam czas odkryje.

Jasna rzecz jest i to, że chorągwie, które [110] in visceribus patriae zaciągały się, miały swoich rotmistrzów, mnie nihil horum probari może, bo nad tych, których w obozie trzymam, nie mam żadnych. 24 tys. wojska zwinionego gdzie się obróciły, raczej to do dyspozycyjej wodza należało. Prosił K.J.M. książę jm. o mandaty na jm. pana wojewodzica rawskiego³⁷³ i na mnie, czemu teraz ze mną tylko na plac descendit, tamtego minąwszy? Z snadna illacyja i wysokie w.m.m. panów comprahent iudicia gratuetisto [s], co suggeres braterska ta łaska i politowanie na tak ciężką i niesłuszną opresyją moją. Privati wszelkie nigdy się in pectore meo nic nie mieszały, ani ex utilitate publica per odia civium żyłem i rosłem, w oczach w.m.m. panów życie moje jest, ex amore publico omne mihi decus et vita.

Z tym się i teraz oświadczam, że ze mnie żadnej okazyjej do zatrudnienia spraw R.P. nie będzie, submittens siebie iudicio et protectioni tejże, uniżoną za tym powołność moją oddawam łasce w.m.m. panów.

9. List Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego do Jana Opalińskiego
starosty generalnego Wielkopolski – Stralsund, 26 października 1678 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 d Fasz. 4, Bd. 2, k. 47-47v, 49 – koncept; w górnym lewym rogu adnotacja: 16. Octobris 1678. An den Herrn Opalinski zu Schroda zu deliberiren, daß durch die schwedische Irruption in Preußen diesem und polnischen Lande kein Unheil entstehen möge.

Illustrissime!

Percrebruit iterum rumor de Svecorum e Livonia in Prussiam nostram destinata irruptione, qui et inde auctus, quod certi ablegati a gubernatore Livoniae tum ad Curlandiae ducem³⁷⁴, tum ad illustrissimum palatinum Vilnensem³⁷⁵, de transitu petendo misi sint. Equidem post insulam Rugiam et urbem Stralesundensem adeoque totam Pomeraniam Svecicam feliciter Deo auspice occupatam, non desunt nobis vires, quibus ingruentem repellamus hostem, cum et certo nobis statutum sit, statim atque de

³⁷² Mowa o dobrach ordynacji ostrowskiej, zajętych przez Dymitra Wiśniowieckiego po zmarłym bezpotomnie w 1673 r. szwagrze hetmana, księciu Aleksandrze Zasławskim-Ostrogskim. ³⁷³ Kazimierz Andrzej Grudziński wojewodzie rawski. ³⁷⁴ Jakub Kettler książę kurlandzki. ³⁷⁵ Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski.

iactata toties hac irruptione certi, quid afferetur, cum toto exercitu nostro ad Prussiam defendendam properare, sed cum id fieri nequeat, quin suscitatum in Prussia belli incendium, late flammās suas etiam in viciniam spargat et in primis optimos amicos nostros in Maiore [47v] Polonia incommodet, eo magis quoad copiae istae, quae hactenus circa urbem Gedanensem in statione fuerunt, sese cum milite Livonico iunctura dicantur, non possumus quin ab Illustrissima Dominatione Vestra iterum iterumque contendamus, ut omni ratione et pro ea, qua in Republica pollet, auctoritate prohibere velit, ne Sveci in Prussiam irrumpant, ac eo ipso inclytam Rempublicam turbent. Namque si hostes nostri minas exequantur suas, nemo vitio nobis vertet, si vim vi repellamus et tutelam nostrorum omni curemus ratione. Illustrissimae Dominationi Vestrae pro muneris incumbit ratione prospicere, ne quid publica res detrimenti capiat, nec rectius id fieri poterit, quam si in comitiolis, quae proxime Schroda habebuntur, rem hanc tanti momenti proponet [49] periculum, quod exinde Reipublicae et inprimis Maiori Poloniae imminet, demonstret et ut nuntii ad comitia Regni profecturi ea de re sufficienter instruantur procuret. Quo ipso nam tantum rem aeterno quod cum inclyta Republica nobis est foederi, congruam, sed et patriae salutarem praestabit, nos vero maximopere sibi obstringent. Deus Illustrissimae Dominationi Vestrae prospera quaevis largiatur. Dabantur ex urbe Stralesundensi, die 16/26 Octobris 1678.

Ad palatinum Calisiensem Opaliński generalem Maioris Poloniae.

10. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 listopada 1678 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 714, k. 1160v-1164 – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Marcin Chojnacki sługa marszałka sejmiku w dniu 5 grudnia 1678 r. [in iudiciis capitanealibus castrensibus Posnaniensibus clamatis, feria 2 post festum Sancti Andreae Apostoli proxima a. D. 1678].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Wschowa 174, k. 471v-476, 340 – oblata, Rp. 3 AP Poznań, Gr. Wschowa 178, k. 131-134v – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo województw poznańskiego i kaliskiego, na sejmik przedsejmowy na dzień 3 miesiąca listopada r. P. 1678, wedle uniwersału J.K.M. do Środy zgromadzeni.

Donosimy do wiadomości, iż częścią dla niewydania in tempore podatków, częścią też dla zabaw publicznych nie mogąc na tym sejmiku w rachunki wkroczyć z ichm. pany poborcami, tedy iniungimus ichm. panom poborcom, tak do pierwszej, jako wtórej i trzeciej raty naznaczonym, aby resztę podatków jako najprędzej, iuxta laudum relationis od wszystkich i a modernis possessoribus biskupstwa, województw, kasztelaniej i inszych in genere urzędów ziemskich i grodzkich, podług instruktarza wybierali, wyjąwszy tych ichm., którzy świeżo, post incidentiam trzeciej raty dignitates jakie z łaski J.K.M. otrzymali. Aby zaś jednak nie był stąd żaden decessus, tedy od tamtych haeredes et successores bonorum płacić powinni.

Ponieważ jm. pan [Samuel] Gurowski w kole naszym deklarował, że asygnacyjej na pierwszą ratę jm. pana generała artyleryje³⁷⁶ na sumę 28 tys. wypłacić dla pewnych przyczyn nie może, tedy [1161] zlecamy jm. panu żupnikowi województw naszych³⁷⁷, aby tę asygnacyją in parte, to jest 15 tys. zł lub gotowizną, lub asygnacyją do jm. pana kasztelana wojnickiego³⁷⁸ jako najprędzej wypłacił z sumy, która jeszcze przy nim za sól zostaje. Resztę zaś 13 tys. zł (jeżeli się na rachunkach przyszłych z jm. panem Gurowskim pokaże, że tej asygnacyjej wypłacić nie mógł), zlecamy wypłacić jm. panu [Andrzejowi] Mieszkowskiemu [komornikowi poznańskiemu], jeżeli co in rationibus rachunków jego będzie zbywało nad asygnacyje, na wtórą i trzecią ratę wydane. A jeśliby nie zbywało, tak żeby tej reszty wypłacić nie mógł, tedy województwa nasze inibunt media na sejmiku da Bóg relationis, jakoby in toto tę asygnacyją wypłacić, co jednak jm. panu Mieszkowskiemu (inquantum to liquide pokaże, że wypłacić nie będzie mógł) do kwitu przeszkadzać nie ma.

Zabiegając, aby ichm. panowie posłowie nasi żadnej prepedycyjej względem niewypłaconych asygnacyi na dawne podatki nie mieli, tedy zlecamy jm. panu poborcy województwa poznańskiego do wtórej raty naznaczonemu, aby asygnacyją na prowiant toruński bez żadnych odwołów z podatku czopowego wypłacił cum ea cautela inquantum percepta jm. tyle nie wyniesie.

Rachunek ichm. panów poborców województw naszych przed sejmikiem relationis w Śrzedzie naznaczamy, aby w poniedziałek pierwszy po Trzech Królach³⁷⁹ przed ichm. pany komisarzami tu z koła naszego uproszonymi rachowali się ze wszystkich in genere podatków. To jest ichm. panowie poborcy na pierwszą ratę obrani z podatków podymnego siedmiorga, pogłównego jednego i czopowego za kwartałów 3, także i z dawnych retent, które zostają in registris et rationibus rachunków przeszłych ichm. panów komisarzów, na wtórą i trzecią ratę ichm. panowie poborcy obrani rachować się powinni z trojga pogłównego i czopowego za kwartałów pięć wedle laudum przeszłego sejmiku relationis uchwalonego. Także i insi ichm. panowie poborcy dawniejsi na tych rachunkach z regestrami swymi comparere powinni, którzy ieszcze kwitów nie mają [1161v] i tam przed ichm. pany komisarzami iuxta lauda anteriora rachować się będą, jakoby ci ichm. panowie komisarze do powiatów naznaczeni, reszty województwom winne konfrontować mogli. Na które rachunki i jm. pan żupnik bydgoski stawić się powinien et rationem reddere sumy odebranej od jm. pana kasztelana wojnickiego za sól, to jest 48 tys. zł, jeżeli asygnacyje jakie z zlecenia sejmików wypłacił, albo do panów poborców importował.

Do których rachunków uprosiliśmy ichm., jm. pana wojewodę³⁸⁰ i kasztelana poznańskich³⁸¹, jm. pana rogozińskiego³⁸², jm. pana stolnika poznańskiego³⁸³, ichm. pa-

³⁷⁶ Marcin Kątski generał artylerii koronnej. ³⁷⁷ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich. ³⁷⁸ Stanisław Skarszewski kasztelan wojnicki. ³⁷⁹ 9 stycznia 1679 r. ³⁸⁰ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański. ³⁸¹ Krzysztof Grzymultowski kasztelan poznański. ³⁸² Stanisław Grabski kasztelan rogoziński. ³⁸³ Kasper Franciszek Modlibowski stolnik poznański.

nów pisarzów ziemskiego³⁸⁴ i grodzkiego³⁸⁵ kaliskich, jm. pana cześnika wschowskiego³⁸⁶, jm. pana Zaleskiego, jm. pana Zdychowskiego, jm. pana Chrystiana Kierskiego, jm. pana Przecława Potockiego. Których rachunków ichm. panowie komisarze na sejmiku da Pan Bóg relationis sufficientem kołu naszemu dabunt relationem, aby województwa informować się mogły de statu podatkovania. Podczas zaś tych rachunków wolno będzie ichm. panom braci, kto będzie chciał, przysłuchać się.

Nie mniejszą i to szkodę przynosi województwom naszym, kiedy w miastach i miasteczkach J.K.M. i duchownych cechy piwowarskie nie chcą ludzi do tego cechu sposobnych do bractw przyjmować, co sequitur diminutio prowentów województw, in iungimus to cechmistrzom w miastach i miasteczkach J.K.M. i duchownych, aby nie zasłaniając się żadnymi przywilejami, homines ius civitatis habentes do tego cechu przyjmowali, obiecując na refragarios pilną mieć animadwersyją.

A że tylko ad ultimam decembris anni praesentis podatek czopowy na przeszłym sejmiku przedsejmowym prolongowaliśmy, tedy widząc i teraz wielkie potrzeby województw naszych, tenże podatek po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich do przyszłego na potym sejmiku prolongujemy. Jednak w wybieranie tych podatków, to jest a 1 ianuarii czopowego anni 1679 nie mają się wdawać terażniejsi ichm. [1162] panowie poborcy, ponieważ już to laudo nostro anteriori cautum, aby tylko na jeden rok funkcyej poborstwa capaces zostawali. Którą elekcyją ichm. panów poborców na przyszłe podatki na sejmik da Pan Bóg relationis sobie zostawujemy. Nad to zlecamy ichm. panom poborcom województw naszych, aby szelężny podatek, który jest na sejmiku przeszłym relationis od nas do skarbu z miast i miasteczek województw naszych a die 1 iulii anni 1678 ad ultimam iunii anni 1679 ordynowany, aby tego podatku nie wybierali. Jeżeli on już wybrali, żeby go miastom powracali, ponieważ ten podatek szelężnego od wszelkich bez ekscepcyjej likworów w arendę puszczaemy jm. panu Jaroszewi Ponińskiemu cześnikowi wschowskiemu za sumę umówioną zupełnego roku, który się już począł, a die 1 iulii w roku terażniejszym, a kończyć się ma według dawniejszej uchwały województw naszych w roku przyszłym 1679, die ultima iunii, eadem securitate jako tenże podatek szelężny trzymał przeszły jm. pan podkomorzy kaliski, a terażniejszy jm. pan kasztelan poznański³⁸⁷, tak jednak, że pod ten kontrakt tylko same miasta i miasteczka J.K.M., duchowne i dziedziczne podpadać mają. A wsie wszystkie, którekolwiek w województwach naszych znajdują się (oporórz Kiełczewa, które jest na przedmieściu kościańskim), są od tego ekscepowane. Porządek około tego podatku spuszczaemy dexteritati jm. pana cześnika, aby ten podatek omni meliori modo wprawił in orbitam, od którego żadne przywileje, ani cuiusvis generis libertacje królów po miastach i miasteczkach zaszczycać się nie mają. To jednak praesenti laudo stanowimy, aby sami burmistrzowie miast i miasteczek, nie kto inszy, a w miasteczkach, w których zamkowe są gościńce i w nich dworskie piwa i gorzałki szynkują karczmarze, w półroka na kwartały przysięgali.

³⁸⁴ Adam Molski pisarz ziemski kaliski. ³⁸⁵ Wojciech Pogorzelski pisarz grodzki kaliski. ³⁸⁶ Hieronim Poniński cześnik wschowski. ³⁸⁷ Krzysztof Grzymułtowski kasztelan poznański.

Tymi zaś pieniędzmi wypłacać [1162v] powinien będzie jm. pan cześnik asygnacją sejmiku terazniejszego, która wynosi 8 tys. zł, a to ad rationem 8 asygnacyjej skarbowych ichm. panom deputatom wojskowym wydanych, które ciż ichm. panowie deputaci na asygnacjach swoich podpiszą, przyłożywszy do tego 3 tys. zł, które już przedtym ad rationem asygnacyjej w archidiecezyjej gnieźnieńskiej wzięli, a mimo to propter securitatem jm. pana cześnika z odebranych tych 8 tys. w grodzie kwitować będą, a województwa nasze ten kwit pro persoluto przyjmą jm. panu cześnikowi. Resztę zaś sumy do dalszej dyspozycyjej województw trzymać w gotowiźnie będzie jm. pan cześnik. To też praecavent województwa nasze, aby jm. pan cześnik według deklaracyjej swojej trzymał ten podatek bez defalki, wyjąwszy tylko casus fortuitos, jako to strzeż Boże powietrze morowe, nieprzyjacieli koronny, domowe mieszaniny i znaczne konflagraty. Egzekucyją contra retentores jm. panu cześnikowi według przeszłego laudum jm. panu poznańskiemu pozwoloną naznaczamy i temuż jm. panu poznańskiemu, ponieważ jeszcze ma wiele retentów, rigorem namienionej egzekucyjej in toto reasumujemy i prosimy j.w. jm. pana generała naszego³⁸⁸, aby do niej adminiculum swoje przydać raczył.

Do tegoż podatku szelężnego należeć mają karczmy duchowne i novae locationis wszelkie szynkowanie piw i gorzałek, etiam na poświętnych, aby ten podatek non obstantibus quibusvis libertationibus, jako prawo chce mieć, płacili.

A ponieważ perplexitas jest w konstytucyjej względem pogłównego od Żydów, po czemu płacić je mają, które dekret Radomskiej Komisyjej do złotego od osoby redukował, tedy i my nic na nich ad praesens conclusive nie stanowiąc, ani ich też uwalniając, ad decisionem totius Reipublicae odsyłamy, a interim aby po złotemu dali i kwit od ichm. panów poborców otrzymali.

Mając dowodną notitiam jako Graboszewo³⁸⁹ i Powidz³⁹⁰ przez morowe [1163] powietrze Ręka Boska dotknęła, tedy zachodzi universalis koła naszego consensus, aby od podatków wszelakich in genere do lat dwóch wolne były. Skwierzyna³⁹¹ zaś i Pleszew³⁹² przez ogień funditus zrujowane, od podatków in genere wszystkich na przyszłym sejmie i sejmiku naszym przyszłym relationis uchwalonych, uwolniamy. W Pleszewie zaś jednak ekscypują się domy, które od ognia wolne zostały i to tylko domom świeżo pogażałym służyć ma.

A że i na tym należy województwom, aby im constare mogło, wiele jeszcze z dawniejszych rachunków pieniędzy accedere będzie mogło, tedy terazniejszą uchwałą naszą obowiązujemy sukcesorów jm. pana Dąbrowskiego, aby rachunki sufficientissime uczynili i z tych dóbr, które na delatach mogą być solubilia, sumy wybrane do skarbu województwom wnieśli, praevia executione. O którą jako najdostateczniejszą upraszamy j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała województw naszych. A które zaś dobra są i pokażą się insolubilia, zostawujemy tychże ichm. panów sukcesorów circa vigorem przeszłego laudum naszego in toto. A tę egzekucyją iuxta lauda anteriora san-

³⁸⁸ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ³⁸⁹ Graboszewo, wieś w pow. pyzdrskim, woj. kaliskim. ³⁹⁰ Powidz, miasto królewskie w pow. gnieźnieńskim, woj. kaliskim. ³⁹¹ Skwierzyna, miasto w pow. i woj. poznańskim. ³⁹² Pleszew, miasto w pow. i woj. kaliskim.

cita, za dyrekcyej jm. pana [Stanisława] Zajączka, sukkoletorowie wszytkich naten-
czas powiatów te podatki wybierających czynić powinni byli, a nie czynili, tedy teraż-
niejszą uchwałą, onaż cum adminiculo j.w. jm. pana generała czynić będą powinni sub
solutione de suo ciż panowie sukkoletorowie, którzy na ten czas byli po powiatach
obrani. Przy której egzekucyje tych retentów, asygnacyje jm. pana Andrzeja Zaleskie-
go rotmistrza J.K.M. nieodwłocznie dopłacić powinni będą, która wyszła od jm. pana
[Wojciecha] Dąbrowskiego jeszcze anno 1672, na te, które egzekwować będą podatki.

A po odprawionej egzekucyje tych retentów ciż panowie sukkoletorowie na ra-
chunki pospołu, in praesentia sukcesorów przed ichm. pany komisarzami do rachun-
ków naznaczonymi stawić się i sufficientem administrationis suae calculum oddać
będą powinni, sub poena peculatus et confiscatione bonorum ich. [1163v]

Którzy to ichm. panowie sukcesorowie, albo ichm. panowie burgrabiowie, registr
wsiów insolubiliu ichm. panom komisarzom do rachunków naznaczonym exacte przy
rachunkach przywieźć i oddać będą powinni. Ażeby constare to mogło województwom
naszym, że te podatki, które przeszłymi sejmami uchwalone były, do skarbu przez pa-
nów poborców wniesione, tedy wkładamy to ichm. panom poborcom do tych podatków
obranym, aby asygnacyje skarbowe do grodów oddawali, a grody żeby oryginały w pro-
tokoly wszywały, wydawszy te asygnacyje per oblatam ichm. panom poborcom.

Lubośmy to laudis nostris tak wiele razy intymowali successoribus bonorum nie-
gdy jm. pana [Jana] Tańskiego, aby księgi za pisarstwa jego nie poaktykowane, ciż
sukcesorowie poaktykować kazali, tedy i teraz tą uchwałą wkładamy to na tych ichm.
panów sukcesorów, aby sine mora temu dosyć czynili, obiecując rigorem legis super
delinquentes extendere.

Toż się ma rozumieć o aktykowaniu ksiąg ziemskich poznańskich, o których akty-
kowaniu dawne lauda sejmików naszych reasumujemy.

Baczą się w tym województwa, że hoc beneficio, które były przez uchwałę sejmi-
kową miastom pozwoliły, który de nova radice budować się będzie, ma być wolen od
podatku czopowego do lat sześciu, ale że abutuntur hoc beneficio obywatel w mia-
stach i miasteczkach, przez co jest niemała szkoda województwom, tedy tę uchwałę tak
restringimus, że tylko to beneficium ma służyć tym obywatelom miejskim, którzy de
nova się mere radice budują. Tym zaś nie ma to służyć, którzy tylko budynków swoich
poprawiają, ale żeby ten podatek czopowy równo z drugimi sąsiadami płacili, czego
seriam animadversionem zlecamy ichm. panom poborcom.

Doszła koła naszego wiadomość, jakoby miasto Pyzdry in contumaciam pokło-
ciwszy się z jm. panem starostą swoim³⁹³, piwa przez dwa circiter kwartały nie robili,
skąd szkoda w czopowym podatku i szelężnym musiałaby województwom subsequi,
dlatego wkładamy to serio na miasto, aby podatek czopowy i szelężny według dawnego
juramentu przeszłych kwartałów panu poborcy zapłacili, ponieważ to kołu naszemu
constat, że piwa na wsiach skrytym sposobem robili i w mieście [1164] szynkowali me-
diantibus attestationibus jm. pana starosty.

³⁹³ *Stanisław Suchorzewski starosta pyzdrowski.*

A że konstytucją na przeszłym sejmie per scriptum ad archivum³⁹⁴ ordynowała R.P. ichm. panom Podolanom wybrańców, do którego podatku wybierania komisarza województwa naszego do swoich województw naznaczyć mają, tedy przychylając się do tego prawa, na miejsce przeszłego komisarza jm. pana Macieja Cieleckiego, uprosiliśmy z pośrodku siebie jm. pana Jana Dzierżbińskiego, któremu to zlecamy, aby według taryfy na którą za najjaśniejszego śp. K.J.M. Michała ten podatek wybraniecki wybierano, takimże sposobem ichm. panom obywatelom albo deputatom województwa podolskiego oddawany był. Obligując jm. pana Cieleckiego, komisarza przeszłego, aby z egzakcyj przeszłorocznej sufficienter calculum uczynił ichm. panom deputatom województwa podolskiego i resztę pieniędzy, która przy jm. zostawa, realiter oddał.

Które to laudum jm. panu marszałkowi koła naszego ręką swoją podpisać i do grodów rozesłać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, die et anno ut supra.

Stanisław Tuczyński starosta powidzki, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

11. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 listopada 1678 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 178, k. 137-145v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Wojciech Czarnecki w imieniu marszałka sejmiku w dniu 29 listopada 1678 r. [feria 3 in vigilia festi Satncti Andreae Apostoli a. D. 1678].

Instrukcja poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik śrzedzki przedsejmowy pro die 3 novembris zgromadzonych, ichm. panom posłom na sejm walny grodziński dana, to jest jm. panu Aleksandrowi na Przymie Przyjemskiemu chorążemu kaliskiemu, jm. panu Adamowi Molskiemu pisarzowi ziemskiemu kaliskiemu, jm. panu Janowi Korzeniewskiemu staroście kościańskiemu, jm. panu Marcinowi z Smogulca Smoguleckiemu podczaszemu brzeskiemu kujawskiemu, jm. panu Janowi Kąsinowskiemu sędziemu grodzkiemu wałeckiemu, jm. panu Jakubowi Wilkotarskiemu pisarzowi grodzkiemu wschowskiemu, jm. panu Prokopowi Granowskiemu, jm. panu Adamowi Małachowskiemu, jm. panu Mikołajowi Stogniewowi burgrabiemu gnieźnieńskiemu, jm. panu Wojciechowi Zdychowskiemu, jm. panu Bartłomiejowi Korytowskiemu podwojewodzie poznańskiemu, jm. panu Stanisławowi na Tucznie Tuczyńskiemu staroście powidzkiemu, marszałkowi koła naszego.

Jeżeli kiedy jawniej constitit esse curae J.K.M. p.n.m. integritatem nostram, to teraz, kiedy po ustawicznych od początku fortunati regiminis trudach obozowych, po ciężkich około uspokojenia Orientis fatygach, tandem mille discriminibus parta pax już też fessum J.K.M. caput dyspensowała ad respirium. Przecie czuły salutis publicae vindex ad quosuis R.P. casus nie zasypia, nie mniej sollicitus futuris zabiegając ma-

³⁹⁴ Konstytucja sejmu 1677 r. „Aprobatio skryptu ad archivum danego” (Vol. leg., t. 5, s. 226).

lis, jako przeszłe depulit. Dowodem jest złożenie terażniejszego sejmu i instrukcja J.K.M. pełna ojcowskich jego curarum i zdrowych [137v] ojczyźnie przestróg, adstruit J.K.M. owę regnantium gloriam. Publicus parens in locum liberorum patriam sumit, tuerit, conservat. Dziękują województwa nasze Regi Dominantium, że mentem J.K.M. ad fortia disponit, ichm. zaś panom posłom primam zlecają curam vicario jego numini J.K.M. p.n.m. za ojcowskie pieczętowanie i nieustające około konserwacji tej ojczyzny curas przy powitaniu i pocałowaniu ręki J.K.M. podziękować i szczęśliwego w długie lata apprecari panowania.

Czułe ichm. panów hetmanów obojga narodów pro Republica excubiae i sollicita przez ten czas granic koronnych custodia merentur u całej R.P. gratitudinem. Podziękują tedy ichm. panowie posłowie nasi ichm. i aby dalej in statione sua nie ustawiali, amore tej ojczyzny obligabunt.

Jm. pan wojewoda chełmiński³⁹⁵, wielki do Porty poseł dosyć jawny dał na tej legacji swojej miłości in Rempublicam dowód, jeżeli tedy już go szczęśliwie reducem ichm. panowie posłowie zastaną, podziękują jm. ore jm. pana marszałka. Jeżeliby zaś jaki ogłos był o zatrzymaniu jego, prosić będą J.K.M. p.n.m., aby do powrotu jego do brotliwym przyłożyć się raczył staraniem, a za szczęśliwym da Bóg powrotem prace i koszty jego pro Republica podjęte pańską munificencyją ex pane benemeritorum nadgrodzić raczył.

Eodem honore podziękowania prosequentur ichm. panów posłów z legacji mo-skiewskiej³⁹⁶ reduces, za chwalebne negocjacji swojej dzieło i podjęte pro patria niewczasy.

Ciężko przeraziło serca nasze patraturum w Gdańsku scelus, które [138] heretycka rabies primo na świecie exemplo, ile w katolickim państwie sacrilego ausu popełniła³⁹⁷. Jako tedy w każdej okazji omnia post religionem ponenda, tak województwa nasze primas curas biorą przed się vindicandi Divini honoris i na tym samym zakładają auspiciorum fundamenta sejmu przyszłego, szczęśliwego panowania J.K.M. i konserwacji R.P. Odzywamy się z powiną w tej sprawie żarliwością, zdrowia i fortuny nasze immolamus i wazemy ochotnie przy dostojenstwie honoru Boskiego. Obligamus przeto fide, honorem et conscientiam ichm. panów posłów naszych, aby zaraz przy powitaniu J.K.M. na tym fundamencie salutem publicam założyli i przez jm. pana marszałka poselskiego in facie całej R.P. deklarowali, że do niczego post praeliminaria prawem opisane, ani do artykułów sobie od braci powierzonych nie przystąpią, pokąd ta zniewaga i krzywda honoru Boskiego i Przenajświętszej Matki Jego powinny nie odniesie poenas. Inibunt media cum tota Republica ad placandam Divini Numinis Maiestatem i przełożywszy aggravantes in authores circumstantias, które jeżeliby magistrat gdański ex inquisitionibus w tej sprawie deducendis pociągnęły in reatum, instabunt u J.K.M. i całej R.P., aby to abominabile scelus summario et securissimo processu karane było.

³⁹⁵ Jan Gniński wojewoda chełmiński. ³⁹⁶ Posłowie Michał Jerzy Czartoryski wojewoda wołyński i Kazimierz Jan Sapieha wojewoda połocki, oraz sekretarz Hieronim Komar sędzia orszański. ³⁹⁷ Chodzi o zamieszki w Gdańsku; w czasie procesji w dniu 3 maja 1678 r. doszło do splądrowania i sprofanowania przez tłum mieszczan Klasztoru oo. Karmelitów oraz kościoła św. Józefa.

A że zelum chwały Bożej sequi powinien, zaraz zelus tuitionis et securitatis vicariae J.K.M. p.n.m. potestatis. Przeto że nam innotuit od jm. pana chorążego koronnego³⁹⁸, w czym sejmik nasz przez list przestrzega, de moliminibus et crimine laese Maiestatis, tedy z żałością przyjąwszy tę wiadomość, jakośmy zawsze antecessorom J.K.M. wiary i miłości dotrzymywali, tak i ku J.K.M. p.n.m. nihil deservare renittimus, lecz widząc tak wielkie nad ojczyzną undique wiszące pericula, suplikujemy Majestatowi J.K.M., aby tak ciężkie materyje [138v] in herba raczył prudentia et clementia sua uspokoić.

Iż jest na siłę sejmach próba, jako zatrudniać zwykły sejmy różne prywatne interesa, które proponuntur, aby ante omnia traktowane były, zlecamy ichm. panom posłom, aby w żadne nie wdawali się wprzód materyje mimo te, które ex lege et veteri instituto tej R.P. praecedere powinny, jako to upomnienie się rationes senatus consultorum, przy których spytają się, czemu pan instygator koronny³⁹⁹ non urget poenas na ichm. panów senatorów nie rezydujących, którzy ledwo nie per contemptum legis przy boku J.K.M. nie rezydowali. A in posterum starać się będą, aby severiores poenae i ich executio namówiona była, tak na ichm. panów senatorów nie rezydujących, jako i na panu instygatorze koronnym, inquantumby officio suo nie czynił dosyć. Więc i o to spytają się, czemu na przeszłym sejmie nie mianowano rezydentów⁴⁰⁰ do boku J.K.M. i aby taki error in posterum nie był, ostrzegą. Upomnią się przy tym rozdania wakansów et incompatibilium, inquantumby się jakie znajdowały, osobiwie pieczęci koronnej, która z arcybiskupstwem ullatenus cohaerere nie może. Więc i tego domówią się, aby ichm. panowie pieczętarze reseratur do rezydencyjej przy J.K.M., jako ci, którym custodia legum osobiwie nad inszych senatorów prawem jest comissa. A pieczęci koronne żeby na sejmie ex consilio senatus, iuxta legem antiquam oddawane były.

A że nam constat dobrze, w czym J.K.M. przestrzega w instrukcyjej, jako jest miejsce niesposobne do sejmowania Grodno, przeto na przeniesienie sejmu tam, kędy commodius videbitur R.P., ichm. panowie posłowie pozwolą.

Jm. pan marszałek i deputaci do konstytucyjej aby in perpetuum iurati bywali, lege cavebunt ichm. panowie posłowie, osobiwie aby na ten punkt [139] przysięgali, że nic in volumen legum nie wprowadzą, co by clara voce in facie R.P. czytano nie było i na co consensus całej R.P. nie zajdzie. Więc i wszyscy ichm. panowie posłowie, aby na terazniejszym sejmie i na potym in perpetuum przysięgali, instabunt.

Pacta conventa aby według dawnych praw na początku sejmu czytane były i jeżeli co w nich exorbitatum, aby poprawiono było, domówią się ichm. panowie posłowie.

Przyznać to każdy musi consumatae J.K.M. prudentiae i królewskiej przezorności, że o niepewnym z sąsiadami pokoju przestrzegać nas J.K.M. raczy, ex his tedy rationibus, które są propositae od J.K.M., zda nam się być necessarium secretum et iuratum consilium de mediis zaszczytu R.P. in utraque casum.

³⁹⁸ Hieronim Augustyn Lubomirski chorąży koronny. ³⁹⁹ Jan Zambrzycki instygator koronny.

⁴⁰⁰ Sejm z 1677 r. nie wyznaczył senatorów rezydentów, jednak pretensje szlachty są w tym wypadku nieuzasadnione, ponieważ był to sejm nadzwyczajny, który nie należał do dwuletniej kadencji sejmowej.

A że in omnes casus potrzebna jest konferencyja cum vicinis principibus, ta zda się być efficacissima przez Ojca św.⁴⁰¹, proponent tedy ichm. panowie posłowie, aby legacyja formalna do Ojca św. wyprawiona była. Któremu najwięcej incumbit, aby ojczyzna nasza, najpierwsze Christianitatis antemurale, nie tylko non ruat, ale jako najbardziej reflorescat et conservetur.

A iż przez ten czas wiele derogatum prawu o rezydencyjej posłów cudzoziemskich, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby to prawo in posterum lepszą brało egzekucyją, dla czego upomnią się, aby wszyscy panowie posłowie cudzoziemscy, którzy już officio suo apud Rempubicam functi sunt, ekspedjowani byli od boku z państw J.K.M., a którzyby jeszcze co mieli ad Rempubicam, aby ci nieodwłocznie wysłuchani i po audiencyjej jak najprędzej według prawa odprawieni byli.

Wielki stąd mają żal województwa nasze, iż z rozprawionego wojska od R.P. zaciągi do Węgier wszczęły się, o czym od ks. jm. pana wojewody krakowskiego⁴⁰² mamy przez list przestrożę. Co że [139v] jest contra foedera vicinorum principum et legem publicam, tedy in authores tych zaciągów serio inquirent ichm. panowie posłowie cum tota Republica. Toż uczynią o zaciągi nowe w Prusiech i spytają się, cuius aere zaciągnięte.

Doniesiona nam od J.K.M. i od ichm. panów hetmanów przestroga o niepłatnym wojsku prawie nas in stuporem rapuit, reflektując się nad tak srogimi, któreśmy złożyli kontrybucyjami. Inibunt tedy ichm. panowie posłowie seriam ze skarbem koronnym calculationem, na co się tak wielkie obróciły kontrybucyje. Na kwit jednak jm. panu podskarbiemu⁴⁰³ nie pozwolą, aż nam wprzód relacyją rachunków jego tu przywiozą, przy tym suma od Ojca św., ponieważ in rationibus skarbu na komisyyje potrącona jest wojsku i znowu się do skarbu wróciła, także suma na magazyn naznaczona, nad to monopolia papierowe i tabaczne, tudzież donativum kupieckie, które przez lat kilka wybierają, wielką sumę wyniosły i gdzie się obróciły, spytają się ichm. panowie posłowie. Więc że skarb pruski (jeżeliż ten tytuł ex lege być może) dawne swoje długi nowemi coraz zatyka podatkami i kwity in concredito od skarbu koronnego bierze, a stąd dług R.P. in immensum crescit, przeto nie wprzód ichm. panowie posłowie do deklaracyjej podatków przystąpią, aż in facie R.P. rachunek skarbu koronnego ze skarbem pruskim produkowany będzie i deklaracyja zajdzie jm. pana podskarbiego koronnego, że jeżeliby co mankamentów z przeszłych podatków w tych rachunkach skarbu pruskiego znalazło się, tego na dobrach jm. pana podskarbiego koronnego R.P. rekwirować ma.

Nieukontentowania wojska niepoślednią okazują być rozumiemy stąd, że constare nie może R.P., które województwa wypłacają się, a które nie, że płaca wojska od województw przeniesiona [140] do skarbu, upomnią się tedy ichm. panowie posłowie doskonałej informacyjej, wiele które województwo albo ziemia winna, et modum coaequationis efficacem namówią, et in futurum aby płaca wojska zaraz na sejmie, nie na komisyyje na województwa podzielona była, stosując się do taryfy pogłównego anni 1662, a nie inaczej habita ratione decessum Drahimia, wszytych in genere podatków według deklaracyjej Komisyyje Radomskiej serio instabunt. Do czego aby ichm. pa-

⁴⁰¹ *Innocenty XI papież.* ⁴⁰² *Dymitr Wiśniowiecki wojewoda krakowski, hetman wielki koronny.*

⁴⁰³ *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.*

nowie hetmani dopomogli etiam prywatnie ichm. panowie posłowie conferent z ichm. Która to płaca jeżeliby nie miała być podzielona na województwa, bez żadnej od skarbu dependencyi, na żadne podatki ichm. panowie posłowie nie pozwolą.

A że przez tak ciężką hibernę, którą są uciążone dobra królewskie, już prawie do ostatniej przychodzą ruiny, prosić tedy będą ichm. panów duchownych ichm. panowie posłowie nasi, aby folgę mieć mogły dobra królewskie i na żadną komisją do hiberny nie pozwolą. Więc i o to in facie R.P. domówią się et inquirent, na co się grosze, to jest półczwarta grosza od złotego, które ultra mentem R.P. Komisja na królewszczynę włożyła, obrócieli i komisja aby reddat rationem, a in futurum aby to nie bywało, lege cavebunt.

To odprawiwszy, do obmyślenia zapłaty wojsku skutecznej accedent ichm. panowie posłowie, modum jednak contribuendi sumy, która ad proportionem zapłaty wojska na województwa nasze przyjdzie, wezmą do nas na sejmik relationis. A że deces podatków z odpadłego od Korony Drahimia województwa nasze przez ten czas aere suo zakładały, aby im to przy uchwaleniu terażniejszej płacy wojska potrącono było i na potym z taryfy wymazano, starać się będą.

Miliony [140v] od cara jm. moskiewskiego, aby się nie na co inszego, tylko na samą zapłatę wojska obracały, takim sposobem, na jaki R.P. zgodzi się, prospicient.

A że to Republica robur, które R.P. ciężko sobie czyniąc, magnis sumptibus pro securitate sua trzyma, częstokroć zawodzi Rempublicam, kiedy na registrach liczne, do okazyjej szczupłe stawa wojsko, inibunt około tego jak najpilniej ichm. panowie posłowie cum Republica modos, i aby jm. pan pisarz polny⁴⁰⁴ popisował wojsko podług prawa i powinności swojej poprzysiężonej. Jeżeliby zaś in hoc officio suo był remissus, aby nie tylko solario, ale i officio privetur, lege cavebunt.

Ponieważ przez komisje do płacy wojskowej widoczny dzieje się zawód R.P., na żadną komisją ichm. panowie posłowie nie pozwolą. Trybunał tylko Radomski dla porachowania województw ze skarbem aby był reasumowany, curabunt. Który to trybunał aby podczas et in loco sejmu sądził się videtur congruum, gdyż hoc medio najprędzej mogłyby się koekwować województwa i ziemie.

Ordynacja ostrogska jako motum sprawiła na przeszłym sejmie, constat, aby tedy i przyszłego nie trudniła sejmu, upraszać ichm. panowie posłowie będą J.K.M., aby to królewską uspokoić raczył powagą, salvo iudicio R.P., non praeiudicando jednak iuribus Reipublicae.

Prawo dawne o niekupowaniu dóbr ziemskich przypomni J.K.M. ichm. panowie posłowie et reassumptionem jego procurabunt.

Uważając jako wielką część dóbr R.P. jest już różnemi sumami inonerowana, zlecamy specialiter ichm. panom posłom naszym, aby na żadne penitus alienationes, emphiteuses, obligationes, inonerationes quasuis bonorum Reipublicae quocunque nomine et titulo censeantur [141] quibuscunque personis nie pozwalali, w czym fidem, honorem et conscientiam ichm. obligamus.

Na otwarcie szelężnej mennicy tak w Koronie, jako i W.Ks.L. quoquo titulo, kółkolwiek by się jej napierał, ichm. panowie posłowie nie pozwolą, a srebrna aby ad anti-

⁴⁰⁴ *Stefan Stanisław Czarniecki pisarz polny koronny.*

quam formam redukowana była, tak aby zwyczajny prowent R.P. z niej nie ginął, procurabunt. A valor srebrnej i złotej monety podług konstytucyi aby do drugiego sejmku curat, praecavebunt.

Eliberationem obsidum lwowskich odsyłają województwa nasze ad communem R.P. sensum.

Wielką krzywdę mają województwa, że ich sól suchedniowa nie dochodzi, a przecie soli zamorskiej przywozić strażnicy solni severissime bronią. Domówią się tedy ichm. panowie posłowie, aby koniecznie sól nas dochodziła i jeżeliby w tym mieli jaką trudność, tedy o prawo wyraźne starać się będą, aby nikomu soli zamorskiej wozić nie broniono.

Iż się to poniekąd zagęściło, że wielkie dygnitarstwa i urzędy niektórzy przedawają, prosić tedy J.K.M. panowie posłowie będą, aby consensum ad cedendum w takich okazyjach nie dawał.

Artykuł sejmików naszych o wolności wykupienia Drahimia reasumując, zlecamy ichm. panom posłom starać się, aby lege publica declaretur, że go wolno każdemu ex indigenis Regni wykupić i in bona terrestria na się za takim wykupieniem obrócić. [141v] Jeżeliby też kto z cudzoziemców eadem lege wykupić go chciał, nie tylko ma to mu być liberum, ale aby tym samym pro indigena Regni był miany, salvis nihilominus oneribus Reipublicae et contributionibus, ab actu possessionis.

Konstytucja sejmku przeszłego sub titulo „Zapłata wojsku”⁴⁰⁵, która nocivam płacenia podatków sequellam importat, także druga „O cłach generalnych”⁴⁰⁶ libertati nostrae praeiudiciosa, aby były kasowane, tudzież monopola papiórowe i tabaczne⁴⁰⁷, i wszystkie inne exoticae contributiones, aby abrogowane były, zlecamy serio upomnieć się ichm. panom posłom.

Mamy taką przestrożę, że wojska szwedzkie napierają się przez państwa R.P. in ducalem Prussiam, prosić tedy będą J.K.M. ichm. panowie posłowie, aby dał ordynanse ichm. panom hetmanom litewskim⁴⁰⁸, żeby ich nie przepuszczali.

Na żadne też largicje ichm. panowie posłowie nie pozwolą, nawet ani na te, jeżeliby jakie zaszyły ex senatus consilio.

Desciverunt od dawnego zwyczaju i powinności kancelaryje koronne, kiedy konstytucyi sejmowych do grodów wszystkich jako należy nie podawają, magno cum incommodo obywatelów naszych, aby to tedy ad pristinum ordinem reducat, upomnią się ichm. panowie posłowie.

Widziemy wielkie inconvenientia stąd, że się dwa trybunały razem sądzą, zaczym nie pozwolą więcej na to ichm. panowie posłowie, tylko żeby się jeden veteri forma Reipublicae sędził.

Przypomnią J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi wyraźne prawo, aby na [142] miejsce ekonomii nowodworskiej z dóbr R.P. intratę aequivalentem 20 tys., które skarb

⁴⁰⁵ Konstytucja sejmku 1677 r. „Kommissya na zapłatę wojsku” (Vol. leg., t. 5, s. 221-222). ⁴⁰⁶ Konstytucja sejmku 1677 r. „Deklaracya celi Koronnych” (Vol. leg., t. 5, s. 225-226). ⁴⁰⁷ Konstytucja sejmku 1677 r. „Monopolium tabaczne y papieru” (Vol. leg., t. 5, s. 225). ⁴⁰⁸ Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski i Michał Kazimierz Radziwiłł podkanclerzy i hetman polny litewski.

koronny J.K.M. quotannis płaci do ekonomii z prowentów swoich przyłączyć raczył, której okazji invigilabunt według prawa ichm. panowie posłowie, aby się w tym ulżyło expensom skarbu koronnego.

Infamibus et convictis, aby na dworze J.K.M. żadna protekcja dawana nie była i z okazji dochodzenia sprawiedliwości na takich, aby nikt agramowany nie był, dabunt operam ichm. panowie posłowie.

Doszła nas żalosna od jm. ks. nominata inflanckiego⁴⁰⁹ kwerymonia, jako także w Inflanciech do Królestwa naszego należących, rodzonego brata jego, księdza Jerzego Wolffa Societatis Iesu usługę zbawienną dusz tamecznych zelose traktującego, insolens haeresis uwłoczyła, topić chciała, przez dwie niedzieli w więzieniu trzymała, tedy instabunt catholico zelo ichm. panowie posłowie o słuszną in facinarosos animadwersyją, cavendo oraz personis catholicis i duchowieństwu tam zostającemu omnem securitatem. A jako semel placuit J.K.M. i całej R.P. mieć biskupa inflanckiego, tak aby jeden przynajmniej kościół dla katolików był obmyślony, studiose starać się będą i o czym by przy tymże kościele biskup mógł rezydować.

Lubo liberum veto dobrze od przodków naszych circumscriptum, że jednak vitio animadversionis incrassos et crudes impingitur errores, zabiegając aby per aliquem casum nie było in contradicente violatum, serio zlecamy ichm. panom posłom, aby circa liberam vocem i dawne, i świeższe reasumowane były konstytucyje.

A że tertius [142v] ordo w tej mierze ma wielki gravamen, że panowie mieszczanie bydgoscy więcej sobie nad stan szlachecki i jego prerogatywy uzurpują, kiedy ze spichrzów swoich zboża zaraz na statki sypią, nobilitas zaś wozami ze spichrzów wielkie pół milę na statki wywozi, przez co wielką ruinę ponoszą, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby też facultas była ze spichrzów spuszczenia na statki zboża nobilitati, jako i mieszczanom bydgoskim.

Lubo dosyć wyraźna stanęła konstytucya in anno 1635⁴¹⁰ de compositione decimarum, etiam cum consensu Sedis Apostolicae, jednakże od ichm. panów duchownych non observatur i w niczym tej konstytucyje słuchać nie chcą, a przez to opprimitur status nobilitaris, tedy instabunt o to serio ichm. panowie posłowie nasi, aby ta konstytucya in executione była.

Wielkie inconvenientia dzieją się, kiedy ichm. panowie duchowni tantum usurpant sobie, że ziemskie mere sprawy ważą się sądzić, także inscriptiones castrenses pociągają do sądu swego, co się dzieje wbrew prawu. Procurabunt ichm. panowie posłowie, aby iura ecclesiastica in suo zostawiwszy robore, provideant ante omnia, aby wzajemnie zapisy wedle prawa ordinaria via procesowane były, gdyż stąd opresyja wielka braci dzieje się, i privatim u jm. księdza arcybiskupa⁴¹¹ i biskupa⁴¹² domówią się tego.

Ius emphiteuticum na starostwie lipińskim⁴¹³ primitive ichm. panom Kostkom in fundamento konstytucyi anni 1631⁴¹⁴ dane, [143] a teraz per cessionem iuris et suc-

⁴⁰⁹ Aleksander Ludwik Wolff opat pelpliński, biskup nominat inflancki. ⁴¹⁰ Konstytucja sejmowa 1635 r. „Kompozycja o dziesięcinie” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 260). ⁴¹¹ Jan Wydzga arcybiskup gnieźnieński, prymas. ⁴¹² Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁴¹³ Starostwo lipnowskie w ziemi dobrzyńskiej.

⁴¹⁴ Brak takiej konstytucji.

cessionem na dom ichm. panów Smoguleckich służące, w którego posesyi nieboszczyk śp. Mikołaj Smogulecki kasztelan gdański, starosta lipiński ad vitae tempora został, a teraz post fata jego, ponieważ od sukcesorki⁴¹⁵ ad malam informationem J.K.M. p.n.m. oddalone jest, interest autem ut iura et privilegia manuteneant, zlecamy peculiariter ichm. panom posłom naszym, aby uprosiwszy sobie collegialiter audiencyją u J.K.M. p.n.m. i informowawszy w tej sprawie, prosili J.K.M. p.n.m., aby succetrix ad ius suum restituta i circa privilegium K.J.M. Władysława konserwowana była.

A ponieważ zasługi tegoż nieboszczyka śp. jm. pana kasztelana gdańskiego dotychczas w skarbie koronnym zatrzymane i niewypłacone zostają, tedy ichm. panowie posłowie instabunt u jm. pana podskarbiego koronnego⁴¹⁶, aby wypłacone były bez dalszej odwłoki.

Ponieważ ex unione Korony z W.Ks.L. bona malaque Reipublicae aeque do R.P. należą, na tym fundamencie instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby jm. pan podskarbi W.Ks.L.⁴¹⁷ dosyć czynił wyrażonej konstytucji⁴¹⁸ na sejmie coronationis postanowionej i na przeszłym sejmie warszawskim przez wyraźną ordynacją W.Ks.L. i uchwałę na to podatków ekstraordynaryjalnych [143v] potwierdzonych, a to ichm. panom sukcesorom śp. jm. pana [Wincentego] Gosiewskiego podskarbiego wielkiego litewskiego, w czymże się miesza interes jm. pana chorążego kaliskiego⁴¹⁹, zlecamy to ichm. panom posłom, aby collegialiter zalecieli to jm. panu podskarbiemu W.Ks.L., innuendo aby tym nie zatrudniał spraw R.P.

Ponieważ disquisitio między urzędami podkomorstwa wschowskiego a podkomorstwa kaliskiego ex ratione precedencyi głosów na sejmikach urosła, tedy urgebunt ichm. panowie posłowie, aby miejsca tych dwóch urzędników R.P. rozsądziła i one naznaczyła.

Na instancją i zalecenie J.K.M. p.n.m., aby pan Berens⁴²⁰ jako człowiek iudicio J.K.M. i ichm. panów hetmanów w dziełach rycerskich doświadczony i R.P. potrzebny, do klejnotów szlachectwa przypuszczony był, pozwolą ichm. panowie posłowie nasi, inszych jednak wszystkich nobilitacyje ob farraginem negotiorum R.P. aby snadź consilia publica nie trudniły, do drugiego sejmku żeby w reces poszły, non praecedendo in spem klejnotu tego, i owszem, spatium sanguine merendi on interim pozwalając cum eadem declaratione, że ci, którzy po nobilitacyjej dekretem J.K.M. ad dignitates są przypuszczeni, jaką znaczną sumą ad necessitates R.P. przyłożyć się będą powinni. A in posterum, aby prawo titulo dignitas in toto zachowane było, praecustodient. In dignitate panów Kalkraiterów i deklaracyja szlachectwa panów Chwałkowskich, także i indygenat jm. pana Lebla⁴²¹ oberstera J.K.M. aby in suo robore zostawały, procura bunt ichm. panowie posłowie.

⁴¹⁵ Zapewne chodzi o wdowę po zmarłym w 1676 r. Smoguleckim, Annę Marię z Chlewickich. Małżeństwo to było bezdzietne. ⁴¹⁶ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴¹⁷ Benedykt Paweł Sapieha podskarbi litewski. ⁴¹⁸ Konstytucja z sejmku koronacyjnego 1676 r. „Wypłacenie długu winnego sukcesorom Wielmożnego Wincentego Korwina Gosiewskiego, Podskarbiego Wielkiego, y Hetmana Połnego W.X.L.” (Vol. leg., t. 5, s. 214-215). ⁴¹⁹ Aleksander Przyjemski chorąży kaliski. ⁴²⁰ Jan Berens, w tym czasie podpułkownik i generalny inżynier w korpusie artylerii. ⁴²¹ (Jan) Zygmunt Loebl pułkownik piechoty.

Na dzierżawy Blizanowa⁴²², dobra J.K.M. cum attinentiis, także Ulejno⁴²³, dobra J.K.M., które są za przeszłych dzierżawców przez ciężkie egzakcje hibernowe i przechody żołnierskie zrujnowane, aby tym prędzej do swej pory przyść mogły, skąd accedet większy pożytek R.P., ichm. panowie posłowie nasi o komisyją instabunt, aby lege publica naznaczona była.

A ponieważ na sejmie szczęśliwej koronacyi J.K.M. p.n.m. stanęła libertacyja miastu Kaliszowi⁴²⁴ intra moenia od hiberny, a Żydzi w tym mieście także intra moenia mają swoje posesyje, na których i to się prawo ściągać powinno, a przecież aggravant asygnacyjami, tedy instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby hoc iure gaudeant, jako i poznańscy Żydzi.

Lubo tak wiele razy uchwałami naszymi stringebamus miasto Kościan, aby według prawa tak wielom konstytucyi utwierdzonego rachunki de perceptis ze wsiów i inszych wszelakich dochodów czynieli, w czym barzo wsie od nich na obronę tego miasta i inszy porządek miastu temu naznaczone aggravatur, skąd wielka tych wsiów nastąpiła dezolacyja, tedy postarają się ichm. panowie posłowie o reasumpcyją tych praw i obustrzą, aby według prawa ab ultima quietatione przed jm. panem starostą tamecznym i przed ichm. pany komisarzami, [144v] którzy tą konstytucyją naznaczeni będą, byle unius vel duorum absentia non obstante, że rachunki ad primam requisitionem sufficienter czynieli. W czym jeśliby temu prawu refragarii byli, pozwani o to przez jm. pana instygatora być powinni i hanc vigorem w tej konstytucyi włożyć ichm. panowie posłowie.

O groblach i inszych przeprawach w województwach naszych artykuł sejmików ante coronationis i przeszłego reasumujemy, do których przydawamy Kotów⁴²⁵, Dupin⁴²⁶, Kamień⁴²⁷, Morawin⁴²⁸ i Jutrosin⁴²⁹, i zlecamy ichm. panom posłom, aby per legem provideant commoditati publica.

Stracona substancyja przez nieprzyjaciela koronnego jm. pana wojewody sieradzkiego⁴³⁰ trzyma w ostatecznej kompasyje województwa nasze, przeto ichm. panowie posłowie nasi zalecą go J.K.M. p.n.m., aby ex pane bene meritorum w tak znacznych stratach swoich ex primis vacantibus mógł być ukontentowany.

Zlecamy ichm. panom posłom, aby interes jm. pana cześnika wschowskiego⁴³¹ do ks. jm. pana wojewody krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego⁴³² mieli na pamięci i przełożyli iustum dolore jm. Zalecą go tedy aequanimitati ks. jm., aby jako brat nasz i województwom naszym dobrze zasłużony, mógł być w tak słusznej pretensyi bez odwołki skutecznie ukontentowany.

⁴²² Blizanów, wieś królewska z przyległościami w pow. kaliskim. ⁴²³ Ulejno, wieś królewska w pow. pyzdrowskim. ⁴²⁴ Konstytucja sejmu koronacyjnego 1676 r. „Deklaracya miasta Kalisza” (Völ. leg., t. 5, s. 183). ⁴²⁵ Kotowo, wieś w pow. kościańskim, woj. poznańskim. ⁴²⁶ Dupin (obecnie Dubin), miasto w pow. kościańskim, woj. poznańskim. ⁴²⁷ Kamień, wieś w pow. i woj. kaliskim. ⁴²⁸ Morawin, wieś w pow. i woj. kaliskim. ⁴²⁹ Jutrosin, miasto w pow. pyzdrowskim, woj. kaliskim. ⁴³⁰ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda sieradzki. ⁴³¹ Hieronim Poniński cześnik wschowski. ⁴³² Dymitr Wiśniowiecki wojewoda krakowski, hetman wielki koronny.

Starać się będą ichm. panowie posłowie, aby pewna kondemnata na jejm. pani Sienuciny⁴³³ i poddanych jejm. [145] otrzymana, lege publica (salva recompensa) zniesiona była.

A ponieważ opactwo koronowskie lubośmy z kilku sejmików Majestatowi J.K.M. suplikowali, nie jest dotychczas uspokojone, przez co tamecznego kościoła i klasztoru maxima imminet ruina i dóbr tamecznych duchownych subsequi musi spustoszenie, wniosą gorącą instancją swoją ichm. panowie posłowie nasi, aby tę sprawę K.J.M. miłościwą łaską swą na tym sejmie uspokoić raczył.

Uproszą sobie ichm. panowie posłowie nasi collegialiter audiencyją u J.K.M. i przełożą słuszne pretensje jejm. pani wieluńskiej⁴³⁴, które ma do jm. pana krajczego koronnego⁴³⁵ i prosić będą, aby J.K.M. powagą swoją perswadował jm., żeby mogła być skutecznie uspokojona i na dalej in pacifica possessione zachowana, ponieważ się od ludzi w pokoju jm. wysiedzieć nie może.

Doszło nas petitum cum informatione o expensach pana [Ottona Ernesta] Rappy komendanta białocerkiewskiego na restauracją tej fortecy i zatrzymanie żołnierza, za którym instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby mu te wszystkie koszty jego były ze skarbu R.P. powrócone według asekuracyi K.J.M.

Przy audiencyjej, którą ichm. panowie posłowie nasi mieć będą, collegialiter u J.K.M. nie zapomnią zalecić sprawy jm. pana starosty pyzdrowskiego⁴³⁶, którą ma z mieszczanami pyzdrowskimi. Prosić zatym będą J.K.M., [145v] aby komisją ad deducendam innocentiam jm. pana starosty, z którą się w kole naszym oświadcza, podpisać raczył oraz i o komisją per constitutionem, aby pogorzałego miasteczka i zamku ruinę uważyla, instabunt ichm. panowie posłowie nasi.

Za jm. panem obersterem Fabianem Wilhelmem Rosnem wniosą ichm. panowie posłowie instancją do całej R.P., aby w zasługach in anno 1667 likwidowanych skarb koronny sumę, którą od niego praetendit, potrącił i jm. pana wojewodę śp. malborskiego⁴³⁷ de omnibus praetensionibus kwitował

Którą to instrukcją jm. panu marszałkowi koła naszego ręką swoją podpisać i do grodów rozesłać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, die ut supra r. P. 1678.

Stanisław Tuczyński starosta powidzki, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

⁴³³ *Zapewne chodzi o Teresę Konstancję z Opalińskich, wdowę po Krzysztofie Aleksandrze Sieniucie.*
⁴³⁴ *Jadwiga z Wyszyzny Radoszewska wdowa po kasztelanie wieluńskim Andrzeju Boksa Radoszewskim.* ⁴³⁵ *Rafał Leszczyński krajczy koronny.* ⁴³⁶ *Stanisław Suchorzewski starosta pyzdrowski.* ⁴³⁷ *Stanisław Działyński wojewoda malborski.*

12. *Relacja z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie z 3-8 listopada 1678 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e 2, k. 111-114 – oryginał; załącznik do korespondencji radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej Joachima Scultetusa.

Relatio waß auff den Schröder Seymik von 3 biß 8 Novembris stilo novo anno 1678 vorgelauffen.

Der letzte Tag ward mehrentheils mit Erwehlung eines Marschals zugebracht, und endlich nach langem Gezancke der Herr Tuczinsky⁴³⁸ darzu deputiret. Den andern Tag vor Mittage, hörete man nichts als die dem Marschalle überreichte Schreiben und Supplicationes verlesen, und weil sie der Zusammenkunfft von Worte zu Worte anzuhören verdrießlich fallen wolte, maßen sie viel Zeit erforderten, ward dem Marschalle committiret solche privatim zu lesen, und folgenden Tages den Einhalt mit kurtzen zu referiren.

Den Mittag darauff gastirte Seine Excellens der Herr General⁴³⁹ die vornehmste Senatores, Starosten und von Adel und weil ich eben dem Herren General die Relation der Stralsundischen Übergabe⁴⁴⁰ zuschickete, ward ich zu diesem angestellten convivio auch invitiret, und hatte Gelegenheit, den sämptlichen versamleten Herren die bona nova wornach sie mit großen Verlangen warteten, zu verdolmetschen. Sie erzeigten sich über alle Maßen frölich darüber, und verwunderten sich über eine solche schleünige Übergabe einer so unüberwindlichen Vestung, preiseten S. Churfürstl. Durchl. Fortun und heroische Tapfferkeit, und sagten in vielen Jahren hette Deütschland einen so tapffern Helden nicht gehabt, ihm were im Römischen Reich keines zu [111 v] vergleichen und were würdig Käyser⁴⁴¹ zu sein.

Unter wehrenden Eßen ward nun fast vor allen S. Churfürstl. Durchl. Gesundheit zu getruncken, mit zugethanen Wunsch, der Hochste Gott woll S. Churfürstl. Durchl. je mehr und mehr größer machen, seine Wapffen ferner seegen, und rückte unter andern der Herr General diese Worte mit ein exponat inimicos suos ad scabellum pedum suorum. Ich referirte ihnen, daß S. Churfürstl. Durchl. gewiße Nachricht hetten, daß die Schweden mit einer Armee durch Churland und Littauen in Preußen brechen wollten. Sie würden ja dieses nunmehr zu geben, gaben sie einhellig zur Antwort, daß soll und muß nicht geschehen, und seind wir noch itzo von den Littauischen Feldherren der Pac⁴⁴² versichert, daß er es darzu nicht wil kommen laßen. Nach gehaltener Mahlzeit gab mir Seine Excellens der Herr Generall auff meine in Volmacht habende Proposition folgende Antwort, wie ich mir allemahl angelegen sein laßen, daß was zur Conservirung guther vertraulicher Nachtbahrschafft zwischen die Republique und

⁴³⁸ *Marszałkiem sejmiku został Stanisław Tuczyński starosta powidzki.* ⁴³⁹ *Chodzi tutaj o starostę generalnego Wielkopolski Jana Opalińskiego.* ⁴⁴⁰ *Położony w szwedzkiej części Pomorza Stralsund został zajęty przez wojska brandenburskie 25 października 1678 r.* ⁴⁴¹ *Leopold I cesarz.* ⁴⁴² *Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski.*

S. Churfürstl. Durchl. dienet, zu befördern, alß werde ich anitzo nicht allein Anlaß geben, daß von dieser Materia auf itziger Zusammenkunfft deliberiret, sondern umb wie den Landbothen pro instructioni fast eingebunden [112] und mitgegeben werde, daß keinesweges in dieses des Königes von Schweden⁴⁴³ gesuchten transitum gewilliget werde.

Ich wünsche nicht mehr, sagte dieser General alß daß S. Churfürstl. Durchl. lebenslang mir mit Gnaden zugethan seÿ, ich versterbe sein treüer Freund und Diener. Fast dergleichen Antwort erhielt ich von allen andern, alß den Herren Palatino ex Castellano Posnaniensi⁴⁴⁴, dem Herren Starosten Breza⁴⁴⁵, Starosten von Koschzan⁴⁴⁶ und ander mehr.

Den dritten Tag war ich beÿ Herrn Adamo Kwileckin⁴⁴⁷ mit welchen ich zuvor in eadem materia conferiret, der sagte mir, der Herr wohne heüte unserer Zusammenkunfft beÿ, so soll er hören, wen die Ordnung zu votiren mich trifft was ich reden werde, alß es nun an ihn kahlm, hette sonst keiner zuvor des schwedischen Marchs durch Churland in Preußen erwehnet. Er war der erste, und sagte ihr: Herren Brüder wir haben nunmehr sathsahme Nachricht, was Schweden im Schilde führet. Sie wollen uns ein Unglück über den Halß bringen, wo wir demselben nicht beÿzeite für kommen.

Gehet doch in euch und bedencket, was darauß entstehen würde, wan wir beÿ diesen des Königes von Schweden fürnehmen stille sitzen und conniviren wolten, würde S. Churfürstl. Durchl. [112 v] ihm solches nicht zur offense anziehen, und uns mit seiner Armee über den Halß kommen, den Schweden hat er ja nunmehr von den deutschen Boden verjaget seine Armade dürffte ein gutt Winterbrodt⁴⁴⁸ in Pohlen nehmen und wer wil doch beÿ so glücklichen Progressum S. Churfürstl. Durchl. ihm zum Feinde machen, da er gerne Freundschaft mit uns halten wil.

Ich bitte umb Gottes Barmhertzigkeit und unser eigen Wohlfahrt willen, gebet den Landbothen pro instructioni mit, daß sie sich nicht alleine gegen dem ehrlichen und umb die Cron wohlverdienten Littauischen Feldherrn demütigst bedancken, daß er bis dahero den Schweden den Einfal in Preußen verwehret, sondern bittet ihn auch, daß er es noch ferner thue und unser Unglück verhüte, wir wollen durchauß daß nicht verstatten, unser gnädigster König wird auch der guthen Intention sein. Diesen seinen Rath fiel die gantze Kolle⁴⁴⁹ zu, und ruffen einstimmig ja, ja es sol und muß geschehen.

Da den 4ten Tag morgens unter andern Schreiben, auch des Cavalier Lubomirskens Schreiben⁴⁵⁰ verlesen, und die vorige Tage auch deßen Schreiben gelesen wurden, kahlm

⁴⁴³ Karol XI król Szwecji. ⁴⁴⁴ Krzysztof Grzymultowski otrzymał urząd wojewody poznańskiego krótko przed sejmikiem przedsejmowym. List gratulacyjny dla Grzymultowskiego z okazji nominacji na wojewodę poznańskiego wystosował elektor Fryderyk Wilhelm ze Stralsundu 26 października 1678 r. (GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 e 2, k. 87-88v). Następca Grzymultowskiego na stanowisku kasztelana poznańskiego został Stanisław Krzycki. ⁴⁴⁵ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ⁴⁴⁶ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański. ⁴⁴⁷ Adam Kwilecki szlachcic wielkopolski, współpracujący z agentami elektora brandenburskiego. ⁴⁴⁸ Chodzi o chleb zimowy (hibernę), żywność dla wojska na leżach zimowych. ⁴⁴⁹ Mowa o kole sejmikowym, naczelnym organie samorządu sejmikowego, utożsamianym z sejmikiem. ⁴⁵⁰ Chodzi o list Hieronima Augustyna Lubomirskiego chorążego wielkiego koronnego z 20 października 1678 r. rozesłany na sejmiki przedsejmowe.

vielen von Adeln dieses verdächtig für, daß fast täglich vom [113] Lubomirsky Schreiben ankämen alß wen er etwa auff eine Meile von hier residierte. Sie könnten anders sich nicht einbilden, als daß einige Verräther unter ihn weren, die solche Schreiben der Republique zuschickten ihm selbst fingirten, wan sie dahinter kommen könnten, wolte man sie sofort in die Pfanne hauen. Lubomirske were ein Verräther des Vaterlandes, er hielte es mit den Schweden in Lieffland und Rebellen in Ungarn, welches der Feldherr gnugsahm wieder ihn außführen würde. Alß dieses vorbeÿ entstund abermahl ein großer Streit de libera voce, zumahlen der Zychlinsky⁴⁵¹ und Molachowsky⁴⁵² durchauß wolten, daß ein Articul deßhalb abgefabet und libera vox auffß neüe confirmiret würde, zumahlen sie biß daher liberam vocem nur passive und nicht active hetten, und^a alß Theils mit solchen Dingen sich zu verweilen für unnötig hielten, ging Zichlinsky protestando auß die Kole, da sie dan genug zuthun hatten, daß sie ihn wieder herein brachten.

Als ich den 5ten Tag von einen und dem andern meinen Abschied nahm und an den Herrn Starosten Novodworsken kahlm, sagte er mir in Vertrauen, er habe gestern in Beysein des Herrn Palatini Posnaniensis von dem Herrn General hören müßen, [113 v] es hette ihn der Herr Numritz⁴⁵³ vertrauet, daß der König von S. Churfürstl. Durchl. alle die Schreiben welche sie ihm zugeschicket hetten, zugesand bekommen, wen dem so sein solte, würden sie nicht in geringe Ungelegenheit gesetzt werden, und weil er sich beruffete auff den Herrn Palatinum Posnaniensem, daß er darbey gewesen were, machte ich mir ein Geschäfte ihn noch einmahl zu sprechen nur darumb was er darvon sentirte, und wie ich ihm des Herrn Starosten Novodworsken hinterbringen referirte. Wolte er lange nicht darauff antworten, sondern über eine Weile sagte er, daß ist nichts.

Alß ich eine Stunde vor meiner Abreise von Schrode noch bey dem Herrn General war, kahlm ein Schreiben von S. Churfürstl. Durchl. an den Herrn General.⁴⁵⁴ Nach Verlesung deßen sagte er mir eben in der Materia die der Herr mir vorgetragen hatt – Schreiben S. Churfürstl. Durchl., ich versichere dieselbe nochmahlen, daß keinesweges den Schweden der Durchzug verstattet werden wird. Weil es das Ansehen hette, daß der Landtag sobald nicht zu Ende lauffen möchte maßen in den 5 Tagen wenig oder nichts [114] abgehandelt were, ich auch nicht in commis hatte bis zu Ende des Landtages darzubleiben, so versprach der Herr Staroste Novodoworsky, der Herr Castellan Posnaniensis, der Herr Kawilecky sie wolten nach Ende des Landtages den Herrn Cammer Rath⁴⁵⁵ von allen außführlich schreiben von allen Articuln und Puncten die abgehandelt werden, auch was vor ein Schluß des schwedischen Marches gemacht Nachricht geben.

Unnd weil Herr Kawilecky wohl zum Landbohten (wie er sich denselbst darzu anbohten möchte erwehlet werden), so versprach er mir, wen es darzukommen solte, so wolte er sich nichts angelegeres sein laßen, alß daß alsofort bey Anfange des Reichta-

⁴⁵¹ *Mowa najprawdopodobniej o Franciszku Żychlińskim.* ⁴⁵² *Adam Małachowski szlachcic wielkopolski, sympatyzujący z elektorem brandenburskim, przeciwnik bałtyckiej polityki Jana III Sobieskiego.* ⁴⁵³ *Stefan Niemirycz wieloletni brandenburski agent polityczny na odcinku polskim, w 1678 r. poseł elektora Fryderyka Wilhelma do Jana III Sobieskiego.* ⁴⁵⁴ *Chodzi o list elektora brandenburskiego, wystosowany do Jana Opalińskiego starosty generalnego Wielkopolski ze Stralsundu 26 października 1678 r.* ⁴⁵⁵ *Joachim Scultetus radca kameralny i mistrz (zarządca) kamery nowomarchijskiej.*

ges der Schweden March hintertrieben würde. Darauff habe ich ihm im Nahmen des Herrn Cammer Rath's Versprochen, es würde derselbe wan er seinen versprechen nachkäme beÿ S. Churfürstl. Durchl. eine Discretion zu Wege bringen. Sonst scheint es alß wen sie durch die außgesprengete Rede, ob solte der König ihren corespondentien halber Nachricht haben, schuchtern gemacht werden.

^a w tym miejscu wpisano i przekreślono auch

13. List Stanisława Krzyckiego kasztelana poznańskiego do Heinricha von der Goltz generała wojsk elektora brandenburskiego w sprawie zagrożenia przemarszem wojsk szwedzkich – Witosław, 19 listopada 1678 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen), Nr. 27d4 Bd 2, k. 86-86v, 89 – oryginał.

W. jm. panie generale, m.w.m. panie i bracie.

To wejście wojska szwedzkiego w Prusę musi niemało i nasze alterować województwa i do gotowości ad tuitionem granic przestrzegać, w czym communicato consilio z jm. panem generałem naszym wielkopolskim⁴⁵⁶ wynijdą uniwersały ad nobilitatem do wszelakiej ostrożności, rozumiem że prędko. Teraz uniżenie w.m.m. pana proszę, abyś mi też oznajmił de praesenti statu książęcia jm. procederu. Miała ja list recenter od kurfirsta jm.⁴⁵⁷, jakoby transitum per Vistulam contra pacta książęcia jm. wojska bronić miało, ależ się to inaczej pokazuje, kiedy wolny transitus wojska kurfirsta jm. sine praepeditiones było i to jakoby się ludzie i [86v] ci co w Prusiech są, łączyć z Szwedami mieli, o co jak zelosissime ex mente braci moich do J.K.M. pisałem, toż uczynił i jm. pan generał. Wyszedł i trzeci list z podpisem numerosae nobilitatis do panów posłów naszych ut attendant indemnitati conservationis pactorum cum vicinis principibus et conditio sine qua nihil do szczęśliwej konkluzyje sejmowej. Był u mnie umyślny młodzieniec, nasz Wielkopoleanin od jm. pana wojewody wileńskiego⁴⁵⁸, który był w obozie szwedzkim u generała Horna⁴⁵⁹, ten powiada, że mają ludzi ze 12 tysięcy, piechota dobra, rajtaria zaś bardzo nużne konie ma. Tuszę że ich teraz na śniegu nie bardzo posieli, co ja donosząc, jako życzliwy brat w.m.m. pana uniżenie proszę, abyś mi też oznajmił, gdzie teraz książę jm. i jeżeli się sam do Prus ruszy, któremu ja [89] życzę cuncta felicia, aby triumfował z nieprzyjaciół swoich. A teraz łasce się w.m.m. pana oddawszy, zostawam życzliwy w.m.m. pana brat i powolny sługa.

W Witosławiu, 19 novembris 1678.

Stanisław Krzycki z Krzycka kasztelan województwa poznańskiego

⁴⁵⁶ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁴⁵⁷ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁴⁵⁸ Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski.

⁴⁵⁹ Henrik Horn admirał i generał szwedzki, głównodowodzący szwedzkich wojsk w Inflantach.

14. List barona Johanna von Hoverbeck dyplomaty brandenburskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat intryg starosty bydgoskiego Franciszka Zygmunta Galeckiego i opata bledzewskiego Kazimierza Jana Opalińskiego na sejmiku przedsejmowym w Środzie – Bielsk, 8 grudnia 1678 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 c Bd. 2, k. 186-194 – oryginał; w lewym górnym rogu adnotacja: Wegen seiner vorsagenden Negociation undt den unter andern guth sein würde als S[eine] Churfürstl. Durchl. selbst in Persohn nach Preußen giengen. Item welcher gestalt der littawsche Groß Cantzler undt Bischof von Posen sich erklähet.

Vom 8. Decembris 1678

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr

Alß ich unterwegs die beglaubte Nachricht erlangte, daß der König von Biala nicht ehe auffbrechen würde biß der litthawsche Unter Cantzler Fürst Radziwiłł⁴⁶⁰ (welchem, man zu dem Ende unterschiedene zühge Pferde entgegen geschickt) von Dantzig wiederkehme, wahr ich vorhabens meine Reyß dahin zu richten, und nach Möglichkeit zu beschleunigen, hatt auch woll ihr gestern noch von der Lomse⁴⁶¹ ein Stück Weges weiter kommen können. Wann es sich nicht also geschickt, daß ehr wie ich auffahren wolt, der Herr litthawsche [186v] Groß Cantzler⁴⁶² mit dem Herrn Bischoff von Posen⁴⁶³, wer mir zugleich mit complimentiren ließ, daselbst anlangten, da ich dann davor gehalten, daß eine Conferentz mit ihnen einer halben Tag Reise woll wehrt sei würde.

Hab es auch, wie sonsten andere Ursachen halber, also vornehmlich deßwegen nicht übel angewandt zu sein befunden, daß ich ihm (Groß Canzler) die, wegen meiner Reise zum Könige, gefaste Ombrage, ob suchen E. Churfürstl. Durchl. sich von der Republicque Ständen zu sondern und an den zu schlagen^a. Zu welcher Opinion ihm eins von dem großpolnischen Kreißtage zu Schröda überschicktes Schreiben, so er mir zu lesen gab, fast gebracht hette. Deßen Inhalt wahr es habe der Herr Abt von Blösen, Coadjutor des Stiftes Posen⁴⁶⁴, nebenst dem Herrn Starosten von Bramberg Galetzky⁴⁶⁵ öffentlich bey der Zusamenkunfft außgebracht, E. Churfürstl. Durchl. hetten zu Bezeugung dero Freundschaft und Affection, durch Herrn Graff Niemirzycen⁴⁶⁶ den König verwarnen laßen, daß ihm viel Vornehme nach dem Leben stünden [187] auch sonst allerhandt hochpraejudicirliche Ding vorhetten deren an sie abgelassene Schreiben sie bereit wehren in originali zu überschicken. Nun wehr der gleichen woll niemahls vorgangen weniger von E. Churfürstl. Durchl. wegen propo-

⁴⁶⁰ Michał Kazimierz Radziwiłł podkanclerzy litewski. ⁴⁶¹ Łomża, miasto w woj. mazowieckim. ⁴⁶² Krzysztof Zygmunt Pac kanclerz wielki litewski. ⁴⁶³ Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁴⁶⁴ Kazimierz Jan Opaliński opat bledzewski, koadiutor biskupa poznańskiego Stefana Wierzbowskiego z prawem następstwa. ⁴⁶⁵ Franciszek Zygmunt Galecki starosta bydgoski. ⁴⁶⁶ Stefan Niemirycz generał artylerii brandenburskiej, poseł elektora Fryderyka Wilhelma do króla Jana III Sobieskiego.

nirt worden und könt mans anders nicht, alß vor eine frantzösische Hofpractique halten dadurch man sucht zwischen der Reipublicae Ständen und E. Churfürstl. Durchl. Mißtrauen zu streuen und die Correspondentz mit denselben zu behindern. Welchem vorzukommen dienlich und nöhtig wehr, ehe solche impressiones mehr Wurtzeln faßen durch Herrn Niemierzytz selbst solch spargement zu widerlegen. [...]
[194] Bielsk, 8. Decembris 1678.

^a *Zaznaczony podkreśleniem fragment tekstu był szyfrowany.*

Relacja Johanna von Hoverbeck o ostatnim sejmiku przedsejmowym w Środzie – Bielsk, 8 grudnia 1678 r., w drodze do [Jana III] Sobieskiego.

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2998 I (Teki Lukasa), k. 183 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

Na sejmiku wielkopolskim [...] [starosta bydgoski Franciszek Zygmunt] Gałęcki i ko-adiutor poznański [Kazimierz Jan Opałiński] rozgłaszali, że elektor przez [Stefana] Niemirycza, wysłanego wtedy do [króla Jana III] Sobieskiego szuka zgody z Sobieskim i że ofiarował się wydać Sobieskiemu pisma Polaków co do niego (elektora) na Sobieskiego pisali. To francuski wybryk, by poróżnić elektora ze stanami [wielkopolskimi].

15. List Jana Opałińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w imieniu szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, zgromadzonej na jurydyce w Poznaniu do Jana III, do Grodna – Poznań, 10 grudnia 1678 r.

Rp. *Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 242 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczołta: List do Króla jm. od jm. pana wojewody brzeskiego kujawskiego, generała wielkopolskiego Jana Opałińskiego z Poznania, die 10 decembris 1678 a.*

Rozgłosiła się podczas jurydyki poznańskiej facialis fama, iż wojsko szwedzkie przez linią państw K.J.M. p.m.m. przeszedłszy, już zapwienie w Prusiech tentoria fixit. Tak ten repentinus turbo, scrupulosam pomieszał nobilitatem, która jako natura sua zawsze infinitum suspicax, tak też infinitos formując w wieszczych sercach swoich scrupulos et consequentias, przywiodła mię do tego numerosam suam zgromadziwszy się frequentiam, abym W.K.M. oznajmił o tym, suplikując, abyś W.K.M. panu Trzebuchowskiemu, który ma nad ludem nowego werbunku w Prusiech komendę, uniwersałem swoim onym omnem przykazał modestiam, żeby snadź w jakie nie domyślał się wchodzić korespondencyje, a pogotowiu i z ludźmi swojemi mieszać się do żadnej strony nie ważył, ne quid (strzeż Boże) województwa nasze per repressalia ex inde capiant

detrimenti, osobliwie z tej, która sam volitat wiadomości, że szwedzkie wojska przez województwa nasze do Śląska przerzynać się mają, abyś W.K.M. prudentia sua temu mederi raczył. Co kiedy piszę, uniżenie W.K.M. p.m.m. proszę, niechaj to nie będzie pro acrimonia W.K.M., bom to ad instantias tantae multitudinis braterskich głosów uczynił, ut eximerem podobno vanos ex cordibus civium metus. Całuję przy tym etc.

16. *List Stanisława Krzyckiego kasztelana poznańskiego w imieniu szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, zgromadzonej na jurydyce w Poznaniu do Jana III, do Grodna – [Poznań], 10 grudnia [1678 r.]*

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen), Nr. 27e Fasz. 2, k. 119 – kopia: Copia listu j.w. jm. pana kasztelana poznańskiego do K.J.M. p.n.m. imieniem swoim na instancją rycerstwa województw wielkopolskich, pisany do Grodna de data 10 decembris expediowany, novi styli.*

Jakom zawsze, jeszcze in equestri ordine zostawający, cuncta ditiebam adeam metam aby się wszystko obracało ad gloriam numinis W.K.M., tudzież ut crescat amor civium Majestatu W.K.M. p.m.m., iż to jest największy regnantium thesaurus, kiedymkolwiek widział jaką braci conturbationem donosiełem Majestatowi W.K.M. p.m.m. Jakoż mi to felicissime successit, kiedym odniósł dość łaskawy respons W.K.M. p.m.m., którym się wszyscy bracia kontentowali, ale i re ipsa exitus probavit, bo factum est secundum verbum tuum domine, bośmy się securi od przechodzących werbunków zostawiali, za co wielki excrevit w sercach wiernych poddanych W.K.M. p.m.m. amor. Co się i na sejmiku recenter odprawionym pokazało, że się wszystko odprawieło cum gloria et favore W.K.M. p.m.m.

Nova z ogłoszenia gęstego ultra spem nostram nastąpiła turbacja, jakoby ci ludzie, którzy w Prusiech byli, mieli się złączyć cum copiis Sveticis pod komendą jm. pana Trzebuchowskiego. Pod ujazd jm. pana generała naszego, wojewody brzeskiego numerosa nobilitas prawie cum oculatu prosieli jm. pana generała, wojewodę brzeskiego⁴⁶⁷ o literas suplicatorias do W.K.M., więc i na mnie dość gorąco nastąpili, abym suplikował Majestatowi W.K.M., aby to inaczej się zawoła i dyspozycja W.K.M. przemienić się mogła. Jakoż ja, uważając magnitudinem belli z niepewnego podobno z Turczyнем pokoju ex necessitate na państwa W.K.M. następujący, takem rozumiał i hucusque rozumiem, że ad supplementum wojsk W.K.M. ci ludzie obrócić się mieli, jakoż i jeszcze rozumiem, że się obrócą, boć my też taką mieli asekuracją, że ci ludzie do boku W.K.M. iść do Litwy mieli, ponieważ gwardie z prawa W.K.M. należące excubias agunt w obozie, tymem cieszył i jeszcze cieszę bracią moją, a że to donoszę z powinności mojej dignitatis senatoriae do dobrotliwych uszu W.K.M. p.m.m. veniam peto, bo to sprawują braci moich praeces. Którzy obawiamy się, abyśmy tym nie urażili vicinos principes, skąd by mogła erumpere flamma jaka na województwo nasze, a najwięcej zelosissima cura comparationis W.K.M. jak największej miłości et nomen gloriosis-

⁴⁶⁷ *Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski.*

simum wiernych poddanych W.K.M., jeżeli by tak być bowiem miało, żeby ci ludzie tak obrócić mieli, wielki by był impedyment wydaniu z przyszłego sejmu uchwalonych podatków.

17. *List Piotra Adama Opalińskiego podkomorzego poznańskiego w imieniu szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, zgromadzonej na jurydyce w Poznaniu, do posłów wielkopolskich na sejm grodzieński – [Poznań], 10 grudnia [1678 r.].*

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e 3, k. 8* – kopia: Kopia listu w. jm. pana podkomorzego poznańskiego imieniem rycerstwa województwa poznańskiego i kaliskiego z podpisem ichm. do ichm. panów posłów do Grodna na sejm obranych. De data 10 Decem[bris] expediowany, novi styli.

Fama nam refert publica, jakoby wojska króla jm. szwedzkiego⁴⁶⁸ wniść miały modo hostili in Ducalem Prussiam i tam executi co kaže hostilitatis ardor. Ea est J.K.M. p.n.m. około dobra ojczyzny naszej czułość et cura, że salutiferiis nam remediis zabiega tym, które stąd emanare mogą inconvenientiam i paterna sollicitudine zaszczycać będzie patrimonium Reipublicae. Obviando tedy zawczasu temu, żeby ojczyzna nasza nie zostawała in turbido w.m.m. panów i braci tym compellamus i prosimy pisaniem, jako tych, których braterski nasz afekt na to sejmowe publicorum consiliorum demandavit theatrum, aby się tak sedulo invigilare negotiis publicis chcieli, ne quid i ojczyzna, i kraje nasze patiantur detrimenti. Nasze zatym w.m.m. panom contestando pro bene gesta Republica da Bóg za powrotem podziękowanie. Jestem.

18. *List Jana III do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie przemarszu wojsk szwedzkich, w odpowiedzi na list szlachty wielkopolskiej do króla, skierowany przez starostę podczas jurydyki grodzkiej w Poznaniu – Grodno, grudzień 1678 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 176, s. 633-634* – kopia: Kopia listu J.K.M. do Wielkiej Polski ratione prae-chodu wojska szwedzkiego 1678 (Ex Ms. Arch. Stanisłai Augusti Regis).

W., uprzejmie nam miły. List uprzejmości waszej ex instantia rycerstwa na jurydyce poznańskiej będącego pisany, jest nam oddany. Z którego gdy informamur, qua motu tameczne kraje jako szwedzkich ludzi przez Kurlandiją i księstwo żmudzkie, tak brandenburskich przez pomorskie województwo usurpatos przyjmują transitus i niebezpieczne stąd uważają consequentias, tak tego wszystkiego medela nie od nas samych, ale od stanów R.P. na teraźniejszym sejmie zgromadzonych speranda. Jako albowiem

⁴⁶⁸ Karol XI król Szwecji.

dotąd by też co było ex usu bonoque publico niceśmy sobie samym nie chcieli pozwolić, co by do wszystkich należało stanów, tak i w tych okolicznościach całej to będzie należeć R.P. decernere. To jednak pewna, iż tak negato, jako i concessio transitu jeden z nich obligatum, drugi zaś offensum mieć się będzie. Nie zejdzie jednak i na królewskiej naszej do tego aplikacyi, aby securitati publicae i tamecznych województw indemnitati na tym consultum było placu. Zdrowia przy tym dobrego uprzejmości waszej od Pana Boga życzymy. Dan w Grodnie, r. P. 1678, panowania naszego 5 r.

19. *List Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Jana III, do Grodna – Drobnin, 28 stycznia 1679 r.*

Rp. *Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 242 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczolta: List tegoż do Króla jm. z Drobnina die 28 ian. 1679.*

Miałbym to sobie pro piaculo, gdybym winnej swojej submisyjey ex venerationis cultu, chociaż listownie nie oddał W.K.M. p.m.m. trybutu, uniżenie w tym publicznym całej R.P. votorum nacisku i ja particulariter dziękując za tę czułą, ojcowską i niespracowaną, prawie exciscerato pectore pochodzące, circa conservationem et instaurationem ab extra et intra państw swoich fatyg i silne obrady. A że tam jakieś niepotrzebne, jako mi o tym pan wojewoda poznański dał znać czy consulto, czyli też malitiose fabricati et confictis susurri o mnie poczynają latać, jakoby na pospolite ruszenie miał chcieć wydać uniwersały, bardzo mię to in conscientia rectae et integrae ku W.K.M. fidelitatis alterować musi. Aż W.K.M. nie wiesz sine fronte ingenia, którzy in turbido chcą piscari, ale bardziej confunduntur, bo turbidam hauriunt aquam, i przyznam się W.K.M., że ci susurrones trzeba żeby wieczny stracili kredyt. Których adulatio pessimum veri affectus venenum, gdyż ta ich industria psować mnie illicitis etiam artibus w łasce W.K.M. p.m.m. chce. Aleć quaerelis nie chcąc W.K.M. w tym onerarem te wszystkie żale moje, et puras iustificationes pan wojewoda⁴⁶⁹ wyrazi W.K.M. proluxius. Toż ksiądz opat trzemeszyński⁴⁷⁰ eksplikować zechce, który przedtym zaraz a primo intuitu, o tych namieniać mi raczył bajkach. Racz tylko W.K.M. p.m.m. persuasus być o mojej wiernej ku sobie usłudze. Którego profiteor za zwierzchność pana i dobrodziejstwa mego, zwłaszcza teraz immenso od W.K.M. auctus będąc beneficio⁴⁷¹, któremu hac ingratitudine miałbym respondere, plus quam sacrilegum esset, ile takowej będąc natury, że bez woli W.K.M. w takowych okazyjach (co mi to chce jakiś obtrudere impostor) nie ważyłbym się nic podobnego czynić, zawsze obsequens zostając intencyjej i skinieniu W.K.M. A teraz dasz W.K.M. alleviationem a prudentia sua żalom moim, gdy fingentibus talia, aut non credes, aut non ignoscas. Całuję przytym etc.

⁴⁶⁹ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański. ⁴⁷⁰ Mikołaj Świącicki opat trzemeszyński.

⁴⁷¹ Zapewne mowa o nominacji na województwo brzeskie-kujawskie, która miała miejsce w 1678 r.

20. Odpowiedź Jana III na list od Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski – Grodno, 12 lutego 1679 r.

Rp. Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 242-243 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczołta: Respons Króla jm. na ten list.

W., uprzejmie nam miły. Osobliwą stąd mielibyśmy byli satysfakcją, gdybyśmy in hoc consiliorum theatro uprzejmość waszą moglibyśmy mieć praesentem. Ale że ważne uprzejmości waszej od tej drogi excusarunt legalitates przychodzi mieć excusatum. Niepotrzebnie się tym uprzejmość wasza alterowałeś, jakobyśmy rumoris o wydanych na pospolite ruszenie uniwersałach dać mieli wiarę. Nie znajdując bowiem takowe u nas baśnie facilitatem credendi, ale owszem, mimo takowe rzeczy puszczaamy tanquam inania famae, a mianowicie kiedy te uprzejmości i wierności twojej imputare miały, którego wrodzona rectitudo et amor erga bonum [243] publicum, jako nam z dawna znajomy jest dobrze, tak ostatecznej przeciwko nam życzliwości i kandorze bynajmniej nie powątpiewamy. W czym uprzejmości i wierności jako asekurujemy, tak z wzajemnego afektu naszego dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan z Grodna, 12 februarii 1679.

14. Sejmik relacyjny w Środzie, 25 maja 1679 r.

1. List Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski z sejmiku grodzieńskiego – Grodno, 15 kwietnia 1679 r.

Rp. Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 264 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczołta: List jm. pana Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do jm. pana Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego z Grodna, die 15 aprilis 1679.

Nie czekając pocztą, daję te kilka słów do w.m.m. pana, azaliż poda się przed wyjściem onejże do przesłania jakakolwiek okazyja. Naprzód to oznajmuję, że Concordia w Lublinie umarła, zaczym też tu w Grodnie jej nie masz, na jej regnat tu panna Ryxa, bo się ichm. panowie senatorowie i urzędnicy litewscy nielada jako in votis powadzili, znać że w tej damie większą mają komplacencyją niżeliś miał w.m.m. pan w nieboszcz-

ce pani Konkordyjej Lubelskiej, po której jm. pan starosta kościański Korzeniewski chciał się grubą okryć żałobą, gdyby był non disvasisset respectus, na kredyt małżeński u jejm. panny samej.

Po żartach ad seria, byliśmy wczora na bankiecie u księdza pana podkanclerzego⁴⁷², gdzie był i jm. pan podskarbi⁴⁷³, publice przy nas wszystkich powiedział, że czytał list w.m.m. pana do jm. pana [Wojciecha Konstantego] Brezy pisany, w którym się go radzisz, gdzie masz pospolite ruszenie wielkopolskie kupić. Jać to mam pro apocrypho, ale ta relacja uczyniła szmyr między niektórymi ludźmi, skąd non vane suppono, że to już K.J.M. doszło, albo dojdzie, nim ja na zamek pojadę, bo byli przy tym tacy ludzie, którym choćby gęby linową skórą zakleił, tedyby ją na taką okazyją rozdarli. Suppono, że mię K.J.M. o to spyta, chcąc informari, bo tu de motibus Wielkiej Polski plena buca prawią i jm. pan wojewoda wileński⁴⁷⁴ gloriatur, z którym tu wielka zasza dyfidencyja, z okazyjej votum dużo stupuit K.J.M., że do różnych województw i do Wielkiej Polski też informacje, które ile coniecturamur, posłać z pomienionego votum, nie mogąc jeno ad seditiones prowadzić.

Przyjechał też tu jm. pan [Prokop] Granowski, który powieść o liście, który znać siła ex nobilitate podpisali, o którym jm. pan Breza oznajmił jm. panu staroście kościańskiemu, ale tu jeszcze tego listu nie masz. Jeżeli mię tedy K.J.M. o to spyta, inaczej nie powiem, tylko nie wiem, tego dołożywszy, że piszę do w.m.m. pana o informacją, o którą proszę poufną, bo mnie tu będą często o to pytać, jeżeli mam respons, zwłaszcza że K.J.M. supponit, jakoż ufam, non fallitur, że między niemi jest doskonała konfidencyja, to napisawszy, jadę na zamek. Jeżeli będzie jaka wzmianka o tym, com wyżej namieniał, przydam.

In postscripto to jeszcze namieniam, że Pan Giełgud w poselskiej izbie clara voce deklarował, że Królowa Eleonora cum indelebili reginali caractere jedzie do Polski. Czego się z takich głów spodziewać, subsit iudicio każdego rozsądnego. Jm. księdz nuncjusz⁴⁷⁵ będzie dziś ad ordines audiencyja, który imieniem Ojca św. na wojnę turecką hortatur. Poseł też turecki stanął jeden svasurus, moskiewscy też już się zbliżają. Zostawam zatym etc.

2. Deklaracja postów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Grodno, kwiecień 1679 r.

Druk w: *Vol. leg.*, t. 5, s. 292-293.

Województwo poznańskie deklaruje na zapłatę wojsku w służbie R.P. zostającemu, na stare zasługi a 1 mai anni 1677 ad ultimam aprilis anni praesentis, także na dług miliona pozostały i asekurowany z komisji sandomierskiej i na oschle asygnacje, z tejsz komi-

⁴⁷² Jan Małachowski biskup chełmiński, podkanclerzy koronny. ⁴⁷³ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁴⁷⁴ Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski. ⁴⁷⁵ Francesco Martelli arcybiskup koryński, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.

syi do sumy milionowej, sumę proporcjonalną półtrzeciu pogłównemu iuxta tariffam anni 1673 in thesauro Regni existentem, do skarbu koronnego dwiema ratami wnieść, to jest pierwszą ratę, połowę deklarowanej sumy na przyszły Trybunał Skarbowy Lwowski, a drugą ratę pro primis diebus novembris anni praesentis do skarbu koronnego wnieść deklarują. Cum ea conditione, aby ichm. księża duchowni podług konstytucyi na sejmie blisko przeszłym a. 1677 i terazniejszym sumę pogłównego, iuxta instructarium anni 1662 przychodzącą, w województwach naszych do poborców wnieśli. Na przyszłą zaś służbę temuż wojsku w służbie R.P. zostającemu a 1 mai anni praesentis na 2 ćwierci deklarujemy proportionem półtora pogłównego iuxta tariffam anni 1673 in thesauro Regni existentem, jako się pokaże z rozebrania wojska i likwidacyi rozebranych na województwo nasze chorągwi i regimentów, i likwidacyi onych. Które rozebranie na Trybunale przyszłym lwowskim iuxta tariffam anni 1673 pogłównego rozbiorą cum ea conditione, aby wszystkie województwa i ziemie podług deklaracyi swoich według teyże taryfy 1673 pogłównego, to wojsko rozebrali i sumy na zapłatę tak starych zasług, jako też i na przyszłą służbę według teyże proporcyi, jako województwa nasze deklarowały do skarbu koronnego wnosili. Modum jednak contribuendi bierze sobie na sejmik relationis, który 25 mai anni praesentis w Śrrodzie naznacza. [...] Województwo kaliskie per omnia jako poznańskie. [...]

3. *List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat przygotowań do zbliżającego się sejmiku w Środzie, wykluczenia z grona zaufanych dworu berlińskiego kasztelana płockiego Stefana Gembickiego oraz konieczności wzięcia na jurgielt brandenburski wojewody poznańskiego Krzysztofa Grzymultowskiego – Kostrzyn nad Odrą, 8 maja 1679 r.*⁴⁷⁶

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e Fasz. 3, k. 34-36 – oryginał.

Vom 29. Aprilis 1679

Durchlauchtigster Churfürst,
Gnädigster Herr,

E. Churfürstl. Durchl. beyde gnädigste Rescripta vom 19. undt 27. April hab ich unterthänigst woll erhalten undt werde dero gnädigste Befehl in bey dem passibus unterthanigst nachzukommen undt mich zu nechster Zeit zu Pohsen gegen den Landtag zu Schroda einfinden, wie woll ich bereits, bey meiner vorigen iungst abgelegte Reÿse bey den wol affectionirt unterbauet, undt vorgebracht habe was etwan bey diesen Landtage dieselben der gemeinen Ruhe undt best halber wurden zu observiren haben [34v] zu dem

⁴⁷⁶ *Data dzienna listu dopasowana do kalendarza gregoriańskiego.*

Ende ich dan auch vor [...]a seinen Landtbohten Malachowski⁴⁷⁷ Wothen beÿ dem Starosten Breza⁴⁷⁸ deponiret, dem Kwilecki⁴⁷⁹ hab ich in transitu gleichfals auff seinen Guttern besucht undt Wothen zugestellt undt mit ihnen auff gutt befinden des Herrn Starosten Brezan, außführlich Abreise genommen, wie undt was er auff den Landtag sprechen undt worauff er vor allen Dingen mit Zuziehung anderer mehr bestehen müste. Will auch beÿ meiner ietzigen Hinreÿse nicht unterlassen selbig nochmahlen zu encuragire.

Ich habe von dem General auß Groß Pohlen Opalinski⁴⁸⁰ beÿ voriger Post über Glogau Schreiben erhalte, daß er folgenden Tages nacher Warschow gehen undt daselbst dem Leichstelegängnuß des Woÿwoden von Pohsen Frauen, die ihm unterwegs alß er von Grodnov gereÿset gestorben, undt dem 8. Maÿ: (alß heute) stilo novo zu Warschow beerdiget werden solte beÿwohnen wolte, nach dem Leichbegängnuß, wolt er mit dem Woÿwoden zugleich, nacher Schroda auff die Seymik gehen dannenhero ich meine Reÿse, so an Stelle werde, daß ich kegen die Zeit zu [35] Pohsen sein undt selbig nach sprechen kömme ehe undt bevor er nacher Schroda kombt.

Die 1000 Thaller so der Castellan von Plotzko⁴⁸¹ begehrt würden, zweÿfelsohne zu keine anderen alß seinen privat Nutzen angewandt werden, wan sie von E. Churfürstl. Durchl. erfolgen solten, seitemahl der gute man sehr bedürfftig undt nicht ein einziges Gutt mehr hatt, so nicht mit Schulden undt oppignorationibusque behoffet ist. So ist es auch so mit ihm bewandt, daß sobald der König ihm mire machen wirdt, daß er ihm die Starostey Diebo beÿ Tohrn⁴⁸² so sein Vater, der ein alter Man ist, ietzo besitzt⁴⁸³, nach deßen Tode conferiren oder sonst eine jährliche Pension von französischen Gelden geben wil so dürft ich fast mein Leben zum Pfande setzen, daß er heüt umsatlen undt des Hoffes Partey erwahlen werde, undt weil er sehr offen hertzig iederzeit gewessen, würdt er alles auß schwätzen was mit ihm tractiret auch gegeben worden. Dannenhero E. Churfürstl. Durchl. sehr wol thun, daß ihm keine Geheimniße weiter concreditiret worden, ich wil sehen wie ich ihm mit Hoffnung undt gutten Wordten unterhalte biß der Landtag vorbeÿ.

Wan der Woÿwode Grymultowski⁴⁸⁴ [35v] beÿ sich, dem Vaterlande, undt E. Churfürstl. Durchl. rechtschaffen ehrlich handeln wolte, wehr er allein capabel das Werck wegen des absoluten dominii zu hintertreiben undt dem Hoffe eine Furcht einzuiagen, welches sowohl seine Feinde alß Freünde von ihm sagen, undt auff solchem Fall möchte nicht übel angewandt sein die 1000 Thaller so E. Churfürstl. Durchl. dem verstorbenen General Leschinski⁴⁸⁵ gegeben. Ja, der Keyser, welcher beÿ Pohlen mit E. Churfürstl. Durchl. einerley Interesse zu beobachten, möchte ihm woll jährlich ein mehreres reichen lassen in Betrachtung er durch diesen wenigen mehr alß mit Unterhaltung einer continuirlichen Armee außrichten undt ihm nutzen schaffen würde. Ich werde auff seine Actiones undt gemuchts inclinationes Acht haben undt wo desfals

⁴⁷⁷ Adam Małachowski szlachcic wielkopolski współpracujący z agentem brandenburskim. ⁴⁷⁸ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ⁴⁷⁹ Adam Kwilecki szlachcic wielkopolski, współpracownik agenta brandenburskiego. ⁴⁸⁰ Jan Opaliński starosta generalny Wielkopolski. ⁴⁸¹ Stefan Gembicki kasztelan płocki. ⁴⁸² Starostwo dybowski pod Toruniem. ⁴⁸³ Ojciec kasztelana płockiego, Stefana – Paweł Gembicki był kasztelanem łęczyckim i starostą dybowskim. ⁴⁸⁴ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁴⁸⁵ Mowa o Janie Leszczyńskim staroście generalnym Wielkopolski i wojewodzie krakowskim zmarłym w 1678 r.

was nutzliches zu schaffen. Beÿ demselben desfalls einen Discurs moviren umb zusehen, ob er darauff reflectiren wolle.⁴⁸⁶

Was sowohl beÿ ihm undt anderen vorgehen wirdt, da von werde E. Churfürstl. Durchl. unterthänigste Relation abstaten, die ich hiernechst in [36] des alwaltenden väterlichen Obacht zu langem Leben undt glücklicher Regierung getreulichst empfehle, zu dero beharlichen Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsamster Diener J. Scultetus

Cüstrin, den 29. Aprilis 1679

^a *Wydarty kawałek papieru z tekstem.*

4. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 25 maja 1679 r.*

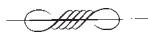
Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 754, k. 309 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Sebastian Winicki sługa marszałka sejmiku w dniu 26 maja 1679 r. [feria 6 post festum Solennia Sacri Pentecosten proxima a. D. 1679].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Wschowa 178, k. 225-220v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie poznańskiego i kaliskiego województw, insistendo legi publicae zjachaliśmy się na sejmik relacyjny pro 25 maii do Śrrody, na sejmie grodzieńskim złożony.

Gdzie chcąc obrady nasze ad intentionem legis na tymże sejmie uchwalonym egzekwować, ob inconvenientiam niewydrukowanych i na sejmik nasz autentycznie nie przysyłanych konstytucyi actum sejmiku teraźniejszego relacyjnego cum toto effectu et omni activitate pro die 19 iunii limitujemy. Obrawszy sobie za marszałka jm. pana Chrystiana na Kiekrzu Kierskiego, sub cuius directione sejmikować i dalsze obrady nasze cum lege publica konformować będziemy. Na co dla lepszej wagi tę naszą uchwałę zleciliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów podać. Działo się we Śrzedzie, 25 maii r. 1679.

Chrystian na Kiekrzu Kierski marszałek koła rycerskiego

⁴⁸⁶ *Elektor brandenburski przychylił się do propozycji J. Scultetusa i podjął decyzję wypłacenia wojewodzie Grzymułtowskiemu jurgieltu w wysokości 1000 talarów jeszcze za rok 1679 (elektor Fryderyk Wilhelm do J. Scultetusa, Poczdam, 9/19 V 1679, GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 e Fasz. 3, k. 37).*

15. Sejmik z limity w Środzie, 19 czerwca 1679 r.

1. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o przygotowaniach do sejmiku i spotkaniu w tej sprawie z Brezą, Wilkoterskim i Małachowskim w Ludomach – Bierzwnik⁴⁸⁷, 15 czerwca 1679 r.⁴⁸⁸

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e Fasz. 3, k. 48-49v – oryginał.

Durchleuchtigster Churfurst, Gnädigster Herr,

E. Churfürstl. Durchl. gnädigste Befehl sub dato Potstam den 22. May / 1. Juny zu unterthänigst gehorsambter Folge hab ich mich nacher Ludom⁴⁸⁹ zum Starosten Brezam⁴⁹⁰ verfüget, wo selbst ich den Fraustätschen Burgschreiber Wilkoterski⁴⁹¹ undt den Malachowski⁴⁹² vor mir funden undt mit sie sambt und sonders überleget, was etwan bey dem auff kunfftigen Montag, alß dem 9. hujus wiederumb zu Schroda angesetzten Landtage zu thun sein möchte, da sie dan allerseits dahin geziehet, daß man nochmahlen fast darauff bestehen undt wieder alle Constitutiones so ein vergangenen [48v] Reichstage zu Grodnow gemacht undt (außer der Constitution von Zusammenbeugung der Gelder vor die Armee) protestiren undt auff die Ansetzung eines neuen Reichstages im Augusto dringen in dem König dringen sollte. Zum andern, daß man Abgesandte zu den Feldthern, sowohl in der Crohn alß Groß Fürstenthumb Lithauen schicke umb selbige zu animiren, daß sie der Republicque jura undt privilegia wieder alle oppressiones, schützen undt maintainiren helffen wollten.

Weil beyde Puncta zu Beforderung E. Churfürstl. Durchl. hohen Interesses sehr dienlich hab ich dabey nicht anders thun können. Alß sie in diesem vornehmen zu stercken, undt ihnen an die Handt zu geben, daß sie diesen ihren Vorsatz auch durch gutte Freunde in andere Woýwodschaften unter der Handt kundtmachen undt auff dargeben Landttagen proponiren lassen möchten. Ich habe zu dem Ende [49] dem Wilkoterski (weil der Herr von Hoverbeck⁴⁹³ undt der Herr Wichert⁴⁹⁴ zu Grodnow bereits ihm E. Churfürstl. Durchl. Gnade versichert undt desfalls an mich beydeseits geschrieben) einhundert Thaller vorgesetzt, mit Versicherung, daß hienechst bey besten Zeiten undt wan er ferner in dem gemeinen besten arbeiten wurde, es E. Churfürstl. Durchl. alzeit mit wircklicher Gnade erkennen würden.

Damit auch bey dem Landtage zu Schroda, alles wies unter unß abgewehdet worden, möge in der That erfolgen, hab ich meinen Diener mit Schreiben, so woll an diese

⁴⁸⁷ Bierzwnik, wówczas Marienwalde, miejscowość położona koło Dobiegniewa (Woldenberg) w Nowej Marchii. ⁴⁸⁸ Datę dzienną listu podano w kalendarzu gregoriańskim. ⁴⁸⁹ Ludomy, wieś w pow. poznańskim pod Obornikami należąca do Brezów. ⁴⁹⁰ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ⁴⁹¹ Jakub Wilkoterski pisarz grodzki wschowski. ⁴⁹² Adam Małachowski szlachcic wielkopolski związany z wywiadem brandenburskim. ⁴⁹³ Johann von Hoverbeck, baron, tajny radca brandenburski, dyplomata. ⁴⁹⁴ Christoph von Wichert rezydent brandenburski w Polsce, dyplomata.

3 alß auch noch ander mehr, von denen ich weiß, daß ihnen noch einigermaßen zu trauen abgefertiget, welcher sich daselbst unbekanterweise so lange auffhalten soll, undt sobalt der Landtag geschlossen sein wirdt, mir die Andtwort von ihnen zurucke bringen soll. Was alß dan einlauffen wirdt wol E. Churfürstl. Durchl. ich sofort durch die Post unterthänigst hinterbringen [49v] die ich im übrigen der gnädigen Obachd Gottes zu langem Leben undt glücklicher Regierung getreulichst empfehle zu dero beharlichen Gnaden aber
E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsamster Diener J. Scultetus

Marienwalde, den 5. Juny 1679

2. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 19 czerwca 1679 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 755, k. 39-44 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Mikołaj Nowicki sługa marszałka sejmiku w dniu 27 czerwca 1679 r. [feria 3 post festum Natalis Sancti Joannis Baptistae proxima a. D. 1679].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Gniezno 142, k. 931-939v – oblata.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik relationis pro die 25 mai ex vi constitutionis sejmu blisko przeszłego grodzieńskiego naznaczony, a tenże sejmik dla nieprzywiezionych nam konstytucyj drukowanych, pieczęcią koronną i podpisem stwierdzonych, ad diem 19 iunii odłożony, zgromadzeni, do wiadomości donosimy.

Iż po odebranej od ichm. panów posłów naszych actorum sejmu tego relacyjej, konstytucyje niektóre ultra normam et iura Reipublicae in volumen legum weszły i prawom R.P. praeiudicarunt, dlaczego cum desideriiis do K.J.M. p.n.m. ichm. panów posłów naszych wyprawić nam przyszło. Sejmik tenże dla uczynienia nam relacyjej do zajutrzka sejmiku deputackiego nadchodzącego cum eius validitate prorogujemy i censuram na konstytucyje zachowujemy. Na który sejmik przeszłosejmowych ichm. panów posłów upraszamy.

A że szkodliwe R.P. exempla w przewłoce sejmów nad prawo i zwyczaj invaluerunt, że cursus ich sześciedzielnny obraca się teraz pospolicie ledwo nie w półrocznią protrakcyją, adinveniendy tedy medellam, prawo dawne o generale kolskim postanowione i teraz novissime na szczęśliwej J.K.M. koronacyjej reasumowane, chcąc ad effectum przywieść, zlecamy ichm. panu marszałkowi naszemu, aby województwa i ziemie do tego generału należące, listami na sejmiki deputackie rozpisanemi inwitował. Na których de faciliiori modo concludendorum consiliorum Reipublicae znosić się będą wszyscy ichm. panowie posłowie insimul województw [39v] i ziem do tego generału należących.

Aby zaś sancita sejmu terażniejszego do obrony R.P. należące, która pendet w zapłacie zasług cnemu rycerstwu dobrze zasłużonych jako najprędzej do skutku swego przyszły, insistendo deklaracyjej ichm. panów posłów naszych, którzy summam correspondentem czworga pogłównego, nic więcej, iuxta taripham anni 1673 na dwie raty wnieść deklarowali i modum contribuendi nam na sejmik terażniejszy przywieźli, te uchwalamy podatki, aby wszystkie miasta i miasteczka, wsie J.K.M., duchowne i ziemskie do rąk ichm. panów poborców naszych niżej mianowanych 12 podymnego pro die prima septembris roku tego na pierwszą ratę. Miasta i miasteczka iuxta iuramenta anni 1669 cum accessu, który się tego roku 1669 pokazał, wsie zaś wszystkie iuxta iuramenta anni 1661, et secundi aby wydały. Do którego podymnego należeć mają wszyscy mieszkańcy w domkach pod jurysdykcją księży duchownych zostający i Żydzi, żadnymi się libertacyjami nie zasłaniając.

Na drugą zaś ratę pro die 1 novembris tegoż także roku przypadającą też miasta i miasteczka, wsie in genere wszystkie dwoje pogłównego iuxta iuramenta anni 1673 wydać będą повинny. Do której kontrybucyjej według deklaracyjej na sejmie danej należeć będą ichm. księża duchowni, także do pogłównego tego wszyscy obywatele województw naszych, cuiuscunque status, conditionis et sexu, ichm. panowie senatorowie, dygnitarze, urzędnicy województw naszych i ziemie wschowskiej, grody, patronowie causarum, Żydzi, [40] według instruktarza sejmowego płacić będą повинni. Toż się ma rozumieć o przeszłym podatku subsidii charitativi, którzy go nie wypłacali, aby je sub rigore prawa pospolitego wypłacali, które terażniejszą uchwałą naszą reasumujemy.

Czopowe z miast i miasteczek J.K.M., duchownych i ziemskich przeszłego sejmiku uchwałą do sejmu blisko przeszłego ordynaryjnego uchwalone, niniejszą uchwałą naszą aprobowujemy. Zlecając, aby też miasta i miasteczka za obwieszczeniem ichm. panów poborców niżej mianowanych uniwersalami, podatek ten do rąk ich jako najprędzej oddawali. Który podatek jeszcze się poczyną a 1 ianuarii anni 1679, więc w nim że zaszyły libertacyje niektórych miasteczek przez ogień zniesionych, tedy taką terażniejszą uchwałą czyniemy w tych libertacyjach deklaracyją onych, iż gdy pogorzelnicy na placu pogorzałym budują się, albo budowawszy się tam szynkują, te mają im służyć libertacyje, ale nie w domach, które z najmu albo jakim sposobem trzymają, gdzie już im libertacyja iść nie ma, gdyż libertacyje nie osobom, ale miejscu należą. Do którego podatku czopowego wszyscy in genere należeć mają w miastach i w miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich, piwa, gorzałki i miody szynkujący i po domkach ichm. duchownych mieszkający, likwory zwyż mianowane szynkujący, wyjąwszy karczmy w miasteczkach ziemskich. Na co burmistrz animadwersyją mieć będzie powinien.

A że wielkie coraz znajdują się defekty w tym podatku, a to różnemi sposobami, bo się burmistrze i magistrat od tego podatku uwalniają, warów też i półwarków niepewną podają w juramentach kwotę, tak respektem ekspens i unkosztów z tego podatku czopowego [40v] siła in privatum commodum i largicyje obracają, zabiegając tedy tak niesłusznej depaktacyjej et iniuriae województw postanawiamy, aby burmistrze i magistrat podatek czopowy zarówno z inszemi płacili, nie zasłaniając się żadną libertacyją konstytucyjej i przywilegiami. Wary i półwarki według przywilejów, których quantitas beczek zostawa, odprzysiąc mają i przy oddawaniu tego podatku prezentować

przywilegie ichm. panom poborcom powinni. Jeśliby zaś dowiódł niesłuszności w mieście sąmsiad sąmsiadowi, tego piwa zrobionego war albo półwarek przepadać ma, na co burmistrze w grodach in personis suis ea iuramenti rotha przysięgać będą: „Ja N.N., stosując się do laudum sejmikowego, nikogo inszego nie ordynowałem z miasta albo miasteczka N. do tego juramentu, ale ja jestem prawdziwy bormistrz miasta tego, że przez ten kwartał nie więcej piwa warów albo półwarków zrobiono, tylko warów albo półwarków N.N., w każdym warze albo półwarku beczek N.N. Każda beczka po zł N.N., gorzałki zaś nie więcej upalono, tylko garcy albo kwart N.N. Kwarta albo garniec nie bęła droższa, tylko po groszy N.N. Miodu garniec po zł N.N., od czego wszystkiego dziesiąty grosz od całej sumy rachując, ani z niej na żadne ekspensa na młyn słodowy i insze do piwa necessaria, ani na podróże jadąc z tym podatkiem nie odtrącając, czyni in summa zł N.N. Które piniądze tak jako się wyżej namieniło, sprawiedliwie, wiernie wybrane, nikogo ani siebie samego nie ochraniając, pospołu z rejestrami fideliter konotowanemi, do rąk jm. pana poborcy oddać powinniśmy”. [41] A ten jurament już do tego czopowego służyć ma, które się poczyna a 1 ianuarii roku terażniejszego.

Ponieważ ichm. panowie komisarze nasi in relationibus podatków informarunt nas, że coraz większe w nich znajdują się defekty, a przecie jednaż jest w województwach naszych w dobrach tak J.K.M., jako i duchownych i ziemskich osiadłość, tedy zabiegając omnibus circumstantiis dyminucyje tych podatków, imponimus hanc necessitatem ichm. panom poborcom od nas obranym i ich sukkolektorom, aby na sądach pierwszych grodzkich, niżeli terażniejsze poczną wybierać podatki, secundum normam konstytucyje anni 1591⁴⁹⁵ et anni 1595⁴⁹⁶ jurament super fidelitatem uczynieli exactoratu swego. Do których to podatków wyżej uchwalonych uprosiliśmy w województwie poznańskim na pierwszą ratę 12 podymnego i dwu kwartałów, to jest a 1 ianuarii ad ultimam iunii czopowego jm. pana Adama Kwileckiego. Na drugą zaś ratę dwojga pogłównego i dwojga a prima iulii anni praesentis czopowego w tym terażniejszym roku ad ultimam decembris anni eiusdem wypłacić naznaczonych, jm. pana Sebastiana Twardowskiego.

W województwie zaś kaliskim na pierwszą ratę 12 podymnych i 2 kwartałów jako wyżej czopowego jm. pana Stanisława Śmigielskiego. Na drugą zaś ratę dwojga pogłównego i 2 kwartałów także modo simili czopowego w tym roku do wypłacenia [41v] naznaczonych jm. pana Przecława Potockiego. Którzy to ichm. panowie poborcy wżwyż mianowane podatki w wybieraniu accelerabunt, aby na 1 ratę naznaczeni ichm. panowie poborcy na Trybunał Lwowski w tym roku przypadający stanąwszy, quantitatem raty pierwszej do skarbu koronnego wnieśli i kwity z wniesionych otrzymali. Ichm. zaś panowie poborcy późniejsi aby osobiwie w wybieraniu tychże podatków czynieli staranie, żeby skoro z Trybunału Lwowskiego dystrybuta wojska na województwa przyjdzie, mieli gotowe piniądze na wypłacenie asygnacyjej.

Więc że ichm. księża duchowni w województwach naszych leges scriptas et positivas nie słuchając, i na publicam ojczyzny calamitatem et egestatem w ludziach nie

⁴⁹⁵ *Jurament dla poborców w uniwersale poborowym z sejmu 1591 r. (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 188).*

⁴⁹⁶ *Jurament dla poborców w uniwersale poborowym z sejmu 1595 r. (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 223-224).*

respektując, wydawać subsidium charitativum od ichm. księży biskupów deklarowane et ab universo clero po innych województwach zapłacone, refragantur, zlecamy ichm. panom poborcom przeszłym, aby się podług dekretu Komisysjei Radomskiej i Sendomierskiej sprawili, i bona episcopatus per executionem, cum adminiculo j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała województw naszych⁴⁹⁷ odbierali. A ponieważ ichm. panowie poborcy przeszli z wybranych podatków asygnacyje na pierwszą, wtórą i trzecią ratę pogłównego przeszłego nie popłacili, tedy serio iniungimus, aby asygnacyje te jako najprędzej wypłacili. Dla tymże snadniejszej i prędszej egzakcyje super retentibus tak do tych, jako i przeszłych pogłównych, czopowych i do dawnych podatków cuiuscunque generis militare pozwalamy ichm. executionem, cum adminiculo także j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała wielkopolskiego, ichm. panów poborców do samego tylko województwa [42] kaliskiego przydając. A po wypłaconych asygnacyjach do grodów podawać i aktykować one z rejestrami powinni będą i na Trybunale Lwowskim do skarbu koronnego po aktykowaniu wprowadzą, a kwity generalne od skarbu odbiorą.

Constat nam to nieomylnie, że na pierwszą ratę uchwalonych podatków percepta do wypłacenia asygnacyjei nie była sufficiens, dlatego zlecamy ichm. panom poborcom do późniejszych dwóch rat przeszłego pogłównego obranym, jako to jm. panu [Andrzejowi] Mieszkowskiemu komornikowi poznańskiemu w województwie poznańskim i jm. panu [Andrzejowi] Modlibowskiemu burgrabiemu kaliskiemu w województwie kaliskim, aby pozostałe oschłe asygnacyje in genere wszystkie popłacili i residuitem na prowiant toruński jako najprędzej przed Trybunałem Lwowskim assignatariis oddali.

Asygnacyja zaś na 28 tys. na regiment jm. pana kasztelana lwowskiego, generała artyleryi koronnej⁴⁹⁸ na pierwszą ratę jeszcze wydana, ponieważ nie jest dotąd wypłacona, na którą jm. pan żupnik⁴⁹⁹ powinien był wypłacić 15 tys., że teraz tenże jm. pan żupnik publico ore na sejmiku naszym zapłacić te 15 tys. obiecuje i asekuje, tedy residuum 13 tys. u jm. pana Mieszkowskiego komornika poznańskiego lubo z retent, lubo z pogłównego od księży ichm. duchownych naznaczamy i to ichm. wzywamy serio iniungimus, aby tę asygnacyją przed Trybunałem Lwowskim jako najprędzej wypłacili, żeby województwa nasze żadnej na Trybunale Lwowskim o to impetycyjei nie miały.

Ponieważ jm. panu Jaroszowi Ponińskiemu⁵⁰⁰ arendarzowi szelężnego podatku z miast i miasteczek w województwach naszych arenda [42v] ultimis diebus iunii wychodzi, tedy sumę tę na przyszły, da Pan Bóg, sejmik deputacki przynieść będzie powinien, to jest sumę 52 tys., bo już jm. wypłacił 13 tys. Które to pieniądze 52 tys. do rąk ichm. panom przyszłym komisarzom na Trybunał Lwowski obranym jm. pan cześnik oddać będzie powinien, a z odebranych sejmik nasz kwitować jm. obiecuje. Obrani zaś komisarze sumę tę 52 tys. na Trybunał Lwowski, eksolwując skarbowi ratę pierwszą coniunctim z panami poborcami do pierwszej raty obranemi importare będą powinni.

⁴⁹⁷ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁴⁹⁸ Marcin Kątski kasztelan lwowski, generał artylerii koronnej. ⁴⁹⁹ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich. ⁵⁰⁰ Jarosz (Hieronim) Poniński cześnik wschowski.

A potym przy relacyjej swojej funkcyjej villicationis suae województwom reddent calculum.

Szelężny podatek w mieście Kaliszu na restauracyją zamku kaliskiego na 2 lecie, a 1 iulii anni praesentis 1679 ad ultimam iunii anni 1651 uchwalamy. Tak od piw, gorzałek i win, jako i wszelkich likworów. A ten podatek za dyspozycyją j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała wielkopolskiego⁵⁰¹ chodzić powinien, sub militari executione.

Soli suchedniowej dwuletnia defluitacyja ponieważ nam nie może być, chyba per strepitum iuris od jm. pana administratora oddana, jako nam retulit jm. pan żupnik nasz, cosulendo zwłoce takiej, imponimus jm. panu żupnikowi, aby o te 2 defluitacje sine mora iure agat. Trzecią defluitacyją roku terażniejszego jm. pan żupnik w kole naszym deklarowaną i asekurowaną skoro odbierze, jej po grodach wszytkich publikacyją uczyniwszy, kwity i dystrybutę według prawa jako najprędzej odprawi. Z odebranych zaś za dawne defluitacje sum pieniężnych i popłaconych z przekazu naszego asygnacyi, dostateczny rachunek na przyszłym sejmiku odda. Fide et honore jm. obowiązujemy. [43]

Ponieważ j.w. jm. pan kasztelan poznański⁵⁰², także jm. pan cześnik wschowski⁵⁰³ dla protekcyje niektórych ichm. przez egzekucyje swoje tak w miastach, miasteczkach i wsiach w województwach nie mogą retent swoich podatku szelężnego dotąd wybrać, pozwalamy ichm. uchwałą terażniejszą fortissima executione dobra takowych retentorów egzekwować, uporne zaś i egzekucyje nie przejmujące osoby prawem convenire. Na co aby sądy fisci w roku terażniejszym prędko pro commoditate złożone były, ichm. panom sędziom grodzkim poznańskim i kaliskim iniungimus.

Miasto Śródza, ponieważ na dawniejszym sejmiku naszym otrzymała była libertacyją czopowego, które od nich exigit jm. pan [Piotr] Żelęcki pisarz pyzdrowski, tedy laudo praesenti onych od tegoż czopowego za egzakcyje jm. pana Żelęckiego pisarza pyzdrowskiego uwalniamy. Takim jednak sposobem, aby tę sumę jm. panu staroście swemu do rąk oddali, żeby to non cedat in privatorum commoda, ale na dystrybutę tak mieszczankom, jako i jm. panu staroście szkodę ponoszącemu.

Nowe miasto przy Wschowie dawnemi podatkami i egzakcyjami chlebow zimowych zrujnowane, aby do ostatniego nie przyszło upadku, od taryfy dawnej i juramentów dawnych podymnego uwalniamy i onym nowych juramentów pozwalamy, podług których terażniejsze podymne do ichm. panów poborców płacić i wnosić powinni.

Wieś panien zakonnych głogowskich Chedorff nazwana od wszelakch podatków do lat 6 od roku terażniejszego poczynając uwalniamy.

Jm. panu Zaleskiemu Andrzejowi zatrzymanych zasług w województwie naszym na chorągiew jm. pana cześnika wschowskiego na zł 5 tys. winnych in decursu unius septimanae zapłatę przykazujemy. Na które asygnacyją wydać jm. panu marszałkowi koła naszego do jm. pana cześnika, a dawniejszą odebrać iniunximus.

⁵⁰¹ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁵⁰² Stanisław Krzycki kasztelan poznański. ⁵⁰³ Jarosz (Hieronim) Poniński cześnik wschowski.

Ponieważ jm. pan Morawski⁵⁰⁴ funkcyej swojej exactoratum i rodzica swojego⁵⁰⁵ sufficientem oddał województwum calculum, tedy zlecamy jm. [43v] panu marszałkowi naszemu, aby jm. imieniem województw naszych tak z funkcyej rodzica jm., jako i z funkcyej samegoż jm. pana Jana Morawskiego plenarie kwitował.

Mając wzgląd na koszty jm. pana Samuela Gurowskiego, które ponosił za funkcyej swojej w nierychłym wydawaniu podatków obywatelów naszych, resztę, która przy nim z rachunków została, jm. kondonujemy.

Miasto Skwierzyna⁵⁰⁶ podług przeszłego laudum od podatków pogłównego, czopowego i szelężnego do lat 6 ab actu praesenti uwalniamy.

Propositum jest w kole naszym miasta J.K.M. Torunia desiderium, aby dawne commercia, które per iniuriis bellorum w R.P. upadły, gdy się kupcy litewscy i ruscy furmanów swoich ewektą, a zaś cudzoziemskich induktą do pogranicznych państw obróciły, a dawne przez to składki, jako to toruński, gnieźnieński i insze w prawie opisane w tychże miastach upadły z wielką R.P. i województw naszych szkoda, aby tedy i prawo na szczęśliwej J.K.M. koronacyej o tych składkach reasumowane, które i województwa nasze przez ichm. panów posłów swoich promowowały, do egzekucyjej przyszło. Upraszamy j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała województw naszych⁵⁰⁷ i ichm. panów starostów, aby przejeżdżających za granice z takimi towarami zabierać kazali i podług prawa i uniwersału J.K.M. w Malborku roku 1677 wydanych, z nich czynieli egzekucyje. Tenże rygor egzekucyjej ekstendować się ma na tychże kupców, furmanów, innemi oprócz w prawie opisanemi drogami z Prus albo do Prus, do Śląska towary wywożących. Do ichm. panów starostów zaś in vicinis województw naszych zostających, jako to ostrzeszowskiego⁵⁰⁸ i wieluńskiego⁵⁰⁹ napisać jm. panu marszałkowi naszemu iniungimus, upraszając ichm., aby super transgressores prawa tego i uniwersałów J.K.M. serio animadvertent.

Wieś Kielczew⁵¹⁰ fundacyej śp. księdza jm. Andrzeja Szoldrskiego biskupa poznańskiego ad institutionem młodzieży szlacheckiej i domu swego w Akademii Poznańskiej ordynowaną, a z dawna do dóbr ziemskich należytą, od podatku czopowego uwalniamy. Z której że jm. pan cześnik wschowski⁵¹¹, arendarz przeszłego szelężnego mając tylko kontrakt na miasta i miasteczka, nie na wsie ziemskie, podatku szelężnego się upomina, tedy tego podatku szelężnego pretendować sobie jm. nie powinien. Żeby się zaś napotym takoważ agrawacyja tejże wsi Kielczewu nie działa, terazniejszą uchwałą naszą cavemus.

Prawo o chłopach zbiegłych, które sobie konstytucyją⁵¹² na przeszłym sejmie województwo krakowskie warowało i województwa nasze takoweż na przyszły da Bóg sejm promovero obiecują. [44]

⁵⁰⁴ Jan Morawski poborca. ⁵⁰⁵ Paweł Morawski poborca. ⁵⁰⁶ Skwierzyna, miasto w pow. i woj. poznańskim. ⁵⁰⁷ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁵⁰⁸ Jan Ignacy Leszczyński podczaszy koronny, starosta ostrzeszowski. ⁵⁰⁹ Marcin Konstanty Olszowski starosta wieluński. ⁵¹⁰ Kielczewo, wieś w pow. kościańskim, woj. poznańskim. ⁵¹¹ Jarosz (Hieronim) Poniński cześnik wschowski. ⁵¹² Konstytucja sejmku 1679 r. „Skroćenie procesu o chłopów Ziemskie w Woiewództwie Krakowskim” (Vol. leg., t. 5, s. 290).

Wnieśli w koło nasze ichm. panowie exules podolscy quaerimoniam, że pieniądze wybranieckie prawem et laudis anterioribus sejmiku naszego na suplement ichm. ordynowane, przez jm. pana Macieja Cieleckiego przeszłego komisarza naszego i in antecessum przyszłych dopiero kwartałów i już po ekspiracyi funkcyej swojej wybrane są z miast Międzyrzecza i Babiegomostu, Nowegodworu i inszych, o czym nas samiż obywatele miast tych informowali. Że tedy jm. pan Cielecki na Komisję Lwowską przez listy swoje referował, tedy ichm. panów exules z tymże jm. panem Cieleckim komisarzem przeszłym na Trybunał Lwowski odsełamy, iniungendo wszystkim w województwach naszych do konstytucyej tej należącym wybrańcom, aby in posterum pieniędzy tych wybranieckich nie wydawali, aż za kwitami ichm. panów exulum, post expiratum tempus kwartału albo roku, sub nullitate wydania tego podatku.

Consulendo desolationi województw naszych, która przez przechody i stanowiska, także pobocznych stacyj wybierania, kup swawolnych ponosimy, securitatem dóbr naszych taką postanawiamy, aby za obwieszczeniem przez uniwersały j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała naszego⁵¹³, wszyscy ichm. w powiatach swoich stawali in personis, co do pospolitego ruszenia należą, a ichm. panowie kasztelani aby podług prawa o pospolitym ruszeniu napisanego, powiaty swoje popisawszy, ruszali się przeciwko takowym województw naszych inwazorom i onych znosieli. A jeżeli ichm. panowie kasztelani ob legalitatem w prawie descriptam in personis stawać nie mogli, na miejsce swoje któregośkolwiek z ichm. panów obywatelów powiatu swego uprosić będą powinni. Wszyscy zaś obligujemy się sobie invicem tę uchwałę naszą zachować, sub poenis de expeditione bellica sancitis, ad cuiusvis instantiam vindicandis.

Którą to uchwałę naszą dla tym większej jej pewności jm. panu marszałkowi koła naszego ręką swą podpisać i po grodach rozesłać zleciliśmy. Działo się we Środzie, die 19 iunii 1679.

Chrystian na Kiekrzu Kierski marszałek koła rycerskiego

3. List od województw poznańskiego i kaliskiego do innych sejmików prowincji wielkopolskiej w sprawie sejmików generalnych – Środa, 26 czerwca 1679 r.

Rp. 1 MN Kraków, rkp. 52, k. 145v – kopia: Kopia listu ratione generała kolskiego na sejmiki od województw wielkopolskich 1679.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, Zb. Bran. Sucha, rkp. 150/175, s. 86-88.

Rzecz dawno votivam et in publicum fructuosam donosimy w.m.m. panom i za wieku dawniejszego w tej ojczyźnie practicatam, a po te czasy iniquo fato tej R.P., czyli zaniedbaną, czyli opuszczoną. Donosimy na fundamencie reasumowanego prawa na szczęśliwej koronacyej J.K.M. p.n.m. o generalnych sejmikach kolskich. Boć nie in-sze discorantis Reipublicae remedium skuteczniejsze widzimy nad to, gdy communi

⁵¹³ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski.

consilio in commune consulemus i zabiegać będziemy tym dyferencyjom, które między posłami, żal się Boże, często irrepere zwykły i są okazyją tak długim sejmowym prolongacyjom, z jaką in publicum szkodą et civium iactura w oczach to w.m.m. panów praesentissimum. Tedy to remedium widzimy, gdy sie na generałach kolskich zjeżdżać i kombinować będziemy, jednym sercem i wolą stawając in promotione dobra pospolitego i interesów całego generału. Obwieszczamy tedy tę świątobliwą intencją naszą w.m.m. panom i bratersko prosimy, abyście przez lauda swoje te generały kolskie reasumować i ichm. panom posłom swoim tam zjeżdżać iniungere raczyli. My też wzajemnie swoich obligować będziemy et praeibimus exemplo czekając na respons od w.m.m. panów na sejmiki przedsejmowe, aby nam constet o wolej i intencji w.m.m. panów. Wielki to będzie na ułaczenie sejmów sposób, znaczny in publicum pożytek i powetowana przez tak wiele lat żadna dobru pospolitemu szkoda, ponieważ manifestum est neque perire nos, neque salvos esse, nisi una posse. Co oznajmiwszy etc.

[Chrystian na Kiekrzu Kierski marszałek sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego]

4. Punkt z laudum w sprawie wyboru deputatów na Trybunał Skarbowy Lwowski podany osobno do grodu przez marszałka sejmiku – Środa, 19 czerwca 1679 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 755, k. 45 – oryginał.

Stosując się do konstytucyj na sejmie blisko przeszłym grodzieńskim postanowionym, aby województwa do Trybunału Lwowskiego, dnia trzeciego oktobra przypadającego, deputatów swoich ordynowały, uprosiliśmy e medio nostri z województwa poznańskiego w. jm. pana Rachwała na Lesznie Leszczyńskiego krajczego koronnego i starostę wschowskiego, także z województwa kaliskiego w. jm. pana Wojciecha Brezę starostę nowodworskiego do tej funkcji deputackiej, obowiązując ichm. pomienionych fide, honore et conscientia, aby to, co prawo wyraźne chce mieć po ichm. panach deputatach do tegoż trybunału deputowanych, omni studio exequantur, nic sobie więcej nad rozebranie wojsk, krzywd iniuriatorum et rationes rachunków skarbowych nie pozwalając. Którym ichm. pro solario taką kwotę, jaka jest opisana w konstytucyj wyznaczamy. Dan we Śrzedzie, 19 czerwca r. 1679. Na co zleciliśmy panu marszałkowi naszemu to podpisać i do grodu podać.

Chrystian na Kiekrzu Kierski marszałek koła rycerskiego

5. *List Krzysztofa Unruga starosty gnieźnieńskiego do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej z informacjami na temat przebiegu limitowanego sejmiku relacyjnego w Środzie – Międzychód, 24 czerwca 1679 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e Fasz. 3, k. 64-65 – oryginał; adresat listu podany na kopercie [k. 65]: Dehm Woll Edlen Vehst unndt Hochbenahmbten Herren Joachimo Schulteto dero Churfurstl. Durchl. zu Brandenburgk Legation Ampts unndt Cammer Rath meinen besonderß Hochgeehrten Herren.

Edler Wolbenahmbter,
besonderß vielgeehrter Herr unndt Freündt,

Ich habe die Conclusion unserß Landtages auß erheblichen Ursachen nicht erwardten können, undt wirdt solcher heuten kaum concludiret werden, eß ist von der Ritterschafft ein großer Fremitus wieder die Landtbothen undt Senatores gewesen, undt wehre fast zum schlagen kommen wan unsern etzliche solches nicht mittegiret hätten, wegen Theiles Constitutiones, so weder der Ritterschafft Bewilligung, auff dem Reichstage concludiret worden, absonderlich der Königin ihre Reformation⁵¹⁴, das Consilium bellicum, daß Chron Schatzmeisterß⁵¹⁵ Quitirung undt daß der Konig so viel Starosteyen an sich lösett, absonderlich aber in Preußen undt werden wieder solche Constitutiones protestiren, undt auch an den Konig schicken bittende, daß ehestes ein klein Reichstag von 14 Tagen^a möchte angesetztzt werden, solche Constitutiones zu cassiren.

Eß hatt die Königin einen Abgesandten zu unß geschickt, bittende, daß ihre obbrava von unß möchten consentiret [64v] werden, waß er vor Andtwordt bekommen werde, kann ich noch nicht wißen, die wir obengemeldet ich die Conclusion nicht erwahrten können. Unsere Armadie ziehett sich itzundt zusammen, weill die Gräntze mitt den Türcken in Podollien soll gezogen werden, unndt hatt man Nachricht, daß der Bascha mitt einer Armadie von virtzigtausendt Mann solcher Gräntzscheydung beywohnen will, wan die Respublica, von den außländischen Potentaten gewiße Hilffe versichert wehre, daß sie unß beystehen woldten, möchte woll bey solches Gräntzscheydung gewiß waß feindtseeliges vorlauschen. Empffhele hiebey meinen Hochgeehrten Herren der Gottlichen Obbacht undt verbleibe

Sein stetz dinstwilliger Freindt Christof von Unrug m.p.

Birnbaum, den 24. Juny anno 1679

^{a-a} *Woryginalne zamiast Tagen wpisano lagen; pomyłka kopisty*

⁵¹⁴ *Konstytucja sejmu 1678 r. „Oprawa Nayiaśnieyszej Krolowey Imci Maryi” (Vol. leg., t. 5, s. 269).*

⁵¹⁵ *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.*

6. *List Jana Stanisława Korzeniewskiego starosty kościańskiego, regenta kancelarii koronnej do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej – Poznań, 27 czerwca 1679 r.*

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e Fasz. 3, k. 56-57 – oryginał załączony do korespondencji Joachima Scultetusa; adresat listu podany na kopercie [k. 57]: A Monsieur. Monsieur Scultet(us) Conseiller [!] a Sin Serenitte Ellectt[orale] de Brandeburg. Poprawnie powinno być: Conseiller de Sa Serenite Electorale de Brandebourg.*

Illustrissime Domine, Domine et Amice observandissime.

Pergratae literae Illustrissimae Dominationis Vestrae, quas in comitiolis Szedensibus nuper recepi, singulariter animaverunt affectum meum, quem semper constantem et devotum voveo Illustrissimae Dominationi Vestrae. Dentur modo occasiones ut exerceant officii mei erga Suam Serenitatem Electoralem. Comitia nostra Szedensia ex voto subsint^a finita, contributiones statutae et sancitae, quantum vero ad constitutiones publicas reservatum ad trutinandas tempus, limitatique sunt comitiola ad spatium octo septimanarum, in his quaecunque evenerint certiozem, reddam. Sic Illustrissimam Dominationem obnixè rogans ut me constanti affectu suo dignetur prosequi, cui proceruis promissis summam gratiam agens obligatissimis in me, profiteor et profitebor, honoris ducam occasiones inserviendi. Cui intimam et sinceram correspondentiam vovens, sum et ero

Illustrissimae Dominationis Vestrae benevolus amicus et servitor.

Joannes Korzenieski cap[itaneus] Costen[sis], re[g]ens can[cellariae] Regni.

Dabantur Posnaniae, 27 iunii 1679.

^a słowo nadpisane, lekcja niepewna

7. *List Adama Kwileckiego⁵¹⁶ do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej – Poznań, 27 czerwca 1679 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e Fasz. 3, k. 58-59 – oryginał wszyty do relacji Joachima Scultetusa adresowanej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z Kostrzyna nad Odrą 1 lipca 1679 r.; adresat listu podany na kopercie [k. 59]: Illustri et Generoso Domino J[oachimo] Sculteto suppremo consiliario Serenissimi Electoris Brandenburgici amico meo multum venerando reddantur.

Illustreis et Generose Domine!

Respondeo, hisce literis Vestrae Dominationi denuntio conclusionem conventus nostri relationis Sredae 26 Junij, in quo conventu plus dolore, quam gratia procerum affecti sumus, nam multas constitutiones in comitiis generalibus in eversionem status et libertatis nostrae nuntii nostri adtulerunt, quorum relationem nobilitas sumo cum dolore recipiebat, nam et supremus cancell(ari)us protestatus est contra aliquas constitutiones, in conventu autem nostro, adaequatum consilium non invenimus ad sanandum hoc vulnus, tantum per limitationem ad 12 Septembris, interea vero misimus duos legatos nostros ad Serenissimum Principem, expostulando loco secreti consilii comitia generalia Varsaviae duarum hebdomadarum, per hoc etiam nuntios misimus literas ad campiductores praecipuam curam et conservationem iurium illis comittendo. Interim me amicitiae Vestrae Dominationis recomendo, omnia prospera aprecor et maneo intimus amicus

Adamus Kwilecki m.p.

Posnaniae, 27 Junij 1679

8. *List Wojciecha Konstantego Brezy starosty nowodworskiego do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej z informacjami o sejmiku – 28 czerwca 1679 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 e Fasz. 3, k. 60-61 – oryginał; załącznik do relacji Joachima Scultetusa adresowanej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z Kostrzyna nad Odrą 1 lipca 1679 r.; na kopercie [k. 61] jest francuski adres: A Monsieur, Monsieur Schultz Conselor[!] de Son Altesse [Electore] de Brandeburg.

Magnifice ac Generose Domine, Domine et amice observandissime.

Adimpletum est consilium nostrum et res ita cessit, ut necesse erat, sed cum sim pluribus districtus [?], brevibus expono. Acta comitiorum reprobata et evecta. Legati ad

⁵¹⁶ Adam Kwilecki współpracował z agentami elektorskimi co najmniej od 1678 r. Kilka tygodni przed sejmikiem relacyjnym z czerwca 1679 r., Scultetus wypłacił mu 100 talarów nagrody (Bibl. Oss., rkp. 2999 I (Tęki Lukasa), k. 68).

Regem missi, sollicitantes alia, ut fiant comitia in Septembri vel Octobri loco consilii secreti, quod in toto abrogatum apud nos. Caetera dominus Wilkoterski⁵¹⁷ fusius exponet, cui haec commisi et literas ipsius transmittito. Interum protestor, quod sim Magnificientiae Vestrae addictissimus et ad servitia paratissimus.

Breza

Die 28 Iunii stilli novi 1679.

9. List Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Jana III – zamek poznański, 29 czerwca 1679 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 177, s. 591-592 – kopia z Archiwum Stanisława Augusta: Jm. pan generał wielkopolski do J.K.M.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 1376, s. 325-326; **Rp. 3** AGAD, Zb. Bran. Sucha, rkp. 150/175, s. 97-98.

Donoszę z powinności mojej W.K.M. p.m.m. cokolwiek sejmik śrzedzki sancivit in publicum, jako odpędziła i uspokoiła tempestates fatorum powaga Majestatu W.K.M. pana i dobrodzieja mego, gdy to przychodzi do skutku, cokolwiek do generalnego uspokojenia należy et nomine W.K.M. reddatur. Wszystko się tedy to stało, cokolwiek tak dobremu panu od wiernych poddanych należy. Uchwalone podatki, legacyja do W.K.M. ekspediowana, przez którą ekspedycyją z wiernym poddaństwem swoim i z powinną wdzięcznością wszystkich prac i nieporównanych conatum W.K.M. Miasto bellicum consilium o sejm proszą dwuniedzielny, ale i w tym zapatrują się na doświadczone W.K.M. iudicium, gdy tego dokładają, jeżeli ex rationibus status zda się W.K.M., będąc gotowi przyjąć to wszystko, co w tym decidet consummata W.K.M. pana i dobrodzieja mego prudentia, który jako najwyższy wszystkich rzeczy arbiter, wszystkie przenikasz momenta, z których dependet całość publiczna i conservatio nasza.

Co oznajmiwszy W.K.M., ofiaruję i na dalszą okazyją sam siebie i wszystko dożywotniej W.K.M. usłudze. Posyłam przy tym do rąk te sancita, dla lepszej W.K.M. informacyi, księdzu [Stanisławowi] Sarnowskiemu, chcąc we wszystkim dość uczynić powinności mojej. Przy tym [592] nie godzi mi się zapomnieć wiernych W.K.M. sług, jako activitatem et dexteritatem pana starosty kościańskiego⁵¹⁸, jako w relacyi sejmowej, tak i w wiernej usłudze Majestatowi należącej, także i pan [Wojciech Konstanty] Breza starosta nowodworski multum cooperatus i wiernie dopomagał nam do wszelkiego uspokojenia, żeby mogło być ad mentem W.K.M. W czym proszę uniżenie, abyś mi W.K.M. dał plenam fidem, że wszystkie swoje dawniejsze omieszkania do usługi

⁵¹⁷ Jakub Wilkoterski pisarz grodzki wschowski. ⁵¹⁸ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański.

W.K.M. omni cura et studio nadgradzać obiecuję. Całuję przy tym pokornie waleczną rękę W.K.M. pana i dobrodzieja mego, wierna rada i najuniżeńszy sługa.

W Zamku Poznańskim, die 29 iunii 1679 a.

Jan Opaliński w[ojewoda] b[rzeski], wielkopolski generał

10. *Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie kup swawolnych – zamek osiecki, 29 czerwca 1679 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Wschowa 178, k. 221 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Jan Kwieciński w dniu 30 czerwca 1679 r. [feria 6 in crastino Festi Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum a. D. 1679].*

Jan z Bnina Opaliński wojewoda brzeski kujawski, generał województw wielkopolskich.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu ziemie wschowskiej, m.m. panom i braci, przy zaleceniu braterskich służb moich do wiadomości donoszę.

Iż mam to zlecenie sobie od ichm. panów braci sejmiku terazniejszego, do czego mnie i mój urząd stringit, abym exauthoritati militis kupy, które się w województwach naszych znajdują, gdy chorągiew pana [Stefana Stanisława] Ważyńskiego ma tę wolą nad granicę śląską ku Częstochowie swój obrócić trakt, gromił i tej im nie dopuszczał insolencyjej, conservando immunitates zniszczonych publicis calamitatibus województw naszych dóbr. Tedy ex statione urzędu mego obwieszczam w.m.m. panom tym uniwersałem moim, abyście się raczyli kupić sine mora (gdy tam trakt obracają) do swego rotmistrza na miejscu jm. pana kasztelana z ichm. obranego, wzięwszy prawo koronne przed oczy o kupach swawolnych, luboć stimulis generosa non ex gene pectora, tym raczyli obviare opresyjom i to prawo ne sint invalida legum auxilia, ad praxim dedukowali, do czego i ja sam w.m.m. panom dopomogę.

Przysłali mi ci ludzie uniwersału kopiją J.K.M., którego series rei, aby się z Węgier powracając, recta do domów rozjeżdżali, a oni plus ultra sobie pozwoliwszy, tu in visceribus województw naszych, tak dawno z Węgier wyszedłszy, grasują. Przeto raczcie w.m.m. panowie ritu antiquo te niepotrzebne, po cudzych domach przemijające vi et armis uprzątą gospodarstwo.

Który to uniwersał mój aby w grodzie publikowany był, praesentibus mieć chcę. Na co się dla lepszej wagi własną podpisuję ręką. Datum w zamku osieckim, die 29 iunii 1679 a.

Jan z B[nina] Opaliński w[ojewoda] b[rzeski] k[ujawski], generał wielkopolski

Locus sigilli

11. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie ponownego limitowania sejmiku relacyjnego w Środzie do 12 września 1679 r. i działalności wielkopolskiej opozycji antykrólewskiej powiązanej z Brandenburgią-Prusami – Kostrzyn nad Odrą, 1 lipca 1679 r.⁵¹⁹

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e Fasz. 3, k. 55-55v, 62-62v – oryginał.

21. Junii 1679

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

E. Churfürstl. Durchl. überschick ich beÿkommende Schreiben, so mir mein heuglich abgefertigter auff Landtag zu Schroda wiederumb zurucke gebracht. Worinnen sowohl der Starosta Breza⁵²⁰, alß auch Wilkotski⁵²¹ undt Kwilecki⁵²² melden, daß die meisten Dinge, nach unserer jungst zu Ludom⁵²³ gehaltener Unterrehdung gemeß, wol abgelauffen undt der Noblesse imprimiret worden wehre, alß nemlich, daß sie wieder das Secretum Consilium, so der König im wehrenden Reichstage zu Grodnow gehalten protestiret, wie nicht [55v] weniger 2/ die Constitutiones nicht wollen agnosciren undt passiren lassen, worüber ihre Landtbohten nicht seindt instruiret gewessen, 3/ das der Landtag zu Schroda wiederumb biß auff den 12. Septembris limitiret worden, indeßen aber zwei Abgesandte an den König geschickt worden wieder die neu eingeschlichene praejudicirliche Constitutiones zu protestiren, undt umb einen anderen Reichstag im Septembris zu Warschow so nur zwei Wochen wehren solte anzuhalten.

Das allerbeste aber ist, daß 4-tens die Gesandten Instruction bekommen zu beyden Feldherren zu gehen undt ihnen die Securität und Libertät des Vaterlandes zu dero Schutz undt Protection zu recommendiren. Welches letztere den Hoff zweÿfelsohne am meisten choquiren wirdt, aller maßen dan hiedurch die schon langst [62] angesponnere Diffidentz zwischen den König undt Republique hiedurch gleichsam den Anfang macht öffentlich außzubrechen undt veruhrsachen wirdt beyde Theile wachzuhalten undt auff ihre Schantzen zu sehen.

Es last mir der Wilkotski durch meinen abgefertigte Expressen dieses noch mündlich sagen, daß er nebst Breza und dem Malachowski⁵²⁴ sich bemühen wolten damit die anderen Landtage in Klein Pohlen undt in Preußen ihrem Exempel nachfolgen undt dergleichen beschließen undt zum Effect bringen möchten.

Ich stelle dahin was E. Churfürstl. Durchl. weiter beÿ der Sache gnädigst gethan haben wollen meines wenigen ermeßens wolt ich unmaßgäblich in Unterthanigkeit davor halten, man hielte sich ietzo gantz auß dem Handel bis man sehe was der Hoff

⁵¹⁹ Datę dzienną listu podano w kalendarzu gregoriańskim. ⁵²⁰ Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski. ⁵²¹ Jakub Wilkotski pisarz grodzki wschowski. ⁵²² Adam Kwilecki szlachcic wielkopolski, współpracujący z agentem brandenburskim. ⁵²³ Ludomy, wieś w pow. i woj. poznańskim należąca do Brezów. ⁵²⁴ Adam Małachowski szlachcic wielkopolski, przeciwnik polityki Jana III Sobieskiego.

hierauff weiter infendiren werde. Dannenhero ich auch an obbesagte affectionirte [62v] Freunde noch nicht wieder zurucke schreiben mögen undt hielt ich biß gegen den Septembris die Sache so hin schleichen lassen am beste Zeiten. Indeßen aber hob ich mit heutiger Post dem Herrn von Hoverbeck⁵²⁵ von allem dem, was zu Schroda in diesem Landtage vorgangen part gegeben, welcher schon seine Consilia dahin richten wirdt, wie es in Preußen undt Lithauen unvorwendet weiter unter der Handt getrieben undt des Hoffes Intention gehemmet werden möchte.

Was sonsten mir einer undt der ander durch meinen Expressen mir sagen lassen werde E. Churfürstl. Durchl. ich ehster Tage mündtlich unterthänigst referiren die ich hiernachst in des aller höchsten Obacht zu langem Leben undt glucklicher Regierung treulichst empfehle zu dero beherlichen Gnade aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsamster Diener J. Scultetus

Cüstrin, den 21. Juny 1679

Relacja Scultetusa o sejmiku relacyjnym w Środzie –
Kostrzyn [nad Odrą], 21 czerwca / [1 lipca] 1679 r.⁵²⁶

Rp. Bibl. Oss., rkp. 2999 I (Teki Lukasa), k. 80 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa oraz ułożeniu jego notatek w logiczną całość).

Sejmik w Środzie wypadł po myśli elektora [brandenburskiego]. Szlachta protestowała przeciw tajnej naradzie, którą [król Jan III] Sobieski odbył w Grodnie, po drugie przeciw wszystkim konstytucjom, na które posłowie nie mieli od sejmików instrukcji.

[Po trzecie] wysłano dwóch posłów do [Jana III] Sobieskiego, żeby protestowali przeciw owym konstytucjom i żądali [zwołania] nowego sejmu do Warszawy we wrześniu (na dwa tygodnie). Po czwarte (co jest najgorsze), że ci posłowie mają się udać do hetmanów i prosić o obronę swobód polskich.

24 czerwca jeszcze trwał sejmik średzki, zaczął się 19 czerwca. Sejmik w Środzie został zalimitowany do 12 września. Za przykładem sejmiku średzkiego zalimitowały się wszystkie inne.

[Do tego dołączone] trzy listy do Scultetusa od [starosty nowodworskiego Wojciecha Konstantego] Brezy z 28 czerwca, [Adama] Kwileckiego z 27 czerwca i [pisarza grodzkiego wschowskiego Jakuba] Wilkoterskiego⁵²⁷ z 27 czerwca z Poznania.

⁵²⁵ *Johann von Hoverbeck tajny radca brandenburski, wieloletni rezydent brandenburski w Polsce.* ⁵²⁶ *Stanisław Lukas podał tylko datę dzienną w kalendarzu juliańskim – 21 czerwca 1679 r.*

⁵²⁷ *Jakub Wilkoterski został pomyłony przez Stanisława Lukasa ze starostą kościańskim Janem Stanisławem Korzeniewskim.*

12. Manifestacja Mikołaja Stogniewa burgrabiego gnieźnieńskiego, posta z sejmi-
ku województw poznańskiego i kaliskiego na sejm grodzieński przeciwko jednej
z konstytucji – Poznań, 3 lipca 1679 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 756, k. 185v-186 – oryginał; w grodzie poznańskim wniesiono w dniu 3
lipca 1679 r. [feria 2 post festum Visitationis Beatissimae Mariae Virginis proxima a. D. 1679].

Ad officium et acta praesentis castrensis Posnaniensis personaliter veniens Gen. Nicolaus Stogniew secretarius artilleriae Regni, burgrabius Gnesnensis et ad comitia generalia Grodnensia a palatinatibus hisce electus et deputatus nuncius, personaliter coram officio praesens contra constitutionem sub titulo „Potwierdzenie przywileju miastu Krakowu”⁵²⁸, tanquam contra scitum, consensum omnium ordinum Regni publico volumini insertam, idque adhaerendo tam privati jak circa continuationem comitiorum eorundem et in ipsa determinatione illarum publicae protestationi in facie Reipublicae factae et Mag. ac Gen. marschalco et deputatis ad constitutiones comitiorum eorundem seorsim denunciatae, quam post in conventu particulari Sredensi relationis ad devectionis earundem constitutionis [186] circa trutinam et censuram illarum quae non ob praecipitantiam temporis alias legalitates cum inferenda per Gen. nuncios ad comitia eadem delegatos protestationem contra omnes quae ultra scitum et consensum ordinum Regni irrepereunt in alium conventum suum Sredensium proxime venturum dilata, innovatum et specialiter praecustoditum manifestatur, quia eadem constitutio sine scitu, permissione et consensu omnium ordinum Regni ad volumen nunc demum finitis comitiis iisdem Regni siquidem ad sui erectam attentionem in facie Reipublicae notum sit inferi mandant et praecavent et nullitatem eiusmodi declarant, igitur modernus manifestans in fundamento legis publicae de nullitate et invaliditate constitutionum eiusdem ex ratione praemissis firmissime protestatur. Qius suae protestationem post peractam a conventu eodem Sredensis dilatam constitutionem ex comitiis iisdem censuram una cum aliis Gen. nunciis secum delegatis circa inserendum manifestationem cum aliis eiusmodi constitutionibus meliorationem actu praesenti appromittentur.

Gen. Stogniew

⁵²⁸ Konstytucja sejmu 1678 r. „Potwierdzenie przywileju miastu Krakowu” (Vol. leg., t. 5, s. 277).

13. *Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie zwalczania swawolnych żołnierzy – zamek poznański, 20 lipca 1679 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Gniezno 142, k. 902-902v – oblata; w grodzie gnieźnieńskim oblatował Nob. Jakub Zaboklicki w dniu 20 lipca 1679 r. [feria 5 ante festum Sanctae Mariae Magdalenae proxima a. D. 1679].

Jan z Bnina Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, generał województw wielkopolskich.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa kaliskiego, m.m. panom i braci, przy zaleceniu braterskich służb moich do wiadomości donoszę.

Iż podobno per impunitatem (luboście w.m.m. panowie omnes obviare temu zelose na sejmiku raczyli) coraz gliscit insolentia ludzi żołnierskich, którzy rozszedłszy w te tam powiaty bez ordynansów, a jeżeliby i te mieli, mnie o nich nie opowiedziawszy, postposita iurisdictione mea, praesumptive grasują i ludzi infestują. Zaczyn nie chcąc być ad speciem et titulum generałem, frenum huic licentiae imponere potrzeba, dla czego pilnie proszę w.m.m. panów, abyście takowe kupy swawolne vi et armis znosieli, inaczej jeżeli exemplo w.m.m. panów generositatis na nich non statuatur exemplum, toć tym bardziej laxabuntur habena insolenti et emungentur wioski i substancyje w.m.m. panów. Co w.m.m. panów animabit nic nie wątpię.

Na co terazniejszy uniwersał publikować rozkazałem. Na co się dla większej wagi przy pieczęci przyciśnieniu ręką własną podpisuję. Datum w zamku poznańskim, die 20 iulii a. D. 1679.

Jan z Bnina Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, wielkopolski generał m.p.

Locus sigilli

14. *List Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Jana III – Osieczna, 2 sierpnia 1679 r.*

Rp. Bibl. Czart., rkp. 1376, s. 342 – kopia: Jm. pan wojewoda brzeski, generał wielkopolski.

Ojcowską W.K.M. p.m.m. i stąd województwa tutejsze opatrność venerant, gdy z W.K.M. consulendo indemnitati prowentów skarbów R.P., zepsowane commerciorum depositoria przez swój uniwersał, który po wszystkich aktykowany grodach, naprawić za pokorną miast pruskich supliką umyślił. Konstytucyja temu modum et medium opposuit. Na czym się fundując, sejmik przeszły relationis śrzedzki tę na mnie wlał provinciam, abym się znoślił z panami pogranicznymi starostami, jakoż executus eam

mentem, ale się w tym secus stało, bo ani woli W.K.M. w uniwersale obsecundare chciano, i wcale w tym legum auxilia były invalida. Uniżenie tedy W.K.M. suplikuję, przy powinnej w tym W.K.M., miasta osobliwie Torunia subiekcyi, abyś łaską swą pańską efficacissime subvenire raczył, ażeby legum sanctiones et tabulae pictae nie były. Obszerniej onych suplika exprimet seriem, a ja tylko przy pokornym ręki Majestatu W.K.M. pocałowaniu, tym się na ten czas piszę, żem jest W.K.M. pana i dobrodzieja mego najuniżeńszym sługą.

Z Osiecznej, die 2 augusti 1679 a.

Jan Opaliński w[ojewoda] b[rzeski], generał wielkopolski

15. List Johanna Christofa Zierowskiego rezydenta cesarza Leopolda I w Rzeczypospolitej do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie handlu ze Śląskiem, poruszanej na sejmiku – b.m. i d. [lipiec – sierpień 1679 r.]

Rp. *Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 250 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczołta: List jm. pana Żurawskiego rezydenta cesarza jm. do jm. pana wojewody brzeskiego, generała wielkopolskiego Jana Opalińskiego.*

Illustrissime et excellentissime domine.

Non tantum meretur admirationem modus ille procedendi, quo omnis cum finitimis s.c.m. d.m.c. terris et provinciis ac praesertim Silesia in urbe Vratislaviae interdictus et admota vi prohibitus commertiorum usus, si vel aliqua unquam intercessisset inconvenientia, quae ad talem non modo compactorum, sed et ipsius iuris gentium, quo liberum populis commertiorum exercitium conceditur, intrurbationem ansam praebere potuisset. Verum dum foedera antiquitus et ultra saecula firmata ex parte s.c.m. d.m.c. eiusdemque subditorum illibate observata, et nil nisi benevolentia et quidquid erecta vicinitas suadere potuit, vicinis Poloniae proceribus et incolis, ex privato lucro fundatas instantias statuum Maioris Poloniae laudo ea induci velint, quae compactata recenter (si memoria eorum defuisset) renovata infringunt, ipsa gentium iura, quae libertati commertiorum suffragantur, violant, subditos s.c.m. d.m.c. gravant, et denique ipsi huic Regno incommoda inferunt. Quae ut excellentiae vestrae clarius demonstrarem, placeat excellentiae vestrae super opposito compactorum usum observare, qui recte liber amplius dici non posset, si nimirum homines praesertim extra sphaeram Polonicam, utpote Lithuani et Lithuani Vratislaviam, aut ad alia provinciarum sacrae cesariae maiestatis loca pergentes ex itineribus retraherentur et loca monopoliorum, non recti (uti Europa approbat) iuris stabulae, vi metuque dirigerentur. Nota sunt quae a temporibus felicissimae coronationis Sacrae Regiae Poloniarum Maiestatis, ci-

vitas Thoruniensis clandestinis negotiationibus tentavit, sed nec incognita ea, quae illustrissimus et excellentissimus dominus Regni thesaurarius, contra hasce constitutiones, uti per se superstitie insertas, non modo validissima protectione opposuit, sed et de libero hinc inde negotiationum transitu, donec fore commissio ex lege compactatorum utrinque subsequi possit, vigore officii sui publicis literis asecuravit. Quorum omnium authenticas et fide dignissimas, hic annecto literas, nec credo quod ipsemet excellentiae vestrae pesuaderi possit, eam nunc temporum assecurationem, ut dum ex publica christianitatis necessitate foedera quaeruntur ipsa, tum pristina compactorum iura compellantur. Quod ipsum opinor s.c.m. d.m.c. magno nunc S.R.M. et Republicae in aula sua legato repraesentari facies. Et plura quidem in hanc rem, quae ex huiusce modi interdicto et violenta commerciorum prohibitione respultare possunt, quaeque publica regnorum et antiquissime compactate privata urbium et subreptitio mori longe praeferunt, exponerem nisi sat superque mihi constaret excellentiae vestrae summo suo iudicio ea omnia revolvere, quae et ipsi huic Regno per commerciorum restrictionem incommoda imminet, statumque publicum undequaque confundunt. Hinc et facile confido excellentiae vestrae laudum statum Maioris Poloniae, tanto minus hac in parte ad executionem promoturum, quanto magis ipsa causa publica contrariam et hactenus observatam commerciorum libertatem perseveranter requirit. His itaque benevolentissimis excellentiae vestrae favoribus me obnixè commendans maneo etc.

16. *Odpowiedź Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, na list Johanna Christofa Zierowskiego rezydenta cesarza Leopolda I w Rzeczypospolitej w sprawie handlu ze Śląskiem, poruszanej na sejmiku – b.m. i d. [lipiec – sierpień 1679 r.]*

Rp. *Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 250-251 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczółta: Respons na ten list.*

Magnifice ac generose domine.

Literas generositas vestra sat prolixè exaratas aliisque schedulis et dictionibus referatas accepi, non sine admiratione tanti studii et curae circa depositoria, seu cursum commerciorum in Regno nostro currentem. Allegat generositas vestra compactatorum exinde et iurium provincialium interturbationem, quasi haec ordinatio antiquis legibus et constitutionibus fundata, et recens reassumpta de statu depositoriis vergeret in praecipitium et derogationem libertatum et iurium vicinis Poloniae proceribus, sciendum utpote quid eiusmodi dispositio primum in comitiis Regni generalibus agitata, et sollidata de in conventu nostro particulari Sredensi ventilata, insique ne sint solum picti legum codices, admota executioni intendat et sapiat, ne dum tamen in consensibus et consiliis nostris adeo imperita rerum inveniantur ingenia, ut admitterent sui

censores et alienos negotiorum suorum arbitros omnia ita accomodata esse ad normam et regulam observantiae, quam amicae vicinitali suisque accolis in iuribus et libertatibus commertiorum, Regnum hoc profitetur, neque sta stricte examinandum aut exagerrandum quid importet nationibus haec depositoriis constitutio, nam stantum modo ad Polona respicit mercatores qui alia consveta plane a condito nostro statu evitanda loca, alia clandestina adinvenire diverticula, minime his tangit ordo vicinos exoticos mercatores, quibus pro libitu suis itineribus commeare in Poloniam, et rursus in suas redire sedes, licitum. Neque compellamus, aut stringimus eosdem ad eadem depositorii loca, atque immediate [251] nostri Rutheni aut Lithuani eludentes proventus thesauri, tenentur mercatores. Proinde cum talis sit tenor et sensus non repugnans iuribus et libertatibus viciniae non est unde tantis resudet generositatis vestra exaggerationibus, cum et religiose compactata observentur, et rebus sua constet ratio extra libertatum ac iurium laesionem peragentur et madabuntur executioni quod ut generositati vestrae persuasum esse intime velim, ita eidem cum proluxa affectus mei testificatione insinuari cupio. Quam etc.

17. *List Andrzeja Trzebieckiego biskupa krakowskiego do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie punktu laudum sejmiku wymierzonego przeciwko dobrom biskupstwa poznańskiego – b.m. i d. [lipiec – sierpień 1679 r.]*

Rp. *Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 265 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczolta: List jm. księdza biskupa Trzebieckiego do jm. pana wojewody brzeskiego, generała wielkopolskiego 1679 a.*

Jm. ksiądz biskup poznański [Stefan] Wierzbowski nie tylko ex eo nexu affinitatis, który jest między domem jm. a domem moim, ale jako i do konsekrateura niegdy swego et episcopum udał się do mnie z żalem swoim, że sejmik średzki o zatrzymane contributiones personales a clero dioecesis Posnaniensis kazał czynić w dobrach jm. biskupich niezwykajne legibus ecclesiasticis, zakazane contributiones et executiones, i majątności odbierać, uprosiwszy w.m.m. pana, abyś takie w dobrach jm. egzekucyje uczynić raczył, jako to sam w.m. pan listem swoim oznajmiłeś pomienionemu jm. księdzu biskupowi, pozwoiliwszy czasu dwie niedzieli do wydania zatrzymanych konstytucyi personalnych. Trzymam ja to o zwykłej modestyje i pobożności w.m.m. pana, że do takich egzekucyi nie będziesz raczył przystępować, ale i owszem ją abominaberis, mając dawne i świeże w oczach swoich pamieci przykłady, że takich ludzi, którzy nie dbają na kłatwy i zakazy concilia i praw duchownych następowali na dobra duchowne, Pan Bóg ich surowo pokarał. Jednak ja przez to pisanie moje proszę bardzo w.m.m. pana, abyś od czynienia takich egzekucyi raczył supersedere i nie życzę, aby tak labes dirae executionis miała padać na zacną osobę w.m.m. pana. A my wszyscy duchowni da Pan Bóg na przyszłym sejmie wynajdziemy sposób, że województwo poznańskie względem tych zatrzymanych

kontrybucyi personalnych a clero dioecesis Posnaniensis będzie ukontentowane, jeżeli by je teraz nie wypłacił, o co się jm. ksiądz biskup starać będzie. Tak dwie lecie uczyniła też była Komisya Sandomierska niesprawiedliwy dekret, i kazała czynić egzekucyją na dobrach moich biskupich o to, że niektórzy duchowni nie dodali contributionem personalem od osób swoich in anno 1676. Ali ten dekret jako niesłuszny i niesprawiedliwy skasowany jest od Trybunału Lubelskiego, i dobra moje od egzekucyjej niesłusznej są dekretem pomienionego Trybunału uwolnione. Rozumiem tedy, że i w.m.m. pan nie zechcesz imitari tak iniquos iudices Komisyyej Sandomierskiej. Oddają się przy tym etc.

18. *Uniwersał Przecława Potockiego poborca województwa kaliskiego w sprawach podatkowych – Poznań, 20 września 1679 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Gniezno 142, k. 930-931 – oblata; w grodzie gnieźnieńskim oblatował Nob. Jakub Nawierski w dniu 27 września 1679 r. [feria 4 ante festum Sancti Michaelis Archangeli proxima a. D. 1679].

Przecław z Potoka Potocki poborca województwa kaliskiego.

J.w., w., m.w.m. panom i braci, przy zaleceniu powolności mojej, tudzież miastom, miasteczkom, wsiom J.K.M., duchownym i szlacheckim w powiecie gnieźnieńskim leżącym donoszę do wiadomości.

Mając prae oculis oczywiste desideria o pogotowiu et cladem, którą województwa nasze przez niewydanie wczesne podatku uchwalonego [930v] nie popadły, jako to pogłównego dwojga iuxta juramento anni 1673 na przeszłym sejmiku uchwalone et pro die 1 novembris recens deklarowanego, przeto upominam z powinności urzędu mego tym uniwersałem moim, czas nadchodzi, abyście w.m.m. panowie iuxta puncta laudi sprawić się chcieli i to oddali, co debetur skarbowi, uchodząc rigorosam executionem, która super restat po otrzymanych kondemnatach extendi omnino musi. Miasta zaś i miasteczka J.K.M., duchowne i świeckie napominam, aby czopowe do rąk moich także ordynowane a 1 mensis iulii anni praesentis ad ultimam septembris, to jest za kwartał jeden pro die 13 novembris do Gniezna cum sufficientibus registris, atestationibus ac privilegiis do rąk moich zwieźli. Na który czas sam osobą moją zjadę i ten podatek odbierać będę. Który podatek iuxta praxim po miastach J.K.M., duchownych i świeckich zostawać, i domy szynkowe pod jurysdykcyją duchowną zostające ten podatek oddawali, serio napominam. Do wybierania zaś pogłównego na miejscu moim w powiecie gnieźnieńskim za sukkolektora [931] ordynowałem jm. pana Franciszka Różyckiego regenta kancelaryjej gnieźnieńskiej.

Który uniwersał, aby tym prędzej wszytkich doszedł wiadomości, miastom, miasteczkom i urzędowi zlecam, aby via cursoria i publikowany, a potem odsełany był, na co przy pieczęci ręką własną swą podpisuję się w Poznaniu, dnia 20 septembris r. 1679.

Przecław z Potoka Potocki poborca województwa kaliskiego

19. *Manifestacja Przecława Potockiego poborcy województwa kaliskiego w sprawie napaści i okaleczenia jego sukkolectorów podczas wykonywania egzekucji podatków – Poznań, 1 lutego 1680 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 757, k. 110-110v – oryginał; w grodzie poznańskim wniesiono w dniu 1 lutego 1680 r. [feria 5 in vigilia festi Purificationis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1680].

Do urzędu i ksiąg tutecznych grodzkich poznańskich oblicznie przystąpiwszy ur. Przecław z Potoka Potocki, na sejmiku śródziem obrany do pogłównego dwojga wybierania w województwie kaliskim poborca terażniejszy, stosując się do protestacy przez ur. Jana Horodelskiego komisarza do wybierania tychże podatków od siebie destynowanego w grodzie pyzdrowskim, ipso die festi Conversionis Sancti Pauli Apostoli in anno praesenti⁵²⁹ uczynionej, itidem skarzę i protestuję się naprzeciwko temuż ur. Janowi Pogorzelskiemu wsie Czeszewa terażniejszego dzierżawcy, jako pryncypałowi, który postposita severitate legibus Regni contra turbatores pacis et securitatis publicae descripta, wzięwszy in postpositionem i tegoż protestante pace publica in exigendis contributionibus spółnie i z wszystkimi jego sukkolectorami asekurowanego, gdy pomienionego jm. pana Horodelskiego post obtentas more solito condemnationes na retentorach onych na egzekucyją vigore laudi pomienionego sejmiku czasu niedawno przeszłego z czeladzią i drugimi sukkolectorami swemi more solito wysłał i do pomienionego ur. Pogorzelskiego dzierżawy terażniejszej Czeszewa, jako retentora onychże upominając się wstąpił, bez wszelakiej dania okazji, owszem, pokojem publicznym asekurowanego z czeladzią swoją dworską i chłopstwem gromadą sobie z imion i przewisk lepiej wiadomemi [110v] do gospody zaszedł, komisarza tegoż okrutnie posiekl i pokaleczeł, pieniądze podatkowe i różne tak rejestra, jako i delaty pobrano i insze wszystkie w teźże protestacyjej opisane intulerunt wziął, jako pokój pospolity zgwałcił, personam protestantis in functione publica contemptuosis verbis inhonestis et famam protestantis sumopere laedentibus affecit, jako też i inszym retentorom dodał więcej do zatrzymania tych podatków otuchy, i onych wybieranie zatamował. Dlaczego winy w prawie opisane przyjął. O co wszystko z pomienionym ur. Pogorzelskim i jego pomocnikami wszystkimi ofiaruje się protestans ubi de iuris competentia veniet czynić, proszący aby ta jego do grodu przyjęta była protestacyja, co otrzymał.

Przecław z Potoka Potocki poborca kaliski m.p.

⁵²⁹ 25 stycznia 1680 r.

16. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1679 r.

Sejmik zerwany.

Zob. też: *Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 147-148.*

1. *Informacja o zerwaniu sejmiku w wiadomościach z Warszawy, pochodząca od Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego, jadącego do Lwowa na komisję – Warszawa, 27 września 1679 r.*

Rp. AGAD, APP 163a, t. 6, s. 273 – kopia: W Warszawie, 27 septembris 1679.

Jm. pan wojewoda poznański jadąc do Lwowa na komisję referował tu, że sejmik relationis średzki toties limitowany, tandem ex voto się skończył, sublatis omnibus impertinentiis, ale elekcyja deputacka rozerwana przez pana Jana Kierskiego, który chciał per pluralitatem kresiek obierać dyrektora. Tłumaczą ludzie, że to ex subordinatione aliena uczynił, i tak województwo poznańskie i kaliskie nie będzie miało deputatów, krakowskie, sandomierskie, wiszniańskie – ruskie w Wiszni, simili fato z podlaskim rozerwane, a mazowieckich deputatów przeciwko panu cześnikowi liwskiemu zanesione są różnych protestacje, a przeto i ta elekcyja in dubio zostawać musi. Pan zasię [Kazimierz] Grudziński wojewodzie rawski z łęczyckiego deputatem został. [...]

2. *List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie zerwania sejmiku deputackiego w Środzie oraz zobligowania byłych posłów na sejm do złożenia protestacji do grodu poznańskiego przeciwko uchwalonym w Grodnie konstytucjom, dotyczącym oprawy królowej i skwitowania podskarbiego wielkiego koronnego – Kostrzyn nad Odrą, 19 września 1679 r.*⁵³⁰

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e, Fasz. 3, k. 69-70v – oryginał.

[Den] 9. Septembris 1679

Durchlauchtigster Churfurst, Gnädigster Herr,

Ob zwar mein Diener den ich mit Schreiben an unterschiedliche vornehme von Adel auff dem Landtag nach Schroda abgefertiget noch bis dato nicht wieder zuruckekommen ist. So erhalt ich doch gleich ietzo diese Stunde ein Schreiben von dem Staro-

⁵³⁰ Datę dzienną listu podano w kalendarzu gregoriańskim.

sten von Gniesen⁵³¹ darinnen er mich berichtet, daß der Landtag daselbst durch einen von Adel nahmens Kyrski⁵³² zerrißen worden, welcher balt anfänglich ohne alle reson protestando auffgestanden undt davon gangen sein soll.

Daher dan nun nohtwendig folgen muß, [69v] daß keine Deputirte dieses Jahr auff auß Groß Pohlen auffs Tribunal geschickt werden können wodurch der Hoff die freye Handt behelt undt alles bey solcher Uneinigkeit nach belieben auffs Tribunal disponiren kann, was er will undt giebet gutte Wordte hatt auch versprochen nach gehalten Consilio bellico einen Reichstag anzusetzen, so aber woll schwerlich zum Effect kommen dürffe.

Das einzige aber wirdt dem Hoffe sehr schädlich sein, daß nehmlich nach zerschlagenen Landtage die übrige gantze Versammlung des Adels zu Schroda die gewehsene vorige Landtbohten auffm Reichstag gezwungen zu Pohsen im Grodt eine Protestation wieder alle zu Grodno gemachte Constitutiones einzulegen, welche sine consensu omnium ordinum seindt eingeschrieben worden, darunter vornehmlich [70] die Reformation der Königin⁵³³ undt des Crohn Schatzmeisters⁵³⁴ Quitantz⁵³⁵ begriffen seindt.

Ich erwahste durch meinen Diener vom Woywoden von Pohsen⁵³⁶, vom Castellan Kricki⁵³⁷ undt dem Starosten Breza⁵³⁸ stundtlich neuere Nachricht, so E. Churfürstl. Durchl. ich auff Massin⁵³⁹ unterthanigst mitbringen werde.

Indeßen schreibt mir auch der Potstaroste von Meseritz⁵⁴⁰, daß der Furst Radziwil⁵⁴¹ mit seiner Svite bereits in Meseritzsche undt Blesensche nahe E. Churfürstl. Durchl. Gräntzen mit 150 Pferden angelanget sey undt mit dem Nominat Pohsen gewehsene Abt zu Blesen⁵⁴² ehster Tage zu E. Churfürstl. Durchl. kommen wolte undt daß er ehstes einen Expressen an mich schicken undt sich eigentlich würde erkundigen lassen, wo er E. Churfürstl. Durchl. auffwarthen könnte bis dato aber ist noch keiner von seinen Leuthen bey mir gewehsen.

Der Herr Raht Fehr⁵⁴³ schreibt mir auß Königsbergk, daß sich der Herr Schinicki⁵⁴⁴ ein evangelischer von Adel, den ich sehr wol kenne undt viel auff den Reichstagen [70v] mit ihm umgangen bin, bey ihm auffhalte, demselben könnte man sich woll in der bewusten Sache völlig vertrauen.

⁵³¹ *Informatorem J. Scultetusa był starosta gnieźnieński Krzysztof Unrug.* ⁵³² *Sprawcą zerwania sejmiku był Jan Kierski.* ⁵³³ *Konstytucja sejmku z 1678 r. „Oprawa Nayaśnieszey Krolowey Imci Maryi” (Vol. leg., t. 5, s. 269).* ⁵³⁴ *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.* ⁵³⁵ *Konstytucja sejmku 1678 r. „Kwit Wielm. Podskarbiemu Wielk. Kor.” (Vol. leg., t. 5, s. 271).* ⁵³⁶ *Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański.* ⁵³⁷ *Stanisław Krzycki kasztelan poznański.* ⁵³⁸ *Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski.* ⁵³⁹ *Massin, obecnie Mosina, wieś położona na północ od Witnicy (Vietz) w Nowej Marchii.* ⁵⁴⁰ *Nazwiska podstarościego międzyrzeckiego nie udało się nam ustalić.* ⁵⁴¹ *Stanisław Kazimierz Radziwiłł stolnik litewski, poseł Jana III Sobieskiego do elektora brandenburskiego.* ⁵⁴² *Kazimierz Jan Opaliński opat cystersów w Bledzewie, koadiutor biskupa poznańskiego Stefana Wierzbowskiego z prawem następstwa.* ⁵⁴³ *Johann Reinhard Fehr radca elektorski zajmujący się sprawami Ludwika Karoliny Radziwiłłówny.* ⁵⁴⁴ *Chodzi o Wespazjana Sienickiego, podczaszego chełmskiego, kalwina, zarządcę dóbr Ludwika Karoliny Radziwiłłówny.*

Ich werde in allen E. Churfürstl. Durchl. gnädigst Befehl zu Massin gewehrtig sein empfehle dieselbe in des aller hochsten gnädigsten Obhudt zu langem Leben undt glucklicher Regierung zu dero beherlichen Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsambster Diener J. Scultetus

Cüstrin, den 9. Septembris 1679

17. Sejmik z limity w Środzie, 12 września 1679 r.

Sejmik zerwany.

1. Informacja o zerwaniu sejmiku w wiadomościach z Warszawy, pochodząca od Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego, jadącego do Lwowa na komisję – Warszawa, 27 września 1679 r.

Rp. AGAD, APP 163a, t. 6, s. 273 – kopia: W Warszawie, 27 septembris 1679.

Jm. pan wojewoda poznański jadąc do Lwowa na komisją referował tu, że sejmik relationis śrzedzki toties limitowany, tandem ex voto się skończył, sublatis omnibus impertinentiis, ale elekcja deputacka rozerwana przez pana Jana Kierskiego, który chciał per pluralitatem kresek obierać dyrektora, tłumacząc ludzie, że to ex subordinatione aliena uczynił, i tak województwo poznańskie i kaliskie nie będzie miało deputatów [...]

18. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1680 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Z województwa poznańskiego wybrano Rafała Leszczyńskiego krajczego koronnego, starostę wschowskiego (BUW, rkp. 47, s. 74; Kalendarz polityczny z 1743, bez paginacji) i Dobrogosta Bełęckiego sędziego ziemskiego poznańskiego (BUW, rkp. 47, s. 74), z województwa kaliskiego Wojciecha Kierskiego (BUW, rkp. 47, s. 74) i Jana Malechowskiego (Bibl. Kórń., rkp. 1071, k. 18v, BUW, rkp. 47, s. 74).

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 153-154.

1. Głos Rafała Leszczyńskiego starosty wschowskiego na sejmiku deputackim województw poznańskiego i kaliskiego, tłumaczącego się w sprawie tumultu wschowskiego – 9 września 1680 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 178, s. 379-380 – kopia z Archiwum Stanisława Augusta: Głos na sejmiku deputackim do sprawy wschowskiej.

*Inne rękopisy: **Rp. 2** LNNBU, rkp. 458, k. 124.*

Niech to nie będzie m.m. panom importunum, co dolor sądzi opportunum, że nie czasowi, ale necessitati akomoduję saeviens fortuna ten rumpit ordinem, że nie umiem ad rem, tylko de re mea mówić. Niedawno jakom zaczął cursum usługi w.m.m. panów, przodków moich odebrawszy lineamenta, quo zelo i favore służyć ojczyźnie trzeba, aliści gdy żarliwym postępuję krokiem, sistit gradum ta, która zawsze pocziwych ludzi calamitas. Commentatores nie tylko słów, ale i myśli simplicem veritatis stylum przewracają i tak najostrzejsze słowa in aculeos, najsprawiedliwsze actus in crimina detorquent, azaż nie tak w sprawie mojej wschowskiej? Boże mój, który iustificias iudicas, tobie wiadomo, czym reus sanguinis huius, jeżeli się godziło impune tantum scelus puścić, qui non vetat peccare, cum potest jubet. A jakoż nie ma perstringere ima praecordia żal in discretionem daję się populi furentis, w sam ogień wjeżdżam, abym zamek przynajmniej ab hoc scelere uwolnił, honory w.m. panów, substancyje broń, castrum tuebar, a tu we mnie sinistris delationibus biją, chociaż z bliska, cuncta ut ex loginquo aucta in deterius adferebantur, tanta vultus ac vocis securitate, ut celerat iudicium. Stąd ruina w łasce J.K.M. p.m.m., stąd z niełaski J.K.M. periculum dania mi mandatów subsecutum, stąd odważne pióro na honor mój w glejcie conceptowało i nie ad normam kancelaryi, ale ad praeiudicium i honoru mego i stanu mego szlacheckiego uwiodło się. Te są onera m.m. panowie, pod którymi succumbo pressus, jednak dulce ku panu fer obsequia.

Słuszną przyznaję [380] J.K.M. indignationem, nie żem zasłużył, ale że mnie udano meruisse. Nie z tymem ludzi, którzy malunt videri nocentes niż supplices, idę i w tym jako z panem moim nie in rationes, ale in satisfactionem, upewniam w.m.m. panów, że nie dla żadnych respektów privati commodi, tylko debiti obsequii. Bardziej mnie

wesołe oko pańskie utuczy, niż szczodrobliva jego ręka uwiedzie, u mnie sors quaesita manu praevallet. Niech się kto chce ubiega, a virtute datis utar honoribus. Nie wątpię o łasce w.m.m. panów, żeście sami gotowi powagą swoją za mną contribuere do łaski J.K.M., wspomniawszy sobie na domek mój, na bracią swoją, mogę się z tym podobno poszczycić, że tu nie masz w tym kole nikogo, któryby jeśli nie sanguine, przynajmniej stricta amicitia nie był związany z domem moim.

Te tedy alianse, te manes przodków moich i ich merita niech będą w oczach w.m.m. panów, abyście mieli w protekcyi swojej osobliwej brata i concivem vestrum. Wszak widzicie m.m. panowie obie ręce nie próżnujące in utraque jak mówią Pallade, i krew, i język, i siły moje, wszystko to obsequio w.m.m. panów secundet, łaska w.m.m. panów niech będzie patrocinio.

2. *List Franciszka Zygmunta Galeckiego kuchmistrza koronnego do Stefana Wierzbowskiego biskupa poznańskiego z informacją o jego domniemanych działaniach na sejmiku – Żabikowo, 17 listopada 1680 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 1376, s. 521-522 – kopia: Copia listu j.w. jm. pana kuchmistrza koronnego do j.w. jm. ks. biskupa poznańskiego alias respons.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 178, s. 239-241.

Nie mniej i ja żałuję, że w.m.m. pana nie zastał w Górze⁵⁴⁵, bo bym był vera et sincera w.m.m. panu opowiedział, bom się inaczej służąc temu panu nie nauczył, ani też umiem, tylko ad ore hoc et corde. I tak każdy powinien człowiek podsciwy. Królestwu ichm. powiadałem o mojej bytności w Górze u w.m.m. pana, oraz i sinceryzacyją w.m.m. pana, która była inter nostros discursu (będąc od w.m.m. pana impetitus, abym ją doniósł) retuli. Z której państwo uznałem być kontente i żadnej zawziętości nec in ore, nec in corde przeciwko w.m.m. panu mające, lubo by słuszna im czasem się i alterować na takie wiadomości, które im donoszą życzliwi tak z Warszawy, jako i z Wielkiej Polskiej, o zawziętości w.m.m. pana, jako w.m.m. pan na sejmik wielkopolski wybierać się miałeś i tam concitare afekty skargami swemi jakiemiś, praeparando z dawna listami swemi przez poczty udając i prosząc, jakobyś w.m.m. pan miał być oppressus in libera voce senator. Czym się nie kontentując, do Rzymu listy także pański szczypiące honor w.m.m. pan posyłać miałeś rozpisywać, w dyskursach zaś wszystkich, gdziekolwiek jesteś i koncertujesz, jakoby acta et regimen J.K.M. nicować et improbare miałeś. Ależ temu Królestwo ichm. wiary nie dają, kontenci będąc justyfikacyją w.m.m. pana, którąś do mnie napisał w liście swoim, w te formalia: „Że temu niech nie wierzą, co fałszywi prorocy udawają i nie wierzą też, aby w tak pobożnym i świętobliwym biskupie fundacje święte i kosztowne zakładającym, taki zakał w sercu miał się znajdować, któryby państwo cum subditis i R.P. externis bellis concussam ac disper-

⁵⁴⁵ Zapewne Góra, wieś koło Śremu, w pow. kościańskim i woj. poznańskim, należąca do dóbr biskupstwa poznańskiego, w kluczu dolskim.

sam przez nieprzyjaciela Krzyża św. miał mieszać”. Co ja także discussi jurata prawie fide, gdyż się w.m.m. pan przy mnie dosyć życzliwie erga Maiestates ze swoją dewocją i z należytą senatorską wiarą i weneracją deklarowałeś, prosząc mię jako domowego pańskiego, ażebym ja K.J.M. doniósł, com też i uczynił, i wzajemną opowiedzieć mi kazano przejeżdżając Górę, pańską ku w.m.m. panu propensyją.

Żeby zaś przeciwko w.m.m. panu, jako do mnie piszesz w.m.m. pan, miano pretendere poena i szturmy porobić na sejmik średzki, to się cum re ipsa mija, bo ten pan contra cives szturmów nie zwykł robić, confidens staropolskiej cnocie, dawno wrodzonej ku Królom panom swoim, że się u każdego poddanego swego bezpiecznie na łonie przesypiać mogą. Fałszywe to tedy przestrogi i prawdy w sobie nie mające, któremi [522] konfidentowie w.m.m. pana obselają, jakoby dwór miał co machinari naprzeciwnie w.m.m. panu, boć K.J.M. ma o czym inszym myśleć, to jest o następującej wiosnie, ażeby R.P. cum statibus de summo erat, które imminet periculo z rozgraniczenia Ukrainy, o tych zaś bagatelach, które Bóg mój widzi, że w.m.m. pan uważasz, cale nie myśli, a lubo mu ich też kto doniesie, tedy mu wcale nie zwykły movere stomachum.

Chciej tedy w.m.m. pan tę opinią o Państwie excutere z serca swego, i nie rozumiej, żeby byli jako w.m.m. pan piszesz irreconsiliabiles, boćby państwu tak czynić ani w.m.m. panu tak rozumieć minus ut Christianum, a spuść w.m.m. pan wszystkie desideria na wolą Bożą i obrót niebieski, który tenet in manibus corda principum et dirigit illis, co wiedzieć, co Pan Bóg w sercu J.K.M. tak dobrotliwego sprawi pana, któremu to jest innatum benefacere, cum male egerint. A zaś my nie edocti anteactis et recentioribus exemplis, jako następującym na honor i substancją jego za K.J.M. śp. Michała pod Lublinem i Gołębiem praesente w.m.m. pana, nie tylko że poodpuszczał, ale potym tych, którzy male loquebant et ad intima admisit confidentiam et eversationem, nie wspominając dawniejszych jm. pana Lubomirskiego czasów, co w.m.m. panu wszystko notum.

Nie myśl tedy w.m.m. pan na moję podsciwość, o tym i zdrowia sobie nie psuj, gdyż tam cale o w.m.m. panu, ażeby miano szkodzić, nie myśla, jako raz urazę swoje Panu Bogu i w.m.m. panu J.K.M. darował, i pewnie o tym nie zapomina, bo wiem pro certo i słyszę zawsze, że Państwo J.K.M. mawia, a to głosem exprimit, et cum summa devotione dimittit nobis, sicut et nos dimittimus to pro confidentia et levamine cordis napisawszy i zostawam w Żabikowie, die 17 novembris 1680 a.

19. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 3 grudnia 1680 r.

1. *Uniuersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Jarworów, 24 października 1680 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 179, k. 114 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Wojciech Kwiatkowski w dniu 13 listopada 1680 r. [feria 4 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1680].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Nakło 138, k. 193a – oryginał.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 4, s. 128-129 – tylko część; *Akta sejmiku podolskiego*, s. 76-77 – druk z oblaty w indukcje. Oba dokumenty do sejmików małopolskich są podpisane przez Ludwika Mikołaja Grabiańskiego sekretarza J.K.M., podczas gdy egzemplarz do Wielkopolski przez Jana Stanisława Korzeniowskiego starostę kościańskiego, regenta kancelarii koronnej.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, inflancki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobiwie wielebnym, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernien nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Nie mając nic miłszego nad konserwację tej wspólnej matki, ojczyzny naszej, z którą tak ściśle obowiązani jesteśmy, że neque salutasse, neque perire nisi una possumus. Ustawiczne do tego celu starania i pieczętowanie nasze obracamy, jakoby wyswobodzona a limine fati ta R.P. in plenitudine pristinae felicitatis kiedykolwiek zakwitnąć mogła. Już nihil intentatum relictum przez wszystek czas panowania naszego, cokolwiek do poparcia tej szczęśliwości zdało się opportunum, contemptu królewskich wczasów et toties własnej głowy sacrificio, idąc tam, kędy ratio salutis publicae drogę pokazywała, Regium poczytaliśmy ob conservationem populorum tristissima quaeque subire, iisque non lassari. Nie chcąc tedy i teraz ustawać w tej naszej ojcowskiej miłości ku tej R.P., kiedy ex vi legis zbliża się dwuletnia sejmu walnego kadencja, aby Respublica de fatis suis disponat. Nie zda się i nam quidquam opportunius, jako idąc trybem prawa pospolitego i starodawnych zwyczajów, o całości tej ojczyzny consulere.

Umyśliliśmy zatem, zważywszy wszystkie rerum temporumque momenta, exploratis sensibus panów rad naszych, sejm sześciedzielnym złożyć, unicum internae et externae quietis remedium. Jakoż niniejszym listem naszym składamy i onemu ex senatus consiliis dzień 14 miesiąca stycznia w roku blisko przyszłym 1681 w Warszawie, sejmikom zaś partykularnym po województwach i ziemiach dzień 3 miesiąca grudnia, a generalnym dzień 30 tegoż miesiąca grudnia w roku niniejszym najsposobniejszy widząc, na miejscach zwyczajnych naznaczamy.

Żądając zatym uprzejmości i wierności waszych, abyście pro innata in patriam pietate na sejmik województwa swego na dzień naznaczony zjachawszy, do instrukcyjej naszej obrady swoje stosowali i posłów na sejm takich wyprawili, którymby było curae decus publicum et integritas utrapionej ojczyzny. Co uprzejmościom i wiernościom waszym ex paterna in publicum sollicitudine insinuamus.

A ten nasz uniwersał aby tym prędszej do wiadomości wszystkich doszedł, on po grodach, parafiach i innych miejscach zwyczajnych publikować rozkazujemy. Który dla większej wagi ręką naszą podpisawszy, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Jaworowie, dnia 24 miesiąca października r. P. 1680, panowania naszego 7 r.

Jan Król

Locus sigilli

Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański, regent kancelarii koronnej

2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe –
Jaworów, 22 października 1680 r.

Rp. 1 Bibl. Oss., rkp. 2872, k. 45-46v – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. PAU i PAN rkp. 366, k. 35-35v – kopia.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielkie ksiązę litewskie, ruskie, pruskie, żmudzkie, mazowieckie, kijowskie, wołyńskie, podolskie, podlaskie, inflanckie, smoleńskie, siewierskie i czernihowskie.

Ur., wiernie nam miły. Stosując się nie tylko do prawa pospolitego, ale barziej do zatrzymania całości ojczyzny, zabiegając dalszym niebezpieczeństwom, a nie mniej ex consilio panów rad naszych, złożyliśmy osobliwemi uniwersałami naszymi sejm generalny w Warszawie. Który że sejmiki po województwach i powiatach poprzedzać zwykli, żądamy pilno wierności twojej, abyś na dzień w uniwersale naszym naznaczony i miejsce sejmikowi zwyczajne zjechał, i tam in fundamento podanej przez posła naszego instrukcyjej, cokolwiek należy ad conservationem dobra pospolitego, promować starał się. Uczynisz to wierność twoja nie tylko z wrodzonej ku ojczyźnie miłości, ale też i dla łaski naszej. Dan w Jaworowie, dnia 22 miesiąca octobris r. P. 1680, panowania naszego 7 r.

Jan Król

Locus sigilli

3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe⁵⁴⁶ – 1680 r.

Rp. 1 AGAD, APP 47, t. 1, s. 44-50 – oryginal.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, APP 53, s. 535-546 – kopia; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 178, nr 65; **Rp. 4** Bibl. Czart., rkp. 419, s. 74-81; **Rp. 5** Bibl. Czart., rkp. 3742, s. 445 i nn; **Rp. 6** Bibl. Oss., rkp. 242, s. 35-47; **Rp. 7** Bibl. Oss., rkp. 248, s. 148-156; **Rp. 8** AN Kraków, Arch. Krzeszowickie Potockich 3359; **Rp. 9** APAN, 198 Mat. J. Wolińskiego, rkp. 67, s. 254-256 – odpis z Arch. Wilanowskiego, rkp. 45 IV, s. 521-528.

Jeśli kiedy, to od samego zaraz sejmu grodzieńskiego, experiendo didicit J.K.M., że merentibus id delictis nostris sortes dotychczas R.P. mieszać nie przestawa sydus et adversi potentia fati, cóż albowiem zdrowszego J.K.M. staranie, co lepszego matura jego cum ordinibus Regni na onymże sejmie suggerere mogła prudentia? Co skuteczniejszego ordinare providentia, jako to, cokolwiek tak konstytucyjami, jako pismami ad archivum danemi i senatus consilio postcomitali na ten czas dostatecznie postanowić?

Deklarowała się była na on czas ochotnie do dźwignienia rzeczy naszych Summi Pastoris cum liberalitate autoritas, cara jm. moskiewskiego⁵⁴⁷ naszą zdała się być przychęcona uczynnością w oświadczeniu przyjaźni wzajemność.

Z drugiej zaś strony wiedeńskiego dworu periculatorum communio, ^aodleglejszych monarchów partim christiana pietas, partim solidioris gloriae ^bacquirendae^b cupido i wrodzona magnanimitas^a zdała się pożądane rzeczom naszym jednać fawory, tym pewniejsze, im bardziej tota Christianitas positis armis et dissidiis do pożadanego przez generalne i partykularne traktaty zbliżyła się portu. Ab intra zaś sum moskiewskich gotowość, podatki do pilnego wydania uchwalone, lwowskiej i grodzieńskiej komisji activitas, a stąd w wojskach obojga narodów przez odebraną satysfakcją do czynów wojennych ochota. Tandem wczesnej wojennej rady złożenie, cóż inszego, tylko pożądaną wielkim i świętym zawodom J.K.M. i R.P. miały imponere coronidem.

Aż kiedy opóźnione wprzód dla defektów skarbowych do postronnych panów legacje, foris domique gerendarum rerum momenta infructuose strawiły, po tym invalescens nie tylko ex lassitudine, ale też ex quadam assuetudine niewydawania podatków ociętość, wszystkich dobrych rad ab intra zatamowały egzekucyje, ab extra zaś cara jm. legatio diversa od grodzieńskiej, et vix incerta proponując.

Pomieniony dwór wiedeński nie tylko powietrzą w państwach swoich plagą, ale też suspicione sąsiedzkiej od Renu potęgi, w deklaracjach swoich anceps. Korona zaś francuska lubo generosioribus insistit promissis, jednak że in declaratione z pewnych respektów i konsyderacyi swoich, certi quanti hucusque longanimis. [45] Insi zaś in christianitate principes częścią przeszłemi zniszczeni wojnami, częścią wszczynającymi się znowu ambigui rozruchami, albo expectatione rerum, jako to król jm. hiszpański⁵⁴⁸, angielski⁵⁴⁹ i regent jm. portugalski⁵⁵⁰ do tych czasów na kategoryczne posłom naszym zdobyć się nie mogli responsa.

⁵⁴⁶ Z korespondencji do elektora wiemy (zob. wyżej), że posłem królewskim na ten sejmik był Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny. ⁵⁴⁷ Fiodor III Aleksiejewicz car Rosji. ⁵⁴⁸ Karol II król Hiszpanii. ⁵⁴⁹ Karol II król Anglii. ⁵⁵⁰ Piotr książę portugalski, regent.

Sam tylko Ojciec Święty⁵⁵¹, quantum ferunt Camerae Apostolicae vires, przed kilką miesięcy pewną kwotę nam deklarować raczył za usilną instancją w. ks. [Michała Kazimierza] Radziwiłła podkanclerzego W.Ks.L., który po odprawieniu w Wiedniu sumptuose legacyjej swojej, difficultatibus constantissima mente superatis, które częścią ob pericula powietrza, częścią z różnych inszych przyczyn subire przyszło. Tandem przez deklarowaną od głowy Kościoła Bożego ad publicas necessitates sumę non inanem eventum negocjacyi swoich i kosztów na tołożonych odbierać się spodziewa J.K.M. i R.P. Toż i księżna jejm. subaudyjska⁵⁵², przykładów nie czekając, ale czyniąc przez ur. chorążego koronnego⁵⁵³ deklarowała.

Z hiszpańskich zaś we Włoszech państw, skąd wielkie nam miały płynąć subsydia, dziesięcin incertitudinem też sama sprawiła nowej wojny suspicio, która jak znowu christianitatem dotąd trzymała in ambiguo.

Więc zawiedzione in publico hac fatorum inclementia nadzieje nasze, ogłoszone nie tylko per christianitatem, ale tam, gdzie najbardziej latere miały per Orientem conatus R.P. w wielkie onę bezbronną i niegotową wprowadziła periculum. Już przyległe niebezpieczeństwa trwożyć, już zostające in excubiis wojsko o siłach swoich do wytrzymania powątpiewać, kiedy J.K.M. po siedmiomiesięcznej w ustawicznych radach, traktatach, sądach, ekspedycjach, rezydencyjej, zdrowiu swemu pańskiemu żadnej nie pozwalając folgi, w ruskie zaraz przeniósłszy się kraje, prezencyją pańską erexit animos, firmavit viros, [46] viresque consiliis ex re et occasione natis R.P. i ex tam ferali casu, wprzód Opatrzność Boska, a po tym nieustającą swoją czułością, niezwykciężoną aplikacją tak szczęśliwie wyprowadził, że oto nihil hostile experta ojczyzna, pacifice tę, która żadną miarą declinare nie mogła, odprawiła dyslimitacją, lubo longa post certamina arma tenenti vicino Czortkowa⁵⁵⁴ i Liczkowicz⁵⁵⁵ ustąpić przyszło.

Jeszcze i tym się nie kontentując, nieszczęściu naszemu illudens vicinus, ^aże Podole^a pro libitu et ausu validius quam iustius rozgraniczył, nową o rozgraniczeniu ^aUkrainy^a uczynił propozycją, na którą, gdy się ur. komisarze nasi bez plenipotencyjej być odpowiedzieli, i że o tym rozgraniczeniu w traktatach nie tylko nie masz nic specificum, ale contrarium allegowali, i że Ukraina nie Turkom, ale Kozakom należy i cedere powinna, odłożył do przyszłej wiosny pominione rozgraniczenie, aby tak sub ictu trzymając R.P. dubiam belli vel pacis zostawił, a za podaną okazyją, której effectate do rozerwania traktatów szukają, tym commodius na przyszłą wiosnę, jeżeliby R.P. albo z rozgraniczenia Ukrainy znikać, albo non ex arbitrio ich graniczyć chciała, incondita multitudine nastąpił na państwa J.K.M. i R.P.

I hoc tedy statu powraca się sub gubernio J.K.M. ta nawa do portu generalnego na sejmie obrady, tot Syrtes et Charybdes incomparabili gubernatora swego dexteritate pominąwszy, wraca się illaesa Argos i te wszystkie tempestates belli pacisque fiducialiter na łonie J.K.M. deponowane i pieszczonienie dochowane sistunt se znowu arbitrio sui

⁵⁵¹ *Innocenty XI papież.* ⁵⁵² *Maria Joanna, księżna Sabaudii, wdowa po księciu Karolu Emanu-elu II.* ⁵⁵³ *Hieronim Augustyn Lubomirski chorąży koronny.* ⁵⁵⁴ *Czortków, miasto w woj. ruskim, nad rzeką Seret, na pograniczu z woj. podolskim.* ⁵⁵⁵ *Liczkowce, miasto w woj. ruskim, na pograniczu z woj. podolskim.*

populi, pokazując każdemu na oko, że J.K.M. p.n.m. jako integre, bo paterne złotego wolności depozytu między tak wielą niebezpieczeństw dotrzymał, tak statecznym zawsze dotrzyma afektem. Caeterum non deponit J.K.M. Regium animum, dlatego, że prima ex voto non successerunt, ale owszem, pełen dobrej zostaje nadzieje, że eo solidiora weźmie przed się Respublicae consilia salutis publicae et securitatis suae, kiedy na blisko przyszłym da Bóg sejmie, tak ab oraculo Regio, jako z informacyjnej powracających od panów postronnych posłów wezmą lumen stany R.P. i co dalej czynić będzie należało et quae fata sequi. [46a]

Więc że J.K.M. częścią z rezolucyjnej przeszłych negocjacyjnej od ur. posłów w stolicy będących⁵⁵⁶, częścią z tego traktatu z wielkim posłem w Warszawie niekonkludowanego być musiał ambiguus, w nadziejach swoich o rzetelnej i prędkiej z pomienionym monarchą przyjaźni, przecież jednak non desperat J.K.M., animatus będąc świeżą o pomyślniejszych rozmowach relacją, za którą effulget spes lepszego dzieła i pomyślniejszej ur. posła stamtąd ekspedycyjnej⁵⁵⁷. Jeżeli tylko ten naród nie temporyzuje i hac facilitate pokazanej przyjaźni, nie chce się u Porty nadstawić, aby ex meliori voto rzeczy swoje mógł z nimi akomodować.

Co jeżeliby meliori fato et sorte succedere i z pomienionym monarchą tak wielu lat dzieło rzetelne concludi miało, życzy J.K.M. in omnem casum, aby województwa i ziemie plenissime w tej materyjnej instructos wyprawili ur. posłów swoich, dawszy im omnimodam potestatem konkludowania albo wojny, jeżeli z cyrkumstancyjnej do wojny należących i z pomyślniejszej kontynuacyjnej videbitur R.P., albo też do zatrzymania pokoju.

Więc że wszystkich R.P. imprez, by największych, anima est ipsa executio, która zaraz po skończonym sejmie wszystkich sancitorum subsequi ma, a teraz nowo i niedawnych czasów już corrupta Respublica inaudito exemplo na sejmiki modi contri buendi referuntur. Na których sejmikach, gdy certatim certantes, różni różne genera podatków promoventes, często niezgodnie sejmiki z niesłychanym zawodem publicznym zrywają, a drugie sejmiki absolute deklaracje ur. posłów swoich na sejmie dane i w konstytucyje ingrosowane znosząc, contumaciter żadnych nie pozwalają podatków. Na co i teraz J.K.M. w niektórych województwach z żalem patrzeć raczy, skąd wszystkie intencyje publiczne, akcye i progresy tempieją et mole sua upadać muszą, kiedy im nervus rerum gerendarum odbiera vigorem et executionem. Życzy tego J.K.M., aby antiqui priscique moris amore, na sejmach podatki R.P. stanowiła, a do sejmików ipsa executio sancitorum contributionum należała, w czym J.K.M. stosować się raczy do dawnego prawa i pamiętnych przykładów.

Do tychże kontrybucyi należy zapłata dobrze zasłużonego wojska, którą J.K.M. nie tylko in capite tej instrukcyjnej pokładać, ale osobliwemu całej R.P. respektowi zalecać raczy. Nie tylko, że ta wysługa dobrze zasłużonego żołnierza, teraz osobliwie, gdy każdego dulcis saturat quies, [46b] za powszechne zdrowie i pokój pospolity fidelissime

⁵⁵⁶ Posłowie moskiewscy okolniczy Iwan Proncziszczew i diak Jemielian Ukraincew. ⁵⁵⁷ Posel do Moskwy Konstanty Tomicki kasztelan wieluński, sekretarz poselstwa Jerzy Dominik Dowmont podczasz ymudzki.

excubantis pretium sanguinis est, ale że dla takowej województw niektórych w zapłacie renitencyjej, wielka nużność w osobach i pod chorągwiami najduje się, tak dalece, że często luboby ex ratione belli należało wyprowadzić w pole, dla szczupłości niepodobna, gdy ur. deputaci zasługi swoje po województwach repetentes, po roku i więcej mieszkają. Drudzy zaś, którym ex publico nulla spes, nie mając o czym w obozie subsistere, w domach otiosi mieszkają, z wielkim kiedyżkolwiek (strzeż Boże) zawodem R.P., gdyby tamta ściana od wojska destituta być miała, takich sąsiadów in viciniā mając, którzy linceis oculis najmniejsze niezręczne progresy publiczne scrutantur i których a flagitio dominationis i jako największego ściśnienia państw J.K.M. żadna pewnie publica fides, ani religio iuris iurandi nie utrzyma.

Więc jeżeliby tę krzywdę swoją i tak znaczną publiczną iacturam za pomocą i łaską Bożą przyszłoby armis vindicare R.P., praecipuum i to curarum J.K.M., co osobliwie stanom R.P. zalecać raczy, obieranie pewnych miejsc i tam złożenie magazynów, bez których żadną miarą wojna nie może być ani regulariter prowadzona, ani prosekwowana. Mając aż nazbyt nieszczęśliwych w ojczyźnie przykładów, gdzie lubo liczno i gromadno ludzi swoich wyprowadzała R.P., osobliwie piesze regimenty i chorągwie, wszedłszy w kraje głodniejsze, ob defectum podobnych magazynów, wprzód od głodu, niżeli od ręki nieprzyjacielskiej ginęli. Z jakim zawodem R.P., scientibus loquitur J.K.M.

Już miała dość przezorną na to refleksyją R.P., kiedy na takowe magazyny ordynowała 120 tys., któremi że potym Komisya Sandomirska inaczej disposuit et ad alios usus obróciła, nie doszła tedy skutku swego tak chwalebna R.P. impreza. Żeby tedy po takich szkodach in publicum nieoszaczowanych, kiedyżkolwiek R.P. in futurum obaczyć się mogła, efficacissimum remedium rozumie, które z osobliwą rekomendacyją proponit J.K.M., aby na pomienione magazyny wcześniej R.P. sposób jako najpewniejszy obmyśliła.

Jeżeli też inter occultas fatorum leges karania Boskiego na państwa swoje rozumie et adnumerat J.K.M. taką wielką niesprawiedliwość, o którą nie tylko propter iniustitiam et oppressionem pauperum Królestwa przenoszą się de gente in gentem, największą sądzi niesprawiedliwość J.K.M. in summa inaequalitate kontrybucyi, gdy jedna agricultura i mizerna agrestium paupertas na podatki publiczne prawie sanguinem elicit, a możniejsi albo inaequaliter, albo cale non contribuunt, skąd wielka w państwach J.K.M. solitudo. Czego największa przyczyna, [47] że nie wszyscy i ledwie tylko pars, i to jeszcze misera podatki składa. Nie wątpi J.K.M., o co i żądać raczy, że takowe sposoby podatkovania wezmą przed się stany R.P., które gniewu Boskiego ob inaequalitatem contribuendi, nie ściągając na państwa J.K.M., tym skuteczniejsze i pewniejsze do wybierania, gdy od wszystkich płacone będą.

Takoważ inaequalitas i w hibernie najduje się, która jakoby ad meliorem ordinem et iustitiam reduci mogła, zalecą ur. posłom swoim województwa i ziemie.

Zawód i w tym niemały R.P. incusat J.K.M. i z ojcowskiego afektu swego życzy w tym correcturam, że województw pozwolonych na sejmach i sejmikach podatków wypłacać sola contumacia nie chcą, uchraniając się od tego, co jest inevitabile. Żeby tedy z tego, co jest communis oneris nie znikaly, którekolwiek takowe są województwa

i ziemie. Życzy J.K.M. reasumować konstytucyją na sejmie *pacificationis*, aby takowych województw i ziem posłowie, którzy *per solam malitiam* nie wypłacają podatków, *arceantur ab activitate*, tak na sejmach, jako na trybunałach. Nie jest to *novum exemplum*, ale in *Republica practicum* niedawno na sejmie *et acceptatum*.

Więc i to przeciwko dawnemu prawu i zwyczajom, że sejmiki *privata autoritate* transferuntur, limitantur et indicantur, przez co convelluntur *iura Maiestatis et Reipublicae*, którym składanie sejmików *ex plenitudine iuris regii* należy. Życzy J.K.M. tollere hunc abusum przez konstytucyją publiczną, który abusus in publicum praeiudiciosus, gdy się podatki i zapłata powinna za podobnemi limitacjami odwłóczy wojsku dobrze zasłużonemu i województwa drugie hoc exemplo scandalisantur. A zatym wielki przez to wprowadza się nieporządek, gdy sancitorum R.P. na sejmie *nulla executio*. Jako tedy J.K.M. *iuris legumque tutelam*, *vera regnorum firmamenta sacrosancte retinet* i pieszczenie konserwuje, tak w tym notis *itineribus* dawnych świątobliwych zwyczajów, którei olim *Res Polona stetit* życzy insistere J.K.M.

Ekspensa ekstraordynaryjne, na które *proventus ordynaryjni*, które z ceł i składów winnych *non sufficiunt* ekspensom publicznym, a często dla takowego niedostatku sprawy publiczne pójść, a czasem odłogiem leżeć muszą, przypomina osobliwym staraniem J.K.M.

A że często, jako i teraz *recenter colliduntur* *supremae iurisdictiones* sądy zadworne J.K.M. z Trybunałem Koronnym o sprawy i kryminały różnym intentowane, jako to in *crimine sacrilegiorum* albo *infanticidii*, gdy jedna [48] strona pozywa ich do sądów zadwornych, druga do Trybunału, podawać raczy J.K.M. *sub censuram R.P.*, aby decydat, które *subsellium* ma te albo podobne sądzić kryminały, zwłaszcza gdy *ex utraque parte* zachodzą konstytucyje i *praeiudicata*.

Więc i trybunały wdawać się zwykły in *cognitionem* konstytucyi sejmowych, przez co *suprema iurisdicatio et potestas* sejmu convellitur. Należy i to *ad censuram R.P.* oraz *et ad correcturam*, boć jeżeli takich dekretów ferować nie znidzie się, które *vim legis sapiunt*, dopieroż przez dekreta swoje znosić prawa i konstytucyje publiczne nie należy. Skąd emanare zwykły *privatorum* nieukontentowania, a po tym często przychodzi *ad collisionem*. Jako tedy J.K.M. za dni panowania swego *inter praescriptas curas regias* pokłada *unitatem animorum*, tak zabiegając wszelakim okazyjom do różnienia, życzy, aby każda *iurysdykcja* według opisanego prawa i porządku *intra cancellos officiis suis* trzymając się, w żadną się drugą *non ingerendo* *uti possidebat*, *ita possideat nullius partis iure laeso*.

Zaleca przy tym osobliwemu respektowi J.K.M. konserwacją *fortec* pogranicznych, które będąc *antemuralia* nie tylko ojczyzny, ale też i całego chrześcijaństwa osobliwej J.K.M. jako *najdoskonalszej opatrności* z pilną rekomendacją swoją przypomina.

Res monetaria i walor od sejmu do sejmu *ex praesenti rerum statu* differebatur i w tym życzy J.K.M. dać instrukcją ur. posłom, jakoby w tym punkcie stosowali się *ad communi consensu R.P.*, która na ten czas zważywszy wszystkie *rationes*, do tego się determinuje, co będzie *ex maiori usu et commodo publico*.

Ponieważ *ea sors cecidit* na R.P., że komisarzom naszym *cedendo tempestati* Czortkowa z przyległościami ustąpić *ultima haereditatem* urodzonych Potockich, niegdys

kasztelana kamienieckiego⁵⁵⁸ synów conservatione universi przyszło, zdało się J.K.M. tak wielką stratę naufragam tabulam ostatka substancyjej, której darmo servantur universa zalecić R.P., aby mając wzgląd na znaczne domu tego merita, tudzież na ostatnią ruinę pomienionych urodzonych kasztelaniców, zwłaszcza kiedy ośmiom braci i dwiema siostrą to szczególne dziedzictwo należało, nie byli victima pro omnibus et dum proscunt utilitati publicae ipsi non consumantur, bo niesłuszną aby ojczyzna, będąc mater non noverca, quibus concessit, vitae usus adimat. [49]

A że tak visum stanom R.P. na sejmie przeszłym grodzieńskim zgromadzonym, aby J.K.M. między sejmem a sejmem legum iurisque peritos wezwawszy do Warszawy, porządek trybunału przy nich namówiony na sejmiki przedsejmowe ad trutinam podał. Niemieszkał J.K.M. et hanc stationem satisfaciendo w tym desiderio populorum i sformowany koło tego concept przy instrukcjach swoich podawać raczył J.K.M. sub incudem maturae deliberationis. Z tym dokładem, że plenissima potestas przy sejmikach addendi, corrigendi, minuendi et augendi, jako omni meliori modo zdać się będzie stanom R.P. na sejm przyszły zgromadzonym. Sufficit J.K.M. daną R.P. fidei w wezwaniu w. i ur. deputatów ad hoc negotium conscribendum exolvere.

Należy i to do ojcowskiego J.K.M. starania ostrzec stany R.P., że rady publiczne wprzód wiadome nieprzyjacielom naszym, aniżeli bywają in ipsa executione. Sami nieprzyjaciele [44] insolentes fatentur, o czym acz zawsze osobiwie, jednak z terazniejszej dyslimitacyjej ma o tym dowodne J.K.M. przestrogi, którzy wszystkie negotia status, jakiegokolwiek tylko bywają publiczne rady donoszą nieprzyjaciółom. A że z instrukcyi przedsejmowych najwięcej zwykli się sprawać o radach naszych, a te wszystkiemu światu panduntur, obtestatur J.K.M. amore tej ojczyzny et fide publica obowiązuje ur. marszałków na sejmikach przedsejmowych, aby po przeczytaniu instrukcyjej nikomu copiatim nie wydawali, ani przepisywać pozwalali, ale żeby lubo sami, jeżeli będą na sejmie praesentes, albo przez kogo fidelissime oryginały do kancelaryi naszych oddawali, abyśmy kiedykolwiek maiori securitate rady publicznej expediendo, nie przyszli, uchowaj Boże, na cenzurę dum in commune consulitur Poloniae capitur.

Ponieważ komisya kurlandzka sejmem przeszłym naznaczona, także druga z cesarzem jm.⁵⁵⁹ a państwa J.K.M. nie doszła, przez co prywatni wielkie grawamina ponoszą, życzy J.K.M., aby te komisye obiedwie na sejmie przyszłym reasumowawszy, mogły być in effectum.

Wymówić się nie może dobroć i łaskawość J.K.M., zwłaszcza że inter felicitates państw swoich pokładać raczy, kiedy cnoty i zasługi non sine pretio, et sua cuique merces. Dlatego stosując się do rekomendacyjej wielmożnych hetmanów J.K.M. zalecać raczy osobiwemu respektowi całej R.P. Naprzód ur. Berentsa indziniera⁵⁶⁰, którego i temi czasy industria [50] osobiwa około fortyfikacyjej Lwowa znacznie eminet. Po tym ur. Psczelińskiego, Czechockiego, [Sebastiana] Jurkiewicza, Andrzeja i Tomasza Gęślickich, Stanisława Dziurskiego towarzystwo, jednych pod usarskim, drugich pod pancernymi chorągwiami różnymi militantes, żądać raczy J.K.M., aby dany był virtuti

⁵⁵⁸ *Paweł Potocki kasztelan kamieniecki.* ⁵⁵⁹ *Leopold I cesarz.* ⁵⁶⁰ *Jan Berens pułkownik, inżynier w korpusie artylerii.*

honor, którzy krwie dla ojczyzny nie żałują. Nic słusniejszego, aby do klejnotu szlachectwa polskiego za powszechną zgodą całej R.P. byli przypuszczeni.

Takiemuż respektowi zaleca J.K.M. i urodzonego Józefa de Perier, znacznych przymiotów i odwagi kawalera, aby zasługi jego pozwoleniem indygenatu w ojczyźnie mogły mieć swoją cenę i nadgodę.

Pokładać raczy J.K.M. potrzeby artylerii koronnej, na które ordynowany z kwarty prowent taką ociętością wybierany bywa, że tego roku ledwie dziesięć tysięcy w Rawie na artylerię wybrano. Jako przez to zawód R.P., gdy w pole ad usus belli artyleria wyprowadzona być nie może. Podawa in considerationem J.K.M. stanom R.P., a oraz żąda, żeby takowe adinveniantur sposoby, które by skuteczniejsze być mogły na potrzeby artyleryczne. Więc i defectus furmanów często przyczyną bywa opóźnienia wielkiego, życzy J.K.M. per legem publicam postanowić, aby w każdym mieście i miasteczku contubernium furmańskie być mogło, że gdy ratio belli postulabit, za powziętą wiadomością od wachmagistra artylerii, każdy cechmistrz furmański wyprawował pewną kwotę z swego miasta furmanów, praevia od artylerii satisfactione. Co szerzej w prawach i przywilejach pomienionego cechu furmańskiego kancelaryje J.K.M. dołożą.

Przy dokończeniu instrukcyj ur. kasztelan wieluński⁵⁶¹, poseł do cara jm.⁵⁶² wyprawiony przysłał umyślnego posłańca z wiadomością, że lubo za pierwszym przyjazdem swoim uznał tamtego narodu znaczne ludzkości dowody i na wielu rozmowach pożądane dobrego dzieła dokończenia, jednak non correspondent in primis, kiedy bez żadnej konkluzyj ur. posła naszego odprawiono, z tą tylko deklaracją, że car jm. posłów swoich prędko wyprawić do nas i R.P. dla traktowania zaczętych propozycji. Ale z dowodnych okoliczności przestrzega tenże pomieniony ur. kasztelan wieluński, że to światobliwe dzieło nigdy gruntownie namówione być nie może, jeżeli wieczny pokój i wieczne pakta z tym narodem konkludowane nie będą, do czego aby województwa i ziemie posłów swoich cum plenaria facultate na sejm wyprawili, pro paterna cura et solitudine życzy J.K.M. tego. Żeby zaś posłowie moskiewscy tak potrzebnego traktatu do generalnej cum mediatoribus komisyj nie odkładali, która primis diebus mai w Kadzinie⁵⁶³ zaczynać się powinna, na którą aby województwa i ziemie koszty obmyślili, żądać raczy J.K.M.

Longiori materiam serie nie zda się J.K.M. p.n.m. sejmu przyszłego zatrudniać, z którego pożądanej konkluzyj tak wielkie pacis vel belli momenta Rempublicam respiciunt. I słuchać gotów cokolwiek R.P. proficuum sobie osądzi. Zdrowia przy tym dobrego i szczęśliwych w publicznych radach sukcesów uprzejmościom i wiernościom waszym życzy. Na własne J.K.M. rozkazanie.

Locus sigilli

Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański, regent kancelarii koronnej m.p.

^{a-a} tekstu brak w podstawie, jest w Rp. 2 ^{b-b} tekstu nie ma w podstawie, jest w Rp. 3

⁵⁶¹ Konstanty Tomicki kasztelan wieluński. ⁵⁶² Fiodor III Aleksiejewicz car Rosji. ⁵⁶³ Kadzino, miasto w woj. mściławskim, na pograniczu z Rosją po rozejmie andruszowskim.

4. Dodatek do instrukcji Jana III na sejmiki przedsejmowe – 1680 r.

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 242, s. 47-58 – kopia:* Modus namówiony, stosując się do konstytucji tak dawniejszych, jako to anni 1578, a drugiej późniejszej anni 1670, jako też i blisko przeszłego sejmiku grodzińskiego o porządku Trybunału Koronnego ad trutinam sejmikom przedsejmowym od J.K.M. podany.

Obieranie sędziów

Na sejmikach dawnym prawem i ordynacją [48] anni 1578 naznaczonych, każde województwo wspólnie, nie rozrywając się, obierać będzie ludzi godnych, bogobojnych, cnotliwych, prawa i zwyczajów sądowych kraju onego umiejętnych, dobrze w województwie swoim osiadłych i umiejętnych, bonae famae, procesami i akcjami kryminalnymi, banicyjami nie obciążonych i spraw w tym Trybunale, na który obrany będzie, nie mających, consummati iudicii et completae według prawa aetatis lat 24 mających, a jeżeliby który będąc iure victus zasiadał i przysiągł, tedy go wolno parti iurevincenti, non obstante iuramento, z miejsca ruszyć i od sądów arcere otrzymaną kondemnata. A gdyby można, aby ci sędziowie od województw i powiatów swoich mogli być salariati.

W sprawach, które się per appellationem od sądu ziemskiego, grodzkiego i podkomorskiego do Trybunału wytoczą, gdyby się zdarzyło być deputatem sędziemu onej sprawy, tedy w takowej sprawie, od sądu swego wytoczonej, nie ma wotować i wynieść z stronami, gdy insi wotować będą, powinien będzie. Toż się ma rozumieć o starostach i urzędnikach, z których sądu sprawa per appellationem wytoczy się do Trybunału. Także w sprawach krewnych deputaci in primis et proximioribus gradibus consanguinitatis, jako to ojciec, syn, mąż, stryj, [49] żona, synowiec, wuj, tutor cum pupillis clam vel aperte do spraw interesujący się, i na zgodach i konplanacjach przyjacielskich zasiadający ad requisitionem partiarum, równo z stronami wynieść et a sententiis dicendis abstinere, sine ulla excusatione et exceptione powinni będą.

A odprawiwszy tę funkcję już nie powinien będzie obrany być, aż po wyjściu lat czterech, choćby też był consensus województwa onego.

A ta elekcja ma być per pluralitatem votorum po wszystkich województwach odprawowana i kończona, toż się ma rozumieć o marszałku na sejmikach electionis, gdyby go unanimi voce nie mogli obrać, aby pluralitate votorum był obrany, na co atestacją przy przysiędze produkować powinni będą.

Przysięga sędziów

Do dawnej rothy przysięgi w statucie i konstytucjach opisanej przyłożyć powinni będą: „Iż podarków brać nie będę, i jeżelibym wiedział, że je kto wziął, powinien go będę iudicio deferre, et poenas super corrupto urgere, i że statecznie, nie będąc legaliter impeditus, trwać i rezydować będę”. A jako poseł deputatem być nie może, e converso deputat posłem, tak senator deputatem obrany podczas funkcji swojej deputackiej na sejmie activitatem ullam mieć nie może, gdyż ad residentiam ex nexu iuramenti w Trybunale tenetur.

[50] A jeżeliby który przeciwko Bogu, prawu, sumnieniu i przysiędze swojej ważył się i śmiał podarunki i korupcyje jakiegokolwiek brać, tam in utensilibus, quam come-

stilibus et potatilibus, o to na przyszłym Trybunale ex registro terminorum tactorum, uti periurius et laesae Maiestatis Divinae reus ma być criminaliter privatione vitae et honoris karany. Duchowny zaś inhabilitate ad hanc functionem in perpetuum et privatione dignitatum ac beneficiorum ecclesiasticarum. Strona zaś corrumpens in causa ipso facto cadere, nad to poenis arbitrariis succumbere powinna.

Sąd ziemski piotrkowski i lubelski, przy sądach trybunalskich zasiadający, do przysięgi, którą zwykł super secreta iudicii non revellanda praestare i to powinien przydać: „Iż praktykowania żadnych spraw z nikim czynić nie ma, ani przystrogi, ani rady dawać, ani podarków brać będę. Dekreta zgodnie postanowione fideliter et ad mundum, bez paragrafów w protokole connotabo, et inscribam, in acta partibusque praeiudicio et damno cui vis extradam, calculos a iudicio sibi concreditos fideliter seruabo, et ne immutentur serio attendam”.

A iż sub pallio humanitatis wielkie sprawiedliwość święta patitur praeiudicium, tedy od wizyt deputati abstinere i onych oddawać, i od nikogo tam ex agentibus, quam patientibus akceptować na obiadach, bankietach i posiedzeniach, u nikogo bywać nie będą, sub privatione [51] vocis et activitatis. Sprawę zaczęłą sine intermissione, nie ustawając na obiad, pogotowiu, bez pernoctat sprawiedliwości świętej szkodliwych, sądzić i kończyć powinni będą, exceptis causis potioritatis. Grzywny, które Trybunał skazować będzie, aby sąd ziemski odbierał, z nich na sejmie rachunek czynił i tam ordynował, gdzie będzie necessitas Reipublicae.

Co mają sądzić

Sądzić mają causas omnes et singulas od sądów ziemskich, grodzkich i podkomorskich, per motiones, appellationes, limitationes revolutas, item causas officii gravaminum, nie przypuszczając żadnych spraw ex crudis citationibus sub praetextu arianismi incarcerationum fisci, któreby w sobie quaestiones iuris involverent, jako to sądowi ziemskiemu, grodzkiemu i podkomorskiemu należących, sub nullitate decretorum processum atque amissione lucrorum et perlucrorum atque poena evocationis 500 marcarum aliisque poenis arbitrariis super evocante irrogandis. Sądy zaś ziemskie, grodzkie i podkomorskie aby apelacyjej nie dopuszczały, nisi a definitiva sententia.

Ażeby ambitui et factionibus praecluderetur via mają być in pari numero calculi albi et atrii sygnetem marszałka i rezydenta [s] in cera signati in secreta urna, w schowaniu sądu ziemskiego, kóre przy zasiadaniu marszałek reserabit i poda in secretam electionem deputatów, którzy [52] wezmą białe, będą eo die one cały poranek sprawy aresztowe sądzić aperta stuba i dekretować, a który czarne, vacabunt a iudiciis et recedent a stuba iudicii tak, żeby połowa sprawy aresztowe sądziła, medietas wakująca po obiedzie causis simplicium regestrorum przy wzdawaniu attendat, a na takowe sprawy wszyscy się schodzili.

Sądzić zaś mają more antiquo, to jest w Piotrkowie feria secunda post festum Sancti Francisci zacząwszy⁵⁶⁴, a kończyć sabbatho post Dominicam Letare Quadragesimalem⁵⁶⁵, w Lublinie zaś zacząwszy feria secunda post Dominicam Conductus Paschae⁵⁶⁶,

⁵⁶⁴ *Poniedziałek po 4 października.* ⁵⁶⁵ *Sobota po czwartej Niedzieli Wielkiego Postu.* ⁵⁶⁶ *Poniedziałek po pierwszej Niedzieli po Wielkiej Nocy.*

aż post festum Sancti Francisci Confessionis⁵⁶⁷. Te sądy kontynuować przez województwa, to jest w Piotrkowie per octobrem causas remissarum paritatis votorum et ex quo iudex osądziwszy, reliqui menses województwom od poznańskiego począwszy, cedere mają, także skończywszy miesiąc inne województwa po sobie idące następowały mensuatim. A w Lublinie reliquos dies aprilis causis militarium destynowawszy, causae remissarum suspensionum per maium mają być sądzone, his finitis iunius województwu krakowskiemu cedere ma. Post finitum iunium inne województwa swymi pójdą miesiącami tak, aby przy determinacyjej miesiąca niedosądzone sprawy województwa limitowane, drugiego następującego Trybunału przywołane być mają. Salvis feriis sextis pro causis simplicibus regestrorum compositi iudicii et mixti fori stanu duchownego.

[53] Regestrów żadnych specjalnych, excepto causarum pure fisci ex delatione thesauri Regni admittere, na rejekty tam motu iudicii, quam de consensu partium pozwać pogotowiu eksperymentu z prostego rejestru loco currendi aresti nakazywać nie powinni będą, et in vim legis decernere nic nie mają, et a poenis decretis cum iniuria partis relaksować nie powinni będą, sub nullitate iudicatorum relaxationum et processuum atque poenis evocationis, et aliis arbitrariis. I starostowie takowych kondemnat ex speciali registro vel iniuncto experimento loco currendi aresti otrzymanych, albo in vim legis rozkazanych, egzekwować nie powinni będą.

Causae captuales w swoim województwie z innymi sprawami sądzić się będą.

Causae deductionis nobilitatis itidem w swoim województwie, ante omnes causas terminabuntur.

Cusae arianismi, blasphemiae, sacrilegii, apostasiae, byle sine ulla admixtione cognitionis iurium, ad solas tantum poenas legibus Regni descriptas et cum personis tantum horum criminum reis qualibet die iudicabuntur.

Homicidia prawem Boskim surowo zakazane, iż per conniventiam uchodzą impunita, tedy jako wedle statutu homicidia ipso facto et iure infamis, tak i ten similibus ma subesse poenis, który albo connivet, albo transigit z nimi. Przetoż causis huiusmodi feria quarta gdy sprawa przyjdzie z grodu, albo z ziemstwa, cum paratis scrutiniis per appellationem cedere ma.

Causa fisci cum solis duntaxat retentoribus contributionum publicarum quartae partis, iż celerem requirunt satisfactionem et realem ac indilatam po starostach potrzebują executionem, tym, gdziekolwiek by tylko nie znajdowała się cognitio iurium, [54] disquisitio et concurrentia, czwartek destinatur arcendo od tego rejestru levi praetextus fisci et violatarum depositorum. De convictis retentoribus starostowie powinni czynić rzetelną a nieodwłoczną egzekucyją, tam in retentis contributionibus, quam etiam poenis triplicis pensionis, ac aliis de bonis iurevictorum, non obstantibus literis salviconductus relationibus ad cassandorum reformantibus ac aliis iuribus, uti in causa privilegiata et possessionaria, wedle konstytucyjej sub privatione capitaneatus inter causas fisci, sine beneficio aresti iudicandis.

Po zapisanej komparacyjej et instantiis, iniuncti experimenti et prosecutionis seu procedendi, gdy kto a causa recedit, ma in causa cadere, et iudicium procedet ad de-

⁵⁶⁷ 4 października.

finitivam sententiam contra recedentem, non obstante contumacia et recessu partis. Dla czego tam in causis iuris, quam fisci, mają być plenipotencyje zapisowane i produkowane, także egzaminowane, czego przyszył Trybunał nie ma podnosić, i owszem, ad executionem przywodzić ma.

O skrutyniach

Skrutynia i inkwizycja, tam in civilibus, quam criminalibus causis nie w Trybunale, ale lecz in loco delicti, in primis et proximis sive terrestribus, sive castrensibus terminis per testes vicinos, possessionatos et iuratos, zaraz post obiectum crimen, wedle konsytucyjej anni 1578⁵⁶⁸ et 1588⁵⁶⁹ mają być słuchane i wywodzone, exceptis causis violatae securitatis pod Trybunałem. W których sprawach sąd ziemski in attententia dwóch deputatów słuchać i pisać, et partibus in instanti sub sigillo terrestri [55] in occluso rothulo wydać powinien będzie.

De termino tacto

Reasumując praw i konstytucyjej de termino tacto, który tylko intra circulum civitatis currere ma, gdyby, strzeż Boże, kogo pod Trybunałem rezydującego, na Trybunał jadącego, albo z niego powracającego iniuria personalis potkała, o to się każdy ukrzywdzonemu termino tacto sprawić powinien, nie zażywając remisyje ex quo iudex do drugiego Trybunału, w czym mają praecedere scrutinia przed sądem ziemskim vel in loco delicti. In aliis vero iniuriis realibus ratione bonorum, gdzie by zachodziła kontrowersja de iuribus w takowych sprawach, jako innych ma być wedle praw i konstytucyjej dawnych, które in toto reassumuntur. Remissa ex quo iudex do Trybunału przyszłego, toż się ma rozumieć o dyferencyjach sąsiedzkich przy posiedzeniach domowych i publicznych popełnionych.

Miast koronnych evocatio

Warowano to jest tak wielą konstytucyjej, osobliwie przy pierwszym postanowieniu Trybunału ordynacyji anni 1578⁵⁷⁰, tudzież subsequentibus legibus 1611⁵⁷¹ et 1633⁵⁷², i innymi, żeby miasta nigdzie indziej, tylko coram suo magistratu, magistratus zaś ex officio przed sądem J.K.M. sprawował się, ne confudantur iurisdictiones. Przetoż conservando dignitatem primae et antiquissimae iurisdictionis Regiae, która na wszystkie miasta latissimae diffunditur i miasta inne od takowych sądów są wyjęte, Trybunał Koronny spraw żadnych przeciwko mieszczanom, etiam ratione boni [56] regiminis intentowanych, przed się przypuszczać nie będzie i sądowi zadwornemu należące wdać się nie ma, i owszem, one ad forum competens cum poenis evocationis odsyłać ma, sub nullitate decretorum ac poena evocationis 500 marcarum, o które forum etiam post curiam S.R.M. reservatum. A osobliwie miasto Lublin, przy dekrete sejmowym anni 1649, a przez konstytucyją anni 1677⁵⁷³ aprobowanym, conservatur. Także ministri status ex officiis nie gdzie indziej, tylko na sejmie sprawować się powinni, simili-

⁵⁶⁸ Konstytucja sejmu 1578 r. „Scrutinium i oznaczenie dni ad causas criminales” (Völ. const., t. 2, vol. 1, s. 409). ⁵⁶⁹ Konstytucja sejmu 1588 r. „O mężobójcach i skrutyniach i wieży” (Völ. const., t. 2, vol. 2, s. 67).

⁵⁷⁰ Punkt 11 konstytucji sejmu 1578 r. (Völ. const., t. 2, vol. 1, s. 409). ⁵⁷¹ Konstytucja sejmu 1611 r. „O dekretach trybunalskich” (Völ. const., t. 3, vol. 1, s. 16).

⁵⁷² Konstytucja sejmu 1633 r. „O sądach sejmowych zadwornych i trybunalskich” (Völ. const., t. 3, vol. 2, s. 205). ⁵⁷³ Konstytucja sejmu 1677 r. „Miasto Lublin y Przemysł” (Völ. leg., t. 5, s. 233).

ter ratione bonorum regalium lustrationi subiectorum, atque exceptionem earundem, causis itidem fisci, które sprawy wszystkie sądowi J.K.M. należą.

Postępek prawny i odprawa rzeczy osądzonych

Skrócenie procesu prawnego i postępek około realnej i nieodwłocznej egzekucyj, która po te czasy ob conniventiam albo też renitentiam starostów tardam satisfactionem partii iurevincenti zwłoczyła i wiele procesów in terminis executionis namnożyła, zostawuje się województwom in integro, aby na sejmikach sposób skrócenia procesu tak ad inscriptionem, jako też et in aliis causis civilibus et criminalibus na przyszłych sejmikach namówili, w instrukcjach opisali i podali ad trutinam et decisionem statom R.P., gdyż na tym terminie około samej tylko ordynacji Trybunału Koronnego złożonym, nie zdało się prejudykować staremu [57] procesowi et brachio regali.

A lubo dość wyraźne prawa o sędzie Trybunał ma, ponieważ jednak w tym abusus się dzieją, praesenti lege cavemus, inhaerendo constitutioni anni 1678⁵⁷⁴, aby Trybunał spraw żadnych przed się nie przypuszczał, tylko per remissionem, appellationem, a definitiva sententia, od sądów ziemskich, grodzkich i podkomorskich provenientes. Sądy zaś ziemskie, grodzkie i podkomorskie żadnych apelacyj, tylko a definitiva sententia in omnibus causis pozwolać nie będą powinni, i super omnes causas seorsim na każdy punkt osobliwe ma ferować na Trybunał dekreta.

A jeżeliby ex cruda limitatione Trybunałowi przyszło sędzić którą sprawę^b, tedy nie przypuszczając alias allegationes, ale praesentem ad contenta libelli dekreta ferować.

A ponieważ siła spraw cassandarum inscriptionum zagęściło się przez to, że w kancelaryjach nie uważając legitimitatem recognoscendarum personarum przyjmując, przeto postanawiamy in futurum, aby donationes, resignationes, alienationes et omnes inscriptiones, perpetuitatem w sobie zawierające, tylko albo coram iudicio terrestri, albo przy urzędzie grodzkim stawały, iniungendo to temu sądowi, przed którym pomienione będą stawać zapisy, aby tego dojrzał, aby nic in circumventionem legis publicae działo się, et a personis plenum ius habentibus, et sine praeiudicio tertii, takowe rezygnacje stawały. Czego jeżeliby ów sąd nie dojrzał, poenas contra negligentes officiales sancitas eluere będzie powinien.

[58] Stosując się do statutu de procuratoribus napisanego, praesenti lege cavemus, aby in futurum patroni causarum przysięgli byli i będą powinni w Trybunale przysiąc in eam rotham: „Ego N.N., iuro quia causas meorum patronorum seu principum fideliter et absque dolo promovebo, nec ero consentiens cuipiam malitiae, quae possit quoquo modo opprimere veritatem, nec in circumventionem legis publicae aut ordinationis Tribunalitiae quidpiam suadebo et circa promotionem causae tantum ad eruendam veritatem argumenta conficiam et si rescivero aliquem ex iudicibus munera accepisse, iudicio manifestabo. Sic me Deus adiuvet et haec Sancta Dei Evangelia”.

^{a-a} W rękopisie: 1635 – prawdopodobnie błąd kopisty, na żadnym sejmie 1635 r. nie uchwalono takiej konstytucji.

^b W tym miejscu drugi raz wpisano słowo „Trybunałowi”.

⁵⁷⁴ Konstytucja sejmu 1678 r. „Co sędzić mają” (Vol. const., t. 2, vol. 1, s. 408).

5. *List sejmiku województw kujawskich do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1680 r.*

Rp. *Bibl. Kórn., rkp. 993, k. 63-63v – kopia:* Egzemplarz z listu od województw kujawskich do województw wielkopolskich na sejmik szrzecki anno 1680.

J.w., w.n.m. panowie i bracia.

Jako nie jest nostra, owszem, nihil certius w powszechnym doświadczeniu, że wszystkie państwa i monarchie, które w wszelkich niebezpieczeństwach swoich na zaszczyt i obronę popolitą nie tak wprzód gromadnie militum hufce, ani niedostępne propugnaculorum praesidia, jako jedno strojną inter populum concordiam et animorum parant unionem, nie tylko mocniej i nienaruszone w swojej zostawiając twierdzy, ale stąd szerokie climata rozległych dalsze rozprzestrzeniając granice prowincyj. Tak tych wszystkich e contra największą potencyją robur i siły nieporachowane wojsk zastępów mirades ginąć i niszczyć muszą, w których laesa populi nastąpi. Na to wiele dowodów nie trzeba, podają nam dawne retroacta i nie mniejsze saeculorum widoczne exempla, jako wiele państw szerokich, wiele władnych prowincji, które o sobie dum singulari voluerunt consulere, simul omnes perire, nazad pod wieki sławny swoje imię podały zguby, nie obcych nieszczęśliwości domestia mali jużemy dość edocti exemplo, do jakiej niedawno ojczyzna nasza utrapiona, per laesam civium unionem przyszła konfuzji, a zatym [63v] zniszczenia znacznego, a prawie ostatecznej zguby, kiedy horrendo civili surdebat bello.

Więc i teraz ex dispositione et coniuratione iniquorum factorum, zewsząd tantis involuta, tam ab intra, quam ab extra zostają periculis, mieć nie może inszego bezpieczniejszego zaszczytu, ani na to pryncypalne diffidentiarum, które ją już prawie za garło chwyta symptoma, zbawienniejszego remedium et antidotum, jako gdy pożądana inter cives Reipublicae affulgebit concordia unioque animorum, żebyśmy wszyscy wzajem według świątobliwych przodków naszych tesseram tanquam incendium do uspokojenia ojczyzny rzucili i ugaszenia huius flammae, która quaeque sacra profana depascitur. Zaczynam ta jest maxima nasza i ten fundament do uspokojenia, żebyśmy się z n.w.m. pany we wszystkich tych R.P. trudnościach, unum velle unum nolle z niemi mając, znosili, wiedząc jako chwalebni przodkowie nasi zawsze sacrosancte z w.n.m. pany jedność, zgodę na zaszczyt spólny ojczyzny, jako consilia, tak arma i siły łączeli. Więc i my trito gressu maiorum nostrorum idąc, upraszamy w.n.m. panów bratersko, abyście się z nami in omnibus negotiis Reipublicae, modernum statum concernentibus, poufale chcieli znosić. Gwoli czemu kompetencyą naszą veneramur w.n.m. panom to deferendo, co u nas ex innato zelo in patriam na dotrzymanie illibatae fidei J.K.M. p.n.m., którego ad libera utriusque nostrae suffragia, Boska na tym tronie osadziła ręka, pro conservatione praw i swobód naszych stanęło, jako tym, o których jakowijże nie wątpimy żarliwości.

Naprzód, ponieważ z tych ta na ojczyznę diffidentiarum infasciatio pochodzi, któryzy szkodliwe praktyki cum externis principibus wchodzą interesa, i promowując, i tych

impresz swoich odpinając Rempublicam, mieszają. Dlatego propter in accrescentis tanti ausus et suppressionem in herba tanti mali, unanimi consensu postanowiliśmy etc. etc.

¹ 6. Mowa Rafała Leszczyńskiego krajczego koronnego na sejmiku – 1680 r.

Rp. 1 *Bibl. Jag., rkp. 101, t. 2, k. 88-88v – kopia: Mowa na sejmiku średzkim jm. pana Leszczyńskiego krajczego koronnego a. D. 1680.*

Inne rękopisy: Rp. 2 Bibl. Czart., rkp. 178, s. 381-382.

Nie wotować, ale vota dawać za ojczyznę naszą należałoby m.w.m. panowie i bracia fortiora fortibus imminet mala, a nikogo nie masz, nie tylko quis condoleat, ale quis succurrat. Czy to już podobno m.m. panowie invida fatorum series summisque negatum stare diu nad utrapioną chce desaevire ojczyzną, czy podobno nec se Roma servabat takowe następuje periodus, już aperitur porta Jani, już jakoby in limitibus wydające się bajraki nieprzyjaciela tego, który quidquid ea sedes nundique statores w swojej mają potencji, w drapieżne i żarliwe mienią hiatus jądów, temi obruere, iż casu ruamus graviori chcą i swoje ad praedam zaostają apetyty.

A skądże prodromus nadzieje naszej, skąd m.m. panowie subsidia patrocinari będzie, ile już w wykołataną tot fluctibus ojczyźnie, tot sumptibus et avulsionibus wyharowany, kiedy to już in fronte numerantur ruga. Możemy m.m. panowie rzucić anhoram nadzieje naszej w najjaśniejszym panie naszym, za którego panowania propitia jeszcze tej ojczyzny uznaliśmy fata. Facta zaś J.K.M. azaż nam nie zbawienne, azaż non ad invidiam externorum Rempublicam gubernare, populum mittere, arma manu gerere, hostes vincere umie J.K.M. p.n.m., nie tylko sceptrum waleczną nosić umie ręką, ale illa clava etiam in arduis quaerere sudoribus partem fortunam ojczyzny swojej. Widziałem sam chocimską ekspedycją, jako dextera J.K.M. dexteritate samym mówię gregarii dodawała ochoty fortes creantis fortibus et acris zapatrując się na odwagi J.K.M. Zna J.K.M. p.n.m. marszowe fantazyje timidosque repellit, kiedy takich przybiera wodzów fulmina hostibus, którzy suffragis odwagi fulciunt Rempublicam, odważne zaś prace niewysławione dzieła [88v] J.K.M. p.n.m. fama perennis niechaj lepiej sławi, niech odwdzięcza J.K.M. p.n.m. lubo i od nas, którzy jesteście concives pectora aestuant i fervoribus quos semper habent, conservat pericula virtus, życzliwe jednak podziękowanie peculiari modo J.K.M. należy. Gdy in adversitatibus ojczyzny naszej sera fata nostram palpebram tangunt, o czym mówić nie śmiem, nie wiem i nie umiem. Chyba tacite sepultos suspirare gemitus. Nie śmiem, kiedy to m.m. panowie lubo się godzi sentire quae velis, ale ponderandum jako ad metam zdrowej rady collimare. Nie wiem, bo w tym ojczyzny naufragium życzyłbym to włożyć per onus wrodzonej umiejętności na tego, który tak dobrze kieruje ojczyznę clavem. Nie umiem na ostatku, bo trudno intelligere fata, które tak w ojczyznę irrepunt ut a nemine videantur, ale tym zamykam: „Curas huc rumpe somnos et vigiles age Polone”⁵⁷⁵.

⁵⁷⁵ Maciej K. Sarbiewski, *Lyricorum libri quatuor*.

7. *Druga wersja mowy (zapewne również Rafała Leszczyńskiego krajczego koronnego) na sejmiku – 1680 r.*

Rp. 1 *Bibl. Czart., rkp. 178, s. 381-382 – kopia z Archiwum Stanisława Augusta. Inne rękopisy: Rp. 2 LNNBU, rkp. 458, k. 124v-125.*

Nie wotować m.m. panowie, ale vota za konającą raczej dawać za ojczyznę, bardziej in hac calamitate służy R.P., aniżeli recurrere ad consilia, których już jesteście impares. Desunt verba, gdy perimunt fata, a jako konającego omne consilium caedit infra tectum, tak nam teraz verba magnifica et consilia mors prope admota exutit.

Jako radzić m.m. panowie, kiedy ta pax ista vertit, gdzie jedne kraje in cineres lub nieszczęśliwe, gloriose jednak, bo belli alea obrócone, residuum zaś i mówić dolor i pudor vetat, sub hastam venit. Na targowisko jedne ta ziemia poszła, która tot szlachectkiej krwi imbuit animas, ale to sic oportuit, sic expediit fieri, sic iussit criminum mater necessitas. Czemu wprzód nie per prostrata nasze wchodził nieprzyjaciół cadavera, niżeli tę ziemię possessorio pede deptał. „Vox constituto sera decreto venit”⁵⁷⁶.

Obraca na nas cały chrześcijański świat, nie zgrzeszę, że rzekę, niechrześcijańskie oko consilia dają, a pericula nie sumunt i przypatrując się revolutioni szczęścia naszego, jakoby z żalem non iucunde naszą tragediam spectant, bo timent suam. Nie mamy m.m. panowie już consilium domi, desuper ją zaciągnąć trzeba. „Ferro res eget et manu et magnis animis”, lato sic superi statuere coelo. A jeśli nie wierzymy, na cóż nam nieba tak wojennego dały pana? Provida lubo ciężkie R.P. fata to nam sanicum dają solamen, że mamy po temu pana, który non indocilis z najgorszych wydźwignąć toni toties już zgubioną ojczyznę. Ażeby mi kto nie rzekł in adulationem lapsos cohibebat ipse, rzetelnym dowodem.

Nie pozwoliły lata moje daleko zaciągnąć pamięcią. Świeże mi jednak są J.K.M. [382] dwie nadmisterskie w dziele rycerskim akcje, chocimska i żurawińska, już tam była desperata salus, jużśmy byli całego świata osądzeni iudicio, że tej milej R.P. przyszedł decrescens, a my o to szczęśliwie sub auspiciis pana tego contulimus. In maiorem widzę gloriam J.K.M. wszystkie dzieją się ojczyzny calamitates, ażeby in termino zguby pokazał robur dexteræ suæ, jakoż że nas to nie omyli exemplis chocimskiej i żurawińskiej certum.

Dopomogą wielcy hetmani raro exemplo unita virtute szczerze ratowania tej ojczyzny z odważnym rycerstwem, którym sunt arma et animus. Wodzą zaś virtutis eorum regimen, należyta tylko każdemu niech będzie gratitudo, hoc tempore rzadka, robore bella gerent. Jest za co m.m. panowie summo podziękować numini, że his arduis Reipublicæ temporibus mamy cesarem et fortunam eius, w którym unica spes. Powinny tedy Majestatowi J.K.M. za nieustającą koło ojczyzny czułość podziękowaniu ku ihm. panom hetmanom gratyfikacyi, do czego accedere, do tej nie wiem i nie umiem, i nie śmiem. Nie wiem, bo co bym miał być status wiadomszy, to jakoś dedisco, nie umiem, bo numerosum R.P. malum distrahit animum, co i co radzić nie śmiem,

⁵⁷⁶ L. Aenneus Seneca, *Medea*.

bo omnes frontis numerantur nigre, taka to naszych czasów infelicitas. Azaż obstinuit venturos prodere casus per varias fortuna notas.

Weźmiecie w.m.m. panowie pierwsze miast naszych capita Poznań i Kraków, czy nie uznały imminentium fatorum notas? Powiadają m.m. panowie, że ten ogień neminem occidit, quem terruit, na nas i terruit i occidit, kiedy o to subsecuta dislimitacja i daliśmy tę ziemię bez ręce nasze, które ją bronić miały. A któż wie, co nas jeszcze za manet sors bellum finire cupienti opus erat decipi. Nie szerzę się m.m. panowie, informabor od w.m.m. panów, teraz tym kończę: „Huc rumpe somnos et vigiles age Polone curas”⁵⁷⁷.

8. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 grudnia 1680 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 760, k. 329-334 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Andrzej Kulakowicz sługa marszałka sejmiku w dniu 23 grudnia 1680 r. [feria 2 post festum Sancti Thomae Apostoli proxima a. D. 1680].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Nakło 125, k. 179-182 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 179, k. 123-130 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik przedsejmowy pro die 3 mensis decembris do Środy zgromadzeni, do wiadomości podajemy.

Jako to zawsze unicum było nasze studium, consilia R.P. primam regnorum animam do jak najlepszego przywrócić porządku i prolongacyjom sejmów, z których wielkie in Rempublicam spływają incommoda, zabieżeć, do czego że niemałe momentum zawsze przydawał sejmik generalny kolski, prudenti consilio przodków naszych ad facilitanda sejmów negotia postanawiony, pisaliśmy z przeszłych sejmików do innych województw, inwitując ichm. n.w.m. panów i braci ad reasumptionem jego. W czym że od ichm. odbieramy conformia sensui nostro responsa, zlecamy ichm. panom posłom naszym na sejm przysły obranym, aby na czas w uniwersale J.K.M. naznaczony, to jest pro die 30 decembris do Koła zjechali się i tam z ichm. panami posłami innych województw, reasumowawszy dawne sejmiku tego zwyczaje, spólną uczynieli ad tractanda sejmu przyszłego negotia konferencyją.

A ponieważ [329v] z relacyjej ichm. panów komisarzów naszych constat, że województwa nasze z dystrybuty Komisyi Lwowskiej zostały in retentis zasług wojsku na województwa nasze przychodzącemu za ćwierci pięć, więc że i asygnacje tak z Komisyjej Lwowskiej, jako i Sandomierskiej pozostały jeszcze w województwach naszych nie wypłacone, tedy chcąc, aby wojsko w zasługach swoich ukontentowane było, na wypłacenie pomienionych ćwierci i asygnacyjej uchwalamy podatki. Naprzód podymnych dziesięciuro iuxta abiurata anni 1661 et 1662, et iuxta iuramenta accessus civitatum anni 1669, które pro primis deibus februarii, potym dwoje podymnych cum novis

⁵⁷⁷ Maciej K. Sarbiewski, *Lyriconum libri quatuor*.

iuramentis, które pro primis diebus aprilis wszystkie miasta, miasteczka i wsie J.K.M., duchowne i ziemskie, albo posesorowie ich, także i Żydzi wszyscy, nie zasłaniając się żadnymi libertacyjami, do rąk ichm. panów poborców naszych niżej wyrażonych oddawać będą powinni.

W którym to podatku chcąc jakąkolwiek folgę poddanym naszym uczynić, uchwałą terażniejszego sejmiku postanawiamy, aby się do tego dziewięciorga podymnego wszystka czeladź do gospodarzów przykładła takowym sposobem: parobek złoty, średniak, który na myto służy groszy piętnaście, a który by się od czasu zwyczajnego, to jest od nowego lata nie rządził, ten dwa złote od osoby swojej dać powinien, z osobna zaś rzemieślnicy nieosiedli, najemnicy i luźni po miastach, miasteczkach i wsiach, tak w duchownych domach mieszkający, jako i wszyscy insi, jako do żadnego podatku nigdy nie przykładający się, dać [330] będą powinni teraz po złotych trzy. W czym reassumimus anteriora lauda i executionem burmistrzom vel possessoribus bonorum zlecamy, adiecto, żeby burmistrzowie po miastach i miasteczkach quam fidelissime ten podatek wybierali i exactionis eius iuramentum uczynieli.

Nad to podatek czopowego po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i ziemskich a 1 ianuarii anni 1681 prolongujemy do drugiego sejmu ordynaryjnego. Przeszłe zaś czopowe, a 1 ianuarii anni praesentis 1680 ad ultimam decembris anni eiusdem ciągnące się, miastom, miasteczkom wedle laudum przeszłego przedsejmowego do rąk ichm. panów poborców in instanti wydać rozkazujemy. Do którego podatek szelężny od piw i od wszelakich likworów po miastach, miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich, „także po wsiach wszystkich J.K.M., duchownych i świeckich”, od samych tylko piw uchwalamy a die 1 ianuarii anni 1681 ad ultimam decembris anni eiusdem. Który to podatek pomienione miasta, miasteczka i wsie, nie uchraniając nikogo, a nawet i tych, którzy na gruntach kościelnych mieszkając, prawami i przywilejami kościelnymi, albo jakimi innymi zasłaniając się, których wszystkich do płacenia tego podatku hoc laudo nostro stringimus.

Dziesiąty szeląg, to jest po groszy trzy od złotego quam fidelissime płacić będą powinni, hoc adiecto, żeby podatki wzwyż mianowane tako czopowy, jako i szelężny secundum antiquam iuramenti rotham poprzysięgane były, od którego podatku szelężnego miasto Kalisz, aż ad expirationem czasu do którego szelężne [330v] na restauracyą tamecznego zamku laudo anteriori jest ordynowane, uwalniamy.

Chcąc zaś, aby iuramenta na pomienione wszystkie podatki jak najsprawiedliwiej były czynione, uchwałą terażniejszą postanawiamy, aby tylko od przysięgłych panów regentów albo suscipientów i tylko mediantibus attestationibus posesorów przyjmowane były, którzy ad hunc solum actum powinni przysiąc in eam iuramenti rotham: „Quia iuramenta contributionum publicarum fideliter suscipiam”, w. ichm. panów pisarzów grodzkich obligamus, aby je tylko przysięgłym suscipientom przyjmować pozwalali. Salarium zaś od iuramentu nie większe, tylko groszy 10 z susceptą, pieczęcią i ekstraktem kancelaryje wyciągać będą powinny.

Do których to podatków wybierania ichm. panów poborców tak ordynujemy. Do pierwszej raty czopowego anni 1680 a 1 ianuarii ad ultimam iunii, do sześciorga podymnego cum abiuratis anni 1661 i 1662, et accessum civitatum anni 1669 w poznań-

skim województwie jm. pana Adama Kwileckiego, w kaliskim zaś jm. pana Stanisława Śmigielskiego. Do drugiej raty czopowego anni eiusdem a 1 ianuarii ad ultimam decembris do czworga podymnych iuxta abiurata 1661 et 1662, et accessum civitatum 1669, i do dwojga podymnych cum novis iuramentis w poznańskim jm. pana Sebastiana Twardowskiego, w kaliskim zaś województwie jm. pana Przecława Potockiego naznaczamy. Do czopowego zaś i szelężnego a 1 ianuarii [331] anni 1681 ad ultimam decembris anni eiusdem w poznańskim jm. pana Jana Gurowskiego, w kaliskim województwie jm. pana Kaspra Żychlińskiego ordynujemy, hoc adiecto, żeby się ichm. czopowego, które a 1 ianuari anni 1682 poczynać się będzie, nie tykali.

Z których podatków ichm. panowie poborcy zasługi chorągwiom i regimentom na województwa nasze rozebranych i asygnacyje z Komisysy Lwowskiej i Sandomierskiej oschle pozostałe, za asygnacyjami j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała województw naszych⁵⁷⁸, którego do tej funkcyjej upraszamy, wypłacać będą powinni.

A ponieważ jeszcze nie dopłacona asygnacyja jm. panu kasztelanowi lwowskiemu⁵⁷⁹, wydana do tutecznych województw, tedy zlecamy ichm. panom poborcom do wybierania czopowego anni 1680 naznaczonym, aby to deputatowi jm. z tegoż czopowego podatku cożkolwiek się z niedopłaconej asygnacyjej pokaże, indilate zapłacili.

Chorągwie zaś i regimenty na województwa nasze rozebrane, którym ichm. panowie poborcy płacić powinni, te są. W poznańskim województwie usarska j.w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana polnego⁵⁸⁰ 150 koni, pancerna tegoż j.w. jm. pana hetmana polnego 120 koni, regiment 300 dragonii J.K.M., regiment pieszy jm. pana wojewody ruskiego 116 ludzi, regiment pieszy białocerkiewski ludzi 200. W kaliskim zaś chorągiew [331v] usarska j.w. jm. pana wojewody podlaskiego⁵⁸¹ koni 100, usarska chorągiew j.w. jm. pana krajczego koronnego⁵⁸² koni 80, pancerna chorążego poznańskiego⁵⁸³ koni 50, dragonii J.K.M. porcji 300, regiment pieszy j.w. jm. pana wojewody ruskiego porcji 190, regiment pieszy białocerkiewski porcji 80.

Tym zaś ichm. panom poborcom w terażniejszym laudum specyfikowanym salarium naznaczamy od czopowego po groszu, od szelężnego zaś, podymnego i inszych wszystkich podatków półgroszkiem kontentować się będą powinni, a in futurum wszyscy insi ichm. panowie poborcy, którzy obierani będą tak od czopowego, jako i inszych inszych in genere podatków, tylko po półgroszku salarium brać będą powinni.

Którym to ichm. panom poborcom omnem spem de prosecutionis z okazyi wybierania podatków iam et nunc praecedimus, wkładamy też to na ichm. panów poborców wszystkich tak dawniejszych, jako i terażniejszych, aby refragarios legi publicae w wydaniu podatków, każdego specyfikowali ex cognomine spisawszy, na sejmik relationis przywieźli. Których to refragariis omni activitate in quovis subseliis już de facto praesenti laudo ad exolutionem zatrzymanych podatków prorogamus, a teraz executionem militare cum adminiculo capitaneali super retentoribus uchwale na-

⁵⁷⁸ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁵⁷⁹ Marcin Kątski kasztelan lwowski. ⁵⁸⁰ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny. ⁵⁸¹ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski. ⁵⁸² Rafał Leszczyński krajczy koronny. ⁵⁸³ Władysław Michał Skoraszewski chorąży poznański.

szej, prosząc j.w. jm. pana wojewodę brzeskiego, generała województw naszych i w. ichm. starostów sądowych, aby tę egzekucję przez ichm. panów burgrabiów albo komisarzów ich indilate czynić kazali i list eo nomine do jm. pana generała⁵⁸⁴, jako teraz consensu [332] nostro absentem, jm. panu marszałkowi koła naszego napisać zlecamy, tego dokładając, że którym ichm. panom poborcom videbitur samym exequi exequantur, którym zaś per brachia capitanealia, aby je też brachia sub rigore legis egzekwowali, zalecając in hoc puncto osobliwemu respektowi j.w. jm. pana generała sukcesorów nieboszczyka jm. pana [Wojciecha] Dąbrowskiego. W czym wszystkim sprawić się będą powinni ichm. panowie poborcy iuxta lauda anteriora.

Tenże rygor executionis militaris administratorom szelężnego podatku dotychczas nie wydanego służyć powinien. A ponieważ dostateczna satysfakcja stała się województwom naszym z rachunku jm. pana Adama Kwileckiego, tedy moderno laudo z przeszłych podatków wybierania zupełnie kwitujemy jm. Nadto że z własnych swoich pieniędzy dał na zasługi ichm. panom wojskowym 7 799 zł, gr 20, tedy pozwalamy jm. wybrać sobie te pieniądze z podatku czopowego lubo podymnego do wybierania jm. per laudum praesenti pozwolonego. Tak jednak, aby asygnacje do skarbu koronnego oddał i kwit na województwa generalny otrzymał.

Jm. panu Janowi Morawskiemu zaś, który de proprio 3 tys. zł in rem województw wydał, sumę tę z uchwalonych na terażniejszym sejmiku podatków do zapłacenia deklarujemy i asygnację na nie do któregokolwiek z ichm. panów poborców jm. panu marszałkowi naszemu wydać zlecamy.

A że anno 1675 uchwałą sejmiku naszego czopowy podatek za rok cały darowany jest miastom na reparację ich, a piwowarowie miasta Kalisza contumaciter w tym stawając, podatku tego wydać nie chcieli, tedy teraz serio iniungimus tymże piwowarom miasta Kalisza, aby ten podatek [332v] czopowy jaki był na ten czas według rejestrow i z przysięgą do rąk burmistrzom instanti oddali, sub executione militari przez tegoż burmistrza peragenda. Z którego podatku, jako jest na reparację miasta wydany, powinno się będzie miasto rachować przed jm. panem generałem, lubo urzędem jego i te rachunki poprząsić.

A ponieważ ichm. panowie komisarze województw naszych na Komisją Lwowską wyprawieni, to jest z poznańskiego w. jm. pan Rachwał na Lesznie Leszczyński krajczy koronny, z kaliskiego zaś województwa jm. pan Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski, nie tylko doskonałą uczynili nam relacją, ale też sufficientissimam sum pieniędzy wniesionych calculationem, co ichm. skarbowymi identyfikowali asygnacjami, dlatego ichm. praesentis do rąk z tych pieniędzy sum, jako i funkcjej dobrze odprawionj kwitujemy, tudzież jm. pana Hieronima Ponińskiego cześnika wschowskiego z sumy 65 tys., a to ratione arendy szelężnego kontraktem województwom asekurowanyj. Którą sumę że częścią in pecunia na komisją wniósł, częścią na asygnacje wypłacił, jako i teraz ostatnią na 3892 zł, resztę sumy pomienionej u siebie zostającej, na którą ichm. panom deputatom chorągwi i regimentów do województw naszych należących wszystkim tu praesentibus na traktament asygnacją jm. panu mar-

⁵⁸⁴ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski.

szalkowi koła naszego do jm. wydać zleciliśmy i do wypłacenia przyjął, dlatego wyżej mianowanego jm. pana cześnika z sumy arendownej szelężnego podatku i z kontraktu [333] kwitujemy i wolnym czyniemy.

Ponieważ nas na teraźniejszym sejmiku czas exclusit od słuchania rachunków jm. pana żupnika bydgoskiego⁵⁸⁵, tedy na sejmiku da Bóg relationis tak z dystrybuty soli, jako i pieniędzy za przedaną sól województw naszych wziętych rachować się będzie powinien według prawa i podług uniwersału swego przed ichm. panami komisarzami, których de medio nostri wysadziemy. Na który czas aby ichm. panowie pisarze grodzcy tak generalni, jako i powiatowi taryfę łanową anni 1629 przywieźli, ichm. upraszamy. Na ten czas ichm. ponowie poborcy, którzy jeszcze nie rachowali, zjachać będą powinni do czynienia ruchunków swoich.

Wielką agrawacją ponoszą obywatele województw naszych od strażników pana arendarza żup samborskich i wielkie abusus ultra spheram powinności swojej czyniących, których powinność jest na drogach i celnych komorach sól zamorską tamować, a oni miasta, miasteczka, wsie i domy najeżdżają, rewidują, hoc praetextu wielkie szkody i agrawacje czynią, a co większa, securitatem publicam, tak wielu praw obustroną, znoszą. Providendo tedy securitati publicae cavemus sobie laudo praesenti generalem evictionem, że ktokolwiek by od takich ludzi był oppressus w domu lub w majątności swojej, et circa oppressionem in defensione kogokolwiek ranieł lub zabięł, takiego każdego ewinkować ab omnibus impetitionibus iuridicis et iniuridicis deklarujemy.

Wkładamy to na ichm. panów podwojewodzych, aby miary wierteli i garców, także i wagi w obudwu województwach ad normam miast pryncypalnych Poznania i Kalisza we wszystkich miastach i [333v] miasteczkach porównali, i taxam utensilium i vendibilium podług powinności swojej uczynieli. A którebykolwiek miasto albo posesorowie lub dziedzicy ich byli refragarii taksie, instemus ichm. panów podwojewodzych, aby ad cuiusvis instantiam peremptorie odpowiadać powinien sine appellatione.

Miasto Gniezno ob egestatem, do której przyszło, ad tertiam classem reducimus, aby podług niej podatki płaciło, w którym że sieła jest jurysdykcyjej i dlatego wielka w wybieraniu podatków perplexitas, postanawiamy, aby wszyscy obywatele tameczni, którejkolwiek jurysdykcyjej, kontrybucyje wszystkie in genere do jednego burmistrza od starosty podanego wydawać, sub poena peculatus et executione forti przez tegoż burmistrza facienda, a cum refragariis forum w grodzie poznańskim lub kaliskim peremptorie, sine quavis appellatione naznaczamy.

Wieś Ulatów panien zakonnych konwentu śrzemskiego⁵⁸⁶ od podatków laudo praesenti uchwalonych uwalniamy, także i wieś Bogucice⁵⁸⁷ jejm. pani Marianny Karskiej, ponieważ ogniem jest zniesiona, tak od teraźniejszych, jako i od przeszłych zatrzymanych podatków wolną czyniemy. Wieś Osowiec⁵⁸⁸ jm. pana [Krzysztofa] Mielińskiego, ponieważ w ten czas, kiedy insze majątności w pladze morowego powietrza będące per laudum libertowane były, w tejże infelici zostawało, od wszelkich na ten czas podatków.

⁵⁸⁵ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich. ⁵⁸⁶ Klasztor Klarysek w Śremie.

⁵⁸⁷ Bogucicie, wieś w pow. i woj. kaliskim. ⁵⁸⁸ Ossowiec, wieś w pow. gnieźnieńskim i woj. kaliskim.

Conformiter z inszymi libertacyjami [334] uwalniamy mieszczanów śrzedzkich świeżo pogorzałych, to jest Błażeja Moskwę, Jakuba Belogę, Andrzeja Cyrulika od wszelakich podatków do lat ośmiu libertujemy.

Na restaurację kościoła franciszkańskiego in Galata⁵⁸⁹ prope Constantinopolim studio pomnożenia wiarej chrześcijańskiej między pogaństwem asynagą złotych dwanaście set, do któregokolwiek z ichm. panów poborców, skąd prędzej wypłacona być może, jm. panu marszałkowi naszemu dać zlecamy, także i ojcom dominikanom konwentu śrzedzkiego złotych 100, tudzież na wykupno jm. pana Stanisława Czeluścińskiego z niewoli tatarskiej do posesorów Radosiewia złotych 300.

Działo się w Śrzedzie, dnia 3 grudnia r. 1680.

Krzysztof z Przyimy Przyjemski marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

^{a-a} tekst dopisany na dole strony tą samą ręką, w odpowiednim miejscu znak #

9. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 grudnia 1680 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 760, k. 335-340 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Andrzej Kulakowicz, sługa marszałka sejmiku w dniu 23 grudnia 1680 r. [feria 2 post festum Sancti Thomae Apostoli proxima a. D. 1680].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 179, k. 131-136v – oryginał.

Instrukcja poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik przedsejmowy pro die 3 decembris do Środy zgromadzonych, ichm. panom na sejm walny warszawski pro die 14 ianuarii dana, to jest w. ichm. panom, jm. panu Franciszkowi Zygmuntowi Gałęckiemu kuchmistrzowi koronnemu, jm. panu Piotrowi z Bnina Opalińskiemu podkomorzemu poznańskiemu, jm. panu Janowi Korzbokowi Łackiemu podkomorzemu wschowskiemu, jm. panu Kasprowi Modlibowskiemu stolnikowi i surogatorowi poznańskiemu, jm. panu Gabrielowi Sokolnickiemu stolnikowi i surogatorowi kaliskiemu, jm. panu [Mikołajowi] Złotnickiemu cześnikowi poznańskiemu, jm. panu Wojciechowi Konstantemu z Goraja Brezie storoście nowodworskiemu, jm. panu Andrzejowi Smoszewskiemu staroście bobrownickiemu, jm. panu Andrzejowi Gembickiemu staroście ujskiemu, jm. panu Władysławowi z Przyimy Przyjemskiemu kasztelanicowi chełmińskiemu, jm. panu Wojciechowi Zbijewskiemu, jm. panu Krzysztofowi z Przyimy Przyjemskiemu kasztelanicowi chełmińskiemu [335v], marszałkowi koła naszego rycerskiego.

Przy powitaniu i pocałowaniu ręki J.K.M. p.n.m. i oddaniu wiernego poddaństwa fatabuntur ichm. panowie posłowie nasi, że paritatem słów do podziękowania i ad mag-

⁵⁸⁹ Galata, obecnie dzielnica Konstantynopola.

nitudinem gestorum K.J.M. mieć województwa nie mogą, cokolwiek albowiem omnibus et singulis zdrowia, fortun, et quidquid ad felicitatem desiderari potest concessum est, to wszystko łasce Boskiej wprzód et vicarii eius numinis J.K.M. p.n.m. przezorności tribuendum snadnie elucidari może, że nie jest adulationis nota insolitum wolnego narodu vitium, ale debita gratitudinis in fundamento veritatis agnitio lucendis pro oculis cum invidia postronnych monarchów nieporównanymi J.K.M. p.n.m. przy szczupłości wojska męstwem i rezolucją wprzód in orphano jeszcze na ten czas Reipublicae statu pod Chocimiem, a potem pod Żurawnem cum aeterna nominis sui gloria totam et integram (ile malorum moles pozwalała) reddidit Rempublicam. Dlatego titulo patris patriae venerabuntur ichm. panowie posłowie nasi ore jm. pana marszałka, podziękują oraz za konserwacją prawa w złożeniu in cadentia temporis sejmu, na którym omnimodam do wszystkich J.K.M. pro bono publico intymowanych propozycyjej ex commissis sobie od województw contestabuntur applicationem.

Życzliwe rady jm. ks. biskupa poznańskiego⁵⁹⁰, pasterza naszego i nieustający in communem libertatem [330] zelus nie tylko od województw naszych, ale od całej ojczyzny meretur aestimari. Podziękują tedy ichm. panowie posłowie nasi za pasterskie in voto suo błogosławieństwo oraz pro indefesso studio in Rempublicam i do dalszego promowowania dobra pospolitego swoją instancją zagrzeją.

Jeżeli kiedy providencyja Boska enituit nad Koroną Polską, tedy hoc saeculo, kiedy in tam perimenti Reipublicae statu takowych ordynowała wodzów⁵⁹¹, którzy mądrością i dzielnością swoją omnia vincendo albo avertendo pericula ut tota quiescat patria cum dispendio vitae et fortunarum excubias agunt. Wiele szczęśliwości liczą w tym województwa, że zaszczytem i piersiami walecznych wodzów i cnego rycerstwa secura et tranquilla zostaje Respublica, lecz non in postremas kładą województwa felicitates, kiedy dawny czas pamiętym przykładem takowa militaris disciplina, że znośniejsza wodzom i cnemu rycerstwu znosić w obozach aestivales et brumales iniurias, aniżeli na konsystencyje przechodami commoditati prospicere suae. To wszystko że promanat ex consumata ichm. panów hetmanów prudentia i z osobliwej przeciwko R.P. życzliwości solenne uczynią ichm. panowie posłowie nasi podziękowanie.

Prosić oraz będą, aby solita solitudine et immutabili affectu Rempublicam i województwa nasze praesequantur inter praeliminaria sejmu prawem opisane upomnią się ichm. panowie posłowie rationem senatus consultorum, aby in facie R.P. czytane były, ponieważ z tych najbardziej constare może notitia gestas od sejmu przeszłego rerum i jeżeliby jm. pan podskarbi koronny⁵⁹², albo insi ichm. panowie, [330v] którzy pieniądze publiczne w szafunku swoim mieli, extra mentem legis wydali na legacyje i insze ekspensa, jakiegokolwiek ex senatus consulto sumy, żadnych ichm. panowie posłowie nasi nie przyjmą, i owszem, aby powrócone były, starać się będą ichm. panowie posłowie.

⁵⁹⁰ *Stefan Wierzbowski biskup poznański.* ⁵⁹¹ *Dymitr Wiśniowiecki kasztelan krakowski, hetman wielki koronny; Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny.* ⁵⁹² *Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.*

Eiusdem curae erit upomnienie się wakansów et incompatibilium, aby zaraz na początku sejmu more et institutu veteri bene meritis oddane były i do żadnych Reipublicae consilia nie przystępują, póki konferowane nie będą.

Sprawę gdańską, ponieważ nie dosyć litatum krzywdzie i honorowi Boskiemu, zalecą ichm. panowie posłowie nasi pietati J.K.M. i całej R.P.

Upomną się ichm. panowie posłowie nasi, aby ichm. panowie legati ad exteros principes wyprawieni swoje poprzysięgali według prawa legacyje, jako nic więcej tam in publicis, quam in privatis nie traktowali, tylko to co w instrukcjach od J.K.M. i R.P. commissum mieli, którym na żadne rekompensy, jeżeliby jakie z okazji tych legacyjej pretendowali, nad to, co im per legem naznaczono, ullatenus ichm. panowie posłowie nie pozwolą.

Około obrony R.P. inibunt modos ichm. panowie posłowie cum tota Republica, w czym dajemy plenariam ichm. facultatem. A pospolite ruszenie in casu necessitatis w ręce J.K.M. do drugiego sejmu dadzą, które committent ichm. panowie posłowie prudentiae J.K.M.

A ponieważ obrona R.P. funduje się principaliter in nervo belli, w tym zaś widziemy detrimentum [331] skarbu koronnego, kiedy dawne prawa o składach gnieźnieńskim i toruńskim, i inszych ledwo nie na każdym sejmie reasumowane, nie są in executione, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby observationem pomienionego prawa domówieli się, wywiódłszy, że te składki non praeiudicant pactis z cesarzem jm.⁵⁹³ et liberis commerciis jako per ministros cesarza jm. allegatur. Przy tym lege cavebunt, aby skarb koronny kontraktów z kupcami wrocławskimi in praeiudicium kupców tych województw nie zawierał, i owszem, aby takowe kontrakty per legem publicam na zawsze kasowane były, jako i instruktarz stary i donativum kupieckie, ponieważ nie wiedzieć gdzie się obraca, a o nowy instruktarz instabunt.

Consilium secretum na sejmie grodzieńskim postanowione⁵⁹⁴, jako non convenit cum veteri Reipublicae forma, tak aby per legem skasowane było, urgebunt ichm. panowie posłowie i aby takowe in posterum nie bywały, lege cavebunt.

Stosując się do protestacyjej jm. pana kanclerza koronnego⁵⁹⁵, do grodów naszych województw przesłanych, przeciwko konstytucyjom sejmu grodzieńskiego, które inscia Republica et contra statum in volumen legum weszły, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby i te wszystkie skasowane i anihilowane były.

A że publica głosi fama, że jm. pan podskarbi koronny⁵⁹⁶ posłem będąc do Francji, podczas tej funkcyjej tamże kupił dobra i vasallarum miał poprzysiąc królowi jm. francuskiemu⁵⁹⁷, tedy inquirent o tym ichm. panowie posłowie. A jeżeliby się co pokazało, seriam wezmą cum tota Republica animadversionem et inibunt modos, jako takowe rzeczy repraehendere.

[331v] A ponieważ kwit jm. panu podskarbiemu koronnemu na przeszłym sejmie grodzieńskim ultra mentem województw naszych, salvis jednak dubiis dany, pierwszej

⁵⁹³ Leopold I cesarz. ⁵⁹⁴ Konstytucja sejmu 1678 r. „Deputaci do boku naszego” (Vol. leg., t. 5, s. 269-270). ⁵⁹⁵ Jan Wielopolski kanclerz wielki koronny. ⁵⁹⁶ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁵⁹⁷ Ludwik XIV król Francji.

niż na sejmiku relationis rachunki jego nam są doniesione, urgebunt ichm. panowie posłowie nasi, aby de novo te rachunki ze wszystkich prowentów R.P. czynieli. A jeśliby się sumy jakie pokazały, które by jm. pan podskarbi koronny ultra mentem legis wydał, takowych in rationibus nie przyjmą, a na kwit żaden jm. panu podskarbiemu nie pozwolą, aż wprzód rationem rachunków jego na sejmik relationis przyniosą, w czym fidem, honorem et conscientiam ichm. obligamus.

Na żadne emphiteuses, alienationes, indygenaty, na nobilitacje ullatenus ichm. panowie posłowie nasi nie pozwolą.

Korektura Trybunału, ponieważ wielkiej refleksyjnej potrzebuje, a zatym per magis perimentibus Rempublicam negotiis zmieścićby się teraz nie mogła, przeto ją województwa nasze wolniejszemu zostawując czasowi, ichm. panom posłom iniungunt, żeby na żadną korekturę Trybunału nie pozwalali i ponieważ nam delatum est, że niektórzy chcą iudicata trybunalskie przez sejm znosić, serio przestrzegać będą securitatem et auctoritatem ich, et attendant, aby żadne dekreta trybunalskie, tak ex controversiis, jako i in contumaciis ferowane przez sejm znoszone nie były.

Ponieważ siła libertacyjnej ultra mentem et consensum Reipublicae na przeszłym sejmie grodzieńskim otrzymali [338] niewierni Żydzi, przez co wielka jest ujmą skarbowych prowentów całej R.P., dlatego w tym terminie serio zlecamy ichm. panom posłom, aby takowe uniwersały i libertacje in posterum nie wychodziły i jeźliby wyszły, by lege publica cautum było, że irritari będą i aby na potym Żydzi tak jako przeszłych lat podatki płacili.

Jeżeli kiedy invocanda auxilia Divina, to w ten czas, kiedy humana deesse videntur, aby tedy numen Divinum pomnożeniem chwały swojej tym bardziej ad ferendam opem ojczyźnie naszej excitetur, widząc, że kapłani kongregacyjnej studzieńskiej⁵⁹⁸ cultui Beatissimae intenti sufficientem mieć nie mogą sustentationem, zlecamy ichm. panom posłom naszym wnieść do całej R.P. instancją, żeby kupno pewej wioski Małoszyce⁵⁹⁹ nazwanej, od pomienionych księży nabytej, per constitutionem approbetur.

Do pierwszych dowodów, któremi j.w. jm. pan wojewoda brzeski, generał wielkopolski⁶⁰⁰, augendis decoribus publicis generalstwa wielkopolskiego studet, jako to i w restauracyi poznańskiego i kaliskiego zamków enituit, osobiwie i to momentum, gdy czwartą miarę w młynach, za osobnym J.K.M. przywilejem młynarzom służącą, aere proprio ad perpetuum generalstwa proventum skupień i cesyę in personam suam et successorom generałów otrzymał, aby tedy inkorporacja ta do intraty generalskiej per legem stanęła, media debitae gratitudinis starać się będą o to ichm. panowie posłowie.

Approbationem privilegiorum na cło przy [338v] młynie Tur nazwanym, w województwie kaliskim, powiecie kcyńskim od najjaśniejszych antecesorów J.K.M. jm. panu Florianowi Broniewskiemu, concivi nostri służące, promovebunt ichm. panowie posłowie.

⁵⁹⁸ *Klasztor oo. Filipinów w Studziannej.* ⁵⁹⁹ *Małoszyce, wieś w pow. opoczyńskim, w woj. sandomierskim, sąsiadująca ze wsią klasztorną Studzianna.* ⁶⁰⁰ *Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski.*

Dawno likwidowane jm. pana [Fabiana] Rosna w skarbie koronnym zasługi, jakośmy ichm. panom posłom na sejm grodzieński ad evincendum zalecieli, tak i terazniejszym ichm. zalecamy.

Sukcesorów nieboszczyka jm. pana Piotra Kawieckiego zalecą ichm. panowie posłowie łasce J.K.M., aby z kancelaryjej swojej konsens wydać rozkazał na dobra Herrenhagen w ekonomii malborskiej leżące, ut eo iure gaudeant quo terazniejszy posesor, od którego tych dóbr per cessionem chcą nabyć.

Za jm. panem [Stanisławem] Śmigielskim poborcą kaliskim wniosą instancją ichm. panowie posłowie do J.K.M. i ichm. panów pieczętarzów, aby za mandatem sobie danym nie był sądzony za dworem, ale do Trybunału odesłany, ponieważ do niego dopuszczona apelacja do grodu.

A jako to na województwach naszych szczególne salutis publicae studium wymogło, że konserwacja R.P. in hoc difficillimo casu pro suprema lege wzięwszy, nie zarzucając sejmu przyszłego wielą, lubo słusznemi, desiderii, samę tylko obronę R.P. ichm. panom posłom naszym zleciliśmy, tako też zlecamy ichm. drugie województwa ad eundem zelum zagrać, a J.K.M. p.n.m. [339] prosić, aby po odprawionym, daj Boże szczęśliwie, sejmie przyszłym, sejm dwuniedzielny ekstraordynajny, na którym nasze i inszych provinciarum desideria commodius tractari mogą, złożyć raczył i bez tego do nas nie powrócą.

Przez instancją uczynioną j.w. jm. pana wojewody podolskiego⁶⁰¹ do województw naszych będąc edocti o znacznej stracie wielkich intrat z licznych włości i majątności jm., które cesserunt zawojowanym sposobem nieprzyjacielowi, zlecamy ichm. posłom naszym na zalecenie jm. pana wojewody podolskiego osobiwemu respektowi J.K.M., żeby ex ratione bene merentium proporcjonalne stratom swoim odnieść mógł ukontentowanie.

Spracowane lata na ustawicznej usłudze województw i całej R.P. j.w. jm. pana kasztelana poznańskiego⁶⁰² et omnes conatus do zaszczytu dobra pospolitego tam in toga, quam in sago, mając w osobiwej zawsze konsyderacyjej województwa nasze, jako we wszystkich podawających się okazjach zalecały respektowi J.K.M. p.n.m., tak i na terazniejszym sejmie upraszać będą J.K.M., żeby debitam zasługom tak znacznym swoim otrzymać mógł mercedem z szcudroblowej łaski J.K.M. p.n.m.

Nie tylko województwom naszym, ale i całej R.P. wiadome dobrze zasługi w. jm. pana kasztelana kujawskiego⁶⁰³, których in enumeratione non postremum loco censent województwa nasze monendum, gdy znaczne [339v] sumy od całej R.P. mając sobie per legem publicam przyznane, żadnym sposobem in hac poenuriae Reipublicae, mając bardziej prae oculis dobro R.P., aniżeli commoditates privatae, praeiudicatione ich zatrudniać nigdy spraw R.P. nie chciał i nie myślił, przez co i wiele inszych dowodów życzliwości jej przeciwko R.P. hunc meretur od województw naszych respectum, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby na terazniejszym sejmie łasce J.K.M. p.n.m. merita jm. zalecili.

⁶⁰¹ Stanisław Koniecpolski wojewoda podolski. ⁶⁰² Stanisław Krzycki kasztelan poznański.

⁶⁰³ Spytek Pstrokoński kasztelan brzeski-kujawski.

Interest województwom naszym debita dobrze zasłużonym wypłacać zawsze gratitudine, którą że należyta być rozumieją w. jm. kasztelanowi śrzemskiemu⁶⁰⁴, tak z zasług samego jm., jako i śp. rodzica jm. pana wojewody inowrocławskiego⁶⁰⁵, który cum dispendio toties fortun swoich na zaszczyt i obronę ojczyznej usarskie i pancerne stawiał chorągwie, dlatego committimus ichm. panom posłom, żeby za tak znaczne straty i koszty dla przysługi ojczyźnie stać się mogła ex pane benemerentium jm. panu kasztelanowi śrzemskiemu rekompensa i we wszystkich innych okurencyjach żeby w osobliwym J.K.M. p.n.m. miał jm. pana śrzemskiego respecie, upraszać będą.

Codziennie zapatrują się województwa nasze na zasługi j.w. jm. pana krajczego koronnego⁶⁰⁶ nie tylko województwom naszym, ale i całej R.P. wyświadczone, przyznawają, że we wszystkich okurencyjach, którekolwiekby podawać się mogły, znały zawsze omnem promptitudinem nie tylko do obrady, ale też zaszczytu konserwacji praw i swobód naszych ochotnego. Zawdzięczając tedy tę życzliwość, a do dalszej zachęcając jm., tedy my peculiariter ichm. panom posłom naszym upraszać J.K.M. p.n.m. o godny i tak wielkim należyty meritis jm. respekt.

[340] Zasługi znaczne qua toga, qua sago in Republica ichm. panów Piaseczyńskich, a osobiwie jm. pana kasztelana brześciańskiego⁶⁰⁷ merenti od ojczyznej omnem gratitudinem, aby tedy ex pane benemeritorum J.K.M. p.n.m. chciał recompensare w osobie pomienionego jm. pana kasztelana brześciańskiego, prosić będą J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi.

Wątpić nie trzeba, że J.K.M. p.n.m. jako sprawiedliwy meritorum aestimator, w świeżej fovee pamięci zasługi w. jm. pana Piotra Żychlińskiego starosty waleckiego, światu polskiemu wiadome, tym usilniej tedy suplikować będą J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi o należytej magnitudini eius ex pane bene merentium respekt, aby straty fortunae mille adversitates dla ojczyzny poniesione, munifica dextera ex primis vacantibus compensare J.K.M. raczył.

Magnitudinem meritorum w. jm. pana Wojciecha Konstantego z Goraja Brezy starosty nowodworskiego, nie tylko województw naszych, ale publicum całej R.P. commendat testimonium, kiedy po odprawionej ex commodo et dignitate Reipublicae legacyjej szwedzkiej zalecenie ich futuro regnanti lege publica konfederacyjej warszawskiej R.P. canit, aby tedy tak znakomite zasługi i rekompensy publico iudicio godne, a munifica dextera J.K.M. p.n.m. condignam odniosły gratitudinem, quo exemplo jm. caeteri discant w ojczyźnie naszej esse bonis praemia zalecą jm. quam instantissimo ichm. panowie posłowie osobiwemu J.K.M. respektowi.

Non postremae curae erit ichm. panom posłom merita w. jm. pana starosty ujskiego⁶⁰⁸ nie tylko z wielkich antecesorów, ale i z osoby swojej ojczyźnie zasłużonego, zalecić go osobiwemu respektowi i dispensatrici gratorum dexterae J.K.M., osobiwie mając wzgląd na to, że w ekonomii nowodworskiej a Republica obligowanej mając

⁶⁰⁴ Mikołaj Zakrzewski kasztelan śremski. ⁶⁰⁵ Paweł Ludwik Szczawiński wojewoda inowrocławski. ⁶⁰⁶ Rafał Leszczyński krajczy koronny. ⁶⁰⁷ Stefan Piaseczyński kasztelan brzesko-litewski.

⁶⁰⁸ Andrzej Gembicki starosta ujski.

należytych sumie swojej ob iniudicationem całej ekonomii intrat, raro exemplo nie chciał być upominaniem się pretensyi swojej Reipublicae gravius.

Zasługi jm. pana starosty oświęcimskiego⁶⁰⁹ całej R.P. wiadome i od naszych województw merentur J.K.M. p.n.m. zalecenie, nie przepomnią tedy ichm. panowie posłowie nasi respektom J.K.M. rekomendować jm.

Taž gratitudo województw naszych debetur jm. panu Andrzejowi Zaleskiemu, aby merita jm. toga et sago znakomite respektowi J.K.M. zalecone były, zlecamy tedy to inter non postremas curas ichm. panom posłom naszym.

Wniosą także swoją instancją ichm. panowie posłowie nasi za jm. panem Franciszkiem Żychlińskim bratem naszym, civem bene meritum, aby J.K.M. chciał list z kancelaryjej swojej kazać wydać do cesarza jm.⁶¹⁰ w sprawie jego ratione differentiarum granic między Śląskiem i państwem J.K.M. zachodzącą.

Działo się w Śrzedzie, die 3 decembris a. D. 1680.

Krzysztof z Przyimy Przyjemski marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

10. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o przewlekłych obradach sejmiku przedsejmowego w Środzie i nieudanych zabiegach stronników Jana III – Poznań, 9 grudnia 1680 r.⁶¹¹

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e Fasz. 4, k. 117-122v – oryginał.

Den 29. Novembris 1680

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

Ich lebe der ungezweifelten Hoffnung meiner erste unterthänigste Relation vom 23. Novembris auß Czarnikow⁶¹², worde beÿ E. Churfürstl. Durchl. wol eingelaufen sein, undt sie ihr darauß mit mehren unterthänigst haben vortragen laßen das Sement so der Herr Woÿwode von Pohsen⁶¹³, sowol von der Heÿraht des Printzen Ludowichs Furstlichen Durchl.⁶¹⁴ mit der Princeßin Radziwill⁶¹⁵, alß auch von dem ietzigen Conjunturen des Hoffes fuhret.

⁶⁰⁹ Jan Chryzostom Odrowąż Pieniążek starosta oświęcimski. ⁶¹⁰ Leopold I cesarz. ⁶¹¹ Datę dzienną listu dopasowano do kalendarza gregoriańskiego. ⁶¹² Czarnków, miasto w pow. i woj. poznańskim. ⁶¹³ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁶¹⁴ Ludwik Hohenzollern margrabia brandenburski, syn elektora Fryderyka Wilhelma. ⁶¹⁵ Ludwika Karolina Radziwiłłówna, córka i dziedziczka namiestnika Prus Książęcych, koniuszego litewskiego Bogusławu Radziwiłła. 7 stycznia 1681 r. wyszła za mąż za Królewcu za margrabiego Ludwika Hohenzollerna.

Ich bin darauff folgenden Tages, nachdem ihn der Paroxismus verlaßen, noch einmahl zu ihm gangen, undt habe in beyden [117v] Materien aufs neue unterschiedliche Discourse moviret. Da er dan fast alles, was er Tages zuvor, mit mir conferiret gehabt, wiederholet undt soviel die Heÿraht betrifft blieb er dabey, daß sie der gantzen Republique sehr zu treÿlich sein undt wunschte ihm nach selber solange zu leben, die Früchte davon zu sehen nur dieses wolt E. Churfürstl. Durchl. er vor seiner Person wolmeinende gerahten haben, daß sie das Werk so viel mÿglich zu beschleunigen suchen möchten, undt zwar noch vor dem Reichstage. Dan sollte es biß dahin oder länger anstehen, so stunde zu besorgen der Hoff durfte im Reichstage, ad requisitionem der fürstlichen Radziwilschen Partey, [...]a eine ansehnliche Legation ex communi [118] senatus consilio an E. Churfürstl. Durchl. abzuschicken undt vor den Fürsten Radziwil zu intercediren suchen undt ob er schon wüste, daß eine abschlägige Andtwordt darauff erfolgen worden, so sucht er doch diesen Nutzen darauß zu haben, damit die Republique mit involviret undt also auß der erfolgenden abschlägigen Andtwordt E. Churfürstl. Durchl. einige offense zu wachsen möge.

Dieses alles aber könte durch die schleünige Vollenziehung der Heÿraht vornen Reichstage verhindert, undt dem Hoffe dieselbe Gelegenheit E. Churfürstl. Durchl. einigermaßen zu schaden, dadurch gäntzlich beschnitten werden. Alß ich ihm nochmahlen vor diesen gutten Raht danckte dabeneben auch versicherte, daß E. Churfürstl. Durchl. selbigen in Consideration ziehen wurden, habe ich dabey nochmahlen erinnert, daß man sich woll bey unserm Hoffe nicht so sehr vor [118v] die Concurrantz des Fürsten Radziwils alß wol vor des königlichen Printzen⁶¹⁶ besorgen möchte?

Darauff er abermahl replicirte, daß daran nichts sey, dann solange der König ihm Hoffnung gemacht hette, es bey der Republique dahin zu bringen, daß ihm der Sohn succediren möchte, so hab er auch die Gedancken auff eine Heÿraht mit des Kayßers Princeßin geschlagen, man hette auch durch den kayßerlichen Residenten Surowsky⁶¹⁷ an seines Principalen Hoffe desfalls bereits sondiren laßen, die Andtwordt sey auch taliter qualiter gefallen, daß man darauß so viel wol abnehmen können, daß wan der Printz wircklich den Thron seines Vatern bekleiden wurde alß dan umb die kayßerliche Princessin anhalten wurde, sie ihme auff solchem Fall nicht versaget werden dürffte.

Nachdem aber [119] nun mehrs der Konig die schreckliche Verbitterung der gemuhter gegen sich spurete undt wol absehen könte, daß er mit der Succesion seines Sohns bey seinen Lebzeiten nicht durchzudringen vermöchte, undt daß also nach dem Tode seine Kinder, wan sie in der Crohn Pohlen blieben, nach Erwehlung eines andern Koniges, in der höchsten Verachtung in Leib undt Lebensgefahr würden schweben müßen, so hab er in kurtzer Zeit seine erste Intention geendert, undt suche seine familiam extra Regnum in Franckreich zu fundiren, auch den Printzen hiernechst mit einer französischen Princessin, auß königliche Gebluthe, zu verheÿrahten, zu dem Ende er dan auch bereits mit den Gedancken umbginge, wie er sowoll seine Erbgutter alß was er sonst in wehrender seiner Regierung an Guttern gekaufft, loßschlagen

⁶¹⁶ *Jakub Sobieski najstarszy syn króla Jana III Sobieskiego.* ⁶¹⁷ *Johann Christoph baron von Zierowski rezydent austriacki w Warszawie.*

undt zu Gelde machen oder dem Lothringer im Kauff mit zuschlagen konte. Weil ich nun gerne gewust, wie gemelter [119v] Woÿwode gegen den Lothringer gesinnen sein möchte, brachte ich auff die Bahn, wie der Hertzog von Lothringen ein großes hasardirte, daß er dergestalt sein Fürstenthumb Theils verkauffen Theils vertauschen wolte, da er doch noch nicht versichert sein konte, daß er, sede vacante in Pohlen, unanimi consensu der Stände erwehlet werden würde?

[...] [120] Ich habe hier zu nichts weiter zusagen gewust, alß daß ich mehr gemelten Herren Woÿwoden gebehten. Er wolle sich nach wie vor E. Churfürstl. Durchl. hohes Interesse sowol beÿ dem königlichen Hoffe als auch beÿ der Republique zu beförden bester [120v] maßen angelegen sein laßen undt in nicht manquiren diesen bevorstehenden Reichstag zu besuchen, damit er den guten Patrioten alle Ombrage, so ihnen etwan von Hoffe oder anderen malevolis, wegen der mit der Princeßin Radziwil getroffenen Heÿraht gemacht werden wolte, benehmen undt ihnen den Nutzen so die Republique darauß zu gewahrten desto beßer mündlich vorstellen könnte. Welches er dan auch aufrichtig zu thun Versprach, wan ihn Gott anders auß der Kranckheit wiederumb auffhelffen möchte, so gedächte er gegen medio des Reichstages in Warschow sich einzufinden, weil doch anfänglich nichts sonderliches tractiret werden dürffte.

Nach allem diesen hab ich von ihm mein Abschiedt genommen undt mit deßelben gut befinden meinen Weg weiter auf Pohsen genommen, damit ich dem Landtage zu Schroda so viel neher [121] sein möchte, wo selbsten ich auch balt beÿ meiner Ankunfft verstanden, daß wieder des Hoffes Intention der Prziemski⁶¹⁸ zum Marschall erwehlet worden seÿ, undt obschon besagter Landtag bereits über 8 Tage gestanden, so ist doch bis dato fast wenig oder nichts darauff abgehandelt undt beschloßen worden. Alß daß man fast täglich deliberiret obs beßer seÿ eine gewiße Contribution zu willigen undt Volker zum Turcken Kriege zu werben oder aber dem Könige anheim zu stellen, daß er auff den begebenden Nohtfall die pospolite rosczinie auffbiehten möchte. 2/ daß all diejenigen so zu Landtbohten auff dem Reichstag erwehlet werden wurden zufoerderst ein Jurament ablegen solten von ihrer Instruction keinesweges zu weichen. 3/ denen Landtbohten einen Punct in Instructione mit [121v] zugeben, daß die französischen Gesandten nicht mehr continuirlich beÿ Hoffe residiren sondern nach verrichter Legation undt geendigten Reichstage vom Könige wiederumb dimittiret werden solten. Mit diesen undt dergleichen unnutzen Discursen hatt man bereits eine gantze Woche zugebracht.

Der Crohn Küchmeister Gallecki⁶¹⁹ ist vom Könige gesandtsweise auff diesen Landtag geschickt, undt wurden sich ihrer viel daß der Hoff (nach dem er auch nebst diesen den Castellan von Kyoff Herrn General Niemeritzen⁶²⁰ undt den Starosten von Koszan⁶²¹ auff diesem Landtage gebraucht) es dennoch nicht verhindern können,

⁶¹⁸ Krzysztof Przyjemski kasztelanic chełmiński, marszałek sejmiku przedsejmowego w Środzie.

⁶¹⁹ Kuchmistrz koronny Franciszek Zygmunt Galecki pełnił funkcję posła królewskiego na sejmik przedsejmowy w Środzie. ⁶²⁰ Stefan Niemirycz kasztelan kijowski. Stanowisko generała artylerii uzyskał w 1664 r. od elektora brandenburskiego Fryderyka Wilhelma. ⁶²¹ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański.

daß der Priemski zum Marschall erwehlet worden wehre. Die meisten schreiben es des Koniges Kranckheit zu, daß weder er noch auch die französische Gesandten mehr Geldt darauff spendiren wollen.

[122] Ich habe einen von meinen Leuthen unbekanterweise, nacher Schroda zum Starosten Brezam⁶²² undt auch an den Kwilecki⁶²³ geschickt, undt sie dienstlich ersuchen laßen, daß sie beyderseits vigiliren möchten doferne etwas von königlicher Seiten, sowol wegen des Dantzker Post wehsens als auch von der Heÿraht der Princessin Radziwil proponiret werden sollte. Beyde haben sich sehr favorabel hierauff erklehret undt E. Churfürstl. Durchl. Intresse nach Möglichkeit zu beobachten versprechen, absonderlich aber last mir der Herr Starost Breza sagen, daß er die königliche Instruction, so der Gallecki mitgebracht hette, von Anfang bis zu Ende mit Fleiß durchgelehren habe, fünde aber von beyden oberwehnten Sachen, das geringste nicht drinnen, es müste dan sein daß er noch was à part in commissie vom Könige habe undt durch andre Creaturen von Hoffe incidenter vorbringen ließe, welches er doch nicht wol glauben könnte, solt es aber geschehen, so wolt er der von mir ihm gegebenen Information nach, schon darauff [122v] zu andtwordten wißen, mir auch, sobald der Landtag sich endigen wurde von allen was beschloßen worden, eine genungsame Information schicken.

Ich habe indeßen resolviret zu dem Herrn Castellan von Pohsen Kricki⁶²⁴, so unfertig von hier auff einem seiner Gutter^b krank liegen soll⁶²⁵, zu gehen undt auch ihm E. Churfürstl. Durchl. Intresse bester maßen zu recommendiren.

Die ich hirnechst in des alwaltenden väterlichen Obacht zu langem Leben undt glucklicher Regierung getreulichst empfehle, zu dero beherlichen Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsambster Diener J. Scultetus

Pohsen, den 29. Novembris 1680

^a *W tym miejscu skreślone słowo suchen*

^b *Sprostowano pomyłkę pisarza, który wpisał tutaj słowo gultter zamiast Gutter*

⁶²² Wojciech Konstanty Breza starosta nowodworski, wieloletni konfident wywiadu brandenburskiego. ⁶²³ Adam Kwilecki szlachcic wielkopolski, współpracownik agenta brandenburskiego. ⁶²⁴ Stanisław Krzycki kasztelan poznański. ⁶²⁵ Udział w sejmiku przedsejmowym w Środzie uniemożliwiła Stanisławowi Krzyckiemu poważna dolegliwość – leżał chory na puchlinę wodną w swym podpoznańskim majątku ziemskim (J. Scultetus do elektora Fryderyka Wilhelma, Kostrzyn nad Odrą 7/17 grudnia 1680, GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen) Nr. 27 e Fasz. 4, k. 123).

Relacja Joachima Scultetusa o sejmiku przedsejmowym – Poznań, 29 listopada /
[9 grudnia] 1680 r.⁶²⁶

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 2999 I (Teki Lukasa), k. 152 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

Sejmik średzki zaczęty 23 listopada (?) obrał przeciwnika dworu [Krzysztofa] Przyjemskiego marszałkiem. Przez cały tydzień radzą nad tym, po pierwsze czy na pobory przyzwolić, czy też [królowi Janowi III] Sobieskiemu zostawić wolę, by (na wypadek wojny tureckiej) zwołał pospolite ruszenie, po drugie, żeby posłowie obrani z sejmiku na sejm przysięgli, że nie odstąpią od danej im na sejmiku instrukcji, po trzecie, żeby zażądać wyekspediowania posłów francuskich skoro sprawią swe poselstwo. [Jan III] Sobieski wysłał kuchmistrza [koronnego Franciszka Zygmunta] Gałęckiego, [Stefana] Niemirycza (kasztelana kijowskiego) i starostę kościańskiego [Jana Stanisława Korzeniewskiego], zięcia kasztelana poznańskiego [Stanisława] Krzyckiego chorego na puchlinę, podobnie jak starosta kościański, pozyskanego przez [Jana III] Sobieskiego na sejmik, ale (dla skąpstwa swego) nie mógł przeszkodzić wyborowi Przyjemskiego.

11. Informacja o sejmiku w liście Jana Proskiego starosty nakielskiego do Jana Gnińskiego wojewody malborskiego – Środa, 15 grudnia 1680 r.

Rp. *AGAD, AZ, 2855, s. 64-65 – oryginał.*

[...] Sejmik nadspodziewanie zgodnie stawa, gdy w reces wszystkie materie, a tylko szczególną obroną panów posłów wyprawiamy, prosząc, jeżeli będzie czas pogodny o dwuniedzielny sejm exorbitantiarum. Wszyscy się zgadzamy na wojnę i na aukcją wojska, lubo przez wyprawy, lubo jako się R.P. będzie zdało, insuper pospolite ruszenie w ręce K.J.M. dają, jeżeli będzie potrzebne. [...] A że tu przyszła wiadomość o śmierci jm. pana [Macieja] Niegolewskiego chorążego wschowskiego⁶²⁷, pokornie proszę o chorągwo wschowskie na mego stryjecznego pana Franciszka Proskiego, chociażby 100 czerwonych zł za nie i drugie ofiarować. [...]

⁶²⁶ Stanisław Łukas podał tylko datę dzienną w kalendarzu juliańskim – 29 listopada 1680 r.

⁶²⁷ Wiadomość nieprawdziwa, Maciej Niegolewski zrezygnował z urzędu dopiero w 1702 r.

20. Sejmik relacyjny w Środzie, 15-17 lipca 1681 r.

1. *List Jana III do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, z informacją o zerwaniu sejmu przez Wielkopolanina – Warszawa, 30 marca 1681 r.*

Rp. *Silva rerum w zbiorach prywatnych, s. 326-327 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczolta: List Króla jm. Jana III do pana wojewody brzeskiego kujawskiego, generała wielkopolskiego Jana Opalińskiego de fato rozerwanego sejmu przez Przyjemskiego.*

Jan III z Bożej łaski król Polski etc.

W., uprzejmie nam miły. Lubo nie wątpimy, że *velox in adversis fortuna* to nasze do uprzejmości waszej uprzedziła pisanie, i co tu *infeliciter actum*, już dotąd po całym rozgłosiła świecie. Z tej jednak, którą uprzejmość wasza osobiwie *ferimur inclinac-*jej, zdało się nam *acerbitatem* żalu tego uprzejmości waszej udzielić, który z sejmu świeżo (żał się Boże) zerwanego ponosimy.

Dziewiętnaście całych niedziel *pondus et aestum* ustawicznych prac i usiłowania na powszechnej *sustinuimus* obradzie, wczasom i zdrowiu nie folgując, aby to tylko in *effectum* przynieść, co R.P., wspólnej tej matce naszej *fructuosum et salutare* być mogło, aliści tak *usilne conatus* nasze po uprzątnionych za szczerą aplikacją naszą tak siłu trudnościach, po umówionej przez stany R.P. wojsk liczbie, po danych już od województw deklaracjach, tak wielkiego czasu dzieło protestacja ur. Władysława Przyjemskiego, nie unoszonego młodzika, który pierwszy dopiero raz in *hanc descendit* arenam, *velut uno sustulit ictu, summo* wszystkich stanów R.P. *scandalo*, które tu przez tak długą rezydencją niepolicone czynić musiały *expensa*. Nie schodziło in *tanto discrimine* na pilnym staraniu naszym, i owszem żadnego nie opuścili sposobu, którym by tylko ta płochota *accurari* mogła. Wybiegły za odchodzącym z pierwszą protestacją, *magna utriusque senatus numina*, zatrzymując onegoż, ale co in *pharmacum* *cedere* miało, to in *toxicum* się obórciło, bo większym zajątrzniony jadem, do senatu powrócił, głośno wołając, jakoby go *zniewaga* na *warcie* potkać miała, co *mera* była *calumnia*. Odjechał tedy już gotowe (skąd jawnie *patit*, że *praemeditatum* było *scelus*) mając w *godpodzie* konie i tak się utaił był, że go ledwie wytrąbiono. Lubo *tandem* przez ur. chorążego koronnego⁶²⁸ *reductus ad senatum*, przywrócił *activitatem*, ani mu *przecie non immutaverat*, i nic się wymyślić nie mogło, co by jego taki upór miało przełamać. *Induratum cor* i nie wiedzieć, *suo ne ingenio*, czyli też *alieno afflatus spiritu* *pertinaciter* w swojej trwale zawziętości, tak że gdy już *votiva spes* sejmu do brzegu przybyła, die 24 *praesentis*, to jest w samą sobotę święteczną, znowu *praetextu* niepozwalania na *prolongacją* i świecie wyszedł, tę dawszy deklaracją, że na kontynuacją sejmu pozwala, *inquantum*by się tego dnia i bez świec skończył. Na którą deklaracją,

⁶²⁸ Hieronim Augustyn Lubomirski chorąży koronny.

gdy summo cum impetu i fervore rzucały się województwa do deklaracyjej i one feliciter odprawiwszy, Korona i W.Ks.L. haesit per magna nomina, nie chcąc ich continuare, i ea conditione dawały deklaracyje, aby się do pożegnania wrócił, non deerent w. biskupi i senatorowie, i ur. marszałek poselski szukając go w gospodzie, ale investigabiles były viae eius. Żał się Boże, iż ten necus na tak rodowity dom, którego od wieku illibata była fama, jest wciągniony, a jeszcze tych województw, które zawsze zelo patriam erga inszym praeire zwykły. Zapatrzył się był świat chrześcijański, a ci osobliwie principes, od których albo koniunkcyjej (jako to Moskwa), albo innych obiecanych spodziewaliśmy się subsidia, aliści wszystkich vota elusa, wszystkich ekspektacyje unius malitia oschnąć musiały, [327] a nasza wcale frustrari nadzieja, kiedy i koniunkcyja nie doszła z Moskwą i wszyscy się poczawszy od Ojca św.⁶²⁹, od swoich cofną się obietnic. R.P. zaś infida z tak ciężkim nieprzyjacielem pace prawie inermis zostaje. Aż z Ukrainy odbieramy wiadomość, że się Tatarowie ku Kamieńcowi ściągają, Turcy się też w Wołoszech kupią, incertum jeszcze, dokąd się obróć. Otolí przecie in tam deplorato ojczyzny statu, z czulego nie spuszczaemy starania, ale serio konserwacyjej incumbimus onejże, inito cum statibus Reipublicae consilio, przez uniwersały nasze sejniki złożemy, na które zupełną rerum gestarum et infectarum damy informacyją, per sacra patriae obtestando, aby synom tej cnej matki decus et securitas, a informacyją per sacra patriae obtestando, aby synom tej cnej matki decus et securitas, a nade wszystko wiara święta i świątnice pańskie były curae. Co nam dlatego wszystkiego uprzejmości waszej zdało się deferre, abyś pro dexteritate sua pavidos et ignaros de rerum statu umiał informare, i w tym utwierdzać, aby nie desperowali, ale owszem, tanto impensius mieli ad conservandam patriam media, nie dając sinistris interpretationibus i zawziętościom złości ludzkiej wiary. Co prudentiae uprzejmości waszej i namienić sufficeret, któremu dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy. Dan w Warszawie 30 martii a. 1681, panowania naszego 7 a.

2. *Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 14 czerwca 1681 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 179, k. 131 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Jacek Zakrzewski w dniu 26 czerwca 1681 r. [feria 5 post festum Natalis Sancti Joannis Baptistae proxima a. D. 1681].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 143, k. 320-321v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 179, k. 145 – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 68, k. 241 – oryginał.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 4.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

⁶²⁹ *Innocenty XI papież.*

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Wiadomo to już zapatrującemu się na sprawy nasze chrześcijańskiemu światu, a pogotowiu całej R.P. być musi, jakośmy omnem curam et sollicitudinem nostram przy odżałowanym przez kilka miesięcy zdrowiu na to obracali, aby sejm przeszedł, od którego szczęśliwego dokończenia cała tej R.P. pendebat securitas, do pomyślnego dobrały zgonu. Jakoż poszczęścił Pan Bóg pobożnym intencjom naszym, że już ad optatum terminum za zgodą wszech stanów namówione dobijały się rady et communi omnium concursu publiczna in securo stawała obrona. Ale invidit fortuna caeptis, potrafiła w to niepomahowana na zgubę ojczyzny zawziętość, że tantum 19 niedziel opus nieodżałowanym zepsowała rozerwaniem.

Oddaliśmy zaraz to publicum crimen w ręce Boskie, w tychże samych publiczną obronę, securitatem państw od Boga nam powierzonych. Żeby zaś po straconym sejmie pod rządem naszym R.P. bez obrony nie zostawała, nie folgując nic tak długiej pracy naszej, nec dato post tot exactas curas interstitio, rzuciliśmy się do walnej posejmowej rady, na której cokolwiek ad conservationem publicam et momenta rerum należało, z przytomnym senatem in frequentia zgromadzonych stanów tej R.P. adaequata media umówiliśmy i o tym wszystkim, czego by się cała R.P. in hoc publico straconego sejmiku naufragio trzymać i spodziewać mogła, ojcowską za wzięciem pewniejszej z stolicy wiadomości, całej R.P. na tejsze radzie deklarowaliśmy donieść przestrożę.

Że tedy już nieodmienną od cara jm. moskiewskiego⁶³⁰ oraz i listem ur. rezydenta naszego⁶³¹ de data 23 mai z Konstantynopola odbieramy wiadomość, iż za interpozycją chana krymskiego⁶³² z Portą Otomańską do lat 20 zawarty pokój, tamtemu narodowi omnem obiecuje securitatem. Zagajone zaś przez takroczny przy dyslimitacyjnej Podola traktat, rozgraniczenie Ukrainy proportionatam każe obmyślić securitatem. Aby R.P. publicznej consulere obronie et de ulterioribus suis mogła disponere fatis i oraz unicum spem praesidii publici in hoc numero zostawające wojsko, tak jak przez repartycją lwowską na województwa się dostało, w zatrzymanej zapłacie i idących ćwierciach in his excubiis asekurowane zatrzymać mogła, na to wszystko uprzejmościom i wiernościom waszym sejmik na miejscu zwyczajnym w Śrzedzie na dzień 15 miesiąca lipca składamy. Na którym ante omnia ur. posłom, którzy tu od województw i ziem na sejm wyprawieni byli zlecamy, aby tanti conatus nostri i tego wszystkiego co na przeszłym sejmie umówione było, uprzejmościom i wiernościom waszym realem uczynili relationem.

Że zaś rzadko nieszczęście pojedynkiem chodzi et ubi magna caepere infortunia praecipiant, kiedy i z świeżej, jakośmy namienili, z Konstantynopola wiadomości nam certo constat i z poblizszych miejsc poufałe przestrzegają nas przestrogi o koczujących nad Chocimiem ordach, a większej z sołtanami z Krymu w pogranicze wołoskie ściągającej się potencji, żeby tak wielka tempestas inermem nie znalazła Rempubli-

⁶³⁰ Fiodor III car Rosji. ⁶³¹ Samuel Proski rezydent Rzeczypospolitej w Turcji. ⁶³² Murad Girej chan krymski.

cam, kiedy inszych R.P. nie zostawiła sobie ad quemvis casum et periculum zaszczytu nad własne siły swoje, którymi in tantum corpus z dawna exercuit, recurrimus do powszechnego tej R.P. praesidium, ad firma civium pectora, do pospolitego ruszenia, hunc murum ahaeneum adversus omnia pericula stawiamy i oraz tym uniwersałem naszym wszelaką według dawnych praw de expeditione bellica napisanych zalecamy i przypominamy gotowość. Ad quem finem inhaerendo constitutioni sejmu grodzieńskiego, strzeż Boże, casum aliquem na R.P. jedne wici za dwoje wydać wcześniej rozkazemy.

Co wszystko do wiadomości uprzejmościom i wiernościom waszym podawając po urzędach grodzkich mieć chcemy, aby ten uniwersał nasz po województwach i grodach publikować rozkazali, inaczej nie czyniąc dla łaski naszej i powinności swojej. Na co dla lepszej wiary uniwersał ten ręką naszą podpisany, pieczęcią koronną stwierdzić rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 14 miesiąca czerwca r. P. 1681, panowania naszego 7 r.

Jan Król

Locus sigilli

[Książdz] Stanislaus Krajewski [regent koronny]

3. *List Jana III do Rafała Leszczyńskiego krajczego koronnego na sejmik relacyjny w dniu 15 lipca 1681 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 178, s. 621-622 – kopia:* Kopia listu J.K.M. do jm. pana krajczego koronnego na sejmik średzki po die 15 iulii 1681.

Jan III.

Ur., uprzejmie nam miły. Że ta jest maxima wszystkich, którzy parricidali ausu sejmowe, a jeszcze pod te czasy abrumpunt consilia, starać się o to, ut cum male fecerint, bene audiant, nie masz nic tak płonnego, czego by in patrociniū facinoris zasięgnąć mieli, nie wątpimy, że i teraz na to się silić będą, aby przeciwnemi prawdzie informacyjami, sinistris delationibus, mogli popularibus auris fucum facere, sceleriquae nefando nomen virtutis imponere.

Zaczym lubo ojcowską naszą miłość przeciwko spółnej tej ojczyźnie evincunt ustawiczne pieczołowania nasze, nie mniejsze na sejmach, jako i w obozach trudy, i fatygi zdrowia i życia niepowetowane dispendia, lubo narody i stany tej R.P. na niedoszłym sejmie integritati nostrae dadzą testimonia i pokażą, że in materia podatków tak scrupulose, a prawie uncatim ważyliśmy tę drogą krew wycieńczonych fortun i substancyi województw, ziem i powiatów wszystkich, że przez publiczne deklaracyje obligowaliśmy się in solo casu, a saeculis pożądaney moskiewskiej koniunkcyi szafować oną.

In causa zaś suspicionum de bello, któremu ex vicinis nostris inferendo pod obowiązkiem sumienia nasze deklarowaliśmy, że żadnej już in privato urazy nie mając ni do kogo, in publicis zdanie i wolą naszą szafować zawsze chcemy do inklinacyjej stanów R.P., lubo w ostatku tym samym żeśmy wszystkie obices et fomites difficultatum znieśli, i pożądanego z dwuniedzielnnych aplikacyi naszych czekaliśmy skutku. Jednak że to wszystko nie mogło powściągnąć a praemeditato scelere zawziętości, która nie mając już żadnego in publico praetextu, nową ex impostura przeciwko [622] halebarnikom naszym rościć poczęła urazę, ale gdy i ta ad testimonia in facie Reipublicae dała przez w. wojewodę wileńskiego⁶³³ i ur. marszałka stanu rycerskiego⁶³⁴, jako cień jaki zniknęła, a tym na sejmową złożyli konkluzyje, które, gdy ochotnie lubo nie bez żalu supersortem tej ojczyzny liczyć kazaliśmy, albo plus oferencyją, albo extrema malevolentia vicit tandem pios conatus nostros i już per aperta ad suprema tej ojczyzny itum est fata.

Toż tedy uprzejmość wasza pro zelo in publici ne gloriatur quispian in inquitibus suis pro studio redi, i z tej, którą osobie naszej królewskiej oświadczać życzliwość, jako na przeszłym sejmie przytomnym nie pozwolisz przeciwnym i złośliwym udaniom na sejmiku województw wielkopolskich tak wiele dowodzić, żeby sobie ad praesens favorem popularem zjednawszy, grande posteris licentia ufundowała exemplum, co obszerniej w. z urodzonym starostą kościańskim, rejentem kancelaryi naszej koronnej⁶³⁵, któremuśmy hanc zlecili prowincyją, z uprzejmości waszej wyrozumi. Cokolwiek zaś od uprzejmości waszej mieć będziemy dowodów zwykłyj jego przeciwko nam et in publicum życzliwości, osobliwą łaską naszą pensare nie zaniechamy. Dobrego zatym zdrowia od Pana Boga życzymy.

4. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15 lipca 1681 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 763, k. 431-432v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Krzysztof Woźnicki w dniu 25 lipca 1681 r. [sub actu iudiciorum ante Mariae Magdalene 1681 et festum Sancti Jacobi Apostoli].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 299, s. 296-297 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 143, k. 337v-341 – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Nakło 125, k. 263-264v – oblata; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Wschowa 179, k. 206-207 – oryginał; **Rp. 6** AP Poznań, Gr. Konin 68, k. 226-226av – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu do Śrrody za uniwersałami J.K.M. zgromadzili, do wiadomości donosimy.

Odebrawszy z uniwersału J.K.M. p.n.m. i informacyi ichm. panów posłów naszych wiadomość o zerwanym sejmie przeszłym, a nie chcąc in hoc difficili casu deesse Reipublicae, aby wojsko in obsequio R.P. zostające, w zasługach swoich ukontentowane

⁶³³ Michał Kazimierz Pac wojewoda wileński, hetman wielki litewski. ⁶³⁴ Hieronim Augustyn Lubomirski chorąży koronny, marszałek sejmu w 1681 r. ⁶³⁵ Jan Korzeniewski starosta kościański, regent kancelarii koronnej.

było, na zapłatę chorągwiom i regimentom podług repartycji Komisyyj Lwowskiej na województwa nasze przychodzącym, uchwalamy czworo podymnego podatku ze wszystkich miast, miasteczek i wsi J.K.M., duchownych i ziemskich. Który to podatek wszystkie miasta, miasteczka i wsie secundum abiurata anni praesentis pro primis diebus octobris do rąk ichm. panów poborców naszych, laudo anteriori naznaczonych, to jest jm. pana Jana Gurowskiego w poznańskim, a jm. pana Kaspra Żychlińskiego w kaliskim województwie oddawać będą powinni. A ichm. panowie poborcy z tych podatków, nie obracając ich na co inszego, ostatnie dwie ćwierci, które się ultimis diebus praesentis kończą, chorągwiom i regimentom wyżej mianowanym płacić będą powinni.

Szeleżny i czopowy podatek na sejmiku przeszłym przedsejmowym uchwalony, ad praesens ciągnący się, tak deklarujemy, aby w miastach i miasteczkach czopowe i szeleżne co kwartał, a we wsiach szeleżne co pół roku wydawane było. Wybierania zaś wszystkich podatków ichm. panowie poborcy względem domów ogniem pogorzałych, de nova radice erygowanych według konstytucyi libertationis sejmu grodzieńskiego, także i według laudum sejmiku naszego anni 1675 sprawić się powinni.

Do słuchania [431v] rachunków ichm. panów poborców województw naszych naznaczamy ichm. panów komisarzów, to jest j.w. jm. pana Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewodę poznańskiego, jm. pana Jana z Bnina Opalińskiego wojewodę brzeskiego, generała województw naszych, jm. pana Piotra z Bnina Opalińskiego wojewodę łęczyckiego, jm. pana Wojciecha Brezę kasztelana poznańskiego, jm. pana Kazimierza Grabskiego kasztelana śremskiego, jm. pana Rachwała na Lesznie Leszczyńskiego krajczego koronnego, jm. pana Piotra Żychlińskiego podkomorzego kaliskiego, jm. pana Dobrogosta Bełęckiego sędziego poznańskiego, jm. pana Kaspra Modlibowskiego stolnika poznańskiego, jm. pana Piotra Ossowskiego stolnika wschowskiego, jm. pana Malchra Gurowskiego podczaszego poznańskiego, jm. pana Kazimierza Gałęskiego podstolego wschowskiego, jm. pana [Adama] Molskiego pisarza ziemskiego kaliskiego, jm. pana Jana Cerekwickiego starostę średzkiego, jm. pana Wojciecha Bułakowskiego pisarza grodzkiego poznańskiego, jm. pana Jakuba Wilkoterskiego pisarza grodzkiego wschowskiego, jm. pana Andrzeja Zaleskiego, jm. pana Chrystiana Kierskiego, jm. pana Kazimierza Dzierżbińskiego, jm. pana Jakuba Bleszyńskiego sędziego bydgoskiego, jm. pana Jana Morawskiego, jm. pana Stanisława Kobierzyckiego, jm. pana Miłkołaja Bardskiego, jm. pana Fabiana Rosna, jm. pana Hieronima Ponińskiego cześnika wschowskiego, marszałka koła naszego.

Którzy to ichm. panowie komisarze zjachawszy się do Poznania pro die 28 iulii, aliquorum absentia non obstante, od ichm. panów poborców rachunki odbiorą i relationem tego na sejmik przyszły deputacki nam przywiozą. Dla czego obligujemy wszystkich ichm. panów poborców naszych i tych, którzy się za jakimkolwiek sposobem wybierania podatków tykali, aby tam na ten czas [432] compareant i sufficientem egzakcyi swoich wszystkich in genere podatków uczynieli rationem. Tamże pro eodem termino jm. pan żupnik bydgoski⁶³⁶ z pieniędzy za przedaną sól województw wziętych, z dystrybuty zaś soli na przyszłym sejmiku deputackim przed tymiż ichm. pany ko-

⁶³⁶ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

misarzami rachować się będzie powinien. Oprócz których ichm. panów komisarzyw wolno będzie każdemu z braci adesse wszystkim pomienionym rachunkom.

A ponieważ jm. pan podsędek poznański⁶³⁷ za ichm. panów duchownych pogłównego z naszych pieniędzy niemalą skarbowi koronnemu erogował sumę, którą za asekuracją jm. ks. biskupa poznańskiego⁶³⁸ powrócić ichm. duchowni nam obiecują i powinni, dlatego jm. pana podsędkę poznańskiego od wybierania tego podatku uwalniamy i na przyszły komisji delata insolubilia za funkcji jm. przyjąć pozwalamy, które per relationem authenticam ichm. panów burgrabich ex actis depromptam według uchwały dawniejszej, produkować będzie powinien. Solubilia zaś wszystkie do rąk jm. pana burgrabiego poznańskiego⁶³⁹ oddać jm. zlecamy. Które beneficjum i inszym ichm. panom poborcom służyć ma.

Mając w osobliwej konsyderacyi nie tylko eximia in Rempublicam w. jm. pana krajczego koronnego⁶⁴⁰ merita, ale też i to, że obszerne facultates jm. w województwie poznańskim vel maxime skarb województwa tego augent, chorągiew usarską jm., która do płacy województwa kaliskiego przeznaczona była, przenosimy do województwa poznańskiego, a na to miejsce czterdzieści dragonii z regimentu J.K.M. i czterdzieści ludzi pieszych z regimentu białocerkiewskiego, którzy do województwa poznańskiego należeli, do płacy województwa kaliskiego ordynujemy.

Jm. pan [Stanisław] Śmigielski komornik poznański, że przez sukkolektora swego kaliskiego, który mu zbiegł, ma znaczną szkodę i sufficientem notitią wybranych przez niego [432v] podatków mieć nie może i o niego jest w akcji z miastem Kaliszem, tedy deklarujemy, że do przyszłego sejmiku przedsejmowego asygnacyje do jm. pana Śmigielskiego wychodzić nie mają.

Mając przestrożę, że w różnych kuźniach szabelnych małopolskich pod cechą szabel wyszyńskich bronie robią i one na różne miejsca, ale osobliwie do województw naszych rozwożą, co in praeiudicium szabelni wyszyńskiej i R.P. dzieje się, tedy zabiegając temu laudo praesenti postanawiamy, żeby z inszych szabelni broni pod cechą wyszyńską zamkową i rzemieślniczą nie ważył się nikt do województw naszych wozić ani one kupować i za wyszyńskie przedawać, sub confiscatione towaru tandem et poena infamiae w grodzie najbliższym ex instantia tak haeredis Wyszyzny, jako i każdego iniuriati vindicanda.

Wsie panien zakonnych świętej Klary konwentu kaliskiego, Skrzypnę⁶⁴¹ i Wolę⁶⁴², mając wzgląd na konsolację ich, od zatrzymanego podatku pogłównego autoritate praesentis laudi uwalniamy.

Które to laudum jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do akt grodzkich podać zlecieliśmy. Działo się we Śrzedzie, dnia 15 miesiąca lipca r. P. 1681.

Hieronim Poniński cześnik ziemie wschowskiej, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego.

Locus sigilli

⁶³⁷ Andrzej Mieszkowski podsędek poznański. ⁶³⁸ Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁶³⁹ Jan Gurowski burgrabia poznański. ⁶⁴⁰ Rafał Leszczyński krajczy koronny. ⁶⁴¹ Skrzypna (obecnie Skrzypnia), wieś w pow. kaliskim i woj. kaliskim. ⁶⁴² Wola, wieś w pow. kaliskim i woj. kaliskim.

5. *Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15 lipca 1681 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 763, k. 384-385 – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 299, s. 297-299 – oblata; **Rp. 3** AGAD, APP 133, s. 89-91 – ekstrakt z grodu poznańskiego.

Instrukcja poznańskiego i kaliskiego województw do Śrrody pro die 15 iulii roku 1681 za uniwersalami J.K.M. zgromadzonych, ichm. panom posłom do K.J.M. wyprawionym, to jest jm. panu Janowi Cerekwickiemu staroście średzkiemu i jm. panu Franciszkowi Żychlińskiemu dana.

Jaką w sejmie przeszłym vindicandae ab ultimo casu Reipublicae pokładaliśmy nadzieję, mówi vel tacentibus nobis instrukcja, którą ichm. panów posłów sejmowych obstrinxeramus, kiedy positis desideriis województw naszych i wolniejszemu czasowi relictis, do samyjr obrony R.P. rzucić się zlecieliśmy, złożywszy w tym razie spes et vota nostra na ojcowskie J.K.M. p.n.m. pieczołowanie. Aliści kiedy po tak długich paternae J.K.M. sollicitudinis momentach wyglądamy optatam nadziei naszych adorem, podcina uno ictu wszystkie expectationes nostras fatalis zerwanego sejmu exitus, który jak ciężko serca nasze przeraził, impar jest opisaniu omniae ingenium.

Indolemus nie tylko malis tej ojczyzny, ale i tak wielkim J.K.M. p.n.m. fatygom, którego pożądanym skutkiem [384v] meruerant coronari. Za które chcąc jako najbardziej winną J.K.M. p.n.m. wyświadczyć wdzięczność, niesiemy in levamen paterni J.K.M. pectoris spólny żal nasz, zlecając ichm. panom naszym, aby przy powitaniu i pocałowaniu ręki walecznej J.K.M., przy aprekcacji szczęśliwego w długie lata panowania, oddaniu wiernego poddaństwa, podziękowali J.K.M. p.n.m. za podjęte fatygi i usilną do szczęśliwszego skończenia sejmu aplikacją i wszystkie pro bono et conservatione R.P. zdrowia i wczasów pańskich impensas należytą imieniem województw naszych venerantur submisją, upewniając o statecznyj jako wiernych poddanych decet ku J.K.M. p.n.m. życzliwości, fortuny i zdrowia nasze dostojęństwu J.K.M. dovovendo.

Oddawszy tak winne J.K.M. p.n.m. podziękowanie, upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi aby J.K.M. p.n.m., nie uważając tak wielu in irritum padłych około konserwacyi naszej sudores, nie raczył hoc difficillimo casu deserere Rempubicam et paternas od niej oddalać curas, ale z wrodzonej ku tej ojczyźnie dobroci solito na rozerwane sejmy anthidotho pro temporis necessitate całości et securitati jej ojcowsko providere raczył.

Uskarżają się przy tym ichm. panowie posłowie na wielką obywatelów naszych opresyją od ichm. panów dzierzawców żup samborskich, którzy egzekucyjami przez strażników swoich agrawują miasta J.K.M., duchowne i ziemskie, gościńców według prawa nie pilnując, tylko soli po komorach i domach szukając, wielkie szkody ludziom czynią, upraszać będą, aby J.K.M. p.n.m. [385] powagą swoją zabieżeć temu raczył. Nie przepomnią i na to uskarżyć się, że cena soli in immensum podniesiona tak dalece, że beczka do 11 zł przyszła.

Doniosą i w tym wielką województw naszych krzywdę ichm. panowie posłowie, że sól szlachecka już nas przez dwie lecie nie dochodzi z wielką województw szkodą,

a dzierżawców żupnych zyskiem. Upraszać będą, aby ta zatrzymana sól oddana była i na potym punktualniej województw naszych dochodziła.

Którą to instrukcją ręką jm. pana marszałka koła naszego podpisaną, do akt grodzkich podać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, die et anno quibus supra.

Hieronim z Ponina Poniński cześnik ziemi wschowskiej, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego

Locus sigilli

6. *Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Śrzedzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r.*

Rp. NGAB, *Fond 694, opis 8, nr 3, k. 57-61v – kopia*: Relacja sejmiku śrzedzkiego 15 iulii zwołanego.

15 Iulii. Sejmik ten tak ludny w szlachtę, że nie pamiętają ludniejszego. Po zagajeniu było kilka głosów invalidando ten sejmik, że relationis być nie może, bo bezprawnie, i stanęło, że tylko informationis, a na obmyślenie płacy wojsku. Marszałkiem został jm. pan [Hieronim] Poniński cześnik wschowski. Relacją albo informacją sejmu czynił jm. pan poznański [Wojciech Konstanty] Breza, przeciw zaś accusando jm. pana [Władysława] Przyjemskiego, że gdyby był 3 godziny poczekał, to by był sejm stanął. Po tym jm. pan stolnik kaliski⁶⁴³, tandem jm. pan Przyjemski dawał iustificationem zerwanego sejmu, dawszy trzy racyje. Pierwsza, że propozycja od tronu nie zgadzała się z propozycją sejmikową, [57v] bo na sejmik obrona tylko R.P., a na sejmie pax an bellum. Druga, żeby był na was bez was tak straszną wojnę przyniósł i podatki tak wielkie, które czas i długość sejmowania ius excluderat effectum sancitorum. Trzecia, że do niczego czas nie upłynął, możemy tego wetować drugim sejmem, który być może in autumnno, przez zimę podatki składać, a na wiosnę wojować, nad to częste przestrogi bywały, że Moskwa struktowała, jakoż się to pokazało.

Byli zaraz głosy żwawe o zerwanie sejmu, ale znalazło się przecie [takich] co nie dali opprimere jm. pana Przyjemskiego. Jm. ksiądz nominat chełmiński [Kazimierz Jan] Opaliński żwawie także przeciwko jm. panu Przyjemskiemu mówił, przez co widzieli na oko szlachta, [58] że to była res instructa ode dworu. Jm. pan krajczy koronny⁶⁴⁴, także drudzy dependentes ab aula chcieli sądzić jm. pana Przyjemskiego i żeby nie był in posterum poselstwa capax, żeby przeprosił publicae K.J.M., ale nadspodziewanie drudzy, ex quidem maior pars, bronili pana Przyjemskiego i publice niektórzy dziękowali. I byłoby przyszło do hałasu, gdyby nie głos jm. pana wojewody brzeskiego⁶⁴⁵, który rzekł: „Ani chwalić, ani oni ganić nie mogą, ani też radzić, żeby co na jm. stanęło,

⁶⁴³ *Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski.* ⁶⁴⁴ *Rafał Leszczyński krajczy koronny.* ⁶⁴⁵ *Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski.*

bo idz[i]e de libera voce”. Drugi też senator, pan rogoziński⁶⁴⁶ stanął mocno, tandem chcieli, żeby był przeprosił jm. pan Przyjemski koło, ale i na to pozwolić nie chcieli i na tym się ten dzień rozszedł. [58v]

16 iulii, to jest drugiego dnia przed zagajaną materyją przeprosili się w kole jm. pan wojewoda poznański⁶⁴⁷ z jm. panem wojewodą brzeskim, tamże i jm. pan kuchmistrz koronny [Franciszek Zygmunt] Gałęcki pogodzili się z jm. panem Przyjemskim i zaraz ucichło, i nikt przeciwko niemu nie mówił więcej. Tenże pan kuchmistrz przepraszał jm. pana wojewodę poznańskiego. Ci panowie, co się to wadzą a zgadzają, bodaj to nie o naszą skórę, bo i jm. pan Przyjemski umiał coś powiadać, ale to wszystko pozacierali.

Zagajono materyą, żeby posłać do K.J.M. posłów prosić o sejm i żeby, co najpotrzebniejsza, obmyślić pieniądze wojsku, co się winno. Czytał tedy pan marszałek instrukcją, a jak usłyszeli, że tam napisano „detestabilis [59] casus rozerwanego sejmu”, zaraz krzyknęli, że źle i poprawiono fatalis.

Było dalej siła egzageracyjej i jakby skarżyli, że tanta commoda R.P. upłynęły, ale wielkim tumultem nie pozwalali na to żadną miarą, tylko żeby krótko za niewczasy podziękować, takie medium podał jm. pan wojewoda poznański, na co się oburzył jm. pan wojewoda łęczycki⁶⁴⁸ i rzekł: „Non iurarius tu in verba magistri”. Wziął po nim głos jeden szlachcic znaczny, jm. pan [Jan] Morawski, że do gardł naszych nie damy nic pisać przeciwko jm. panu Przyjemskiemu, na co znowu jm. pan wojewoda łęczycki rzekł z wielkim impetem: „Gdyby mi nie brat, wiem co bym sam czynił”, ujawszy się za szablę mówił to: „Obaczę, kto mi go będzie drugi raz rwał”. Odpowiedział mu ten [59v] szlachcic: „A gdyby ja go zerwał?”. Rzekł jm. pan wojewoda: „To byś to waszeć ledajako uczynił”. A w tym on szlachcic do korda, wszytka szlachta przy nim stanęła i o włosiek siekaniny nie było, bodaj by byli panowie zdrowo uśli, choć z takimi asystencyjami poprzyjeżdżali, ale łaski Bożej odwiodły się strony i jm. pan marszałek solwował sesyją w tym tumultcie.

17 iulii. Ledwo jm. pan krajczy koronny ukoił siła szlachty, co się chcieli odzywać na ten głos jm. pana wojewody łęczyckiego i byłoby beło lichy, bodajby zaprawa nie była rozlana.

Tandem przystąpili do instrukcyjej, znowu hałas był mocny o nią i kiedy widzieli strony, że by nic [nie] wskórali, poprzelali i stanęła taka instrukcyja. [60]

Instrukcyja [posłom do] K.J.M. ^a Po przeczytaniu instrukcyjej przystąpiło się do podatków i tej quanta motu stawali i ledwo a ledwo sejmik sklejeły. Czworo tedy podymnego uchwalili [61v] ale jej[ich] wybierać nie kazali, aż in octobre ex tandem bella finita. Ludzi tu dworskich było niemało, jak to ksiądz Bernitz, ksiądz [Stanisław] Krajewski regent kancelaryjej i inszych siła było. Zgoła oczywiście instructa res była na pana Przyjemskiego, ale szlachta stanęła potężnie przy nim i tak znieśli nasi.

^a w tym miejscu pominięto treść instrukcji, którą publikujemy wyżej z oryginału

⁶⁴⁶ Stanisław Grabski kasztelan rogoziński. ⁶⁴⁷ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.

⁶⁴⁸ Piotr Opałiński wojewoda łęczycki.

7. Informacja o sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego
w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 178, s. 699-702 – kopia z Archiwum Wiśniowieckiego.

O sejmiku średzkim.

Sejmik średzki quo plus impetus w sobie przed zaczęciem pokazał, mnie in eventu volente dispositione superna declaravit, bo kto frequentiam inauditam ad aures novandas zgromadzonych braci et privatorum securitatem falsam, albo vanam difformitatem relationum uważy, snadno, iż Bóg videt sensus humanos, i sam superne disposita decernit. Sprawiała to przecie sedula cura tych, którzy verum boni publici zelum et non violatam privati interessi dignitatem na sobie nosili, że contra veritatem trudno verba ferre publico bono nocere imposturis. Wzięli się za to ludzie zelo et sanguine viro iuncti i ci, których beneficia J.K.M. non ingrata sunt, iż vana in vanum et falsa in ludibrium prosili.

Stanęło na tym sejmiku ludzi rara frequentia nadzwyczaj, marszałek obrany sine difficultate i zaraz do relacji zerwanego sejmu przystąpiono, w której lubo dla ochrony domu i osoby zrazu leniter [700] rzeczy poszły, ale nadgrodził to jm. ksiądz nominat chełmiński⁶⁴⁹ usitato zelo et fervore, iż w osobę bez ochrony wszedłszy, privata et publica dicta i to co actum pod rozerwaniem sejmu panu kasztelaniciowi in publico wymówił. Czym go z miejsca ruszył, iż necessitate compulsus długo zatrzymane musiał rumpere silentium, ale trudno errori rebus succurrere, verba sunt i to takie, których się potym zapiera sejmową twarzą, et tota internae conscientiae excusationem, in accusationem convertit suam, i cały sejmik tak długą z różnych relacji ekspektatywę zawieszoną a patientia absolvit. Kiedy tedy obaczył populus, że privato impetu et vitio primae missionis, nec agnito et nomine bono publico sejm przeszedł cum iniuria tych województw jest rozerwany, asserruit et in vera falsitatis tela convertit. Nie pomogła pierwszego senatora ekskuzycja in mediis compositionis fundata, ani zaciągniętych vel vitio paris sensus przytomnych przyjaciół naevi sine nervis [701] et publico errore remota publicus error in crimen obrócony.

Metus in flagella ale niewielka poena, że tu super vestem eius missae sunt sortes parricidium, in gratitudo obiecta, pericula publica, praecipitium ojczyzny, sprete interpositio et authoritas Maiestatis, o sąd proszono et alia graviora decernebantur. Ale na to wszystko solita facie et silentio necessario, wszystko to, nie wiem qua patientia unus contra omnes mógł wytrzymać ob firmato adversus quaeque animo obmutuit inter manus tondentium, bo trudno było inaczej. A za tym motu primorum decreta legatio do K.J.M. z wyrażeniem żalu, który z rozerwanego sejmu affligere musi te województwa et contestatione gotowości w dalszej usłudze J.K.M. et succursu Reipublicae, i tak więcej niżeli ośm godzin wytrzymała ta sesja skończyła się.

⁶⁴⁹ *Kazimierz Jan Opaliński biskup nominat chełmiński.*

Nazajutrz commodissime ichm. panowie Opalińscy pogodzili jm. pana wojewodę poznańskiego⁶⁵⁰ z jm. panem [702] kuchmistrem⁶⁵¹, których leves occasionum fumi altius minabantur na tym miejscu incendium.

Zaczęty dzień od czytania listów obudwu ichm. panów hetmanów⁶⁵², od audiencji ichm. panów wojskowych deputatów, którym satisfactio decreta i respons per ablegatos ichm. panom hetmanom na komisją hibernową do Lwowa ordynowany. Po tym zaraz wziął głos eradicando omnes diffidentias jm. pan podczaszy poznański⁶⁵³, narzekając^a.

^a w rękopisie dalszego tekstu brak

8. Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I.HA, Rep. 9 (Polen) Nr.27 e Fasz. 5, k. 15-16v – kopia.

Kurtze Relation deßen waß sich auf dem Landtage zu Szrode den 15., 16., 17. July Anno 1681 begeben.

Desen Landtag hat nicht allein die große Frequentz der Ritterschafft, sondern auch vieler hohen Senatoren ungewönliche Gegenwarth, alß nahmlich, des nominati Culmensis⁶⁵⁴, das Herr Wojewoden von Posen⁶⁵⁵, Woiewoden von Brześć⁶⁵⁶, Woiewoden von Łenczyc⁶⁵⁷, Woiewoden von Kiiow⁶⁵⁸, des Posnischen⁶⁵⁹ Sremschen⁶⁶⁰ Rogozieschen⁶⁶¹ etc. etc. Castellanen beruffen gemacht. Den Anfang hat der Herr Woiewoda von Posen gemacht, und seine abstinentiam a publicis curis, wegen den außgestandene langwierigen Krankheit vorgewandt. Und weill er nunmehr des Ende seines Lebens erreicht zu haben vermeint, kunte er nicht unter laßen vielleicht zuletzt der gantzen Ritterschafft mit seinen Diensten aufzuwarten.

Nach diesen und dergleichen Complement ist er zu der Sachen selbst geschritten und zum Directore des Landtages Herren Poninski Czesnik Wschowski⁶⁶² nominiret. Es haben sich zwar etzliche opponieret, und die Ungewohnheit, daß die Adelschafft per universales literas nach zerrißenen Reichstage zum Landtage convociret werde vorgewendet, aber nach kurzem Streit, haben sie sich bequemet, und auf benannten Directorem consentiret. Nochmalß ist Ihre Königl. Majestät universal von dem erwehten Marschalck verlasen worden, darin Ihre Majestät des bittere schmerzen wegen des ze-

⁶⁵⁰ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁶⁵¹ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny. ⁶⁵² Dymitr Wiśniowiecki kasztelan krakowski, hetman wielki koronny i Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny. ⁶⁵³ Melchior Gurowski podczaszy poznański. ⁶⁵⁴ Kazimierz Jan Opaliński biskup nominat chełmiński. ⁶⁵⁵ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁶⁵⁶ Jan Opaliński wojewoda brzesko-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁶⁵⁷ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki. ⁶⁵⁸ Stefan Niemirycz wojewoda kijowski. ⁶⁵⁹ Wojciech Konstanty Breza kasztelan poznański. ⁶⁶⁰ Kazimierz Grabski kasztelan sremski. ⁶⁶¹ Stanisław Grabski kasztelan rogoziński. ⁶⁶² Hieronim Poninski cześnik wschowski.

rissenen Reichstages, dabey etliche gefährliche [15v] Zeitungen von der Porte vorgestellt. Dieses ungeachtet, haben sie einen neuen Streit angefangen was sie vor einen Nahmen diesem Landtage geben möchten. Etliche wolte ihn relationis, die meisten informationis etliche auch iustificationis Landtag genant haben. Endlich wurde dieses gestillet, aber nicht recht decidiret. Es haben viel dabey protestiret, daß sie auch keine Contributiones bewilligen wolten. Dieses ist aber mit Still schweigen bis zur rechter Zeit aufgeschoben. Nachdehm ist der Herr Kasztellan von Pohsen zur Relation oder vielmehr Information genöthiget und nach vielen Entschuldigungen erbethen worden. Wie es auf die Materie von dem zerrißenen Reichstage wurde die Adelschafft begierig solches zu hören. Hat aber alles discret referiret, dieses bloß darzu gegeben, daß ein ungewisser Ruff gewesen wäre, alß wie zweytausent Ducaten brandenburgischen Geld vor dem der den Reichstage zerreißen sich unter vorhanden wären dieses hätte aber keines Geld gehat.

Nachdehm haben auch die andere gewesende Landbothen ihre Relation abgelegt. Der jetzigen nominatus Culmensis war damit nicht zufrieden sondern bath den Herrn Przyemski,⁶⁶³ daß er nicht als die Relation thun, sondern auch die Ursachen, war er den Reichstag zerrißen vorbringen möchte. Des er auch gethan, und seine Wiederwertigkeiten injurien, die er in Warschau erlitten entdenket. Wie er die comitia exorbitantiarum und andere Materien [16] beforderte, hätte ihm der Ermländische Bischofs⁶⁶⁴ ins Gesicht gesagt, daß er das erste und das letzte mahl Landeboth seyn werde. Bey der geistlichen Materie ratione compositi iudicii, wie auch der Contributionen hätte er große Inconvenienz gesehen, in dehm er mit seinen Augen des nuntii apostolici⁶⁶⁵ Schrifft gelesen, darin er die Geistlichen sub excommunicatione verbunden, daß sie darinnen nicht consentiren dörrften. Welches die Adelschafft übel aufgenommen, das sich der nuntius in weltliche Sachen eingiebet. Zuletzt gedachte er der schweren Contributionen, die ohne einigen Effect, weil die Zeit zu Kriegen zimmlich verfloßen, und Soldaten zu werben unmöglich wär erfolget werden. Darzu weil er keinen Articulum laut der Instruction erhalten kunte, wolte er nicht allein mit Beschwerñen ohne einiger Ergötzlichkeit zurückkommen. Wie aber viel mit dehnen und dergleichen rationibus nicht zufrieden waren, und ihn mit harten Worten angriffen und solches scelus praemeditatum nenneten, nahmen sich seiner viel an, sonderlich Starosta Szredzki Cerekwicki⁶⁶⁶, Mieszkowski⁶⁶⁷ etc. etc. zuletzt der Herr Generall, welcher vor ihm intercediret und ihn auch mit der Adelschafft reconciliret. Wurde auch bald die Session solviret auf den morgen.

/Den 16. [July]/. Wurden bald anfangs Brieffe von den Cron Feldherren verlesen, darinnen nichts mehr alß, daß die Woywodschafft die Bezahlung der Militz befördern möchte entschlossen war. Der Herr Castellanes [16v] Posnaniensis hat den Rath gegeben man solte unterdeßen vier podymne bewilligen. Wie diese Materie halb und halb geschlossen ward, schritten sie zu der Instruction an Ihro Majestät und bestimeten zu

⁶⁶³ Władysław Przyemski kasztelan i chełmiński. ⁶⁶⁴ Michał Stefan Radziejowski biskup warmiński. ⁶⁶⁵ Opizio Pallavicini arcybiskup ezecki, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej. ⁶⁶⁶ Jan Cerekwicki starosta średzki. ⁶⁶⁷ Zapewne Andrzej Mieszkowski podsekretarz ziemski poznański.

diese Gesandschafft der Herr Starosta Szredzki, und Herr Żychliński⁶⁶⁸ beklagende, daß der Reichstag so unglaublich zerrißen wäre, mit unterthanigster Bitte, das Ihro Majestät ferner der Republique bestes suchen und befördern möchte. Aber wegen des Styli konten sie sich nicht vereinigen, sonderlich weill da an einen Orthe destabilis protestationis gedacht wurd. Wie sie lange hefftig gestritten fung der Herr Wóywoda Lenczycki (der Woywod von Lencitz ist ein Opalinski) an, der sich bis dato sehr modest gehalten der Teuffel holl den /boday go zabito/ der den Reichstag zerrißen, wan es nicht main naher Frauen und Bruder wäre. Und grieff zugleich zur Sebel hat sie aber nicht geblöbet. Diese Rede hat von beiden Seiten einen große Aufruhr verursacht und wurd nicks alß von lauter schlagen und Todtschlagen gehöret, welches auch erfolget wäre wen nicht des Herrn Generaln große Authorität solch gestöret hätte. Wurd endlich in großer Confusion die Session solviret, man wußte aber nicks recht ob der Landtag zerrißen were oder nachstünde. Die Nacht über war die Sache baygeleget, daß auch nicht ein Wort darvon in der dritten Session auf den morgen den 17. July gdacht wird.

|| *Krótką relacją z sejmiku średzkiego, 15-17 lipca 1681 r. (Kurtze Relation deßen*
 || *waß sich auf dem Landtage zu Szrode den 15, 16, 17 July Anno 1681 begeben).*

Rp. Bibl.Oss., rkp. 3000 I (Teki Lukasa) 3000, k. 73 – streszczenie w języku polskim po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

Na sejmiku w Środzie (15-17 lipca) spierano się najpierw długo co do nazwy sejmiku, czy to jest sejmik relationis, czy informationis, czy iustificationis. Posłowie składali relacje a [kasztelanic chełmiński Władysław] Przyjemski usprawiedliwiał się, dlaczego sejm zerwał. 16-tego uchwalono poselstwo do [króla Jana III] Sobieskiego (starosta średzki [Jan Cerekwicki] i rotmistrz [Franciszek] Żychliński, kreatury [wojewody poznańskiego Krzysztofa] Grzymułtowskiego) z wyrazami kondolencji, że sejm został zerwany i prośbą, by nie ustawał w pieczy swej nad Rzeczpospolitą. Gwałtowna mowa wojewody łęczyckiego ([Piotra] Opalińskiego) na tego co sejm zerwał sprawiła, że się wzięto do szabel, ale generał [wielkopolski Jan Opaliński] uspokoił szlachtę. 17-tego uchwalono poczwórne podymne na zapłacenie armii (co posłuży interesom elektora, bo przeszkodzi skonfederowaniu armii) i uchwalono poselstwo do hetmanów z podziękowaniem za pieczę ich.

⁶⁶⁸ *Franciszek Żychliński.*

9. Informacja o sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r. – Środa, 22 lipca 1681 r.

Rp. AP Toruń, II XIV-39, s. 47v-48 – kopia.

Z Śrzedy, die 22 iulii anno 1681.

De statu consiliorum oznajmuję z sejmiku śrzedzkiego, który tak był gromadny, którego pamięć moja zasiąć nie może, cokolwiek tedy [48] zaczęło się dobrze, zaczęli i dobrze skończyli, lubo były brzytwy dobrze wywecowane inlanigenam, które za racyjami godnych ludzi (których nie specyfikuję) są zatrzymane. Atoli przecie że jm. ten, który rozerwał sejm⁶⁶⁹, cum summa confusione z koła ustąpić musiał, bo jm. pan wojewoda łączycki⁶⁷⁰, rodzony jm. pana generała wielkopolskiego, wojewody brzeskiego-kujawskiego⁶⁷¹, zatamował drogę, który dla krwi swojej wymówił się temi słowy: „Gdyby nie moja krew rozerwała ten sejm, tedy bym utopił szablę w nim”, na co fremitum zaraz z koła jm. pan [Jan] Morawski uczynił, powiadając to, że gdyby kto inszy zerwał ten był sejm, tedy by chcieli na niem vindictam wykonać, a że to krew ichm. panów Opałińskich i ichm. panów Przyjemskich, tedy to mieli pro vitio i tak tę krzę uczynieli tandem successit, bo zagodzono sejmik i ad activitatem przywrócono, posłów ordynując do J.K.M., dziękując za wszelkie pieczołowanie, które czyni circa Rempublicam, prosząc o dalszą protekcyję i o sejm in autumnno, albo konwokacyję ut videbitur J.K.M. Posłowie jm. pan [Jan] Cerekwicki starosta śrzedzki, jm. pan [Franciszek] Żychliński rotmistrz. Frekwencyja senatorów nie mogła być większa, jako była, kiedy inszy do województw innych należący wojewodowie nie jechali, tylko tu, jako ad campum et ad lumen R.P.

10. Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r., dołączona do listu z Warszawy, 25 lipca 1681 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen) Nr. 27 h 2, Bd. 2, k. 58-59v – kopia: Relacja z sejmiku śrzedzkiego; załącznik do listu Johanna von Hoverbeck do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, Warszawa, 25 lipca 1681 r.

Przy znacznej dość nie tylko ichm. panów szlachty frekwencyjej, ale też ichm. panów senatorów niezwyčajnej prezencyjej jm. księdza koadiutora⁶⁷², ichm. poznańskiego⁶⁷³, brzeskiego⁶⁷⁴, łączyckiego⁶⁷⁵, kijowskiego⁶⁷⁶ wojewodów, poznańskiego⁶⁷⁷,

⁶⁶⁹ Władysław Przyjemski kasztelanik chełmiński. ⁶⁷⁰ Piotr Opałiński wojewoda łączycki. ⁶⁷¹ Jan Opałiński wojewoda brzesko-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁶⁷² Kazimierz Jan Opałiński koadiutor biskupa poznańskiego, przyszły biskup chełmiński. ⁶⁷³ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański. ⁶⁷⁴ Jan Opałiński wojewoda brzeski kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁶⁷⁵ Piotr Opałiński wojewoda łączycki. ⁶⁷⁶ Stefan Niemirycz wojewoda kijowski. ⁶⁷⁷ Wojciech Konstanty Breza kasztelan poznański.

szremskiego⁶⁷⁸, rogozińskiego⁶⁷⁹, sandeckiego⁶⁸⁰ etc. kasztelanów. Zagaił sejmik jm. pan wojewoda poznański, atque in ipso exordio słabość zdrowia swojego przez wszystkich niemal sejm namieniwszy, intermissionem suam a publicis opowiedział. Przy tak tedy częstej chorobie i słabości swojej nie chce do ostatniej siły żadnej do przysługi województwu omieszkac okazji. Przystąpił potem do mianowania jm. pana marszałka i za zgodnym wszystkich konsensem jm. pan [Hieronim] Poniński cześnik wschowski dyrektorem koła tego stanął.

Zachodziły różne zaraz kontradykcyjne, że to nie zwyczaj i jakaś novitas po zerwanym sejmie przez uniwersały na sejmiki bracią konwokować, protestowali się tedy, że na żadne podatki nie chcą pozwolić. Inni o nazwaniu sejmiku tego certabant, jedni go relationis, drudzy pertinaciter tego imienia non admittebant, ale część informationis, część justificationis tytuł mu dawali, lecz sine certa decisione. Do czytania uniwersału J.K.M. pan marszałek przystąpił, w którym acerbitatem doloris z rozerwania sejmu J.K.M. exposuit i niektórych niebezpieczeństw ab Oriente mentionem adiecit. Po którego przeczytaniu do czynienia relacyjnej przystąpili. I lubo się z tego po kilka razy jm. pan [58v] kasztelan poznański wymawiał, uproszony jednak, obszerną całego sejmu uczynił relacją, toż i inni ichm. panowie posłowie compendiosius jednak czynili. Prosił potem jm. ksiądz koadiutor, aby jm. pan Przyjemski⁶⁸¹ ad relationes rationes także rozerwania sejmu przyłożył, które jm. principaliter założył w tak wielu dysgustach i iniuriach swoich, jako go afront od drabantów potkał etc. Przydał i to, że gdy pewnego artykułu instrukcyjnej się domawiał, jm. ksiądz biskup warmiński⁶⁸² powiedział mu: „nie dufaj żeś posłem, bo się postaramy, żebyś jak pierwszy, tak i ostatni raz nim był”. Powiedział i inne inconvenientia, że czytał kartę od jm. księdza nuncjusza⁶⁸³, w której sub excommunicatione ichm. księży biskupom prawie zakazał, aby w tak ciężkiej materyjej, która na sejmie kilka niedziel czasu wzięła ratione compositi iudici et contributionum spiritualium a veteri iure suo non recedant. Co aegre tulerunt ichm. na sejmiku, że jm. ksiądz nuncjusz falcem in secularia immittit. Na ostatek, ponieważ żadnego artykułu instrukcyjnej województw nie otrzymał, nie chciał cum gravaminibus solis sine solatio województw powracać, bo tak ciężkie i wielkie stanęły podatki, których wydać niepodobna było i darmo podobno było, tymczasem pora wojenna ustała i daremny by był tak wielki koszt R.P. Ale gdy inni ichm. acribus verbis następowali na to i praemeditatum scelus nazywali i dowodzić chcieli, interposuit instancją swoją jm. pan generał⁶⁸⁴ i uprosił, że to ichm. darowali i factorum to iniquitati przypisali. Ujmowali się też potężnie za jm. pana kasztelanica inni ichm., jm. pan starosta szredzki⁶⁸⁵ osobliwie. Na tej tedy rekuncyliacyjnej soluta sessio.

[59] Drugiego dnia na początku zaraz listy od ichm. panów hetmanów⁶⁸⁶ czytano, w których ustawiczne excubiae na granicach wojska koronnego, osobliwie jednak płaca

⁶⁷⁸ Kazimierz Grabski kasztelan śremski. ⁶⁷⁹ Stanisław Grabski kasztelan rogoziński. ⁶⁸⁰ Chodzi o kasztelana santockiego, którym był wówczas Adrian Miaskowski. ⁶⁸¹ Władysław Przyjemski kasztelan chełmiński, sprawca zerwania sejmu 1681 r. ⁶⁸² Michał Radziejowski biskup warmiński. ⁶⁸³ Opizio Pallavicini arcybiskup efezki, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej. ⁶⁸⁴ Chodzi o starostę generalnego Wielkopolski Jana Opalińskiego. ⁶⁸⁵ Jan Cerekwicki starosta średzki. ⁶⁸⁶ Dymitr Wiśniowiecki kasztelan krakowski, hetman wielki koronny i Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman polny koronny.

tak dobrze zasłużonym recommendatur od obudwu ichm. Stawał przy tym jm. pan krajczy koronny⁶⁸⁷ i wywiódłszy pericula in casu niezapłacenia wojsku, w czym go i jm. pan starosta kościański⁶⁸⁸ wspierał, flexit do tego, że do podatków przystąpili i jm. pan poznański⁶⁸⁹ sposób podał, aby czworo podymnego pozwolić. O czym dosyć się namówiwszy, zdali się już pozwalać, bo się maior pars na obiady porozchodziła. Przystąpili tedy do instrukcyj J.K.M., którą gdy jm. pan marszałek czytał, conveniebat w tym, żeby żal, który województwa z rozerwania sejmu ponoszą wyświadczyć i suplikować Majestatowi J.K.M., aby łaską i protekcyją swoją Pańską raczył zaszczycać tę Ojczyznę i admiranda sua prudentia ab imminenti vindicare ruina. Ale stylus displicebat, osobliwie gdy tam „detestabilis protestatio” napisano, ale potem odmieniono fatalis. Gdy tedy o wszystkie niemal umawiali się słowa, przywiódło jm. pana wojewodę łęczyckiego⁶⁹⁰, który dotychczas w tej materyj i słówka nie mówił, że wyrzekł: „Bodaj go zabito, kto sejm zerwał, a gdyby nie brat mój”, a w tym się za rękojeść uchwycił. Tak te słowa zamieszały, że się atrox coś spodziewać było, gdy już „bij zabij” słyhać było. Solwowano tedy in ea confusione i wątpić trzeba było, czy rozerwany sejmik, czy nie. Ale przez noc tak pracowano o tym, że nazajutrz ani zmianki o tym nie było i zaraz do instrukcyj przystąpili. W której siła odmieniwszy, jm. pana starostę szredzkiego i jm. [59v] pana Żychlińskiego⁶⁹¹ rotmistrza posłami naznaczyli, do ichm. panów hetmanów także jm. pana starostę kościańskiego i jm. pana starostę bobrownickiego⁶⁹², dziękując pro sollicita boni publici cura i indefessis ichm. laboribus prosząc, aby i dalej afflictis tej Ojczyzny rebus consulere excubando na granicach i wojsko in obsequio tenendo raczyli. Zgodzili się także na pomienione cztery podymne. Reliquum temporis na prywatnych interesach strawili, na których w niewielkiej kupie, bo się już było dwie części rozjechały. Także były dyssensyje, że się pewnego spodziewać było rozerwania. I dla żartów jm. pana Bielickiego majątności Kieplowo⁶⁹³ nazwanej, z której żart jm. pan starosta szredzki uczynił eo ventum, że pan Bielicki z protestacją wyszedłszy, ledwo się wrócił. Przeczytawszy tedy laudum zegnał jm. pan wojewoda poznański i dziękował panu marszałkowi, i tak się szczęśliwie ichm. rozjechali.

⁶⁸⁷ Rafał Leszczyński krajczy koronny. ⁶⁸⁸ Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański. ⁶⁸⁹ Wojciech Konstanty Breza kasztelan poznański. ⁶⁹⁰ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki. ⁶⁹¹ Franciszek Żychliński. ⁶⁹² Andrzej Smoszewski starosta bobrownicki. ⁶⁹³ Być może chodziło o Marcina Bielickiego cześnikowica inowrocławskiego, w którego posiadaniu była m.in. wieś Chelkowo – w relacji przekreślona na Kieplowo.

11. *List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, zawierający szczegółowe informacje na temat ostatniego sejmiku w Środzie i nagród pieniężnych dla wielkopolskich przyjaciół Hohenzollerna – Kostrzyn nad Odrą, 26 lipca 1681 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I.HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e 5, k. 7-13 – oryginał.

16 July 1681.

Durchlauchtigster Churfurst, Gnädigster Herr,

Sobaldt ich iüngst nach geendigten Landttage zu Schroda die Andtwordt von dem Herrn Pohsnichen Wöywoden⁶⁹⁴ durch meinen Diener erhalten, daß er meiner (umb zu Pohsen, beÿ einer so großen Frequentz des Adels keine Ombrage zu geben) in seinen Guttern zu Stempochow⁶⁹⁵ abwahrten wollte. Alß hab ich mich sofort auch dahin zu ihm verfuget undt praemissis curialibus zu forderst bedancket, daß er seinem hohen Verstande nach die Sachen beÿ diesem Landtage sowoll zu dirigiren gewust, daß der Priemski⁶⁹⁶ wieder des Hoffes Willen nicht allein glucklich evadiret besondern, auch allen andern machinationibus des Königes, wegen Confoederirung der Armée durch die Laudirung der Contribution auff diesem Landtage [7v] wehre vorgebauet worden. Er möchte ferner alß ein guter Patriote die Wolfahrt der Republique in Acht nehmen undt nicht zugeben daßelbige über Hauffen geworffen undt einige absolutum dominium eingefuhret wurde. E. Churfürstl. Durchl. würden ihre hohen Ohrts auch nicht ermangeln ihm hierunter mit Raht undt That zu assistiren undt die allgemeine Freyheit der Republique in casu necessitatis maintainiren zu helffen undt weil dan auch er, hierauff diesem Landtage sowohl alß auch zu Warschow sondern zweÿfel große Spesen wenden mich, daß hett ich gnädigste Order ihm vor erste 1000 Thaler abzugeben undt nachgehendes den übrigen Rest nach sein Disposition, denenjenigen zu distribuiren so ihm treulich assistiret hetten undt noch ferner zu gebrauchen sein wurden.

Es gab derselbe hierauff zur Andtwordt. Daß er dieses alß ein Geschenk von E. Churfürstl. Durchl. nicht annehmen könnte, seitenmahl er niehmahlen dergleichen gesucht sondern nur die Ehre undt ein gutes [8] Gewißen zu behalten, daß die Pacta so mit E. Churfürstl. Durchl. und andern benachkbahrten Potentaten er vor einigen Jahren mitmachen undt beschweren helffen von Seiten der Crohn nicht zuerst violiret undt gebrochen würden, dannenhero er auff diesem vergangenen Reichstage (weil er des Hoffes Intention wolgewust, daß der Eyfer zum Turcken Kriege nur ein bloßer Praetext gewehsen wehre, eine Armee von 60 000 Man auff die Beine zu bringen undt damit anfänglich die benachtbahrten undt zuletzt die Republique selbst über einen Hauffen zu werffen). Sich alleine widersetzt, undt also die invidiam des Hoffes zu-

⁶⁹⁴ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁶⁹⁵ Stępuszowice, wieś dziedziczna Krzysztofa Grzymultowskiego położona w pow. kcyńskim. ⁶⁹⁶ Władysław Przyjemski kasztelanik chełmiński.

gleich mit dem Lithaushen Feldtheren⁶⁹⁷ über sich nehmen müssen. Jedoch achte er solches alles nicht, weil er alt undt mit ihm zugleich sein gantztes Geschlecht, daß bey 900 Jahren in der Crohn floriret außsturbte.

Zwar müste er gestehen, daß er auff dem Reichstage zu Warschow undt ietzo auff diesem Landtage zu Schroda ein großes seiner Intradan wenden müssen [8v] zufoerderst auff diesen ietzigen Landtage zu Schroda, da die königliche Parthey nicht allein vor sich selber sehr starck gewehsen, besondern auch der Konig dem Niemiritz⁶⁹⁸ undt Galecken⁶⁹⁹ beÿ 300 Man zur Collo⁷⁰⁰ mitgegeben hette. Er aber habe in seiner Faction 500 von Adel gehabt die alle zugleich zu Schroda erschienen undt ihn wie er ankommen wehre, ins Collo gefuhret hetten, undt wan er ihnen nicht gewehret, so wurde der Galecki schwerlich lebendig auß dem Collo kommen sein. Seinen dreÿ Brüdern aber alß dem General von Groß Pohlen⁷⁰¹ undt dem Woÿwoden von Caliß⁷⁰² auch dem nominirten Bischoff von Culm⁷⁰³ hab ers in secreto hart verwiehsen, daß sie sich von Hoffe durch diesen Galecki undt Niemeritzen auffwiegeln undt wieder ihn gebrauchen ließen, da er doch nichts alß der Republique bestes undt Erhaltung derselben Freÿheit suchte auch zu keinem andern Ende der Reichstag von Priemski zerrißen worden wehre, wo sie aber nicht obstehen wurde wieder gewißen dorinnen fortzufahren undt wieder gedachten Priemski zu [9] instigiren verharreten.

So wolt er folgendes Tages in Collo der gantzen Ritterschafft des Hoffes undt deßelben gäntzlichen Adhaerenten, schädliches Vorhaben undt Krieges Intention entdecken, sie möchten sehen wie sie sich salvirten, er getraue ihm mit seiner Parthey undt beÿ einer so gerechten Sache das Feldt woltubehalten. Wie diese aber gesehen, daß er beÿ seiner einmahl gefasten Resolution beständig geblieben undt den Priemski nicht lassen wollen, so hetten sie nachgegebenen undt hettens aufs Bitten geleyet er möchte (umb damit des Koniges Authorität maintainiret wurde) nur soviel geschen laßen, daß ein Articul beÿ dieser Zusammenkunfft abgefast wurde, daß der Priemski zum Könige reÿsen undt ihm publice abbitten sollte. Weil er aber gesehen, daß dieses ein sehr praejudicirliches Werk der Republique nach sich ziehen undt mitbringen würde. So hab er durch auß darinnen nicht willigen wollen, sondern seÿ nur [9v] bloß darauf bestanden man sollte zum Konige (der alten Gewohnheit gemeß) schicken undt das gemeinen in fortunium beklagen, daß der Reichstag sich fruchtloß zerschlagen habe dabey auch S. Königl. Majestät vor die gehabt Muhe undt Sorgfalt dancken, undt bitten, daß sie nach der alten Reichsverfaßungen in dergleichen fällen, der Republique undt Vaterlandes besten (bis zum andern Reichstag) beobachten möchten.

Zu solcher Gesandtschaft hab er den Starosten von Schroda⁷⁰⁴ undt noch einen seiner Creaturen die auch mit dem Hoffe nicht wollstunden vorgeschlagen, welche

⁶⁹⁷ *Michał Kazimierz Pac hetman wielki litewski.* ⁶⁹⁸ *Stefan Niemirycz wojewoda kijowski.*

⁶⁹⁹ *Franciszek Zygmunt Galecki starosta bydgoski, kuchmistrz koronny.* ⁷⁰⁰ *Chodzi o koło sejmikowe, czyli uczestników obrad zgromadzonych na sejmiku.* ⁷⁰¹ *Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski.* ⁷⁰² *Wojewodą kaliskim był w tym czasie Zygmunt Działyński. Chodzi tutaj o brata Jana i Kazimierza Jana Opalińskich – wojewodę łęczyckiego Piotra.* ⁷⁰³ *Kazimierz Jan Opaliński biskup nominat chełmiński.* ⁷⁰⁴ *Jan Cerekwicki starosta średzki.*

auch also baldt von der Noblesse wehre beliebt undt angenommen worden. Seine dreÿ Bruder die Opalińsker hetten entlich zu allem Stille geschwiegen undt ihnen allem schalten laßen. Galecki habe weder in publico noch in privat consessu das geringste Wort gesprochen. Niemeritz aber habe in der privat Session, da die Senatoren zusammen gewessen ehe sie ins Collo gangen [10] angefangen zuerwehnen, es würde woll noch Tag sein, daß man in Collo auch etwas von der Heÿraht das Marggraff Ludwigs⁷⁰⁵ mit der Princessin Radziwil⁷⁰⁶ gedachte damit circumscriptio domus gemacht wurde, zumahl in Lithauen bereits einige klagen über große Excesse gefuhret würden undt habe ihm der König mitgegeben solches mit dem Anwehsem den Senatoren in Groß Pohlen beÿ diesem Landtage in secreto zu überlegen undt nachgehendes durch jeman- den in publico vorbringen zulaßen.

Er habe ihm aber hierauff geantwortet, daß er von solchen Klagten auß Lithauen nichts gehoret, zumahl der Feldther noch vor wenig Tagen auß Lithauen an ihn geschrieben undt von dieser Heÿraht, daß sie der Republik in casu eines Kriges mit den Schweden oder Moscowitern sehr deutlich sein könnte, sehr gute Concepte gefuhrt hette. Worauff (in alle miteinander stille geschwiegen undt seÿ auch in publico von niemanden davon etwas erwehrt wurden. [10v] Ich habe hierauf besagte Herrn Woÿewoden noch mahlen vor solche gehabte Mühwaltung gedancket undt ihn noch weiter gemöhtiget die 1000 Thaler anzunehmen undt mit den andern nach belieben zu disponiren, welches er dan auch entlich gethan undt vermeinte, daß man wol wieder dem Skeritwitski Starosten von Schroda welcher zum Könige alß Gesandter gehen wurde, undt ihm treulich auff diesem Landtag assistiret habe, 500 Thaler zur Reÿse geben müßen, welche er ihm einer halb 4 oder 5 Tagen da er wieder nach Pohlen gehen muste, durch den Priemski (welchen er so heftig defendiret, daß er mit Fueg undt Recht dem Reichstag zerrißet habe) wolte offeriren laßen. Ich habe ihm sofort auch diese 500 Thaler in einem versiegelten Beutel zugestellt, 500 Thaler hatt gemelter Herr Woÿwode vor^a Gutt befinden seinem Schwiger Sohn dem Starosten Uski⁷⁰⁷ zugeben, welcher der Priemski den Reichstag über zu Warschow unterhalten undt ihn nach der Ruptur heimlich [11] wegschaffen helffen, welche 500 Thaler ich selbigen auch im Ruckwege auff seinen Guttern zu Biella⁷⁰⁸ abgegeben habe.

Im übrigen hielt der Herr Woÿwodt davor, daß man auch dem Starosten von Kościan⁷⁰⁹, welcher alß Gesandter von der Ritterschafft zur Armee destiniret wehre, wurde etwas geben müßen, weil er aber sich noch nicht recht resolviret diese Function über sich zu nehmen, so müchte ich noch damit etwas anhalten, es wurde auch möhtig sein, noch vor etliche gutter Freunde zu machen damit sie hulffen dem Priemski auff kunfftigen Landtag wieder zum Landtbohten zumachen, daß also zu erkennen gegeben wurden, daß die Stände in Groß Pohlen dadurch approbirten, daß der Reichstag von ihren alß ihrem Landtbohten merito zerrißen worden wehre. Ich habe allem diesen

⁷⁰⁵ *Ludwik Hohenzollern margrabia brandenburski, syn elektora Fryderyka Wilhelma.* ⁷⁰⁶ *Ludwika Karolina, jedyna córka i dziedziczka namiestnika Prus Książęcych i koniuszego litewskiego Bogustawa Radziwilla.* ⁷⁰⁷ *Andrzej Gembicki starosta ujski.* ⁷⁰⁸ *Biała, wieś w północnej części pow. poznańskiego, należąca do Andrzeja Gembickiego.* ⁷⁰⁹ *Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański.*

seien Recht nachzuleben [11v] versprochen, daß ich bereit sein wurde auff seine Order dem Herrn Starosten Koscianski undt andern dasjenige zu reichen wo er verordnen wurde.

Der Castellan von Pohsen Breza⁷¹⁰ hatt mir geantwortet, daß er ietzo gleich mit dem Niemeritz undt Gallecki ein Commission zur Fraustadt⁷¹¹ habe, wan solche geendigt undt sie weg sein wurde, wolte er mir seine Ankunfft in seinen Guttern an der Gräntze wissen laßen. Da ich dan zu ihm reÿsen undt auch die 1000 Thaler so E. Churfürstl. Durchl. vor ihm gnädigst destiniret abgeben werde.

Im übrigen hab ich mit dem Herren Woÿwoden überleget was doch der [!] Hoffes ferners intent sein möchte undt worauff woll der König bis zum andern Reichstage seine Gedanken richten wurde. Welcher mich berichtete, daß derselbe ietzo die Succession seines Sohns⁷¹² mit Macht suchen thete, undt zwar mit glatten Wordten undt großen Verheishungen, weil ihm der erste Strich mit der Armee nicht angen. Ihm selber suche [12] der König mit gutten Wordten nach Hoffe zu locken unter dem Praetext, daß er seinem Schwiger Sohn die Schwertträger Charge conferiren wollte. Er habe sich aber seines Alters undt nach anhaltenden Krankheit halber excusiret wolte auch nicht hingehen, viel weniger solang er lebte in die Wahl seines Sohns willigen. Undt hielt er (Woÿwodt) auch gäntzlich davor, daß dieses eines von dem anbringen, daß Niemeritzes an E. Churfürstl. Durchl. mit sein wurde.

Weil ihn der König beÿ dem Abscheide zu Warschow auff die Schulter geschlagen undt sich nachfolgende Formalien gebraucht hette, Herr Woÿwode ihr seid mir zu wieder undt furchtet auch vor den Krieg mit dem Churfürsten von Brandenburgk. Ich muß es geschehen laßen, aber versichert euch, ich werde mich in solche Freundschaft undt Vertrauen mit dem Churfürsten setzen, daß es euch gereuen wirdt undt solches gerne geendert sehen möchtet. E. Churfürstl. Durchl. möchten sich dannenhero wol versehen, daß sie auff solches anbringen nur nichts schriftliches von sich geben sie könnten aber woll in generalibus terminis bleiben, daß sie die Succession [12v] des konigl. Princen ihr nicht wurden entgegen sein laßen, wan es S. Majest. beÿ den Ständen durchtreiben könnten. Sonsten balt gemelter Woÿwodt auch sehr, ob E. Churfürstl. Durchl. von des Niemeritzes anbringen ihm nachgehendes nicht einige deutliche Nachricht zu geben gnädigst gefallen tragen möchten. Undt stundt in Sorgen, daß der König darumb so schleunig seine Rayse nach Preußen geendet undt nun mehr nach Reußen gehen wolte, daß er den Tatern neher undt also mit denselbig etwas gefährliches wider die Republique schmieden möchte. Worauff man woll wurde Acht geben mußen undt balt er dannenhero, daß E. Churfürstl. Durchl. mit den Crohn undt Lithaunischen Feldtherrn die angefangene gute Correspondenz zu continuiren gnädigst belieben wollten.

Was sonsten ich sowol hier beÿ diesem alß beÿ andern wol affectionirte ich auff diser Reÿse mehr verrichtet undt abgehandelt habe, davon werde. E. Churfürstl. Durchl. ich beÿ meiner Zurückkunfft, unterthänigst Bericht abgeben [13] die ich hiernechten

⁷¹⁰ *Wojciech Konstanty Breza kasztelan poznański.* ⁷¹¹ *Wschowa.* ⁷¹² *Chodzi o najstarszego syna króla Jana III, Jakuba Sobieskiego.*

des alwaltenden väterlichen Obacht zu langem Leben undt glucklicher Regierung getreulichst empfehle zu dero beherlichen Gnade aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthanigster gehorsambster Diener J. Scultetus
Cüstrin den 16/26 Julÿ 1681

^{a-a} *lekcja niepewna*

| *Relacja Scultetusa o sejmiku w Środzie – Kostrzyn [nad Odrą], 16/26 lipca 1681 r.*

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 3000/I (Teki Lukasa), k. 74 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).*

Za zerwanie sejmu 1681 r. chciał podobno dwór „instygować” na [kasztelanica chełmińskiego Władysława] Przyjemskiego. [Wojewoda poznański Krzysztof] Grzymułtowski dlatego na sejmiku średzkim (15-17 lipca) postarał się o silny zastęp szlachty (500), któryby zrównoważył stronników [kuchmistrza koronnego Franciszka Zygmunta] Gałęckiego i [wojewody kijowskiego Stefana] Niemirycza (300 ludzi). Potem chcieli stronnicy [króla Jana III] Sobieskiego na sejmiku, by Przyjemski przynajmniej pojechał do Sobieskiego i przeprosił go, lecz i tego nie mogli dokazać (z powodu oporu Grzymułtowskiego). Wysłano tylko zwykłe poselstwo do Sobieskiego. Niemirycz (z polecenia Sobieskiego) proponował na sejmiku średzkim na naradzie senatorów „circumscriptię” domu elektorskiego, to jest margrabiego [brandenburskiego] Ludwika na Litwie, ale Grzymułtowski odparł to uwagą, że w razie wojny z Moskwą lub Szwecją Rzeczpospolita będzie miała alianta w elektorze. [Joachim] Scultetus dał Grzymułtowskiemu 1000 talarów dla niego, 500 talarów dał Grzymułtowskiemu dla starosty średzkiego [Jana] Skwierkwickiego⁷¹³ (który na sejmiku bronił Przyjemskiego) i wysłany został do Sobieskiego, 500 talarów dla starosty uścieckiego [Andrzeja] Gębickiego⁷¹⁴ (zięcia Grzymułtowskiego), który Przyjemskiego utrzymywał w Warszawie podczas sejmu, a po [jego] zerwaniu wyprawił potajemnie z Warszawy. Dla [Wojciecha Konstantego] Brezy, kasztelana poznańskiego ([Stanisław] Krzycki [poprzednik Brezy na urzędzie kasztelana poznańskiego] zapewne już zmarł⁷¹⁵) ma Scultetus również 1000 talarów i dał mu je też (Scultetus 19 października z Kostrzyna).

P.S.

[Władysławowi] Przyjemskiemu niebawem potem wyznaczył elektor jurgielt, za co Grzymułtowski dziękował Scultetusowi (Scultetus z 31 marca 1682 z Kostrzyna).

⁷¹³ *Chodzi o Jana Cerekwickiego.* ⁷¹⁴ *Andrzej Gembicki był starostą ujskim.* ⁷¹⁵ *Rzeczywiście, Stanisław Krzycki kasztelan poznański zmarł 1 kwietnia 1681 r.*

12. *Odpowiedź Jana III na instrukcję z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Pilaszkowice, 31 sierpnia 1681 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 178, s. 657-658 – kopia.*

Respons J.K.M. p.n.m. na instrukcją sejmiku poznańskiego i kaliskiego województw, ur. Janowi Cerekwickiemu staroście naszemu śrzedzkiemu i Franciszkowi Żychlińskiemu, tychże województw posłom z kancelaryjej koronnej dany w Pilaszkewicach, dnia 31 miesiąca sierpnia r. P. 1681.

Toż było właśnie wotum J.K.M. p.n.m. na przeszło zerwanym sejmie, które ledwie nie ad incunabula jeszcze walnych rad polskich zaczawszy się, fato quodam aż dotąd vovetur tylko, non curatur. Comitia Polonorum perpetuam belli Turcici debere esse meditationem, jeżeli bowiem owa R.P. in flore tak się animowała na zadunajskiego sąsiada? A cóż dopiero profundior sensus mali nie miał penetrare panowania J.K.M. et stimulare ad fortia, kiedy hostis o jedną szachownicę e domibus et contuberniis adspicitur?

Wiedział J.K.M. p.n.m. jako augustus jego cogitationibus militabat aether et coniurati veniebant in classica venti, wszystkie prawie koniunkтуры ad opus et votum saeculi zdały się concurrere. Wiedział z przestroąg pewnych, że Porta na tę kampanią żadnej znacznej nie mogła tentare imprezy, modica tylko et alio itura arma parabantur. Dochodził, że za taką okazyją mogła R.P. ultro vocari in societatem imperii armorum, która tak kosztowną legacją wyperswadować się nie mogła. Spodziewał się nieomylnie, że generosa consilia nostra miały nie tylko praevenire necessitatem tractatu moskiewskiego z Portą, ale też do pożądaney przywieść koniunkcyej. I dlatego adstitit voto intimo R.P., aby się była odważyła in fidam vel bello vel pacem bene mutare. Ale kiedy magnis inimica rebus, czy to occulti potentia fati, czyli też fatis ipsis malignantior vis quaedam heroicos J.K.M. p.n.m. zatamowawszy conatus, desideria publicae spei non ad scopulos, bo się te wszystkie uprzętnęły były, ale niesłychanym sposobem ad portum na samym pożegnaniu allisit i onę pożądaną koniunkcją moskiewską na samej tylko prędkiej umowie zawisłą, cunctatione et prolixis consiliis praevertit. Żał się Boże navigandam w tejże toni, mersaque iam puppe cardina dolenda magis quam agenda. [658] Nie liczy J.K.M. p.n.m. w komput tego nieszczęścia zawodów półrocznego bez kilku niedziel sejmowania, nie rachuje prac, trudów ani zdrowia swoich przeciągłemi i oporem idącemi radami prawie wyniszczonego. Bo to wszystko z dobroci swojej amori patriae immolat. Nad samą nigdy nie nagrodzoną koniunktur stratą profunde ubolewać musi, bo lubo opatrnością J.K.M. p.n.m., staraniem i kosztem kilkudziesiąt tysięcy z własnej szkatuły defectum skarbu koronnego zastępując, za ekspedycją do Porty i ukontentowanie Kozaków Mirona wydanych provisa malatia zda się pochlebować miłym i pożądanym cieniem altae tranquillitatis, wszystko to jednak J.K.M. vel ut doloso cinere tectum reputat. Kiedy się wszystkie owe okazyje, w których odżyć mogła tutior securitas ojczyzny, opak obróciły. Już dwór wiedeński magno visu dorzyna traktatu swojego w Stambule i owe na Węgry subsidet impetus. Już stolica moskiewska transegit i wielkiego posła, jako piszą, na stwierdzenie wysyła. Na koniec gospodarowi

wołoskiemu⁷¹⁶ oddane gubernium Ukrainy sine tributo, aby tylko viris fortibus osadzał przychylne owe i przyjazne novis colonis kraje. Łacno za tym uważać, kto teraz zostanie na celu u niepróżnującego nigdy nieprzyjaciela i na kogo viri fortes na tej ziemi, na której starym przysłowiem i z najświętszego opryszek się rodzi, parantur.

Nic pewniejszego, tylko że na ojczyznę cuditur hoc genus mali, a jeżeli Ukraina gradum była R.P. cum esset egenus vagum sine lege, sine dive, cóż dopiero kiedy accedet ów orientalis imperii jak przymuszony we wszystkim porządek.

A że się tak podobało voluntati permittentis pro delictis Dei trzymać ojczyznę pod zastoną pokoju na szczególnej dyskretyj nieprzyjaciela wiszącego, to tylko in tabula factorum zerwanego sejmu pisać raczy J.K.M. p.n.m., praeterita magis reprahendi quam corrigi possunt żalu swego w miłości i wdzięczności synowskiej pokłada levamen. Z którą że się województwa wielkopolskie inter vota et precautiones odzywają, idzie obviat parito sinu i jako gratus przyjmie compassionem iacturae swojej propulsandis Reipublicae malis ea methodo pójdzie, że cokolwiek necessitas albo opportunitas in publicum suadebit, tego wszystkiego zażyć nie opuścimy.

13. *Uniwersał Kaspra Jana Żychlińskiego komornika ziemskiego i poborcy województwa kaliskiego w sprawie fałszywego poborcy – Siernicze, 26 października 1681 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Pyzdry 89, k. 181 – oblata; w grodzie pyzdrowskim oblatował Gen. Ludwik Jeziorowski sukkolektor poborcy Jana Kaspra Żychlińskiego w dniu 23 grudnia 1681 r. [feria 3 ante festum Nativitatis Domini Nostri proxima a. D. 1681].

Jan Kasper Żychliński komornik ziemski, poborca województwa kaliskiego.

Przy zaleceniu usług moich, wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, mianowicie ichm. w.m.w.m. panom i braci, ichm. panom dziedzicom albo possessorom wsiów i miasteczek J.K.M., i duchownych, i ziemskich wiadomo czynię, iż że podczas egzakcyi mojej terażniejszej, jako doszło mi do wiadomości, że się znalazł człowiek na imię i przezwisko Jan Kazimierz Chorodelski, który żadnej ode mnie nie mając komisy, ani ustnego zlecenia i mnie nieznamy, ultro pozwolił sobie i ważył się pod tytułem moim wybierać podatki województwu należące, tedy zabiegając temu, tym moim obwieszczam uniwersałem, aby żadna, jako fałszerzowi, nie była dana wiara, ale owszem, ktokolwiek by już wydał mu podatki mnie należące, aby one sobie od niego rekuperował, a tam gdzie należy oddane były. Który ja uniwersał dla lepszej wiary i weryfikacyi przy przyciśnieniu pieczęci mojej herbownej, ręką swą własną podpisuję. W Sierniczu, 26 octobris a. 1681.

Kasper Jan Żychliński komornik i poborca województwa kaliskiego

⁷¹⁶ Jerzy Duca gospodar moldawski.

21. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1681 r.

Brak informacji o sejmiku.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 160-161.

22. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1682 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Z województwa poznańskiego jako deputat wystąpił Wojciech Bułakowski pisarz grodzki poznański (Boniecki, t. 2, s. 247), z kaliskiego być może Wojciech Zbijewski (Teki Dworzaczka). Pozostali dwaj deputaci nie są znani.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 166.

23. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 16-30 grudnia 1682 r.

1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Stryj, 4 listopada 1682 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 771, k. 106 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Samuel Łozieński towarzysz chorągwi nadwornej J.K.M. w dniu 7 grudnia 1682 r. [feria 2 in vigilia festi Immaculatae Conceptionis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1682].

*Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 143, k. 455-455v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Nakło 125, k. 469v-470 – oblata (z błędną datą wystawienia na 15 listopada 1682 r.); **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Wschowa 179, k. 368 – oryginał; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Konin 68, k. 467 – oryginał.*

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 5, s. 16-17.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, inflancki, podolski, podlaski, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie wielbnym, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkim stanu rycerskiego województwa poznańskiego obywatelom, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Kiedy już i z prawa pospolitego, i na fundamencie publicae necessitatis sejmować przychodzi i nam poważywszy wszystkie koniunktury, które czas terażniejszy wyprowadził in apurum i w głęboką podawa refleksyją, zostawiwszy sejmu przeszłego deflendam iacturam, zabierać się do przyrodzonej obrony należy. Szukamy, daj Boże, szczęśliwego portu, abyśmy miłą ojczyznę ex hoc aequore ustawicznych nawałności wyprowadziwszy, osadzili, da Bóg, in securo. Bierzemy się do zwyczajnych R.P. środków i powszechne niebezpieczeństwa wszystkim stanom R.P. ojcowsko exponimus. Składamy sejm generalny uprzejmościom i wiernościom waszym w Warszawie dnia 27 miesiąca stycznia roku 1683, sejmiki zaś na miejscach zwyczajnych na dzień 16 miesiąca grudnia roku 1682.

Więc nie tylko ta łuna od Dniepru i Dniestru być powinna considerabilis, ale też i węgierska vicinia in armis idzie, żal się Boże, in exemplum nieszczęścia i niezgody. I tak z obudwu stron validae vires i dawno pamiętna gotowość nieprzyjacielska rapit nos in admirationem. Obtestamur tedy amore tej ojczyzny uprzejmości i wierności wasze, abyście te wszystkie okoliczności, które się w instrukcjach naszych proponować będą, zważywszy, takie po sejmikach pisać chcieli instrukcje, które by tę R.P. ab ipso sumant revocentque casu.

Który to uniwersał nasz aby tym prędzej wiadomości wszystkich doszedł, publikować on po grodach, parafiach i innych miejscach zwyczajnych rozkazujemy. Na który ręką się własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Stryju, dnia 4 miesiąca listopada r. P. 1682, panowania naszego 9.

Jan Król

Locus sigilli

Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański, regent kancelaryi koronnej m.p.

2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Stryj, 4 listopada 1682 r.

Rp. 1 Bibl. Nar., BOZ rkp. 1153, k. 186 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 179, s. 137.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski etc., etc.

Ur., wiernie nam miły. Lubo dotąd nie uspokojone serce nasze królewskie z okazji zerwanego, żal się Boże, sejmu przeszłego, którego deflendo iactura, ale że bardziej futura, aniżeli praeterita należy respicere, z wrodzonej miłości ku tej ojczyźnie, jako wspólnej matce, non declinando od prawa pospolitego, składamy sejm osobliwemi uniwersałami naszymi, daj Boże felicioribus fatis, wszystkim stanom R.P. na miejscu zwyyczajnym. Który że sejmiki po województwach i powiatach poprzedzać zwykły, nie wątpimy, o co pilno żądamy wierności waszej, że tam przytomnym będziesz i cokolwiek intererit do wspólnej konserwacyjej staraniem swoim contribues, rzecz in publicum pożyteczną praestabit wierność wasza. Któremu dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia.

Dan w Stryju, dnia 4 miesiąca listopada r. P. 1682, panowania naszego 9 r.

Jan Król

3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Stryj, 4 listopada 1682 r.

Rp. 1 Bibl. Kór., rkp. 993, k. 51v-53 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 179, nr 72; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 419, s. 342-346; **Rp. 4** Bibl. Czart., rkp. 3075, s. 243 i nn; **Rp. 5** AN Kraków, Arch. Krzeszowickie Potockich, rkp. 3384; **Rp. 6** AP Poznań, ABCz. 2650, s. 648-653 – kopia z egzemplarza do ziemi wieluńskiej; **Rp. 7** APAN, Teki Wolińskiego 68, k. 197 – kopia z Biblioteki Ordynacji Kasińskich, nr 239.

Druk w: *Akta do dziejów króla Jana III*, s. 5-10; *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 17-18 – tu brak ostatniego punktu.

Instrukcja wielbnemu księdzu Bogusławowi Leszczyńskiemu [opatowi czerwińskiemu] posłowi J.K.M. na sejmik przedsejmowy do Śrzody, na dzień 16 grudnia przypadający, z kancelaryi koronnyj dana, z Stryja, 4 novembris r. 1682.

Nie chce wspominać J.K.M., bo meminisse non iuvat sejmu przeszłego żałosnego naufragium, ani zdrowia swojego iacturam et publica dispendia 20 niedziel strawionego czasu przywodzi na pamięć, bo tym zawsze przykładem pamiętnym w oczach całego świata wszystkie dni panowania swojego objaśnia, że tym cnym narodom quid amplius facere potuit, quod non fecit. Sposobiał zaraz gotowość swoją J.K.M. do złożenia drugiego sejmu, nie czekając jego kadencyjej i niedawno niewczasami publicznie nadwątlone siły swoje gotów był nie co novam in victimam, gdyby publica suasisset necessitas litare, ale że bardziej należało z tej przezornej strażnicy swojej zapatrować się na różne

koniunktury, które dopiero nierychły czas wyprowadził i podał w refleksyję, uważał i przenikać sąsiedzkich państw rewolucyje, rzucać oko królewskie ad remota wszystkich stron i granic climata, których się koniunktur doczekawszy i wszystkie jako najprzezorniej zważywszy, i responsy od w. senatorów na duplikatę listów swoich odebrawszy, zdało się J.K.M. et publico usu et commodo zawołać na wszystkie stany R.P. przez złożenie sejmu walnego warszawskiego na dzień 27 miesiąca stycznia r. P. 1683 przypadającego.

Któremu sejmowi, a wprzód sejmikom przedsejmowym to najpierwsze J.K.M. proponit subiectum, sąsiedzką od Krakowa rewolucyją, która quo proximior co nocivior. Już tam temu państwu to supremum zostawa ut videat cum qua gente cadat. Już pod inszym panem żyjąc, oczekiwania fati sui lege, rychło ten nowy pan resztę Węgier przydusi. Dla czego J.K.M. wszystkim usiłowaniem królewskim zalecać raczy stolicę chrześcijańskich panów i monarchów emulam urbem Kraków, który gdy widzi proxime ardentem Ucalegon obrony i ostrożności jako najmocniejszy potrzebuje. Którego miasta jako powszechną curam wszystkim stanom R.P. J.K.M. tak peculiari [52] affectui et respectus województwa krakowskiego intymuje.

In capite instrukcji swojej podawać i to raczy J.K.M., pod najwyższą uwagę donosząc, jako całemu chrześcijaństwu potentesque nieprzyjacieli znowu na wiosnę arma viresque parat, bez tego przygotowaną przez 5 lat potęgą dawno podejrzaną, kiedy przegłoszone w Konstantynopolu primi capitis tamtego państwa zimowanie et vicariae potestatis jego w Belgradzie, w Węgrzech jakież insze te wiadomości inducere consequentias mogą, tylko że żałosne, aby z jednej a Thaurica Hersonesi et Ponto Euxino do Wołoch i Kamieńca, a potem z drugiej strony od Węgier vallata armis et periculis miła ojczyzna nasza okrażona od nieprzyjaciół potęgą, w zerwane curarum et belli brała przed się meditamenta.

Accedit i to do pilnej konsyderacji, co publica fama i różne przestrogi donoszą, że zaczęte w Węgrzech imprezy wojenne non iudico bello, ale zawartym armistycjum kończyć się mają. Zostały by tedy sub ictu tak wielkiej gotowości nieprzyjacielskiej Polska z Dalmacją, ta minoris importantiae u nieprzyjaciela, a maioris praesidii, a spólna ojczyzna nasza jeżeli nad Dalmacją w większej albo postury, albo nieprzyjaciół konsyderacji, zostawować to raczy J.K.M. przy domowej eksperieney.

Doniesie i to do wiadomości, i tym pilniejszej uwagi ur. poseł J.K.M., że niedawnymi czasy kilka tysięcy Węgrów invito hospite per ostium granic J.K.M. do Śląska wpadli i tam stąd divite praeda obciążeni powracając, i sami sobie otworzyli gościniec i Tatarom widomą drogę pokazali, do których już wyszły emiry, zaczym jako przenika serce J.K.M. i z państw swoimi vicinis involuti fatis.

A że dotychczas w Moskwie nie ucichła civilis tempestas i owszem, „bella geri placuit nullos habitura triumphos”⁷¹⁷ i gruntownej zgody nierychłe spes sub diviso diademmate rozumie być oportunitissimum J.K.M. upomnieć się komisyi w stolicy cum mediatoribus na przyszły Święty Jan przypadający, skąd do tej doskonalszej wiadomości gońca swego J.K.M. na stolicę wyprawować raczy, który na sejm przyszły powracać będzie powinien.

⁷¹⁷ M. Annaeus Lucanus, *Pharsalia*.

Wojsko dobrze zasłużone, które za całość ojczyzny sub [52v] *nimiris et pruginis* na granicach *excubat* zalecać raczy J.K.M. osobliwemu R.P. respektowi, bo niepodobna niepłatnemu żołnierzowi w obozie i stąd dłużej zatrzymania zasług trudno nie dysymulować, kiedy *rarus apud signa miles et desertae aquilae*, kiedy *modum subsystemenci* nie mając, rozjeżdżać się przychodzi dla zatrzymanej wysłużonej pracy.

Miedzy pierwszymi punktami *in ordine* i ten J.K.M. proponować jako największy refleksji podawać raczy, jakoby sejmowe obrady *ad orbitam* dawnego prawa i pamiętnych zwyczajów wrócić się mogły, które *praesenti statu* w niezmiernie prolongacje *exrescunt* i *langvidis consiliis tenent*, z nieoszacowaną *in publicum* szkodą. Kiedy wyciągniony czas i kampanie wojenne odbiera i prywatnym *fortunom iacturam* przynosić zwykły, ale najwięcej zdrowie J.K.M., *in quo sumus et vivimus*, i którego najmniejszy urażony moment *gentes secum trahit* nocnym i dziennym siedzeniem *enervant*. Którego zdrowia jeżeli *iudicio* całego świata *inaestimabile praetium*, a jakoż *sine alterna requie* *durabile* być ma, bardziej by to *et summae votivum* J.K.M. było, który dni życia swojego obozami rachuje, widząc się *super papillonibus*, aniżeli *in penetralibus* rezydencji królewskiej. A jakoż i sam stąd z tej strażnicy tronu swojego przezornie *providere* raczy, jakoby na tę ojczyznę zewsząd *minantia tela cura et mille incommodis* osoby swojej królewskiej *antevertat*. O to szczególnie Niebu suplikując, aby wszystkie *in publicum* pracowite *vota et studia* J.K.M., jako najfortunniej prosperent, aby się wróciła *vetusta temporum felicitas* starożytna, zaś my tylko ojczyźnie jako prawdziwyj matce, nie cudzym interesom, ale *partialitatibus* obowiązana miłość.

Jako J.K.M. sól suchedniową na wszystkie województwa i ziemie z żup swoich wielkich i samborskich, *ad usum folwarków* i wsiów ziemskich *prompte* wydawać według prawa i zwyczaju rozkazuje, tak też to *praeciso in executione* mieć życzy, aby R.P. na wozienie *et usum zamorskiej soli*, która przeciwko prawu w państwo J.K.M. wchodzi i wendycją soli skarbowej tamuje, *novo iuris remedio* wzięła i takowe *abusus* zniesła.

Prowent celny nie tylko do stołu J.K.M., ale na zaszczyt potrzeb R.P. należącej dla szczególnej protekcyej pasportów już prawie upadły, żądać raczy J.K.M., aby *ad antiquam integritatem* był redukowany.

W. hospodara wołoskiego⁷¹⁸, który wszystkie swoje fortuny chciał mieć na dyskretyce R.P., przypominać raczy J.K.M., który ob *effectuosas rationes* skarbu koronnego należytyj pensyje odbierać nie może [53], którą aby się *in effectum* za wszystkie swoje *iacturas* cieszyć mógł, nic słusniejszego nad to sądzi J.K.M.

Nie może zapomnieć J.K.M. *rationes* skarbu koronnego, które na zapłacenie upominków tatarskich *de integro sufficere* nie mogły, lubo w. podskarbi kredytem kilkudziesiąt tysięcy talerów *ad rationem* wypłacił, niemają jednak sumę jeszcze, to jest 80 tys. talerów resztuje, której sumy wypłacenie jako najlepiej J.K.M. stanom R.P. zalecać raczy.

Nie mniejszy respekt *meretur* artyleria koronna, *robur militiae*, która dla nieoddawania *in termino* kwarty wielkie ponosi *incommoda*, pilno zatym J.K.M. artyleryi *rationes* zalecać raczy, bo nie życzyłby J.K.M. przystępować *ad executionem* prawa o retentorach kwarty napisanego.

⁷¹⁸ *Stefan Petriceicu hospodar moldawski.*

Takowemuż staraniu i składy winne J.K.M. proponit, które dla cudzych protekcji bardzo w mały obrały się prowent.

Pensja nowodworska, którą R.P. annuatim do skarbu J.K.M. powinna wnosić, skąd ma być płacona, donosi stanom R.P. J.K.M.

Także pensje i likwidacje w. hetmanów, bo na te wszystkie expensa ordynaryjne skarbowe prowenty, które coraz szczuplejsze, sufficere ullatenus nie mogą.

Poglówne żydowskie ledwo per medium do skarbu wchodzi i toż wielkim uciążeniem assignatorum. Expedisset tedy R.P. obostrzyć prawem ten podatek, aby był punctualiter wnoszony przez Żydów do skarbu, nie zasłaniając się żadnemi protekcjami, które po miastach, miasteczkach ziemskich Żydzi miewać zwykli.

Na własne J.K.M. rozkazanie.

Jan Stanisław Korzeniewski starosta kościański, regent koronny

4. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 16 grudnia 1682 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 771, k. 127-131 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Parweł Kozłowski w imieniu marszałka sejmiku w dniu 2 stycznia 1683 r. [sabbatho in crastino festi Circumcisionis Christi Domini a. D. 1683].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 300, s. 34-40 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 143, k. 462v-465v – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Nakło 125, k. 475-477v – oblata; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Wschowa 180, k. 3-5v – oryginał; **Rp. 6** AP Poznań, Gr. Konin 69, k. 7-10v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, za uniwersalami J.K.M. na sejmik przedsejmowy pro die 16 decembris złożony, na sejmik zgromadzeni. Wszem wobec i każdemu z osobna do wiadomości donosimy.

Ponieważ przy rozebraniu na województwa wojska manet nas porcio na te województwa przyjęta, a baczemy się że już kilka ćwierci winniśmy tak zasłużonemu rycerstwu, tedy na zapłatę pomienionych ćwierci borgowych taki sposób kontrybucyjei przed się bierzemy.

Czopowe za cały rok anni currentis w obudwu województwach na ukontentowanie pro interim wojska zasłużonego, za asygnacyjami j.w. jm. pana komisarza naszego do terażniejszych ichm. panów poborców naszych ordynujemy, i na dalszy czas od terażniejszego, aż do przyszłego da Bóg przedsejmowego także sejmiku ten podatek po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i dziedzicznych prorogujemy. In futurum jednak terażniejsi ichm. panowie poborcy pomienionego podatku, którego cursus poczynać się ma a l ianuarii w roku przyszłym 1683, tykać się nie powinni.

Przy tym sześcioro podymnych secundum iuramenta novissime praestita anni 1681 [127v], autoritate conventus praesentis uchwalamy i do wydawania tych podatków diem 15 februarii w roku przyszłym 1683, do rąk tychże ichm. panów poborców terażniejszych naznaczamy. A któreby dobra dotąd jeszcze juramentu nie uczyniły, aby

uchwale naszej jako najprędzej uczyniły dosyć, powagą uchwały terażniejszej postanawiamy. A ktoby ante 15 februarii tego juramentu nie uczynił, tedy tenebitur płacić ten podatek secundum tariffam i kwitów anni 1629.

A że jm. pan Adam Kwilecki poborca przeszły województwa poznańskiego bez żadnych delat wyrachował się i województwom satisfecit, i perceptarze według prawa pro informatione do grodów podał, dlatego z egzakcyje et ex satisfactione województwom pomienionym in laudo praesenti wieczny kwit dawamy. Access, który się z pomienionego jm. perceptarza podatku podymnego pokaże, od sześciorga tylko podymnych, ponieważ od pierwszych 12, które jm. przedtym wybierał, kwit przed dwiema laty otrzymał, do skarbu województw naszych na przyszłe da Bóg święto św. Jana Krzciciela wnieść realiter powinien.

Insi zaś ichm. panowie poborcy, ponieważ delaty do rąk ichm. panów komisarzów rachunkowych oddane nazad do siebie odebrali i realiter in toto wyrachowawszy się, gotowemi pieniędzmi swemi województwom zapłacili, i we wszystkim tymże województwom satisfacerunt, jako to jm. pan Andrzej Mieszkowski podsędek poznański, jm. pan Sebastian Twardowski, jm. pan Piotr Żelęcki pisarz grodzki kaliski, jm. pan Andrzej Modlibowski burgrabia ziemski kaliski, jm. pan Stanisław Śmigielski, tedy pomienionym ichm. [128] także wieczny kwit z egzakcyje i dosyćuczynienia we wszystkim województwom naszych powagą sejmiku terażniejszego dawamy. Te zaś kwity wszystkie tak terażniejsze, jako i dawniejsze, dawniejszym ichm. panom poborcom od województw dane, vim irrevocabilis perpetuitatis mieć mają i ulli napotym dubietati podlegać nie będą, autoritate uchwały terażniejszej deklarujemy.

Ponieważ anteriora lauda ichm. panom poborcom delatami wychodzić pozwoliły, tedy te lauda w tym punkcie laudo praesenti kasujemy, i za tę pracę, której się ichm. w egzekwowaniu retentów podjęli, każdemu z nich po 2 tys. zł in vim gratitudinis z tychże delat naznaczamy. Jednak dawniejszym ichm. panom poborcom to beneficium służyć nie ma, dopiero począwszy w poznańskim województwie od egzakcyje jm. pana podsędkę poznańskiego⁷¹⁹, a w kaliskim od egzakcyje jm. pana Piotra Żelęckiego pisarza grodzkiego kaliskiego. Ponawiamy sobie przy tym, aby in posterum ichm. panowie poborcy, in futurum i w terażniejszych sześciorgu podymnych, tak ci, których sobie potym województwa obiorą, jako i terażniejsi delatami nie alegowali, ale sumy gotowe do skarbu województw naszych wnosili, wyjąwszy same insolubilia, które im według słuszości currere mają. Prawa przy tym de non activitate stante functione ichm. panów poborców in materia podatków laudo praesenti reasumujemy i obligujemy ichm. panów poborców przyszłych i terażniejszych, aby każdy z nich przy oddaniu do grodów perceptarzów swoich, realitatem perceptarzów tychże poprzysięgli. Przeszli zaś ichm. panowie poborcy, którzy jeszcze perceptarzów swoich nie podali, a kwity na terażniejszym sejmiku otrzymują, jako najprędzej po wybranych retentach wszystkich [128v] perceptarze swoje do grodów podać będą powinni, do poprzysiężenia jednak onych non tenentur.

Egzekucyją na retenta i delaty ichm. panom poborcom in genere wszystkim iuxta anteriora lauda pozwalamy, tak terażniejszym, jako i tym, którzy teraz i przedtym na dawniejszych sejmikach kwity otrzymali.

⁷¹⁹ *Andrzej Mieszkowski podsędek poznański.*

Jm. panu [Stanisławowi] Śmigielskiemu residuum podatków, to jest 1800 zł, które za egzakcyjy jm. do skarbu należały, województwa nasze kondonują, mając na to re-spekt, że od sukkolektora swego w kilku tysięcy ukrzywdzony został. Więc że już przy nim jako i przy jm. panu [Adamie] Kwileckim żadnych inszych pinieędzy województwa nie mają, a baczą za rzecz słuszną, aby ich równa razem z drugimi ichm. panami poborcami porcja 2 tys. zł potkała, tedy upraszamy j.w. jm. pana komisarza naszego, aby na 2 tys. każdemu z ichm. wydał asygnacyją, gdzie videbitur jm. Teraźniejszym zaś i przysłyim ichm. panom poborcom iniungimus, aby regentów kancelaryjy grodzkich sukkolektorami nie czynili, evitando periculum niesłusznych juramentów.

Rachunki zaczęte przez ichm. panów komisarzów, aby ci ichm. skończyli z ichm. panami poborcami, i informacyją nam na sejmik, da Bóg, relationis przywieźli. A in futurum wszyscy ichm. panowie poborcy nie gdzie indziej, tylko tu, na sejmiku rachować się zawsze będą powinni, przed tymi komisarzami, których sobie in tempore województwa obiorą ex equestri ordine do ichm. panów senatorów. Tamże termin, to jest tu na sejmiku do rachunków jm. panu [129] żupnikowi naznaczamy.

To też sobie sacrosancte spondemus i bona fide warujemy, że przysięga ichm. panom posłom naszym, których na przysły sejm na teraźniejszym sejmiku obraliśmy, ma służyć sine ullo dubio na zawsze subsequenter, na insze da Bóg sejmy obranym posłom od województw naszych. A tej przysięgi rota jest eius tenoris: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, iż na funkcyjy mojej poselskiej niczych interesów prywatnych ani swoich szkodzących wolnościom i prawu promowować nie będę, tylko dobro popolite. Prawa przy tym circa iura cardinalia niwczym łamać nie pozwolę, ani wolności. O żadnej materyjy statum concernentem, która na sejmiku nie była promowowana, traktować nie pozwolę. Artykuły sobie zlecone non fute, ale bona fide promowować będę. Podarunków żadnych ani obietnic stante functione mea in detrimentum libertatis nie przyjmę. Anim się dla żadnego interesu mego, któryby miał szkodzić dobru popolitemu i prawu, o poselstwo nie starał. Z żadnemi pany cudzoziemskimi ani cum ministris ich kointeligencyjy mieć nie będę. Jurgieltów żadnych, jakich prawo zabroniło, ani brałem, ani brać będę. A tej przysięgi bez wszelkiej interpretacyjy ad literam trzymać się będę”.

Ponieważ miasto Poznań czopowy podatek nie według laudum naszego, zarówno jako drugie miasta w województwach naszych wydawa, praecavemus nobis, aby od tych czas, to jest począwszy [129v] a 1 ianuarii w roku teraźniejszym 1682, w juramentach swoich przez dwóch ex magistratu specificie wary, a w warach wiele beczek i dopiero od każdej beczki, tak jako w mieście płaci, nie według taksy prywatnej podatek ten według prawa po groszy 3 od każdego złotego oddawali.

Iż nam constat przez deklaracyją przy suplice od Skwierzyny w koło nasze podaną, że pro commoditate przejeżdżających most przez Wartę zbudować obiecują, zaczym commoditas commerciorum i prowentów auctio publicum sequitur. A ten most nie może być bez znacznych kosztów, na które to miasteczko tak 4 lata funditus ogniem zniesione, privato sumptu sufficere nie może, więc supplendo egestatem tych ubogich ludzi, tamecznych obywatelów, wolno im sobie auctoritati praesentis conventus szelężny podatek privatim uchwalić i do lat 2 po ekspiryjy przeszłej od podatków libertacyjy wybierać.

Takowegoż podatku szelężnego pozwalamy w Babimoście, w Kcyni, w Obornikach i on na obywateli pomienionych miasteczek powagą uchwały terażniejszej serio wkładamy. Uprosiwszy ichm. panów starostów, każdego w swoim miasteczku, aby dobrego porządku w wydaniu tego podatku powagą swoją ostrzegali i pieniądze, które z tego podatku provenient, w Kcyni na restauracją kościoła i konwentu oo. Karmelitów [130] tamecznych, w Babimocie na zbudowanie tamecznego niedawno ogniem zniesionego kościoła farnego, w Obornikach na zbudowanie mostu dobrego przez rzekę Węlna nazwaną, aplikowali. A cursus podatku tego zacząć się ma w pomienionych miasteczkach a die 1 ianuarii w roku przysłym 1683, a trwać ma przez lat dwie zupełnych.

Mając wzgląd na kolegia Societatis Iesu poznańskie i kaliskie, które per incuriam temporum redacta sunt ad ruinam, że victum et amictum nie mają sifficientem, zawdzięczając curas et conatus ichm. circa institutionem młodzi szlacheckiej, tedy auctoritate praesentis conventus uwalniamy osoby zakonne pomienionych collegiorum a contributionibus przeszłego pogłównego in genere rat wszystkich, które do skarbu województw naszych wnieść byli powinni.

Stosując się do prawa o ichm. panach rotmistrzach wybranieckich napisanego, obraliśmy jm. pana Franciszka Żychlińskiego brata naszego, pod którego komendę aby starostwa wszystkie i dzierżawy według prawa o wybrańcach napisanego ludzie wyprawowali, a nie pieniądze dawali ani się libertacyjami żadnymi nie zasłaniali. Z którymi ludźmi tenże jm. pan rotmistrz za ordynansem ichm. panów hetmanów stawić się według prawa powinien. A na zachęcenie pomienionego jm. do dalszy R.P. usługi, tysiąc zł jm. jako zasłużonemu w ojczyźnie kawalerowi deklarujemy i upraszamy [130v] j.w. jm. pana komisarza naszego, aby mu asygnacją do któregokolwiek z ichm. panów poborców wydać raczył.

Uważając, jako ichm. panowie deputaci wojskowi na odebranie zasług do województw naszych deputowani ob defectum gotowych pieniędzy w skarbie województw naszych, nie bez znacznych kosztów swoich na odebranie pomienionych zasług, drudzy po roku całym czekają, deklarujemy tymże ichm. panom deputatom wojska konnego na traktament zł 3 tys. Drugie 3 tys. braci naszym, na usłudze R.P. straconym i do więzienia nieprzyjacielskiego zabranym, jako jm. panu Andrzejowi Korzeniewskiemu, jm. panu Aleksandrowi Potworowskiemu, jm. panu Stanisławowi Kornatowskiemu i jm. panu Władysławowi Długoleśkiemu. Na które to pieniądze tak ichm. panom deputatom wojskowym, jako i pomienionym ichm. j.w. jm. pan komisarz nasz wyda asygnacje do któregokolwiek z ichm. panów poborców naszych.

Przypisują i to wielkiej słuszności województwa nasze, aby miejsce to, na którym obrady nasze odprawujemy, w swoich murach i porządku konserwowane było, przeto do rąk jm. księdza proboszcza [131] nowomiejskiego, dziekana średzkiego, za wiadomością jednak jm. pana starosty średzkiego⁷²⁰ zł dwanaścieset na mury, a zł 300 na ławki w kościele za asygnacją j.w. jm. pana komisarza naszego, kandy videbitur jm., deklarujemy.

⁷²⁰ *Jan Cerekwicki starosta średzki.*

Które to laudum jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do akt grodzkich podać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, dnia 16 grudnia r. P. 1682.

Rachwał Leszczyński krajczy koronny, marszałek koła rycerskiego

5. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 16 grudnia 1682 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 771, k. 132-141v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Paweł Kozłowski w imieniu marszałka sejmiku w dniu 2 stycznia 1683 r. [sabbatho in crastino festi Circumcisionis Christi Domini a. D. 1683].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 300, s. 9-31 – oryginał.

Instrukcja na sejm walny warszawski, poznańskiego i kaliskiego województw, za uniwersałami J.K.M. na sejmik do Środy na dzień 16 miesiąca grudnia zgromadzonych, dana ichm. panom posłom na tymże sejmiku obranym, to jest ichm. panom Franciszkowi Gałęckiemu kuchmistrzowi koronnemu, Janowi Korzbokowi Łąckiemu podkomorzemu wschowskiemu, Andrzejowi Smoszewskiemu staroście bobrownickiemu, Aleksandrowi Przyjemskiemu chorążemu kaliskiemu, Malchrowi Gurowskiemu podczaszemu poznańskiemu, Hieronimowi Ponińskiemu cześnikowi ziemie wschowskiej, Andrzejowi Gembickiemu staroście ujskiemu, Janowi Karolowi z Bnina Opaleńskiemu staroście osieckiemu, Władysławowi Przyjemskiemu kasztelaniciowi chełmińskiemu, Jakubowi Wilkotarskiemu surogatorowi grodzkiemu wschowskiemu, Andrzejowi Potworowskiemu pisarzowi grodzkiemu wschowskiemu i Rachwałowi na Lesznie Leszczyńskiemu krajczemu koronnemu, wschowskiemu, mościskiemu etc. staroście, marszałkowi koła rycerskiego.

[132v] Tym się nam w nieszczęśliwościach naszych fata tej R.P. stawiają propitia, że lubo nas na przeszłym sejmie tak arduis temporibus naturalis odbiegła defensio, mamy w to miejsce tak mądrego, roztropnego, dobrotliwego pana pro conservatione nostri, którego panowania dulcedinem nieprzyjaciele nasi invident. Zlecamy przeto ichm. panom posłom naszym, aby przy wiernej poddaństwa naszego kontestacyjej, debita submissione podziękowali J.K.M p.n.m. za te paternas curas et sollicitudines J.K.M. około dobra pospolitego.

Przy pocałowaniu ojcowskiej J.K.M. ręki przełożą przed oczy J.K.M. i całej R.P. scandalosum exemplum, contra legem publicam w niewczesnym wydaniu uniwersałów na terażniejsze sejmiki, przez co nierychła pomienionych sejmików publikacyja zdała się ad pauca tylko referre R.P. consilia, które ex nostro statu do wszytych pertinent. Domówią się ichm. panowie posłowie nasi, jakoby temu na potym wyraźną nową konstytucyją provisum było, aby kancelaryja koronna strzegła się na potym similia exempla. Czego aby z powinności swojej ichm. panowie senatorowie residentes ostrzegali, nova lege officii admoneantur.

Pacta conventa in rationes senatus consultorum, aby według prawa i zwyczaju in facie R.P. były czytane, iniungimus ichm. panom posłom naszym, aby się tego domówili i jeżeli w nich co przeciwko prawu exorbitatum, aby się tego upomnieli.

Wakanse in genere wszystkie, aby suo loco rozdane były, starać się będą [133] ichm. panowie posłowie nasi i do żadnych dalszych konsultacyi nie przystąpią, póki się prawu w tym terminie dosyć nie stanie, uprosiwszy per legem publicam, aby J.K.M. nad trzy dni więcej nie deliberował.

Incompatibilia in genere wszystkich upomnią się ichm. panowie posłowie nasi i na żadne nie pozwolą.

Obrona R.P. jako jest summa rerum i wszystkie tej ojczyzny complectitur felicitates, tak onę pro fundamento przyszłego da Bóg szczęśliwego sejmu województwa nasze kładą i zlecają ichm. panom posłom, aby in materia defensionis ineant modos z całą R.P.

Kraków, metropolis tej R.P., jako się zda być primum obiectum przy węgierskich mieszaninach nieprzyjacielskiej imprezy, et prima castra furentum, tak zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby cum tota Republica namówiwszy media securitatis jego i obmyśliwszy proportionatum miejscu tamtemu praesidium, zalecili to prudentiae J.K.M. i ichm. panów hetmanów.

Pasy węgierskie do Śląska, które przez granice nasze zwiedziała w tych czasiech nieprzyjacielska eksperyencyja, zalecą ichm. panowie posłowie nasi indefessae vigilantiae jm. pana hetmana koronnego i przy powinszowaniu fortunnych pro Republica sukcesów i łaski J.K.M., która go manet, podziękują jm. za pracowite curas et conatus około zatrzymania wojska na tamtych granicach in obsequio R.P. [133v] oraz deklarować będą, że zasłużone rycerstwo emerita stipendia od województw należące punctualiter dochodzić będą.

Nadto lege cavebunt, aby i w inszych województwach powinna zapłata wojska dochodziła i do skarbu się więcej nie wracała. Gdy się zaś R.P. na podatki zgodzi, ad proportionem taryfy podymnego 1661, nie inszej, modum contribuendi ad beneplacitum województw naszych na sejmiki relationis wezmą.

A jako konserwacyjej wojska nervus jest aerarium publicum, tak zlecamy ichm. panom posłom naszym, których jako w inszych punktach, tak i w tym fide, honore et conscientia obligujemy, aby domówili się tego, żeby rachunków skarbowych i wysłuchania rationum jm. pana podskarbiego koronnego⁷²¹ ichm. panowie deputaci dojrzeli. Na kwit jednak jm. nie pozwolą, aż wprzód na przyszły da Bóg relationis sejmik rachunki jego, specific et distinctim napisane, przywiozą, żeby się w nich województwa nasze przejrzeć i informować mogły. A jeżeli potym realitatem kontraktów o prowenta R.P. zawartych comprobabit iuramento, jako prowentów R.P. in privatum usum et commodum nie obraca, tedy województwa nasze na przyszłym potym sejmie bronić kwitu nie będą.

Niepośledni R.P. prowent, cła koronne, na co się i jako obracają, serio inquirent ichm. panowie posłowie nasi i domówią się, aby nam informacją przywieźć mogli, jak wiele w którym województwie ten celny prowent wynosi. Tego się prawa domówiwszy, którego ustępować nie powinni, aby pomienione cła w każdym województwie [134] szlachcic possessionatus, nie tak jako się teraz per abusum dzieje, administrował, ażeby cła plus offerenti arendowane były.

⁷²¹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny.

Koligacje cum externis, iudicio całej R.P. committuntur in casum samej tylko wojny tureckiej przy ostrożności żebyśmy w nią praecipitanter nie wpadli.

Porządek około artyleryjej magni momenti kładą województwa nasze, dlatego serio zlecamy ichm. panom posłom naszym, żeby się domówieli eventum et executionem prawa, to jest, aby kwarciany prowent quotannis dochodził, delaty kwarciane ex mente legis aby in publico czytane były, i aby cum retentoribus według prawa postąpiono, i dobra ich, w których się retenta pokażą, inter vacantes rozdane, upraszać będą J.K.M. p.n.m. Więc że teraz za szczęśliwym J.K.M. panowaniem dobra R.P. niemal wszystkie ad pristinum florem przychodzą, z których prowent kwarciany nie według proporcycje dochodzi, nawet i niektóre dobra cale non contribuunt, domówią się ichm. panowie posłowie nasi, aby per legem nowa lustracja naznaczona była. Lustratorowie zaś, żeby non ex personis, którzy quoquo titulo dobra R.P. trzymają w województwach naszych, tychże województw obywatela na sejmiku relationis obrani naznaczeni byli. Na ostatek dojrzą tego przy rachunkach z jm. panem generałem artyleryjej, jeżeli się ten prowent jako powinien in conservationem artyleryjej obraca, a na potym żeby lustracja zawsze in quinquannis według prawa dochodziła. A jako per constitutionem [134v] z pewnych starostw w niektórych województwach prowincycje małopolskiej zniesiona kwarta, tak żeby znowu per constitutionem restituta była, i tą kondycją dopiero pozwolą ichm. panowie posłowie nasi na lustracją nową generalną.

Przy rachunkach z jm. panem podskarbis koronnym nie przepomnią ichm. panowie posłowie nasi rationes prowentów podkomorstwa krakowskiego, województwa malborskiego i inszych tym podobnych, inquantumby się znalazły, które podług prawa do kwarty obracać się powinny, i nad to jeżeli ex senatus consilio jakie sumy na jakie legacje i insze expensa contra legem wyliczył, przyjęte być nie mają. A że sumę pewną wzięły sobie z podatków R.P. województwa pruskie, upomnią się tej sumy ichm. panowie posłowie nasi.

Ponieważ nas to dochodzi, że śp. nieboszczyk jm. pan kasztelan krakowski⁷²² dyspozycją dóbr swoich dziedzicznych uczynił tak wielkiej fortece Brodów, inquirent ichm. panowie posłowie, komu? I jeżeliby ta dyspozycja przeciwko prawu pugnare miała, aby prawo in orbitam wprawione było. Także i dobra dziedziczne, jeżeliby jakie na K.J.M. kupione były, domówią się ichm. panowie posłowie, aby się prawu dosyć działo o nienabywaniu dóbr dziedzicznych napisanemu, nihil derogando pactis.

Ponieważ ab experientia mamy, jako izba poselska drogie momenta niedzielnego czasu bardziej privatorum interesom, niżeli bono publico pendit, i rzadko w tych czasach, abo nigdy, na którą zgodzi się konstytucją, dopiero że na górze, cum tota Republica namawiać consuetum [135] est, przeto ichm. panowie posłowie nasi perswadować inszym województwom będą, aby po trzyniedzielnych w izbie poselskiej konsultacjach, facilitando negotia R.P. na górę poszli, i z całą R.P. ineant modos szczęśliwej sejmu konklucycje. O czym aby na potym wyraźne prawo stanęło, starać się o to serio będą.

⁷²² Stanisław Koniecpolski kasztelan krakowski, zm. 1682 r.

Nie mniej i o to, aby się sejm według prawa in cadentia sześciu niedziel skończył. Na świecę, uchowaj Boże, i na prolongacją ullatenus nie pozwolą. I tego się upomnią ichm. panowie posłowie, u kogo będzie należało, aby konstytucje sejmowe wcześniej przed sejmikami relationis do grodów województw naszych podane były.

Jako wiele zawisło na rezydencyjach ichm. panów senatorów przy boku J.K.M., świadczy contenta dawnej R.P. ordynacyjej i świeże prawo, w czym że się nie dosyć prawu dzieje, requirent ichm. panowie posłowie nasi rationes od jm. pana instygatora koronnego i pytają, na co się grzywny, które by stąd od nierezydujących ichm. in publicum provenire miały, obracają. Domówią się przy tym in facie R.P. executionem prawa contra negligentes officiales i ponieważ jm. pan instygator nie czyni dosyć powinności swojej, starać się będą ut privetur officio.

Inquantumby ex sensu et consensu całej R.P. do aukcyjej wojska przyść miało, przełożą ichm. panowie posłowie nasi konsyderacyjej całej R.P. wota województw naszych, aby chorągwi i regimentów nowych nie zaciągano, ale aby pod dawnymi rotmistrzami i oberszterami numerus ludzi podniesiony był. A regimenty aby konferowane były tym, którzy z niemi sami in personis w okazyjach bywają. A inquantumby nad tę aukcyją wojska [135v] do nowych zaciągów ex necessitate R.P. przyszło, aby tu po województwach pułkownicy i rotmistrze obrani byli, żeby takie wojska privata auctoritate województw in casu non necessitatis zwinione być mogły.

Pospolite ruszenie in casu summae et extremae necessitatis R.P., zniósłszy się cum tota Republica, ichm. panowie posłowie nasi dadzą w moc J.K.M. od terazniejszego aż do przyszłego da Bóg sejmu, według dawniejszych konstytucyjej [16]21, [16]58, [16]61, [16]68⁷²³, sine divisione belli, przeciwko samej tylko unicae ottomańskiej potędze, viri-
tim, et ex facultatibus.

Moskiewską komisiją, której już czas prędko przychodzi, zalecą prudentiae J.K.M. et considerationi całej R.P. ichm. panowie posłowie, abyśmy w naszym nie upadli prawie i tak słuszne pretensyje windykować mogli.

Jeżeli też na czym funduje się status wolności naszej, jako na tej prerogatywie, którą nam providi maiores nostri zostawili, że cokolwiek na sejmach per licentiam et praevaricationem zapamiętałych na ojczyznę ludzi, ultra mentem R.P. in volumen legum wchodzi, dało nam prawo tę potestatem, że takim inkonweniencyjom protestacyjami naszymi mederi możemy i inwalidować tak wielkie in publicum scandala. Insistimus podobnej protestacyjej nie tylko posła natenczas województw naszych, ale nad to i deputata na sejmie grodzieńskim do konstytucyjej i zlecamy serio ichm. panom posłom naszym, aby się tantum praeiudicium upomnieli jm. panu marszałkowi pomienionego sejmu grodzieńskiego⁷²⁴ i nie [136] odstępowali słusznego województw naszych desiderium, żeby te konstytucyje przedrukowane były.

⁷²³ Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób pospolitego ruszenia” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304); konstytucja sejmu 1658 r. „Pospolite ruszenie” (Vol. const., t. 4, vol. 1, s. 392); konstytucja sejmu 1661 r. „Pospolite ruszenie” (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 106-107); konstytucja sejmu 1668 r. „Konfederacya generalna omnium ordinum Regni et Magni Ducatus Lithuaniae, na konwokacyji głównej warszawskiej uchwalona, roku pańskiego 1668, dnia miesiąca novembra” (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 366). ⁷²⁴ Franciszek Sapieha koniuszy litewski, marszałek sejmu grodzieńskiego 1678/1679 r.

Na żadne dóbr R.P. alienacje, emphiteses, libertacje, komisye, pod które by quoquo titulo largicje jakie, albo inoneracje sumami dóbr R.P. podchodziły, nie pozwolą ichm. panowie posłowie nasi.

Scandalosum exemplum, które się in materia religionis stało, jako z relacyjej mają województwa nasze jm. ks. biskupa chełmińskiego⁷²⁵, inquantumby się privatim przed sejmem nie uspokoiło, instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M., aby ta sprawa na przyszłym sejmie osądzona była.

Nie tylko contra iustitiam, ale i cum praeiudicio nas wszystkich baczą województwa nasze, kiedy Żydzi w podatkach nierówno z chrześcijany, ubogiemu poddanemu naszemu pociągają, zaczym obtestamur ichm. panów posłów naszych per amorem ojczyzny, aby ineant modos cum tota Republica i warowali to per constitutionem, żeby Żydzi nie tylko do upominków tatarskich, ale i do inszych ekstraordynaryjnych podatków równo z poddanymi naszymi należeli, a Żydzi ruscy aby się do polskich kontrybucjami przykładali, starać się będą o prawo ichm. panowie posłowie.

Jako siła należy prowentom R.P. w województwach naszych na składach prawem ordynowanych, już nie raz trutinavit R.P. i wyraziła w tym zdanie swoje, przez powtórzone nieraz dawnych praw, około tego napisanych reasumpcyje. Więc ponieważ nie jest to prawo dotąd in executione, dlatego zlecamy [136v] ichm. panom posłom naszym, aby wszystkie prawa, osobliwie jedno, konstytucya o składach⁷²⁶ na szczęśliwej K.J.M. koronacyjej napisana, reasumowana była i aby per eandem legem egzekucya prawa tego jm. panu generałowi naszemu i inszym ichm. panom starostom zlecona była.

Tatarskie upominki że zwyczajnie skarb koronny nie gotowemi pieniędzmi, ale suknam i inszemi fantami oddawa, sobie in privatum stąd lucra przywodząc, domówią się tego ichm. panowie posłowie, aby to privatum commodum in publicum cedat.

Wszystkie ordynacje aby się prawa trzymając, stawiały ludzie na usługę R.P., domówią się ichm. panowie posłowie.

Kładą i to województwa nasze inter puncta defensionis et securitatis R.P., aby Biała Cerkiew, od tamtej strony murus achaeneus, przy buławie wielkiej koronnej chodziła, aby w inszych ręku będąca, w incuriam jaką nie poszła in praedam nieprzyjacielowi.

Osobliwie przestrzegać będą ichm. panowie posłowie nasi securitatem et auctoritatem Trybunału Koronnego. Inquantumby kto chciał znosić iudicata trybunalskie in criminalibus ferowane, przez sejm aby takowe iudicata trybunalskie, tak ex controversiis, jako i in contumatiis zachodzące, sine consensu et satisfactione partis znoszone nie były.

Wielkie dowody, których nullus numerandi finis beneficiorum J.K.M. p.n.m. przeciwko tej R.P. sprawują in pectoribus nostris wiernych J.K.M. poddanych wielką ufność, że in hac egestate publica [137] skarbu koronnego, lubo słuszną 20 tys. zł quotannis pretensyją, ex occasione ekonomiej nowodworskiej darować J.K.M. raczy. O co cum debita Maiestatis veneratione ichm. panowie posłowie suplikować będą. A inquantumby zaś ratio skarbu J.K.M. nie pozwalała wyświadczyć eam gratiam aerario publico,

⁷²⁵ Kazimierz Jan Opaliński biskup chełmiński. ⁷²⁶ Konstytucja sejmu 1676 r. „O składach winnych” (Vbl. leg., t. 5, s. 182).

aby według prawa ex primis vacantibus nagrodził to sobie J.K.M. A lubo województwa nasze nie wątpią de clementia et bonitate J.K.M., że zaleconego sobie toties znacznymi meritis clarum civem jm. pana starostę ujskiego⁷²⁷, którego zasługi w wielkich antecesorach jego R.P. oświadczone, acta publicznych konstytucyj wyrażnie loquuntur i sam jm. non tantum praeclaro nomine insignis, przypisują województwa nasze powinności swojej powtórzyć znowu gorącą za pomienionym jm. do Majestatu J.K.M. instancją, aby ex liberalitate regia mógł wziąć ukontentowanie, respektem tego, że in puro auro dawszy sumę na zastawę tej ekonomiej, szelągami od J.K.M. odebrał.

Ponieważ nie tylko summae iniustitiae, ale i praeiudiciosi iudicis exemplum, świeżo teraz bez fundamentu prawa i słuszności stanęło w Trybunale Nowogrodzkim in praeiudicium et vexam honorów obywatelów województw naszych, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby się tego domówili, nie odstępując prawa, żeby tak praeiudiciosum factum per legem publicam kasowane było.

Non sine scandalo doszła wiadomość województw naszych, [iż] teraz [137v] recen-ter wyszły ex senatus consilio uniwersały do W.Ks.L. na podatki, przez co derogatur iuribus cardinalibus tej R.P. Domówią się tego ichm. panowie posłowie, aby lege publica zganione było tak praeiudiciosum exemplum.

Prowentów z mennice, aby przy rachunkach skarbowych oddał rationes jm. pan podskarbi koronny⁷²⁸, dojrzą tego ichm. panowie posłowie i przyniosą województwom naszym doskonałą w tym terminie informacją.

Ponieważ dotąd nie ukontentowana R.P. in rationibus facti jm. pana podskarbiego koronnego i przyjęcia sekretarii króla jm. francuskiego⁷²⁹ podczas publicznej od R.P. legacyjej, akomodując się statui R.P. i nie wchodząc in occasiones zatrudnienia sejm-
mu, iudicium z niego postulando, domówią się ichm. panowie posłowie in facie R.P., żeby za ten contra dignitatem Reipublicae postępek czynił to in rem ojczyzny, co R.P. decernet.

Większa coraz prowentów dyminucyja w starostwach sądowych inter caeteras rationes dzieje się przez to, że przeszli pomienionych starostw posesorowie zasługi sług swoich prywatnych i inszych ludzi per avulsionem gruntów i akcydencyjej starostwa kontentowali, in praeiudicium terażniejszych sukcesorów swoich. Przez co, że przywi-
leje pozachodziły, instabunt ichm. panowie posłowie, aby autoritate R.P. komisye na to wydane były.

Wybranieckie zaś szołectwa jeżeliby w starostwach przez ichm. panów starostów i w inszych dzierżawach przez dzierżawców ad usus suos obrócone były, aby według prawa dawnego z posesyjej ich windykowane być mogły. Vice versa, aby takie szołectwa [138] usługi R.P. żadnemi się nie zasłaniały libertacyjami, ażeby ludzie, jako po-
winni, in personis wychodzili na usługę wojenną, nie pieniędzmi się skupowali.

Opportunissimum baczą województwa nasze, aby ordynacyja rejestrów Trybunału Koronnego jako najśluszniesza per legem publicam in perpetuum opisana była, bo tak częste odmiany niejednemu często praeiudicium przynoszą. Starać się będą ichm.

⁷²⁷ Andrzej Gembicki starosta ujski. ⁷²⁸ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁷²⁹ Lu-
dwik XIV król Francji.

panowie posłowie, aby w tymże prawie deklaracja była, że tylko same sprawy pure ariańskie, o sektę ariańską, pod registr ariański podpadać mają, ponieważ per abusum eo usque przychodzi, że nawet causas iuris et administrationis iustitiae z poddanych pod tenże registr podszywają i jeżeliby kto w takim registrze extra sectam arianismi kondemnatę jaką ugonił, aby nullitatis była.

Ponieważ na Komisyjey Lwowskiej, na miejscu Trybunału Radomskiego odprawionej, decessit z przeszłej zwyczajnej kwoty hibernowej znaczna suma, to jest 140 tys. ex ratione zdezolowanych natenczas dóbr per hostilitatem w wołyńskim, ruskim, lubelskim, województwach, a teraz już sub asupicis panowania J.K.M. te dobra przyszły do siebie, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby się domówili in facie całej R.P. nowy na pomiarkowanie hiberny komisyjey, ponieważ i w naszych województwach niektóre dobra R.P. bardzo są agramowane i ullatenus sufficere nie mogą.

Consilium bellicum grodzieńskie⁷³⁰ ponieważ zda się pugnare contra statum tej R.P., aby per legem publicam abrogowane było, instabunt ichm. panowie posłowie et in futurum na takie nie pozwolą. [138v]

Momentum securitatis rozumiemy województwa nasze conservationem pactorum et amicitiae cum vicinis. Na tym fundamencie zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby zniósłszy się z całą R.P. prosili J.K.M., aby sprawa kupców wrocławskich z jm. panem wojewodziecem rawskim⁷³¹, według słuszności, dekretem takim, jaki meruit, licentia jego osądzona była i ponieważ cum scandalo wszystkich ta sprawa do sądów grodu łączyckiego odesłana, skutku swego nie wzięła, aby eo fine nowe per legem publicam w Trybunale, albo gdzie indziej forum naznaczone było, gdzie [by] indilate pomienioni kupcy wrocławscy sprawiedliwość otrzymać mogli, i aby per eandem legem in casum contumaciae, super citatum poena statuatur, gdyż przez ten tak wielki występек prowentom R.P. przez odrażenie kupców et commerciorum derogatur.

Punctum instrukcyjey J.K.M. na sejmik nasz przysłanej ratione prowentów solnych J.K.M. samborskiej ekonomiej, dawa okazyją województwom naszych, że zlecamy ichm. panom posłom naszym, żeby w tym dali informacją J.K.M., jak wielkie praeiudicium ponoszą województwa nasze, kiedy nam in defectu samborskiej soli, lubo mamy prawo po sobie, zamorskiej kupować zabraniają. Samborską zaś sól coraz in maius pretium wynoszą, a nawet per abusum na składach solnych między sól ruską pakują zamorską i za samborską sprzedają. Domówią się przeto ichm. panowie posłowie nasi executionem legem deklarowawszy. A przytym nie przepomnią upomnieć się suchedniowej soli, która województw naszych nie dochodzi. Z tym dokładem [139], żeby nam in defectu soli J.K.M. samborskiej zamorską wolno było kupować. Kondemnaty ratione soli ex actoratu jm. pana starosty rzeczyckiego⁷³², albo plenipotentów jego otrzymane, aby kasowane były et in futurum aby takie akcje nie były intentowane.

Miasto Poznań cum praeiudicio ubogich ludzi ad abusum pociąga beneficium szelężnego podatku i akcyzy, przeto serio iniungimus ichm. panom posłom, aby z przy-

⁷³⁰ *Konstytucja sejmu 1678 r. „Deputaci do boku naszego”* (Völ. leg., t. 5, s. 269-270). ⁷³¹ *Prawdopodobnie Kazimierz Andrzej Grudziński wojewodziec rawski.* ⁷³² *Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki, administrator żup samborskich.*

szłego da Bóg sejmu constitutionem abrogationis tych podatków przywieźli. Przy tym aby komisja lege publica naznaczona była, na której prawa swoje produkować będą powinni, a statut toruński, aby na szlachtę possessionatos nie służył. W sprawach zaś o sumy u szlachty zaciągnięte, aby na jurydyce jm. pana generała miejskiej decisivae sententiae stawały i żeby od takich dekretów żadnej apelacji nie mieli.

Zachodzi znaczne w województwach naszych stanu szlacheckiego praeiudicium w prawach i przywilejach cechu sukienniczego w mieście J.K.M. Wschowie, którzy osobliwym mimo insze w województwach naszych miasta prawem swoim zabraniają płóciennikom w tymże mieście J.K.M. Wschowie libertatem kupowania wełny na melzany. Przez co pretium wełny upada. Że tedy per observantiam przywilejów J.K.M. i świątobliwych jego antecesorów, nie możemy zabieżeć temu, laudo privato województw naszych zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby temu per legem publicam zabieżeć się mogło.

Lex sumptuaria osobliwą za sobą tej R.P. in moderno statu pociąga felicitatem, a to prawo tak potrzebne nie jest in debita executione, [139v] inibunt modos cum tota Republica ichm. panowie posłowie nasi, jakoby to prawo do egzekucyjy przyprowadzić.

A że panowie jurystowie trybunalscy dla prędszego skończenia procesów adinvenunt contra legem sposób, że non convicta parte impugnante, na ichm. panach starostach ulterioris, fortis et finalis executionis decreta, jeden po drugim wprędce otrzymują i tylko ichm. panów starostów vigore dekretów ad executionem impellunt parte non convicta, przez co potioritas iurium dzieje się bezprawność i trudno takich dekretów z rejestru upilnować, ponieważ przeciwko samym ichm. panom starostom tylko pars actorea interesuje się. Tedy praecavebunt ichm. panowie posłowie, żeby te novitates i adinwencyje panów jurystów lege publica zniesione i aby nisi legitime convicta parte impugnante, bona iure verum sub executione podpadały.

Nie wiedzieć quo fato R.P. non constat nam, co się w skarbie R.P. dzieje, nawet ichm. panowie senatorowie, którym z prawa należy klucze mieć od skarbu, informować nas w tym nie umieją, przeto ichm. panowie posłowie requirent informacji i od jm. pana podskarbiego, i od ichm. panów senatorów pomienionych, jeżeli klejnoty te, które J.K.M. in pactis conventis wnieść obiecał do skarbu, są w skarbie R.P.

Że się zagęściły ultra mentem prawa koronnego evocationes in forum spirituale cum gravamine equestri ordinis, a nawet cum praeiudicio ziemskich i grodzkich sądów, gdy remissy in causas civiles [140] immediate z konsystorza do Trybunału in regestrum arianismi wchodzą i tam się sine beneficio nawet aresti treminują, co nam w kole decreto z konsystorza gnieźnieńskiego emanato authentice probatum. Dlatego ichm. panowie posłowie nasi curabunt omni studio, aby przez dokładną konstytucją obvietur huic malo i takowe remissy, aby napotym w Trybunale nie miały forum. Nie przystąpią ichm. panowie posłowie nasi ad declarationem podatków, aż nas wprzód per legem expressam ab eo gravamine vindicabunt.

Approbatio laudorum województw naszych aby in toto na sejmie stanęła, serio instabat ichm. panowie posłowie i bez tego nie powrócą.

Przyszły ad eum ausum szabelnie małopolskie, że cupiditate lucri dla prędszego odbytu podle roboty swojej, pod cechą wyszyńską zamkową i rzemieśniczą szable ro-

bią i za wyszyńskie przedają, co że z zawodem i oszukianiem pospolitym in praeiudicium najprzedniejszej w Koronie Polskiej kuźni szabelnej wyszyńskiej dzieje się, tedy żeby to in futurum nie było, stosując się do instrukcyje sejmiku naszego przedsejmowego i do laudum posejmowego starać się będą ichm. panowie posłowie na przyszłym sejmie, aby to per legem obwarowane było.

Nie masz, ktoby nie przyznał gospodarowi jm. wołoskiemu⁷³³ wielkiej przeciwko tej R.P. życzliwości i w tej przysłudze, którą R.P. wyświadczył, summa meritorum nie przypisał. Tym ochotniej województwa nasze zalecają to ichm. panom posłom, aby wnieśli instancją do J.K.M., żeby za tak wielkie in favorem ojczyzny straty jego [140v] ex primis vacantibus mógł być z dystrybuty J.K.M. ukontentowany.

Nie mogą pariter deesse województwa nasze jm. panu [Janowi Aleksandrowi] Konięcpolskiemu wojewodzie belskiemu, żeby go za tak znaczną wielkiej substancyje stratę przez traktaty żurawińskie, liberalitati J.K.M. zalecić nie miały. Co osobliwym sposobem zalecamy ichm. panom posłom naszym.

Trzecia miara w młynach kaliskich, która przedtym za osobnym przywilejem królów ichm. chodziła, aby abhinc do prowentów generalskich per legem inkorporowana była, zlecamy ichm. panom posłom naszym.

Punctum instrukcyje na przeszły warszawski sejm ichm. panom posłom tych województw danej, ratione hiberny in toto reasumujemy i zlecamy ichm. panom posłom, aby tę hibernę in gravamen dóbr naszych dziedzicznych osobliwym staraniem przełożyli considerationi całej R.P.

Wielkie merita nie tylko w województwach naszych, ale w całej universaliter R.P. tak są każdemu wiadome jm. pana Piotra Żychlińskiego podkomorzego kaliskiego, że chyba invidus, który by się odważył nie przyznać debitam tak znacznym zasługom glorię. Aplikować będą J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi, aby jako summus w tej ojczyźnie virtutum aestimator, raczył mieć w respekcie pomienionego jm. pana podkomorzego.

Nie zapominają także województwa nasze emeritum w ojczyźnie jm. pana Andrzeja Zaleskiego rotmistrza J.K.M., którego clementiae et liberalitati J.K.M. zalecą ichm. panowie posłowie. [141]

Obowiązujemy też osobliwie ichm. panów posłów naszych, aby na żadne nobilitacye i indygenaty nie pozwalali, oprócz tych, których na instancją jm. pana hetmana koronnego z miejsca naszego akceptujemy, jako to do nobilitacyje ichm. panów Podolskich dwóch rodzonych braci⁷³⁴, z koronnego wojska. Z cudzoziemskiego zaś także do nobilitacyje jm. pana [Jana] Berensa obersztera i indziniera, a do indygenatu jm. pana [Josta] Berensfaiera⁷³⁵ obersztera J.K.M.

Po uspokojonych publicznych materiach starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, aby stanęło prawo o naprawieniu przepraw w województwach naszych, które teraz commercia kupieckie impediunt, jako to mostów nakielskich, mostu pod Skwierzyną, który przez Wartę stawiać będą, mostów konińskich, kolskich, śrzemskich, rydzynskie-

⁷³³ *Stefan Petriceicu gospodar moldawski.* ⁷³⁴ *Franciszek i NN Podolscy.* ⁷³⁵ *Kasper (Gaspar) Jost Berensfeir (Bernefour) oberszter J.K.M.*

go i zaborowskiego mostu, grobli w Krobi, przeprawy kamieńskiej, zakrzewskiej, chylińskiej, dalewskiej, rąbińskiej, grobli krzywińskiej i mostów po których naprawieniu, aby formani od koni albo do wozów płacili, iuxta mentem konstytucyje, o którą się starać będą ichm. panowie posłowie.

Tak wiele razy zalecona sprawa o zabicie brata naszego jm. pana Krzyszkowskiego przez ludzi kurfirsztą jm. brandeburskiego⁷³⁶, że dotąd żadnego skutku nie wzięła, reasumujemy w tej sprawie punctum dawniejszych instrukcyje naszych i zalecamy ichm. panom posłom naszym, aby się o eventum tej sprawy postarali, konferując z posłami kurfirsztą jm.

Sukcesorów nieboszczyka jm. pana Piotra Kawieckiego zalecą ichm. [141v] panowie posłowie łasce J.K.M., aby z kancelaryje konsens wydać rozkazał na dobra Herrehagen w ekonomii malborskiej leżące, ut eo iure gaudeant quo terażniejszy sukcesor gaudet, usque ad satisfactionem pomienionych sukcesorów.

Na Blizanów dzierzawę w województwie kaliskim będącą, aby per legem komisja pozwolona była na uznanie kosztów na reparacyją onej łożonych, starać się będą ichm. panowie posłowie.

Zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby się starali na sejmie przysłym o libertacyją dworku jm. pana wojewody poznańskiego⁷³⁷ tu w Śrzedzie wybudowanego, aby to fundum, na którym stoi, ab omnibus contributionibus uwolnione było.

Zalecamy i to ichm. panom posłom naszym, aby także per constitutionem postarali się o libertacyją z gospody ab officio dwóch kamienic, które po nieboszczyku jm. panie Baryczce⁷³⁸ iure successionis na jm. pana starostę śrzedzkiego⁷³⁹ spadły w Warszawie.

Rafał Leszczyński krajczy koronny, marszałek koła rycerskiego

6. Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego na sejmiku przedsejmowym w Środzie – Środa, 16 grudnia 1682 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 179, k. 177-181 – kopia: Mowa jm. pana Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego na sejmiku antekomicyjalnym w Śrzedzie.

Nim do przeczytanego artykułu rzekę kilka słów, cogor odpowiedzieć na to, co mnie tetigit w kole in contumacia, abym się nie zdał silentio approbare, co tam mówiono. Rzeczono, lubo mię nie mianowano, przecież jakoby palcem pokazano: hic est, jakoby miał inszą teraz, a inszą przed tym czytać Ewangelią. Nie jest to moja wokacyja Ewangelią czytać, i lubo w kościele mówię, mówię ad statum et statuta iuxta tej R.P. instituta, nie do Ewangeliej. Przecież palinodiam canere nie umiem, to mówię com

⁷³⁶ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁷³⁷ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.

⁷³⁸ Chodzi o Stanisława Baryczkę, nobilitowanego mieszczanina warszawskiego, podstolego czernihowskiego i sekretarza królewskiego, którego córka Cecylia była żoną Jana Cerekwickiego starosty średzkiego. ⁷³⁹ Jan Cerekwicki starosta średzki.

zawsze mówił, że elekcyi K.J.M. R.P. non erravit, bo obrała pana mądrego, szczęśliwego, pełnego experientiae militaris, toż i teraz powiadam. Ale przy tym wszystkim jakom K.J.M. Władysława, pod którego panowaniem ad Rempublicam accessi, K.J.M. Kazimierza, Michała zawsze prosił, o toż i K.J.M. [178] proszę, ut leges servantur, co nie wątpię że snadno uproszę. Bo nie może to titillare uszu K.J.M., et aequalitate obranego, kiedy conservationem praw i wolności upominamy się, chyba tym to displicebit, którzy tak mniemam, bez wiadomości pańskiej rzucają projekta wolność polską egzaminujące, absolutum dominium wprowadzające, rady R.P., które do wszystkich należą, ad paucos redigendo, to jest żeby jeden senator tylko w województwie wiedział, co Respublica intendit. A któryżby to był taki, toć pewna pierwszy, a pierwszy biskup. Toć tylko do samych ichm. księży biskupów ad patres e campo chciałby ten pan egzaminator transferre comitia, et equestris ordo na stronę, w chrust, w słomę, w komesz, tylko in ordine do podatków należałby do sejmów.

Rzeczono in contumaciam, jakobym miał mieć jakieś do K.J.M. nieukontentowanie, secus dzieje się, żadnego prywatnego nie mam, owszem, kontentem, wziąłem od K.J.M. starostwo cum proventu non contemnendo (lubomci i to zasłużył, bo służąc ojczyźnie za dwanaściekroć [179] sto tysięcy dziedzicznej substancji sprzedałem), wziąłem urząd dworski, przy którym mam wolny do pokoju Królestwa obojga accessum. Posadził mię K.J.M. in gradu primo prokuracyi wielkopolskiej, z którego nie mam, chyba do nieba accessum. Poupraszałem różnym ludziom w różnych województwach stołki senatorskie, wysokie urzędy ziemskie, daniny, konsensy ad cedendum, iura communicativa, wyrachowałbym nad 30 przywilejów i jeszcze mam gratias z okienkami, toć nie mogę być male contentum, nie z nieukontentowania tedy, ale z powinności senatorskiej proszę ut leges servantur. Pana Betona⁷⁴⁰ i pana Sculteta⁷⁴¹ znam i znałem, i ktokolwiek w Warszawie bywał, obydwóch tych znać musi, bo pan marques de Beton szwagrem K.J.M. będąc, i tak wielkiego króla⁷⁴² postem, przy tak wielkiej aparencyi jako był u dworu merebatur, to aby się każdy spytał: „Quis hic est?”. Pan Scultet zaś od szwedzkiej wojny rzadki rok, aby nie był u dworu, albo przy wielkim pośle, albo do kurfistrza jm. ablegatem, znam go tedy i u dworu, znam go i w domu [180] moim, bo u mnie bywał i powiem, co traktował. Był u mnie z listem od kurfistrza⁷⁴³ jm. in negotio kupców, którzy z jm. panem kasztelanem rogozińskim⁷⁴⁴ mają tu pewne intrygi, pogroził repressalibus.

Pisałem literas amplissimas do jm. pana rogozińskiego, odniosłem simile responsum, potem trzymałem do tego czasu u kurfistrza jm. negotium niewinnych kupców, których cura w województwie poznańskim mnie należy, jeżeli to źle, porzucę hanc curam. Żydów tylko, a o moich czarnkowskich mieszczanków, którzy magis presse do mnie należą, manu tenebo pro modulo. In publicis zaś to mi zawsze od kurfirsza jm. donosił, że go to affligit, gdy rzucają ocasiones do niechęci między kurfistrzem jm. a R.P. i K.J.M., contestationes przy tym pana swego opowiadał mi, quanto studio stara

⁷⁴⁰ François Gaston markiz de Béthune ambasador Francji w Rzeczypospolitej. ⁷⁴¹ Joachim Scultetus radca kameralny i mistrz kamery nowomarchijskiej, dyplomata brandenburski. ⁷⁴² Ludwik XIV król Francji. ⁷⁴³ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁷⁴⁴ Stanisław Grabski kasztelan rogoziński.

się o utrzymanie z R.P. przyjaźni, jako princeps nie tylko vicinus, ale i amicus, et quod maximum est foederatus.

To tedy na tom powiedział, aby non haereat to nikomu in pectore, co niby anonime, przecież do mnie mówiono, i rzekłem to pro domo mea [181], a prawdziwie pro domo mea, bo dom mój w jednej mojej zawisł osobie. Chcę tedy abym dom mój, który ze mną w grób pójdzie, tamże ze mną zaniósł illibatum domu mego i mojej osoby honorem. Co zaś do artykułu, na to wszystko jednym słowem nikt nie odpowiedział, lubo byli ludzie apretiati et informati.

7. List sejmiku do Trybunału Koronnego w sprawie Latańskiej –
Środa, 16 grudnia 1682 r.

Rp. AP Poznań, ABCz. 2402, s. 17-18 – kopia⁷⁴⁵: Copia listu z sejmiku śrzedzkiego do Trybunału Koronnego w sprawie jejm. pani Latańskiej.

J.w., w., n.w.m. panowie i bracia.

Deposuit w kole naszym na terazniejszym sejmiku ciężki żal swój jejm. pani Latańska i znalazła, jako sierota i słusność jawną po sobie mająca, świeżą w sercach naszych kompasją i stąd ci tym poufniejsza nasza do w.n.m. w. panów i braci instancja, aby w świętobliwym sądzie w.m. panów pro veritate sublevari mogła. Hinc illa lacrima, że actor tej sprawy j.w. ksiądz kantor gnieźnieński⁷⁴⁶ in registro arianismi sprawę tę, która żadnym podobieństwem koneksyjnej cum [18] arianismo nic nie ma, atentuje. W tym zaś parti citatae zda się być illatum gravamen, gdy nullo forma w tych województwach exempla inquisitionis w grodzie obojga województwa nakazane. Res oculis et rationi subiecta est, że się to przez nieostrożność patronów ad utram tylko tej sieroty stało. Podawamy to altissimis iudiciis i uwadze w.m. panów, jeżeli ta sprawa z konsystorza gnieźnieńskiego do Trybunału i w takowy rejestr evocari mogła, przez co w osobie jejm. pani Latańskiej wszyscy cierpiemy praeiudicium. Z tej okazji jejm. panom posłom naszym na przyszły sejm obranym inter puncta instrukcyj i ten osobliwie zleciliśmy, aby similibus casis lege publica zabieżeli.

Interes i przez ten list, i przez jejm. panów deputatów naszych zarówno z w.m. panami in hoc subsellio zasiadających usilnie prosimy, abyście tę sierotę iniuriis afflicta w protekcję swoją wziąć i od tej niepotrzebnej vexy exhibere raczeli. Czekamy wzajemnie z braterską gotowością naszą poufałego dla jejm. panów rozkazania, braterskiemu onych powolność zalecając respektowi. W.n.m. panów uprzejmie życzliwi bracia i słudzy powolni.

We Śrzedzie, 16 decembris a. 1682.

Rafał Leszczyński krajczy koronny, marszałek sejmiku województw wiekopolskich

⁷⁴⁵ Za wskazanie tego listu wydawcy dziękują Panu Profesorowi Henrykowi Gmiterkowi. ⁷⁴⁶ Stanisław Cieński kantor gnieźnieński, kanonik krakowski.

8. *Informacja o sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego – 16 grudnia 1682 r.*

Rp. BUW, rkp. 47, s. 77 – oryginał.

Die 16 decembris zaczął się sejmik przedsejmowy w Średzie, na którym ja nie byłem, bo uniwersał królewski sejmikowy tydzień tylko przed sejmikiem do grodu przyszedł, o co był wielki hałas między bracią. Posłem od Króla na ten sejmik był ksiądz Bogusław Leszczyński opat czerwiński, marszałkiem brat jego rodzony pan Rafał Leszczyński krajczy koronny. Ten sejmik z wielkim zatrudnieniem odprawował się, wlekl się przez Święta, samo tylko Boże Narodzenie od sesyjnej wolne było. Skończył się przed Wigilią Nowego Lata. Posłami z tego sejmiku na sejm zostali: jm. pan Rafał Leszczyński krajczy koronny, marszałek sejmiku, jm. pan Franciszek Gałeczki kuchmistrz koronny, jm. pan [Jan] Łącki podkomorzy wschowski, jm. pan Aleksander Przyjemski chorąży kaliski, jm. pan [Andrzej] Smoszewski starosta bobrownicki, jm. pan Jan Opaliński starosta osiecki, jm. pan [Andrzej] Gembicki starosta ujski, jm. pan Malcher Gurowski podczaszy poznański, jm. pan [Hieronim] Poniński cześnik wschowski, jm. pan [Jakub] Wilkoterski surogator wschowski, jm. pan Władysław Przyjemski kasztelan chęłmiński, jm. pan [Andrzej] Potworowski pisarz grodzki wschowski.

9. *List Wojciecha Konstantego Breży kasztelana poznańskiego do Marcina Zamoyskiego wojewody lubelskiego – b.m. i d. [1683 r.].*

Rp. AGAD, AZ, rkp. 1183, s. 100-103 – oryginał, brak końca listu.

J.w., jm. panie wojewodo, m.w.m. panie i bracie.

Pożegnawszy w.m. pana w Lublinie, zbiegałem dniem i nocą do Śródki na sejmik, gdzie sfatygowany dnia szóstego po zaczęciu sejmiku stanąłem i już wszystkie, a barzo ostre zastałem artykuły, bo mogę bezpiecznie rzec, że non erat qui aussus fuisset contradicere zdaniu pana wojewody poznańskiego⁷⁴⁷. Tandem gdy pro tractu consilia sejmikowe już od wili nowego lata, przejrzawszy się w artykułach i intencjach ludzkich, [101] przyszło się mi samemu odważyć jedne annihilować, drugie okrzysywać artykuły, z wielkim populi hałasem, bo się przed przyjazdem moim dobrze był wko-rzeń w kredyt pan wojewoda ut sit nemine obstante et omnibus permittentibus. Rozumiem tedy, że to już przed tym skąd inąd innotuit w.m.m. panu, mianowicie ode dworu, któremu deferre miano fideliter, co się tu robiło i robiło. Dość na tym, że już aperta odia nec dissimulatae inimicitiae, ale aperatae już in aprium wyszły między mną a panem wojewodą, z którym cały [102] dzień dysputować przyszło i łamać to,

⁷⁴⁷ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.

co conceptum przez niego było. Był i na placu kurfirst⁷⁴⁸, co było najbarzi sensibile. Po tym tedy sejmiku elekcyja, którą na się wziął pan generał⁷⁴⁹, bo alias już był zerwał ten sejmik jm. pan Malechowski nasz, widząc potentiam kreszek pana [Władysława] Przyjemskiego, a potem przez jm. pana wojewodę brzeskiego, generała revocatus i assecuratus, że nie miał stanąć posłem pan Przyjemski, aż inaczej się stało, bo nie tylko pan Przyjemski stanął, ale nawet żaden z przyjaciół, których pan generał promowował [103] nie utrzymał się na tablicy, tylko sam jeden ex amicis jego pan kuchmistrz⁷⁵⁰, wsparty kilką kreszek przyjaciół swoich. Dziwne ja tu rzeczy zastałem i daleko inakże, niżeli przed tym nie były, bo tu widzę drudzy cicho malkontenci i dlatego cicho ut magis noceant, ale o tym potym.

Z tych tedy fatyg tak podróżnych, jako i sejmikowych ciężko zapadłem i w recydywę po trzeci raz przychodzę. Interim dla tej mojej słabości na czas naznaczony być u pana podstolego⁷⁵¹ nie mogłem, tylko sam j.w. m. pan podkomorzy pomorski⁷⁵² tam zjechał, który tam sieła nowin od różnych na dyskredytowanie nasze zastał. Jakoby to też [...] ^a

^a brak dalszych kart listu

10. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o zakończonym właśnie, pomyślnie dla dworu berlińskiego sejmiku przedsejmowym w Środzie – Chełst⁷⁵³, 3 stycznia 1683 r.⁷⁵⁴

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 e Fasz. 6, k. 52-53v – oryginał.

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr

Ich erhalte gleich ietzo die Nachricht, daß sich der Landttag zu Schroda am vergangenen Donnerstag glücklich geendigt haben soll, wie woll nicht nach des Hoffes Wunsch undt Willen, in dem man durch auß in die Recruitirung der Armee nicht bewilligen wollen, zu der Außzahlung aber derselben sowie sie in ietzigem Comput stehet seindt 6 Rauchgelder gewilliget worden. Undt ob zwar der Krohn Kuchmeister Gallecki⁷⁵⁵ alß königlicher Abgesandter mit Spendirung etlicher hundert Dukaten, sich hefftig brauchet zu hintertreiben, daß der Priemski⁷⁵⁶ nicht zum Landbothen wieder erwahlet worden möchte.

⁷⁴⁸ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁷⁴⁹ Jan Opaliński wojewoda brzeski kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁷⁵⁰ Franciszek Galecki kuchmistrz koronny. ⁷⁵¹ Być może chodzi o Stefana Adama Grudzińskiego podstolego koronnego. ⁷⁵² Stanisław Michał Bąkowski podkomorzy pomorski. ⁷⁵³ Chełst (niemiecka nazwa: Neuteich), wieś położona w północnej części pow. poznańskiego, na przejściu granicznym z Wielkopolski do Nowej Marchii. ⁷⁵⁴ Data dzienna listu dopasowana do kalendarza gregoriańskiego. ⁷⁵⁵ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny, poseł królewski na sejmik przedsejmowy w Środzie. ⁷⁵⁶ Władysław Przyjemski kasztelan chełmiński, sprawca zerwania sejmu 1681 r.

So hatt ers doch nicht hintertreiben kommen, sondern es hatt der Wöywodt von Pohsen⁷⁵⁷ mit seinem Anfang durch gedrunen besagter Prziemski hatt balt nach dem Schluß des Landtages [52v] sich nacher Pohsen begeben undt meinen Dienst in geheim zu sich kommen laßen, undt ihm befehlen, daß er sich schleunig zu mir an den bestimbten Ohrt auff der Gräntze zuruck machen undt mir sagen solte, daß ich feinere nicht lange daselbst abwarhten dürffte, dann er wurde schon vor Endigung des Reichstages an E. Churfürstl. Durchl. Hoff nicht kommen, müssen alle diejenigen so auff diesem Landtage zu Landtbohten wehren erwehlet worden, hetten einen corperlichen Eyd der Adelschaft schworen müssen, daß sie über alle die Puncta so ihre auffm Reichstage zu proponiren mitgegeben worden steiff undt festhalten auch wehrender Zeit des Reichstages undt solange dieser ihm Character wehren wurde, keine Correspondentz mit außwertigen Fürsten undt deren Ministri führen, nach sich sonst durch Gifft oder Gaben weder von Hoffe noch auch außwertigen Potentaten bestechen laßen wolten.

Undt weil er nicht weiter mit ihm rehden könte, so möchte er sich nur bey dem Hernn Wöywodon angaben der desfalls mit ihm schon Abrehde genommen, undt mir ein mehrrens zur Nachricht wissen laßen wurde, sobalt sich besagter Diener bey dem Herrn Wöywodon angegeben hatt er ihm mit freudigem gemischte befohlen mir dieses nur zur Nachricht zu hinterbringen, daß dieser Landtag nach Wunsch undt Willen der guten Patrioten⁷⁵⁸ [53] sich geendiget, undt truge er verlangen mich zu sprechen, sobalt er von Pohsen in seinen Guttern anlangen wurde, wo selbsten er sich noch drei Wochen auffzuhalten gedächte ehe er auf den Reichstag nach Warschow (so den 28. January noch gewis vor sich gehen wurde) gehen würde undt hatt sonsten dabey erwehnet es sey sehr gutt, das ich nicht in wehrender Zeit des Landtages selber nach Pohsen kommen wehre.

Dan der Gallecky weil er mit seinem Anfang nicht durchdringen können, hatte spargiren lassen, ich sey mit großem Gelde heimlich nach Schroda kommen, undt suchte dem Adel zu corruptiren. Dannenhero besagter Herr Wöywode mich warnen undt bitten lassen mich noch ferner auff der Gräntze bis zu seiner Ankunfft in den Guttern auffzuhalten. Ich habe ihm aber wieder zurucke geschrieben, daß ich lange zu bleiben keine Order hette, undt wegen anderer Geschefte nohtwendig zurucke gehen müste, von E. Churfürstl. Durchl. er aber etwas zur Nachricht noch vorm Reichstage zu hinterbringen hette, so mochte er belieben durch ein Schreiben an mich solches zu thun, undt durch den Diener überschicken. Was er darauff zur Andtwordt geben wirdt, lehret die Zeit, ich werde aber meine Ruckreise an E. Churfürstl. Durchl. Hoffe dergestalt [53v] zu beschleunigen suchen das ich kunftigen Mitwoch oder Donnerstag in Berlin sein komme, doferne mir Gott Gnade undt Gesundtheit verleihet, zu deßen alweltenden väterlichen Schutz E. Churfürstl. Durchl. ich getreulichst empfehle, zu dero beherlichen Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsambster Diener J. Scultetus

Neuteich, den 24. Decembris 1682

⁷⁵⁷ *Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.* ⁷⁵⁸ *Określenie odnoszące się do opozycji anty-królewskiej.*

Relacja Scultetusa o sejmiku przedsejmowym w Środzie –
Neuteich (?)⁷⁵⁹, 24 grudnia 1682 r./[3 stycznia 1683 r.]⁷⁶⁰

Rp. Bibl. Oss., rkp. 3000 I (Teki Lukasa), k. 103 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

Sejmik w Środzie uchwalił sześćiorakię podymne na zapłacenie armii, ale na nowe zaciągi nie pozwolił. Mimo, że [kuchmistrz koronny Franciszek Zygmunt] Gałęcki sypał dukatami, nie przeszkodził wyborowi [Władysława] Przyjemskiego na posła. Sejmik wypadł tedy nie po myśli [króla Jana III] Sobieskiego.

11. Informacja o sejmiku i protestacji przeciwko jego uchwałom złożonym
w grodzie czerskim przez pułkownika Fabiana Rosna oraz próbom jej
wykorzystania na sejmie – 1683 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 179, s. 941-943 – kopia: Narracja transakcy pana Rosna, którą przez protestacją trudnić chciał activitatem panom posłom wielkopolskim a. 1683.

Nie próżnowała malignitas jm. pana [Fabiana] Rosna, albo raczej cudza, kiedy w przeszłą sobotę zaniósł był protestacją w Czersku przeciwko sejmikowi naszemu, a fałszywą. Bo w najpierwszym punkcie położył, że się miał u nas przeciwko sejmikowi, jako niewczesnie złożonemu, protestować, albo raczej przeciwko uniwersałom. W drugim punkcie położył jm. pana [Adama] Malechowskiego, że także protestans był oppressus vi adactus ad restitutionem activitatis. W trzecim punkcie, że ignobiles obrali posłów.

Tą tedy protestacją pogrożono nam było, na co zszedłszy się ad invicem w pokoju marmurowym z jm. panem krajczym koronnym⁷⁶¹ mieliśmy consilium, gdzie conclusum było nie dać się rugować, a jeżeliby koniecznie chciano, tedy generosa voce wszyscy [942] razem wynijść i pod starą łaską sejm za sobą wyprowadzić, bo byśmy byli wielu posłów innych w kompanii mieli. Poszliśmy tedy witać J.K.M. na pokój, kiedy ichm. panowie pieczętarze koronni⁷⁶² z jm. księdzem biskupem krakowskim⁷⁶³ od K.J.M. do nas rem uczynili, że K.J.M. pro paterna sollicitudine widząc pana Rosna in obiectione protestationis persistentem, proponuje media uspokojenia jego, to jest żebyśmy go przecie bonis verbis ukontentować chcieli.

Odszedłszy kąsek na stronę, sequentem concludemus declarationem, którą jm. pan krajczy koronny jako primus ex nobis ichm. panom pieczętarzom dał taką. K.J.M. profundissimae od nas debentur grates i pro paterna sollicitudine dziękować będziemy, ale ani o panu Rosnie, ani o jego protestacyi nie pytamy się, bo się posłami obranemi

⁷⁵⁹ Podany przez Stanisława Lukasa ze znakiem zapytania Neuteich to niemiecka nazwa wsi Chelst położonej w północnej części pow. poznańskiego na przejściu granicznym z Wielkopolski do Norwej Marchii. ⁷⁶⁰ Stanisław Lukas podał tylko datę dzienną w kalendarzu juliańskim – 24 grudnia 1682 r.

⁷⁶¹ Rafał Leszczyński krajczy koronny. ⁷⁶² Jan Wielopolski kanclerz wielki koronny i Jan Gniński podkanclerzy koronny. ⁷⁶³ Jan Małachowski biskup krakowski.

dobrze skończonego sejmiku być baczemy. Bona verba panu Rosnowi dawać nie możemy, chyba tego po nim chcemy, aby pro tam laesiva protestatione nas teraz, a potem województwa supplex przeprosił, za co jm. singuli singula verba dabunt. Nie w smak [943] to było ichm. panom pieczętarzom, chcieli koniecznie przez różne media wprowadzić nas w jaki traktament z w. panem Rosnem, ale wszyscyśmy się składali po słówku, że podobno tej ambasady żalowali ichm. panowie pieczętarze.

Tak tedy ruszył się K.J.M. na wotywę, na której kazanie było, albo raczej sejm, bo prawie nie na proponowane thema kazał, ale na instrukcją naszą exaggerabat, rozerwany sejm detestabili adulatione hypocritica pisma panów trutina, zgubiono przez to ojczyznę et similia, quae ut sprete exolescunt. Na to tylko ubolewać trzeba, że ambony in salutem tylko animarum przez słowo Boże destynowane, vertuntur ad politica, et ad statuum foedissimas adulationes, a po części w kalumnii.

Przyszliśmy tandem, odprowadziwszy K.J.M. do pokoju, do izby poselskiej, gdzie jm. pan kawaler chorąży koronny⁷⁶⁴, a marszałek sejmu przeszłego przy oddawaniu laski, multo dolore mala rozerwanego sejmu expressit, ale tylko imaginaria, a tak unanimes voce nulla obstante contradictione jm. pan krajczy koronny e medio nostri kolega stanął marszałkiem.

12. Informacja o sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 16-30 grudnia 1683 r., w wiadomościach z Poznania – Poznań, 1 stycznia 1683 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 179, s. 225-226 – kopia z Archiwum Wiśniowieckiego, Michała Wandalina Mniszcha marszałka wielkiego koronnego: Z Poznania die 1 ianuarii 1683.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 426, k. 231-232.

Z Poznania, die 1 ianuarii 1683.

Sejmik średzki pewnie by był temerario ausu expirasset, bo jm. pan [pułkownik Fabian] Rosen przez list, absens od koła, protestował się, że jeżeli się die 29 decembris do południa nie skończył, chce w Grodnie protestacją i list hoc in passu jm. panu marszałkowi koła rycerskiego posławszy, sam ze Śrrody podobno ob metum umknął. Lecz ta literalis protestatio pro invalida osądzona, gdyż nie przez list, ale sonora voce praesentis w kole, tak sejmy, jako i sejmiki rwać consvetum i decretum. Kończono tedy feliciter cursum consiliorum, jeden dzień, pro 30 eiusdem, nominacją ichm. panów posłów odłożywszy. Na którą funkcją obrani są posłami generalnemi ichm. panowie krajczy⁷⁶⁵ i kuchmistrz koronni⁷⁶⁶, ichm. panowie osiecki⁷⁶⁷ i bobrownicki⁷⁶⁸ starostowie, ichm. panowie chorąży kaliski⁷⁶⁹, podczaszy poznański⁷⁷⁰, kasztelanice chełmiński

⁷⁶⁴ Hieronim Augustyn Lubomirski chorąży koronny. ⁷⁶⁵ Rafał Leszczyński krajczy koronny.

⁷⁶⁶ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny. ⁷⁶⁷ Jan Karol Opaliński starosta osiecki. ⁷⁶⁸ Andrzej Smoszewski starosta bobrownicki. ⁷⁶⁹ Aleksander Przyjemski chorąży kaliski. ⁷⁷⁰ Melchior Gurowski podczaszy poznański.

młodszy⁷⁷¹, który sejm przeszły zerwał, jm. pan podkomorzy⁷⁷², cześnik⁷⁷³, surogator⁷⁷⁴, pisarz⁷⁷⁵ wschowsky. De mensa zaś przybrani ichm. panowie Jan i Adam Malechowsky, jm. pan pisarz kaliski⁷⁷⁶, jm. pan sędzia bydgoski⁷⁷⁷, jm. pan [Jan] Morawski, jm. pan [Chrystian] Kierski, [226] jm. pan [Andrzej] Zaleski i jm. pan Kożuchowski. Formam zaś przysięgi swojej na to poselstwo in corona nobilitatis singulatim takową uczynili: „Ja NN przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedynemu, że w funkcyi przyjętej poselstwa od interesów boni publici ne latum linguam odstępować, prywat własnych i cudzych żadnych promowować, iuribus cardinalibus w niczym kontradykować, noxias libertati rationes przedsiębrać, o żadną materiją statum convertentem, co na sejmikach nie była promowowana, traktować, artykułom sobie zleconym in minimo ubliżać, podarunków żadnych ani obietnic stante mea functione in detrimento iurium przyjmować nie będę, nie pozwolę, a jakom się ullo respectu o to poselstwo nie starał, tak z panami cudzoziemskimi et cum illorum ministris żadnej inteligencyi nie mieć, ani ich interesów promowować, ani jurgieltów contra vetitum legis od nich odbierać, tej się przysięgą opacznej interpretacyjej ad literam nie trzymając, obowiązuję się”.

13. Anulowanie manifestacji pułkownika Fabiana Rosna przeciwko sejmikowi – Czernsk, 19 maja 1683 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 771, s. 225 – oblata; w grodzie poznańskim wniesiono w dniu 28 lipca 1683 r. [feria 4 post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima a. D. 1683].

Ad officium et acta praesentis castrensis Posnaniensis personaliter veniens Nob. Simon Cheliński obtulit officio eidem ad acticandum et ingrossandum eliminationem protestationis certae per Gen. Fabianum de Rosen colonellum S.R.M. contra conventum particularem Sredensem antecomitiale coram actis castrensis capitanealis Cernensis factae, manu Gen. Mathaei Danielis Grzegorzewski vicecapitanei et iudicis causarum officii capitanealis castrensis Cernensis propria subscriptam, sigilloque officii itidem castrensis capitanealis Cernensis communitam, sanam, salvam et illaesam, omnique nota suspicionis et ex ea apparebat carens, tenoris eiusmodi.

Actum in arce Cernensi feria 2 post Dominicam Cantate proxima a. D. 1683⁷⁷⁸, officium capitaneale Cernense scilicet Gen. Mathaeus Daniel Grzegorzewski vicecapitaneus et iudex causarum officii castrensis capitanealis Cernensis, in praesentia Gen. Pauli iudicis, Janussi dapiferi, Zachariae subiudicis terrae Cernensis Bronikowskich, tum Georgii de Mińsko Opacki capitanei Ryczywoliensis, Joannis Casimiri Szymanowski subdapiferi terrae Warsaviensis, Remigiani Dłużewski plurimisque Nob. in conventu particulari nobilitatis terrae Cernensi congregatum, insistendo declarationi

⁷⁷¹ Władysław Przyjemski kasztelanic chełmiński. ⁷⁷² Jan Łącki podkomorzy wschowski. ⁷⁷³ Hieronim Poniński cześnik wschowski. ⁷⁷⁴ Jakub Wilkotarski surogator grodzki wschowski. ⁷⁷⁵ Andrzej Potworowski pisarz grodzki wschowski. ⁷⁷⁶ Adam Molski pisarz ziemski kaliski. ⁷⁷⁷ Jakub Bleszyński surogator grodzki bydgoski. ⁷⁷⁸ 19 maja 1683 r.

jm. pana Fabiana Wilhelma de Rosen colonelli S.R.M. nec non literis eliminationis S.R.M. inscriptionis eliminationis protestationis certae per prefatum Gen. de Rosen colonellum S.R.M. contra conventum particularem Srednesis antecomitalem factae, ad officium praesens castrense capitaneale Cernense extraditis, eandem protestationem ex actis his depromendum et eliminandum censuit, prout eliminat, cassat et nullitati subiicit per praesentem ex actis castrensis capitanealis Cernensis rescriptum.

Mathias Daniel Grzegorzewski vicecapitaneis et iudex causarum officii capitanealis castrensis Cernensis m.p.

Locus sigilli

24. Sejmik relacyjny w Środzie, 18 maja 1683 r.

1. *Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Warszawa, kwiecień 1683 r.*

Druk w: Vol. leg., t. 5, s. 329.

Województwo poznańskie idąc gloriosis przodków swoich vestigiis, na terażniejszą R.P. potrzebę pozwala z inszemi województwy summam proportionatam taryfie trojga pogłównego anni 1673 na cały rok, począwszy a 1 mai anni currentis, na zapłatę wojsku temu, które się z repartycyi terażniejszej ręką jm. pana wojewody ziem ruskich, jako hetmana wielkiego koronnego podpisanej⁷⁷⁹, dostało, ratami tę sumę wypłacając. Inquantum zaś expedierit R.P. w dalszej służbie wszystko wojsko trzymać, aż do przyszłego sejmu, to jest in summa ćwierci 7, tedy eodem modo portionem wojska tego, które się mu z namienionej repartycyi dostało, kontentować obiecuje. Modum contribuendi bierze do braci i sejmik relationis pro die 18 mai w Śrzedzie. [...] Województwo kaliskie w podatkach R.P. zgadza się z województwem poznańskim in omnibus punctis. Modum contribuendi do braci na sejmik relationis pro eodem die 18 mai w Śrzedzie bierze. [...]

⁷⁷⁹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki korony.

2. *Uniwersał Jana III na sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego*
– Warszawa, 3 maja 1683 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 771, k. 210v-212v – oblata; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jakub Orłowski sługa marszałka sejmiku.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

W., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu województw poznańskiego i kaliskiego na sejmik relacyjny zgromadzonym, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Jako od początku panowania naszego najdoskonalszą spraw R.P. i rad publicznych swoje gruntowaliśmy zawsze na providencyjej Boskiej, tak i po dziś dzień, [211] tak opatrnością i dobrocią Boską wsparci, do szczęśliwego skończenia sejm blisko przeszły przywiedziony mając, samej to dzieło władzy Boskiej, Panu Zastępów, Magni Consilii Angelo z powinnym podziękowaniem przyjmujemy.

A że na tym sejmie za zgodą powszechną i pozwoleniem zupełnym stanów R.P., zapatrując się na potęgę otomańską, silniej niż kiedy na zgubę chrześcijaństwa uzbrojoną, na Królestwo Węgierskie, penetralibus Regni przyległe, obróconą i upatrując jawnie i ostatnią zgubą grożące od tamtej ściany pericula, przyszło nam zawrzeć z cesarzem jm. chrześcijańskim⁷⁸⁰ przeciwko temu Krzyża św. nieprzyjacielowi foedus offensivum et defensivum, a oraz i resolwować się na wojnę pogańską za zgodą stanów R.P., tudzież wojska dla obrony et propter avertenda pericula przyczynić i podatki na zebranie i utrzymanie tychże wojsk uchwalić. Które omnes charitates complectitur, wzięwszy przed się conservationem universi i sposobną nader do dźwignienia się ex nostro periculorum do rekuperacyjej allatorum do szczęśliwszego i prędszego, da Bóg, uspokojenia okazyją w oczach i prae manibus mając, raczyliście uprzejmości i wierności wasze toto studio i jako najskuteczniejszą aplikacją ad executionem sancitorum jako najprędzej przystąpić.

Wiadomo dobrze uprzejmościom i wiernościom waszym, jako segnes medicos praesentia tempora non requirunt, jako opóźniona sancitorum executio, niewczesne podatków wydawanie in gravissima discrimina tę R.P. nieraz przywiodły, jako nas samych, że alienorum exempla opuścimy pod Żurawnem, zawiodły. Żądamy przeto per amorem communis patriae gorąco uprzejmości i wierności wasze, abyście to acceptabile tempus, hanc diem salutis zważywszy, co najprędszym podatków wydawaniem vota całego chrześcijaństwa, desideria nasze do skutecznego zaszczytu tej R.P., swoją własną konserwacją et securitatem do bezpiecznego portu i nieuchybnego da Pan Bóg skutku przyprowadzili, tu w najpierwszej i najpilniejszej mając refleksyjej i konsyderacyjej, że im prędzej subsidia belli przez prędkie wydanie podatków obmyślane będą, tym

⁷⁸⁰ *Leopold I cesarz.*

prędzej pożądanej securitatem i chwalebego a dostatecznego pokoju da Pan Bóg dostąpiemy. A inquantumby, strzeż Boże, fatalitas jaka w długą producere miała wydanie podatków, już za ogłoszeniem sejmu skończonego i uchwalonej na nim wojny, żaden inny ratowania sposób nie zostałby, tylko dla ościoty podatkowania necessitas pereundi. Więc że na tymże sejmie przytomnością na zawsze Boską opatrnością odkryły się machinationes niespodziewane tak przeciw dobru R.P., bo jedności i fundamentalnym prawom jej, jako i osobie naszej, których w. podskarbi koronny⁷⁸¹ przyczyną i instrumentem jest najpierwszym, jakośmy to całej R.P. na sejmie praevisio senatus consilium objawili, tak za rzecz słuszną et in commune potrzebną poczytamy [211v] być donieść to uprzejmościom i wiernościom waszym, abyśmy zupełną nie tylko konfidencyją, tak in communi ku stanom R.P., jako in particulari ku wszystkim tej ojczyzny synom pokazali, lecz abyśmy oraz opaczny relacyjom przez prywatne informacje drogę zagrozdili. Co non alio animo et fine czyniemy, tylko zupełnej animorum życząc jedności, powszechnego wszystkich dyfidencyjej zniszczenia i umorzenia.

Ażeby tym dostateczniej każdemu pateat attentatum i zawziętość w. podskarbiego koronnego, tę genuinem z listów jego własnych wypisujemy uprzejmościom i wiernościom waszym informacją. Jak prędko tenże w. podskarbi dobra tak wielkie we Francyje zakupił, tak zaraz wszystek do interesów tamecznych przyłgnął, że cum dispendio ojczyzny, respektu naszego i wszystkiej zgoła boni civis et iurati senatoris powinności, one per fas nefasque przewodzić umyślił, i tak uformowawszy ad eum finem dowcipną i skrytą cyfrę, listami niaż pisanymi wszystkie consilia nasze przez niejakiego Calliera doktora swego donosił. O elekcyjej, de interregno, o sukcesyje na państwo znosił się. Listy nasze, którymi przed sejmem jako od senatora i urzędnika tej R.P. consilia requirebamus, tamże posłał, rady nasze tak in senatus consilium, jako i sejmowe, antevertere, psować sejmy, sejmiki rwać, dyfidencyje różnemi, nigdy z prawdą nie zgadzającemi się powieściami rozsiewać, tę tak potrzebną a saeculis expectatam, od nas samych z sejmu grodzieńskiego bina legatione expeditam, a teraz ultro oblatam z cesarzem jm.⁷⁸² koniunkcją impedire obiecował, jakoż ile mógł praestitit, bo gdybyśmy ex senatus consilio posyłałi w. pieczętarzów do posła⁷⁸³ króla jm. francuskiego⁷⁸⁴ z tą ekspostulacją, że gdy się foedus defensivum nie podobało, a wygadając et morem gerendo intentioni i terazniejszą opuścilibyśmy koligacją, a z sąsiedzkiej wojny tak bliskie pericula ścisną nas i ostatnią, strzeż Boże, stołecznemu miastu Krakowu przyniosą ruiny, natenczas jakoby nas chciał ratować. Na co gdy pan poseł odpowiedział, że jako panu jego nie zdało się, aby R.P. foedus defensivum zawierać miała z cesarzem jm., nie upatrując w nim ani upodobania swego, ani pożytku R.P., tak gdy się resolwują in offensivum, wszelkie obiecane strzymać i ziścić obiecuje posiłków sposoby. Za takową pana posła francuskiego deklaracją, gdy w. pieczętarze ofiarowali rekwizycyją swoją imieniem naszym wniesioną dać mu in scripto, aby tym rzetelniej pana swego mógł o niej informować, pociągając go tym sposobem do wzajemnego in scripto responsu propter maiorem promissorum certitudinem, a pan poseł etiam in scripto dać

⁷⁸¹ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁷⁸² Leopold I cesarz. ⁷⁸³ François Gaston de Béthune poseł francuski w Rzeczypospolitej. ⁷⁸⁴ Ludwik XIV król Francji.

respons i podpisać go submitował się. Wkrótce potem, wrzód że uczynić tego bez rady i zniesienia się z w. [212] podskarbin nie może, powiedział, a potem absolute dać i podpisać renuit. Co z listu w. podskarbiego do Franczyj pisanego comprobatur, w którym się chwali, że lubo pan poseł dał deklaracyją posiłków in publicum, in privato jednak za radą jego psować to będzie, i że in scripto żadnego nie dał i nie da w tej materyjey responsu.

Donieśliśmy to tedy wszystko stanom R.P., a gdy zdanie było wielu niektórych, aby go było sędzić summario processu in instanti, my nie chcąc za panowania naszego vestigium zostawić jakiegokolwiek i przeciwko obwinionym ucisku, który by się zdał przynosić praeiudicium praw ojczystych, swobodzie i wolności, który sacrosancte konserwować i pomnażać pragniemy, satius rozumieliśmy zostawić to iudicio R.P. Jednak aby interim więcej szkodzić nie mógł, tudzież i inne w cyfrach jeszcze zawarte molimina jegoż (które jako koniektury wskazują i całość R.P. i osobę naszą patunt) patere mogły, wzięliśmy za zdaniem panów rad naszych ten sposób, iż submitującego pro interim kontentować się deklarowaliśmy, której submisji te są essentialia. Iż nam sejmu tego rwać, jako się submitował, nie będzie, iż klucz do cyfer w ośmiu niedzielach stawi i odda, którego dotąd czekamy, iż na usługę R.P. kilkaset ludzi wojennych swym kosztem wystawi, iż klejnoty od niego już po komisyy klejnotowej w kilka lat za panowania naszego od wielebnego niegdy księdza Andrzeja Trzebieckiego biskupa krakowskiego z zastawy oddane, privata autoritate oszacowane et inscia Republica zastawione, odda indubietatibus rachunków skarbowych, których dyskusja na teraźniejszym sejmie dla poważniejszych spraw nie mogła być stanom R.P. satisfacienda. A że dla dywulgacyj konsyliów w radach bywać, gdzie indziej zawiązki mając i ex antecedenti notatus będąc, nie może, officium poskarbstwa deponit. Co wszystko raczyj akceptować ex consilio senatus zdało się, niżeli rebus ambiguus zostawić mu campum et libertatem nocendi.

Ufając i żądając, że jakośmy do tego medium nie z żadnego interesu naszego skłonili się, lecz tylko dla zabezpieczenia i przytłumienia in herba szkodliwych bono publico machinacyi, tak nie uważając prywatnych (jeżeliby jakie na ochronę errorów własnych cum dispendio prawdy potem wychodziły) informacyi inaczej qua publice, qua privatum tłumaczone i rozumiane nie będzie. Co gdy genuine donosimy, iterum atque iterum wczesne i jako najprędzse podatków złożenie zalecamy, zdrowia dobrego i fortunnych obrad dokończenia uprzejmościom i wiernościom waszym życząc, łaskę naszą, jako wszystkich in universum, tak i każdemu civium z uprzejmości i wierności waszych ofiarujemy. Dan w Warszawie, dnia 3 miesiąca maja r. P. 1683, panowania naszego 9 r.

Jan Król

Locus sigilli

3. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 18 maja 1683 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 771, k. 179-184v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jerzy Bera sługa marszałka sejmiku w dniu 31 maja 1683 r. [feria 2 post Exaudi 1683].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 300, k. 94-99 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kalisz 492, k. 9-10v – kopia; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Wschowa 180, k. 34-36v – oryginał; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Konin 69, k. 63-68 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik relationis po sejmie przeszłym ordynaryjnym warszawskim pro die 18 mai anno praesenti do Śrrody zgromadzeni.

Stosując się do konstytucyj sejmu przeszłego ratione podatków na zapłatę wojsku R.P. postanowionj i sumy przez ichm. panów posłów naszych także na zapłatę wojsku z repartycej do województw naszych należącemu, na 4 ćwierci deklarowanyj i na dawne ćwierci wojsku starego zaciągu zatrzymane, te niżej opisane z dóbr J.K.M., duchownych i świeckich praesenti laudo stanowimy i uchwalamy podatki. To jest podymnych z miast i miasteczek, także i wsiów dóbr J.K.M., duchownych i świeckich 40. Które to podymne pomienione dobra wszystkie do rąk jm. pana egzaktora województw naszych na dwie racie iuxta iuramenta anni 1681, 1682 i 1683 podług laudum przeszłego sejmiku praestita, sub poenis contra retentores in legibus descriptis et executione militari, salvis iuribus conflagratorem. Pierwszą ratę, to jest podymnych [179v] 20 ultimis diebus iulii, drugą ratę także 20 podymnych ultimis diebus decembris w roku terażniejszym oddać i wnosić powinni będą. Do których podymnych kamienice, dworce i domy tak duchowne, jako i szlacheckie, osobiwie w Kaliszu i w Gnieźnie, i innych miastach wszystkich, także i Żydzi podług konstytucyj sejmu przeszłego należeć będą. Które to domy że nie weszły w taryfę z juramentów przeszłych podymnego, tedy per nova iuramenta burmistrza i dwóch z rajców każdego miasta poprzyjęzone być mają. Ażeby ubogim gospodarzom po wsiach tak królewskich, jako i duchownych, i świeckich jaka ulga być mogła, postanawiamy, aby parobcy pogłównego po zł 2, średniacy zaś, na myto służący, po złotemu do gospodarzów in supplementum podymnego się przykładali. Ludzie zaś luźni po miastach i miasteczkach tak K.J.M., jako też duchownych i świeckich, także w domach ichm. księży duchownych na miejscach poświętych mieszkający, domów własnych nie mający, i dorocznie nie służący, wyjąwszy rzemieśników podług konstytucyj anni 1620⁷⁸⁵, pogłównego po zł 4 ex personis utriusque sexus, mielcarze służebni po miastach J.K.M., [180] duchownych i świeckich, wyjąwszy tych, którzy we dworach szlacheckich służą, także fornale, woźnicy i parobcy po miastach służący i rzemieślniczowie in genere omnes, w miastach i miasteczkach zostający, pogłównego po zł 2 do rąk jm. pana egzaktora tych podatków przy pierwszej racie podymnego oddać powinni będą. Których to luźnych mielcarzów,

⁷⁸⁵ Konstytucja sejmu 1620 r. „Obostrzenie na ludzie luźne w województwach poznańskim i kaliskim, sieradzkim, kutawskim, pomorskim” (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 278).

fornalów, woźnic, parobków i rzemieślników miejskich w miastach i przedmieściach burmistrz i rajcy popiszą i per iuramenta jm. panu egzaktorowi podawać będą. Po wsiach zaś tak królewskich, jako duchownych i świeckich takie osoby luźne, także też w domach i jurysdykcjach ichm. księży duchownych jakimkolwiek sposobem mieszkające, oprócz komorników po wsiach szlacheckich ogrody mających, toż pogłówne od osoby utriusque sexus po zł 4 in supplementum podymnego, a parobcy i czeladź robotna ichm. księży plebanów po zł 2, równo z czeladzią wiejską, także in supplementum podymnego tych wsiów, gdzie mieszkają, się przyłożą.

A pomieniony podatek podymnego wolno będzie każdemu ex possessoribus dóbr tak K.J.M., jako duchownych i świeckich od poddanych wybierać na jakikolwiek [180v] najlepszy i najlżejszy będzie się zdało sposób, lub przez pogłówne, lubo rogowie, lub od owiec, byle correspondentem summae 20 podymnych każdej raty podług taryfy i juramentów wyżej mianowanych z dóbr każdych wniósł do skarbu województw.

Mamy tę informację od ichm. panów poborców naszych, iż znajdują się niektóre wsie, których w taryfie nie masz, a są budowne, tedy laudo praesenti postanawiamy, aby najdalej w 4 niedziele po sejmiku juramenta w grodach uczynili i razem z podatkami one do rąk ichm. panów poborców przeszłych, którym teraz ekspiruje functio officii, to jest w poznańskim województwie do jm. pana [Jana] Gurowskiego burgrabiego poznańskiego, w kaliskim do jm. pana [Kaspra Jana] Żychlińskiego komornika granicznego województwa kaliskiego oddali. Także i insze wszystkie retenta podatków, których nie zapłacili, do rąk ichm. panów poborców, pod których funkcją są zatrzymane, aby sub triplici pensione et executione militari zapłacili. A ichm. panowie poborcy te wsie do taryfy skarbowej województw naszych wprowadzić powinni będą.

Do których to podatków obudwu [181] województw, ponieważ jm. pan starosta średzki⁷⁸⁶ ultro dla przysługi województw sine salario tego się podjął, tedy grato affectu przyjmując tę deklaracją jm., do wybierania pomienionych podatków obudwu województw jm. praesenti laudo naznaczamy i na sukkolektorów 5014 zł 22 gr z pomienionych podatków pozwalamy, to sobie warując, aby jm. sub poena tysiąca grzywien żadnego z panów regentów za sukkolektora sobie nie przybierał.

Uchwalamy przy tym czopowe zwyczajne, także i szelężne od wszystkich likworów po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich in genere wszystkich, i te podatki utriusque proventus j.w. jm. panu wojewodzie brzeskiemu-kujawskiemu, generałowi województw wielkopolskich⁷⁸⁷ za sumę in contractu eo nomine z jm. przez jm. pana marszałka koła naszego conscripto, specyfikowaną. Którą jm. anticipative na każdy kwartał za asygnacjami j.w. jm. pana wojewody poznańskiego⁷⁸⁸ wypłacać się submituje, to jest czopowe a 1 ianuarii [181v] anni currentis (które już w miastach gotowe być powinny) ad ultimam iunii 1684 r., szelężne zaś a 1 iulii anni praesentis ad diem ultimam iunii w roku przyszłym 1684, jm. arendujemy takim sposobem i za tym juramentem, za którym trzymał szelężny podatek od województw naszych jm. pan cze-

⁷⁸⁶ Jan Cerekwicki starosta średzki. ⁷⁸⁷ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁷⁸⁸ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.

śnik wschowski⁷⁸⁹. W czym punkt i wszystkie w nim clausulas na ten czas do kontraktu jm. pana cześnika służące i w laudum wyrażone, in toto reasumujemy.

Juramenta zaś sami burmistrzowie in personis tylko w grodach poznańskim z poznańskiego i kaliskim z kaliskiego województwa na ten czopowego i szelężnego podatek, stosując się w wszystkim do uniwersałów, które j.w. jm. pan wojewoda brzeski eo nomine wydać każe, praestare i oddawać powinni in eam iuramenti rotham: „Ja N.N., stosując się do laudum sejmikowego, nikogo inszego nie ordynowałem z miasta albo miasteczka N.N. do tego juramentu, ale ja jestem prawdziwy burmistrz miasta tego, że przez ten kwartał nie więcej piwa warów albo półwarków zrobiono, [182] tylko warów albo półwarków NoNo w każdym warze albo półwarku beczek N.N., każda beczka po zł NoNo. Gorzałki nie więcej upalono, tylko garcy albo kwart N.N. Kwarta albo garniec nie była droższa, tylko po gr N.N. Miodu garniec po zł N.N., od czego wszystkiego dziesiąty grosz od całej sumy rachując, ani z niej na żadne expensa na młyn słodowy i insze do piwa necessaria, ani na podróże, jadąc z tym podatkiem, nie odtrącając, czyni in summa zł N.N. Które pieniądze tak jako się wyżej namieniło, sprawiedliwie, wiernie wybrane, nikogo, ani siebie samego nie ochraniając, pospołu z rejestrami fideliter konotowanemi do rąk jm. pana wojewody brzeskiego oddać powinniśmy”.

Który to szelężny podatek królowie strzeleccy, nie zasłaniając się żadnemi przywilejami, także i masto Poznań, ponieważ im beneficium iuris już expiravit, płacić równo z drugimi miastami praevis iuramento powinno będzie, a od tego supersedować, które im było in privatum commodum per legem pozwolono. Więc że się zdarza na siłę miejscach, że ichm. księża duchowni do różnych domów dają na szynk piwa swoje, przeto od wszelkich takowych [182v] piw szelężne i czopowe currere powinno.

A że nam w pewnych interesach status ichm. panów posłów z sejmiku terażniejszego do J.K.M. p.n.m. wyprawić przyszło, tedy abyśmy mogli odebrać relacją expeditae legationis od ichm., czas wysłuchania tej relacyj ichm. nazajutrz po sejmiku elekcyjnej ichm. panów deputatów trybunalskich tu w Śrzedzie praesenti laudo sobie naznaczamy⁷⁹⁰. Sejmik zaś in ordine do uchwały podatków na dalsze 3 ćwierci wojsku na sejmie uchwalone, inquantumby J.K.M. p.n.m. sejmu dwuniedzielnego nie złożył, w poniedziałek po Najświętszej Pannie Maryi Gromniczej w roku przyszłym praesenti laudo sobie także naznaczamy⁷⁹¹.

Iż wielki nierząd jest w miastach i miasteczkach in genere wszystkich w województwach naszych w miarach, to jest wierteli, garców, łokci, także i w wadze, w czym wszystkim absolute prawa nie słuchają pomienione miasta, przeto prosimy j.w. ichm. panów wojewodów naszych, aby iniungant officiis suis iure z nimi agere o to, a jeśli by się dali wzdać, prosimy ichm. panów starostów, aby z nich egzekucją według prawa czynili. [183] Spom jednak ichm. panów starostów w tym nic non praecudicando.

Iniungimus przy tym miastom pomniejszych, aby z cechą panów podwojewódzich przy ratuszach albo budach miary publiczne erygowali i postawili, a rozmiary piwne, aby we 4 kwarty wszędzie były.

Sukna że sukiennicy nie według prawa i konstytucyi o tym napisanych robią i przez prasy gorące one rozciągają, na oszukanie tylko ludzi, postawy także nie takie jako są

⁷⁸⁹ Jarosz (Hieronim) Poniński cześnik wschowski. ⁷⁹⁰ 14 września 1683 r. ⁷⁹¹ 7 lutego 1684 r.

opisane w prawie, tedy upraszamy j.w. ichm. panów wojewodów, aby przez uniwersały swoje kazali publikować po miastach i miasteczkach, aby sukiennicy nie inaksze sukna, tylko takie jakie są w prawie opisane robili, i kupcy, aby takowych sukien przedawać się nie ważyli, a na rozprzedanie zaś tych, które już są wyrobione, czas im podług uchwały sejmiku przeszłego praefigimus. Który czas jak prędko im wynijdzie, prosimy ichm. panów wojewodów, aby prawo o tym napisane exequantur.

Ichm. panowie poborcy że nie wszyscy się wyrachowali przed ichm. panami komisarzami do rachunków naznaczonemi, tedy do kontynuacyjej [183v] pomienionych rachunków uprosiliśmy przy ichm. panach senatorach tychże ichm., którzy w przeszłym laudum są naznaczeni. Do których jm. pana podsędką poznańskiego⁷⁹², także jm. pana pisarza grodzkiego wschowskiego⁷⁹³ na sejmiku terażniejszym uproszonych, praesenti laudo przydajemy i czas ichm. panom poborcom naszym stawienia się do tych rachunków dwie niedzieli przed sejmikiem deputackim naznaczamy. Ponieważ jm. pan Jan Gurowski burgrabia poznański i poborca tegoż województwa uczynił sufficientem calculum i województwom satisfacit z podatków podymnego czworga cum novis abiuratis anni 1681, przy tym z czopowego i szelężnego za cały rok w tymże roku do wydawania uchwalonych, za zgodą i uchwałą powszechną autoritate sejmiku terażniejszego tegoż jm. pana poborcę z sukcesorami jego kwitujemy i żadnej pretensyjej ratione wzwyż pomienionych podatków mieć deklarujemy, irrevocabilem w tym kwicie assensum declarando.

Mając komizeracyją nad bratem naszym jm. panem Jaroszewskim, który czas nie mały będąc w niewoli [184] tureckiej, teraz za Opatrznością Boską wyszedł, onemu tysiąc zł praesenti laudo za asygnacyją jm. pana marszałka koła naszego do wypłacenia z reszty podatków jm. pana [Przeclawa] Potockiego naznaczamy.

Ichm. panowie deputaci wojskowi, że także dla odebrania zasług na chorągwie swojej czas nie mały z kosztem swoim tu czekając, tedy in vim consolationis dwanaścieset zł także za asygnacyją jm. pana marszałka koła naszego u jm. pana Potockiego ichm. deklarujemy. Działo się w Śrzedzie, dnia 18 miesiąca maja r. P. 1683.

Piotr na Żychlinie Żychliński podkomorzy kaliski, starosta wałecki, koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego marszałek m.p.

4. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 18 maja 1683 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 179, s. 513-517 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Kór., rkp. 993, k. 53-54 – kopia; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 3487, s. 607-610 – kopia.

Instrukcja do najjaśniejszego Majestatu J.K.M. ichm. panom Wojciechowi Chrzastowskiemu ^akasztelanicowi nakielskiemu^a i Janowi Grabskiemu posłom sejmiku śrzedzkiego relationis dana w Śrzedzie die 18 mai 1683.

⁷⁹² Andrzej Mieszkowski podsędek ziemski poznański. ⁷⁹³ Jakub Wilkoterski pisarz grodzki wschowski.

Wielkie et evidens w tym Opatrzności Boskiej nad tą R.P. *apparet beneficium*, kiedy in tam ominosa revolutione rerum w osobie J.K.M. p.n.m. tak *providum navarchum rectoremque*, ipsa Bellona et Victoria stipatum nunc *provisit*, pod którego szczęśliwym rządem i nieporównaną panowania dyрекcją wszelkie motus et pericula, którekolwiek incurrunt na tę utrapioną ojczyznę naszą, *vincit et superat* niezłomna nigdy fortitudo et prudentia Majestatu W.K.M. p.n.m., podziękują tedy ichm. panowie posłowie nasi za tę ojcowską pieczę i czułość około dobra R.P. Majestatowi J.K.M. p.n.m. i oraz felicem armorum successum na tę universae christianitati pożyteczną ekspedycją cum voto wielkich od Pana Boga nad tym nieprzyjacielem wiktoryi i tryumfów, przy kontestacyi wiernego poddaństwa, w którym *vitam et sanguinem* przy dostojęństwie J.K.M. consecramus, *powinszowaniu*.

Nie dały nigdy województwa nasze nikomu przed sobą *palmas*, jako *indebita* przeciwko pomazańcom Bożym *fide*, tak też w ochocie swojej do ratunku tej miłej ojczyzny i wspólnej matki naszej. Co i teraz oświadczając to, cokolwiek przez ichm. panów [514] posłów naszych stanęło, na sejmie do skutku przywodzą i należące na zapłatę wojsku z repartycyi do województw naszych uchwalają podatki.

Stanęło w oczach naszych jako *fulmen concutiens atrocitas plusquam parridicalis criminis* pana podskarbiego przeszłego koronnego⁷⁹⁴, który *exuta omni reverentia et pietate*, nie tylko erga patriam, w której *ex parvis initiis ad amplam dignitatem et immensas opes* przyszedł, ale też *contra Maiestatem piissimi principis in machinationes dolosas et nocivas* ważył wchodzić. Gloriosissimum, z którego niegdy monarchowie polscy chwalić się zwykli, *ingentis nostrae fidelitatis decus* zgwałcił i stał się *Maiestatis, legum et patriae proditor*, za co ponieważ ob *legalitatem* prawa, na przyszłym sejmie in *instanti* sądzony nie jest, aby tak *nocentissimum caput malitia sua* więcej R.P. nie szkodził, pro *eficacissimo medio* zda się być województwom naszym, aby J.K.M. p.n.m. *ad hunc casum ne ex mora invalescat periculum*, sejm dwuniedzielny jak najprędzej per *impedimentum* ekspedycyi wojennej, jeżeli będzie być mogło, złożyć raczył, na którym aby pan podskarbi pomieniony *praevio mandato* sądzony i pro *qualitate delicti* karany był. A że *circa causam facti concurrunt* oraz et *crimina peculatus defraudationes proventuum Regni et erogatio indebita ex senatus consultis* sum znacznych, tedy i o to pomieniony pan podskarbi *praevio mandato* aby się sprawił i *satisfakcją* uczynił R.P., upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m. Tymczasem aby R.P. *securitatem* mieć mogła stawienia się jm. ad *elevandam causam* upraszać będą ichm. panowie posłowie, aby J.K.M. p.n.m. [515] pro *prudentia et pro teneritudine conservationis legum cardinalium* temu *prospicere* i *animadwersyją* na to mieć raczył. Urząd podskarbstwa koronnego, że nie ob *reatus* osoby jm., w czym i sam się zaraz osądził (gdy jako mamy z listu J.K.M. p.n.m. *deponit*), in *administratione* jego zostawać nie może, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby urząd ten komu będzie wola i łaska oddać raczył, ponieważ *ex pactis conventis* wakanse w 6 niedziel oddane być powinny. Które jako prędko Król nasz miłościwy odda, upraszać będą, aby nowy podskarbi odebrał *insignia Regni* i *klejnoty* R.P. przy bytności ichm.

⁷⁹⁴ Jan Andrzej Morsztyn był podskarbi wielki koronny.

panów senatorów, którym custodia thesauri ex lege należy, ponieważ non constat, jeżeli to wszystko w skarbie zostaje, co jest connotatum w rewizjach.

W cłach koronnych że manifesta damnificatio Reipublicae się pokazała, gdy od sejmku grodzieńskiego plus offerencyja przez jm. pana wojewodę poznańskiego⁷⁹⁵ deklarowana, in commodum privatorum cessit, tedy upraszać będą ichm. panowie posłowie, aby skarb R.P. sprawił et inveniatur modus, aby ta plus offerencyja R.P. nie zginęła, a że jm. pan wojewoda poznański dawał 100 tys., a mniejszą wniósł do skarbu R.P., po wyjściu zaś arendy jm. pro candore suo, który pokazał R.P. in auctione prowentu tego jm. pan wojewoda poznański, wniosą instancją imieniem województw naszych do K.J.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi, aby jm. ten prowent R.P. per arendam puszczonej był i wcześniej kontrakt in futurum wydany.

W repartycji wojska [516] na województwa nasze że excedit quantitas zapłaty wojsku temu, które się nam dostało z repartycji zapłaty sumę deklarowaną przez ichm. panów posłów naszych na sejmie przeszłym, to jest co miało być na 4, na półczwartej ćwierci redukowano, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby ta exuberans kwota gdzie indziej obrócona była, gdyż województwa ku uchwaleniu podatków ad repartitionem sumy deklarowanej przez ichm. panów posłów swoich stosować się deklarują.

Milion od Ojca św.⁷⁹⁶ in subsidium wojny tureckiej deklarowany, ponieważ do tej sumy 12-sto kroć sto tysięcy od cesarza jm. chrześcijańskiego⁷⁹⁷ wszedł, upraszać będą J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie o interpozycję do Ojca św., aby to subsidium Reipublicae deklarowane, ex pietate sua ad promovendum bellum sacrum R.P. ex aerario Apostolico wyliczyć kazał, aby pomieniony milion na zapłatę wojsku in supplementum podatków cedat.

Częstokroć per senatus consulta indebita sumy znaczne ex proventibus Reipublicae, zaczynamy aby takowe damnosae aerario publico erogationes ex senatus consultis nie wychodziły, prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby tych asygnacji, które po sejmie ex senatus consultis wyszły, skarb nie płacił.

Uważają województwa nasze wielką w tym szkodę R.P. naszej, kiedy regimenty do tak małej liczby redukowane, na porcyje panów oberszterów i oficyjerów detrahunt ex aerario publico, a do obrony R.P. nie ma ludzi, prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby [517] przy małych szwadronach panowie oberszterowie gażą kapitańską się kontentowali, a porcyi oberszterskich nie brali.

Zatrzymane defluitacje soli przez jm. pana administratora żup samborskich⁷⁹⁸, aby województwom wydane były i aby iusto praetio sól sprzedawana była. W czym jeżeli województwa nasze taką agrawacją mieć by miały, przyszyłoby do tego, że dyspensować będą województwa nasze na branie soli zamorskiej.

I monetę cesarską, tak i kurfirsztą jm.⁷⁹⁹ upraszać ichm. panowie będą J.K.M. p.n.m., żeby interposita autoritate sua regia in aequali praetio z naszą polską monetą srebrną szła, jako przedtym bywało.

⁷⁹⁵ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁷⁹⁶ Innocenty XI papież. ⁷⁹⁷ Leopold I cesarz.

⁷⁹⁸ Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki, administrator żup samborskich. ⁷⁹⁹ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski.

A że przez instancją naszą powtórnią za jm. panem starostą ujskim⁸⁰⁰ łaskawą in facie R.P. otrzymaliśmy od K.J.M. deklaracją, że obiecuje wrócić ekonomią nowodworską za powróceniem sobie sumy dwakroć sto tys. currenti monetae jm. panu staroście ujskiemu, emerito concivi nostro, tedy podziękują ichm. panowie posłowie J.K.M. za tę deklaracją, a oraz upraszać będą, aby w komisji respektem expens swoich pokazał J.K.M. magnanimitatem et liberalitatem Regiam.

Instancją za klasztorem trzebnickim wniosą ichm. panowie posłowie do K.J.M. p.n.m., lubo list napisał do cesarza jm.⁸⁰¹, lubo z rezydentem jego konferował, aby to praeiudicium, które jm. książd opat Lubowski temu klasztorowi czyni, to jest, że panien polskich do tego klasztoru postrzygać nie pozwala, jednak żeby aequalis numerus z niemieckimi polskich bywał, nie działa się.

^{a-a} tekstu brak w podstawie, jest w Rp. 2

5. Instrukcja dana posłom do hetmanów⁸⁰² z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 18 maja 1683 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 419, s. 396-398 – kopia: Instrukcja ichm. panom posłom do ichm. panów hetmanów koronnych z sejmiku śródzkiego relacyjnego dana.

Apparet dawno desiderium całemu chrześcijaństwu sidus, kiedy przeciwko powszechnemu wiary chrześcijańskiej nieprzyjacielowi wielkich monarchów infracta viribus et armis sanctissimo foedere złączoną zastawić się potencją, każe insistere spes sama Boska przy odważnych i w dziele wojennym doświadczonych wodzów wojsk R.P. szczęśliwym regimencie, którzy et felicius armis quam artibus bella tractare wiedzą. Si consilio opus prudentes, si animo magnifici, aby felici et auspicato succedat passa, powinni ichm. panowie posłowie nasi ichm. panom hetmanom wojsk i J.K.M. p.n.m. cum ea contestatione, że jako województwa nasze miały wielką de tuenda Maiestate, patria et libertate, tak in toga, jako też in sago, po ichm. konfidencyją, tak pogotowia teraz, kiedy ichm. panowie solito ardore ochoty swojej ku ojczyźnie na tę swoją świątobliwą zabierają się imprezę, onę contestantur et seniare deklarują.

Proponunt oraz gravaminosum w repartycji [397] wojska na województwa nasze actum, kiedy to co miało być na 4, na półczwarta przeciwko ichm. panów posłów naszych deklaracją redukowano ćwierci, co aby corrigi mogło, zleciliśmy ichm. panom posłom naszym, których posyłamy do J.K.M. p.n.m., suplikować o to. Aby tedy i ichm. panowie hetmani n.w.m. panowie curam et operam suam do tego przyłożyć chcieli, upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi, cum ea declaratione, że województwa nasze w uchwaleniu podatków na zapłatę wojsku do deklaracyjnej ichm. panów posłów

⁸⁰⁰ Andrzej Gembicki starosta ujski. ⁸⁰¹ Leopold I cesarz. ⁸⁰² Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny; Mikołaj Hieronim Sieniawski wojewoda wołyński, hetman polny koronny.

swoich na przeszłym sejmie stosować się będą, i tej repartycyjej ratione tej półwieri przyczynionej ullatenus przyjąć nie mogą.

Komput wojska R.P. i generalna repartycyja, że dotąd non constat województwom naszym, jako jest rozporządzony, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby o pomieniony komput cum nominatione ichm. panów pułkowników i rotmistrzów ichm. panów hetmanów n.w.m. panów prosili i województwom go przywieźli.

Widzą wielką szkodę województwa nasze w tak podrobionych regimentach, do których na partię panów oberszterów i oficyjerów siła decedit ludzi do usługi R.P., a skarb R.P. detrimentum cierpi, zleciliśmy tedy ichm. panom posłom naszym upraszać J.K.M. p.n.m., aby przy małych szwadronach ichm. panowie oberszterowie nie oberszterskie, ale kapitańskie porcje mieli, do czego ichm. panowie hetmani n.w.m. panowie ex munere urzędu swego dopomóc chcieli, a R.P. na tak ciężkie podatki, które na tę wojnę uchwalać musi, przez tak wiele porcji oberszterskich nie była onerata.

Instancją wniosą ichm. panowie posłowie nasi do J.K.M. za w. jm. panem podkomorzym kaliskim⁸⁰³, a relacją listu z kancelaryjej koronnej wydanego, którym to posłuszeństwo poddaństwa w starostwie wałęckim zakazano [398] i stąd rebelią podnieśli cum horribili pomienionego jm. damno, ten punkt do instrukcyjej K.J.M. należy.

Także wniosą ichm. panowie posłowie instancją za jm. panem kasztelanem chełmińskim⁸⁰⁴ o konferowane regimenta od J.K.M. temuż emerito concivi nostro.

6. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego – 18 maja 1683 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 79 – oryginał.

18 mai. Sejmik był relationis w Środzie, na którym marszałkował pan [Piotr] Żychliński podkomorzy kaliski.

⁸⁰³ Piotr Żychliński podkomorzy kaliski. ⁸⁰⁴ Władysław Przyjemski kasztelan chełmiński.

7. *List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, w którym dyplomata brandenburski informuje władcę o sejmiku relacyjnym złożonym w Środzie na 18 maja 1683 r., planach opozycji antykrólewskiej, dotyczących zalimitowania obrad i wysłania poselstwa ze skargami do króla oraz możliwości zerwania zgromadzenia – Stępuchowo⁸⁰⁵, 19 maja 1683 r.*

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e, Fasz. 8, k. 4-7 – oryginał.*

19. Maji 1683

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

Es hatt sowohl der Herr Woÿwodt von Pohsen⁸⁰⁶ alß auch sein Schwager der Crohn Fehndrich Graff Lesczinski⁸⁰⁷ undt andere wol affectionirte auß Groß Pohlen mehr, nach dem Schluß des Reichstages, beÿ ihrer Abreÿse von Warschow, von mir begehrt, daß ich meine Rückreise nach der Marck so anstellen möchte, daß ich eben umb die Zeit wan der Relations Seÿmick zu Schroda (so auf den 18. Mai angesetzt) gehalten würde durch Pohsen oder daherumb nehmen undt mich biß zu Ende derselben in der Nehe incognito aufhalten wolte. Damit ich ihnen theils Nachricht geben könnte, was nach ihrer Abreÿse vom Könige weiter vorgenommen worden theils auch, daß sie nach geendigten Landtage, mit mir noch eines undt des ander zu der Republique undt E. Churfürstl. Durchl. besten überlegen undt mündtliche Abrehde [4v] nehmen könnten, weil durch fache Auffengung der Brieffe die schriftliche Correspondenz fast gantz aufgehoben zu sein schiene.

Ich habe demnach dero begehren ein genugen gethan, undt meine Abreise von Warschow dergestalt eingerichtet, daß ich den 17. huius hier zu Stempochow in eines des Woÿwoden Guttern unter Pohsen angelanget bin, undt weil er schon Tages zuvor nacher Schroda abgereiset, so hab ich ihm durch den Obriste Lieutenant Knobelsdorffen⁸⁰⁸ (welcher vom Feldherrn⁸⁰⁹ wegen der Armee Assignationen in Groß Pohlen auf diesen Landtag geschickt wurde undt mit mir in Compagnie von Warschow abgereiset ist) in Vertrauen hinterbringen laßen, daß der König fast alle gute Hoffnung am glucklichen Success der Landtäge, absonderlich deßelben in Groß Pohlen verlohren habe. Weshalb er dan nun mehr seinen Estat auf die Werbungen allein richtete wie er dan kurtz vor meiner Abreÿse zu dem keyßerlichen Residenten geschickt undt ihm sagen laßen, er solte schaffen, daß dem Cavallier Lubomirski⁸¹⁰ noch mehr Gelder zu den Werbungen gerichtet würden, weil von den Seÿmiken schlechter Trost wegen [5] der im

⁸⁰⁵ *Stępuchowo, wieś dziedziczna wojewody poznańskiego Krzysztofa Grzymultowskiego położona w pow. kcyńskim.* ⁸⁰⁶ *Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański.* ⁸⁰⁷ *Rafał Leszczyński chorąży wielki koronny.* ⁸⁰⁸ *Tobias von Knobelsdorff podpułkownik w służbie polskiej, dowódca regimentu piechoty Wacława Leszczyńskiego wojewody podlaskiego.* ⁸⁰⁹ *Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny.* ⁸¹⁰ *Hieronim Augustyn Lubomirski marszałek nadworny koronny.*

Reichstage gewilligten Contributionen zu gewahrten in dem Ihr Mt. schon Nachricht hetten, daß die meisten Seymicken (oder Landtäge) reißten undt die Aufbringung der Contribution in die lange Banck geschoben werden dürffte.

Item daß der König nicht allein in der Crohn vor sich, der Konigine, dem Printzen undt der Konigin Vater⁸¹¹, gewiße Regimenter beÿ der Armee zu haben begehre, sondern auch wieder alles herkommen, undt dem im Reichstage mit den lithauschen Feldtherrn⁸¹² verabredeten Schluß zuwieder auch eben soviel beÿ der lithauschen Armee zu haben praetendire, wie denn kurtz vor meiner Abreise von Warschow desfalls Expresse Schreiben vom Könige an den lithauschen Feldtherrn in der Canzeleÿ expediret worden. Undt ob man zwar nicht glaubte, daß der lithausche Feldtherr so leicht darinnen consentiren werde (weil es in Lithauen mit der Armee undt deßen Commando gantz eine andere Beschaffenheit halt alß in der Crohn) so ist doch des Koniges Intention genugsam darauß abzunehmen. Weshalb ich besagten Herrn Woÿwoden undt seinen [5v] Schwager den Crohn Fendrich in geheim warnen laßen, das Tempo beÿ diesem Landtage zu Schroda in Acht zunehmen, damit diese Dinge dem Adel kundtgemacht undt womüglich durch eine Absckickung an den König undt die Feldtherrn rückgängig gemacht werden möchten.

Es waren zwar viel wol affectionirte Landtbohten auß Groß Pohlen der Meinung, daß sie den Landtag nicht schließen, sondern auf etliche Wochen limitiren undt indeßen eine Gesandtschafft an den König mit ihren gravaminibus abschicken wollten. Ich besorge aber, daß sie es schwerlich darzu werden bringen können, weil der Hoff von ihrem vornehmen in Zeiten Windt bekommen, undt den Castellan von Pohsen⁸¹³ theils mit Gelde theils mit Blanquetten von den vacirenden Landt Chargen gute Zeit vorhero nach Groß Pohlen expediret, umb die gemuhter zu gewinnen undt factiones zu machen. Ihm auch mit gegeben, daß er lieber den Landtag reißen alß limitiren laßen solle. Dan beÿ der [6] Ruptur ihm der Hoff zweÿerley zu gewinnen getrauet, einmahl daß er die Zusammenkunfft des Adels dadirch [!] verhindert, anders theils auch, daß die Gesandtschafft von den Ständen zurucke bleiben muß.

Ich habe auch scheinberlich mercken können, daß besagter Herr Castellan beÿ der Noblesse hin undt wieder des Hoffes Person wol agiret habe, absonderlich hatt er den Feldtherrn mit dem trefflich schwartz zu machen gesucht, daß nicht allein sein Name wegen der Succession zum Östtern in des Schatzmeisters undeciferirten Brieffe⁸¹⁴ begriffen seÿ, sondern daß er auch dem Könige in Franckreich durch Schreiben wie auch durch den französischen Gesandten danken laßen, daß sie ihm hiernachst zu der Crohn verhelffen wolten.

Der gemeine Adel ist desfalls sehr schwierig undt vermeint, weil der Schatzmeister sich weigert die Ziffern auß Franckreich zu schaffen, daß eine sonderbahre Verrätereÿ undt Untergang der Republique dahinter stecken müße. Welches [6v] alles vom Hoffe

⁸¹¹ *Henri de la Grange markiz d'Arquien, ojciec królowej Marii Kazimiery.* ⁸¹² *Kazimierz Jan Sapieha hetman wielki litewski.* ⁸¹³ *Wojciech Konstanty Breza kasztelan poznański.* ⁸¹⁴ *Nawiązanie do przechwyconej przez dwór polski korespondencji podskarbiego wielkiego koronnego Jana Andrzeja Morsztyna, która dokumentowała agenturalne powiązania tego dygnitarza z Francją.*

durch die Pfaffen undt Münche in den Clöste[r]n unter den Adel undt gemeine Volck spargiret wirdt, undt stehet zu besorgen, daß auf diesem Landtage zu Schroda, die gutte Partey einen schweren Standt haben werde.

Ich werde mich an die Mercksche Gräntze ziehen undt daselbst vor abrehdeter Massen, von dem Herrn Woýwoden undt dem Crohn Fendrich Order erwahrten wohin ich zu der Unterrehdung zu sie kommen solle, undt sobalt solches verrichtet werde ich mich zurucke begeben undt E. Churfürstl. Durchl. von allen unterthänigst Rapport thun, zweýfele auch nicht, daß in deßen der Herr Cantzler von Krockow⁸¹⁵, welcher beý meiner Abreyse, nur noch einmahl mit dem Bischoff von Ermelandt⁸¹⁶ zusammen zu kommen undt den vom Könige undt Königin Abscheidt zunehmen halte, sich auch beý E. Churfürstl. Durchl. einfinden wirdt.

Die ich hiernechst in des alwaltenden väterlichen Obacht zu langem Leben undt glucklicher Regierung getreulichst empfehle zu dero beherlichen Gnade aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsambster Diener J. Scultetus
Stempochow, den 19. May 1683 stilo novo

8. *Mowa Jana F. Grabskiego posta z sejmiku do Jana III po przeczytaniu instrukcji sejmikowej – maj 1683 r.*

Rp. *Bibl. Kórn., rkp. 993, k. 24v-25 – kopia: Mowa j[m].p. J[ana] F. G[rabskiego] po przeczytanej od województw instrukcyi do J.K.M. anno 1682 [s].*

Teć są najjaśniejszy Królu p.n.m. pokorne województw naszych desideria, które in sinum paternum W.K.M. p.n.m. deponimus. Ja onych ob prolixitatem per observantiam miestatis osobliwą mową non repetam suffecerit ma in auribus W.K.M. p.m.m. ich-że ex instructione braci mojej że fuisse lectorem. Które to że W.K.M. p.n.m. paterno pectore nie tylko przyjąć, ale onym benigne annectere raczysz, nie wątpią województwa nasze, jako te, w których żarliwość przy dostojęństwie Majestatu W.K.M. p.n.m. nienaruszone nigdy lubo libertate, która W.K.M. educavit et anutrivit pomiarkowane i utemperowane [25] fideliter et obsequium firmissimum solem sobie założyły. Restat przecież jeszcze quod est maximi doti braci naszych imieniem ich szczęśliwym, daj Boże contra communem christianitatis hostem expeditus et felicem armorum successum powinszować W.K.M. p.n.m., któremu jako walecznie ex genie et natura gentis panu, ponieważ bella geri placuit utinam multos habitura triumphos, które by terrorem i nieśmiertelną magni nominis W.K.M. ultra Nilum et Euphratem nie tylko Danubium, a raczej na kres ostatniego świata non plus ultra zaniosły, iurique tum natura relinquat? Ubi regnum ponere mundi? O co ad dominum exercituum województwa

⁸¹⁵ Lorenz Georg von Krockow dyplomata brandenburski, tajny radca, kanclerz Zarządu Pomorza Tylnego (Hinterpommern). ⁸¹⁶ Michał Radziejowski biskup warmiński.

nasze supplices tendunt manus. A my zatym na znak ignotatae ani podejrzaney nigdy wierności naszej ad munificam W.K.M. p.n.m., która panem non fulmina spirat accurremus dexteram. Erige hacce victricam n.m. panie, którą tot turbinibus moram et pene mentem iam ojczyznę naszą evexisti i dotąd szczęśliwie nieporównaną in regimine, ile wolnego narodu mądrością, niestraconym ani odrażonym niekontenci sercem, nieustającym i nieosłabiałym w pracach retines pieczołowaniem.

9. Odpowiedź Jana III na instrukcję daną posłom z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 5 lipca 1683 r.

Rp. 1 Bibl. Kór., rkp. 993, k. 24-24v – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 3487, s. 611-614 – kopia.

Respons na instrukcją ur. Wojciechowi Chrzastowskiemu kasztelaniciowi nakielskiemu, Janowi Grabskiemu posłom do J.K.M. z sejmiku średzkiego relationis dany z kancelaryjej koronnej w Warszawie, dnia 5 lipca r. P. 1683.

Nie omylił się J.K.M. ani się zawiodła publica expectatio, kiedy od samych województw, skąd największe konsolacyjnej publicznej affulgent nadzieje, tak obfite pracowitego żniwa swojego odbierać raczy manipulos, tym wdzięczniej i ochotniej im bardziej groziła uwięźność ludzka, że ab Aquilone pandi miało omne malum. A że ten luctus publicus, którym nabawić całą ojczyznę usiłowano, obrócił się za łaską Bożą w zgodną J.K.M. oraz i miłej ojczyźnie życzliwych głosów harmoniam, jako się tedy z tego ojcowskie serce J.K.M. weseli, tak wszystkim życzliwym tej ojczyzny synom in plenitudine afektu swojego winszować raczy hanc publicam malaciam.

Najwyższym i to dowodem niezmazanego nigdy ku sobie życzliwości kredytu, stawia w oczach i w sercu J.K.M. ta filialis wierności contestatio, z którą się województwa wielkopolskie przez ur. posłów swoich J.K.M. tenerime oświadczają. Przynosząc życzliwemi słowy urażonemu sercu jego solacją, i jako elector populus deklarując się vota publica et libertatis w sobie J.K.M., która przez skryte machinationum charaktery petitur, bronić i zaszczyścić.

A jako na sejmie przeszłym nie chciał praecipitare J.K.M. iustitias suas przeciwko ur. [Janowi Andrzejowi] Morsztynowi, lubo do tego publicus consensus był motivo et invitum prawie J.K.M. prowadził, przecież J.K.M. zachował to łaskawe temperament, nie chcąc w niwczym ubliżyć solennitatibus prawa pospolitego i do prędkiego procesu przystąpić lubo dispensantibus, w których cała R.P. nad tak śmiałym i złośliwym postępkim attonita, intuitu konserwacyjej swojej dyspensować się chciała.

Zatrzymać tedy raczył J.K.M. decisioni publicae całej R.P. do sejmu przyszłego crimina perduellonis i urażonej osoby swojej królewskiej, oraz i obelgę całego narodu indicet et vindicet cała R.P. tak wielką krzywdę swoją, którą jej visceribus domowa ręka influxit. Którego sejmu kadencyja że dependet od akcji wojennych, na które się J.K.M. magno spiritu zabierać raczy, ex rationibus et successibus belli, jako się obracać i powodzić będą na ten czas te koniunktury dopiero rezolwować J.K.M. będą mogły i czas determinować.

Pro interim stosując się do jego submisyj, w której się asekurował J.K.M. klucz do decyfrowania cyfer stawić, przywilej na podskarbstwo w ręce J.K.M. oddać, klejnoty R.P. do skarbu powrócić, zlecić był raczył J.K.M. sądowi marszałkowskiemu iudicialiem tego wszystkiego requisitionem. Z pewnych jednak przyczyn zdało się J.K.M. znowu to differre, ponieważ ur. Morsztyn nową ponowił deklarację stawienia klucza do cyfer, tymczasem, aby te machinationes przeciwko własnej ojczyźnie non serpent, ojcowsko J.K.M. attendet. A teraz J.K.M. administratora skarbu koronnego podać już raczył w wojewodę lubelskiego⁸¹⁷, do którego rządu wszytek skarbowy et ratio proveni-tów jego należeć będzie.

Temuż administratorowi desiderium w wojewody poznańskiego⁸¹⁸ zalecić będzie raczył J.K.M.

A jako wszystkie prowenty publiczne życzyłby J.K.M. in optimo esse widzieć i jako największe publicas rationes, tak i tej okazyj plus oferencyj celnej opuścić nie raczył, którą w wojewoda malborski⁸¹⁹ wnieść do skarbu deklarował. A przeszłych lat opuszczoną plus oferencyją excubiet [s], da Pan Bóg, przyszły sejm przy rachunkach skarbowych, et suberit decyzji całej R.P., jako sobie w tym terminie postąpi.

Około miliona od Ojca św.⁸²⁰ ad publicas necessitates deklarowanego wszystkie studia swoje impendere raczy J.K.M., aby jako najprędzej w sperancyj swojej R.P. ukontentowana być mogła. Wydać rozkazał J.K.M. [24v] listy swoje tak do cesarza jm. chrześcijańskiego⁸²¹, jako też do K.J.M. hiszpańskiego⁸²², aby sociatis interpositionibus do tym prędszej satysfakcji publicznej dopomóc raczyli.

Sumy ex senatus consillio jeżeli jakie wyszły, wiedzieć nie raczy J.K.M., który tenas rationes skarbu koronnego uważając, aby in privatum erogowane nie były, pilno tego przestrzega, na publiczne jednak ekspensa, jako to na legacyję do Wiednia, artylerią i insze tym potrzebne ex rationibus status et belli wychodzić muszą.

Gaża oficerów przez kapitulacyją zawartą i consensum całej R.P. aprobowana nie widzi J.K.M. sposobu, jakoby naturam odmienić miała. Bardziej jednak to negotium należeć będzie do przyszłego sejmu, na którym R.P. wziąć będzie mogła te przed się meditamenta.

Moneta aby suo pretio w państwach cesarza jm. chrześcijańskiego i kurfirsztu jm.⁸²³ brandenburskiego chodziła, już to raczył J.K.M. p.n.m. panu ablegatowi cesarza⁸²⁴ jm. wiele razy intymować, który w tym fidelem operam suam przyobiecał. Także toż kurfirsztowi jm. proponować zlecił J.K.M.

W podziwieniu wielkim J.K.M., że sól suchedniowa nie dochodzi do województw, ponieważ J.K.M. w kontraktach z administratorami swojemi tego solennissime ostrzec rozkazał, aby sól dochodziła, która należy na województwa. Domyśliwa się jednak J.K.M., że to nieukontentowanie województw pochodzi bardziej z małej na Wiśle

⁸¹⁷ Marcin Zamoyski wojewoda lubelski. ⁸¹⁸ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.

⁸¹⁹ Franciszek Jan Bieliński wojewoda malborski. ⁸²⁰ Innocenty XI papież. ⁸²¹ Leopold I cesarz.

⁸²² Karol II król Hiszpanii. ⁸²³ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁸²⁴ Johann Christoph Zierowski rezydent austriacki w Rzeczypospolitej.

wody, która jako przypadnie, nie wątpi J.K.M. że ur. administrator⁸²⁵ i J.K.M. rozkazaniu, i powinności swojej satisfaciet.

W repartycey wojska stosowali się w. hetmani ad mentem R.P., biorąc proporcją do komputu ludzi, których R.P. na tę wojnę uchwaliła. Na których zapłatę podług ordynacji R.P. ludzi przywinać miało, ojcowsko proponit J.K.M., zostawując filiali arbitrio co praestat eligendum.

W powrócenie ekonomiej nowodworskiej semel locutus dominus. I teraz gotów to praestare J.K.M. za oddaniem sobie pieniędzy, które realiter ur. staroście ujskiemu⁸²⁶ wyliczone i powróceniem erogowanych kosztów, które J.K.M. larga manu na to starostwo z gruntu spustoszone impendere raczył. W czym sequetur J.K.M. iudicium komisarzów na uznanie tych kosztów naznaczonych.

W sprawie starostwa waleckiego wydać rozkazał J.K.M. z kancelaryjej swojej monitorias do tamtego poddaństwa i nie wątpi, iż za dojściem ich będzie satisfactus ur. podkomorzy kaliski⁸²⁷.

Regiment ur. kasztelaniciowi chełmińskiemu⁸²⁸ z wrodzonej dobroci swojej sam benevole J.K.M. ofiarować raczył, gotów będąc i list przypowiedni podpisać. Ale że ur. kasztelanic natenczas tego nie przyjmował i z tym odjechał, już się do tego pro tunc wrócić nie może J.K.M., ponieważ i komput zawarty, listy przypowiednie wszystkie podpisane i wydane, już się rządy trzymają suo cursu. W podających się jednak okurencyjach nie zapomni respectum suum J.K.M.

In rationibus klasztoru trzebnickiego zlecić raczył J.K.M. conferre z panem ablegatem cesarskim, abyśmy i z państwa naszymi przy dawnych prawach i zwyczajach zachowani byli. W czym z tamecznym dworem conferre i pomyślną satisfactionem przyobiecał.

In reliquo J.K.M. jako wszystkim in universum civibus dobrego życzy zdrowia, tak zawsze chojną rękę swoją ad praemia ściągać będzie raczył.

⁸²⁵ Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki, administrator żup samborskich.

⁸²⁶ Andrzej Gembicki starosta ujski. ⁸²⁷ Piotr Żychliński podkomorzy kaliski. ⁸²⁸ Władysław Przyjemski kasztelanic chełmiński.

25. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1683 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Prawdopodobnie deputatem z województwa poznańskiego został Andrzej Modlibowski (AP Poznań, Gr. Kalisz 300, k. 578), drugi deputat z województwa poznańskiego nie jest znany; z województwa kaliskiego deputatami byli Jakub Bleszyński sędzia grodzki bydgoski (LNB, F. 91, nr 49, s. 175; CDIAUK, Fond 25, opis 1, ks. 390, k. 15v) i Franciszek Goliński stolnik przemyski (APL, Księgi Grodzkie Lubelskie RMO, ks. 108, k. 1004).

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 171-172.

26. Sejmik z limity w Środzie, 14 września 1683 r.

Termin ten wyznaczono dla wysłuchania relacji posłów wysłanych do Jana III, na dzień po sejmiku deputackim. Brak informacji o tym sejmiku.

27. Sejmik z limity w Środzie, 7 lutego 1684 r.

Termin tej limity wyznaczono jeszcze podczas sejmiku relacyjnego w Środzie w dniu 18 maja 1683 r.

1. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 7 lutego 1684 r.

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 773, k. 104-107v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Mikołaj Bojanowski sługa marszałka sejmiku w dniu 11 lutego 1684 r. [feria 6 post Dominicam Sexagesima proxima a. D. 1684].*

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się tu do Śrrody na miejsce zwyczajne i prawem opisane, na dzień 7 miesiąca lutego w roku terażniejszym ex limitatione sejmiku relationis postkomicyjalnego in ordine do podatkovania naznaczonego na sejmik zjachali.

Jeżeli kiedy, tedy teraz za szczęściem J.K.M. his stantibus rebus na tym tu miejscu starania i pieczołowania nasze około całej ojczyzny dobra i województw naszych eo inclinare powinniśmy, aby jak najprędze w zasługach krwawych rycerstwo z deklaracji na sejmie przez ichm. panów posłów naszych danej odebrali ukontentowanie, dość anteriori laudo postcomitiali ciężkie wzięliśmy na się onus contribuendi i teraz ne aliquod damni województwa nasze, że przez jakikolwiek nieporządek w repartycji wojska nad deklaracje ichm. panów posłów naszych nie poniesły, między sobą zgodnie praesenti laudo statuimus.

Ponieważ sumą znaczną województwa nasze przeładowano, tedy chorągwie, regimenty i szwadrony ludzi w służbie R.P. zostających ad proportionem deklaracji przez ichm. panów posłów na sejmie danej, do zapłaty w województwach naszych tych konserwujemy. Naprzód chorągiew usarską j.w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego⁸²⁹ koni 200, Chorągiew jm. pana wojewody podlaskiego⁸³⁰ koni 120, chorągiew jm. pana chorążego koronnego⁸³¹ koni 150, [104v] rachując na ćwierć na koń po zł 51. Suma tedy efficit na te chorągwie usarskie zł 23 970. Chorągiew pancerną j.w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego koni 200, chorągiew jm. pana kasztelana kijowskiego⁸³² koni 120, chorągiew po nieboszczyku jm. panu [Andrzeju] Modrzejewskim podskarbin nadwornym koronnym koni 80, chorągiew jm. pana starosty chełmskiego⁸³³ koni 70, chorągiew jm. pana podkomorzego wschowskiego⁸³⁴ koni 120, chorągiew jm. pana podkomorzego lwowskiego⁸³⁵ koni 120, rachując na ćwierć na konia po zł 42, efficit na te chorągwie pancerne złp 29 820. Arkebuzeryi j.w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego koni 100,

⁸²⁹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny. ⁸³⁰ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski. ⁸³¹ Rafał Leszczyński chorąży koronny. ⁸³² Jan Franciszek Dzieduszycki kasztelan kijowski. ⁸³³ Michał Florian Rzewuski starosta chełmski. ⁸³⁴ Jan Łącki podkomorzy wschowski. ⁸³⁵ Aleksander Stefan Chodorowski podkomorzy lwowski.

tegoż jm. piechoty 590, jm. pana wojewody podlaskiego piechoty 380, jm. pana [Ottona Ernesta] Rappe piechoty na Białej Cerkwi 380, jm. pana wojewody czernihowskiego⁸³⁶ piechoty 210, jm. pana chorążego koronnego⁸³⁷ 300, jm. pana podkomorzego wschowskiego piechoty 100, jm. pana starosty bydgoskiego⁸³⁸ 180, jm. pana [Jana] Berensa 138 i w pół porcyi. Rachuje się na ćwierć na porcję po zł 46, efficit [105] na te regimenty z arkebuzerami suma zł 104 822 gr 15. Dragonii J.K.M. pod jm. panem kuchmistrem koronnym⁸³⁹ koni 600, przedtym pod jm. panem Modrzejewskim podskarbis nadwornym koronnym, a teraz pod jm. panem kasztelanem rozpierskim⁸⁴⁰ koni 100, rachując na ćwierć po zł 56, efficit suma 39 200 zł. Piechoty węgierskiej j.w. jm. pana hetmana wielkiego koronnego 92 i pół, rachując na ćwierć po zł 46, efficit suma 4 255. Efficit tedy na jedną ćwierć suma wojsku z komputu według deklaracyi na sejmie ichm. panów posłów naszych danej złp 206 667 gr 15. Ex quo tedy województwa nasze nadpłacić chorągwiom tym, które do województw naszych nie należały, tedy do zapłaty dwie ćwierci a die 1 novembris anni 1683 ad ultimam aprilis anni 1684 ludzi w. jm. pana wojewody czernihowskiego 210, jm. pana starosty bydgoskiego 180, jm. pana Berensa 138 i pół należeć nie będą. Na insze potym ćwierci zapłata województw naszych ichm. należeć będzie. Że dotychczas nie wzięliśmy żadnej doskonałej od ichm. panów komisarzów do przeszłych ichm. panów poborców słuchania rachunków naznaczonych [105v] relacyjej, dlaczego notitiam długu wojsku na województwa rozebranemu mieć nie możemy, tedy przed ichm. pany komisarzami przeszłymi sejmikami naznaczonymi ichm. panom poborcom i terazniejszemu jm. panu administratorowi województw naszych na dzień pierwszy poniedziałkowy po Świątkach⁸⁴¹ rachunki w Poznaniu przy prezencyi ichm. panów senatorów naznaczamy. Do których przydajemy ichm., jm. pana Jana Gurowskiego burgrabiego poznańskiego i jm. pana Jana Malechowskiego. Przed którymi ichm. aby jm. pan administrator terazniejszy województw obu i wszyscy ante będący ichm. panowie poborcy, komisarze, którzykolwiek kwitów od województw nie mają, na dzień pomieniony zjechali i finalem województwom dali calculationem, serio napominamy.

Jakośmy anterioribus laudis domy od początku de nova radice budujące się do lat 6 w miastach i miasteczkach tak J.K.M., duchownych i szlacheckich od podatków uwolnieli, tako one i praesenti laudo reasumujemy.

Laudum przeszłego relationis sejmiku względem nowych osad i wsiów, domów w miastach i miasteczkach, i wsiach in toto aprobumy. Które osady, wsie i domy jm. panu administratorowi województw naszych w taryfę podawać zlecamy. Oprócz miasteczka Kostrzyna wielebnych panien zakonnych gnieźnieńskich św. Franciszka i wiosek, które się przywilejami antecesorów najjaśniejszego Króla p.n.m. i constitutionibus Regni zasłaniają, jednak z wsiów i inszych dóbr, które ab antiquo w taryfach zostają, uchwały wszelkie R.P. i województw naszych [106] płacić powinny będą.

⁸³⁶ Jan Gniński wojewoda czernihowski. ⁸³⁷ Rafał Leszczyński chorąży koronny. ⁸³⁸ Jan Karol Wolff starosta bydgoski. ⁸³⁹ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny. ⁸⁴⁰ Wojciech Urbański kasztelan rozpierski. ⁸⁴¹ 22 maja 1684 r.

Wieś Libartowo⁸⁴², która w żadnych taryfach non constat, ani constitutionibus Regni libertowana nie jest, tedy jm. panu staroście średzkiemu⁸⁴³, administratorowi naszemu zlecamy, aby tę wieś w taryfę województw naszych ingrosował i podatki exigat.

Szeleźnego podatku z miast J.K.M., duchownych i szlacheckich, i z miasteczek in genere wszystkich, z przedmieściami, i wszystkie quovi titulo jurysdykcye, że ekspirować będzie czas ultimis diebus iunii anni praesentis, tedy ten podatek do roku zupełnego, począwszy a 1 iulii anni praesentis, zarówno z czopowym przez sejm prolongowanym ad ultimam iunii anni 1685 prolongujemy i one za sumę w kontrakcie wespół z czopowym w. jm. panu chorążemu koronnemu⁸⁴⁴ wedle kontraktu z j.w. jm. panem wojewodą brzeskim, generałem wielkopolskim⁸⁴⁵ postanowionego, cum omnibus kontraktu przeszłego punctis conditionibusque universis et iuramento in anteriori laudo expresso, in arendam puszcamy.

Ratione tedy podatku tego czopowego i szeleźnego jm. pan marszałek koła naszego kontrakt z w. jm. panem chorążym koronnym bez defalki zawrzeć et in eodem contracto sumę umówioną specyfikować będzie. Z której sumy sumę anticipative na każdy kwartał za asygnacyjami j.w. jm. pana wojewody brzeskiego, generała wielkopolskiego chorągwiom i regimentom do województw naszych należącym jm. pan chorąży koronny wypłacać submituje się. In futurum to sobie praecavemus, że tego czopowego i szeleźnego województwa nasze arendować nie będą.

Ponieważ przewielebne kapituły gnieźnieńska i poznańska [106v] sumy, która się pokazała z rachunków przeszłych z ichm., a dotychczas do województw (odebrawszy a minori clero) nie wnieśli, tedy jm. pan wojewoda brzeski, generał wielkopolski, deputatom wojskowym asygnacje do dóbr ichm. na sumę pomienioną wyda i adminiculum capitaneali przyda.

Listy do ichm. ks. oficjałów jm. pan marszałek imieniem koła naszego napisać względem księży plebanów, którzy refragant anteriori laudo vigore constitutionis lato i per renitentiam z domów swoich, w których chałupnicy i laboriosi plebs mieszka, podymnych uchwalonych i podatków od czeladzi swej i a vagabundis personis według uchwały przeszłego sejmiku naszego wydać podatki recusant, aby ichm. proces raczyli wydać, ut satisfaciant sancitis Reipublicae.

A żeby ichm. panowie żołnierze w borgowej służbie nie zostawali, sejmik ten in ordine do podatków nazajutrz po sejmiku deputackim obmyślenia zapłaty ichm. limitujemy, na którym ichm. panowie posłowie do K.J.M. p.n.m., jak i do w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego relationem dadzą.

Więc że jm. pan Jan Gurowski burgrabia ziemski poznański z egzakcyi sześciorga podymnych, z czopowego na rok cały 1682 sufficientem województwom uczynił calculationem i wybrane pieniądze przez asygnacje wypłacił i nic z przerzeczonych podatków u jm. województwom naszym nie zostawa, tedy jm. una cum successoribus jego coram actis Posnaniensis authenticis jm. panu marszałkowi koła naszego wiecznie kwitować zlecamy. [107]

⁸⁴² Libartowo wieś w pow. poznańskim (koło Kostrzyna). ⁸⁴³ Jan Cerekwicz starosta średzki.

⁸⁴⁴ Rafał Leszczyński chorąży koronny. ⁸⁴⁵ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski.

Ponieważ znajdują się wsie, które dotychczas w taryfę nie weszły i od podatków ochraniały się, jako ichm. panowie poborcy przeszli na nową taryfę obrani referunt, z tych wsiów i osad inszych nie wybierali, tedy jeśli by z tychże wsi i inszych osad cokolwiek ichm. panowie poborcy albo ich sukkolektorowie wybrali, a w taryfach recenter postanowionych tego nie położyli, wrócić to województwom sine mora powinni będą.

Pomniąc województwa nasze na krwawe zasługi i ekspektatywy zasług należytych ichm. panów deputatów wojskowych polskiego i cudzoziemskiego zaciągu, traktamentu zł 6 tys. dają. Do którego traktamentu deputaci zarówno obadwaj z inszymi chorągwi jm. pana [Jakuba] Czarnowskiego należeć będą. Siódmy zaś tysiąc zł jm. panu Florianowi Zdychowskiemu spod znaku j.w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego, województwa nasze darowały. Który jm. zarówno do traktamentu 6 tys. zł z inszymi ichm. należy.

Zapatrując się oraz na praeclara gesta jm. pana [Andrzeja] Smoszewskiego starosty bobrownickiego województwa naszego, który tam in toga, quam in sago gloriose stawał i stawa pro integritate ojczyzny, 3 tys. do ręki jm. wyliczyć pozwalają. Na które sumy tak ichm. panom deputatom wojskowym wzwyż mianowanym, jako jm. panu staroście bobrownickiemu, żeby j.w. jm. pan wojewoda brzeski, generał wielkopolski wydał asygnacje do jm. pana administratora województw naszych, aby tym ichm. ex nunc wyliczone były, zgodnie pozwoleliśmy.

Mając [107v] komizeracją na oo. dominikanów poznańskich, którym folwark najlepszy z stodołami i inszymi budynkami zgorzał, do tego że pierwszą ratę 50 podymnych przed zgorzeniem z wiosek swoich do rąk jm. pana administratora województw naszych oddali, od drugiej raty 20 podymnych wioski tychże ojców, które w sobie domów 22 complectuntur, praesenti laudo uwalniamy i ichm. panowie komisarze do rachunków naznaczeni jm. panu administratorowi pro soluto przyjmą.

Które to postanowienie nasze dla prędszej wiadomości do grodów województw naszych jm. panu marszałkowi koła naszego zlecieliśmy. Działo się w Środzie, dnia 7 miesiąca lutego r. 1684.

Jan z Chomęc Morawski marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego województw wielkopolskich m.p.

Locus sigilli

2. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 7 lutego 1684 r.

Rp. Bibl. Nar., BOZ 1809, t. 2, k. 832-833 – oryginał.

Instrukcja poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik średzki pro die 7 februarii zgromadzonych, ichm. panom posłom do najjaśniejszego Majestatu J.K.M. p.n.m. wyprawionym dana. To jest jm. panu Janowi z Chomęc Morawskiemu marszałkowi

tegoż sejmiku, jm. panu Janowi z Rojewa Kaczkowskiemu chorążycowi inowrocławskiemu.

Kiedy waleczne J.K.M. p.n.m. dzieła nobilesque triumphos wyznawa expertus Oriens, Occidens miratur i wszytek postronny świat plausu et tripudio colit, nie godzi się narodowi polskiemu domesticum decus signiori przyjmować sensu, tacitis et premere votis. Jak tylko województwom naszym licuit przez zgromadzenie terazniejsze publicam testari laetitiam, tak na to miejsce zjechawszy obrad swoich, początki auspicantur od winnego i pokornego podziękowania temu, qui conerit bella. A potem zaraz J.K.M. p.n.m., że kiedy już blisko był interitus noster, kiedy otomańska rabies już całego chrześcijaństwa fortunam spe decorabat, wtenczas najjaśniejszego p.n.m. ręka armata in praelium, nie tylko całemu chrześcijaństwu [832v] zbawienie, ale i imieniu polskiemu nieśmiertelną przyniosła sławę.

Winne tedy Majestatowi Boskiemu oddawszy dzięki, zlecają województwa nasze ichm. panom posłom swoim, aby festinatis passibus, tam gdzie się o J.K.M. p.n.m. prezencyi dowiedzą, pospieszeli, gdzie stanąwszy, przy doniesieniu wiernego i życzliwego poddaństwa naszego J.K.M. p.n.m. wyrażą insignem województw naszych z fortunnych J.K.M. sukcesów laetitiam i tak wielkich et memoria saeculorum niepamiętnych triumfów, a co za nimi idzie, nieśmiertelny u całego świata wielkiego imienia J.K.M. p.n.m. sławy powinszują. Podziękują jak najuniżeniej za to, że obiektu sacrati sui capitis dał zaszczyt, już in limine fati będącemu chrześcijaństwu i nieustraszonemu sercem immunem homini armorumque potęgi pogańskiej mołem zламаł, że narodowi polskiemu dispendio najjaśniejszej osoby swojej immortale quaesivit decus, a superbi orientis fastum tak depressit, że co przedtym fortunam non capiebat suam, to teraz wszystko fortunae et gloriae J.K.M. p.n.m. cessit. Fundent vota, aby zdrowie J.K.M. p.n.m., na którym całego chrześcijaństwa salus recumbit, supremum numen sospiret. Długoletniego panowania dalszych z nieprzyjaciela Krzyża św. triumfów [833] et quaecunque principis et hominis sunt vota, J.K.M. p.n.m. imieniem województw apprecabatur. Upewnią na ostatek o wiernej i życzliwej ochocie naszej ku dostojęństwu najjaśniejszego Majestatu pańskiego, na zaszczyt J.K.M. krew i fortuny nasze cum obligatione województw naszych ochotnie devovebunt.

Przy tym uskarżają się J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie przy uniżoności naszej, że nas repartycją nad taryfę sumy na sejmie przez ichm. panów posłów deklarowaną przeładowano, co że jest cum magna iniuria województw naszych, przychodzi do tego, że te chorągwie, które się pomieścić do zapłaty województw nie mogą, one dalszej dyspozycji J.K.M. p.n.m. i całej R.P. województwa nasze zawieszają.

Jan z Chomęc Morawski marszałek sejmiku średzkiego województw wielkopolskich m.p.

Locus sigilli

28. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1684 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 177-178.

1. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 11 września 1684 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 82 – oryginał.

Die 11 septembris. Był sejmik deputacki w Środzie, na którym marszałkował pan Gałęcki Franciszek kuchmistrz koronny. Deputatami zostali tenże pan kuchmistrz, pan [Jan] Gurowski burgrabia mój poznański, pan Krzysztof Przyjemski kasztelan chelmiński, pan Stanisław Przybyszewski. [...]

29. Sejmik z limity w Środzie, 12-13 września 1684 r.

1. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 12 września 1684 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 773, k. 386-387v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Daniel Smorowski sługa marszałka sejmiku w dniu 16 września 1684 r. [sabbatho post festum Exaltationis Sanctae Crucis proxima a. D. 1684].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 65-65av – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze i urzędnicy, i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw do Śrrody na miejsce naznaczone i prawem opisane, na dzień 12 miesiąca września w roku terażniejszym ex limitatione sejmiku postkomicyjalnego na sejmik zgromadzeni, wszystkie obrady nasze do tego, co jest ex lege et iustitia cardinalissimum, obracamy.

Wojsko dobrze zasłużone do województw naszych z repartycyjej, aby nie było bez ukontentowania, przeto wszystkie sumy ex calculo z ichm. panami poborcami naszymi provenientes, tym sposobem disponimus. Naprzód restantem summam u jm. pana

[Przeclawa] Potockiego 2520 zł, u jm. pana [Kaspra Jana] Żychlińskiego komornika kaliskiego 51 704 zł, oprócz delat szelężnego za rok i czopowego za lat dwie, u jm. pana [Wojciecha] Dąbrowskiego sukcesorów sumę, jaka się ex calculo pokaże, na której na pierwszych rachunkach comparere powinni. Mimo to u jm. pana chorążego koronnego⁸⁴⁶ sumę 200 tys. zł względem kontraktu z województwy o szelężny i czopowy podatek zawartego, tudzież i sumę która się ex calculo u jm. pana starosty średzkiego⁸⁴⁷, poborcy województw naszych pokaże, na zapłatę wojsku za asygnacjami j.w. ichm. panów poznańskiego⁸⁴⁸ i łęczyckiego⁸⁴⁹ wojewodów [386v] do przerzeczonych tylko podatków za komisarzy uprosiliśmy, tak jednak, aby naprzód porównać chorągwie i regimenty, które mniej ćwierci wypłaconych mają, a potem zarówno wszystkim wydane były asygnacje.

A ichm. panowie deputaci koronnego wojska registra ręką jm. pana pisarza polnego⁸⁵⁰ podpisane przed ichm. panami komisarzami aby poprzyśgali, także i deputaci cudzoziemskiego wojska role swoje podpisane i to, że wszyscy in opere belli, a nie na prywatnej usłudze privatorum zostawali, poprzyśgać powinni, ordynujemy. Chorągiew zaś jm. pana [Marcina] Pukaczewskiego do płacy w województwach naszych przyjmujemy. Więc że województwa mają asekuracją j.o. ks. jm. arcybiskupa gnieźnieńskiego⁸⁵¹ na sumę 42 540 i drugą asekuracją od j.w. jm. księdza biskupa poznańskiego⁸⁵² na sumę 32 062 zł względem zatrzymanych od ichm. duchownych dawniejszych pogłównego podatków, o czym punctum anterioris laudi in anno praesenti 7 februarii na przeszłym sejmiku spisane reasumujemy, tedy i ten dispositioni j.w. ichm. panów komisarzy naszych subiacebit.

Uprasząc ichm., aby przy listach, które imieniem koła naszego jm. panu marszałkowi napisać zlecamy, ichm. panowie wojewodowie powagą swoją interponere raczyli, aby się tandem od ichm. duchownych województwom stała satysfakcja iuxta tenorem et contenta asekuracyjej ichm., a pro meliori sum mianowanych evictione od archidiecezyjej gnieźnieńskiej i diecezyjej poznańskiej uprosiliśmy do wybierania tych piniędzy za komisarza jm. pana Jana Płaskowskiego, któremu z tychże sum salarium 2 tys. zł naznaczamy. Praecavendo sobie, aby sumy mianowane sufficienter wybrane i za asygnacjami j.w. ichm. panów komisarzy naszych ichm. panom żołnierzom tak polskiego, jako i cudzoziemskiego zaciągu, którzy temuż jm. panu komisarzowi assistere mają, wydawane były. A inquantumby prawem albo inszym jakimkolwiek sposobem circa eliberationem tych sum był impetus, omnem temuż jm. panu komisarzowi wyżej mianowanemu cavemus evictionem.

A że j.w. pan wojewoda poznański⁸⁵³ mając sobie od województw sumę pożyczoną 20 tys. zł, ex nunc województwom [387] na regiment jm. pana starosty bydgoskiego sumę 16 600 zł zapłacił, tedy kartę, którą od jm. mają województwa roborowaną, do rąk jm. oddaliśmy i tak kartę tę, jako inscriptionem eius roboratoriam praesenti lau-

⁸⁴⁶ Rafał Leszczyński chorąży koronny. ⁸⁴⁷ Jan Cerekwicki starosta średzki. ⁸⁴⁸ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁸⁴⁹ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki. ⁸⁵⁰ Stefan Stanisław Czarnecki pisarz polny koronny. ⁸⁵¹ Jan Władysław arcybiskup gnieźnieński, prymas. ⁸⁵² Stefan Wierzbowski biskup poznański. ⁸⁵³ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański.

do kasując, de integra summa 20 tys. zł pomienionego jm. pana wojewodę kwitujemy, assignatariis jednak regimentu tego iuramentum super realitatem roll in praesentia jm. pana wojewody poznańskiego praestare i kwit województwom ze dwóch ćwierci a 1 mai anni praesentis ad ultimam octobris anni eiusdem w grodzie poznańskim zeznać powinien. Mając w tym kole produkowane i do rąk jm. pana marszałka naszego oddane asygnacje j.w. jm. pana wojewody poznańskiego, do niegdy śp. j.w. jm. pana wojewody brzesko-kujawskiego, generała wielkopolskiego⁸⁵⁴, na szelężny i czopowy podatek, który od województw trzymał sumę półtrzeciu kroć sto tysięcy wydane i liquide zapłacone, tedy z tej sumy i z kontraktu eo nomine na nią zawartego, i ze wszystkich in genere pretensyj ichm. panów sukcesorów pomienionego śp. j.w. jm. pana wojewody brzeskiego kujawskiego praesenti laudo, salvis u miast i miasteczek J.K.M., duchownych i świeckich retentis, także kwitujemy.

Żeby zaś patebit województwom tak realitas ukontentowania wojska zasłużonego, jako i wyrachowania się ichm. panów poborców, tedy onym serio iniungimus, aby nam na, da Bóg, przedsejmowym sejmiku finalem uczynili calculationem i oddali rationes vilicationis suae. Libertacje domom de nova radice w miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i ziemskich zbudowanym ex vi legum et laudorum anteriorum służące, in toto konserwujemy. Które to domy de nova radice zbudowane, tak się rozumieć mają, jako je anteriora lauda opisały, to jest które się de novo z gruntu budują, te zaś które się restaurują, aby się pod takową nie podszywały libertacją, praesenti laudo cavemus. Conflagrata zaś podług prawa przyjęte być mają. Annuendo pro iustitia abiurata miasta Grodziska, które per inadvertentiam abiurata równo z drugimi nie uczyniło, i w taryfę secudum abiurata anni 1629 weszło, novum iuramentum uczynić województwa pozwalają, mediante jednak revisione per domus maiores propinatorias, braxatorias. Do których to rewizyj jm. [387v] pana podśędka poznańskiego⁸⁵⁵, jm. pana pisarza grodzkiego wschowskiego⁸⁵⁶, jm. pana Jana Malechowskiego, jm. pana Adama Kwileckiego uprosiliśmy.

Które to postanowienie nasze dla prędszej wiadomości do grodów województw naszych jm. panu marszałkowi koła naszego rozesłać zlecieliśmy. Działo się w Śrzedzie, dnia 12 miesiąca września r. 1684.

Jan W. Gurowski b[urgrabia] z[iemski] poznański, marszałek koła rycerskiego poznańskiego i kaliskiego województw

Locus sigilli

⁸⁵⁴ Jan Opaliński wojewoda brzeski-kujawski, starosta generalny Wielkopolski. ⁸⁵⁵ Andrzej Mieszkowski podśędek ziemski poznański. ⁸⁵⁶ Andrzej Potworowski pisarz grodzki wschowski.

2. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 11 września 1683 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 82 – oryginał.

Die 11 septembris. Był sejmik deputacki w Środzie [...]. Był nazajutrz drugi sejmik ex limitatione, na nim marszałkował pan [Jan] Gurowski burgrabia poznański, trwał dni dwa.

30. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 5 stycznia 1685 r.

1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Żółkiew, 24 listopada 1684 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 180, k. 188 – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 300, s. 621-622 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 143, k. 675v-676 – oblata.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 41 – tylko fragment.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu wiedzieć należy, mianowicie w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Usilną aplikacją circa conservationem boni publici desudando, gdy za szczególną łaską i providencją Boską ex ambiguo periculorum statu wyprowadzoną Rempublicam arbitrio sui consilii ab omni parte illaesam wracamy po złomanej potężnego nieprzyjaciela uwięźdzości i skruszonych siłach jego tak w przeszłym roku, jako i w teraźniejszej kampaniej, po wytrzymałej ingenti dispendio zdrowia i fortun naszych, ^apotężnej niezliczonych ord silną wspartych turecką asystencją furyi, także za łaską Bożą ani w granicach naszych^a, ani w wojskach R.P. żadnej uczynić nie mogło szkody i do ustąpienia sromotnego ichże przywiódłszy, że jeszcze prawie in limine ingentis belli versamur z tak potężnym nieprzyjacielem, nie folgując namnij fatygom i niewczasom naszym, ^bza radą i zdaniem panów rad obojga narodów, przy boku naszym zostających^b, aby R.P. ulterio-

ri belli rationes maturo roztrząsnąwszy consilio, dostateczne wzięła przed się media salutis publicae ^bet conservationis suae^b, umyśliliśmy sejm walny złożyć, z racji gwałtownych, które się w instrukcjach wyrażają, w Warszawie na dzień 16 miesiąca lutego et ad eum effectum sejmik ^buprzejmościom i wiernościom waszym^b składamy i naznaczamy ^bna miejscu zwyczajnym^b we Środzie, na dzień 5 miesiąca stycznia w roku przyszłym przypadający, a generał wielkopolskich województw według prawa i zwyczaju dawnego w Kole na dzień 1 miesiąca lutego składamy ^bi naznaczamy, obtestando per amorem communis patriae, abyście uprzejmości i wierności wasze odłożywszy wszystkie inne materie, które by przeszkodą jaką, albo zwłoką być miały, urodzonych posłów swoich tak dostatecznie instructos, stosując się do instrukcyje od nas podanej wyprawili, jakoby skutecznie necessaria belli et salutis publicae w radzie powszechnej przewidowane być mogły.

Najwięcej reflectendo na pewność zapłaty wojsku dobrze zasłużonemu, aby ochotniejsze i zdolniejsze do dalszych prac być mogło. Co własnej uprzejmości i wierności waszych ku ojczyźnie miłości poruczywszy, onymże dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy. Ażeby ten uniwersał wszystkich wiadomości doszedł, ręką naszą podpisawszy i pieczęcią koronną stwierdzony, po grodach i miejscach zwyczajnych publikować i obwołać rozkazujemy. Dan w Żółkwi, dnia 24 miesiąca listopada r. P. 1684, panowania naszego 11 r.^b

Jan Król

Locus sigilli

Krzysztof Taranowski krakowski, warmiński kanonik, J.K.M. sekretarz.

^{a-a} ten fragment umknął pisarzowi przy pisaniu uniwersału, jest w edycji akt krakowskich

^{b-b} tych fragmentów nie ma w edycji akt krakowskich, ich wydawca zaznaczył, iż były nieczytelne

2. List Jana III do senatorów na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 22 listopada 1684 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 3487, s. 657 – oryginał; egzemplarz adresowany do Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, AZ, rkp. 463, s. 78 – oryginał; egzemplarz adresowany do Marcina Zamoyńskiego wojewody lubelskiego.

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

W., uprzejmie nam miły. Jako nam miłe są ojczyście prawa i onych zachowanie, tenerrimo complectimur affectu, więcej factis, niżeli iactantiam sui dowodziemy, gdy a to i teraz po dwuletniej kampaniej, po wiadomych i jawnych samym postronnym wyznaniem

pracach, nullo dato respirio, ledwie nie z namiotów przenosimy się do niemniejszych prac sejmowych i powszechnej obrady z prawa przypadającej. Wydaliśmy jak najprędzej skombinować się mogło ex repetito po kilkakroć senatus consilio uniwersały na sejm pro die 16 mensis februarii w roku przyszłym, motivo publicae necessitatis do Warszawy.

Jeżelibyś zatym uprzejmość wasza baczył cokolwiek być potrzebnego i czegobyśmy cum praesenti senatu dojrzyć nie mogli, chciej pro solito in publicum amore, jako najprędzej do instrukcyjej propinare, co by się mogło per supplementum do województw podać. Czego gdy niemieszkanie wyglądamy, dobrego oraz uprzejmości waszej od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Żółkwi, die 22 miesiąca listopada r. P. 1684, panowania naszego r. 11.

Jan Król

3. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe –
Żółkiew, 30 listopada 1684 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 2076, k. 115 – oryginał; egzemplarz adresowany do Michała Czernego starosty parnawskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, AR III, rkp. 16, s. 67-68 – oryginał; egzemplarz adresowany do Jana Jerzego Przebendowskiego starosty mirachowskiego; **Rp. 3** AP Poznań, ABCz. 2650, s. 762 – kopia: *Copia listu J.K.M. do jm. pana pisarza ziemi wieluńskiej – treść tego listu nieco inna od podstawy wydania.*

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Ur., wiernie nam miły. ^aJako z czułości ku konserwacyjej i bezpieczeństwu miłej ojczyzny wszelką usiłujemy pilnością tak, aby cała R.P. arbitrio sui consilii dalszą w zaczętej wojnie obwarować sobie mogła securitatem, sejm walny według prawa złożywszy, sejmiki na dzień 5 miesiąca stycznia w roku da Pan Bóg przyszłym na miejscach zwyczajnych naznaczyliśmy. Więc aby wierność twoja na tym publicznym miejscu z zwykłej ku nam i ojczyźnie życzliwości innata activitate cooperari raczył, aby R.P. według podanych od nas instrukcyi, jako najskuteczniej securitati suae provideat, ojcowsko żądamy. Cokolwiek wierność twoja in publicum użytecznego praestabit, wszelkim naszym pamiętać to będziemy respektem. ^aKtóremu dobrego od Pana Boga zdrowia życzymy. ^aDan w Żółkwi, dnia 20 miesiąca listopada, r. P. 1684, panowania naszego 11.

Jan Król

Locus sigilli

^{a-a} W tym miejscu w Rp. 3 inny tekst, sugerujący, że listy do urzędników mogły mieć różne brzmienie, w zależności od urzędnika odpowiedzialnego za ich spisanie, być może inne wysyłano do Małopolski, inne do

Wielkopolski: Ugadzając necessitati publicae salutis, którą pari affectu ac vigilantia zawsze complectimur, nie innego po dwuletnich obozowych pracach i niebezpieczeństwach szukamy respirium, tylko w którymby przez powszechną całą R.P. radę, jako najskuteczniejsza securitas miłej ojczyzny znaleźć się mogła i dlatego idąc za prawem pospolitym złożyliśmy sejm w Warszawie, motivo publicae necessitatis, sejmiki zaś pro die 5 ianuarii w tymże roku, na miejscach zwyczajnych. Więc probatam mając w.m. dexteritatem et prudentiam, tudzież zelum ku całości ojczyzny, żądamy usilnie, abyś w.m. na pomienionych sejmikach in personam być i do podanych od nas instrukcyi exemplo et activitate innym praeludendo, rzeczy tak wieść usiłował, jakoby niechybna całą totius universi z partykularnych rad zupełnie wyniknąć mogła. Kiedy in publicum chwałębną, miłej ojczyźnie votivam, a nam wdzięczną praestabit uprzejmość wasza.

4. Kredens dla posła królewskiego na sejmik przedsejmowy –
 Żółkiew, 4 grudnia 1684 r.

Rp. *AP Poznań, ABCz. 2650, s. 763* – kopia: Credens ur. posłowi województwa sieradzkiego ziemie wieluńskiej.

Jan III z Bożej łaski król Polski etc.

W., ur. etc. Łaskę naszą królewską. W., ur. Naznaczyliśmy posłem naszym do uprzejmości i wierności waszych na sejmik przedsejmowy na miejscu zwyczajnym w ^a in diem 5 ianuarii przypadający, ur. ^b dexteritate et prudentia dobrze nam wiadomego. Któremu abyście uprzejmości i wierności wasze plenam et indubiam fidem w tym co-
 kolwiek imieniem naszym proponować będzie praestare i zjednoczone sensus do ob-
 rady, z której conservatio universi zawisła, contribuere chcieli, ojcowsko żądamy oraz
 pomyślnych consiliorum successus i dobrego od Pana Boga zdrowia, uprzejmościom
 i wiernościom waszym życzymy. Dan w Żółkwi, dnia 4 miesiąca grudnia r. P. 1684,
 panowania naszego 11 r.

Jan Król

Krzysztof Taranowski krakowski, warmiński kanonik, J.K.M. sekretarz.

^a w rękopisie Wieluniu ^b w rękopisie Stanisława Mieszkowskiego

5. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – [Żółkiew], 30 listopada 1684 r.

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 188, k. 166-168v – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 180, nr 112; **Rp. 3** Bibl. Oss., rkp. 242, s. 118-123; **Rp. 4** Bibl. Oss., rkp. 337, k. 123; **Rp. 5** Bibl. Jag., rkp. 5656, k. 210v i nn.; **Rp. 6** AGAD, APP 133, s. 66-70 – kopia; **Rp. 7** AP Poznań, ABCz. 2650, s. 763-767 – kopia z egzemplarza do ziemi wieluńskiej; **Rp. 8** Bibl. Kór., rkp. 1304, nr 12; **Rp. 9** Bibl. Kór., rkp. 1596, k. 55-57v; **Rp. 10** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1855, k. 236v-248v.

Instrukcja J.K.M. na sejmik przedsejmowy.

Wielowładna omnipotencyja Boska, która zawsze protegit meliora, jeżeli komu skuteczniej kiedy asistit, jako J.K.M. p.n.m., łąco każdy osądzi.

Gdyż jako pierwszych szczęśliwego panowania swego początków zawsze J.K.M. wszystkie actiones, studia et conatus swoje pro Republica na providencyjej Boskiej szczególnie gruntował, tak successive we wszystkich radach, trudnościach i operacjach znalazłszy faciles ad vota vias i wszystkie sollicitudines swoje pomyślnemi ukoronowane eventibus, samej to Dexteræ Domini przypisuje J.K.M. p.n.m.

Powabnym i godnym samego Nieba widowiskiem uznała być przezorna antiquitas virum fortem cum adversa fortuna luctantem.

Na podobne theatrum, na takowe spectaculum wyprowadzona heroiczna J.K.M. p.n.m. dzielność, gdy w przeszłym roku sprzysiężona na zgubę chrześcijaństwa totius Orientis potęga, nie tylko sąsiedzką już, już zwątloną fatali ictu premebat ścianę, ale i ojczyzny naszej per contiguas vices pewne spe devoraverat osiągnięcie.

Dodawała otuchy zawziętej potędze gromadna ex toto Oriente skupionych wojsk siła, aparat wojenny nieprzeliczony, wzwyczajona do otrzymowania wygranej presumptia, z drugiej zaś strony niegotowość i nieporównana virium quantitas. Naszej tudzież ojczyzny longiori periculo i zmyśloną przyjaźnią quasi uśpionej immaginata securitas w hardość większą nieprzyjaciela wbijała, więc w rzeczy samej częścią dla defektów skarbowych, częścią ex quadam assuetudine niewydawania podatków, domowa nasza nieszczęśliwość i niegotowość cum fatis conspirare zdała się. Contribuebat i od węgierskiej ściany suspecta vicinia, non despiciendam periculorum molem.

Gdy J.K.M. p.n.m. powierzona mając salutem publicam, heroico animo, którym zawsze adversus pondera surgit, wiekopomnym przykładem, radą nieporównaną, nieprzełomany szczęściem i męstwem swoim nie tylko potężnego zawziętość nieprzyjaciela szczęśliwie repressit, sąsiedzką zgubę odwrócił, chrześcijaństwa całość asseruit, imię swoje i poddanych sobie narodów wślawił, ale i ojczyznę ab imminenti de prope ruina salvował et in securo posuit.

Zapatrowało się na takowe dignum Iove spectaculum J.K.M. cum adversantibus fatis igrzysko samo Niebo, et saluberrimos pro communi boni [166v] conatus szczęśliwie pobłogosławiło.

Zapatrował cały świat chrześcijański i przyznał, że ojczysta J.K.M. tarcza prawdziwiej niż Latium ancile nie tylko powierzonym sobie narodom, ale całemu chrześcijaństwu in dulce decus et praesidium caelitus missum.

Jawny tego dowód i z tegorocznej brać może każdy kampaniję, w której J.K.M. niezliczoną ord potęgę turecką wspartą asystencyją, pracą i dzielnością swoją utrzymawszy, zapędzonych na spustoszenie ojczyzny mężnie odwrócił impet ich i zawziętość złamał, i do sromotnej przywódl ucieczki, miłej ojczyźnie cum dispendio zdrowia i fortun swoich a tot insultibus pożądaną jednajac securitatem. Którą aby tym lepiej ugruntowaną widział, ponieważ illaesam ex omni parte reddidit, sistit ją znowu publico populorum consilio, pokazując każdemu na oko, że J.K.M. p.n.m. jako integre, bo paterne złotego wolności depozytu inter tot Syrtis periculorum dotrzymał, tak statecznym zawsze dotrzyma afektem, non deponendo regium animum, że R.P. solida weźmie przed się consilia salutis publicae et securitatis suae.

A że consiliis bene fundatis et ordinatis największe pendent rerum momenta, gdy in tempore et loco commode każda rzecz praevideri et provideri może, upatruje J.K.M. p.n.m. ex regiae providentiae specula gwałtowne racyje, z których w odległym miejscu praesenti rerum statu żadną miarą salva securitate publica sejm stanowić się nie może. Naprzód, że nie należy ani J.K.M., ani w. hetmanom w taką dystancyją na sejm odjeżdżać, skądby celeriter J.K.M. i w. hetmani opera personis laboranti parti succurrere nie mogli, ile że z prędkim i na każdą okoliczność czułym nieprzyjacielem jest sprawa, który aby e vicinio rzeczy nasze obserwował, w Wołoszech ze wszystką rozłożył się potęgą, tudzież i seraskier z wojskami tureckimi niedaleko zimuje. Druga, że cesarz turecki⁸⁵⁷ zbliżając się sam in persona ku Węgrom, w Philippopolis⁸⁵⁸ zimować będzie, wezyra w Belgradzie lokowawszy przed sobą.

Więc nieszczęśliwością terazniejszej kampaniję, że Buda wojsk cesarza jm.⁸⁵⁹ insultus wytrzymała, łatwo każdy uważy, jako nieprzyjacieli shardzieje i quaevis momenta nocendi avide przed się weźmie. [167]

Nadto, co colligati principes, co cały świat rzecz, kiedy ad formandam consilium w inszą prowincyją i odległą umknąćby się przyszło, skąd ani consilium in tempore, ani communicatio cum colligatis opportuna być by mogła.

Z tych tedy, i wielu innych racyi widzi J.K.M. rzecz nader potrzebną, aby pro hac vice sejm na miejscu zwyczajnym w Warszawie był odprawowany, skąd jako z miejsca w pomiernej ab omnibus finibus Regni dystancyjej, ubi sors et occasio tulerit potrzebne ex usu rerum et occasionum, mogłyby subministrari in tempore consilia i łatwiejsza cum colligatis consiliorum communicatio.

Do czego J.K.M. ex sensu panów rad obojga narodów przy boku swoim zostających condescendendo, zachowawszy in suo vigore prawo o sejmie grodzieńskim commodiori tempori, ex sola necessitate publica do Warszawy sejm przenosić raczy. W czym aby województwa convenientiam rerum et necessitatis atque salutis publicae, która lex suprema być powinna, uważywszy, non dissentiant, ojcowsko żąda J.K.M.

Ażeby W.Ks.L. praeiudicium jakiego non praetendat, życzy J.K.M., aby na przyszłym da Pan Bóg sejmie, ante omnia vigor prawa o sejmie grodzieńskim reassumatur.

⁸⁵⁷ Mehmed IV sultan turecki. ⁸⁵⁸ Philippopolis, obecnie Płowdiw, miasto w Bułgarii. ⁸⁵⁹ Leopold I cesarz.

Więc że *segnes medicos praesentia tempora non requirunt*, bo opóźnione rady *tristes plerumque sequuntur eventus*, zaleca J.K.M. i życzy, aby sejm przyszedł *communi caej R.P. assensu* do jako najkrótszego czasu *restringi* mógł, ponieważ opóźnionej kampanij *circumstantia* prędsze złożenie jego *distulit*, a bliskość i uwziętość czulego na zgubę naszą nieprzyjaciela gubić czasu nie pozwala i na tym omne momentum zawisło, kto kogo uprzedzi, należy tedy, aby jako najwcześniej, post *ordinata consilia* i *sancita*, da Pan Bóg, sejmowe *in executione tempestiva* być mogły i do operacyi wczesnych czas *in tempore* mógł być wolny, *conamina* nieprzyjacielskie poprzedzając.

Ponieważ bowiem Kamieniec wkoło na mil ośm i dalej częścią partiami, częścią otarciem się J.K.M. z całym wojskiem o same mury, jest tak ogłodzony, opalony, że prawie tylko gołe mury na skałach zostały, nic pewniejszego, żeby ta forteca tak ogłodzona *in solitudine*, *terrisque habitatore vacuis* zostawiona, sama przy łasce Bożej upadła, jeżeli pierwej wojska nasze na przysła, da Pan Bóg, wiosnę w pole wynijdą, aniżeli z sukursem i prowiantem, który tylko od Dunaju prowadzić muszą Turcy, ukazać [167v] się będą mogli. Jako tedy wczesne wojska wygotowanie się na punktualnej uchwał sejmowych egzekucyj, egzekucja na prędkim rad skończeniu, skończenie na skróceniu zwykłego sejmowego czasu zawisło, tak do tego skutecznie dopomóc nie tylko *ex charitate erga patriam*, ale też *ex stimulo conscientiae* każdy powinien jest, ktokolwiek Bogu, ojczyźnie, kościołom św. et integritati całego chrześcijaństwa życzy dobrze.

Przyznaje J.K.M. p.n.m., że wojsko R.P. odwagą nieporównaną, życzliwością i aplikacją ustawiczną wszystkie *incommoda belli*, wszystkie *pericula exantlavit*, ubolewając na to, że dla niewydanych dotąd podatków, na sejmie przeszłym uchwalonych, należytej *in demeritis stipendiis* nie ma satysfakcyej. I dlatego najpierwsze i najgłówniejsze sejmu tego *obiectum* chce mieć J.K.M. skuteczną zapłatę wojsku. Dlaczego żąda J.K.M. *per amorem communis patriae*, *obtestatur per conservationem et salutem cuiusque*, aby R.P. wzięwszy przed się tak trudną i niebezpieczną wojnę, odważnemu rycerstwu punktualne, pewne i nieodwłoczne obmyślić zechciała *stipendia* i tak skutecznie wziąć przed się *contribuendi media*, aby i zatrzymane *ex integro* wypłacone być mogły *stipendia* i nadchodzące *in tempore* płacone, aby tak dobrze zasłużone wojsko *ad subeunda et avertenda pericula*, tym ochotniejsze i sposobniejsze *reddatur*.

A że na tak potężnego nieprzyjaciela należy mieć jak najliczniejsze siły, do których Ukraina, zaporoscy, dońscy Kozacy i Kałmuki *faciles*, wiele *contribuere* mogą, byle rycerska ich ochota jakiegokolwiek od R.P. miała posilenie, jako to skutkiem samym pokazali w przeszłej kampanij, gdy samo imię J.K.M. i listowne przez posłannika zawołanie w niepośledniej liczbie, lubo to późno przyszedli na usługę J.K.M. i R.P., osobiłwie tedy zalecać raczy J.K.M. stanom R.P. *opportunum* tych ludzi *obsequium*.

Świątobliwa łanowej piechoty ordynacja, prawie już wyniszczona i zgubiona, jeżeli kiedy jako podczas świętej tej wojny *exactio*rem sui potrzebuje *usum*, zalecać przeto raczy J.K.M. *intimiori trutinae* stanom R.P., ^ajakoby w tej mierze *primitivae R.P.^a voluntati* jak najskuteczniej dosyć się stało.

Do tegoż porządku należeć rozumie J.K.M. sposób sprawiedliwego z dóbr swoich królewskich *hibernorum* wydawania.

Zaleca przy tym J.K.M. osobiwej stanów R.P. refleksyjej straty [168] wojsk R.P., które we dwuletnich obozach, częścią a cruda coeli intemperie, częścią ab incommodis belli ponieśli, i że tak szczupłym i w wydawaniu dosyć późnym żołdem rekrutować się nie może, aby sposób jaki osobiwego ukontentowania i wdzięczności obmyślić chciała R.P.

Że w repartycej chorągwi na województwa snadź ex causa uchwał sejmikowych przeciwnych deklaracyjom generalnym sejmowym, odkryło się siła defektów, dlaczego niemało chorągwi i regimentów oschło przez ekskluzyją z repartycej, którzy nihilo minus lubo bez żadnego żołdu są w aktualnej służbie i sustinent pondus diei et aestus, żąda J.K.M., aby dla snadniejszego w tym na przyszłym sejmie rozmówienia się i uspokojenia ur. posłowie z województw i ziem rachunki i registra dostateczne płacy tej, którym chorągwiom i regimentom jak wiele płacili, z sobą mieli.

Przypominać raczy J.K.M. rewizyję skarbu koronnego stanom R.P., aby z sejmu, da Pan Bóg, przyszłego naznaczona była, ponieważ w. [Jan Andrzej] Morsztyn nie wiedzieć in quo statu odjeżdżając do Francyjej klejnoty R.P. zostawił.

A że znaczna dyminucyja w prowencie celnym coraz się odkrywa, z wielką w skarbie koronnym szkodą, dlatego najbardziej, że różni przekupniowie różne captando protekcyje i juramenta fałszywe czyniąc, pod niemi od płacenia ceł na komorach skarbowych uchodzą i wyłamują się, zalecać raczy J.K.M. pilnej stanom R.P. refleksyjej, jakoby skutecznie huic inconvenienti obviari mogło.

Artyleryja koronna znacznego i prędkiego suplementu potrzebuje, zwłaszcza kiedy jej potrzeba prowadzić nie tylko campestria, ale i obsidionalia praeparamenta, kiedy musi nie tylko R.P. munimenta i fortece amunicyją wszelaką opatrować, ale też i privatorum zamki i miasteczka, kiedy nie tylko piechoty i dragonie w kompucie R.P. zostające, prochami, kulami i lontami armatę powinna, ale też tak kurfirsta jm.⁸⁶⁰, jako też i ks. jm. kurlandzkiego⁸⁶¹ ludzi, a nade wszystko kiedy całemu wojsku zaporoskiemu nie tylko w pole, ale i na fortece tejsze amunicyjej znacznie udzielać musi. Na co wszystko terazniejsze koszty nullatenus sufficere mogą.

Dalszymi materyjami nie zda się J.K.M. obruere sejm terazniejszy, [168v] na którym unica meditatio prowadzenia dalszej z potężnym nieprzyjacielem wojny być powinna, a zatym żąda J.K.M., aby to tylko, co najbardziej premit wzięwszy przed się, jako to zapłata wojsku nieuchybna i dalsze wojenne koszty, dostatecznie i skutecznie prowidowane były.

Szcześliwego zatym consiliorum cursum paterne życzy J.K.M. i łaskę swą pańską wszystkim in universum, i każdemu ex civibus chętnie ofiaruje.
Na własne J.K.M. rozkazanie.

⁸⁶⁰ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁸⁶¹ Jakub Kettler książę kurlandzki.

6. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 775, k. 50-57v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Dobrogost Kurnatowski w dniu 22 stycznia 1685 r. [feria 2 post festum Sanctorum Fabiani et Sebastiani Martyrum 1685].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 301, s. 14-44 – oryginał.

Instrukcja poznańskiego i kaliskiego województw z sejmiku średzkiego pro die 5 ianuarii r. P. 1685 przez uniwersał J.K.M. złożonego, na sejm ordynaryjny sześćniedzielnny warszawski pro die 16 februarii naznaczony, ichm. panom Rafałowi na Lesznie Leszczyńskiemu chorążemu koronnemu, wschowskiemu, mościskiemu etc. staroście, Andrzejowi Smoszewskiemu staroście bobrownickiemu, Aleksandrowi Przyjemskiemu chorążemu kaliskiemu, Gabrielowi Sokolnickiemu stolnikowi kaliskiemu, Malchrowi Gurowskiemu podczaszemu poznańskiemu, Hieronimowi Ponińskiemu cześnikowi ziemie wschowskiej, Andrzejowi Gembickiemu ujskiemu, Janowi [Franciszkowi] Opalińskiemu śrzemskiemu, Janowi Cerekwickiemu średzkiemu starostom, Władysławowi Przyjemskiemu kasztelanicowi chełmińskiemu, Jakubowi Wilkoterskiemu surogatorowi wschowskiemu i Piotrowi na Żychlinie Żychlińskiemu podkomorzemu województwa kaliskiego, staroście waleckiemu, marszałkowi koła rycerskiego dana.

Boskiej to przyznać należy Opatrzności, że nam in tam gravi nie tylko ojczyzny naszej, ale totius christianitatis discrimine communi securitati J.K.M. p.n.m. jako jedno asylum et anchoram salutis reservavit. Którego niezwyciężona armorum felicitas, a w tak wielu wiktoryej doświadczona bellandi gloria i świeżo w tak ciężkich i trudnych ekspedycjach, cum summa bellica laudis u obcych i odległych narodów prerogatywa aeternum nomen Majestatu J.K.M. i wiecznie trwające triumphales laureas sławnie, z ozdobą najjaśniejszego domu i całemu, któremu J.K.M. szczęśliwie panować raczy narodu wystawiła. Skąd non inanis tanti laboris (dla którego J.K.M. p.n.m., aliis subveniendo seipsum neglexit) promanat fructus. Bo vidit orbis christianus cuius opera poterat fieri saluus et res ad invidiam posterorum preclare gestas mirabundus inspexit. Tych tedy i takich titulos gloria (do których niech Boska Ręka palmam universae pacis przymnaża) przy szczęśliwym i długim panowaniu, cum debita subiectionis veneratione powinszowasz J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi oraz pro paterna cura et sollicitudine, którą J.K.M. p.n.m. non parcendo [50v] zdrowiu i wczasowi swemu królewskiemu około dobra R.P. indesinenter ponosi, gdy nam dalszych obrad i konserwacyjej ojczyzny sejm miłościwie składać raczy, pokornie podziękują.

Wyciąga to po nas należyta gratitudo, abyśmy nunquam satis estimanda merita, odważne dzieła, prace, trudy i koszty j.w. ichm. panów hetmanów obojga narodów⁸⁶² n.w.m. panów i braci debito prosequamur podziękowania honore. Ci, aby ichm. panowie posłowie nasi publico nomine wyświadczyli iniungimus ichm., a jeśliby do rekru-

⁸⁶² Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny i Andrzej Potocki kasztelan krakowski, hetman polny koronny.

tów wojska przyjąć miało, upraszać będą, aby województwa nasze w osobliwym ichm. chcieli mieć respekcie.

To jest antiqua praxis i dawno zachowujący się zwyczaj, że circa praeliminaria sejmu wierni poddani J.K.M. zwykli comparere z supliką swoją do szcudroblowej ręki Majestatowi J.K.M. p.n.m. o oddanie wakansów, które przychodzą in distributionem Majestatu J.K.M., w czym i teraz non recedendo a consueto usu et observata lege upraszać będą ichm. panowie posłowie i insze benemerentium praemia jako najprędzej deklarowane i oddane były, także i inkompatybilia jeżeliby się znalazły jakie.

Ratione senatus consultorum upomnią się także ichm. panowie posłowie nasi, w których jeżeliby się co exorbitatum i nie w sprawach potocznych, ale całemu sejmowi należących conclusum znalazło, urgebunt ichm., aby waloru żadnego podług prawa nie miało.

Osobliwym prawem warowała sobie R.P., aby pacta conventa na początku sejmu od krzesła J.K.M. p.n.m. suo ordine wszystkie czytane były, co aby i teraz conservatum było, iniungimus ichm. panom połam naszym, aby się tego dopomnieli.

Provido et prudenti consilio J.K.M. p.n.m. prospicere raczył incommoda, które hoc Republicae statu z tak odległego sejmowania w Grodnie [51] imminent na R.P., dlaczego że consulendo praesenti necessitate R.P. w Warszawie składać go raczy, filiali respectu hanc paternam curam J.K.M. województwa nasze akcepują i aby prawu o sejmie grodzieńskim nic nie było derogatum, cum tota Republica zgadzać się ichm. panom posłom committunt. Ażeby momenta et occasiones rerum gerendarum tractu et protractione consiliorum nie ginęły cum dispendio Reipublicae, zlecają ichm. panom posłom swoim, aby na dalsze nad 6 niedziel sejmowanie i na żadne deputacje in materiis status nie pozwalali, stosując się do konstytucyj sejmu grodzieńskiego⁸⁶³ o konkludowaniu sejmu, także i o świecach.

Placuit R.P. z obrady sejmu przeszłego wnijść in societatem armorum i o koligacją sancti foederis z cesarzem jm.⁸⁶⁴ i innymi koligatami, co aby i na tym sejmie cum incremento totius christianitatis et emolumento Reipublicae tym validius utwierdzić się mogło ad continuanda szczęśliwie zaczęte arma przeciwko nieprzyjacielowi wiary świętej chrześcijańskiej cum tota Republica ichm. panowie posłowie remotis quibusvis obstaculis, które by do tej ligi impedire miały, znosić i starać się będą. Do czego że primum et principale punctum est zatrzymanie i ukontentowanie dobrze zasłużonego rycerstwa, tak w przeszłych zasługach, jako i na dalszą usługę R.P., ichm. panowie posłowie servata proportionem dystrybuty wojska po województwach w uchwale podatków sobie postępują, tak jednak, aby przy deklaracjach żadne conditiones proponowane et appendices przyjmowane nie były, modum zaś contribuendi do województw na sejmiki relationis sobie wezmą. A in casum necessitatis Reipublicae popolite ruszenie cum consensu totius Reipublicae secundum constitutionem anni 1621⁸⁶⁵ et 1658⁸⁶⁶ do sejmu przyszłego J.K.M. w moc dadzą.

⁸⁶³ *Konstytucja sejmu 1678 r. „O seymach deklaracya”* (Vol. leg., t. 5, s. 267). ⁸⁶⁴ *Leopold I cesarz.*

⁸⁶⁵ *Konstytucja sejmu 1621 r. „Sposób popolitego ruszenia”* (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 297-304). ⁸⁶⁶ *Konstytucja sejmu 1658 r. „Popolite ruszenie”* (Vol. const., t. 4, vol. 1, s. 392).

Lubo każdego czasu, osobliwie jednak im tam gravi necessitate Reipublicae et aegestate publica należy wiedzieć, jako cła i insze prowenta R.P. wchodzą do skarbu i jako się obracają, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby [51v] odprawivszy preliminarz sejmowe w prawie opisane, do niczego nie przystępowali, aż wprzód R.P. sufficientem odbierze informationem, wiele od sejmu przeszłego do skarbu weszło tak z prowentów R.P., jako i z mennicy, z której jm. pan kasztelan brzeski⁸⁶⁷ in facie Reipublicae deklarował 100 tys. i z wakujących starostw na co się obróciło. Co aby jm. pan administrator terażniejszy skarbu koronnego⁸⁶⁸ tak jako się R.P. zgodzi, iuramento poprzyścił. Upomnią się ichm. panowie posłowie nasi i rachunki jm. cum calculatiōne na sejmik relationis pro informatione nam przywiozą. Oraz upomnią się, aby plus oferencyje, które tenże pan wojewoda poznański⁸⁶⁹ R.P. postępował, to jest pierwszą od sejmu grodzieńskiego stante contractu jm. pana wojewody malborskiego⁸⁷⁰ 100 tys. i drugą, post expirationem tego kontraktu 170 tys. nie ginęły R.P., a cokolwiek z aukcyjej cel się pokaże kwoty nad dawne prowenta, które wchodziły do skarbu, upomnią się ichm., aby od przeszłego pana podskarbiego R.P.⁸⁷¹ powrócono było. Suma także od cesarza jm. i druga jej munificencyja Sedis Apostolicae na tę wojnę wniesione, przez czyje ręce chodziły i na co są erogowane, upomnią się serio ichm. panowie posłowie. Ażeby o tej percepcie lepiej constare mogło, jako wyniosła quantum zlecamy ichm. panom posłom, aby collegialiter oddali wizytę jm. ks. nuncjuszowi⁸⁷² i spytali się, wiele i do czyich rąk te sumy oddano.

Jm. pan [Jan Andrzej] Morsztyn przeszły podskarbi koronny publice declaratus reus criminis laesae Maiestati regia et perduellionis, aby sine respectu według prawa in causis perduellionis opisanego był sądzony, instabunt ichm. panowie posłowie nasi. Który że nam non constat jako skarb R.P., gdzie są insignia Regni i klejnoty zostawił, zlecamy ichm. panom posłom, aby podług instrukcyjej J.K.M. o rewizyją skarbu cum confrontatione inwentarzów z sejmu przyszłego upraszali. Która rewizycja aby według prawa przy ichm. panach senatorach, którzy per legem do tego należą i deputatach z izby poselskiej się odprawiła, praecavebunt ichm. panowie posłowie nasi. Dobra zaś pomienionego pana podskarbiego jeżeliby ex decreta konfiskowane być miały, aby in rem Reipublicae cedant, a podskarbstwo koronne, aby przy inszych wakansach oddane było i przyszli ichm. panowie podskarbiowie aby solo salario, które im per legem a Republica jet naznaczone, kontentowali się.

Po uczynionej repartycyjej wojska na województwa siła chorągwi się zwinęło, upomnią się ichm. panowie posłowie ichm. panom hetmanom [52] komputu tych zwinionych chorągwi i w których województwach która zwiniona chorągiew zapłatę brała, aby to co któremu województwu decessit, w zapłacie na te chorągwie in coaequationem do przyszłych poszło podatków. Także jeżeli podług komputu 36 tys. wojska od R.P. uchwalonego wszystkie chorągwie i regimenty na obiedwie kampanie stawili ichm. pa-

⁸⁶⁷ Spytek Pstrokoński kasztelan brzeski-kujawski. ⁸⁶⁸ Marcin Zamoyski wojewoda lubelski, administrator skarbu po wyjeździe z kraju Jana Andrzeja Morsztyna. ⁸⁶⁹ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁸⁷⁰ Franciszek Jan Bieliński wojewoda malborski. ⁸⁷¹ Jan Andrzej Morsztyn był podskarbi koronny. ⁸⁷² Opizio Pallavicini arcybiskup efezki, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.

nowie obersterowie i rotmistrze. A którzy by in tempore ludzi tych, których się podjęli nie stawili i w kampaniach nie byli, aby sądzeni byli i od zasług odpadali, a oraz spytają, czemu się nie działo i nie dzieje dosyć ordynacyjej R.P. w skrypcie ad archivum danym postanowonej względem konserwacyjej wojska i względem dóbr ziemskich ratione noclegów i stacy żołnierskich, i do niczego nie przystąpią, aż wprzód temu providebit Respublica, żeby to in futurum nie było.

A że per scriptum ad archivum oddała w opiekę J.K.M. R.P. sumy neapolitańskie, których wydzwignąć na się J.K.M. raczył, tedy pro hac paterna sollicitudine panowie posłowie podziękują, a oraz spytają się, jako się te sumy obracają.

Prawo o lustracyjach kwarty że ad executionem nie przychodzi, serio upomnią się ichm. panowie posłowie, aby z tego sejmu ichm. panowie lustratorowie naznaczeni byli i te lustracyje podług prawa po województwach odprawili. Stosując się w tym do artykułu przeszłego przedsejmowego sejmiku spytają się oraz, jeżeli wszystkie dobra J.K.M. i R.P. kwartę do skarbu wnoszą.

Intymować nam raczy J.K.M. p.n.m. i piechotę łanową, która przeszłych lat non postremum subsidium na obronę R.P. przynosiła, a teraz cale wyniszczała i upadła, zaczym zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby cum tota Republica ineant modos, aby prawa wszystkie o wybrańcach ad executionem przywiedzione były.

Regimenty do małych szwadronów redukowane ingentem damnificationem przynoszą R.P. przez tak wiele porcyi, które idą na oficerów sztabowych, zaczym aby dla wygody osób prywatnych, którzy stąd swoje commoda mają, R.P. dalszej nie ponosiła szkody, starać się będą cum tota Republica [52v] ichm. panowie posłowie, aby regimentów nie tak wiele i pod tak wielą oberszterami, ale mniej, a okrytych najmniej po 600 ludzi w regimencie było, do czego aby R.P. tym snadniej przyjąć mogła, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby gdy który regiment wakować będzie, inszego obersztera J.K.M. do tych ludzi nie podawał i ichm. panowie hetmani nikogo J.K.M. nie rekomendowali, ale ci ludzie aby do inszego regimentu przyłączeni byli.

Wielka w tym infelicitas R.P. naszej, gdy skarb R.P. ludzie, którzy się R.P. na nic nie przygodzą, za administracyjej przeszłego jm. pana podskarbiego depaktowali i w krótkim czasie ex peculio Reipublicae ingentes opes cumularunt, jako to oczywiście widzimy na panach pisarzach skarbowych, którzy quaesitis ze skarbu R.P. pecuniis emunt, libertatem et fiant Reipublicae cives, jako pan [Kazimierz Franciszek] Płaskowski i insi wszyscy, zaczym nic słusniejszego, tylko aby circa iudicium jm. pana Morsztyna dent rationem Reipublicae, skąd tak wielkie skarby i dostatki mają. Ażeby to cokolwiek z R.P. depaktowali, wracało się in rem Reipublicae i na zapłatę wojsku, o co serio instabunt apud Rempubicam ichm. panowie posłowie nasi.

Indygenat pruski, który non sine praeiudicio aequalitatis synom koronnym deneatur, a temu jm. księdzu [Michałowi Antoniemu] Hackiemu, któremu opactwo oliwskie konferowane, pozwolony, siła praeiudicat prerogatywie stanu rycerskiego w Koronie naszej, domówią się tedy ichm. panowie posłowie nasi, aby prowincya pruska, ponieważ pod jednym prawem z nami zostaje, eadem libertate et praerogativis Reipublicae gaudet, ratione indygentatu tego cum civibus Reipublicae porównać się chciała. A opactwo oliwskie aby inter vacantias podane było.

Na tym należy, aby w państwach J.K.M. cudzoziemcy w duchowną nie wdzielali się dyspozycją, ponieważ wszystkie fundacje de munificentia tylko Królów panów, albo privatorum et non de pietate postronnych w Polsce są założone, w czym aby J.K.M. nie raczył dopuszczać inviolare in iura sua, upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi i opowiedzą to statibus Reipublicae jako nescitur quo praetextu jm. ksiądz opat Sancti Vincentis wrocławski de Silesia uzurpuje [53] sobie pretensję do probostwa strzełińskiego, które probostwo ex usu antiquo et praxi za elekcyą panien zakonnych z kandydatów loci ordinarii zawsze chodziło i teraz aby nie dopuszczał J.K.M. extraneo w państwach swoich dysponować beneficiis et in anfractum litis per rescripta Romana revocare pokornie instabunt.

Pieczęć wielką W.Ks.L. że przyszła do dystrybuty J.K.M. upomnią się ichm. panowie posłowie, aby na sejmie podług prawa circa vacantias deklarowana i oddana była, także i cześnikostwo poznańskie, ponieważ non constat jeżeli komu ex possessionatis w naszych województwach oddane.

Turpitude vitae i tak wielkie kryminały, o które stanęły kondemnaty w Trybunale Koronnym pana podstolego koronnego⁸⁷³ wyciągają to po nas, aby tak prodivis in omnia scelera człowiek i violator securitatis iudiciorum tribunaliorum publicorum miejsca tak wysokiego honoru nie szpecił turpitudine vitae suae, przeto urząd ten podstolstwa koronnego inquantum jest iure victus, aby był inter vacantias podany, także o nieoddanie klucza do skarbu po nieboszczyku panu wojewodzie poznańskim⁸⁷⁴, ojcu swoim skarbowi koronnemu, ponieważ nam to constat od jm. pana wojewody poznańskiego⁸⁷⁵, że jm. tego klucza jeszcze skarb nie oddał i o najechanie komory celnej, i znieważenie herbu J.K.M. i R.P., aby mandaty dane i sprawa ta także i jm. księdza biskupa chełmińskiego⁸⁷⁶, o którą już przeciwko jm. mandaty wyszły, aby sądzona była, upomnią się ichm. panowie posłowie.

Wielkie stąd praeiudicium województwa nasze ponoszą, kiedy sól suchedniowa tak jako inszych województw nas nie dochodzi, a soli zamorskiej kupować nie dopuszczają ichm. panowie drżerżawcy żup ruskich, nawet sól bocheńską nie tylko po drogach rozcinają i zabierają, ale też po jarmarkach onę w studniach topią, zatrzymawszy nam już dwie defluitacje, przez co sobie jm. pan drżerżawca żup ruskich wielki pożytek ze szkodą i krzywdą naszą przywodzi, uskarżą się tedy naprzód ichm. panowie posłowie nasi przed K.J.M. o to zatrzymanie dwóch defluitacyej, a oraz instabunt imieniem województw naszych, aby nas na przyszłą wiosnę zatrzymana sól wszystka z przypadającą defluitacją według prawa doszła, o którą jeżeliby nas dojść nie miała, jm. pan żupnik nasz bydgoski⁸⁷⁷ sine intermissione et retardatione agere będzie powinien w Trybunale Koronnym. W którym to Trybunale, [53v] aby nie tylko wina w prawie postanowiona, ale też sól zatrzymana infra spatium sex septimanarum sub poena perpetuae banitionis extra quavis terminos iudiciales in casu contraventionis nakazana bywała, instabunt ichm. panowie posłowie nasi. A po otrzymanym dekrete jm. pan żupnik

⁸⁷³ Stefan Adam Grudziński podstoli koronny. ⁸⁷⁴ Andrzej Karol Grudziński wojewoda poznański.

⁸⁷⁵ Krzysztof Grzymultowski wojewoda poznański. ⁸⁷⁶ Kazimierz Jan Opaliński biskup chełmiński.

⁸⁷⁷ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

nieodwłocznie na składach solnych cum adminiculo capitanei loci executionem czynić powinien będzie.

A ponieważ evidentissime nam constat, iż in defectu ruskiej soli panowie strażnicy na komorach solnych zostający, a mianowicie na dybowskiej, sól zamorską przekupują i onę w beczki małe przesypują, skąd sobie in triplo zyski przywodzą, a soli zamorskiej kupować zabraniają, zaczym doniosą to ichm. panowie posłowie nasi J.K.M. i R.P., jakie przez to dzieje się enorme damnum skarbu J.K.M. cum dispendio prawa, aby severissime lege in futurum zabezpieczyć temu i prawo aby na takich napisane było.

Instabunt przy tym ichm. panowie posłowie za jm. panem Stefanem Przybyszewskim, któremu per vim z kościoła bukowskiego zabrawszy sól, jeszcze kondemnata go nakryto i sumy jego u jm. pana starosty nakielskiego⁸⁷⁸ i jejm. pani Wąldowskiej będące, aresztowano, aby z tego wszystkiego kwitował jm. pan starosta rzeczycki⁸⁷⁹, i sól, którą ciż strażnicy na pożytek swój przedali, aby mu powrócona była.

Tęż instancją zaniosą za jm. panem wojskim wschowskim⁸⁸⁰ i za jm. panem Bogusławem Kurnatowskim, aby także z kondemnata tych, które na nich otrzymał jm. pan administrator żup ruskich, kwitowani byli.

A że pokazał się znaczny dolus na pana Herberskiego, niedawno do klejnotu szlachectwa ex rustica prole przypuszczonego, który in defectu soli ruskiej na wszystkich składach, zabraniając forti manu dispensante lege soli zamorskiej nobilitati, sam kilka tysięcy beczek soli szockiej na składzie dybowskim z Torunia przeprawiwszy przez Wisłę, w beczki próżne ruskie pakując i za ruską sprzedając, klepków w beczkach tychże ruskich umniejszając. Cło nowe ultra mentem prawa wynalazłszy, znaczną szkodę R.P., a województwom praedudicium uczyniły, sobie zaś na kilkadziesiąt tysięcy pożytku przywiódł, urgebunt ichm. panowie posłowie nasi, aby za tak zdradliwy postępek osobie szlacheckiej nieprzyzwoity, w Trybunale Koronnym ad cuius instantiam inter causas fisci sądzony był. Także żeby to lepiej cautum było, aby plebei, którzy się tykają skarbu, nie byli nobilitowani. [54]

Miasto Poznań, że szeleżny podatek per constitutionem sejmu 1677⁸⁸¹ do lat 4 pozwolony, ultra tempus per legem praefixum trzyma, postarają się ichm. panowie posłowie, aby im per legem publicam był abrogowany, a z tego, co do tego czasu jako im praefixit prawo wybrali, żeby się przed jm. panem generałem rachowali, na co to obrócili, to zaś, co contra legem wybierali, aby in aerarium województw, praevia calculatione przed jm. panem generałem przy komisarzach, których województwa do tego naznaczają, którą jutro poprząsiądz będą powinni, wnieśli.

A lubo jest prawo i lauda sejmików naszych o tym, aby począwszy od miast głównych i w inszych miastach i miasteczkach jednakie miary, wagi i garnce do wszelkich likworów we 4 kwarty były, że jednak temu prawu nie dzieje się dosyć, starać się będą ichm. panowie posłowie, aby per legem publicam temu zabezpieczyć się mogło i to prawo ad executionem było przywiedzione.

⁸⁷⁸ Jan Proski starosta nakielski. ⁸⁷⁹ Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki, administrator żup samborskich. ⁸⁸⁰ Kazimierz Romiejewski wojski wschowski. ⁸⁸¹ Konstytucja sejmu 1677 r. „Miasto Poznań” (Völ. leg., t. 5, s. 233).

A że miasta w prawach swoich ratione statutu toruńskiego per abusum tego statutu sobie contra equestrem ordinem postępują, tedy instabunt ichm. panowie posłowie, aby temu per circumscriptionem prawa prospectum było, żeby go in aggravationem stanu szlacheckiego, ile osób osiadłych nie pociągały.

Pan markiz de Vitry⁸⁸², który będąc tu posłem od króla jm. francuskiego⁸⁸³, abusus caractere suo, o co że a senatu pisany list do Francýjei, wywiedzą się ichm. panowie posłowie nasi, jako przyjęty i co za respons na to dany.

Wielkie incommoda mają przez to nie tylko kupcy, ale też obywatele województw naszych, że moneta srebrna polska w państwach cesarza jm.⁸⁸⁴ jest wywołana. Która przedtym in eo valore jako i moneta cesarza jm. chodziła, w czym aby J.K.M. powagą swoją pańską interponere się raczył, aby do koekwacyej przyjsć mogła, upraszać będą J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi, ratione zaś postanowienia mennice in futurum i waloru monety, ad consensum Reipublicae stosować się będą.

Wielkie praeiudicium cierpi equestris ordo przeciwko wyraźnemu prawu w konstytucyjej wyrażonemu o Trybunale Koronnym de numero personarum spiritualium, gdy per abusum admissi z inszych kapituł, którzy nie są ordynowani per legem publicam, nad prawo, które tylko numerum sześciu osób [54v] do wszystkich spraw etiam in causis mixti fori ad ferendas sententias praescipit, a ichm. co ich jest, wszyscy sentencje dają, instabunt ichm. panowie posłowie, aby temu prawu o ordynacyjej Trybunału Koronnego roku 1578 postanowionemu dosyć się działo i z ichm., którzy ab inchoatione trybunału przedtym nie zasiadali, miejsca nie mieli, ani sentencji nie dawali. Także konstytucyja sejmu grodzieńskiego aby ad executionem przywiedziona, compositum iudicium i registr jego był zniesiony, a ichm. panowie deputaci tak praesentes, jako i przyskli arcendo ich a loco et voce jako indebite et iniuste tamto zasiadających miejsce, aby do egzekucyjej to prawo przywodzili.

Artykuł przeszłej instrukcyjej ratione regestrum ariańskiego, że jest równo z inszymi artykułami reasumowany, tedy to tylko pro tunc przydajemy, aby bracia nasi, ichm. panowie dissidentes in religione christiana circa iura sua et liberum exercitium religionis in integro podług dawnych praw i konfederacyi konserwowani byli i extra forum competens do prawa pociągani nie byli.

W ustawie podatków, że sama tylko R.P. sobie domina, et consentientibus tribus ordinibus in publici boni emolumentum zwykła je tylko stanowić, miasta zaś niektóre, a osobiwie toruńskiego miasta magistratus in libera hac Republica tantum sibi praesumit, że przeciwko prawu koronnemu, contra ius correctum iuraque municipalia et privilegia terrarum Prussiae, przeciwko wielu dekretem Królów panów naszych i komissarskim fundują się super diplomate sub repetitio nullo iure otrzymanym, contradicente et protestante plebe universae civitatis Thorunensis wendeńskim albo hiszpańskim sposobem od wszystkich towarów cło nowe jakieś albo akcyzę, a osobiwie a potabilibus et commestibilibus zbóż i innych tu z Polski idących, na stan duchowny i szlachecki poddanych, ich cum summa oppressione bezprawnie wybierają. Zaczynam obligujemy

⁸⁸² François Vitry de l'Hopital markiz, ambasador francuski w Rzeczypospolitej. ⁸⁸³ Ludwik XIV król Francji. ⁸⁸⁴ Leopold I cesarz.

w tym ichm. panów posłów, aby in hac exhausta Republica w takiej opresyje z całą R.P. zniósłszy się, starali się tę per legem publicam licentiam miasta tego abrogare i to, co dotąd tym sposobem wybrali, aby tam, gdzie należy do skarbu R.P. comportent.

A ponieważ zaszła konstytucja⁸⁸⁵ w sprawie kupców wrocławskich z jm. panem wojewodziecem rawskim⁸⁸⁶, która jeżeli się jej jeszcze nie stało dosyć, upomni [55] się ichm. panowie posłowie nasi, aby ad executionem była przywiedziona.

Non alio intuitu aprobowane są a Republica niektórym familiom ordynacyje, tylko aby R.P. z ludzi tych, których się submitowali stawić na usługę R.P., miała commodum na obronę swoją. Czemu jeżeli się dzieje dosyć, pytają się ichm. panów hetmanów ichm. panowie posłowie nasi. Inquantumby na usługę R.P. tak jako należy nie stawały, u ichm. tych., którzy je trzymają publicznie się domówią. Także ordynacyja ostrogska po ks. jm. panu krakowski⁸⁸⁷, ponieważ jeszcze nie jest podług prawa opatrzona, domówią się ichm. panowie posłowie, aby iuxta mentem legis była ordynowana.

Verificatur to w R.P. naszej, że maior in cathalogo quam in acie numerus militum, kiedy do zapłaty mamy liczne wojska, a kiedy do okazyj to bardzo szczupłe chorągwie i regimenty, przez co że R.P. ma wielką szkodę i zawód w okazyjach wojennych, zabiegając temu postarają się ichm. panowie posłowie nasi o konstytucyją na terażniejszym sejmie, aby ichm. panowie pułkownicy, oberszterowie, rotmistrze i kapitani registra kompaniej swoich sami in persona na każdą ćwierć poprzysięgali, aby R.P. nie płaciła na tych ludzi, których in rerum natura nie masz, albo którzy poginęli i pomarli, ale tylko na tych, którzy effective w usłudze R.P. zostają.

Należy to ad commercium humanum, aby poczty in sua conservatione były securitate, co że w R.P. naszej nie wiemy quo fato, czyli fraude humana ustało, ichm. panowie posłowie securitatem onych lege publica prospicient.

Prawo de lege sumptuaria, aby sine appellatione za dworem postanowione było, postarają się ichm. panowie posłowie nasi, ponieważ na przeszłym sejmie tylko reasumpcyja jego stanęła.

Regiment ks. jm. pana wojewody bełskiego⁸⁸⁸, jm. pana wojewody czernihowskiego⁸⁸⁹, jm. pana starosty bydgoskiego⁸⁹⁰ i insze regimenty i chorągwie, które tu do województw naszych z dystrybuty wojska do zapłaty były naznaczone, ponieważ ratione przeładowania nad deklarowane podatki przez ichm. panów posłów naszych na przeszłym sejmie musiały się ekskludować od zapłaty w województwach naszych, aby w zasługach z terażniejszego sejmku, które krwawo zapracowały, ukontentowani [55v] byli i zapłata im była obmyślona, salva coaequatione z inszymi województwy promovebunt to apud Rempublicam ichm. panowie posłowie nasi.

⁸⁸⁵ Kwestia dotyczyła rozboju dokonanego przez Kazimierza Grudzińskiego na kupcach wrocławskich, z tego powodu kupcy pojawili się na sejmie 1681 r., który został jednak zerwany. Konstytucja, której realizacji domagała się szlachta, to prawdopodobnie prawo uchwalone na sejmie w 1683 r., zob. „Kommissya z Śląskiem, Ziemię Wieluńską, y Powiatu Ostrzeszowskiego” (Völ. leg., t. 5, s. 326-327).

⁸⁸⁶ Kazimierz Grudziński wojewodziec rawski. ⁸⁸⁷ Chodzi o Dymitra Wiśniowieckiego kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego, tymczasowego posiadacza ordynacji ostrogskiej, zmarłego w 1682 r. ⁸⁸⁸ Konstanty Wiśniowiecki wojewoda bełski. ⁸⁸⁹ Jan Gniński wojewoda czernihowski.

⁸⁹⁰ Jan Karol Wölff starosta bydgoski.

Lauda, które sobie województwa tak do uchwały podatków, jako do porządku swojego postanowią, aby lege publica in toto aprobowane były, instabunt apud Rempublicam ichm. panowie posłowie.

Żydzi że się ochraniają różnymi diffugiis ab onere contribuendi, aby wyraźnym prawem do tego przymuszeni byli, żeby oprócz pogłównego ordynarnego żydowskiego do płacenia podatków przyszłych równo cum plebe należeli, dojrzą tego ichm. panowie posłowie nasi.

Artykuły przedsejmowego sejmiku, które per constitutionem w reces poszły, one in toto reasumujemy i ad promovendum ichm. panom posłom zlecamy.

Nie trzeba nam multis parasangis zalecać J.K.M. magna merita concivi nostri jm. pana chorążego koronnego⁸⁹¹, naszego miłościwego pana i brata, bo to lepiej constat J.K.M. p.n.m. jako jm. supra avita decora wielkich przodków swoich idąc, tak in toga, quam in sago żadnej R.P. nie omieszkiał przysługi. Zaczynam aby J.K.M. p.n.m. w miłościwym jm. raczył mieć respekt i pro modo wielkich zasług, które jm. praestitit, J.K.M. i R.P. z szcudroblwej ręki pańskiej praemiare raczył, pokornie upraszać będą ichm. panowie posłowie nasi.

Meretur to posthuma memoria wielkich zasług w tej R.P. jm. pana [Jerzego Piotra] Wielhorskiego kasztelana wołyńskiego, który służąc tej R.P. gloriosissima morte in acie przeciwko nieprzyjacielowi occubuit i zacna posteritas jm. dotąd służy R.P., aby województwa nasze nam przez instancją swoją do J.K.M. p.n.m. posteritati jm. wyświadczyły gratitudinem, aby J.K.M. p.n.m. pamiętając na merita ojcowskie, in posteritate munificentiam regiam wyświadczyć i to co nieboszczyk erogował służąc R.P. przy traktatach żurawińskich i dyslimitacyjej Podola, ex pane benemerentium nadgrodzić raczył, upraszać będą J.K.M. ichm. panowie posłowie nasi.

Jm. pan starosta bobrownicki⁸⁹² pacis bellique meritis w ojczyźnie naszej [56] satis claris meretur w afektach województw naszych eam gratitudinem, abyśmy instancją naszą zalecili jm. miłościwej łasce i respektowi J.K.M. p.n.m., zaczynam nie przepomniąc ichm. panowie posłowie nasi równo przy inszych ichm. wnieść instanczyjej swojej za jm. do K.J.M., aby J.K.M. w łaskawym jm. raczył mieć respekt.

Lubo są reasumowane artykuły sejmiku przeszłego, przecie znajdują merita jm. pana starosty ujskiego⁸⁹³ iustam compassionem w sercach naszych, gdy dotychczas żadnego nie odnoszą skutku instanczyje województw naszych, zaczynam instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby J.K.M. dotrzymać raczył danej swojej na sejmie przeszłym deklaracyjej i w ekspensach ratione restauracyjej ekonomiej nowodworskiej szcudroblwią swoją łaską et magnanimitatem Regiam pokazał jm.

Nie tajne są w tej R.P. jm. pana [Sebastiana] Czapskiego chorążego chełmińskiego nie tylko województwom naszym, ale i całej R.P. zasługi, a osobiłwie w tym, kiedy jm. kompanią dragońską sumptibus suis stawiał na usługę R.P. i onę przez czas niemały trzymał, przeto zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby przy inszych instanczyjach nie przepomnieli zalecić jm. osobiłowemu respektowi i łasce J.K.M, aby J.K.M. na zasługi jm. pamiętać et ex pane benemerentium praemiare go raczył.

⁸⁹¹ Rafał Leszczyński chorąży koronny. ⁸⁹² Andrzej Smoszewski starosta bobrownicki. ⁸⁹³ Andrzej Gembicki starosta ujski.

Wiadomo każdemu, iż miasta wszystkie J.K.M. podług prawa pospolitego nie powinny nigdzie ad forum incompetens być pociągnięte, tylko post curiam, ale że świeżo teraz w Trybunale Piotrkowskim in causa potioritatis nakazano było jm. panu podczaszemu brzeskiemu kujawskiemu⁸⁹⁴ ad citare omnes creditores et mobilia quaeque comportare, między którymi i pan Winkler obywatel miasta Poznania względem zastawu był przypozwany i tam wdał się był in controversias i ad obiectum sui condemnationem grzywny in constitutionem loci standi zapłaciwszy, in negotio principali per recessum a iudicio dał się wzdać, a potym jm. pana podczaszego pro evocatione za dworem pozwał, instabunt ichm. panowie posłowie, aby jm. pan podczasz poena evocationis karany nie był i sprawa ta aby za dworem sądzona nie była. Także i jm. pan sędzia bydgoski⁸⁹⁵ niesłusznie na sejm pozwany, aby takie mandaty in posterum nie wychodziły i żeby a praesenti mandato jm. pan sędzia, jako indebito, był wolny, instabunt ichm. panowie posłowie.

Ponieważ wszystkie dwory i kamienice szlacheckie w mieście i na przedmieściach warszawskich non subiacent oneri, żeby ex officio w nich stancje sobie któżkolwiek pretendować miał, więc i kamienice dwie per successionem niedawno jm. panu starości średzkiemu⁸⁹⁶ należące, jako in paritate z inszymi ichm. dworów i kamienic posesorami zostawiającemu, a do tego dobrze Królowi Panu, województwom i całej R.P. zasłużonemu chcąc subvenire, żeby huic ex officio kamienice jm. non subiaceant oneri, zlecamy ichm. panom posłom naszym starać się o libertacyją ab officio i ukontentowanie tych ichm., którzy sobie ex officio w kamienicach jego praetendunt gospody, żeby insze libertowane plebejuszom gospody posidere praetendentes ichm. panowie posłowie procurabunt.

A że wielkie praecidium dzieje się w dobrach J.K.M., kiedy ks. jm. arcybiskup gnieźnieński⁸⁹⁷ absoluta potestate, bez prezenty na beneficia i plebanie wydaje do dóbr, nie wspomniawszy gratias, instytucyje, instabunt tedy ichm. panowie posłowie nasi do K.J.M., aby więcej gratias ks. jm. nie posyłał, ale sam prezenty za zaleceniem panów dzierżawców swych z kancelaryjej swojej wydawać rozkazywał.

Sacer ordo cisterciensis, który tu w województwach naszych a primitiva fundatione do zbudowania zawsze in suis regulis continetur i z niego acceptationis exemplum pietas, że ab antiquo ma swoje iura et privilegia, instabunt ichm. panowie posłowie, aby przy nich salvo iure patronatus J.K.M. ichm. konserwowani byli.

Mając w słusznym respekcie zasługi brata naszego jm. pana Franciszka Żychlińskiego, który w różnych ekspedycjach i w teraźniejszej kampaniej służąc J.K.M. i R.P. cum iactura nie tylko substancyjej, ale też i zdrowia swego, powrócił, zaczym aby J.K.M. p.n.m. mając wzgląd na straty jego, z miłościwej łaski swej pańskiej aliqua particula ex pane benemerentium ukontentować go raczył, upraszać będą ichm. panowie posłowie. [57]

A że zasługi jako w województwach naszych, tak w całej ojczyźnie liczne ichm. panów Złotnickich należyty respekt merentur, którzy jeszcze po pierwszej chocimskiej

⁸⁹⁴ Marcin Zakrzewski podczasz brzeski-kujawski. ⁸⁹⁵ Jakub Bleszyński sędzia surogator bydgoski. ⁸⁹⁶ Jan Cerekwicki starosta średzki. ⁸⁹⁷ Jan Wydzga arcybiskup gnieźnieński, prymas.

i batowskiej za straty swoje u R.P. podług kompromisów pewne sobie pretendują sumy, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby instancją za jm. panem Krzysztofem Złotnickim rotmistrzem J.K.M. wnieśli do J.K.M. i R.P., aby za straty i odwagi tak antecessorów jego, jako i jego samego swoją odnieść mógł konsolacją.

Wiadome nam zasługi sławnej pamięci jm. pana Andrzeja Kaczkowskiego porucznika j.w. jm. pana krakowskiego i hetmana wielkiego koronnego⁸⁹⁸, który gloriose za wiarę św. przy dostojęństwie Majestatu J.K.M. pod Wiedniem occubuit, zaczynam wnioskować instancją ichm. panowie posłowie nasi, aby promeritis ojca synów pozostałych J.K.M. w miłościwym mieć raczył respekt. Toż uczynią ichm. i za jm. panem Janem Kaczkowskim dobrze zasłużonym tej R.P. bratem naszym.

Honor klejnotu szlacheckiego że w R.P. naszej zawsze non alio pretio quam virtute militari quaerebatur i przez odważne dzieła, zaczynam mając sobie przez jm. pana wojewodę ruskiego, hetmana wielkiego koronnego⁸⁹⁹ rekomendowanych dobrze zasłużonych kawalerów, to jest do indygenatu jm. pana Tryxlera obersterlejtanta⁹⁰⁰, jm. pana generała Denhoffa⁹⁰¹, jm. pana Lausona kapitana dragonii artylerii koronnej⁹⁰², Jana Leonarda Eberta chorążego regimentu pieszego jm. pana chorążego koronnego⁹⁰³, do nobilitacji zaś ichm. panów Załuckiego, pana [Krzysztofa] Wieniawskiego, pana [Pawła a Lauder] Lodorowskiego, pana Karanowskiego⁹⁰⁴, pana [Sebastiana] Jurkiewicza, pana Kopińskiego, pana Massowskiego, dajemy facultatem ichm. panom posłom, aby pomienionym kawalerom indygenatu i nobilitacji pozwolili, na inszych jednak mimo tu mianowanych żadnych zasług w R.P. nie mających, iniungimus ichm. panom posłom, aby nullatenus nie pozwalali.

Artykuł względem sukcesorów na przeszłym sejmiku przedsejmowym postanowiony, że jest równo z inszymi artykułami reasumowany, tedy [57v] to protunc przydajemy, aby ichm. panowie posłowie upraszali K.J.M., aby tę sprawę miłościwie decidere raczył, która ex obligatione pana Jana Elerta na dobrach Herrenhagen w ekonomii malborskiej ad solvendum jm. panu [Piotrowi] Kawieckiemu zapisana była, na których to dobrach extenuatio do kilkunastu lat temuż panu Elertowi służyła, a teraz już od kilku lat post extenuationem post decessum pomienionego pana Elerta pomienione dobra do ekonomii malborskiej odebrane, decisioni tedy i łasce J.K.M. p.n.m. sukcesorów jm. pana Kawieckiego pozostałych ichm. panowie posłowie zalecą.

Piotr Żychliński podkomorzy województwa kaliskiego, marszałek koła rycerskiego m.p.

⁸⁹⁸ Dymitr Wiśniowiecki kasztelan krakowski, hetman wielki koronny, zm. 1682 r. ⁸⁹⁹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny. ⁹⁰⁰ Jan Jerzy de Tritschler obersterlejtant. ⁹⁰¹ Ernest Denhoff generał-major. ⁹⁰² Jan Jakub Lausson (Lawson) kapitan. ⁹⁰³ Rafał Leszczyński chorąży koronny. ⁹⁰⁴ Prawdopodobnie Jan Karoński towarzysz rotty pancerniej Stanisława Jana Jabłonowskiego.

7. Odpowiedź udzielona posłowi królewskiemu na sejmiku przez Krzysztofa Grzymultowskiego wojewodę poznańskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.

Rp. 1 Bibl. Nar., BOZ rkp. 1282, s. 191 – kopia: Respons posłowi J.K.M. w kościele na sejmiku średzkim przez jm. pana wojewodę poznańskiego Grzymultowskiego 1685.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Oss., rkp. 328, k. 42v; **Rp. 3** *Silva rerum w zbiorach prywatnych*, s. 72 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymultowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczołta: Respons posłowi Króla jm. w kościele na sejmiku średzkim przez jm. pana wojewodę poznańskiego Grzymultowskiego 1685.

Druk w: *Krzysztofa Grzymultowskiego wojewody poznańskiego listy i mowy*, s. 120.

Wymyślała to rzymska starożytność różne heroibus suis ozdoby, ale osobiwie coronas. Były tam od cives servatos, były murales, były też i obleges servatas et defensas. Ale i R.P. nasza nie skąpa w te decora, kiedy J.K.M. p.n.m. magno w naszej R.P. heroi koronę polską na głowę włożyła i zaraz podała posteritati za co, bo na numizmatach, które popuło przy szczęśliwej koronacyjej rzucano genitilitium J.K.M. ukoronowane wydrążywszy scutum, przydano lemma coronatur quia protexit. Tę ob servatos cives włożyła i drugą, kiedy tot sumptibus i to civium krwią paravit J.K.M. tę sławę, którą nabył z defensyjej Wiednia i ekspugnacyjej Strygonia⁹⁰⁵, to murale. Trzecią i teraz sam W.K.M. na głowę sobie kładzie ex legibus servatis, kiedy iuxta praescriptum legum in biennio sejm składa i zwoływa nas do ozdobnej gromady ad consultandum ut bene sit wspólnej ojczyźnie. Za co podziękowawszy J.K.M. p.n.m., concurremus pro modullo nostro, do czego nas ojcowska J.K.M. manuducit circumscripio. Życzymy przy tym, aby i tę czwartą ob defensas leges ozdobić raczył swoje skronie J.K.M., czego snadnusieńko dokaże, kiedy nie pozwoli bezbożnym egzaminatorom wolności leges patrias blasphemare, ale raczej pozwoli wprawić in orbita co z niej wypadło i poprawić co jest pessundatum.

8. Mowa Krzysztofa Grzymultowskiego wojewody poznańskiego na sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 181, s. 243-253 – kopia: Votum na sejmiku średzkim jm. pana Krzysztofa Grzymultowskiego wojewody poznańskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. PAU i PAN, rkp. 1082, t. 1, s. 383-389; **Rp. 3** BUW, rkp. 71, s. 672-678; **Rp. 4** Bibl. Nar., BOZ 1282, s. 192-198; **Rp. 5** Bibl. Kór., rkp. 993, k. 17v-18v; **Rp. 6** Bibl. Jag., rkp. Akc. 70/52, k. 248; **Rp. 7** Bibl. Oss., rkp. 328, k. 42v-44; **Rp. 8** *Silva rerum w zbiorach prywatnych*, s. 72-74 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymultowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczołta: Votum na sejmiku tegoż pana po przeczytaniu instrukcyjej J.K.M.

Druk w: *Krzysztofa Grzymultowskiego wojewody poznańskiego listy i mowy*, s. 121-125.

⁹⁰⁵ Ostrzyhom, węgierskie miasto Esztergom.

Trzymając w ręku instrukcją J.K.M. p.m.m. przypominam sobie dawne w tej R.P. zwyczaje, że vetera Republica udzielano przed sejmikami senatorom, a zwłaszcza tym, którym pierwsze zdania, zaraz po instrukcji dawać należy, i słusznie, bo jeżeli ad privata senatus consilia, w których królowie ichm. finales dają conclusiones, in antecessum dają puncta, conclusiones in antecessum dają, puncta proponenda, aby senator reflektował się, jakie ma dać in negotiis Reipublicae zdanie. Dopieroż in negotiis tanti momenti, kiedy de summa res agitur z potężną mówić trzebaby refleksyją. Ale kiedy to wszystkie już prawie chwalebne starodawne zwyczaje, hoc seculo odmienione, więc sinam vadere res prout vadunt, et ex tempore bez wszelkiej refleksyi ponam sensum meum, jeżeli inconcinue albo nie do ukontentowania, proszę veniam, wszak też [244] Jan Kochanowski napisał kiedyś: „Kto mi wiersz każe pisać nierozmyślnie, taki ma wolą przyjąć, chociaż będzie lada jaki”⁹⁰⁶.

Więc tedy do instrukcyi, gdy anteacta wszystkie revolvo, od tego czasu jako to classicum na wojnę otrębować tureką poczęto, przychodzą mi przed oczy owe magnalia, które nam obiecywano i prawie poprzysiężano, że miały ingentia z tej wojny in Rempublicam emanare commoda. Spodziewałem się tedy, żeśmy odebrawszy Kamieniec z podolskim i bractawskim województwem, wołoską i multańską ziemię, i te wszystkie latyfundia, które chrześcijaństwo ku Dunajowi osiadło, mieli radzić o poparciu wojny za Dunaj, ku Konstantynopolowi, ale przecie o obronie po staremu, zdumiewam się tedy nad tym. Myśmy aggressores, my wojnę opowiadali, a przecież rada o obronie. Na wiarę, radzić by nam należało jako Turków bić, nie jako się bronić. Tak kiedyś Antenor w radzie trojańskiej mówił, ale kiedy mówić o sposobach obrony, fateor ingenue inszych nie widzę in hac publica egestate media, tylko wrócić się ad illa principia, którymi przodkowie nasi creverunt i szeroko podolskie rozprzestrzenili granice. [245] To jest porzuciwszy bławaty i wszystkie aparenceje, ubrać się w karazyje, rynsztunek od rzemyczka, jako dawne prawa chcą mieć, na konie sporządziwszy, domów i pignora zapomniawszy, wybrać się jako kiedyś przodkowie nasi na wojnę, na zupełne siedm lat. Zdarz tylko Panie Boże przez siedm lat ją skończyć, o czym bardzo wątpię, bośmy zaczęli wojnę nie jednego, ani drugiego roku, ale bellum saeculorum, a podobno tak długa donec serpens, serpentem devoraverit, zwłaszcza kiedyśmy się powiązali colligationibus od których recedere nie tylko nefas, ale neque honestum, neque securum. I tać była moja największa racya, że tej ligi nie życzył, bo praevidebam, żeśmy nie mieli być na długi czas sui iuris. Praevidebam przy tym, że R.P. miała deficere in sumptibus na potrzeby wojenne. Praevidebam, że subsidia a principibus christianis albo bardzo małe, albo żadne być nie miały. Ale kiedy moje rationes nie miały pondus praeui na tę ligę consensum, lubo contra meum sensum, i prosiłem tym formalibus R.P., aby to zostawało w pamięci K.J.M. [246] i R.P., że ja na tę ligę consentio lubo aliter sentio.

Rzecz mi podobno kto, a tośmy obronili antemurale christianitatis Wiednia, jeszcze sub iudice lis est. Kto go obronił, różnie o tym drukują awizy. Ale daj to że my,

⁹⁰⁶ J. Kochanowski, *Na rym nierozmyślny, Fraszki II*, 79. *Fragment w rzeczywistości brzmi:*
Kto mi każe rym pisać nierozmyślnie, taki
Ma wolą przyjąć, chociaż będzie lada jaki.

zważmyż też quo commodo et utilitate R.P. straciliśmy wojsko, straciliśmy tak wiele milionów, zrujnowaliśmy Polskę przechodami i rekrutami, i hiberną, która według Boga i słuszości tam była powinna być, kędy wojowało wojsko. Radbym się przecież nauczył, czemu tam nie zimowały, te przynajmniej reliquiae straconego wojska, o którym pisano, ba i drukowano, że się piechoty pokoniły, że rzadki towarzysz bez zdobycznej szabli złocistej, alic to wszystko stajało, jako marcowy śnieg. Dragonie zginęły i przy nich magna w tej ojczyźnie luminaria, piechoty one pokonione pomarły i zdobycze z niemi. Ci zaś, co zostali z konnego wojska, wrócili się do ojczystych progów non in curribus, ani in equis, ale in nomine Domini pieszo (jako kiedyś św. Paweł pisował).

Druga zaś ta kampania co nam przyniosła, nie chcę [247] dyszkuruować, mirabilia tylko słyszałem od oficjerów kurfirsza jm.⁹⁰⁷, to tylko widzę, że się Panu Bogu ta wojna nie podoba. Nie chce jeszcze z ręki swych wypuścić tego flagellum, to jest pogaństwa, które trzyma na ukaranie nas swawolnych dziatek swoich. A dochodzę tego stąd, że wszystkie elementa przeciwko nam tej kampanii wojowały, naprzód ziemia po całej Polsce i w W.Ks.L. bardzo mało nam dała chleba, tak dalece, że nie tylko nervum belli, którego my non ex auri fondimus, ale ex agricultura nabywamy, mieć nie możemy. Element wody tak nam był niechętny, że nam continuo mosty na Dniestrze psował, na tak małej rzece, którąśmy pod chocimską idąc, tebinków nie zamoczywszy, w bród przechodzili niedaleko Potoka. Turkom zaś i Tatarom tak był favorabilis, że tę rzekę w kilku godzinach przeszli. Ogień taki słyszę wybuchał z Kamieńca, że i pojrzyć na tameczne nie pozwolił mury. Aeris jaka była infectio, niech ci powiedzą, którzy się napatrzyli, tak wielu w tych dwóch kampaniach śmierci różnych kondycji ludzi. To wszystko cokolwiek rzekłem, non alio fine, tylko abyśmy się [248] dobrze reflektowali, in quo zostajemy statu, kiedy to ani ludzi, ani koni, ani rynsztunków, a dopieroż pieniędzy nie mamy, bośmy to wszystko w tych dwóch stracili kampaniach.

Tu mi znowu podobno rzecze kto, więc straktować, wszak od dworu piszą, że chan krymski⁹⁰⁸ przez posła swego ofiaruje medacyją. O egregium pastorem ovium, scilicet lupum, nie trzeba się nigdy na ten pokój spuszczać, bo jeżeli ta była największa racja, tych co tę wojnę zacząć radzili, że pokój z Turkami nietrwały i niepewny, dopieroż teraz pytam, jeżeli może być trwały i pewny, kiedyśmy ich tak bardzo zaczepili? Już to już na długie wieki ustawiczną z Turkami trzeba mieć przed oczyma wojnę i dlatego koniecznie trzeba się trzymać mocno tych koligacyi, w któreśmy weszli, pamiętając na ową Tatarzyną naukę, że jedną strzałkę złamać snadno, tuzina zaś i drugiego strzał złożonych w kupę non idem. Et haec do obrony sufficient. To tylko króciusięńko rekapituluję, że tę wojnę pieniężnym wojskiem prowadzić impossibile, bo nie wystarczymy płacy. A to dopiero półtora lata trzymamy to wojsko, a [249] porachujemy się, wiele mu R.P. winna.

Luboć mogłaby R.P. duży szmat wojska trzymać bez podatków, którymi tak ciężko gravamur, gdyby prowentów R.P. prywaty między się nie dzieliły, z których na potrzeby R.P. wszystkie in unum zebrawszy, nie wchodzi więcej nad sześćkroć sto tysięcy, i to nie każdego roku. A ja annuatim z nich ofiarowałem milion, a okroiło by mi się

⁹⁰⁷ Fryderyk Wilhelm elektor brandenburski. ⁹⁰⁸ Selim I Girej chan krymski.

zysku najmniej dwa. A to z samych ceł dawałem aukcyi 170 tys. nad to, co wchodziło do skarbu. Nie byłby był ten defectus w skarbie, o którym K.J.M. w instrukcyi pisze, a nie wiem ob quam rationem ten defectus, bo nieznośne na cłach egzakcyje. Na wodnych cłach jest już taksa na gębę szlachecką. Jest tu szlachcic jm. pan Mielewski, który od jm. pana wojewody podlaskiego⁹⁰⁹ trzyma wsi kilkanaście i miasteczko, prowadził 3 beczki śledzi na rozchód, który przecież musi być niemały na kilku folwarkach, powiedziano mu na cło, dość na pana Mielewskiego gębę jest beczka śledzi, musiał tedy dać cło po 2 zł dobrej monety od beczki. Niechże kto porachuje, [250] wiele to uczyni a cento. Jam porachował jako tego roku płaciłem śledzie po zł 25, to 4 za zł 100 biorą, tedy od 4 beczek śledzi 8 zł dobrej monety. Zgoła ingenta lucra biorą cum enormi iniuria nas consumentium. Ułapili furtivo modo konstytucyjkę, że in perpetuum przyłączono do ceł donativum kupieckie, które kiedyś nie kiedyś, tylko R.P. uchwalą, pod którym pretekstem na 8 zł a cento wynieśli cła, co wszystko my płaciemy.

Życzę tedy, aby kiedykolwiek R.P. chciała się w tym postrzec i wyniść ex hac servitute, w której ją kilka chłopów trzyma, za nas się bogacących. Proszę tedy o artykuł, żeby ichm. panowie posłowie odprawiwszy praeliminaria sejmowe w prawie opisane, do niczego nie przystępowali, absolute, a dopiero do deklaracyi, aż wprzód doskonale R.P. będzie informowana, wiele od przeszłego weszło do skarbu i na co się rozeszło z prowentów R.P.

Item aby się pytali, kto odebrał dwanaście kroć sto tysięcy od cesarza jm.⁹¹⁰ Na co się obrócił milion od Ojca św.⁹¹¹ ten, o który się jm. pan podczaszy poznański⁹¹² z jm. panem [251] surogatorem wschowskim⁹¹³ umawiali, że nam go przez poszepty umknęto. Sumy tak wielkie, o których pisano i drukowano awizy, na wojska erogowane, a summo pontifice przez czyje ręce chodziły. Ażeby o tej percepcie lepiej constare mogło, jakie wynosiła quantum, zlecić ichm. panom posłom, aby collegialiter oddali wizytę jm. księdzu nuncjuszowi⁹¹⁴ i pytali się, wiele też i do czyich ręku tych sum ex munificentia Ojca św. oddano, informowawszy go, że żaden grosz z tych sum nie poszedł na wojsko.

Aby się pytali ichm. panowie posłowie, w co się obróciły intraty starostw tak długo przeciwko wyraźnem prawu wakujących. 100 tys. z mynnice, które in facie R.P. jm. pan kasztelan brzeski⁹¹⁵ deklarował, jako się i na co obróciły. Przy tym wszystkim aby się ichm. panowie posłowie pytali, z jakiego prawa jm. pan wojewoda lubelski⁹¹⁶ szafuje pieniędzmi R.P., non iuratus super officium, bo insza jest przysięga senatora, insza tych, co pieniędzmi R.P. szafują.

A że per scriptum ad archivum oddała w opiekę J.K.M. sumy neapolitańskie [252], których wydzwignienie wziąć na się J.K.M. raczył, niech podziękują ichm. panowie posłowie za tę paternam sollicitudinem J.K.M., a oraz aby pytali, jeżeli te sumy weszły do skarbu.

⁹⁰⁹ Wacław Leszczyński wojewoda podlaski. ⁹¹⁰ Leopold I cesarz. ⁹¹¹ Innocenty XI papież. ⁹¹² Melchior Gurowski podczaszy poznański. ⁹¹³ Jakub Wilkotski sędzia surogator wschowski. ⁹¹⁴ Opizio Pallavicini arcybiskup ezecki, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej. ⁹¹⁵ Spytek Pstrokoński kasztelan brzeski-kujawski. ⁹¹⁶ Marcin Zamoyski wojewoda lubelski – mianowany przez Jana III administratorem skarbu po odsunięciu Morsztyna, a później, w 1685 r. podskarbin wielkim koronnym.

Pacta conventa ex lege powinny być na początku sejmu czytane, w których czytaniach często niektóre artykuły przeskakują. Dojrzyć tego ichm. panom posłom należy, aby pure wszystkie, nic nie przeskakując, czytane były i oraz żeby się tego domawiali, ut leges servantur.

Opactwo oliwskie, które w intracie superat trzy biskupstwa, bo to jest opactwo jako księstwo jedne nad Gdańskiem, plebeius trzyma, co musi być w podziwieniu u nas, jeżeli go prowincya pruska patitur, która nam szlachcie braci swej dysputuje indygenat.

Długiem i artykułami nie życzę obruere ichm. panów posłów. Dojrzą tego częścią ex innata ingemmitate, częścią ex nexu iuramenti, boć już vigore laudi, seorsiva constitutione approbati, muszą być przysięgli.

Tym kończę, że wiem, że tuszę, delatores, którzy sinistre zwykli opisywać mowy nasze do dworu, [253] proszę ich tedy, aby prawdę pisali, bo ja mam tyle generositatis, palam mówić, co mi się zda nie per anonima scripta wypisować i przestrzegam, że to wszystko cokolwiek tu mówię przedyktuję i między ludzie podam.

9. *Mowa Piotra Opalińskiego wojewody łączyckiego, starosty generalnego Wielkopolski na sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.*

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 1082, t. I, s. 397-401 – kopia: Votum j.w. Piotra z Bnina Opalińskiego wojewody łączyckiego, generała wielkopolskiego na sejmiku średzkim przedsejmowym, die 5 ianuarii 1685.*

Któżkolwiek wspomni sobie statum ojczyzny naszej, albo raczej całego chrześcijaństwa przed lat półtora, przyznać musi, że ledwie nadzieja była, abyśmy się w tak pięknym witali kole, gdy orientalna Hydra wszystkę swą na Wiedeń wywarłszy furię, eodem hyalu Austryją, Morawę, Czechy, Szląsk, ostatek Węgier i naszą Polskę połknąć intendabat. Aleć miłosierdzie Boga Wszechmocnego respexit super gemitum ludu swego, wyrwał de ore canis unicum suum, że skombinowawszy serca colligatorum ich wojsk dzielnością, osobliwym męstwem et singulari prudentia supremi directoris wojsk tych J.K.M. contrivit caput zajadłej Hydry, Dunaj krwią pogańską zafarbował, miasta i w nich kościoły święte, od 30 lat w meczety poobracane, ofiarom prawdziwego Boga restituit i nam spokojnie w domach swych siedzieć pozwolił, za co sit Nomen Domini benedictum.

Już tedy teraz niech nikt nie mówi, że koligacja była niepotrzebna, bo by ten przeciwnik Bogu grzeszył, przeciw prawdzie jasnej mówił by w słońcu. Niech i ów pokątny wstydy się detractor, który przed dwoma laty chcąc tę świętą psować ligę i maiestatem u poddanych dyskredytować, ważył się niechrześcijańską ręką pisać i rozsyłać po sejmikach projekta, [398] iż dworowi nie na turecką wojnę trzeba wojska, ale na dopinanie interesów i elekcyi, o toż eventus probavit, iż falsa scripsit, nam zaś zostawił przestrożę, ut attendamus a falsis prophetis. A tym nie wierzyli, którzy chcąc collisiones internas robić, Boga i ojczyzny zapomniawszy, in turbido swych prywatnych szukają

pożytków. J.K.M. nic przed oczyma swemi nie mając, tylko chwałę Boską, sławę imienia swego, dobro pospolite i narodów od Boga sobie powierzonych, non ad oppressio-nem swoich, jako ten falsus vates obiecował, ale ad confusionem nieprzyjaciół wojsk tych zażywa. Przybrał sobie do swego geniuszu ludzi godnych, podciwość swą i dobro pospolite kochających, wie i szanuje rycerstwo, którzy są ossa de ossibus nostris, bracia nasi, iż przy Bogu, panu, prawie i ojczyźnie arma sumpsero.

Stąd tedy jako sejmik teraźniejszy, tak i sejm przyszły zacząć trzeba, aby Majestato-wi Bożemu serc naszych oddawszy homagia, more solito podziękować J.K.M. za prace i starania circa bonum publicum, iż teraz po pracach wojennych głowie swej pańskiej nie dając spoczynku, sejm ten dla obrad publicznych złożyć raczył, co jm. pan marsza-łek, nie wątpię, omni meliori stylo et methodo w instrukcyi wyrazi.

Nie godzi się zapomnieć j.w. panów wodzów i całego rycerstwa, a że sejmu tego unicum obiectum obrona R.P., tedy ante omnia życzą brevitati studendum w radach, aby czas kampanii służącej consilii non impendatur, dlatego wielą artykułów obruere ichm. panów posłów nie życzę, tylko samą obronę R.P. wpisać w instrukcyję, którą dać trzeba ad communem consensum całej R.P. i stąd ci życzyłbym sejm ten w dwunie-dzielnym obrócić i dać to w ręce ichm. panom posłom, jeżeli się na to cała R.P. zgodzi.

Namieniłem, iż artykułów niewiele pisać życzę, tylko samą obronę R.P. wziąć przed się, jeśli inaczej być nie będzie mogło, tedy te tylko przynamniej reasumować, które na przeszłym sejmie nie doszły, w co dexteritas jm. pana marszałka potrafi, który się przeżyj w instrukcyi przeszłej dicta non repetendo.

Obrona R.P. na dwóch terminach należy. Pierwsza na konserwacyi wojska i na pro-wadzeniu wojny, konserwacyja wojska itidem dwoma sposobami dzieje się, pierwszy płaceniem wojsku, drugi aby go nie zgłodzić w kampanii. [399] Co się tknie zapłaty, to do nas należy i teraz trzeba, abyśmy z tego miejsca nie rozjeżdżali się, póki nie umowie-my podatków. I lubo to temi sumami, któreście w. panowie do dystrybuty naszej z jm. panem wojewodą poznańskim⁹¹⁷ dali siła się wypłaciło, przecież porachowawszy to jesz-cze, restat ad ultimam praesentis, wynosi koło półczwarta kroć sta tysięcy długu. Na to tedy i na przyszłe ćwierci trzeba podatków, boć prawdę mówiąc summos errores w tym committimus, gdy nierychło płaciemy wojsku, osobliwie cudzoziemskiego zaciągu.

Włożyliśmy w skrypt ad archivum punkt obligując oficerów cudzoziemskiego za-ciągu, aby przy regimentach swych na pół roku mieli żywności. Potym się jak temu sufficere może? Oficyjer, aby miał in antecessum skupować prowianty, kiedy jeszcze i za przeszłe ćwierci nie odebrał zasług i tak dwojaką mamy szkodę, bo i to kiedyżkol-wiek wypłacić musimy, a interim ludzie ob defectum żywności w obozie wymierają, co się i tej stało kampanii, i Bóg wie za co nas karze, że ludzie niewinni bez żadnej okazji, nie od rąk nieprzyjacielskich, ale od głodu tysiącami giną.

Drugi sposób konserwacyi wojska na tym należy, aby go w obozach nie ogłodzić. Funduje się to ex parte zapłacenia wojsku, jakom namienił, ale też wiele należy in dex-teritate panów oberszterów, dlatego trzeba przypomnieć ichm. panom wodzom przez ichm. panów posłów, aby się kapitulacyi R.P. dosyć stało.

⁹¹⁷ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.

Aby ichm. panowie oberszterowie dla swych regimentów do obozu prowianty wprowadzili, do czego trzeba im dopomóc płacą punktualną. Do obrony zaś R.P. drugi sposób na prowadzeniu kampanii, ale to regulatur ad singularem prudentiam J.K.M., który wielkiego wojennika optinet nominis.

Należy na zdaniu ichm. panów hetmanów na radzie wojennej, w ostatku stosuje się do okurencyi i cyrkumstancyi, jakie którego roku kampania niesie. Tego jednak jestem zdania, aby coniunctim wojować, łączyć się z wojskami niemieckimi, do którego infanteryi, gdy nasza accedet kawaleryja, nieprzełamane robur militiae.

Tak się spodziewam, że być musi konferencyja lub consilium bellicum generale inter colligatos, w tych czasiech [400] przecież nie zawadziłoby insinuare to J.K.M., aby jakom rzekł, kawaleryja nasza z wojskami niemieckimi in hostico łączyła się, tu zaś infanteryje nasze na obronę granic zostawić z częścią lekkiej kawaleryi, będzie stąd dwójakie fructus. Pierwszy, iż gdy nasze wojska konne za granice wyprowadzone złączą się cum colligatis, addent momentum rei bellice et comparabunt gloriam narodu naszego. Drugie commodum, że o cudzej infanteryi odprawimy kampanią, granic naszych nie obnażemy, na drugą da Bóg kampanią swę wcale mieć będziemy gotową infanteryją.

A lubo wiem, iż W.K.M. nic intermittit, cokolwiek należy ad bonum publicum i koło Krymu, etiam per privatas conferentias siła robi, przecież aby województwa pokazały debitam gratitudinem J.K.M., należy i za to staranie podziękować, a proponować, jeśli się zdać będzie J.K.M., aby per publicam legationem szukać przyjaźni z chanem⁹¹⁸ i ordami, którą etiam praetio aliquo i corocznej pensyją sumy jakiej znacznej chanowi i starszyźnie okupić, i jeśli by się ten traktat powiódł, etiam obsidibus ab utraque parte asekurować go. Któż wie, jeśli Pan Bóg nie skłoni serc, ale gdy będą mieli stąd pożytek, boć się i ordzie imperium othomanicum i te ustawne szarpanie naprzykrzyło, którzy już politycznie i delikatnie zaczynając, a w ostatku te accederet stąd commodum, aby się przynamniej tym traktatem między Portą a ordami jaka zrobić mogła dyfidencyja, byłoby koło tego więcej konsyderacyi, że bardziej ad consilia bellica regulować zda się, dlatego ich mijam, życząc te rady w jak najprędszej odprawić bliskości.

A że pewien jestem, iż się z tego miejsca nie rozjedziemy bez obmyślenia podatków na zapłatę wojsku, przypominam materiją ad laudum należącą, życząc aby województwa sobie komisją naznaczyły na to, aby swe odbierali zasługi. Dać w moc tymże ichm. panom komisarzom sądenia causas fisci, jako to retentorów i egzaktorów, będzie stąd wiele pożytków. Naprzód już wszystkie rzeczy pójdą dobrym porządkiem, ichm. panowie deputaci nie będą się skarżyć na largicyje ichm. panom poborcom wydane, a co największa, [401] że się tu ciż ichm. panowie deputaci nie będą trawić niepotrzebnie, ale chorągwi swej pilnować i tylko na termin komisyi przyjadą, której odprawowanie dwakroć na rok naznaczyć. In reliquo słuchać będą sensum w. panów, który zawsze debita prosequor veneratione.

⁹¹⁸ *Selim I Girej chan krymski.*

10. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 5 stycznia 1685 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 83 – oryginał.

Die 5 ianuarii. Był sejmik w Średzie przedsejmowy, na którym marszałkował jm. pan [Piotr] Żychliński podkomorzy kaliski. Trwał niedziel 2. Posłami na sejm z tego sejmiku zostali: jm. pan marszałek (miał kresek 278), jm. pan Rafał Leszczyński chorąży koronny (miał kresek 289), jm. pan Andrzej Smoszewski starosta bobrownicki (kresek 228), jm. pan Aleksander Przyjemski chorąży kaliski (kresek 257), jm. pan Gabriel Sokolnicki stolnik kaliski (kresek 217), jm. pan Malcher Gurowski podczaszy poznański (kresek 260), jm. pan Hieronim Poniński cześnik wschowski (kresek 225), jm. pan Jan [Franciszek] Opaliński starosta śremski (kresek 206), jm. pan Jan Cerekwicki starosta średzki, pisarz grodzki poznański (kresek 223), jm. pan Władysław Przyjemski kasztelan chelmiński (kresek 239), jm. pan Jakub Wilkoterski surogator wschowski (kresek 191).

11. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat przedłużających się obrad sejmiku przedsejmowego w Środzie, wysiłków opozycji wielkopolskiej na rzecz utrzymania Rzeczypospolitej w dotychczasowym systemie sojuszków i wprowadzenia do instrukcji dla posłów na sejm zapisu, uniemożliwiającego królowi Janowi III Sobieskiemu intrygowanie z Francuzami – Drezdenko, 9 stycznia 1685 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e, Fasz. 8, k. 47-52v – oryginał.

9. Januarii 1685

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

E. Churfürstl. Durchl. gnädigsten Befehl (sobaldt mir selbiger durch dero geheimen Raht den von Fuchß⁹¹⁹ durch Schreiben hinterbracht worden) hab ich mich sofort zu unterthänigst gehorsambster folge, nacher Groß Pohlen unter Schroda wo selbst den Landtag gehalten wurde begeben, undt weil ich wahrgenommen, daß der Landtag, so schon 8 Tage gestanden, noch wol in die acht Tage sich erstrecken möchte, indeßen aber der Castellan von Gniesen Tuczinski⁹²⁰ zu Posen seiner Tochter Hochzeit außrichten würde, wobeÿ sich die vornehmsten vom Landtage auf ein par Tage einfinden, undt dan wieder auf Schroda zuruckegehen wurden, so hab ich die-

⁹¹⁹ Paul von Fuchs tajny radca brandenburski, naczelny dyrektor poczty brandenbursko-pruskiej. ⁹²⁰ Stanisław Tuczynski kasztelan gnieźnieński.

ser Gelegenheit [47v] wahrgenommen, undt mich auch daselbst eingefunden, unter dem Praetext, daß ich zum General⁹²¹ kähme nochmahlen wegen der Extradirung der verlauffenen Unterthanen auß der Marck, undt der unlengst auf der Grantz in des von Marwitz Güttern⁹²² vor übten Excesse Klage zu fuhren undt remedel zu suchen kommen seÿ, wie dan auch der General mir ein solches Schreiben an seine Bediente zu Schwerin⁹²³ gegeben, daß sie den von Marwitz ohne weitem Aufschub Klag laß stellen sollten.

In Effect aber hab ich Gelegenheit genommen sowohl dem Woÿwoden von Pohnsen⁹²⁴, alß auch dem Crohn Fendrich Graffen Leszynski⁹²⁵, dem Succamerario von Caliß Prziemski⁹²⁶ undt andren wolaffectionirten Patrioten mehr, das jenige in Vertrauen zu hinterbringen, was auß Pariß von des Bethune glucklichen Succes seiner Negotiation in Pohlen geschrieben worden worüber die meisten grosse Alteration bezeugten undt vermeinden, daß der gemeinen Freÿheit der Republique niehmahlen so sehr undt hart wehre nach gestellet worden alß eben ietzo, da der König sich nur bloß zu dem Ende, daß er seinen [48] ältesten Princen⁹²⁷ noch beÿ Lebzeiten zur Crohn befördern mochte, sich wieder zu der französischen Parteÿ geschlagen habe, absonderlich gab der Woÿwode von Pohlen zu verstehen, daß der Hoff sich solcher listigen Practique ietzo bediene die der tausende unter dem gemeinen Adel nicht penetriren könte undt befürchte er gar sehr der König wurde sie in diesem bevorstehendem Reichstage hintergehen, oder denselben reißen lassen.

Undt daß er gar gewiß mit solchen Gedancken umginge seÿ darauß abzunehmen, daß er vor einem Mohnat ohngefahr an den Pabst⁹²⁸ geschrieben, undt mit der Vorklage kommen seÿ, wie ihm viel unter den Ständen in allen Stucken zuwieder wehren undt alle seinen gutte Intentiones so er zu Beschutzung des Vaterlandes wieder den Erbfeindt vorzunehmen gedechte, allemahl auß Frevelmuht zu destruiren undt ihn beÿ der Noblesse zu denigrire suchten, wie dan Seine Majestät auch ietzo wie der in Sorgen stehen musten, daß sich malevoli auf diesen bevorstehenden Reichstag wieder hervorthun, undt selbigen zerreißen würden, dannenhero er Seine Pabstliche Heiligkeit ersucht haben wolte sowol durch ein Schreiben an den Senat undt Landtbohtenstube, alß auch durch [48v] dero beÿ Hoffe residirenden Nuncium die Stände zur Einigkeit undt gehorsamer Folge zu ermahnen.

Indeßen sol der Hoff (wie der Woywode von gewisser Handt auß des Königes Cammer Nachricht zu haben vermeinte) nach Franckreich geschrieben undt gerahten haben, daß es ohne grosse Suspition nicht geschehen konte wan selbiger König beÿ diesem bevorstehende Reichstage der Republique Hülffe wieder den Turcken offeriren lassen solte, das beste Mittel wurde sein, wan er seine Intention desfalls dem Pabst zu

⁹²¹ *Chodzi o starostę generalnego Wielkopolski Piotra Opalińskiego.* ⁹²² *Mowa o dobrach ziemskich nowomarchijskiego rodu szlacheckiego von der Marwitz, wywodzącego się z Marwic (niem. Marwitz) w pobliżu Gorzowa Wielkopolskiego (niem. Landsberg an der Warthe).* ⁹²³ *Chodzi o Skwierzynę, miasto w pow. poznańskim, położone na lewym brzegu rz. Warty, powyżej ujścia rz. Obry.* ⁹²⁴ *Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański.* ⁹²⁵ *Rafał Leszczyński chorąży wielki koronny.* ⁹²⁶ *Podkomorzym kaliskim był wówczas Piotr Żychliński.* ⁹²⁷ *Chodzi o królewicza Jakuba Sobieskiego.* ⁹²⁸ *Chodzi o papieża Innocentego XI.*

verstehen gebe, undt beÿ demselben es dahin zurichten suchte, daß dieser den Ständen richte, sothann Hülffe von Franckreich anzunehmen.

Ich habe gedachten Woÿwoden zu erkennen gegeben, ob es nicht Sache wehre, daß er diese des Hoffes Practiquen unter der Handt auf diesem Landtage den Ständen kundtmache, undt desfalls einen Articulum in der Instruction der Landtbohten unvermerckt mit hienein rücken ließe. Er gab mir zur Andtwordt, daß er sich fast keinem, ia auch seinem eigenem Bruder dem General nicht vertrauen könnte, weil die gemüchter so schrecklich veränderlich undt sich von Hoffe durch Promessen großer beneficiorum, bethören ließen, jedoch hab er unvermerckt, zu Schroda vor seiner Abreise einen Articulum in die Instruction zu bringen festgesetzt, wie daß man von keinen alß nur von [49] den nechsten Nachbahren undt mit denen die Republique in Alliance stunde, einige Hülffe bitten solte.

So wolt er auch balt nach geendigten Landtage seine Meinung hier von nach Lithauen an den Crohn Schatzmeister undt deßen Bruder den Feldtherrn überschreiben, damit sie ihres Ohrts auf den lithauischen Landtügen dergleichen etwas beschließen undt ihren Landtbohten mitgeben möchten. [...]

[51v] Ich habe dem Crohn Fendrich zu persvadire gesucht, daß er dahin streben möchte, daß er auf diesem Reichstage wieder Landtbohte werden, auch andre gutte Subjecta mehr mit hienein ziehen möchte von dem er Hoffnung haben könnte, daß sie so leichtlich vom Hoffe nicht gewonnen wenden durfften, welches mir der Woÿwode, daß ichs thun solte, an die Handt gab. Dieser auch über sich nahm sich desfalls auf dem Landtage beÿ dem Schluß aufs beste zu bemuhen.

Beÿ denen andern von Adeln so theils in mein Quartier mich besucht theils auch so ich beÿ einem undt dem andern großen Herrn gesprochen, hab ich mich vermöge E. Churfürstl. Durchl. gnädigst ertheilten Befehl sehr retire gehalten undt von den Landtages Affaieren wenig gesprochen, sondern bin allezeit in generalibus geblieben, daß ich kommen seÿ wegen die so oft undt viel auf den Gräntzen vorfallenden Excesse remedel beÿ dem General zu suchen, welchen ich auch selber auf gut befinden seines Brudern der Woÿwoden von Pohsen in der Meinung gelassen habe.

In der Nacht kahlm der Castellanitz [52] Prziemski⁹²⁹ (so E. Churfürstl. Durchl. schon bekandt ist) zu mir undt assecurirte, wie er beÿ dem Abt Schwenzitski⁹³⁰, welcher als Gesandter vom Könige diesem Landtage beÿwohnet, ein Schreiben von des Königes Secretario Czarnowski gesehen, worinnen unter andern diese Wordte gestanden S. Königl. Majestät haben mir gnädigst befohlen, dem Herrn nachzuschreiben, daß sie den unlengst ankommenden taterschen Gesandten nicht ohne gutte Hoffnung abgefertiget hetten, so daß er seine Mesures beÿ diesem Landtage darnach einzurichten haben wurde.

Es gab auch gedachter Herr Prziemski zu verstehen, wieder Bethune⁹³¹ den lithauischen Schatzmeister durch dieselben eigene Gemahlin auf seine Seite zu bringen sich

⁹²⁹ Władysław Przyjemski kasztelanik chełmiński, jurgielnik brandenburski, sprawca zerwania sejmiku z 1681 r. ⁹³⁰ Mikołaj Świącicki opat trzemeszeński, poseł królewski na sejmik przedsejmowy w Środzie. ⁹³¹ François Gaston de Béthune markiz, wieloletni ambasador Francji w Polsce.

aufs hefttigste bemüchte. So werde der König auch auf den Reichstage durch den Bischoff Saluski⁹³² den Woywoden von Pohlen noch einmahl tentiren laßen, ob er in der gutte zu gewinen sey, welches alles er von dem Abt Swencitzki beÿ diesem Landtage zu Schroda penetrirret zu haben, constanter assecurirte.

Der Schatzmeister Morstino⁹³³, seine Fraw undt Tochterinen wurden zwar citiret, es wurde aber alles nur ein Spegelfechten sein. Dan der Konig hab es Franckreich versprechen müssen selbigen zu perdoniren undt das Juditium dahin zurichten, daß er juramento evadire. [52 v] Nach volbrachter Hochzeit haben sie sich allesamt wieder nacher Schroda auf den Landtag erhoben, da ich dan beÿ Nehmung des Abschiedes mit den Woywoden undt Crohn Fendrich unterschiedliche nöthige Dinge noch abgerechnet, undt mit dem ersten Verlaß genomen habe, daß er nach erfolgtem Schluß des Landtages mir Copiam der Instruction zu schicken wurden, wie ich dan auch meine Ruckreise zu E. Churfürstl. Durchl. nacher Potsdam soviel möglich zu beschleunigen suchen undt von allem was weiter vorgangen deroselben unterthänigsten Bericht abstatten werde die ich hiernechst in des alwaltenden vaterlichen Obacht zu langem Leben undt glücklicher Regierung getreulichst empfehle zu dero beherlichen Gnaden aber E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsambster Diener J. Scultetus

Driesen, den 9. Januarii 1685

31. Sejmik relacyjny w Środzie, 3 lipca 1685 r.

1. *Deklaracja postów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – maj 1685 r.*

Druk w: Vol. leg., t. 5, s. 356.

[...] Województwo poznańskie na poparcie wojny przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża św. ex consensu całej R.P. pozwala równo z inszemi województwy, in vim podatków na zapłatę wojsku dobrze zasłużonemu na cały rok, począwszy a 1 februarii proxime

⁹³² *Andrzej Chryzostom Załuski biskup kijowski.* ⁹³³ *Jan Andrzej Morsztyn, były podskarbi wielki koronny.*

praeterita, do którego czasu na przeszłym sejmie zapłata wojsku uchwalona, to jest na 4 ćwierci zupełne podymnych 35 iuxta tariffam anni 1661 et per consequens in quantumby expediret R.P. wojska trzymać in eodem numero, aż do przyszłego sejmu na drugie 4 ćwierci także iuxta eandem tariffam 1661 podymnych 35, to jest proportionem sumy jaką pomienionych 35 podymnych wynoszą. Wytrąciwszy jednak z tego summam provenientem z starostwa drahimskiego, według wyraźnego o tym prawa na sejmie grodzieńskim a. 1678 postanowionego, jako się z taryfy pokaże. In supplementum od R.P. deklarowanych podatków, żeby przez lat dwie iuxta praefatam tariffam anni 1661 70 podymnych presse na 8 ćwierci wystarczały. Summa przeszłego w. podskarbiego koronnego⁹³⁴ na terażniejszym sejmie dekretem przysądzona, i u sukcesorów niegdy w wojewody malborskiego, ex plus offerentia ceł koronnych resztująca, konstytucją sejmu terażniejszego warowana, do pomienionych podatków przyłączona być ma, tak aby zapłatę na 8 ćwierci obiedwie te sumy wystarczały, to jest ad ultimam ianuarii anni 1687, do sejmu przyszłego. Do której deklaracji w. hetmani koronni repartycją wojska na województwa stosować się mają. Modum contribuendi do braci biorą ur. posłowie. Sejmik zaś relacyjny pro die 3 iulii, w Śrzedzie na miejscu zwyczajnym onym naznaczamy, na którym sądy skarbowe dla tym porządniejszego podatków wydawania dwa razy do roku, pierwsze 15 octobris, drugie 1 maii quotannis odprawować się mają według porządku, jaki sobie województwa na przyszłym sejmiku relationis namówią, insistendo laudorum approbacyi in punctis do podatków. Deputatów do tych sądów iuratos na tymże sejmiku obiorą, i in laudo specyfikować będą. [...] Województwo kaliskie per omnia tak jako i poznańskie. [...]

2. *List Stanisława Jana Jabłonowskiego wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki relacyjne – Warszawa, 30 czerwca 1685 r.*

Rp. 1 AP Gdańsk, 300, R/Ee 13, s. 810-811 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 430, s. 371-372 – kopia: Kopia listu j.w. jm. pana wojewody ruskiego do województwa poznańskiego.

^aJ.o., j.w., w., m.w.m. panowie.^a

Zakończenie sejmu przeszłego lubo w czas tak długi vi factorum ocula przeciągnięte, in publicum jednak zyskało swoje osobliwe momenta. Ad pondus perfectum felicitatis tego tylko potrzeba ut sit matura rerum executio. Postanowiła znowu R.P., iuris sui domina, za osobliwym przyłożeniem się i usilnym staraniem naszym z jm. panem kasztelanem krakowskim, ^bhetmanem polnym koronnym^{b935}, zważywszy w tym wszelkie okoliczności et coniuncturas, aby wojsko agat hiberna na pograniczu. Cóż nad to ^bświętobliwszego^b et optatius być może, jako od corocznych ad hiemandum wojsk i nazad przechodów. Res plebis angustias uwolnić et gemitum oddalić. Gdy jednak

⁹³⁴ Jan Andrzej Morsztyn podskarbi wielki koronny. ⁹³⁵ Andrzej Potocki kasztelan krakowski, hetman polny koronny.

w tym dzieje się dyspozycja cardines rebus fiendis założone, wyrachowaniu wczesnym wojsku dwóch ćwierci przed hiberną, aby to żołnierz z hiberną złączywszy, mógł solidius zimować na tej lokacji pogranicznej. W oddaniu ex munificentia Ojca św.⁹³⁶ przez ręce jm. księdza nuncjusza⁹³⁷ ad maiores portiones na koń hiberny sumy półpiętu kroć stu tysięcy. W zwiezieniu in tempore suo, prawem descripto, do Lwowa podług taryfy i kwitów przeszlorocznych z aukcją nową po szóstaku do każdego złotego zupełnej hiberny. Te tedy causas przyszłą lokacją efficiendas łasce, miłości, respektom braterskim w.m.m. panów anxie zalecam, communi zelo przeciwko tej ojczyźnie compello i obliguję. Samym sobie proderitis w.m.m. panowie egestatemque publicam do przedszego wydawania podatków dżwigniecie, gdy instabitius wczesnej a skutecznej wyżej namienionych punktów egzekucyi.

Repartycja z komputu umówionego wojska koronnego, która się do płace w.m.m. panom aequa et proportionata lance na sumy deklarowane dostało, posyłam. Z niej patere może, jako sumy wyrachowane i wielka reszta w województwach w.m.m. panów na dopłacenie ósmej ćwierci zostawa. Enixe przy tym prosząc, abyście w.m.m. panowie jako najprędszą wiadomym wojska ruinom, jako za przeszłe pozostałe ćwierci, na które się prywatnie wojsko wielce podłużyło, tak i na przyszłą satysfakcją providere chcieli. Większa ochota et efficiatior^c applicatio hoc aestu przybywającej coraz imprezy nieprzyjacielskiej ad agenda fortia będzie, gdy postrzeże osobiwą sobie do obmyślenia płacy inklinacją.

A jako konsyderacja była wielka R.P. dla utrzymania pewniejszego wojska na granicach [372], wesprzeć hibernę wydaniem prędkim dwóch ćwierci, tak per eademque ratio być powinna. Podobne drugie dwie ćwierci, po pierwszych idące, obmyśleć na wojska w pole po ziemie wyprowadzenie. Rzecz to będzie publicznemu szczęściu propitia, gdy kraj ten tam lepszą mieć będzie sui od wojsk zimujących securitatem, tutechny zasłonę, nad to prędsze wszelkiego ordynansu na imprezy dysponowanego complementum, ani wojska ściągnięcie tak trudne i późne, i ustrzeżenie się jego od tak częstych kwerymonij. Wziąć tedy w refleksyją wypisane de super okoliczności, quid conveniat rebusque sit utile nostris. Ja cokolwiek jest we mnie sił, studiorum i możliwości serca przy tym^a aplikacja wynajdzie et effinget sposobów impendere, to by też zdrowia i reszty fortun straty, quibus mihi charior patria, zawsze gotowem et flagrantissime cupio. Sława ta et firmam sponsonem in eventus, daj Boże, optimos, nieomylnie zapisując z zwykłej powinności mojej wszelkich publicae voluntatis rozkazów, czekam ochoty, każdego będąc zawsze i poufale w.m.m. panów i braci uprzejmie życzliwym bratem i sługą powolnym/

St[aniław] Jabłonowski w[ojewoda] r[uski] h[etman] w[ielki] k[oronny] m.p.

W Warszawie, 30 iunii 1685^a

^{a-a} tekstu brak w Rp. 2 ^{b-b} tekstu brak w Rp. 1 ^c w Rp. 2 jest w tym miejscu słowo rigidior

⁹³⁶ Innocenty XI papież. ⁹³⁷ Opizio Pallavicini arcybiskup efezki, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.

3. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 lipca 1685 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 775, k. 450 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Stanisław Wąchocki sługa marszałka sejmiku w dniu 5 lipca 1685 r. [feria 5 post Visitationis Beatissimae Mariae Virginis proxima a. D. 1685].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 301, k. 178-178v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 146, k. 94-94v – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Wschowa 181, k. 27 – oryginał; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Konin 69, k. 133-137 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, do Śrrody na sejmik relationis pro die hodierna, to jest 3 iulii autoritate sejmu przeszłego (jako nas ichm. panowie senatorowie i ichm. panowie posłowie nasi de cadentia jego informowali) naznaczony, zgromadzeni, do wiadomości podajemy.

Iż lubośmy sobie życzyli, abyśmy obrady nasze dla zaszczytu ojczyzny jako najlepiej przez obmyślenie zapłaty wojsku w służbie R.P. zostającemu, a na województwa nasze z repartycyi ordynowanemu formowali, że jednak konstytucyje sejmu przeszłego nie są nam przysłane, ani do grodów według prawa podane, z których byśmy się de sancitis sejmu informować mogli, tedy nie mogąc progredi in consiliis, a nie chcąc przecie in hoc casu inermem Rempublicam zostawić, sejmik dzisiejszy in crastinum sejmiku deputackiego, to jest na wtorek po Narodzeniu Najświętszej Panny Mariej blisko przyszły, pod dyrekcyją terazniejszego jm. pana marszałka naszego autoritate conventus nostri limitujemy. Na którym cokolwiek ex re et necessitate videbitur, postanowić i uchwalić zechcemy.

A że podatku czopowego czas ultima iunii ekspirował, tedy ten podatek czopowego samego po miastach i miateczkach J.K.M., duchownych i świeckich a 1 iulii proxime praeterita wybierany być powinien i przy nich do dalszej dyspozycyje województw naszych zatrzymany. Które postanowienie nasze jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów podać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, die 3. iulii 1685.

Piotr Jakub Bronisz marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

4. *Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 3 lipca 1685 r.*

Rp. BUW, rkp. 47, s. 84 – oryginał.

Die 3 iulii. To jest dzień wtorkowy, sejmik relationis, który limitowany, bo konstytucyje jej nie było.

5. List Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Jana III w sprawie zabójstwa szlachcica w Poznaniu i problemów z tym związanych na sejmikach – zamek poznański, 13 sierpnia 1685 r.

Rp. AGAD, APP 12, s. 198-199 – oryginał.

Najjaśniejszy miłościwy Królu panie, a panie mój miłościwy.

Nowe interveniens w województwach naszych o zabicie szlachcica w Poznaniu przymusza mię do tego, iż W.K.M. p.m.m. turbować muszę, statum causae donosząc. Chciałem być wprawdzie skończyć tę tu sprawę, tak jako prawo mieć chce, ale żebym nie popadł notam contumaciae i żebym się nie zdał czynić co in praeiudicium supremae iurisdictionis, zatrzymuję egzekucyjną iudicati, inhaerendo prosekucyje z kancelaryjej wielkiej koronnej wydanej, suplikując Majestatowi W.K.M., abyś mię in hoc casu resolvere raczył, jako sobie postąpić, żeby się wygodziło desiderio braci, od których mam wielkie naprzykrzenia, aby krwie szlacheckiej wylanej była vindicta, gdyż pro fidelitate mea donieść muszę szczerze W.K.M., iż ta sprawa tantu excitavit odium szlachty przeciwko miastom, iż i tu w Poznaniu ledwo ad extrema et desperata nie przychodzi, skąd dalszych obrad publicznych [199] i sejmików wielkiego zatrudnienia periculum. Aleć to wszystko i pańska łaska W.K.M. pomiarkuje, gdy wolą swoją prędko wypisać mi każesz, którą ja omni veneratione wykonać usiłuję, pokornie na ten czas pańską W.K.M. całując szatę, W.K.M. p.m.m. najniższy sługa.

Piotr Opaliński wda ł[ęczycki], g[enerał] w[ojewództw] w[ielkopolskich] m.p.

W zamku poznańskim, die 13 augusti 1685.

32. Sejmik deputacki w Środzie, 10 września 1685 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 183-184.

| 1. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego,
| starosty generalnego Wielkopolski – 1685 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 84 – oryginał.

Tego roku deputatami na Trybunał jm. pan Karol Marchocki podsędek kaliski, jm. pan Jan Kierski komornik wschowski, jm. pan Stanisław Mieszkowski i jm. pan Maciej Radomicki kasztelan kaliski, marszałek sejmiku.

33. Sejmik z limity w Środzie, 11 września 1685 r.

1. *List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat rozmowy z Rafałem Leszczyńskim, który niepokoi się o los swego teścia Jabłonowskiego hetmana wielkiego koronnego w razie powodzenia francuskich projektów króla Jana III Sobieskiego oraz prognozuje wydanie przez najbliższy sejmik relacyjny w Środzie postanowień godzących w uznanie konstytucji sejmowych – Drezdenko, 24 sierpnia 1685 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27e, Fasz. 8, k. 69-75v – oryginał.

Driesen, den 24 August 1685

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

Ich habe mich aufzuschreiben des Herrn Castellans von Pohsen Breza⁹³⁸ sofort nachher Pohsen verfuget, in Meinung demselben aldort vor mir zu finden. Weil er aber mitlerzeit in seinen Guttern hinter Pohsen am Steine erkrankt, hab ich mich dasselbst hinzu demselben verfügen müssen, indeßen aber hab ich in Pohsen den Hern Woýwoden von Pohsen⁹³⁹ undt des Feldherrn Schwigersohn den Graffen Leschinski ietzigen Woýwoden von Calisch⁹⁴⁰, nebst einer großen Frequentz vom Landtadel (weil ein neuer Succamerarius der pohsnischen Woýwodtschafft⁹⁴¹ erwehlet werden sollen) vor mir gefunden, da den der Woýwodt von Pohsen sofort beý der Visite so ich ihm gegeben, auf den Discurs des Reichs Cantzlers Ambassade nacher Franckreich⁹⁴² gefallen undt mir weitleüfftig referiret, wie übel desfalls die Noblesse in Groß Pohlen mit ihm zufrieden gewehsen sogar auch, daß sie ihm im Durchzuge in Pohsen die geringste Ehre [69v] nicht bezeugen wollen, wan er nicht nebst dem Castellan von Pohsen sie darzu animiret, damit sie mir zum wenigsten einen Schein beweisen möchte, daß der Hoff nicht Ombrage auf ihn undt den Castellan wurffe, ob hetten sie ein solches verhindert.[...].

[70v] Weill mir nun fast eben dergleichen von dem Herrn Woýwoden von Calisch (der kürzlich von Hoffe Malcontent zurückekommen in dem die Ambassade nacher Vendig worauf er vom Hoffe versichert worden, nunmehr dem Reichs Unter Cantzler Radziewski⁹⁴³ gantzlich aufgetragen worden) gesaget wordt, hab ich unvermerckt ihm

⁹³⁸ Wojciech Konstanty Breza kasztelan poznański. ⁹³⁹ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański. ⁹⁴⁰ Zięciem hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jana Jabłonowskiego i świeżo upieczonym wojewodą kaliskim był Rafał Leszczyński. ⁹⁴¹ Urząd podkomorzego poznańskiego wakuwał od śmierci Piotra Adama Opalińskiego, która nastąpiła 20 maja 1682 r. Jego następcą został Andrzej Gembicki mianowany podkomorzym poznańskim 6 listopada 1686 r. ⁹⁴² Mowa o poselstwie Jana Wielopolskiego kanclerza wielkiego koronnego do Francji. ⁹⁴³ Michał Radziejowski biskup warmiński, podkanclerzy koronny.

zu verstehen gegeben wie gefährlich es nicht allein umb der Republicque Freyheit sondern auch umb ihn undt seinen Herrn Schwigervater den Feldtherrn stehen werde, zu der Zeit wan Franckreich auf des Herrn Crohn Cantzlers Vortrag sich ietzo [71] resolviren werde ein oder auch wol ein par Millionen zu Werbung einer Armee gegen den Turcken in Pohlen herzuschießen, dan über solche Volcker wurde der König undt Marquis de Bethune⁹⁴⁴ allein das Commando haben undt nicht gestatten wollen, daß sie vom Feldtherrn wie die Crohn Armee dependiren solten, damit seÿ es ja auf einmahl umb des Feldtherrn Authoritat geschehen undt Stunde sein Leben undt Wohlfahrt alle Zeit in des Koniges Händen undt des Marquis de Bethune favor.

Wannhero er wol Ursache nicht allein seinen Herrn Schwigervater den Feldtherrn zu warnen, sondern auch, unter der Handt den vornehmsten Haubtern von der Noblesse in Groß Pohlen dieses des Hoffes arcanum unter dem Praetext der gesucht Hülffe wieder den Turcken unvermerckt zu verstehen zu geben, undt dahin zu trachten damit diesem übel in Zeit vorgebauet werden könne.

Welches alles er dan nicht allein wol begriffe sondern auch in Vertrauen erwehnte, daß sein Schwigervater der Feldtherr sich solches bereits versehen, undt ihn unter andern auch eben dieses auf den bevorstehenden Landtag in Groß Pohlen, so den 10 Septembris styli novi zu Schroda gehalten werden soll⁹⁴⁵, unvermerckt durch [71v] ein oder ander Subjectum auf die Tapette bringen zu laßen, mitgegeben hette. Undt fünde er ietzo auch das rechte Tempo darzu in dem die Stände der beyden Woÿwodtschafften Calisch und Pohsen sehr darüber alarmiret, daß der Hoff woll über 20 Constitutiones nach dem geschloßenem Reichstage mehr drucken undt einflicken laßen, davon doch im Reichstage nicht das geringste wehre gedacht noch von den Cantzlern nomine regis vorgetragen worden. Dannhero die meisten schon dahin stimmten, daß sie auf dem bevorstehenden Landtage die gedruckte Constitutiones nicht annehmen, sondern durch gewisse Deputirte dem Hoffe zuruckeschicken undt sich über diese neue undt bißhero unverhörte Procedures beschweren wolten. Wie bereits auf vielen andern Landtügen in der Crohn geschehen, absonderlich in der podlachschen Woÿwodtschafft da sie den königlichen Abgesandten Godlewski mit Haubuchen⁹⁴⁶ geschlagen undt von sich auß dem Creiße gestoßen hetten.[...]

[75v]

unterthänigster gehorsamster Diener J. Scultetus

Driesen, den 24 August 1685

⁹⁴⁴ *François Gaston de Béthune markiz, wieloletni ambasador Francji w Polsce.* ⁹⁴⁵ *W dniu 10 września odbył się w Środzie sejmik deputacki, a 11 września 1685 r. – sejmik relacyjny z limity. Ralfowi Leszczyńskiemu chodziło o ten ostatni sejmik.* ⁹⁴⁶ *Chodzi najprawdopodobniej o obuch.*

2. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity –
Środa, 11 września 1685 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 776, k. 113-113v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Różycki sługa marszałka sejmiku w dniu 17 września 1685 r. [feria 2 ante festum Sancti Mathaei Apostoli et Evangelistae proxima 1685].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Gniezno 146, k. 135-135v – oryginał; Rp. 3 AP Poznań, Gr. Wschowa 181, k. 54 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, do Środy na sejmik ex limitatione sejmiku przeszłego relationis pro die 3 iulii, według deklaracyjej ichm. panów posłów naszych przypadającego na dzień dzisiejszy, to jest pro die 11 septembris zgromadzeni, do wiadomości podajemy.

Iż nie tylko stosując się do powszechnej wszystkich stanów R.P. na sejmie blisko przeszłym zgromadzonych uchwały, która stanęła in defensum Reipublicae i na zapłatę tak dobrze zasłużonemu wojsku, ale też pro innato zelo nostro, quo certamus cum tota Republica in urgentibus illius necessitatibus, życzyliśmy sobie na terażniejszym kongresie naszym wszelkie sejmowe sancita do swego przywieść skutku. Lecz gdy nam nie tylko dla sprawy jm. [Kazimierza] Koszutskiego brata naszego contra pupillam libertatis nostrae tangit, ale też i dla wielu inszych konsyderacyi nie przyszło progredi in consiliis, musieliśmy sejmik ten znowu (który pod dyrekcją tegoż jm. pana marszałka naszego mieć chcemy) ad diem 5 novembris, to jest na pierwszy poniedziałek po Wszystkich Świętych blisko przypadający limitować, wyprawiwszy cum desideriiis nostris do K.J.M. ichm. panów posłów naszych. Na którym tedy przyszłym zgromadzeniu naszym, cokolwiek ex re et necessitate Reipublicae przy relacyjej ichm. panów posłów naszych videbitur, to postanowić i uchwalić zechcemy.

Teraz jednak tymczasem mając osobliwy respekt na dispendia ichm. panów deputatów od wojska polskiego zaciągu, które ponoszą czekając solutionem stipendiorum chorągwiom swoim w województwach naszych należących, naznaczamy na traktament onym 2500, z osobna jm. panu Kazimierzowi [113v] Koszutskiemu zł 2 tys. Na co asygnacje aby do ichm. panów poborców województw naszych były wydane, jm. panu marszałkowi naszemu committimus. Które to postanowienie nasze temuż jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów podać zleciliśmy. Działo się w Środzie, die 11 septembris a. 1685.

Piotr Jakub Bronisz marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

Locus sigilli

3. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 11 września 1685 r.

Rp. AGAD, APP 133, s. 161-163 – oryginał.

Instrukcja do J.K.M. p.n.m. ichm. panom Stanisławowi Tomickiemu, Wojciechowi Reuthowi posłom od poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik relationis limitowany zgromadzonych, dana w Śrzedzie die 11 septembris 1685.

Po tak długich J.K.M. p.n.m. na sejmie przeszłym fatygach spodziewaliśmy się, że zjazd nasz miał respondere paterna expectationi J.K.M. p.n.m. in executione sancitorum sejmu. Jakoż ku temu curas omnes direximus, jakoby in tam difficili casu indefensam nie zostawiliśmy przez obmyślenie zasług wojsku winnych Rempublicam.

Praecidit jednak conatus nostros omni calamitate maior i w narodzie naszym nigdy nie ścierpiana krzywda w rozlaniu krwi niewinnej brata et concivis nostri, magnae spei jm. pana [Kazimierza] Koszutskiego przez mieszczan poznańskich, z których przyczyny prócz częstych statutu toruńskiego nad stanem szlacheckim abusus, nie tylko crimen patratum, ale i vindicia jego przez prosekucyje post convictionem criminalem zabójców in iuridice wydane, zatamowana jest. Gwoli czemu przyszło nam suspenso obrad naszych cursu, wziąć na się vindictas krwi niewinnej i do Majestatu J.K.M. p.n.m. przez ichm. panów posłów naszych filialem uczynić recursum.

Zlecając ichm., aby przy oddaniu wiernego poddaństwa aprekacyjej, zdrowia i długoletniego panowania powinszowaniu, sławnych na wszytek świat tryjumfów i podziękowaniu za podjęte J.K.M. p.n.m. około sejmu przeszłego fatygi, donieśli Majestatowi jego pańskiemu, jako to facinus przeniknęło serca nasze i samo wszytkę obrad naszych zjazdu terażniejszego zatamowało prosekucyją. Upraszać J.K.M. p.n.m. będą ichm. panowie posłowie, [162] aby ferowany od j.w. jm. pana wojewody łęczyckiego, generała województw naszych⁹⁴⁷ iuri na konwinkowanych zabójców dekret egzekwować rozkazał. Podając imma stateram altissimi iudicii J.K.M. p.n.m. tristes consequentias z nieodniesionej (uchowaj Boże) krwi niewinnej pomsty, bo in hoc casu pewnie złożywszy zjazd nasz eo solo respectu limitowany, similem, jako i terażniejszy bez wszelkiej in publicum obrady, musiałby mieć exitum. Co że otrzymamy, tym bardziej ufamy, im dowodniej nam cognitum jako J.K.M. p.n.m. krwi szlacheckiej skąpym był zawsze szafarzem.

A że wielkie zachodzą kwerymonie z miast i miasteczek o niezwyczajne na cłach egzakcyje, które pod pretekstem instruktarza, na który ichm. panowie posłowie nasi (jako mamy z ich relacyi, nie pozwalali, owszem, się przeciwko niemu protestowali) dzieją się, gdy akcyzę a virtualibus przy cłach wybierają, suplikować J.K.M. p.n.m. będą ichm. panowie posłowie nasi, aby J.K.M. p.n.m. podług instruktarza anni 1677 cła wybierać rozkazał. Ażeby nie było okazyjej zwać culpam jednego na drugiego egzaktorów, aby ad antiquam normam wybieranie celi redukowac rozkazał. Ponieważ tam gdy dwaj administrują cła R.P. i K.J.M. datur occasio tych, które donosimy J.K.M. p.n.m. querelarum.

⁹⁴⁷ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski.

Doniosą oraz ichm. panowie posłowie nasi krzywdę województw naszych w wydawaniu soli suchedniowej od jm. pana administratora żup ruskich. Skąd i braciej naszym szkoda i skarbowi J.K.M. p.n.m. znaczna ujma być musi, kiedy in defectu soli ruskiej muszą consumentes zamorską iure concessio kupować. Upraszać będą, aby powagą swoją pańską J.K.M. p.n.m. interponere raczył jm. panu administratorowi, aby [163] pro praeterito et in futurum punktualnie defluitował.

O to wszystko per dexteritate sua ichm. panowie posłowie nasi nie przestaną supli-
kować Majestatowi J.K.M. p.n.m., aby pro innata clementia sua raczył iustis desideriis nostris ojcowsko annuere. Działo się w Śrzedzie, die 11 septembris a. D. 1685.

Piotr Jakub Bronisz marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

4. *List Piotra Jakuba Bronisza marszałka sejmiku do Jana III z informacją o wystaniu poselstwa – Środa, 11 września 1685 r.*

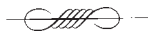
Rp. AGAD, APP 12, s. 201 – oryginał.

Najjaśniejszy miłościwy Królu p.n.m.

Przychodzą do Majestatu W.K.M. p.n.m. wyprawieni e medio nostri z terażniejszego zgromadzenia naszego na sejmik relationis limitowany ichm. panowie posłowie nasi. Którzy cokolwiek według instrukcyje od nas sobie danej deponent in sinum W.K.M. p.n.m., pokornie suplikujemy, abyś jako onym benignam w tym raczył pozwolić aures, tak i desideriis et supplicationibus nostris ojcowsko annuere. Łaskawą zatym całujemy W.K.M. p.n.m. rękę jako W.K.M. p.n.m. wierni poddani i najniżsi słudzy.

Piotr Jakub Bronisz marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

W Śrzedzie, die 11 septembris 1685.

34. Sejmik z limity w Środzie, 5 listopada 1685 r.

1. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 5 listopada 1685 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 776, k. 312-317v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Marcin Teleżyński sługa marszałka sejmiku w dniu 17 listopada 1685 r. [sabbatho post festum Sancti Martini Pontificis a. D. 1685].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 301, k. 495-500 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gnieźno 146, k. 183-188v – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Wschowa 181, k. 60-65 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, do Śródzy na sejmik relationis, według deklaracyi ichm. panów posłów naszych pro die 3 iulii proxime przypadający, a teraz ex limitatione secundaria pro die 5 novembris zgromadzeni, constituimus.

Jeżeli zawsze w każdych sprawach całą R.P. zachodzących nihil intentatum relinquimus, co tylko należy do pomnożenia dobra pospolitego pogotowiu, teraz widząc, że utrapioną ojczyznę naszą in tam difficili casu, a prawie in aequilibrio salutis zostającą, nie ustępując in zelo et amore filiali ku niej inszym województwom, ale zarówno z niemi do spólnego, jako spólnej matki naszej concurrendo ratunku, życzyliśmy sobie zaraz na pierwszym kongresie naszym (jako do tego omnes curas direximus) wszystkie sejmu przeszłego sancita do prędkiej przywieść egzekucyje i na zapłatę wojsku tak dobrze zasłużonemu w województwach naszych z repartycjej generalnej należące, korespondujące postanowić podatki, aby cne rycerstwo jako najprędsze za krwawe zasługi swoje i ponieśione dla zaszczytu R.P. zdrowia i fortun swoich dispendia, odnieść mogło ukontentowanie. Ale widząc tak jawną i nader ciężką brata szlachcica, concivis nostri, jm. pana [Kazimierza] Koszutkiego krzywdę, każdemu z nas serce przenikającą i nigdy in libera gente nie ścierpianą, którą poniósł per temerarium ausum mieszczan poznańskich w rozlaniu niewinnej krwi szlacheckiej syna swego, która już przez tak długi czas bez należytej ex iustitia osycha pomsty, przyszło nam tedy wzięwszy na się vindicias dotąd suspendere obrad naszych cursum, a do K.J.M. uczynić recursum, przez wysłanych od [312v] nas ichm. panów posłów. Przez których że nam w tejże sprawie na finalne jej uspokojenie przysłana jest od K.J.M. komisya, tedy praesenti hoc laudo wszyscy się unanimiter obowiązujemy i to sobie bratersko przyrzekamy, że dotąd tej sprawy nie odstąpimy, i onę manutenere zechcemy, pokąd in toto nie będzie tak innocuus sanguinis ex iustitia windygowany.

Teraz jednak expectationi respondendo cnego rycerstwa, na zapłatę zasług jego, jako na stare ćwierci, tak i terażniejsze, takowe unanimiter postanawiamy podatki. To jest podymnego 35 w obudwóch województwach po wszystkich miastach, miasteczkach i wsiach J.K.M., duchownych i świeckich, iuxta tarifam 1683, a nie wedle juramentów, które by się z taryfą nie zgadzały (oprócz Janowiczek, wioski do Żychlina należące, w powiecie konińskim leżącej, która wedle juramentu płacić będzie).

Pogłównie od rzemieślników, rzemieślniczków, kupczyków, komorników i komornic, fernalów i od wszelkiej in genere czeladzi plebei status, którzy do podatku po-

dymnego nie należą, z miast i miasteczek J.K.M., duchownych i świeckich, iuxta nova iuramenta przez burmistrzów albo wójtów uczynione, po złotemu jednemu a capite. Od luźnych zaś, którzy w najem robią, nie służą, secundum anteriora lauda po zł 3 od głowy utriusque sexus, praeviis iuramentis tychże burmistrzów albo wójtów, panowie egzaktorowie wybierać będą powinni. Po wsiach zaś J.K.M., duchownych i świeckich, takoweż pogłównie od wszelkich na myta służących czeladzi, parobków, średniaków, komorników i komornic, i tych, którzy pod jurysdykcją księży mieszkają (oprócz dzwonarzów, kantorów, klechów, którzy Kościołowi zawsze służą) po złotemu jednemu a capite. Od luźnych zaś, którzy nie służą, także po złotemu jednemu od głowy utriusque sexus. Także i od Żydów po wsiach mieszkających, pakti trzymających i jakiegokolwiek prowadzących handle, po złotemu od głowy utriusque sexus. Owczarze także i owczarkowie, szołtysi, młynarze, Żydzi i wszyscy ex plebeis, którzy owce swoje po wsiach mają, płacić powinni po gr 3 od owce. Który podatek, to jest pogłównie po wsiach in supplementum w każdej wsi gospodarzy, possessores bonorum obracać będą, uchwalamy.

Aby luźni uchraniając się tego podatku z jednego miejsca na drugie nie uciekali, kwit wypłaconego tego podatku ad requisitionem każdego posesora [313] ubicunque commorabuntur pokazać będą powinni i któryby z tych kwitu nie miał, do płacenia tego podatku wszędzie będzie należał.

Czopowe po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich na pierwszej limitacyjnej sejmiku teraźniejszego uchwalone, a 1 iulii w roku teraźniejszym 1685 poczynające się, do sejmiku przedsejmowego prolongujemy. Które to czopowe burmistrzowie z miast i miasteczek pomienionych wybierać, na komisję do Śrzedu zwozić i na tychże komisjach praeviis iuramentis do rąk ichm. panów poborców oddawać będą powinni. Salvo iure novae locationis et conflagratorum. Ci jednak, którzy po prywatnych browarach piwo robią, do płacenia czopowego należeć będą.

A na Komisyje Skarbowe Śrzedzkie, w województwach naszych na sejmie przeszłym przez deklaracje ichm. panów posłów naszych postanowione, obraliśmy ichm. panów komisarzów, przy ichm. panach senatorach (z których pierwszy in ordine natenczas praeiens prezydować będzie), jm. pana Piotra na Żychlinie Żychlińskiego kaliskiego, jm. pana Jana Korzboka Łąckiego wschowskiego podkomorzych, jm. pana Malchra Gurowskiego starostę wałeckiego, jm. pana Kaspra Modlibowskiego poznańskiego, jm. pana Adama Molskiego kaliskiego, jm. pana Piotra Ossowskiego wschowskiego, stolników, jm. pana [Wojciecha] Bułakowskiego podczaszego poznańskiego, jm. pana Andrzeja Mieszkowskiego poznańskiego, jm. pana Kazimierza Dzierżbińskiego wschowskiego podsejdków, jm. pana Chrystiana Kierskiego poznańskiego, jm. pana Karola Rydyńskiego kaliskiego, jm. pana Hieronima Ponińskiego wschowskiego cześników, jm. pana Macieja Malczewskiego kaliskiego, jm. pana [Kazimierza] Gałęskiego wschowskiego podstolich, jm. pana Jana Franciszka z Bnina Opalińskiego śrzedzkiego, jm. pana Jana Cerekwickiego śrzedzkiego starostów, jm. pana Fabiana Wilhelma Rosna pułkownika J.K.M., jm. pana Jana Morawskiego, jm. pana Adama Malechowskiego, jm. pana Adama Kwileckiego, jm. pana Mikołaja Bardskiego, jm. pana Jana Malechowskiego, jm. pana Marcina Korzboka Zawadzkiego, jm. pana [Piotra] Jakuba z Paradyża Bronisza.

Którzy to ichm. panowie komisarze, ponieważ już dzień pierwszy w konstytucyjnej mianowany przeszedł, na pierwszy poniedziałek po Trzech Królach w roku przyszłym 1686⁹⁴⁸ [313v] przypadający (in posterum na dzień w konstytucyjnej determinowany, tak jako teraz) z obudwu województw zjachawszy się do Śrzemu, rotham iuramenti tribunaltiam, nim zasiądą wykonawszy, ichm. panów poborców, którzy się nie rachowali, rachunków słuchać, retentorów sądzić, egzekucyje ordynować, i tak jako konstytucja mieć chce, ichm. panom deputatom wojskowym do województw naszych należącym, wzięwszy in trutinum registra i role każdej chorągwie i regimentów, asygnacyje (nullo habita respectu) aequaliter wydawać i onym sprawiedliwość czynić będą powinni. Które to komisyje, unius vel alterius non obstante absentia, byle tylko 6 ichm. panów komisarzów było, odprawować się będą.

Do wybierania zaś wszystkich uchwalonych podatków w województwach naszych obraliśmy ichm. panów poborców, do poznańskiego i waleckiego powiatów jm. pana Krzysztofa Mieszkowskiego pisarza ziemskiego wschowskiego, do ziemi wschowskiej i powiatu kościańskiego jm. pana Andrzeja Czackiego. Do kaliskiego, konińskiego i pyzdrowskiego powiatów jm. pana Macieja ze Skrzypny Twardowskiego, do gnieźnieńskiego, nakielskiego i kcyńskiego powiatów jm. pana Gabriela Skórzewskiego. Którzy to ichm. panowie poborcy uchwalone 35 podymnych po wszystkich miastach, miasteczkach i wsiach J.K.M., duchownych i świeckich, pogłównie po tychże miastach i miasteczkach, iuxta nova iuramenta burmistrzów albo wójtów, sposobem wyżej specyfikowanym wybierać będą powinni. Czopowe także a 1 iulii zaczęte w terażniejszym roku, ad ultimam iunii anni 1686 do burmistrzów z miast i miasteczek J.K.M., duchownych i świeckich, praeviis iuramentis, od tychże burmistrzów na Komisyjach Śrzemskich wybierać będą.

Ratione zaś salarii tymże ichm. panom poborcom naznaczamy od tych podymnych i pogłównego od każdego złotego po pół grosza. Od kwitów z miast i miasteczek więcej nad taler, to jest zł 3, a ze wsiów nic brać nie będą powinni. Którym to [314] podatkom czas i termin onych wydawania razem pro die 15 decembris w terażniejszym roku 1685 naznaczamy, sub poena dupliscis pensionis executioneque militari et sub poenis contra retentores in anterioribus laudis descriptis.

Mając z relacyjej ichm. panów poborców województw naszych, że się nie tylko sieła znajduje miasteczek i wsiów, których w taryfach nie masz, ale też w miastach, miasteczkach i wsiach J.K.M., duchownych i świeckich wiele się znajduje domów, które dotąd w żadne nie wchodziły taryfy, i przez iuramenta żadnej nie uczyniły aukcyjej, przez co wielką województwa patiuntur iniuriam.

Zachodząc tedy tantis periuriis, chcąc jako najsprawiedliwszą sporządzić taryfę, generalną naznaczamy rewizyją w obudwóch województwach, po wszystkich miastach, miasteczkach i wsiach J.K.M. duchownych i świeckich. Na którą obraliśmy ichm. panów rewizorów, po dwóch do każdego powiatu, naprzód do poznańskiego jm. pana Adama Kwileckiego i jm. pana Przecława Potockiego, do waleckiego jm. Macieja Twardowskiego i jm. pana Jerzego Wilhelma Gulcza, do kościańskiego jm. pana Woj-

⁹⁴⁸ 7 stycznia 1686 r.

ciecha Reutha i jm. pana Jana Ossowskiego, do ziemi wschowskiej jm. pana [Andrzeja] Potworowskiego pisarza grodzkiego wschowskiego i jm. pana Samuela Schlichtinga, do kaliskiego powiatu jm. pana Stanisława Gurowskiego i jm. pana Stanisława Kowalkowskiego, do pyzdrskiego jm. pana Jana Golińskiego burgrabiego konińskiego i jm. pana Pogorzelskiego, do kcyńskiego jm. pana Baranowskiego i jm. pana Wojciecha Przybyszewskiego, do gnieźnieńskiego jm. pana Jana Kaczkowskiego miecznika dobrzyńskiego i jm. pana Michała Rajskiego, do konińskiego jm. pana Pawła Morawskiego i jm. pana Płaskowskiego, do nakielskiego jm. pana Samuela Krzyszkowskiego i jm. pana Primusa Skórzewskiego. Którzy rotham iuramenti, jaką na przyszłym sejmiku namówimy, wykonają super fidelem [314v] revificationem, jako wszystkie miasta, miasteczka i wsi J.K.M., duchowne i świeckie popisując, i w nich tyle ile jest domów (osobno domus maiores, communes, piwowne i piwowarów konotując), po wsiach zaś kmiece, zagrodnicze, chałupnicze i puste chałupy z pilnością (nullo habito respectu) skomputowali. Komputu tego wszystkiego taryfę województwom na przyszły sejmik przywieźć powinni będą.

A że po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich tak wiele jest kamienic, dworów, domów, falbierni, mielcuchów, karczem królewskich, duchownych, świeckich i klasztornych, domów przy folwarkach miejskich, przy mielcuchach i przy młynach, których dotychczas notitiam mieć nie mogliśmy, tedy ichm. panowie rewizorowie przy każdym mieście i miasteczku pomienionych kamienic, dworów, domów, folwarków miejskich, mielcuchów, młynów, foluszów i przy wiatrakach osobnych domów, includendo Żydów, diegciarzów, potaszników, węglarzy, smolarzów, hutników, kuźników w borach i lasach mieszkających, sufficientem connotationem na sejmik przyszły przyniosą.

Pod tę jednak rewizyją podpadać nie będą folwarki i mielcuchy szlacheckie, i cegielnie po miastach, miasteczkach i wsiach J.K.M., duchownych i świeckich, także i domy o dwóch albo więcej izbach budowane, za jeden każdy z nich rachowany być powinny. W czym honorem, fidem et conscientiam ichm. panów rewizorów, jako juratorum obowiązujemy. Którym omnem securitatem et generalem evictionem ab omnibus impedimentis spondemus i inquantumby tym uproszonym ichm. panom rewizorom, przez terażniejsze laudum naznaczonym, ktokolwiek ex spiritali vel equestri ordine cuiuscunque status et conditionis, zaczynając się a 1 decembris w roku terażniejszym 1685 tę rewizyją w województwach tak potrzebną i z dawna pożądaną, trudnić chciał, tedy takowy każdy refragarius in [315] causa fisci, in vim termini tacti ad quodvis iudicium et officium, maioris vel minoris subselli Regni, sub poena infamiae przez ichm. panów rewizorów pociągniony być ma. Którym taryfy z grodów ad informationem sine iuribus cancellariae wyjmować ichm. panowie regenci pozwolą.

Przywołując do egzekucyjnej konstytucyją względem rewizyjnej łanów wybranieckich, na terażniejszym blisko przeszłym sejmie napisaną⁹⁴⁹, do tej rewizyjnej i w naszych województwach obraliśmy ichm. panów rewizorów, jm. pana Franciszka Żychlińskiego (któremu jako benemerito nie tylko z cnych przodków, ale też i z osoby jego własnej in

⁹⁴⁹ *Konstytucja sejmu 1685 r. „Piechota wybraniecka” (Vol. leg., t. 5, s. 345).*

Rempublicam civi, in vim gratitudinis zł 600 ofiarowaliśmy), jm. pana Jana Łackiego i jm. pana Franciszka Rościszewskiego. Którzy talem rotham iuramenti, jaką na przyszłym sejmiku namówiemy, wykonają super fidelem revisionem. Której czas a 1 decembris naznaczamy w roku terażniejszym. W czym honorem, fidem et conscientiam ichm. panów rewizorów jako iuratorum obowiązujemy.

Zabiegając wielkim inkonweniencjom, które się dzieją na sejmikach przy elekcyjach, nominacyjach panów posłów i deputatów, constituimus, aby się nie tylko przy świecach nie odprawowały, ale też aby rękodajni słudzy do nominacyjej nie należeli, tylko ci ichm. bracia w tych województwach contribuentes, na miejscach swoich siedząc, do stołu marszałkowskiego nie chodząc, kandydatów na poselstwa i deputacyje mianowali. Na poselstwa zaś sejmowe constituimus tak, aby nie wszystko jednym dostać się tej funkcyjej mogło, że ci ichm., którzy raz będą na sejm posłami, nie powinni będą na drugi sejm do poselstwa concurrere, chyba aż na trzeci, to jest jeden sejm.

Mając województwa nasze zupełną satysfakcyję względem arend czopowego i szelężnego od j.w. jm. pana wojewody kaliskiego⁹⁵⁰, tedy z kontraktu tegoż czopowego i szelężnego praesenti laudo wiecznemi czasy jm. una cum [315v] successoribus kwitujemy.

Że także jm. pan Przecław Potocki sufficientem uczynił województwom calculatiōnem ze wszystkich za egzaktora swego generaliter podatków i wybranych pieniędzy, tedy praesenti laudo jm. wiecznemi czasy una cum successoribus kwitujemy.

Ponieważ jeszcze na przedsejmowym sejmiku, z którego posłem na sejm jm. pana starostę średzkiego⁹⁵¹ obraliśmy, nie tylko rachunki dostateczne przez jm. w tymże czasie uczynione, na których importancyją sumy własnej kilkudziesiąt tysięcy dla tym prędszego wypłacenia ichm. panom żołnierzom pokazała się, przed kadencyją jeszcze składania podatków wypłaconych, oprócz tego że gratuito, bo sine salario województwom fidelissime służył, ale też wszystkie asygnacyje wypłacone, role regimentowe, registra chorągwi i wszystkie rekwizyta do rąk ichm. panów komisarzów na rachunki deputowanych oddane i przez nichże odebrane, dlatego że konstytucyja sejmu przeszłego już non obligat jm. pana starostę średzkiego do stawiania na Trybunał Radomski, ex ratione rachunku przed sejmem uczynionego, i do rąk ichm. panów komisarzów naszych oddanego, zlecamy ichm. panom komisarzom naszym na Trybunał Radomski z sejmiku terażniejszego deputowanym, żeby z registrami kompanii i rolami regimentów, asygnacyjami wypłaconemi dawno od jm. pana starosty średzkiego odberanymi stanąwszy, in iudicio Tribunalitio Radomiensi ab omni impetitis iuridica in causa fisci, to jest względem wszystkich oddanych podatków i rachunków jm. pana starostę średzkiego evincant. Sumy, które ex calculo jm. proveniunt, jakie teraz deducuntur, et ex ulteriori deducuntur calculatione, która na Komisyyej Śrzeskiej concludetur, zlecamy ichm. panom poborcom województw naszych, aby z miast w podatkowaniu najosobliwszych sumę naprzód 13 694 z rachunku nad perceptę własną jm. wydaną, drugą także sumę na traktament ichm. panom żołnierzom 2500 zł z własnych pieniędzy jm. wyliczoną, także sumę [316] 4 tys., których 250 ratione insolubilium z obudwóch

⁹⁵⁰ *Rafał Leszczyński wojewoda kaliski.* ⁹⁵¹ *Jan Cerekwicki starosta średzki.*

województw i cokolwiek więcej ex ulteriori calculo pokaże się summae concernentis jm., te wszystkie za asygnacjami ichm. panów komisarzy ichm. panom poborcom województw naszych iniungimus jm. panu staroście średzkiemu. A teraz generaliter za egzaktora jm. podatków wybranych i do województw inszych na komisjach importowanych, praesenti laudo jm. pana starostę średzkiego wiecznymi czasy una cum successoribus kwitujemy.

Mając osobliwy respekt na zasługi w. jm. pana podkomorzego wschowskiego⁹⁵², benemerenti w tych województwach concivi nostri, ćwierć nowembrową anni 1683 na chorągiew jm. pancerną przez jm. pana starostę średzkiego⁹⁵³ wypłaconą in rem osoby jego aprobowujemy. Co jednak derogare nie powinno zasługom chorągwi jm. pana [Marcina] Pukaczewskiego za tę ćwierć nowembrową należącą.

Wiedząc, że brat nasz jm. pan [Mikołaj] Zagórski przez ciężką pogańską niewolą do ostatniej przyszedł ruiny, tak dalece, że wioska jego Laskowiec⁹⁵⁴ nazwana solvendo podatku R.P. być nie może, tedy pomienioną wioskę od kontrybucyi tak przeszłych 40 podymnych, jako i na terażniejszym sejmiku uchwalonych laudo praesenti uwalniamy.

Mając kompasją super calamitatem, która padła z nawiedzenia Boskiego na dobra brata szlachcica, concivis nostri jm. pana [Jana] Szczanieckiego przez straszne wichury i grady, tedy od podatków na terażniejszym sejmiku uchwalonych miasteczko jm. Stęszew, Kręplewo, Witowel i Małe Dębno⁹⁵⁵ per praesentem laudum uwalniamy.

Że eadem calamitas dotknęła wieś Prochy⁹⁵⁶ nazwaną, jejm. paniej [Marianny] Rogalińskiej, tedy i ją praesenti laudo od tychże terażniejszych podatków uwalniamy. [316v]

Mając też kompasją nad jm. panem Łukaszem Bardskim, który funditus pogorzał z dworem i stodołami, tedy praesenti laudo od terażniejszych podatków wioskę jm. Sokolniki nazwaną uwalniamy.

Dobra wszystkie wielebnych panien zakonu św. Klary do konwentu gnieźnieńskiego należące, przy prawach z dawna temu konwentowi nadanych i na terażniejszym sejmie przez konstytucją reasumowanych⁹⁵⁷, od wszelkich podatków wolne praesenti laudo konserwujemy.

A że jest sieła już wydanych oschłych asygnacyi, jako to na czopowe i szelężne u j.w. jm. pana wojewody kaliskiego⁹⁵⁸, pierwsza regimentu w. jm. pana starosty kowelskiego na sumę 7500 zł, druga j.w. jm. pana kasztelana wieluńskiego⁹⁵⁹ ludziom na 5 tys. zł, trzecia chorągwi usarskiej j.w. jm. pana wojewody kaliskiego na 2 tys. zł, czwarta regimentowi j.w. jm. pana wojewody ruskiego⁹⁶⁰ na sumę 30 tys. zł, piąta zaś w archidiecezyi gnieźnieńskiej chorągwi usarskiej j.w. jm. pana wojewody ruskiego na 7650 zł, szósta w diecezji poznańskiej chorągwi usarskiej j.w. jm. pana wojewody kaliskiego na 5615 zł, siódma także w diecezji poznańskiej chorągwi pancernej w. jm. pana podko-

⁹⁵² Jan Łącki podkomorzy wschowski. ⁹⁵³ Jan Cerekwicki starosta średzki. ⁹⁵⁴ Laskowiec, wieś w pow. konińskim. ⁹⁵⁵ Miasteczko Stęszew i wsie Kręplewo, Witowel, Dębno Małe w pow. poznańskim. ⁹⁵⁶ Prochy, wieś w pow. kościańskim. ⁹⁵⁷ Konstytucja sejmu 1685 r. „Reasumpcyja praw w.w. pannom gnieźnieńskim zakonu św. Franciszka” (Vól. leg., t. 5, s. 353). ⁹⁵⁸ Wojciech Urbański kasztelan wieluński. ⁹⁵⁹ Rafał Leszczyński wojewoda kaliski. ⁹⁶⁰ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny.

morzege lwowskiego⁹⁶¹ na 5040 zł, ósma regimentowi jm. pana stolnika inflanckiego⁹⁶² w archidiecezycznej gnieźnieńskiej na sumę 15 810 zł. Tedy te wszystkie asygnacje przed inszemi przyszlęmi asygnacyjami ichm. panom poborcom [317] województw naszych praesenti laudo wypłacić iniungimus.

Ponieważ nam J.K.M. p.n.m. przez ichm. panów posłów naszych względem tej niesłusznej ceł egzakcyi w województwach naszych miłościwie deklarować raczył, że o nich nie wie, oraz to regia autoritate sua w. jm. panu podskarbiemu nadwornemu koronnemu⁹⁶³ imposuit, aby w tym pisarzy skarbowych upomniął, żeby te więcej niesłuszne nie były egzakcje, tedy insistendo declarationi ichm. panów posłów na sejmie przeszłym w konstytucyją jest wprowadzony, totaliter praesenti laudo abrogujemy, a według instruktarza anni 1677 cła wydawać kupcom zlecamy.

Na Trybunał Radomski obraliśmy ichm. panów komisarzów z województw naszych, jm. pana [Jana] Morawskiego i jm. pana Jana Malechowskiego, którzy nam według konstytucyj sejmku blisko przeszłego ratione quantitatis wojska postanowiony, adimplebunt mentem pewnej całej R.P. zgody, ile też doskonałą quam diligenter likwidacją uczyniwszy, generalną według komputu terażniejszego wojska in opera belli zostającego, o którym mówią, że go i połowy nie masz, przyniosą na sejmik przyszlę generalną repartycją.

Że zaś z przeszlosejmowej repartycej wielkiego spodziewamy się decessu, tedy z niej ćwierci te sobie ichm. panowie wojskowi w województwach naszych miane, aby do inszych województw, ziem do zapłacenia przeniesione, ichm. panowie komisarze nasi pro sua dexteritate connotabuntur, względem tak piechoty wybranieckiej, jako jest R.P. fructus, a plenum województwa nasze na sejmiku informabunt, w czym honorem, fidem et conscientiam [317v] ichm. obowiązujemy. Którym na traktament po 2 tys. każdemu naznaczyliśmy.

Ponieważ należy nam względem repartycji wojska na słusznej informacyj ijm. panów komisarzów na Trybunał Radomski wyprawionych, abyśmy mieli koekwacyję z całą R.P., wojsku dobrze zasłużonemu na dalsze ćwierci quantitatem certam uchwalenia podatków wiedzieć mogli, tedy sejmik ten pod dyrekcją terażniejszego jm. pana marszałka koła naszego in ordine podatków, które et necessitate videbuntur, na pierwszy poniedziałek po Oktawie Bożego Ciała w roku przyszlęm 1686 limitujemy⁹⁶⁴. Które to postanowienie nasze jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów podać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, die 5 novembris a. D. 1685.

Piotr Jakub z Paradyża Bronisz marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

⁹⁶¹ Aleksander Stefan Chodorowski podkomorzy lwowski. ⁹⁶² Otton Ernest Rappe stolnik inflancki, pułkownik J.K.M. ⁹⁶³ Michał Florian Rzewuski podskarbi nadworny koronny. ⁹⁶⁴ 24 czerwca 1686 r.

35. Sejmik z limity w Środzie, 24 czerwca – 1 lipca 1686 r.

Sejmik zerwany.

1. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 24 czerwca 1686 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 85 – oryginał.

Die 24 iunii. Zaczął się sejmik relationis w Śrzedzie ex limitatione, który szedł felicibus initiis zgodnie, pod dyrekcją dawnego marszałka pana [Piotra Jakuba] Bronisza. Tandem zerwany die 1 iulii przez jm. pana Malchra Gurowskiego starostę wałecznego, posła sejmu przeszłego, który nie chciał czynić protestacyjej przeciwko niektórym konstytucyjom, jako i przeciwko kwitowi pana podskarbiego koronnego⁹⁶⁵.

2. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście do Stanisława Jana Jabłonowskiego wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego – Wschowa, 14 września 1686 r.

Rp. AGAD, APP 163a, t. 12, s. 558-559 – kopia: Copia listu do jm. pana wojewody ruskiego de data w Wschowie 14 septembris 1686.

[...] Zerwanie sejmiku in absentia mea przeszłego⁹⁶⁶ wielkich narobiło tu trudności et collisiones, że się tego publice mścić myślą, takie między domami zawzięły się niechęci. [...]

⁹⁶⁵ Marcin Zamoyski podskarbi wielki koronny. ⁹⁶⁶ Autor listu donoszącego o zerwaniu sejmiku deputackiego 9 września 1686 r. pisze w tym fragmencie właśnie o również zerwanym sejmiku z limity w dniu 24 czerwca 1686 r.

36. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1686 r.

Sejmik zerwany.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 188-189).

1. Informacja o sytuacji przed sejmikiem w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Stanisława Antoniego Szczuki regenta kancelarii koronnej – b.m., 3 sierpnia 1686 r.

Rp. AGAD, APP 163a t. 12, s. 567-569 – oryginał.

^a, 3 augusti 1686.

Monsieur.

Doszedł mi list w.m.m. pana dziś de 30ma iulii z obozu, bardzo mi dziwno, że tam jeszcze jm. pan kasztelanie non comparuit, który równo ze mną ze Lwowa wyjechał, przez którego posłałem meo vili iudicio K.J.M. potrzebne scienda i około sejmiku śrzedzkiego potrzebną refleksyją, aleć podobno evanescet moje consilium, kiedy późno dojdzie K.J.M. Bo już bardzo blisko sejmik deputacki, na który i mnie zbieżać będzie bardzo operosum. [...]

^a informacja o miejscu napisania listu nieczytelna z powodu naderwania strony

2. Informacja o sytuacji przed sejmikiem w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Stanisława Antoniego Szczuki regenta kancelarii koronnej – Jarosław, 23 sierpnia 1686 r.

Rp. AGAD, APP 163a t. 12, s. 541-543 – oryginał.

Z Jarosławia, 23 augusti 1686.

Monsieur.

Wyjeżdżając stąd dnia jutrzejszego daję te kilka liter do w.m.m. pana na tuteczną pocztę, bo już nie będę miał commoditatem pisania, chyba ze Śrrody na poznańską [pocztę], bo tu na drodze nigdzie na pocztę nie napadnę. Już przecież na sejmik zjadę, tagem się z czasem porachował, gdzie omnimode starać się będę aby obmyślona być mogła płaca wojsku. Cokolwiek tam stanie niemieszkanie oznajmię. In omnem

przecież casum przypominam uniwersał sejmikowy, bo inquantumby nie mogło się wyperswadować, aby teraz uchwalili podatki, przecież by przygodził się sejmik, azażby na szczęśliwsze napadło się godziny. Pisałem ja już kilka razy w tej materii do w.m.m. pana, ale że listy giną, dlatego powtarzam. Przy Ptyzanie wzięli do Kamieńca Turcy excerpt z listu Galiczyńskiego do mnie pisany [542], z którego nauczyć się mogli, jako Moskwa ofiarują się przeciwko pogaństwu. Com do Galiczyzna pisał, posłałem kopią w.m.m. panu, nie wiemże czy dojdzie, i jakośmy stanęli z posłannikiem moskiewskim, wypisałem. Gorąco proszę w.m.m. pana, abyś mi chciał oznajmić, kiedy i kędy mam się spodziewać confirmationem pactorum, bo i K.J.M. i Królowej jejm. obiecałem zjachać na ten czas.

Pana starostę ujskiego⁹⁶⁷ przypominam w.m.m. panu i mój konsens ad cedendum. W konfidencyi w.m.m. panu powierzam, że o córkę moję zachodzi staranie przyjaciół na jm. pana wojewodzica kaliskiego⁹⁶⁸ i jeżeli videbitur Królestwu ichm. dać ją za niego, życzyłbym sobie choć tym małym ozdobić go tytułikiem. Cokolwiek mi w.m.m. pan wyświadczyś łaski, non in ingratum collocabis. Zostawam zatem za tym powolnym w.m.m. pana bratem i sługą

Grzymułtowski w[ojewoda] pozna[ński] m.p.

[543] PS. Że mi tędy przypadła droga, zabawiłem tu dwa dni, chcąc się przypatrzeć jarmarkowi tutecznemu, ale nie masz co widzieć absolute nic na nim nie masz, ani koni, ani towarów. Piniądze in immensum wyniosły górę, a zatym i towary. Kupcy płacą talery po półosma zł, czerwone zł po 14, ale też chatłas florencki po 14 zł. Przecieżem się tu jednej rzeczy nauczył, którą in parte tylko, ale nie tak doskonale wiedziałem, jako znacznie na komorze wielkopolskiej oszukiwają R.P. Same sukna zapłacą tamecznej komory celną arendę.

3. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1686 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 86 – oryginał.

Sejmik deputacki zerwany malitiose przez pana Jana Łackiego podkomorzego wschowskiego.

⁹⁶⁷ Andrzej Gembicki starosta ujsko-piński. ⁹⁶⁸ Ostatecznie do małżeństwa z wojewodziecem kaliskim (zapewne Stanisławem Leszczyńskim) nie doszło. Jedną córką Grzymułtowskiego – Anna Kazimiera, była żoną Władysława Czarnkowskiego, druga, Katarzyna – Andrzeja Gembickiego podkomorzego poznańskiego i starosty ujsko-pińskiego.

4. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Stanisława Antoniego Szczuki regenta kancelarii koronnej – Stępushow, 14 września 1686 r.

Rp. AGAD, APP 163a, t. 12, s. 557 – oryginał.

W Stępushowie, 14 septembris 1[686]

Monseigneur.

Już też tandem z domu własnego mego (za co niech będzie Imieniowi Boskiemu chwała), daję te kilka liter do w.m.m. pana, co się z sejmikiem śrzedzkim stało. Z kopii listu, którą posyłam, patebit w.m.m. panu, której proszę abyś nikomu per copias nie udzielał, gdyż są tego potrzebne in futurum rationes, tylko samemu K.J.M. dla informacji przeczytał.

Wyglądam od w.m.m. pana wiadomości, jako prędko i gdzie K.J.M. zechce uczynić confirmationem pactorum z Moskwą, gdyż natenczas lubom bardzo sfatygowany, i konie mam znużone, przybiegłbym na inszych koniach, którem był prosto z Litwy na Warszawę posłał. Zostawam zatym powolnym w.m.m. pana bratem i sługą.

Grzymułtowski w[ojewoda] poznań[ski] m.p.

Copia na drugiej stronie.

5. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Stanisława Jana Jabłonowskiego wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego – Stępushow, 14 września 1686 r.

Rp. AGAD, APP 163a, t. 12, s. 558-559 – kopia: Copia listu do jm. pana wojewody ruskiego de data w Stępushowie 14 septembris 1686; kopia dołączona do listu Grzymułtowskiego do S.A. Szczuki, zob. wyżej.

Z jaką moją fatywą zbiegłem na sejmik, szerzyć się nie chcę, sufficit rok w domu nie bywszy, recta do Śrżody jachałem, chcąc tam cooperari, aby wojsku deservita była obmyślona zapłata, ale in irritum poszły moje i wszystkich inszych koło tego operantium studium i conatus.

Sejmik deputacki sine ulla ratione, prawie sine fronte zerwał pan podkomorzy wschowski⁹⁶⁹, że i marszałka obierać i listu K.J.M. oddać nie przyszło. Miałem przecież nadzieję, że drugiego dnia, kiedy przypadł ex lege terminus electionis deputatów

⁹⁶⁹ Jan Łącki podkomorzy wschowski.

na Trybunał Radomski⁹⁷⁰, miało to corrigi, aleć i tam spes mię fefellit. Proponēbam pericula, dawałem rationes z których wypisowaniem nie szerzę się. Nadmienilem o liście K.J.M., pomagali mi tego wszyscy prawie proceres, trzymaliśmy to dosyć długo, aż dopiero opuściliśmy ręce, kiedy jm. pan cześnik wschowski⁹⁷¹, his formalibus przysięgł w kole: „Na Boga i życie w Niebie przysięgam, że na podatki nie pozwolę, ani na tym, ani na żadnym inszem sejmiku, chyba na relationis, obaczywszy jakie prawa staną, które wszystkie na przeszłym sejmie pogwałcone”. Ręczono na to: „Wszageś w.m. był posłem, czemu żeś ich gwałcić pozwalał?” List zatym K.J.M. suppraessi, ani żadnej o nim czynilem więcej mencyi, nie chcąc pańskiej prostytuować [559] powagi. Będzie tedy jm. pan cześnik nowy legum Poloniarum legislator, jako kiedyś Solon⁹⁷² rzymskich, albo Licurgus⁹⁷³ greckich. A interim Respublicae zostaje sine consiliis i wojsko bez płacy, żal się Boże. Ja już sejmikom dixi vale i będzie pono takich więcej.

Zerwanie sejmiku in absentia mea przeszłego wielkich narobiło tu trudności et collisiones, że się tego publice mścić myślą, takie między domami zawzięły się niechęci.

W tym w.m.m. pana przestrzegam, abyś się nie spuszczał nic na to, abyś miał najmniejszą particulam mieć z tych województw na zasługi ludzi swoich przed sejmem etc.

6. Informacje o sejmiku w liście Hieronima Ponińskiego cześnika wschowskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego –
Poznań, 16 listopada 1686 r.

Rp. AGAD, AZ, rkp. 483, s. 118-119 – oryginał.

[...] Co zaś do udania mnie do królestwa ichm. niesłusznie, Bóg zna cierpieć, bo jeżeli co mówieli na sejmiku, mówieli to, co właśnie należało do obrony R.P. i praw naszych, ale żebym miał directe do państwa mówić, tego mi nikt cnotliwy nie zada. Co to szafuramstowie[?] co nic nie robą na sejmikach, [119] tylko poczcziwość szlachecką notują, a nie mając się czym przysłużyć, biorąc za to corocznie pensyje, żeby szalbie-rowali, choć się i o tym nie śni, to oni opisują, ile kiedy im się jeszcze nie powiedzie w promowaniu na sejmikach czego się podjęli. Najlepiejby państwo plotkom nie wierzyli, to by państwo do poddanych swoich mieli konfidencyją, a poddani do państwa, a tym szalbierzom pensyje nie dawać, toby było arcy dobrze, u nas w Polsce jest komu z łaski Bożej dać, ile przy tak gęstych kampaniach, którzy krew leją za całość R.P. i dostojęństwo Królestwa ichm. aleć o tym da Pan Bóg więcej, kiedy będę miał ten honor ścisnąć za nogi w.m. pana dobrodzieja, bo i żal nie dopuszcza więcej pisać, starając się przez wiek swój tam in sago, quam in toga, żebym zawsze w poczcziwości żył, wylałem

⁹⁷⁰ Ten zapis potwierdza istnienie zwyczaju, że dzień po sejmiku deputackim szlachta wielkopolska dokonywała wyborów deputatów na Trybunał Skarbowy Radomski. Był to załączek przyszłych sejmików gospodarskich. Opór cześnika wschowskiego może świadczyć o braku zgody na uchwalanie podatków poza zwyczajowo zajmującymi się tym sejmikami relacyjnymi. ⁹⁷¹ Hieronim Poniński cześnik wschowski. ⁹⁷² Solon, ateński mąż stanu, poeta i prawodawca. Wskazanie go jako prawodawcy rzymskiego nie najlepiej świadczy o poziomie wykształcenia autora listu w zakresie historii starożytnej. ⁹⁷³ Likurg, prawodawca i twórca ustroju Sparty.

i ja nie jedną ciekwę krwi na usługę R.P., jako i teraz drudzy, a przecie respektu nie masz, ale owszem, więcej niesmaków i często one ponosić muszę. [...]

7. *Uniwersał Jana III, informujący o opóźnieniu zwołania sejmu i ponagląjący do wypłacania zaległych podatków – Lwów, 2 stycznia 1687 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Kalisz 298, s. 577-577v – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Gen. Stanisław Wolski w dniu 15 lutego 1687 r. [Sabbatho post Dominicam Quinquagesimalem proxima a. D. 1687].*

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski, czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw do wiadomości podajemy. Takeśmy się dobru pospolitemu, sprawom powszechnym i publicznym oddali potrzebom, że nie częstokroć, ale zawsze siebie i zdrowia własnego zapominać przychodzi, aby tylko błogo było miłej ojczyźnie i w niej wszystkim do ojcowskiej naszej należącym opatrności. A to i teraz prawie nic nie spocząwszy, po ciężkich dalekiej i głębokiej kampanii pracach, jak prędko się liczniejszy zgromadzić mógł senat, na tym miejscu stanęliśmy nie innym końcem, tylko abyśmy się byli o terażniejszych ekspedycyji moskiewskiej i wielu innych zachodzących publicznych interesów porozumiewszy koniunkturach, czas przyszedłmu naznaczyli sejmowi. Na który lubo bez wytechnienia i spoczynku w drogę przykrą i daleką jużśmy byli gotowi, ale gdy z wielkich, poważnych i nieodbitych racyi (które się chyba na samym sejmie odkryć mogą) wszytkiej gromadnej radzie przy boku naszym natenczas będącej, zgodnymi i jednostajnymi zdało się sentencyjami, aby w dalszy czas, ile kiedy jeszcze według prawa zupełnych dwóch lat nie dociekl, przenieść i odłożyć. Tedy my zabiegając wszelkim opacznyim tłumaczeniom, o które więc i w najświętszych rzeczach nie trudno, żeby tego inaczej złośliwy jaki geniusz nie pociągał, co się prawdziwym i istotnym końcem dla szczególnego dobra pospolitego czyni, wszytkich przestrzegamy i miłością miłej ojczyzny obowiązujemy, aby temu nie inaczej wierzyli, tylko że się to dzieje dla pomienionych wielkich refleksyi, na fundamencie żarliwości o powszechne dobro zachodzących, a nie dla żadnego ubliżenia ojczystych praw, ani naruszenia swobód, ani wolności, które z życiem własnym poważamy.

A że za takowym oddaleniem się sejmu w niejaką się zda wchodzić odwłokę zasłużonej płacy rycerstwa, ile z tej uchwały sejmowej po większej jeszcze części w województwach i ziemiach [577v] niektórych na zasługi swoje krwawe i pracowitemi, dalekich i głodnych kampanii trudami zalecone, doczekać się należytego nie może ukontentowania, tedy nie rozbudzając żadnej, lubo by się słusznie zażyć mogła, kompasyjey, ale tylko winną i prawem uchwaloną przypominając zapłatę, ojcowsko i gorąco upominamy i zalecamy, aby uchwała sejmowa winami Trybunału Skarbowego Radomskiego

obostrzona, nie była tak lekkiego poważenia, żeby się to kiedy miało odkryć arkanami, że ni sejm, ani Trybunał najwyższej powagi wydolać nie mogą zawziętym fato quodam w tej ojczyźnie publicznym zawodom, ale raczej, aby się wszyscy jak najpilniej starali, gdziekolwiek niewypłacone zostają zasługi, jakoby dla utrzymania sejmowej powagi, dla rządu powszechnego, dla samej sprawiedliwości, krwawym zasługom winnej, dla uwarowania się nienagrodzonych nigdy R.P. zawodów, punktualność i skutek uchwały sejmowej jak najprędzej nastąpić mógł i według ordynacyjej Trybunału Radomskiego, założonych prawem uchodząc rygorów, pomyślna wojsku obmyślona była satysfakcja.

Deklarujemy przy tym, iż w monecie i w onej walorze, tak jak się już dawniejszemi naszymi wyraziło uniwersałami, żadna nie ma być wariacyja i odmiana, ale tak jako prawo opisało udawanie i zażywanie onej we wszystkim było zachowane, pod winami na przestępników prawa opisanymi.

Co wszystkich, komu należy, wiadomości aby jak najprędzej dojść mógł, uniwersał ten nasz po grodach i parafiach publikować rozkazujemy. Na co dla lepszej wiary ręką się własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć zleciliśmy. Dan we Lwowie, dnia 2 miesiąca stycznia r. 1687, panowania naszego 13 r.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka regent koronny m.p.

8. *Informacje o opóźnieniu zwołania sejmików w liście Jana III do Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego – 10 kwietnia 1687 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 422, s. 61 – kopia:* Do w. wojewody poznańskiego 10 aprilis.

W., uprzejmie nam miły. Opowiedział nam to wszystko ur. nasz regent koronny⁹⁷⁴, cokolwiekeś do niego pro solita prudentia et more in publicum wyraził. Sejmiki gotowiśmy byli wydać, tak jakoby się najlepiej było e Republica zdało, ale że in variis sensibus et dubiis nie wiedzieć czego się było trzymać, satius videbatur sequi desideria własnych województw, jako które i na kiedy potrzebować będzie uniwersałów. [...]

⁹⁷⁴ Stanisław Antoni Szczuka regent koronny.

37. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1687 r.

Sejmik zerwany.

1. *Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1687 r.*

Rp. BUW, rkp. 47, s. 87 – oryginał.

Sejmik deputacki zerwany, nie dopuszczali zagajać panu Rafałowi Leszczyńskiemu wojewodzie poznańskiemu ob incompatibilitatem województwa poznańskiego ze starostwem wschowskim. Casus contradictionis był pan [Andrzej] Mieszkowski podsędek poznański, pan Adam Kwilecki. Ja nie byłem na tym sejmiku.

2. *Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1687 r.*

Rp. BUW, rkp. 47, s. 87 – oryginał.

W tym roku narwało się siła sejmików deputackich, tak dalece, że na pierwszej sesyjce w Piotrkowie nie było tylko dziewięci deputatów świeckich. [...] Średzki zaś sejmik zerwał się na tym, że nie dopuszczano zagajać sejmiku panu Rafałowi Leszczyńskiemu wojewodzie poznańskiemu, ex quo nie puścił starostwa wschowskiego sądowego, a prawo denunciavit incompatibilitatem dygnitarstwa senatorskiego z starostwem sądowym w jednym województwie. Najpierw odezwał się z tym jm. pan [Andrzej] Mieszkowski podsędek poznański.

3. *List Joachima Scultetusa radcy dworskiego i kameralnego, mistrza kamery nowomarchijskiej, do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat planowanego poselstwa stanów wielkopolskich do króla z żądaniem zwołania sejmu w styczniu lub lutym 1688 r. oraz wiadomością o zerwaniu ostatniego sejmiku w Środzie przez szlachtę, sprzeciwiającą się łączeniu przez Rafała Leszczyńskiego urzędów wbrew prawu o inkompatybilnościach – Poznań, 26 września 1687 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen), Nr. 27 e, Fasz. 8, k. 83-85v – oryginał.

[Den]16./26. Septembris 1687

Durchlauchtigster Churfürst, Gnädigster Herr,

Wiewol ich meine anhero Reÿse dergestalt zu beschleunigen gesucht, daß ich gestern den 24. dieses stilo novo alhier zu Pohnen in termino commissionis, mit Aufschluß des Thores erschienen, undt mich sofort beÿ den polnischen Herren Commissarien anmelden laßen⁹⁷⁵. So befinde doch nun mehr fast soviel, daß abermahl auß dem Handel nichts werden dürffte, weil der kayserliche Commissarius Baron Niehardt⁹⁷⁶ gestern mit einem Expressen auß Wien an hiesigen Castellan und nominirten Woÿewoden von Calisch⁹⁷⁷ geschrieben, wie ihm unmöglich fiele, vor dieses mahl alhier in termino zu erscheinen aldort [83 v] ihm beÿ seiner Ankunfft soviel zu verrichten vorgefallen [...].

[84] Ob aber der Reichstag in diesem Jahre vom Könige noch angesetzt werden [84v] dürfte, daran zweÿfeln die vornehmsten dieser Woÿwodtschaft. Sie haben zwar resolviret gehabt, nach geendigter Seÿmick zu Schroda, zweÿer Deputirte auß ihrem Mittel an den König Expresse zu schicken undt die Ansetzung des Reichstages in Januario oder Februario zu urgiren, es hatt sich aber dieser Landtag dahero fruchtloß zerschlagen, daß die Noblesse hiesiger Woÿwodtschaft, sich geweigert den Calischen Woÿwoden (Graffen Lescziński) alß Poßnischen Woÿwoden⁹⁷⁸ zu agnosciren, es sey dan daß er zuvor die gerichtliche Starostey Fraustadt fahren laßen, weil es incompatibilia sein, auch wieder die leges fundamentales leuft, an einem Ohrt Woÿwodt sein undt auch zugleich in selbigen eine gerichtliche Starostey besitzen⁹⁷⁹. Welcher dieser

⁹⁷⁵ Joachim Scultetus przybył do Poznania na obrady komisji menniczej. Jego przyjazd do Wielkopolski krótko po zerwaniu sejmiku deputackiego świadczy o tym, że strona brandenburska nie interesowała się zbyt tym rodzajem zgromadzeń szlacheckich. ⁹⁷⁶ Johann Baptista von Neidhard, baron, przedstawiciel cesarza Leopolda I w komisji menniczej w Poznaniu. ⁹⁷⁷ Chodzi o Wójciecha Konstantego Brezę, dyrektora poznańskiej komisji menniczej zajmującej się koekwacją, czyli zrównoważeniem monety polskiej z państwami sąsiednimi. ⁹⁷⁸ Mowa o Rafale Leszczyńskim, który krótko przed 14 lipca 1687 r. awansował z urzędu wojewody kaliskiego na stanowisko wojewody poznańskiego. ⁹⁷⁹ Chodzi o zakaz łączenia urzędu wojewody poznańskiego z funkcją starosty wschowskiego, który posiadał kompetencje sądowe. Rafał Leszczyński był starostą wschowskim od 10 października 1669 r. aż do 24 marca 1688 r., kiedy to scedował starostwo Hieronimowi Ponińskiemu.

[85] aber nicht resigniren wil undt dem ansehen nach auch von Hoffe dabey mainte-
nirt werden dürfte, undt ist dieses ein Mittel, wodurch noch viel Landttäge in Groß
Pohlen sich fruchtloß zerschlagen undt der Reichstag aufgehalten werden kan.

Die Post auß dem Lager hatt mitgebracht, daß die Belagerung vor Kaminiec⁹⁸⁰ auf-
gehoben worden. [...] [85v] Der General von Groß Pohlen⁹⁸¹ ist schon gestern von hier
auf eines seiner Gutter, unferne von hinnen gangen undt hatt Verlaß genommen, mor-
gen wieder hier zu sein. Im Fall er aber nicht kommen solte, werde ich mich zu sel-
bigen Herren machen, undt das was von E. Churfürstl. Durchl. wegen des zu Cüstrin
vor inhaftirten Schützens, mir gnädigst committiret, zum Stande zu bringen suchen.

Im übrigen empfehle E. Churfürstl. Durchl. ich in des alwaltenden vaterlichen
Obacht zu langem Leben undt glücklicher Regierung zu dero beharlichen Gnade aber

E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigster gehorsambster Diener J. Scultetus

Pohsen, den 16./26. Septembris 1687

4. Informacja o zerwaniu sejmiku i obawach o losy zbliżającego się sejmiku
przedsejmowego w liście Aleksandra Przyjemskiego chorążego kaliskiego
do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego –
Kromolice, 20 października 1687 r.

Rp. AGAD, AZ 483, s. 211-212 – oryginał.

[...] Na sejmik [przedsejmowy] spodziewamy się uniwersałów, o który się bardzo boję.
Taż materyja co i przedtym sejmik deputacki zatrudni. [...]

⁹⁸⁰ Kamieniec Podolski. ⁹⁸¹ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski.

38. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 16 grudnia 1687 r.

Sejmik zerwany.

1. *Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Żółkiew, 15 listopada 1687 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Wschowa 181, k. 160 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Mateusz Pruszek 28 listopada 1687 r. [feria 6 post festum Sanctae Catharinae Virginis proxima a. D. 1687].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 298, s. 674 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 81-82 – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Kościan 125, k. 51 – oryginał.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 5, s. 56 – tylko krótki fragment.*

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, mianowicie wielbnemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Ugadając całości praw ojczystych, których konserwacją usilną zawsze pieczę i staraniem complectimur, tudzież życząc, aby R.P. arbitrio sui consilii reddita i niewczasom naszym za jednostajną zgodą ichm. panów rad obojga narodów przy boku naszym zostających, umyśliliśmy sejm walny ordynaryjny sześćniedzielnny złożyć w Grodnie iuxta legem novellam na dzień 27 miesiąca ianuarii w roku przyszłym 1688, et ad eum effectum sejmik uprzejmościom i wiernościom waszym na miejscu zwyczajnym w Środzie na dzień 16 miesiąca grudnia w roku przypadający, a generał wielkopolski województw według prawa i zwyczaju dawnego w Kole na dzień 13 miesiąca ianuarii składamy i naznaczamy, obtestando per amorem communis patriae, abyście uprzejmości i wierności wasze, odłożywszy wszystkie inne materije, które by przeszkodą jaką albo zwłoką być miały, ur. posłów swoich tak dostatecznie instructos, stosując się in unione animorum do instrukcyje od nas podanej wyprawili, jakoby skutecznie necessaria salutis publicae w radzie powszechnej providowane być mogły.

Co wszystko uprzejmościom i wiernościom waszym ku ojczyźnie miłości poruczywszy, onymże dobrego od Pana Boga zdrowia i pomyślnego consiliorum eventum życzymy. Ażeby ten uniwersał wszystkich wiadomości doszedł, ręką naszą podpisany

i pieczęcią koronną stwierdzony, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować i obwołać rozkazujemy. Dan w Żółkwi, dnia 15 miesiąca listopada r. P. 1687, panowania naszego 16 r.

Jan Król

Locus sigilli

Krzysztof Taranowski krakowski, warszawski kanonik, J.K.M. sekretarz m.p.

2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe –
Żółkiew, 25 listopada 1687 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 422, s. 220-221 – kopia: Do urodzonych listy na sejmiki antekomicjalne.
Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ rkp 935, s. 31-31v.

Ur, wiernie nam miły. Gdy się wszystkie publiczne tej miłej ojczyzny sprawy i jako zawsze, tak i od przeszłego sejmu curis nostris et sollicitudine tenerrime qua domi, qua foris piastowane zapatrują, już de natura legis na sejmową obradę i niby de gremio opatrności naszej ojcowskiej ad universalem stanów tej R.P. providentiam zstępują. Nie godzi się inaczej, tylko tymże naszym usiłowaniem, które in patrios zwykliśmy effundere usus i teraz prosequi rationes publicas, zalecając cnym tej Korony synom, aby reflektowawszy się na wszystkie tak ojczyste, jako i całego chrześcijaństwa koniunktury, id unicum agent, quomodo sit bene patriae. Do czego że wierność twoja może prudentia et activitate laudabili contribuere, gorąco żądamy, abyś na sejmik własny antekomicyjalny, uniwersalami naszymi złożony, zjachawszy, poparł desideria publica. A te nie są inne, tylko obrady swoje in unione animorum zaczawszy, na tym skończyć. Czego sława, imię polskie, parta gestaque decora już za szczęśliwego panowania naszego, [421] a na koniec dźwigające się spod opresyje pogańskiej całe chrześcijaństwo i chwala Boża potrzebują. Co gdy tak skutecznie wierność twoja w sercu swoim ułożysz, jako my sollicite per amorem patriae życzymy, nie wątpimy, że prosperrimam rady publicznej odbierać będziemy consolationem. Której unice nam i R.P. vovendo. Dobrego etc.

3. List Jana III do szlachty na sejmiki przedsejmowe –
Żółkiew, 25 listopada 1687 r.

Rp. Bibl. Łop., rkp. 857 – oryginał adresowany do Tyburcego Żórawskiego.

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Ur., wiernie nam miły. Jako od pierwszych panowania naszego początków całość i konserwacja praw i swobód ojczystych na zjednoczonej civium radzie i wspólnej zgodzie pokładaliśmy, tak i na ten czas za zgodą panów rad przy boku naszym zostających, składając sejm walny w Grodnie na dzień 27 ianuarii, a sejmiki na dzień 16 miesiąca grudnia na miejscach zwyczajnych, gorąco żądamy wierności twojej, abyś solita activitate, stosując się do instrukcyje od nas podanej pro innata ku ojczyźnie teneritudine cooperari zechciał do zjednoczenia civium jak najskuteczniejszego w tym wszystkim, czego miłość ojczyzny, potrzeba R.P., ekspektacja całego chrześcijaństwa, a osobliwie exigentia zapłaty winnych ćwierci wojsku zasłużonemu praestolantur. Co doświadczonej wierności twojej ku nam i ojczyźnie życzliwości poruczywszy, onemuż dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Żółkwi, dnia 25 miesiąca listopada r. P. 1687, panowania naszego 14 r.

Jan Król

‡ 4. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – listopad 1687 r.

Rp. 1 Bibl. Oss., rkp. 242, s. 190-198 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300, 29 189, k. 514-518v; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 181, nr 155;

Rp. 4 Bibl. Czart., rkp. 422, s. 221-232; **Rp. 5** Bibl. Kórn., rkp. 384, s. 102 i nn.

Instrukcja J.K.M. na sejmik przedsejmowy sejmu grodzieńskiego sześćniedzielnego ordynaryjnego dana z kancelaryjej wielkiej koronnej dnia ^a miesiąca listopada r. P 1687 indictis.

Choćby J.K.M. p.n.m. przez wrodzoną wspaniałość i wielki swój umysł chciał zamilczeć, nie może się to jednak bez skazy wdzięczności utaić, że za wszechmocną łaską i szczególną opatrnością Boską, dni jego panowania, królewskich sprawowanie rządów i wszystkie dzieła nic inszego w sobie nie mają, tylko consulere patriae, orbi quietem, saeculo pacem dare.

Ta sama wielkiej części sił chrześcijańskich społeczność, stateczną związana przysięgą, albo debellare superbos et detrudere tyrannos, albo przynajmniej państwa, kościoły i Wiarę Chrystusową spod udzielności pogańskiej na większą wynieść swobodę i bezpieczeństwo. Izaliż opera manuum J.K.M. p.n.m. nie głosi.

Te recentes exuviae miast, fortet, królestw i zwycięstwa colligatorum cóż inszego są, jeżeli przykłady naśladowania czynów J.K.M. p.n.m. sic primus bella Christi docuit, ut universi triumpharent. Sam z szczęścia swego zrzucony i przytarty nieprzyjaciół, nikogo inszego, tylko J.K.M. p.n.m. domitorem fortune, a wszystkich klęsk swoich auctorem wywoływa. Z tych samych na koniec zebranych od przeszłego sejmu momentów nie inszy się skład pieczołowania jego pańskiego in publicum znajdzie, tylko ut optimum principem impletet sui obliviscatur.

Pierwszej zaraz kampanijej, po ciężkich przeszłego [191] sejmu pracach, zaległej niezdrowiem swoim, jakim usiłowaniem, mężnością i odwagą wetować raczył, na budziacką zabrawszy się ekspedycją, musi to nie terażniejsza tylko, ale i wiekopomna ogarnąć pamięć.

Po odebranych, poprzysiężonym wołoskich panów w Jassach na imię pańskie poddaństwie, przeszedłszy puste, bezludne, owszem już i bez powietrznego ptastwa kraje, tam polskie stawiał obozy, gdzie jeszcze kopytem końskim nie dotarł był żaden, tam gdzie i noclegów nawet nie było czym znaczyć, chyba mogiłą, albo dolinami, bo nec urbs, nec urbi locus aderat. Na tych się już polach mężnemu sztykować dostawało rycerstwu, na których snadź będąc ów rzymski wygnaniec, o nich właśnie napisał: „*Tristia deformes pariunt absinthia campi, terraque de fructu, quam sit amara docet*”⁹⁸².

Nie sprzykrzył sobie przez milion niebezpieczeństw w pogańskie kraje drogi bez gościńca, za samemi się tylko prutowemi udając zakrętami, nie tak, jako podróżny mógł skazować index, ale jako wodny prowadził element.

I co więc o wojennikach *per metaphoram* powiedziano, „*per medios ire sueti ignes*”, to tu w rzeczy samej J.K.M. p.n.m. krom nieznośnych słonecznych upałów, bez jednej dżdżystej krople, przez wszystkie kampanie w ustawicznych trzciniach i trawach ogniach, w dymach i w mglistej kurzawie częściej niż w wolnym powietrzu, *aestus diei et pericula rerum* wytrzymując, chciał nieprzyjaciela męstwem imienia polskiego tam dosiądz, znaleźć i zetrzeć, gdzie jako Hydry jakie mnożąc się, *repullulant* na wnętrzości tej ojczyzny, budziackie, białogrodzkie, Małego i Wielkiego Nahaju ordy, aby był tym samym i Kamieńcowi wszelką, nie tylko odciął, ale zgubił nadzieję posiłków i państwu swoim wieczne od tamtej ściany sprawił uwarowanie.

[192] Życzył w tym wypełnić to, co kiedyś ów wielki nieśmiertelnej pamięci [Stanisław] Żółkiewski, kanclerz i hetman wielki koronny, dziad J.K.M. ostatnim listem swoim K.J.M. Zygmuntowi na odwrócenie pogańskich niebezpieczeństw do uwagi podał. Ten na potłumienie ciężkiego, pogańskiego sąsiedztwa nie inšy znajdował sposób, tylko ojczyźnie życzyć, aby się był kiedykolwiek urodził cny onej syn, który by pogaństwa tak w domu szukał, jako oni państwa nasze sięgają. *Tantum aberat* J.K.M. p.n.m. od wypełnienia *praestantissimi voti* pomienionego wojennika, że gdyby *non elementaris* *lucta*, to jest trzy dni chodu od włości tatarskich, bez wody, a po tym ustawiczny w trawach pożar, dla wielkiej suchości znać *praevalentibus delictis nostris*, z pogaństwem *militasset* i jużby białogrodzki, budziacki kraj i wszytka Besarabia albo wyniszczeniem, albo poddaństwem przyjętym upadła, od swoich na Koronę najazdów.

Z tych jednak okropnych, pustych i pożarem spłonionych pól, nie wprzód J.K.M. p.n.m., lubo to *contrariis impeditis* *elementis* powrócił, aż na sobie wszytką potęgę turecką z *seraskierem*⁹⁸³ i baszami na kraje polskie udzieloną, a po tym z *nuradyn* sułtanem⁹⁸⁴ ordy białogrodzkie, budziackie, nahajskie i krymskie, na koniec coraz przybywające przez dni blisko 40 bez odpoczynku, nie tylko w cudzym państwie, ale bez żadnego przytulenia, owszem, bez żadnej od nieba i ziemi wygody wytrzymawszy, po dwakroć mężnie otwartym polem tatarskiej natarczywości z niemłą ich porażką tak przytarł, że wprzód się do domów swoich, nie najrzawszy Polski (bo by włos z głowy tamtej kampanii w państwach J.K.M. p.n.m. nie spadł nikomu) powrócić musieli, niżeli wojska J.K.M. i R.P. z wołoskiej wyciągnęli ziemi.

⁹⁸² *Publius Ovidius Naso, Epistulae ex Ponto.* ⁹⁸³ *Soliman pasza seraskier.* ⁹⁸⁴ *Selemat Girej nurredin.*

Teraźniejszej zaś kampaniej gdy sam J.K.M. p.n.m. nie będąc zupełnego pewien zdrowia, nie mógł wojskom, lubo [193] się był wyprowadził ad praegnantiores zapatrując się casus, aż pod Jazłowiec, być przytomnym, to co jest carissimum, krew swoją najjaśniejszego królewicza jm. Jakuba, syna swego najmilszego do obozu pod Kamieniec na spróbowanie onego ogniami, tak łącznie pozwolił, jako się sam nieoszczędnie zwykł usibus miłej ojczyzny immolare. I lubo to bombardowanie nie wdrożyło się tyle, ile należało do wytrzymania rzeczy, przecież krom niedaremnych w miasto ogniów, valuit tak wiele, że się przejrzeć dobrze godziło, iż Kamieniec lubo nie jest łączy, przecież nie jest niepodobny do odebrania przy łasce Bożej.

Extrema dojrzalszej kampaniej zostawiwszy, musiał J.K.M. p.n.m. ad meditates sejmowych obrad festinare, aby się ojczystym zwyczajom i prawom dogodzić mogło, ile kiedy sequior przez niektóre relacje i legacje zachodziła constantis J.K.M. erga iura animi interpretatio. Zaraz tedy po powrocie pańskim spod namiotów zleciwszy rozesłać deliberatorias, sejmiiki przedsejmowe pro die 16 decembris i wszystkie solennitates sejmu przyszłego, w tymże roku expirati biennis, przed przeszłym złożyć, wydać i odprawić rozkazał. Sam tylko termin sejmu na 3 tygodnie w przyszły da Pan Bóg rok pomknąwszy, to jest na dzień 27 ianuarii roku 1688.

Gdy się tedy J.K.M. p.n.m. na pomienione sejmowe zapatrując obrady, R.P. iuri suo relinquit, nic więcej nie żąda i tego tylko za najgruntowniejszą ku sobie potrzebuje wdzięczność, aby cni tej ojczyzny synowie, staropolską zdjawszy się żarliwością, Boga samego et bella domini przed oczyma mając, nie to, co sibillans aura do uszu przynieść może, ale co gruntowna rada i prawdziwa miłość ojczyzny dictabit, obejrzawszy się na wszystkie walne i wielkie [194] okoliczności, czynili, popierali i do skutku przywodzili.

Już to bowiem z łaski i miłosierdzia Bożego mieszają się i tępieją siły pogańskie, już sami na się (jako to z świeżych constat wiadomości) za buntowaniem się wojska, rzucają ręce, własną się grzebiąc mieszaniną, tak dalece, że krom kilku znacznych w Stambule zniesionych, o żywot i głowę samego cesarza⁹⁸⁵, zawzięte kusi się i nasze żołnierstwo. Już się chrześcijańskie wojska z J.K.M. i R.P. poprzysiężonym złączeniem zjednoczone, wdzierają prawie we wnętrzności państw nieprzyjacielskich, już ledwie nie na tej linii stoją, do której się mieć i brać J.K.M. p.n.m. ustawicznie radził, ażeby jeden drugiemu podając rękę mógł aggredi nieprzyjaciela i albo Dunajem od państw J.K.M. oderznąć, albo (jeżeli się tak Najwyższemu Panu będzie podobało) i do samego Konstantynopola pondere vexilla Christi.

Musi to nieprzyjaciel praevidere et providere, niepodobna, aby nie miał koligatów sollicitare do pokoju, ile kiedy i od carów ichm. moskiewskich⁹⁸⁶, świeżo w ligę wprowadzonych, lubo jeszcze żadnym nie korespondujących skutkiem, niebezpieczeństwo uważać będzie, dlatego in eum casum, tak pokoju, jako też i dla domówienia się niektórych punktów z stolicą, należy facultate ad communem assensum, urodzonych prae-munire posłów.

⁹⁸⁵ *Sultan Mehmed IV został pozbawiony władzy jesienią 1687 r. Zastąpił go Sulejman II.* ⁹⁸⁶ *Iwan V i Piotr I, carowie Rosji.*

Nie w ten się to jednak koniec namienia o pokoju, aby dalszej poparcia wojny zaniechać sposobów, bo te nie tylko *ex vinculo koniunkcyjnej* są potrzebne, ale też i sam dobry i użyteczny pokój bez nich stanowić się nie może. Szukać będzie wszelkich J.K.M. p.n.m. na to od stanów R.P. sposobów, ale między nie *primario* liczyć raczej, aby nie w mnóstwie praw, ale w egzekucyjnej onych, populi zakładać salutem. [195]

W zwyczaj już, żal się Boże, *nunquam satis praeinitendo exemplo* wchodzi, że sejmowe sancita za przodków olim *inviolabite nomen*, w tak lekką poszły uwagę, iż sejmiki *relationum*, a z nich nie wiedzieć *quo iure limitationum*, albo inczej tłumaczą, albo do skutku przywozić nie chcą i tak co trzy stany przez wielkie prace, koszty, trudy i starania postanowili i utwierdziły, to jednego *arbitris labefactatur*. Stąd *nervus belli*, płaca wojsku w czasie wnika, stąd niedostarczanie ludzi rycerskich, stąd piechoty defekty, stąd albo omieszkanie ściągnięcia, albo tylko gołych chorągwi bez ludzi *subsystema*, stąd w nieprzyjacielskich *natarczywościach* (czego się bez żalu wspomnieć nie może) śmiałość, za niewczesną rycerstwa gotowością z niepłacy pochodzącą, jednym słowem, cokolwiek niedoskonałości, zawodu i na co się uboleć musi, znajduje, to się wszystko niepłatnością składa i zaśłania.

Niechby województwa i ziemie uważyły, jeżeli się kiedy na jaki publiczny pożytek przydało zatrzymanie płacy, jeżeli stąd województwa mają, aby jedno dobra swego podobieństwo, a co przez to szkód i nieznośnych R.P. zawodów ponosi, nigdy ich bez ciężkiego przeliczyć nie będzie mogła żalu. Dlatego życzy J.K.M. p.n.m. *et publice obtestatur amore*, aby województwa i ziemie tak ciężkim trudnościom, a prawie nieuwarowanym stąd i bez liczby ciągnącym się niebezpieczeństwom zabiegając, przeszłoroczną uchwałę sejmową jako najskuteczniej do ukontentowania wojska na tychże sejmikach przedsejmowych obrządziwszy, in *futurum* dały moc ur. posłom swoim namówienia sposobów, jakoby sejmiki ustaw sejmowych, mianowicie in *ordine* podatowania i jego uchwały trudnić i zwłaczać nie mogły, inaczej nieuwarowany stąd zawód, a broń Boże ostatnia zguba.

[196] Należy ad *media* poparcia wojny wczesna da Bóg przyszła kampania, ta zaś być nie może, jeżeli się sejm w czasie prawem określonym nie skończy. Bo jednoż to nic nie uczynić, co nie wedle czasu, albo po czasie. Przeto należy ur. posłów na sejm obowiązać, aby się do samych zbawiennych in *publicum* obrad mając, czasu sejmowi naznaczonego nie przestępowali, ponieważ przez to nie tylko *opportunitates rerum gerendarum* upływają, ale też zdrowie J.K.M. p.n.m. *praesidium decusque* ojczyzny, przeciągnięmi niewczasami więcej *alteri* musi, niżeli najcięższą połową pracą.

Monety ad *privatorum libidinem* wzniecona wariacja, aby w swojej rezie zostawać mogła, unice J.K.M. p.n.m. raczej *commendare*. Nie mniej obviare życzy niżeniu monety polskiej srebrnej w państwach cesarza jm.⁹⁸⁷ z wielką R.P. szkodą, ile kiedy komisyja na to naznaczona skutku swego wziąć nie mogła. Z jakich racji dostateczniej o tym z przezorności urzędu swego w. podskarbi wielki koronny⁹⁸⁸ R.P. informować będzie.

Zachodzące między Trybunałem Koronnym Radomskim a ziemiami pruskiemi dyferencyje, jeżeli J.K.M. p.n.m. pro *paterna bonitate* (jako sobie życzy) przed sejmem

⁹⁸⁷ *Leopold I cesarz.* ⁹⁸⁸ *Marcin Zamoyski podskarbi wielki koronny.*

powagą swoją nie uspokoi, należy tak moderari, jakoby się temu zabezpieczyć mogło, privata publicis offecere, officientque semper.

Artylerija jako jest potrzebna, jakiej uwagi i jaką twierdzą na wojnach, sam tylko ten wiedzieć nie może, kto wojennych uważać, albo rozumieć nie chce rzeczy, a przecie ta wojenna ekonomia w ojczyźnie tej jest nieszczęśliwości, że żadnego nie ma prowentu pewnego, bo kwarta w takowy już weszła nierząd, że nie tylko się pewnym nie może nazwać prowentem, ale się już zda być najniepewniejszym. A luboby i zupełna ta naznaczona [197] od R.P. dochodziła porcja, na wszystkie artyleriję potrzeby, ustawicznie w pole wychodzącej, nie może ta suma wystarczyć, która pacis temporibus aplikowana była. Raczy tedy J.K.M. p.n.m. desiderare jak najskuteczniejszych na to sposobów, ile kiedy ex largitione Ojca św.⁹⁸⁹ miała się na nie zwykła dostawać porcja. I gdyby J.K.M. p.n.m. z własnej swojej szkatuły na każdą kampaniją, jako i na terażniejszą, nie czynił dla niej wygody, nigdy by nie była bez zawodu, ob defectus skarbu koronnego.

Toż się i o wielu innych publicznych rozumieć ma potrzebach, że gdyby dobroczynna J.K.M. p.n.m. nie zawsze podawała wygoda, musiałby nieraz terminari dawnymi ze szkodą R.P. przykładami. Ale o tym najgłośniejsze dać może w. podskarbi koronny wyznanie, łask i dobrodziejstw skarbu pańskiego.

Co się cum iure patronatus J.K.M. p.n.m. od dawnych czasów dzieje, musi być jawno wszystkim. Czynił J.K.M. p.n.m. od samych początków panowania swego pro manutenendo, cokolwiek jeno mogło być sposobów, tych gdy nie stawa, ściągać się to musi ad partes curarum całej R.P., jakoby vetustissimae iurium indemnitati consulere.

Przy konkluzyje instrukcyje nie może J.K.M. prae teneritudine conscientiae zapomnieć sprawiedliwości świętej, która należy ukontentowaniu sukcesorów ur. niegdy Boratiniego, życząc aby stany R.P. z obowiązku swego i z politowania, chciały intelligere super egenum et pauperem.

Zaleca przy tym ur. Salomona Konstantego komesa syryjskiego, aby za znaczne swoje usługi we trzech [198] legacjach do Persyjej odprawionych, z niemalym kosztem i niebezpieczeństwem zdrowia oświadczone, był przypuszczony do indygenatu.

Liczniejzemi punktami nie chce J.K.M. obciążać instrukcyje, wiedząc dobrze, że niewiele tam trzeba pisać i perswadować, gdzie należy, aby siła prawdziwy, szczerzy i doskonały bez interesów ku ojczyźnie czyniła afekt. Na ten się tedy J.K.M. p.n.m. cum mole wszystkich publicznych potrzeb, z imieniem, sławą i ozdobami cnego narodu, z własnym zdrowiem, pracami i ustawicznym staraniem spuszczać, wszystkim w pamięć i serce gruntowne jako najpilniej i gorącej zaleca rady. Frustra foris arma, si desint consilia domi.

Na własne J.K.M. rozkazanie.

^a w tym miejscu pozostawione puste miejsce

⁹⁸⁹ *Innocenty XI papież.*

5. *List Jana Odrowąża Pieniążka wojewody sieradzkiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1687 r.*⁹⁹⁰

Rp. *Bibl. Oss., rkp. 1767, s. 183-190 – kopia:* Kopia listu j.w. jm. pana wojewody sieradzkiego na sejmik średzki pisanego 1687 r.

[183] Gdy wola Boga najwyższego et sortes życzliwych braterskich afektów ichm. panów kolegów moich eo loco mieć mię chciały, abym in areopago iustitiae Polonae aktualnym zostawał sługą wielkopolskiej prowincyje i województw w.m.w.m. panów, tę nosząc na sobie konwikturę, za rzecz słuszną poczytałem, jeżeli nieobecnie pryncypalniej vicaria labella prezentować w.m. panom winną obserwancyją życzliwości mojej, devotionem et fidelitatis affectus in Republica obligacyją, a zwłaszcza pod ten czas, gdy głos pański J.K.M. p.n.m. gromadzi w.m. panów ut maturis consiliis firmetis dość zwątloną R.P. Tej tedy tak poważnej intencyjej i pańskiej J.K.M. p.n.m. addo minimus w tej ojczyźnie civis [184] wota moje uprzejme życząc i winszując w.m. panom quam felicissimos pro Republica consiliorum successus ad maiorem Dei gloriam et commodum publicum.

A gdy na tym morzu consiliorum szczęśliwie w.m. panowie chcecie zacząć et perficere zasługę, życzę ante omnia od zatrzymania chwały Boga Najwyższego począc, bez którego łaski i błogosławieństwa nihil sum. Jak zaś wielkie detrimentum cultus veri Dei ponosi, rozumiem, że ichm. księża biskupi m.m. panowie, a osobliwie jm. ksiądz biskup kujawski⁹⁹¹, w którego diecezji jako invalescunt blasphemiae in Deum et religionem nostram, nie tylko dictis, ale co większa factis et scripti novisque doctrinis, które rozsiewają sementa zizaniorum z tych nauk przeciwko prawdzie świętej, evangelici i religijej rzymskiej katolickiej z naruszeniem prawdy R.P., ufam, że nie tajno w.m.

Nie w mniejszej refleksyjej być powinno ius patronatus schizmatyckiej religijej, które w państwach J.K.M. p.n.m., począwszy od Smoleńska aż do Węgrowa, od Kijowa aż za Żywiec i na koniec granice węgierskiej i morawskiej extendis, to niedawnemi czasy przez traktat moskiewski jest oddane iuri et potestati carów ichm. moskiewskich z depresyją prawowiernej religijej uniej, ale duo nie zniesieniem jej.

Na co Kościół święty rzymski katolicki ingemiscit, płacze i narzeka, a R.P. in continuo [185] discrimine ciężkim wojnom obnoxia zostaje z przyczyny wzruszonej religijej pochodzących, a w ostatku straty ostatka prowincyje ruskich, cooperante zelo duchownych ritus Graeci, u których maxima et prima ratio status, religio.

Aleć i od Boga odrzucony i wzgardzony naród żydowski, oczywiście prawa ojczyste i wiarę naszą lekce waży, kiedy in contrarium świeżo ferowanego prawa, nowe bożnice budują i podczas tak blisko kościołów katolickich, że się chwalcących Chrystusa katolików głosy z bluźniącemi go Żydami niejako zbijają. Magna iniuria honoru Zbawiciela

⁹⁹⁰ Jan Chryzostom Pieniążek wysłał listy podobnej treści do czterech sejmików: proszowickiego, średzkiego, szadkowskiego oraz łączyckiego, zob. J. Pieniążek wojewoda sieradzki do Stanisława Witwickiego biskupa poznańskiego, b.d. [początek 1688 r] (*Bibl. Oss., rkp. 1767, s. 201-205*). ⁹⁹¹ Bonawentura Madaliński biskup kujawski.

naszego nostra contumelia et dehonestamento, kiedy w Rusi, w Podlasiu i w Litwie omnia sibi impune licere ten bezbożny naród rozumie. Czemu nieodwłocznie zabieżeć potrzeba, et ausus in herba comprimere, aby Pan Bóg nie zapomniał o nas, gdy w ciężkich ojczyzny naszej potrzebach do miłosierdzia jego prośbami naszymi wołać i kołatać będziemy, on nie rzekł nam: „nescio vos, bo i wy nie wiedzieliście o honorze Kościoła mego prawdziwego, herezyjej, schizmie, iudaismo proculare pozwoleliście go”.

Należyta i winna następuje wdzięczność Majestatów J.K.M. p.n.m. vicari et in teris Dei potestati, której viva u nas jest imago J.K.M. p.n.m., aby jego prace, studia, labores, sudoresque Martii pro Republicae winną a statibus odebrały wdzięczność i uniżone podziękowanie. W czym et haereo i owszem, rozumiem, że temu panu litare ofiarę wdzięczności całej ojczyzny una mens, [186] unum velle jednakowe uprzejmy uniżoności życziwe i pokorne poddańskie serce. Do stwierdzenia zaś praw ojczystych i ufundowania szczęśliwego sejmowania i zakończenia jego, to in politicis rozumiem, że ante omnia reintegrare potrzeba tym sejmem prawo wolnej elekcyej, które że jest fundamentem Królestwa i praw jego, w nim dalszą tranquillitatis Regni, conservatio-nis legum, et securitatis nostrae ubudować potrzeba twierdzą.

To prawo kardynalne, et bene fundatam libertatem wzruszył ex sua firmitate ^aprze-szły^a pan podskarbi koronny [Jan Andrzej] Morsztyn, jako to sam Majestat Pański J.K.M. p.n.m. na sejmie 1683 statibus Regni naprzód, a po tym sejmikom relacyjnym, tak koronnym, jako i W.Ks.L. miłościwie doniósł. Od tej tedy sprawy życzę sejmowe negotia zacząć i z okazyjej jej restituere et reintegrare to prawo. Gdyż to jest lapis angularis, bez którego założenia żaden sejm in futurum być dobre [s] może, et hoc re-moto sim fabulus votos za ojczyznę ostatnie manent nieszczęśliwości.

Których za wzruszeniem tego prawa, naszego wieku nieszczęśliwą doświadczyliśmy eksperiencją u siebie, a teraz Węgry w oczach świata całego tragicos actus utrapienia, ucisku i upadku swego prezentują wolne kiedyś królestwo i naród.

Nie godzi się i tego przepomnieć, iż tenże pan Morsztyn⁹⁹² z podatków, kontrybucy-jej uchwalonych na sejmie grodzieńskim circiter z sumy jedenastu milionów lubo się rachował, jednak kwitu z nich nie otrzymał, w których rachunkach różne [187] dubia znajdują się, życzę, et per amorem iustitiae dignitatisque Reipublicae obtestor w.m. panów, abyście obligowali nexu quam arctissimo ichm. panów posłów, żeby ullatenus z tych kontrybucyjej na kwit mu nie pozwalali, póki z nim sprawa perduellionis et criminis laeae Maiestatis, sądem sejmowym nie będzie determinowana. Szpalery po-topowe, które R.P. per constitutionem kazała panu Morsztynowi wykupić, a te już do Holandyjej podobno, czy do Francyjej na peregrynacją zajechały, przypominam w.m. panom to tak wielkie dehonestamentum honoru publicznego, gdy ten specjał skarbu koronnego, który był kiedyś decus domus Regiae et Regni, teraz perfidiae praedae ignavia Reipublicae agit triumphos niewdzięcznik ojczyzny.

Lecz na wielką konfuzyją całej R.P. accessit nova teraz, a podobno ante nigdy nie-słychana actio wolnej R.P. naszej, że wydano mandaty na zniesienie dwóch Trybuna-łów Radomskich i ściąganiem ich in re actum iudicati poenamque talionis, jako hinc

⁹⁹² Jan Andrzej Morsztyn był podskarbi wielki koronny.

actum obszernie contenta libelli wyraziły. Nie chcę in secretas et ocultas rationes tej sprawy wchodzić, zostawuję to ciekawszym dowcipom. Przecież jednak in simplicitate cordis et liberis sensus vocisque liberae rozumiem, ^bże ten proceder^b tę ma swoją energią, aby Radomski Trybunał obaliwszy, subsequenter obalić i znieść Trybunały Koronne, jakoż w tymże samym mandacie et obscura prezentują się iudicia aliisque actibus. Bo jeżeli R.P. porównała powagę iudicatorum [188] Trybunałów Skarbowych Radomskich z Trybunałami Koronnymi, to gdy ten evectis Trybunałów Koronnych podobny manet casus, i gościniec torowny do ich lucris. Nie bronię nikomu, kto się gravatum sądzi, albo oppressum defensionem nie ganię, do tego służą honesta et licita media, lecz illicitis subscribere et licet multo magis nefas approbare. Bo jeżeli te dwie tylko twierdze trzymają inter Regiam Maiestatem et libertatem, et Regni cum communi libertate, to jest libera electio et Trybunał Regni, gdy te obiedwie kto albo wzruszyć, albo chce obalić, niech sądzi et praesens, et futurum saeculum, jeżeli tak śmiały ausus jest civilis, czy violentus ad Reipublicae vel evertendam vel conturbandam. W tej okurencyjej impressam jeszcze w młodszych latach, lubo prostą, jednak bardzo prawdziwą przypominam sobie oraz prezentuję w.m. panom katonową naukę: „Quod sequitur spectat, quodque imminet ante, videto”⁹⁹³. Gdyż et est sapientis dicere nec portare, a przecież ta R.P. miała być nie prostaczka, zwłaszcza gdy suum Salomonem in throno sedentem adorat et veneratur.

Innych absurda et convenientia nie wspominam, które z tej sprawy (sim falsus vates) jako ze źródła jakiego wynikają i wynikać mogą in publicum, jeżeli w.m. panowie tej imprezie dalej postępować pozwolicie i jej końca, do którego się zbiera, nie uważycie, et non avertetis. Zwłaszcza gdy się prawdziwa opinia, że vitia exiti stetero ubi [189] caepere.

Prawo de incompatibilitatibus urzędów duchownych i świeckich, aby nie pismem, lecz rzeczą samą do skutku przywieść expedit, perpetua lege stwierdziwszy, aby żaden stąd R.P. solutionem jego nie ważył się proponere, multo minus promovere i żeby każdy tym sposobem starający się i przyjmujący takowy honor, dekretem legis publicae nie był capax żadnego.

Traktat moskiewski życzę aby R.P. był exacta disquisitione egzaminowany, bo na stronę moskiewską jest bardzo dobry, na R.P. stronę secus i pełno w niem jest min ad accedenda bella et confidendam Reipublicae.

Skarbów po województwach sprawiedliwa administracyja w osobliwym być powinna respekcie i w egzekucyjej, bo te ciężkie z ubogich podatki lżej popularium są krew R.P., której nie godzi nikomu innemu pić i zażywać, tym tylko, co krew swoją dają i toczą pro Republica, inaczej gdy się dzieje, o jak wielka nieubożność!

Płaca wojsku zasłużonemu ma być cordi i pracującemu żołnierzowi wszelka wdzięczność i satysfakcja, ci jednak, co na włości gloriosi molites, a obozów nie znają, ad poenas et ad praemia designandi.

A gdy przychodzi deservitam stanowić i obmyślać mercedem, godzi się de commodis et belli fructu spytać, et quo successu więcej niż 40 milionów na tę wojnę wydała R.P.

⁹⁹³ *Dionisii Catonis distichorum de moribus ad filium, Liber Secundus, XXVII.*

Prawa immunitatis dóbr ziemskich in quo statu zostają, życzę poradzić się komisyjy hibernowej takrocznej per comportationem actorum i ksiąg jej na sejm. Innych niezmierna liczba [190] egzorbitancyi znajduje się, na które wypisanie nie jednego i drugiego arkusza papieru trzebaby, ale znaczne volumen librorum nie wystarczyłoby, dlaczego fastidiosus być nie chcę niemi, to per compendium namieniwszy, że takich siła ichm. jest, iż temporibus maiorum nostrorum co kilka podobnych, uważnych interventionum mieszał głowę statibus, te teraz wielkość ich, jak powódź jaka inundarunt Rempubicam. Dlaczego trzeba zgodnymi succurre radami cooperari i kleić jako najbardziej zgodą i konfidencyją sejmiki, a nie one rwać.

Prace, merita, koszty moje tak dawniejsze, jako i te, które terażniejszej usłudze R.P. impendo, jeżeli merentur i są pro Republica, ufam łasce w.m. panów, że one reprezentować beneficio favori i respektowi należytemu, et iustitia distributiva J.K.M. p.n.m. nie zapomnieć, o co wielce proszę.

Gloriae to caedet J.K.M. p.n.m., które imię pańskie noszę coram tububus et populis sławie R.P., że jako provida et iuxta mater civis służących sobie bez nadgrody mieć nie chce i nie będzie.

Geminando przy tym acta szczęśliwych rad w.m. panów sukcesów hoc sensus meos pro Republica, tą kończę deklaracyją, że to, cokolwiek namieniłem ex penu libertatis liberii sensus et amicis in Republica promo profero salva per omnia Regia Maiestate, et salva libertate, bom tak powinien i tak niesie obowiązek poddaństwa wiernego i przysięgi mojej Regi et Reipublice oddanej, tak compactata R.P. suadent, sine quo temperamento nec salva nec felix być może R.P. Oddają się w.m. panom.

^{a-a} w kopii mylnie: przyszył ^{b-b} fragment powtórzony dwukrotnie

6. Zagajenie sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego przez Rafała Leszczyńskiego wojewodę poznańskiego oraz odpowiedź posłowi królewskiemu – Środa, 16 grudnia 1687 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 3436, s. 57 – kopia: Zagajenie sejmiku przedsejmowego i respons posłowi J.K.M. 16 decembris 1688.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Kór., rkp. 979, k. 112-112v; **Rp. 3** LNNBU, rkp. 458, k. 137v-138.

Na najtwardszych niewdzięczności animuszach, nie tylko na przychylnych z narodu naszego ku panu swemu sercach czyniely impressionem tak wielkie J.K.M. studium in publicum, widzimy co za facundia w.m. pana słyszeliśmy, doznawamy cośmy z instrukcyi czytali, jako K.J.M. dni panowania swego nielekkiemi momentami fugitivas dividit horas, ale nieustających ku całemu chrześcijaństwu i ojczyźnie liczy i imię swoje eternizuje zasługą. Budzono tam kiedyś w którychś państwach monarchów co poranek im curam demandatam państw swoich przypominając, budzi nas tu J.K.M. i przykładem, i zagraniem swoim inspirat Maiestate sua wszelką do dobrych obrad aplikacyją, quid animo ducat curare consule vultum principis et duces nie mo-

gły dawniejsze wieki doskonalej (nad której się jeszcze i teraz silej) monarchom swym wymyślić wdzięczność. Małe na to wyniosłe piramidy nie ukontentowały tryjumfalne arendy zmieszane z samym Bogiem władze divisum imperium cum Iove Caesar habet wynajduje sobie nad wszystkie trophaea p.n.m., zgadzają się pańskiemu geniuszowi prac swoich zapłatę wieczności jakieś symbolum, w którym końca dobroci pańskiej nie masz, gdy novum a salutare genus wdzięczności po nas wyciąga. Tedy najszczyrsza dobra pospolitego i obrad aplikacja, przedziwnej dobroci J.K.M. wymysł, gdy same wyciąganie od nas wdzięczności niezliczone po sobie ciągnie obowiązki, a niewyczerpanej nigdy ku ojczyźnie daje dowód miłości, szczęśliwie tedy tę wdzięczność zaczynać będziemy pod imieniem J.K.M., na które największa fatorium vis ustępować zwykła, pamiętać ją w obradach naszych i przypominać sobie będziemy sedet aeternumque sedebit pectoris in gremio sensuque reportu profundo.

7. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1687 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 87 – oryginał.

Die 16 decembris były sejmiki przedsejmowe. Średzki zerwany przez pana Benedykta Zakrzewskiego.

8. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Środa, 24 grudnia 1687 r.

Rp. AGAD, Archwium Zamoyskich 482, s. 4-5 – oryginał.

Fatalis casus zerwanego sejmiku naszego średzkiego nie pozwolił wyrazić in scripto i przez instrukcję zelum, który mają województwa nasze w utrzymaniu praw ojczystych, powagi R.P. w komisji przeszłej oraz i prerogatywy urzędu w.m.m. pana. Pokazał się jednak ten zelus dość obszernie, gdy się ta materyja na początku sejmiku agitować poczęła. Nie wątpię, że i po inszych województwach jest cordi powaga ichm. panów komisarzy, którzy na funkcji swojej województw reprezentowali osoby, a zatem mam nadzieję, iż dobroć J.K.M. znajdzie sposoby cum Republica na utrzymanie praw ojczystych i prerogatywy urzędu w.m.m. pana.

U nas zdało się prosić o drugi sejmik i lubo to sama cyrkumstancja czasu nie czyni nadziei, aby in tempore sejmowi praefixo powtórnego sejmiku mogła być determinacja, przecież i tam na ten czas toż świadczyć się będzie.

Status modernus tej ojczyzny naszej, która in summa zostaje confusione, movere musi u każdego winną teneritudinem i gdy województwom nie przyjdzie mieć in tempore posłów swoich na sejmie przyszłym oraz i nam odleglejszym dla atendencji przy-

szłego sejmiku zjachać nie przyjdzie, nie wątpimy de zelo w.m.m. panów tam przytomnych, że non deeritis miłej ojczyźnie i jej swobodom, w czym życzę sobie z w.m.m. panem podufnej korespondencji. Którego wielkie imię w tej R.P. znam się veneror.

A teraz [5] oddawszy usługi moje w łaskę w.m.m. pana, zostawam na zawsze uprzejmie życzliwym bratem i sługą uniżonym.

Piotr Opaliński w[ojewoda] ł[ęczycki], g[enerał] w[ielkopolski] m.p.

W Środzie, die 24 decembris 1687.

9. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego
kuchmistrza koronnego do Jana III – Rozdrażewo, 27 grudnia 1687 r.

Rp. NGAB, Fond 695, 142, k. 14-15 – oryginał.

[...] O sejmiku śrzedzkim, jak się zerwał, nie chciałem być pierwszy nuntius, jako i teraz nie będę, bo to i beze mnie W.K.M. pan i dobrodziej mój wiedzieć będziesz i prędko też circa 11 [s] presentis będę miał szczęście obłapić za nóżki Majestat W.K.M. i uczynić relacją hebdomadarii cursus sejmikowania tego, który że tak in casum poszedł, pożał się Boże, primario nadwerżenia zdrowia, a potem i kosztów naszych. Posłały województwa po drugi sejmik, suplikując et incusando fata o zerwaniu. A że iurata fides mea obstringit me, ani też dobrodziejstwa i łaski milczeć pozwalają, cassus tedy donieść to W.K.M. muszę. Czegom się tu naczytał i nasłuchał z poroszełanych listów i kopii od księdza Załuskiego⁹⁹⁴, w których scommata verba przeciwko paniei i dobrodziejce swojej, które nie tylko jego, ale i cały dom w łasce W.K.M. evexit et constituit, tamże przegroziły, [15] tam zarzuty i co się jakiego ad instar złości rokoszan temporibus Sigismundi III zadawania, w czym nierozdzielny bacząc honor W.K.M. i najjaśniejszego domu jego, miałbym to pro piaculo nie donieść tego W.K.M. [...]

10. Informacja o sytuacji na sejmiku w liście Bogusława Bojanowskiego wojskiego
poznańskiego do superintendenta ceł – 31 grudnia [sub finem decembris] 1687 r.

Rp. AP Poznań, ABCz., 773, s. 1-2 – oryginał.

Ta była intencja moja, sam się kłaniać w.m.m. panu i rozmówić się doskonale o interesach Kościoła Bożego, widząc zewsząd wielkie nawałności nań. A mianowicie iż się w Trybunale Koronnym, gdzie prawie prawa nasze w niwecz obracają w sprawach naszych i wszystkie w niwecz obracają ordynacje, i Trybunału Koronnego nie słuchając. Czemu trzeba zabieżeć na tym przyszłym sejmiku, bo alias actum erit i już ladajako

⁹⁹⁴ Andrzej Chryzostom Załuski biskup kijowski.

nie wybrniemy, nie zabieżawszy temu zawczasu. Bo już gorzyj przeciwko nam postępują, niżeli przeciwko Żydom, bo onym idzie ordinarius processus, a nas summario sądzą procesu, a jeszcze i beneficjum inkwizycyjej chcą odjąć, postanowiwszy z konsystorza komisją i zaraz remisę na Trybunał cum parata inquisitione odsyłając, choć wyraźna konstytucyja, że kondemnaty i prawa nam szlachcie szkodzić nie mają duchowne.

Temu zabieżeć inaczej trudno, tylko na sejmikach i sejmie. Tu u nas trudno będzie o racyje, bo listy księdza biskupa chełmińskiego⁹⁹⁵ i jm. pana wojewody sieradzkiego⁹⁹⁶ tak zamieszały były koło, że nam żadną miarą na artykuł nie chcieli pozwolić i fakcyje przeciwko temu robili, a jeszcze kazali milczeć o tym: „Bo się konfuzyjej nabawicie”. Trzeba tedy pokazać, że się nie bojemy, a prawa nasze całe mieć chcemy, choćby sejmik upadać miał. Do tego trzeba aby nas jako najwięcej na sejmik jachało, o czym życzę, abyś w.m. pan jako najpilniej chodził, [2] zagrzewając ich, aby wszyscy ichm. na ten przyszły sejmik zjachali i nie tylko na konkluzyje, ale na całym sejmiku byli. Aby widzieli, że to nas wszystkich boli. Pisałem o to i do międzyrzeckiego kraju i księdza seniora naszego, aby ichm. tam i w wałeckim kraju zagrzewano, aby ichm. chcieli jechać, bo gdy teraz nie podniesiemy głowy, toć już z nami będą czynili, co będą chcieli. [...]

11. *List Wojciecha Konstantego Brezy wojewody kaliskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Poznań, 6 stycznia 1688 r.*

Rp. AGAD, AZ, rkp. 1183, s. 36-39 – oryginał.

J.w., m. panie bracie.

Po rozerwanym sejmiku obiter wypisałem et compendiose co się na nim działo, bom tak był distractus ustawicznymi wizytami braci, że ledwo i to się napisać mogło, com pisał przez sługę w.m. pana. Więc z okazji tej dystrakcyi przepomniałem w.m. panu napisać, co się tu działo in materia starostwa nakielskiego i w jakich był i miał być obrotach, gdyby się były zaczęły materyje sejmowe post vota in conclusionem, [37] których wyszedł cum protestatione pan [Benedykt] Zakrzewski. A że i teraz czasu pisać nie mam, nie wyrażam, co koło Nakła wnoszono in votis, tylko na karcie to, co chciano na sejm podać posyłam, z czym jm. pan [Marcin] Smogulecki umyślnego do w.m. pana wyprawuje, aby ustnie informował, co by w tej sprawie finaliter uczynić potrzeba, bo się ten człowiek tak turbuje i alteruje, że ledwo chodzi i krewni jego ustawicznie do mnie jeżdżą, abym go ratował w tej sprawie, bo całą substancją swoją na to starostwo pofantował. Proszę [38] tedy w.m.m. pana za nim, abyś communicato consilio cum peritis in iure chciałeś się conclusive w tej sprawie upacyfikować. Nie wiem, jeżeli videtur w.m.m. panu, abym sam od siebie zaczął znowu zgodę z tym panem Proskim tak, jako przedtym, bo zda mi się, żeby teraz był faciliior, widząc, że jm. pan Smogulecki ma z nas wielu przyjaciół, którego trzymamy et respectu osoby w.m.m. pana, ponieważ w.m.m. pan wchodziśz w tę sprawę.

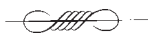
⁹⁹⁵ Kazimierz Jan Opaliński biskup chełmiński. ⁹⁹⁶ Jan Chryzostom Odrowąż Pieniążek wojewoda sieradzki.

A kończąc pisanie moje tym asekuruję, że tu u nas interesa w.m.m. pana in integro salva et illaesa idą, [39] tak active et diligenter chodziemy koło tego, abyś w.m.m. pan nie mówił „o vino mal speso”. Jeżeli będzie sejmik powtórny, i na tym się zakręcimy w tych materyjach, które concernunt osobę i urząd w.m.m. pana. To pewna, że nader dobre stanęły były artykuły in rem skarbu, ratione Prus et in rem publicam, tylko ratione przemytu a kontraktów wrocławskich ostre, ale się to pewnie mogło umoderować cum honore w.m.m. pana, gdyby było przyszło do ucierania artykułów post expedita vota. Jakoż się to stanie, jeżeli do sejmikowania przydzie. Interim kończę cum hac declaratione, że pokąd żyję, non te derelinquam jako w.m.m. pana uprzejmie życzliwy i uniżony sługa.

^aJeżeli w.m. pan masz co młodych win, proszę racz kilka bezcuszek suplementować.^a

W[ojciech] Konst[anty] Breza w[ojewo]da kaliski

^{a-a} dopisek na marginesie

39. Sejmik przedsejmowy powtórny w Środzie, 3 lutego 1688 r.

Sejmik zerwany.

1. Informacja o sytuacji innowierców przed sejmikiem w liście Aleksandra Bronikowskiego do Bogusława Bojanowskiego wojskiego poznańskiego – [sub initium ianuarii 1688].

Rp. *AP Poznań, ABCz., 773, s. 3-5* – kopia: Kopia listu jm. pana Aleksandra Bronikowskiego do jm. pana wojskiego poznańskiego.

Wiadomo w.m. panu dobrze, jako mię złe zdrowie piastowało jeszcze na sejmiku przeszłym. Teraz convalescere poczynając, a uważając statum rerum nostrarum nie ex fama, ale z samych, które my słyszeli i widzieli przeszłego sejmiku machinacyi i ex-cerbacyi całego koła przeciwko nam, które nam oczywiście eksterminacją grożą i na tym sejmiku przyszlým, jeśli dojdzie nie tak głupie, ale znać consultius chcą swoją zawziętość wywa^a przeciwko nam, aby na artykule naszym się zerwał, aby nas w tym

obwinieli, że mieszamy sprawy R.P. i żeby nas zohydzić całej R.P., a tak okazyją mieli do eksterminacji nas. Luboć okrzyknąć nam się trzeba i raczej umierać przy krzywdzie naszej, aniżeli dobrowolnie nadstawiać im karków naszych, póki nam suffragatur prawa, póki wolny głos nam służy, do gardł naszych stawać nam przy sobie rezolucyje trzeba. Aleć i to nie jest efficax consillium salwowania się, zwłaszcza jeśli się ten zerwie sejmik, bo oschniemy i z artykułem, i posłów mieć nie będziemy, a co wiedzieć w takiej zawziętości, czy [4] posła dopniemy swego. Bo cóż jest naszych^a przeciwko ich kilkaset głosów? Nie pewniśmy tedy, ^a jak byśmy go nie mieli, choćby i sejmik stanął. Exactius^a mym zdaniem, byłoby consillium posłać ex nunc na sejm, nie czekając sejmiku, animować bracią naszych posłów, jeśli tam którzy będą expo^a zaraz na początku sejmu, co ex et in consillio wszystkich być może, jako się tam to było na koronacyjej nadało. Choćby też posłów naszych z inszych województw nie było, est modus in rebus, ująć którego posła (wszak subiecta znamy), aby się domówił tego, co vel maxime concernit nas, aby praeliminaria, jako to pacta conventa i przysięga K.J.M. czytane były. Należy, aby prywatnie suplikować i opowiedzieć krzywdy nasze, które od Trybunału ponosimy, K.J.M. donieść te skargi nasze i panom senatorom sensationibus, i posłom co przedniejszym i nam życzliwym, aby nas oprymować nie dopuszczali i przy krzywdach naszych się oponowali. Znamy dobrze intaminatam conscientiam K.J.M., wiemy, jako ręką swą pisał do biskupa krakowskiego⁹⁹⁷, broniąc mu opprimere mieszczan krakowskich ewangelików. Jakiegokolwiek przy tym wynalezione być mogą sposoby in defectu posłów naszych, te wziąć przed się na sejmie, choćby też si videbitur inszy i suplikować do całej R.P., jako to et in plenissimo numero posłów [5]^a anno 1627 na sejmie suplikowali nasi i do całej R.P. w krzywdach swych, które ponosili od Trybunału, osobliwie pan wojewoda bełski⁹⁹⁸, pan Bolestraszycki, pan Firlej, którą suplikę mamy ad manus i dobrze się było powiedło, bo tak konfuzyja była na ten czas przeciwko Trybunałowi. Mają być i konferencyje z miastami pruskimi, których respekt być musi u R.P. i insze już przed tym consulta consilia, które mogą ci, którzy będą praesentes na sejmie wziąć przed się, ale dokład^a iż trzeba na początku sejmu chodzić pilno koło siebie, bo upewniam, duchowieństwo na początku zaraz próżnować nie będzie i niżeli my się ockniemy, ogień się rozżarzy przeciwko nam, którego potym ugasić trudno nam będzie. Co wszystko oddaję wysokiemu rozsądkowi w.m. panów, a teraz zostawam. Mamy wiadomość, że się sejmiki porwały w Małej Polsce i ^a. Tuszą, że i w Malborku, to wszystko na nasze zło.

^a strona uszkodzona

⁹⁹⁷ Jan Małachowski biskup krakowski. ⁹⁹⁸ Rafał Leszczyński wojewoda poznański.

2. *Uniwersał Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o zaginięciu uniwersałów Jana III, zwołujących sejmik*⁹⁹⁹ – Poznań, 22 stycznia 1688 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 181, k. 166 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował woźny Hon. Mateusz Pruszek 26 stycznia 1688 r. [feria 2 post festum Conversionis Sancti Pauli proxima a. D. 1688].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 302, k. 17v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 123-124 – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 71, k. 103 – oryginał.

Piotr z Bnina Opaliński wojewoda łęczycki, generał województw wielkopolskich, międzyrzecki starosta.

J.w., w. ichm. panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, m.w.m. panom i braci przy zaleceniu służby braterskiej do wiadomości donoszę.

Iż z łaski i dobroci J.K.M. p.n.m. wydany na powtórny sejmik przedsejmowy do Śrrody uniwersał czy casu, czy malitia nie doszły grodów z okazji jej, która w liście jm. pana Wojciecha Molskiego do mnie pisanym jest wyrażona, którego to listu contenta de verbo ad verbum w terażniejszym uniwersale przepisać zleciłem. „J.w. Niespodziewana okazyja compulsit mię przy uniżonym pokłonie korespondować listownie protunc z jm. panem. Powracający z Warszawy posłaniec w.m. pana retulit mi casum czyli nieostrożności swojej, czyli też activitatem intensae alienae curae, skąd ekspedycyjej sejmikowej, którą od jm. pana wojewody poznańskiego¹⁰⁰⁰ odebrał, tam quae compete-bat nie dowiózł i onę 3 mile tylko od Kalisza w Zakszynie dał sobie służyć jakiemuś auferre. Który to służył przyjąwszy z nim o mil 4 od Warszawy kompanią, tak przez różne inchiabat cyrkumstancyje, jakoby był to mógł perficere intentum, bo na każdym noclegu jego kozaka częstując, swoją zagrzewał ochotą, czyniąc na się fidissimum et successit ars et conatus, gdy na tym ostatnim od Kalisza noclegu ranijsię wzbudziwszy niż on, tę mu ekspedycyją spod głowy wyjął i z nią jechał, nescitur quo. Tak tedy supponendo, że to conquisita media, żeby sejmik wielkopolski evanescat subsequente zaś trahuntur z przestrogi samego w.m.m. pana, którą in publico sole pro realitate sua et generositate deprompsisti ten posłaniec nie śmiał być nuntius tanti mali w.m. pana, do mnie tylko wstąpiwszy, to dolendum retulit. Co wiem, że należy wiedzieć w.m.m. panu irremissibiliter oznajmuję i genuine jego wypisują się relacyją. A jeżeli to succedere może, deprecator faciem w.m.m. pana temu przemienionemu, którego error nie tylko z jego nieostrożności, ale też et accurata czyjegoś instynktu occasione intercessit. A przy tym wszystkim siebie łasce etc. W Płazewie, die 20 ianuarii 1688.

Ps. Pytano się w grodzie kaliskim, jeżeli jej tam nie oddał, ale nil horum, jakoż nie na to śnać na nią dybał, aby ją miał prodere in lucem”.

⁹⁹⁹ Tekst tego uniwersału zobacz w kopiańskim ekspedycyjej kancelarii koronnej – Bibl. Czart., rkp. 422, s. 238. ¹⁰⁰⁰ Rafał Leszczyński wojewoda poznański.

Nie chcąc tedy aby in hoc casu województwa sine consilio zostawały i dobroć oj-cowska J.K.M. wyświadczona, aby in cassum nie poszła, zdało mi się ex vi officii mei uawiadomić w.m.m. panów braci, gorąco prosząc, abyście na ten dzień, non obstante hoc casu, zjachać do Śrżody raczyli, który w uniwersałach J.K.M. p.n.m. był wyrażony, to jest pro die 3 februarii, jako z listów prywatnych constare. Tam na ten czas cokol-wiek videbitur altissimis consiliis w.m.m. panów i ja meo venerabor assensu. O czym aby doskonała wszystkim w.m.m. panom była wiadomość, ten mój uniwersał po gro-dach publikować zleciłem. Dan w Poznaniu, die 22 ianuarii a. 1688.

Potr Opaliński wojewoda łęczycki, generał wielkopolski, m[iędzyrzerceki] s[tarosta]

Locus sigilli

3. *List Wojciecha Konstantego Brezy wojewody kaliskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – b.m., 23 stycznia 1688 r.*

Rp. AGAD, AZ, rkp. 1183, s. 12-19 – oryginał.

J.w. panie bracie.

Zastał mnie dragon w.m. pana z listami do mnie wyprawionymi, już wyjeżdżają-cego do Piotrkowa, gdym jednak uważył, sensum w.m. pana, który raczył explicare w liście swoim, że należy attendere sejmikowi i te, które już stanęły były artykuły, ad effectum przywieść, tak postposita necessitate bytności mojej w Piotrkowie, resono-wałem się czekać sejmiku, aż gdy żałosna [13] zachodzi wiadomość, że temu kozako-wi, który był wyprawiony z sejmikową ekspedycją z Warszawy, jakiś służały, który się z nim w drodze zjachał, opoiwszy kozaka skradł mu tę wszystką ekspedycją dwie mieli przed Kaliszem, tylko sam kozak cum hac relatione ukradzionych listów vacuus powrócił. Uważ tedy w.m. pan, in quo statu fata occulta mieć nas chcą, gdy się nam patrius consiliis rationes nie pozwalają. Żaden nie wątpi, że przez kogoż res inducta i znać miał ten swój interes, aby naszych nie było posłów na sejmie, nie wiem, jeżeli to nie z Prus, bo na [14] przeszłym zerwanym sejmiku dało się widzieć, quo zelo tuteczne województwa trzymać chciały powagę subselliorum, ale i w tym trudno divinare, chyba suplikować. To tylko pewna, że ten złodziej musiał być subordynowany, bo to patet ex circumstantiis, które ten kozak in relatione sua przywozi i przekłada. Zdesperowawszy ja ex hoc casu o sejmiku, już jadę do Piotrkowa, gdzie bawić długo nie będę, bo bym na konkluzję sejmu przynamniej zjachać do Grodna chciał. Listy, któreś w.m. pan w pa-kiecie swoim do mnie przysłał, odesłane każdemu. [15] Co o pana Potulickiego, ten tu już u nas więcej nie będzie, który quondam miał do mnie relationem, ale już od dwóch lat rozprzegliśmy się, aleć i ten nie przepuścielby tu był naszym materyjom, gdyby był sejmik stanął. Teraz sine remis relisque jesteśmy, nec datur modus in hoc extremo ra-tować się, bośmy winni wojsku więcej, niżeli dwa miliony. [...]

W[ojczech] Konst[anty] Breza w[ojewo]da kaliski

4. Informacja o kradzieży uniwersałów na sejmik i nieuznaniu za ważny nadzwyczajnego uniwersału starosty generalnego Wielkopolski na sejmiki, zawarta w liście Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Warszawa, 3 lutego 1688 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 422, s. 242-243 – kopia: List do w. generała wielkopolskiego die 3 februarii 1688.

W., uprzejmie nam miły. Gdybyś nam uprzejmość wasza rzetelnie i dowodnie nie wyraził de casu straconego uniwersału na powtórny sejmik, ledwie byśmy wierzyć mogli, [243] że się na takowe okazyje furtiva mogła znajdować manus, bo byśmy to raczej na trefunek zgubienia złożyli. Donieśliśmy to samo przytomnemu senatowi, który jako casum summa przyjął admiratione, tak novitate approbandi wydanego przez uprzejmość waszą uniwersału attonitus z wielu poważnych przyczyn nie tylko nie sądził wydania pomienionej aprobacyj pro remedio, ale owszem, pro periculo zerwania sejmiku i różnych interpretacyi ex novitate emergenti. Co i samego uprzejmości waszej altiori podając trutinæ, dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia.

5. List Rafała Leszczyńskiego wojewody poznańskiego do Jana III z informacją o okolicznościach niedojścia sejmiku – Leszno, 6 lutego [1688 r.]

Rp. NGAB, Fond 695, opis 1, 100, k. 39-41 – oryginał.

Najjaśniejszy, miłościwy Królu panie, a panie i dobrodzieju mój miłościwy.

Doszedł, nic nie wątpię, pańskich rąk W.K.M. p.m.m. pierwszy list mój, którym eo momento com tu stanął, pisał, na co się zanosilo denunciando, moja zaś do ostatniej krwi kropli vovendo i renovando powinność. Nie zawiodłem się na tych, które emanarunt z uniwersałów sequelas. Nie dosyć było tak enormiter przeciwko dobroci W.K.M. zgrzeszyć, prywatnemi na to konwentykulum zagrzewano listami, zapalano conferentiam, jakoby ten sejmik albo raczyj incuria ultaja tego, przez którą nie doszedł, na to studio przypilnowana była, abyś W.K.M. tym łatwiej elekcyją Królewica jm.¹⁰⁰¹ na terazniejszym sejmie stanowić mógł. A tu oddał Pan Bóg, [39v] kiedy te machinationes subordynacje irritó padły eventu. Ile czas zniósł wierni W.K.M. p.n.m. słudzy znosiliśmy, nie będąc upewnieni, że z tamtej strony zaciągano przyjaciół in lanienam.

Jm. pan wojewoda kaliski¹⁰⁰² do Piotrkowa odjechał był, przyszło tedy samemu compellare ichm. panów senatorów, aby nie baczyli in iuribus Maiestatis W.K.M. i powagi mojej, a nie zjeżdżali na conventiculum, które tot constitutionibus opisane et contra upraszać i zgromadzić frequentiam drugich ichm., aby actum ob potentiam tamtej

¹⁰⁰¹ Jakub Sobieski królewicz polski. ¹⁰⁰² Wojciech Konstanty Breza wojewoda kaliski.

strony invalidare mogli. Successit [40] z Łaski Bożej oboje, gdyż żaden z senatorów (wyjąwszy jm. pana międzyrzeckiego¹⁰⁰³) nie comparuit, summa zaś braci frequentia. Zagaić jm. pan międzyrzecki tedy to conventiculum chciał, potrafić tego jednak nie umiał. Jm. pan generał¹⁰⁰⁴ postrzegłszy zawód in consilio suo, z swym się nie zgadzał uniwersałem, protestando, że nie konwokował, ale tylko innotescencyje wydał, inaczej zaś litera nie jedna docet, ile te, które widzieliśmy et in acta referri. I pan podstoli koronny¹⁰⁰⁵ z ichm. bracią swoją, z jm. panem chorążym kaliskim¹⁰⁰⁶, z kasztelanem chełmińskim¹⁰⁰⁷ odpowiedział: „Dziękuję jm. panu generałowi, że się baczy co iuribus Maiestatis należy, że uniwersały swoje w innotescencyje obraca, którychże uniwersałów mieć było niepodobna za fundamentum sejmikowania”. Uniwersałów W.K.M. nie było [40v], koło pożegnał. Jm. pan generał za szablę się uchwycił, w tym incendiarii zawołali, kiedy stanął jm. pan Boducki comitatus ze trzemasty najmnij szlachty ad defensionem. Tandem tamta strona, lubo praemeditate na to za wielu motos musiała compescere fluctus, schowawszy szablę. Wyszedł tedy z nim zaś jm. pan kuchmistrz koronny¹⁰⁰⁸, jm. pan starosta walecki¹⁰⁰⁹, jm. pan chorąży poznański¹⁰¹⁰, jm. pan starosta żytomierski¹⁰¹¹, jm. pan stolnik poznański¹⁰¹², jm. pan wojski poznański¹⁰¹³, jm. pan wojski kaliski¹⁰¹⁴, jm. pan cześnik wschowski¹⁰¹⁵, jm. pan cześnik kaliski¹⁰¹⁶, jm. pan podkomorzy wschowski¹⁰¹⁷, jm. pan skarbnik kaliski¹⁰¹⁸, jm. pan burgrabia wschowski¹⁰¹⁹, oficjalistów jm. pana generała dwóch¹⁰²⁰, jm. pan [Piotr Jakub] Bronisz, ichm. panowie bracia [Jan i Paweł] Morawscy, dissidentes wszyscy, wyjąwszy jm. pana podkomorzego kaliskiego¹⁰²¹, inszych opisać niepodobna numerum. Dość że tamtej strony ledwo 60 zostało. Wyszedszy z koła stanął, obróciwszy się, jm. pan podstoli koronny, czekając z wszystkimi ichm., co by tamta strona auderat. Musieli tedy erubescere w złych zamysłach swoich, a my gloriatur in nomine W.K.M. p.n.m. Z tego się najbardziej cieszę, że liche słowa moje za jm. panem podstolim koronnym, [41] któremu asekurowałem W.M.M. o godności i wierności człowieka tego ku W.K.M., teraz same in lucem wyszły. Siedziano potym nihil ominus w kole trzy godziny, spiski formując, tandem jm. pan generał lachrymabundus, że wysiłki pokręciły się, conpunctus przyznał, że dalij prosequi nijak.

To tedy pro fidelitate mea ku panu i dobrodziejowi memu miłościwemu donoszę, suplikując uniżenie, aby ten list się nie zawieruszył, żebym mógł kopią i w inszych okurencyjach oznajmować, co mi należeć będzie, a teraz zbiegam jak najprędzej na

¹⁰⁰³ Gabriel Sokolnicki kasztelan międzyrzecki. ¹⁰⁰⁴ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁰⁰⁵ Aleksander Przyjemski podstoli koronny. ¹⁰⁰⁶ Krzysztof Przyjemski chorąży kaliski. ¹⁰⁰⁷ Władysław Przyjemski kasztelan chełmiński. ¹⁰⁰⁸ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny. ¹⁰⁰⁹ Melchior Gurowski starosta walecki. ¹⁰¹⁰ Mikołaj Złotnicki chorąży poznański. ¹⁰¹¹ Prokop Jan Granowski starosta żytomierski. ¹⁰¹² Andrzej Mycielski stolnik poznański. ¹⁰¹³ Bogusław Bojanowski wojski poznański. ¹⁰¹⁴ Adam Mycielski wojski kaliski. ¹⁰¹⁵ Hieronim Poniński cześnik wschowski. ¹⁰¹⁶ Karol Rydzyński cześnik kaliski. ¹⁰¹⁷ Stanisław Cerekwicz podkomorzy wschowski. ¹⁰¹⁸ Benedykt Zawadzki skarbnik kaliski. ¹⁰¹⁹ Jan Haza burgrabia wschowski. ¹⁰²⁰ Zapewne Jan Cerekwicz starosta średzki i surogator grodzki poznański oraz Adam Molski stolnik i sędzia surogator grodzki kaliski. ¹⁰²¹ Piotr Żychliński podkomorzy kaliski.

sejm, na usługę W.K.M. pana i dobrodzieja miłościwego nieodmienny nigdy W.K.M. pana i dobrodzieja mego miłościwego wierny i najniższy sługa

[Rafał] Leszczyński wojewoda poznański

W Lesznie, 6 februarii.

6. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 89 – oryginał.

Złożony był sejmik średzki przedsejmowy powtórny pro die 3 februarii, ale uniwersały, które wioził kozak mój od Króla wykradziono w Zakszynie pod Kaliszem, supponitur, że cura et aestu pana [Rafała] Leszczyńskiego wojewody poznańskiego, któremu się sejmików nie chciało, że nic sprawić in rem dworu albo raczyj Królowej, z którą już się był wspólnie z ojcem swojej żony, panem wojewodą ruskim¹⁰²² pokumał. Wydałem ja tedy uniwersał mój denuntiando hunc casum, a oraz życząc, aby się bracia pojeżdżali na ten dzień, który był w uniwersałach mianowany K.J.M. Ale i ten zjazd ewanuit, rozerwał go szwagier mój, pan Aleksander Przyjemski podstoli koronny, namówiony od pana wojewody poznańskiego. Były wielkie scysyje i tak enituit dowód szczerych przyjaciół moich, jako to jm. pana [Gabriela] Sokolnickiego kasztelana międzyrzeckiego, który zagał pomieniony zjazd, jm. pana Piotra Żychlińskiego podkomorzego kaliskiego, jm. pana [Jana] Cerekwickiego starosty średzkiego, surogatora mego poznańskiego, jm. pana [Chrystiana] Kierskiego cześnika poznańskiego, pisarza grodzkiego poznańskiego, jm. pana Adama Molskiego stolnika i surogatora mego kaliskiego, ichm. panów Mieszkowskich, [Andrzeja] podsędkę poznańskiego i [Krzysztofa] pisarza ziemskiego wschowskiego, braci rodzonych, jm. pana Karola Marchockiego podsędkę kaliskiego, ichm. panów Unrugów, pana referendarza koronnego¹⁰²³, jm. pana Wojciecha Zdzychowskiego łowczego poznańskiego z synami, pana [Stanisława] Suchorzewskiego starostę pyzdrowskiego i innych wielu urzędników i szlachty. Tak dalece, że po wyjściu protestantów głosy różnie brano, dziękując mi pro hoc zelo i jm. panu kasztelanowi międzyrzeckiemu jako prezydentowi zlecono, żeby mi dziękował imieniem koła pozostałego. Specialiter zaś uszli mi w przyjaźni pan [Mikołaj] Złotnicki chorąży poznański, pan [Bogusław] Bojanowski wojski poznański, pan Chryzostom Gorzeński żupnik bydgoski. Niechętni zaś panowie Przyjemscy i pan Malcher Gurowski starosta wałecki. Z oficjalistów moich zaś dwaj nie dotrzymali, pan Jan Gurowski burgrabia poznański i pan [Franciszek] Starzeński burgrabia kcyński.

¹⁰²² Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny. ¹⁰²³ Jan Dobrogost Kraśński referendarz koronny.

40. Sejmik relacyjny w Środzie, 17 maja 1688 r.

1. *Uniuersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Grodno, 28 marca 1688 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Konin 71, k. 128 – oryginał; w grodzie konińskim oblatował Nob. Tomasz Kłowski w dniu 4 maja 1688 r. [feria 3 post Dominicam Misericordiae proxima a. D. 1688].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 165-167 – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 181, k. 172 – oryginał.

Druk w: *Aka sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 71-72.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy. Osobliwie jednak w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województw poznańskiego i kaliskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Doniosła, nie wątpimy, praecox in malum fama, jako się sejm grodzieński nie zaczawszy skończył i niesłychanym jeszcze w tej ojczyźnie przykładem bez obranego rozszedł marszałka. Fatum jakiejś nieszczęśliwości, czyli vis quaedam occultis intensae malignitatis w tym wszytkim vacuit, na pierwsze ex reverentia Woli Bożej nie zwalamy, na drugą ex paterna clementia nie skarżemy się, pewni będąc, że taż fama nie będzie tak fallax, żeby się istotną ukryć miała prawdą, a choćby i być chciała przez jakiegokolwiek opaczne rozsianych skryptów udania, w synowskich sercach nie znajdzie więcej przyjęcia, niżeli szczerą, zupełną i prawdziwą de nostra in publicum teneritudinem et solitudine relacyja.

Nie opuściliśmy żadnego nie tylko sposobu, ale podobieństwa do sposobów na ułaczenie validius quam iustius zatamowanej przed czasem, bo przed obranym marszałkiem w izbie poselskiej activitatis. Posyłałimy de medio senatus, zagrzewając ad observantiam veteris instituti et prisci moris do ułożenia i ustanowienia wprzód praeliminariorum, do nawrócenia się ad tritatum et usitatum sejmowania praxim, ab his quae sunt recentiae in causa et periculosa. Spuszczaliśmy się powagą i mediacją naszą w same prywatnych akcyi et causae intentatae penetralia, ale kiedy nil profecturis, przez wielkich i pobożnych biskupów pracowaliśmy votis et desideriiis. Przyszło do tego, że izba poselska zemknąwszy się ad terminum wyciągniętego iścia na górę czasu, inter volentium et nolentium casus novitatem certamina tym nieszczęśliwszym, im niesłychańszym przykładem sui impos et omnis experis consilii zostać musiała. Nie godziło się nam jednak, którzy nic doskonalszego w panowaniu naszym nie mamy, jako rebus succurrere lapsis manum mittere de tabula, cokolwiek mogło być praesentissimum na te i następujące, owszem już zaczęte przez głęboką tatarską w państwach

naszych, a osobliwie w dobrach dziedzicznych naszych, z ostatnim wyniszczeniem ekskursyją nieszczęśliwości, wszystko to ile facultas senatus consilii comprehendere mogła, conguessimus i z ojcowskiego propinavimus serca. Ale i od uprzejmości i wierności waszej nie mniejsze tej milej ojczyzny ex charitate et intimo amore praestolantur sortes. Wyglądają koligaci doznanej i winnej ex foedere pomocy, wygląda Ojciec św.¹⁰²⁴ na pomyślną z naszej strony ekspektację. Czeką chrześcijaństwo z tak świętej wojny sua vota, zasłużone nade wszystko i w borgach zostające rycerstwo praestolatur (ponieważ za stratą sejmu ulteriora habere non licuit) przynamniej przeszłego sejmu skutecznej i zupełnej na zasługi swoje uchwały.

Co wszystko aby się ex re et publica necessitate jako najdoskonalej odprawić mogło, sejmik uprzejmościom i wiernościom waszym na miejscu zwyczajnym w Środzie na dzień 17 miesiąca maja w roku terażniejszym składamy. Na którym abyście uprzejmości i wierności wasze wzięwszy w głęboką i synowską refleksyją, wszystkie pomienione zaszły i zachodzące trudności, tak rationibus dobra pospolitego adesse chcieli, jako sama nieodbita wyciąga potrzeba, i jako sam Bóg pełen prawdy i sprawiedliwości, miłość ojczysta i staropolska nieprzełamana nigdy ku konserwacyjej swojej wojnie świętej żarliwość dyktować będzie. A osobliwie abyście uchwałę przeszłego sejmu ad levandam egestatem zasłużonego żołnierza wydać ex asse starali się, nie opuszczając wszelkich innych sposobów, które zelus et amor in publicum suppeditare może, pilnie, gorąco i ojcowsko zalecamy.

A oraz dobrego uprzejmościom i wiernościom waszym od Pana Boga życzymy zdrowia. Który to uniwersał nasz aby tym prędzej wiadomości wszystkich doszedł, on w grodzie publikować rozkazaliśmy, a dla lepszej wiary ręką własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Grodnie, dnia 28 miesiąca marca r. P. 1688, panowania naszego 14 r.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka regent koronny m.p.

2. List Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie sejmiu relacyjnego – Grodno, 28 marca 1688 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 422, s. 253 – kopia: Do w. wojewody łęczyckiego w Grodnie die 28 marca 1688.

W., uprzejmie nam miły. W tak ciężkich R.P. trudnościach i naszym nie mniejszym żalu, którym nas Pan Bóg z okazyjej zatamowanego inique sejmu, a potym tak głębokich ekskursyi tatarskich, z ostatnim prawie dóbr naszych dziedzicznych wynisz-

¹⁰²⁴ *Innocenty XI papież.*

zeniem dotknął, jedyna po Boskiej Opatrzności zostaje wszystkich teraźniejszych okoliczności w sejmikach relacyjnych nadzieja i podpora, któreśmy do województw i ziem przez uniwersały nasze naznaczyć i ogłosić rozkazali. Nic zatem nie wątpimy, że uprzejmość wasza na tymże sejmiku tym większą zechcesz publicis necessitatibus dopomóc żarliwością, im cięższa i jeszcze dotąd w ojczyźnie niesłyszana ius quaedam factorum na tak potrzebne rady wakuje. Więc ani o tym wątpimy, że uprzejmość wasza ku osobie naszej, jeżeliby czyjej złości na cel przychodzić miała, tę życzliwość pokażesz i wyświadczysz, z którą się nam nie po jednokrotnie odzywać zwykłeś. Na tę się tedy w publicznych interesach, jako w naszej ku nim nieporuszonej miłości zupełnie spuściwszy, nie możemy tylko optima sperare. In reliquis referując się na ur. kuchmistrza koronnego¹⁰²⁵. Dobrego.

3. *Zagajenie sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego przez Rafała Leszczyńskiego wojewodę poznańskiego – Środa, 17 maja 1688 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 3436, s. 57-58 – kopia: Zagajenie na sejmiku relacyjnym po zerwanym sejmie grodzieńskim w Śrzedzie 17 mai a. D. 1688.

Inne rękopisy: **Rp. 2** MN Kraków, rkp. 52, s. 886-888; **Rp. 3** Bibl. Jag., rkp. 213, s. 193-196; **Rp. 4** Bibl. Jag., rkp. 3436, s. 57-58; **Rp. 5** Bibl. Nar., BOZ rkp. 1282, s. 694-695; **Rp. 6** Bibl. Kór., rkp. 979, k. 123-123v; **Rp. 7** Bibl. Oss., rkp. 6146, s. 30-31; **Rp. 8** Bibl. Oss., rkp. 6606, s. 325-327; **Rp. 9** LNNBU, rkp. 458, k. 138-138v.

Za nic szerzące się słowa, obszerne wywody, gruntowne racje głębokich statystów, co z czego iść może, konsekwencje, lepiej to wszystko kochającego ojczyznę syna czuje serce, co się z nami dzieje i rozumieć umie, jako ten status nasz, jako wolność nasza grożąca dawno wszystkim Rzeczompospolitym ginie zguba, libertas libertate perit. I tak ci i w prywatnym zdrowiu naszym, co nam pro alimento służy, zaraz też do śmierci pro vehiculo, gdy czas przyjdzie fata si vitam negant, skądś żyć powinien habes sepulchrum, a coś dopiero, kiedy to do niestrawnych żołądków różne potraw zachodzą zaprawy, jak ciężkie, jak częste muszą być symptomata vis scire morbos cocos numera. O jak często fałszywym uwiedzeni apetytem niedowarzone potrawy trawić chcemy. O jako się truć nie mamy, jak sobie nie do konstytucji zdrowia naszego, byle tylko do smaku potraw, co ich i nie masz, wymyślamy różnych, kosztujemy, jako się cknąć nie ma. Cała się na to zgadza medycyna, „fastidientis stomachi multa degustare, quae ubi varia coinquinant non alunt”¹⁰²⁶. Stąd fermentationes, które to in subsidium żołądek sobie zaciąga, a w samej rzeczy zgubę swą stąd bierze.

Że się tak dzieje, wejrzymy po sobie! Oto i teraz (żał się Boże) rozeszły pierwszym przykładem sejm, podobnych rzeczy, którym namienił, skutkiem, evulgatum arcanum, że poseł controversus, albo z impetycji wynijdzie, albo Rempublicam impetet. Czego nie czyniła Maiestas J.K.M., quo se usque non demissit, kiedy lubo cuncta principum

¹⁰²⁵ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny, wypróbowany stronnik dworu. ¹⁰²⁶ Nieco przekreślony cytat z: Lucius Aemneus Seneca, *Epistulae morales ad Lucilium*.

ad famam dirigenda, przecież niejako zostawił różnym krajom zawistne interpretationes, gdy malignitati zabiegając, na nowe i surowsze coraz pozwalał konstytucyje i co już maius habetur, i same do pożarów amovit obstacula, aby tylko ten sejm meliori numine poszedł. Tu by dopiero było pole rozwodzenia się z dobrocią J.K.M., ale żeby to mogło involvere, same mię J.K.M. uczą uniwersały, non desistit i teraz, kiedy i egestatem publicam kosztem swoim zakłada i nuditatem wojska dla niewypłacenia zasług osobą swą zasłania. Składa nawet sejmiki i to tak tenerrime, że się aż senatu dokładał. Informować nas de statu ojczyzny naszej miłościwie raczy, krwawą wojska wysługę in conscientias naszą dając. Nie możemy tedy sobie tylko dobrze ominari, tot przymuszają rationes, żadna zaś nie disputat, ale żebyśmy exolvam conscientiam meam, proszę przy zagajeniu moim per viscera tej ojczyzny, abyśmy w insze nie wpadali materije, naturam tego sejmiku mutantes, boć tego doświadczamy, że nie inszy bywa consiliorum nostrorum scopulus, tylko że nie suo ordine rzeczy traktujemy. Kiedy deputacki [58] sejmik, ^ato starostów obieramy, kiedy relacyjny, to przedsejmowy sejmik^a czyniemy. Presse życzę m.m. panowie do ekonomije mówić, wygodzi nam wszystkim przeszły sejm, tej jesieni w Warszawie deklarowany, presse do ekonomii mówić życzę, a mówić fraterna charitate, abyśmy jeden drugiemu fastitutum consiliorum nostrorum nie czynili, ale w radach naszych koła naszego Maiestatem przywrócili, która już stąd dawno exulat. Do czego że gradus jest ^aprzystępuję do nominacyi marszałka.

Trudno nie przyznać za szczęśliwego panowania J.K.M. eam temporum felicitatem, którą annales retro saeculis nie znaleźli, a recens aetas nie widziała, nunquam omine laeto distrahimur miseri, a przecie za ojcowskim J.K.M. pieczołowaniem na tym nie szkodujemy, wszyscy salvi et incolumes bez straty nie tylko prowincyje jakiej, ale bez jednej człowieka zguby na ratowanie ojczyzny occurrimus. Jest czego sobie powinszować, a póki czas operari bonum, nie chcę ja momenta consiliis naznaczone słowy trawić, przystępuję do nominacyi jm. pana dyrektora, do której funkcyi lubo tot widzę w prowincyi mojej nomina, jednemu się tylko przysłużyć mogę, proszę tedy z miejsca mego w.m.m. panie^a ^bczczeni^a kaliski Rudziński Karol etc.^b

^{a-a} tekstu brak w podstawie i Rp. 4, jest w Rp. 2 i Rp. 3 ^{b-b} tekstu brak w Rp. 1 i Rp. 2, jest w Rp. 3

4. Mowa Rafała Leszczyńskiego wojewody poznańskiego na sejmiku relacyjnym – Środa, 17 maja 1688 r.

Rp. LNNBU, rkp. 458, k. 126v-127v – kopia: Mowa na sejmiku relationis po rozerwaniu sejmu.

Ten jest m.m. panowie świata tego vicissitudinum circulus, ta nieodmienna wyroków Boskich ordynacyja, że jako cui nasci contigit mori restat, tak lubo wojnami rozprzestrzeniające się państwa lubo prawami cieszące się monarchie, lubo swobodami opływające R.P., nomina sunt ipso pene timenda sono, a przecież destinatum jakoż człowiek podpadają mortalitatem i to punctum quod munus avidis tot secat ...nsibus minor i jeszcze subiacet nihilo. „In se magna ruunt laetis hunc numina rebus cre-

scendi posuere modum”¹⁰²⁷. Żał się Boże m.m. panowie, że nie trzeba zapleśniałych volvere annales, ażeby przyjrawszy się quanto maiori mole, które procidit państwo plus formidinis in nos disperguntur. Non longa fatorum exempla petantur, obnażona, osierocona ab intra consiliis, ab extra armis ojczyzna in praedam dana, na żalosne wystawia się spectaculum, a kogoż non perimet. Wzrusza medullas niezakamiałych synów, ale samych extraneorum commovet serca, że którzy przedtym nie umieli, tylko florenti invidere, teraz extra spem powstania będącej miserentur. Nachyliło ją było to saeculorum opus, ta mocna R.P. rwała się compages oderwany angularis kamień obiecaną ziemię melle et lacte flumentem w krwawą przemienił nieprzyjaciół, tak żeśmy się jej zaprzec musieli. Jeszcze niedosyć samo przeciwko nam konspirowało powietrze, co drugie państwa per saecula opprimit, to nas w jednej chwili dokończyła congeries tantus nos evertere superis labor erit, a przecie wół upadła R.P. non cum varia spe podniesienia jej wspieraliśmy, teraz zaś bez nadziei zostawać musimy, kiedy jakoby non deesset inimicus per amicum oppressa. Umknęto ramion lubo nimius pavor conscientiam arguebat i tak nierównym w równej R.P. trzymaniem cecidit Respublica, nihil spei relictum.

Weźmiemy zerwane sejmy jeszcze in meliori R.P. statu. Niech mi kto pokaże, jeżeli nie było cum detrimento R.P., to wojny domowe, to wzięcie Kamieńca subsecutum, cóż nie ma być his arduis R.P. temporibus cum interitu hac conscientia, którąm Bogu winien, hac fide, którą R.P. inaczej rozumieć nie mogę. Dotąd kres nadziei naszych był, pókiśmy widzieli nie malevolorum, ale fatorum vim, przeciwko którym intrepidus zawsze praevaleret animus, virtus populi, casus animo, qui tulit aequo, ale kiedy to my saevientibus pomagamy fatis, skąd [127] „spes salutis et superos quid prodest poscere finem”¹⁰²⁸, kiedy wszystkie te, co nam Bóg daje do ratowania sposoby, obracamy in caput nostrum, inter infausta zguby ojczyzny omnium mam to, że skąd była Polski generacja, stąd stała się korupcja. Już obarczony Orzeł nasz wraca się do gniazda swego moriturus cum exprobatone, że nie corruptio iurium, ale samaż zabita jego pabulum. Głos wolny, który trzymać wolność miał, ten i to zgubił, co zachowuje wolność. Dandum m.m. panowie zaprawdę ius lachrymis tam iste cadentibus quae patimur videre modum. Widzieć była zawistne kraje po wziętej o tym nieszczęśliwym zerwaniu sejmu wiadomość. Leo rugiet quis non pavebit, zakrzyknął in funera serdecznym żalem lwów, ultimum tamtych krajów refugium. Ledwo tamtej nocy, co się sejm zerwał, dowierzano murom noc una tuis vix credita muris. Szukali krajów, vaga quo migrare kazałaby egestas, wiadomi nieprzyjacielskiej ręki requirebant de manibus cooperatorum zerwanego sejmu swoje niewolę i niewoli bojażń „sic maesta senectus flebat, praeteritique memor metuensque futuri”¹⁰²⁹, nie uwierzy m.m. panowie posteritas, gdy się zguby naszej dotykać będzie, aut non credent homines, aut non ignoscent, co za obrona nienadgrozonego mankamentu być może, nie może dosyć defleri ten nieszczęśliwy R.P. casus, jakoż ma defendi.

Jeżeli koniunkcja moskiewska, że natura gentis oporem szła, obrani w rozum by byli ludzie i tak tym, którzy siebie zdradzają, tym bardziej m.m. panowie, kiedyśmy

¹⁰²⁷ Marcus Anneus Lucanus, *Pharsalia. De bello civili*. ¹⁰²⁸ Marcus Anneus Lucanus, *Pharsalia. De bello civili*. ¹⁰²⁹ Tamże.

się widzieli opuszczonych, trzeba było myśleć o sobie *et fractis rebus violanter ultima virtus*. Mamy m.m. panowie *ambiquas vires si deliberamus acres, si desperamus za gromadno uszykowane stanie to wojsko, desperata salus*. Ale podobno podatki, cóż bez nich m.m. panowie „*nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendiis, nec stipendia sine tributis haberi queunt*”¹⁰³⁰. Niepodobna się nieprzyjacielowi kryminalną obronić atestacją, trzeba ją krwawą popierać wojną. In *bellis parvis momentis magna intercedi, nic pewniejszego*. Opłynęły wzięcia Kamieńca czasy *quasi rursus ereptam salutem serius żałować trzeba, czy życzyłby był J.K.M., tak wyćwiczony w dziele rycerskim mistrz, tej wojny, czy przypadliby byli na niesławę swoją kochający hetmani, gdyby się nie spodziewali byli, albo niemal pewni szczęśliwego tej wojny skutku? Czyli wojny chcieli, których to tam są substancyje, a toć jest każdego dobrego konsyliarza, kiedy sam wchodzi in periculum dubiae aleae, już się tam zdrady obawiać nie trzeba*. Przypada na to cała R.P. *bono omine*, bo z wielką całego rycerstwa ochotą, aliści m.m. panowie *sacrosanctum opus skończone in portu cierpi naufragium ojczyzny, gdy gwałtem ginąć kazano, przynamniej kiedy znowu co semel placuit displicuit*. Byłóż odrzucić wojnę, media pokoju zatrzymania przynamniej [127v] ojczyźnie zbierać, a nie zostawić *sine remis velisque*. Te podatki m.m. panowie *gratia et popularia si a virtutibus proficiscerentur frustrata alea ad vocabula transferuntur z tych ludzi zawziętości, jeżeli też jedna suspicyja niech przebaczą scelus est, godzi się ojczyznę dla jednego złego i niepewnego gubić rozumienia? Multi fallere docuerunt, dum timent falli*. Zabiegł był temu skrypt *ad archivum*, nie pomogło, nie uhamowało *malevolorum* zawziętości, następuje m.m. panowie *czym się oponować, jeżeli się Lwowa naprą, a że naprą, wiedząc statum R.P., nic pewniejszego*. Nie maż m.m. panowie *racyi pod którejby obroną mogli tanti sceleris non erubescere, lepiej deprecari Rempubicam, niż perdere*.

Niech się przynajmniej doczyta *posteritas sub seram* przecież *poenitentiam*. Jako zaś *zabieżeć malis, nie wiem?* Bo jako jestem *extra spem* powstania R.P., tak też *extra consilium*, rozumiałbym jednak dać to *solatium* tak spracowanemu koło dobra *populitego Panu*, że jako nam *cord*, tak przez ten sejm R.P. *zguba* jako *żałosna*, że *ex nobis* *perniciēs* *haec* tak nas te *daremnę* J.K.M. *agunt sudores*, prosząc, ażeby J.K.M. nie uważał *malevolorum* zawziętości i nie tracił *serca* do tych, którzy sobie wielkim koło dobra *populitego* *staraniem* chciał dalej *consolere*.

Sejmu *prędkiego* m. panowie nie *życzą*, *ut quid perditio*. *Kosztów* sto tysięcy *zebrzemy* a *milionami* *tracimy*. Bo jeżeli *każę necessitas non deerit* J.K.M. Do tego m. panowie *recentibus odiis*, gdy miał sejm *subsequi*, ten był co i *teraźniejszego eventus*, kto wie, jeżeliby *małopolska prowincya* *swoje* nam nie oddała, lepiej że to *czas* *wprzód* *uśmierzy*. Daj Boże, aby nam dano *jeszcze* przed *ostatnią* *zgubą* *consulendi de Republica* *czas* już *teste conscientia* *desperuit*. *Salus non est praecipitium* *devitasse* *ut in maius incidas*, dla *podatków*, bez których być nie można *ultor sit ergo Deus ingratus Sulla qui Rempubicam durioribus remediis quam pericula erant, sanavit*.

¹⁰³⁰ *Publius Cornelius Tacitus, Annales.*

5. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 17 maja 1688 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 781, k. 339-342 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Władysław Gliniecki w dniu 31 maja 1688 r. [feria 2 post Dominicam Exaudi proxima a. D. 1688].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 302, k. 109-112 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 186-192 – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 71, k. 144-147v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, do Środy na sejmik przez uniwersały J.K.M. p.n.m. po sejmie grodzieńskim novo exemplo et extraordinario casu rozerwanym, pro die 17 mai eo solo fine et intuitu złożony, aby rationibus dobru pospolitemu jako najlepiej mogliśmy adesse et consulere zgromadzeni.

Ponieważ niektóre konstytucyje, jedne nie proponowane, drugie stante contradictione ichm. panów posłów naszych na przeszłym sejmie warszawskim roku 1685 się odprawującym weszły in volumen legum, praecavendo indemnitati et laesioni praw i swobód naszych postanawiamy, aby ichm. panowie posłowie na tenże przeszły sejm warszawski obrani, upatrzwszy commoditatem temporis, przed sejmikiem jednak przedsejmowym zjachawszy się do Poznania, w grodzie poznańskim contra constitutiones, które na przyszłym sejmiku ex limitatione przypadającym specyfikować się będą (któremu sejmikowi limitationis naznaczamy dzień i on pro conservatione obrad naszych konserwujemy nazajutrz po sejmiku deputackim przyszłym, w tym roku 14 septembris przypadającym), także i przeciwko nobilitacyjom i indygenatom niektórych osób, które także na tymże sejmiku mianować będziemy, protestacyją uczynili i tego wszystkiego specyfikacyją przez artykuły na przyszłym sejmiku przedsejmowym uczyniwszy, kasacji na sejm przyszły warszawski popierać sine ulla protectione fraternae sibi spondemus.

Potym przed się biorąc hanc curam, aby dobrze zasłużone rycerstwo repartycyi województw naszych in stipendiis militaribus w zatrzymanych zasługach było ukontentowane et deservitam mercedem wzięło, a residuitatem deklarowanych na przeszłym sejmie warszawskim przez ichm. panów posłów naszych podatków skutecznie wypłacićbyśmy mogli. Ażeby tym lepszym porządkiem i skuteczną ordynacyją, bez wszelkiej ochrony tak niżej mianowane podatki wypłacone, jako i wojsko tym prędszej ukontentowane było, komisję skarbową województw naszych przy deklaracyjach sejmu przeszłego postanowioną, a potym per laudum sejmiku naszego w Śremie naznaczoną, i potym do Poznania przeniesioną, in toto reasumujemy. Która się quotannis dwa razy do roku odprawować będzie, 1ma mai et 15 octobris.

A ponieważ termin kadencji pierwszej translapsowany, tedy supplendo omissam hanc negotiationem też komisję pro 8va iulii proxime futuri postanawiamy i uchwalamy, aby przy ichm. panach senatorach zjachawszy się ichm. panowie komisarze pro die praefixo do Poznania, komisję tę zaczęli i rachunki z ichm. panami poborcami in genere wszystkimi, którzy kwitu od województw nie mają, dostatecznie przeszłych podatków perceptorum et expensarum, delatami się nie zasłaniając, także i z miast

J.K.M., duchownych i świeckich względem czopowego [339v] podatku ad ultimam decembris anni 1687 et cum retentoribus omnibus dostateczne porachowanie uczynili. Na co plenarium ichm., jako iuratis, dawamy facultatem.

Na której komisji terminum et forum wszystkim retentoribus przeszłych podatków et exactoribus województw naszych peremptorium naznaczamy, aby omni discriminem et respectu sublato porachowanie i komputowanie sum, coaequando w zasługach ichm. panów żołnierzy, praevia z ichm. panami żołnierzami comportatione regestrorum na Komisji Radomskiej liquidatorum et comprobatorum animadversione. A któryby regiment albo chorągiew do poprzysiężenia regestrów z tejż Komisji Radomskiej na komisję naszą był odesłany, tedy przez osoby wojsku znajome, super quantitate ludzi przysięć będzie powinien. Asygnacje na 4 ćwierci przeszłe ad ultimam decembris anni 1686, salvis per omnia assignationibus ex Commissione Radomiensi promanantibus ciż ichm. panowie komisarze ichm. panom żołnierzom do repartycji naszej należącym wydali.

Na którą komisję, jeżeliby który z ichm. panów poborców i retentorów dawniejszych i terażniejszych stawić się był refragarius, tedy osądziwszy ich in contumaciam, executionem super bonis et confiscationem bonorum in fiscum deklarujemy. Na którą także komisję wszystkim ichm. panom rewizorom dymów do wszystkich powiatów per antierius laudum uproszonym termin naznaczamy, aby ichm. zjachawszy się na tę komisję, functionis suae uczynili relację i konotowanie, nikogo nie ochraniając, podawszy ichm. panom komisarzom po miastach, miasteczkach, wsiach in genere wszystkich J.K.M., duchownych i świeckich, i których przedtym w taryfie nie było, proiecta, a ichm. panowie komisarze ex reproductis regestris taryfę nową podymnego spisawszy i postanowiwszy, onę na sejmik ex limitatione przypadający ad recognoscendum et trutinandum sejmiku przyszłego przywieźć będą powinni.

Ponieważ na Komisji Radomskiej z przeładowania na województwa nasze chorągwie niektóre lekkie j.w. jm. pana wojewody ziem ruskich, hetmana wielkiego koronnego¹⁰³¹, regiment j.w. jm. pana wojewody kijowskiego¹⁰³² i regiment ks. jm. Wiśniowieckiego¹⁰³³, ludzi in Republica wielkich, w repartycji naszej wmieścić się nie mogły, i dlatego uważając merita magnorum virorum et eorum ku województwom affectus et inclinationes, circa repartitionem województw naszych konserwujemy. To jest chorągiew jm. pana [Franciszka] Dubrawskiego i jm. pana Dawidyńka¹⁰³⁴, w pułku j.w. jm. pana hetmana koronnego zostających, na płacę ćwierci dawnych wyżej mianowanych ordynujemy. Które to sumy do wypłacenia takie deklarujemy. Naprzód jm. pana Dubrawskiego 12 tys., jm. pana Dawidyńka 8500, regimentowi jm. pana wojewody kijowskiego 18 tys., regimentowi ks. jm. Wiśniowieckiego 13 tys. A to miejsce regiment jm. pana [Jana] Berensa pułkownika J.K.M. ad dispositionem skarbu koronnego in deservitis stipendiis, albo kędy Komisja Radomska [340] per declarationem tych ludzi, których teraz przyjmujemy, do repartycji naszej ordynowała, albo do dyspozycji R.P.

¹⁰³¹ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny. ¹⁰³² Marcin Kazimierz Kątski wojewoda kijowski. ¹⁰³³ Konstanty Wiśniowiecki wojewoda bełski – zmarł w sierpniu 1686 r.

¹⁰³⁴ Aleksander Dawidenko porucznik w chorągwi lekkiej Stanisława Jana Jabłonowskiego.

odsyłamy, sine damnificatione jednak województw, abyśmy per hanc commutationem szkody nie mieli. Czego komisya in rationibus rachunków z ichm. panami żołnierzami dojrzeć będzie powinna.

Ad celeriolem zaś cursum zapłaty cnemu rycerstwu dobrze zasłużonemu według deklaracyi ichm. panów posłów naszych na przeszłym sejmie warszawskim danej, tudzież i na zapłatę dawniejszych zasług, które z repartycyi do województw naszych chorągwiom i regimentom należeć będą, uchwalamy in exolutionem podymnych 35 na przeszłym sejmie warszawskim przez ichm. panów posłów naszych deklarowanych, podatek trojga pogłównego cum novis iuramentis we wszystkich miastach, miasteczkach, wsiach i jurysdykcjach, tenutach, młynach wodnych i wietrznych, kuźniach, papierniach, smolarniach, hamrach J.K.M., duchownych i świeckich generaliter omnibus, a personis civitatensibus et plebeis tantum, to jest mieszczanów utriusque sexus, kupców, rzemieśników quocunque genere et titulo sese vocitantibus i od czeladzi, przyjaciół i dzieci ich podług instruktarza przez sejmy dwa anni 1661 et anni 1673 na miasta primae classis włożonego i postanowionego, i według zwyczajów dawnych pogłównych wybierania. Także we wsiach, dworach J.K.M., duchownych i świeckich, jurysdykcjach i folwarkach miejskich, jurysdykcjach i folwarkach duchownych i pod protekcją ich zostających ludzi, czeladzi w plebaniach i kanoniach zostających, domkach księży i klasztornych, i czeladzi ministrów ichm. panów dysydentów utriusque sexus, żadnymi libertacyjami ani privilegiami się nie zasłaniając, ponieważ na zapłatę wojsku dobrze zasłużonemu, in opere belli Turcici zostającemu, ten podatek obracać się będzie, od osoby po złotemu na jedno pogłówne uchwalamy.

Do którego podatku wsie i miasta, które nie są hucusque w taryfie, należeć mają, czego animadversionem, studium et cautionem ichm. panów poborców zlecamy. Luźni jednak po miastach i miasteczkach, i wsiach ludzie, którzy na najem robią, cieśle, grabarze, szkodlarze, pilarze, lepiarze, nigdzie nie osiedli i po wsiach którzy się nie rządzą i bez służby zostają, po zł 3 na jedno pogłówne i od żon płacić będą powinni. We dworach zaś szlacheckich ludzie plebeiae conditionis, którzy tylko na myto służą, do płacenia pogłównego tenebuntur.

Które to pogłówne w miastach, miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich, juramentami i rotą dawnych pogłównych przez burmistrzów albo wójtów, bez ochrony onychże samych, którzy przysięgać będą, a we wsiach przez administratorów albo dzierżawców dóbr, albo włodarzów, albo osiadłych chłopów super quantitate ludzi w miastach i miasteczkach, wsiach i wyżej opisanych miejscach poprzysiąc będą powinni, praeviis attestationibus ichm. panów dziedziców i dzierżawców miast, miasteczek i wsiów.

A tę przysięgę nie gdzie indziej odprawować będą, tylko przy urzędach [340v] ziemskich albo grodzkich, albo komisjach się odprawujących. Przysięga zaś w województwie poznańskim albo kaliskim uczyniona, sine disquisitione przy rachunkach, ponieważ są indivisa, valere powinna. Kancelaryja zaś tych juramentów ekstrakty wydawać będzie, a od juramentów i ekstraktów, i pieczęci po gr 20 płacić będą powinni.

Aby jednak nie z tak wielkim ciężarem ubogich ludzi wydawanie tegoż pogłównego było, tedy na dwie racie wydawanie deklarujemy. Pierwszą ratę dwojga pogłównego

jako najprędzej wydać naznaczamy, ażeby ad 15tam septembris wydane było, postanawiamy. Rigorem antiquum super retentoribus post 15tam septembris lubo na sądach, lubo na komisji otrzymania ichm. panom poborcom pozwalamy. Rzemieśnicy jednak po wsiach mieszkający cum plebe pogłównie płacić będą powinni. A trzeciego pogłównego raty na sejmiku nazajutrz po sejmiku deputackim przypadającym czas do wydawania namówiemy.

Żydzi zaś w miastach, miasteczkach i wsiach mieszkający ponieważ od ekstraordynaryjnego pogłównego per constitutionem są uwolnieni, tedy stosując się do sejmowej uchwały, 35 podymnych iuxta nova iuramenta na komisji przyszej przez starszych żydowskich z miast i miasteczek takż tych, gdzie bożnice są, jako i gdzie nie masz, i wsiów w których mieszkają, a w mieście domów nie mają, i gdzie w najemnych domach po miastach mieszkają, także na dwie racie, pierwszą 25 podymnych równo z dwójgiem pogłównego chrześcijańskim, drugą ratę 10 podymnych z trzecim pogłównym de tempore na sejmiku przyszłym namówionym płacić będą powinni. Circa jednak iuramentum, aby place pogorzałe protunc i dawne, którym lata nie wyszły, przez tychże starszych Żydów przysięgą wyrażone były. Od chrześcijan zaś w służbie żydowskiej zostających ciż Żydzi pogłowne po zł od głowy na jedno pogłowne et circa iuramentum quantitate takich ludzi wyrazić mają, płacić będą.

A in suplementum pogłównego, ponieważ plebs w miastach tylko po złotemu na jedno pogłowne jako i wsie płacić będą, dlatego szelężny podatek in subsidium zapłaty wojsku do roku tylko po wszystkich miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich, jurysdykcjach miejskich, duchownych i świeckich, po samych szynkach, karczmach na przedmieściach przewoźnych piwach od wszelkiego likworu, piw, gorzałek, miodów, win i zamorskich likworów, i z Szlęska pochodzących, nie zasłaniając się żadnymi jurysdykcjami ani libertacyjami, etiam conflagratis, bo to ultimus consumens daje i strzeleczy królowie swoimi privilegiami a 1 iulii anni nunc currentis poczynającego się, ad ultimam iunii in anno 1689 kończącego się wydawanie praevis iuramentis burmistrzów albo wójtów, albo też przez zgodę ad instar czopowego salva calculatione uchwalamy i postanawiamy. Od którego podatku gościńce pańskie wolne być mają.

Czopowy także podatek po miastach, miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich ponieważ tylko do sejmiku przedsejmowego ad ultimam decembris anni praesentis [341] był uchwalony, dlatego tenże podatek a 1 ianuarii anni nunc currentis wydać tymże miastom i miasteczkom do rąk ichm. panów poborców za obwieszczeniem uniwersałów od panów poborców wydanych iniungimus, i na dalszy czas także czopowy podatek do drugiej kadencji sejmiku przedsejmowego, ad ultimam decembris in anno 1690, po wszystkich miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich, jurysdykcjach duchownych i miejskich uchwalamy i prolongujemy. Które to miasta, miasteczka i jurysdykcje w wydawaniu tegoż podatku żadnymi libertacyjami ani przeszłymi laudami, mianowicie conflagratis in antecedens et subsequens wydawaniu zasłaniać się nie będą powinni, salvo privilegio królów strzeleckich, cum ea jednak cautione, aby możniejsi u tych, którzy per fortunam ustrzelewają i zostają królami minoris conditionis in praeiudicium i umniejszenie podatku czopowego tegoż królestwa nie kupowali, sub solutione czopowego i privilegia bractwa strzeleckiego na przyszej

Komisji Poznańskiej aby prezentowali. Czego ichm. panowie komisarze wielką mieć animadwersyją będą powinni.

A wydawanie tego czopowego podatku praeviis iuramentis et calculatione lubo na komisjach, lubo w sądach ziemskich albo grodzkich in praesentia iudicis, gdzie im będzie facilius aditus, do rąk ichm. panów poborców za asygnacjami ichm. panów komisarzów naznaczamy. A któreby miasta ob aliquam scrupulum przyjąć nie chciały, tedy ichm. panom komisarzom zgodzić się z nimi plenariam potestatem sine detrimento jednak województw. Co się ma rozumieć i o tych mieszczanach i mieszczanach, którzy się de nova radice budują, ponieważ wielkie stąd inconvenientia et damniactio czopowego deducitur et abutuntur lege anni 1676, dlatego takowi mieszczanie i mieszczankowie żadnymi się libertacjami nie zasłaniając, równo z inszymi tenże podtek czopowy płacić będą powinni.

Takową postanowiwszy ordynacją i podatki uchwaliwszy, do ichm. panów komisarzów anteriori laudo naznaczonych uprosiliśmy moderno laudo w. jm. pana podstolego koronnego¹⁰³⁵, w. jm. pana kuchmistrza koronnego¹⁰³⁶, jm. pana stolnika poznańskiego¹⁰³⁷, jm. pana łowczego poznańskiego¹⁰³⁸, jm. pana łowczego kaliskiego¹⁰³⁹, jm. pana wojskiego poznańskiego¹⁰⁴⁰, jm. pana wojskiego kaliskiego¹⁰⁴¹, jm. pana wojskiego wschowskiego¹⁰⁴², jm. pana skarbnika kaliskiego¹⁰⁴³, jm. pana Konstantego Malczewskiego, jm. pana Stefana Zdychowskiego, jm. pana Stanisława Mieszkowskiego, jm. pana Przecława Potockiego, jm. pana Jana Grabskiego, jm. pana Mścisława Zaleskiego, jm. pana Stanisława Śmigielskiego, jm. pana Hieronima Bronikowskiego, jm. pana Prokopa Lipskiego, jm. pana Wojciecha Przybyszewskiego, jm. pana Stanisława Gurrowskiego, aby ichm. zjachawszy się pro tempore certo, praefixo komisji wzwyż naznaczonej, przy j.w. ichm. panach senatorach, praevio jednak ichm. juramentów iuxta determinationem laudi anterioris et rotham iuramenti przysięgających ante komisarzów, do Poznania, komisję tę zaczęli i rachunki z ichm. panami poborcami in genere wszytkimi, którzy kwitu od województw nie mają i wyżej opisane munia exequantur ichm. imponimus. [341v]

Ichm. zaś panów poborców do wzwyż mianowanych podatków, ponieważ z wybranych przeszłych podatków znalazła się niemała suma klepaczków, 43 tys., które w podatkach per calamitatem publicam ichm. a contribuentes wzięli, nie chcąc deesse ichm. damnificationem, zaś województwa przez znaczną szkodę upatrując klepaczy, za dobrowolną in facie sejmiku ichm. panów poborców deklaracją wszyscy czterej aequaliter tąż sumę klepaczków podzielić się obsekrują, na przyszłej komisji ten podział postanowić. Które z nich dobre będą, in publicum bonum obrócić, które zaś do wydania niepodobne, podczas Komisji Poznańskiej zlać w hamrze, gdzie miedź leją i miedzią się podzielić deklarują, przy ichm. panach komisarzach na to deputowanych. Hoc praecauto, aby takowe 43 tys. złp do województw na zapłatę wojsku asygnacja-

¹⁰³⁵ Aleksander Przyjemski podstoli koronny. ¹⁰³⁶ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny. ¹⁰³⁷ Andrzej Mycielski stolnik poznański. ¹⁰³⁸ Wojciech Zdychowski łowczy poznański. ¹⁰³⁹ Jakub Wilkotski łowczy kaliski. ¹⁰⁴⁰ Bogusław Bojanowski wojski poznański. ¹⁰⁴¹ Adam Mycielski wojski kaliski. ¹⁰⁴² Kazimierz Romiejewski wojski wschowski. ¹⁰⁴³ Benedykt Zawadzki skarbnik kaliski.

mi ichm. panów komisarzyw wnieśli i napotym tak w terażniejszych podatkach, jako i przeszłych wzmianki o klepaczach województwom nie czynieli. Których klepaczów województwa przyjmować nie będą, ani panom żołnierzom w zasługach nimi płacić, ciż ichm. panowie poborcy obiecują.

His tedy praemissis in recompensam tego, onych za poborców praesenti laudo ap-
probamus, zlecając ichm. exactionem pogłównego i inszych podatków, tak w miastach
i wsiach, które w taryfie diligentiam swoją pokazali, a w kwitowym, aby miast i miastec-
czek nie agramowali, także aby currenti moneta, sine praeiudicio tychże miast podatki
wybierali ichm. iniungimus.

Nie chcąc deesse bratu naszemu jm. panu Słoneckiemu i inszym ichm. w przeła-
dowaniu taryfy podymnego w dobrach ich dziedzicznych, dlatego eam quaestionem
ad disiudicationem na Komisję Poznańską odsyłamy i ex reproductis documentis et
iuramentis tylko tyle płacić powinni, co będzie aequitati constare.

Resolvendo zaś remissionem Trybunału Koronnego et insistendo anteriori między w.
jm. panem kasztelanem międzyrzeckim¹⁰⁴⁴ aktorem i mieszczań kaliskimi in reatu et
retentis ratione szelężnego podatku od wina dzierżawy tegoż podatku w. jm. pana kasz-
telana międzyrzeckiego [pokrzywdzo]nym, widząc praeiudicata trybunalskie inszych
województw, także aby województwa napotym w uchwale szelężnego podatku nie miały
damnifikacyi, tenże podatek od win za dzierżawy jm. mieszczań kaliskim płacić in-
iungimus i executionem super retentoribus, jaka jest opisana w prawie, pozwalamy.

Mając respekt na ciężkie więzienie obywatelów naszych w niewoli pogańskiej zo-
stających i straty znaczne na usłudze R.P., chcąc ich indemnitati subvenire, zleciliśmy
jm. panu marszałkowi koła naszego, aby wydał asygnacyje do ichm. panów poborców
naszych na szelężny podatek pro 1 iulii do wydawania uchwalonych, jm. panu Macie-
jowi Biskupskiemu, jm. panu Wincentemu Dameckiemu, jm. panu Janowi Grudziel-
skiemu do poznańskiego województwa naznaczonym, a jm. panu Stanisławowi [342]
Kczewskiemu, jm. panu Władysławowi Hłowieckiemu, jm. panu Felicjanowi Francisz-
kowi Racięskiemu do ichm. panów poborców kaliskiego województwa naznaczonym,
po tysiącu złp na każdego seorsive z ichm. panów ichm. panom poborcom in rationi-
bus rachunków przyjąć deklarujemy.

Ponieważ nam należy tak na relacyi Komisyi naszej Poznańskiej, jako i de quanti-
tate zatrzymanych zasług wojsku w repartycyi naszej zostającemu i dalszej dyspozycyi
uchwalonych podatków i wzwyż mianowanych obrad naszych, tedy ten sejmik pod dy-
rekcyją terażniejszego jm. pana marszałka koła naszego nazajutrz po sejmiku depu-
tackim w roku terażniejszym przypadającym limitujemy. Który po powiatach podać
zleciliśmy. Działo się w Środzie, die 17 mai r. 1688.

Adam Antoni Opaliński wojewodzie łączeycki, marszałek koła rycerskiego sejmi-
ku średzkiego

Locus sigilli

¹⁰⁴⁴ *Gabriel Sokolnicki kasztelan międzyrzecki.*

6. *Informacje o pierwszym dniu sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do Jana III – Środa, 17 maja 1689 r.*

Rp. AGAD, APP 12, s. 309 – oryginał.

Ze Śrrody, die 17 mai 1688.

Najjaśniejszy miłościwy Królu panie, panie i dobrodzieju mój miłościwy.

Cokolwiek miałem in commissis od W.K.M. pana i dobrodzieja mego miłościwego przy listach do panów kaliskiego¹⁰⁴⁵ i łęczyckiego¹⁰⁴⁶ ratione boni publici na terażniejszy sejmik, to fideliter przed sejmikiem jestem exequutus, bo pan wojewoda łęczycki optimo corde list W.K.M. odebrawszy deklarował się bardzo dobrze we wszystkich rozkazach W.K.M. stawać i cooperari, ażeby bonum publicum nie szwankowało przez niedojście terażniejszego sejmiku. Więc że to na kombinacji pana wojewody poznańskiego¹⁰⁴⁷ z nim należało, sami w kościele dziś przed sesją na mszy siedząc podług siebie, pokombinowali się i przyjaciele z przyjaciółmi potym poszedłszy do koła. Jm. pan wojewoda poznański na marszałkostwo mianował pana wojewodzica łęczyckiego¹⁰⁴⁸, syna pana generała, który teraz z cudzych powrócił na czas krajów. Zaczął się tedy już dobrze sejmik i tuszymy dobrego mu końca. Podatki uchwalone zostaną, co dalej occurret przez pocztę, którą mam na to, oznajmić nie omieszkać, a teraz pańską całując szatę, miłościwej pańskiej W.K.M. oddaję się protekcji jako W.K.M. pana i dobrodzieja mego wierny poddany i najniższy sługa.

F[ranciszek] Z[ygmun] Gałęcki k[uchmistrz] k[oronny]

7. *Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 17 maja 1689 r.*

Rp. BUW, rkp. 47, s. 89 – oryginał.

Die 17 mai. Sejmik był z uniwersałów K.J.M. w Średzie po zerwanym sejmie grodzieńskim. Znosiło się było na wielkie na nim zamieszanie, ale z łaski Bożej spokojnie się odprawił i owe dyferencje z przeszłego sejmiku pogodzone poważnie. Syn mój¹⁰⁴⁹ na tym sejmiku marszałkował, mianował go pan wojewoda poznański¹⁰⁵⁰ i wszyscy zaraz unanimiter zezwolili. Z tego sejmiku stanęła limitacja pro die 14 septembris, to jest in crastino deputackiego.

¹⁰⁴⁵ Wojciech Konstanty Breza wojewoda kaliski. ¹⁰⁴⁶ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁰⁴⁷ Rafał Leszczyński wojewoda poznański. ¹⁰⁴⁸ Adam Antoni Opaliński wojewodzie łęczycki. ¹⁰⁴⁹ Adam Antoni Opaliński wojewodzie łęczycki. ¹⁰⁵⁰ Rafał Leszczyński wojewoda poznański.

41. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1688 r.

Sejmik zerwany.

Brak deputatów z Wielkopolski w spisie deputatów (AP Gdańsk, 300, 29 264, s. 698-699).

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1700. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 201-202.

1. *Informacja o zerwaniu sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.*

Rp. BUW, rkp. 47, s. 90 – oryginał.

W tymże roku sejmik deputacki w Środzie zerwany, jako i wiele inszych sejmików, tak dalece, że tylko 9 świeckich było deputatów. Marszałkiem trybunalskim tego roku pan [Hieronim] Petrykowski stolnik różański.

2. *Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Wojciecha Konstantego Brezy wojewody kaliskiego do Marcina Zamoyckiego podskarbiego wielkiego koronnego – Poznań, 20 września 1688 r.*

Rp. AGAD, AZ 470, s. 122 – oryginał.

Po ekspedycyi danej pokojowemu w.m.m. pana, ile po zerwanym sejmiku deputackim obszernie opisanej, a zaraz i co się na drugim sejmiku limitationis działo i jako stanął, pisałem w.m.m. panu. [...]

3. *Pośrednie potwierdzenie zerwania sejmiku w instrukcji danej posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – postulat wybierania marszałka sejmiku deputackiego większością głosów – Środa, 5 listopada 1688 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 782, k. 454v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Karpiński sługa marszałka sejmiku w dniu 22 listopada 1688 r. [feria 2 post festum Praesentationis Beatissimae Mariae Virginis proxima s. D. 1688].

[...] A że malitia niektórych concivium nigdy nie słychana zagęściła się po województwach różnych, a osobliwie naszych, sejmiki deputackie rozrywać audet, przez co ius cardinale i Trybunał znieść usiłuje, dlatego osobliwie to zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby się o to prawo starali, żeby non obstante contradictione na marszałka,

excepto sola obiectione condemnationis, sejmik deputacki stawał, albo żeby per pluralitatem in ordine zagajającego senatora albo urzędnika ziemskiego rozdającego głosy na tymże sejmiku, tenże marszałek stawał, co się ma rozumieć o samych deputackich sejmikach.

42. Sejmik z limity w Środzie, 14-15 września 1688 r.

1. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 14 września 1688 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 782, k. 246-246v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Władysław Glinicki w dniu 22 września 1688 r. [feria 4 in crastino festi Sancti Mathaei Apostoli et Evangelistae a. D. 1688].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 302, k. 216-217 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 284v-286v – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 71, k. 212-213 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, do Środy na sejmik pro die 14 septembris ex limitatione z przeszłego sejmiku die 17 mai, z uniwersałów J.K.M. p.n.m. odprawionego, in diem zaś hodiernam limitowanego, aby in ulteriori tractu dobru pospolitemu mogliśmy consulere, zgromadzeni.

Że podług laudum przeszłego die 17 mai w tym roku odprawionego, a na dzisiejszą kadencją i limitacją specyfikacja tych konstytucyi, które stante contradictione ichm. panów posłów, a drugie na sejmie anni 1685 nie proponowane zmieścić się nie mogła, zaczym i protestacja przez ichm. panów posłów do tego czasu na też konstytucyje nie uczyniona, dlatego sejmik ten ad diem 1mam decembris w tym roku przypadającym cum toto effectu reasumując, wszystkie contenta przeszłego laudum pod dyрекcją terażniejszego jm. pana marszałka limitujemy. Cum ea jednak cautione, że inquantum sejmiki przedsejmowe czas nasz limitacyi anticipare by miały, aby ta terażniejsza uchwała nasza insimul złączona na sejmiku przedsejmowym pod dyрекcją terażniejszego jm. pana marszałka, sine ulla contradictione traktowana była i zaraz specificatio tych konstytucyi w artykułach na sejmie przeszłym nie proponowanych, drugich stante contradictione in volumen inserowanych, na przyszły da Bóg sejm ichm. panom posłom ad abrogandum et cassandum zlecona była, to sobie spondemus.

A inquantumby sejmik przedsejmowy ante 1 decembris przysłany, per malitiam kogożkolwiek był rozerwany, tedy sejmik ten limitationis pro praefixo tempore, to jest in 1 decembris kontynuować sobie postanawiamy.

A ponieważ z Komisji przeszłej Poznańskiej ob faraginem rachunków de quantitate podatków i taryf pogłównego, podymnego słusznie ichm. panowie komisarze do rachunków naznaczeni informować nie mogli, tedy trzeciemu pogłównemu czas wydawania na tymże ex limitatione przypadającym sejmiku przed Bożym jednak Narodzeniem namówiemy, sufficientem wzięwszy od ichm. panów komisarzów z komisji die 15 octobris iuxta praescriptum legis przypadającej informationem.

Na którą komisję tak ichm. panowie rewizorowie dymów, albo ob obitum którego z nich ichm. panowie successores ad constituendum tariffam, jako i exactores dawni et retentores iuxta antierius laudum stanąć et perficere opus będą powinni, wyjąwszy jm. pana Andrzeja Pogorzelskiego, który circa tych dymów revisionem zostawał.

Przez [246v] repartycją przez przeszłe laudum mianowaną i specyfikowaną regimentowi j.w. jm. pana wojewody kijowskiego¹⁰⁵¹ ratione zasług konserwujemy i na też zasługi asygnacją temuż regimentowi ichm. panowie komisarze wydać będą powinni.

Jm. pan żupnik bydgoski¹⁰⁵² z dystrybuty soli podług prawa że rachunku na sejmiku terażniejszym nie uczynił, tedy iniungimus jm., aby na przyszłym sejmiku coram commissariis, których z koła uprosimy, rachunek dostateczny z defluitacyi soli ab actu quietationis i z dystrybuty też soli uczynił, sub poena in legibus descriptis postanawiamy.

Mając pewną relacją paupertatis oo. fundacyi w Kaliszu ordinis Sancti Spiritus, że tylko dla chorych i ułomnych piwa, a nie dla zysku żadnego robią, dlatego onych od czopowego podatku i szelężnego ad ultimam iunii anni eiusdem et ab rigore dekretu Komisji Poznańskiej uwalniamy.

Widząc znaczną przysługę województw naszych ichm. panów komisarzów na Radomską Komisję uproszonych, jm. pana Jana Malechowskiego i jm. pana [Jana] Morawskiego, korespondując ich koszty i fatygi po 2 tys. zł każdemu z ichm. za asygnacją jm. pana marszałka koła naszego do ichm. panów poborców poznańskiego i kościańskiego powiatów wydać ichm. jako najprędzej naznaczamy.

Mając komizeracją nad bracią naszą, którzy w niewoli tatarskiej siedzą, to jest jm. panem Janem Mierzewskim i jm. panem Mikołajem Gorzyńskim, ichm. po tysiącu zł każdemu z nich ex provisione od sumy na Raszkowie zostającej, za asygnacją jm. pana marszałka koła naszego wypłacić deklarujemy. Tęż wyświadczamy kompasyją i jm. panu Maciejowi Bardskiemu, któremu za asygnacją także jm. pana marszałka koła naszego tysiąc zł ichm. panom poborcom województwa kaliskiego zapłacić iniungimus.

A ponieważ asygnacja winklerowska dotychczas niedopłacona, tedy za instancją ichm. panów komisarzów do rachunków naznaczonych ichm. panowie poborcy województwa poznańskiego zapłacić onę będą powinni.

¹⁰⁵¹ Marcin Kazimierz Kątski wojewoda kijowski. ¹⁰⁵² Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

Które to postanowienie nasze jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów po powiatach podać zleciliśmy. Działo się w Środzie, die 14 septembris 1688.

Adam Opaliński wojewodzie łęczycki, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego

Locus sigilli

2. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 90 – oryginał.

Nazajutrz po deputackim sejmiku był *ex limitatione* pod dyрекcją syna mego¹⁰⁵³, odprawował się szczęśliwie dwa dni, tandem limitowany *ad primas dies decembris* pod laską syna mego, *cum ea declaratione*, że jeśliby sejmik przedsejmowy miał *anticipare*, nie kto inszy marszałkiem, tylko on.

43. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 5 listopada 1688 r.

1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Złoczów, 1 października 1688 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Konin 71, k. 235 – oryginał; w grodzie konińskim oblatował Nob. Tomasz Kłosowski w dniu 25 października 1688 r. [feria 2 ante festum Sanctorum Simonis et Judae proxima a. D. 1688] – ten egzemplarz z pieczęcią pokojową i wyjaśnieniem przyczyny tego faktu.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Konin 71, k. 237 – oryginał; w grodzie konińskim oblatował Nob. Tomasz Kłosowski w dniu 2 listopada 1688 r. [feria 3 post festum Omnium Sanctorum proxima a. D. 1688] – ten egzemplarz z pieczęcią mniejszą koronną – treść identyczna z poprzednim uniwersałem;

Rp. 3 AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 312v-313 – oblata.

Druk w: *Akta sejmiku podolskiego*, s. 125-126.

¹⁰⁵³ Adam Antoni Opaliński wojewodzie łęczycki.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie jednak w, ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, uprzejmie i wiernie nam miłym łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Gdyby tak pomyślne publicznym sprawom respondere mogły skutki, jako są ustawiczne koło dobra pospolitego prace i bez wszelkiego odetchnienia qua domi qua foris starania, nigdy by ojczyźnie na tych nie schodziło szczęśliwościach, których i powszechna ekspektacja i wszystkich optime volentium wyglądają vota. A że i nie dość jest na szczególnych naszych bez spólnego przyłożenia się usiłowaniach i częstokroć owym pro commodo et utilitate publica ze wszystkiego serca zmierzającym, różne zastępują przeciwności, dlatego albo niepożądanym skutkiem i najlepsze zwykły się kończyć intencje, albo nigdy do należytego nie przychodzić końca, z swojej zepchnięta egzekucyjnej i najdoskonalsza rada, prowadząc za sobą nie tylko sterilitates obiecowanych akcesów, ale owszem, stracenie pogodnych okazji et pericula rerum. Nie chcemy tego egzagerować, niech się per brevem rzeczy przeszłych memoriam każdy reflektuje, łączno postrzeże desiderari w ojczyźnie pares eventus ojcowskiemu naszemu usiłowaniu, śnać nie z inszych miar, tylko że sancita publiczne w swojej obumarszy kalkulacyjnej, naprzód potrzebnym umijają operacyjom, a potem od wszelkich pożądanym oddalają się sukcesów. Na co z tym większym żalem zapatrować się przychodzi, im się to widoczniej zda być zostawiono sine remedio, po przeszłym, żal się Boże, rozerwanym sejmie.

Nie znajdując zaś na te wszystkie trudności i inne walne R.P. potrzeby inszego sposobu, nad daną naszą na radzie posejmowej jak najprędszego sejmu deklaracją, też jak prędko schylająca się wojenna pozwolić mogła pora, do skutku przywodząc, sejm walny sześciedzielnym w Warszawie dnia 17 grudnia składamy i naznaczamy. Którego solitas wedle zwyczaju i prawa zachowując solennitates, sejmik uprzejmości i wierności waszych na miejscu zwyczajnym we Środzie, na dzień 5 miesiąca "listopada" składamy i deklarujemy, usilnie i gorąco zalecając, abyście uprzejmości i wierności wasze tak do przeszłosejmowej, jako i terazniejszej naszej stosowali się instrukcyjnej, szczególnego dobra pospolitego curam et sollicitudinem przedsięwzięwszy, a staropolską ku ojczyźnie wzbudziwszy w sercach synowskich miłość, tak się radami swemi in commune bonum stosowali, jakoby całość et securitas universi zachowana, pomnożenie R.P. commoda, wstawione imię i decus narodów naszych, tyle nam ustawicznie o tym myślącym pociech przynosiły, ile paternis życzymy votis.

Który to uniwersał nasz aby tym prędzej wszystkich mógł dojść wiadomości i w grodzie publikować, i w parafiach ogłaszać rozkazujemy, a dla lepszej wiary ręką własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Złoczowie, dnia 1 miesiąca października r. 1688, panowania naszego 15 r.

Jan Król

Locus sigilli

Ps. Nie mogąc się tak długo, nie wiemy quo casu, z Warszawy doczekać pieczęci koronnej, a obawiając się omieszkania publikacyjej sejmików i tym się niezmiernie alterując, kazaliśmy do uniwersałów pokojową przycisnąć pieczęć, nie dla żadnej, broń Boże, przeciwko prawu uzurpacyjej, ale szczególnie dla wygody i ogłoszenia sejmików, jak prędko bowiem przyjdzie pieczęć koronna, tak zaraz dla zniesienia wszelkich suspicyi, drugie uniwersały przypieczętować każemy i one przy uniwersalnej prześlemy ekspedycyjej. W Jaworowie, dnia 15 miesiąca października r. 1688.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka regent koronny m.p.

^a *tekst nadpisany tą samą ręką, pogrubione pismo*

| 2. List Jana III do senatorów na sejmiki – Złoczów, 1 października 1688 r.

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 2076, k. 293 – oryginał adresowany do Michała Czernego kasztelana oświęcimskiego.*

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski etc.

Ur., uprzejmie i wiernie nam miły. Uważając nieodbitą sejmu jak najprędzszego w takowych intra et ab extra cyrkumstancjach potrzebę, jak tylko schylająca się o tym myśleć pozwoliła kampania, on złożyliśmy i determinowali w Warszawie na dzień 17 miesiąca grudnia w roku terażniejszym, sejmiki zaś przedsejmowe na dzień 5 miesiąca listopada w tymże roku. Do senatorskiego zatym uprzejmości i wierności waszej devoluitur pieczętowania, w taką wziąć konsyderacyją dobra pospolitego rationes, jakoby się ex commodo et utilitate publica dźwigając, sejmowi przyszłemu nie mniej skutecznie, jako zgodnie insynuować i zalecić mogły. Pracować w tym, a oraz cokolwiek własna żarliwość erga publicum poda, że uprzejmość wasza będzie, nic nie wątpimy, i tym usilniej staranie swoje aplikować zechcesz, im gwałtowniejsze z przezorności swojej uważysz R.P. potrzeby, które sollicite zaleciwszy, dobrego oraz od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Złoczowie, dnia 1 miesiąca października r. P. 1688, panowania naszego 15 r.

Jan Król

Locus sigilli

3. *List Jana III do urzędników na sejmiki – Złoczów, 1 października 1688 r.*

Rp. 1 AGAD, AR III, rkp. 17, s. 9-10 – oryginał adresowany do Karola Stanisława Radziwiłła koniuszego litewskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 935, k. 31v-32 – kopia; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 182, s. 237-238 – kopia; **Rp. 4** RNB, fond 971, rkp. 66, nr 21, k. 40 – kopia.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński etc.

Po pierwszym w swojej uchwale, dotąd jeszcze po wielkiej części nie wykonanym, po drugim zaś zerwanym, żał się Boże, sejmie w jakowych została R.P. terminach i jak ciężkie na nas i starania nasze zwały się trudności, tak to jest rzecz widoczna, jako trudno na usłudze trzymać wojsko bez płacy, wojnę prowadzić sine belli nervo i bez tego obojga sacri foederis korespondować lidze. Te wszystkie defecta i cokolwiek jeszcze z nieopatrności publicznej mogło desiderari, usilnym naszym i ojcowskim pieczołowaniem przy osobliwej łasce i pomocy Boskiej extra discrimina rerum ogarnąwszy i zastąpiwszy, gdy w dalszy czas skuteczniej i gruntowniej wielkim i gwałtownym R.P. potrzebom providere należy, sejm walny w Warszawie na czas w uniwersałach wyrażony deklarowaliśmy, naznaczywszy przedsejmowe na dzień 5 miesiąca listopada w roku terażniejszym sejmiki. Na których że wierność wasza wrodzoną ku własnej ojczyźnie i dobru pospolitemu miłością wiele możesz oświadczyć, usilnie żądamy, aby wedle pomienionego terminu na własny zjechawszy sejmik, stosując się do terażniejszej naszej i przeszłosejmowej instrukcyjej, tak obradom tamecznym pro nota sua dexteritate chciał dopomóc, jakoby odprawione in unione animorum tę przyszłemu da Bóg sejmowi przynieść mogły pociechę, że w sercach cnich synów tej ojczyzny od prywatnego oddalonych interesu, sama tylko czułość i żarliwość ku chwale Bożej, powszechnemu [11] bezpieczeństwu i sławie narodu znajduje i odzywa. Co gdy paternis concipimus desideriiis, dobrego wierności waszej od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Złoczowie dnia 1 miesiąca października r. P. 1688, panowania naszego 15 r.

Jan Król

Locus sigilli

4. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – 1 października 1688 r.

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 190, k. 234-237v – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, AR II, 1759, s. 1-3; **Rp. 3** Bibl. Jag., rkp. 101, t. 2, s. 32 i nn.; **Rp. 4** AN Kraków, Arch. Krzeszowickie Potockich, rkp. 3363.

Instrukcja J.K.M. p.n.m. na sejmik przedsejmowy sejmu walnego sześciedzielnego warszawskiego die 17 miesiąca grudnia w roku terażniejszym przypadającego, do województw dana w kancelaryi koronnej die 1 octobris r. P. 1688.

Po rozerwanym przeszłym, poenitendo exemplo sejmie im niespodzianie, nie tylko żadna oczekiwana nie nastąpiła obrada, ale nawet przeszłego jeszcze sejmu warszawskiego dotąd po wielkiej części powszechna osycha uchwała, w tym głębszych i ciężkich status R.P. zostawionych trudnościach [234v] cóż inszego mógł reprezentować, tylko że trzymać wojsko in obsequio, a płacę nie prowidować, prowadzić wojnę, a de nervo onej nie myśleć, dostarczać i dociągać ad onera et successus Świętej Ligi, a nadto żadnej nie czynić gotowości. Jest to jawne oczywistego zawodu wystawić dowody.

Mogły stąd i przez niedopłacenie pierwszego i przez zerwanie drugiego sejmu ciężkie na R.P. skupić się i nawalić razem niebezpieczeństwa, ile przy tak ustawicznej nieprzyjacielskiej bez przestanku zimie i lecie przeciwko R.P. natarczywości, ale acz dobroć Boska wszechmocna swoją te państwa dźwigająca ręką, przy nieustającym nigdy J.K.M. p.n.m. staraniu, omni prawie consilio et auxilio destitutam publicam securitatem integerrime zachowała i z onej się tym więcej cieszyć, a oraz [235] tym skuteczniej o niej radzić pozwala, im większe trudności i pericula rerum znajdowały się i jeszcze najdować się muszą. Te wszystkie opuściwszy rzeczy, mołem nieukontentowanego ryccerstwa źle interpretowane i in retinendo foedere przyjaźni porwanych sejmików i niewypłaconych przeszłego jeszcze sejmu podatków krom tego, że J.K.M. p.n.m. zdrową radą i przeczornością swoją dźwigać, trzymać i superare musiał.

Życzył koniecznie, tak jako zwykł nieoszczędnie i jako się na radzie posejmowej deklarował, zdrowiem własnym i osobą pańską całość ojczyzny zaszczycić i w obozie kampanią odprawić, jakoż gdyby niewielu w. niektórych senatorów usilna disuasja, a bardziej refleksja, że pograniczna przytomność zamierzonym i przedsięwziętym czambułom tatarskim wstręt czynić mogła, pewnie by [235v] był animum immortalium pro Republica operum cupidum z tego tu pogranicza swoją ożywionego bytnością do bliskiego przeniósł obozu i tam też vigiliis in usibus castrorum oddał, które tu w polach pogranicza tego pro universorum exercuit quiete. Te jednak dalej arduum et operosum tak wielkim potrzebom i roszcującym się coraz to większym różnym cyrkumstancjom providere bez powszechnej R.P. obrady J.K.M. p.n.m. za najdoskonalszy ex usu maiorum w takowych radach wzięwszy się szrodek, sejm złożyć i deklarować raczył sześciedzielnny walny w Warszawie, na czas w uniwersałach specyfikowany, do którego krom przeszłych instrukcyi co by przydać miał, nie znajduje J.K.M. p.n.m., tylko że nieprzyjaciel w osobliwą refleksyją i uwagę podaje, tak jest pilny i ustawiczny wszelkimi sposobami, siłami i gotowością wojenną przeciwko naszej stronie, [236] jakoby żadnej znikąd nigdy nie miał przeszkody, jakoby nas samych tylko jemu wykonać

i wojować należało. Bo nie tylko żadnej nigdy z prowiantem do Kamieńca nie opuści kadencyi, nie tylko że seraskier z tureckim żadnej kampaniej nie omieszką wojskiem, nie tylko że ordy budziackie, białogrodzkie, nahajskie po kilkakroć do roku w państwie naszym infestuje, ale też i krymskie po wielkiej części, żadnej nie obawiając się na Krym dywersyi, na nas ustawicznie tak ciężko nalegają, że i terażniejszej kampaniej ich kilkoniedzielnym koło wojska naszego wieszaniem się, tak jest kawaleria w Koronie wyniszczona i zniszczona, że ledwie się której kampaniej jako dochodzi z relacji pamięta podobną w koniach noszą.

A że J.K.M. p.n.m. per tot niewinności swojej discrimina didicit, jako wiele detorta interpretatio nie tylko dissimulare, [236v] ale też i w najżyczliwszych sercach szerokie eradicare może suspicyje i tym szkodliwsze, im dowcipniejsze okrom wszelkiego podobieństwa, tedy obawiając się, aby tak potrzebne wielkich i gwałtownych R.P. sprawach obrady jakimkolwiek nie były zaprzątione niepotrzebnymi i z pomienonej suspicyjej pochodzącymi trudnościami J.K.M. p.n.m. fide regia i samem się Panem Bogiem świadcząc, który jest scrutator cordium, wyznawa.

Że jako in antecessum osiedzeniu najjaśniejszego królewicza Jakuba syna swego najmilszego nie myśli i nie był sollicitus, tak nigdy nie rozumiał, aby tak occasio o nieprzeświadczonej nigdy przeciwko wolności i prawom ojczystym dobroci jego pańskiej miała tak wiele przenosić opaczego tłumaczenia, jak wiele napięta mogła potrzebować ludzka niechęć. [237] Niech tedy w niczym nie zechce dać serca, ażeby J.K.M. p.n.m. miał jakimkolwiek interesem swoim publica onerare consilia, nawet w tym tak ciężkim niesłychanym (uskarżywszy się przez list w. senatorom) żalem swoim recentissime w Berlinie przez ks. Karola Neuburskiego violatis sponsaliis tegoż najjaśniejszego królewicza jm. z ks. margrabiną brandenburską¹⁰⁵⁴, osobie pańskiej i całemu najjaśniejszemu domowi jest uczyniony, zaprzątać nie chce nie dlatego, aby miał wątpić, że miłością i afektami cnych synów osadzony i na nie życiem, zdrowiem i krwią swoją zarabiając, nie znajdzie tego u wdzięcznej R.P. nec bona malaque jego i najjaśniejszego domu za własne swoje przyjęła, ale żeby po tak wielu różnych opacznych udaniach, których bez serdecznego wspomnieć nie godzi żalu, do jakiegokolwiek nowyj [237v] imprezy nie dać okazyi.

W inszych wszystkich punktach referuje się J.K.M. p.n.m. na przeszłą sejmową instrukcją, którą tu annectere raczy, lubo nie wątpi, że się i w grodach znajdować musi. Co wszystko doskonale prudentia et activitas poselska wyrazić starać się będzie.

¹⁰⁵⁴ *Księżniczka Ludwika Karolina, córka Bogusława Radziwiłła, wdowa po Ludwiku Hohenzollernie margrabim brandenburskim.*

5. *Informacja o problemach z uwierzytelnieniem uniwersałów na sejmik w liście Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Jaworów, 15 października 1688 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 422, s. 309-310 – kopia:* List do w. generała wielkopolskiego.

W., uprzejmie nam miły. Osobliwemu to jakiemuś nieszczęściu przypisać należy, że już to trzeci tydzień czekając na pieczęć koronną od najprzewielebniejszego w Bogu jm. księdza kardynała prymasa¹⁰⁵⁵, onej się doczekać, nie wiedzieć quo casu, nie możemy. Gdy czas bliski, czas publikowania sejmików imminet i koniecznie trzeba ogłosić, musimy etiam reluctantes et renitentes teraz zażyć pieczęci pokojowej do uniwersałów, usilnie i gorąco żądając, abyś uprzejmość wasza w dyskretną wzięwszy refleksyją, że to nie z żadnej pochodzi uzurpacyjej, ale ex mera necessitate, chciał casum hunc ex qua polles prudentia et dexteritate pokryć i ogarnąć, a my upewniamy, że za przybyciem pieczęci koronnej prawie w pogoń pójdą drugie uniwersały, przy uniwersalnej ekspedycyjej. Teraz szczególnie tylko permittimus dla omieszkania [310] publikacyjej. Co jak najpilniej zaleciwszy uprzejmości waszej, od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Jaworowie, dnia 15 miesiąca października r. P. 1688, panowania naszego 15.

6. *List prymasa Michała Radziejowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego i podkanclerzego koronnego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1688 r.*

Rp. *MN Kraków, rkp. 123, s. 195-198 – kopia:* Copia listu kardynała jm. Radziejowskiego prymasa na sejmik średzki 4 novembris 1789 [s]¹⁰⁵⁶.

Przed tym wiązały mnie z w.m.m. panami zwyczajne tylko mutuae fraternitatis in eadem Republica nexus, miałem jednak za wielki interes vigore in animis w.m.m. panów, ku którym wzajemnie mereri jeżeli nie zawsze okazyją miałem, zawsze jednak chciałem. Ale teraz postąpiwszy za ordynacyją Boską na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, do którego część wielka w.m.m. panów in spiritualibus należycie propingviori jest pignore, przyszlście mi w.m.m. panowie in curam, i większą teraz relacyją haerebitis in corde et pastoris, et civis. Większa już będzie od tych czas amoris benevolentiae, propertio i ściślejsza onej ab invicem egzakcyja, co ja ad cumulum szczęśliwości mojej przydając, exultantem affectum in gremium w.m.m. panów zawsze et captata dulci

¹⁰⁵⁵ *Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas i podkanclerzy koronny.* ¹⁰⁵⁶ *Treść listu, w której mowa o niedawnym objęciu urzędu arcybiskupa gnieźnieńskiego oraz o równoczesnym fakcie dzierżenia ministerium wskazuje, że list musiał być napisany przed 19 stycznia 1689 r., kiedy to Michał Radziejowski złożył pieczęć po nominacji na arcybiskupstwo gnieźnieńskie w dniu 27 maja 1687 r. Również pomyślona o 1 dzień data występująca w nagłówku tego listu w rękopisie wskazuje na sejmik przedsejmowy w dniu 5 listopada 1688 r.*

w sercach w.m.m. panów possessione, moję wzajemnie dają w.m.m. panom benedictionem et quae cara habetis.

Obracam zatem styl ad publica, nie tylko że jestem a natura factus ad candidos ku ojczyźnie sensus, ale też dwojakim obligiem i jako prymas, i jako minister status powinienem pierwszy być in zelo et tanquam primipilus praecedere wszystkim ad bonum egregium publicum. Widoczne są nie tylko nam samym, ale i postronnym nasze adversa, które cierpiemy volentibus nobis, cierpiemy bowiem dla złego rządu, mając plenum arbitrium lepszego, każdy zaś improbat zły rząd, nemo consulit, a to dla niezgody, która amorem publicum tłumi.

Abyśmy tedy ex tantis malis, które nas przycisnęły, kiedykolwiek eluctari mogli, kładę za fundament zgodę et unionem animorum i one Ill. w.m.m. panów na obradę publiczną zgromadzonych coronae insinuo i gorąco zalecam. Zaczęliśmy byli przygodzie i ochocie wiedeńskiej i strygieńskie miracula, które wszecz i wzdłuż [196] in omnem terram sławę imienia polskiego rozniosły, teraz defecit gaudium immutatus color noster, kiedy też sława ad partes colligatas obróciła się i im tylko tej koligacji usus. Ponieważ prowincje ludne i bogate odbierają i z nich subsidia na promocyją wojny mają, a my przez tak wiele kampanii nie tylkośmy nic, ani swego rekuperowali, ani ex hostico zajęli, ale i owszem, okrom ab intra ruiny, extra tako samego nieprzyjaciela, jako u koligatów i narodów chrześcijańskich imię polskie viluit, także one zrazu veta et plausu obróciły się in subsanationes u postronnych, którzy wymyślając per ludum różne przeciwko Polakom acumina, exercent ingeniorum libidinem.

Przyczyna zaś fortuny naszej od tamtej jest dyferencja rządu in statu et consequenter disciplina militaris. Dla którego u nas defektu wszystkie tych lat kampanie steriliter zeszły, bo za nierychłym gromadzeniem się wojska najlepszy czas do operacyi wojennych ubiega. A zatem imprezy przezornych województw częścią spóźnionym czasem i upłynionemi okazjami, częścią nieochotą wojska do skutku nie przychodzą.

A któreż arcanum lepsze naprawić może i zatrzymać tak disciplinam militarem, jako i ochotę rycerską, jeżeli nie zapłata, która gdy po województwach częścią przez zatrzymanie podatków intra munus exactorum et privatorum, częścią przez zerwanie sejmików protelatur, żołnierz borgowy i głodny, bardziej ma impet accusare inhonoratam militiam, niżeli do operacyi wojennych ochotę i racja jest po nim, bo gratis penitet esse probum. I to jest causa causarum, że na tej wojnie nic nie awantażujemy i reputacyją, co bardziej generosa pectora movere powinno, utraciliśmy. A przez to mój jest cel do w.m.m. panów apelacyi, abyście chcieli reasumować staropolską unionem animorum et observantiam legum, ponieważ ta jest fundamentem dobrego rządu, bo jako w narodach quae reguntur ab unius animo, tak in Republica libera dobry rząd może być a consensu, wróci się zatem fortuna i sława, nastąpią a leviores causa, meliores effectus.

Taż niezgoda dotknęła et sacrum iustitiae domicillium Trybunał Koronny [197], kiedy przez porwanie sejmików deputackich taka jest świeżo zaczętego Trybunału paucitas, że nie tylko dawna powaga et maiestas tego sądu znizona, ale też ambiguum będzie puścić się komu z substancyją, honorem in arbitrium tanti subselli. A zatem żeby też ta completa morum non inficiat sejmików przedsejmowych i nie sprawiła raritatem consultantium na przyszły sejm, zda się być ominosum. Ale niech Bóg tego broni, et

meo in vanum hic timor erat. I owszem, w.m.m. panowie uważając to, jaka kiedyś była ta R.P., a jaka teraz jest et maiores viros et posterioritate.

Namieniam maturae deliberationis tegoż zjazdu, to co aequae Rempublicae jako wojna fatigat i bardziej jeszcze niszczy rem monetarium, bo za monetą pretia rerum wyniesione, commercia cum usu postronnych, a z naszą szkodą idą. I tak wiele inszych konsekwencji, które każdy upatrzeć może, kto cernit actum. Czas też już w tym, aby się R.P. postrzegła jako domina status, co ją intrinsece afficit et consumit. Acz choć nie z gruntu naprawić tę monetę, o to pendet od konferencji cum vicinis i z tymi miastami, które mają ius cudendae monetae, z którymi dotychczas laboratum non conclusum. Tedy przynajmniej dźwignąć by się nam, co jest w rękach naszych, ab hoc pessimo aere, quo aberrati sumus, niżęby zrzucić absolute szelągi, bo się obejść bez nich żadną miarą nie możemy, ale proporcją wynaleźć, żeby correspondere mogły dobrej monecie. W czym rozumiałbym być pretiabilem modum, żeby w grosz 4 albo 5 szelągów rachować, skąd ten efekt będzie, pokątne kuźnie szelężne ustaną, ale też swary i zabójstwa z okazji klepaczów, owe także szóstaki i orty, w których najpodlejsza liga i prawie tylko imię srebra, rozumiałbym zniżyć, tak na przykład, żeby miasto pięciu szóstaków, 6 rachować w złoty dobrej monety, to jest szóstak po pięciu groszy, będzie to minus sensibile damnum, a przeto moneta przyjdzie successive ad pristinum valorem et statum i możemy, da Pan Bóg, po tej [198] miedzi widzieć kiedykolwiek auream Rempublicam. Nauczmy się od postronnych praxim, którzy monetę podwyższają, zniżają, zrucają według potrzeby i awantazu, który może być publice przez monetę, lubo tego u nas niekiedy rozumie.

Owo zgola aliquo modo mijemy się ad meliora fata. In reliquo eventum consiliorum w.m.m. panom życząc quam felicissimum, zostawam etc.

7. List Kazimierza Jana Opalińskiego biskupa chełmińskiego
na sejmiki przedsejmowe w sprawie zamieszek religijnych w Toruniu – 1688 r.

Rp. 1 MNK, 53, s. 58-61 – kopia: Copia listu jm. księdza biskupa chełmińskiego na sejmiki przedsejmowe 1688.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 933, k. 143-146; **Rp. 3** *Silva rerum* w zbiorach prywatnych, s. 330-331 – kopia, na jej podstawie A. Jabłonowski wydał listy i mowy K. Grzymułtowskiego; przy niniejszej edycji korzystano z fotografii udostępnionych przez dra Tomasza Jaszczolta: Votum tegoż na sejmiku średzkiem 1676.

Rzecz nowa, dziwna w świecie chrześcijańskim, nie tylko w polskim, katolickim [59] państwie niepraktykowana. Kto kiedy słyszał, aby tylko pro scandalo haberi miała, którą to principale ingenium wydając, swoje protekcyje zażywszy, eandem offensivam artem non pro scelere intimavit. Co że się już przez cały świat rozniosło polski, nie przeze mnie, bo wprzód niżeli mnie querulante direxerunt occasiones in foro fori subselliis Regni na zamieszanie quod dolendum luboć się i w tym obaczyła prowincyjnej polskiej, a największe danda arma effrenati et effrenatae Thorunensi licentiae, simplicato w tej ojczyźnie exemplo wydane senatus consilia ogłosiły. Brać stąd miarę w.m.m. panowie możecie, czego ja per modestia mea zamilczę, jeśli est pro iurata in Republica

vota et per studia in libertatem et praerogativam szlacheckiego honoru godziło się iis viis celerissimis miasta Torunia dać obronę gestis, na które lubo maiore quondam vi gente dissidentium numero et potioritio saeculorum jakoby aureorum ac animorum daleko generosiorum, nigdy się heretycka nie odważała rabies, na co się teraz wypro wadziła nie nazowię pro ratione dissidentisimae religionis, ale nazwę bardziej saevien tis nad charakterem szlacheckim i moją też niegodnego in libertate wychowawca powa gą, który nic sobie przed tym strychulcem wolności nie pozwałam wyskakiwać z miary, chyba po tę prządkę spólnego wychowania. Tak idę, abym tę w katolickim Królestwie znieważonego Boga mógł vindicare krzywdę, bo choćby i bisurmańskie serca wyznając tylko, że jest Bóg na Niebie, tanquam creator ab aeterno in aeternum procreationi sui nie odważyłoby się przyjąć na taki postępek, a bardziej sromotny występki wyuzda nej złości eropiendo przeciw Najświętszemu Sakramentowi bluźnierstwa, zeplwania kapłanów, w ich jako i szlacheckiej ledwo nie rynsztokami krwi brodząc. I tak sobie jakoby jakiejsi swywoili pretekst uczyniwszy, a wprzód swoim predyktantom na tę rzecz iść przyrzekłszy, które exercere mieli, mnie w kamienicy nihil mali sperantem circum dederunt sicut canes multi et consilium malignantium absedit me.

A kiedy się już sacrare potrzeba było et dare actum provibus przebiwszy mediam vesanae plebis canaliam, dziwną Boską sprawę mortis periculum evadere concessum est, luboć nie droższe nad honor zdrowie, który na tamtym zelżony miejscu, w tej tak wielkiej krzywdzie Boskiej defectum non administratae iustitiae znajduje. Kiedy oczy wiście a ministro primo et capite dirigente ministerium Christi excludor, któremu by bardziej służyło dare aulam pro ovibus et in victimam ire, niżeli wymyślnemi się i no wymi in domo patris condire praecedentiam, z koronnego luzując się braterstwa. O jak dobrze providit sobie ojczyzna, aby dwóch, nie jednego miała pieczętarza i w tym, aby ob maiorem ministerii custodiam non pluribus induatur honoribus nec in Republi ca patriae distraherentur res, ani przez excessivum ambitum ojczyzny milej commoda upadać miały, a gdyby mi się poddać przyszło pod sąd J.K.M. p.m.m., jako immediati iudicis et civitatum conservatoris, aż ledwie non imperia dando principi, jakoby liga vit manum aures obduravit, iż ta sprawa w tak okrutnej złości wydaniu criminalissime iść nie powinna była ex cruda radice sine beneficio na komisję, są o tym ex praxi, jakie się komisje in rebus validis et solitis wydawać zwykły, diffugia, każdy honestus et iustus iudex testari ma, które nie są z prawa. I tak odjęto sprawę przed majesta tem i sprawiedliwość odjęto w trybunałach, kiedy listami swemi usilnie upraszano, aby w tej sprawie nie dopuszczono iurisdictionem komisyj, wszelkie nawet odjęto media, kiedy criminalissimam causam przeciwko wyraźnym prawom, z których te tylko na mieniam, jako to anni 1633 o sądach sejmowych¹⁰⁵⁷, item o arianach¹⁰⁵⁸, item consti tutionem anni 1611 deklaracja bezpieczeństwa¹⁰⁵⁹ [60], item anni 1616¹⁰⁶⁰, innych tak

¹⁰⁵⁷ *Konstytucja sejmu 1633 r. „O sądach sejmowych, zadwornych i trybunalskich”* (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 205). ¹⁰⁵⁸ *Konstytucja sejmu 1658 r. „Sekta arianska”* (Vol. const., t. 4, vol. 1, s. 377-378).

¹⁰⁵⁹ *Konstytucja sejmu 1611 r. „Deklaracja bezpieczeństwa polskiego”* (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 14-15).

¹⁰⁶⁰ *Konstytucja sejmu 1616 r. „Rewizja krzywd klasztoru panińskiego w Toruniu”* (Vol. const., t. 3, vol. 1, s. 199-200).

wiele opuściwszy, do swego pieczętarskiego chciano pociągnąć sądu, nie oglądając się, że intuitu salvandae praerogativae nobilitaris z każdym szlachcicem exceptio fori być powinna, nie uważając, że to in regestrum arianismi, blasphemiarum pociągają wyższe i większe kondycyje, prawa, które na się sama edidit libertas, a miasta ad opprimendam religionem nostram te sobie per protectionem gotują ekscepcyją.

Czy słuszna, kiedy biskupiego i senatorskiego charakteru powagę w osobie mojej, luboć urodzeniem równy ex aequalitate w.m.m. panów i braci i przecież pod starszeństwem braterstwa, jako i prawo chce mieć i honor opisany prawem, który sama non voluntas et cara observat libertas oppresserunt. A jeśli wspartą tylo sprawami, dominorum iudicum powagą i jako una pupilla conservari vult nie tylko dawnymi, ale et novellis obostrzona konstytucyjami, cóżby i ta protectionem nie miała. Dano przynamniej pro gravitate rezydencyją moją senatorską, na której przecież rzec muszę, że ex lege już z zerwanego sejmu in custodiam legum zowiony i ogłoszony byłem, aleć i w osobie jm. księdza sufragana mego¹⁰⁶¹, jako na ten czas deputata jest oppressa libertas i trybunalska powaga przeciwko wyraźnym prawom, kiedy o evocationem ich in regestrum dominorum iudicum, na który żadna ekscepcyjna nie służy, mandaty wydano, mnie zaś do J.K.M. na Toruńczyków po nie odesłano. Przecież i ten jako z swego urzędu, tak u parenteli, którą w tej ojczyźnie gaudet, będzie umiał suae providere securitati cum lege.

Ja zaś moję, jakoby miserabilem wysławiam conditionem, i proszę per viscera Dei w.m.m. panów i braci, abyście już przez się sami herezycy tej zagrodzili ausus. Nie mówię to, co dissidentibus permisit R.P., permittentibus eam episcopis, których to prima classis w tej R.P. dźwiga, ale foeditissimae plebis zamurków toruńskich, tych którzy to assveti dare cuivis assam hosti super libertatem saevire. A czy i ten Czech niedawny na śmierć okrutnie wydanych szlachty, których to jakoby jakąś ze krwi szlacheckiej wyprawując scenę, kilkakroć paplać i z placu sprowadzali, czyżby, mówię, braterskie w.m. panów serca nie miał poruszyć, który jeżeli vindicari nie może, przynamniej lege praescribi, aby ta saevites in posterum grassari non valeat.

A cóż się i we Gdańsku dzieje z wydania ksiąg bluźnierskich, wiadomo ufam z w.m.m. panów każdemu. Jedna, że to nie do mojej należy straży, w tym tylko braterskie pulso praecordia, abyście w.m.m. panowie na sejmie da Bóg przyszlým J.K.M. raczyli invocare powagę, ponieważ jako in regno catholico haec prima et praecipua pro Deo posita lex catholicus esto rex, przydając artykułem swoim instancją o sąd, pod który jeśli winien będę, chętnie się poddam, uchodzić nie będę, o diffugia żadne nie proszę, o komisycy sam sobie życzyłem, na co mi tedy ma ubywać sprawiedliwości, i to pewna, jeśli bym się tej doczekać nie miał, której anheła, tedy i ten honor mój biskupi przywrócę i panu wrócę, oddam, a Bogu się przyjdzie na ściśle rezygnować strony i chyba za ścianą na ojczyznę moję tych wyrzekać słowach: „O patria mea, recordare gestorum maiorum suorum, quibus te condecoravit meritis sanguine eorum restituta, statue ut iustitia qua reges et regna decet, non exulente domine-tur semper”.

¹⁰⁶¹ *Tomasz Bogoria Skotnicki sufragan chełmiński.*

Nie o mnie to jednego idzie, ale na mojej już sprawiwszy się osobie i tak w szpony swoje zabrawszy szlachecką in pabulum wolność, złość heretycka tym większe na potym nie zabrała siły i na to moje uniżone et concordia serenant.

Już tedy tym moim przedłużuwszy, bo dolor nescit ponere metas, nie tak przykrze- niem idę do w.m.m. panów, jako [61] wyproszeniem na tego i za tego Boga, o które- go to krzywdę idzie, na tego Boga, za którego przodkowie nasi krew ochotnie i życie swoje nosili, na tę miłość klejnotu polskiego, wolności, abyście huic causae iniuriati Dei assistere, nachyloną wolność ojczystą erigere, prerogatywą narodu szlacheckiego dźwignąć chcieli, przez co effronti et effrenatae in omnem licentiam haeresi in hoc catholico regno modum imponetis patriae, restituētis libertatem. Nie przystałoby mi wprawdzie, abym sapientioribus motivis lichy mój miał podawać sentyment, ale bar- dziej precibus sobie w tym w.m.m. panowie więżę, abyście concurrentibus ordinibus providere raczyli, jakoby dalszymi czasami securitatem w mieście Toruniu procesyjej na Boże Ciało zostawić, żeby bramy durante processione w ten dzień otwarte były, po- nieważ concurrens undequaque populum nie tylko od bram odpychają, ale sztycha- mi odbijają. Przecież by najlepiej temu wszystkiemu consuleret Respublica, gdyby na tych praesidium opatrzyła, a mocnemu w ręce dała, który by et internis, et externis zabezpieć umiał motibus, et inclinationibus ich, które oni pospolicie canunt prędkim się ad exteros zaprzędaniem. Niech by tylko ci świadczyli, którym się słów dostaje sły- szeć, wiedzieć postępków na Boga, na Króla, na prerogatywę szlachecką, quae et qualia malignantium ora inclamare asvererunt.

I tak się w tej oddawszy okazyjej, jako żałobnej na braterskie w.m.m. panów serca, omnia prospera et magnalia auxilia sobie obiecuję po nich pro refrigerio meo. Cokol- wiek uznam, wszelką moją obliguję się wdzięcznością, wprzód przed Bogiem i przed tą miłą ojczyzną, w której vivo bellicis assistendo fortuna mea, i jako principis non defici, tak też i teraz też jej continuo usługę, vitam meam et sanguinem każdemu z osobna w.m.m. panom sacrando. Etc.

8. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 listopada 1688 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 782, k. 446-446v-463-463v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Karpiński sługa marszałka sejmiku w dniu 22 listopada 1688 r. [feria 2 post festum Prae- sentationis Beatissimae Mariae Virginis a. D. 1688].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 302, k. 290-292 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 322-325 – oblata; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Poznań 1220, k. 66-67v – oryginał; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Wschowa 182, k. 2-3v, 30-30v – oryginał; **Rp. 6** AP Poznań, Gr. Konin 71, k. 240-241v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznań- skiego i kaliskiego województw, do Śrrody na sejmik przedsejmowy przez uniwersały J.K.M. p.n.m. pro die 5 novembris w tym roku anni 1688 zgromadzeni, resolvendo et annihilando kadencyją sejmiku anteriori laudo 14 septembris anno nunc currenti od- prawionego, a in diem primam decembris naznaczonego.

Ponieważ te wszystkie materyje per actum modernum są uspokojne, dlatego in prosecutione eius pro primo fundamento zakładamy iurament ichm. panów posłów naszych. A że przeszłemi laudami przysięga na ichm. panów posłów jest postanowiona, onę i teraz do egzekucyj przywodziemy, aby onę według rotę opisaną ichm. panowie posłowie od nas na sejm pro die 17 decembris w tym roku sześciedzielnego warszawskiego obrani, w kościele wykonali, czyniąc dosyć uchwale sejmu blisko przeszłego warszawskiego i deklaracji ichm. panów posłów przeszłych naszych na zapłatę rycerstwu dobrze zasłużonemu.

Resztę podatków w przeszłym laudum namówioną i uchwaloną, to jest trzecie pogłówne, wypłacić do rąk ichm. panów poborców terazniejszych postanawiamy. Wydawanie zaś tego trzeciego pogłównego diem 15 decembri naznaczamy, iuxta iuramenta na przeszłe dwoje pogłówne praestita, aby wszyscy podług przeszłego laudum, 17 mai w tym roku postanowionego i o pogłównym napisanego, pro praefixo tempore wydali, sub poenis contra retentores contributionum sancitis nakazujemy.

Komisya rachunkowa w Poznaniu, że ob legalitatem sejmiku terazniejszego dojść nie może, onę w poniedziałek po Wstępnej Niedzieli anno 1689¹⁰⁶², tamże do Poznania prorogujemy cum toto effectu i oraz do rachunków ichm. panom poborcom tak terazniejszym, jako i dawniejszym naznaczamy. Hoc praecauto, że ten czas mają prosić ichm. panowie posłowie nasi sejmiku relationis i deklarować, żeby tej komisji nie przeszkadzał, a późniejszy czas od J.K.M. nam przywiozą.

Na której to komisji ichm. panowie komisarze nie będą wydawać asygnacji chorągwiom i regimentom, [446v] które na Komisji Radomskiej nie likwidowały, póki na komisji naszej regestrów i rol nie poprzysięgą, iuxta mentem legis. To też prae oculis mieć będą ichm. panowie komisarze, aby zarówno tak chorągwiom, jako i regimentom asygnacje wydawane były, żeby jedna nad drugie więcej ćwierci nie brały.

Depositoria tak wielą konstytucji i onych reasumpcjami obwarowane, jako to gnieźnieński, toruński, leszczyński, wschowski i insze, w prawach specyfikowane składki per abusum kupców zapomniane, nie tylko tym województwom, ale in commune całej R.P. wielkie praeiudicia in variatione monety w nieznośnych aufgeltach, w dymnucji celnych prowentów et in pretiis rerum przynoszą, przez to że ruskie i z W.Ks.L. pochodzące towary miasto pominionych składków do Wrocławia obracają, skąd niezliczone in privatum et in publicum w państwach J.K.M. p.n.m. następują incommoda. Przeto przywódcą prawo ad executionem, uprosiliśmy j.w. jm. pana generała naszego wielkopolskiego¹⁰⁶³, któremu ex amore in publicum ichm. panowie wojewodowie i insi tych województw ichm. panowie senatorowie, także ichm. panowie starostowie ope consilio et opera asystencją swoją obiecali, aby kupców i furmanów prawu temu refragarios ludziom na to ordynowanym, nikomu nie folgując, zabierać i towary ich konfiskować rozkazał. Żeby jednak in praecipitantia tej egzekucji nie mieli kupcy gravamen, wyda jm. pan generał uniwersały swoje i listy napisze do pryncypalniejszych miast W.Ks.L., przestrzegając w tym kupców tamecznych i ogłosi ten termin, od którego czasu rygor tej egzekucji extenditur. W czym województwa nasze omnem evictionem tak samemu jm. panu generałowi, jako i inszym ichm. assistantibus omni meliori modo.

¹⁰⁶² 28 lutego 1689 r. ¹⁰⁶³ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski.

Toż się ma rozumieć i o wywożeniu skór bydłych za granice, aby ichm. panowie starostowie pograniczni przestrzegali, żeby ich furmani i insi ludzie nie wywozieli, i prawo ad executionem przywiedli, upraszamy ichm., po wydanych wprzód dla przestrogi uniwersałach.

Ponieważ rewizja wybraniecka przez [463] ichm. panów komisarzów naszych jest odprawiona, tedy praesenti laudo ogłaszamy, aby loca deserta, z których wyprawowani powinni być pacholcy, kogożkolwiek osiadającego ichm. panowie starostowie i dzierżawcy non impediunt, aby ex his desertis służba R.P. nie ginęła, praecavimus sub poenis in lege expressis. A rewizyje te aby ichm. panowie komisarze do grodów oddali, do każdego województwa ichm. praesenti laudo iniungimus. Do której wybranieckiej piechoty uprosiliśmy de gremio nostri dobrze zasłużonego żołnierza za rotmistrza, jm. pana Bogusława Złotnickiego i onemu regiment nad tą piechotą zlecieliśmy i na przyszłym sejmiku relationis przez listy do j.w. jm. pana wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego¹⁰⁶⁴ zalecić jm. pana rotmistrza terazniejszego obiecujemy.

Ichm. zaś panom komisarzom do rewizyje wybranieckiej przeznaczonym, za podjętą fatywę i pracę 2 tys. insimulznaczamy i jm. panu marszałkowi koła naszego asygnacją do ichm. panów poborców wydać zlecamy na czopowy i szelężny podatek, który teraz currit, ad citiorem ichm. solutionem.

Wielka w tym niewygoda ex renitentia burmistrzów dzieje się województw naszych, gdy uniwersałów J.K.M. i ichm. panów hetmanów, także skarbu koronnego według dawnych zwyczajów per cursoriam odselać nie chcą, składamy to tedy na burmistrzów po miastach i miasteczkach J.K.M., aby irremissibiliter wszelkie takie uniwersały odselali, sub poena 100 marcarum in officio castrensi per quemlibet vindicanda.

Miasto Chodzież, mając komizerację nad tamtejszemi pogorzelcami, że funditus zgorzało, od głównego trzeciego uwalniamy.

Mając respekt na zasługi, straty i pilności w każdorocznych kampaniach jm. pana Floriana Zdychowskiego porucznika pancernej chorągwi w. jm. pana starosty buskiego¹⁰⁶⁵, zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego, aby asygnacją wydał do rąk jm. na 4 tys. zł do ichm. panów poborców na czopowy i szelężny podatek, który protunc wybierają. Także i jm. panu Krzysztofowi Złotnickiemu, którego [463v] nie tylko w województwach naszych, ale in Rempubicam, aby jm. pan marszałek na 2 tys. zł ex proventu szelężnego i czopowego podatków do ichm. panów poborców wydać asygnacją jm. zlecamy.

Które to postanowienie nasze jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów po powiatach podać zlecieliśmy. Działo się we Śrzedzie, die 5 novembris a. D. 1688.

Adam Opaliński wojewodzie łęczycki, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego przedsejmowego m.p.

Locus sigilli

¹⁰⁶⁴ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny. ¹⁰⁶⁵ Aleksander Jan Jabłonowski starosta buski.

9. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 listopada 1688 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 782, k. 447v-462 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Karpiński sługa marszałka sejmiku w dniu 22 listopada 1688 r. [feria 2 post festum Praesentationis Beatissimae Mariae Virginis proxima a. D. 1688].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 302, k. 294-307v – oryginał.

[448] Instrukcja poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik przedsejmowy pro die 5 novembris a. 1688 do Środy zgromadzonych, dana w. ichm. panom posłom na sejm walny warszawski pro die 17 decembris od J.K.M. p.n.m. złożony, to jest z poznańskiego jm. panu Mikołajowi Złotnickiemu cześnikowi koronnemu, jm. panu Prokopowi Lipskiemu stolnikowi wschowskiemu i pisarzowi grodzkiemu poznańskiemu, jm. panu Piotrowi Broniszowi podczaszemu wschowskiemu, jm. panu Andrzejowi Mieszkowskiemu podsędkowi poznańskiemu, jm. panu Chrystianowi Kierskiemu cześnikowi i surogatorowi poznańskiemu, jm. panu Władysławowi Czarneckowskiemu, z kaliskiego zaś w. jm. panu Franciszkowi Gałęckiemu kuchmistrzowi koronnemu, bydgoskiemu staroście, jm. panu Adamowi Molskiemu stolnikowi i surogatorowi kaliskiemu, jm. panu Karolowi Marchockiemu podsędkowi kaliskiemu, jm. panu Adamowi Mycielskiemu wojskiemu kaliskiemu, jm. panu Stefanowi Leszczyńskiemu staroście kowelskiemu, jm. panu Adamowi Opalińskiemu wojewodzicowi łęczyckiemu, marszałkowi koła naszego rycerskiego.

Jeżeli kiedy szczęśliwości ojczyźnie naszej przyznać należy, że propria sydera narodów naszych takiego mieć chciały pana, którego przez wszystkie szczęśliwego panowania dni vigilantia omnium quietem indefessus labor omnium solitudine supportat, tedy wiek terażniejszy chlubić się tym może, kiedy magnitudo gestorum J.K.M. rebus nostris jest tak skuteczna, że narodowi polskiemu coraz liczniejszych [448v] przymnaża glorias, gdy toti christianitati chwalebne zaczął liczyć trophaea, jako bowiem już waleczną podniósłszy na otomańską Hydrę rękę, jej wściekły domuit angelitum nam niezwyciężonego serca przykładem pokazał sociis gentibus quo pellere Marte furem. Pańskie swoje zdrowie offerendo, niezliczonym niebezpieczeństwom i nie tylko w tym samym laudabile nomen J.K.M. et summa gloria in posterum manebit, lecz i stąd nie mniejsze jego chwalebnym czynom accedit momentum, gdy sacras suas intentiones ad metam boni publici dirigit, łączy martiales cum civilibus, curit labores, aby ojczyzny floreat salus. Na swoje effundit conatus, aby odjęte windykował kraje, veteresque gaudemus iure suo coloni, gdy składać na to sejm miłościwie raczy po niedoszłym (żał się Boże, grodzieńskim) aby R.P. de prosperitatibus suis consulere mogła. Za co ichm. panowie posłowie cum omni submissione wiernego podziękują poddaństwu.

Należy królewicowi jm.¹⁰⁶⁶ winne od województw naszych podziękowanie, kiedy in arena Martis pokazuje specimen Regiae Idolis, za tym animum summis laboribus aptum, gdy przy ojcowskim J.K.M. w obozach boku prospicius wojennych prac i fatyg

¹⁰⁶⁶ *Jakub Sobieski królewicz.*

consuetudinem imienia parentis sui imitator. Za co ichm. panowie posłowie nasi królewicowi jm. od województw naszych referent gratitudinem.

Więc aby województwa nasze tym większą winną wyświadczyły żarliwość przy do-stojenstwie Majestatu J.K.M. i najjaśniejszego domu, zlecamy ichm. panom posłom, aby przed wszystkimi materyjami wyrazili summa [449] cum teneritudine żal ciężki, który serca nasze perstrinxit, z lekkości ks. margrabiny¹⁰⁶⁷ i jako ten ausus ks. jm. neuburskiego Karola¹⁰⁶⁸ commovit universam nobilitatem post datam in sponsalitia królewicowi jm. fidem. Więc jako w refleksyją bierzemy, że to w domu ministri¹⁰⁶⁹ cesarza jm.¹⁰⁷⁰ matrimonium peractum, tak aby ineant modos cum tota Republica ichm. panowie posłowie expostulando z cesarzem jm., jakoby ten minister in exemplum od cesarza jm. był dany, który (jako rozumiemy) przeciwko woli cesarza jm. ausus est honor Majestatu J.K.M. i R.P. involuere.

A że w tym ratio status wielka zachodzi, aby tam amplae possessiones i fortece w ręku ks. jm. neuburskiego colligatami zmocnionego nie zostawały, tedy cum tota Republica ichm. panowie posłowie conferent de mediis, żeby te dobra in possessionem externam nie poszły, i nawet jeżeliby się indigenat jaki in archivo pro parte ks. jm. znalazł, aby kasowany był, ichm. panowie posłowie instabunt. Ks. zaś margrabina jako criminis laesae Maiestatis winna, nie pamiętając na poddaństwo swoje, które J.K.M. debetur, aby znała, że subest regimini J.K.M. i całej R.P., media civilia cum tota Republica adinvenient ichm. panowie posłowie. W czym obstringimus żarliwością przodków naszych ku panom et fidelitate erga principem ichm. panów posłów.

Powinna j.w. ichm. panom hetmanom należy wdzięczność i lubo nunquam satis laudanda ichm. w tej R.P. merita same sobie sunt pretio, kiedy w nieśmiertelne actorum fastos inserta, przecież za tak [449v] ciężkie prace et rerum discrimina oraz i koszty, które życzliwie dla ojczyzny ponoszą, ichm. panowie posłowie nasi od województw naszych podziękują oraz zalecą osobliwemu J.K.M. i R.P. respektowi zaraz przy powitaniu K.J.M.

Verus Dei cultus et Deiparae, że w sercach naszych viget, dlatego a capite libri instrukcyje naszej pondemus inauditum facinus w mieście Toruniu popełnione, gdy immunitates Kościoła św. katolickiego rzymskiego zgwałcone, dignitas episcopalis et pastoralis w osobie jm. księdza biskupa chełmińskiego¹⁰⁷¹ zdeptana, veneratio należyta ordinis spiritualis w kapłanach znieważonych i pobitych zniesiona, prerogatywa senatorska skontemptowana, securitas trybunalska w osobie jm. księdza sufragana chełmińskiego¹⁰⁷² violata, stanu rycerskiego itidem prerogatywa w osobach szlacheckich tam natenczas przytomnych conculcata. A zatym zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby się mocno o tak wielkie krzywdy ujeli i J.K.M. p.n.m. suplikowali, żeby ten

¹⁰⁶⁷ Księżna Ludwika Karolina z Radziwiłłów, Imo voto żona margrabiego Ludwika Wilhelma Hohenzollerna, syna elektora Fryderyka Wilhelma. ¹⁰⁶⁸ Karol III Filip Wittelsbach, książę neuburski.

¹⁰⁶⁹ Potajemne małżeństwo Ludwika Karoliny Radziwiłłówny i Karola Filipa księcia neuburskiego zawarto w domu cesarskiego dyplomaty barona Franza Heinricha Freitaga, rezydenta cesarza w Berlinie. ¹⁰⁷⁰ Leopold I cesarz. ¹⁰⁷¹ Kazimierz Jan Opaliński biskup chełmiński. ¹⁰⁷² Tomasz Skotnicki biskup sufragan chełmiński.

ausus et effrenata rabies sine ullis diffugiis, quam compendiosissima via sądzona była, a zatym aby subsequatur condigna sceleribus poena.

A że to nie pierwsza miasta Torunia przeciwko stanowi rycerskiemu zawziętość, gdy sami tylko sine composito iudicio starostów, jako prawo mieć chce, szlachtę sądzą criminaliter sub specie violatae securitatis i onych egzekwują, tedy upraszać będą J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie, żeby in futurum tej ich zabieżeć zawziętości et inveni remedia ne tantum audeant, aby prawem per constitutionem obwarowano było ut cum composito iudicio jm. pana wojewody chełmińskiego¹⁰⁷³ jako starosty tamecznego województwa tego [450] excessivos szlachtę sądzili.

Toż się ma rozumieć et de blasphemia, która się w mieście Gdańsku contra Deiparam pokazała w wydanych księgach i skryptach, względem których zlecamy ichm. panom posłom aby procurent nie tylko palenie, ale i wygubienie pomienionych ksiąg. Ci zaś, którzy authores tych ksiąg, aby quam severissimis poenis karani byli.

Więc iż przez dwa sejmy blisko przeszłe immutata facies tej R.P., izba poselska zda się być ob non servatas solennitates zniesiona, zlecamy ichm. panom posłom, aby osobliwego przyłożyli starania, żeby sejm według opisanego prawa cum omnibus solennitatibus, jako należy ex praescripto legum, nic nie opuszczając, odprawował się i to też w osobliwej mając konsyderacyi, aby na prolongacyją nad czas prawem opisany nie pozwalali.

Upomnieć się wakansów, przy których praecustoditio incompatibilium, aby ichm. panowie posłowie na żadne incompatibilia, etiam cum periculo sejmu, nie pozwalali, w czym ichm. panowie posłowie nasi nie tylko in publico domawiać się będą, ale też i prywatną u J.K.M. uprosiwszy audiencyją, collegiatim upraszać będą J.K.M. o dotrzymanie w tym tak wielu praw napisanych. A inquantumby też rozdawanie wakansów na deliberacyją wzięto, aby ichm. panowie posłowie regres z jm. panem marszałkiem do izby poselskiej uczynili, i poty ad excipienda vota ichm. panów senatorów nie przystępowali, póki wakanse rozdane [450v] nie będą i póki materyja incopatibilium podług prawa uspokojona nie będzie.

A że nas już edocuerunt exempla, że propter incompatibilitatem pieczęci z wyższemi biskupstwami intendunt niektórzy ichm. spuścić się na niższe, invigilabunt ichm. panowie posłowie, aby się (strzeż Boże) taka w R.P. nie stała elusia, bo nas doświadczenie edocuit, iż Rzym nie zawsze ekspedycjami swemi koresponduje kolacyje et ius patronatus J.K.M.

Iura patronatus J.K.M. p.n.m. żeby suum sortiantur effectum iuxta usum antiquum antecesorów J.K.M. et totaliter były utrzymane i żeby ich w tym non impediunt, inibunt modos cum tota Republica ichm. panowie posłowie.

Wojny dalszej z Portą Otomańską continuatio albo z koligatami o traktat pokoju kombinacyją ad consensum całej R.P. województwa nasze odsyłają. A gdy przyjdzie do konferencyi z posłami cudzoziemskimi, exponent ichm. panowie posłowie ingentia damna, które R.P. z tej wojny ponosi, koligatów zaś immensa commoda, których Polska nasza mieć nie może ob solitudinem krajów, a zatym jako communia arma, tak

¹⁰⁷³ *Jan Kos wojewoda chełmiński.*

też aby *commoda communia subsequantur*. Oraz proponent ichm. panowie posłowie deputatów ab *ordinibus* do konferencyjnej deputowanym, aby cesarz jm. chrześcijański¹⁰⁷⁴ cara jm. moskiewskiego¹⁰⁷⁵ do przyszłej zagroził kampaniję i dywersyi in viscera Krymu, jako *pacta* z nami zawarte opiewają.

Więc że kontynuacja wojny bez konserwacji wojska być nie może, inibunt *modos* ichm. panowie posłowie [451] cum tota Republica, żeby ludziom rycerskim doskonale w zasługach obmyślić ukontentowanie i gdy przyjdzie do podatków, stosować się będą ad *taripham* 1673 pogłównego. Modum jednak *contribuendi* przywiozą nam, z tym jednak dokładem, aby regimenty ichm. panowie hetmani ad minimum do ludzi 600 redukowali, żeby R.P. przez sztaby tak obfite nie szkodowała i żeby ichm. panowie pułkownicy, co chorągwie i regimenty trzymają, ludzi na swoją asystencyję nie zażywali. Inibunt przy tym cum tota Republica ichm. panowie posłowie, aby quam *ordinatissimi* me wojsko polskie i cudzoziemskie konserwowane było.

Moskiewskie pieniądze, które per *recentissima* *pacta* dane są R.P., aby cedant na zapłatę wojsku dobrze zasłużonemu, tak jako są in *pactis* opisane, *seriam* ichm. panowie posłowie mieć będą *atendencyją*.

Więc że do zapłaty i utrzymania wojska *exacta* skarbu należy *ordinatio*, *invigila-*bunt ichm. panowie posłowie kalkulacyjnej skarbowej. A ponieważ ex *rationibus* tegoż skarbu pokazuje się, że *ingentes summas* eroguje za asygnacjami ex *senatus consiliiis* na różne *expensa*, któremi całej R.P. dysponować należy na zapłatę wojsku, *procura-*bunt ichm. panowie posłowie i tego nie odstąpią, aby żadne poselstwa bez pozwolenia sejmowego *trium ordinum* [451v] in *negotiis* Reipublicae ad *exteros principes* nie chodziły i kancelaryje żeby takich żadnych instrukcyj nie pieczętowały. Skarb zaś koronny na żadną legacyją bez wyraźnego sejmowego pozwolenia sum żadnych erogować nie ma, sub *solutione* de suo. A którzy by ichm. panowie posłowie in *antecessum* ad *exteros* ex *senatus consilio* tum ex *consensu* toties Reipublicae wyprawieni byli, aby *instructiones legationum* et *realitatem* ich po przeczytaniu instrukcyi in *facie* Reipublicae poprzysięgli. Któryby zaś z nich umarł, tedy *secretarius legationis* uczynić to powinien. A któryby z nich nie przysiągł, aby powrócił sumę jemu od skarbu wydaną, *urgebunt* ichm. panowie posłowie. To też *lege cavebunt*, aby nikt ex *spiritualibus* w poselstwie do Rzymu nie był *ordynowany*, bo w tym są *arcana status*.

A ponieważ R.P. cła koronne in *genere* wszystkie, lubo cum *summa sui aggravatione*, eo solo *intuitu* pozwoliła, aby wojsku z nich zapłata była, po sejmie zaś przeszłym *contra mentem* Reipublicae et *legem publicam*, *stante contradictione* ichm. panów posłów naszych, o co zaszła protestacja ichm., deklarowane i ordynowane są na prywatne ordynacje skarbowe, upomnią się ichm. panowie posłowie nasi, aby ta suma z cel koronnych i z pogłównego żydowskiego, wynosząca sumę na każdy rok plus vel minus sześć-kroć sto tysięcy, obróciła się na zapłatę wojsku podług ordynacyi dawnej całej R.P., konstytucyjami opisanyj. Cum ea *declaratione*, że na podatki żadne nie [452] pozwolą, póki pewna część wojska *secundum quantitatem* tej sumy do skarbu naznaczona nie będzie, tak z chorągwi, jako i z regimentów.

¹⁰⁷⁴ Leopold I cesarz. ¹⁰⁷⁵ Iwan V i Piotr I, carowie Rosji.

Instruktarz sub titulo ceł koronnych, że indebite przeszłego sejmu warszawskiego wszedł in volumen legum i według niego cła koronne indebite wybierają, ponieważ per legem anni 1677 jest kasowany, tedy iteratam cassationem jego i pomienionej konstytucyi cum appendice o czwartym groszu, ratificationem zaś instruktarza anni 1672 z podpisem jm. pana [Wojciecha Konstantego] Brezy wojewody kaliskiego terażniejszego i śp. jm. pana j.w. pana [Franciszka Jana] Bielińskiego wojewody malborskiego, wydrukowanego in volumen legum circa constitutiones ingrosowanie procurabunt ichm. panowie posłowie, aby ad notitiam każdego deveniat. W czym fidei et honorem ichm. obligamus, aby tego nie odstępowali i do żadnych bez tego, aby nie przystępowali deklaracyi.

Plus oferencyje ponieważ są prawem obwarowane, urgebunt ichm. panowie posłowie, aby ad executionem przywiedzione były i aby R.P. nie ginęły amore in publicum ichm. panów posłów obstringimus.

Ponieważ na komisyyej hibernowej lwowskiej, na której R.P. wiele należy, nad dawną ordynacją [452v] R.P. więcej komisarzów ichm. panowie marszałkowie poselscy naznaczać zwykli, przez co wielka suma na tychże ichm. panów komisarzów erogatur, która się na żołnierza dobrze zasłużonego obracać powinna, tedy instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby tylko po dwóch deputatów ex palatinatibus było i dwóch od wojska, jako konstytucya pierwsza o hibernie¹⁰⁷⁶ mieć chce, hoc adiecto, że ci ichm. panowie komisarze wszyscy powinni iuramentum rotha tribunalitia praestare, ante inchoationem komisyyi, ponieważ tak wielką sumę R.P. mają w swojej dyspozycyi i kryminalne sprawy sądzić zwykli, co bez juramentu być nie może. Przy tym urgebunt ichm. panowie posłowie, aby jm. pan [Kazimierz] Kowalkowski pisarz skarbowy do hiberny ordynowany, dał rationem R.P., jako się ta hiberna obraca, ponieważ się wojsko skarży, że wielu chorągwi nie dochodzi. Taryfy jednak hibernowej wzruszać nie pozwolą ichm. panowie posłowie nasi wedle prawa napisanego, którą da Bóg na sejmik relationis przywieźć nam będą powinni. A tenże jm. pan Kowalkowski powinien będzie rachować się z prowentów post decessum ichm. panów starostów i dzierżawców z dóbr J.K.M., specificie każdą królewsczyznę podawszy, która co wniosła. Który to rachunek una cum specificatione na przyszły sejmik relationis przywiozą nam ichm. panowie posłowie. [453]

Decessa hiberny z niezupełnych pocztów, gdzie się podziały, począwszy od przeszłego sejmu aż do terażniejszego roku, spytają się ichm. panowie posłowie, aby te decessa, także podniesiony walor monety srebrnej nad konstytucją, z ukrzywdzeniem ichm. panów wojskowych nie ginęły, praecustodient ciż ichm. panowie posłowie nasi.

Sumy od nowej szlachty na poczty usarskie ordynowane i odebrane, gdzie się obróciły, spytają się ichm. panowie posłowie. Poglówne zaś żydowskie aby sine omni defalcatione do skarbu ciż Żydzi wnosili dobrą srebrną monetą, a podatki po województwach, choćby i pogłówne uchwalone było, cum plebe aby płacili, cavebunt ichm. panowie posłowie.

Komisją skarbową lege przeszłego sejmu w województwach naszych postanowioną, procurabunt ichm. panowie posłowie jej ratificationem. Na której repartycją cho-

¹⁰⁷⁶ *Konstytucja sejmu 1652 r. „Hyberna” (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 20).*

ragwi i regimentów iuxta normam Komisji Radomskiej z dystrybuty wojskowej do województw ordynowanej ichm. panowie oficyjerowie i towarzystwo aby przysięgali.

Mamy informacją, jako niektóre konstytucyje inscia Republica et stante contradictione weszły in volumen legum, zaczym upomnią się tego ichm. panowie posłowie nasi jm. panu marszałkowi sejmu przeszłego¹⁰⁷⁷ i ichm. panom deputatom do konstytucyi deputowanym, i aby takowe konstytucyje per [453v] legem publicam kasowane były, a mianowicie która by się in volumine legum pokazała, która do grodu wprzód między inszemi podana nie była, instabunt ichm. panowie posłowie nasi, aby per hunc temerarium ausum sekretarz do konstytucyi criminaliter był sądzony i do niczego ichm. panowie posłowie nie przystąpią, póki takie konstytucyje kasowane nie będą.

Senatus consilia posejmowe, że sobie siłę podczas przeciwko prawu pozwalają, kiedy legacyje ad externos principes i sum erogowanie na też legacyje wychodzą, dlategoż zlecamy to singularissime ichm. panom posłom, aby po przeczytaniu przed Majestatem J.K.M. senatus consiliorum, znowu do izby poselskiej odesłane, albo też potrzebuującym ichm. panom posłom komunikowane były.

A ponieważ ex senatus consilio wychodzą instancyje do Trybunału, cum magno praeiudicio iustitiae et cum variatione iurisdictionum, procurabunt ichm. panowie posłowie, aby in posterum tego nie bywało.

Na emphitheses żadne i komisyje ^ado dóbr J.K.M. i R.P.^a ichm. panowie posłowie nie pozwolą i jeżeliby jakie z kancelaryjej wyszły, a nie były ante fata possessoris ekspedyjowane, aby ad suum effectum nie przychodziły i approbatio ich nie stawiała, oprócz jm. pana [Kazimierza] Minora cześnika ciechanowskiego, dobrze w tej R.P. i województwach [454] zasłużonego, za którym ichm. panowie posłowie wniosą instancyją, aby mu na wsi pustej Garbatce suma 12 tys. zł per constitutionem zeznana była.

Ordynacye że nescitur quo fato w zapomnienie poszły i ostrogska nullo iure possidetur, inibunt cum tota Republica modos ichm. panowie posłowie, aby się prawu dosyć stało. Interim moderni possessores bonorum jeżeli powinny R.P. czynią satysfakcją, sine secus aby pro prateritis annis recompensam uczynili, urgebunt ichm. panowie posłowie, żeby to R.P. nie ginęło.

Lustracyja dóbr J.K.M. lubo tak wielą prawami opisana, żeby singulis quinquennis odprawowała się, propter certitudinem auctionis albo diminutionis na kwarty i hiberny, gdy fatis temporum lat 29 w zapomnieniu, exemplum zaś jej na późniejszej lustracyjej, lubo po tak wielkiej wojnie szwedzkiej odprawionej edocet, że miasto dyminucyi kilkadziesiąt tysięcy było aukcyjej, supponitur, że multo magis per tantum tractum temporis sperandum ex hac iusta ratione. Instabunt tedy ichm. panowie posłowie, żeby też lustracyja podług prawa była singulis quinquennis i zaraz per constitutionem lustratorowie naznaczeni byli, hoc praecauto, aby [454v] wprzód kwarta starostw i dzierżaw województw ruskich, wołyńskiego i inszych była revificata, jaka się znajdowała w tych starostwach i jaka była oddawana ante constitutionem libertationis od niej dopiero, aby aequaliter po wszytkiej Koronie była lustracyja według praw dawnych.

¹⁰⁷⁷ *Andrzej Giełgud pisarz wielki litewski, marszałek sejmu warszawskiego 1685 r.*

Suma neapolitańska jako się obraca i in quo statu est, inquirent ichm. panowie posłowie.

Dobra dla konsystencji wojska za jaką sumę kupione, pytać się będą ichm. panowie posłowie, aby to nie było cum diminutione prowentów koronnych.

A że malitia niektórych concivium nigdy niesłychana zagęściła się po województwach różnych, a osobiwie naszych, sejmiki deputackie rozrywać audet, przez co ius cardinale i Trybunał znieść usiłuje, dlatego osobiwie to zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby się o to prawo starali, żeby non obstante contradictione na marszałka, excepto sola obiectione condemnationis sejmik deputacki stawał, albo żeby per pluralitatem in ordine zagajającego senatora albo urzędnika ziemskiego rozdającego głosy na tymże sejmiku, tenże marszałek stawał, co się ma rozumieć o samych deputackich sejmikach.

Approbationem laudorum ichm. panowie posłowie nasi procurabunt.

Należałoby hoc depravato saeculo poprawę Trybunału wziąć przed się, zaczym jeżeliby się to na terażniejszym sejmie zmieścić mgło, proponent ichm. panowie [455] posłowie, żeby ad trutinam tego specialis deputatio tak z senatu, jako i z poselskiej izby naznaczona była. Tak jednak, aby conclusio ad totam Rempublicam pertineat. Jeżeliby zaś ta deputacja zmieścić się nie mogła przy terażniejszych trudnych sprawach R.P., hoc saltem urgebunt na utrzymanie dawnych praw i media adinveniant cum tota Republica, aby decreta, które sobie podczas niektóre Trybunały przeciwko wyraźnemu prawu ferować pozwalają, nullitatis były. Insuper urgebunt nowych konstytucyi, aby takowe decreta trybunalskie, które by convellerunt prawa nasze i które by liberam dispositionem sterilium personarum prawem pozwołą znosiły, lubo ex seriis controversiis ferowane, nullitatis były i pro nullitate takowych dekretów aby wolno było do drugiego pozwać Trybunału.

Evocationes non ad competens forum iudicii lubo dobrze obostrzone i obwarowane, przecież jednak że wymyślnemi złości ludzkiej sposobami częstokroć aggravatur status nobilitaris, starać się tego ichm. panowie posłowie będą, żeby wszystkie decreta per evocationem otrzymane, irrita et inania były, etiam ex remissis terminorum tactorum.

Co się ma rozumieć i o jurysdykcjach ichm. panów duchownych, którzy indebite extra forum nobilitatem do konsystorza in causis mere terrestribus pociągają, o co serio ichm. panowie posłowie instabunt, aby reassumptio [455v] praw napisanych ap-probetur i te ekskomuniki indebite extra forum otrzymane żadnego waloru nie miały.

W Trybunałach Koronnych, tak piotrkowskim, jako i lubelskim, że nie zawsze plena certitudo spraw przypadających z regestrów, przez co wielki zawód wielce odległym od Trybunału obywatelom stawa się, a przez to niewypowiedziane koszty i wyniszczenie substancyi, dlatego omnibus modis starać się będą ichm. panowie posłowie nasi, żeby nie tylko ordinatio regestrorum per publicam declarationem et decisionem stanęła, ale też et in volumen legum ordo regestrorum ad iudicandum inseratur i żeby Trybunał nowych nie wymyślał regestrów. A jeżeliby insze jakieżkolwiek nad takową ordynacją regestrów stanęły iudicata, irrita et inania być mają, et principalibus tego dojrzą ichm. panowie posłowie nasi, żeby causae iuris z regestrów taktowych sądzone nie były, ani ichm. panowie starostowie z takowych dekretów egzekucyi czynić nie

będą powinni, sub privatione officii. O co forum na sejmie. Także remissy albo comisiones ex crudis citationibus duchowieństwa tak w inszych sprawach, jako też in causa religionis i zburzenie zborów z dawna erygowanych, żeby się Trybunały w takowe sądy nie wdawały et securitas ministrów, których in publica nie zabierają, żeby iuxta anti-quas leges, które są nadane, konserwowana była.

Zagłęściło się po województwach naszych, że zakony [456] i duchowni in praeiudicio prawa różnemi sposobami i wyderkami nabywają dóbr, dlatego cavebunt ichm. panowie posłowie przy reasumpcyjey dawnego prawa, aby przez sąd ziemski albo grodzki dobra, na które by importata summa przez tych duchownych była, taksowane były, a po tym super medietate taxatorum bonorum lokowana, a któreby się ante resignationem albo też wyderkafy taxam medietatis excedentes znalazły, te nullitati subiacere powinny i dekretami, w takowych inkonweniencyjach, lubo grodzkiemi, lubo trybunalskimi kasowane być mają, proximiori jednak ex nobilibus ad exemptionem eorumdem bonorum mediante solutione medietatis bonorum być powinni.

Egzemptami ichm. panów żołnierzów że non sine magna iactura in substancyjach eludunt częstokroć in variis subselliorum iudiciis strony ut restringantur per legem novellam et elucidentur, to jest in ipsis causis personalibus kędy plenipotencia non currit, pilne uczynią ichm. panowie posłowie nasi staranie.

A że Trybunały Skarbowe nic inszego nie są, tylko executiones sejmów, na które tak ex senatorio, jako ex equestri ordine naznaczają deputatów ad disiudicandas causas et reddendas rationes tykających się perceptarum et distributarum Reipublicae summarum, tedy ichm. panowie posłowie circa auctoritatem skarbu koronnego et iudicatorum Trybunału Koronnego stawać będą [456v] i oraz aby protestationes laesivae eandem iudicium ultimae instantiae per legem publicam kasowane były.

Lubo prawo świeże stanęło, aby Trybunały relaksacyi z wieże nikomu bez strony nie pozwalały, iż jednak wbrew temu prawu często i gęsto in praeiudicium stron powodowych wieże, etiam pro poena publica dekretem nakazane, opuszczają, i z nich relaksują, skąd datur ius sceleribus. Przeto zabiegając temu starać się będą ichm. panowie posłowie o reasumpcyją prawa tego z tym dokładem, iż którybykolwiek z ichm. panów marszałków i deputatów trybunalskich na relaksacyją wieże pozwolił i podpisał się, aby każdy z nich pozwany od powodowej strony do drugiego Trybunału, inter causas terminorum tactorum był sądzony i na nim wieża tak długo była skazana, jak wiele ważył się jej per relaxationem opuścić, wyjąwszy wieżę nakazaną ratione violata securitatis iudiciorum tribunalitiorum, która in potestate sądu być może.

Na artyleryją koronną, że wielkie ze skarbu, a mianowicie z kwarty, wychodzą ekspensa, prawo zaś dawne anni 1659¹⁰⁷⁸ ordynowało propter erogationum necessariorum tej artyleryjey dwoje starostw, dlatego ichm. panowie posłowie nasi podług prawa upraszać będą J.K.M. p.n.m., aby ex primis vacantibus dwiema starostwy, intraty roczney 30 tys. wynoszącemi, artyleryja koronna na wszelkie potrzeby ukontentowana była, żadnych sobie sum ze skarbu nie pretendując, [457] a jm. pan generał artyleryjey in facie Reipublicae ex proventibus tych starostw calculum czynić będzie powinien.

¹⁰⁷⁸ *Konstytucja sejmu 1659 r. „Porządek artylleryi” (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 19-20).*

Prowenta generalskie z młynów poznańskich, że teraz cum summo praeiudicio posesorów tak nie dochodzą, jako są w konstytucyi anni 1589¹⁰⁷⁹ opisane, dlatego reasumpcy pomienionej konstytucyi urgebunt ichm. panowie posłowie, ażeby te prowenta, non obstantibus quibusvis decretis, iuxta tenorem tejże konstytucyi oddawane były.

Moneta żeby cum vicinis principibus ad coaequationem przywiedziona była, widząc tak wielką szkodę R.P., starać się o to będą ichm. panowie posłowie i oraz inquirent, kto był okazyją bicia klepaczów i szelężnej monety. Waler z monetą srebrną i złotą, żeby był pomiarkowany, sub poenis per legem sancitis et sancientis. A jakimby sposobem te wszystkie szelągi wygubić, inibunt modos cum tota Republica.

A ponieważ komisya coaequationis monetae przeszłym sejmem naznaczona w Poznaniu na siedmiu sesyjach wziąć skutku nie mogła, propter renitentiam ichm. panów komisarzów cudzoziemskich, przez co wielką szkodę przez tak wiele lat R.P. poniosła i teraz ponosi, gdy w państwach cesarza jm. dziedzicznych, jako to w Śląsku i Morawie szóstaki polskie po pięciu groszy, a tymfy po groszy 15 biorą, one zaś nazad do Polski po sześciu groszy, a tymfy po groszy 18 [457v] udają, lubo mało co in bonitate intrinseca są podlejsze nad cesarską monetę, jako to instrumentum commissionis ichm. panów komisarzów naszych clarius informabit całą R.P., bo nie mogą votis publicis usługą swoją efficere rem tam iustam u panów postronnych tej materyi, cum toto effectu do całej R.P. odesłali. Zlecamy tedy ichm. panom posłom naszym, aby się o to instantissime starali u całej R.P., aby ta koekwacyja monety na terażniejszym sejmie skutek swój wzięła, bo immensa damna stąd ponosi R.P., a mianowicie nasze województwa, przez co immensa lucra panowie postronni mają.

Widząc i bacząc województwa nasze wielką damnifikacyją swoją w podwyższeniu towarów tutecznych, dlatego pretia rerum, aby postanowione były, urgebunt ichm. panowie posłowie.

Mamy tę informacyją z rachunków skarbowych, że województwa pruskie podatki R.P., także i kwartę do skarbu szelągami przez tak wiele lat in hac mutatione mone-ty wnoszą, a od obywatelów tamecznych województw i poddanych J.K.M. egzakcye białą monetą pan podskarbi ziem pruskich¹⁰⁸⁰ wybiera, praecustodient tedy ichm. panowie posłowie nasi, aby hanc fructum z białej monety tenże pan podskarbi ziem pruskich R.P. powrócił, ponieważ commodum hoc nie privato homini, sed in publicum cedere powinno, [458] a in futurum aby dobrą monetą do skarbu wnosił, lege publica caveatur.

A że pisarze skarbowi hucusque non attent lege plebei i scartabelli circa negotia skarbu versantur, tedy iterata lege acriori ut cavebatur ichm. panowie posłowie nasi curabunt, aby takowi ludzie plebeiae conditionis żadnej administracyi skarbowej ani arend prowentów R.P. nie tykali się i od nich relegowani per legem publicam byli.

Klejnoty R.P. przez pana podskarbiego przeszłego [Jana Andrzeja] Morsztyna zabrane, a już per requisitionem od niego odebrane, jeżeli zupełnie oddane i gdzie sie per commissionem w Skarszewach expeditam obracają, tudzież jeżeli iudicato in pra-

¹⁰⁷⁹ Konstytucja sejmu 1589 r. „Młyny poznańskie” (Vol. const., t. 2, vol. 2, s. 120). ¹⁰⁸⁰ Władysław Stanisław Łoś podskarbi ziem pruskich.

estando juramento dosyć uczynił, inquirent ichm. panowie posłowie nasi, aby R.P. w tym nie była damnificata.

Wielka szkoda w tym jest województw naszych i całej R.P., kiedy depositoria albo składy toruński, gnieźnieński i insze prawem opisane per abusum kupców w zapomnienie poszły. Że tedy są tak wielą konstytucyi obwarowane, podadzą to ichm. panowie posłowie nasi ad notitiam W.Ks.L., jako województwa nasze executionem pomienionych praw przedsięwzięły, uprosiwszy j.w. jm. pana generała naszego¹⁰⁸¹, aby mentem legis przez uniwersały swoje do miast W.Ks.L. ogłosił. [458v]

Sól województwom naszym, że za przeszłej administracyi jm. pana starosty rzezyckiego¹⁰⁸², to jest przez 3 defluidacje jest zatrzymana, tedy ichm. panowie posłowie serio instabunt J.K.M., aby ta sól województwom była powrócona. Przytym lege cavebunt ichm. panowie posłowie, aby województwa nasze sól suchedniowa pro praefixo tempore dochodziła i aby panowie pisarze solni nie wazyli się soli J.K.M. przedawać, pokąd sól województwom oddana nie będzie. To też procurabunt, że in defectione oddania województwom soli, żeby wolno zamorską sine ullo impetitione kupować. I to praecustodient ichm. panowie posłowie, aby sól suchedniową przy dystrybucyi jm. pana żupnika szlachta currenti, non extorquendo białej monety, na nią płacili, w czym fidei et honorem ichm. obligujemy. Co się ma rozumieć i o innych składach solnych.

Wielkie stąd incommoda R.P. całej promanent, że sejm grodzieński przeciwko prawom dawnym i konstytucyjom wielu, także uniej z W.Ks.L. jest postanowiony, inibunt tedy cum tota Republica ichm. panowie posłowie, aby konstytucyje o sejmie grodzieńskim skasowane były, a sejm na zwyczajnym miejscu w Warszawie odprawowany był.

Że się z Komisji Radomskiej summa restantia u województw pokazują i niemi Trybunał Radomski dysponować miał, tedy urgebunt ichm. panowie posłowie, aby ta dyspozycja Trybunału Radomskiego do efektu przysła.

O chowaniu ksiąg ziemskich poznańskich, żeby sklep na ratuszu wyznaczili mieszczanie poznańscy, upomnią się ichm. panowie posłowie, aby prawo o tym reasumowane było. [459]

Na kwit jm. panu podskarbiemu koronnemu¹⁰⁸³ ichm. panowie posłowie nie wprzód pozwolą, póki non praecustodient, aby sumy wszystkie ex senatus consiliis przeciwko prawu wydane w rachunkach nie wchodziły, ale żeby je skarb koronny windykował u tych ichm., którzy je przeciwko prawu pobrali. A luboby ichm. panowie posłowie na kwit pozwolili, servatis conditionibus superius specificatis, przecież rationem rachunków od jm. pana podskarbiego odebranych z podpisem ręki jego pro informatione województwom na sejmik relationis przywiozą, cum specificatione jako która suma erogowana.

Prawa o przemysłach, aby in futurum suo robore zostawały, upomnią się ichm. panowie posłowie.

A ponieważ na tym wiele województwom należy, aby na sejmikach przedsejmowych mogły mieć informacją o wydanych sumach ze skarbu koronnego, tedy ichm.

¹⁰⁸¹ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁰⁸² Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzezycki, administrator żup samborskich. ¹⁰⁸³ Marcin Zamoyski podskarbi wielki koronny.

panowie posłowie procurabunt legem, aby in posterum ichm. panowie podskarbiowie rachunki sum wydanych na sejmiki przedsejmowe authenticice przysyłałi, których jeśli by skarb nie przysłał, kwitu sobie a Republica pretendować nie będzie powinien.

Mennica żeby nikomu arendowana ani otworzona była, prócz miast, które ius cundendae monetae mają, nie pozwolą ichm. panowie posłowie.

Piechota wybraniecka żeby do jak najlepszego porządku przyść tandem mogła, podług dawnych praw i zwyczajów, serio się tego ichm. panowie posłowie domówią. [459v]

Materyje, które nie były w instrukcyjej J.K.M. proponowane, żeby na sejmie wnoszone i traktowane nie były, procurabunt ichm. panowie posłowie, także materyje insze wszelkie panowie posłowie z inszych województw i ziem, jeżeliby proponowali, a w instrukcyjach swoich tego nie mieli, zabiegając temu, żeby ad suum effectum nie przychodziły, osobliwie które by były prawu praeiudiciosa, serio się tego domówią ichm. panowie posłowie nasi i tego nie odstąpią.

Inquantumby cokolwiek przeciwko oo. jezuitom i zawarciu szkół ich na przyszłym sejmie chciano formować, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby tego nie dopuszczali.

Klejnotu szlacheckiego polskiego, że antiquitus non alio pretio, tylko sanguine nabywać godziło się, teraz zaś privatis studiis niektóre osoby, które od ichm. panów hetmanów do województw zalecone nie były, są do indygenatu i szlactwa przypuszczone, tedy starać się będą ichm. panowie posłowie, aby ci, którzy zalecenia od ichm. panów hetmanów na przeszłym sejmie i od województw nie mieli, aby ich szlactwa i indygenaty kasowane i anihilowane były, i na żadne na potym indygenaty i nobilitacje nie pozwolą, oprócz tych, którzy teraz są od j.w. jm. pana hetmana zaleceni, jako to do nobilitacji jm. pan Jakub Górecki towarzysz chorągwi usarskiej jm. pana wojewody poznańskiego¹⁰⁸⁴, jm. pan Pochelski towarzysz chorągwi usarskiej jm. pana starosty lwowskiego¹⁰⁸⁵, jm. pan Jan Haliński towarzysz chorągwi pancерnej jm. pana podskarbiego nadwornego koronnego¹⁰⁸⁶, jm. pan Maciej Górecki towarzysz chorągwi pancерnej jm. pana podkomorzego lwowskiego¹⁰⁸⁷, jm. pan Jan Jurkiewicz towarzysz chorągwi pancерnej jm. pana strażnika wojskowego¹⁰⁸⁸, jm. pan Kiernikowicz towarzysz chorągwi pancерnej jm. pana [Stanisława] Łazińskiego. Do inygenatu [460] zaś jm. pan Salomon Konstanty comes syryjski, który kilka razy w legacyjach do Persyjej jeździł. W czym fide et honorem ichm. panów posłów obligamus, hoc praecauto, aby ci, którzy indygenat na przeszłym sejmie otrzymali, fide catholicam tamże zaraz profiteantur sub nullitate indygenatu.

Ekonomija nowodworska ponieważ w rękę J.K.M. zostawa, względem onej, gdy przedtym u inszych ichm. zostawała w posesyjej, singulis annis debebatur 20 tys. J.K.M., teraz zaś ponieważ sam J.K.M. jest jej posesorem, prosić będą J.K.M. ichm. panowie posłowie cum tota Republica, żeby tego prowentu ustąpić z łaski swojej pańskiej ob egestatem publicam raczył, albo starostwo ex primis vacantibus in recompensam sobie wziął. Także i inszych sum, którekolwiek się pokażą, jako to u W.Ks.L., u Gdańska miasta za groble ichm. panowie posłowie restitutionem upomnią się.

¹⁰⁸⁴ Rafał Leszczyński wojewoda poznański. ¹⁰⁸⁵ Adam Mikołaj Sieniawski starosta lwowski.

¹⁰⁸⁶ Atanazy Międzyński podskarbi nadworny koronny. ¹⁰⁸⁷ Aleksander Stefan Chodorowski podkomorzy lwowski.

¹⁰⁸⁸ Stefan Bidziński strażnik koronny.

Cokolwiek do wiktuszlacheckiego na potrzebę domową z miast ewehitur, aby panowie celnicy i pisarze na komorach zostający, żadnego cła od tych towarów nie wyciągali i przysięgi nie potrzebowali, praevia atestatione obostrzą to serio ichm. panowie posłowie.

Przeprawa pod miastem J.K.M. Sulmierzycami grobelna na rzece Baryczy jest zrujnowana barzo, a to miasto ob summam egestatem naprawić jej nie może, procurabunt ichm. panowie posłowie, aby cło od konia po półgroszu dla naprawy tej groble miasteczku temu pozwolone było. [460v] Toż się ma rozumieć o innych przeprawach w przeszłej instrukcyi specyfikowanych.

Mostowe we wsi Bądlinie¹⁰⁸⁹ jm. pana chorążego kaliskiego¹⁰⁹⁰ dziedzicznej, który tamże most wielkim kosztem na rzece Warcie dla przejeżdżających zbudował, żeby po groszu od konia naznaczone per legem było, promovebunt ichm. panowie posłowie.

A ponieważ per laudum naznaczony jest czas komisyi województw naszych w poniedziałek po Wstępnej Niedzieli¹⁰⁹¹, mieć będą w pamięci ichm. panowie posłowie, aby na ten czas sejmiku relationis nie była determinacyja.

Jasne na cały świat polski j.w. jm. pana wojewody sieradzkiego¹⁰⁹² tam in sago, quam in togamento, który indefesso studio et labore, non parcendo zdrowiu i substancyi swojej własnej, intaminate służy tej R.P., dlatego ichm. panowie posłowie nasi wniosą od województw naszych instancją do J.K.M. p.n.m., aby de pane bene merentium miał swoją nagrodę.

Życząc żeby wszyscy bene meriti de Republica swoje od R.P. in desiderii odbierali ukontentowania, a widząc ochotę i przez tak wiele lat nieustanne na zaszczyt R.P., etiam non cum postremo nie tylko substancyi, ale i zdrowia swego dispendio, bellicas operationes jm. pana Wojciecha Urbańskiego kasztelana wieluńskiego, zlecamy ichm. panom posłom naszym serio instare tak do J.K.M., jako i do wszytkiej [461] R.P., żeby suma ta, które ex mente legis przez ichm. panów komisarzy do tego per constitutionem sejmu 1673 naznaczonych śp. jm. panu Ludwikowi Niezabitowskiemu kasztelanowi bełskiemu jest na wsiach starostwa lubelskiego asekurowana, aby na tychże dobrach per legem publicam była jm. panu kasztelanowi wieluńskiemu i sukcesorom jego przyznana. Inquantum jm. tych dóbr nie sprzedał i non transagit o tę sumę cum novo possessore.

Jm. pan Tyburcy Żórawski oberszterlejtant regimentu jm. pana stolnika koronnego¹⁰⁹³, zasłużony ojczyźnie kawaler, że mu egzempta w Trybunale Koronnym po sprawie jemu zatamowanej wtenczas, kiedy in opere belli zostawał, przeciwko wyraźnemu prawu nie pozwolono i dlatego infamią jest przyciśniony, zaczym wniosą ichm. panowie posłowie nasi instancją za nim, aby per legem publicam ab eadem condemnatione był relaksowany, causam principalem de integro restitutam cum parte do Trybunału odesławszy, praevia inquisitione.

¹⁰⁸⁹ Bądlin (obecnie Bąblin), wieś w pow. i woj. poznańskim, koło Obornik, nad rz. Wartą.

¹⁰⁹⁰ Krzysztof Przyjemski chorąży kaliski. ¹⁰⁹¹ Pierwszy poniedziałek po Niedzieli Wstępnej (Invocavit), to jest 28 lutego 1689 r. ¹⁰⁹² Jan Chryzostom Pieniążek wojewoda sieradzki. ¹⁰⁹³ Stefan Mikołaj Branicki stolnik koronny.

Merita jm. księdza Stanisława Lipskiego archidiakona gnieźnieńskiego i prezydenta Trybunału kończącego się teraz lubelskiego, i ustawiczna w pomienionym Trybunale sine intermissione praca na utrzymanie świętej sprawiedliwości, non sine dispendio zdrowia et cum summa erogatione kosztów, winną w sercach naszych wzbudzając wdzięczność, dlatego zlecamy ichm. panom posłom, aby jm. pańskiemu J.K.M. zalecili respektowi.

Wniesione jest do koła naszego postulatam od sukcesorów nieboszczyka jm. pana Stefana Marchockiego starosty chęcińskiego, [461v] który dał był za toż starostwo sto kilkadziesiąt tysięcy, co najbardziej intuitu, żeby suma per commissionem, która jest na sejmie warszawskim anni 1678 ex consensu totius Reipublicae, za reparacją tegoż starostwa pozwolił, na jego successoribus cedat. Procurabunt tedy ichm. panowie posłowie, aby sukcesorowie tegoż nieboszczyka jm. pana Marchockiego w pretensyjach swoich do tegoż starostwa z modernum possessorem ukontentowani byli.

A ponieważ odważne, z bliską utratą zdrowia w ojczyźnie zasługi jm. pana [Samuela] Proskiego kawalera maltańskiego, na dworze Porty Otomańskiej przez 9 lat effective pod tytułem ablegata J.K.M. i całej R.P. rezydującego, są światu wiadome, kędy nie tylko zdrowie swoje i głowę za całość ojczyzny odważniełożył, żelazne okowy, niewolnicze pęta po ciemnicach i turmach złoczyńskich przez 3 lata cierpiał, ale też i z własnej substancyjej wielkie koszty po obozach nieprzyjacielskich z rozkazu J.K.M. dla przestróg całości ojczyzny należytych pilnując, poniósł i pod Wiedniem wszystko straciwszy, w niewolę się dostał, tedy ichm. panowie posłowie wniosą instancją do J.K.M. i stanów R.P., aby tak znaczne zasługi jego respektem J.K.M. pańskim kompensowane i ratione deperditorum pod Wiedniem nadgroda mu obmyślona była. Wniosą i tę instancją do J.K.M. i R.P., aby podług dawnego prawa i zwyczaju komenda poznańska kawalerów maltańskich chodziła, w czym się województwa nasze na mediacją J.K.M. spuszczają.

Mając w pamięci wielkie merita in Rempublicam ś.p. jm. pana [Jakuba Hieronima] Rozrażewskiego wojewody inowrocławskiego, który nieraz chorągwie husarskie na usługę R.P. kosztem swoim [462] wystawiał, przez co znacznie substancyją synów swoich diminuit, wniosą tedy instancją ichm. panowie posłowie nasi do K.J.M. i całej R.P., aby in hac depraessa ich fortuna łaską swoją królewską ex pane bene merentium wesprzeć raczył.

Nie zapomnią ichm. panowie posłowie nasi przypomnieć osobliwemu respektowi J.K.M. p.n.m. wiadome nam wszystkim zasługi jm. księdza [Józefa Bernarda] Zebrzydowskiego kanonika krakowskiego, aby dekreta jego względem dóbr jego dziedzicznych, do starostwa dolińskiego przyłączonych, ferowane, ad executionem przywiezione były.

Jm. księdza [Piotra Pawła] Mieszkowskiego sufragana kujawskiego i jm. księdza [Franciszka] Mielżyńskiego archidiakona poznańskiego, prałatów in Ecclesia Dei bene meritos zalecą ichm. panowie posłowie nasi osobliwej J.K.M. p.n.m. łasce, także i za jm. panem Dobrosołowskim wniosą do K.J.M. instancją.

A że zasługi w województwach naszych i całej ojczyźnie liczne ichm. panów [rotmistrzów Bogusława i Krzysztofa] Złotnickich należyty respekt merentur, którzy jeszcze

po pierwszej chocimskiej i batowskiej ekspedycji za straty swoje u R.P. podług kompromisów pewne sobie pretendują sumy, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby instycję za jm. panem Krzysztofem Złotnickim rotmistrzem J.K.M. wnieśli do K.J.M. i R.P., aby za straty i odwagi tak antecesorów, jako i jego samego odnieść mógł konsolację.

Caetera fidei et dexteritati tychże ichm. panów posłów naszych committimus. Działo się w Środzie, dnia 5 novembris a. 1688.

Adam Antoni Opaliński wojewodzie łęczycki, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego przedsejmowego m.p.

Locus sigilli

^{a-a} tekst dopisany na dole strony tą samą ręką, we właściwym miejscu znak #

10. Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do Jana III – Środa, 6 listopada 1688 r.

Rp. AGAD, AR II, ks. 25, s. 54 – oryginał.

Najjaśniejszy miłościwy Królu panie, panie i dobrodzieju mój miłościwy.

Zjachawszy z rozkazu W.K.M. pana i dobrodzieja mego miłościwego na sejmik do Śrrody, principia onego defero W.K.M. Zaczął się in pauco numero, ale zgodnie et modeste. Marszałkiem obrany pan wojewodzie łęczycki¹⁰⁹⁴, pro violatis sponsaliis najjaśniejszego królewicza jm.¹⁰⁹⁵ znaczny resentyment panowie senatorowie krzesłowi, jako to jm. pan wojewoda poznański¹⁰⁹⁶, kaliski¹⁰⁹⁷, łęczycki¹⁰⁹⁸, in votis suis pokazali, fremit et equestris ordo na tę niewdzięczność niemiecką i będziemy tu z łaską Bożą z tych tu województw primi ad vindicandum honorem najjaśniejszego domu W.K.M. i królewicza jm., relique ks. proboszczowi łęczyckiemu wypisałem i co dalej occurret oznajmić nie omieszkam, całując szatę Majestatu Pańskiego, jestem do życia mego W.K.M. pana i dobrodzieja mego miłościwego wierny poddany i najniższy sługa.

F[ranciszek] Z[ygmunt] Gałęcki k[uchmistrz] k[oronny]

¹⁰⁹⁴ Adam Antoni Opaliński wojewodzie łęczycki. ¹⁰⁹⁵ Jakub Sobieski królewicz. ¹⁰⁹⁶ Rafał Leszczyński wojewoda poznański. ¹⁰⁹⁷ Wojciech Konstanty Breza wojewoda kaliski. ¹⁰⁹⁸ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski.

11. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.

Rp. BUW, rkp. 47, s. 90-91 – oryginał.

Die 5 novembris. Sejmik przedsejmowy pod dyrekcją syna mego, który się szczęśliwie skończył. Stanęli posłami: jm. pan Mikołaj Złotnicki cześnik koronny, jm. pan Franciszek Gałęcki kuchmistrz koronny, jm. pan Adam Molski stolnik i surogator mój kaliski, jm. pan Prokop Lipski stolnik i pisarz grodzki poznański, jm. pan Piotr Bronisz podczaszy wschowski, jm. pan Karol Marchocki podsędek kaliski, jm. pan [Andrzej] Mieszkowski podsędek poznański, jm. pan Krystian Kierski cześnik i surogator mój poznański, jm. pan Stefan Leszczyński starosta kowelski, jm. pan [Adam] Mycielski wojski kaliski, jm. pan Władysław Czarnkowski i syn mój Adam Opaliński marszałek sejmiku średzkiego.

12. Fragment listu Christopha von Wichert rezydenta brandenburskiego w Polsce do Fryderyka III elektora brandenburskiego, dotyczący postanowień sejmiku przedsejmowego w Środzie w sprawie „afrontu berlińskiego” – Warszawa, 9 listopada 1688 r.

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 l Fasz. 5, k. 56v-57 – oryginał.

[56] Was auff dem großpolnischen Landtage vor ein Articul wegen der pfalzgräfflichen Heÿrath¹⁰⁹⁹ in die Instruction gesetzt, auch was des wegen Ihre Königl. Majestät an den Bapst¹¹⁰⁰ geschrieben werden E. Churfürstl. Durchl. den beÿschlüßen sub No. 1.¹¹⁰¹ undt 2.¹¹⁰², im gleichen die von pfaltzgräfflicher Seite [57] eingeschickte Information sub No. 3.¹¹⁰³ gnädigst ersehen. Soviel hergegen in lithawhischen Landtage bestanden, ist auff selbigen alles zu Ihrer Kayserl. Majestät, und der Frau Pfaltzgräfin avantage geschlossen werden.^a [...]

[57 v] Was die Lemberger Post mitgebracht, geruhen E. Churfürstl. Durchl. aus der Beÿlage No. 1. gnädigst zu ersehen, undt in dero hohen Churfürstlichen Gnade beständigst zu erhalten

¹⁰⁹⁹ Chodzi o związek małżeński księcia neuburskiego Karola Filipa z Ludwiką Karoliną z Radziwiłłów zawarty 10 sierpnia 1688 r. w domu posła cesarskiego w Berlinie. ¹¹⁰⁰ Innocenty XI papież.

¹¹⁰¹ Aneks nr 1: Punctum der Instruction des großpohlnischen zu Srzoda gehaltenen General-Landtages, GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 l Fasz. 5, k. 58-58v. Postanowienia sejmiku średzkiego przełożone na język niemiecki otrzymał także cesarz Leopold I (Aneks do listu sekretarza Stanisława Herakliusza Lubomirskiego do Karla Ferdinanda von Waldsteina z 22 XI 1688, Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu, IV Geheime Staatsregistratur, Rep. N, Karton 24, Fasz. 23, Pars 1, k. 192-194). ¹¹⁰² Aneks nr 2: Einige Considerationes gegen die bevorstehende Landtäge, GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 l Fasz. 5, k. 59-60v. ¹¹⁰³ Aneks nr 3: Informatio circa matrimonium principis palatini cum domina principe Radziwił, ibidem, k. 61-62v.

E. Churfürstl. Durchl.

unterthänigst[er] gehorsambster Diener Christoff von Wichert

Warschau, den 9. Novembris 1688.

^a *Zaznaczony podkreśleniem fragment tekstu był szyfrowany.*

13. *Informacja o sejmiku w liście markiza François Gastona de Béthune
posła francuskiego w Rzeczypospolitej do ministra spraw zagranicznych Francji
Charles'a Colbert de Croissy – Żółkiew, 5 grudnia 1688 r.*

Rp. *Bibl. PAU i PAN, rkp. 8725, k. 3469 – kopia – streszczenie Waliszewskiego z listu oryginalnego.*

[...] De Bethune widzi pomyślną wróżbę dla sejmu w wypadku sejmików wielkopolskich, które szczęśliwie się skończywszy, zredagowały w dobrym duchu artykuły dotyczące sprawy margrabiny. Zawdzięczać należy ten rezultat Leszczyńskiemu¹¹⁰⁴, Opałińskiemu¹¹⁰⁵ i [Władysławowi] Przyjemskiemu. [...]

¹¹⁰⁴ *Rafał Leszczyński wojewoda poznański.*

¹¹⁰⁵ *Piotr Opałiński wojewoda łęczycki, starosta ge-*

neralny Wielkopolski.

44. Sejmik relacyjny w Środzie, 16 maja 1689 r.

Sejmik zerwany.

1. *Uniwiersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 18 kwietnia 1689 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Konin 72, k. 20 – oryginał; w grodzie konińskim oblatował Nob. Dobrogost Kurowski w dniu 30 kwietnia 1689 r. [sabbatho post Dominicam Misericordiae proxima a. D. 1689]. Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 302, k. 396-397v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 182, k. 18 – oryginał.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 5, s. 87; Akta sejmiku podolskiego, s. 134-136 – tam wersja do województwa podolskiego, z datą sejmiku na 24 maja 1689 r., treść identyczna.

Jan III z Bożej [łaski] król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu województw poznańskiego i kaliskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Po wyciągnionych niesłychanem nigdy sposobem przeszłego grodzieńskiego sejmiku publicznych radach, gdy ledwie w zupełnym półroczu powtórny omissio respectu zdrowia naszego sejm wydać i naznaczyć zleciwszy, spodziewaliśmy się non vano omine przy usilnym ojcowskim naszym staraniu i tak dobrych początkach pomyślnego z powszechnym ukontentowaniem dokończenia, aż znowu jakoby to mało było jednego nieszczęścia improspere libertatis w zepsowaniu tego tak potrzebnego sejmiku repetere vestigia, zawzięta na rady publiczne malignitas nie tylko non erubuit, ale też wystyd namienić na jakiej materyjej, to jest bezpieczeństwa dóbr ziemskich od ciężarów żołnierskich zerwawszy sejm, przytomna po Warszawie velut mortuis resultans corruptilis znajdowała się raptoris iactantia.

Gdyby ten nieszczęśliwy przypadek potkał był R.P. in medio głębokiego pokoju, et in plenitudine tranquillitatis, dośchy na nią było stąd discriminis, że już piąty rok na żadnej sejmowej nie wspierając się obradzie, w dalszy czas velut impossui relinquitur. A dopieroż niezliczone pericula stąd rachować należy, kiedy wojna z pogany in-szej w rządach i radach publicznych potrzebowała ostrożności, kiedy incertacją do niepewnego z Turkami pokoju (jako to już z świeżych constat listów) nie mogła była doskonale succedere, jako opatrzną z sejmiku in utram partem gotowością. Kiedy żołnierz w liczbie wojska tak wielkiego niepłatny, zawiedziony, do pola bez zachęcenia, a dopieroż bez zasłużonego ukontentowania niesposobny, nic więcej, tylko nieuchronny w okazyjach wojennych zawód, a potom nieznośne na województwa razem ciężary,

velut rupto agere minatur, kiedy sława narodu naszego już po wielkiej części in fines orbis terrae wynosząca się, we złej rad publicznych egzystymacyi zanurzona, u postronnych in ludibrium et contemptum idzie, w nieprzyjacielu zaś śmiałość i hardość czyni, kiedy to, co się w polu krwią i mężnemi nabyło czynami, na sejmach próżnemi i rozdzielonemi od dobra pospolitego słowy ginie i niszczyje.

Gdy tedy jawne od nieprzyjaciela niebezpieczeństwo, gdy kredyt u koligatów tracimy, gdy z niepłatnego żołnierza nulla rerum gerendarum certitudo, gdy moskiewskie wojska in fundamento ligi jeszcze in martio wyszedłszy, do tejsze wzywają non sine periculo offensionum gotowości. Gdy skarb na gwałtowne R.P. potrzeby nie tylko pieniędzy, ale sposobu na zaciągnięcie onych nie ma, ani się w to wdawać chce, za przeniesieniem płacy wojskowej do województw. Co czynić i jakie wziąć środki do uratowania się wszystkich pomienionych niebezpieczeństw, synowska uprzejmości i wierności waszych ku ojczyźnie i dobru pospolitemu powinna ponderare miłość, a oraz tak providere, jakobyśmy i żarliwych za ojczyznę przodków naszych nie odstępowali, i serae posteritati seriem malorum nie zostawili.

My ile w nas sił, myśli i ojcowskiego starania stawać będzie, z tej którą mamy, i dozgonnie ojczyźnie dotrzymamy miłości. Cokolwiek humanitatis sposobów jest nie omieszkamy salutis publicae, by też z uszczerbkiem własnego zdrowia litare, uprzejmości też i wierności wasze, cokolwiek najlepszego i najdoskonalszego eo in casu rozumieć będziecie, obmyślić, obwarować i nam zdania swoje otworzyć nie omieszkacie. Pewni będąc, że jak wiele wszyscy dla ojczyzny i w niej świątnic Boskich optimis profitebimur conatibus, tak wiele Bóg dla nas i z nami movebit suam advertricem manum.

Co pilnie i gorąco uprzejmościom i wiernościom waszym zalecając, eo fine sejmik na miejscu zwyczajnym we Środzie na dzień 16 miesiąca maja w roku terażniejszym składamy i dla tym pewniejszej wszystkich wiadomości uniwersał ten nasz po grodach i parafiach publikować i rozsyłać zlecamy. Na co dla lepszej wiary ręką się własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 18 miesiąca kwietnia r. P. 1689, panowania naszego 15 r.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka referendarz koronny m.p.

2. *List senatorów i posłów litewskich do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 24 kwietnia 1689 r.*

Rp. *Bibl. Kórn., rkp. 356, s. 142v-145v – kopia:* Copia listu ichm. panów Sapiehów na sejmiku średzkim 1689.

J.w., w., n.w.m. panowie i bracia.

Długo dosyć pasowała się i podczas sejmu, i po sejmie niewinność z rzetelnością i szczerością staropolskiej cnoty uzbrojoną obroną, jeżeli na tak ciężką opresyją wolnego rozumienia i głosu (a bodaj i niezepgowania onego) oraz obelgę imion naszych i całego domu naszego, dobrze a saeculis incorrupta virtute zasłużonego R.P. miała sarknąć i odezwać się na teraźniejsze zgromadzenie i akty publiczne po zacnych i wielkich województwach w.m.m. panów subveniundo tantis malis, które dwa sejmu zepsowane, z zepsowaniem praw i swobód tejsze R.P. żalobliwie wprowadziły w ojczyznę miłość religijnej i Ligi Świętej, pokój zewnętrzny pospolity wojny tureckiej i inne wielkie uwagi czyniły wstręt cierpliwością zwyciężyć utrapienie i obelgę naszą.

Ale z drugiej strony, kiedy te święte, mocne i gruntowne racyje nie znalazły u tamtej strony respektu, że porzuciwszy te obietca najprzedniejsze sejmu zganiwszy w jego pierwszej kadencyjnej wolność, gdy senatorskie vota upadły, sądy sejmowe szwankowały w sprawiedliwości, a to dla wariacyjnej i zatrzymania nad prawo wakansów, a jednak tylko sprawa nejburska przez dwie zupełne kadencyje wielkim usiłowaniem przeciwko trzem deklaracyjom J.K.M. p.n.m. popierana była, non obstantibus contradictionibus nad prawa i zwyczaje ojczyste (bo takowa bywała praxis), iż przez dwa dni, a czasem i prędzej, gdy której konstytucyjnej kontradycowano, [143] onę drapano, a do inszej materijnej przystępowano, teraz podobno studio j.m. pana marszałka poselskiego¹¹⁰⁶ etiam ob nitente principe, aby był pokazał wszechmocność activitatis suae, nie tylko drapać nie chciał, ale samże z ichm. panami posłami kontrowersował i namawiał, i wszystkim innym czas zabrawszy, gdy prawną chciał mieć R.P., nienaprawną zostawił. O czym, ufamy, ichm. panowie posłowie pro virtute charakteru swego i zacności opowiedzą obszerniej et informabunt w.m.m. panów.

W tej tedy tak wielkiej konfuzyjnej niewinnej honory i imiona nasze wybiegać się nie mogły, aby tak obalonych tym snadniej pokazać mogła activitas delationum quid valeat ingenium, studia na które się była zabrała.

W tak tedy zamieszanych radach i my sami attoniti et attonitos samych w.m.m. panów rei novitate nie ważylibyśmy się interpellere, gdybyśmy nie byli oppressi publica ignominia criminationibus, comitiis nullo nostro demerito vel crimine przez tak długi czas nie winnujemy J.K.M. p.n.m., uchowaj Boże, procul a nobis hoc crimen, ale tylko tych ichm., którzy w gabinetowych radach wielkimi perswazyjami, usilnym swym staraniem i przyrzekaniem zwyciężywszy, długo sprzeciwiającą się stateczność J.K.M. p.n.m. przywiedli do tego, że tandem za zasadzeniem pod baldachimem w radzie z Bu-

¹¹⁰⁶ *Stanisław Szczuka referendarz koronny, marszałek zerwanego sejmu 1688/1689 r.*

dziaków powróciwszy, a potem circa actus publicos legacyi moskiewskich pozwolił królewicowi jm. [Jakubowi] przy boku swoim zasiadać (a co większa i niebezpieczniejsza wolnej elekcyi) compellabatur o danie zdania swego w radzie natenczas senatus consilii odprawującego się, w liczbie dość wielkiej ichm. panów senatorów, skąd studia inter cives nonnullos wzruszone, w drugich wzbudzone suspicije pro et contra promowując, albo sprzeciwiając się tej materyjej, która zdała się być wbrew prawu wolnej elekcyjej. Sami tedy z sobą, jako bracia i z jm. panem kanclerzem wielkim W.Ks.L.¹¹⁰⁷ pro fide fraterna (non arcendo natenczas przytomnych, jako to jm. pana Ogińskiego miecznika W.Ks.L. i jm. [143v] pana Uniechowskiego pisarza nowogrodzkiego, ani też absentes necesytując) skrypt napisaliśmy na to, jakobyśmy J.K.M. p.n.m. dominium za żywota wierną naszą usługą fulcire, po długim zaś życiu J.K.M. astum et ambitum concivium według onego obowiązku przysięgi senatorskiej quid quid nocivum scivere revellabo et avertam, liberam też electionem dotrzymać et posteritati inviolatum podać mogli.

Pismo to, gdy per ora niechętnych w Grodnie in suspicionem było podane, donieśliśmy J.K.M. per copiam, przez ręce ks. jm. prymasa¹¹⁰⁸ z ukontentowaniem pańskim, aleć i stanom R.P. donieść byliśmy gotowi, gdyby przed obraniem marszałka sejm nie został rozerwany, teraz zaś non depræhensi non coacti sami dobrowolnie, ingenue in facie R.P. ten skrypt authenticie prezentowaliśmy, pewni tego będąc, że skrypt i nasza szczerść ku usłudze J.K.M. i obronie wolności w równej podszedł gratitudinis miała być policzona.

Więc gdy niektórzy ichm. in crimen to obrócili i oddać to pismo zaraz sobie kazali, a gdyśmy nie oddali, przez manifestacyją nas w grodzie warszawskim publikowali i sposób nowy na głos wolny et contra libertatem sentiendi uformowali, podaliśmy to pismo ad acta publica, iż akt po województwach i powiatach rozsyłamy, ażeby każdy de rectitudine nostra domu naszego mając authenticzny dowód, został informowany. Imo. My niżej na podpisach naszych wyrażeni, uważając terażniejszego czasu koniunktury, które się ad eversionem status et ruinam bene sentientium na tę Rempubliacam ściągają, hoc vinculo iuramenti obowiązujemy się. [144]

2do. Iż liberam electionem in casu factorum moderni regnantis immo stante regimine jęgo manutenebimus.

3tio. Astum et ambitum throni nikomu ex concivibus nie dopuścimy, owszem, przeciw takiemu consurgemus.

4to. Jeżeliby zaś ex colligatis na którego jakążkolwiek malitia insultare miała, una manu animo et fortuna zaszczycać się powinni będziemy, tak jako by nam adversa et prospera sint communia.

5to. Korespondencyje wszystkie, które dla zaszczytu praw i wolności naszych mieć będziemy, mają być ex communicato consilio.

6to. I cokolwiek in Republica mieć możemy subsidiorum et emolumentum, tego wszystkiego wspólnie dla dobra pospolitego zażywać będziemy. In reliquo jako wszystkich nas

¹¹⁰⁷ Marcin Ogiński kanclerz wielki litewski. ¹¹⁰⁸ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

jedna myśl, jedno serce we wszystkich in publicis occassionibus być powinno tak pogotowiu.

7mo. Machinacyjej żadnych jeden na drugiego nie tylko czynić, ale owszem, one odwracać powinniśmy sub non revellando secreto.

Co wszystko sobie iż ad invicem dotrzymać powinniśmy, tak nam Boże dopomóż i Niewinna Męka Jego. Do tych punktów pomienionych rękami naszymi podpisujemy się w Grodnie.

1mo. Okazją do tego skryptu podała fama różnych interwienicy ogłoszonych ode dworu, zasadzenie królewica jm. we Lwowie in consilio, a na thronie podczas aktu legacyjej moskiewskiej, także connubium po dwakroć attentowane z księżną Radziwiłłówną incosulta Republica wielkie dała okazyje ex rationibus status do refleksyjej et ad mentem periculi liberae electionis.

2do. Ten skrypt funduje się wszystkim na dotrzymaniu wiary K.J.M. wolno obranemu, po najdłuższym zaś panowaniu na teże wolnej elekcyjej zachowaniu.

3tio. O ten punkt nikt się urażać nie może, chyba by kto chciał post fata, daj Boże najpewniejsze J.K.M. ambire tym sposobem. [144v]

4to. Praecautioem brat bratu waruje in confidentia, nikomu też inszemu tego non imponit, cóż to komu szkodzi.

5to. Korespondencyje, zwłaszcza de libera electione nie mogą być cum externis, tylko cum concivibus, a te in libero regno inter concives od wieków były i są wolne pogotowiu między bracią i krewnemi poufałemi.

6to. Subsidia et emolumenta in Rempublicam mieć możemy, toć non extra Rempublicam, zaczym nie może nas nikt criminari, bośmy sobie niżej przyrzekli, bina manu, animo et fortuna sobie dopomagać, toć manu nostra, animo nostro, fortuna nostra bar-dziejby criminari tych, co ab extra szukali subsidia et pensiones, my zaś cudzych pensyi nie znamy et ablatas nie przyjęliśmy (jako i cyfry przejęte wyświadczaają), proprio animo et fortuna in publicum et privatum commodum contempti i z nich emolumenta na słabszych braci dla zaszczytu tej ojczyzny deklarowaliśmy ważyć, jako i teraz w niedostatku podatków ważemy dla dobra pospolitego.

7mo. Kiedy odwracamy machinacyje toć wiernie służemy J.K.M., kiedy odwracamy astum et ambitum, toć in tuto libertatem electionis zachowujemy.

8vo. Na koniec ten skrypt dotąd służył, póki niżej pomienione rationes in metu nas trzymały, które gdy ustały, cessavit skryptu activitas i jego valor.

Tak tedy pismo nasze z elucydacją posyłamy sub trutinam w.m.m. panów uniżenie prosząc, abyście powszechnej wolności et posteritatis rationem przed się wzięli, której per conscientiam tego dotrzymać powinniśmy, cośmy od przodków naszych odebrali i to sobie obiecując, że dobrze persuasi, favere zechcecie nam i domowi naszemu w opresyjej za wolność zostającemu. Jakoż zadziwi się świat polski, na co gdy nas contra iura [145] prawom, swobody tej R.P., przy czym obojgu deklarujemy vitam et sangvinem wiernością zupełną tak Majestatowi J.K.M. p.n.m., jako miłej ojczyźnie, prawom i swobodom, życząc uprzejmie, aby ta nasza submisya restituat internam confidentiam et securitatem, i żeby zamieszanem publicznym wzruszonego prawa wolnej elekcyjej, jednak nie przez nas, jako to czas wynurzył in perpetuum szczęśliwie J.K.M.

panowanie nie było interturbowane. Tego summo voto życzymy, o toż uniżenie prosimy w.n.m. panów, abyście do tego dopomogli powagą rad swoich, o czym nie wątpiąc, łasce się w.n.w.m. panów i braci oddajemy. W Warszawie, die 24 aprilis anno 1689.

Kazimierz Sapieha wojewoda wileński, hetman wielki W.Ks.L.

Benedykt Sapieha podskarbi W.Ks.L.

Marcin Ogiński kanclerz wielki W.Ks.L.

Mikołaj Ogiński miecznik W.Ks.L.

Bogusław Uniechowski pisarz nowogrodzki.

3. *List Kazimierza Jana Opalińskiego biskupa chełmińskiego na sejmiki relacyjne – Chościska, 28 kwietnia 1689 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 182, s. 641-643 – kopia: Copia listu jm. księdza Opalińskiego biskupa chełmińskiego do sejmików relacyjnych pisanego z Chościsk, die 28 aprilis 1689.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ rkp. 1282, s. 704-706; **Rp. 3** Bibl. Kór., rkp. 993, k. 74; **Rp. 4** Bibl. Jag., rkp. 213, s. 199-201; **Rp. 5** Bibl. Nar., rkp. 6680, k. 54-55v.

J.w., w. Co za facies na przeszłym sejmie R.P. była, que legum reverentia, senatus auctoritas, wolnego głosu libertas, na ostatek quae statum captiones? Quae wielkich ludzi criminationes? Nie wątpię nic, że ichm. panowie posłowie fidelissimam tego uczynią w.m.m. panom relationem. Aleć i ja sam, którym był tego wszystkiego scopulus, nie mogę tylko sobie przypomnieć, jako łaskawym z dawna na dom mój, dopiero żarliwym wolności sercem si libertatis superis ta cura placeret, quae vindicta placet.

Przyszliśmy byli przez terazniejszy sejm ad aurea saecula, ale kiedy to te szable, któremi antecesorowie nasi libertatem otrzymali, i teraz się na te obróciły wolności, a jakoż w te które (żał się Boże) widzimy, wpaść nie mieliśmy petas, żal ledwo prosequi pozwala. Biskup senator za Bogiem mówiąc, bo w sprawie kryminałów toruńskich za ojczyznę jeszcze, aby te scopulos, o które się teraz rozbiły consilia nasze, amovere, an bellum, an pax sit alieno tractare. Aliści niewiasta, która lenimentum tak sercu J.K.M., jako consiliis referre miała, w Dalilę obrócona, która jako włos filium wolnego głosu przezwała, kiedy optima intentione mówiącego huki, kalumnie, scommata, szable i cokolwiek servilis rabies ujrzyć może insontem przed Bogiem, przed ojczyzną, przed wolnością oppreserunt.

Przyszło mi tedy [642] zadumałemu porzucić veteres animos, sumere quos casus dedit, źle gdym widział że niewiele ichm. było, co by miała R.P. za swoje brać mieli, ustąpiłem exul meae liberae Republicae, ale a ferocitate i wolałem błagać in solitudine Boga mojego, aby, jeżeli ten sejm ma być veteris Reipublicae oblivio, a nowa jej forma stawać ut vi fatorum confundat i ich fortia iudicia Dei abyssum multa wszystkich statystów uniwersalna na to zachodzi zgoda, że quibus artibus co aequiritur iisdem retinetur.

Zaczęły się na mnie (lubo i inszych wiele egzorbitancyi praecesserunt) te na sejmie scandala, nie mogły się też tylko hoc exitio skończyć, głowę moją przez szable na sca-

bellum rzucać chciano, która by podobno et exsanguis recalcitraret, po drugim per criminationes pociągniono, sądzić mnie niewinnego o wolny głos i pod laskę iść kazano, jedni na kolanach, drudzy na klęczkach, aby przepraszać, wywołując na ostatek ultimum arcanum status władze hetmańskie pod mandatami trzymać chciano, i tak everso Reipublicae fundamento, inaudito w Polsce exemplo, niemal per caedem civium in strepita armorum, concussae Maiestatis i R.P. irreverentia ten sejm upaść musiał, który się zdał mieć w sobie jakichsi meditationem rozruchów.

Nie mogę ująć J.K.M. p.m.m., bo przyznać muszę, że in servitute lassos cohibebat ipse, ale to jakieś sprawnie in subiectis depravatum saeculum i podobno owo punctum, do którego wszystko inclinat, że jako rzecz każda, a dopiero cały świat tandem mole sua upadać musi. Ale też owo punctum quod vi vel poscere ferro postposita pietate solent. Z powinności tedy senatorskiej, jako super modernum rerum statu indoleo, tak w.m.m. panowie per amorem libertatis proszę, chciejcie consulere tej miłej ojczyźnie, nad którą quid in orbe carum.

Prosić życzyłbym K.J.M. o prędko jak znowu sejm, bo inszch in hac Republica nie masz media, ale jeżeli videbitur i o konny sejm. Pójdę i ja Cyraeneus¹¹⁰⁹ casualis za Boga, i za wolność crucem, a teraz złączysz to wszystko in pupillam libertatis w.m.m. panów [643] znajdziecie nie wątpię media, które gdy salvabunt Rempublicam, upadłego cum libertate biskupa i senatora erigent.

Jeszcze i to w.m.m. panom insinuo, co nie może, tylko cum admiratione R.P. cum scandalo całego Rzymu być, kiedy proszono jak o wakans, aby do głowy mojej pociągnąć pozwolono, non inventus żaden, aby w moim charakterze swój uważać miał, teraz lubo (żał się Boże) słowy tylko nie szablą z jm. księdzem biskupem decertatum, a jako iustus zelus wyświadczony, kiedy kościoły warszawskie zawarte, tak pokazało się to bardziej, że często praetextus religionis żal, albo status, albo regnandi ratio est.

Kończę benedictiones w.m.m. panom in consiliis, lubo z dalszej diecezyjej largiendos, niech Pan Bóg in labiis będzie w.m.m. panów, niech będzie efficax spiritus sancti gratia et illuminet, aby na charakter mój tak biskupi, jako i senatorski te się ściągały rady, które by nie tak (jako mi venalis z dawna zadała lingua), mnie abfuscare miały, ale owszem, były te, których się chwycić i wpatrywać każdy w prawdziwego orla powinien pullus między którymi z urodzenia mego i z doświadczenia każdego panu i ojczyźnie mojej wiernym tak i samych jestem etc.

¹¹⁰⁹ *Szymon Cyrenejczyk, którego przymuszono do pomocy Chrystusowi w niesieniu Krzyża.*

4. List prymasa Michała Radziejowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego na sejmiki relacyjne – Radziejowice, 4 maja 1689 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 182, s. 645-647 – kopia: Copia listu od kardynała jm. prymasa do sejmików relacyjnych.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., rkp. 6680, k. 51-52.

J.w., w., m.w.m. panowie.

Przy powtórnym tym w.m.m. panom na podźwignienie upadającej ojczyzny et in salarium onej zgromadzeniu stawam i ja, primus in dolore, triste bowiem sejmu zeszłego funus. Prosecutus jestem et maior e proximo sensus. Stawam z tą, którąśmy sobie wzajem czynić powinni kondolencyją, jedneje, a tej utrapionej matki synowie.

Opowiedzą w.m.m. państwu ichm. panowie posłowie reduces quibus fomentis adolescebat, jako, na czym i przez kogo contumaciter zerwany. Ale satisfaciendum praesentibus przez mądrą i przezorną radę et seria malorum apprehensione, ażeby opóźniawszy, zawaruj Boże, in medela sua quemque non decipiet crudelitas incusare facta powszechny styl nemo illa convicio, nemo fletu, nemo causa movet. Z nas samych omne malum, którzy plus odiis quam charitate litavimus. Interestom bardziej obcym aniżeli własnym studebamus. Ja z osoby mojej od samego zaczęcia sejmu nie folgowałem zdrowiu, kosztom i fatydze, szczerze pracując et in melius studens convertere fata, żeby był ten sejm szczęśliwie stanął. Po rozerwaniu onego nie udawałem się zaraz do odpoczynków i poratowania nadwątłego zdrowia [646], alem jeszcze przez kilka niedziel w Warszawie zmieszkał na konsultacjach i sposobach, jakoby in hoc casu i w takich koniunkturach mederi ojczyźnie.

Et si haec in Caesareano quid in Caesarem i muszę pro gradu meo tę łasce i dobroci J.K.M. tribuere iustitiam, który dies noctesque salutis publicae, dając o nim somnes vigilia sua, autem otium suo labore, omnium delicias sua industria, omnium vocationem occupatione sua redemit, który przecięte widząc ab invidio fato felicitatis publicae stamen, gdy już omne salutis medium defecerat, jako niedawno claro per orbem miraculo upadającą pod Wiedniem rem christianam dźwignął, tak i teraz ojczyznę tę ab extremo casu et sub sanatione gentium uchwycił, gdy dla zachwycenia wojska in obsequio, dla wyprowadzenia przeciwko nieprzyjacielowi, dla utwierdzenia ligi świętej, dla akceleracyjej moskiewskich imprez, za prośbą naszą, prompta ac hilari manu dwakroć sto tysięcy talerów bitych wyliczyć ze skarbu swego deklarował, do których dyspensowawszy pro interim dwakroć sto tysięcy moskiewskich pieniędzy i do tej sumy przyłączywszy, wypłaci się jedna ćwierć wojsku koronnemu, accelerabit kampania nec otiose wnijdzie, kiedy J.K.M. na niej osobą swoją być deklarował, na wyprowadzenie wojska W.Ks.L. sposoby practicabiles wynalazły się i do skutku poparze, że im teraz półtoryj ćwierci zapłacone będą, nie czekając uchwały sejmików.

Artylerya będzie miała także swoje subsidia. Obmyśliło się także i na Kozaków, Wołochów i inne lekkie. Co wszystko curae et pietati J.K.M. in acceptis referre [647] potrzeba, i najpierwej Bogu dziękować, że nas jeszcze nie opuścił, lubośmy się sami

opuścili i właśnie to nad nami pokazał, co pisano, „etiam si mulier oblita fuerit infantem uteri sui, ego tamen non obliviscar”¹¹¹⁰. Jednak nie dlatego nam już tempere potrzeba, że to J.K.M. z ochoty i miłości swojej ku tej ojczyźnie wyświadcza, i owszem, tym przykładem chciejcie w.m.m. panowie na tym sejmiku pokazać także równe specimina, ku wspólnej ojczyźnie pomyśleć o zapłacie wojsku i skutecznie onę postanowić.

Już narosło niemało ćwierci i kiedy im rość dalej dopuścicie, ciężko będzie oraz tantam małem płacić, a po staremu trzeba koniecznie, kiedy armatus creditor urgebit. Nie przepominam ante acta, piszę bowiem scientibus Rempublicam, od quas incitas przyszła była z takiejże okazji. Który przykład niech będzie pro stimulo, niech będzie et bonum publicum, które się lepiej poprze, za większą da Bóg ochotą płatnego i ukontentowanego wojska, co po te kampanije nie było i dlatego bez pożytków zeszyły.

Gdy tedy tak w.m.m. państwo co publicum concernit ex statione mea zalecam i sam pragnę być w afektach i łasce w.m.m. państwa. Z Radziejowic, die 4 mai 1689. W.m.m. panów uprzejmie życzliwym bratem i powolnym sługą.

Michał kardynał Radziejowski, prymas koronny etc.

5. Informacje o sejmiku w liście Wojciecha Konstantego Brezy wojewody kaliskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Ludomy, 21 maja 1689 r.

Rp. AGAD, AZ 470, s. 110-117 – oryginał.

[...] A naprzód, sejmik nasz zaraz pierwszego dnia, jeszcze przed obraniem marszałka zerwał się przez pana młodego Gurowskiego¹¹¹¹, od ludzi znacznych (jako to constat), subordynowanego. Wziął praetextum zerwania, że starostwo wałeckie dane jest człowiekowi lat należących nie mającemu i potrzebował tego, aby tenże jm. starosta wałecki¹¹¹² przywilej nazad K.J.M. oddał, co że nie mogło być practicatum, wywodziliśmy to rationibus i prawem, że ma annos competentes. A na ostatek pokazaliśmy prawo, że podobne materyje powinny disiudicari w Trybunale ad cuiusvis instantiam i tam, kto by incompetentem trzymał urząd jaki, privari officio powinien i 2 tys. grzywien actori wyliczyć. Ale i to nie pomogło, bo już res była instructa jeszcze w Warszawie, a zatym wiemy pewnie, że nie starostwo wałeckie zerwało sejmik, ale obawiano się relacyi panów posłów i informacji panów senatorów o spiskach szkodliwych i korespondencyjach z panami postronnemi przeciwko [111] prawu, skąd wyniknąć miał magnus zelus populi in aggravationem tych panów, którzy to audebant wchodzić w korespondencje cum externis i tak hoc praetextu sejmik zerwano i marszałka obrać nie dopuszczono

¹¹¹⁰ Psalm 49, 15. ¹¹¹¹ Prawdopodobnie był to Jan Wojciech Gurowski. ¹¹¹² Adam Antoni Opałński wojewodzie łęczycki, poseł na sejm, otrzymał starostwo wałeckie pomimo młodego wieku (miał wówczas 16 lat).

no, i będąc sine omni activitate, bo z tym panem Gurowskim dziesięć szlachty wyszło, przyszło nam się in confuso rebus intacte rozjachać.

Drugą materyją pro informatione w.m.m. pana exprimo, list w.m.m. pana pisany do jm. pana generała¹¹¹³ o Wieruszów, a zaraz i uniwersał K.J.M. tak go exacerbat przeciwko w.m.m. panu i jm. pana wojewodę poznańskiego¹¹¹⁴, że gdyby był sejmik stanął, tedy by było albo przyszło ad rupturam z tej okazji sejmiku, albo ad rupturam przyjaźni mojej, którą mam z jm. panem generałem, jakoż już znacznie z tej okazji szwankuje, albo w tej materyi przysłoby było do legacyi K.J.M. z ciężką honoru w.m.m. pana agramacją i mieszka. Bo mi to jm. pan generał przed stem kilkadziesiąt szlachty ante sessionem radził i jm. pan wojewoda poznański, że nie ja cła trzymam, ale Żyd, w czym gdym bronił honoru i reputacyi mojej, przyszło między nami ad absurda, a chcąc mi tego dowieść, jm. pan generał pokazał testimonia województwa sieradzkiego i ziemie wieluńskiej, że te cła, których ja mam trzymania tytuł, Żydzi prawdziwie trzymają [112] a nie ja, i ma dowód, że Żyd imieniem Szmul, który jest na komorze wieruszowskiej imieniem Becala¹¹¹⁵, ten to divulgavit, chcąc i sobie, i panu swemu uczynić hanc autoritatem, która nam się teraz w truciznę obróciła. Do tego dołożył pan generał, że to ma z prawdziwej tamecznej szlachty relacyi i swoich ludzi tam posłanych, że ustawicznie tameczni Żydzi mieli posyłać do K.J.M., fakcyjne robiąc, aby K.J.M. przez promocyją w.m.m. pana ten uniwersał przeciwko prawu wydał, listem w.m.m. pana aleguje, w którym prosisz, aby tylko ad ultimam decembris wolno było Rusi i Litwie jeździć, a potem a 1 ianuarii że już traktami w prawie opisanymi pojedają. Przez co taką konsekwencyję sobie formując przeciwko w.m.m. panu, że przez te lata, jakieś podskarbiem został, powinienes to rekompensować R.P. te szkody.

Secundo chcą i chcieli w.m.m. pana circumscribere per laudum, abyś w.m.m. pan był obligowany ad hanc custodiam kupców ruskich i litewskich, aby nie gdzie indziej, tylko na składy w prawie opisane przywozili towary i wiele ciężkich rzeczy pisać nie kwapię się, bo to sobie mają za tak wielki kontempt, że swojej imprezy przez zesłanie ludzi swoich do Wieruszowa nie dokonali, i że Żydzi powagę ich fakcjami swemi przez w.m.m. pana i przez mię tym przełamali i mnie to imputant, bo się przede mną z tym łasili, że tam do Wieruszowa mieli ludzi swoich posłać, że ja to z w.m.m. panem consilium inibam, jakoby im ten afront i ludzi ich infectis rebus sprowadzić. [113] I mają mieć jakiś dokument, ale nie wiem skąd, chyba żebyś w.m.m. pan ręką swoją, podawając sposoby sine invidia Króla i skarbu, że się to mogło przez województwo sieradzkie i ziemię wieluńską uspokoić, dmuchnąwszy i w ucho, żeby egekucyi wielkopolskiej do swoich województw i ziem nie puszczała.

Owo zgola diabeł był po liście w.m.m. pana i K.J.M. do pana wojewody poznańskiego i do pana generała, bo mi tego chwyciwszy się z urazą wielką swoją, chcą to etiam per violenta media a 1 ianuarii do skutku przywieść, a pro praeterito chcą, abyś to w.m.m. pan de nostro rependas. Na mnie zaś wzięli tę urazę, że im we Środzie przed sesyją powiedział przy gromadzie szlachty, że nie powinni byli ludzi swoich posyłać,

¹¹¹³ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹¹¹⁴ Rafał Leszczyński wojewoda poznański. ¹¹¹⁵ Jakub Becal dzierżawca cel królewskich.

ażby był wprzód na to uniwersał królewski wyszedł, jako Króla i pana, a nie wprzód privatorum executio. Chcieli to na mnie formować i na w.m.m. panu, abym przysiągł, że nie Żyd, ale ja te cła trzymam, i że nulla lucra ani ja, ani w.m.m. pan bierzesz. Na tym samym musiałby się sejmik był rwać i inne, które następują, pewnie się na tym padać muszą.

Uważ tedy w.m.m. pan, do czego nas ta nieostrożność żydowska przyniosła, mianowicie tego ultaja Szmula w Wieruszowie, który chcąc Becalowi powagę zrobić, a nas ciężko [114] pomieszał i zawiódł, bo taka tu stąd zaszła przeciwko skarbowi i mnie zawziętość, że tych ludzi swoich cum tanta ignominia sprowadzić musieli dla fakcyi żydowskich, jak dziś oddają i zrabować chcą. Życzę tedy w.m.m. panu, jeżeli tam jest blisko Becal, abyś go przestrzegł, że gdy tu pojedzie do mnie, aby z wielką ostrożnością jachał, żeby Poznań i Leszno mijał, a raczej przez Kujawy tu się do majątności mojej, gdzie go czekać będę, przebrał, to jest do Ludom¹¹¹⁶, bo by był in periculo, gdyż ta materyja przez panów wojewodów proponowana o Żydach była tak popularis, że większa część przyjaciół moich recesserunt ode mnie w tej materyi, a pan starosta wschowski¹¹¹⁷ nie mniej te rzeczy suggerit et agit, bo jako mi powiadano, aperte przeciwko w.m.m. panu mówi i przeciwko Becalowi, a najbardziej znać stąd, jako mię przestrzeżono, żeś mu w.m.m. pan miał coś dać na rok, także i Becal, a nic nie dajecie i tego nie dotrzymujecie, coście mi obiecali, ale ja tego nie wiem, jakie to obietnice między w.m.m. panami zaszły, dość na tym, przysięgam na Ukrzyżowanego Boga, że dla tego listu w.m.m. pana i K.J.M., któreście do tych panów wojewodów niepotrzebnie pisali i o tych Żydów jestem [115] tak vexatus, et afflictus, że do wielkich rzeczy i zwady z różnemi ludźmi z tej okazji muszę przyjść, gdy ten hultaj Żyd Szmul wydał ten sekret przed ludźmi generalskimi i pana wojewody poznańskiego.

Co zaś do listu w.m.m. panów, któryś w.m.m. pan pisał przez pana podstolego wschowskiego¹¹¹⁸ o krzywdzie Becala, którą pretenduje do mnie, że mu przeszkadzam na komorach i że mu pieniądze aresztować kazałem, co innata et christiana fide, jakem pocziwy człowiek, że o tym nie myślił i że to nie jest i nie było, przysięgam i owszem, jako tylko przysłał plenipotentą owego Żyda Hamę do superintendenta, zaraz temuż Żydowi pieniądze wszystkie wydał i rejestra pokazał, od którego Żyda zupełny kwit otrzymał na ten kwartał, którym wczoraj widział. Uważ tedy w.m.m. pan, co ja też tu zewsząd dla tego Żyda cierpię, a wszystko to dla respektu przyjaźni w.m.m. pana.

Gdy zaś w.m.m. pan będziesz miał potrzebę pisania w interesach skarbowych do kogo, albo na sejmik, tedy życzę abyś tu swego sługę do mnie przysłał z blankietem, żeby przy mnie listy te pisał i koncypował z mojej rady, bo ja, znając geniusz tutecznych ludzi, wiem jako komu w romel trafić [116] i jako komu wygodzić stylem, co gdybyś w.m.m. pan był uczynił, a sam nie pisał do pana generała i K.J.M., wolną byśmy byli mieli głowę, a teraz jesteśmy i będziemy w takim odmęcie, że nie widzę sposobu, jakoby się uspokoić, tak te listy w.m.m. pana i K.J.M. irytowały panów wojewodów, i panowie wojewodowie z tej okazji populum przeciwko skarbowi concitarunt, skąd

¹¹¹⁶ *Ludomy, wieś w pow. i woj. poznańskim.* ¹¹¹⁷ *Hieronim Poniński starosta wschowski.*

¹¹¹⁸ *Prawdopodobnie podstolim wschowskim był Kazimierz Gałęski.*

i mnie się w nos nalało i przymówki, a prawie kontempty połykać muszę dla nieostrożności w.m.m. pana, żeś się wdał w te listy i K.J.M., co mogło być inaczej, sugerowawszy w województwie sieradzkim i ziemi wieluńskiej przyjaciół, aby byli nie dopuszczali egzekucyj wielkopolskiej, a teraz że się to źle stało, podobno do samej śmierci z inwidyj i kłótni nie wybrniemy.

Już tedy w.m.m. pan chciej radzić w tej materii, co z tym dalej będzie czynić, ja wszystkie sposoby, które w.m.m. pan podasz, gotowem exequi.

A gdy ten list kończę, przyjeżdża strażnik generalny pan Starczewski, skarżąc się i dając wiadomość, że niejaki pan Chrzanowski¹¹¹⁹ przeor konwentu wieruszowskiego otrzymał infamię na wszystkich tamecznych Żydach skarbowych o to, że przeciwko prawu ważyli się cła trzymać i chrześcijanów agramować. I na pisarzach i strażnikach [117] wszystkich także otrzymał infamię o to, że przeciwko prawu Żydom służyć chrześcijanie ważą się. Uważ tedy w.m.m. pan, jaki zewsząd kłopot i znać, że w województwie sieradzkim albo w ziemi wieluńskiej musiał ktoś tego popa wsadzić na taką hardość i bezpieczeństwo, skąd tameczni pisarze i strażnicy obawiają się wielkiej jakiej opresyi, jako infames. Zaczynam zaraz stąd prosto dziś wyprawilem tegoż pana Starczewskiego strażnika z listem do Częstochowy, do księdza prowincyała, bo ten ksiądz Chrzanowski jest tejże reguły, prosząc księdza prowincyała¹¹²⁰, aby należytą uczynił z tak niewinnego księdza sprawiedliwość za mój wielki kłopot, i żeby z tej infamii tak Żydów, pisarzy i strażników kwitował i przeprosił, bo alias grożę tym, że do K.J.M. et ad senatus consilium napiszę, aby z nuncjuszem¹¹²¹ ekspostulowali o tak srogą swawolę jednego mnicha. Przydałem i to w liście moim, że jeżeli się do mojej administracyi zakonnicy tak temere będą mieszały, tedy i ja się w dobra częstochowskie mieszać będę, a mianowicie do Kłobucka, który niedawno przyłączony jest do Częstochowy. Trzeba tedy, abyś i w.m.m. pan ostro napisał do księdza prowincyała o to, bo się obawiam, aby ten pop infamii na kogo potężnego nie wlał i żeby tego Becala z tej okazji nie zabito, albo na okup nie pojmano.

PS. Nie wiem, jako tego Żyda utrzymamy, gdy zewsząd na niego biją i kraczą, a jego Żyd i pisarz wieruszowski tego narobił, że sekret wydał.

¹¹¹⁹ *Być może o. Rafał Chrzanowski.* ¹¹²⁰ *O. Rafał Michalski prowincjał paulinów.* ¹¹²¹ *Giacomo Cantelmi nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.*

6. Dwie manifestacje wniesione przez grupę szlachty w grodzie wschowskim w sprawie prób blokowania bezprawnego objęcia starostwa waleckiego przez niepełnoletniego Adama Opalińskiego wojewodzica łęczyckiego, z informacją o zerwaniu z tej przyczyny sejmiku relacyjnego w Środzie – Wschowa, 3 października 1689 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 182, k. 54-55 – oryginał; w grodzie wschowskim wniesiono w dniu 3 października 1689 r. [in iudiciis castrensibus Wschovensibus caesarum officii feria 2 post festum Sancti Michaelis Archangeli proxima a. D. 1689 in castro Wschovensis celebratis].

Coram Gen. Hiacintho Rynarzewski subdelegato.

Ad officium et acta praesentia castrensia Wschovensia personaliter venientes Gen. Joannes Albertus Gurowski notarius terrestris et iudex surrogatus castrensis ac vicecapitaneus Wschovensis, Joannes Mierosławski, Albertus et Martinus Małachowscy, Albertus Skrzetuski, Albertus Chełkowski, Nicolaus Deręgowski et Stanislaus Kowalkowski nonnulli modernorum protestantium circa praestandum iuramentum in arce Walcensi praesentes et sese eidem iuramento opposcentes nonnulli eorum tam omnem iuris vetandi laesione aprehendentes, inhaerendo protestationibus suis in arce Walcensis factis solenniter coram eodem officio protestati sunt contra Ill. et Magn. Joannem de Bnin Opaliński castellanum Posnaniensem, Osiecensem capitaneum in eo quia ipse non attentis Regni legibus nec observato debito in conservationem cardinalium Reipublicae iurium, zelo et amore verum quid omnes incliti Regni huius nobiles principaliter vero Ill. et Mag. senatores concernente, immo in contemptum iuris vetandi tempore non ita pridie praeterito, videlicet feria 2 post festum Natalis Sancti Joannis Baptistae proxime praeteritum proxima, alias 27 die mensis iunii anni praesentis dum memorati Gen. protestantes circa non praestandum iuramentum Mag. Adami de Bnin Opaliński palatinidis Laciciensis cum aliis quam plurimis nobilibus, quibus seorsive libera agendi et protestandi via relinquitur sese opposuerit, idem memoratus Ill. et Mag. castellanus Posnaniensis idem iuramentum reclamantibus iisdem ac aliis nobilibus protestantiis dictaverit et receperit etiamsi eidem Ill. et Mag. castellano optime notum perspectumque fuerit quemadmodum comitia relationis particularia Sredensia post infelicem eventum comitiorum Regni generalium Varsaviensium celebrata ex occasione eiusdem capitaneatus contra iura et statuta Regni per dictum Mag. palatinidem Lanciciensensem impetrati dissoluta fuerint, per quem actum summum libertatis praeiudicium, iura Regni conservationem sui veluti a imo in ordinum senatore expectantia violata ius vetandi ad illum usque instantiam et infelicem diem sacrosancte praeteritum a senatoribus iuratoria fide ad id spectantibus observatam summo cum contemptu cardinalissime legis sublatum in futuris Deo dante generalibus Regni comitiis toti Reipublicae ad quam id Gen. protestantes [54v] sese totaliter referunt exposituros et violatum unicum libertatis arcanum se pro innato in publicum zelo vindicatueros offerunt ac declarant eiusdem suae protestationis in parata copia porrectam ad acta praesentia suscipi quod obtinerunt.

Jan W. Gurowski p[isarz] z[iemski] w[schowski], Mikołaj Deręgowski, Jan Mierosławski m.p., Wojciech Skórzewski m.p., Marcin Małachowski, Stanisław Kowalkowski, Wojciech Chełkowski. Coram eodem subdelegato.

Ad officium et acta praesentia castrensia Wschovensia personaliter venientes Gen. Joannes Albertus Gurowski notarius terrestris et iudex surrogatus castrensis, ac vicecapitaneus Wschovensis, Joannes Mieroslawski, Albertus et Martinus Małachowscy, Albertus Skrzetuski et Stanislaus Kowalkowski.

Nonnulli modernorum protestantium circa praestandum iuramentum in arce Walcensis praesentes et sese eidem iuramento opponendo nonnulli eorum tam enormem iuris vetandi laesionem apprehendentes, inhaerendo protestationibus suis in eadem arce Valcensi factis, solenniter coram eodem officio protestati sunt contra Mag. Adamum de Bnin Opaliński palatinidem Lanciensem, in eo quia ipse postpositis ac lenipensis legibus Regni, quibus mediantibus praecautum est ne capitaneus aeadem iurisdictionem in confiniis Regni existentes ab iis qui aetate et discretione non essent bene valentes impetrentur capitaneatum Walcensem post mortem olim Mag. Christophori Unrug capitanei Walcensi in comitiis generalibus proxime praeteritis Warsaviensibus in convulsionem earundem legum eo nomine sancitarum impetravit. Cumque iidem protestantes in comitiis relationis particularibus Sredensis post rupta infelicissimo casu irrita comitia generalia Warsaviensia ius id convulsum in orbitam restitui potuerint urgentiquae eundem capitaneum Walcensem quoniam eum contra manifesta iura Regni idem Mag. palatinides Lancienses impetravit in manus S.R.M. d.s.c. reponi non tantum legitimis. Eius instantiis non detulit immo in maiorem eorundem protestantibus liberae vocis lenipendium et contemptum in iisdem comitiis particularibus Sredensis ex occasione eiusdem capitaneatus illegitime impetrati dissolutis in praesentia protestantium liberas in ingressione invitatorias in iuramentum capitaneatum nullo iure immo contra statuta Regni obtentum ac impetratum dispertiti fecit [55] ac se ipsa tempus ingressus sui stante contradictione protestantium in eundem capitaneatum feriam secundam post festum Natalis Sancti Joannis Baptistae proxime praeteritum proximi, alias die 27 mensis iunii anni praesentis praefixit et determinavit.

Eoque ipso protestationem sui protestantium solenne et infelici eventu ex hac occasione comitiorum particularium Sredensium firmatum et liberum ius vetandi contempsit. In quo solennis ingressus sui termino dum iidem Gen. nonnulli protestantes nonnulli iuris vetandi laesionem apprehendentes circa non praestandum iuramentum protestationes suis in comitiis particularibus Sredensibus oppositis et per integram amborum palatinatum nobilitatem pro legitima ac iuridica agnitas renovaverit et sese cum aliis quam plurimis nobilibus quibus seorsive libera agendi et protestandi via relinquitur opposuerint, non attento libertatis amore nec observato libero iure vetandi iuramentum praestitit, iudicia capitanealia inhoavit et continuavit. Per quam actum liberum ius vetandi in praedictis comitiis particularibus Sredensis pro iuridico ac legitimo agnitus, sustulit et violavit. De quo violato tum nullitate iuramenti totius actus moderni Gen. protestantes toties quoties protestantur et hunc ausum libertatibus nocivum in futuris Deo dante generalibus Regni comitiis toti Reipublicae ad quam correctio iurium principaliter in rationibus status unice pertinet, referre et vindicare se offerunt et declarant eiusdem suae protestationis correctione et melioratione, salva petentes hanc suam protestationem in parata copia porrectum ad acta praesentia suscipi, quod obtinuerunt.

Jan W. Gurowski p[isarz] z[iemski] i sur[ogator] wschowski m.p., Jan Mierosławski m.p., Wojciech Skrzetuski m.p., Wojciech Małachowski, Stanisław Kowalkowski, Marcin Małachowski, Mikołaj Deręgowski, Wojciech Chełkowski.

7. List grupy szlachty do sejmiku generalnego Prus Królewskich z informacją o zerwaniu sejmiku relacyjnego z powodu próby bezprawnego objęcia starostwa wałeckiego – Wschowa, 28 listopada 1689 r.

Rp. AP Gdańsk, 300 29 192, k. 183-183v – kopia.

J.w., w., n.w.m. panowie i bracia.

Jako a primis tej R.P. fundamentis natura jej libertatem in communi positam i wspólnej do utrzymania onej civium żarliwości zaleconą mieć chciała, tak my za osobliwą mamy powinność przy uniżonej obserwancyjej naszej communicare i inszym województwom tristem casum, który się stał roku terażniejszego w województwach naszych, cum extrema iuris vetandi laesione. Jm. pan wojewodzie łączycki¹¹²², posthabito legum respectu, które do konkurencyjej o sądowe starostwa minorennibus drogę zagrodziły, uprosił na przeszłym sejmie sądowe oraz i pograniczne starostwo wałeckie. Na sejmiku zaraz relationis był od nas compellatus, aby one reponeret nazad in manus J.K.M. p.n.m. Nie tylko się tak przy tym per autoritatem wielkiego rodzica swego jm. pana wojewody łączyckiego¹¹²³ oparł, że dlatego sejmik in publicum tak potrzebny nie doszedł, ale in vilipendium pospolitego prawa, nullo dato respectu założonym a liberis civibus kontradykcjom, jurydykę złożył.

Tam znowu in termino, kiedyśmy insistendo zanieśienia na sejmiku protestacyjej, iż opposito circa praestandum iuramentum toties quoties stawali i jm. pana kasztelana poznańskiego¹¹²⁴, aby od wydania rotы abstinuisset compellavimus, nic na to jm. nie dbając, stante protestatione kilkunastu braci przysięgi słuchoł i jurydyka per consequens sądzona.

Jakie to jest cardinalissimis legibus praeiudicium, podawamy to maturis iudicis w.m.n.w.m. panów, zwłaszcza gdy się w.n.m. panowie reflektować raczycie na oppresam (żał się Boże) podczas przeszłego sejmu w osobie wielkiego biskupa¹¹²⁵ libertatem.

Non cessimus malis, sed contra audentius idąc, zanieśliśmy solennes w grodzie wschowskim protestacyje, których pro maiori fide [183v] komunikujemy i których i na przeszłym sejmie, i na każdym miejscu oportune do ostatnich sił pro et constanti in libertatem zelo popierać będziemy. Cogimur peiora timendo obtestamur w.m.n.w.m. panów per amorem wspólnej ojczyzny praw i swobód, i wolności krwią przodków naszych nabytych, abyście ichm. panom posłom swoim vindicias zgwałconej wolności,

¹¹²² Adam Antoni Opaliński wojewodzie łączycki. ¹¹²³ Piotr Opaliński wojewoda łączycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹¹²⁴ Jan Karol Opaliński kasztelan poznański. ¹¹²⁵ Kazimierz Jan Opaliński biskup chełmiński.

jako najżarliwiej zalecić raczyli, si sanguine prisco robur inest animis. Uchowaj Boże, gdyby tanta laesio najpierwszej swobód naszych ozdoby i exemplariter vindicari nie miała. Uno ictu zginęła libertas vitae et fortunis carior. W dobrej nadziei levamen doloris założywszy, oddawamy się z uniżonością naszą braterskiej w.n.w.m. panów łasce. W.n.w.m. panów uniżoni bracia i słudzy.

W Wschowie, 28 novembris 1689.

Jan Mierosławski m.p., Jan W. Gurowski p[isarz] z[iemski] w[schowski], s[urogator] g[rodzki] m.p., Wojciech Chełkowski, Marcin Małachowski, Wojciech Skrzetuski, Stanisław Kowalkowski.

45. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1689 r.

Sejmik zerwany.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 207.

1. Informacja o braku deputatów z województw poznańskiego i kaliskiego w spisie deputatów.

Rp. AP Gdańsk, 300 29 264, k. 724-725 – kopia.

Ordo Ill. et Mag. dominorum iudicum ad Tribunal Regni deputatorum a. 1689.

[...]

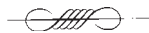
Alternata Saecularium.

Ex palatinatu Cracoviensi non sunt.

Ex palatinatu Posnaniensi non sunt.

[...]

Ex palatinatu Calissiensi non sunt. [...]

46. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 5 grudnia 1689 r.

Sejmik zerwany.

1. *Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Żółkiew, 30 października 1689 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Konin 72, k. 90 – oryginał; w grodzie konińskim oblatował Nob. Andrzej Przeski w dniu 28 listopada 1689 r. [feria 2 post festum Sanctae Catharinae Virginis et Martyris proxima a. D. 1689].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kościan 124, k. 555-556v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 182, k. 67 – oryginał.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 89-90; *Akta sejmiku podolskiego*, s. 137-138 – oblata z egzemplarza do województwa podolskiego, data wystawienia uniwersału 31 października 1689 r., treść identyczna.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Biegą lata i godziny, wojenne schodzą kampanie walne, jeden po drugim ściągają się sejmy, wszystko by to in optimo tej R.P. ordine do jednego zmierzać miało celu, aby coraz doskonalej ojczyzny naszej i zacnych narodów bezpieczeństwo warowane, a sława wyniesiona była, aż oto czas bez czynienia, wojny bez pokoju, sejmy bez rady unikają, a R.P. w głębsze coraz zachodząc trudności wszystkim kochającym dobro pospolite przynosi żal, nie wszystkim zaś podobno czyni refleksyją, dokąd się taką zajdzie drogą, i jeśli się tak compages wolności i całości ojczyzny utrzymać będzie mogła. Na nas samych po niedoszłych sejmach, po ubiegłych okazjach, ardua pericula rerum upadają i choć to ani prac, ani kosztów i własnej substancyjej, ani własnego zdrowia dla miłej ojczyzny nigdyśmy nie żalowali, ani żałujemy, rzecz jednak niepodobna, abyśmy sami temu wszystkiemu wystarczyć mogli, co się z jednością i aplikacją wszystkich dzieć powinno. Nie masz, rozumiemy, urodzonego w tej ojczyźnie, który by nie widział co się dzieje i co czynić należy. Trzeba wszystkim, trzeba kiedy się kolwiek ocucić i ocknąć, a wzbudziwszy w sobie przodków swoich duchy, tam gdzie idzie o dobro całej ojczyzny, o sławę i całość narodów, o dokończenie z pożytkiem i wiecznym od pogan bezpieczeństwem wojny, zapomnieć wszystkich, jakośmy z nas samych dali przykład, interesów, pokazać dla miłości publicznej, dla wywyższenia wiary świętej, unum belle, unum nolle, ująć się żarliwie o dokończenie w określonym czasie sejmku.

A my upewnić możemy, że miłosierny, dobroczynny i czyniący zawsze nad ojczyzną naszą łaski Bóg pobłogosławi i da jeszcze widzieć nieskończone tej R.P. sławy i powszechnego ukontentowania pociechy. W nadziei czego sejm walny sześćniedzielny, nie czekając dwuletniej kadencji, ani spracowanemu zdrowiu folgując naszemu, na miejscu zwyczajnym w Warszawie dnia 16 stycznia w roku da Bóg przysłym 1690 złożyliśmy i składamy, sejmiki zaś wszystkie przedsejmowe, jako i województwom uprzejmości i wierności waszych w roku terażniejszym na dzień 5 miesiąca grudnia na miejscu swoim zwyczajnym w Środzie, a generał wielkopolski na dzień 19 tegoż miesiąca grudnia na miejscu także zwyczajnym w Kole naznaczamy i determinujemy. Na których aktach jedność, zgodę prawdziwą, myśl i staranie koło dobra pospolitego, a oraz obradowania nie dłuższego nad niedziel 6 sejmu usilnie i gorąco zalecając, pomysłnego uprzejmościom i wiernościom waszym w radach powodzenia i dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia.

Który to uniwersał nasz aby tym prędzej wszystkich wiadomości dojść mógł, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zleciliśmy. Na co dla lepszej wiary ręką własną podpisawszy się, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Żółkwi, dnia 30 miesiąca października r. P. 1689.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka referendarz koronny m.p.

2. List Jana III do urzędników na sejmiki – Żółkiew, 26 października 1689 r.

Rp. 1 AGAD, AR III, rkp. 17, s. 20-22 – oryginał adresowany do Karola Stanisława Radziwiłła koniuszego litewskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 182, s. 695-696 – kopia, do tegoż; **Rp. 3** Bibl. PAU i PAN, rkp. 350, s. 110-111 – kopia adresowana do Kazimierza Sapiehy; **Rp. 4** Bibl. Nar., rkp. 6639, k. 221-221v – oryginał adresowany do Krzysztofa Dobińskiego łowczego gostyńskiego, **Rp. 5** AN Kraków, o. I/Wawel, AMCh, rkp. 130, s. 1-2 – oryginał adresowany do Jerzego Karola Chodkiewicza oboźnego litewskiego; **Rp. 6** Bibl. Czart., rkp. 2076, s. 293-294 – oryginał adresowany do Michała Czernego kasztelana oświęcimskiego.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, żmudzki, mazowiecki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czer nihowski.

Urodzony, wiernie nam miły. Gdy po rozerwanych jednego, po drugim poenitendo exemplo sejmach, iniquitas temporum, czyli fatorum, ojczyznę naszą w tych chce mieć razach, że sejmowe tolerando obrady fortia przedsięwziąć remedia, które in antecessum wrodzona jej była własność praetermittere, i na wszystkich swoich dobrych musi

szwankować zamysłach. Nam nic więcej restat, tylko oddawszy iniquas fortes tej miłej ojczyzny najwyższemu całego świata stwórcy, takie adinvenire media, któreby mogły tranquillitatem publicam oraz gloriam cnych narodów naszych conservare. Dlatego non parcendo własnemu zdrowiu, częścią półrocznym, a próżnym sejmowaniem, częścią post tot tantasque curas ac sollicitudines nostras regias wyprawą i posileniem z własnych fortun wojska, częścią też ustawiczną, a niemal codzienną na tym tu pograniczu czułością strudzonemu i bez żadnego prawie odpoczynku zwątlonemu czyniliśmy in rem et bonum ojczyzny, cokolwiek jeno humanitus praestari mogło, a nad to i sejm extra ordinem dwuletniego złożyliśmy na dzień 16 miesiąca stycznia w roku da Bóg przyszlým 1690, sejmiki zaś antekomicyjalne na dzień 5 miesiąca grudnia. Na których, że należy providere i praevidere, aby postponowawszy koniecznie wszystkie prywatne interessa, id unicum traktowano było, co prawdziwa żarliwość, starodawna cnota, samo dobro popospolite i wszelkie ab intra et ab extra bezpieczeństwo iubebunt, usilnie i gorąco wierności twojej żądamy, abyś na własny sejmik zjechawszy, na nim pro solita sua dexteritate et activitate, to samo szczególnie jak najskuteczniej promował, cokolwiek wrodzony wierności twojej ku wierze katolickiej zelus, ku ojczyźnie i jej obronie miłość, et indefessum [21] boni publici studium dictabunt. My zaś, cokolwiek skutecznej wierności twojej w tym uznamy pracy i starania, pańskim naszym respektem offerentibus sese occasionibus nadgrodzić zechcemy, a teraz dobrego wierności twojej od Pana Boga życzymy zdrowia. Datum w Żółkwi, 26 miesiąca października r. P. 1689, panowania naszego 16 r.

Jan Król

Locus sigilli

3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – 29 października 1689 r.

Rp. 1 Bibl. Nar., rkp. 6639, k. 187-189v – oryginał adresowany do województwa krakowskiego, na dole pierwszej strony adnotacja inną ręką J.K.M. i ta instrukcja oddane mnie dyrektorowi naten-
czas sejmiku.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 39 192, k. 14-15; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 183, nr 2; **Rp. 4** LMAVB, F. 43-26909, s. 1-2 – oryginał – wersja do Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Instrukcja J.K.M. ^ap.n.m. na sejmik przedsejmowy sejmu walnego warszawskiego sześcienniedzielnego extra ordinem dwuletniego, na dzień 16 miesiąca stycznia w roku 1690 złożonego, ^b posłowi¹¹²⁶ do ^c naznaczonemu, dana w kancelaryjej koronnej^d dnia 29 miesiąca października r. P. 1689^a.

Po jednym bez zaczęcia niedoszłym, drugim zerwanym sejmie, w pewnej i ustawicznej wojnie tureckiej i tatarskiej, bez pewnej, owszem, żadnej od lat kilku pła-

¹¹²⁶ Z zachowanej mowy na sejmiku (zob. niżej) wiemy, że posłem królewskim do województw poznańskiego i kaliskiego był Jan Rydzyński kanonik gnieźnieński i poznański.

cy wojska, po tak wielu grasującej ordy i praesidium kamienieckiego ekskursyjach, w ciężkich i codziennie mnożących się potrzebach i niebezpieczeństwach, że R.P. swobodne et belli, et pacis miarkować i rozmierzać może czasy, wszystko to J.K.M. p.n.m. wszechmocnej, a zawsze łaskawej nad panowaniem swoim Boskiej przypisuje opatrności, i aby ta od wszystkich wysławiona była, primum et principale J.K.M. p.n.m. jest votum.

Ile zaś siły ludzkie do bezpieczeństwa tej ojczyzny i uprzątnienia wszelkich trudności nieść i przykładać mogły, wrodzona J.K.M. p.n.m. modestia [187v] nie chce sobie nic przyznawać. Doczeka się dali Bóg z wielkości dzieł swoich i sprawiedliwości aestimantium recta powszechnego wyznania, et iudicium posterorum, że ilekroć opuszczona bez sposobów została R.P., tyle razy cisnące się onej mała samym tylko wslawionym J.K.M. p.n.m. panowaniem skromiły się i uśmierzały.

Kto bowiem kiedy widział nieskończonemi sejmami malitiam R.P. piastować, bez pieniędzy wojnę trzymać, bez płacy żołnierza wyprowadzać, a nawet dla mnogich i rozległych pustyni, bez nadzieje dorżnięcia się ludnego kraju. A przecie się te wszystkie etiam felicissimis temporibus nieznośne discrimina miarkują i tłumią, częścią niedościgłą przezornością J.K.M., p.n.m., częścią nieustającymi pracami, częścią pańskiej osoby i zdrowia obiektu, częścią zastąpieniem własnej fortuny substancją, jako i po przeszłym zerwanym sejmie raro exemplo oświadczył prawdziwą ojcowską miłość od wszelkich odpadłej ratunków ojczyźnie.

Ani to dlatego namieniać raczy J.K.M. p.n.m., aby złe razy rozumem i opatrnością in melius skierowane, za przykład (broń Boże) pociągać się miały, ale aby oddawszy Najwyższemu Panu [188] nieśmiertelne za całość ojczyzny dzięki, warować się in posterum, cokolwiek onę prowadzić może do niebezpieczeństwa.

I dlatego J.K.M. p.n.m. jako przed przeszłym sejmem i potym na samym sejmie wszystkich krzywd swoich i najjaśniejszego domu swego dla dobra pospolitego i prawdziwej tej ojczyzny miłości odstępował i teraz szczerze i zupełnie in sinum całej R.P. złożywszy, odstępuje i zapomina, tak po wszystkich tego żąda, owszem, demissa Maestate prosi i obligeem sumienia każdego obowiązuje, aby wzięwszy się prawdziwą za dobro pospolite żarliwością, tę przynajmniej jedyną wdzięczność i pociechę J.K.M. ofiarowali, jakoby wzbudziwszy spiritum rectum, wystawić gruntowny ojczyźnie ratunek i dźwigającego się pod waleczną J.K.M. ręką imienia polskiego postawiwszy sławę, dobrać się bezpieczeństwa od bisurmańskiej potencji. A czym to wszystko stać może, doświadczonego i tak dobrze zasłużonego rycerstwa nie tylko ukontentowanie, ale też zachęcenie i zaraz punktualnie płatnej milicyjej rząd i ułożenie w najpierwszym postawić staraniu i przedsięwzięciu. [188v]

A kiedy dobroć J.K.M. p.n.m. nad zamiar i prawo dwuletniej kadencyjej, zapomniawszy zdrowia własnego świadczyć się raczy i sejm zbliża, przynamniej tej wzajemnej wdzięczności chce być pewien, którą samo prawo ofiaruje, ażeby za wczesnym na sam początek tak w senatorów, jako i ur. posłów zjachaniem się (co J.K.M. intime zaleca) w 6 niedzielach był skończony, nie tylko żeby nie zostawały vana nomina leges, nie tylko dla odnowienia starodawnych zwyczajów i wielkiej z tego samego u nieprzyjaciela apprehensyjej, ale dla respektu i konserwowania zdrowia J.K.M. p.n.m. Bo w jed-

nym roku blisko półrocza sejmując, dopieroż postkomicyjalne trudności układając, po tym wojennych okazyi przytomnym na pograniczu staraniem pilnując i na nie się zapatrując, zaraz potym nowego sejmu ekspedycją biorąc, na nim dopiero znowu sedentariam wytrzymując i tak continuo, jak po stopniach jakich, coraz w większą prac głębią stępując. Podobnaż to, aby humanitus zdrowie i siły J.K.M. wystarczyć mogły, podobnaż to, aby i sama stalista compages continuo usu nadkruszyć nie miała et nunquid illi caro aenea? [189]

“A gdy tak do przyszłego sejmu omni possibili conatu wszystkie J.K.M. p.n.m. stara się ułaczyć trudności, nie godzi się per iustitiam przeszłego sejmu zapomnieć marszałka, ur. [Stanisława Antoniego] Szczuki referendarza koronnego innocentes actiones et intaminatam erga publicum bonum fidem. Jeżeliby jakie o nim zaszło niesłuszne et a veritate dalekie udanie, J.K.M. p.n.m. daje w tym publicum regii candoris testimonium, że tak znamienitą pocziwością i pracą, aż do wyniszczenia zdrowia własnego, bo był ciężko zapadł circa zelum dobra pospolitego stawał, że mu bez wielkiej krzywdy nie mogą być umknięte laudes et encomia. W ostatku ani podobieństwa nie masz, co by mu seorsive być mogło, ponieważ wszyscy prawie, wyjąwszy kilku unius sensus et labii, na pomienionym byli sejmie. Co samo publiczny odgłos z ust tak wielu prawdę i cnotę kochających doniesie i już donieść mógł^e.

Materyi nowych do sejmowania żadnych J.K.M. nie formuje, bo nie tylko ze dwóch przeszłych instrukcyi oschłych, ale też ex ipso usu częstych sejmów, bez wszelkiego pożytku publicznego, z wielką in publicum et privatum ruiną odprawionych, i które ledwie nie równo z nieprzyjacielem niszczą R.P., tak są jawne, że [189v] nie rozumie J.K.M., aby był kto tak małego rozumu, który by nie widział, quid sit facto opus. Dlatego J.K.M. securus de omnia optima in publicum voluntate, na obiedwie dawniejsze referując się instrukcyje, dum opera vult et cupit, verbis onerare nie chce.

Co wszystko doskonale prudentia et activitas ur. pośła wyrazić annitetur. Na własne J.K.M. rozkazanie.

Stanisław Szczuka referendarz koronny m.p.

Locus sigilli

^{a-a} tekstu brak w Rp. 2, jest w Rp. 1 i Rp. 3 ^b w Rp. 1 w tym miejscu jest tekst Janowi z Wrzący Brzechwie w Rp. 3 w tym miejscu jest tekst: wielbnemu księdzu Teodorowi Mentyckiemu

^c w Rp. 1 w tym miejscu wpisano do województwa krakowskiego w Rp. 3 posłowi do województwa smoleńskiego naznaczonemu ^d w Rp. 3 w tym miejscu jest tekst: kancelaryjej W.Ks.Lit. ^{e-e} tekstu brak w Rp. 2 i Rp. 3

4. *Kredens dla posła królewskiego na sejmik przedsejmowy –
Żółkiew, 2 listopada 1689 r.*

Rp. *Bibl. Nar.*, rkp. 6639, k. 186-186v – oryginał wystawiony dla posła na sejmik województwa krakowskiego w Proszowicach.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski, czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszystkiemu rycerstwu ^a, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. W., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Zleciliśmy ur. ^b posłowi naszemu, aby sub caractere posła naszego na sejmik uprzejmości i wierności waszych przedsejmowy zjechał. Który cokolwiek imieniem naszym przełoży ex commodo ojczyzny, aby mu we wszystkim była dana wiara, usilnie żądamy i zalecamy, szczęśliwego uprzejmościom i wiernościom waszym w radach publicznych powodzenia i dobrego od Pana Boga życząc zdrowia. Dan w Żółkwi, dnia 2 miesiąca listopada r. P. 1689, panowania naszego 16 r.

Jan Król

Locus sigilli

^a w tym miejscu wpisane innym charakterem pisma województwa krakowskiego

^b w tym miejscu innym charakterem pisma wpisano Janowi Brzechwie posłowi naszemu

5. *Mowa Jana Rydzyńskiego kanonika gnieźnieńskiego i poznańskiego, posła
królewskiego na sejmik przedsejmowy w Środzie – Środa, [5 grudnia 1689 r.]*

Rp. 1 *Bibl. Jag.*, rkp. 213, s. 203-204 – kopia: Mowa jm. księdza Jana z Werbna Rydzyńskiego gnieźnieńskiego i poznańskiego kanonika, posła J.K.M. na sejmik średzki 1690 [s]¹¹²⁷.
Inne rękopisy: **Rp. 2** *Bibl. Nar.*, BOZ 1282, s. 711-713; **Rp. 3** MNK, rkp. 52, s. 859-860; **Rp. 4** *Bibl. Kór.*, rkp. 993, k. 76.

Niežnośne to na mnie onus wysławić należycie J.K.M. p.m.m. dobroć, czyny i dzieła pana tego, któremu dlatego Niebo dało vicariam potestatem, żeby salwował dni chrześcijańskich occasum, pariterque dabuntur sceptra illi mundoque dies, u którego dla dobra pospolitego za nic wrodzone majestatom wygody, non solem curat, non gelu, non sistit in umbra. Nie odstrasza ją jego od prace nieszczęśliwe sejmów rwania, non

¹¹²⁷ Rok odnosi się do sejmu, sejmik odbył się w grudniu 1689 r.

illum fatalia terrent, nie zapamięta bezsennych niewczasów, zapomina krzywd i oraz swoich inmemor, sui subditorum nunquam oblitus, nie chce tego cierpieć, aby spólna matka zostawała bez rady, bez umówionego porządku procumbere mundum hoc rectore puderet. Składa sejmy, aby przez konserwację wojska parta tot victoriis et trophaeis tueri et argeri mogła nominis Poloni [204] gloria, żeby głodnemu żołnierzowi należyta zapłata dodać do zwyczajstw ochoty, hortatur ut pugnemus, adiuvat ut vincamus. Cóż, kiedy niezgodne serca pracowite opus zepsowały, ad nocendum potentes multi, ad bene faciendum unus.

Wiadoma w.m.m. panom in casu zerwanego sejmu opatrność J.K.M. p.m.m. i dobroczynność, aby sine stipendio żołnierz niepłatny nie obrócił arma in Rempublicam. Dobrotliwy pan exinanivit semel ipsum, ujmuje sobie a zakłada za R.P., która nie wątpię, że mu tę hojność wdzięcznością nadgrodzi, liberalitatem iucundiorum debitor gratus facit. Trudno opowiedzieć pana tego dobrodziejstwa, co czynił i co cierpiał w niezgodach i w niesmakach, byłaby vasta dicendorum materies. Dość mnie teraz w.m.m. panom od Majestatu donieść, że wszystkie amovet obstacula, które by złożony sejm trudnić mogły. Disiuncta connexit. Nie zarzuca w.m.m. panów nowemi materyjami, które by do szczęśliwego sejmowania i prędszego skończenia mogły być przeszkodą. Sam tylko pro objecto wystawia gruntowny ojczyzny ratunek, spes omnibus una. Może się cieszyć ojczyzna, że tak czulego ma ojca i bezpiecznie sobie mówić nihil mihi deficit, dum vigil argus adest, przecież na siebie samego nie spuszcza się, ale demissa Maiestate na tym tu miejscu sui uprasza w.m.m. panów, abyście mu dopomogli o tej ojczyźnie radzić, jednostajnym sercem animus sociasse iuvat. Jako kiedyś Carolus Fridericus Cliviae dux chcąc pokazać jak wielką moc i siłę może mieć zgodna R.P., zgromadzone serca ludzkie na jednej odmalować kazał tarczy, z tym napisem: „Iunctis nulla nocebit”. Czyni tak J.K.M. p.m.m., sprowadza na tarczę swoje rozłączone serca, aby unita virtute skuteczniejsza mogła być obrada R.P. i mocniejsza zgoda, bez której servatus hostis non vicitur, fovetur bellum non conficitur. Oświadcza się i upewnia ten dobrotliwy pan, że życia swego dni na tołożyć będzie, aby się przed narodami [205] zazdrosnemi sedebitur populus meus in plenitudine pacis et quiete opulenta. Do czego abyście się w.m.m. panowie sami zdrowemi radami dołożyli, upraszam powtórnie, facite aliquod quod ad huc patrem vivere iuvat.

6. *Mowa Rafała Leszczyńskiego wojewody poznańskiego na sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, [5 grudnia 1689 r.]*

Rp. 1 MNK, rkp. 52, s. 883-886 – kopia: Tegoż na sejmiku średzkim przedsejmowym die 5ta decembris 1689.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 431, s. 569-572; **Rp. 3** Bibl. Czart., rkp. 3436, k. 68-69; **Rp. 4** Bibl. Nar., BOZ rkp. 1282, s. 700-704; **Rp. 5** Bibl. Kór., rkp. 979, k. 121-123; **Rp. 6** MNK, rkp. 53, s. 358-361; **Rp. 7** Bibl. Nar., rkp. 6680 III, k. 58v-60v; **Rp. 8** Bibl. Oss., rkp. 6146, s. 34-37; **Rp. 9** Bibl. Oss., rkp. 6606, s. 331-336; **Rp. 10** LNNBU, rkp. 458, k. 142-143v.

Pochlebiać nie umiem, bo to foedum servitutis ingenium, wdzięcznym zaś być powinienem, bo i wiary ku panu, i pana ku ojczyźnie zasług, i samej nawet wolności jest grato conspectum, że quo incautius decipiant palam laudant. Stąd Aleksandra, Iulium, Augustum, Trajanum i samego nawet ad comparationem przywołują Boga ut maiori cum fraude fallant. Gdy się różnym starożytności zwyczajom weneracyi monarchów swoich przypatruję, widzę jeden osobiwy, że Herucles iniuriis adorari voluit, nie dlatego, aby się w czym poczuwać miał, ale im by mu co niesłuszniej ujęto, aby i z samej niesłuszności brał gloriam, i tak coligine złych języków obumbratus, tym bardziej mężność jego eluctaret. Ale się nie zawsze podobała ta adoracyja. Przyszły te czasy, gdzie o czym nigdy nie myślano, sed quia vera erant dicta credebantur. Najlepszy zwyczaj i ad statum nostrum służący znajduje, gdzie monarcha legibus adorari voluit, nie dlatego, uchowaj Boże, aby prawa in victimam, in holocaustum, albo w jakie kadzidło, które by ogień consumeret, obrócić, ale że prawa mające odorem salutis Reipublicae panu pachnąć zwykły. Ten adoracyi sposób życzę, abyście w.m.m. panowie przedsięwzięli, a tak i Maiestatem cum libertate i libertatem cum Maiestate, rzecz czasem trudna, kombinować będziecie.

Nie szerzę się tedy dziękowaniem J.K.M., referuję się na przeszłych instrukcyi arynghi, novum jednak J.K.M. beneficium, za które humillima mente dziękować należy, przypominam, że egestatem publicam Regia liberalitate założył. Choć to jest m.m. panów prawo, re thesauros colligat, ut in Rempublicam possit ex libertatis.

Ichm. panom hetmanom m.m. panom¹¹²⁸, których intencyja lepsza niż impreza szczęśliwa była, podziękować należy, [884] że przy tak szczupłych siłach nic intentatum nie zostawili, czemu zaś skutku to nie wzięło, są to belli arcana, tam nos scire quaedam, quam nescire oportet. Jest jeszcze i za co zelius difficillimis Reipublicae temporibus, et in disciplina et in obedientia lubo niepłatnego trzymają żołnierza. A gdy hetmanom przyznają, wojsku ująć trudni, i ukontentowania ich, które każdemu w sercu z w.m.m. panów zostaje, przepomnieć. Wyciąga krew na usłudze R.P. przelewająca się deservitam mercedem, i musiałaby wołać vindictam, gdybyśmy nie mieli po tak długiej niepłacy tandem nic exsolvere. Wyciąga i ratio status całej R.P., ile po te czasy, wyciąga i interes województw naszych, żeby nam potym ciężej płacić nie było.

Teraz zaś, gdy rem ipsam aggredior, aż in limine przystępowania do artykułów vis magis vocem emittit, at major tenet. A jakoż mówić? Już to podobno aera sonoria si-

¹¹²⁸ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny i Andrzej Potocki kasztelan krakowski, hetman polny koronny.

lent, crepitant crepitacula pauca, wolnym głosem mówić się nie godzi, chyba chrapliwym, bo za gardło wzięto. Szlachcic tanta claritudine generis et meritorum conspicuus, biskup i senator¹¹²⁹ tak oppressus, że go ani pupilla libertatis, głos wolny nie obronił, ani charakter biskupi nie zasłonił, ani powaga senatorska nie utrzymała. Parcant mihi ichm. panowie posłowie, nie do naszych mówię, bo tym muszę dać intaminatae fidei testimonium, ale do inszych, których in Republica część niemal większa. Nie są to m.m. panowie promotores artykułów cardinalium iurium defensores et legum patriarum, ale coniurati in pernitium libertatis hostes, verba patrum cavillantes. Podchwycili w słowie, sensu niedoczekawszy, eo tumultu, że ani skończyć, ani lenire J.K.M. dolorem nie pozwolono, który stąd J.K.M. mieć musiał, iż tantam widział nieskończonego sensu u ichm. panów posłów apprehensionem i tak ledwie żal in libera Republica mówić pozwala, consulendo niemal saluti suae z senatu exulare musiał.

Kogoż tu m.m. panowie winować, jeżeli nie nas samych, choćby jm. ksiądz biskup na tym był skończył, excusare należało jm., nie irritare J.K.M., nie tak sinistre interpretować, bo w starożytnym [885] domu tym żadna ku panom nie znajdowała się makuła. Ex hoc tedy interitu nostro, aby powstać ante omnia życzę, bo bez tego sejmu zacząć nie możemy, aby reintegratio liberae vocis i tak wielkiego senatora, a w osobie jego całego senatu przywrócona authoritas. Tu zelum pokazać trzeba, albo w niczym in corruptela inszych praw wolny głos remedium. Ten zaś gdy zginie, status wszystek interiit.

Więc tedy concurramus i ex leneculis w tych województwach zasłużony meretur nie tylko od całej R.P., ale dopiero od nas samych respectum et singularem, ile gdy od nas samych idzie zelum. Nie myślę w drugich punktach bawić w.m.m. panów, gdyby tak in illa scrupulosa Republica do każdego prawa przymówić by się należało, ale żeśmy teraz jakoś latioris conscientiae, to i mnie zamilczeć ujdzie, i pro prudentia będzie. Trzymam jednak w ręku pacta conventa, między obietnicami jest też tam i to, że szlachcicowi cła arendowane być powinny, a tu je zaś Żyd Becal¹¹³⁰ trzyma. Imiona zaś wielkie od protekcji tylko są, nie dlatego mówię, abym chciał impingere u jm. pana wojewody kaliskiego¹¹³¹, z którego administracji rozumiem, że tak wszyscy, jako ja kontent i zawsze tak bywało, że magna nomina protegebant mniejszych, jako to nieboszczyk jm. pan wojewoda malborski¹¹³² Kotowskiego i tam inszych etiam plebeios, ale nie Żydów. Przynajmniej w.m.m. panowie kiedy tu R.P. wyniszczona zewsząd, i z sejmów i z zdzierstw miserabilis persona, niech już przynajmniej na Żydów nie przychodzi.

Przypominam przy tym i moję w.m.m. panom plus oferencyją, która że dla niedojścia sejmu skutku wziąć nie mogła, upraszać J.K.M. rozumiałbym, aby jako u domowego swego terażniejszego jm. pana podskarbiego¹¹³³ autoritate sua, aby nie ginęła, efficere miłościwie raczył.

Non postremum jeszcze w.m.m. panom podaję, aby ichm. panów coniurare, żeby na żadną materiją, która na sejmikach proponowana nie była, nie tylko nie pozwalali,

¹¹²⁹ Kazimierz Jan Opaliński biskup chełmiński. ¹¹³⁰ Jakub Becal dzierżawca celi królewskich.
¹¹³¹ Wojciech Konstanty Breza wojewoda kaliski. ¹¹³² Zapewne chodzi o Franciszka Jana Bieleńskiego wojewodę malborskiego, zmarłego w 1685 r. ¹¹³³ Marek Matczyński podskarbi wielki koronny.

ale i wzmianki czynić bronili, gdyż już wiemy jak rzeczy na sejmach chodzą, bo to jest crimen contra statum ad singulos referre, co ad universum należy. Jeżeli w.m.m. panowie będziecie malorum suorum curiosi, jakożby to należało, [886] aby nam przynajmniej co dobrego przeszły sejm niedoszły przyniósł, abyśmy wiedzieli czego się na przyszłych sejmach strzec.

Nauczycie się w.m.m. panowie, jako to mizerne veto ten głos wolny, nie tylko w osobie j.m. księdza biskupa¹¹³⁴, ale i w izbie poselskiej in ipsa libertatis sede sprofanowany. Jako stante protestatione posłów in consiliis progredi chciano, ex his casibus funestis będziecie w.m.m. panowie mogli sorti Reipublicae obviare. Ja bym zaś w jednym wszystko zawarł, żeby nic ad normam sejmu przeszłego na terażniejszym traktowane nie było. Exultent przebóg owe confoederationes, diffidentiae inter status i nieufności pana ku poddanym czyniące et per consequens bellis civilibus grożące, bo to tentare Rempubicam jest oneż perimere.

Depositoria m.m. panowie zelo promowowane, qua evictione asekurowane skutku nie wzięły. Sejm zaś, rozumiem, jeszcze to sanctum opus bardziej zrujnuje, trzebażby przecie constare prawom swoim, teraz już niemal po czasie i przyznam się że nie umiem na to dać medium, kiedy nic ab executione legis zaczynać nie możemy.

In reliquo m.m. panowie, cokolwiek in prudentia w.m.m. panów i zelus in publicum suggeret, ambabus manibus summa cum veneratione amplectar. Tę jednak na koniec lichego zdania mego daję przestrożę, abyście wiedzieli czemu wierzyć, czemu nie i in publicis sinistris rumoribus nie uwodzili się, bom się tego in statu nostro per experientiam nauczył i w dowcipnym obrazie pewnym, gdzie orła zalatującego w oczy zwierzowi, aby mu zmylił drogę, i tym go prędzej dokonał, namalowano z tym napisem: „Et prius execat quam premat ingota seram”.

7. Mowa marszałka sejmiku, żegnająca posła królewskiego po zerwanym sejmiku – Środa, [5 grudnia 1689 r.]

Rp. MN Kraków, rkp. 52, s. 863-865 – kopia: Pożegnanie tegoż po zerwanym sejmiku natenczas marszałka we Śrzedzie.

Widzę, że nas undique circumdederunt mala, taż nas co i całą [864] R.P. pressit iniqua sors, lecz podobno quaerulari contra fata inane ex nobis ipsis perditio. Gdy tedy sic fata juravere, toto sic superi statuere caelo in hoc caeco saeculi, bo sine consilio zostawić nas turbine, przyjdzie w Boską się protekcją czekać quid fata de nobis statuerunt, azali kiedyżkolwiek beneficium oretur sydus, które łaskawszym na nas spojrzawszy aspektem, zjedna nam, że dabunt meliora Dii, nam nihil relictum in hoc infelici consiliorum eventu, tylko w.m.m. panów jako starszych braci naszych upraszać, w których ultima spes salutis nostrae, gdy nam malevola et coniurata in pernitium nostram fata tego nie pozwalają szczęścia, żebyśmy z w.n.m. panami mogli cooperari salutem

¹¹³⁴ Jan Kazimierz Opaliński biskup chełmiński.

Reipublicae, abyście w.n.m. panowie kosztów i fatygi dla ojczyzny, dla dobra pospolitego nie żalowali, ale zjechawszy się ad locum consilii, ante omnia victam sine dubio legem vocis liberae powagą swoją et innata in leges patrias teneritudine, ad pristinum restituere statum usiłowali, quam instantissime prosiemy.

Obsecramus w.n.m. panów per amorem patriae, abyście przysięgę swoją senatorską w dobrej miawszy refleksyi, nie pozwalali, aby która ex cardinalibus lex miała vim et iacturam pati, a dopieroż strzeż Boże liberae electioni vel minimum praecudicium nie dopuszczali. Coniuramus w.n.m. panów, abyście cum victis nie powracali legibus, nec constituatis quidquam, cokolwiek w instrukcyi J.K.M. nie było na sejmiki propositum. I w tym w.n.m. panów obtestamur, abyście omnem adhibere chcieli diligentiam, żebyśmy ciężką nie byli agrawowani podatków taryfą. O co wszystko do w.n.m. panów wnosimy prośbę, przy której z tą w.n.m. panom odzywamy się protestacyją, że cokolwiekby miało stanąć Reipublicae iniquum, że iudicabit Deus inter nos et vos, że de manibus vestris requiremus libertatem. Cokolwiek zaś w.n.m. panowie in rem Reipublicae operabimini, to nie inszą wypłacać będziemy wdzięcznością, tylko memoria memores erimus.

A lubo terazniejsza usługa moja in evidentiubus nobis fatis caruit successu ferre quam sortem patiuntur omnes, nemo recusat, i ja non turpe puto znosić quid quid in miseros fortuna iussit. Przecież non despondeo animum do wszelkiej innej, gdy [685] rozkaza w.n.m. panów przystąpi usługi.

8. *Fragment listu Gottfrieda Wernera sekretarza ambasady brandenburskiej w Warszawie do Fryderyka III elektora brandenburskiego w sprawie zerwanego sejmiku przedsejmowego w Środzie – Warszawa, 3 stycznia 1690 r.*

Rp. *GStAPK Berlin-Dahlem, I HA Rep. 9 (Polen) Nr. 27 n Fasz. 1, k. 15v – oryginał.*

Der großpohlnsche Landtag ist zerrißen worden mit der Declaration, daß der Adel bey Ihro Mayestät umb keinen andern anhalten, sondern nur ihren Woywoden fast einbinden wolle, das bonum publicum und die Freyheit der Republique eintzig und allein auff dem Reichstage zu promoviren.

Der preußische General-Landtag ist glücklich geschlossen worden. Der Krohn Cammerherr Bielinski und Krohn Vorschneider Weßel bleiben noch Candidaten zum Marschalksstabe¹¹³⁵, und reÿsen heüte Ihro Mayestät bis Pilaskiewice¹¹³⁶ entgegen.

Warschau, den 3. Januarii 1690.

¹¹³⁵ *Franciszek Wessel krajczy koronny i Kazimierz Ludwik Bieliński podkomorzy koronny byli kandydatami do objęcia stanowiska marszałka sejmu w Warszawie złożonego na 16 stycznia 1690 r.*

¹¹³⁶ *Pilaskowice, majątek rodowy Sobieskich położony nad rz. Giełczwią w woj. lubelskim.*

Relacja Wernera o zerwanym sejmiku przedsejmowym w Środzie –
Warszawa, 3 stycznia 1690 r.

Rp. *Bibl.Oss., rkp. 3002 I (Teki Lukasa), k. 139* – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

O sejmikach przed sejmem warszawskim 1690 r.:

Wielkopolski sejmik zerwany, ale o nowy szlachta prosić nie będzie.

47. Sejmik relacyjny w Środzie, 29 czerwca – 4 lipca 1690 r.

1. Deklaracja senatorów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Warszawa, maj 1690 r.

Druk w: *Vol. leg.*, t. 5, s. 384-385.

Deklaracje województw i ziem.

Województwo poznańskie. Ponieważ na teraźniejszym sejmie posłów nie miało, sejmik relationis pro die 29 iunii naznaczymy, na zapłatę zaś wojsku pro praeterito, za ćwierci zasłużone, poczynające się a 1ma februarii anni 1687, a kończące się anno 1690 ultima ianuarii podymnych 90 ad tariffam anni 1661, pro futuris zaś stipendiis aż do przyszłego sejmu, medietatem tychże podymnych, to jest 45, których wypłacenie quovis bene viso contributionis genere, ad exemplum drugich województw wkładamy. [...] [385] Województwo kaliskie w podatkach R.P. zgadzać się ma i z województwem poznańskim in omnibus punctis; modum contribuendi do braci i sejmik relationis pro eodem die, we Śrzedzie bierze. [...]

2. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 lipca 1690 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 785, k. 476-477, 481-481v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Adam Rzeszewski sługa marszałka sejmiku w dniu 6 lipca 1690 r. [feria 5 post festum Visitatio-nis Beatissimae Virginis Mariae proxima a. D. 1690].

Laudum sejmiku śródzkiego relacyjnego pro 29 iunii naznaczonego a. D. 1690. My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystkie rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województwa na dzień 29 iunii w roku 1690 do Śrrody na sejmik relationis zgromadzeni, postanawiamy.

Odebrawszy z kancelaryi koronnej przysłane konstytucyje sejmu przeszłego, a razem z nimi authenticam przeciwko jm. panu Tomaszowi Działyńskiemu staroście bratyańskiemu, marszałkowi izby poselskiej od j.w. jm. pana Szczęsnego Potockiego wojewody krakowskiego w Trybunale Koronnym Lubelskim w pewnych punktach zanesioną protestacyją, tudzież i informacyją od j.w. pana wojewody poznańskiego¹¹³⁷, jako się na konstytucyjach ob rationem jednych indebite wprowadzonych, drugich odmienionych pro munere suo jako deputat senator ex innato in Republica candore, bo pisać nie mógł, co i jm. pan [Krzysztof] Dunin chorąży buski, izby poselskiej deputat praestitit, zlecamy jm. panu marszałkowi koła naszego, aby imieniem obudwóch województw naszych quam solennissimam praesenti laudo in triduo po terażniejszym sejmiku przeciwko pomienionemu jm. panu marszałkowi sejmowemu zaniósł protestationem, którą województwa nasze przez jm. pana marszałka ex unanimi omnium consensu coram actis castrensis Posnaniensis zanoszą i o to tak wielkie in publicum praeiudicium na przyszłym da Bóg sejmie z jm. panem marszałkiem poselskim serio agere vovent.

Manifestują się oraz województwa nasze przeciwko deklaracyjom różnym województw, które pugnans contra novella legem et aequalitatem z oczywistym zasłużonego wojska [476v] i R.P. zawodem, gdy nie zarówno jako status aequalitatis prequirir deklarowane podatki i lubo pro iustitia et debita przeciwko zasłużonemu wojsku gratitudine, choć też z ostatnią fortun prywatnych enerwacyją, chciałyby wojsku demeritam uczynić, de integra satisfactione, subveniendo in futurum conservationi status tej R.P., necessitatur per partes tylko wojsku płacić, pokąd na przyszłym da Bóg sejmie to prawo, in statu fundujące się, in orbita wprowadzone nie będzie.

Niedoszły na przeszłym sejmie na cła koronne plusoferencyi nie bez resentymentu województwa nasze odebrały notitiam, mając jednak relacyją de aequanimitate terażniejszego jm. pana podskarbiego koronnego¹¹³⁸ z większą ufnością manifestują się, praecavendo aby R.P. na pomienionej plusoferencyi nie szwankowała. Czego na przyszłym sejmie firmiter popierać sacrosancte sobie spondemus i tę intencyję naszą jm. panu podskarbiemu koronnemu listem donieść j.m. panu marszałkowi koła naszego iniungimus.

¹¹³⁷ *Rafał Leszczyński wojewoda poznański.* ¹¹³⁸ *Marek Matczyński podskarbi wielki koronny.*

Depositoria prawem opisane ruskie i litewskie, towary że per licentiam tamecznych kupców cum enormi damno skarbu koronnego i województw naszych zaniedbane, bierzemy przed siebie executionem praw o pomienionych składach, upraszając j.w. jm. pana wojewody łęczyckiego, generała województw naszych¹¹³⁹ i wszystkich ichm. panów senatorów naszych, podkomorzych i starostów sądowych i pogranicznych, aby in spatio trzech [477] niedziel do Poznania zjachawszy, wszyscy insimul uniwersały podpisali i one do ruskich i litewskich prowincyi i miast wyprawili, przestrzegając tamecznych kupców, aby się więcej nie ważyli in vilipendiam pomienionych praw towarów za granice prowadzić, ale z nimi na pomienione depositoria powracali.

Skór także wykupowanie aby żadnemu służyć nie mogło, tak Żydom, jako i innym, oprócz tych, którzy skórami robią, praesenti laudo cavemus, sub rigore w prawie wyrażonym, w czym jeżeliby kto sobie nad prawo miał pozwolić, tedy te skóry każdemu wolno zabierać będzie, do czego się z laudum sejmiku przeszłego województw naszych referujemy, prosząc i o to ichm. panów starostów sądowych i pogranicznych, aby ewekty skór za granicę według prawa bronili. W czym że jeszcze nie wszyscy ichm. w powiatach swoich wydali uniwersały, przypominamy ichm. debitam observandae legis diligentiam.

Zlecamy także jm. panu marszałkowi naszemu, aby imieniem województw naszych do ichm. panów starostów wieluńskiego¹¹⁴⁰, ostrzeszowskiego¹¹⁴¹ i krzepickiego¹¹⁴² napisał listy, invitando i zagrzewając ich ad eandem legis executionem niewywożenia towarów ruskich i litewskich za granice, kierując je ad depositoria prawem opisane.

Reducendo prawo ad executionem postanawiamy, że jm. pan żupnik bydgoski¹¹⁴³ na przyszłym da Bóg limitationis sejmiku rachować się będzie powinien, jako vis legis sonat.

Komisją Skarbową województw naszych vigore constitutionis sejmu przeszłego in toto reasumujemy, której miejsce w Poznaniu in loco solito pro die 17 iulii anni praesentis naznaczamy. Na której dawni ichm. panowie poborcy wszyscy, którzykolwiek się skarbu tykali, a jeszcze się nie wyrachowali, i kwitów od województw nie mają, także retentores podatków aby na dzień [477v] naznaczony tej komisji stanęli, severissime iniungimus.

Na zapłatę dobrze zasłużonego rycerstwa, aby jakieżkolwiek przy pracach swoich najprędze mogło mieć subsidium, pogłównne dwoje według juramentów ostatnich albo kwitów z pogłównego na wszystkich generaliter ludzi plebei generis po złotemu jednemu na jedno pogłównne od osoby uchwalamy. Luźni zaś w miastach i miasteczkach, wsiach królewskich, szlacheckich, duchownych, probostwach, plebaniach i inszych rezidencyjach zostający, in triplo toż pogłównne płacić powinni, secundum laudum 1688.

Wydawanie zaś jego pro die 1 septembris anni praesentis być powinno. Ea jednak cautione, aby na przyszłym sejmiku ex limitatione przypadającym podatek podymnego secundum novam tariffam ex revisione Komisji Poznańskiej formandam był

¹¹³⁹ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹¹⁴⁰ Kazimierz Józef Męciński starosta wieluński. ¹¹⁴¹ Jan Ignacy Leszczyński podczaszy koronny, starosta ostrzeszowski.

¹¹⁴² Atanazy Miączyński starosta krzepicki. ¹¹⁴³ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

uchwalony. Czopowe także ciż dawni ichm. panowie poborcy ad ultimam decembri currentis wybierać będą.

In maius subsidium et alleviationem podatków szelężne po miastach i miasteczkach J.K.M., ziemskich i duchownych postanawiamy, którego currentiam a die 1 iulii anni praesenti ad ultimam decembris anni eiusdem terazniejsi ichm. panowie poborcy wybierać powinni.

Które to szelężne i czopowe miasta i miasteczka, którekolwiek z województwy kontrakty poczyniły, wносить do skarbu będą. A prima zaś ianuarii anni 1691 ad cadentiam sejmiku przedsejmowego tak szelężne, jako i czopowe prolongujemy i nowym ichm. panom poborcom, których da Bóg obierzemy, wybieranie zlecimy.

To też postanawiamy, aby ichm. panowie rewizorowie dymów po powiatach registra z sobą na komisję do Poznania poprzywozili, a którzy z ichm. pomarli, aby toż ichm. panowie sukcesorowie [481] exequantur, aby na tej komisji z tych registrów mogła być ułożona, a tymczasem którzyby z ichm. panów rewizorów nie dokończyli rewizji swojej, aby im wolno było dokończyć. Lauda wszystkie, którekolwiek ratione miar i wag w miastach i miasteczkach województw naszych stanęły, in toto reasumujemy i ichm. panów wojewodów prosimy, aby ichm. panom podwojewodzim zlecili, żeby w tym executionem prawa wykonali i po województwach jedna waga i miara była, tak w województwie poznańskim poznańska, w kaliskim kaliska. Że się też znajdują tacy po komorach różni celnicy, którzy sobie nad instruktarz pozwalają i od poddanych naszych cła a victualibus wyciągają, tedy jeżeliby się takowe ausus znajdować miały, tedy wolno każdemu dać repressalia, o co jeżeliby był turbowany in iudicio, tedy omnem evictionem jemu praesenti laudo cavemus.

A ponieważ Żydzi pogłównego na terazniejszym sejmiku uchwalonego nie dają, tedy in vim tego 30 podymnych ad rationem 90 na przeszłym sejmie uchwalonych wydać będą powinni, według taryfy 1661. Które podymne et ichm. panowie poborcy dawni wybierać będą.

Mając też województwa nasze dobrze sobie impressum, jako wszystkich in Republica zasłużonych zwykły zawsze praemiare, tedy tym ichm., jako to jm. panu Stanisławowi Golemowskiemu, jm. panu Janowi Potockiemu, jm. panu Dobrosołowskiemu, jm. panu Janowi Tomickiemu, jm. panu Franciszkowi Gorzewskiemu i jm. panu Marcjanowi Złotnickiemu po 500 zł każdemu z osobna naznaczamy z tych prowizyi, które na dobrach Raszkowie i Radosiewiu na więźniów fundowane zostają. Na które to pieniądze jm. pan marszałek koła naszego asygnacyje wydać powinien. Jeżeliby jednak tym pomienionym ichm. od panów posesorów tych pomienionych dóbr ta naznaczona suma wydana być nie miała, tedy za pozwaniem któregokolwiek z ichm. do sądu Skarbowej Poznańskiej Komisji stawić się będą powinni.

Jm. panu [Janowi] Płaskowskiemu komisarzowi naszemu in vim evictionis, któremu województwa ręczyły, zlecamy aby jm. pan marszałek koła naszego wydał asygnacyją do ichm. panów poborców na 500 zł z podatku czopowego.

A że dla nieodebranych rachunków od ichm. panów poborców wielką mamy nadzieję, że się niemałe sumy [481v] w retentach na ukontentowanie pokażą, abyśmy jednak na tej się nadziei nie zawiedli i abyśmy wojsku zapłatę obmyślić mogli, tedy terazniejszy sejmik limitujemy do sejmiku deputackiego, w który nazajutrz po obraniu

ichm. panów deputatów wkroczyć zechcemy pod dyрекcją terazniejszego jm. pana marszałka i co ex re videbitur uchwałemy. Które to terazniejsze postanowienie nasze iniungimus jm. panu marszałkowi, aby je do grodów i ziem oddać nie omieszkął. Datum w Śrzedzie, 4ta iulii a. D. 1690.

Władysław Poniński marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego.

3. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 lipca 1690 r.

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 785, k. 478-480v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Adrian Rzeszewski sługa marszałka sejmiku w dniu 6 lipca 1690 r. [feria 5 post festum Visitationis Beatissimae Virginis Mariae proxima a. D. 1690].*

Instrukcja do J.K.M. p.n.m. ichm. panom posłom naszym dana, jm. panu Władysławowi Ponińskiemu marszałkowi natenczas koła rycerskiego i jm. panu Stefanowi Zdychowskiemu z sejmiku śrzedzkiego relacyjonalnego pro die 29 iunii naznaczonego a. 1690.

W tak ciężkich trudnościach, w które fata Rempubicam involvunt integram województwa nasze wyznawają consolationem, gdy nam klemencyją Majestatu Boskiego salutare sidus w osobie J.K.M. p.n.m. na zaszczyt i nieomylną całość ojczyzny konserwacją slavum et incolumem dawać raczy. Profitentur województwa nasze niewymowną przeciwko Majestatowi J.K.M. p.n.m. obligacją i w dobroci jego totum id quod sunt bezpiecznie lokują cum rege nobis omnis securitas.

Zlecamy zatem ichm. panom posłom naszym, aby imieniem województw naszych donieśli J.K.M. p.n.m. mentes nostras ad summa paratas przy dostojęństwie J.K.M. p.n.m.

Tym bezpiecznie województwa nasze na terazniejszą rezolwowały się legacją, im lepiej per multas experientias wiedzą, jako J.K.M. p.n.m. wszystkie curas, sonatus, solitudines cum dispendio nawet zdrowia swego pańskiego in defessis studiis, decori et utilitati powierzonych suo regimini civium et całej R.P. immolare raczył, faciles sunt preces u tak dobrotliwego pana, który nam zawsze ultra spem salutis ostendit. Na tym tedy fundamencie ichm. panowie posłowie nasi doniosą J.K.M. p.n.m. ingentem dolorem województw naszych ex occasione przeszłych sejmowych konstytucyi, które i powadze J.K.M. p.n.m., statui ojczyzny nieznośnie praeiudicantur, i użalą się na jm. pana marszałka o to, w czym nie tylko od nas, ale i od inszych województw przez zanieśione przeciwko niemu solennes protestationes iure merito inculpatus, o co przyszło i województwom naszym serenissimam przez jm. pana marszałka koła naszego zanieść protestationem, jako przeciwko innym konstytucyjom, tak też circa plus offerentiam na cła koronne ofiarowaną manifestari, a Majestatowi J.K.M. suplikować, aby intelligere raczył super egenam Rempubicam i do jm. pana podskarbiego koronnego¹¹⁴⁴ [478v]

¹¹⁴⁴ *Marek Matczyński podskarbi wielki koronny.*

interponere regiam autoritatem, aby R.P. nie ginęła, bo tego prowentu na prawie fundującego się województwa nasze ullatenus ustąpić nie mogą.

Insze konstytucyje z tego samego muszą być województwom naszym podejrzane z tej samej racyi, że j.w. jm. pan wojewoda poznański¹¹⁴⁵ z senatu, jm. pan [Krzysztof] Dunin chorąży buski z izby poselskiej deputat małopolskiej prowincyi na te konstytucyje podpisów swoich renuerunt, jako nas protestacyja jm. pana wojewody krakowskiego¹¹⁴⁶ dostatecznie informowała.

Skandalizować się każdy musi, jako z siłu konstytucyi indebite et contra bonam fidem in volumen legum wprowadzonych i z deklaracyi różnych województw, które contra novellam i oczywistym i wojska zasłużonego, i całej R.P. zawodem aequalitatem in statu nostro najbardziej considerabilem znoszą. Indulgebit bonitas J.K.M. p.n.m. województwom naszym słuszny w tym terminie resentyment, cum ea declaratione, że lubobyśmy radziej cum enervatione ostatnich fortun naszych we wszytkich ewektach zasłużone wojsko ukontentowali. Haerere nad tym musimy i per partes tylko necessitatibus R.P. subvenire, odkładając integram satisfactonem do przyszłego sejmu i należytej z inszymi województwy koekwacyjej, ponieważ w to Trybunał Skarbowy potrafić nomina sui nie może.

Ut longe petantur dowody świadczy dosyć clare deklaracyja województwa krakowskiego o jednej między inszemi in volumen legum przeciwko prawu wprowadzonej konstytucyje, coguntur zatym województwa nasze manifest przeciwko largicyjej¹¹⁴⁷ jm. panu marszałkowi poselskiemu¹¹⁴⁸ naznaczonej i przeciwko innym in genere largicyjom, które z prowentów skarbowych, albo ekstraordynarnych podatków wyliczone być miały.

In hoc bellorum continuo aestu nie widzimy [479] ullum R.P. fructum, owszem evidentem przez ustawiczne kontrybucyje interitum spes vel tumidas odcięte, prowincyje utracone, a za to od koligatów naszych miasto wdzięczności impropria. A kiedy też siły nasze sine fuco zważemy, tedy impares ulteriori bello jesteśmy, prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby animum suum regium do pokoju disporre raczył, i hoc medio granice państw swoich rozprzestrzenił.

Negotium jm. pana podstolego koronnego¹¹⁴⁹ i niewinna za podjęte przysługi jego in Rempublicam turbacyja słuszną województw naszych wyciąga. Za nim do J.K.M. p.n.m. instancją aby emeritum i z wielkiego domu jego i z osoby swojej civem a tantis rigoribus i agrawacyi powagą i protestacyją swoją pańską miłościwie zasłonić raczył. A ponieważ iniunctum est per diploma exulibus służące, aby sumy wszytkie wojsku za asekuracją senatus consilii postcomitalis i prywatną J.K.M. p.n.m. z wyrażonej wolei wydane in paratis na komisją warszawską wniósł. Te zaś sumy nie tylko tym chorągwiom i regimentom, które w województwach naszych zasługi biorą, ale inszym różnym wyliczył, których sum w inszych województwach przytrudniejsza na niego windykacyja, prosić będą J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie, aby regiam autoritatem do jm. pana hetmana

¹¹⁴⁵ Rafał Leszczyński wojewoda poznański. ¹¹⁴⁶ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda krakowski. ¹¹⁴⁷ Konstytucja sejmu 1690 r. „Gratitudo Ur. Marszałkowi Poselskiemu” (Vol. leg., t. 5. s. 774-775). ¹¹⁴⁸ Tomasz Działyński starosta bratiański. ¹¹⁴⁹ Aleksander Przyjemski podstoli koronny.

wielkiego koronnego¹¹⁵⁰ interponere raczył o wydanie hetmańskich aresztów na zasługi pomienionych chorągwi i regimentów in favorem jm. pana podstolego koronnego, którego prace, koszty, turbacje respektowi i łasce J.K.M. p.n.m. województwa nasze zalecają.

Tejże protekcji aby J.K.M. p.n.m. z wrodzonej erga cives dobroci swojej sukcesorom godnej pamięci wielkiego w ojczyźnie senatora, niegdy jm. pana wojewody poznańskiego¹¹⁵¹ pro memoriam wielkich zasług jego odmówić nie raczył, prosić pokornie będą ichm. panowie posłowie nasi.

W sprawie jm. pana Adama Naramowskiego starosty ujskiego odebrali województwa nasze od niego samego tę [479v] notitiam, że de privatione starostwa tego w sądach J.K.M. p.n.m. periclitatur i już tylko w szczególnej klemencyi J.K.M. p.n.m. nadzieje swoje reposuit. Praesumunt województwa nasze pokorną swoją do J.K.M. p.n.m. instancją wydzwignąć z tak niebezpiecznej toni concivem suum i vivum przez to ex servato cive J.K.M. p.n.m. nectere coronam zlecamy tedy ichm. panom posłom naszym, aby omni submissione wyrazili pokorną naszą za pomienionym jm. panem starostą do Majestatu J.K.M. suplikę.

Nie przepomną ichm. panowie posłowie nasi ordinatam charitatem, prosząc J.K.M. p.n.m., aby województwa nasze powinny satysfakcją suchedniowej soli i tego roku odebrać i consequenter zawsze in tempore odbierać mogli, oraz i o tym imieniem województw suplikować będą, aby J.K.M. p.n.m. miłościwie iustitiae województwom naszym przyznać raczył, że się zatrzymanych trzech defluitacyi za administracją jm. pana starosty rzeczywistego¹¹⁵² niedoskonałe, ad fontem, to jest do Majestatu J.K.M. p.n.m. referować, suplikując w tej mierze o należyte ukontentowanie.

Przy okazji uskarżą na pana Dupana¹¹⁵³ ichm. panowie posłowie nasi przed J.K.M. p.n.m., że przeciwko jawnemu prawu, które in defectu ruskiej soli na składach J.K.M. pozwala województwom naszym eam zamorskiej, a pomieniony pan Dupan roku przeszłego in simili defectu ruskiej soli, dobiegniewskiej soli, którą różni bracia nasi ex necessitate kupować musieli, pozabierał i konfiskował, aby tedy ta sól wszytka każdemu przywrócona była i nad dawny zwyczaj drożej przedawana nie była, per mandatum regium prosić będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m.

Opowiedzą także J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi imieniem województw naszych, że już więcej extremam iniuriam skarbu koronnego summum praeiudicium prowentów R.P. i naszych też województw [480] damnificationem ferre nie mogąc, biorą województwa nasze za należytą legum publicarum egzekucją ratione depositorum litewskich i ruskich, w czym żeby tamecznych krajów kupcy nie pretendowali ullam aggravationem, prosić będą J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie nasi, aby o tej intencji województw naszych przez uniwersały z kancelaryi koronnej wydane obwieścić ich raczył, aby się nie wazyli więcej pomienionych składów opuszczać i aby z towarami za granice nie wyjeżdżali.

¹¹⁵⁰ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny. ¹¹⁵¹ Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański. ¹¹⁵² Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczywisty, administrator żup samborskich. ¹¹⁵³ Filip Le Masson du Pont kapitan piechoty, dworzanin Jana III, żupnik toruński.

Donieść i to J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie powinni, jako jest przez to laesa autoritas województw naszych, że według postanowionego prawa wydrukowanych z tego sejmku nie odebrali konstytucyi, oprócz jednego grodu poznańskiego, w czym instare powinni supliką swoją do J.K.M. p.n.m., aby już in futurum dalsze nie działały się prawu wyraźnemu praeiudicia, ale skarbu koronnego na czas naznaczony tak do ziem, jako i do grodów wydawane były oraz i teraz jeszcze przysłane, które z tego sejmku są zatrzymane.

A że infame delatorum genus sinistris relationibus do uszu J.K.M. p.n.m. bene de Republica meritis et sentientes deferendo cives ad odium J.K.M. p.n.m. podają i opisują, co z przeszłego sejmku dostało nam się wiedzieć, jako w wielkich województwach naszych i dobrze życzących cives przed J.K.M. p.n.m. opacznie udawano, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby takowych ludzkiej podłości calumniatoribus wiary dawać i ucha łaskawego pozwalać nie raczył. [480v]

Pro finali i firmamente niechaj będzie repositum ichm. panom posłom prosić J.K.M. p.n.m., aby tak wielkie zasługi i stracone lata na usługę R.P. jm. pana Franciszka Żychlińskiego ojcowską J.K.M. p.n.m. łaską jako to supremus virtutum aestimatio protegere raczył.

Co wszystko za jednostajną całego koła zgodą pomienioni ichm. panowie posłowie ojcowskim J.K.M. p.n.m. respektom przy wyznaniu powinnej naszej weneracyjej zalecić powinni. Datum w Śrzedzie, 4ta iulii anni 1690.

Władysław Poniński marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

4. *Mowa Władysława Przyjemskiego kasztelanica chełmińskiego na sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 29 czerwca 1690 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 183, s. 269-271 – kopia: Mowa Pana Przyjemskiego na sejmiku śrzedkim po sejmie przeszłym 1690 odprawionym.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., rkp. 6680, k. 85v-87; **Rp. 3** GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen) Nr. 27 n, Fasz. 1, k. 142-145.

Rarus to mój w kole w.m.m. panów sermo, rozumiem że jako do gremium w.m. panów accessi nigdy się loquacitate nie naprzykrzył. Przyznam się ingenue, że i na terażniejszym sejmiku miał być nullus proprio edoctus exemplo, że in hoc de deplorabili Reipublicae statu mówić pro libero sensu, mówić za prawem i wolnością częściej obest aniżeli prodest. Ledwom już z siebie onej polityka nie aprobował przestrogi, sibi periculum fecit aliis viam ad libertatem non praeiuit, edocuit nas świeżo, żal się Boże, na tym sejmiku exemplum, jak nam tu nie schodzi na cenzorach, którzy nie tylko już głosy nasze vultum observando, przysługują się veteri aularum malo delationibus figmentis i cokolwiek servilis łatwo podyktuje adulatio, ale że tacy, jeżeli są między nami, satius poenae ex flagitio mają.

Wracam się do tego, że lubo milczeć proposueram, mówić tym ochotniej, tym śmielej adest animus, kiedy wczorajszych godnych wielkich ex omni exceptione mądrych

głosów czytam staropolskiej żarliwości ardorem. Uważam, że *malorum quae premunt Rempublicam adest sensus*, maiorem daleko niż na sejmach widzę *maiestatem*, a co jest największa, Bogu jest za co *solennissime* podziękować. Unitatem w.m.m. panów tym śmieiej mam, że nie tylko idę in *sensum optimorum civium*, ale *votis w.m.m. panów* słuchy et *sterilem* lubo w słowie *addo calculum*.

Do dwóch tylko materyi zabieram głos, abym nie przedłużył do pierwszej strony podatków, do drugiej strony pokoju. Słyszałem tu dnia wczorajszego wielkie pro et contra w.m.m. panów *rationes*, jeżeli teraz uchwalić podatki, czyli je *differe* do sejmiku *limitationis*, z tej najbardziej, którąm słyszał racyi, że szafarzom pieniądze na pieniądze bez rachunku dawać jest nieuważnego rzeczy swoich ekonoma, ale lichym moim zdaniem większej mi się konsyderacyi rzecz zda zgodna roztrząsnąć i uważić *necessitatem*, która bardziej premit i większe daleko za sobą ciągnie *consequentias*. Lokacyja wojska stanęła w.m.m. panów *ingenti* na przeszłym sejmie motu, a stanęła z tak wielu racyi *świętobliwa*, że jej trzymać [270] *expedit*. Co proszę wszystkie przeszłe wlokło i trudniło sejmy, jako *lacryme et gemitus* braci naszych w pogranicznych województwach, że ichm. panowie hetmani niepłatne wojsko, które trudno in *aere* zostawić, musieli na konsystencyje lokować. Powiem więcej, czemu inkursjom tatarskim zabieżeć się nie mogło, jeśli nie dlatego, że chorągwiom na tak wielu konsystencyjach będącym, trudno tak prędko do kupy bić i gromić nieprzyjaciela tego, wtenczas *vinci* *facilem*, gdy *omicitium praeda* wszystkiemu temu lokacyja wojska obviat, którą w.m.m. pan *manutenere omnino expedit*.

Ta zaś zawisła *conditione*, sine qua non, bom się tego nasłuchał dobrze, żeby dwie ćwierci razem i z hiberną tak dobrze zasłużone wojsko dojść mogło, rozumiałbym tedy w.m.m. panowie, aby na terażniejszym sejmiku przynajmniej *sufficientia* na te dwie ćwierci uchwalić, żeby wcześniej ichm. panowie poborcy wybrać je mogli, żeby je in *tempore* wydać i zapłacić mogli.

Wiadomo w.m.m. panom, jako jest serum z podatków naszych, lubo te teraz uchwalimy in *septembri*, już tedy łatwiejszy poddanym naszym grosz do mieszka, jako in *octobri et novembre* ten podatek mógł być oddany. Gdyby już czekaliśmy *limitationis*, już nie tak prędko mogliśmy tej kondycyi sine qua non lokacyi wojska dość zwinić, a zatym przybędzie rycerstwu ochoty i na terażniejszą kampanią, gdy choć na tej części *deservitae mercedis* już obmyśloną widzieć z tego sejmiku będą. Chciejcie tedy w.m.m. panowie nad tym się reflektować, co *meliori iudicio et trutinae* w.m.m. panom podają.

Do drugiej materyjej, pokoju, przystępuję. Już to przede mną dość *abunde* wywieziono, jako Święta Liga, święta wojna w przeklętą prawie *satis nominis* odmieniła. Święta gdyśmy przez *eliberacyją* Wiednia *orbem christianum salvavimus*, imię nasze nieśmiertelną sławą z całego świata ozdobili. Święta, gdyśmy nieprzyjaciela Krzyża św. *saeculis vincendum uno lustro vinci posse* sąsiadów naszych nauczyli. Ale w ten czas dopiero nam *funesta* i [271] przeklęta, kiedy *bella ducimus, nullos habitura fructus*.

Meli o co i mają jeszcze koligaci nasi wojować. Państwo węgierskie non vano tytuło jabłkiem złotym nazwane, Epirus i inne prowincyje *elitissimae* Turczyzna *ditiones*, a nasze Podole w jednym się zawarło Kamieńcu. Wołochy jakieśmy zastali *vastu solitudines*. Budziaki dobrze opisał pokutujący tam Owidiusz: „*tristia deformes pa-*

riunt absynthia campi, terraque ex fructu quam sit amara, docet”¹¹⁵⁴. Nam się tedy porcja dostała wojować i vacua terram z głodem et cum clementis prędeż się ucie-
rać, aniżeli z niedotrzymającym nigdy pola nieprzyjacielem. Te tedy ekspektatywy do-
tychczas spes nostra alebant, te nam tak wiele milionów wydarły, te mówię tak wiele
tysięcy piechot, ludzi i krwi braci naszych wzięły, ale mówię ekspektatywy, tuszę że
w.m.m. panowie nota narodu tego niewdzięcznego superbia przeszłorocznia, o której
Rempublicam najlepiej dobrze informował na teraźniejszym sejmie jm. pan wojewoda
pomorski¹¹⁵⁵, na traktaty do Wiednia posłany, śmiałbym ja z miejsca mego upraszać
ichm. panów senatorów, aby informowali w.m.m. panów tą relacją jm. pana wojewo-
dy pomorskiego, czego się też spodziewć mamy, ab auster domo. Chciałbym mówić
Austriaca, ale żem się podobno nie omylił, świadczą te królestwa, którym ta austeritas
równą nam wydarła wolność.

Wiadomo tedy w.m.m. panom, że przy tych traktatach takrocznych eo usque arro-
gantie naród ten z nami devenit, że gdyśmy się Wołochów i Multanów, lubo tam noga
ich była nie powstała, dopominali, jakie na to reskrypta dawali, których mi się czytać
dostało, ta tedy tak rok manebat gratitudo, że nam o tych krajach wspomnieć nie da-
wali sobie, appropriando je do Królestwa Węgierskiego i też tu krwi naszej pod Wied-
niem i w Węgrzech rozlanej, dopiero merces za te miliony, krew poddanych naszych,
fortuny nasze spendujemy. Iudicet et vindicet ten, który już był dobrze ten posłuszny
naród upokorzył, gdy grundeia [s] do Linzu zmykając, i na słomie quietem szukała,
quibus probris qua infamia od tego narodu tradamus.

Wiadomo w.m.m. panom, że teraz ledwo nie mówimy et visisse nocet. Co sobie
mamy obiecować po tym wszystkim, quae rura dabunt, szpik się podobno komu z tej
wojny dostanie, a nam fratribus ossa, mówię śmieie w.m.m. panom, dałby to Bóg, żeby
tak rok skłonili się byli Turcy do takiego, jaki [272] nam prezentują pokoju, już by była
pax optima rerum, jużby było po zbytnim, ale teraz altri tempi altrae eundem cośmy im
tak rok male dicebamus, teraz tej, o której wiemy koniunkcyi servi citra falso loquar,
nie tylko amici foedi.

Życzę w.m.m. panom posłać do K.J.M., prosić obtentari przez inopiam nostram
o pokój, nie tak aby się to zdało opuszczając Ligę, ilu z nich znam się in honore gen-
tis, ale tak uwiadomili koligatów de inopia et impossibilitate dłuższego wojowania,
a tymczasem tak dobrych kondycyi nie odrzucać, nie będą chcieli, będą musieli, potra-
fi w to dexteritas J.K.M.

¹¹⁵⁴ Owidiusz, *Tristia ex Ponto, Liber III, VIII*. ¹¹⁵⁵ Władysław Stanisław Łoś wojewoda pomorski.

5. *Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 29 czerwca – 4 lipca 1690 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 425, s. 458-460 – kopia: Relatia sejmiku średzkiego 29 iunii zaczętego 1690.*

Po zagajeniu sejmiku przez jm. pana wojewodę poznańskiego¹¹⁵⁶, wziął zaraz głos przed nominacją jm. pana marszałka jm. pan podkomorzy kaliski¹¹⁵⁷, inquirendo co było za error sprawił, że ichm. panom senatorom naszym determinowany dzień sejmiku pro 29 iunii, propria autoritate jm. pana marszałka przeszlosejmowego¹¹⁵⁸ na dzień 29 odmieniony. Skąd ludibrium tylko województwom emanavit, że się tak wiele braci jako i on sam daremnie pro 29 zjachali, jakie fallo nigdy przedtym nie bywało.

Do tej materyjej dwie się przez różne głosy przymieszały. Zaraz naprzód jm. pan łowczy poznański¹¹⁵⁹ detulit województwom żal swój, stąd jego iniquitates delator do Majestatu doniosły, jakoby na sejmiku przeszło przedsejmowym miał się hostis panu pokazać, czego że i w myśli nie miał, świadczył całem kołem, invectas tedy na tych zauszników, a lubo ich nie mianował, przecież ledwo nie indigitavit susarones. Z tych, którzy to tę drogą ambiunt honores i przez to konfidencyją do pana sobie usurpare chcą. Uznał całego prawie koła magnam compasionem jm. pan łowczy poznański, a to genus infame tak przez różgi puszczone, żeby się tego rzemiosła na długi czas w województwach naszych zaprzysiąc mogli.

Druga materyja była zerwanie przeszłego sejmiku ex probata ichm. panom Mol-skim odgródka, żeśmy już activitatem mieć i na przyszłych sejmikach nie mieli, ale że w tej materyjej adversa pars nie odezwała się, tak po różnych głosach malitiam zerwanego sejmiku wywodzących, tandem jm. pan wojewoda poznański do nominacyjej dyrektora przystąpił i mianował jm. pana [Władysława] Ponińskiego starościca wschowskiego, który cum applausu prawie całego koła stanął i podziękowawszy kołu ob reverentiam wielkich Apostołów Święta, sessionem solvit.

Drugiego dnia zaczęła się sesyja od konstytucyi, które według różnych relacyi jed-ne stante protestatione, drugie nie czytane in volumen legum weszły. Wiem, że protestacyja pana wojewody krakowskiego¹¹⁶⁰ tu na sejmik od różnych ichm. przysłana privatim, czytana będąc wielki skrupuł w konstytucyjach uczyniła, prosili niektórzy ichm., aby publice przez jm. pana marszałka czytana była, co gdy factum, zawzięły się zaraz gęste głosy super infelicitatem Reipublicae. Że privatorum audacyja conversus status, że nihil libidini relictum, gdy tak ostra przysięga marszałkowska utrzymać nie może, aby konstytucyje tak solennior kontradycowane i drugie nie czytane po sejmie in volumen nie wchodziły.

Był i tu głos jm. pana [Stanisława] Suchorzewskiego [starosty pyzdrowskiego], amaryku-jący na jakieś niektórych ichm. panów senatorów podpisy na koniunkcyją z domem raku-

¹¹⁵⁶ Rafał Leszczyński wojewoda poznański. ¹¹⁵⁷ Piotr Żychliński podkomorzy kaliski. ¹¹⁵⁸ To-masz Działyński starosta brataniński. ¹¹⁵⁹ Wojciech Zdychowski łowczy poznański. ¹¹⁶⁰ Feliks Kazi-mierz Potocki wojewoda krakowski.

skim i connubium królewicza jm.¹¹⁶¹ praecauit, aby stąd jaka nociva R.P. nie urosła sequela. Wywiódł potym jako tak długo nullo commodo enervamur wojną, jako nas nic salvare nie może, tylko prędko z Portą pokój, o którym niepłonne są wiadomości, że nam go Turcy ultro ofiarują z oddaniem Kamieńca, Podola i Ukrainy. [459] Zaczyn ni do czego nie przystąpić na tym sejmiku nie trzeba, póki by legacyja do K.J.M. o pokój prosząc nie stanęła.

Był wielki w tej materijej ferwor, że tę wojnę przeklętą nazwano. Zgoda tedy prawie koła zaszła pacem te poscimus omnes. Gdy wrócono się do konstytucyj, a illachrimatum prawie super malitiis tych, co przedsejmowy sejmik zerwali, a przez to mieć posłów nie dopuścili, którzy by to malis na przeszłym sejmie obviassent, a co największa, relacyja sejmu uczynili.

Proszono potym jm. pana wojewodę poznańskiego i innych ichm. panów senatorów na tymże sejmiku będących, o jaką po tych konstytucjach informacyją. Wziął głos jm. pan wojewoda poznański i tę tylko dał kołu informacyją, że będąc do konstytucyj deputowanym, a widząc że się zabierało po sejmie na te, które zaszły inconvenientia, nie chciał się na te konstytucyje podpisać et fide sua intaminatam R.P. przeciwko konstytucyj o aukcyjnej hiberny¹¹⁶² na kupców naszych włożonej, która cum caeteris po staremu in volumen legum weszła, tak jako i ta, przeciwko której się jm. pan wojewoda krakowski manifestował.

Wziął potym głos jm. pan kasztelan krzywiński¹¹⁶³, począwszy a laudibus et encomiis suis, jako tam żarliwie na sejmie stawał, falsus potym publice, że niektórym konstytucjom, jako to largicyjom wszystkim kontradykował do ostatniego sejmu zgonu i jako z kontradykcyą przeciwko plus oferencyjnej magnanime stawał, a skądże się spodziewać, że takowe przysługi, które cum periculo osoby swojej exhibuit, nie łajania żadnego, ale owszem, podziękowania. Co jako mu successit ex adiunctis pokaże się. Już tedy niemal wszystkich ichm. mówiących do tego collimat assensus, aby limitacyja sejmiku tego stanęła, a ichm. panowie posłowie do J.K.M. tego sejmiku ekspedjowani byli.

Wniesiono interim do koła, aby jm. panu wojewodzie poznańskiemu za podjęte prace i fatygi na tym sejmie quam condignissime podziękować. Na co nie tylko unanimis całego koła zaszła zgoda, ale i jm. pan marszałek od siebie i imieniem koła dziękowanie praestitit jm. panu wojewodzie. Lecz i każdy niemal z mówiących braci jm. z miejsca swego dziękował.

Pretendował i tego honoru jm. pan krzywiński, kiedy znowu wywodził merita swoje na tym sejmie, i że przed niem de oppressione pana [Samuela] Głogowskiego wspomniono. Przytoczył i to, że to tam na sejmie nie tylko grożono, ale i na pojedynku wyzywano, że się tam bić, nie tylko radzić potrzeba by. To (z czego wielki śmiech koła subsequatur) skończył namieniając, jako mu tam paszkwił jm. pan starosta żytomierski¹¹⁶⁴ zarzucał, a jakie tam obroty miał i ponosił dla przysługi województw, tknęło to bardzo koligatów jm. pana starosty żytomierskiego i całe prawie koło, któremu wielkie jm. pana starosty żytomierskiego od tak wielu lat magnae constantiae merita, że mia-

¹¹⁶¹ Jakub Sobieski królewicz. ¹¹⁶² Konstytucja sejmu 1690 r. „*Auctio subsidiorum hiberny na dwie lécie lege praesenti postanowionych*” (Vol. leg., t. 5, s. 373-374). ¹¹⁶³ Wojciech Krakowski kasztelan krzywiński. ¹¹⁶⁴ Prokop Jan Granowski starosta żytomierski.

sto podziękowania jm. panu krzywińskiemu, dobrze flagellatum, ledwo dimisserunt, a najbardziej o plusoferencyją, której jm. na sejmie kontradykował.

Pierwszy jm. pan kasztelan rogoziński¹¹⁶⁵ przypomniał rotham iuramenti, że ta avertere rozkazuje mała, a jm. szkodę tak wielką R.P. contra vim iuramenti przez kontradykcyją [460] swoją plus oferencyjej uczynił. Przytoczył, że tam na sejmie nie o cudzym koszcie służył R.P., i że mu w tej materyjej plus oferencyjej różne pretensyje do gospody przynoszono, aby przeciwko tej plus oferencyjej stawał, przecież nie dał się tak słusznej rzeczy ullis illecebris uwieść, a jm. sine ulla ratione se opposuit przeciwko tak jawnemu R.P. pożytkowi.

Jm. pan starosta wschowski¹¹⁶⁶ miał drugi głos w tej materyjej za honorem jm. pana starosty żytomierskiego, że go wszystkie sejmy za wielkiego zawsze zeznały civem, ani go nigdy jako kogoś Machmutem nazwano. Owo zgola jako zbicia odpowiadał mu siła ichm. Dicere non sine aculeis. Że na koniec jm. pan krzywiński ad deprecationem versus publice w głosie swoim zeznał, że ullum animum laedendi honorem jm. pana starosty żytomierskiego nie miał i że honoris tylko causa wspomniał, mając go pro meritisissimo w tej ojczyźnie cive.

Tak tedy zabiegał dalszym, którego manebant vexam, bo i w tym mu irrationabilitatem przyznał jm. pan międzyrzecki¹¹⁶⁷, że dziecię, kiedy mu co dają, to że się poddaje, a jm. nie chciał, aby R.P. brała, co jej ultro jm. pan podskarbi wielki koronny¹¹⁶⁸ ofiarował, że musi mieć ingentem remorsum conscientiae za tak jawne R.P. ukrzywdzenie.

Wziął głos na koniec jm. pan [Jan Roman] Bronisz podczaszy kaliski in defensam jm. pana krzywińskiego, tłumacząc mentem jego, że tę kontradykcyją nie malevola zanosił intentione, ale żeby kupcy pretia rerum nie podnosili, ale mu prętko satisfactum przez to, że jm. pan wojewoda poznański instruktarz stary akceptował i opisać się R.P. pozwalał.

Czytany był tegoż dnia list od jm. pana [Adama] Naramowskiego starosty przeszlego ujskiego do koła, prosząc o instancycją ad clementiam principis, o starostwo ujskie. Było w tej materyjej siła głosów intercedentium za jm. i lubo nastąpiła była jm. pana Raczyńskiego kontradykcyja, przecież że za uspokojeniem jej stanęła zgoda na podanie ręki concivi nostri przez osobną do J.K.M. i województw w sprawie tej supliki.

Drugi list był od jm. pana podstolego koronnego¹¹⁶⁹, że dawszy in fide J.K.M. i senatus consulti moskiewskie pieniądze, aby indemnitati jego provideant. Illatas w tym uznał jm. pan podstoli iustitiam et facilitatem koła.

Trzeci dzień zaczął się od podatków, były głosy, aby je cale do przyszłego sejmku limitationis odłożyć, ale przecież od różnych ichm. deductum, że lokacyja wojska tak Reipublicae salutaris bez wzięcia dwóch ćwierci do Lwowa subsistere nie mogłaby, zaczym już prawie de modo contribuendi agitatum czytany był tegoż dnia na zasiadaniu list od J.K.M. na uchwalenie podatków zagrzewający i de clade naszych od Tatarów oznajmujący, ale się do niego cale nie przymawiano, tak tedy ten dzień cały in genere

¹¹⁶⁵ Stanisław Grabski kasztelan rogoziński. ¹¹⁶⁶ Hieronim Poniński starosta wschowski. ¹¹⁶⁷ Melchior Gurowski kasztelan międzyrzecki. ¹¹⁶⁸ Marek Matczyński podskarbi wielki koronny. ¹¹⁶⁹ Aleksander Przyjemski podstoli koronny.

podatkowaniu strawiony. Jednym się podymne secundum novas revisiones zdało, drugim zaś pogłównie i tak na tych dysceptacjach soluta sessio.

Czwarty dzień już ad finem sejmiku collimabat, przeczytana instrukcja do J.K.M. in quaestione już nie poszła, do laudum się tylko i do podatków przymawiano, które tandem stanęły, to jest dwoje pogłównego secundum ultima abiurata. Czopowe przy tym po miastach [461] i wsiach szlacheckich i szelężne uchwalone. Jużby się był tego dnia sejmik szczęśliwie skończył, ale go długo sól przetrzymała i ledwo in periculum nie wdała.

A rzecz tak się miała. Potrzebowali niektórzy ichm., z jm. pana żupnika¹¹⁷⁰ niekontenci bydgoskiego, aby się jm. z wydawania soli na każdym sejmiku rachował. Chcieli drudzy, jako to jm. pan Jan Malechowski, aby się jm. na komisyjce podatków rachował, pan żupnik zaś renuit, trzymając się prawa, że mu się na sejmiku rachować kazało i gdy przy tym upornie stawał, wyszedł cum protestatione pan Malechowski i drugi pan Łukomski. Wielkie zaraz stało się koła zamieszanie, zwłaszcza gdy non vanus metus irrupit, aby to praedestinatum jakieś na ten sejmik nie było fatum. Widzieć tu było fervorem et zelum koła, słyhać było poważne głosy, jako obawiając się z zerwanego tego sejmiku ultimum województw interitum, jakoby już przez ustawiczne rwania consilium brać województwom miano, ażeby podług prawa na koń wsięść, jm. pana wojewodę poznańskiego¹¹⁷¹ o uniwersał upraszano, jako prawo o opowiedzeniu sonat.

W tym jednak zamieszaniu visum kołu demittere de autoritate dla utrzymania sejmiku i posłać do gospody jm. pana Malechowskiego uproszonych ichm., aby chciał przywrócić activitatem. Co gdy się stało, przywrócił jm. pan Malechowski wolny głos sam ex persona powróciwszy, i wywiódłszy się z różnych, jako to bywa, opinii, żeby miał być ten sejmik malevole rwać, restituit activitatem ea conditione, aby się pan żupnik na przyszłym sejmiku rachował. Pan Łukomski także powrócił i tak sopita ta materia została.

Był także list do koła od pana starosty rzeczyckiego¹¹⁷², misericordiam województw od niedepluitacyjej deplorando, faucebant mu niektóre głosy, ale to deductum, że w tym województwa szkodować nie mogą, mając w tym rekurs do K.J.M. jako evictora. Druga materyja de plebeis aby od sum, które na arendy dają, płacili, ale że kontradycyje w tym zachodziły, tak na tym soluta sessio.

Piąty dzień tandem pożądaną przyniósł sejmikowi coronidem, non sine periculo jednak zerwania, jako się niżej powie. Gdy się już prawie wszystkie materiae względem podatkowania i rządu domowego uspokoiły, i na ichm. panów poborców przeszłych, aby te podatki wybierali zgoda zaszła, ventum tandem do czytania protestacyjej przeciwko jm. panu marszałkowi poselskiemu. Gdy tamte słowa czytano, że jm. pan marszałek praestito iuramento contravenit, wziął głos jm. pan wojewoda poznański prosząc koła, aby na tak wielkie imienia jm. pana respekt województwa miały, gdyż to przecie notam periurii wybucha. Ale ullatenus siła ichm. uprosić się nie dali, alegując

¹¹⁷⁰ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich. ¹¹⁷¹ Rafał Leszczyński wojewoda poznański. ¹¹⁷² Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki, administrator żup samborskich.

siła racyi, a między nimi że tak porotestacyja jm. pana wojewody krakowskiego sonat. Zaczym w tym punkcie non invenit gratiam u braci pan wojewoda poznański i tak jak napisano, ta protestacyja stawać musiała pretio sejmiku tak potrzebnego do R.P., i dobrze zasłużonemu wojsku.

Po przeczytaniu protestacyjej, gdy ad specificationem konstytucyjej indebite weszłych przyszło, jako to przeciwko której zaszła manifestacyja pana wojewody krakowskiego¹¹⁷³ przeciwko aukcyjej hiberny na kupców naszych, przeciwko pana obożnego koronnego¹¹⁷⁴ na sejmie nie czytanej i innym, na koniec przeciwko tytułowi [462] indygenatu jm. panu conte de Malini¹¹⁷⁵, wziął głos zaraz jm. pan Bronisz, nie chcąc pozwolić, aby o tym wzmiankę czynić, tylko per verbum nie pozwalam. Zgorszyło się całe niemal koło.

Wziął głos pan podkomorzy kaliski¹¹⁷⁶ i tak wielu ichm. wywiódł, aby ten co się delationibus posługuje, dobrze słuchał, że tu indygenat jm. pana conte de Maligni in quaestionem nie wchodzi, że merita jm. ex veneratione Królowej jejm.¹¹⁷⁷ ustępują województwa prawa, które jest, aby indygenatu wprzód na sejmiki przedsejmowe proponowane były, ale że ta protestacyja jednego pana marszałka concernit, że contra usum et praxim tytuł j.w. accedenti adaequalitatem napisał, alegowano indygenaty Batorych, tak rodzonych Króla Stefana braci, jako i synowców. Indygenat ks. Sławskiemu dany z wielkiem innym ludziom udzielnym panom wołoskim, panom Bekieszom, Gordonom i innym, a przecież nikomu z nich takiego tytułu nie dano, ale pan Bronisz w jednym tylko persistebat uporze, tak że mu rzeczono, że przeciwko prawu ius vetandi obraca się in ferociam et licentiam linguae. Stąd gdy się cum protestatione pan Bronisz porwał, widzieć było novum koła fremitum, zwłaszcza gdy podane było saluberrimum medium na uspokojenie na wieczny czas tej materji przez jm. pana cześnika poznańskiego¹¹⁷⁸, to jest, aby protestacyjej przeciwko panu marszałkowi poselskiemu dołożyć simpliciter tylko et contra titulos indebite datis, ale i na to nie chciał pan Bronisz pozwolić, tak tedy musiało się koło do drugiego medium, od jm. pana wojewody poznańskiego podanego wrócić, to jest aby specyfikacyją konstytucyjej indebite weszłych do przyszłego sejmiku limitationis odłożyć. Na co gdy pan Bronisz trochę przez prasceta puszczoney asquiescit, przeczytana tandem protestacyja i limitacja sejmiku nazajutrz po deputackim, pożądany koniec sejmikowi przynosząc.

¹¹⁷³ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda krakowski. ¹¹⁷⁴ Marczan Ścibor Chełmski obożny koronny; konstytucja sejmu 1690 r. „Uwolnienie Urodz. Obożnego Koron: a solutione triplicis pensionis dekretem Radomskim injunctae” (Vol. leg., t. 5, s. 379). ¹¹⁷⁵ Konstytucja sejmu 1690 r. „Indygenat Iaśnie Wielm: Margrabi z Arquianu, Hrabi z Malinu” (Vol. leg., t. 5, s. 378). ¹¹⁷⁶ Piotr Żychliński podkomorzy kaliski. ¹¹⁷⁷ Maria Kazimiera d’Arquien królowa Polski. ¹¹⁷⁸ Chrystian Kierski cześnik poznański.

6. *List sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku Prus Królewskich – Środa, 4 lipca 1690 r.*

Rp. AP Gdańsk, 300 29 193, k. 332 – kopia.

J.o., j.w., w., n.w.m. panowie i bracia.

Jako vicinia województw naszych z w.n.m. państwa mutationum in amore spólnej ojczyzny in emolumentum praw i swobód wszystkich nas wiąże, tak i ad commune subsidium w partykularnych skutecznie dowodach catenata serie pociąga, więc tym powodem e meditullio sejmikowych obrad naszych do zgromadzonego magnarum alarum prześwietnej w.n.m. państwa prowincyi triplici nido Orla, desideria nostra niesiemy tym poufalej, ile in gremio nostro zasłużonego z wielkich przodków swoich, jako szczególnie z osoby swojej jm. pana Adama Mycielskiego wojskiego kaliskiego, concivis nostri oraz w województwach w.n.m. państwa sangvine iuncti causam skutecznemu w.n.m. państwa respektowi i decyzyjej (po tak wielu przedtym oschłych) oddajemy.

Wiadome w.n.m. państwu ex anteacto rerum meritorumque censu rogozińskiego efusi, w nadzieję nagrody tylekroć i zdrowiem swoim sumptus, na zaszczyt szczególnej prześwietnyj w.n.m. państwa prowincyi elocati, które że dotąd, lubo sepultis cum magno cinera fatis, tak słusznej w.n.m. państwa podlegają satysfakcyjej, tę nadzieję przy powolnej instancyi naszej mamy, że szczęśliwych w.n.m. państwa obrad magna momenta finem desiderio iusto imponere zechcą, eam iustitiae palmam sobie samym zachowując, a nas uno foedere obowiązanych do winnego na każdy w.n.m. państwa rozkaz odwdziężenia ochotnie devovemus. W.n.m. panów i braci życzliwym bratem i uniżonym sługą.

Władysław Poniński marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego

Ze Śrzedy, 4ta iulii a. 1690.

7. *Manifestacja marszałka sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego uczyniona w grodzie poznańskim – Poznań, 6 lipca 1690 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 785, k. 471v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Adrian Rzeszewski sługa marszałka sejmiku w dniu 6 lipca 1690 r. [feria 5 post festum Visitationis Beatissimae Virginis Mariae proxima a. 1690].

Ad officium et acta praesentia castrensia Posnaniensia personaliter veniens Mag. Wladislaus Poniński marschalcus conventus particularis Sredensis proxime praeteriti, inhaerens laudo publico Sredensi, solenniter nomine totius conventus eiusdem Sredensis protestatur in et contra Mag. Thomam Działyński capitaneum Bratianensem, mareschalcum comitiorum generalium Varsaviensium proxime praeteritis pro

eo quia ipse temere praesumpsit non attentis legibus Regni, non attento iuramento suo marsalcatus constitutiones nonnullas obstante contradictionibus tam Ill. et Mag. senatorum, quam et nuntiorum terrestrium nonnullas vero privata autoritate, nulla mentione illarum in comitiis factae imo sine subscriptione Mag. deputatorum tam ex senatorium, quam equestri ordine, ad easdem constitutiones extra mentem et consensum illorum in volumen legum conscriptum, iuris publici in detrimentum, totius Reipublicae in enervationem libertatis inscribendis, prout tam ex protestatione Ill. et Mag. palatini Cracoviensis¹¹⁷⁹, quam et informationis conventui eius innotuit atque tam de nullitate earundem constitutionibus, in comitiis particularibus ex limitatione incidentium specificandis, quam et contra eundem Mag. capitaneum Bratianensem uti protunc marschalcum comitiorum iterum atque iterum protestatur cum declaratione cassationis illarum in proximis comitiis generalibus urgendi.

Władysław Poniński marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego

8. *List barona Johanna Dietricha von Hoverbeck rezydenta brandenburskiego w Warszawie do Fryderyka III elektora brandenburskiego na temat ostatniego sejmiku relacyjnego w Środzie, deputacji stanów wielkopolskich do króla Jana III i kondycji Ligi Świętej – Warszawa, 22 lipca 1690 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen) Nr. 27 n Fasz. 4, k. 204-206v – oryginał.

12/22 July 1690

Durchleuchtigster Churfürst, Gnädigster Herr

Mit letzterer Post ist wenig besonders auß Lemberg eingelauffen, und ob die Universalia so der Chron Groß Feldherr¹¹⁸⁰ zu Versammlung der Armee außgehen laßen (und ich hiebey gehorsamst übersende) gleich gar scharff eingerichtet sein, so ist doch schlechte Aparentz daß dieses Jahr was importantes werde vorgenommen werden. Absonderlich da durchgehends mehr Begierde zu Terminirung des Krieges wann gleich es auch mit Desavantage geschehen solte, alß zu deßelben Fortsetzung bezeiget wird.

Wie E. Churfürstl. Durchl. zum Theil auch auß des Castellanicen von [204v] Kalisz des Przyjemski¹¹⁸¹ auf dem Seymik zu Sroda in Groß Pohlen gehaltenen Rede, davon eine Abschrift hiebay unterthänigst übersende¹¹⁸², gnädigst ansehen können, mit

¹¹⁷⁹ *Feliks Kazimierz Potocki wojewoda krakowski.* ¹¹⁸⁰ *Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny.* ¹¹⁸¹ *Chodzi o Władysława Przyjemskiego, który był kasztelanem chełmińskim, a nie kaliskim.* ¹¹⁸² *Mowa kasztelanica kaliskiego [s] Władysława Przyjemskiego na sejmiku relacyjnym w Środzie z 29 czerwca 1690 r. (kopia).* GStAPK Berlin-Dahlem, I HA, Rep. 9 (Polen) Nr. 27 n, Fasz. 1, k. 142-145. Egzemplarz tej mowy przekazany elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi III był spisany po łacinie.

welcher er nebst dem Wojewoden von Posen Leszczyński¹¹⁸³ es dahin gebracht, daß auf selbigem Creÿstage nur zwei quartahlen zu Beforderung der, so genandten Location der Armee aprobiret und hingegen beschloßen worden, eine Deputation an Ihre Königliche Mayestät¹¹⁸⁴ anhero abzusenden Ihro des Landes Noth und wahre Unmöglichkeit den Krieg weiter fortzusetzen, vortzustellen undt umb schleunige Schließung eines particulier Friedens inständigst anzuhalten, mit der angefangten Declaration, daß ehe und bevor solcher würcklich erfolge, sie über die gewilligte zweÿ quartahlen zu Außzahlung keines einzigen Tellers von denen auf jüngstem Reichstage laudirten Contributionen wolten gehalten sein, nach sich darzu in einigerley Wege verstehen. Zu welchem Ende und biß die königliche Erklärung darauf einkomme, sie den Seymik auch limitiret, und ohne was weiters zu verrichten voneinander gangen.

Jetzt erwehnte Deputation ist vor etlichen Tagen alhier ankommen. Hat aber [205] noch keine Audienz haben können, weil Ihre Königl. Mayestät auf Ansuchung und Vorstellung des hier unlängst angelangten Päbstlichen Nuncii¹¹⁸⁵, auch des keyserlichen¹¹⁸⁶ und venetianischen Residenten¹¹⁸⁷, daß solche Absckickung die der Heÿligen Ligue directe zu wieder, billig nicht anzunehmen noch zu hören, sie biß dato unter verschiedenen Praetexten verschoben.

Viel woll intentionirte, sind sobald sie nur von der auß Groß Pohlen abgesenden Deputation und was dieselbe in commissis habe, Nachricht erhalten, nicht in geringen beÿ Sorgen gewesen, es dörrfte dieselbe einen bösen Effect produciren. Weil man auch schon bemercket, daß Ihre Königl. Mayestät mit der Declaration, welche der keyserliche Hoff dem aldar sich befindenden königlichen polnischen Envoye extraordinaire Cavallier Proski¹¹⁸⁸ gegeben (daß nehmlich Ihre Keyserliche Mayestät die Provinz so hier Walachey dorten aber Moldau gennenet würde, und stets ein Stück des Königreichs Hungarn gewesen, und von demselben ohne der Stände consens und Genehmhaltung nicht veralieniret werden könnte, so schlechterdings abzutreten nicht vermächten, sondern die von dieser Seithen verlangte völlige Cession biß zu dem [205v] erst in Hungarn haltenden Reichstage außgestellt bleiben müste) und derselbe mit einem Expressen anhero gesand, gar übel zufrieden, und darauß muthmaaßen wollen, daß weil denen, von dem Baron Zyrowski deßfalß öfters gethanen Versicherungen zu wieder, man nun neue Difficultäten zu machen suche, und es auf die lange Bancke zu schieben beginne, es mit dieser Chron nicht allerdings treweggemeinet sey.

Die französische gesinneten auch nicht unterlaßen sich dieser Gelegenheit zu pravaliren, und soviel möglich Öhl ans Feuer zu gießen. Nachdem aber der hier substirende keyserliche Resident auf erhaltenen Expreßen Courier von Wien, es derogestalt interpretiret, daß seine hohen Principalen nimmer in den Sinn gekommen die Cession dieser Chron zu denegiren, sondern vielmehrbereit sey die verlangte Provinz

¹¹⁸³ *Rafał Leszczyński wojewoda poznański.* ¹¹⁸⁴ *Posłami do króla z sejmiku relacyjnego w Środzie byli: Władysław Poniński marszałek sejmiku oraz Stefan Zdzychowski.* ¹¹⁸⁵ *Andrea Santacroce arcybiskup seleucyjski, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.* ¹¹⁸⁶ *Johann Christoph baron von Zierowzsky poseł austriacki w Warszawie.* ¹¹⁸⁷ *Girolamo Alberti rezydent wenecki w Rzeczypospolitej.* ¹¹⁸⁸ *Samuel Proski poseł polski w Wiedniu.*

von nun an abzutreten. Auch gerne sehen würde, daß selbige sich derselben aufs ehiste bemächtigen und sie in Besitz nehmen möchte. Über das aber noch Versprache bey den hungarischen Ständen es in die Wege zu richten, daß selbige in solche Abtretung auch willigen und sie genehm halten sollen. Beginnen sie die Geschöpfen Furcht wiederfahren zu laßen und beßere Hoffnung [206] zu schöpfen, daß auß dem vorgeschlagenen particulier Frieden nichts werden und man denselben anders nicht alß mit zuziehung aller hohen Interessierten behandeln werde. Absonderlich da auch vor gewiß gesaget wird daß dem auß Italien kommenden Cardinal und Ertz Bischoff Radziejowski¹¹⁸⁹ mit letzterer Post Order und Vollmacht nach Wien entgegen geschicket worden denen veranlaßeten Friedenshandlungen beyzuwohnen, und aparte dieser Ehren nebst Ihrer Keyßerliche Majestät und der Republique von Venedich, zu schließen. [...] [206v]

unterthänigster trewgehorsamster Diener J.D. Freiherr [von] Hoverbeck

Warschaw, den 12/22 Julÿ 1690

Relacja Johanna Dietricha von Hoverbeck o sejmiku relacyjnym w Środzie i jego następstwach – Warszawa, 22 lipca 1690 r.

Rp. Bibl. Oss., rkp. 3002 I (Teki Lukasa), k. 170 – streszczenie w języku polskim (po rozwiązaniu wszystkich skrótów użytych przez Stanisława Lukasa).

[Władysław] Przyjemski kasztelanic chałmiński na sejmiku relacyjnym w Środzie (główną mową mianą 29 czerwca) i wojewoda poznański [Rafał Leszczyński] sprawili wysłanie deputacji do [króla Jana III] Sobieskiego z doniesieniem, że tylko na dwa kwartały dadzą pieniądze na armię – ani grosza więcej, póki [Jan III] Sobieski partykularnego pokoju z Turcją nie zawrze. Kraj jest wyniszczony, wojny prowadzić nie może. Parę dni przed 22 lipca deputacja przybyła do Warszawy, ale (świeżo nadeszły) nuncjusz papieski [Andrea] Santacroce, rezydent cesarski [Johann Christoph baron von Zierowski] i wenecki [Girolamo Alberti] okazali, wystawiając, że ta deputacja żąda coś wręcz przeciwnego Lidze, że [Jan III] Sobieski jej dotąd audiencji nie dał.

9. Odpowiedź Jana III na poselstwo z sejmiku (fragment) – 1690 r.

Rp. Bibl. Nar., BOZ 2030, k. 2v-5 – kopia (karta naderwana, tekst uszkodzony).

Respons J.K.M. p.n.m. na instrukcją województw sejmiku relacyjnego poznańskiego [i kaliskiego] ur. Władysławowi Po[nińskiemu i Stefanowi Zdychowskiemu] ^a dany w kan[celaryi koronnej] ^b

¹¹⁸⁹ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, kardynał.

[3] swoich illibato prawdziwej życzliwości swojej sensu świadczyć i votis suis tribui solatia Regia przyznawać raczy mente upewniając, że jako nie schodziło w życiu jego pańskim, tak i schodzić nigdy nie będzie na tym, co meretur immortales gratias et gratitudinem, choćby też edax livor legibus gratorum swoich nie przestawał przyrzucac appendice.

W konstytucjach przeszłego sejmku, jeżeli co dissonum i w którychby to pokazywać się miało J.K.M. p.n.m. lubo supremus tej R.P. ordo, nie chce censuram brać przed się tego, co jest opus trium ordinum, to jednak ne Regio virtuti desit testimonio przyznać musi, że w ur. marszałku widział i uznawał omnem possibilem applicationem merendi de Republica. O cel zaś plusoferencyi musi recens extare publicae famae testimonium, jako ta materyja agitabatur i jakie w niej zaszły deklaracje, ani wątpi J.K.M. p.n.m., że sama przezorność cum optima rectitudine w. jm. pana podskarbiego koronnego¹¹⁹⁰ złączonej pro integritate urzędu swego nie opuści exequenda ad utilitatem publicam.

Zasłużonemu rycerstwu integram satisfactionem po uchwale sejmowej żeby aż do przyszłego zatrzymać sejmku nie widzi J.K.M. p.n.m. być congruum, nie tylko ex ratione status, że sancita sejmowe enervantur, zaczym idą immensa zawodów pericula, ale też ex ratione necessitatis, aby skutek kampanii nie miał przeszkody w operacjach wojennych z niepłatności i żeby lud ubogi razem nagłymi [3v] zwalającymi się ciężarami velut diluvio non obruatur.

O pokoju nie może być nikomu słodsza propozycja, jako J.K.M. p.n.m. nie tylko że po wielkich pracach i chwalebnych wojennych okazjach inter triumphales coronas, meretur, kiedykolwiek ramum olivae, ale też że hoc sterili bello za dwakrotnym zerwaniem sejmku, za nieporywczą do egzekucyi sejmowej ochotą, najwięcej sam de moderamine subsidio et cunctis wojny myśląc i pracując, ad dulcedinem jakiegokolwiek spoczynku impellitur. Że jednak nemo rupit fati necessitatem consilio, lubo się to wszystko uczyniło, cokolwiek niosła mens Reipublicae, przecież rzeczy dotąd nie są, tylko w takowych terminach. Przyjachał tu poseł chański¹¹⁹¹ ofiarując się od Porty za mediacyją pryncypała swojego¹¹⁹² z samym tylko K.J.M. p.n.m. i R.P., ekskludując koligatów, tymi kondycjami, iż Turcy Kamieniec wrócić gotowi, wyrzuciwszy swoje meczety i niektóre w zamkach baszty, co w liście wyrażono, słownie zaś przydał, że Porta może i co więcej uczynić, byle się R.P. a parte z nią bez koligatów pogodziła. Prędko zaraz po tym przysły propozycje komunikowane od cesarza jm. chrześcijańskiego¹¹⁹³, które posłowie tureccy¹¹⁹⁴ w Komorynie¹¹⁹⁵ dotąd zatrzymani chcąc reasumować, traktat sekretarzowi cesarza jm. na to poślanemu dyktowali, gdzie pro parte nostra toż co i tak rok przez w. jm. pana wojewodę pomorskiego¹¹⁹⁶ circa redditionem Kamieńca ofiarują. Hac opportunitate [4] J.K.M. p.n.m. przywodziąc do skutku naznaczoną z sejmku ablegacyją, wysłał do Wiednia ur. kawalera [Samuela] Proskiego spiesźnie, aby był,

¹¹⁹⁰ Marek Matczyński podskarbi wielki koronny. ¹¹⁹¹ Nieznany z imienia poseł tatarski przybył do Jana III w maju 1690 r. ¹¹⁹² Selim I Girej chan krymski. ¹¹⁹³ Leopold I cesarz. ¹¹⁹⁴ Aleksander Maurocordato wielki dragoman i Sulfikar-Effendi posłowie sultana. ¹¹⁹⁵ Komarno, węg. Komaran, miasto na pograniczu Słowacji i Węgier. ¹¹⁹⁶ Władysław Łoś wojewoda pomorski, poseł Jana III do Wiednia.

reprezentowawszy cesarzowi jm., że nas singulariter Turcy do pokoju zapraszają, mógł cokolwiek e Republica et usu fructuosioris belli otrzymać, wyraziwszy, o co była kontrowersja na sejmie, że jesteśmy compares dalszej wojnie. Jeszcze certo non constat, co ta ablegacja pro finali sprawi, to pewna, że i cesarz jm. w responsach swoich pisanych na propozycje ablegata J.K.M. fatetur, że jest także impar dwiema wojnom i jednej ze dwóch życzy się koniecznie pozbyć, w takich tedy cyrkumstancjach mature deliberare należy. Jako honeste, utiliter i nie tracąc foedus perpetuum defensivum, które jest basis Ligi Świętej, przyjąć do traktatów pokoju. W czym J.K.M. p.n.m. saluberiimos sensus uniuscuiusque pro meliori esse R.P. słuchać zawsze gotów.

Za ur. podstolim koronnym¹¹⁹⁷ instancją do w. wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego¹¹⁹⁸, o wydanie aresztu na chorągwie i regimenty in ordine do wypłacenia pożyczonych sum moskiewskich kładzie J.K.M. p.n.m. być inter materias iustitiae i dlatego instantanee wydać rozkazał.

Sól suchedniowa w takiej jest pamięci u J.K.M. [4v] p.n.m., że w wszystkich kontrakt in primo capite wydawanie onej kontrahentom kładzie, co że i ur. starosta rzeczycki¹¹⁹⁹, przeszły administrator samborski w kontrakcie swoim miał, jest plus quam notorium. Czemu by zaś per conniventiam w rzetelnej zaborgował się defluitycy, J.K.M. wiedzieć nie może, dość że omnimode securitati tychże województw prospectum, kiedy szlachcic optime possessionatus musi się sprawić et satisfacere, jeżeli co winien.

Ratione składów ruskich i litewskich czekać J.K.M. p.n.m. skutecznej od skarbu będzie informacji, której teraz per absentiam w. podskarbiego koronnego, dla rewizyi skarbowej w Krakowie odprawionej mieć nie może, a w. podskarbi wielki litewski¹²⁰⁰ praesens, contra ritum temu sensit. Cokolwiek tedy za słuszną informacją ex re skarbu koronnego i W.Ks.L. będzie i z większym onych pożytkiem, J.K.M. p.n.m. do tego stosować się zechce.

Umie bardzo dobrze J.K.M. p.n.m. (czego wszystkim życzyłby) vera a falsis discernere i dlatego żadne w sercu J.K.M. nie mogą operari delacyje, dokąd non admittitur veritas non fucata, ale nawet się i domyślić nie może, jakie by to, skąd i na kogo być miały delacyje, ile kiedy nie zwykły scrutari de actibus humanis, satis propria rectefactorum conscientia.

W sprawie ur. Adama Naramowskiego J.K.M. p.n.m. uczynił quod erat iustitiae, klemencja zaś jego pańska jawna jest całemu światu, tak dalece, [5] że się inter exempla liczyć może, kiedy we wszystkich życia swojego akcyjach, raczej się na stronę łaskawości, niżeli rygoru wążąc, posadzony na tym miejscu, skąd vicariam Deo potestatem reprezentując, najwięcej świadczy indulgentissimum principem. Kiedy jednak inter clementiam et iustitiam należy zachować libram, a ile w tej sprawie, w której żywa occurrit reflexio, żeby wracając jednym per clementiam o co proszą, drugim nie przywrócić contra iustitiam, czego cierpieć nie mogli. Tenerrimus animus J.K.M. p.n.m. i delikatne sumnienie nie może się tak prędko w swojej eksplikować rezolucyi, a zatym

¹¹⁹⁷ Aleksander Przyjemski podstoli koronny. ¹¹⁹⁸ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny. ¹¹⁹⁹ Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki, były administrator żup samborskich. ¹²⁰⁰ Benedykt Paweł Sapieha podskarbi wielki litewski.

do dalszej to zostawić raczył deliberacyi, upewniając, że wniesione województw zalecenie inter Regia liczy vota, jak najdoskonalej, ile możność sumnienia i sprawiedliwości świętej pozwoli, ukontentować.

Zalecenie ur. Franciszka Żychlińskiego mile J.K.M. p.n.m. przyjmować raczy, pańskich swoich przy podających się okazjach nie odmawiając respektów.

In reliquo J.K.M. p.n.m. Regio testimonio optime gestae provinciae ur. posłów comitari raczy do faworów województw, a o pańskim swoim upewnia respecie.

^a kilka słów brak, strona urwana ^b brak kilkunastu wierszy, strona urwana

48. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1690 r.

Sejmik zerwany.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 214-215.

1. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście do Jana Gotfryda Rösnera sekretarza miasta Torunia – Gdańsk, 27 października 1690 r.

Rp. *AP Toruń, II XIV 43, k. 37v – oryginał.*

M.w.m. panie Rösner, a m.w.m. panie.

[...] Z Wielkiej Polski to mam naprzód, iż sejmik deputacki już dawno zerwany, iż sędzia poznański¹²⁰¹ umarł, na elekcyi inszego stanęli kandydatami jm. pan [Andrzej] Mieszkowski podsędek, jm. pan [Jan] Daleszyński pisarz, jm. pan [Chrystian] Kierski surogator poznański i jm. pan Rydzyński. Który z tych czterech ułapi, czas pokaże. Marszałkiem w Trybunale został jm. pan [Aleksander] Załuski kasztelan rawski. [...]

¹²⁰¹ *Dobrogost Belęcki sędzia ziemski poznański.*

49. Sejmik z limity w Środzie, 12 września 1690 r.

Sejmik zerwany.

1. Informacja o zerwaniu w laudum powtórnego sejmiku relacyjnego, zwołanego uniwersałem królewskim – Środa, 4 grudnia 1690 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 786, k. 368 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw pro die 4 decembris in fundamento uniwersału J.K.M. po zerwanym relationis ex limitatione sejmiku do Śrrody na miejsce zwyczajne zgromadzeni [...]

50. Sejmik powtórny relacyjny w Środzie, 4 grudnia 1690 r.

1. Uniwersał Jana III, zwołujący powtórny sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego po zerwanym zgromadzeniu poprzedniego sejmiku relacyjnego z limity – Żółkiew, 30 października 1690 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 786, k. 320v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Michał Garczyński w dniu 13 listopada 1690 r. [feria 2 post festum Sancti Martini Pontificis proxima a. D. 1690].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kościan 126, k. 109-110 – ekstrakt z grodu poznańskiego; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Nakło 127, k. 108-109 – oblata z ekstraktu z grodu poznańskiego; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Wschowa 182, k. 141-142 – ekstrakt z grodu poznańskiego.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak najprzewielebniejszemu, wielebnemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu województwa poznańskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym łaskę

naszą królewską. Najprzewielebniejszy, wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Kiedy i my się po szczęśliwie skończonym sejmie jako z przykładniejszych województw uprzejmości i wierności waszych pożądanej o sejmiku relationis ex limitatione spodziewali się wiadomości, dość niepomyślny uszy nasze obija exitus, za nieskończonymi radami uprzejmości i wierności waszych, per consequens za spełzłą egzekucją uchwały sejmowej. Co tym bardziej rationibus publici boni obesse musi, im jawniej obawiać się należy, aby kiedykolwiek dla takiego zawodu desertae aquilae et rarus sub signis miles nie przywiódł sortes miłej ojczyzny ad scopulum takowych razów, które by doleri magis quam reparari mogły. Więc chcąc one despecula należytej providencyjej jak najdalej oddalić, a oraz z ojcowskiej łaskawości rebus et utilitati samych województw wielkopolskich succurrere, powtórny sejmik na dzień 4 miesiąca grudnia w roku terażniejszym na miejscu zwyczajnym we Śrzedzie składamy. Usilnie życząc i miłością powszechnego dobra obowiązując, abyście uprzejmości i wierności wasze na pomienionym terminie takową żarliwością przesięwzięli cursum obrady publicznej, jakoby sancita sejmowe skutek swój należyty wzięwszy, lokowaniem na pograniczu wojska pomyślnie wsparcie przynieść mogły i desideria publica takim ukontentowane skutkiem, jako universa wygląda ekspektacja.

Co aby tym prędzej do wiadomości wszystkich dojść mogło, uniwersał nasz po parafiach i grodach publikować zleciliśmy i dla lepszej wiary własną go podpisawszy ręką, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Żółkwi, dnia 30 miesiąca octobra r. P. 1690, panowania naszego 17 r.

Jan Król

Locus sigilli

Wojciech Franciszek Paszowski J.K.M. sekretarz m.p.

2. *Laudum powtórnego sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 grudnia 1690 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Poznań 786, k. 344-345v, 368-369v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Jan Lityński sługa marszałka sejmiku w dniu 9 grudnia 1690 r. [sabbatho post festum Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae a. D. 1690].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Kalisz 303, k. 407-411 – oryginał; Rp. 3 AP Poznań, Gr. Kościan 126, k. 149-153v – ekstrakt z grodu poznańskiego.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw pro die 4 decembris in fundamento uniwersału J.K.M. po zerwanym relationis ex limitatione sejmiku do Śrrody na miejsce zwyczajne zgromadzeni, a. 1690.

Nie zda się być tak potężna vis factorum, aby tę utrapioną ojczyznę, już prawie in aequilibrio salutis et interitus zostającą, in eluctabili malo involvere miała. Kiedy przezorna J.K.M. p.n.m. około dobra pospoliego sollicitudo, ojcowską nam succurrit i te, które malignitas ludzka przez zerwanie sejmików odbiera nam media consulendi o sobie, on nam jak znowu miłościwie subditare raczy, gdy terażniejszy po zerwanym ex limitatione składając sejmik, jako indemnitati ojczyzny et legibus patriis subvenire pozwala, tak, ażeby krwawo zasłużone i cierpliwie emerita stipendia in excubiis od nieprzyjaciela oczekiwające wojsko uchwałą podatków posilone było, czas naznacza.

Do któryj to ojcowskiej J.K.M. p.n.m. opatrności województwa nasze szczerą stosując się aplikacją, przedsiębiorą nprzód tuitionem praw ojczystych i ponieważ na przeszłym posejmowym sejmiku zleciliśmy byli jm. panu dyrektorowi natenczas koła naszego solenną przeciwko jm. panu marszałkowi sejmu przeszłego poselskiemu¹²⁰² i konstytucyjom ultra mentem R.P. in volumen legum wprowadzonym zanieść protestacją. Wyliczenie zaś tychże konstytucyj unaniami consensu na sejmiku limitationis, który zerwaniem evanuit, odłożeliśmy byli, tedy constanti semel bene placito nostro te konstytucyje praesenti laudo mianujemy.

A naprzód konstytucyją sub titulo „Coequatio hiberny”¹²⁰³, ponieważ z wielką iuris vetandi konwulsją in contrarium protestationis [368v] przeciwko niej od j.w. jm. pana wojewody krakowskiego¹²⁰⁴, in facie R.P. zanesionej, jest napisana. Która koekwacja ponieważ od komisyyj hibernowej lwowskiej do komisyyj lwowskiej skarbowej jest odłożona, zlecamy ichm. panom komisarzom naszym niżej mianowanym, ażeby też protestacją ratione tejż konstytucyj coequationis hiberny manuteneant.

Konstytucja sub titulo „Skarbowy Trybunał”¹²⁰⁵ lubo z wielkich importancyj jest potrzebna, województwa jednak nasze bacząc wielką agrawacją w punkcie exsolutionis podatków sub poena peculatus na województwa napisanym, referują ten punkt do tejże zanesionej przez przeszłego jm. pana marszałka. Także że nam liquide constat z relacyj ichm. komisarzów województw naszych na Komisyyj przeszłej Radomskiej będących, że za zgodą z ichm. pany deputatami wojskowemi na sumę czterechkroć stu tysięcy względem ćwierci februariuszowej żurawskiej są wydane asygnacyje na przeszłym Trybunale Radomskim ichm. panom deputatom wojskowym, tedy i ten punkt pomienionej konstytucyj do wzwyż mianowanej protestacyj referujemy i zlecają ichm. panom komisarzom terażniejszym, żeby ta ćwierć powtórnie płacona nie była. Słowem zlecamy ichm. panom komisarzom, ażeby żadnych appendices pomienionej konstytucyj nie słuchając, presse się trzymali prawa o Trybunale Radomskim napisanego anni 1685¹²⁰⁶. Której konstytucyj perplectates na przyszłym da Bóg sejmu przedsejmowym elucidare ad informandam Rempubicam zechcemy.

Merita jm. pana oboźnego koronnego¹²⁰⁷, lubo w tej ojczyźnie znaczne zawsze merentur respekta, że jednak konstytucja sub titulo „Uwolnienie ur. oboźnego koron-

¹²⁰² Tomasz Działyński starosta bratiański, marszałek sejmu 1690 r. ¹²⁰³ Konstytucja sejmu 1690 r. „Koekwacja hybernij” (Vol. leg., t. 5, s. 373).

¹²⁰⁴ Feliks Kazimierz Potocki wojewoda krakowski. ¹²⁰⁵ Konstytucja sejmu 1690 r. „Trybunał Skarbowy” (Vol. leg., t. 5, s. 374-375).

¹²⁰⁶ Konstytucja sejmu 1685 r. „Trybunał Skarbowy Koronny” (Vol. leg., t. 5, s. 345-346).

¹²⁰⁷ Marcján Ścibor Chełmski oboźny koronny.

nego a solutione triplicis pensionis dekretem radmskim iniunctae”¹²⁰⁸ in facie R.P. czytana nie była et inscia Republica in volumen legum weszła, do wzwyż mianowanej protestacyjej referri powinna.

Konstytucja sub titulo „Gratitudo ur. marszałkowi poselskiemu”¹²⁰⁹, że szkodliwe sequella in posterum [369] pociąga ciężkimi podatkami ściśnionej R.P., a osobliwie że ultra mentem R.P. mianowana konstytucja in volumen legum znajdują się i tę konstytucją do protestacyjej należeć przyznawamy. Przeciwno której także largicyjej ichm. panowie komisarze nasi na Trybunale Skarbowym powinni się opponere. Tejże protestacyjej podległe mieć chcemy wszystkie in genere emphiteses na przeszłym sejmie różnym ichm. przyznane. Nadto na tym sejmiku naszym fraterne sobie spondemus, że wszystkie materias fisci concernentes z konstytucyjej przeszłych dobrze trutina peculiariter ichm. panom posłom na sejm przysły zlecimy.

Uznawają województwa nasze enormem ausum mieszczan poznańskich, którzy przeciwko wszelkiemu prawu, inscia Republica wzięli się privata autoritate podatek szelężny uchwalić i on od pięci ćwierci roku wybierać, zaczyn zlecamy jm. panu poborcy powiatu poznańskiego dawnemu, aby wybieranie od nich podatku tego summe mediante przez burmistrzów na Komisyyje Skarbowej Poznańskiej iuramento vindicet i one a privato ich usu ad publicum województw convertat. Inquantumby zaś tej woli naszej być mieli refragarii, aby tenże jm. pan poborca fortem executionem po wsiach ich i folwarkach czynieł, laudo praesenti iniungimus, etiam cum adminiculo j.w. jm. pana wojewody łęczyckiego jako generała województw naszych¹²¹⁰. Zapatrując się także na wyuzdaną tychże mieszczan poznańskich w siełu akcyjach licencyję, kiedy władzy j.w. jm. pana wojewody łęczyckiego, generała województw naszych, starosty swego oczywistym buntem recalcitando przeciwko prawom i reskryptom J.K.M. subesse jursydikcyi i sądzić się temuż jm. panu generałowi nie pozwalają, obviando tedy województwa nasze in herba tanto sceleri, recurrunt ad summum jako całej R.P., tak i miast swoich arbitrii do J.K.M. p.n.m. Zaczyn uprosieliśmy [369v] e medio nostri ichm. panów posłów, jm. pana Wojciecha Molskiego i jm. pana Mikołaja Bardskiego, aby ichm. iurisdictioni capitaneali praeiudiciosam, a prawu i województwom naszym wielce szkodliwą swawolą fusius J.K.M. exponant i upraszali, aby im ta licencyja impune nie szła et in futurum coerceatur. Inquantumby zaś interea temporis te bezprawne szerzyć się miały ausus, tedy że ad compescendos temuż jm. panu generałowi assistemur, fraterne sobie przyrzekamy.

Gdy na poparcie świętej wojny, do której Ojciec św.¹²¹¹ był nam powodem, wyniszczamy się, indolere nam przychodzi, że po tak ciężkich i kosztownych do Ojca św. legacyjach nie znalazła R.P. ullum circa ius patronatus Jego respectum, w czym convellitur ius Maiestatis et Reipublicae, spondemus sobie ante omnia na przyszłym sejmie jego vindicationem. Ażeby między sejmem a sejmem cokolwiek praeiudiciosi

¹²⁰⁸ Konstytucja sejmu 1690 r. „Uwolnienie Urodz. Oboźnego Koron: a solutione triplicis pensionis dekretem Radomskim injunctae” (Völ. leg., t. 5, s. 379). ¹²⁰⁹ Konstytucja sejmu 1690 r. „Gratitudo Ur. Marszałkowi Poselskiemu” (Völ. leg., t. 5, s. 377). ¹²¹⁰ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹²¹¹ Innocenty XI papież.

iuri patronatus ad executionem nie przyszło, prosimy ichm. panów senatorów województw naszych, aby omni meliori modo se opponere chcieli i to ius Maiestatis et publice manuteneant. Oraz zlecamy ichm. panom posłom do J.K.M. uproszonym, aby z jm. nuncjuszem¹²¹² ekspostulowali i deklarowali imieniem województw naszych, że ullatenus odstąpić iura Maiestatis et Reipublicae nie mogą i nie odstąpią. Aby tedy jm. książdz nuncjusz wcześniej temu in urbe providere raczył, ne quid scandalo, strzeż Boże, z tego emergat, zelosissime ichm. panów posłów dexteritati et prudentiae dalsze w tym circumstantias recommendamus.

Chcąc mieć jako najlepszy porządek, osobliwie in rationibus skarbu, instistendo novellae constitutioni Komisją Skarbową Poznańską in toto reasumujemy, i dawnych ichm. panów komisarzów aprobujemy. Upraszając, ażeby ichm. we wszystkim iuxta mentem legis et laudorum województw naszych tę komisją continuent.

Której to komisyyj zaczęcie na pierwszy poniedziałek po Trzech Królach w roku przyszłym 1691 [344] naznaczamy. Więc aby rewizya dymów swój tandem wzięła skutek, upraszamy ichm. rewizorów i ich sukcesorów, aby pro praefixo termino na tej compareant, komisyyj i ichm. panów komisarzów in peractis functionibus suis doskonalie informant, żeby nowa podatku tego mogła przez ichm. formari taryfa.

A ponieważ niektóre miasta pretendunt gravamen przez kontrakty przeszłe ratione podatku czopowego i szelężnego zawarte, tedy praesenti laudo cavemus, aby a 1 ianuarii in anno futuro była im opcya pozwolona, aby te trzymać kontrakty, albo super realitatem podatku tego przez burmistrzów przysięgać. Zlecamy też to miastom i miasteczkom, aby się same w tym dojrzały, żeby ci, którzy od nich czopowe i szelężne wybierają, jako to burmistrzowie, wójtowie i insi, żadnego stąd in privatum commodum nie mieli emolumentum. Ale jeżeliby takowy nad sumę należytą znalazł się akces, ten in commodum publicum miast cedere ma, a w miasteczkach które pogorzały, na pogorzalców obrócony być powinien.

Jako zwykły województwa nasze przy każdym, który tylko szczęśliwie się kończy obrad swoich terminie, primam curam dobrze zasłużonego mieć wojska, i przez uchwalenie podatków, lubo ob egestatem publicam per partes krwawe jego wypłacać zasługi, tak i teraz unanimi consensu uchwalamy podatek pogłównego dwojga na osoby plebeiae conditionis, iuxta nova iuramenta w grodach proprii districtus przed ichm. panami regentami praestanda, którym od przyjęcia juramentu i od ekstraktu z pieczęcią po groszy 15 dawać naznaczamy. Od którego podatku powinni być wolni ci, którzy we wsiach na same tylko suknie służą, a myta nie biorą, jako to chłopcy tudzież żebracy, komornice, które tylko z ręcznej roboty żyją, dziewczki, które więcej nad 3 zł nie biorą myta. Do tej jednak libertacyjej należeć nie powinni rzemieślniczowie wszyscy po miastach i miasteczkach, luźni zaś po miastach, miasteczkach, wsiach tak J.K.M., jako i ziemskich, i duchownych, po 3 zł na symplę pogłównego dawać powinni. Także ichm. duchownych i ministrów dissidentium [344v] wszystkich czeladzi, którzy myta biorą, rataje, chałupnicy, komornicy i insi do tego podatku dwojga pogłównego należeć mają, wyjąwszy tylko sług kościelnych, którzy ex solo salario kościołów żyją.

¹²¹² *Andrea Santacroce arcybiskup seleucyjski, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.*

Czeladź dworska plebeiae conditionis, którzy na suche dni albo myta służą, podpadają hunc dwojga pogłównego. Ad supplementum tego podatku owczarze, oczarkowie, sołtysi, Żydzi i insi wszyscy, którzy po dworach, wsiach i miasteczkach owce w najem mają, iuxta anteriora lauda po gr 3 od owce płacić powinni, w czym panowie takowych atestacją dawać powinni, przy juramentach, które chłopci na pogłówny podatek wykonywać będą.

Więc że nam to ex relatione ichm. panów poborców constat, że Żydzi podymnego przeszłego 35 nie zapłacili, tedy zlecamy ichm. panom poborcom tymże, aby tenże podatek od nich iuxta novissima iuramenta sub indilata executione wybrali. Teraz zaś na tychże Żydów naznaczamy podymnego 10 według tychże juramentów.

Ponieważ ichm. panowie poborcy żalą się na niektórych ichm., którzy podatków uchwały przeszłej dwojga podymnego wydawać nie chcą, więc na takowych refragarios prawu triplicem pensionem naznaczamy et adminiculum militaris executionis adhibere ichm. poborcom pozwalamy.

Podatki wszystkie praesenti laudo uchwalone primis diebus maii in anno proxime futuro ażeby oddawane były, solennissime postanawiamy. Czopowe zaś i szelężne w miastach, miasteczkach tak J.K.M., jako ziemskich i duchownych ażeby a 1 ianuarii in anno proxime futuro ichm. panom poborcom na tym sejmiku obranym wydawane były, serio iniungimus.

Do których to podatków pronunc uchwalonych uprosiliśmy e medio nostri i naznaczeli ichm. panów poborców, do poznańskiego i waleckiego powiatów jm. pana [Konstantego] Marszewskiego, do kościańskiego powiatu i ziemie wschowskiej jm. pana Stanisława Modlibowskiego cześnika wschowskiego, do kaliskiego, pyzdrowskiego, konińskiego powiatów jm. pana Jana ze Skrzynna Dunina, do gnieźnieńskiego, kcyńskiego i nakielskiego powiatów jm. pana Pawła z Chomęcic Morawskiego.

Na Komisyją [345] Skarbową Lwowską uprosiliśmy unanimitate consensu ichm. panów komisarzy, w jm. pana Hieronima Ponińskiego starostę wschowskiego, jm. pana Floriana Zdychowskiego marszałka koła naszego. Którym ichm. panom komisarzom serio zlecamy, ażeby na tym Trybunale Skarbowym diligentissimam przyłożyli curam, żeby chorągwie, które z repartyceji jm. pana wojewody ruskiego¹²¹³ są zalecone do repartyceji województw naszych, przyjęli. To jednak ante omnia praecavimus sobie u ichm. panów komisarzy, aby na województwa nasze repartycją taką przyjęli, która by nie przeładowała województw naszych. Których ichm. także obligujemy, ażeby iuxta mentem laudi sprawując się, w żadne się materias status nie wdawali, na largicije żadne nie pozwalali, asygnacyje żadnych privata autoritate do województw naszych nie wydawali, prócz na dwie ćwierci, które iuxta novellam constitutionem powinni panowie poborcy województw naszych do Lwowa comportare. Inquantumby zaś inne contra mentem laudi wyszły asygnacyje, onych ichm. panowie poborcy województw naszych wypłacać nie powinni. Caetera fidei, dexteritati et conscientiae ichm. panów komisarzy comittendo, ażeby tym ochotniej wszelkie na tamtym miejscu województw naszych promoveant commoda, naznaczamy ichm. in vim salarii po 2 tys. zł na

¹²¹³ Stanisław Jan Jabłonowski wojewoda ruski, hetman wielki koronny.

osobę, które ichm. panowie poborcy przeszli z dawnych prowentów wypłacić powinni aequaliter każdy, to jest po tysiącu zł dać powinien za asygnacją jm. pana marszałka naszego.

Iniungimus też jm. panu żupnikowi¹²¹⁴ naszemu, ażeby na przyszłym sejmiku limitationis sine ullis diffugiis uczynił rachunek z soli, a data privilegii, ponieważ nie wiemy dlaczego dotychczas nie rachował się.

Uważając denique wielką tego potrzebę, ażeby województwa nasze od ichm. panów komisarzy tak na lwowską, jako i poznańską [345v] komisyej naznaczonych, dostateczną tych komisyej actorum odebrać mogli relacją i zupełnie informari, co jeszcze zasłużonemu winni zostajemy wojsku, unanimi consensu sejmik ten pod dyrekcją tegoż jm. pana marszałka ad diem 14 mai w roku przyszłym limitujemy.

Florian Zdzychowski marszałek sejmiku średzkiego m.p.

3. *Instrukcja dana posłom do Jana III z powtórnego sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 grudnia 1690 r.*

Rp. AGAD, APP 133, s. 388-391 – *oryginał*.

Instrukcja dana do J.K.M. p.n.m. ichm. panom posłom, jm. panu Wojciechowi Molskiemu i jm. panu Mikołajowi Bardskiemu z sejmiku średzkiego po zerwanym relationis ex limitatione pro die 4 decembris złożonego a. 1690.

Jeżeli cała R.P., tedy in singulari województwa nasze sortes szczęścia swego nomini J.K.M. pana swego miłościwego przyznać powinni sprzysięgłe fata, które nos facimus ipsi, jużby nam podobno media salutis odebrały, gdyby J.K.M. p.n.m. ojcowska opatrność onych nam miłościwie suppeditare nie raczyła. Magnitudo imienia J.K.M. quo minor quis quis maximus est hominum jako znaczne z nieprzyjaciół odnosi trophaea, tak nieporównana erga cives pańskiego afektu teneritudo, zniewolone [389] poddanych mancypuje serca. Niespokojny jakiś turbo czy przeciwny aquilo przez kilka zerwanych sejmików tak dalece województwom naszym intenderat tenebras, żeśmy nieszczęścia naszego poznać nie mogli. Aliści z niewymownej J.K.M. p.n.m. przez złożenie sejmiku terażniejszego dobroci, a solio Maiestatis sole serenior affulsit obrad naszych malacia, lux est solis sol causa vocatur, za które J.K.M. p.n.m. około nas staranie demisso ad venerationem cultu ichm. panowie posłowie nasi podziękują i przy ochotnej pańskim nutibus obligacyjej meritas nostras ad summa paratas przy dostojęństwie J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie profitebuntur.

A że w mieście J.K.M. Poznaniu mieszczenie enormes exercent ausus, kiedy nie tylko przeciwko prawu inscia Republica podatek sobie szelężny uchwaliło i od pięciu ćwierci roku in privatum commodum obracają, nie tylko in praeiudicium statui nobilitari wiele sobie pozwalają, prawa swego nad należytość pociągają, ale też władzy bra-

¹²¹⁴ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

chii J.K.M. j.w. jm. pana wojewody łęczyckiego, generała województw naszych, starosty swego¹²¹⁵ tak dalece oczywistym buntem recalcitrant, że przeciwko prawu i reskryptom J.K.M. p.n.m. subesse jurysdykcy i sądzić się temuż jm. panu wojewodzie łęczyckiemu nie pozwalają, i inne niezliczone, prawie rebellionem sapientes, akcyje exercent, jako to rachunków tak z tego niesłusznego podatku, jako i z innych wszystkich starości swemu według prawa czynić nie chcą. Którą temeritatem pomienionych mieszczan poznańskich fusius J.K.M. p.n.m. elucidandam zlecamy ichm. panom posłom, żeby takowe ausus ad summum jako całej R.P., tak miast swoich arbitrium do J.K.M. p.n.m. referant ichm. panowie posłowie i pokornie Majestatu J.K.M. [391] p.n.m. upraszać będą, aby takowe bunty in herba opprimantur et praevia in demeritos poena coerceantur.

Florian Zdychowski marszałek sejmiku średzkiego m.p.

4. List Floriana Zdychowskiego marszałka sejmiku do Jana III z informacją o wysłaniu poselstwa – Środa, 4 grudnia 1690 r.

Rp. AGAD, APP 12, s. 482-483 – oryginał.

Najjaśniejszy miłościwy Królu panie, a panie nasz miłościwy.

Lubo a pari wdzięczności świadczyć nie możemy pro paterna cura et sollicitudine W.K.M. p.n.m. województwa nasze zawsze in copia uznawają, jednak demisso ad venerationem cultu effundimur in vota długoletniego W.K.M. p.n.m. ojczyźnie potrzebnego zdrowia i teraz ichm. panom posłom z sejmiku naszego wysłanym summam rei doniesienia żarliwyj naszej przy Majestacie W.K.M. do usług ochoty intimavimus. Pokornie oraz [483] suplikujemy, ażebyś W.K.M. p.n.m. desideria nasze do skutecznego respektu miłościwie przyjąć raczyłeś. Na ten czas pańską całujemy rękę, W.K.M. p.n.m. werni poddani.

Florian Zdychowski marszałek sejmiku średzkiego m.p.

Datum w Śrzedzie, die 4 decembris 1690.

¹²¹⁵ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski.

5. *Relacja o sejmiku w liście Jana Łąckiego kasztelana kaliskiego do Stanisława Antoniego Szczuki referendarza koronnego – Poznań, 4 grudnia 1690 r.*

Rp. AGAD, APP 163a, t. 17, s. 263-264 – oryginał.

J.w., m. księżę [s] referendarzu koronny, m.w.m. panie i bracie.

Jakom przyobiecał ad coram przez każdą korespondować pocztę, tak też już przez trzecią exequor, jednak że żadnej od w.m.m. pana w responsie nie odbieram litery, dziwno mi to bardzo. Uniżenie tedy upraszam, zechciej mnie w.m.m. pan responsem swoim ad primas honorare. Publica co u nas tangit, sejmik śrzedzki szczęśliwie skończony pod marszałkowską jm. pana Floriana Zdychowskiego dyrekcją. Poglówne dwoje stanęło ad nova iuramenta, komisarzów destynowano, jm. pana starosty wschowskiego¹²¹⁶, jm. pana Zdychowskiego marszałka, poborców obrano czterech, jm. pana [Stanisława] Modlibowskiego cześnika wschowskiego, jm. pana [Pawła] Morawskiego, jm. pana [Konstantego] Marszewskiego, jm. pana [Jana] Dunina, także dwóch wyprawiono posłów, jm. pana [Mikołaja] Bardskiego, jm. pana [Wojciecha] Molskiego młodego do K.J.M. względem miasta Poznania, aby się z szelągą privato ausu [264] uzurpowanego (prout fertur) rachowali. A że miasto na to ma J.K.M. przywilej, podobno infectus rebus do domu powrócą, stało się to non omnium consensu, poradzić się nie mogło, gdyż philippicas by się nikt nie schronił propter populi murmur, bo dobrze w.m.m. panu wiadomo, jako jest popularne na miasta inveni, a woleliśmy przecie mieć in lucro podatki uchwalone. Ten się sejmik limitował ad 14 mai roku idącego, będziesz w.m.m. pan, jako rozumiem, miał plenioem od innych ichm. informationem, a ja tym kończę, żem j.w. w.m.m. pana życzliwym bratem i sługą uniżonym.

W Poznaniu, 4 decembris 1690.

J[oannes] K[orzbok] Łącki k[asztelan] kaliski m.p.

6. *Informacja o poparciu sejmiku w konflikcie z miastem Poznaniem w liście Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Jana III – Radlin, 9 grudnia 1690 r.*

Rp. AGAD, APP 12, s. 484 – oryginał.

Najjaśniejszy miłościwy Królu panie, a panie mój miłościwy.

Wiem dobrze, iż nie trzeba żadnego kompulsu ani instancyi Regio Animo W.K.M. w sprawach tych, które sitiunt iustitiam z łaski i decyzyjej W.K.M., gdy jednak woje-

¹²¹⁶ Hieronim Pomiński starosta wschowski.

wódtwa wielkopolskie oświadczają mi ten afekt, że instancją swoją przez umyślnych posłów assistunt mi do Majestatu W.K.M. w lezyjach nieżnośnych, które od pychy z głupstwem zmieszanej miasta Poznania jurysdykcja moja cierpi, nie godziło się inaczej, tylko ten afekt województw należyta przyjąć wdzięcznością. Przy tej zaś okazji rzucam pod stopy W.K.M. honor mój i stopnia mego powagę, w której jako in brachio regali dignitas Majestatu Królewskiego zamyka się, czekając pomyślnej sercu memu konsolacyi z łaski W.K.M. p.m.m., którego pańską całując szatę, jestem W.K.M. pana i dobrodzieja mego miłościwego najniższy sługa.

Piotr Opaliński w[ojewoda] ł[ęczycki], g[enerał] w[ojewództw] w[ielkopolskich]

W Radlinie, die 9 decembris 1690.

7. *Postulaty przedstawione Andrei Santacroce nuncjuszowi apostołskiemu w Rzeczypospolitej przez posłów sejmiku wysłanych do Jana III.*

Rp. AGAD, APP 47 t. 2, s. 280-282 – kopia: Informacja do jm. księdza nuncjusza ichm. panom posłom na sejmiku średzkiem 4 grudnia 1690 przez głosy zebrane verbaliter dana.

1. Jako samo laudum sonat, że województwa indolent, że gdy nas Rzym w tę wojnę tak ciężką wprowadził, nie znajduje R.P. in iuribus Maiestatis po dwóch kosztownych legacyjach nieboszczyka księcia podkanclerzego W.Ks.L.¹²¹⁷ i jm. ks. biskupa warmińskiego¹²¹⁸ i tak wielu inszych, mniejszych ullum respectum. Za czym województwa instant, aby tandem już in disputationem w Rzymie ius Maiestatis nie przychodziło.

2. Że województwa nasze venerantur in rebus fidei summa cum submissione Sedem Apostolicam, że dominium rzymski in conscientias przyznają, in statum zaś, negare go muszą.

3. Że gdy Respublica de tota christianitate meretur, ona sama w całym chrześcijaństwie najniebezpieczniejsza u Rzymu, in maiori idzie submissione, bo insze państwa in privilegiis suis i dysputować by Rzymowi nie pozwoliły, my zaś tak byli patientes a patientia nostra elusa. [281]

4. Aby książdz nuncjusz chciał to donieść Rzymowi, że tandem województwa nasze dalej postpositionem R.P. cierpieć nie mogą i już sobie sponderunt nie tylko że utrzymać, ale nikomu possessionem contra ius patronatus adire nie pozwolą. Co panom senatorom iniunctum ut manuteneant, jakoż już in hoc fundamento pan wojewoda poznański¹²¹⁹ ludziom swoim pójść do Przemętu kazał, aby bronić księdza katolickiego possessionem, któremu Rzym et contra nominationem regiam, et contra liberam electionem mnichów, opactwo contulit.

¹²¹⁷ Michał Kazimierz Radziwiłł podkanclerzy litewski, hetman polny litewski. ¹²¹⁸ Jan Stanisław Zbąski biskup warmiński. ¹²¹⁹ Rafał Leszczyński wojewoda poznański.

5. Że Rzym nie dysputował, tylko w tym ius patronatus, żeby Król konferował takim, którzyby habit przyjęli, dosyć się stało i w tym, kiedy terażniejszy nominatus przyjął habit libere obrany, a za tym wszystkim Rzym, jakoby R.P. na złość, komu in szemu contulit.

6. Wynieść jakie to będzie scandalum, kiedy się ów statut de annatis znowu na nogi postawi s. Dominus papa noluerit nos non dabimus.

7. Że za taką dyspozycją R.P. województwa nasze instabunt do całej R.P., aby tę wojnę skończyć [282] na żadne podatki, bez których wojna subsistere nie może, nie pozwolą.

8. Że się województwa ekskomunikacyjej żadnej obawieć nie będą, która rebus fidei, nie in materiis status szkodzić nie może.

9. Że jeżeli nas Rzym in rebus Maiestatis mieszać będzie, że nuncjusza a Sede Apostolica nie przyjmujemy, gdyż mamy arcybiskupa legatum natum.

10. Na ostatku finaliter deklarować, że jm. ks. nuncjusz na nic się nie spuszcza, bo już Maiestatis nie odstąpiemy i jedno scandalum drugie rodzić będzie, a jeszcze w państwie tym, gdzie haereses tolerantur.

8. *Informacja o problemach z ważnością mandatów komisarzy sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego na Trybunał Skarbowy Radomski z listów z Żółkwi – 18 stycznia 1691 r.*

Rp. *AP Toruń, II XIV 43, k. 29v – oryginał: Excerpt z listów z Żółkwi de data 18 ianuarii 1691.*

[...] Obranym komisarzom na sejmiku wielkopolskim, ponieważ zda się, że przeciwko prawu, bo nie na deputackim, ani relacyjnym, zachodzą kontradycyje we Lwowie, osobiłwie od jm. pana starosty bratyańskiego¹²²⁰. [...]

¹²²⁰ *Tomasz Działyński starosta bratyański, marszałek sejmu 1690 r.*

51. Sejmik z limity w Środzie, 14 maja 1691 r.

Sejmik zerwany.

1. Informacja o zbliżającym się sejmiku w liście Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Warszawa, 12 maja 1691 r.

Rp. APAN, *Teki Wolińskiego* 71, k. 46 – kopia z oryginału z Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, nr 4009, k. 37.

[...] Kiedy sejmik śrzedzki relationis Trybunału Skarbowego Lwowskiego w tych dniach imminet i non noster kuchmistrz koronny, starosta bydgoski i oberszter regimentu naszego¹²²¹, zbiega, przypominamy przez niego uprzejmości waszej zatrzymane stypendia dobrze zasłużonemu wojsku, ażeby o czym na terażniejszej kampaniej subsistere i dawne długi, o które na terażniejszej komisyyj exulim impetratur exolvere mogło. Uczynią uprzejmości wasze rem iustitiae plenam, gdy persvasione tua przywiedziesz województwa do satysfakcyyj i utracenia długu, który tym chorągwiom i regimentom z repartyccy u województw debetur. Co uberius tenże noster kuchmistrz koronny i inne commissa od nas sobie zleczone uprzejmości i wierności exponet.

52. Sejmik deputacki w Środzie, 10 września 1691 r.

Sejmik zerwany.

1. Brak deputatów z województw poznańskiego i kaliskiego w wykazie deputatów.

Rp. 1 AP Toruń, II XII 43, s. 191 – kopia.

Rp. 2 AGAD, APP 47.3, s. 294 – kopia.

¹²²¹ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny.

53. Sejmik ekstraordynaryjny za uniwersałem Jana III w Środzie, 12 marca 1692 r.

1. *Uniwiersał Jana III, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny województw poznańskiego i kaliskiego – Lwów, 10 lutego 1692 r.*¹²²²

Rp. *AP Poznań, Gr. Konin 73, k. 90-93v – oryginał; w grodzie konińskim oblatował Prow. Walenty Pomocka z Borzentowa w dniu 27 lutego 1692 r. [feria 4 post Dominicam Invocavit Quadragesimalem proxima a. D. 1692].*

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 5, s. 110-111 – miejsce wystawienia Lwów; Akta sejmiku podolskiego, s. 156-158 – inne miejsce wystawienia – Jazworów.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski etc.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, uprzejmie i wiernie nam miłym, przy zaleceniu łaski naszej królewskiej do wiadomości podajemy.

Pod ustawicznym i codziennym koło szczęśliwości państw od Pana Boga nam powierzonych staraniem, nie tylko same dni vigilans zabiera sollicitudo, ale częstokroć nocnych na spoczynek pozwolonych bezsenne oczy i otwarte powieki nie pozwalają momentów. I gdyby tylko na samej naszej czułości i pieczołowaniu ta moles pomyślnych ojczyzny obrotów kierować miała, powinna by być zawsze u tego kresu, z którego się pomyślna toczy fortuna, ale kiedy my wszystkimi siłami, zdrowia, substancyjej et quod carissimum est nie żałując, dźwigamy ratunek dobra pospolitego, a powszechna moc i siła walnych uchwał sejmowych albo się całe nie przykładają, [90v] albo nierychło, my vigiles w polu i w pokoju exercemus curas, a obrady publiczne sejmowym warunkiem deklarowane, sopor quidam et suavis occupat lethargus. My zelum erga publicas utilitates egerimus i ten nas niszczy, a nam Zoilus i niedobre niewinnych actus tłumaczenie respondet.

Muszą częstokroć publiczne zapędy nie tam ani na tym stawać, quo eundum erat, ale dokąd necessitas albo impossibilitas zawodzi. A to z łaski Najwyższego Pana rozdzielonym wojennym przeszłej kampaniej na trzy części aparatem, Dniestrem ku Budziakowi od Gór Siedmiogrodzkich in intima Wołoch i Multan, od granic ojczystych ku Kamieńcowi, propitiam odebraliśmy fortunam, bo krom spędzonych z pola Tata-rów, odebrana Soroka¹²²³, na Budziak takie frenum imposuit, że stamtąd może być zawsze głębiej dotykany nieprzyjaciół, niżeli nasze od niego kraje, bo i teraz już tej zimy

¹²²² W uniwersale omyłkowo wpisano błędny rok wystawienia 1693 zamiast 1692, data oblaty zapisana poprawnie na 1692 r. ¹²²³ Soroka – moldawska twierdza nad Dniestrem.

zgrupowawszy się od tamtego miejsca Kozacy, idąc do Kamieńca zaharę na ośmset [91], a z kupcami rachując na dziewięćset wozów z ulafą półtoroletnią zabrali, Tata-
rów i z Turkami kamienieckimi na kilka tysięcy rozgromili i na 140 żywcem wzięli.
Forteca także starożytna Niamc¹²²⁴ nazwana vi dobyta i osadzona, i przy niej poblizsze
miejsca opatrzone, zupełnemu krajowi wołoskiemu i multańskiemu dominium narodu
naszego inferunt, także Jassy na szczególnej ob respectum cerkwi już prawie ostatnich
w tamtym kraju będących dyskretyjy zostają.

Cóż po tym wszystkim, kiedy in ipso vado haerere trzeba, nabyć arduum et opero-
sum, nabytych nie masz czym konserwować, zostawionym prezydyjariuszom nie masz
czego dać, dla niewypłaconych uchwał sejmowych. Toż dopiero ad futurorum obraca-
jąc się provisionem stupet cura. Traktat pokoju, na który za granicą posła naszego już
na siódmy miesiąc trzymamy, niepewny. Wojna [91v] i gotowość wojska powinna być
pewna, a żołnierz i za przeszłe w borcu zostający, naszą tylko z własnej szkatuły popi-
sać się musiał wygodą i na przyszłe, nie asekurowany, wyjścia na kampanie modum
excusare może.

Z Rzymu innocentia jeszcze non revixerunt gratiae, artylerya, Kozacy i tak wiele
innych expens żadnego od R.P. nie mają nervum.

Wszystko to et mille alia uważawszy, jeszcze na kampaniej zostając, sejmu przysze-
go rationes przedsię bierzemy i wydawszy do panów rad naszych deliberatorias primis
diebus roku terażniejszego, nullo dato fatygom i zdrowiu respirio, życzyliśmy one-
mu impendi, ale że w responsach ad deliberatorias ledwie nie wszystkich unanimem
sensus odłożenia odebraliśmy, z wielu racyi, z największej tej, że more solito wycią-
gniętego sejmu podatki uchwalone nie mogłyby przychodzić in executionem, chyba
z nowego in septembre, a zatym z nich przyszłej kampaniej modicum subsidium, mu-
sieliśmy pójść za licznym [92] zdaniem i mocnymi refleksyjami. A tak gdy modis et
mediis exclusi, w tych tu krajach zostajemy, osoby tylko naszej obtentu et fama pań-
skiej przytomności jakikolwiek onym przeciwko inkursjom pogańskim zaszczyt przy-
nosząc, ten niepośledni zda się być sposób, aby gdy z wielu województw o sejmiku re-
kurs czynią, owszem, gdy sam Trybunał Skarbowy Radomski limitowawszy się ad 5 tam
mai, hoc unicum medium wydania sejmików nam proponit, ojcowsko wszystkie wraz
commonere województwa i ziemie, aby za odebraną z Trybunału Skarbowego relacją,
przyszłych uchwał sejmowych winną i należytą zasłużonemu rycerstwu według przyję-
tych repartycji zupełną satysfakcją, co już być miała dotąd, obmyślili.

I na koniec jako wszystkim województwom i ziemiom, tak poznańskiemu i kali-
skiemu województwom z osobliwej naszej providencyjy sejmik na dzień 12 miesiąca
marca w roku terażniejszym, na miejscu zwyczajnym we Śrzedzie naznaczyliśmy [92v]
i naznaczamy, nie tylko amore ku dobru pospolitemu, ale też conscientias obowiązując
do tej in publicum należytej i nieunikłej powinności, żeby sejmami przeszłemi pozwo-
lone podatki na zapłatę wojsku bez wszelkiej dalszej zwłoki obmyślili i one nie dając
okazyjy deputatom wojskowym omieszkania pory wojennej, bo przez to na mniej ty-
siąc koni wyborowego wojska na kampaniej ubywa, na miejsce prawem świeżym nazna-

¹²²⁴ *Târgu Neamț – miasto i twierdza w Mołdawii na zachód od Jassów.*

czone przez ur. poborców odsyłali z zupełnemi informacyjami, jeżeli i jak wiele zostały się województwa winne, ponieważ tak wiele chorągwi jest, które tym się tylko od usługi składają, że żadnych zasług nie biorą.

Uchodząc zatym mille pericula et discrimina rerum nie tylko od potęgi nieprzyjacielskiej, ale też od samej ligi wziąć się należy szczerą i prawdziwą synowską żarliwością, doskonałym i skutecznym afektem za te wszystkie śródki, którekolwiek practicar mogą do jak najskuteczniejszego i jako najzupełniejszego winnych ćwierci wypłacenia za [93] wielki to sobie pożytek poczytając, że się tym co się już miało oddać i co jest nieodbita, wojsko w polu wystawić może do szczęśliwych da Bóg operacyi wojennych i takich, którymiby mógł nieprzyjaciel adigi do sprawiedliwego pokoju.

Do czego gdy votis et desiderijs z całego serca contendimus zelo we wszystkich sprawach praeimus, intime synowskim tej ojczyzny sercem cogitandum exadvertendum zostawujemy, żeby niepotrzebnych i nie wiedzieć jakich ociętości serum non sequatur poenitere. Co niech wszechmocna dobroć Boska jak najdalej odwraca.

Ten tedy uniwersał nasz aby tym prędzej wszystkich doszedł wiadomości, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować i ogłosić rozkazaliśmy, a dla lepszej wiary przy pieczęci koronnej ręką się własną podpisujemy. Dan we Lwowie, dnia 10 miesiąca lutego r. P. 1692, panowania naszego 18 r.

Jan Król

Locus sigilli

Michał Denhoff starogardzki starosta, J.K.M. sekretarz m.p.

2. *Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 12 marca 1692 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 789, k. 33-35v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Warzyniec Chełmowski w imieniu marszałka sejmiku po 27 kwietnia 1692 r. [sub actu generali iudiciorum capitanealium castrensium Posnaniensium post Iubilatae 1692].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Wschowa 183, k. 72-74v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Konin 73, k. 95-97v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik do Środy pro die 12 mensis martii ex necessitate Reipublicae et in ordine do wypłacenia dawnych na blisko przeszłym sejmie postanowionych podatków, a dla zerwanych niektórych sejmików nie wypłaconych, przez J.K.M. p.n.m. nam złożony zgromadzeni zgodnie postanawiamy.

Iż jako to jest primae curae et sollicitudinis nostrae, wszystkie conatus et studia nasze in publicum impendere, mianowicie gdzie salus et integritas całej R.P. vertitur, tak na terażniejszym sejmiku ad vota Majestatu J.K.M. p.n.m. sese componendo, nie tylko

dobrze zasłużone rycerstwo należytemi ukontentować stipendiis, ale też domesticis rebus nostris, co premit statum nostrum prospicere, est voti nostri. Więc że uchwalone na przeszłym sejmiku naszym pogłówne jeszcze nam non reducit certi quanti notitiam, przeto uchwałę nowych podatków circa currentiam podatku czopowego i szelężnego iuxta praefixionem anterioris laudi do limitacyjnej sejmiku sobie reservamus. Który to sejmik pro die 16 aprilis anni currentis pod dyрекcją tegoż jm. pana marszałka autoritate praesentis conventis limitujemy.

A że przeciwko prawom dawnym i konstytucyjom de immunitatibus dóbr ziemskich opisanym i owszem, per contemptum prawa pospolitego tak wiele chorągwi in viscera Regni weszło, i do województw naszych cum summa oppressione dóbr naszych ziemskich, noclegi odprawując, poboczne chleby biorąc, podwody, stacje pieniężne, fanty i prowianty z ubogich ludzi [33v] wyciągając, prostym traktem na konsystencji nie idąc, owszem, kołem krążąc, na pół mile, abo namniej na milę ode wsi do wsi chodząc, dobra nasze szlacheckie wniwecz obrócili i obracają, nie słuchając uniwersałów j.o. jm. pana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego¹²²⁵, a graviorem licentiam destynują się. Przeto cogente ipsa necessitate in fundamento prawa, które dosyć rigoroze pro securitate et immunitate dóbr ziemskich napisane jest, a subveniendo dalszej konserwacji dóbr i ubogich ludzi naszych brać nam się przyjdzie ad resolutionem lege concessam, na takową ichm. panów wojskowych licentiam et oppressionem, in quantum w responsie jm. pana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego nie odbierzemy solida remedia et consolationem. I dlatego porządek securitatis internae do przyszłego ex limitatione odkładamy sejmiku i legacją do J.K.M. p.n.m. cum solenni querella, o tak wielkie bezprawia i convulsiones legum cardinalium, reservamus. Których opresyi, szkody i krzywd przez panów żołnierzy tak w dobrach duchownych, królewskich, jako i ziemskich, że konotacje i registra na sejmik przyszły limitationis ad combinationes praetensionum comportere będziemy powinni, fraterne przyrzekamy sobie. Inquantumby zaś na sejmiku być nie przyszło komu z ichm. panów braci, tedy przez sług, albo podstarościch swoich konotacje szkód z podpisem ręki pańskiej na tenże sejmik przysłać mają. W czym propter notitiam ichm. panów braci teraz tu nieprzytomnych [34] jm. pan marszałek koła naszego uniwersałami swemi awizować i informować będzie, per cursoriam uniwersały swoje ordynowawszy do miast grodowych.

A ponieważ ob iacturam przeszłego sejmiku nie przyszło województwom naszym od ichm. panów komisarzów naszych na Komisję Lwowską obranych¹²²⁶ żadnej mieć relacyjnej, której i teraz absentia z ichm. jednego, przy którym documenta actorum Komisji Lwowskiej zostają, mieć nie możemy, przez co województwa nasze informować się nie mogą, przeto ichm. panom komisarzom przeszłym, na komisji lwowskiej przeszłej skarbowej będącym iniungimus, aby na przyszłym sejmiku ex limitatione przypadającym, do uczynienia relacyjnej compareant. In casu zaś niemożności jakiej obom ichm. panom być na przyszłym da Bóg sejmiku, jeden z ichm., non referendo se ad alterum, uczynić nam relacyjną powinien będzie.

¹²²⁵ Stanisław Jana Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny. ¹²²⁶ Hieronim Poniński starosta wschowski (to on był prawdopodobnie nieobecny na sejmiku) i Florian Zdzychowski.

Na Trybunał zaś Radomski iuxta mentem konstytucyjy przeszłego sejmku, że nam nie przyszło ob iacturam także sejmiku wyprawić ichm. panów komisarzów, który Trybunał, że też ex rationibus et necessitatibus publicum bonum permoventibus in protractionem poszedł, tedy publico wygadząc województw naszych commodo, na pomieniony Trybunał Radomski uprosiliśmy za komisarzów ichm., jm. pana Mikołaja z Wrześni Bardskiego marszałka koła naszego i jm. pana Floriana Zdychowskiego, którym ichm., to jest każdemu z nich po 2 tys. zł u ichm. panów poborców województw naszych naznaczamy.

A że miasto Wschowa illicite praesumpsit sobie wybierać akcyzę od zbóż, wołów et a victualibus, pro privatum [34v] accumulatur commodo, za co punibilis być powinno, i to wszystko do skarbu oddać, co przeciwko prawu indebite extorsit. Jednak instancyjy ichm. panów braci na terażniejszym sejmiku to, co wybrali, darowawszy, miastu temu serio imponimus, aby takowej egzakcyjy ab hinc poniechali i wszelkich non opprimant ludzi. Więc że pomieniona Wschowa ciężkość sobie in contributione czopowego i szelężnego województw naszym wywiodła, że sumy, którą do skarbu naszego wносиła, wedle zgody i kontraktu wnosić jej protunc niepodobna, a certum quantum deklaruje, to jest 12 tys. na rok wnosić, tedy już nie większą sumę wnieść tenebitur, tylko 12 tys., a to za rok przeszły a 1 iulii 1690 poczynający się, a kończący się ultima iunii 1691, toż beneficium tylko i na ten rok służyć im ma, to jest ad ultimam decembris anni praesentis 1692, cum ea obligatione, że kościół farski kończyć jak najprędzej powinni.

Że zaś zachodzi kwerymonia wielu ichm. panów braci, iż po miastach, miasteczkach tak w miarach wszelkich, jako i postawach sukiennych, i samym gatunku sukna i innych rzeczach fałsze się wielkie pokazują, iż ichm. panów podwojewodów taksy służyć penitus nie chcą, et pro libitu, cum gravi oppressione ludzi wszelkich wszystko czynią i sukna przeciwko prawu nie stemplują, tedy imponimus to miastom wszelkim, aby wedle prawa i samej sprawiedliwości, słuszności, jurysdykcyjy ichm. panów podwojewodów byli posłuszni, gdyż in casu dalszych fałszów i wielkiej obviando niesprawiedliwości, reasumujemy huc in parte wszelkie lauda. J.w. ichm. [35] panów wojewodów upraszamy, aby pro munere suo ordini bono prospicere chcieli. A ponieważ donoszą nam tę informacją ichm. panowie poborcy województw naszych, że tak wiele wsi i dzierżaw in retentis jest, które należytego podatku do skarbu województw naszych wnosić nie chcą i nie wnoszą, tedy przywołując te rzeczy ad ordinem bonum, uważając do tego iustitiam et aequalitatem, abyśmy in universum zarówno pociągali, imponimus ichm. panom poborcom naszym, aby retenta takie bez wszelkiej ochrony i dyskretyjy quantocius vindicent, praevis super refragariis adminiculo j.w. jm. pana generała naszego.

A że constituit województw naszym, że podczas zawarcia grodów interveniente obitu śp. jm. pana generała¹²²⁷, deklaracyja Komisyjy Skarbowej Poznańskiej zasła była, aby panowie regenci juramenta na pogłówne przyjmowali, tedy praesenti laudo cavemus, że ichm. panom poborcom wychodzić niemi będzie należało, ponieważ

¹²²⁷ Piotr Opaliński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski.

ex decisione nostra suum robur mieć powinny, eo adiecto, które wsie po powiatach juramentów jeszcze nie uczyniły, aby circa apertionem grodów przez panów regentów juramenta przyjmowane były, lub na Komisyjnej Skarbowej.

Miasto Bledzew, ponieważ czopowego podatku i szelężnego według zgody i kontraktu wносить nie może do skarbu województw naszych, tedy autoritate praesentis conventus pozwala mu się beneficium poprzysiężenia realitatis czopowego i szelężnego, aby wedle przysięgi toż do skarbu wносило. A to się ściągać ma ratione maiorum domuum w tymże Bledzewie, ponieważ wywodzi się, że ich tam nie masz i libertatem mają odprzysiężenia.

Miasto zaś Kostrzyn z wioskami panien zakonnych gnieźnieńskich¹²²⁸, że dawnymi konstytucjami [35v] et privilegiis od wszelkich agrawacyi żołnierskich i innych ciężarów zasłaniać się zwykło, tedy autoritate praesentis conventus circa iura et privilegia ich reassumendo anteriora eo nomine lauda, mieć chcemy.

Toż beneficium pannom zakonnym śrzeskim¹²²⁹ służyć ma, że od podatków i kontrybucyi wszelkich z wioską ich Lubiatowem¹²³⁰ wolne być powinny. A że tu ad respectum koła naszego brat i obywatel województw naszych jm. pan Wyganowski towarzysz chorągwi pancernej jm. pana podkomorzego lwowskiego¹²³¹, w niewoli kilka lat zostający i teraz świeżo wyszedłszy, recurrit, tedy pensando straty et iacturam jego dwiema tysiącami jm. kontentujemy i jm. panu marszałkowi naszemu imponimus, aby na tysiąc zł do jm. pana cześnika wschowskiego¹²³², poborcy powiatów kościańskiego i wschowskiego asygnacją wydał, drugą na drugi tysiąc do ichm. panów dziedziców i posesorów Raszkowa, na którym suma dla więźniów ordynowana haeret.

Którą to naszą uchwałę zgodnie postanowiwszy, jm. panu marszałkowi koła naszego do grodów tak tych, które są ad praesens otwarte, jako i do zawartych, których otwarcia prędką nadzieja, podać zleciliśmy. Działo się we Śrzedzie, dnia 12 miesiąca marca r. P. 1692.

Mikołaj Kazimierz z Wrześni Bardski, marszałek koła rycerskiego sejmku śrzedzkiego m.p.

¹²²⁸ Kostrzyn i okoliczne wsie Strumiany, Siedlec i Włodkowo nadane były klasztorowi klarysek w Gnieźnie. ¹²²⁹ Zakon klarysek w Śremie. ¹²³⁰ Wioska Lubiatowo zwolniona od stacji na mocy konstytucji sejmu 1667 r., „Uwolnienie panien zakonnych klasztoru śrzeskiego od stanowisk i przechodów żołnierskich” (Vol. const., t. 4, vol. 2, s. 303). ¹²³¹ Aleksander Stefan Chodorowski podkomorzy lwowski. ¹²³² Stanisław Modlibowski cześnik wschowski.

3. *Uniwersał Mikołaja Bardskiego marszałka sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego – Pietrzykowo, 17 marca 1692 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Poznań 789, k. 44a – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował woźny Hon. Stanisław Styński w imieniu marszałka sejmiku.

Mikołaj Kazimierz z Wrześni Bardski, marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, mianowicie ichm. panom braci, m.m. panom, którym nie przyszło na sejmik terażniejszy blisko przeszły pro die 12 martii do Śrrody zjachać, przy powolności mojej braterskiej do wiadomości donoszę.

Iż jako to było primum obiectum koła całego saluti publicae et in tanti R.P. prospicere, tak niemniej et securitati województw naszych consiliis subvenire, mianowicie tali in passu, kiedy nullo legum auxilio, owszem, przeciwko prawu et per contemptum onegoż immunitas dóbr naszych ziemskich ad summam przychodzi od ichm. panów wojskowych iacturam, przez przechody i wszelkie inne agrawacyje, więc consulendo koło całe integritati województw swych, lubo przed się różne wzięło noclegi, chleby poboczne i inne egzakcyje nie szły, decyzyja takowa koła całego stanęła, przyrzekłszy sobie fraterne, iż ktokolwiek się być baczy iniuriatus et oppressus, i jakiegokolwiek damna poniósł w dobrach swoich, aby każdy z ichm. panów braci konskrypcyją szkód swych na przyszły przywiózł sejmik do Śrrody, to jest pro die 16 aprilis. Komu zaś z ichm. panów na sejmiku być nie przyszło, tedy przez podstarościch, albo sług swoich konotacyją damnorum z podpisem rąk swoich, abyście w.m.m. panowie przysyłali informuję.

Ex mente całego koła w.m.m. panom i braci doniółszy, dla lepszej pewności ręką moją własną ten uniwersał przy pieczęci podpisuję. Dan w Pietrzykowie¹²³³, die 17 martii a. 1692.

Mikołaj Kazimierz z Wrześni Bardski marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego m.p.

¹²³³ *Pietrzykowo, wieś królewska w pow. pyzdrskim i woj. kaliskim.*

54. Sejmik z limity w Środzie, 16 kwietnia 1692 r.

1. *Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity –
Środa, 16 kwietnia 1692 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 789, k. 39-42 – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 304, k. 2-4v – oblata; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 183, k. 81-83 – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Konin 73, k. 99-102v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, którzyśmy się wedle uchwały naszej na blisko przeszłym sejmiku die 12 mensis martii anni praesentis, przez uniwersały J.K.M. p.n.m. nam złożonym, na sejmik terażniejszy limitationis pro die 16 aprilis sobie umówiony zgromadzili, zakładając tego fundamentum, co ad salutem et conservationem publicam należy, zgodnie postanawiamy.

Ponieważ to najpierwsze rad naszych terażniejszych chcieliśmy mieć obiectum, internam województw naszych wziąć przed się securitatem, za takową zwłaszcza ichm. panów wojskowych egzorbitancją, i ubogich ludzi opresyją i jakośmy solatii nostri to praecipuum założyli byli fundamentum, wprzód takowe ichm. panów wojskowych donieść casus j.o. jm. panu kaszelanowi krakowskiemu, hetmanowi wielkiemu koronnemu¹²³⁴, a potem pożądane od jm. odnieść remedium et consolationem.

Więc że nam sufficientior do ukontentowania naszego, a zatym ad vindicationem poczynionych krzywd być nie mogła od jm. pana krakowskiego deklaracja, zwłaszcza, kiedy takowe ausus ichm. panów wojskowych nie tylko puniendos fore deklarował, ale też wszelkich damnorum et iniuriarum przez sąd swój hetmański refusionem przyobiecał, i ad vindicationem ich przez ichm. panów deputowanych plenipotentów u koła naszego sposób podał, przeto do windykacyjej wszelkich damnorum et iniuriarum, którekolwiek ichm. panowie wojskowi tak na konsystencyjach terażniejszych w dobrach J.K.M. i duchownych poczynili, pozwoliwszy sobie większych egzakcyyej nad ustawę jm. pana hetmana do 50 zł redukowaną, za którymi ultimus interitus ubogich ludzi et impossibilitas dalszych płacenia hibern subsequi musi, jako też na stanowiskach i z stanowisk już idąc, w dobrach naszych ziemskich, przeciwko wszelkim prawom stawając, noclegi odprowadzając, stacyję pieniężną za noclegi wybierając, fanty, chleby poboczne, podwody cum summa oppressione ubogich ludzi wyciągając, i wszelkich in genere krzywd, szkód i najazdów domów szlacheckich, przez niektóre chorągwie, uprosiliśmy za deputatów i plenipotentów jm. pana Mścisława Zaleskiego podczaszego brzeskiego kujawskiego z poznańskiego województwa, [39v] z kaliskiego zaś jm. pana Wojciecha Prusaka cześnika łatyczowskiego. Którym praesenti laudo zupełną dajemy plenipotencyją do tejsze windykacyjej krzywd i szkód wszelkich i to ichm. imponimus, aby do obozu za zgromadzeniem całego wojska i przytomnością j.o. jm. pana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego zjachawszy, quod iuris forma

¹²³⁴ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny.

dictabit, sprawili się, nie wdawając się w żadną prywatną, a penitus w jakie zgody, na sam sąd hetmański non obstantibus iniuriatorum attestationibus zdali się in toto i nam decreta sądu hetmańskiego wszystkie na sejmik, gdy tego kadencyja przypadnie, z aresztami na zasługi przywieźli, a tych dekretów ulteriore dispositionem w kole naszym sobie zachowujemy.

Więc aby ad promovendam causam ichm. panowie deputowani plenipotenci documentis non careant, tedy praesenti laudo to negotium tak disponimus, iż wszelkie krzywdy i szkody, i qualitercunque poczynione ekstorsje ichm. panowie possessores dóbr J.K.M., duchownych i ziemskich przez podstarościch lub administratorów szlachtę, z miast zaś przez burmistrzów jak najdoskonalej spisane, do grodów propriis districtis albo gdzie komu facilius accedet occasio, podać, one poprzysiąc tenebuntur. Od której to tylko przysięgi ichm. panowie regenci nad groszy 10 brać nie będą, a takową zaś wszystkie per extractum wyjąwszy juramenta iniuriatorum dóbr w poznańskim województwie poczynionych do Poznania, z dóbr zaś w kaliskim województwie temiż krzywdami obciążonych do Kalisza, każdy iniuriatus pro die 1ma iunii, aby pewniejsze ichm. panowie deputowani plenipotenci ad convincendam ichm. panów wojskowych licentiam, documenta mieli, odwiedzić i w Poznaniu jm. panu regentowi poznańskiemu, w Kaliszu kaliskiemu do rąk oddawać każdy ex iniuriatis będzie powinien.

Inquantumby zaś po uczynionych juramentach przechody do jakich agrawacyi i opresyi ubogich ludzi ichm. panowie wojskowi licentowali się, tedy takowych krzywd juramenta simili methodo uczynić każdemu ex iniuriatis będzie wolno i one oddać [40] ichm. panom plenipotentom. Więc aby ichm. panowie deputowani plenipotenci nasi circa promovendam causam animosiores byli, in vim salarii ichm. po 4 tys. zł u ichm. panów poborców naszych naznaczamy. Na co jm. panu marszałkowi asygnacyje wydać zleciliśmy.

A że prawo, które in vim securitatis praefert i okazywaniu in executionem nie przychodzi, tedy praesenti laudo to cavemus, aby j.w. ichm. panowie kasztelani toż prawo, quorum muneris est, ad executionem przywieśli.

Więc żeśmy na blisko przeszłym sejmiku naszym uchwałę podatków do terażniejszego odłożyli byli sejmiku, przeto aby dobrze zasłużone rycerstwo w nadziei swojej nie osychało, pogłównego dwoje według najpośledniejszych juramentów i z onych wydanych kwitów, luźnych ludzi z czeladzią plebańską i pod protekcyą księży zostających nie zapominając, iuxta mentem anterioris laudi per omnia uchwalamy. Którego wydania do rąk ichm. panów poborców terażniejszych, których praesenti laudo aprobujemy, czas primis diebus septembris anni praesentis naznaczamy, sub poenis contra retentores tam lege publica, quam anterioribus laudis sancitis et descriptis.

A że miasta niektóre iuxta classes et instructuarium anni 1673 pogłównego blisko przeszłego wydawać zbraniały się, więc resolvendo easdem classes imponimus ichm. panom poborcom naszym, aby z miasta Poznania, które jest primae classis, z miasta zaś Kalisza, Wschowy i Kościana, które są secundae classis, pogłównie to przyszłe iuxta praemissum instructuarium wybierali. Więc że miasta niektóre, osobliwie najgłówniejsze beneficio laudi anterioris zaślaniając się, w którym od pogłównego tych, którzy na myto nie służą, jako to chłopców i średniaków, tylko na szaty et respectu białej płci,

które na szczupłym przestają mycie, uwolniono było, przeto resolvendo ambiguitatem w tym punkcie anterioris laudi deklarujemy, aby w miastach wszelkich kupcykowie, rzemieślniczowie, cieślowie i wszystkie osoby, które osobliwym daleko contentantur mytem, co się i do białej płci w miastach rozumieć ma, terazniejsze podatki praeviis przez miasta iuramentis oddawały. W czym seriam ichm. panom poborcom około tego zlecamy animadversionem.

Toż onus płacenia podatków [40v] ściągać się ma na tych, jako to sołtysów, młynarzów w dobrach J.K.M., którzy privilegiis regiis gaudent, a libertacyjami się zasłaniają, aby ichm. panowie poborcy iuxta instructuarium toż pogłówne od tych praeviis attestationibus ichm. panów posesorów, gdzie by tylko uchraniających się baczyl, wybierali et reducant ad tariffam.

Żydzi zaś wszyscy in universum ponieważ do zarówno pogłównego non stringuntur, do podatków zaś lege publica namówionych compelluntur, więc na nich dziesięcioro podymnego iuxta anteriora lauda et iuramenta i anno 1671 praestita imponimus.

Na które to podatki asygnacyi żadnych ichm. panowie komisarze nasi wydawać nie będą powinni, owszem, ordinationem asygnacyi do przyszłego sobie rezerwujemy sejmiku.

A że nam evidenter constat, iż dawni ichm. panowie poborcy jeszcze zupełnych nie uczynili rachunków, tedy nie wdawając się in rationes ichm., dlaczego differre rachunki mieli, serio ichm. imponimus, aby na przyszłą komisją naszą skarbową stanęli, rachunki jak najdoskonalsze uczynili, w czym i ichm. panów sukcesorów po zmarłych ichm. panach poborcach obstringimus, aby omnem rationem retentorum uczynili na tejsze komisyej naszej skarbowej, sub amissione beneficii do dalszych rachunków et solutione de suo.

A jakośmy nie tylko eo fine ichm. panów komisarzów na Trybunał Radomski¹²³⁵ blisko przypadający uprosili, aby co ad commodum R.P. i województw naszych regulatur, in intervenientiis wojska z R.P., efficacissime sprawili się, tak nie mniej tą i niepośledniejszą intencją uważając obligationem wojska R.P. Majestatowi J.K.M. p.n.m. w oddaniu ćwierci ze skarbu J.K.M. wojsku wypłaconej, co się prawem warowym obowiązało, że nadzieja płacy po województwach upadła, i oddanie tej ćwierci do skarbu J.K.M. asekurowało i że też chorągwie do repartycey [41] województw naszych ordynowane też uwiodła nadzieja tego wypłacenia skarbowi J.K.M. ćwierci z zasług i województw naszych pretendowanych, na które lubo uchwała podatków stanęła, że jednak tak prędko ob egestatem populi wydane być nie mogą, przeto osobliwą koła naszego wywodząc intencją, a do tego uważając iustitiām w zapłaceniu tej ćwierci, et gratitudinem Majestatowi J.K.M. należycie wyświadcając, zlecamy ichm. panom komisarzom naszym, aby evincendo chorągwie do województw naszych należące, fide nostra publica asekurowali się w Trybunale Radomskim, że tę ćwierć należytą skarbowi J.K.M. województwa nasze jak najprędzej wypłacać będą powinni, a in firmiorem fidem, aby asygnacje do województw naszych na tęż ćwierć chorągwiom do repartycey naszej należącym wydali, iniungimus ichm. panom komisarzom. Których i w tym

¹²³⁵ *Mikołaj z Wrześni Bardski i Florian Zdzychowski.*

obligamus, aby o repartycją generalną na tymże Trybunale Radomskim domówili się i tę do województw naszych przywieźli.

A że nas dochodzi, iż niektórzy ichm. contra praescriptum, et in convulsionem legum de evocatione extra forum competens sancitarum in oppressionem niektórych ichm. ex concivibus nostris, szlachtę bene possessionatos, żadnej koneksyje z skarbem R.P., ani z służbą wojenną nie mających, na Komisję Radomską evocatorie, jeszcze nad to ojców za synów pociągają, tedy obviando huic importunitati, która jest prawu popolitemu obnoxia, zlecamy ichm. panom komisarzom na też Komisję Radomską od nas uproszonym, i onych fraterne obligamus, aby circa conservationem praw ojczy-
stych na tamtym miejscu, ne convellantur w osobach privatorum braci naszych serio se opponant.

A jakośmy na przeszłym sejmiku relacją ichm. panów komisarzów na Trybunał Lwowski¹²³⁶ ordynowanych do terażniejszego odłożyli byli sejmiku, którą że sufficienter ichm. uczynili, pensando tedy singulari gratitudine z afektów naszych wszelkie erogationes zdrowia i fortun ichm. dla [41v] usługi województw po 2 tys. zł u ichm. panów poborców naszych naznaczamy, na które asygnacje jm. panu marszałkowi naszemu wydać zlecamy.

Więc że propter informationem każdego z nas repartycja i likwidacja wojska, jaka na Trybunale Lwowskim stanęła i co in emolumentum R.P. cessit, są rzeczy potrzebne, tedy aby wszystkie documenta ichm. panowie komisarze do grodów podali, obligamus ichm.

A ponieważ przez niektórych ichm. panów braci i obywatelów powiatu nakielskiego¹²³⁷ uczyniona w grodzie nakielskim przeciwko sejmikowi skończonemu pod dykcją jm. pana Floriana Zdychowskiego protestacja, tedy accedente concessu samychże ichm. panów protestantów tę protestacją anihilujemy. Podatki zaś, które na tymże sejmiku były uchwalone, aprobujemy i aby one ichm. panowie poborcy vindicent, in-
iungimus.

Lauda wszystkie ratione składów, aby ad executionem przyszły, in toto reasumujemy, co ut sortiatur effectum upraszamy j.w. jm. pana wojewody łęczyckiego, generała naszego wielkopolskiego¹²³⁸ i w. ichm. panów wschowskiego¹²³⁹, waleckiego¹²⁴⁰, nakielskiego¹²⁴¹ i innych pogranicznych starostów, aby też lauda ad executionem przywieśli.

Mając przy tym respekt na ichm. oo. jezuitów poznańskich, u których cara pignora nasze educantur, wioski ichm., to jest Dąbrowa¹²⁴², Kaleje¹²⁴³, Luciny¹²⁴⁴, Miechlin z młynem Kotowskim¹²⁴⁵ od podatków laudo praesenti uchwalonych uwalniamy.

A że ichm. panów deputatów wojskowych do repartycji województw naszych należących po zasługi widziemy praesentes, aby sobie nie przykrzyli, nim one odbiorą,

¹²³⁶ Hieronim Poniński starosta wschowski i Florian Zdychowski. ¹²³⁷ Księgi grodzkiej nakielskiej z 1692 r. brak. ¹²³⁸ Rafał Leszczyński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹²³⁹ Władysław Poniński starosta wschowski. ¹²⁴⁰ Adam Antoni Opaliński starosta walecki. ¹²⁴¹ Marcin Franciszek Smogulecki starosta nakielski. ¹²⁴² Dąbrowa, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim. ¹²⁴³ Kaleje, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim. ¹²⁴⁴ Luciny, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim. ¹²⁴⁵ Koto-
wo, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim – zapewne w niej młyn.

traktamentu ichm., którzy są praesentes, aby się między sobą na osoby podzielili, 4 tys. [42] zł u ichm. panów poborców naznaczamy.

Jm. panu Wilkowskiemu obywatelowi województw naszych, który świeżo z niewoli wyszedł, zł tysiąc także naznaczamy. Na co asygnacje jm. panu marszałkowi wydać zlecamy.

A gdy już ad conclusionem obrad naszych na teraźniejszym sejmiku postanowionych przystępujemy, uważając necessitates publicas województw tutejszych, dlatego sejmiku tego limitacją potrzebną być baczemy. Przeto autoritate praesentis conventus sejmik ten nazajutrz po deputackim blisko przypadającym, pod dyрекcją tegoż jm. pana marszałka limitujemy. Którą to uchwałę naszą zgodnie postanowiwszy, jm. panu marszałkowi koła naszego do grodów podać i ichm. panom regentom publikacją punktu in laudo ratione iniuriarum opisanego zalecić zleciliśmy. Działo się we Śrzedzie, dnia 16 miesiąca kwietnia r. P. 1692.

Mikołaj Kazimierz z Wrześni Bardski marszałek koła rycerskiego sejmiku średzkiego województw wielkopolskich m.p.

55. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1692 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 226-227.

1. Informacja o wyborze deputatów z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego w wiadomościach z Warszawy, 24 września 1692 r.

Rp. Bibl. Nar., rkp. 6900, k. 17 – kopia.

[...] Sejmik wielkopolski stanął, deputatami z poznańskiego – starosta wschowski¹²⁴⁶ i [Maciej] Radomicki kasztelanik kaliski. Z kaliskiego [Wojciech] Molski i Adam Koźmiński. [...]

¹²⁴⁶ Władysław Poniński starosta wschowski.

56. Sejmik z limity w Środzie, 16 września 1692 r.

Brak informacji o tym sejmiku – prawdopodobnie zerwany.

57. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 19 listopada 1692 r.

Sejmik zerwany.

1. *Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw
poznańskiego i kaliskiego – Pomorzany, 3 października 1692 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 791, k. 190 – oryginał; do grodu poznańskiego podał woźny Hon. Stanisław Gorkowski w dniu 31 października 1692 r. [in vigilia festi Omnium Sanctorum a. 1692].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kościan 126, k. 241 – oryginał.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 5, s. 116-117; Akta sejmiku podolskiego, s. 160-161.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie jednak najprzewielebniejszemu, wielebnemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Najprzewielebniejszy, wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Ledwie to już nie w powszechną w tej ojczyźnie summa onej infelicitate poszło zaraz meliora probare, deteriora sequi, wszyscy jednym i bardzo prawdziwym zgadzają się rozumieniem, że z nieżywej i zagrzebionej in longum uchwał sejmowych egzekucyjnej niepewność podatków. Z niepewności onych defekt płacy żołnierzowi, z defektu niewczesne i niedociągające swego komputu wojsko, a stąd publicznych intencji nie taki jaki powinien, ale jaki być może idzie skutek, a częstokroć ciężki i nieuchronny zawód z nienagrodzoną nigdy w podatkach i w sławie imienia polskiego occupat prae-meditatos fines.

W oczach naszych jawne tego wszystkiego z tak wielu terażniejszych kampanii dowody, jak wiele razy bowiem dorznięłyby szable polskie, tam, gdzie sławie onych metas u samego Dunaju odnowić należało, jako jużby dawno infida zawsze seu pacis, seu belli temporibus bilogrodzkich, nahajskich na Budziaku ord vicinia mogła być wyrugowana i zepchnięta z swoich coraz to większych, a nam niebezpieczniejszych kolonii, gdyby dosyć intencyjom i prawdziwie orlim lotom, czyli dobrowolna, czyli ex fato mora sejmowej woli nie podcinała skrzydeł, successus publicos o ziemię rzucając quam utile publicum. A przecie gdy to wszyscy uznają, widzą i sądzą, że non sunt prawa indirecta, nie tylko nemo succurrit, ale już in autoritate habetur uchwał sejmowych confusio, o nas się tylko wszystko to opierać musi, albo żalem i frasunkiem, że itur non quo eundum est, abo ustawicznym ze szkatuły naszej zastępowaniem defektów ultro et contra sancita comitialia namnożonych. Daj Boże, aby się kiedykolwiek w tym R.P. postrzec mogła, przynamniej propriis malis choć sero sapere chciała, a na następujących terażniejszych tak przedsejmowych, jako i sejmowych obradach vestigiis et nominis wielkich i sławnych przodków swoich nic droższego i zacniejszego nad dobro popolite nie estymowała.

Tej tedy pełni nadzieje, prawdziwym i ojcowskim naszym staraniem res domi sartas tectasque foris z łaski Najwyższego Pana odebranemi i osadzonemi fortecami wołoskimi auctas, oddajemy w ręce publici consilii, sejmiki przedsejmowe składając. Jakoż terażniejszym uniwersałem naszym uprzejmościom i wiernościom waszym na miejscu zwyczajnym ^awe Śrzedzie^a sejmik na dzień ^a19^a miesiąca ^alistopada^a, a generał wielkopolski w Kole wedle dawnych zwyczajów na dzień ^a12^a miesiąca ^agrudnia^a w roku terażniejszym składamy, usilnie et intimis desideriiis zalecając, abyście się uprzejmości i wierności wasze ad contenta wydanej instrukcyje reflektując, i same tylko przedsiębiorac racje dobra popolitego, na przyszły da Bóg sejm w Grodnie podług swego prawa na dzień ^a31^a miesiąca ^agrudnia^a roku ^aterażniejszego^a przypadający tak amore publici boni przecież stawali, jakoby ani Bogu, ani ludziom, ani posteritati rachunku dawać de male gestis Reipublici muniis. W czym gdy przezorność uprzejmości i wierności waszych serio pracować będzie, my szczęśliwych et ex voto ojczyzny jako spodziewamy się, tak życzymy sukcesów.

A ten nasz uniwersał, aby tym niechybniej wszystkich dojść mógł wiadomości, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zlecamy. Na co dla lepszej wiary ręką własną podpisawszy się, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan ^aw Pomorzanach^a, dnia ^a3^a miesiąca ^apaździernika^a r. P. 1692, panowania naszego 18 r.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka referendarz i regent koronny m.p.

^{a-a} tekst wpisany innym atramentem

2. *List Jana III do urzędników na sejmiki – Pomorzany, 3 października 1692 r.*

Rp. 1 Bibl. Nar., rkp. 6639, k. 345-345v – oryginał adresowany do Krzysztofa Dobińskiego łowczego gostyńskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, AR III, rkp. 17, s. 60-61 – oryginał adresowany do Piotra Przebendowskiego sędziego ziemskiego łębskiego.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Ur., wiernie nam miły. Kiedy z łaski Najwyższego Pana rady i sprawy ojczyste demere et instituto suo zabierają się na sejmiki terazniejsze i sejm przyszły, sercu naszemu ojcowskiemu in praesens sufficit to jedyne ukontentowanie, że się prezentuje dobro popolite z przyczynieniem kraju nieprzyjacielskiego, żeby się zaś in futurum ex malis praeteritis nie było czym alterować, rzecz niepodobna, jako to sam wierność twoja uznasz, gdy dasz wolną a veteris quae publica interpellant ucho instrukcyje naszej. Ratować się w tym wszytkiem niepodobna inaczej, tylko chcieć samym maxima est pars sanitatis velle sanari. Dopomoże do tego wierności twojej plurimum pollens activitas, gdy się szczerze na terazniejszym przyłożysz sejmiku, jakoby publiczne interesa bez skazy i naruszenia przed wszytkimi innemi curare, w tym się postrzegłszy co palam publicam rem gubi, zapominając uchwał sejmowych inter privatas stimulationes. Co usilnie teneritudini wierności twojej zaleciwszy, dobrego onemu od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Pomorzanach, die 3 oktobra r. P. 1692, panowania naszego 19.

Jan Król

Locus sigilli

3. *Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Pomorzany, 3 października 1692 r.*

Rp. 1 AGAD, APP 133, s. 438-445 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Gdańsk, 300 29 194, k. 245-246; **Rp. 3** AGAD, Zbiór Branickich z Sucheja, 8/13, s. 336-339; **Rp. 4** BUW, rkp. 113, k. 87-89; **Rp. 5** LNNBU, rkp. 238, s. 81-98; **Rp. 6** LNNBU, rkp. 261, s. 113-116 – kopia z egzemplarza do województwa ruskiego; **Rp. 7** LNNBU, rkp. 438, k. 46v-50 – kopia z egzemplarza do województwa ruskiego.

Instrukcja J.K.M. p.n.m. na sejmik przedsejmowy N. sejmu grodzieńskiego sześćniedzielnego ur. N. posłowi dana z kancelaryje koronnej w Pomorzanach die 3 octobris 1692.

Nie może J.K.M. p.n.m., tylko a capite instrukcyje swojej zacząć i zalecić immortales gratias temu, in cuius manu sunt omnium iura regnorum, że kiedy publica cura

nieszczęśliwością jakąś, tak już tempieć i zarzucać się poczęła, iż namniejszemu prawie ustępować musi interesowi. Sam Bóg opuszczone publiczne sprawy dźwiga i najwięcej w ojczyźnie naszej czyniąc cudów, ten najosobliwszy sprawuje, że najmniej myślących o sobie wszechmocną swoją okrywa providencją.

Wspomnieć jeno sejm przeszły, ba, i wiele innych, jako półrocza dociągając sejmowaniem za dni wszystkie nikt nie potrafi reddere rationem, co się na nich dzieje. Na ostatek zaś na łeb zagnaloną materijom, zmordowanym wszystkim uciśnionych fastidio ipso najlepszym intencyjom respondet casus non eventus, quem profundissima przynosi confusio. Po skończonych dopiero sejmach niech się każde porachuje województwo, w jakiej powadze comitalia zostawuje sancita, jak wielą limitacyi sprowadza egzekucją uchwały powszechnej, jak wielu rozerwanych sejmików sponte quaesito praetextu rzuca o ziemię publiczną potrzebę. I gdy się to dzieje inter exercentes studia et partes iubentes vel coinquinatos, nie znać z tego nic więcej, [439] tylko chełpliwe jakieś samym sobie pobażanie, że ta albo owa partyja mocniejsza i ważniejsza, tej się, albo owej trzymać mamy. A gdy się to samo z daleka i odciągniętym a contactu rerum privatarum, które efficere semper officientque publicis uważa okiem, przyznać potrzeba, że stąd próżne kampanie, bo żołnierz nierychły do obozu na wszelką ostrość uniwersałom hetmańskich delacyją egzekucyjną sejmową składa się i broni. Stąd nieskuteczna imprez wojennych determinacyja, bo nigdy wojsko nie jest takie, ^ajakie sejm mieć chce, ^aale jakie sejmi-ki czynią. Stąd niepewne zimowe na pograniczu konsystencyje, bo postanowione na sejmie non servantur kondycyje, stąd powszechny zawód, bo uniwersalny sejmowych uchwał neglectus tak zastąpił, że cokolwiek prosperi wymyślić się może, jako ad Syrtes et Charybdes alliditur, a na ostatek stąd diutius, quia male geritur bellum.

Co bowiem po tym, że K.J.M. p.n.m. zdrowiem i własną substancją eksviscerując się, ile sił, ile możliwości, utilitates et prosperitatem R.P. promovet, kiedy od samychże, do których ratunek publici boni należy, miasto pomocy częstokroć libertas impediendi colitur. Co po tym, że tę ojczyznę pan nasz tak, jako owemu wielkiemu przypisano cesarzowi, armis tuatur, moribus ornat, legibus emendat, kiedy między samymi privata cuique stimulatio, et vile iam decus publicum. A to J.K.M. p.n.m. przeszłej kampanij [440] zepchnąwszy w Wołoszech z pola tatarskie wojska, przyczynił kraju nieprzyjacielskiego wziętymi i osadzonemi starożytnymi fortetami w tymże kraju Niamca¹²⁴⁷ i Soroki¹²⁴⁸. Z pierwszej reliquis ziemi wołoskiej może dominari, z drugiej na Budziak łatwe i skuteczne in perniciem pogan dotarcie. Cóż po tym, kiedy tego samego nie tylko się zażyć nie może ad intentos fines, dla defektów publicznych, ale i trzymać dawniej już by się nie mogło, gdyby sposoby dobroczynnej wygody J.K.M. nie ratowały. Co po tym, że i teraz J.K.M. p.n.m. na tę kampaniją niezmierny kosztłożył i krom wygody kilkukroć sta tysięcy działami, prochami i wołami prowadził indigentias artyleryj, jak najskuteczniejszej życząc wojennej imprezy, jeżeli to co J.K.M. p.n.m. heroico et magno przed się bierze spiritu, to dura necessitas orta z niepunktualnej województw egzekucyjnej, rozbija et pati naufragium przymusi.

¹²⁴⁷ *Târgu Neamț – miasto i twierdza w Moldawii na zachód od Jassów.* ¹²⁴⁸ *Soroka – moldawska twierdza nad Dniestrem.*

A przeto J.K.M. p.n.m. nie tylko do uszu, ale i do serc cnych synów tej ojczyzny penetrare życzy, aby nie biorąc na się mniejszej ostrożności nad owych, którym przyganiano: „Sero sapiunt Phryges”¹²⁴⁹, przynamniej sero na pierwsze wziąć refleksyję, jakoby kiedykolwiek tę pożądaną wprowadzić alternatę, że co teraz wojsku nieunikle płacić musimy, ex post facto z wielkim omieszkaniem i zawodem [441] publicznych progresów mogło się anticipare immensa publica utilitate, a przynamniej w sejmowych ustawach zachować immobilem necessitatem i co raz sejm postanowi, przeciwko temu, sive in tempore, sive in re wykroczyć non sit possibile. Po czasie albowiem prawu dość czynić co jest inszego? Tylko pokazać, że jesteśmy legis servi sed inutiles. Po zawodach i strawionych dobrych okazjach exhaustum populi sanguinem w podatkach dociskać. Co jest, jeżeli nie własnej niesławy portiones et stipendia płacić, aby tylko świat more suo gorzej niż lepiej taksował dedecorum pretiosos emptores.

Miał być Trybunał Skarbowy Radomski potrafić w to, żeby exactitudo uchwał sejmowych, od swoich się nie odbijając terminów, destinatos przynosiła successus. Ale że stąd nie znać iuvamen in publico, czyli się też nie zdało pokazać, quibus vitis impares simus. Sądzi J.K.M. p.n.m., aby exactior reddatur pomienionego Trybunału ratio, skąd by się R.P. informować mogła, jak wiele winna zostaje zasłużonemu rycerstwu, quibus remediis przeciwko zawodom w uchwałach swoich ratować się może i jako superiores legibus tollere abusus.

Ekstraordynaryjnych zaś defektów i potrzeb, że [442] pomieniony Trybunał Skarbowy dotknąć nie będzie mógł, J.K.M. p.n.m. summatim namienić raczy. Pierwsza na artyleriją koronną, bo na tę, jako nie raz J.K.M. p.n.m. stanom R.P. doniósł, ordynowana temporibus pacis kwarta, podczas wojny wystarczyć żadną miarą nie może. Druga, na Kozaków, których naturalis necessitas, nie tylko dla zatrzymania dominii nad tym narodem, ale i dla ustępu przeciwko poganom zachować w służbie należy. Dźwigały się te potrzeby liberalite Sanctae Sedis, która się trzymała aż do śmierci Ojca św. Innocencyjusza XI. Po śmierci jego dopiero dzisiejszy Ojciec św.¹²⁵⁰, szczęśliwie Apostolską osiadający stolicę, dobroczynnie reassumpsit, naznaczywszy sumę 100 tys. zł naszej monety na lenungi ut plurimum piechot ordynując. Ostatnia potrzeba na prezydya wołoskie, to jest Soczawy¹²⁵¹, Niamca, Soroki, Kampelongu¹²⁵², Dragomirny¹²⁵³ i innych, tym nie tylko prowiantów, ale i lenungów potrzeba, ponieważ województwa punktualnie nie płacą, a in hostico trudno żołnierza bez pieniędzy utrzymać, kiedy i na włości uciekają.

I to jest, co właśnie concernit rerum statum, bo go inszemi J.K.M. p.n.m. per conscientiam zarzucać nie życzy materyjami, aby się sejm presse w sześciu niedzielach według prawa skończył. [443] Co impensissime stanom R.P. zalecać raczy, żeby się to przynamniej skończeniem onego in tempore praefixo nagrodzić mogło, co się teraz dla akceleracyjej terminu i tak dalekiej nań drogi opuszczać musi, nie tylko kraj ten usta-

¹²⁴⁹ Erazm z Rotterdamu, *Adagia*, I, 1, 28. ¹²⁵⁰ Inocenty XII papież. ¹²⁵¹ Suceava – miasto w Bukowinie w Mołdawii na północny wschód od Jassów. ¹²⁵² Câmpulung Moldovanesc – miasto w górskiej części Bukowiny w Mołdawii nad rz. Mołdową. ¹²⁵³ Dragomirna – miejscowość w Bukowinie w Mołdawii z obronnym monasterem.

wiecznym podległy niebezpieczeństwom wcześniej i niżeli expediret rzucając, ale też to, co się przedsięwzięło, albo wziąć mogło immaturius zostawując. Czyli zaś Pan Bóg in futurum ułacnić zechce te trudności pożądanym pokojem, do którego universale wszystkich koligatów aspirat votum i skrócony nieprzyjaciel zda się offerre tentamina i sam czas usu venire obiecuje, aby ex collisis fractisque nubibus prodeat serenitas. W tym J.K.M. p.n.m. jako asekurować nie może, tak ex spes nie jest, dlatego życzy, aby urodzeni posłowie in utramque partem mogli być instructi.

A że moneta i onej kurencyja seu bellii, seu pacis temporibus może się nazwać vitale elementum, a ta w państwach J.K.M. p.n.m. przeciwko wyraźnemu prawu ad libitum kupców, rozmaicie się podnosi i zniża, przeto w tym ur. posłowie mieć powinni facultatem do namówienia [444] sposobów ułacnienia zachodzących stąd szkód i strat publicznych.

O monecie zaś, gdy się mówi, sukcesorów onej autora ur. Boratinich przepomnieć się nie godzi, którzy mając tak dawno zaległy w skarbie W.Ks.L. dług, nie tylko ad respectum stanów R.P. recurrunt, ale ich J.K.M. per iustitiam zaleca.

Tu by J.K.M. p.n.m. skończył instancją swoją, ale że memor wielu compellat i de iure patronatus abbatiarum i tychże się spodziewa na przyszłym da Bóg sejmie, tedy takową w tym daje informacją, iż jako się starał pro virili, aby to ius solenne regni conservari inviolabiliter mogło, tak i dotąd wszelkimi sposobami przykładać starania. Nawet i teraz w Rzymie destynowaną osobę, capacissimam huic muneri, nie wątpiąc, że Stolica św. za panowania J.K.M. p.n.m., jeżeli nie podwyższy, przynamniej poniżyć nie zechce iura Regni. W czym prędkiej K.J.M. p.n.m. z Rzymu spodziewa się rezolucyje, a stąd da Bóg miarkować się będą hoc in negotio stany R.P., których tenerrimae curae publicae oddając consilia prosperrimum onych vovet cursum.

Reliqua prudentiae et activitati ur. posła committuntur. Na własne J.K.M. p.n.m. rozkazanie.

^{a-a} tekstu brak w Rp 2, jest w podstawie

4. List Jana Chryzostoma Pieniążka wojewody sieradzkiego na sejmiki przedsejmowe – 3 października 1692 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 183, s. 593-604 – kopia z Archiwum Księcia Druckiego-Lubeckiego: Kopia listu jm. pana Pieniążka wojewody sieradzkiego na sejmiki przedsejmowe sejmu grodzieńskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Jag., rkp. 101, t. 2, s. 174-178 – kopia.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 117-118 – druk z Rp. 2, adresowanego do województwa krakowskiego.

Co niegdy mąż wedle serca Bożego, Król i Prorok mówił, to bezpiecznie ojczyzna nasza mówić może: „Deus iratus est nobis et misertus est nostri”. Rozgniewał się był Pan Bóg na nas na onym sejmie grodzieńskim, gdy intervenerat na ojczyznę feralis casus, że sejm nie sejmem był, rada nie radą, gdy periculosissime et extrema minantes konwulsyje wdardały się były in corpus politicum R.P. Jednak iratus misertus est Deus

nostri, kiedy per vicariam w państwach tej Korony potestatem J.K.M. p.n.m. clementissimo affectu suum decus przywrócił libertati, która adornata łaskawością pańską po długiej i ciężkiej chorobie visa est tanquam sponsa procedens ad thalamum suum.

Aleć jak znowu zda się, że za grzechy nasze iratus est Deus, kiedy jakoby znowu podobny grodzieńskiemu upada R.P. paroksyzmowi przez tak długie wyciągnięcie sejmu i niedojście in sua cadentia, atoli i teraz łaskawego miłosierdzia Boga affulget spes, kiedy J.K.M. p.n.m. sejm składa, convocat ordines, kiedy collisa usiłuje podźwignąć dispersa, colligit et confructa, nudno składa, ufając, że zgoda et amor boni publici lepiej je sklei niż przeszły sejm, o którego sukcesie sama J.K.M. p.n.m. [594] instrukcja luculentum daje testimonium.

To tedy dzieło łaski Bożej i miłosierdzia Jego utrapionej wyświadczone ojczyźnie, samemu Panu Zastępów przyznawszy, primario Jego Wszechmocności Boskiej powinniśmy pokornie uniżone nieśmiertelne oddawać dzięki, a potym secundario vicariae Jego w tej R.P. państwach potestati J.K.M. p.n.m. być obowiązany pro clementia et affectu paterno curis et solitudinibus exatlantis pro Republica przy niskim, uniżonym i pełnym wszelkiej ekspresyjej wdzięczności podziękowania.

Eo rerum statu w tak ciężkiej wojnie zostającej R.P. zda się, żeby nic potrzebniejszego, nic szczęśliwszego, nic pożądanszego być mogło, jako kilka tylko materyi zebranych do obrony i prosekucyi dalszej wojny następującej sejm zacząć się i szczęśliwie skończyć, gdyby w tej porze była ojczysta szczęśliwość, jako bywało parvis aut nullis uciśniona exorbitantiis, które teraz tak invaluerunt, że na cokolwiek wielkiego R.P. circa excelsum animum et incultam fortitudinem J.K.M. przy jego salomonowej mądrości i dostatkach zabierze się, one suffecant, tormentant i tak ciężkie a częste i ledwie nieśmiertelne konwulsyje wprowadzają statum libertatis et corpus jej politicum labefactant.

I toż się teraz weryfikuje, że choć [595] głowa zdrowa i od wszelkiej choroby immunis, gdy jednak inneptes corporis szwankują et debilitantur, trudno zażyć ich tak, jako konstytucya zdrowego ciała zażywa et dirigit, quo vult.

Przyznać każdy musi, że sejm exorbitat, consequenter sejmiki et abusu uti superiores leges, jako to lucide kancelaria J.K.M. w instrukcyi terażniejszej wyraziła, ale kto temu winien, co discordanter reddit et reddidit Rempublicam z jakich przyczyn i okazyi, skąd ta weszła pragmatyka, że utile ante honestum et quod utile honestum, et non utile inhonestum, skąd privatum bonum ante publicum przodkuje. Skąd częste abusus legum et contemptus nulla ich obedientia, nulla reverentia, nullum praesidium. Czemu więcej skwioków niżeli pociech ex iustitia odbierają populi, co za okazyja tak ciężkiego przypadku, który recenti tempore stał się w parlamencie lubelskim, quid totius est, et quis tutus erit.

Czemu w instrukcyjach i innych aktach, które z kancelaryi koronnej wychodzą, nie widać podpisu regenta kancelaryi, tylko referendarius Regni¹²⁵⁴. Bo jeżeli referendarz koronny nie jest regentem, toć zabiera officium pieczętarskie, exauctorat powagę

¹²⁵⁴ Stanisław Antoni Szczuka był jednocześnie regentem kancelarii koronnej i referendarzem koronnym.

i prawo pieczętarskie. Jeżeli jest regentem kancelaryi, a czemuż się wstydasz regentem pisać et non agnoscere dependentiam a suo principe?

Czemu prawo [596] *immunitatis honorum terrestrium*, *lex cardinalissima*, *conservatio status nobilitaris* nieznośną ponosi dolegliwość, et abusus tego prawa firmantur powagę dekretów trybunalskich et quasi sub *iustitiae* titulo tak ciężkie całości swojej cierpi konwulsyje? Skąd tak wielka kiedy i ledwie słychana śmiałość Żydów, skąd ta wolność, że nie tylko prawa i swobody w tej R.P. violarunt, ale co *intollerabile*, targając się na honor Christi Domini Dei et hominis, maiori niż w Palestynie ausu nazywa go? Teraz ma triumfantem et sedentem ad dexteram Dei krzyżować znowu usiłuje, *blasphemiis* obraża Bóstwo publicum *sangvinem testamentis eius decendo*, nad to nic bezcenniejszego, nic obrzydliwszego Słońce nie widziało, albo słyszało, ziemia nosi R.P. pati może i widzieć się *commaculatam* od tego łotrostwa bezecnego, tanti opprobrii deformitate.

Czemu *legibus testantibus* [Jakub] Becal trzyma cło koronne i *praefecturas* trzyma? Czemu *ius cardinale commertiorum* tej R.P. podgarnął pod się i inne Żydy? Czemu ci Żydzi *illudunt* na cłach honoru et *nomini Christi*, wydając chrześcijanom juramenta, mówiąc i wskazując na Krucyfiks, widzisz oto twój Bóg, kłaniaj się. Czemu przez tychże Żydów et sub *nomine* ceł ciężkie inne żydowskie grasują na fortunach ubogich chrześcijan interwencji *ex rapinis* ich *cuncta implentur*? Czemu Becal post impositum na się od R.P. *arestum*, u skarbu [597] koronnego *saevitur* na chrześcijany jako *nunquam*, a w tym kto temu okazyją, że dla komór celnych szlachta *parentela* Żydowi Becalowi służy, et *foedissima servitute* honor szlachecki może *magno honore* et *gaudio* Żydów, a *contumelia insigni* stanu rycerskiego? Czemu Żydy i Becal *exauctorant* kupców chrześcijańskich, *mercatura* et *fortunis* znieważając w przemytach, towary ich długo trzymając niesłusznie, często *rewidując*, *exquisitissimis modis* tormentując, a podobno *eo intuitu* nisi *falsus votes* dlatego, że jeżeli R.P. nie postrzeże się przedko Becala *principalem blasphemum*, *infamem*, *contemptorem* et *violatorem* praw Boskich i R.P. *severissime* et *explanter* nie skarże i nie skróci złości żydowskiej, nie wynijdzie lat kilka tenże Becal przy administracji ceł koronnych *tacite* et *sine sensu*, przybrawszy do siebie z kilku bogatych cudzoziemskich Żydów, *generale monopolium* wprowadzi wszystkich towarów i tym sposobem sub *hastam* weźmie wszystkie substancje szlacheckie *fortunasque pupillorum*, *depauperando* *Rempublicam*. Czemu tego Żyda Becala in *obiecto crimine* obrazobórstwa skarb koronny wydarł, a *iustitia* sądów Trybunałów Skarbowych Lwowskiego i Radomskiego et *protexit*? Czemu tenże skarb *zdzierając* a *rigore poenarum legum* Żyda Becala, *solennissime* et *criminalissime* *intentowawszy* *actio* jm. panu Turnowskiemu *podśędkowi kijowskiemu*¹²⁵⁵ *ratione damnificationis thesauri Regni criminalissime* *konkludowawszy*, in *terminis iuris* [598] *zostającą*, nie *prosekwował*, ale i obrażą Boską sprawę et *damnificationis* skarbu koronnego aby Żyd tym był *pogrzebł* et *mutuam* mieć chciał (jako to *iudicialiter* w Radomiu jm. pan *instygator koronny*¹²⁵⁶ *representans personam* i powagę skarbu koronnego

¹²⁵⁵ *Zapewne rzekomy podśędek – brak w spisach urzędników.* ¹²⁵⁶ *Sebastian Gilbaszewski instygator koronny.*

zeznał). Czemu tak wielki respekt perfusi sangvinis, że werbujący oficerowie na rekrut regimentów bachorów zdrowych, silnych i mocnych nie biorą, i nimi nie resartiunt ruiny regimentu, a pewnie muszkietem niezrobiony Żyd lepiej by władał niżeli parobek zrodzony i wzięty od pługą.

Są i insze niepoliczzone eksorbitancyje, na których opis non sufficerent volumina, a jakoż nie mówić, gdy tak ciężkimi uciśniona ojczyzna et libertas dolegliwościami, jako milczeć, jako nie sarknąć, kiedy boli, jako zapomnieć, co w oczach tkwi, jako nie widzieć i nie czuć rany, gdzie się kolwiek obrócisz, to uraża, jako in tantis convulsionibus legum nie ma Res Publica inquirere in causis malorum porzucić medellum, non succurrere, non sanare et in curatis vulneribus dać się do końca skancerować zbolałemu i zranionemu ciału R.P. et neglectu reddere insanabile nec capax capendorum remedium post hac.

Kto wiadomy i zna statuta tej R.P. przyzna, że stąd inaniter et sine profectu idą consilia publica, ażeby proficere maiori fructu et successu mogły. Toż trzeba to cokolwiek ex orbita legum wypadło ad orbitam przywieść, et ex infirmis firma et valida reddere.

O czym krótko ex nexu iuratae conscientiae ostrzegłszy [599] w.m.m. panów i braci, ad cardinale punctum instrukcyi J.K.M. przystępuję, to jest ad obiectum belli vel pacis. Jest to pewna, że attritis populis et viribus tej R.P. tak ciężką wojną nic by być mógł votivius nil utilius vel fortunius, jako pożądany pokój zawsze, o którym rzeczono „O pax optima rerum”. Jeżeli do niego przyść możemy cum honestate, utilitate, bez naruszenia koligacyi imo salva per omnia, nic nad to pożądańszego, nic pożądańszego voto et applausu przysłoby R.P. Jeżeliby jednak ten dyskurs wpaść miał in Rempubicam obstantibus difficultatibus, które by przeszkadzały K.J.M. i Rzeczypospolitej Weneckiej zawrzeć pokój z Portą, gdyby była apparencyja, że in immensum protractum bellum w ostatnią ojczyznę przyprowadzi ruinę, an particularis pax acceptanda, której Porta afektuje i nie dawać przez posła¹²⁵⁷ chana krymskiego¹²⁵⁸ obtulit materia, a ta jest tak wielkiej deliberacyi, że ad resolutionem jej niepodobna przystąpić, nisi expensis omnibus rationibus, circumstantiis, momentis, rerum et temporum terażniejszego i przeszłego czasu, w konsyderacyej mając infinitas bonorum et malorum in Rempubicam ściągających się consequentias periculosissimum enim est in statu politico ab uno extremo ad aliud transire.

Ostrzeżono pactis, że w tę koligacyją weszła R.P. directe tylko przeciwko pogaństwu, nie [600] mieszając się ullo colore vel pretextu in rationes domum aemularum, lubo natenczas była jeszcze alta pax in Imperio z koroną francuską, teraz gdy tantum incendium et excidium bellorum zmieszało całą Europę, tym accuratius expedit ten punkt foederis sacrosancte zachować, jeżeli zachowamy altius introspicere i dowiedzieć się sublimam także głębokiej refleksyi przychodzić powinny parynthiae pactorum et foederum cum colligatis contra poganos, koligacyi naszej parynthus jest Ojciec św., pokoju oliwskiego, szwedzkiego król jegomość francuski¹²⁵⁹, pokoju zaś Imperii

¹²⁵⁷ *Derwisz murza poseł tatarski w Polsce.* ¹²⁵⁸ *Selim I Girej chan krymski.* ¹²⁵⁹ *Ludwik XIV król Francji.*

król jegomość angielski¹²⁶⁰. Które to zważywszy parynthiae i koniunktury, wzięwszy w refleksyją concordantias et discordantias między nimi, każdy niech uważa quantae mollis negotium sive de generalitate, sive de particularitate zawarcia pokoju z Portą agetur.

Więc że J.K.M. p.n.m. intymuje w instrukcji swojej, aby w.m. panowie ichm. panom posłom dali plenariam facultatem hac in materia agendi et concludendi, tedy z obowiązku sumnienia mego, co należy ad formalitatem dobrej i gruntownej rady, i co się zda być per quem necessarium, aperio sensum meum i komunikuję w.m. panom oraz sub incudem altissimi iudicii onych go składam.

Pro fundamento huius consilii zakładam, aby pacta originalia comportentur z cesarzem jm.¹²⁶¹ i Rzeczpospolitą Wenecką, z carami ichm. moskiewskimi¹²⁶², potym senatus consilii, które in ordine do traktatów transakcyi ściągają się, scripta ad archivum [601] dane. Także skrypta od rezydentów, ablegatów i od nich vicissim, a to in massam komportowawszy et his salutarem consilii optimi zrobić confectionem. Potym przystąpić ad examen punctorum, jeżeli w czym albo my koligatom, albo nam koligaci krzywi i przejrzyć się na transakcyjach, jakośmy colligati, czy ligati et quomodo. Co z dokumentów tam się pokaże, a mianowicie ichm. panom posłom expedi zlecić i zgodzić się na to, żeby traktatu moskiewskiego, którego tylko relacją ichm. panowie posłowie do Moskwy wyprawieni R.P. oddali, accuratissimum było examen, dowie się z tego traktatu siła R.P., in quo statu niefortuny swojej zostaje, jako na tamtą stronę zapatrować się pilnie potrzeba i jako ten pokój wielce jest niebezpieczny. Ex examine punctorum dopiero Respublica dowie się de bonis malisque suis, in aliis zaś arcanis horum negotiorum rozumiem, że Respublica zechce mieć perfectam informationem od jm. pana referendarza koronnego¹²⁶³, jako regenta dwóch kancelaryj J.K.M. p.n.m. i koronnej, tam conscientissimo omnium et acta obudwóch kancelaryi manutenente. Bo dobre i prawdziwe informacje dadzą lumen, że jeżeliby Bóg przeznaczył pokój generalny, to będzie pax honesta, securus, diuturna, jakiego i ja życzę ojczyźnie mojej, takiego zaś pokoju uchowaj Boże, któryby tylko wojnie przenosiny czynił, o czym protunc dość na mnie. [602]

His praemissis wyczytać w nas każdy może, że pacem poscimus et desideramus cuncti, ale jeżeli go chcemy otrzymać ab extra, toć ab intra między sobą zatrzymać go potrzeba, dlaczego per omnia sacra proszę per amorem patriae obtestor w.m. panów, abyście zgodnie rady odprawowali, sejmiki kończyli, ichm. panów posłów omni exceptione maiores obrawszy, na początek sejmu wyprawili, o zniewagę honoru Chrystusowego ujęli się i Becala aresztem R.P. u skarbu koronnego przyciśnionego, ad sumendas poenas stawić go skarbowi koronnemu autoritate ordinis sui wymogli, złość żydowską skrócili, a zgodą i miłością braterską sprowadzili Boskie na ojczyznę błogosławieństwo. Bo jeżeli będziemy filii pacis, będziemy i filii Dei, a jeżeli filii Dei, toć i cohaeredes łask Jego Boskich, et cuncta bona venient super nos. Jeżeliby zaś, strzeż Boże, niezgodni, a jakoż ab extra spodziewać się pokoju mamy, gdy ab intra niezgoda równo

¹²⁶⁰ Wilhelm III Orański król Anglii. ¹²⁶¹ Leopold I cesarz. ¹²⁶² Iwan V i Piotr I, carowie Rosji.

¹²⁶³ Stanisław Antoni Szczuka referendarz koronny.

z pogańską szablą versaret et reservaret państwo, fortune R.P. tej legesque patrias et fortunas civium. Czego uchowaj nas Boże.

Ex teneritudine zaś miłości mojej in patriam et invadiatam fidem nieboszczykowi w.m. panu [Janowi] Wielopolskiemu kanclerzowi wielkiemu koronnemu, a bratu memu wypłacając, donoszę do wiadomości R.P. całej, i w.m. panom, że ten nieboszczyk jm. pan kanclerz wielki koronny na wieczny dokument szczerej swojej ku ojczyźnie [603] życzliwości et quanta aestimationis u niego dobro R.P. respectusque bene merentium de Republica testamentum ultimae voluntatis suae, którym i mnie inter alios executores mieć chciał, inscripsit dobra Dobrowniki, miasteczko cum attinentiis w województwie sandomierskim, ziemi stężyckiej leżące, donatione perpetua sobie rezygnowane od jm. pana [Adama] Kotowskiego stolnika wyszogrodzkiego, żupnika krakowskiego (salva sobie jednak tych dóbr reservata advitalitate) Rei Publicae dedit, donavit, tym jednak obowiązkiem i kondycją, aby te dobra Rei Publicae darowane, ex iure distributivae iustitiae do rąk J.K.M. et succedaneorum jego monarchów polskich devolutae były bene merenti de Republica post fata jm. pana Kotowskiego, et sic subsequenter post fata posesorów tych ad fata innych dane i konferowane za rekomendacją izby poselskiej na sejmie były. Ufam, że Republica to dzieło amoris ku niej grato affectu et memoria przyjmie i one actis constitutionis consignabit. Jestem tedy certus, że w.m. panowie napiszecie o tym artykuł i zlecicie ichm. panom posłom swoim, aby za pokazaniem i produkowaniem testamentu, który jest w rękach jejm. pani kanclerzyny wielkiej koronnej¹²⁶⁴, a pozostałej małżonki nieboszczyka jm., zechcecie wedle woli jego ostatniej [604] i opisu, opisem konstytucyi solennisare et perpetua legis publicae memoria consignare, intervenientibus fatis jm. pana stolnika wyszogrodzkiego sancito Reipublice przywieść do egzekucyi. Ad quam testificationem życzliwości brata mego bliskiego łącząc i moje erga publicum gdy opes mihi non supersunt i w tej R.P. lubo fideliter, nieszczęśliwie jednak służąc ojczyźnie mojej, ulla portio chleba ex iustitia distributiva non obvenit, dum non est mihi argentum nec aurum, to co jest omni praetiosius auro ofiaruję usłudze publicznej przy reszcie straconej substancyi na usłudze ojczyzny mojej vitam et sangvinem, któremu nie żałował i hojnie go lat najprzód za wiarę świętą, za całość majestatów pańskich, praw i swobód tej R.P., nie wątpiąc że eam fidelitatem, amorem et studium usługi publicznej, którą i na terażniejszy sejm ochotnie noszę, mówiąc z Krastynem¹²⁶⁵ kawalerem do okazyj wojennej idącym: „ad Iulium Cesarem imperatorem suum faciam ut mihi aut vivo, aut mortuo gratias agat Respublica”, mając w przytomnym umyśle one pełne miłości ku ojczyźnie eflatum: „Vir fortis iustus cum mortis suae praetia ante se posuit, libertatem patriae et salutem omnium pro quibus vitam suam impendit, in summa voluptate est periculoque suo libens fructus”¹²⁶⁶.

Wdzięcznie przyjmując unizone zatym usługi moje oddaję w łaskę w.m. panów, zostając etc.

¹²⁶⁴ Maria Anna de la Grange d'Arquien. ¹²⁶⁵ Gaius Crastinus oficer w 10 legionie rzymskim podczas wojen w Gali, poległ w bitwie pod Farsalos w 48 r. p.n.e. ¹²⁶⁶ L. Annaeus Seneca, *Ad Lucium epistolae*.

5. *Informacje o sejmiku w liście Jana Łąckiego kasztelanica kaliskiego i posła królewskiego na sejmik przedsejmowy w Środzie do Jana III – 29 listopada 1692 r.*

Rp. NGAB, Fond 695, 201, k. 15 – oryginał.

Luboć mię sors fortuny mojej w tym upośledziła, że accedentem ad Rempublicam taką funkcję poselstwa od najjaśniejszego Majestatu W.K.M. na sejmik średzki obtulił okazją, przy której omni conatu starającemu się, fato snadź, że województw naszych iniquo pożądanej denegavit przysługi. Jako tedy, co publiczna przyniosła calamitas, do mojej nie może to regulari osoby, tak mam nadzieję, że W.K.M. p.m.m. sensumata zważywszy prudentia sua, nie tak successum rei, który a fatis dependet, jako desiderium przysługi et intentione nieznanomego jeszcze poddanego swego w dobrotliwą nie tylko przyjmiesz łaskę, ale onego do nóg Majestatu pańskiego garnącego się non amovebis.

6. *Informacje o sejmiku w liście prymasa Michała Radziejowskiego do Jana III – Skierniewice, 1 grudnia 1692 r.*

Rp. NGAB, Fond 695, 142, k. 44 – oryginał.

Sejmiki koło nas ex voto stanęły i dobrych posłów mają, krom tych, co się porozrywały. Z łęczyckiego, z rawskiego, z dobrzyńskiego stanęły artykuły ciężkie na księdza biskupa¹²⁶⁷, list pana wojewody sieradzkiego¹²⁶⁸ nigdzie nie miał plausum. Ci, co się przeciw sejmikowi płockiemu i legacyi do W.K.M. p.n.m. wyprawionej protestowali byli, i których to imieniem mandat miał być na sejm wyniesiony z kancelaryi, a protestatione recedunt, i dotąd, rozumiem, reces w grodzie uczynili. Pan chorąży płocki¹²⁶⁹ nie odebrał żadnego mandatu, ani się dopytać może o relacyję, która powinna być in proprio districtu. Sejmik średzki zerwał się in tumultu z okazji panów Bronikowskich z panami Unrugami. Na czytanie listu księdza biskupa nie pozwolono, inne wszystkie czytane były. W Szadku zerwał się był sejmik, gdy zaś jm. pan wojewoda kaliski¹²⁷⁰ wyjechał, znowu się do kościoła zeszli i pod dyрекcją pana Międzyńskiego miano go dolose skleić i posłów poobierać, i artykuły ad libitum popisać. Tuszę jednak, że się jm. pan wojewoda postrzeże i protestować contra actum każe. W łęczyckim musiał stanąć pan Iwański, alias by się był zerwał, ale mu się dwóch posłów, domowych moich, przydało, pana [Konstantego] Plichtę i pana Szumowskiego¹²⁷¹, i musiał na artykuły przeciw ks. biskupowi pozwolić, na które już biskup haniebnie amarykuje i pewnie się o nie z panem Iwańskim poróżni, na którego się cale spuścił był. Pan Iwań-

¹²⁶⁷ Prawdopodobnie chodzi o Stanisława Świącickiego biskupa chełmskiego, który w 1692 r. publicznie skarżył się na wojska Stanisława Jana Jabłonowskiego hetmana wielkiego koronnego, co spotkało się z ostrą reprimendą ze strony prymasa Michała Radziejowskiego. ¹²⁶⁸ Jan Chryzostom Pieniążek wojewoda sieradzki. ¹²⁶⁹ Wojciech Konstanty Breza wojewoda poznański. ¹²⁷⁰ Stanisław Malachowski wojewoda kaliski. ¹²⁷¹ Piotr Szamowski skarbnik łęczycki.

ski ma być u mnie, którego konwersyją zechcę de integro uczynić in p[ar]tes n[ost]ras. Na porwane sejmiki posyłam excerpta artykułów przeciw księdzu biskupowi, aby i tam podobne stawały. [...]

7. *Informacje o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do Jana III – Bydgoszcz, 2 grudnia 1692 r.*

Rp. NGAB, *Fond 695, 55, k. 117-117v – oryginał.*

Na krwawe zerwanie sejmiku śrzedzkiego trafiwszy odezwałem się jm. panu generałowi wielkopolskiemu¹²⁷², doniósłszy mu in confidentia o powtórnej łasce W.K.M. w wydaniu sejmiku do rąk moich in casum. Który że accidit, jest czego żałować, kiedy loco consiliorum vertuntur in digladiationem duellorum oraz expiscabar, jeżeli mu się zda, żeby był złożony albo nie. Jak mu tedy będzie visum, przyszlą pocztą oznajmię, bo tam w ten kąt jutro wyjeżdżam, gdzie i z jm. panem wojewodą poznańskim¹²⁷³ obaczę się et conferam. W Radziejowie także się zerwał, [117v] aleć ten po tym stanie, kiedy także tam są uniwersały W.K.M. w rękach moich, obaczywszy wprzód eventum powtórnego śrzedzkiego, jeżeli będzie o czym prędko oznajmić conabor i teraz pańską W.K.M. i dobrodzieja mojego całuję szatę, jako W.K.M. pana, pana i dobrodzieja mojego wierny poddany i najniższy sługa.

F[ranciszek] Z[ygmunt] Gałęcki k[uchmistrz] k[oronny], s[tarosta] b[ydgoski]

8. *Fragment listu barona Johanna Dietricha von Hoverbeck rezydenta brandenburskiego w Warszawie do Fryderyka III elektora brandenburskiego w sprawie zdobycia szabel na sejmiku przedsejmowym w Środzie i załimitowania obrad w obawie przed ich zerwaniem – Warszawa, 6 grudnia 1692 r.*

Rp. GStAPK Berlin-Dahlem, I. HA Rep.9 (Polen), Nr. 27 p Fasz.1, Bd. 2, k. 181 – oryginał.

Warschau, den 6. Decembris 1692

[...] Von dem in Reußbland zu Wisni¹²⁷⁴ gehaltenen General-Landtag hat man Nachricht, daß derselbe sowohl alß der zu Bels¹²⁷⁵ zerrißen sey. Auff dem großpohlnschen ist es gar zum Sebeln gerathen und der daselbige Landtag in großer Confusion ehe man es zur Ruptur kommen laßen limitirt worden.

¹²⁷² Rafał Leszczyński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹²⁷³ Wojciech Konstanty Breza wojewoda poznański. ¹²⁷⁴ Sądowa Wisznia, wieś w woj. ruskim, miejsce obrad sejmiku województwa ruskiego. ¹²⁷⁵ Bełz, miasto, stolica województwa bełskiego, miejsce obrad tamtejszego sejmiku.

58. Sejmik relacyjny w Środzie, 25 maja 1693 r.

1. *Uniuersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Grodno, 26 lutego 1693 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 304, k. 356-356v – oblata; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Andrzej Kałowski w dniu 20 kwietnia 1693 r. [feria 4 post Dominicam Rogationum proxima a. D. 1693].

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 5, s. 134; Akta sejmiku podolskiego, s. 167-169 – w tym egzemplarzu, adresowanym do województwa podolskiego podpisany Franciszek Michał Denhoff starosta starogardzki, sekretarz pieczęci większej koronnej.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem, wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak wielbemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu województwa kaliskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, przy ofiarowaniu łaski naszej do wiadomości podajemy.

Sam powszechny i pospolity nie tylko głos, ale żal zawiedzionej R.P. wszystkim to już donieść i najdoskonalej wymówić musiał jako naszym i od kogo terażniejszy, żal się Boże, nullo habito prac i zdrowia naszego respectu sejm zerwany, jako publiczne sprawy bez wszelkiej zostawione obrady i opatrności, do samego tylko Najwyższego Królestw Rządcy i Protektora wołać muszą: „Mitte nobis auxilium de sancto”¹²⁷⁶. Tamże się i my obracamy z mocną i nieomylną nadzieją, tam szukamy u Pana Zastępów najpewniejszy nas i wszystkich państw od niego sobie powierzonych zasłony i w potrzebach tak gorących ratunku i pomocy. Ale że się na Opatrzność Boską ręce założywszy i własnego nie przykładając starania spuszczać temerarium est et quaedam divinae bonitatis tentatio nie opuszczamy tych środków, które ojczyzna najwarowniejsze sobie w miłości i sercach synów swoich ad omnes casus założyła i znajdowała. A to już gorzki zerwanego sejmu skutek wyciska łyż z oczu i bodaj już non planctum et eiulatum nieszczęśliwych pogranicznych wiadomości, iż już tam wojska tatarskie oznaczać praedibus były i podobno nic dotąd intra ipsa viscera, żal się mocny Boże, oparły.

Nie wyrażamy czego in hoc statu suo afflictissimo R.P. potrzebuje, [356v] ani defektów onych rejestrujemy, bo te są jawne i głośne, aniżeli się eksplikować mogą, to tylko pod radę, wagę i prawdziwą podajemy życziliwość, jako w niepłatnej już po wyszłej dwuletniej po przeszłym sejmie kadencyjej borgowe zostawić i utrzymać intuitu possibilis do operacyi wojennej, do bronienia naprzeciwko nieprzyjacielowi, jako i czym fortece in hostico pobrane prowidować, czym Kozaków, aby nie desperowali

¹²⁷⁶ *Stary Testament, Księga Psalmów, Psalm 20.3.*

in usus et obsequio R.P. Zatrzymane necessitates artylerii, prowianty na piechoty i insze publiczne defekta, które obviare ex foedere sacro decimi liberalitas Ojca św.¹²⁷⁷ suplementować zwykła, teraz zastąpić i ratować. Co wszystko abyście uprzejmości wasze doskonały i skuteczny rozważyć i koło tego naradzić mogli munus relationis zerwanego sejmku, sejmik na dzień 25 miesiąca maja w roku terażniejszym na miejscu zwyczajnym w Środzie składamy i naznaczamy, obligując per viscere et amorem tej ojczyzny, aby na nim ensineat virtus consilii ta, którą wolne narody nami słyną i są jeszcze straszne, że in arduis najwięcej sobie pomóc i doradzić mogą. Niechże Pan Bóg, autor omnis boni consilii, podawa subsidium potrzeb publicznych jak najskuteczniejsze sposoby, a my faciem tych obrad summo desiderio wyglądając eventum, faustas onych praemimur vices.

Który to uniwersał aby tym prędzej wszystkich wiadomości doszedł, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zlecamy, a dla lepszej wiary ręką się własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Grodnie, dnia 26 miesiąca lutego r. P. 1693, panowania naszego 19.

Jan Król

Locus sigilli

Wojciech Franciszek Paszkowski J.K.M. sekretarz m.p.

2. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 25 maja 1693 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 793, k. 338-342v – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Tomasz z Bużenina Mojaczewski dworzanin marszałka sejmiku w dniu 3 czerwca 1693 r. [feria 4 post octavas festi Sacratissimi Corporis Christi Domini proxima a. D. 1693].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kościan 126, 311-314 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 148, k. 220-223v – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Nakło 141, s. 73-80 – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw, na sejmik relationis po zerwanym sejmie za uniwersałami J.K.M. p.n.m. do Środy na dzień 25 miesiąca maja zgromadzeni, do wiadomości podajemy.

Co rozmaicie powszechny głos i żal zawiedzionej R.P. doniosły już wszystkim, to najpewniej i najdoskonalej z przezorności swojej pańskiej J.K.M. p.n.m. wyrazić nam raczył, jako blisko przeszły, żal się Boże, nullo habito prac i zdrowia J.K.M. p.n.m. respectu, sejm grodzieński zerwany i jako publiczne sprawy bez wszelkiej zostawione [338v] obrady i opatrności. Od samego Najwyższego Królestw Rządcy i Protektora w opiekę przyjęte „mittit nobis auxilium de sancto”, skąd i w ustawicznych nie-

¹²⁷⁷ *Innocenty XII* papież.

bezpieczeństwach naszych vivimus adiutorio i pod namiestniczą łaski Boskiej tarczą i powagą movemur praesidio. Więc żebyśmy i świętej sprawiedliwości dosyć uczynili requisitioni i ojcowskiej dobroci J.K.M. p.n.m. piissiimae wygodzili intentioni, całą, bo prawdziwą naszą synowską do nich aplikujemy consiliorum żarliwość, gdy nie tylko pewną zapłatę wojsku dobrze zasłużonemu czyniemy nadzieję, ale rzeczywistą według repartycji sejmowych krwawych zasług uchwalamy nadgrodę.

Która że być nie może bez podatków, takowe na terażniejszym sejmiku za powszechną zgodą postanowiliśmy. Najprzód czopowe i szelężne po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich a 1 ianuarii anni praesentis 1693 zaczęte, ad ultimam decembris anni 1694 prolongujemy. Które czopowe i szelężne albo według starych kontraktów, albo iuxta novam iuramenti rotham, która na przyszłej corrigetur komisji naszej skarbowej, miasta i miasteczka J.K.M., duchowne i świeckie z wszystkimi jurysdykcjami, jakie się w nich znajdują, że piwo robiąc będą powinni do rąk ichm. panów poborców terażniejszych, praesenti laudo potwierdzonych. Którzy ichm. panowie poborcy terażniejsi, to czopowe i szelężne tylko ad ultimam decembris [339] anni praesentis 1693 wybierać będą, bo dalsze wybieranie tego czopowego i szelężnego, do których ichm. panów poborców będzie miało należeć, decisioni nostrae na przyszłym sejmiku średzkim zostawujemy.

Uchwalamy także dwoje pogłówne z miast, miasteczek i wsiów J.K.M., duchownych i świeckich. Które dwoje pogłówne według najpośledniejszych juramentów i kwitów takowegoż pogłównego in anno 1691, et in anno 1692 praktykowanego, nie zasłaniając się wszelkich przeszłych laudorum nostrorum libertacyjami, miasta, miasteczka i wsie J.K.M., duchowne i świeckie wybierać będą powinny, i wybrane te dwoje pogłówne oddawać do rąk ichm. panów poborców terażniejszych pro primis diebus septembris anni praesentis 1693 będą powinny. Takowe dwoje pogłówne wszyscy szoftysi i młynarze w dobrach J.K.M., za przywilejami królewskimi zostający, iuxta instructuarium anni 1673 płacić będą powinni i iuramenta sami przez się za atestacyjami ichm. panów posesorów praestabunt. Które iuramenta ichm. panowie poborcy terażniejsi na komisyje naszej skarbowej producere i z nich rachować tenebuntur.

Od owiec najemnych podatek w przeszle iuramenta i kwity wprowadzony, praesenti laudo znosiemy i go od nich teraz płacić nie potrzeba, deklarujemy. Anteriori jednak laudo podatek od owiec uchwalony, gdziekolwiek by in [339v] anno 1691 odprzysiężony, a dotychczas nie jest wypłacony, aby był ten podatek od owiec przez ichm. panów poborców terażniejszych per executionem fortem egzekwowany, pozwalamy.

Sors Lubiatowa wielebnych panien zakonnych konwentu śremskiego¹²⁷⁸, jako anterioribus laudis od dawnych, tak praesenti laudo nostro od terażniejszego dwojga pogłównego uwolnione mieć chcemy.

Wsi też Rusiborzu¹²⁷⁹ w powiecie pyzdrowskim leżącej, jm. pana sędziego wschowskiego¹²⁸⁰ dziedzicznej, nowe iuramentum conceditur. Które jm. pan poborca przyjąć będzie powinien.

¹²⁷⁸ *Zakon klarysek w Śrebie.* ¹²⁷⁹ *Rusiborz, wieś w pow. pyzdrowskim i woj. kaliskim.* ¹²⁸⁰ *Kazimierz Dzierżbiński sędzia ziemski wschowski.*

Żydzi wszyscy po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich dieścioro podymnych iuxta iuramenta anni 1688 praestita, wydawać będą powinni, pro primis diebus septembris anni praesentis 1693 do rąk ichm. panów poborców terazniejszych, postanawiamy.

Na które uchwalone na terazniejszym sejmiku naszym podatki ichm. panowie komisarze na komisyej naszej skarbowej, po wydanych najpierwej na stare retenta asygnacjach, według dawnych uchwał naszych, równo na zasługi będą asygnacje. Wszyscy zaś ichm. panowie poborcy, albo ich successores, u których retenta podatków województw naszych zatrzymane zostają, i dlatego kwitu od województw nie mają, na komisyej naszej skarbowej 15 octobris in anno praesenti 1693 przypadającej, rachunki swoje skończyć i pieniądze, jakie się u ichm. [340] znajdują, gotowe comportare będą powinni, sub poenibus in retentores descriptis.

Ad numerum ichm. komisarzów komisyi naszej skarbowej uprosiliśmy ichm. pana Adama Koźmińskiego miecznika kaliskiego, jm. pana Floriana Zdychowskiego, jm. pana Michała Raczyńskiego, jm. pana Adama Rogalińskiego.

Sól suchedniową województw naszych przez 3 lata zatrzymaną, za administracyi Sambora jm. pana starosty rzeczyckiego¹²⁸¹ 33 tys. beczek ad iudicandum iure, lubo też przez zgodę z jm. panem starostą rzeczyckim, albo ze skarbem J.K.M. transfundire na w. jm. pana Franciszka Gałęckiego kuchmistrza koronnego, starostę bydgoskiego i jm. pana Chryzostoma Gorzeńskiego wojskiego poznańskiego, żupnika w województwach naszych bydgoskiego, concives nostros. A to za sumę 60 tys. zł monetae currentis, którą sumę 1 iulii anni futuri 1694 w. jm. pan Franciszek Gałęcki kuchmistrz koronny z jm. panem Chryzostomem Gorzeńskim wojskim poznańskim, żupnikiem w województwach naszych bydgoskim ad dispositionem województw naszych comportare powinni sub solutione de suo. Której to soli suchedniowej 33 tysięcy beczek zatrzymanych, gdy w. jm. panu kuchmistrzowi koronnemu i jm. panu wojskiemu poznańskiemu cale ustępujemy, praesenti laudo plenariam [340v] dajemy facultatem ichm. iure o tę sól agendi et omnimodam potestatem za uspokojeniem quietandi jm. pana starostę rzeczyckiego, albo skarb J.K.M. salvam salarii repetitionem zostawujemy jm. panu Chryzostomowi Gorzeńskiemu wojskiemu poznańskiemu żupnikowi w województwach naszych bydgoskiemu u jm. pana starosty rzeczyckiego albo u skarbu J.K.M. od trzech defluitacyi przychodzącego.

A w. jm. pan kuchmistrz koronny, starosta bydgoski za ten afekt od województw sobie wyświadczony, szopę na sól suchedniową województw naszych i z domkiem dla jm. pana podżupka swoim kosztem wystawić na przyszłe Świątki w roku 1694 przypadające tenebitur.

Tejże soli suchedniowej defluitacyą jedną 11 tys. beczek za administracyi Sambora przez skarb najjaśniejszej Królowej jejm.¹²⁸², pani naszej miłościwej in anno 1691 zatrzymaną, w przychodzącej skarbowi J.K.M. od terazniejszej z dosypką defluitacyi kwocie pieniężnej potrącić obiecujemy. Jeżeli zaś darmo terazniejszej soli z dosyp-

¹²⁸¹ *Andrzej Rzeczycki chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki, administrator żup samborskich.*

¹²⁸² *Maria Kazimiera d'Arquien królowa Polski.*

ką suchedniowej skarb wydać nie chciał do dystrybucji j.m. panu żupnikowi w województwach naszych bydgoskiemu, tedy płacić będziemy moribus antiquis od soli terazniejszej defluitacyi praetensione integra manente, o sól suchedniową u skarbu zatrzymaną.

Po relacji ichm. panów komisarzów radomskich ex vi gratitudinis podziękowaliśmy ichm. i za koszty 2 tys. zł obiema ichm. naznaczyliśmy z osobna j.m. panu Florianowi Zdychowskiemu za repartycją [341] generalną wojska na całą Koronę, 500 zł oddać asygnacyjami, muneri j.m. pana marszałka koła naszego zlecamy.

Ichm. panowie plenipotenci województw naszych z przeszłorocznego sejmiku naszego ad vindicandas iniurias przez chorągwie i regimenty w dobrach J.K.M., duchownych i świeckich perpetratas, do j.o. j.m. pana kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego¹²⁸³ deputowani, retulerunt decreta iniuriatis służące, w sądach hetmańskich otrzymane. Które aby ichm. panowie plenipotenci ad archivum komisji naszej skarbowej 15 octobris przypadającej oddali, obligamus ichm. Którym 2 tys. zł naznaczyliśmy, za asygnacyjami j.m. pana marszałka koła naszego.

Pragnąc przywieść ad executionem tak dawne R.P. ustawy, jako i terazniejsze konstytucje i uchwały sejmików naszych o popisach po powiatach postanowione, obligujemy się praesenti laudo dwa razy corocznie do powiatów zjeżdżać i popisować się, sub poenis legibus descriptis, tak na j.w. i w. ichm. panów senatorów, którzy popisować rycerstwo tenentur, jako i na ichm. wszystkich, którzy się popisować powinni.

Prawa także wszystkie o miarach i wagach, i o nich uchwały nasze przypominamy ichm. panom wojewodom n.m. panom i braci, upraszając ichm., aby swoje admoneant officia, ażeby we wszystkim satisfaciunt legi i jednakowe ad exemplum stołecznego miasta w całym województwie miary i wagi constituent. Na których miarach [341v] i wagach po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich przy cechach miejskich, pieczęciami swymi ustawę swoją aby oznaczyły, i aby tych, a nie innych używano, przestrzegali ichm. panowie podwojewódzowie, desiderantur.

Za osobliwą J.K.M. p.n.m. intymacyją regimentu j.m. pana [Ottona Ernesta] Rappe obersztera J.K.M. i komendanta Soroki, aby się w tej fortecy jako najlepiej w wszelkie przysposobił amunicyje i prowianty na wytrzymanie nieprzyjacielskiej potęgi, zlecamy ichm. panom komisarzom naszym, aby in instanti wydawali asygnacje na zapłacenie dwóch ćwierci deputatowi regimentu tego do ichm. panów poborców naszych.

Respektując na ichm. panów deputatów wojskowych, 3 tys. zł ichm. praesentibus na sejmiku ofiarujemy, czwarty tysiąc j.m. panu staroście kolonowskiemu¹²⁸⁴, oratori desideriorum ichm. naznaczamy. Na które j.m. pan marszałek koła naszego asygnacje wyda, deklarujemy.

Do odebrania ksiąg podkomorskich, ziemskich i grodzkich poznańskiego i kaliskiego województw w Malborku zostających, uprosiliśmy w. j.m. pana Franciszka Gałęckiego kuchmistrza koronnego, starostę bydgoskiego i j.m. pana Stefana Szoldrskiego regenta grodzkiego poznańskiego.

¹²⁸³ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny. ¹²⁸⁴ Zapewne chodzi o starostę kolskiego Krzysztofa Przyjemskiego.

Także do odebrania, rewizyi i skorygowania ksiąg podkomorskich i ziemskich poznańskich na ratuszu poznańskim zostających, uprosiliśmy jm. pana Andrzeja Odro-
węża Mieszkowskiego sędziego ziemskiego poznańskiego, jm. pana Jana z Konar Male-
chowskiego podsędką ziemskiego poznańskiego, jm. pana Wojciecha Zdzychowskiego
łowczego poznańskiego, jm. pana Jana Morawskiego, jm. pana Michała Raczyńskiego,
jm. pana Bartłomieja Korytowskiego, na czas który ichm. między sobą namówią, unius
vel alterius non obstante absentia, byle czterech ichm. było.

Takżde do rewizyi ksiąg grodzkich poznańskich uprosiliśmy ichm., jm. pana Pro-
kopa Lipskiego stolnika wschowskiego, jm. pana Chrystiana na Kiekrzu [342] Kier-
skiego cześnika poznańskiego, jm. pana Karola z Werbna Rydyńskiego cześnika kali-
skiego, jm. pana Przecława z Potoka Potockiego łowczego kaliskiego, jm. pana Adama
na Kwilczu Kwileckiego, jm. pana Stanisława Tomickiego.

Do rewizyi ksiąg ziemskich kaliskich upraszamy ichm. jm. pana Wojciecha Prze-
spolewskiego sędziego ziemskiego kaliskiego, jm. pana Stanisława Adama Modlibow-
skiego podsędką ziemskiego kaliskiego, jm. pana Wojciecha Molskiego pisarza ziem-
skiego kaliskiego, jm. pana Adama Koźmińskiego miecznika kaliskiego, jm. pana
Hieronima Bronikowskiego rotmistrza J.K.M., jm. pana Stanisława Zarębę z Kalinowy
Suchorzewskiego.

Do rewizyi ksiąg ziemskich gnieźnieńskich upraszamy ichm., jm. pana sędziego
ziemskiego kaliskiego, jm. pana podsędką ziemskiego, jm. pana pisarza ziemskiego
kaliskich, jm. pana Stanisława Przedzyńskiego pisarza grodzkiego gnieźnieńskiego,
jm. pana Franciszka Jaraczewskiego, jm. pana Franciszka Urbanowskiego.

Do rewizji ksiąg grodzkich kaliskich upraszamy ichm., jm. pana Adama Molskie-
go stolnika kaliskiego, jm. pana Macieja Wałdowskiego pisarza grodzkiego kaliskiego,
jm. pana Krzysztofa Łukomskiego pisarza grodzkiego kcyńskiego, jm. pana Jana Mol-
skiego komornika kaliskiego, jm. pana Stefana Zdzychowskiego, jm. pana Marcina
Słoneckiego.

Których wyż specyfikowanych [342v] ksiąg rewizyi i skorygowania czas na który
się ichm. między sobą namówią naznaczamy, unius vel alterius non obstante absen-
tia, byle czterech ichm. było przy rewizyi i skorygowaniu ksiąg wyżej specyfikowanych
praesentes, obligamus ichm.

Które wszystkie uchwały nasze na terażniejszym sejmiku zgodnie postanowione
jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać i do grodów podać zlecieliśmy i zlecamy.
Działo się w Środzie, dnia 25 miesiąca maja r. 1693.

Piotr Jakub z Paradyża Bronisz podczaszy ziemi wschowskiej, marszałek koła rycer-
skiego sejmiku średzkiego, poznańskiego i kaliskiego województw m.p.

Locus sigilli

3. *Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Galeckiego kuchmistrza koronnego do Stanisława Antoniego Szczuki referendarza koronnego – Środa, 28 maja 1693 r.*

Rp. AGAD, APP 163a, t. 24, s. 63-64 – oryginał.

Z Śrrody, die 28 mai 1693.

J.w. m. panie referendarzu koronny, m.w.m. panie i kochany bracie.

Nasza Śrroda post multas luctas rekoligowawszy się, sejmik terażniejszy szczęśliwie skończyła i podatki uchwalili. Dwoje pogłównie przy zwyczajnym czopowym i szelężnym. Prawda, że to non correspondet długom naszym, któreśmy winni, ale przecież lepszy rydz aniżeli nic. O czym oznajmuję K.J.M. panu i dobrodziejowi mojemu, i list mój includo praesentibus.

Jm. panu Niemiryczowi z tych podatków constitui obmyślić satysfakcją, tylko proszę per interpositionem w.m.m. pana do jm. pana Niemirycza¹²⁸⁵, ażeby był patiens do Trzech Królów blisko przyszłych in anno 1694, a ja mu teraz za pół roka tę dam prowizyją, bo tych podatków [64] nie poczną wydawać, aż primis diebus octobris, co rozumiem że mi sprawi miłościwa w.m.m. pana i dobrodzieja mego dawnego perswazyja, na którą on plega, a ja tę łaskę w.m.m. panu dożywotnie będę umiał zasługować, będąc zawsze w.m.m. pana uniżonym sługą.

F[ranciszek] Z[ygmunt] Galecki k[uchmistrz] k[oronnny], s[tarosta] b[ydgoski]

List ten do jm. pana w.m.m. pana kasztelana krakowskiego proszę przez okazyją jako najprędszą, jeżeli jest, odesłać, a gdyby przed pocztą, albo jeżeli nie będzie mogło być to przez pocztę

4. *Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Galeckiego kuchmistrza koronnego do Filipa Le Masson du Pont – Środa, 28 maja 1693 r.*

Rp. AGAD, APP 163a, t. 24, s. 9-10 – oryginał.

Z Środy, die 28 mai 1693.

Monsieur.

Nie wątpię, że przy boku Królowej jejm. pani i dobrodziejki mojej ten list zostanie w.m.m. pana obecnego, w którym oznajmuję, że na sejmiku terażniejszym, który szczer-

¹²⁸⁵ Zapewne chodzi o Władysława Niemirycza, syna nieżyjącego już Stefana Niemirycza wojewody kijowskiego.

śliwie się skończył, sprawiliśmy to wierni i życzliwi Królowej jejm. słudzy, że już za tę deflucytację, która województwom naszym za superintendentem w.m.m. pana zatrzymana była, kontentują się od Królowej jejm. temi grzywnami, albo raczej pieniędzmi, co do skarbu należały od nich, wymówiwszy per laudum, ażeby Królowa jejm. i jm. pan żupnika¹²⁸⁶ salarium zastąpiła. Wyniesie to 3300 zł, plus vel minus, aleć w.m.m. pan będziesz wiedział, jako w tym interesie większą eksperycyją [10] mający, i jm. pan żupnik sam informować będzie, od którego list poeślam do rąk w.m.m. pana i Królowej jejm. Racz że to w.m.m. pan intymować Królowej jejm., bo inszym sposobem nie mogliśmy tego sprawić, tylko żeby Królowa jejm. i salarium pana żupnika zastąpiła. Tych zaś, którzy to tu promowować najbardziej mieli, nie było żadnego. Na nas mniej-szych ta praca i staranie przyszła. Proszęć tedy w.m.m. pana na te listy o kategoryczną deklaracyją od Królowej jejm. pani i dobrodziejki mojej, ażebym o tym dał znać jm. panu żupnikowi, bo mi to zleciły województwa, żebym uwiadomił jm. pana żupnika. Co oznajmiwszy, przyjaźni w.m.m. pana zalecam się i zostawam w.m.m. pana życzliwym bratem i sługą. Jejm. w.m.m. pani kłaniam się.

F[ranciszek] Z[ygmunt] Gałęcki k[uchmistrz] k[oronnny] m.p.

5. Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do królowej Marii Kazimiery – Września, 28 maja 1693 r.

Rp. AGAD, APP, 163a, t. 24, s. 7-8 – oryginał.

Z Wrześni, die 28 mai 1693.

Najjaśniejsza, miłościwa Królowo pani, pani i dobrodziejko moja miłościwa.

Zlecony sobie komis na sejmik śrzedzki mając w pamięci, starałem się, żebym do skutku przywiódł. Jakoż nie bez trudności wielkiej to się stało, bo koniecznie napierali się soli 11 tys. beczek. Wywodziło się im, że więcej niżeli 12 tys. beczek soli woda zepsowała, tak w Sośnicy, jako i na Wiśle szturmy z skutami zatopiły, przecież przy życzliwej także usłudze pana [Piotra Jakuba] Bronisza i marszałka natenczas sejmikowego, z którym obadwa prawie w kole poprzysięgliśmy tak wielką W.K.M. szkodę, z panem żupnikiem bydgoskim się znosząc, przemogliśmy, że już te grzywny tak wezmą, jako Monsieur Dupont imieniem W.K.M. paniej i dobrodziejki mojej pisał [8] i stanęło laudum, ażeby pan żupnik te pieniądze odebrał i sól im przyszłą wydał za te grzywny z tą kondycyją, ażebyś W.K.M. jeszcze i salarium panu żupnikowi, które mu przychodzi, zastąpiła, to 3 tys. kilkaset zł wyniesie. Chcieliśmy koniecznie wymóc, ażeby to oni byli

¹²⁸⁶ Chryzostom Gorzeński wojski poznański, żupnik województw wielkopolskich.

płacili, aleśmy nie mogli. Jm. pana wojewody poznańskiego¹²⁸⁷ ani łęczyckiego¹²⁸⁸ nie było na sejmikach, jakom w tym służył i starał się o to, niechaj dają świadectwo o tym inni. Sejmik z łaski Bożej zgodnie stanął. Co doniósłszy, pańską W.K.M. całuję szatę, będąc do życia mego W.K.M. pani i dobrodziejki mojej miłościwej wierny poddany i najniższy sługa.

F[ranciszel] Z[ygmunt] Gałęcki k[uchmistrz] k[oronny] m.p.

6. *Krótką informacją o sejmiku w wiadomościach z Warszawy – 2 czerwca 1693 r.*

Druk: K. Sarnecki, Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego, cz. 2, wyd. J. Woliński, Wrocław 2010, s. 324.

[...] Sejmik wielkopolski stanął, uchwalono dwoje pogłównego przy szelężnym i czopowym. Nie był na nim ani jm. pan generał, ani jm. pan wojewoda poznański. [...]

7. *Uniwersał Jana Łąckiego kasztelana kaliskiego, wyznaczający termin popisu powiatu kaliskiego – Warszawa, 6 września 1693 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Kalisz 304, k. 487a – oryginał.

Jan Korzbok Łącki kasztelan kaliski.

J.w., w. ichm. panom dygnitarzom i urzędnikom, tak koronnym, jako i ziemskim, grodzkim i innym obywatelom stanu szlacheckiego powiatu kaliskiego, m.m. panom i braci, przy zaleceniu chęci moich braterskich do wiadomości donoszę.

Iż czyniąc dosyć prawu pospolitemu, tak starymi statutami, jako też i przeszłego sejmu konstytucyjami 1690 obostrzonemu¹²⁸⁹, nad to laudami tak dawniejszymi, jako i sejmiku przeszłego o popisach powiatowych świeżo napisanymi, zjeżdżam na dzień 28 miesiąca września do Kalisza, stosując się do konstytucji roku 1631¹²⁹⁰, gdzie wedle pomienionych praw, wojennym procederem, podług starodawnych zwyczajów, z obliżu urzędu mego popisować w.m.m. panów zechcę. Na który popis, osobiście w takim zamieszaniu, nie tylko R.P., ale i całego chrześcijaństwa, abyście w.m.m. panowie i bracia nie tylko ostrością prawa pospolitego obowiązani, ale też naśladowując dzielności przodków swoich za wiarę świętą katolicką, za dostojęństwo najjaśniejszego Majestatu J.K.M., za miłą ojczyznę, prawa i wolności nasze nie złotem żadnym, ani niewolniczymi podarunkami, ale krwią w dziełach rycerskich przodków naszych nabyte, ku wszel-

¹²⁸⁷ Wojciech Konstanty Breza wojewoda poznański. ¹²⁸⁸ Rafał Leszczyński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹²⁸⁹ Konstytucja sejmu 1690 r. „Pospolite ruszenie koronne” (Vol. leg., t. 5, s. 372). ¹²⁹⁰ Konstytucja sejmu 1631 r. „Okazowanie województw poznańskiego i kaliskiego” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 116).

kiej tej R.P. usłudze, gotowość stanu rycerskiego pokazali, i na czas z prawa naznaczony, z rynsztunkiem wojennym się zjechali, zapraszam. Dając tego jasny dowód, że godność urodzenia stanu naszego szlacheckiego nie tylko na sobie w imionach nosimy, ale też cnotami, męstwem, skutek urodzenia naszego w stanie tym utrzymujemy. Dan w Warszawie, 6 dnia września r. P. 1693.

Jan Korzbok Łącki kasztelan kaliski m.p.

Locus sigilli

8. *Popis pospolitego ruszenia powiatu kaliskiego – pod Kaliszem, 28 września 1693 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Kalisz 304, s. 509-513 – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Gen. Jan Gałęski w imieniu kasztelana kaliskiego w dniu 28 września 1693 [feria 2 ante festum Sancti Michaelis Archangeli proxima a. D. 1693].*

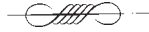
Popis ichm. panów braci obywatelów powiatu kaliskiego, vigore laudi Sredensis na miejsce pod Kalisz zgromadzonych przed j.w. jm. panem Janem Korzbokiem Łąckim kasztelanem województwa kaliskiego. [1] Jm. pan Adam Molski stolnik i surogator kaliski, [2] jm. pan Wojciech Molski pisarz ziemski kaliski, [3] jm. pan Franciszek Goliński cześnik przemyski, [4] jm. pan Adam Koźmiński miecznik kaliski, [5] jm. pan Sebastian Matuski cześnik nowogrodzki, [6] jm. pan Stanisław Gurowski skarbnik wschowski, [7] jm. pan Andrzej Nowowiejski, [8] jm. pan Stanisław Zajączek, [9] jm. pan Stanisław Kobierzycki, [10] jm. pan Piotr Koźmiński, [11] jm. pan Wojciech Bronikowski, [12] jm. pan Jan Zajączek, [13] jm. pan Sebastian Molski, [14] jm. pan Józef Radoliński, [15] jm. pan Krzysztof Suchodolski, [16] jm. pan Stanisław Radoński, [17] jm. pan Piotr Czechowski, [18] jm. pan Stanisław Zaremba, [19] jm. pan Wojciech Stawicki, [20] jm. pan Jan Molski, [21] jm. pan Wacław Lipski, [22] jm. pan Wojciech Bartoszewski, [23] jm. pan Kazimierz Rosowski, [24] jm. pan Wojciech Pągowski, [25] jm. pan Aleksander Załuskowski, [26] jm. pan Jan Potocki, [27] jm. pan Adam Kobierzycki, [28] jm. pan Stanisław Lutomirski, [29] jm. pan Jerzy Dąbicki, [30] jm. pan Tomasz Kwiatkowski, [31] jm. pan Jan Pogorzelski, [32] jm. pan Stanisław Głuskowski, [33] jm. pan Wojciech Górecki, [34] jm. pan Marcin Pawłowski, [35] jm. pan Jan Sompoliński, [36] jm. pan Mikołaj Ostaszewski, [37] jm. pan Bartłomiej Niemojewski, [38] jm. pan Kazimierz Skrobiszewski, [39] jm. pan Jan Węgierski, [40] jm. pan Mikołaj Politalski podstoli wiski, [41] jm. pan Wacław Karwalski, [42] jm. pan Andrzej Sokolnicki, [43] jm. pan Łukasz Bronikowski, [44] jm. pan Stanisław Kożuchowski, [45] jm. pan Jan Piekarski, [46] jm. pan Stanisław Olewiński, [47] jm. pan Jakub Olewiński, [48] jm. pan Stefan Czaplicki, [49] jm. pan Antoni Goliński, [50] jm. pan Kazimierz Łukomski, [51] jm. pan Franciszek Kuczkowski, [52] jm. pan Jakub Chmieliński, [53] jm. pan Franciszek Kotarbski, [54] jm. pan Stanisław Bąkowski, [55] Stanisław Sza-

dokierski, [56] jm. pan Franciszek Mikołajewski, [57] jm. pan Mateusz Rzeszotarski, [58] jm. pan Chryzostom Wałdowski, [59] jm. pan Wojciech Lubiatowski, [60] jm. pan Stanisław Mikołajewski, [61] jm. pan Maciej Nowowiejski, [62] jm. pan Kazimierz Gostyński, [63] jm. pan Jan Górski, [64] jm. pan Jan Chlebowski, [65] jm. pan Wojciech Piniński za rodzica swego, [66] [511] jm. pan Jakub Koszutski, [67] jm. pan Jakub Obręmbieliński, [68] jm. pan Jan Tarchalski, [69] jm. pan Tomasz Łętkowski, [70] jm. pan Jan Kotarbski, [71] jm. pan Jan Domiechowski, [72] jm. pan Jan Linowski, [73] jm. pan Wojciech Bogusławski, [74] jm. pan Wojciech Biskupski, [75] jm. pan Aleksander Krzycki, [76] jm. pan Wojciech Cywiński, [77] jm. pan Jan Górski, [78] jm. pan Bartłomiej Strachowski, [79] jm. pan Piotr Wiłkomierski, [80] jm. pan Marcin Piskorski, [81] jm. pan Kazimierz Wałdowski, [82] jm. pan Marcin Chlewski, [83] jm. pan Wojciech Pagórski, [84] jm. pan Mikołaj Biskupski, [85] jm. pan Zygmunt Borzysławski, [86] jm. pan Jan Krzycki, [87] jm. pan Maciej Słupski, [88] jm. pan Jan Kotliński, [89] jm. pan Jacek Górski, [90] jm. pan Mikołaj Taczanowski, [91] jm. pan Jan Droszewski, [92] jm. pan Jan Wilkowski, [93] jm. pan Jan Białkowski, [94] jm. pan Sebastian Rozwadowski, [95] jm. pan Aleksander Gądkowski, [96] jm. pan Wojciech Szpot, [97] jm. pan Franciszek Miaskowski, [98] jm. pan Chryzostom Kotarbski, [99] jm. pan Wacław Grabiński, [100] jm. pan Stanisław Kurnatowski, [101] jm. pan Stefan Pacynowski, [102] jm. pan Wojciech Szczypierski, [103] jm. pan Franciszek Bąkowski, [104] jm. pan Adam Grabiński, [105] jm. pan Piotr Bogusławski [106] z synem, [107] jm. pan Franciszek Wielowiejski, [108] jm. pan Franciszek Miłoński, [109] jm. pan Jan Trąmpczyński, [110] jm. pan Wojciech Jaroszewski, [111] jm. pan Jan Wasilkowski, [112] jm. pan Tomasz Bledzewski, [113] jm. pan Wojciech Otorowski, [114] jm. pan Jan Baranowski, [115] jm. pan Piotr Gałęski, [116] jm. pan Łukasz Przybysławski, [117] jm. pan Tomasz Tyszka, [118] jm. pan Jan Kornacki, [119] jm. pan Władysław Przybyszewski, [120] jm. pan Andrzej Wałowski, [121] jm. pan Marcin Pawłowski, [122] jm. pan Jakub Chwalewski, [123] jm. pan Wojciech Chachorski, [124] jm. pan Walerian Gławiszewski, [125] jm. pan Wojciech Skoraszewski, [126] poczet w. jm. ks. Szołdrskiego przez jm. pana Franciszka Porębskiego, [127] jm. pan Stanisław Stawski, [128] jm. pan Stanisław Drogoszewski, [129] jm. pan Jan Pokłękowski, [130] jm. pan Wojciech Sieroszewski, [131] jm. pan Wojciech Pacynowski, [132] jm. pan Władysław Niniewski, [133] jm. pan Aleksander Włostowski, [134] jm. pan Kazimierz Bąkowski, [135] jm. pan Wawrzyniec Rakowski, [136] jm. pan Michał Pniewski, [137] jm. pan Marcin Kierski, [138] jm. pan Aleksander Kierski, [139] jm. pan Walenty Radzicki, [140] jm. pan Kazimierz Burzyński, [141] jm. pan Marcin Niniewski, [142] jm. pan Jan Dzierżbiński, [143] jm. pan Świętosław Wardęski, [144] jm. pan Andrzej Goryszewski, [145] jm. pan Sebastian Chwałęcki, [146] jm. pan Mikołaj Koroniewski.

Poczty. [1] poczet jm. pana Jana Sokolskiego, [2] poczet jm. pana Wojciecha Borzęckiego, [3] poczet jejm. pani Orszuli Linowskiej, [4] poczet jm. pana Korzenieckiego, [5] poczet jm. pana Jakuba Trzcinskiego, [6] poczet jm. pana Rokickiego, [7] poczet jm. pana Jana Lipskiego, [8] poczet jm. pana Zygmunta Karaszewskiego, [513] [9] poczet jm. pana [Jana] Golińskiego burgrabiego konińskiego, [10] poczet jm. pana Franciszka Dachowskiego, [11] poczet jejm. pani Grzymisławskiej, [12] poczet jm. pana

Jana Skrzyńskiego, [13] poczet jejm. pani Szołdrskiej, [14] poczet jm. pana [pisarza] grodzkiego kaliskiego, [15] poczet jm. pana Lasockiego, [16] poczty miejskie Kasper Wolny.

Jan Korzbok Łącki kasztelan kaliski, Jan Wojciech Przespolewski sędzia ziemski kaliski, Adam Molski s[tołnik] k[aliski] m.p., Wojciech Molski p[isarz] z[iemski] k[aliski] m.p.

59. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1693 r.

Sejmik prawdopodobnie zakończony wyborem deputatów.

Hieronim Jarosław Poniński starosta babimojski był prawdopodobnie deputatem z woj. kaliskiego.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 232-233.

60. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 10 listopada 1693 r.

1. *Uniuersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw
poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniu 10 listopada 1693 r. –
Żółkiew, 1 października 1693 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Kościan 126, k. 360 – oryginał.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 304, k. 545 – oryginał, uszkodzony.

Druk w: Akta sejmikowe woj. krakowskiego, t. 5, s. 134-135; Akta sejmiku podolskiego, s. 175-176.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak najprzewielebniejszemu, wielebnemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Najprzewielebniejszy, wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Trudno się z tym nie pochłubić, z czym przed całym światem, owszem i przed samym niebem stanąć gotowiśmy, że w pozwolonym od niego panowaniu naszym nihil antiquius fuit, quam prope afflictam nutantemque Rempublicam stabilire primo deinde et ornare. Dzień po dniu królewskiego życia naszego rozbierając, nie znajdujemy, żeby który nie rodził starania, abo in conservationem universi, abo in decus ojczyzny, abo na ratowanie i poparcie tego wszystkiego, co languentibus vel deficientibus publicis consiliis od wszystkich porzucono i zapomniano et ubi finem curae censeas alia nascitur ex alia. Po przeszłym szkodliwie zerwanym sejmie jakie zachodziły negotia rerum et momenta sollicitudinum uznać każdy może, kto prawdziwie zechce ująć. Nam dość namienić, że to wszystko sub insomnes curas nostras, przeto cokolwiek i przeszły sejm miał ułaczyć, i na terazniejszy malis non sigillatim aut per intervalla sed nexis inter se atque impetu crescentibus namnożyło się trudności.

Którym zabiegając, aż w tej kraje, bez wszelkiego na zwątlone zdrowie nasze respektu, dla bliższej z wojskiem i w. hetmanami komunikacyjej i inszych, jako rzetelniej z instrukcyjej patebit potrzeb, przenieśliśmy się i zaraz prawie jednego dnia, nie wypocząwszy, dla tym skuteczniejszego tychże wszystkich trudności ułaczenia, sejmową przedsiębiorac ekspedycyją, sejm walny sześćniedzielnny ordynaryjny w Warszawie, daj Boże szczęśliwie, na dzień 22 miesiąca grudnia w roku terazniejszym składamy. Sejmik zaś uprzejmościom i wiernościom waszym dnia 10 miesiąca listopada na miejscu zwyczajnym w Śrzedzie, a generał wielkopolski według dawnych zwyczajów w Kole dnia 24 miesiąca tegoż listopada naznaczamy i determinujemy. Nic więcej nie potrzebując, tylko aby wstąpiwszy

w serca uprzejmości i wierności waszych omnes omnium rerum charitates unius patriae superans amor na tych publicznych aktach to sprawił, czego wszyscy fundatorowie i konserwatorowie Rzeczypospolitych potrzebowali, singulare omnibus bonis debet esse propositum ut utilitatis publicae maior quam privati emolumenti ratio habeatur.

O co regia prece gorąco i usilnie do uprzejmości i wierności waszych wstawiając się, prosperitatem w radach, w życiu dobrego zdrowia wszystkim i każdemu z osobna życzymy. Ten zaś uniwersał nasz, aby tym prędzej i łatwiej wszystkich wiadomości dojść mógł, po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zlecamy. Na co się dla lepszej wiary ręką własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Żółkwi, die 1 miesiąca października r. P. 1693, panowania naszego 20.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka referendarz i regent koronny m.p.

2. List Jana III do urzędników na sejmiki – Żółkiew, 1 października 1693 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 540, s. 134 – kopia: Copia listu Króla jm. pisanego do jm. pana starosty wschowskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 2030, s. 16-16v – kopia; **Rp. 3** Bibl. Łop., rkp. 963 – oryginał adresowany do Mikołaja Wybranowskiego skarbnika bełskiego.

Ur., wiernie nam miły. Nie pisanem, ale gdyby można żywym wyrazić obrazem wszystkie R.P. potrzeby, nie litowalibyśmy prace naszej, aby się każdy przejrzeć mógł, w czym jej brakuje i jako od wszystkich opuszczonemu dobru pospolitemu skuteczną należy podać rękę, ale kiedy nad naturę i siły czynić niepodobna, trzymamy, że te nasze same starania, które ex visceribus dla ojczyzny świadczemy, będą każdemu incitamentum ad curas animumque pro publico.

Wyraziło się dość, lubo per compendium w przeszłej i terażniejszej instrukcjach, cokolwiek albo in praeteritum providere, albo in futurum cavere expediret, wszystko to jednak intra verba et vota in efficacia zostać się może, jeśli się prawdziwą in publicum, oderwaną od wszystkich interesów aplikacją nie postawi żarliwości. Tę zaś w sercu i wspaniałych wierności waszej upatrując sprawach, zalecamy usilnie, abyś się jak najskuteczniej przyłożył nie tak do poparcia punktów pomienionych instrukcyi, bo przez nie nikomu ad melius sentientium nie przegradzamy drogi, jako do wystawienia i utrzymania tego wszystkiego na przyszłym da Bóg sejmie, cokolwiek w tych czasach e Republica zdać się będzie. Dasz przez to wierność twoja próbę synowskiej ku ojczyźnie miłości, a oraz respondeat dobrej naszej o sobie opiniej, którą tak zabierać chcemy, jakobyś onę w respektach naszych przy podających się okazjach uznawać mógł. A teraz dobrego wierności twojej od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Żółkwi, dnia 1 miesiąca października r. P. 1693, panowania naszego wtórego [s].

3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 1 października 1693 r.

Rp. 1 LNB, *Fond 130*, 728, s. 33-38 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 183, nr 230; **Rp. 3** AGAD, *Zbiór Branickich z Suchej* 8/13, s. 340-343; **Rp. 4** Bibl. Jag., rkp. 14/57, k. 49 i nn.

Instrukcja J.K.M. p.n.m. na sejmik przedsejmowy sejmu walnego ordynaryjnego sześćniedzielnego warszawskiego dnia ... miesiąca grudnia w roku terażniejszym naczynowanego, posłowi J.K.M. do^a destynowanemu, dana w kancelaryjej wielkiej koronnej, dnia 1 miesiąca października roku 1693.

Po szkodliwie zerwanym przeszłym sejmie, a kto nie przyzna, że się została nie tylko ad casus porzucona, ale i ciężko zraniona R.P., owszem, wszystka jedną raną bez opatrzenia i do niej to właśnie służyć mogło: „Vulnus et livor, et plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo”¹²⁹¹. Po najwyższej Boskiej Opatrzności nie trzeba się pytać, kto ją dźwignął, podniósł, opatrzył i na łonie swoim dobroczynnym dotąd piastuje? Opus mundi cum videtur suum laudat authorem, integrae sortes ojczyzny, między tak wielą trudności utrzymane i uratowane, żywym są głosem in laudes sui auctori J.K.M. p.n.m. Ten albowiem od samego zerwania sejmu jeszcze jednej nie liczy spoczynienia godziny. Wszystkich dochodzi alternata, po kampanijej konsystencyja, po sejmie i rezydencyjach senatorskich dom, sam jeden J.K.M. p.n.m. sine aliqua requi, z obozu w sejmy, z sejmów w rady, z rad w zgryźliwe de publicis defectibus myśli, et de suo necessitatum prowidowania descendere musi, jakoby to samemu tylko J.K.M. p.n.m., a nie komu inszemu w tej ojczyźnie de firmanda magis, quam de fruenda felicitate myśleć należało. Jako to i teraz krom tych wszystkich walnych spraw, pod którymi częstokroć same sejmy [34] fatiscunt i tylko się tym contentują: „Partis curae loquuntur, ingentes stupent”, ciężka i nieznośna tej R.P. carentiarum moles na rękę jego pańskich recubuit. Wiele myśli i zaprawdę starania wielkiego przykładać należy gotowe rzeczy dysponując, a dopieroż kiedy wszystkiego na wszystko potrzeba nec quaeritur unde habitas sed oportet habere, niech się ojczyste stany porachują, w jakiej gotowości zostawiły wojsko? Kiedy prawie kilkadziesiąt ćwierci niepłatne, w jakim opatrzeniu fortec, w samym kraju wołoskim, krom Dragomiry¹²⁹² i Kampelongu¹²⁹³, trzy tu jest Suczawa¹²⁹⁴, Niamc¹²⁹⁵ i Soroka¹²⁹⁶, czwarty szaniec pod Kamieńcem¹²⁹⁷? Jakie subsidium na Kozaków obmyśliły? Jaki suplement na artyleryją, o której R.P. nie myśli więcej, tylko tak, jako temporibus pacis, co jest impossibile tempore belli. Czym na koniec prowidować, by różne potrzeby podczas wojny zachodzące, którym liberaliter memorandi per saecula pontifici Ojca św. Innocentiusa XI succurebat. To wszystko J.K.M. p.n.m. nauczysz się magis prodesse, quam praesse, musiał obmyślać, prowidować, sposobów szukać i prawie z niczego rzeczy tworzyć.

¹²⁹¹ *Prorocтво Izajasza (Wulgata)*. ¹²⁹² *Dragomirna – miejscowość w Bukowinie w Mołdawii z obronnym monsterem*. ¹²⁹³ *Câmpulung Moldovaneș – miasto w górskiej części Bukowiny w Mołdawii nad rzeką Mołdową*. ¹²⁹⁴ *Suceava – miasto w Bukowinie w Mołdawii na północny wschód od Jassów*. ¹²⁹⁵ *Târgu Neamț – miasto i twierdza w Mołdawii na zachód od Jassów*. ¹²⁹⁶ *Soroka – mołdawska twierdza nad Dniestrem*. ¹²⁹⁷ *Okopy św. Trójcy wzniesione pod Kamieńcem Podolskim*.

A na koniec wzięwszy wiadomość o zbliżającym się pod Kamieniec nieprzyjacielu, tu w te kraje, nie folgując strudzonemu zdrowiu, przenieść się nie tylko dla wcześniejszej z wojskiem i w. hetmanami komunikacyjnej, ale też dla obmyślenia dalszej subsystemy wyżej mianowanych fortec i dla uczynienia z osoby swej pańskiej zbliżonej ogromniejszego tych krajów przeciwko nieprzyjaciółom zaszczytu. Skąd najdoskonalej i najprawdźwiej, czego po monarchach potrzebują, w panowaniu swoim wyraża, „principatus non est finis ipse aut altitudo [35] illa et splendor, sed populi bonum id est cura eius et tutela”¹²⁹⁸.

Z łaski tedy najwyższego Boga za takowym swoim ojcowskim staraniem oddaje J.K.M. p.n.m. R.P. stanom onej, niezalterowaną i nieodmienioną illa infortunis po przeszłym nieszczęśliwym sejmie. Też wszystkie materiarum et obiectorum in suis gradibus zostają apices, i dla tego, co by miał więcej nad przeszłą instrukcją ad consultantum przydać, cale nie widzi, krom, że rokiem zupełnym od przeszłych długów przybywa więcej i wojsku deservitae mercedi i innych ciężarów publicznych, ile kiedy nawet dług J.K.M. p.n.m. dawny i już per constitutionem satisfactioni przekazany, dotąd nie jest wypłacony. Przez co R.P. wielkie sensim et insensibiliter zachodząc długi, ciężko się zawodzi.

Przestrzec tu bowiem J.K.M. p.n.m. et serio inculcare stanom R.P. musi, że za jakim fatalnym onej opuszczeniem się i zaniedbaniem uchwał, a teraz i zerwaniem rad sejmowych, tenże żołnierz, też płaca onemu i też wszystkie manet ciężary R.P. Ale nie ta usługa, nie ta wygoda i nie te skutki successuum, et prosperitatum, jakich by się spodziewać należało, za żywszą aplikacją i wczesną rzeczy postanowionych egzekucją. Bo paria sunt non agere, quam non in tempore agere. A tak to vastum R.P. corpus lentitudine tali, velut tabe quadam confiscitur, niszczeje i do ostatniej ruiny i ubóstwa przychodzi, i prawdziwie iszczą się słowa, co mędrzec pański powiedział: „Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium divitias parat”¹²⁹⁹. Gdyby rady publiczne i egzekucje sejmikowe spiritui forti J.K.M. p.n.m. korespondowały, już by się mogło i zapomnieć [36] o wojnie, a miłym i słodkim cieszyć pokojem. Teraz zaś, napędzając tylko do niego wiatry, ubi ventus non habetur directus capitatur qualiscunque.

Wiedzieć jeszcze nie może J.K.M. p.n.m., jak prędko nas do oczekiwanego tego zaprowadzić mogą portu przedwieczne Boskie wyroki, z których to manet ab origine mundi fixae dies bello populi in praelia nati. To pewna, że J.K.M. p.n.m. z ofiarowaniem pańskim do tego pożądanego celu i mediacji przysłanego posła tatarskiego¹³⁰⁰ i potym powtórnego gońca, nie omieszkał zażyć in quacunq; ojczyzny sortem pro praemisso, bowiem w tym po dwakroć senatus consilium dawszy znać partibus colligatis o tej ofiarowanej mediacji, a oraz inwitując do niej, ile kiedy angielską i holenderską, którą nam cesarz jm.¹³⁰¹ ofiarował, skutku nie wzięła, destynował odprawić onych plena humanitate, przydawszy swego posła, dość z siebie godnego i sprawnego, ale nade wszystko z ojca swego w tamtym narodzie zaleconego, urodzonego Rze-

¹²⁹⁸ J. Lipsius, *Monita et exempla politica libri duo* (nieco zmieniony cytat z rozdziału 7, „De fine principatus: qui est publicum bonum”). ¹²⁹⁹ Stary Testament, *Księga Przysłów*, 10.4. ¹³⁰⁰ Derwisz mura-
rza poseł tatarski w Polsce. ¹³⁰¹ Leopold I cesarz.

wuskiego starostę chełmskiego¹³⁰², dla tym doskonalszego wyrozumienia pomienionej ofiarowanej mediacji, a że się to ich odprawa przewlec musiała, bo dopiero w tych dniach od cesarza jm., jako i Rzeczypospolitej Weneckiej responsa przysły, zostaje interim to negotium integrae trutinandum et intimius całej R.P.

De caetero J.K.M. p.n.m. jako w tym punkcie, tak i we wszystkich inszych na przeszłą instrukcją zupełnie referować się raczy. W której że de iure patronatus miał informować stany R.P., co destynowana do Rzymu sprawi osoba, krótko namienia, iż Ojciec św. szczęśliwie teraz osiadający Stolicę Apostolską¹³⁰³ paterne iuribus J.K.M. i całej R.P. favet i tego nie chce, aby miały być mniejsze i ubliżone do inszych [37] J.K.M. antecesorów. Wyraził to Ojciec św. nieraz słownie effato suo immutabili przed pomienioną osobą, a in antecessum jeszcze i breve apostolicum przysłał był, omnem wyrażając facilitatem. Cóż, kiedy niektórzy zakonnicy, bo plures et meliores, za ojczystem i przy zakonnej modestyjej idą prawami, nie przestają przeciwko ojczystemu prawu de cortisanis¹³⁰⁴, w samym Rzymie wymyślnymi Ojca św. importunować memoryjami, nie mogąc się w ojczyźnie ex merito, i jako oryginalna opactw fundacyja niesie, ad honores zmieścić, ustawicznych tam ad sui evectionem szukają sposobów, et usque ad eo religione abutuntur i quibus sua demum vilitas secus est.

Przypomnieć też tu J.K.M. p.n.m. consultissimum rozumie, czego w przeszłej instrukcyjej nie dołożono, ale w dawniejszych nie raz było, aby piechota łanowa, z której non contenienda ludzi wojennych być może portio, do jak najlepszego porządku i skutku według prawa przyprowadzona była, co się zawsze R.P. in omnes casus przydać opportune może.

Kończy J.K.M. p.n.m. instrukcją przynajmniej w nagrodę wszystkich swoich łask i dobroczynności in publicum, które pane in commune ab omnibus accipientur, reduntur a nemine, żądając, aby się wszyscy wpatrzywszy debite w stan terażniejszej R.P., uważwszy okoliczności i niebezpieczeństwa, consultantium quam contemnendum similiores, i daleko od siebie zostawiwszy owę przyganę, ante privatam causam, pauci publicam habebant, na sejmie da Bóg tego się strzegli, żeby na sam zgon onego nie spychać wszystkich materyjej i gdzie dopiero omnia necessitatis modo finiuntur, to jest nie tak, jako potrzeba, ale jako mus i uprzykrzenie każe i żeby w czas daremny i przeciągły z kosztem wszystkich z niepowetowaną zdrowia J.K.M. p.n.m. ujmą spraw [38] publicznych nie puszczając, jak najostrożniej i najpilniej czasem naznaczonym szafując, pokazać to torem starodawnych przodków, że tantum valet tempus, quantum Deus, quia in tempore bene insumpto ipse colitur Deus. Reliqua in hunc finem promovenda et dicenda J.K.M. p.n.m. prudentiae et activitati urodzonego pośła committere raczy. Na własne J.K.M. rozkazanie.

^a w podstawie jest: województwa ruskiego ziemi halickiej

¹³⁰² Stanisław Mateusz Rzewuski starosta chełmski. ¹³⁰³ Innocenty XII papież. ¹³⁰⁴ Konstytucja sejmu 1538 r. „De plebeis et cortisanis” (Vol. const., t. 1, vol. 2, s. 170-171).

4. *List Jana III do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.*

Rp. *Bibl. Nar., rkp. BOZ 2030, k. 11v-12 – kopia:* Copia listu K.J.M. pisanego do koła rycerskiego na sejmik śrzedzki zgromadzonego.

Wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili. Szczęśliwa owa, lubo ciężkim dosyć odwagi naszej i dzielnego rycerstwa wypracowana potem, chocimska wiktoryja pokazała to jawnie światu, fortia frangi posse et prosterni superba. Ten tedy nieśmiertelny męznego dzieła zbiór, jako virtute et valore nostro constitit, tak i tych nie mniej vinctis armis succrevit. Którzy otomańską porzuciwszy protekcyą, a przy niej znaczne fortuny swoje inter ardua dubiaque, bo jeszcze lucrancia conamina Martis szczęściu i sławie naszej dopomogli. Stąd w. gospodarowi Petryczenkowi¹³⁰⁵ i bojarom jego pokazaliśmy jawne gratitudinis argumenta, dawszy im pewną dóbr z stołu naszego porcyą secura vestigium gratitudinis nostrae i R.P., kiedy mu na sustentament 20 tys. doroczniej naznaczyła pensyi. Że tedy post fata jego skarb koronny pomienione dyfikultuje pensyję, tak że ani w. gospodarowa¹³⁰⁶, ani zasłużony dobrze małżonek jej ur. [Jakub] Chalepiński starosta nasz zwoleński, ani bojarowie przy nich się bawiący żadnego [12] nie mają sustentamentu, nie wątpimy, że uprzejmości i wierności wasze jako pro memoria meritorum, tak et iustitia ipsa ur. posłom swoim zlecicie, aby to co raz publico sistit beneficio i czym R.P. straconą fortunę w. gospodarowej i bojarów przy niej się wiążących, a nie mniej życzliwości i statecznej wierności ich kompensowała, dochodziło na potym. Czego jako po uprzejmościach i wiernościach waszych żądamy, tak oraz i nie powątpiamy, że do otrzymania pomienionej pensyi iusto calculo dopomożecie. Zachęćcie uprzejmości i wierności wasze tym samym i innych, bo kiedy non deerit virtuti praemium, non deerit et virtutis obsequium. Dobrego zatym uprzejmościom i wiernościom waszym od Pana Boga życzymy zdrowia. Dano w Pomorzanach, r. P. 1693, panowania naszego 19 r.

5. *List księdza Pawła Choteckiego kanclerza chełmińskiego, kanonika i oficjała generalnego łuckiego¹³⁰⁷ do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Litewniki, 20 października 1693 r.*

Rp. 1 *Bibl. Kór., rkp. 993, k. 175-178v – kopia:* Copia listu jm. księdza Choteckiego kanclerza chełmińskiego, kanonika i oficjała generalnego łuckiego w Litewnikach, de data 20 octobris 1693 na sejmik śrzedzki pisanego. **Inne rękopisy:** **Rp. 2** *Bibl. Nar., BOZ 2030, k. 12v-16.*

Przeszłego immediate przed sejmem grodzieńskim w.m.m. panów sejmiku skąpość czasu, odległość miejsca, wielkość innych zabaw, różnych dystrykcyja spraw, karen-cyja zasług nie dopuściły mi debito należytej obserwancyjej venerari w.m.m. panów

¹³⁰⁵ *Hospodar Ștefan Petriceicu, który w 1676 r. otrzymał indygenat, obdarzony został pensją 20 tys. zł, zmarł w 1690 r.* ¹³⁰⁶ *Żona hospodara to Maria Karthadzi, która po jego śmierci zatrzymała starostwo zwoleńskie, przejęte następnie przez drugiego jej męża, Jakuba Chalepińskiego.* ¹³⁰⁷ *Parweli Chotecki był deputatem duchownym na Trybunał Koronny w kadencji 1691/1692.*

homagio, et delata o Trybunale Koronnym deferre terazniejszego sejmiku indulgentia szcudrzejszego czasu dyspendowany, odległością nieustraszony, zdrobnieniem zabaw licencjowany, dobrocią w.m.m. panów i przeciw niezasłużonym afidowany, omissa suppleo jako demisso in venerationem poplite wszystkich w.m.m. panów per hunc literalem nuntium prosequor tak revelata aliis abscondita a sapientibus et prudentibus re et nomine z Wielkiej Polski w.m.m. panów esse nolo.

Świadkiem Niebo i Nieba Stworzyciel, że za dyrekcji j.m. pana [Jana] Drohojowskiego¹³⁰⁸ owa jedyna wolnych narodów spes, fundament nieprzemowny, mur i tarcza złotej wolności, honorów i substancyj, Trybunał Koronny tak straszny extra orbitam legum występował, że tego per iurata conscientiam meam nie mogłem, a tu teraz mogę zamilczeć.

Niestychane a condito Tribunali zagęściły się inkonweniencyje przeciwko Bogu, prawu, ordynacyjej, sumnieniu, przysiędze, miłości bliźniego, jako to deklaracyjej, religijj addycyje, registra nova, conservationes speciales ad continuationem involutiones, causarum iuris w prawach terminorum tactorum wzdawania, sine beneficio aresti ex registro simplici sprawy sądzone, częściej a recentioribus niżeli antiquioribus registris kompromisy przez deputatów miasto sądów, kasowania donacyjej, dożywocia, przepisowania dekretów przeszłych Trybunałów, niesłuchania egzemptów żołnierzy in opere belli zostających, brania grzywien strasznie wielkich i przeciwko prawu opuszczania spraw województw i ziem, z których deputatów nie było, albo przekładania na inszy [175v] czas, przywołania spraw specjalnych ze śródkiu regestrów, przeskoczywszy drugie, zagodzenia kondemnat do skrzynki swojej z boku przychodzących bez wiadomości i konsensu stron in summum ich praeiudicium. Relaksowania wieży per decreta anteriora tribunalitia ex seriis controversiis nakazanej, praktykowania, partialitates, krzywoprzysięstwa, wydawania sekretów z izby, niezasiadania według czasu i bankietami się bawienia, wychodzenia z izby dla rozerwania kompletu, żeby się sprawa nie sądziła, ad mentem corrumpentis, albo przyjaciela, słuchania inkwizycyjej przez deputatów trybunalskich in fundum zjeżdżających, co należy o ośmiu do inkwizycyjej w jednej sprawie, ad maiorem partium aggravationem, co bywało po dwóch, wzdawania szlachty in poena infamiae pro voce na sejmikach libera, przyjmowania instygatorów po ośmiu, po dziewięciu cum maiori ubogich ludzi depacatione, moderamina damnorum pretensyjej generałem caeco impetu sine taxa cuiuscunque rei. Dla czego komu de iustitia należało kilkadziesiąt tysięcy, ledwo przysądzono kilka albo kilkanaście. Et contra, komu trzeba było przysądzić kilka tysięcy, to przysądzano kilkadziesiąt. Brania wielkich korupcyjej i targowania się o nie w gospodzie, dla których mógł każdy za tego mówić Trybunału, owe re et nomine prudencyjej słowa:

„Violatur auro integritas
Pax occidit, fides perit,
Pudor per aurum solvitur,
Leges et ipsae intercidunt”¹³⁰⁹.

¹³⁰⁸ Jan Drohojowski marszałek Trybunału Koronnego w kadencji 1691/1692. ¹³⁰⁹ Aureliusz Prudencjusz Klemens, *Pheristephanon*, *Hymn II*, 197-200.

Zgoła korupcyje były zawołane, statut, konstytucyje, ordynacyja wywołane, nie tak ultimae zwać się mógł Trybunał iustitiae, jako ruinae. Przyznał to qua sago, qua toga, qua saluberrimo Reipublicae consilio na przeszłym świeżo sejmie grodzieńskim, in voto suo albo calculo, in perpetuae aeternitates, notando wielki jeden senator świecki, kiedy rzekł: „Gdyby taki drugi Trybunał był, sufficeret ad evertendam Rempublicam”. Zapatrowała się sprawiedliwość na ziemskich oficjalistów, tanquam [176v] custodes suos et perpetuos dictatores, jeśliby u nich przynajmniej jakiego nie znalazła respektu, ale i tam nic nie wskórała, corrupti sunt et abominabiles, tacti sunt, osobiwie jm. pan [Wojciech Kazimierz] Niemyski podsędek lubelski, postrzegłszy po plecach swoich Trybunał, z którego z jednymi się deputatami uczył, z drugimi agentował, trzecich ochotą umawiał, nie tylko na piędzi od pomienionych nie odstąpił inkonwienienicyj, ale jeszcze większe loco praecustoditionis promowował.

Widząc tedy zewsząd oppressam iustitiam, pro caractere meo przy niej stawałem. Prędko potym data occasione zawołanej po południu ex simplicii registro sprawy suadente in eum sensum ordinationis praescripto? Regestra causarum simplicium primo in instanti sessionis pomeridianam, ante alias omnes assumantur. Promowowałem z samej ordynacyj ten registr, jm. pan Niemyski podsędek lubelski in contrarium ordynacyj i słów statutu: „Quisque officialis spectat suum officium”, rzucił się violentus et vinolentus ex statione sua, ordynacyj mi z ręki wydierał, za przeciwnym registrem instabat, minister iudicii będąc, mnie sędziemu deputatowi multa tacenda locutus, pobierając się ad magis insolita actionem pugni et pugnae. Gdzie że agebatur de puncto nietknionego nigdy imienia mego, honoru kapłańskiego i deputackiego, musiałem lacessitus ad eam honoris udać się defensionem, której natura i najmniejszemu nie zabroniła robaczkowi. Bo laesa patientia sit furor. Z tej teraz okazyj jm. pan podsędek in vindictam praetendowanej urazy swojej wszystkie moje, choć przy sprawiedliwości się ujęło, bardziej ex modestia sacerdotali, aniżeli ex culpa ofiarowane piae placationis officia, temere wzgardziwszy i samą nawet wielowładną najjaśniejszych majestatów państwa mego i osobliwego dobrodziejstwa (których by też największe in lite ordines ictu oculi in privatis et publicis differentiis słuchają). W Grodzie do zgody interpozycją postponowawszy, imieniem swoim i Trybunału manu et sumptu iunctis Acheronta movet na ruinę honoru i fortuny mojej, sinister udaje efferato wszędzie opisuje calamo, noxam malitiose zadaje, gdzie i vestigium zadanego nie masz zawinienia, quaerit in scyrpo nodu in balsamo faectorem cicatricem in loco, ubi nunquam vulnus fuit.

Ale cóż czynić, tylko generose z Platonem odpowiedzieć: „Pergat male dicere qui bene dicere non didicit”, a oraz przypomnieć jm. panu podsędkowi owe poety słowa:

„Ille alios qui tentat plectere debet
Ipse prius vindex criminis esse sui”¹³¹⁰.

Chce mnie condemnare ipse condemnandus, na którego criminalium biją fulmina protestationum, vadorum regalum et plurimorum inconvenientium, kiedy funkcją

¹³¹⁰ *Teatro sacro, Bologna 1647, s. 207.*

swoją deputacką niedawno wyniesiony, in postpositionem securitatis Tribunalitiae et nobilitaris rodowitego szlachcica jm. pana Mirosławskiego i żonę jego usque ad causationem abortus niewinnie zbił, stłukł i domowym kazał poprawić. Jm. pan [Stanisław] Kuczborski łowczy płocki, człowiek godny i domu zacnego jego radą i informacją jako protestacja sonat, crudeliter interemptus i ciało utopione. Jm. pana Jeziorkowskiego przeciw niemu o ukrzywdzenie w inkwizycyjnej ustawicznej na sejmiki i sejmy gemitus ascendit. Jm. pana [Samuela Jerzego] Prażmowskiego wojewodę przeszłego płockiego, fide bona z sobą idącego, w dobrach supplantavit i sobie usurpavit na sześćkroć sto tysięcy blisko takse wynoszących, dlaczego fortis praesumptus u ludzi aprehensyjej jm. pana wojewody chorobę i śmierć. Nie jeden ingemiscit, że ciężkiem nie tak ex regula iuris, jako ex beneplacito jego przyciśniony, dekretem ostatniej valedixit substancyjej. Nawet i sam nie wybiegałem się, kiedy bonis et fortunis ecclesiasticis proprio labore et sudore partis przez niego jestem spoliatus i to mniej słusna, co pospolita w województwie niesie fama, że elekcyjej ziemskiego pisarza per subordinatas personas przeskadza, aby sam maioris lucri gratia, utrumque podsędka i pisarza miał w ręku officium. Nuż w Trybunale jako ex persona sua, tak ex actis sibi commissis powinien odorem bonae famae zachować, neque plus sapere quam oporteat sapere. A jm. propria auctoritate dekretów poprawował. Deputat co inszego ex consensu omnium w rejestrze terminował, on co inszego w protokołach pisał. Dekreta trybunalskie indifferenter wydawał, kompromisarskie prawie fabrykował, sprawy praktykował. Od dekretów co niemiara wyciągał, w zwykłą deputatów materiją niesłusznie wpadał. Przeciwno pragnącym sprawiedliwości instygował, prawie wielkich grzywien volens deputatom placere a partibus [177v] zaś nocere perswadował, zawołanie według porządku i rejestru spraw psował.

Nie godzi się silentio praeterire i tego, że za deputacyjej swojej w Trybunale contra nexum iuramenti et conscientiae wziął korupcyjej na 20 tys. i więcej w pieniądzech i w różnych rzeczach i pod pretekstem pisanja dekretów, za promowanie spraw sieła bierał jurgieltów ex vi officii sui, nie powinien trzymać, a trzyma.

In reliquis od Trybunału iustitiae laesionibus i pana Niemyskiego imperfectionibus parco calamo, bo by non unam implerent paginam.

Uważyć tedy raczcie w.m.m. panowie, jeżeli przy tak ciężkiej zewsząd sprawiedliwości opresyjej i inkonweniencyjach godziło się zamilczeć, dysymulować i ręce z opuszczoną opuścić sprawiedliwością i jeżeli jm. pan Niemyski może być aliorum medicus, ipse ulceribus scatens. Submitto i siebie samego altissimo w.m.m. panów iudicio, jeżeli odio an gratia z takowej okazyjej, choćby też i vestigium jakiego ex zelo legis przewinienia pokazało się, dignus być powinienem. Co piszę, gotowem tego in foro competenti dowodzić, jakoż i na przyszłym sejmie zamyślam supremo iustitiae auctore Deo mandatem komu probować, byle mi tylko łaska w.m.m. panów była subsidio.

Donoszę to tedy do wiadomości w.m.m. panów non novus incola Trybunału, ale practicus z łaski Bożej, kilka razy zasiadający, wiadomy rzeczy, ksiądz, brat i szlachcic w tej ojczyźnie wychowany i urodzony, a donoszę fide bona, conscientia recta, non odio vindicta, ale dolore communis mali tactus, caractere sacerdotali obligatus.

Raczcież podać upadającej sprawiedliwości rękę, raczcie tot vulneribus causarum variarum sano na przyszłym sejmie mederi consilio. Nie darmo się Wielka Polska

w.m.m. panów zowie, cuius ne nomen quidem vacuum est laudis, bo wielka jest in civibus patriae benevolentibus, omnia non ad suam utilitatem sed ad eius salutem conferentibus. Wielka viris qua sago, qua toga, qua saluberrimo Reipublicae consilio claris. Wielka in solo patris, wielka in fortunis, wielka in amore mutuo, a dopieroż kiedy w.m.m. panowie lapsae succurretis iustitiae, nierównie in benedictionibus Divinis będzie większa. Zaczęła się przeszłego grodzieńskiego sejmu [178] znaczna Trybunału korektura, ale za niedoszłym niedoszła. Na przyszłym warszawskim bonum quod capistis w.m.m. panowie infinem non relinquatis: „Quia bonum non tantum consistit in incaeptione sed etiam prosecutione”. Jeżeli jednak na co podczas korektury trzeba animadwersyje, to na niepohamowaną korupcyej chciwość. Ta za złotą monetą Sabinum capitulum, tak Spartów za 10 talentów Kserksesowi zabrała, złota Efezu nieprzyjacieliom wydała. Obawiać się żeby tenże zagęszczony korupcyej appetitus nie tylko sprawiedliwości, ale swego czasu ostatniej ściany fortet i samej całej R.P. naszej na zgubę nie wydał imię, bo tu pewna, że

„Auro victa fides munitas decipit urbes
Auri flagitiis ambitus ipse perit”¹³¹¹.

Nie mniej magnis ponderatum rationibus od ichm. panów deputatów do korektury na sejmie wysadzonych, aby na sprawy województw swoich swoi z tychże województw capaces pióra pisarze, more województwa wołyńskiego w Trybunale pisali, a ziemstwo lubelskie i piotrkowskie na dekreta równo z drugimi na ustęp wychodziło. Rozumiem, że ta i u w.m.m. panów znajdzie locum konsyderacyja, a że instynktu jm. pana podsejdyka lubelskiego Trybunał za pretendowane, promowane czytania listu mego na sejmiku lubelskim, pomienione inkonweniencyja trybunalskie donoszącego brata mego absentem, niewiadomego o pozwie possessionatum taktować i criminalissime pro voce na sejmiku libera in poena infamiae wzdać ważył się. Contra iura libertatis et sphaeram suae activitatis. Upraszam abyście per constitutionem tę infamiją znieść non sine poenis ichm. panom posłom inter puncta zalecieli.

Idzie de sequela ne ex hoc praeiudicato ta et pieszczone convellantur iura libertatum. A że jm. pan Niemyski nie kontentując się wytoczeniem się sprawy do sądów duchownych, która dotychczas magno sumptu meo agituje się, tak i na przyszłym sejmie tentabit bez wątpienia rozumiem przeciw mnie ex odio plusquam vatiniano wszystkie przeciwności i impostury promować. Suplikuję i sam za sobą o rekomendowanie [178v] mnie inter puncta ichm. panom posłom, aby mnie i honoru mego kapłańskiego nie dali discriminibus modis złości ludzkiej, która zwykła nocere bonis etiam i owszem, aby raczyj jm. panu podsejdkowi zganieli, że nie jest bonae famae, będąc tot protestationibus, tot praedictis inconvenientis notatus. Bo kto by się odważył potym przy sprawiedliwości oponować, gdyby go wielowładna w.m.m. panów protekcyja opuściła. Dopieroż niesprawiedliwość i Trybunały wzięłyby górę, gdyby tak wielkie przeciwko sprawiedliwości inkonwenientia znalazły patrocinium. Któż wie cokolwiek się stało

¹³¹¹ *Claudius Rutilius Namatianus, De reditu suo libri duo.*

w Trybunale, jeżeli to nie z osobliwej ordynacyjej Boskiej ut ex malis moribus, jako mówi jeden polityk, bonae leges procreantur. Lecz nic nie wątpię, że który pro bono iustitiae et conservatione fortunarum w.m.m. panów a iustitia dependentium decerto, gratiam non oram in oculis w.m.m. panów insoniam, której się cale oddają i sam zostają w.m.m. panów życzliwy brat etc.

Ks. Paweł z Chotyczy Chotecki kanclerz chełmiński, kanonik i oficjał generalny łucki

6. *List prymasa Michała Radziejowskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 540, s. 137-138 – kopia: Copia listu księcia jm. kardynała do sejmiku średzkiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 2030, s. 20-21.

Ktokolwiek z tych, którzy capessunt Rempublicam nie jest przychylny stimulationibus privatis, ale candide [138] samego tylko dobra pospolitego patrzę inter mala tej ojczyzny narzekać musi na rozrywanie sejmów, osobliwie przeszłego grodzieńskiego, na którym już by się to było ufacylitowało, co dotychczas jest sub media et voto. Prywatny gospodarz in re familiari upatruje z daleka commoda i odwraca incommoda na obie szczęścia i nieszczęścia strony, ma pogotowiu radę albo temperamenta. A tu tak wielka ekonomia, to jest salus et incolumitas publica, bez terminów ad quem et a quo, które nader w każdej rzeczy muszą być, albo specialius mówiąc, bez dania i środków zdana jest fatis. Przyczyną tego zawsze są dyssensyje et inimicitiae privatorum, którzy certarunt bonum publicum. Ja jakom niedawne wielkie uspokoił i świeże w W.Ks.L. rozdrażnione ne erumpant in publicum, wszystkim usiłowaniem aplikuję się, tak już in hac cura et anxietate jakoby laborando ten głos mój pasterski listowny do w.m.m. panów obracam, którzy na terażniejszym sejmiku przedsejmowym opus eiusdem salutis publicae, jakoby post diuturnam naufragium aggredi macie. Daję w.m.m. panom benedykcyją moję et depraeco imieniem ojczyzny onej statione, aby precz były a consiliis w.m.m. panów wszelkie prywatne urazy i dyssensyje, które są scopuli dobra pospolitego et onerant officia tego, kto niemi publiczną rzecz miesza, bo jest winien wszystkich szkód et calamitatum, które każdy człek, choć najmniejszy, ponosi. Lotis manibus (jako mówią) to jest purgatis animis et charitate unitis raczcie w.m.m. panowie auspicari i kończyć rady swoje, abyście nie dali palmam innym województwom, i owszem, którzy więcej nad innych tribuistis do podatków, więcej też eadem gloria przed wszystkimi contribute do rady i uspokojenia ojczyzny.

7. *List Stanisława Jana Jabłonowskiego kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego, do Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego, marszałka sejmiku – 1693 r.*

Rp. 1 *Bibl. Czart., rkp. 540, s. 133 – kopia:* Copia listu jm. pana hetmana koronnego, pisanego do jm. pana starosty wschowskiego na sejmiku średzkim natenczas marszałka koła rycerskiego a. 1693.

Inne rękopisy: **Rp. 2** *Bibl. Nar., BOZ 2030, k. 9v-10.*

Ażaz szczęśliwej i pomyślnej evenient rady terazniejszej w.m. panów, które na przyszły disponitur sejm, niż in anteacto, życzę tego szczerością i przychylnością tą, którymi complector dobro popolite. Actum zaś in praesenti non ago, wyraziwszy to do generalnego w.m. panów koła, prolixius. Rzecz ma li się prawda serio grande nepotibus ordimur aevum, chcieć wojnę prowadzić bez płacy, bez nagrody. Ażaz nie czyni co może wojsko z siebie, a Bóg zna, że w tym z osobą moją non similis labor, non simplices curae. Ale weźmy nawet w refleksyją i komparacją, by najprywatniejszą służbę, któż się na ją odważy praemia si desint? Punctum najosobliwsze będzie to rad w.m.m. panów terazniejszych, bo publiczny reddet obronę. Interesu swego żadnego w tym nie mam, oprócz ut bene sit patriae, więc gdy to przyjdzie in arenam activitate, auctoritate et eloquendo pomóc tym proszę, aby zasłużony żołnierz pulchra habeat sua dona labori. Jeżeli et in particulari przyszłoby w czym do mnie samego w łasce inklinacyi sercu i pamięć mieć tego, który wzajemnie na każde poufałe zawołanie nie odmienię się w tym, żem jest szczerze i statecznie na zawsze w.m.m. pana uprzejmie życzliwym bratem i sługą.

8. *List Stanisława Jana Jabłonowskiego kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego, do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.*

Rp. *Bibl. Nar., BOZ 2030, k. 5-8 – kopia:* Copia listu jm. pana hetmana koronnego na sejmik średzki do całego koła rycerskiego pisanego a. 1693.

[5v] Lubo dość widoczne lumen podane sobie w.m.m. panowie macie w instrukcyi J.K.M. na terazniejszych publicznych obrad miejsce, quid conveniat rebusque sit utile nostris, przecież i ja ne desint zwyczajowi et stationi, a nie mniej z szczerzej mojej ku ojczyźnie, qua nihil carius unquam inklinacyi, z zwykłej każdemu z w.m.m. panów i poufałej oraz odzywam się obserwancyjej. Darmo narzekać, że to teraz noverca fertilis mała gignit actas, bo uczyniwszy refleksyją ad sua principia, postrzec łatwo, że samiż flemus, quae niteri saecula facimus. Cóż uporem większym być może do szczęścia tego, w którymby kwitnąć et incrementari R.P. potrzeba, jako że zawsze sancitorum sejmu executio albo nulla, albo irrita.

Tam namówiemy subsidia, rebus tutamen, ad quaeque subita opatrzenie, aż co by do skutku przyjść to już miało za zawodem wszytkiego dobro publiczne impendiosae

summa luit spei. Najosobliwsza R.P. obrona po Boskiej protekcji, doświadczonym J.K.M. szczęściu i ojcowskim staraniu, azaż jest inna, jeżeli nie żołnierz dobrze opatrzony. Więc na sejmie popiszemy mu i zapłaty pewności, i hiberny auxeses, aż kiedy post tonsa cerebri classica praelii, przychodzi to powracając z kampanii odbierać, mało się tego komu dostaje. Deklarowaliście w.m.m. panowie winnych do sejmu anni 1690 ćwierci dawnych 12, między sejmem tymże a następującym zapłacić, nie tylko że proporcjonalnej na to nie było uchwały, bo 10 tylko ćwierci wyrachował Trybunał Skarbowy Lwowski do płacy, a dwie do sejmu odesłał, ale dotąd ledwie to i gdzie płacić zaczęto. Od sejmu znowu tegoż do kadencji drugiego na 8 ćwierci powinna była być uchwała, aż Trybunał Skarbowy Radomski ledwo [6] na pięć i coś ad rationem szóstej rozmiarować mógł, dwie znowu zupełne ćwierci i trzeciej prawie trzy części do sejmu znowu odłożywszy i z tych miały zawsze dwie do hiberny adiungi, a dwie na wyprowadzenie wojska w pole provideri. Dotąd jeszcze i tych pierwszych dwóch po wielu województwach i ziemiach nie dobrało, a więcej tego co ich i płacić nie zaczęto. Dopieroż żeby to drugie na wyprowadzenie wojska w pole miały być wydane, albo consequenti cursu winę znowu na rok drugi aplikować do hiberny, perit in tym cum sonitu memoria. Uważcież w.m.m. panowie sobie impensius et intimius w rzecz wejrzawszy, jako tu żołnierzowi służyć i jak się konserwować. Jeszcze to miało ad ultimam ianuarii roku przyszłego, już to dwie lecie wojsko w boru, bez asekuracji wszelkiej zostaje, a wierności i życzliwości i posłuszeństwa J.K.M. i R.P., i nam wodzom dotrzymujące, expectat votis hac cuncta modestis.

To do punktu około zasług, więc hiberna jako rzecz gotowska i całorocznych prac najosobliwsze subsidium, powinaby żołnierza wesprzeć, kiedy tak ex publica infelicitate elongantur zasługi. Wiedźcie w.m.m. panowie i o tym, że jako w innych okazjach invalida legum auxilia, tak i koło hiberny, kto chce to ją przywiezie, kto nie chce, to i tego nie uczyni, a bardziej i onej nie wyda in fundamento prawa i delaty z komisji, jedzie li za moją asygnacją po nią towarzysz, gdy ją weźmie, szczęście i to taediose poczekawszy. Więcej jest takich, którym osycha to per puram renitentiam possessorum, to na niektórych miejscach per impossibilitatem, windykować to zaś towarzyszowi manu forti et executione militari, jako rigor prawa [6v] takowej non sufficit expensie. Więc wraca nazad do chorągwi, mało co albo nic przywiózłszy, a jeszcze i z tym podczas nie mogąc stanąć na kampanii. Osycha jej co rok znowu z skryptu ad archivum 80 tys., to i w tym znaczne umniejszenie, a ledwie nie jeszcze większe, a cedit bezprawie z kwartą przyłączoną do hiberny i najmniejszego grosza nikt jej gotowej nie weźmie. Idzie similiter wszytka delacyja w asygnacje. A jako to ciężko być musi deputatowi minutas jej zbierać po kilkadziesiąt, kilkunastu i po kilku zł po województwach i ziemiach sparsim prudens ratio niech osądzi. Więc do tego wszytkiego w pustyni co rok kampania, w takowejże pustyni i konsystencyja, a jeżeli gdziekolwiek i dach być może, prawem vetitum nic nie brać, skąd zaraz decreta i areszta emergunt, gotowej hiberny po kampanii żołnierz nie zastaje, pretia zaś summa każdego utensilium na pograniczu ruina ruinie, co raz się prawie to saeviori porrigit alveo. Jakże tedy przez zimę każdemu pilnować chorągwi, jak dotrwać, jak się znowu na kampanię przysposobić i munderownie wybrać praemissis mediantibus. I stąd ci narzekają ichm. niektórzy

czasem, że wojsko nic nie robi, próżnuje. Jakimci kształtem jużby profundius niż intra viscera przychodziło nieprzyjacielowi gościć na coroczne po kilkudziesiąt tysięcy jego czambuły, patriasque periissent socii, gdyby nie to wojsko wstręt jeszcze czyniło generosae robore dexterae. Aż w tych już 11 kampaniach, a coraz każdej cięższej, płacy nie biorąc, hiberny po świecie szukając, zesła która steriliter, nie wychodzić to i na [7] moment prawie z ręki wojska i nudus ensis entheati spicula praelii. Widzieliście w.m.m. panowie zawsze usus kampanii tych in publicum dywersyje koligatom, trzymanie na sobie licznych wojsk tatarskich, poodbieranie fortēc nieprzyjacielskich, posadzenie Soroki¹³¹², Niemca¹³¹³, Soczawy¹³¹⁴, Kampelagu¹³¹⁵, Drogomirny¹³¹⁶ i trzymanie tamtych pasów. Przeszłoroczna znowu między Zbruczą z Dniestrem na Górze św. Trójcy blokada i tegoroczna w Szańcu Panny Maryi, pod Wasiłowem nad Dniestrem także, aż ekskursjami ustawicznymi, stąd tam, ludzi naszych nie uprzykrzając się Kamieńcowi adeo, że hiscit prawie ad bellicos martis acinaces. Nuż tak na wielu parcyjach terazniejszej kampanii gromiony nieprzyjacieli i z każdej prawie in pluentis flamma sanguinis prowadzeni języcy, a przecież ochota takowa rycerska w respektach w.m.m. panów nihil in melius tot rerum proficit usu, jak w zasługach naszych osychamy, tak pomocy na fortece pomienione znikądby nie było, gdyby nie ojcowska J.K.M. łaska, nie szczodrobliva ręka zaszczycała i zastępowała potrzeby te publiczne.

Życzę zaś i przestrzegam z obowiązków moich w.m.m. panów, abyście maturius temu wszytkiemu attendere raczyli, jeżeli prędzej chcemy quietis praelia continuare palmis. Eo tu loco inter haec incommoda wojska uskarżyć się w.m.m. panom oraz i namienić godzi dura exercitia ichm. panów poborców niektórych nad ichm. panami deputatami utriusque auctoramenti. Ledwie to nie in usum już venit, że bez sta zł okupu tysiąca [7v] zł żadnego ichm. nie wydadzą i to jeszcze z protelacją i handlem na monecie.

Około łanowej piechoty porządek tak wiele razy przypominam, a nie przychodzi to do skutku po podgarnianych aż nad to łanów, kto chce to tylko wyprawuje i sensim ta militia ginie, a przecie z niej na usługi wojenne mogło by być niezgorsze subsidium, trzeba by namówić rigor osobliwszy, aby to w dawną i praktykowaną ryzę wniść mogło.

I to ad recordationem intimiorem w.m.m. panom z prawa i powinności mojej należę zalecić onych plenitudini faworów i respektów ichm. niektórych na to tylko w wojsku służących, odwagi czyniących, kosztów i trudów swoich nie żałujących, aby insigni mogli moliminibus indygenatów albo nobilitacyi, ab anno 1685 lat to ośm per series sejmów odprawionych mało ich tam albo nic w.m.m. panowie w konstytucjach najdziecie, a przecie to quodvis praemium calcar habet. Co raz to dalej idziemy w wojnę, należałoby causas et merita speciali. Wielec to kawalerów grzecznych i ludzi odważnych, czekając na tę łaskę et insigne, powyjeżdżało już z wojska, jednych, że tak w lekkiej powadze propriis empta decora factis, drudzy poszli quo vaga mitigare iussit egestas, więc tę moją poufałą do w.m.m. panów wnoszę instancją, abyście tych jesz-

¹³¹² Soroka – mołdawska twierdza nad Dniestrem. ¹³¹³ Târgu Neamț – miasto i twierdza w Mołdawii na zachód od Jassów. ¹³¹⁴ Suceava – miasto w Bukowinie w Mołdawii na ptn.-wsch. od Jassów.

¹³¹⁵ Câmpulung Moldovăneș – miasto w górskiej części Bukowiny w Mołdawii nad rzeką Moldową. ¹³¹⁶ Dragomirna – miejscowość w Bukowinie w Mołdawii z obronnym monasterem.

cze pozostałych resztę ichm., których na osobnej adiungo karcie, zachęcając onychże ad longius, fortius agenda i drugim dając stimulos, w instrukcyi swojej stanom R.P. zalecić raczyli. I sama aevi miratrix famosa vetustas cenzurowałaby nas, że dla tych nic wyświadczyć nie chcemy, którzy quaerunt occasione virtutis cum ad manus non habeant. [8]

Peculiare i to nie mniej primumque est, obowiązać tych ichm., których w.m.m. panowie z pośrodku siebie do poselstwa uprosić, aby wszelką życzliwą aplikacją o pomysły sejmiku tego incumbant zakończenie. Secus gdyby inaczej, strzeż Boże, stało się, instaremus casibus ruinae proximi.

To pro fide iurata et amore ku ojczyźnie wyraziwszy i siebie samego nie zapominam do tej dalszej w.m.m. panów oddać się inklinacji, której znam przeciwko sobie nieodmienną w całym zaś życiu moim zawdzięczając jej dowody, winienem przy statecznej i teraz zostając obligacyi każdego z w.m.m. panów i braci uprzejmie życzliwym bratem i sługą powolnym.

9. *List Stanisława Witwickiego biskupa poznańskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.*

Rp. Bibl. Nar., BOZ 2030, k. 8v-9 – kopia: Copia listu jm. księdza biskupa poznańskiego na sejmik średzki do koła rycerskiego podanego.

Lubo przez się dość wymowna bywa zawsze calamitas, a jeszcze z pożarów ogniowych i ma za sobą prawo chrześcijańskiego politowania pisane stylem, jednakże nie godzi się i mnie silere za nią, kiedy mię potkała w miasteczku do biskupstwa należącego Słupcy¹³¹⁷, upraszając w.m.m. panów o respekt w publicznych podatkach, aby e cineribus powstawszy, to ubóstwo mogło potym zdolniejsze być do kontrybucyi publicznych. Pana Boga interim proszę, lubo niegodny pasterz, aby consilium [9] praesens w.m.m. panów dirigat pro gloria Majestatu swego et pro conservatione imienia i mienia cnego narodu. Z tym zostaję w.m.m. panów uprzejmie życzliwym bratem i uniżonym sługą.

10. *List Konstantego Kazimierza Brzostowskiego biskupa wileńskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.*

Rp. Bibl. Nar., BOZ 2030, k. 9-9v – kopia: Copia listu jm. księdza biskupa wileńskiego do koła rycerskiego na sejmiku średzkim podanego a. 1693.

Ta jest prawdziwej jedności natura, to istotne stanu R.P. naszej przyrodzenie, iż od kogokolwiek prywatnie lub publicznie petimur, sociatis powinniśmy się zaszczycać viribus. Na której chwalebnej prawem i staropolskim zwyczajem potwierdzonej fun-

¹³¹⁷ Słupca, miasto w pow. konińskim i woj. kaliskim.

dując się maksymie i opłakanej narodu naszego pro iurata fide w.m.m. panom jako concivibus et fratribus nostris donoszę calamitatem. Iż w W.Ks.L. formidabilis gliscientis potentiae magnitudo, supra aequalitatem wynosząca się, pod pretekstem i pozorem terażniejszej świętej wojny, różnymi nam uciążliwymi angustiiis, już same cardinalia Reipublicae iura starożytnej wolności, osobiście securitati dóbr duchownych i ziemskich przez konsystencje żołnierskie i nieprzeliczone agravationum genera, impune znosi i wywraca, tak dalece, że chwała Boża w kaplicy św. Kazimierza patrona ojczyzny naszej, gdzie jego święte złożone ciało i w wielu kościołach dla defektu prowizyi na kapłanów i potrzeby kościelne, od niemałego czasu vacare musi. A stan szlachecki nie tylko szczupłych, ale i znacznych fortun ad ultimam przyszedł egestatem. [9v] Obawiając się tedy, aby imię moje in nefastis nie zapisane było, z owymi: „Quis consulibus perdita Roma fuit”, gdy nie tylko ultimam Kościoła Bożego praw, wolności i swobód naszych periodum, ale też decretorum prawie imminentis mali, instare horam upatruję, do braterskiego w.m.m. panów uciekam się patrociniū, gorąco upraszając, abyście ex vinculo unionis sacrae naszą krzywdę za swoją uznawszy, iura et libertates nostras tueri, od tak ciężkich opresyi vindicare i w podobnych sobie wolności prerogatywach utrzymać raczyli, zaleciwszy speciali titulo to interesse publicum ichm. panom posłom na sejmie terażniejszym następującym promovendum. Zatym uniżone moje usługi w łaskę w.m.m. panów oddawszy, zostają w.m.m. panów uprzejmym bratem i sługą powolnym.

11. List Stanisława Małachowskiego wojewody kaliskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 540, s. 133-134 – kopia: Copia listu jm. pana wojewody kaliskiego do koła rycerskiego na sejmik średzki pisanego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., BOZ 2030, k. 10-10v.

Ja, któren dotąd przez publiczną funkcją, której momentis i teraz in vigilio w dyspozycjach moich niewolny i prawie alieni iuris, że uchodząc przez najmniejsze omieszkanie grandem, strzeż Boże, powierzonych sobie ojczyzny interesów iacturam, nie mogłem śmieć nic inszego rozpocząć, pilnując solícite tak wielkiej sprawy R.P., która publica fata et fortes nas wszystkich, osobiście będąc od ministrów cesarza jm.¹³¹⁸ jeszcze ad initium veris przestrzeżony et requisitus, abym ad quemvis casum reassumendi tractatus pokoju z Portą tak był gotów et ascintus w drogę, żeby z mojej okazyi najmniejsza ociężałość tak wielkiego i pożądanego dzieła non meretur. Tym tedy tak walnym circumscriptus będąc R.P. interesem, którego spes sub clipeo et armis przez całą nie tylko tę terażniejszą, ale i przeszłoroczną kampaniją obiecowała nam pożądaný skutek, nie mogłem dotąd ex stativo meo prezentować [134] się zasługą moją i z winną w.m. panów i braci obserwancją, z czego żywszy czynię żal i resentment, im

¹³¹⁸ Leopold I cesarz.

pewniejszy łask i afektów braterskich w.m.m. panów, które w tych przeznacznych województwach nie dopiero factus concivis et cum pluris skoligowany sługa i brat w.m.m. panów habeo magis quam merui. Dał by to był Bóg, aby przynajmniej na teraźniejszy przedsejmowy sejmik ramum tarde crescentis wesprzeć moich et vigiliarum korzyść złożyć in sinum w.m.m. panów i braci, ale jeszcze dobrze tribus astris nie przyszło ani miłej ojczyźnie pod ciężarem tak przykryj i długiej wojny, ledwie już tknącej do tego szczęścia, ani mnie ad coronam ministerii włożonej na się publicznej przysługi.

Lubo tedy odległy, praesenti jednak affectu et cultu, stawam in gremium w.m.m. panów, odzywając się in universum et singulatim wszystkim w.m.m. panom z powolnością moją i z tą kontestacją, że nie mam nic in votis sanctius, jako omni conatu nie tylko mereri de publico przeznacznych tych województw, ale też immemori przysługom w.m.m. panów i braci, którym życia mego momenta vitae et sanguinem, kiedy by ferret necessitas, immolare paratissimus jestem, chcąc mieć unum et indivisibile corpus z w.m.m. pany, których się natenczas studiis et amori publico z powolnością usług moich, życząc animitus, aby spiritus consilli et sapientiae praesideat przezornym pro Republica obradom w.m.m. panów et regeat gressus ich in viam prosperitatis dobra pospolitego. Sam zaś będę zostawać na zawsze w.m.m. panów i braci uprzejmie życzliwym bratem i sługą.

12. *List Stanisława Małachowskiego wojewody kaliskiego do Władysława Ponńskiego starosty wschowskiego, marszałka sejmiku – 1693 r.*

Rp. *Bibl. Nar.*, BOZ 2030, k. 11-11v – kopia: Copia listu jm. pana wojewody kaliskiego pisanego do jm. pana starosty wschowskiego, natenczas na sejmiku średzkim marszałka koła rycerskiego.

Nie przyszło mi dotąd inter favores koligatów moich, między którymi w.m.m. pana znam sobie iunctissimum, auspicare należyte usługi. Które ex stallo meo tym przeznacznym województwom należy, a to dla nieskończonej funkcji mojej poselskiej do reasumowania traktatu z Portą, której sollicite invigilare i teraz muszę, póty póki na dworze nieprzyjacielskim angielski i olenderski postowie jakkolwiek concilliandae pacis spem ostendant. Zaczynam kiedy mi się i teraz nie godzi oddalić od węgierskiego sąsiedztwa dla pomienionej racji, żeby mię alis distentum nagła jaka z Wiednia non deprehendat w tę drogę rekwizycja, przynajmniej literaliter stawam in complexu w.m.m. pana, prosząc uniżenie, abyś tam na tym miejscu raczył mię fovere, et favere, nie tylko jako bliski brat, ale też memoria bonae societatis dawny rubacha. Jest tam niespokojnej głowy pewny senator, które obtentu legis publicae bierze mię na opiekę swoją et quaeritur violatum ius, jakoby impossessionatus miał osiąść gradum województwa kaliskiego, posesyja zaś moja, którą przed kilką lat utwierdziłem przez kontrakt z ichm. panami Unrugami, albo raczej rodzicem ichm., jm. panem starostą waleckim¹³¹⁹, jest wiadoma w.m.m. panu, ale i teraz recentius mam quaesita bona ma-

¹³¹⁹ *Krzysztof Unrug starosta walecki.*

jętności obszernej Szczytnik i Główniczyna¹³²⁰ w województwie kaliskim leżącej, od jm. pana [Jana] Łubieńskiego kasztelanica sieradzkiego, daremną tedy zadaje sobie ten człowiek pracę, bo mię in nullo fundamento petit, i jeżeliby tam in scenam miał być provocatus, uniżenie proszę, abyś w.m.m. pan dał vindicias et clypeum honori meo, jako tak blisko skoligowanemu bratu, i nie tylko sam przez się, ale też przez przyjaciół pokazał zelum w braterskiej krzywdzie. Cokolwiek mi tam w.m.m. pan z łaski swojej praestabit, ja też uniżenie starać się będę, aby palam sit, w każdej okazyi, jakom jest na każdym miejscu w.m.m. pana uprzejmie kochającym bratem i sługą powolnym.

13. List Jakuba Chalepińskiego starosty zwoleńskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.

Rp. *Bibl. Nar.*, BOZ 2030, k. 8-8v – kopia: Copia listu jm. pana Chalepińskiego, pisanego na sejmik średzki do koła rycerskiego a. 1693.

Żadnego, by też i największych w ojczyźnie zasług, nie jest tak doskonała szczęśliwość, tantum posse mereri, quantum numina aut beneficia magnorum nomina praestare mogą. Wyliczyć jeszcze od podhajeckiej jakiegokolwiek zasługi moje, signatosque vulneribus annos, albo superfluum, albo nimis superbum. I lubo stat mihi non parvo sunt vulnera testes, przecież non in fiducia ich, ale raczyj w nadziei zwykłej dobroczynności w.m.m. panów szukam wdzięczności i wyglądam nagrody. Nowej jednak rzeczy nie szukam, ale tej, która publico beneficio legis kompensowała zasługi i straty j.w. niegdy hospodara ziem mołdawskich¹³²¹, pierwszego męża małżonki mojej¹³²². Że tedy pomieniona 20 tys. pensja znajduje obices w skarbie koronnym, [8v] przez co i małżonce mojej, i bojarom przy nas się wiążącym upadają media conservationis nostrae, recurro do miłościwej łaski w.m.m. panów, aby in virtute jej za jakąkolwiek przysługę naszą in publicum, za fortuny stracone, za wierność w żadnej odmianie czasów nie naruszoną, pierwsze owe gratitudinis exsurgant documenta. Lex publica przez ichm. panów posłów m.m. panów za łaskę i zalecenie w.m.m. panów vindicare ma, czymśmy się na usłudze R.P. po te czasy konserwowali. I w tym tylko vis uniżonej supliki mojej do w.m.m. panów ut quibus vivimus, beneficio vestro iuvemus, a dobrodziejstwa tego ogłos zachęci wielu innych, ut emulentur virtutem, pewni tego zostając, że tak wdzięcznym i pamiętnym zasług swoich litabunt. Jako ja z doświadczenia w dożywotniej obligacyi praedicabo nomen vestrum, będąc na zawsze i na cały wiek mój w.m.m. panów i dobrodziejów najniższym sługą.

¹³²⁰ Szczytniki i Główniczyno, wieś w pow. kaliskim i woj. kaliskim. ¹³²¹ Hospodar Ștefana Petriceicu, który w 1676 r. otrzymał indygenat, obdarzony został pensją 20 tys. zł, zmarł w 1690 r. ¹³²² Żona hospodara to Maria Karthadzi, która po jego śmierci zatrzymała starostwo zwoleńskie, przejęte następnie przez drugiego jej męża, Jakuba Chalepińskiego.

14. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 10 listopada 1693 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 184, k. 11-15v – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Jan Białkowski sługa starosty wschowskiego w dniu 18 grudnia 1693 r. [feria 6 ante festum Sancti Thomae Apostoli proxima a. D. 1693].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 304, k. 575-580v – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Gniezno 148, k. 247-250v – oryginał; **Rp. 4** AP Poznań, Gr. Nakło 141, s. 245-252 – oryginał; **Rp. 5** AP Poznań, Gr. Konin 73, k. 311-314v – oryginał.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo województwa [s] poznańskiego i kaliskiego na sejmik relationis przedsejmowy za uniwersałami J.K.M. p.n.m. na dzień 10 miesiąca listopada do Śrrody zgromadzeni.

Jako to być powinno każdemu, wszelką sobie securitatem warującemu, aby inter primas stawiał przed oczy swoje summam vigilantiam, chcąc jako najlepiej prospicere praesentibus jako consulere futuris, tedy województwa nasze pro summo fundamento konserwacyjej naszej kładą sobie zapłatę wojsku, dlaczego pogłównego dwoje według ostatnich kwitów i taryf, na Żydów także dziesięcioro podymnego uchwalamy i czas oddawania tegoż podatku na przyszłym da Bóg relationis sejmiku naznaczamy.

Do którego wybierania na tymże sejmiku relationis nowych ichm. panów poborców oberzemy hoc praecauto, aby terazniejsi do dawno uchwalonego po miastach czopowego i szelężnego, które się zacznie a 1 ianuarii w roku przyszłym 1694, nie interesowali się, ażeby zasłużone wojsko tym prędsze i pewniejsze miało ukontentowanie.

Uchwalamy nadto szelężne generalne po wszystkich dobrach, to jest wsiach i miastach, w których są gościńce pańskie, tak J.K.M., duchownych i świeckich, także po wszystkich wsiach novae locationis i fato publico w dawne taryfy nie wpisanych, to jest 10 groszy nie tylko od piwa, gorzałek i wszelkich likworów po karczmach i gościńcach naszynkowanego, ale i komukolwiek przedanego, które zwyczajnie poddani na wesela swoje, kiermasze i tym podobne okazyje za pieniądze lubo za zboże biorą, a już [12v] nie karczmarze, ale sami ichm. panowie posesorowie po wszystkich dobrach, jako się wyżej namieniło in personis suis przysięgać będą, lubo na komisyi skarbowej, lubo na sądach iudicialiter w którymkolwiek grodzie, byle w województwach naszych. Które juramenta tak ichm. panowie komisarze, jako ichm. panowie sądowi bez omieszkania ekspedycjać będą, osobliwie przy zasiadaniu na sądy, spytawszy się, jeżeli kto do przysięgi będzie obecny. Ci zaś ichm., którzy bliżej w województwach inszych swoje rezydencje mają, w tychże województwach, w którym rezydują, takowym sposobem na sądach swoich województw ten podatek poprzysięgą i według tych juramentów do ichm. panów poborców pomienione szelężne nosić będą, wyjawszy od tego juramentu personalnego eminentissimum cardinem ks. jm. prymasa¹³²³ i ichm. księży biskupów, którzy, każdy z nich, per duos capitulares, to jest ichm. księży kanoników z tych dóbr, które sami possident, ten podatek poprzysięgą. Insi zaś ichm. duchowni univer-

¹³²³ *Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.*

saliter cały clerus nemine excepto także w osobach swoich na opisanych miejscach te juramenta wykonywać będą, a zakonnice per suos procuratores.

Więc że ante expirationem zupełnego roku, na który ten podatek uchwalamy, świętojańskie kontrakty przyniosą odmianę posesorów, in hoc casu postanawiamy, aby ustępujący z dóbr i dzierżaw swoich ichm. panowie posesorowie sine possestricis circa rumationem realitatem podatku tego poprzysięgali, a nowi ichm. panowie posesorowie residuitates niedokończonego roku in expiratione jego, to jest ad ultimam decembris w przyszłym roku 1694 poprzysięgali. [13] Refragarii temu postanowieniu naszemu przez ichm. panów poborców na komisję skarbową pozwani, peremptorie stawić się będą powinni, sub poena triplicis pensionis irremissibiliter fisco województw naszych adiudicanda et executione militari per assignatarios expedienda.

Jurament na ten podatek, na który ichm. panowie posesorowie dóbr przez cały rok existentes, in expiratione roku przysięgać będą (pieniądze jednak do skarbu województw naszych za kwitami adracjonalnymi co pół roka oddawać powinni) in eam iuramenti rotham umawiamy: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedyndemu, iż w dobrach N. posesyjej mojej nie więcej piwa, tak w karczmach wyszynkowano, jako i za pieniądze beczkami na kiermasze, wesela i inne podobne okazyje poddanym i innym ludziom przedano, tylko beczek w tym roku N. kończącym się N. Beczka zaś nie droższa była, tylko po zł N., od których dziesiąty grosz wynosi sumy N. Którą fideliter do skarbu województw oddam, nic sobie z tych podatków na żadne ekspensa nie wytrącając”.

Szołtysi także i młynarze per privilegia libertatem robienia piwa in usum suum mający, persons ignobiles do tegoż podatku szelężnego należeć będą, którym osobny jurament in eam statuimus rotham: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedyndemu, iż na gruncie moim we wsi N., który mam za przywilejami najjaśniejszych Królów p.m.m. nadany sobie z wolnością na nim robienia piwa na własną swoją potrzebę, jako to na wesela, chrzciny i pogrzeby, tudzież wyszynkowanie w domu i przedanie na stronę beczkami nie wyrobiłem piwa, tylko beczek N. Każdą beczkę rachując po zł N., [13v] tak jako na innych wsiach płacą, od których dziesiąty grosz podatku szelężnego rachując, przyjdzie sumy do skarbu zł N. Które nie wytrącając na żadne ekspensa, oddam do rąk jm. pana poborce do tego podatku naznaczonego, tak mi Panie Boże dopomóż etc.” Do czego wszelkie jurysdykcje po wszelkich także dobrach, tak J.K.M., jako duchownych i świeckich należeć będą, Żydzi także od wszelkich likworów eodem modo contribuere powinni, praevio juramento in personis suis. Burmistrzowie zaś na czopowe i szelężne, według zwyczaju przysięgając, atestacje ichm. panów posesorów prezentować powinni. Których ichm. obtestamur per amorem boni publici, aby realnie testimonia dawali. Do którego podatku należą i te piwa z któregokolwiek miasta i miasteczka do inszych miast i wsiów wywiezione, i jakimkolwiek sposobem przedane będzie.

Satisfaciendo laudo anteriori, żeby jm. pan żupnik¹³²⁴ na przyszłym sejmiku relationis sufficienter i według prawa rachował się i dał rationem, qua autoritate za becz-

¹³²⁴ Chryzostom Gorzeński żupnik województw wielkopolskich.

kę soli suchedniowej po gr 10 brał, tedy obligamus jm. do pomienionej na przyszłym sejmiku kalkulacyjej.

Bacząc przy tym województwa nasze, że zawsze summam adorationem et gratitudinem powinne świadczyć J.K.M. p.n.m., który jako sollicitus pater patriae, suffragio osobiwey łaski swojej suplementować nas raczył z własnego skarbu swego, gdy według repartycyi województw naszych ćwierć jedną zapłacił chorągwiom do nas należącym, tedy unanimitus spondemus sobie, aby terażniejsza uchwała podatków cedat na wypłacenie długu tego. Obligujemy ichm. panów poborców do tego podatku należących, aby ante omnia tak dobrotliwemu panu należyta z tej uchwały [14] uczynili satysfakcją.

A że ichm. panowie poborcy zasłaniają się złym przykładem przeszłych ichm. panów poborców, którzy się dotąd nie wypłacili, tedy de medio prędkiego i zupełnego od ichm. wypłacenia, na przyszłym sejmiku relationis umówimy się.

A ponieważ w województwach naszych, osobiwie w kaliskim, soli wielickiej i bocheńskiej etiam in proprium usum ludzie swawolni, assumendo nomen komisarzy na się, przewozić nie pozwalają, i owszem, cum summa aggravatione ludzi ubogich po drogach zastępują i onych szarpają, nawet i zabijają, takowych hultajów aby wszyscy ichm. panowie starostowie w swoich jurysdykcjach łapać kazali i do grodów ad executionem onych oddawali, serio instamus do ichm. Do czego każdy ukrzywdzony cooperari powinien.

A że ichm. panowie podwojewodzowie dosyć swojej nie czynią powinności, tak in ordinatione taksy, jako miary, wagi i innych officiorum suorum, tedy obstringimus ichm., aby dawniejszym uchwałom i prawu o tym napisanemu in toto dosyć uczynili i żebyśmy w województwach naszych jedne miary, wagi i wiertele równe mieli, to jest w województwie poznańskim poznańskie, w kaliskim kaliskie. Przydając i to, żeby w każdym garcu po cztery kwarty było, nie tylko w miastach, miasteczkach, ale i wszystkich wsiach, tak J.K.M., duchownych i świeckich, w obudwóch województwach. Także aby ci, co sprzedają zboża, sami mierzyli, a nie ci, którzy kupują, a ichm. panowie podwojewodzowie powinni być w województwie swoim possessionati et terrigenae.

Nie tylko konstytucją przeszłego sejmu anni 1690¹³²⁵, ale też i przeszłego sejmiku laudo o okazywaniu się po powiatach postanowiliśmy, które [14v] swego efektu nie wzięło, gdyż tylko we trzech powiatach te popisy doszły, tedy objaśniając to prawo i referując się do konstytucyjey ostatniej anni 1631¹³²⁶, uchwałą praesentis laudi postanawiamy, aby j.w. i w. ichm. panowie kasztelani, wydawszy na 6 niedziel przed popisem swoim uniwersały i one po powiatach gdzie są grody, a gdzie nie masz, to w miastach znaczniejszych publikować kazali i dopiero na pierwszy poniedziałek po św. Mateuszu każdy w województwie swym, jako to j.w. jm. pan kasztelan poznański, w. jm. pan kasztelan międzyrzecki i rogoziński pod Poznaniem, w. jm. pan kasztelan śrzemski i krzywiński pod Kościanem, w. jm. pan kasztelan przemęcki pod Wschową, w. jm. pan kasztelan santocki pod Wąlczem popisować będą powinni. W województwie zaś kaliskim j.w. jm. pan kasztelan kaliski pod Kaliszem, j.w. jm. pan gnieźnieński

¹³²⁵ Konstytucja sejmu 1690 r. „*Pospolite ruszenie koronne*” (Vol. leg., t. 5, s. 372). ¹³²⁶ Konstytucja sejmu 1631 r. „*Okazowanie województw poznańskiego i kaliskiego*” (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 116).

pod Gnieznem, w. jm. pan biechowski pod Pyzdrami, w. jm. pan lędzki pod Koninem, w. jm. pan kasztelan nakielski pod Nakłem, w. jm. pan kamieński pod Kcynią, przy urzędnikach ziemskich, gdzie są sędziowie ziemscy, jako to pod Poznaniem, Kaliszem i Wschową, kędy zaś nie masz sędziów ziemskich, to przy inszych urzędnikach popisować more militari pod chorągwią z kotłami i muzyką wojenną będą powinni. Jeżeliby zaś który z ichm. panów kasztelanów propter legale impedimentum, które prawo tylko chce mieć, takie jakie pro expeditione generali bellica excusat, nie mógłby sam in praesentia sui przybyć, tedy wolno mu będzie z ichm. panów urzędników w tym powiecie [15] mieszkającego lub też w niebytności ichm. panów urzędników z ichm. któregośkolwiek sposobniejszego na swoje miejsce uprosić, chorągiew z kotłami temuż namiestnikowi swemu podać i listem legalis impedimenti occasione niebytności swojej et substitutionem namiestnika swego do braci wyraziwszy. Ichm. zaś tak ichm. panowie kasztelan, jako i bracia wszyscy, sub rigore legis na tym popisie comparere powinni, którym tylko legales causae suffragari powinny. Inquantumby zaś który z ichm. panów kasztelanów powinności swojej omieszkał i uniwersałów nie wydał, ani sam swoją osobą, ani swego namiestnika na popis nie stawił, tedy wolno będzie ichm. braci zjechałszy się na pierwszy poniedziałek po św. Mateuszu obrać sobie rotmistrza pro hoc actu i oficerów, i uczynić między sobą porządek popisów, i dopiero popisawszy się przed rotmistrem swoim ten popis praesentium et absentium do ksiąg podać i zaraz facta manifestatione agere przeciw ichm. panom kasztelanom officio suo nie dosyć czyniącym pro poenis in lege descriptis. Wzajemnie też, gdyby jm. pan kasztelan sprawiwszy się należycie, do powiatu zjechał, a nobilitas by się nie zjechała, tedy też facta manifestatione powinien będzie registr (jeżeliby sam agere nie chciał o to) absentium deferre iudicio lubo castrensi, lubo terrestri, aby ad instantiam instigatoris byli ci wszyscy refragarii pozwani, sądzeni i karani według starych praw, aby tym sposobem porządek, aequalitas i gotowość była zachowana.

Miasto Wschowa, że częstymi jest afflicta calamitatibus, tedy województwa nasze na 6 lat akczyzy libertacją pozwalają, hoc jednak praecauto, aby poddani ich do tego nie należeli.

Konserwując miasta, miasteczka i [15v] wsie przy dawnych prawach ratione konflagrati, tak stare, jako novae erectionis. Którą to uchwałę naszą, zgodnie umówioną, jm. panu marszałkowi koła naszego ręką własną podpisawszy, do grodów podać zlecieliśmy. Działo się w Środzie, dnia 10 miesiąca listopada r. P. 1693.

Władysław Poniński starosta wschowski, marszałek koła rycerskiego

Locus sigilli

15. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 10 listopada 1693 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 794, k. 483-487v, 493-494 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatował Gen. Andrzej Psarski w imieniu marszałka sejmiku w dniu 9 grudnia 1693 r. [feria 4 ante festum Sanctae Luciae Virginis proxima a. D. 1693].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 304, k. 581-589 – oryginał.

Instrukcja na sejm walny warszawski poznańskiego i kaliskiego województw, za uniwersalami J.K.M. na sejmik do Śrrody na dzień 10 miesiąca listopada zgromadzonych, dana ichm. panom posłom na tymże sejmiku obranym, to jest jm. panu Aleksandrowi Przyjemskiemu podstolemu koronnemu, jm. panu Franciszkowi Zygmuntowi Gałęckiemu kuchmistrzowi koronnemu, jm. panu Adamowi Antoniemu Opalińskiemu staroście wałeckiemu, jm. panu Prokopowi Lipskiemu stolnikowi wschowskiemu, jm. panu Piotrowi Broniszowi podczaszemu wschowskiemu, jm. panu Janowi Malechowskiemu posędkowi poznańskiemu, jm. panu Karolowi Rydzyńskiemu cześnikowi kaliskiemu, jm. panu Kazimierzowi Leszczyńskiemu staroście kamionackiemu, jm. panu Adamowi Naramowskiemu staroście ujskiemu, jm. panu Władysławowi Czarnkowskiemu, jm. panu Hieronimowi Bronikowskiemu, jm. panu Władysławowi Ponińskiemu staroście wschowskiemu, marszałkowi koła rycerskiego.

Jeszcze nas za providencją Bożą i staraniem ojcowskim J.K.M. p.n.m. takowe non involuunt niebezpieczeństwa, abyśmy zdesperowani o siłach naszych, ręce już tylko opuściwszy, ultima fata czekać mieli, kiedy za terażniejszym złożeniem od J.K.M. p.n.m. sejmu pokazuje nam jeszcze J.K.M. ramum olivae, na której się całość R.P. utrzymać może, podaje gałązkę do chwytania się tonącym. Abyśmy przy radach naszych ex illuvie malorum jako najsilniej wybrnąć mogli i jako to już z niego prawdziwy saeculorum Athlas, victoris titulus, tremendus hostibus nomen, gdy nieraz waleczną ręką swoją lecące na nas całego prawie rozwaliny świata, szczęśliwie dotąd zatrzymał, tak pewni i tego [483v] być możemy, że za tak wielką jego około dobra pospolitego ojcowską czujnością, im bardziej w ojczyźnie naszej spes fracta casus turbidi desperare salus, tym bardziej będzie nam powstać a lapsu gloriosum, dłaczego zaraz zlecają województwa nasze ichm. panom posłom, aby przy wiernej poddaństwa naszego kontestacyjej i należytej submisyi J.K.M. p.n.m. jako summo patriae patri za wszystkie sollicitudines podziękowali.

Tak wielkie merita ichm. panów hetmanów, które by praesenti aevo prodigia, futuro exempla być powinny służyć R.P. cum dispendio dat zdrowia, jako i fortun swoich nieoderwaną ochotą i życzliwością, jako perennem jednak sobie w sercach naszych memoriam, tak et gratitudinem, przeto województwa nasze ichm. panom posłom zlecają, aby ichm. za te poniesione fatygi podziękowali, a osobiwie j.o. jm. panu kasztelanowi krakowskiemu¹³²⁷, który to monstat tolerare labores, non iubet i największe trudy i prace pro quiete sobie obiera, zaleciwszy go przy tym pańskim J.K.M. respektom i całej R.P., aby tak wielkiego człowieka nie ze skarbu koronnego, jako to inszych kontentują, ale

¹³²⁷ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny.

pane benemerentium z osobliwej swojej zaszczytał łaski, oraz aby emphitesis jm. na starostwo janowskie służyła, ichm. panowie posłowie do J.K.M. suplikować będą.

Pacta conventa et rationes senatus consultorum gdy według prawa i zwyczaju in facie R.P. będą czytane, iniungimus to ichm. panom posłom naszym, aby się o to domówili, jeżeli w nich co przeciwko prawu będzie, aby się tego upomnieli.

Wakanse in genere wszystkie, aby suo loco rozdane były, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi et nulla consilia inire nie będą powinni, póki się prawu w tym terminie satisfactum nie stanie, expostulando Maiestatem J.K.M. per legem publicam, aby nad trzy dni więcej J.K.M. in hac materia nie deliberował.

Incompatibilia in genere wszystkich upomnią się ichm. panowie posłowie [484] nasi i na żadne nie pozwolą.

Jeżeli co bardziej przenika serca województw naszych, jako gdy po tak wielkich a Sede Apostolica obietnicach, jeszcze hucusque ius patronatus J.K.M. i R.P. disputatur, tak dalece, że etiam brachio saeculari et manu forti ambitus prowizów apostolskich possessionem opactwa tentare audent. Przeto zabiegając tantae licentiae starać się będą ichm. panowie posłowie o reasumpcyję prawa de cortisanis¹³²⁸ i o egzekucyją jego, obostrzywszy jeszcze ichm. panów starostów, w czyjej jurysdykcycie provisus jaki involere chciał in iura Maiestatis et Reipublicae, aby etiam admota nobilitate hos ausus zabraniali, sub privatione officii. Przypomnią przy tym ichm. panowie posłowie statut de annatis napisany¹³²⁹.

Przy tej okazji exponent J.K.M. quam submississime prawo o posłach cudzoziemskich, prosić będą, aby J.K.M. księdza nuncjusza¹³³⁰ relegował, dawnych się trzymając tej R.P. praw i powagi, która in caractere j.o. prymasa legati nati zostawała, w czym ichm. panów posłów obligamus aby honor J.K.M. p.n.m. i prawo R.P. przed oczyma mając, żadnym pozorem duchowieństwa, które by być mogły, flectere ullatenus nie dali, pod utratą braterskiej konfidencyje naszej zaklinamy.

O pokoju, który jest maximum do konsyderacyje momentem i nad który nie może nihil dulcis audiri, avidius concupisse utilius possideri pamiętać, także powinni będą ichm. panowie posłowie, abyśmy za dostąpieniem jego pożądane przy tak ciężkich składaniu kontrybucyi odebrali respirium, i jako to delicatissima materia być powinna, tak ichm. panowie posłowie prudentiam i ostrożność w tym punkcie chować mają, żeby to nie była bardziej pax infirma quam valida i żeby nas ci non strangulent, którzy amplecti sobie życzą, owszem, i żeby omni zewsząd securitate ugruntowany był. Wszystko to summae dexteritati committunt ichm. panów posłów województwa nasze. [484v]

Bacząc, iż coraz bardziej hoc corrupto saeculo Trybunał Koronny exorbitat et a veteri instituto daleko recessit, dlatego tę korekturę oraz cum tota Republica całego Trybunału immutabilem in posterum procurare będą powinni ichm. panowie posłowie. Która ażeby lege publica aprobowana była, per constitutionem efficient, abusus wszystkie, które teraz practlicantur, ilicite depaktacje abrogabunt, osobliwie a causis potio-

¹³²⁸ Konstytucja „De plebeis et cortisanis” z sejmu 1538 r. (Vol. const., t. 1, vol. 2, s. 170-171). ¹³²⁹ Zapewne chodzi o konstytucję sejmu 1543 r. „Annati abo sacri” (Vol. const., t. 1, vol. 2, s. 247). ¹³³⁰ Andrea Santacroce arcybiskup seleucyjski, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.

ritatum, płacenie od każdego tysiąca tak do skrzynki, jako i do ziemstwa, czego przed tym nie bywało, ażeby teraz per legem publicam ta indebita egzakcja i insze depaktacje kasowane były i żeby duchowni tak jako i świeccy per quadriennium tylko zostawali deputatami. A pokąd deputacja od całej R.P. nie będzie pozwolona do korektury Trybunału, do żadnych materyi ichm. panowie posłowie nie przystąpią.

Łzy ubogich ludzi, ledwo już nie krwawo lane, wielkimi będą obciążone miasta tak J.K.M., jako i duchowne, tak podatków, jako i hibern kontrybucyjami, słuszną i osobliwą znajdując w sercach naszych kompasyją, i widząc wielkie aggravamina w niektórych starostwach, jako nieznośne co rok wydawać muszą hiberny, a osobliwie w starostwie babimojskim, kiedy przez ciężkie stanowiska ichm. panów żołnierzy, oraz też tak ciężkie wydawania co rok hiberny, funditus jest zrujnowane, dla czego niepodobna żeby już było sufficiens wydania tak podatków, jako i tak ciężkiej hiberny, tedy in iungimus ichm. panom posłom, aby to starostwo osobliwemu respektowi R.P. zalecili, aby znaczne pofolgowanie odebrało, łącząc do tego Nakło, Pyzdry, Śródę, Kamieniec, Żelgniewo, Modrze, Kcynię, oraz starać się będą o generalną koekwacyją hiberny prae via lustratione starostw in genere wszystkich, którą lustracyją duchowni w świeckich, świeccy w duchownych czynić będą powinni.

Jest tak wiele praw, aby do administracyi cel koronnych tylko bene meriti, possessionati concives nostri w R.P. należeli, to zaś ad executionem przyść nie może, ponieważ przypuszczony Żyd [Jakub] Becal, tedy aby od skarbu jako i żup cale relegowany [485] był, nic się ich nie tykając, także i wszyscy scartabelli, serio o to instabunt ichm. panowie posłowie. In quantumby relegowany nie był, tedy in quovis foro ad cuiusvis instantiam sine ulla appellatione et diffugiis iuris criminaliter karany być powinien. Która kara powinna się extendere na wszystkich Żydów na komorach i żupach zostających, a przy tym, żeby dóbr nie trzymali, także aby plebei od skarbu totaliter relegowani byli, salvis modernis possessoribus, do przyszłego sejm, upomniawszy się reasumptionem prawa tego, gdzie szlachta in officiis skarbowych wszyscy jako to superintendenci i insi być powinni.

Jako to wszystkim wiadomo być może, że pod tak wielkimi ciężarami podatków stękają tylko prowincje nasze, luctanter cum ultimo fato, pospółstwo wycieńczone, miasta pacem suspirant, tak żeby jakiegokolwiek pofolgowanie miała R.P. nasza, o nadwinienie albo raczej umniejszenie wojska tak koronnego, jak regimentów, serio instabunt ichm. panowie posłowie nasi.

Stawiają także przed oczy swoje województwa nasze speculum virtutum et exemplorum jm. pana pisarza polnego koronnego¹³³¹, który z wielką dzielnością swoją stawał się za konsensem naszym nieraz pro fatis victima, ledwo nie prezentując przy częstych ekspedycjach wojennych vacuas sine sanguine venas, aby tedy negotium jm., które regulatur presse do samej osoby jm., in toto jako najlepiej u całej R.P. ufacylitowane było, committunt to województwa nasze ichm. panom posłom.

Ufając województwa nasze dobroci Boskiej, szczęściu et paternis conatibus J.K.M., że terazniejszy sejm na miejsce extremae calamitatis, którą zerwane wprowadziły in

¹³³¹ *Stefan Stanisław Czarniecki pisarz polny koronny.*

Rempublicam sejmy, przyniesie nam pożądanę successus i ojcowskie J.K.M. ukontentowanie, konstytucją sub titulo „Deputaci do boku naszego”¹³³² abrogować in arbitrio J.K.M. do sejmu trześniejszego zostającą, insze zaś media ad salutem publicam et conservationem wolności stosujące się cum tota Republica obmyślą ichm. panowie posłowie.

Wielkie województwa nasze bacząc na sejmach przez deklaracje podatkowania przeładowanie od inszych województw [485v] ex ea ratione, że nie ad eam tarifam województwa insze, jako chce mieć novella constitutio, ale pro libitu et arbitrio suo deklarowały, przez co i repartycja wojska na województwa rozebranego pomieszać się musiała, dlatego ferventissime urgebunt ichm. panowie posłowie nasi, aby ad antiquam normam redeant praxes, nie przez deklaracje, ale per constitutionem podatki uchwalone były. Czego ichm. panowie posłowie nasi etiam cum discrimine sejmu odstąpić nie powinni będą.

Coequationem oraz w przyszłych podatkach z inszemi województwy przed pozwoleniem na podatki uczynić tenebunt sub nexu iuramenti, salvo nihilominus modo contribuendi na sejmiku relationis constituendo.

Przypomnią ichm. panowie posłowie, zniósłszy się cum tota Republica, ichm. księży biskupom konstytucją anni 1635 titulo „Compositio inter status”¹³³³, że w niwczym się dosyć nie dzieje od duchowieństwa, kiedy status equestris in omnibus subsellis spiritualibus evocatorie opprimitur a clero i kiedy dobra dziedziczne, na których tylko census reemptorialis być powinien, appropriant i usurpant sobie pro haereditariis, czym często obrady publiczne na sejmikach i sejmach trudnią. Reasument tę konstytucją ichm. panowie posłowie i o melioracją jej postarają się, dołożywszy w niej preskrypcją czynszów a tempore certo na jaki się R.P. zgodzi, ne ordo equestris w dobrach i substancyjach swoich patiat iacturam. Przez zamilczane wieki, zguby kwitów i ksiąg zbutwienie, i popalenie przez nieprzyjaciela, i żeby dobra dziedziczne censibus amplioribus non onerentur, które już w województwach naszych tak onerowane, że z nich po chwili servitium bellicum ustawać będzie musiało, przez co dobra ziemskie w duchowne obrócić się będą musiały oraz i o zniesienie czynszów in futurum more Romano i inszych królestw i państw procurabunt ichm. panowie posłowie.

A ponieważ ichm. panowie duchowni są possidentes dóbr miejskich, tedy wszystkie onera miejskie podejmować będą sub amissione bonorum, grunta też miejskie, które się nie budują od wojny szwedzkiej dla wielkich czynszów duchownych, aby tak od czynszów, jako i długów duchownych wolne były. [486]

A że per constitutionem przeszłego sejmu anni 1690¹³³⁴ komisya z kurfirstem brandenburskim¹³³⁵ nie wzięła swego efektu, tedy urgebunt ichm. panowie posłowie, aby ta komisya przyszła ad executionem, z tym dokładem, aby inter puncta et praetensionem od R.P. podanemi to dołożono było, żeby profugi z Korony Polskiej tak do Margrabstwa, jako i do Księstwa Pruskiego, ad requisitionem panów swoich per ministros

¹³³² *Konstytucja sejmu 1690 r. „Deputaci do boku naszego”* (Vol. leg., t. 5, s. 376). ¹³³³ *Konstytucja sejmu 1635 r. „Ordynacya Rzeczypospolitej dobr ziemskich dziedzicznych”* (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 258-259). ¹³³⁴ *Konstytucja sejmu 1690 r. „Kommissia z Kurfirstem Iego Mścią Brandenburskim”* (Vol. leg., t. 5, s. 382). ¹³³⁵ *Fryderyk III elektor brandenburski.*

książęcia jm. wydani byli, a reciproce też profugi stamtąd do Polski aby *requirentibus extradandi securitate ab utraque parte provisa*. Toż się ma rozumieć i o defluitacyjej rzeki Warty, którą statki z Polski pływają, aby *circa antiquum morem*, żadnych *non imponendo* ceł, była od książęcia jm. zachowana.

Strażnicy soli zamorskiej ponieważ pod pretekstem straży tej ludzi kupieckich, żadnej soli nie mających, zwykli z towarów rozbijać, grabieże zabierać, ludzi przy tym niewinnych *per meram licentiam* zabijać, jako to już *non uno patuitur exemplo*, także i za granicę *cum irritatione* postronnego narodu w pruską wpadają prowincyją, tedy upomnią się tego ichm. panowie posłowie *apud ministros* skarbu J.K.M., aby nie tylko *administratio iustitiae* stała się *iniuriatis*, ale aby te stare prawa *de licentia* tych ludzi napisane były zachowane i rygor ich egzekwowany.

Słabe mając *emolumenta* z generalnych komisji województwa nasze, barziej z nich *numerus* niżeli *effectum* odbierają, ichm. panowie posłowie już na nie odtąd nie pozwolą. Regestra zaś swoje ichm. panowie żołnierze nie tylko na komisjach naszych poprzysiąc, ale i likwidować powinni będą, którekolwiek do repartycji naszej należeć będą, z podpisem jm. pana pisarza koronnego.

Ratione vindicandarum iniuriarum, abyśmy *satisfacti* byli od ichm. panów żołnierzy, ponieważ ichm. panowie *plenipotenci* skutecznej nam konsolacyjej nie przynieśli, zlecamy to *negotium* ichm. panom posłom, z tymi zaś ichm., którzy się o te krzywdy zgodzili, *inibunt modos* do powrócenia tej sumy *iniuriatis*. [486v] A jeżeli się podoba dalsza *protrakcja* wojny, która tylko jest *in gratiam colligationis* z cesarzem jm.¹³³⁶, tedy ichm. panowie posłowie prosić będą, abyśmy albo już od tej koligacyjej *dyspensowani* byli, albo żeby nas na tę wojnę znaczną *suplementował* sumą i dawne koszty nasze na tę imprezę *spendowane*, przywrócił. Co *comittimus* ichm. panom posłom *osobliwej activitati*, nie zapominając *summum praeiudicium* miast *spiskich*, a przy nich całej R.P.

Cła koronne ponieważ obracać się powinny na zapłatę wojsku według prawa, w tym zaś województwa nasze nie mają doskonałej informacji, gdzie się obracają, tedy nie pozwolą ichm. panowie posłowie, aby większa *auxesis* onych być miała i nad *decem per cento* *tynfów* nie wynosiła, upomniawszy się przy tym, aby *sub una administratione* tak cła J.K.M., jako i R.P. *zostawały*, *non extorquendo a victualibus* żadnej płacy.

Hiberna także na kupców cudzoziemskich, która tylko do dwóch lat służyć miała, *skasowana* była, z *percepty* dotychczas odebranej skarb *teraźniejszy* rachować się powinien będzie, tak od kupców w państwach J.K.M., jako i cudzoziemskich, i żeby pisarze skarbowi na komorach *zostający* w grodach *odpowiadali*, *praecisa omni appellatione ad cuiusvis instantiam*, *potym* *przemity* wszystkie, które *zabrane* będą, aby nie do skarbu, ale do grodu *odesłane* były.

Insistendo ordynacyjej et sensibus maiorum nostrorum, którzy stanowiąc Trybunał Koronny chcieli mieć *powinność należytej* każdemu *sprawiedliwości*, i dlatego sejmik *osobliwy* na *obieranie deputatów* postanowili, *ad hunc solum actum amovendo* wszelkie *okazyje*, które by ten sejmik *zatrudnić* mogły, przeto *zabiegając practicatae licentiae*, która *cum summo ukrzywdzonych praeiudicio*, tak wiele sejmików *deputackich*

¹³³⁶ *Leopold I cesarz.*

zerwała, uważwszy że carente iustitia żadne Królestwo subsistere nie może, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby ineant modos w całej R.P., żeby per legem publicam securitati sejmików deputackich prospiciatur.

Depositoria tak wiele razy w każdej od województw naszych instrukcyje zalecone, de novo ichm. panom posłom naszym zlecamy, aby insistendo przeszłym instrukcyjom prawa o składach napisane [487] do skutku przywiedli, nową konstytucyją jako najlepiej executionem obwarowawszy sub privatione officii ichm. panów podskarbich obojga narodów, inquantumby się w tym pokazała renitencyja. Czego ichm. panowie ullatenus nie powinni odstąpić.

Ponieważ jest periculum wykupienia monety z państwa J.K.M. w cenie lepszego waloru nad cesarza jm. monetę, tedy praecavendo indemnitati całej R.P., aby nasza extra Regnum moneta wykupiona nie była, iniungimus ichm. panom posłom, aby instent do ichm. panów podskarbich obojga narodów, aby surowe uniwersały wywołując, penitus cesarską monetę wydawaćby jej nigdzie, tak w Koronie jako i w W.Ks.L. oprócz starych talerów nie akceptowano.

Pretendentes ratione legationum, jako in praeteritum, tak in futurum, aby do skarbu R.P. nic nie rościli, upominać się będą ichm. panowie posłowie. Ludzie ks. jm. brandenburskiego, którzy respektem Prus pozwoleni są na usługę R.P., aby w kampanie nasze wychodzili, iniungimus to ichm. panom posłom, inquirendo czemu książę jm. na tak wiele kampanii należytych nam ludzi nie posyłał.

A ponieważ per oppignorationem Drahimia wiele decessit podatków województwom naszym, gdzie nie tylko zaciągi ludzi wojennych contra pacta in rem kurfistrza jm. dzieją się, ale też exercitium fidei Romanae upada, zaczym committimus to dexteritati ichm. panów posłów, aby ineant modos cum tota Republica, aby to starostwo było wykupione.

Rezydencyje ichm. panów senatorów do boku J.K.M. że według prawa non practantur, tedy poprawując rigorem dawniejszego prawa powinni będą sub amissione dignitatis senatorea na powinne rezydencyje zjeżdżać, przy tym też super veram infirmitatem non tacto pectore, ale terrigenibus przysięgać.

Rozgraniczenie Korony z państwa cesarza jm. chrześcijańskiego acz dawniejszemi postanowione konstytucyjami, przecież jednak dotychczas optato caret eventu, przeto instabunt omnibus modis ichm. panowie posłowie, aby tanto aliquando do pożądanego przyszło skutku i iuxta compage terrigenas województw do tej komisji naznaczono.

Scriptorum ad archivum, że ich różne arcana ad notitiam województw posyłać nie mogą, tedy i ichm. panowie posłowie starać się będą, ponieważ są nomina R.P., aby in futurum nie bywały.

O Żydach, którzy per favorem na przeszłym sejmie warszawskim 1690 konstytucyją¹³³⁷, aby małą pensyją do skarbu co przedtym srebrną monetą, to teraz szelągami wnosili, starać się będą ichm. panowie posłowie, aby in toto ta konstytucyjia abrogowana była, a cum plebeis zarówno podatki podejmowali, z uwolnieniem jednak od hiberny na nich [487v] pozwolonej. Z uwolnienia zaś sądów grodzkich i ziemskich odpowiadania per legem pu-

¹³³⁷ *Konstytucja sejmu 1690 r. „Pogłówne żydowskie” (Vol. leg., t. 5, s. 375).*

blicam przeszłego sejmku warszawskiego, ponieważ się wydarli, aby ta konstytucja in toto abrogowana, dawniejsza zaś wcale in peremptoria responsione w tychże sądach reasumowana była, procurabunt ichm. panowie posłowie, salvis iurisdictionibus palatinatibus.

Na artyleriją całej R.P., insistero prawu dawnemu, aby J.K.M. p.n.m. dwa starostwa de pane benemerentium obmyślić raczył, folgując expensom R.P., upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. quam submississime.

Porządek wyprawy żołnierzy wybranieckich jako najlepszy cum tota Republica ichm. panowie posłowie postanowią.

Magnae aestimationis mając województwa nasze instancją do siebie wniesioną j.o. jm. pana kasztelana krakowskiego¹³³⁸ za zasłużonym rycerstwem, aby ad librum aequalitatis wpisani i do indygenatu przypuszczeni byli, tedy ichm. panowie posłowie nasi na nobilitacją i indygenat tylko 12 pozwolą, tych których sam j.o. jm. pan kasztelan krakowski całej R.P. proponet, hoc jednak praecauto, aby żaden inszego imienia na siebie non assumat, tylko jakimi się dotąd zwał i gdyby kto to uczynił, ipso facto non nobilis, sed infamis esto. Aby zaś ad eam praerogativam przypuszczeni nie byli, tylko którzy w wojsku personaliter służą, oraz aby ad tertiam progeniem żadne urzędy nie były konferowane, iuxta constitutionem de scartabellis¹³³⁹.

Aggravat i to nie mniej statum nobilitarem, że z ichm. księży plebanów nulla administratio iustitiae dzieje się, stante contumaciali appellatione do nuncjatury, per consequens od nuncjatury do Ojca św.¹³⁴⁰, tedy efficient ichm. panowie posłowie, aby causas facti i eksorbitancyje księży plebanów loci ordinarii, jako to ichm. księża oficjałowie przez się albo surrogatos suos sine appellationibus sądzili. A że dobra terrestria dość są wycieńczone przez wykupowanie stanu duchownego onych, co że prawem zagrodzono, żeby nie godziło się więcej skupować ich, tedy nowy modelusz wynaleźli ichm. panowie duchowni, kiedy za te pieniądze [493] nepotes pozostali tak ichm. księży biskupów, jako i inszych in ecclesia prałatów ex bonis paternis nie byli damnificati i to, cokolwiek ad ornamentum sui ichm. księży biskupi i prałaci dóbr dziedzicznych wzięli, redeat ad successores. W czym sua activitate ichm. panowie posłowie porrigent dexterarum jm. panu staroście waleckiemu¹³⁴¹.

Chcąc rekompensować zasługi jm. pana Jana Karola Romanowskiego podkomorze go chełmskiego, które świadczył najjaśniejszym Królom p.n.m., tedy aby dobra wieś Świdnik Wielki w lubelskim województwie leżące, przez niego za sumę 12 tys. kupione i z gruntu reparowane, tąż sumą 12 tys. do wypłacenia post fata moderni possessoris od nowego donatariusza subiaceant i nie pierwaj ad possessionem et apprehensionem eorundem bonorum nowy donatariusz ma przyść, aż ta suma 12 tys. sukcesorom jm. pana podkomorze go wypłacona i realiter oddana będzie, salvis oneribus Reipublicae et Ecclesiae, instabunt ichm. panowie posłowie do całej R.P.

Ponieważ też benemerita jm. pana Samuela Proskiego kawalera maltańskiego, alegate J.K.M. nie raz od J.K.M. zalecne były, tedy zlecamy to ichm. panom posłom, aby teraz ex pane bene merentium winne odniosły ukontentowanie.

¹³³⁸ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny. ¹³³⁹ Zapewne chodzi o punkt w paktach konwentach Michała Korybuta z 1669 r. (Vol. leg., t. 5, s. 15). ¹³⁴⁰ Innocenty XII papież. ¹³⁴¹ Adam Antoni Opałiński starosta walecki.

Instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M. p.n.m., aby condemnata na sejmie grodzieńskim zerwanym na ichm. państwu Chwaliszewskich małżonkach od przedmieszczan poznańskich otrzymana, ex clementia J.K.M. skasowana była. [493v]

Ponieważ R.P. per legem publicam nikomu nie zagroziła drogi, jako do przysługi wszelkiej in commodum publicum, tak też i ku pomnożeniu chwały Bożej, zaczyn fundacye j.w. jm. pana [Jana] Korzboka Łąckiego kasztelana kaliskiego, civis benemeriti w województwie naszym oo. reformatów szamotulskich, także oo. bernardynów w Górkach¹³⁴² przy Łobżenicy, jako też i proboszcza przy cudownym obrazie Najświętszej Panny Maryi w Szamotułach i seminarium ku pomnożeniu większej chwały Bożej, aby były lege publica solidata, ichm. panowie posłowie na przyszłym sejmie instabunt.

Iż probostwo chockie od śp. jm. księdza Andrzeja Lipskiego biskupa krakowskiego mere na familią domus Lipsicianae i krewnych jego fundowane, eo pretextu, aby na nauki census tego probostwa studentów dochodziły, a teraz przez dezolacją żołnierzy egzakcyi proventus umniejszony i studia piae foundationis cessarunt, tedy aby te dobra jako terrestria bona jako od wszelakich asygnacyi żołnierskich stanowisk i hiberny wolne były, instabunt ichm. panowie posłowie do ks. jm. arcybiskupa¹³⁴³.

Mając w respekcie usługi przodków jm. księdza [Aleksandra] Kołodzkiego, tudzież jego samego estymując qualitates, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby tak do J.K.M., jako i do ks. jm. kardynała imieniem całych województw wnieśli instancją, aby w osobliwym mógł zostawać respekcie.

Dla lepszego przejazdu tak furmanom, jako i wszystkim ludzi, aby groble in toto naprawione były w dobrach Kalinie do Rydzyny należącej, w Brudzewie, w Kamieniu i Gołuchowie, we Wronkach, w Brójcach i most [494] w Bąblinie, a in vim tego, aby poniesione koszty nagrodzić mogły, ichm. panowie posłowie nasi procurabunt cła na wyżej pomienione dobra.

Zakonnice św. Franciszka konwentu gnieźnieńskiego, aby przy dawnych prawach swoich konserwowane były, instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M. p.n.m. i całej R.P.

Licząc inter meritorum nomina województwa nasze jm. pana Macieja Bardskiego, tudzież jm. pana Kaspra Płaczkowskiego, nie zapomnią ich zalecić respektowi całej R.P., aby na nich infamije ex rigore prawa otrzymane, teraz na sejmie skasowane były, committimus to ichm. panom posłom.

Więc że tak siła materyi, które się tu w instrukcyi wyrażają, przy zgromadzeniu R.P. occurrere zleciło, tedy spuszcza się w tym na dexteritatem et conscientiam ichm. panów posłów, aby wszelkie consilia ku chwale Bożej, konserwacyej wolności i R.P., quam prudentissime dirigant et nociva avertere. Działo się we Śrzedzie, dnia 10 miesiąca listopada r. P. 1693.

Władysław Poniński starosta wschowski, marszałek koła rycerskiego m.p.

Locus sigilli

¹³⁴² Górka Klasztorna ¹³⁴³ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

16. Mowa Władysława Ponńskiego starosty wschowskiego przy obejmowaniu funkcji marszałka sejmiku przedsejmowego w Środzie – Środa, 10 listopada 1693 r.

Rp. Bibl. Czart., rkp. 540, s. 135 – kopia: Mowa przy zasiedaniu na marszałkowstwo w. jm. pana starosty wschowskiego r. P. 1693.

Luboć ja tu już nie pierwszy raz teraz in hac arena stawam z rozkazu w.m.m. panów, ale nie owego zarażony głodem, który wszystkie połknawszy ambitionis nostrae, z tym wszystkim zawsze był vacuus et erectis in futurum votis egebat, boć ja bardziej in fundamentis szczęścia mego założył non emendicare ambitioni, a te raczej impetrare virtute wszystkie w.m.m. panów łaski mając jednak przed sobą crudam imaginem, jako to tu często i ledwie już nie zwyczajnie perit impreza drogiego czasu luditur opera tak wielkich w.m.m. panów obrad przez częste sejmików zrywanie. Opierać się nieco i obawiać przychodzi, żebym tych i ja, strzeż Boże, nie był na tej to funkcji mojej, chociaż alieno fato nieszczęśliwy officii minister, uważając zaś z drugiej strony tak wielkie ojczyzny naszej pericula, która to już ledwie ultimis respirat ruinis, nie wątpię, że też przynajmniej teraz vocabit his haec Africa monstros, i nie znajdzie się już więcej in medio w.m.m. panów tam atrocis matricido, aby podobnym znowu przykładem na swoją matkę saevire mieli. Dlaczego ja ochotnie na tym tu miejscu zasiadam teraz z woli w.m.m. panów i za ten honor odebrany uniżenie dziękuję, w tym upewniając, że jako wszystka aplikacja życia mego będzie służyć tylko w.m.m. panom, tak przy terażniejszych rozkazach onych verba putabo leges, imperiumque preces.

17. Mowa Władysława Ponńskiego starosty wschowskiego, marszałka sejmiku, przy witaniu posła królewskiego¹³⁴⁴ na sejmiku przedsejmowym – Środa, 10 listopada 1693 r.

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 540, s. 136-137 – kopia: Mowa do przyjęcia posła J.K.M.
Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., rkp. BOZ 2030, k. 19-19v.

Jeszcze i ja mam tu ten honor wspomnieć imię pana tego, którego szczupłymi chcąc dotknąć słowy, jest to pod Niebo nieuważnie się wybić, a potem w wydanie nieudolności tonąć. Dość na tym żec, to ten tot saeculis quot annis dignissimus princeps, który nam tu przez j.w. jm. pana posła swego m.m. pana pokazawszy viam [137] salvationis, na tym nas teraz stawia brzegu, skąd już bezpiecznie możemy videre aliena pericula causi. A jako przyjęliśmy tu quam submississime wszystkie rozkazy J.K.M. p.n.m., także za powodem w.m.m. pana j.w. m. panu pośle i usilnym staraniem et conatibus jego, już J.K.M. pomyślą w.m.m. panu sławą nam pożyteczną odebrali coronidem, jako jest czego w.m.m. panu powinszować, tak publico dziękuję teraz w.m.m. panu, że activitate jego to się już wszystko stało, cokolwiek tylko vota delicatas pojąć mogły. Co

¹³⁴⁴ Adam Ponński starosta kopanicki.

abyś w.m.m. pan J.K.M. p.n.m. donieść raczył, żeć to teraz za tymi obradami naszymi firmabit sensum iuris, priscumque resument bonum leges, uniżenie prosimy ichm. panów posłów, którzy tu z sejmiku tego e medio nostri są wysłani, służąc tak J.K.M., jako całej R.P. succurrere. Czytam teraz w.m.m. panu.^a

^a W *Rp. 2* pod tekstem dopisek: brat jego rodzony Adam Poniński starosta kopanicki był posłem na ten czas od króla.

18. *Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego przy zagajeniu kolejnego dnia obrad sejmiku przedsejmowego w Środzie – Środa, 10 listopada 1693 r.*¹³⁴⁵

Rp.1 *Bibl. Czart., rkp. 540, s. 135-136 – kopia:* Mowa do zagajenia na tymże sejmiku.

Inne rękopisy: Rp. 2 Bibl. Nar., rkp. BOZ 2030, k. 18v-19.

Do tego czasu piękną bardzo wystawiliście sobie w.m.m. panowie fabrykę, bo securitatem praesentium providentiam futurorum, w oczach swoich jak dwa filary jakie stawiliście, aleć to jeszcze nie ze wszystkim doskonała robota, niemocna, niebezpieczna, bo superficiem tylko uważyliście [136] w.m.m. panowie profunditatem, nie tknąwszy gruntu i fundamentu nie ruszywszy, longitudinem potrzeb naszych nie zmierzywszy. Kiedy o najważniejszym, zapłacić wojsku, dotąd milczeliście, która aby tandem aliquando wypłacona była, jest to plusquam iustitiae, bo chociaż tu summis rationibus certabitur czy dać, czy nie dać, i czyli mało, czyli wiele dać, po staremu i największe te rationes non parcent efurientem i na to na ostatek w tym wszystkim przyjdzie, że dłużnikowi zapłacić trzeba będzie, zatym radźcie w.m.m. panowie uniżenie proszę, wziąć sobie pro primo objecto negotiorum zapłatę wojsku obmyślić, modum contribuendi opisać, insze choć na dalszy czas odłożywszy materiję, a tak nadzieja w Bogu wkrótce tak wielkich prac swoich odbierzecie coronidem.

Druga podobnej materij.

Pokazał nam to wczorajszy dzień szczęśliwie przepędzny, że ex graviore lucta zwyczajnie przychodzą większe coronarum lucra, kiedy to cokolwiek było in disputatione, omni felicitate skończyło się. Ja nie widząc już takowej przeszkody, która by mi bronić miała, ani takiej trudności, której byśmy ułaczyć mieli, rozumiałbym tedy ad complementum laudi przystąpić, które jako się zwykło zawsze suplikacyjami terminari, tak jeżeli będzie wola w.m.m. panów od suplik terażniejszą sesyją naszą zaczynać, będę.

Trzecia.

Bardziej mi tu teraz należało milczeć, niżeli para loqui zapatrując się na terażniejsze vices et veragines rzeczy naszych. Bo azaż to już per dissonantiam zgody, która już

¹³⁴⁵ Z treści mowy wynika, że jest to zagajenie jednego z późniejszych dni obrad, a nie mowa otwierająca sejmik.

ledwie z koła naszego non exulat et domi lacrimas i sąsiadów naszych comiserationem non perdidimus, kiedy widząc oczewistą przed sobą otchłań, przecieź się zawsze do niej ciśniemy i dobrowolnie się w nią wpuścić chcemy. Zaczęliśmy tu dnia wczorajszego materiją podatków bardzo potrzebną, aby przynajmniej choć nadzieją tylko zasłużonego nakarmić żołnierza, ale ponieważ nie wiem, quo fato utrzymać się nie mogła, bez niej zaś wojować byłoby to chcieć bez skrzydeł latać, proszę tedy w.m.m. panów z miejsca mego, abyście i te wielkie sensus swoje, które tu przeciwko podatkom pugnaire mogą, teraz publico bono darować raczyli, a jako najzgodniej przy zakończeniu już tej materyi do szczęśliwego portu zawitać.

19. *Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego przy przystępowaniu do czytania instrukcji posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego w Środzie – Środa, listopad 1693 r.*

Rp. 1 Bibl. Czart., rkp. 540, s. 135 – kopia: Mowa przy przeczytaniu artykułów w kościele przed jm. panem kasztelanem natenczas kaliskim.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., rkp. BOZ 2030, k. 18-18v.

Wielkie depositum, nieoszacowany skarb przynoszę tu teraz in medium w.m.m. panów, kiedy skompendyowane wielkich obrad w.m.m. panów korzyści, w którym salus populi zamyka się, teraz prezentować będę. A jako się to tu one sub auspiciis j.w. jm. pana kasztelana kaliskiego¹³⁴⁶ szczęśliwie zaczęły et votive felicitate zakończyły, tak Panu za podjęte prace, któremi o to solidavit opera nostra, a potym widząc tu tak często zelantem nieraz pro libertate Catonem, komunikuję teraz tego wszytkiego w.m.m. panom, cokolwiekeśmy przez ten czas zepsowanego naprawili, zranionego zleczyli, prosząc też abyś w.m.m. pan nie tylko przykładną sentencyją swoją chciał nam na tym tu placu succurrere, ale też cokolwiek do perfekcyi jeszcze należeć może, altissimo to rozsądz iudicio.

20. *Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego, marszałka sejmiku na zakończenie obrad – Środa, listopad 1693 r.*

Rp. Bibl. Czart., rkp. 540, s. 137 – kopia: Mowa po skończeniu sejmiku.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Nar., rkp. BOZ 2030, k. 19v-20.

A to żeśmy przecie doczekali, że veris ad prospera fatis z zawilego różnymi nieszczęściami wyprowadzamy się teraz szczęśliwie labiryntu, i jakoby na złote odrodzeni lata, insulas dotykamy się fortunatach. Kiedy zaś przewodniczym około dobra pospolitego w.m.m. panów staraniem już tu teraz tangimus portum quo nobis accisus erat. Niechaj

¹³⁴⁶ Jan Łącki kasztelan kaliski.

przez pogańskiej potencji, jako najlepiej umacniają się siły, niechaj sąsiedzkie za-
wziętości classica na nas gotują, już to u nas za nic, już to teraz calcabunt pueri qua
viri mamy już za łaską Bożą dobrze obmyślane clipeos, mamy przed sobą murum acha-
eneum. Kiedy obwarowawszy dobrze w domu securitatem praesentis et providentiam
futurorum pokazaliście teraz w.m.m. panowie przy tych obradach swoich szczęśliwie
zakończonych, że jeszcze jest u nas in ferrum mens prona viris, animaque capaces, bo
jako ja to osobiwej w.m.m. panów przypisuję activitati, nieznośne pracy ferventissi-
mo zelo, tak wszystkim teraz w.m.m. panów, schodząc już placu tego, żegnam i za ten
sobie powierzony honor uniżenie dziękuję, na którym jeżelim źle albo niepomyślnie
w.m.m. panom służył, fraterne przepraszam, bo azaż ja winien, że kto scisso nie umie
navigare velo, albo też nie może być dobrym Argonautą na zbutwiałej i nieraz łataney
łodzi, szczęściło, że się sam do brzegu dobiera, chociaż skaleczeje fractarate naufragus,
w tym jednak wszystkich w.m.m. panów upewniam, że przy mojej nigdy nieskasowanej
życzliwości, niezmarszczonej ochocie, tak jakom raz konsekrował ochotną usługę moję
w.m.m. panom, tedy pewnie żyć i umierać eo nomine desinam voto.

21. Informacja o sejmiku w liście Andrzeja Przyjemskiego do Prokopa Jana
Granowskiego starosty żytomierskiego – Drobnin, 27 listopada 1693 r.

Rp. CDIAUK, Fond 49, opis 2, rkp. 2299, k. 11-12v – oryginał.

W.m. panie starosto żytomierski, m.w.m. panie i bracie.

Opóźniłem się podobno z relacją o sejmiku naszym komunikować w.m. panu, bo tak
tuszę, że w.m. pan będzie miał od różnych ichm. sat abunde. Przecież co febricitans
memoria pamiętać może, donoszę w.m. panu. Posłami stanęli jm. pan podstoli koron-
ny¹³⁴⁷, jm. pan kuchmistrz koronny¹³⁴⁸, jm. pan starosta wałecki¹³⁴⁹, jm. pan starosta ka-
mionacki¹³⁵⁰, jm. pan starosta ujski¹³⁵¹, jm. pan podsedek poznański¹³⁵², jm. pan cześnik
kaliski¹³⁵³, jm. pan podczaszy wschowski¹³⁵⁴, jm. pan stolnik wschowski¹³⁵⁵, jm. pan
[Władysław] Czarnkowski, jm. pan [Hieronim] Bronikowski, jm. pan starosta wschow-
ski, marszałek¹³⁵⁶. Instrukcją dosyć obszerną ichm. mają, któryj punkt i cel [11v] za-
łożono o pokój K.J.M. Insze zaś, prywatne województw interesa dosyć obszerne, jako
to koekwacyja monety z cesarzem jm.¹³⁵⁷, ponieważ lepsza się znajduje srebrna nasza,
niżeli elektorów i cesarska, korektura Trybunału Koronnego, z której, na to ślubuję,
nic nie będzie. Uwinienie wojska, deposito na Wielkopolskę towarów białoruskich i li-
teńskich w Gnieźnie i w Kaliszu, defluidacyja soli szlacheckiej i inszych tak wiele mi-

¹³⁴⁷ Aleksander Przyjemski podstoli koronny. ¹³⁴⁸ Franciszek Zygmunt Galecki kuchmistrz koronny.
¹³⁴⁹ Adam Antoni Opaliński starosta wałecki. ¹³⁵⁰ Kazimierz Leszczyński starosta kamionacki.
¹³⁵¹ Adam Naramowski starosta ujski. ¹³⁵² Jan Malechowski podsedek poznański. ¹³⁵³ Karol Rydzyński
cześnik kaliski. ¹³⁵⁴ Piotr Jakub Bronisz podczaszy wschowski. ¹³⁵⁵ Prokop Lipski stolnik wschowski.
¹³⁵⁶ Władysław Poniński starosta wschowski. ¹³⁵⁷ Leopold I cesarz.

noris momenti. Instancja także za jm. panem hetmanem wielkim koronnym¹³⁵⁸, aby suma sta tysięcy zeznana była na Janowie, także za jm. panem kuchmistrem koronnym, jako też i za jm. [12] panem starostą waleckim, aby kapituła chełmińska chciała jm. przypuścić ad annum gratiae i oddać te sumy, które jm. pretenduje sobie po stryju swoim. Inszych zaś dowiesz się w.m. pan, da Pan Bóg, będąc w Warszawie. [...]. Co doniósłszy, jestem życzliwym bratem i powolnym sługą.

Andrzej Przyjemski

22. *Uniwersał Jana III, informujący o przyczynach niedojścia sejmu – Żółkiew, 18 marca 1694 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Poznań 796, k. 103 – oryginał; w grodzie poznańskim oblatowano 4 maja 1694 r. [feria 3 post Jubilate proxima a. D. 1694].*

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a mianowicie wielbnemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw do wiadomości podajemy.

Tak ciężka i niespodziana choroba, która niedawno w osobie naszej Królewskiej documentum dedit humanae vicissitudinis nec regis eximi, a casibus mortalium przycisnąwszy nas importunissimo tempore w samej drodze sejmowej, wzięła nam tylko posse non velle zjachania na sejm naznaczony do Warszawy, bośmy zaraz tamże zgromadzonemu dwiemu stanom uniwersałem naszym i listem do najprzewielebniejszego w Bogu jm. ks. kardynała prymasa Korony¹³⁵⁹ donieśli intaminatam voluntatem et mentem nostram, że jak prędko Pan Bóg pozwoli do pierwszego powrócić zdrowia, tak zaraz tymże stanom indulgentibus ad praesens onemu de praefixione reassumendi termini cum integris omnibus solennitatibus wcześniej przez uniwersały po grodach dać znać nie omieszkamy. Wzięła stąd i nie pojmujemy jako z uniwersału niby insolite wydanego pretensyi okazja, bo my nie tylko in tam repentino et insperato casu, na którego głoszenie sufficiebat sama atrocitas famae non forma et stylus, ale i na wszystkie inne ex lege pochodzące akty każdy sejmy i same pospolite ruszenia w rękach królewskich nie mamy inszego sposobu, tylko ogłaszać one tym, co universorum fiat notitiam, to jest uniwersałem.

Mnożyły się potem i dalsze niepotrzebne tłumaczenia sumptumque to vane a vantiis tak dalece se saevior niewinnego przypadku interpretacja, więcej nad nami niżej

¹³⁵⁸ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny. ¹³⁵⁹ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.

li sama choroba dokazywała, kiedy provincialiter a compluribus z W.Ks.L. nie tylko o legacją do nas, ale i manifestem pewnym, nam dotąd niewiadomym, a w pewnych autentycznych instrumentach pro saluti sero medio ogłoszonym, item in remedia jako contra casum innocentem, ale niby contra studioquae sitam iacturam et excessum nowego już i inszego, a nie tego potrzebując sejmu. Przyszło w tym optimis intentionibus nostris tak właśnie laedere, jako kiedy extendenti manum ad beneficia ten co przyjąć miał zatruwa sposób odebrania, bo jakośmy to czynieli nie inszą myślą i intencją, tylko żeby było przy gotowym już zawodzie przyłożonych kosztach ur. posłów przy jawnych potrzeby sejmu dowodach tenże złożony sejm utrzymać tak bez tych wszystkich głębokich i przenikających niewinność interpretacyi vel ad umbram nie zdania się akceptowania sejmu conformowaliśmy się byli do tego łącno, ile nie mając jeszcze naówczas siel zdrowia należytych.

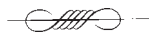
Dopieroż kiedy jak znowu nowe sejmików niektórych W.Ks.L. deputackich gromnicznych z tąż powtórzoną nowego sejmu propozycją poselstwa odezwały się, już nie zdali się dłużej dane słowo nasze trzymać in expectatione, ale raczej wszystkim to donieść i obwieścić, iż lubośmy byli gotowi primitias zdrowia przywróconego auspicari od rad sejmu naznaczonego, ile tak potrzebnego, nie tylko z wielu walnych publicznych spraw i z okazji nowych od granic Ukrainy tumultu, ale też i dla samego ujścia dispendiorum ur. posłów na nowe sejmiki. Lecz kiedy sami przed tym świeżo teraz z odprawioną radą collat consilio, uważyliśmy, że obstante hac narodu W.Ks.L., lubo niecałego, contradictione byłoby to manum dare operi non praefacturo oddawszy Panu Bogu optimos rerum fines, do których intimae erga publicum intentiones nostrae zmierzały i jegoż świętej protekcji avertendos inde porzuciwszy casus, raczej visum est o nowym myśleć sejmie circa dies novembris, albo jako się najlepiej czas z koniunktur upatrzeć będzie mógł, ponieważ per observantiam ordynaryjnych solennitatum, a oraz per rationes otwierających się kampanii bliższego już czasu rada pomieniona upatrzeć nie mogła.

Tak tedy integritatem słowa naszego, któregośmy nie tylko in publicum, ale i in privatum danego nikomu nigdy nie umknęli, ogarnawszy, uniwersał ten, aby tym prędej wszystkich wiadomość dojść mogła po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zlecamy, na co dla lepszej wiary ręką się własną podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Datum w Żółkwi, dnia 18 miesiąca marca r. P. 1694, panowania naszego 20 r.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka referendarz i regent koronny m.p.

61. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1694 r.

Sejmik zakończony wyborem deputatów.

Deputatami byli: z województwa poznańskiego Jan Grabski surogator grodzki nakielski i Andrzej Mycielski chorąży poznański, z województwa kaliskiego Stefan Zdzychowski podczaszcy wschowski i Maciej Twardowski pisarz grodzki kaliski (AGAD, AZ, rkp. 3084, bez pag.).

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 238-239.

1. Manifestacja Jakuba Bleszyńskiego kasztelana przemęckiego przeciwko nieobecny na popisie pospolitego ruszenia ziemi wschowskiej –
Wschowa, 27 września 1694 r.

Rp. AP Poznań, Gr. Wschowa 184, s. 46-47 – oryginał; w grodzie wschowskim wniósł Jakub Bleszyński kasztelan przemęcki w dniu 27 września 1694 r. [feria 2 ante festum Sancti Michaelis Archangeli proxima a. D. 1694].

Ad officium et acta praesentis castrensis Wschovensis personaliter veniens Ill. et Magn. Jacobus z Bleszna Bleszyński castellanus Prementensis solenniter in forma qua de iure patuit manifestatus est idque ideo, quia ipse vigore constitutionis et laudi conventus particularis Sredensis paratus fuit circa civitatem S.R.M. Wschovensis, conscriptionem seu lustrationem omnium nobilium huc in terra Wschovensis existentium die hodierno scribere et sufficienter connotare. Verum quoniam non omnes eiusdem terrae Wschovensis nobiles et terrigenae ad lustrationem eandem advenerunt, solummodo idem manifestans cum caeteris nobilibus registro seorsivo itidem die hodierna actu contenta ad acta praesentia porrecto specificatis comparuit, eosdem nobiles more solito conscripsit. Ideo de omnimoda diligentia et promptitudine sui deque per eosdem non comparentes nobiles iuri et legi plusquam rebelles ac refragarios, rigoris in iure eorundem descripti succumbitione [46v] iterum atque iterum quam solenne manifestatur. Petens praemissam manifestationem a se suscipi et actis praesentis connotandum quod obtinuit.

Jacobus Bleszyński castellanus Prementensis

2. *Popis szlachty na okazowaniu ziemi wschowskiej –
pod Wschową, 27 września 1694 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Wschowa 184, s. 46v-47 – oryginał; w grodzie wschowskim wniósł Jakub Bleszyński kasztelan przemęcki w dniu 27 września 1694 r. [feria 2 ante festum Sancti Michaelis Archangelii proxima a. D. 1694].*

Regestr braci, którzy na okazowanie prawem pospolitym i uchwałą sejmiku śrzedzkiego na dzień dzisiejszy uchwalone i postanowione zjechali się, przy bytności jm. pana Jakuba Bleszyńskiego kasztelana przemęckiego, który sam osobą swoją cum aparatu bellico, chorągwią i kotłami zjechał w poniedziałek po Św. Mateuszu Apostole i Ewangelicie najbliższy, r. P. 1694 pod Wschową spisany.

[1] jm. pan Andrzej Potworowski surogator wschowski, vices supplendo absentii w. jm. pana Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego, [2] jm. pan Zbigniew Mielęcki, [3] jm. pan Olbrycht Bojanowski, [4] jm. pan Samuel Schlichting, [5] jm. pan Jan Haza kapitan J.K.M., [6] jm. pan Krzysztof Friedrich Thos swym i za jm. pana Jerzego Zygmunta Thosa poczet stawieł, [7] jm. pan Jan Jerzy Drzewiecki, [8] jm. pan Heinrich Haza, [9] jm. pan Jan Przybyszewski poczet za jejm. panią Lossową stawieł, [10] jm. pan Wolfgang Drzewiecki.

Poczty: [1] poczet pana Sztaidelmana arendarza Przyczyn wschowskich i Dębowej Łęki, [2] poczet pana Bukarta arendarza Olbrachcic, [3] panowie obywatele miasta J.K.M. Wschowy według prawa swego okazali dwu żołnierzów pieszych, jednego rajtara, dwa wozy skarbane i stróża jednego do tych wozów.

Jakub z Bleszna Bleszyński kasztelan przemęcki m.p.

Andrzej z Sienna Potworowski surogator wschowski imieniem jm. pana starosty wschowskiego.

3. *Popis szlachty na okazowaniu powiatu kaliskiego –
pod Kaliszem, 27 września 1694 r.*

Rp. *AP Poznań, Gr. Kalisz 492, k. 18-18v – oryginał.*

Popis ichm. panów obywatelów powiatu kaliskiego w poniedziałek po Św. Mateuszu najbliższy r. P. 1694, według prawa na miejscu zwyczajnym pod Kaliszem, przy obecności j.w. jm. pana Franciszka Gałęckiego kasztelana kaliskiego, starosty bydgoskiego odprawiony.

[1] Jm. pan Andrzej Modlibowski sędzia ziemski kaliski, [2] jm. pan Wojciech Molski podsędek ziemski kaliski, [3] jm. pan Adam Koźmiński miecznik kaliski, [4] jm. pan Zygmunt Jaraczewski, [5] jm. pan Stanisław Walichnowski wojski ziemie wieluńskiej, [6] jm. pan Tomasz Łętkowski, [7] jm. pan Wojciech Pagórski, [8] jm. pan Jakub Obrębski, [9] jm. pan Zygmunt Gosławski, [10] jm. pan Jan Wojsławski, [11] jm.

pan Stanisław Kurnatowski, [12] jm. pan Andrzej Tomicki, [13] jm. pan Franciszek Kotarbski, [14] jm. pan Jan Kotarbski, [15] jm. pan Franciszek Miaskowski, [16] jm. pan Wojciech Czachowski, [17] jm. pan Wojciech Szczypierski, [18] jm. pan Jan Głowski, [19] jm. pan Wojciech Rudnicki, [20] jm. pan Jan Zajązek, [21] jm. pan Józef Radoliński za rodzica swego, [22] jm. pan [Jan?] Piekarski, [23] jm. pan Wojciech Bogusławski, [24] jm. pan Wojciech Górecki, [25] jm. pan Wawrzyniec Mańkowski, [26] jm. pan Krzysztof Suchodolski, [27] jm. pan Wacław Kowalski, [28] jm. pan Jan Strachowski, [29] jm. pan Wiśniewski, [30] jm. pan Andrzej Nowowiejski, [31] jm. pan Kazimierz Niemojewski, [32] jm. pan Maciej Biskupski, [33] jm. pan Jan Czachorski, [34] jm. pan Kazimierz Kuczkowski, [35] jm. pan Stanisław Kuczkowski, [36] jm. pan Piotr Czechowski, [37] jm. pan Andrzej Wyrzykowski regent grodzki kaliski, [38] jm. pan Tomasz Szczawiński, [39] jm. pan Michał Koźmiński, [40] jm. pan Jan Woliński, [41] jm. pan Hieronim Grabiński, [42] jm. pan Wojciech Stawicki, [43] jm. pan Stefan Pokłękowski, [44] jm. pan Kazimierz Gostyński, [45] jm. pan Andrzej Mierzewski. [1] Poczet jm. pana Adama Łępickiego, [2] poczet jm. pana Piotra Koźmińskiego, [3] poczet jm. pana Sebastiana Matuskiego cześnika nowogrodzkiego, [4] poczet jm. pana Stanisława Zajązkowskiego.

Działo się dnia i roku jako wyżej.

Franciszek Zygmunt Gałęcki kasztelan kaliski, sta[rosta] bydgoski m.p.

4. *Manifestacja grupy szlachty w grodzie gnieźnieńskim przeciwko wyborowi rotmistrza na popisie pospolitego ruszenia powiatu gnieźnieńskiego i przeciw nieobecny – Gniezno, 1 października 1694 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Gniezno 149, s. 5-5v – oryginał; w grodzie gnieźnieńskim wniesiono w dniu 1 października 1694 r. [feria 5 post festum Sancti Michaelis].

Ad officium et acta praesentis castrensis Gnesnensis personaliter venientes Magn. ac Gen. infrascripti manifestantes obtulerunt manifestationem infrascriptam in parata copia petentes eandem a se suscipi et in acta praesentia ingrossari. Cuius quidem manifestationis est tenor qui de verbo ad verbum sequitur talis.

My wierni J.K.M. p.n.m. poddani sub gentilitio zostawający scuto szczególną tantis mecenatis wsparci protekcją, uniżoną jako patri patriae sospitatori publici salutis szczególną subiekcją sub cuius triumphis mudimus non sentimus bella. Jednak serca nasze in victimam sacrando tanto victori wszelaką demonstramus gotowość bellatricem exosculamur dexteram qua gentes cedere terrae jako inhaerendo laudo Sreden-se, które in omnibus punctis, clausulis et conditionibus należytą obserwujemy i konserwujemy weneracją, tak i najjaśniejszemu Królowi polskiemu Janowi III rzuconą supplantas skłaniamy głowę, którego waleczna ręka castra bellis mititur, armis bella fundit victorque triumphat e domibus na wiarę katolicką potencyje cohortes pede victrici sternit tacitus sufficientes ut mutuant Romani Iovemque tonantem, którego

częściej koń, nie tron pański piastunem, osoby części w boju nieprzyjacielską posoką skrwawione miecze niżeli w pożądanym pokoju łaskawe sceptrum na to unanimes złączaliśmy się miejsce, aby circa divina religione, Maiestatis et libertatis iura, która tro-ni socia zdrowie nasze nieść, życie nasze in homagium tak walecznemu konsekrowali panu, qui gubernio salutaris occidens victus oriens, którego dextera et [5v] modestia Leopoldum salvavit, Augustum.

Lecz gdy widzimy w powiecie naszym gnieźnieńskim obranego rotmistrza jm. pana [Jana] Szygowskiego, który do kcyńskiego, nie do gnieźnieńskiego powiatu regulatur, tedy providendo honori et integritati, jako j.w. jm. pana Stanisława Tuczyńskiego kasztelana gnieźnieńskiego, powidzkiego etc. starosty, sub cuius auspiciis fortunae krew, zdrowie i substancję naszą konsekrujemy i dziś na wszelaką kampaniją gotowi oraz i całego powiatu naszego, zważywszy stymę przeciwko tej elekcyjej czyniemy manifestacją.

Druga animadwersyja, że kilkunastu ichm., imiona w rejestrze ich są podpisane, którzy sub tempus huius actus nie beli praesentes. Trzecia animadwersyja, że nie na koniach ani w polu, et sine praeparamento belli ten popis stanął. Reciproce tedy iterum atque iterum przeciwko tej elekcyjej czyniemy manifestacją, salva in toto eiusdem manifestationis addendi, augendi, meliorandi potestate, na co się własnymi rękami podpisujemy.

Michał z Kościelca i Działynia Działyński ch[orąży] p[omorski] m.p., Kazimierz z Rejowca Kaczkowski m.p., Wawrzyniec z Rejowca Kaczkowski m.p., Krzysztof Marszewski, Jakub Szykowski, Wojciech Watta Kosicki, Jan Zasutowski, Nikodem Skąpski, Michał Rzegnowski, Władysław Raszewski m.p., Krzysztof Watta Kosicki m.p., Wojciech Małachowski, Mikołaj Małachowski, Jan Strzeczowski, Remigian Babski.

62. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 1 grudnia 1694 r.

1. *Uniuersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego do Środy, na dzień 1 grudnia 1694 r. – Warszawa, 26 października 1694 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Gniezno 149, k. 38a – oryginał; w grodzie gnieźnieńskim oblatowano w dniu 16 listopada 1694 r. [feria 3 post Martinij].

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 156-157; *Akta sejmiku podolskiego*, s. 186-187 – w tym egzemplarzu data wystawienia 27 października 1694 r.

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski, czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie jednak najprzewielebniejszemu, wielebnemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i wszytkiemu rycerstwu poznańskiego i kaliskiego województw, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Najprzewielebniejszy, wielebnny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Nie wątpimy, że sam czas, najdoskonalszy prawdy świadek, przeciwko uciążliwym niektórym opiniom otworzył wszytkim spełzłej przeszłego sejmu kadencyjej istotną i jedyną przyczynę, vicissitudinem zdrowia naszego, nihil humani alienum od siebie mającego. To jak prędko z łaski najwyższego Boga ad meliores usus przychodzić mogło, donieśliśmy stanom R.P. przez uniwersały nasze do wszytkich województw i ziem pronam voluntatem faciendi, quod non factum, nisi obstarent obices w tychże uniwersałach wyrażone. Za nastąpieniem potym pory wojennej, jak prędko mogliśmy być pewni bezpieczeństwa krajów tamtych, po zrażonych ekskursyjach kilkudziesiąt tysięcy Tatarów przezorną sprawą rozłożonych partyi wojska naszego et memoranda ludzi szanćowych pod Hodowem¹³⁶⁰ od tej wszytkiej potencji tatarskiej osaczonych całego dnia defensione, przenieśliśmy się w te tu kraje, nie tylko dla odprawionego weselnego aktu najjaśniejszej elektorowej jejm. bawarskiej, córki naszej najmilejszej¹³⁶¹, ale też do czekania in loco consiliorum po dwóch niedoszłych sejmach, trzeciego, daj Boże, jak najszcześniejszego.

Zaraz tedy, jako tylko zawierać się, a z łaski Bożej auspiciatissimo fine zepchniętych ord za Dniestrem i zabranej zahary, poczęła terażniejsza kampanija, nie reflektując się na zwątlone zdrowie nasze, w miłosierdziu Boskim firmitudinem onego fundując, sejm cum omnibus solennitatibus walny sześciedzielnny w Warszawie, uważając jak najspo-

¹³⁶⁰ *Bitwa pod Hodowem (w woj. ruskim) w dniu 11 czerwca 1694 r., zwana też „polskimi Termopilami”.* ¹³⁶¹ *Teresa Kunegunda Sobieska, wydana za mąż za Maksymiliana II Emanuela księcia elektora Bawarii.*

sobniejszy czas postanowionej drogi, i za nią potrzebne wygody, na dzień 12 miesiąca stycznia roku blisko przyszłego 1695 deklarowaliśmy i naznaczyli. Gwoli czemu sejmik przedsejmowy sześcią niedziel według prawa poprzedzający uprzejmościom i wiernościom waszym na miejscu zwyczajnym w Śrzedzie na dzień 1 miesiąca grudnia w roku terażniejszym, a generał wielkopolski, zachowując dawny zwyczaj, w Kole na dzień 15 tegoż miesiąca grudnia składamy i determinujemy, nic więcej na tych publicznych aktach nie zalecając, nad jedność, zgodę i prawdziwą dobra pospolitego miłość do promowania i ułaczenia przezornymi radami tego wszytkiego, cokolwiek stan wojny aktualnej, ukontentowanie wojska niepłatnego, et desiderium pożądanego i dobrego pokoju nieść może.

Który to uniwersał nasz, aby tym prędzej wszytkich wiadomości dojść mógł, mieć chcemy i przykazujemy, aby po grodach i parafiach, i innych miejscach zwyczajnych był ogłoszony. Na co dla lepszej wiary własną podpisawszy się ręką, pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Warszawie, dnia 26 miesiąca października r. P. 1694, panowania naszego 21.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka referendarz koronny

2. List Jana III do prymasa Michała Radziejowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r.

Rp. *Bibl. Czart. rkp.* 184, s. 451-452 – kopia: List do ks. kardynała jako do arcybiskupa gnieźnieńskiego, w Warszawie die 26 octobris 1694.

Chcąc ex omni parte przyszlým, daj Boże, szczęśliwym radom sejmowym wygodzić, jak prędko się wojennna pora zawierać poczęła, tak zaraz poruczywszy się dobroci Boskiej, z niewydobrzałym zdrowiem naszym, sejm i sejmiki przedsejmowe iuxta sollicitas solennitates suas determinowaliśmy i nie zostaje, tylko profundissima ad fontem et largitorem omni boni consilii podnosić vota, aby dał to sapere i z chwałą Jego świętą, z pożytkiem i sławą ojczyzny naszej być powinno. Wiele do tego zelus przeświatości waszej contribuere może, erga publicum bonum zawsze clarus, gdy na sejmiku przedsejmowym, jeżeli nie przytomnością, przynajmniej opera przyjaciół, te, które my sercem tylko i życzeniem naszym ojcowskim zalecamy, rzeczą samą poprzeć zechcesz dobra pospolitego rationes, do jak najdoskonalszej civium animos prowadząc jedności. W tym wszytkim, cokolwiek publica suadebit utilitas, spuszczamy się tedy na doświadczoną przeświatości waszej przezorność, pomyślnego na ten czas przy dobrym zdrowiu życząc od Pana Boga powodzenia. Dan w Warszawie, 26 octobris 1694 anno.

3. *List Jana III do senatorów na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r.*

Rp. 1 AGAD, AR III, rkp. 17, s. 103-104 – oryginał adresowany do Karola Radziwiłła podkanclerzego litewskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Czart., rkp. 184, s. 453 – kopia.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, żmudzki, mazowiecki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, czernihowski.

W., uprzejmie nam miły. Chcąc ex omni parte przyszyłm, daj Boże szczęśliwym, sejmowym radom wygodzić, jak prędko się wojenna zakończyć pora poczęła, tak zaraz poruczywszy się dobroci Jego Boskiej, z niedoskonałym jeszcze zdrowiem naszym, sejm i sejmiki przedsejmowe iuxta solitas solennitates suas determinowaliśmy. Przeto nic nam więcej nie zbywa, jeno profundissima ad fontem et largitorem omni boni consilii effundere vota, aby dał to recognoscere, co z chwałą Jego świętą, pożytkiem i z sławą ojczyzny naszej być powinno. Do czego zelus uprzejmości waszej in publicum bonum zawsze probatus, multum contribuere może, gdy na własnym sejmiku, nie tylko obecnością swoją, ale też cum gremio przyjaciół, te same, które my sercem i życzliwością naszą ojcowską unice uprzejmości waszej zalecamy, rzeczą i samym skutkiem dobra pospolitego desideria poprzeć zechcesz, do jak najdoskonalszej civium animos congregando jedności, w tym wszystkim, cokolwiek uprzejmości waszej szczególnie publica suadebit utilitas. Spuszczając się zatym na doświadczoną uprzejmości waszej rei benegerendae przezorność, dobrego onemuż od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Warszawie, die 26 octobris 1694, panowania naszego 21.

Jan Król

Locus sigilli

4. *List Jana III do urzędników na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r.*

Rp. 1 Bibl. Nar., rkp. 6639, k. 214 – oryginał adresowany do Krzysztofa Dobińskiego łowczego gostyńskiego.

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. Lop., rkp. 99 – oryginał; **Rp. 3** RNB Petersburg, Fond 971, rkp. 66, Nr 29, k. 55 – kopia; **Rp. 4** Bibl. Czart., rkp. 184, s. 455 – kopia.

Jan III z Bożej łaski król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, żmudzki, mazowiecki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński i czernihowski.

Ur, wiernie nam miły. Ta, którą wierność twoja in amore publici boni chcesz zawsze eminere cnota, nie może tylko nam czynić certissimam sponsionem na przyszłym da Bóg sejmiku przedsejmowym, jego usilnego starania i aplikacyjnej, contra omne id, quod publicae insidiatur utilitati i zbawienne zwykło tamować rady. Za temi tedy, gdy

ojcowskim naszym ubiegamy się usiłowaniem, dajemy wierności twojej probandae prudentiae et activitati plac, abyś nie tylko praeconceptam de se opinionem utrzymał, ale też successu optimorum consiliorum universam całego sejmu expectationem z województwa swego mógł ukontentować. Cedet to wierności twojej in laudem et praeemium w respektach naszych, które my przy podających się okazjach ofiarując, dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 26 miesiąca października r. P. 1694, panowania naszego 21.

Jan Król

Locus sigilli

5. *List Jana III do posła do województw na sejmiki –
Warszawa, 26 października 1694 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 184, s. 447 – kopia: List do posła.*

Wiernie nam miły. Do czego się wrodzona grzeczność sama ubiegać sobie życzy, ultro to ofiarujemy wierności twojej, abyś przyjąwszy na się charakter posła naszego na sejmik przedsejmowy województwa i ziemi N., z instrukcją na ręce wierności twojej konkretdowaną, wedle czasu w niej wyrażonego stawiał się, tak zdolną i roztroptą aplikacją punkta onej przedkładając, jako skutecznie możesz. Przy tej okazji przymiotów swoich et capacitatis pokazać specimina na ukontentowanie publiczne, a na obowiązanie łaski naszej, z którą mu się oświadczając, dobrego od Pana Boga życzymy zdrowia. Dan w Warszawie, dnia 26 miesiąca października r. P. 1694, panowania naszego 21.

6. *Kredens dla posła do województw na sejmiki –
Warszawa, 26 października 1694 r.*

Rp. *Bibl. Czart., rkp. 184, s. 449 – kopia: Credentiales do województwa.*

Wszem wobec, etc. Żeby tym skuteczniej z instrukcyi naszej desideria publica uprzejmościom i wiernościom waszym mogły być doniesione, zażyliśmy pod charakterem posła naszego N. Ten tedy quanta pollet prudentia et dexteritate, gdy commissum munus reprezentować będzie, uprzejmości i wierności wasze zupełną dacie wiarę, a my im szczęśliwego w potrzebnych obradach powodzenia, przy dobrym od Pana Boga zdrowiu życzymy. Dan w Warszawie, die 26 października 1694 r.

7. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe –
Warszawa, 26 października 1694 r.

Rp. 1 AP Gdańsk, 300 29 195, s. 191-199 – kopia.

Inne rękopisy: **Rp. 2** AGAD, Zbiór Branickich z Sucheju, 8/13, s. 344-348; **Rp. 3** AGAD, AR VI, II-51, s. 71-74; **Rp. 4** AGAD, AR II, 1800; **Rp. 5** Bibl. Czart., rkp. 184, s. 435-442, 655-663; **Rp. 6** BUW, rkp. 357, s. 29-32; **Rp. 7** Bibl. Oss., rkp. 251, s. 77-79; **Rp. 8** Bibl. Kórn., rkp. 1073, s. 277 i nn.; **Rp. 9** Bibl. PAU i PAN, rkp. 951, k. 785; **Rp. 10** Bibl. Czart., rkp. 430, s. 8-34 – kopia z instrukcji do Wielkiego Księstwa Litewskiego, część pierwsza identyczna z koronną, dodana druga tylko dla Litwy.

Druk w: *Akty izdawajemyje Wilenskoju Archeograficzskoju Kommissieju*, t. 4, s. 216-222.

Instrukcja J.K.M. p.n.m. na sejm walny sześćniedzielnny warszawski na dzień 12 miesiąca stycznia roku przyszłego 1695 posłowi do dana w kancelaryjej wielkiej koronnej dnia 26 miesiąca października r. P. 1694.

Nie chce J.K.M. p.n.m. żadnej na to stanom R.P. przynosić eksplikacyi, jeżeli przeszłego immediate sejmu niedoszła kadencyja, mogła referri in abusum woli jego własnej, bo sam czas sprawdziwszy (quod utinam abfuisset) valetudinarium statum zdrowia pańskiego i odkrywszy za takimi legacyjami i manifestami, komu sejm nie był potrzebny, pokazał parvas opinionones nie tylko niesłusznie, ale też ad iniurias J.K.M., owszem, ad sensum tak nowej choroby inductas fuisse. Namienić się jednak może, że gdyby taka właśnie intencyja była i zali by nie łatwiej poszło nie składać sejmu tak prędko po grodzieńskim, co w ręku J.K.M. p.n.m. było, pomknąć do kadencyi według prawa, niżeli złożyćwszy frustrari eventum. Więc co by za korzyść być miała J.K.M. zemkniętego studio sejmu, każdy tykający się, a przynajmniej i leviter znający na defektach publicznych przyznać musi, że gdy te powszechną obradą nie są opatrzone, zwalają się [192] tota mole z wielką trudnością i nie mniejszą skarb własnego enerwacyją, na zgryzienie i uciśnienie curarum J.K.M. p.n.m. Sam by faceseret sobie negotia ultro mnożąc sollicitudines et dispendia sua. Owszem, nic miłszego u siebie nie znajduje, ani szczęśliwszego życzyć nie może ojczyźnie swojej, jako żeby mogła zawsze probitate consiliorum przez sejmowe ustawy, jak najskuteczniej in omnes casus być obwarowana. Wszak we wszystkich instrukcyjach, propozycyjach sejmowych, zdaniach swoich nie co inszego propinare raczy, tylko to, co per compendium trzema słowami z oracyi rzymskiej wyrazić się może: „Consulite, prospicite patriae”¹³⁶². Nie inszym końcem i teraz, zjechawszy w te tu kraje na wesele najjaśniejszej elektorowej jejm. bawarskiej¹³⁶³, córki swojej najmilszej, czekał na tym miejscu, tylko żeby sejmową wziął przed się ekspedycyją, jak prędko się wojenna kończyć będzie robota. Ta, gdy się już skończyła, ex voto Najwyższego Pana rozgromieniem nad Dniestrem Tatarów i zabranieniem znacznej nieprzyjacielskiej, do Kamieńca idącej, zahary, niemieszkanie sejm, daj Boże szczęśliwy, determinować raczył.

¹³⁶² Wł. „consulite vobis, prospicite patriae”, Marcus Tullius Ciceronis in Lucium Catalinam quarta habita in Senatu oratio. ¹³⁶³ Teresa Kunegunda Sobieska, wydana za mąż za Maksymiliana II Emanuela księcia elektora Bawarii.

Na który w jedneje wojnie przez lat 12 zostając, do jednegoż obiectum sejmów samych już to ośm wydając, świeże dwie instrukcje [193] nie rezolwowane, ani wyczerpione radami publicznemi widząc, na koniec uważając, że co przed tym in praecautio-nem czyjaś przezorność namieniła: „Comitia omnia Polonorum debere esse perpetuam belli Turcici meditationem”, to teraz po te lata usu ipso praktykując, nie tylko nie wie J.K.M., co by miał nowego przydać, ale bynajmniej nie wątpi, że i najmniejszego w ojczyźnie nie masz, kto by stante hoc belli statu et circumstantiis kampanii naszych nie widział defektów, potrzeby i poparcia meliorum. Że jednak być to nie może, ut non aliquid a Majestate propinandum desideretur, raczy J.K.M. p.n.m. wprzód praemittere non incognitum rerum nostrarum statum, w jakich zostaje terminach, a po tym powtórzyć compendiose vetera dawnych instrukcyi desideria et paterna monita.

Stan R.P. naszej jest w wojnie strasznej wprawdzie, ale nie w tak ciężkiej z osobliwej nad ojczyzną naszą łaski i Opatrzności Boskiej, jako za przodków naszych sądnym dniem onę nazywano, częścią za usilnym staraniem J.K.M. p.n.m. divisione in socios, częścią zastąpieniem jego własnym, czego publicus albo przejrzy, albo przytrzyma neglectus.

Wojna ta nadspodziewanie poszła w dłuższą z tej szczególnej racyi, że cesarz jm.¹³⁶⁴, koligat nasz, stante bello Turcico implikowany jest w drugą, chrześcijańską. Ta, póki nie przygaśnie, zawsze się zda trzymać nieprzyjaciela tumentem et adversum od powszechnego, pożądanego pokoju. [194] Świeżo teraz do uspokojenia się między walczącym magnis et arduis partibus chrześcijaństwem podaje Ojciec Św.¹³⁶⁵ lucem spei, kiedy J.K.M. p.n.m. nie tylko ex neutralitate, ale z estymy doskonałości jego pańskiej wezwał solenni brevi suo in consortium meditationis. Nie odmówił onej J.K.M. p.n.m., jako całemu chrześcijaństwu, tak i narodowi naszemu chwalebnej i potrzebnej, ale jeśli do tego skierują koniunktury i stron zobopólna zawziętość, prędko otworzy drogę.

Jeszcze to caliginosa praemit nocte Deus, to interim co do nas magis interesse należy, pewna, że J.K.M. p.n.m. żadnej nie opuścił okazji postanowienia ojczyzny u tego końca, który się nazywa pax omnium bellorum finis i gdy poselstwa tureckie in eum finem w Wiedniu ustały, gdy mediacje angielska i holenderska od cesarza jm. chrześcijańskiego przyjęte, bez nadziei zapadły, a stąd i posła naszego¹³⁶⁶ na traktat generalny przed lat kilka destynowanego daremna droga była. Nie zdało się potym J.K.M. p.n.m. po trzykroć ofiarowanej przez chanów krymskich mediacyjej durius quam civilis przyjmować i dlatego dołożywszy się koligatów, w roku przeszłym z posłem tatarskim wyprawiony był ur. [Stanisław Mateusz] Rzewuski starosta chełmski, dla gruntowniejszego informowania się o tej ofiarowanej mediacyji, skąd by mogło cokolwiek institui ex utilitate R.P. naszej i całego chrześcijaństwa. Ten jednak nie mając ad pacem particularem plenipotencyyjej, nie otrzymał nic więcej, tylko declarationem od Porty miejscy [195] pro congressu w Śniatynie, albo w Stryju. Na to explorato sensu colligatorum dany jest chanowi¹³⁶⁷ przez umyślnego gońca respons, że się wszyscy colligati zgodzili na Stryj i jak prędko Porta oznajmi, na który czas posła swego tam ześle, tak zaraz

¹³⁶⁴ Leopold I cesarz. ¹³⁶⁵ Innocenty XII papież. ¹³⁶⁶ Władysław Łoś wojewoda pomorski. ¹³⁶⁷ Selim I Girej chan krymski.

i colligatorum plenipotentiarum tamże się stawić będą. Ale że dotąd ten goniec nie powrócił, ani żadnego nie przysłał responsu w tych terminach około pokoju, res dura et anceps haesit, ani się o nim żadna dać może doskonalsza informacja do tej godziny.

Interea wojna i kampania coroczna nie ustaje, nie z takimi podobno sukcesami, jakich by rigidus potrzebować mógł censor, ale kiedy ustawy sejmowe podatków uchwalonych, jeszcze dotąd po województwach i ziemiach nie wypłacone haerent, a interim już nowych ćwierci dłużnych wojsku in circa dziewięć przybyło, częstokroć itur, non quo eundem est, ale jako absolvit necessitas i musi tam ustawać cenzura, gdzie nie koresponduje exactitudo rerum, etiam lege firmata i stąd to za niepewnością płacy wojсковей zda się trahi non geri bellum, jakoby to sami dobrowolnie niepunktualnością naszą gorszą czyniąc kampanię, dłuższą niż krótszą odbieramy wojnę. Z przezorności jednak J.K.M. p.n.m. i chciwości erga publicum bonum nie opuszcza się cokolwiek być może possibile. Świadczą pobrane i osadzone w Wołoszech fortece, wystawione dwa szanice, św. Trójcy i Panny Maryi dla bliższego ściśnienia Kamieńca, coroczne potencje tatarskiej wytrzymania, a tego samego lata już po dwakroć, pierwszy raz jeszcze [196] koło Bożego Ciała, gdzie nie mogąc wojska zgromadzić takiego, które by rezystencyją uczynić mogło, samymi podzielonemi partyjami, zamierzone szeroko ekskursyje tatarskie na ludziach szancowych kilkuset pod Hodowem osaczonych, a cały dzień kilkadziesiąt tysięcy Tatarów, memorando exemplo, na sobie wytrzymujących, przezorność i przytomność w tamtych krajach J.K.M. p.n.m. zatamowała i odepchnęła, teraz zaś powtórnie na rozchodzie wojska, jako się wyżej namieniło, z pola chwalebnie spędzeni z stratą zahary Tatarowie.

I taki jest in hucusque R.P. status, jakie zaś do niego należą potrzeby, żeby się nie zdał J.K.M. przynosić fastidium per compendium et capita, z przeszłych instrukcyj reducit memoriam.

Uchwały sejmowe aby zostawały nieporuszone, bo stąd krom zawodu wojska i intencji publicznych, jeżeli authoritas trzech stanów sejmowa sensim upadnie periculum novissimae et nocivae novitatis.

Zapłata wojsku nie tylko uchwałami sejmowemi deklarowana, ale i po nich przez nastąpienie nowych ćwierci i jeszcze od sejmu in futurum idących w każdym województwie i ziemi sama za sobą mówi, bo przez repartycyją przyjęta cadit in debitum.

Prowizya pięciu fortec w Wołoszech, Soczawy¹³⁶⁸, Soroki¹³⁶⁹, Niemcu¹³⁷⁰, Dragomirny¹³⁷¹, Campelongu¹³⁷², więcej, pomienionych dwóch szaniców św. Trójcy i Panny Maryi dla bliższego ściśnienia Kamieńca bardzo potrzebnych, nadto coroczne ukontentowanie [197] Kozaków recumbit na staraniu i obmyśleniu R.P., ponieważ supedytująca na takowe i tym podobne okazyje Stolica Święta extinctam liberalitatem sanctissimi Innocentii XI nie odżywiła, tylko stem tysięcy zł z łaski teraźniejszego szczęśliwie też Stolicę Świętą osiadającego Innocentiusza XII, niezmiernie wprowadzie

¹³⁶⁸ Suceava – miasto w Bukowinie w Mołdawii na północny wschód od Jassów. ¹³⁶⁹ Soroka – mołdawska twierdza nad Dniestrem. ¹³⁷⁰ Târgu Neamț – miasto i twierdza w Mołdawii na zachód od Jassów. ¹³⁷¹ Dragomirna – miejscowość w Bukowinie w Mołdawii z obronnym monasterem. ¹³⁷² Câmpulung Moldovanesc – miasto w górskiej części Bukowiny w Mołdawii nad rzeką Moldową.

na naród nasz łaskawego, ale ekskuzującego się a simili gratia ob Camerae Apostolicae defectum.

Ad eandem cathedram obmyślenia publicznego należy artylerija koronna, nie mająca in belli, tylko in pacis tempora prowizyi, a nawet i tej in tempore suo na Świątki w Rawie nie odbierająca. Ex quo stara kwarta przyłączona do hiberny, a dlatego się i nowa należąca artylerijej aż do hiberny we Lwowie ultimo autumnu przenosi, co primo vere wypłacać się zwykło. Consulere zatym należy, jako zawód ten znieść, et sufficientiam na tak potrzebną wojenną ekonomiję obmyślić.

Dług u J.K.M. p.n.m. na wyprowadzenie wojska w pole i ukontentowanie lokującego się na granicy, przed lat kilką zciagniony, że dotąd z repartycji zasług wojskowych, jako miał być z najpierwszych przekazany, nie jest wypłacony, nie tylko satisfactionem primam, przed wszystkimi meretur, ale też singularem za tę i za tak wiele innych corocznych wygód pańskich na artyleriją i tym podobne potrzeby, jako się w dawniejszych namieniło instrukcyjach, zaciąga gratitudinem.

Piechoty łanowych tak potrzebna militia i nie kosztująca R.P., że za rozebraniem przez dzierżawców łanów wybranieckich, czyli z inszej jakiej przyczyny i niedbalstwa, prawie funditus upada, należy ze wszelkich miar uczynić około tego jak najlepszy rząd i przyprowadzenie ad antiquum usum, numerum et rigorem.

Trybunał Skarbowy Radomski, że jeszcze relacji nie uczynił, expediet mieć exactam informationem, żeby się R.P. [198] przejrzeć mogła, jeśli hac forma subselli, czyli inszym jakim sposobem będzie mogła tak certitudinem wojska dojrzeć, jako też insuetas usurpationes egzaktorów z ludzi rycerskich, a oraz z wielu województw renitentiam w podatkach przez rwanie sejmików znieść i zganić.

Ius patronatus Regium et Reipublicae, lubo tanto motu przez lat tak wiele od J.K.M. instantissime promovetur i lubo Ojciec Św. brevi suo przed sejmem grodzieńskim amplissime deklarował się in favorem, dotąd jednak zostaje inter solius bonae spei terminos, a za tym J.K.M. ne videatur silentio finitum negotium probare, raczy stanom R.P. donosić rzecz samą, jako w sobie jest.

Monetae cursus, że nie tylko ad libitum mercatorum, ale nawet ad variationem miejsc variabilis jest, za rzecz potrzebną sędzi J.K.M. p.n.m., aby się w tym R.P. postrzegłszy, certitudinem figere mogła, ponieważ rigor prawa de currentia onej żadnego skutku ani obserwancyi nie odnosi. Do której że mają koneksyją successores ur. Boratiniego upominający się o dług u W.Ks.L.

Jako to zawsze J.K.M. inter iustitiae actus przypomnieć R.P. censuit, tak i teraz usilnie zalecać raczy, sejm aby sine fastidio iuxta praefixionem legis mógł być odprawiony, tak gorąco tego [199] życzy J.K.M. p.n.m., jako prawdziwie sędzi, że nic nie jest potrzebniejszego nad zdrowe, dobre i prędkie rady, gdyż prolongacje i substancje wszystkich, i zdrowia, a osobliwie J.K.M. p.n.m., na którym universalis patriae nititur salus, wniwecz obracają.^a

^bZatym longa sine materiarum nie zda się J.K.M. p.n.m. sejmu przyszłego zatrudniać, z którego pożądaney konkluzyej tak wielkie pacis vel belli momenta Rempublicam respiciunt, ale raczy z tym wszystkim dopomóc, cokolwiek R.P. proficuum sobie osądzi.

Reliqua in hunc finem promovenda et dicenda J.K.M. p.n.m. prudentiae et activitati ur. posła committere raczy, zdrowia dobrego i szczęśliwych w obradach publicznych sukcesów uprzejmościom i wiernościom waszym życząc etc.^b

^a w tym miejscu w egzemplarzach do Wielkiego Księstwa litewskiego dalszy ciąg adresowany wyłącznie do Litwinów ^{b-b} tekstu brak w Rp. 5, w tym miejscu jest: Reliqua ex publico amore promovenda, prudentiae et dexteritati posła committuntur.

8. *Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 1 grudnia 1694 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Kalisz 305, k. 369-379v – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Paweł Wielicki sługa marszałka w dniu 23 grudnia 1694 r. [feria 5 in crastino festi Sancti Thomae Apostoli a. D. 1694].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Kalisz 492, k. 22-24 – kopia; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Wschowa 184, k. 60-66v – ekstrakt z grodu poznańskiego.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskiego i kaliskiego województw na sejmik przedsejmowy za uniwersałami J.K.M. p.n.m. na dzień pierwszy miesiąca grudnia roku 1694 do Śrrody zgromadzeni.

Fatis to przypisać, że dla niedoszedłego roku przeszłego sejm uchwaliły nasze swego nie wzięły skutku. Succurrendo jednak tantis R.P. i województw naszych aerumnis wzięliśmy przed się conservationem i ukontentowanie dobrze zasłużonego rycerstwa, chcąc prospicere futuris jako wielkie nas z sejm przyszłego manent contributiones, dlaczego tak długą odciętość maiori niż tak rok nam przychodzi rekompensować los.

Tedy pro summo fundamento konserwacyjej naszej kładą sobie województwa nasze zapłatę wojsku, na którą pogłównego czworo według ostatnich kwitów i juramentów, a z nich wywiedzionych taryf uchwalamy ze wszystkich miast i miasteczek, wsiów J.K.M., duchownych i świeckich, i tych wsiów, które są novae locationis i które do innych wsiów pogłównego nie wносиły de nova radice zbudowanych, praevis iuramento, które hucusque nie przysięgły i in novas colonias erygowanych hoc praecustodito, aby haeredes sive possessores novae locationis wsiów do taryfy skarbowej na Komisyyej Poznańskiej swoje podawali nowe kolonie i wsie novae locationis, które w taryfie nie są. A kto by był refragarius, aby ad cuiusvis instantiam pozwany, do grodu poenam duplicis pensionis luat, exceptis his coloniis de nova radice zbudowanych, którym od ichm. panów dziedziców dane nie wyszły przywileje [369v] i libertacyje. Które libertacyje praesenti laudo do dziesięciu lat ab actu foundationis potwierdzamy, a mianowicie Kamionce w województwie kaliskim a powiecie kcyńskim, Orłowu w powiecie poznańskim, Nowicy w poznańskim województwie, w powiecie [s] wschowskim, Lu-linku w poznańskim powiecie, Rudzie i Krzyż nazwanym w powiecie kościańskim, Witosławek w powiecie nakielskim, Sękowu w województwie poznańskim, powiecie kościańskim, Nowojewu w kaliskim powiecie, Masłowu w kościańskim powiecie pod

Rawiczem, Stwolnu folwarkowi w powiecie kościańskim, Małpinu w powiecie kościańskim, Rudzie w powiecie pyzdrskim, Pinkowu w powiecie nakielskim, Nowy Grodzisk w ziemi wschowskiej, Wielżynku w powiecie poznańskim, „Przeźmierowowi w powiecie poznańskim^a. Które beneficium i tym koloniom, które de nova radice in posterum budować się będą, służyć będzie.

Które czworo pogłówne oprócz wyżej wymienionych i specyfikowanych wsi in genere wszystkie miasta i miasteczka, wsie J.K.M., duchowne i świeckie na dzień 1 miesiąca marca w roku następującym 1695 do rąk ichm. panów poborców niżej mianowanych oddane być powinny, naznaczamy.

Szołtysi tak za przywilejami J.K.M., jako i za przywilejami ichm. panów dzierżawców tenże podatek pogłównego według ostatniej taryfy iuxta instructuarium anni 1673 płacić tenebuntur. Także luźni po miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich, po jurysdykcjach po zł 3 od osoby na jedno pogłówne te czworo pogłównych płacić będą powinni, czego miasta i miasteczka dojrzeć sub iuramento coguntur.

Szełężne generalne, że roku terażniejszego nie przyszło ad effectum, teraz toż szełężne generalne po wszystkich dobrach, to jest miastach i miasteczkach, gościńcach pańskich w tychże miastach i miasteczkach zostających wsiach in genere wszystkich, tak J.K.M., duchownych [370] i świeckich, także po wszystkich wsiach sine ulla exceptione novae locationis i fato publico w dawne taryfy nie wpisanych, po jurysdykcjach duchownych na rok jeden uchwalamy, aby dziesiąty grosz od piwa, gorzałek i miodów w miastach i miasteczkach (excepto tylko gorzałek na wsiach szlacheckich wyszynkowanych), karczmach i gościńcach nie tylko wyszynkowanych wżwyz mianowanych likworów, ale i przedanych, mianowicie piwa, które zwyczajnie poddani na wesola swoje, kiermasze i tym podobne okazyje za pieniądze lubo za zboże biorą.

Który to podatek szełężnego a 1 ianuarii anno 1695 proxime futuro zaczynać się powinien, a kończyć ad ultimam decembris in eodem anno i dla lepszego porządku co 2 kwartały wynijdą, wydany exactissime być powinien. Do którego szełężnego podatku Świętojanki kaczmarzów i gościnnych, i sądki mielcarskie należeć będą. Na który podatek sami ichm. panowie dziedziczni i dóbr dzierżawcy et possessores nisi sint nobiles atestacyje sub fide, honore et conscientia kaczmarzom i gościnnym nie administratores, ani dozorczy dóbr dawać będą powinni.

A kaczmarze i gościnni, którzy prawdziwie szynkowali piwo, na ten podatek przy atestacyjach pańskich przysięgać w grodach powiatowych przed samemi ichm. panami regentami, także przysiężnemi et ut sint nobiles, będą in eam iuramenti rotham: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej jedynemu, iż w dobrach pana mego, jako świadczy atestacyja pod sumnieniem pańskim wydana, nie więcej piwa w karczmach wyszynkowano, jako i za pieniądze beczkami na kiermasze, wesola i inne podobne okazyje poddanym pańskim i innym ludziom przedano, w który podatek wchodzi Świętojanki kaczmarzów i sądki mielcarskie, tylko beczek w tych dwóch kwartałach albo roku N. kończącym się N., beczka zaś nie droższa była, tylko po złotych N. Od których dziesiąty grosz wynosi sumy N., którą wiernie do skarbu województwa oddam, nic sobie z tego podatku na [370v] żadne ekspensa, ani też pańskie wydatki nie wytrącając. Tak mi Panie Boże dopomóż i Syna Jego Niewinna Męka”.

Aby tym skuteczniejszy ten podatek ^awydawany^a był, statuimus, że wolno będzie vicino, jeżeli się dowie damnificationem skarbu, a więcej wyszynkował i sprzedał, jeśli do skarbu oddał, pozwać sąsiada swego do grodu in causa fisci i jeżeli mu tego dowiedzie, poena duplilis pensionis karany być powinien. Atestacyje z juramentami ichm. panowie poborcy do rachunków produkować obligantur.

Szołtysi także i młynarze, tak w dobrach J.K.M., duchownych i ziemskich, per privilegia libertatem robienia piwa in usum suum mający, personae nobiles ignobiles albo też dzierżawcy do tegoż podatku należeć będą. Którym osobny jurament in eam constituimus rotham: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedynemu, iż na gruncie moim we wsi N., który mam za przywilegiami najjaśniejszych Królów panów moich, albo ichm. księży biskupów, albo dziedzicznych panów nadany sobie z wolnością na nim robienia piwa na własną swoją potrzebę, jako to na wesola, krzciny i pogrzeby, tudzież wyszynkowanie w domu, na przedanie na stronę beczkami nie wyrobiłem piwa tylko beczek N., każdą beczkę rachując po zł N., tak jako na sąsiedzkich wsiach płacą, od których dziesiąty grosz podatku szelężnego rachując, przyjdzie sumy do skarbu zł N. Które nie wytrącając na żadne expensa, oddam do rąk jm. pana poborcy do tego podatku naznaczonego, tak mi Panie Boże dopomóż i syna jego niewinna męka”.

Do czego wszystkie jurysdykcye, z którymi największa bywa trudność, po wszelkich miastach i miasteczkach, jako to ichm. księży proboszcze, plebani i insi ichm. duchowni, tak w dobrach J.K.M., jako i duchownych i świeckich, którzy piwa robić i one szynkować każą, tenże podatek szelężnego płacić tenebuntur [371] sub executione na dobytках militari. Co iniungimus ichm. panom poborcom naszym.

Żydzi także od wszelkich likworów eodem modo contribuere powinni, praevio iuramento in personis suis na swój Rodał.

A ponieważ podatek czopowy i uchwała jego ultimis diebus decembris w tym roku się kończy, aby województwa nasze certitudinem jego miały i levamen w podatkowaniu, dlatego czopowy podatek i szelężne w miastach i miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich, do sejmu we dwóch lat przypadającego, po terażniejszym sejmie uchwalamy i prolongujemy. Na który podatek czopowego i szelężnego w Poznaniu ex consulibus jeden, który jest piwowarem, a drugi cechmistrzem ex contubernio od ostatniego kwitu otrzymanego z tychże podatków, z miasteczek zaś i miast burmistrz sami, albo wójtowie według zwyczaju przysięgać i atestacyje od ichm. panów posesorów prezentować będą powinni. Których ichm. obtestamur per amorem boni publici, aby realne, nie wytrącając na żadne miejskie expensa testimonia dawali.

Do którego podatku należą i te piwa, z którekolwiek miasta i miasteczka, do innych miast i wsiów wywiezione i jakimkolwiek sposobem przedane będą. A przysięgać powinni na jurament dawny na Komisyye Śrzeskiej postanowiony.

Abyśmy tym większą dobrze zasłużonemu rycerstwu i skuteczniejszą obmyśleli zapłatę, uchwalamy, aby wszyscy plebei, cuiuscunque conditionis et sexus, którzy lub przez arendy, lubo pożyczanym sposobem in oppignoratione dobra ziemskie trzymają i różne w nich handle prowadzą, po zł 10 od tysiąca, praevio ^aw grodach^a iuramento, wiele mają sumy pro primis diebus martii, w przyszłym roku do ichm. panów poborców oddawali.

Także noviter nobilitowani et per indigenatus ad [371v] nobilitatem od lat tylko 10 przyjęci scartabelli od sum pieniężnych w kontraktach albo zapisach wyrażonych po 10 zł, także od tysiąca pro 1 martii w roku blisko przyszłym 1695 do ichm. panów poborców praevio także juramento w grodach wynosili. Ażeby województwom naszym de quantitate tego podatku constare mogło, tedy in iudiciis castrensis ubicunque iudicia peraguntur te juramenta odprawować będą sub amissione originalis summae totalis ad cuiusuis instantiam, sine appellatione w grodzie vindicanda.

Szeleżny podatek takroczej uchwały po wsiach i gościńcach pańskich, miastach, miasteczkach J.K.M., duchownych i świeckich kasujemy i anihilujemy, nil praeiudicando terażniejszej uchwale na przyszły rok 1695 uchwalony, in integro tak jako jest wyżej opisany, wydać zlecamy.

Żydzi zaś po miastach i miasteczkach ponieważ od pogłównego województw naszych są per constitutionem uwolnieni, jednak województwa nasze podymne według taryfy anni 1692, do której i Żydzi natenczas należeli, pogłównym wypłacamy, onym przez to nie czyniąc ciężaru, tylko adimplendo uchwałę sejmu przeszłego, aby na pierwszy dzień miesiąca marca 10 podymnych do ichm. panów poborców wydali i zapłacili, iniungimus.

Więc że wszystkie juramenta samym ichm. panom regentom, którzy powinni być nobiles po wszystkich grodach i powiatach przyjmować oprócz komisyej, której to jest data potestas i wydawać zlecieliśmy, dlatego nie chcemy aby ichm. panowie regenci sami tak w grodach, jako i powiatach, i panowie suscipientowie przysiężni byli, jako in officio suo będą pilni, około ksiąg ostrożni, tak suscepty, jako i extractus przestrzegający. Protokołów extra aream zamku abo i miejsca wynosić nie pozwolą, ani też sami wynosić będą, przed ichm. panami starostami sądowymi, albo ich oficjalistami przysięgać będą powinni in eam iuramenti rotham: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, że in officio meo regencyje N. albo suscipientycej pilny i ostrożny będę, wszystkie suscepty i ekstrakty fideliter connotabo, amici et inimici discrimine sublatu ekstraktów fałszywych, z susceptą się nie zgadzających, wydawać nie będę, protokołów do gospód na miasto wynosić nie pozwolę i sam wynosić nie będę, tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna Syna Jęgo Męka”.

Aby miasta i miasteczka, wsie J.K.M., duchowne i świeckie przy przysiędze tak na pogłówne, jakoli szeleżne depaktowane nie były, od ekstraktu jednego, choć będzie w nim kilka wsi, tylko po gr 10 in currenti moneta, includendo susceptę, ekstrakt i pieczęć, ponieważ ichm. panowie pisarzowie indulgendo egestati publicae pensio-nem od pieczęci i suscepty solita ustąpili, ichm. panowie regenci nie będą brali, serio iniungimus.

Że extra communem calamitatem, która terażniejszych lat po województwach naszych grassatur, największą poniosły dobra jm. pana podczaszego wschowskiego¹³⁷³ dziedzicznych przez nieuchronne fata w poddaństwie dezolacją Smogulecka Wieś i Nowa Wieś, dlatego nowy jurament na pogłównych dwoje przeszłych jm. uczynić pozwoliliśmy, który do terażniejszych pogłównych czworga jako już realny służyć po-

¹³⁷³ *Stefan Zdychowski podczaszcy wschowski.*

winien, także i wsi Wiatrowu¹³⁷⁴, aby [372v] jurament roku przeszłego uczyniony od komisyyej był przyjęty, mieć chcemy.

Utwierdzając laudum anni 1676 de ordine głosów i miejsca ichm. panom urzędnikom ziemi wschowskiej po ichm. panach urzędnikach województwa kaliskiego i postanowioną uchwałą, oneż praesenti laudo potwierdzamy et ratificamus, to deklarując, że jako dotąd ichm. panowie urzędnicy województwa kaliskiego in usu głosów swoich przed ichm. panami urzędnikami ziemi wschowskiej byli, tak in futurum, aby nam to sejmików więcej nie trudniło, przy tymże zwyczaju i prawie ichm. konserwować i manutenere przyrzekamy.

Suma za sól tylko do 60 tys. redukowana, hucusque województwom naszym od j.w. jm. pana kasztelana kaliskiego¹³⁷⁵ i jm. pana wojskiego poznańskiego¹³⁷⁶, jako contra-hentibus nie jest oddana, aby nie upadła, ani in deservitam mercedem jm., ani nikomu nie poszła, przez asygnacyją komisyyej praecavemus solutione jej jeszcze prolongujemy do roku, aby oddana na sejmiku deputackim in anno 1695 przyszłym była, do dalszej województw naszych dyspozycyi, iuxta rigorem anterioris laudi o też sumę kontraktujących ichm. mieć chcemy.

A ponieważ uchwała nasza ratione alternaty ichm. panów posłów na sejm obranych variam pociąga interpretationem, tedy elucidando tę uchwałę tak mieć chcemy, aby in posterum, którzy na jednym sejmiku posłami będą obrani, na sejm, excepto solo casu żeby sejm nie doszedł, jako ten przeszłego roku, na drugim obrani być nie mają.

Bacząc przytym województwa nasze, że zawsze summam adorationem [373] et gratitudinem powinno świadczyć J.K.M. p.n.m., który jako sollicitus pater patriae suffragio osobiwej łaskiej swojej suplementować nas raczył z własnego skarbu swego, gdy według repartyccyjej województw naszych ćwierć jedną zapłacił choragwiom do nas należącym, tedy unanimitus spondemus sobie, aby terazniejsza uchwała podatku cedat na wypłacenie długu tego, obligując ichm. panów poborców do tego podatku należących, aby ante omnia tak dobrotliwemu panu należyta z tej uchwały uczynieli satysfakcyją.

Komisją skarbową województw naszych ad bonum reducimus ordinem, iż ichm. panowie komisarze teraz obrani te punkta, lauda et sancita województw naszych inviolabiliter, sine ulla interpretatione, nihil od nich recedendo, neque augendo, neque diminuendo, aequaliter tak pieniędzmi gotowemi, jako i retentis dzielić będą powinni, ani żadnych instancyjej, ponieważ to iudicibus non convenit, do komisyyej aliqua ex parte nie wnosili, aby aequaliter żołnierzom wprzód jednak dawniejszym zasługi płacili, a przecież najpierwej j.w. jm. panu hetmanowi koronnemu¹³⁷⁷, aby zupełnie z ichm. panami żołnierzami rachunek i likwidacyją odprawili. Przy tym komisyyej limitować nie będą powinni, tylko praefixum onej constituimus tempus, jako to pierwsza komisya dnia 3 miesiąca stycznia zaczynać się powinna in anno 1695. Et per consequens na dalsze lata województw naszych taka przez uchwałę naszą declaratur dyspozycya.

¹³⁷⁴ Wiatrowo, wieś w pow. gnieźnieńskim i woj. kaliskim. ¹³⁷⁵ Franciszek Zygmunt Galecki kasztelan kaliski. ¹³⁷⁶ Chryzostom Gorzeński wojski poznański, żupnik województw wielkopolskich. ¹³⁷⁷ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny.

Na drugą zaś ratę komisyyjy diem 10 iulii w Poznaniu quotannis naznaczamy, aby pro praefixis temporibus ichm. panowie komisarze od nas naznaczeni, unius vel plurium absentia non obstante ichm., [373v] zjeżdżać deklarujemy.

Na której komisyyjy jeżeliby którykolwiek z ichm. panów senatorów zasiadać będzie chciał, tedy in eadem forma iuramenti przysiąc będzie powinien, jako i ichm. panowie komisarze. Którą teraz na nich constituimus in eam iuramenti rotham: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedynemu, że włożone na mnie od województw moich negotium sprawiedliwie egzekwować będę, korupcyyjy tam per se, jako i subordinatas personas brać nie będę, w rachunkach skarbowych wszelką pilność i ostrożność przyłożę, sprawy skarbowe, które ad disiudicandum przyjdą, lubo z ichm. pany poborcy, lubo z retentorami sprawiedliwie, amici et inimici discrimine sublato, sądzić będę. Lauda et sancita województw naszych inviolabiliter sine ulla interpretatione, nihil od nich recedendo neque augendo, neque diminuendo egzekwować, ichm. panom żołnierzom stipendia aequaliter tak gotowemi pieniędzmi (do każdego poborcy tak chorągwiom, jako i regimentom) i retentami dzielić będę. Podatki wszystkie uchwalone oddam i oddawałem, do wydawania asygnacyi nie przystąpię, aż się dosyć stanie uchwale województw naszych. Od komisyyjy sine praegnanti legalitate absentować się nie będę, rekognicyi ani rescędłów brać do siebie nie będę, ani ich promować, tak mi Pani Boże dopomóż i syna jego niewinna męka”.

Do której komisyyjy uprosiliśmy za komisarzów na dwie lecie do przyszłego sejmu a annum 1697 ad ultimam decembris, przy ichm. panach sądowych ziemskich i grodzkich [374] województwa poznańskiego i kaliskiego, przy których przysiąc będą powinni ichm. panowie komisarze. To jest ichm. panów, jm. pana Michała Działyńskiego chorążego pomorskiego, jm. pana Przecława Potockiego łowczego kaliskiego, jm. pana Andrzeja Radomickiego kasztelanica kaliskiego, jm. pana Piotra Jakuba Bronisza starostę pyzdrowskiego, jm. pana Stanisława Rogalińskiego cześnika inowrocławskiego, jm. pana Krzysztofa Mielżyńskiego starostę kcyńskiego, jm. pana Waleriana Naramowskiego burgrabiego poznańskiego, jm. pana Adama Żychlińskiego, jm. pana Wojciecha Gruszczyńskiego.

Którzy to ichm. panowie komisarze w żadne sądy wdawać się nie będą powinni, tylko poborców, retentorów i burmistrzów in causa fisci sądzić będą, ani komisyyjy limitować, tylko jaka jest mens in laudo praesenti opisana. Wolno jednak będzie każdemu z szlachty braci naszych (ponieważ res eorum agitur), na tych komisyyjach bywać i etiam circa decreta nie wychodzić, ale siedzieć powinni. A jeżeliby się na kogokolwiek lubo z senatorów, lub z komisarzów pokazało, że wziął korupcyyją i jemu dowiedziono, taki omni activitate in posterum careat.

Czopowy i szelężny podatek z miast J.K.M., z duchownych i świeckich na też komisyyje od nas naznaczone wszystkie miasta J.K.M., duchowne i świeckie zwozić i oddawać za kwitami ichm. panów komisarzów będą powinni. I teraz, ponieważ jeszcze komisyyja nie jest fundata, zleciliśmy jm. panu marszałkowi koła naszego, aby uniwersał wydał imieniem województw naszych do wszystkich miast, aby czopowy i szelężny podatek pro praeterito na przyszłą komisyyją in anno 1695 [374v] pro 3 ianuarii zwozieli i wydawali, a to na zapłatę wojsku dobrze zasłużonemu, tak chorągwiom konnym,

jako i regimentom w repartycyjej naszej zostającym, praecipue jednak j.w. jm. panu hetmanowi wielkiemu koronnemu, a in posterum na drugie raty ichm. panowie komisarze uniwersały do miast na takowyż podatek czopowego i szelężnego wydawać będą powinni, który tylko na samę zapłatę wojsku obracać się powinien.

Insze zaś podatki, jako to pogłównego czworo ze wszystkich miast i miasteczek, wsiów J.K.M., duchownych i świeckich szelężny, także podatek ze wsiów i gościńców pańskich w miastach zostających J.K.M., duchownych i świeckich po jurysdykcjach zostających J.K.M., duchownych i świeckich, po jurysdykcjach wszelakich et novae locationis dziedzinach, ^btakże i sołtysów z pogłównem i szelężnem^b, do ichm. panów poborców wybierania niżej mianowanych ordynujemy, aby ex praescripto wzwyż mianowanego podatku się sprawieli, iniungimus, i ten podatek aby fideliter wybierali, nikogo nie ochraniając, a wybierany na asygnacyje komisyyej naszej ichm. panom żołnierzom sine mora discrimine sublato tak chorągwiom, jako i regimentom płacić będą powinni, sub ea iuramenti rotha: „Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej jedynemu, iż za urzędu poborstwa mego wiernie i sprawiedliwie ten urząd odprawować będę, piniędzy skarbowych pożyczać, ani onych na swoją potrzebę obracać, w wybieraniu podatków nikogo ochraniać nie będę, ani też przyjaźnią albo krewnością, ani żadnym respektem uwiedziony, prowentów albo podatków należytych skarbowi województw naszych zataję, ani odpuszczę, miasta, miasteczka i wsie za oddanemi pieniędzmi prędko ekspedyjować będę, tychże miast i miasteczek, i wsiów tak i żołnierzy depaktować nie będę, na pieniądzech per aufgielta zarabiać [375] nie będę. Asygnacyje, które do mnie z komisyyej wnijdą, tak chorągwiom konnym, jako i regimentom równo według laudum wypłacać będę, defalki od województw upominać się nie będę, tak mi Pani Boże dopomóż i Syna Jego Niewinna Męka”. Który jurament na komisyyej blisko przyszłej ichm. panowie poborcy do tego wzwyż mianowanego podatku naznaczeni, wypełnić będą powinni.

Których uprosieliśmy de medio nostri na ten urząd poborstwa na dwie lecie, ad ultimam decembris anni 1697, to jest do województwa i powiatów poznańskiego i waleckiego jm. pana Chryzostoma Bełęckiego, do powiatu kościańskiego i wschowskiego jm. pana Sebastiana Żółtowskiego. Do województwa zaś kaliskiego do powiatów trzech, kaliskiego, pyzdrowskiego i konińskiego jm. Stanisława Gurowskiego skarbnika wschowskiego, do powiatów zaś gnieźnieńskiego, kcyńskiego i nakielskiego jm. pana Franciszka Urbanowskiego burgrabiego gnieźnieńskiego. Którzy to ichm. panowie poborcy post expletum iuramentum in tempore w wybieraniu wzwyż mianowanych podatków sese accingere powinni.

Ułatwiając wszelkie trudności sejmu i sejmików przyszłych, na drugie dwie lecie in anno 1698, a prima ianuarii na drugą ratę naznaczamy ichm. panów komisarzów do rachunków skarbowych, jm. pana Jana z Krzycka Krzyckiego kasztelanica poznańskiego, jm. pana Bogusława Unruga starostę gnieźnieńskiego, jm. pana Michała Raczynskiego, jm. pana Jana Morawskiego, jm. pana Hieronima Bronikowskiego, jm. pana Adama Rogalińskiego, jm. pana Stanisława Suchorzewskiego, jm. pana Andrzeja Radolińskiego, jm. pana Adama Gruszczyńskiego. Którzy ichm. niżeli ad functionem suam przyjdą, jurament wzwyż położony [375v] wykonać powinni.

Tudzież ułatwiając negotiationes sejmiku przyszłego, na drugą ratę, to jest in anno 1698, do podatków przyszłych in subsequens uprosieliśmy, to jest do powiatu poznańskiego i waleckiego jm. pana Kazimierza Zdychowskiego, do powiatów kościańskiego i wschowskiego jm. pana Andrzeja Ponińskiego pisarza grodzkiego wschowskiego, do kaliskiego zaś do powiatów kaliskiego, pyzdrskiego, konińskiego jm. pana Rafała Tomickiego, do powiatów gnieźnieńskiego, kcyńskiego i nakielskiego jm. pana Franciszka Prusaka. Którzy także ichm. circa functionem suam tak jurament wykonać wżwyż mianowany, ^atam na ten czas^a, jako i na poborstwie iuxta praescriptionem zachować się będą powinni.

Ratione soli suchedniowej i dystrybuty tej soli do przyszłego sejmiku relationis modum distribuendi odkładamy, na którym dystrybutę sobie namówiemy.

Ponieważ doszła taksa i porównanie w mieście Poznaniu wiertel i rozmiarów, a jursdykcye na przedmieściach i miasteczkach pod Poznaniem zostających extra moneta tej taksy słuchać nie chcą, tedy jm. pan podwojewodzi refragarios prawem kończyć będzie powinien, a otrzymawszy kondemnatę w grodzie upraszamy j.w., jm. pana wojewody łęczyckiego, generała województw¹³⁷⁸ naszych, aby per executionem fortem nieposłusznych adigat do porównania z miastem Poznaniem i aby burmistrze po przedmieściach i miasteczkach za miastem zostający, w grodzie odpowiadali, praesenti laudo mieć chcemy. Co się ma rozumieć i o województwie kaliskim, a ichm. panom podwojewodzim grody i kancelarie kondemnaty gratis wydawać [376] będą powinni.

Wiertelami zaś mieszczanie i kupujący nie inszemi mierzyć będą, tylko na których cecha miejska i pieczęć jm. pana podwojewodzkiego będzie, a takowych wiertel powinno być na ratuszu 30. Burmistrze supra refragariis sprawiedliwość czynić powinni. Jeżeliby nie chcieli sprawiedliwości czynić, to w grodzie respondere tenebuntur według prawa.

A że i ta reflexio nie jest parui momenti ratione repartycey do województw naszych przysłanych, tedy ante omnia ichm. panowie komisarze nasi repartycey wszystkie wzięwszy in trutinam, wiele porcycey decedere powinno z uwinionego 6 tys. wojska i jako wiele koni, uważając jak wielką ponoszą ruinam województwa nasze (ponieważ województwa insze w deklaracjach podatkowych nas ukrzywdziły), tedy te wszystkie skombinowawszy defecta, ad informationem sejmu przyszłego authentice wydać będą powinni ichm. panom posłom.

Ichm. zaś panowie poborcy nie depaktując miast i miasteczek per communem consensum kwitowego od miast większych po zł 10, a mniejszych po zł 4 iuxta anteriora lauda wybierać będą powinni.

Uważając wielkie potrzeby miasta Poznania i poprawę murów, mostów i bruków, podatek szelężny ultra do województw naszych należący (który z czopowym województwem oddany być powinien) nad to seorsive onymże tenże podatek szelężny do dwóch lat, jako jest do województw uchwalony, onymże pozwalamy [376v] i deklarujemy, aby nad takse wolno im było pro libitu suo podwyższyć piwa ad computum szelęga od województw deklarowanego. A gdy taksa przyjdzie, aby ten szeląg w taksie wchodził sine

¹³⁷⁸ *Rafał Leszczyński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski.*

praeiudicio piwowarów, ten zaś podatek poczynąć się powinien a 1 ianuarii anni 1695, a kończyć się in anno 1697, ultima decembris. A nadto urząd, burmistrze, wójtowie miasta tegoż i kupcy ponieważ ^bsię kramarzami zowią^b, pogłównie wszystkie czworo, non referendo se ad instructuarium cum plebe, jako insze miasta płacić będą powinni aequaliter. Które beneficium i Kaliszowi, Wschowie, Kościanowi, Pyzdom, Nakłu na poprawę sklepu do ksiąg służyć powinno. Prowenta zaś tego podatku aby się in privato nie obracały, rachunek przed ichm. panami starostami swemi wzwyż pomienione miasta czynić będą powinny.

Akcyzę Wschowie anteriori laudo pozwoloną, ponieważ cum aggravatione populi praesenti kasujemy i annihilujemy laudo.

Ponieważ różne mankamenta w księgach grodzkich kościańskich się znajdują, przez które prywatni ludzie na substancjach swoich wielką ponoszą ruinę, dlatego na rewizyją ksiąg grodzkich kościańskich pozwalamy i za komisarzy uprosiliśmy w. jm. pana Malchra Gurowskiego kasztelana międzyrzeckiego jako starostę tamecznego, jm. pana Wojciecha Bułakowskiego podczaszego poznańskiego, jm. pana Piotra Bronisza starostę pyzdrskiego, ichm. panów Stanisława i Jana [377] Zakrzewskich, jm. pana Stefana Szoldrskiego i jm. pana Jana Jerzykowskiego pisarza grodu tamecznego, unius vel plurium absentia non obstante, aby ichm. captato tempore tę rewizyją odprawili, upraszamy.

Także do ksiąg ziemskich województwa kaliskiego po powiatach wszystkich dla wielkiego nieporządku naznaczamy, do której rewizyje uprosiliśmy za komisarzy w. jm. pana Wojciecha Chrzastowskiego kasztelana nakielskiego, jm. pana Michała Działyńskiego chorążego pomorskiego, jm. pana Wojciecha Zdychowskiego stolnika poznańskiego, jm. pana [Mikołaja] Politalskiego pisarza grodzkiego ostrzeszowskiego, jm. pana Adama Żychlińskiego, jm. pana Kazimierza Meiera komornika kaliskiego, jm. pana Franciszka Prusaka, jm. pana Franciszka Żeromskiego. Którzy to ichm., ^bunius aut plurium absentia non obstante^b także captato tempore zjechawszy się, przy ichm. wszystkich ziemskich defecta wszystkie revidebunt i per quem jakie mankamenta ibidem patrata inquirent i nam na sejmiku przyszłym relationis referrent.

Rewizyją zaś ksiąg grodzkich poznańskich una cum commissariis in anteriori laudo assignatis praesenti laudo aprobujemy.

Ponieważ kupcy wrocławscy za skarbową asekuracją przechodzą z swemi towarami przez Królestwo nasze, teraz świeżo awersyją uczynić chcą na pomorską, a to względem niesłusznych pogroźek od niektórych ichm. obywatelów wielkopolskich zabierania ich towarów, tedy prospiciendo ich futurae securitati tymże kupcom wrocławskim, [377v] inquantumby któżkolwiek na potym miał kupca którego wrocławskiego depaktować, albo jakie wiolencyje w podróznym trakcie towarów czynić, takowy na rekwizycyją i wydanie pozwu jm. pana superintendenta wielkopolskiego w grodzie poznańskim albo kaliskim peremptorie respondere, i absque omni appellatione rigori ratione violatae publicae securitatis dosyć uczynić winien będzie. Przytym inquantumby na którego Żyda pokazało się, że był do takowej wiolencyi powodem, przez jakżkolwiek sposób, tedy de statuitione takowego Żyda tenże jm. pan superintendent urgere powinien, na którego jeżeli się iusta pokażą documenta, pro capitis sądzony będzie.

Warują też to sobie województwa nasze, aby Żydzi i kupcy skór nie wywozieli, koni za granice nie wyprowadzali, podług dawnego prawa sub amissione towaru swego, czego ichm. panowie starostowie przestrzegać mają.

A że często gęsto wydane od sejmików naszych asygnacje na więźniów szlachtę, braci naszych, na tych więźniów funduszami obwarowanymi, to jest Radosiewie, Ratkowo i Raszkowo, nie bywają wypłacone, dlatego iniungimus ichm. panom dzierżawcom dóbr pomienionych, aby się ab ultima quietatione na Komisyej Poznańskiej blisko przypadającej, nie zasłaniając się żadnymi dekrétami, które contra mentem foundationis stawały, rachowali i asygnacje od nas na więźnie wydane, jako to więźniowi z przeszłego sejmiku [378] do Radosiewia i Ratkowa possessores bonorum 500 zł wypłacili. A jeżeliby się jm. pan starosta ujski¹³⁷⁹ wyrachował, tedy żeby komisya nasza asygnacje na wypłacenie tych pieniędzy pomienionemu jm. dana była, zlecamy. Także jm. panu Dobroszowskiemu na 2 tys. zł do Raszkowa asygnacją jm. panu marszałkowi koła naszego wydać zlecieliśmy.

Patrząc na częstą calamitatem i ruinam przez powódź wielebnych panien Św. Klary, a przytym ich wielkie ubóstwo bacząc, in subsidium 2 tys. zł polskich onymże deklarujemy i asygnacją do miasta Poznania na czopowy i szelężny podatek jm. panu marszałkowi tymże pannom wydać zlecamy.

Ponieważ miasto Środa żadnego przedtym nie wyprawiało łanowego pachółka, na co mają jurament, ani żadnego szolęctwa nie trzymają, prospiciendo ich indemnitati województwa nasze omni in parte obiecują im protekcją i po jm. panu rotmistrzu naszym łanowyj piechoty województw naszych mieć cha, aby ab hac iniusta exactione supersedował.

Kontentując qua publice, qua privatim rycerskich ludzi, jm. panu Piotrowi Turowieckiemu chorążemu chorągwi wołoskiej jm. pana Ilskiego 500 zł naznaczamy, na które asygnacją na czopowy i szelężny podatek do miasta Poznania jm. panu marszałkowi naszemu wydać zlecieliśmy.

Ratione poczty kaliskiej zniosą się ichm. panowie posłowie na przyszły sejm wysłani z jm. panem podskarbiem wielkim koronnym¹³⁸⁰ i jm. panem postmagistrem generalnym i z jm. panem Sardym¹³⁸¹, jakimby ta poczta utrzymać się mogła [378v] sposobem, a na relationis sejmiku uczynią nam relacją, gdzie media utrzymania jej namówiemy.

Na retenta u ichm. panów poborców pozostające ichm. panowie komisarze zasiadłszy na komisyej, asygnacje ichm. panom żołnierzom do ichm. panów poborców, przy których retenta zostały, dawać będą powinni, iniungimus.

Deputatom wojskowym assignatariis którzy do województw naszych z asygnacjami po zasługi przyjechali, contentando ich moram i przedłużenie w zapłaceniu, dwunastom tymże deputatom na sejmiku się nam prezentującym, in vim gritudinis 6 tys. zł naznaczamy. Na które asygnacją na czopowy i szelężny podatek jm. panu marszałkowi koła naszego wydać zlecieliśmy, pieniędzmi zaś temi jm. pan Biernacki aequaliter tak konnego, jako i cudzoziemskiego zaciągu ludzi dzielić będzie, mieć chcemy.

¹³⁷⁹ Adam Naramowski starosta ujski. ¹³⁸⁰ Hieronim Augustyn Lubomirski podskarbi wielki koronny.

¹³⁸¹ Bartolomeo Sardi pocztmistrz generalny ziem koronnych, dworzanin J.K.M.

Successores jm. pana Kaspra Żychlińskiego ponieważ godnej pamięci jm. pan Żychliński rodzic ichm. wielką przez kradzież poniósł damnifikacją, tedy tychże ichm. panów sukcesorów de administratione skarbu województw naszych kwitujemy i z poborstwa wiecznemi czasy wolnemi czyniąc perpetuis temporibus. Delaty jednak na Komisję Poznańską oddać będą powinni.

Znając summam activitatem jm. pana Stanisława Modlibowskiego cześnika wschowskiego [379] jako in officio suo powiatów kościańskiego i wschowskiego gessu exactoratum, dlatego ob plenariam satisfactionem skarbowi de administratione wiecznemi czasy jm. kwitujemy.

A że pretensya jm. jeszcze do województw naszych nadpłaceniu ekspensów praesumitur, tedy na komisyyej przyszłej, inquantum w rachunkach jakiby się miał znaleźć mankament, z instrumentów de nova radice ichm. rachować się obiecuje. Co jeżeliby się pokazało z rachunków, że jm. debetur od województw naszych jakie debitum, ichm. panowie komisarze remunere ex proventibus województw tenebuntur, zlecamy.

Nie mniejszą meretur jm. pan [Jan] Dunin poborca przeszły kaliski w kole naszym animadversionem, kiedy zupełne oddawszy rachunki, de plano wypłacił uchwalone za swojej funkcyjey podatki, z czego województwa nasze będąc ukontentowane, de administratione jm. wiecznemi czasy kwitują i wolnym czynią.

Jm. panu Andrzejowi Czackiemu wojskiemu kalickiemu i jm. panu Maciejowi Twardowskiemu pisarzowi kalickiemu grodzkiemu, ponieważ na klepaczach wielką odnieśli stratę, residuum retentów przy ichm. po 2 tys. zostających, województwa nasze kondonują. Których że już nil restat województwom, de onere poborstwa uwalniamy i wiecznemi czasy kwitują.

Successores jm. pana Krzysztofa Mieszkowskiego podsędka ziemskiego wschowskiego, ponieważ takoważ pressit calamitas, dlatego 2 tys. zł sejmik terażniejszy daruje i kwit także wiecznemi czasy de administratione exactoratus uwalniając in persona ichm. recognoscit praesentibus. Residuum jednak 2 tys. zł na przyszłą komisję sub nullitate kwitu tego wnieść będą powinni, sine omni [379v] delat ostentatione.

Takoważ pressura tetigit jm. pana Gabriela Skórzewskiego przez monetę klepaczów, zaczynam widząc województwa jego damnificationem, 6 tys. złp jm. województwa defalkują. Residuum jednak na Komisję Poznańską blisko przyszłą wnieść jm. tenebitur.

Successoribus jm. pana Dąbrowskiego ex summa województwom provenienti 2 tys. złp województwa defalkują i darują.

Uważając insuper województwa nasze summam w oddaniu podatków ichm. panom poborcom na miejscach prywatnych, to jest domach swoich difficultatem, a stąd privatis większą incommoditatem, tedy ex interposita ichm. niektórych pectoribus nostris querela, prospiciendo bono ordini et privatorum commoditati, iniungimus ichm. panom poborcom, aby podatki wszystkie ab hinc nie w swoich domach, ale in loco competentem, w grodach powiatu swego, w których hoc munere officiorum funguntur, też kontrybucyje per se albo sukkoletorów swoich cum omni facilitate wybierali.

Którą to uchwałę zgodnie na sejmiku terażniejszym umówioną, jm. panu marszałkowi koła naszego do grodów podać zleciliśmy. Działo się we Śrzedzie, dnia 1 miesiąca

grudnia r. P. 1694. I ręką jm. pana marszałka solidando hunc actum podpisaną mieć chcemy.

Christian na Kiekrzu Kierski cześnik poznański, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego

Locus sigilli

^{a-a} tekst nadpisany nad wierszem tą samą ręką ^{b-b} tekst dopisany na dole strony tą samą ręką, we właściwym miejscu znak +

9. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 1 grudnia 1694 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Poznań 798, k. 637-657 – oryginał uszkodzony w prawym, górnym rogu; w grodzie poznańskim oblatował Nob. Paweł Wielicki sługa marszałka w dniu 18 grudnia 1694 r. [sabbatho post Luciae 1694].

Inne rękopisy: **Rp. 2** Bibl. PAU i PAN, rkp. 8596, k. 964-982 – kopia w Tekach Ulanowskiego, wykonana z egzemplarza w grodzie poznańskim przed jego zniszczeniem; wykorzystana do uzupełnienia fragmentów uszkodzonych.

Instrukcja na sejm walny warszawski in anno 1694 pro die 12 ianuarii naznaczony, poznańskiego i kaliskiego województw, za uniwersałem J.K.M. na sejmik do Śrrody na dzień 1 miesiąca grudnia roku 1694 zgromadzonych, dana ichm. panom posłom na tymże sejmiku obranym, to jest z województwa poznańskiego w. jm. panu Adamowi Antoniemu Opalińskiemu staroście waleckiemu, jm. panu Prokopowi Lipskiemu stolnikowi wschowskiemu, pisarzowi grodzkiemu poznańskiemu, jm. panu Janowi Malechowskiemu podsędkowi ziemskiemu poznańskiemu, jm. panu Krystianowi na Kiekrzu Kierskiemu cześnikowi poznańskiemu, marszałkowi koła naszego, jm. panu Karolowi z Werbna Rydzyńskiemu cześnikowi kaliskiemu, surogatorowi grodzkiemu poznańskiemu, jm. panu Władysławowi z Czarnkowa Czarnkowskiemu; z województwa [637v] kaliskiego w. jm. panu Władysławowi Ponińskiemu staroście wschowskiemu, jm. panu Władysławowi z Przemy Przyjemskiemu międzyrzeckiemu, jm. panu Filipowi Konarzewskiemu konińskiemu, jm. panu Piotrowi Jakubowi z Paradyża Broniszowi pyzdrowskiemu, jm. panu Adamowi na Naramowicach Naramowskiemu ujskiemu starostom, jm. panu Hieronimowi Bronikowskiemu.

Nie tak województwa nasze i serca civium sejm immediate niedoszły alterował, jako valetudinis zdrowia J.K.M. pressura, bez którego nulla felicitas beata, przy którym omnes amaritudo suavis et iucunda. Za nie wszystkie Reipublicae studia największe województw naszych desiderium na długoletnie J.K.M. zapatrywać się zdrowie i one sanguine nostro merari. Boć podobnej szczęśliwości ojczyzna nasza in antecessum mieć nie mogła, jaką saeculo uznawamy nostro, kiedy propitatis sideribus narodów naszych jakiego mamy pana, którego przez wszystkie szczęśliwego panowania dni

custodia omnibus quietis dispendium salutis universis propitatorum przynosi wiek terażniejszy. Szczycić się tym może i R.P. nasza, że wielowładnej ręki jego clypeo protecti sumus i tym się chlubiemy, kiedy magnitudo gestorum J.K.M. jest tak skuteczne, że narodowi polskiemu coraz liczniejszych przymnaża i przyczynia victorias et glorias, gdy co rok chwalebne incessanter continuat [638] trophea, chciwe ucho i oko ludzkie napatrzeć się i nasłuchać tego może, skoro bowiem waleczną przeciwko otomańskiej Hydrze podniósł rękę, którą miał orbis pro extremo iudicio, stał się J.K.M. onymże iudex terribilis. Wściekły ich domando ambitum tak niezwykłego serca przykładem pokazał societatis regnis qua arte gloria pańskie zdrowie swoje offerendo niezliczonym niebezpieczeństwom, temuż zdrowiu et sumptibus non parcendo. Aleć o przezorności J.K.M. nunquam satis, bo jest unus prae filiis hominum i nie tylko in victrici manu laudabile nomen J.K.M., przez co summae gloriae in posteritate cuius manebit, lecz i stąd nie mniejsze chwalebny czynom accedit momentum, gdy maturas intentiones suas ad felicem boni publici dirigit scopum, łączy martiales cum civilibus curis labores ut veteri gaudeant iure suo coloni, gdy miłościwie na to składa sejm, aby R.P. de prosperitatibus suis consulere mogła. Winną tedy gratitudinem jako cała R.P., tak particulariter województwa nasze J.K.M. p.n.m. ichm. panowie posłowie cum omni submissione wiernego podziękują poddaństwa i jako patri patriae synowską wdzięczności oddadzą kontestacją, aby in seram lat późniejszych revolutionem et in longaevos annos zdrowia dobrego J.K.M. Supremus Dator Salutis protegat et adaugeat, a nadto addat illi de nostris summus Iupiter annis.

Należy najjaśniejszej Królowej jejm.¹³⁸² pani naszej miłościwej winne od województw naszych podziękowanie [638v] za wszystkie około konserwacji zdrowia J.K.M. p.n.m. pieczołowanie, że totius christianitatis Atlantem w pilnym ma staraniu, za co ichm. panowie posłowie nasi Królowej jejm. pani naszej miłościwej od województw naszych referent gratitudinem.

Podobna Królewicom ichm.¹³⁸³ powinna od województw naszych debetur kontestacja, osobiwie Królewicowi jm. Jakubowi i Królewicowi jm. Aleksandrowi, kiedy in arena cruenti Martis pokazują specimina regiae indolis, a przy tym animum Martiis laboribus aptum, gdy przy boku J.K.M. w obozach wojennych invictissimum suum imitantur parentem. Za co ichm. panowie posłowie od województw naszych Królewicom ichm. congratulabuntur i submissione sua podziękują.

Trudno nie przyznać kardynałowi jm. prymasowi¹³⁸⁴ powinnej od województw naszych wdzięczności za osobiwe z miłości ku tej ojczyźnie solitudines około uspokojenia zawziętych w W.Ks.L. dyfidencyj, wielkim całej R.P. zamieszeniem grożących, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby qua privatim, collegialiter qua publice in facie R.P. ks. jm. za tę solitudinem circa Rempubicam quam sollemnissime podziękowali, tutando metropolitanam jego auctoritatem.

Lubo immediate na sejm niedoszły przez artykuły od województw naszych (które na terażniejszy sejm in toto aprobujemy) za wielkie czyny i odwagi j.w. ichm. panom

¹³⁸² *Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska królowa Polski.* ¹³⁸³ *Jakub, Konstanty i Aleksander Sobiescy królewiczowie.* ¹³⁸⁴ *Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.*

hetmanom obojga narodów¹³⁸⁵ gratitudo i podziękowanie [639] jest wyrażone i ichm. panom posłom przeszłym zlecone, dopieroż novum genus meritorum roku terażniejszego per victricem z nieprzyjaciela manum, novam ichm. panom hetmanom od województw naszych wyciąga gratitudinem i podziękowanie. Przeto województwa nasze ichm. panom zlecają, aby collegialiter i przy całej R.P. za podjęte prace i fatygi ichm. panom hetmanom podziękowali, a osobliwie j.o. jm. panu kasztelanowi krakowskiemu¹³⁸⁶, który indefessum laborem pro quiete sobie obiera, zaczym przeszłych artykułów tak podziękowanie, jako i gratitudinem reasumujemy.

Pacta conventa et rationes senatus consultorum, gdy według prawa i zwyczaju in facie Reipublicae będą czytane, iniungimus to ichm. panom posłom naszym, aby się o to domówili, jeżeli w nich co przeciwko prawu będzie, aby się tego upomnieli.

Wakanse in genere wszystkie, aby suo loco rozdane były, starać się będą ichm. panowie posłowie nasi et nulla consilia inire nie będą powinni, póki się prawu w tym terminie satysfakcja nie stanie, expostulando Maiestatem J.K.M. per legem publicam, aby według prawa rozdawane były.

Incompatibilia in genere wszystkich upomnią się ichm. panowie posłowie nasi i na żadne nie pozwolą, jeżeliby jakie były, do żadnej nie przystąpią konsultacyi, póki według prawa oddane nie będą.

Jeżeli co bardziej przenika serca województw naszych, jako gdy po tak wielkich a Sede Apostolica obietnicach, jeszcze hucusque ius patronatus J.K.M. i R.P. disputatur, tak dalece, że etiam brachio saeculari et manu forti ambitus prowizów apostolskich possessionem opactwa [639v] tentare audent. Przeto zabiegając tantae licentiae starać się będą ichm. panowie posłowie o reasumptionem prawa de cortisanis¹³⁸⁷ i o egzekucyją jego, obostrzywszy jeszcze ichm. panów starostów, w czyjej jurysdykcji provisus jaki involuere by chciał in iura Maiestatis et Reipublicae, aby etiam admota nobilitate hos ausus zabraniali, sub privatione officii.

Przypomnią przy tym ichm. panowie posłowie statut de annatis napisany, przy tej okazji exponent J.K.M. quam submisissime prawo o posłach cudzoziemskich, prosić będą, aby J.K.M. księdza nuncjusza¹³⁸⁸ relegował, dawnych się trzymając R.P. praw i powagi, która in caractere j.o. ks. prymasa Regni, legati nati zostawała. W czym ichm. panów posłów obligamus, aby honor pana najjaśniejszego i prawo R.P. przed oczyma mając, żadnymi pozornymi racyjami od duchowieństwa, które by mogły flectere, ullatenus się nie dali, pod utratą braterskiej konfidencyjej naszej, zaklinamy.

O pokoju, który jest maximum do konsyderacyi momentum, nad który nie może nic dulcius audiri, avidius concupisci utiles possideri, pamiętać powinni będą ichm. panowie posłowie, abyśmy za dostąpieniem jego pożądanego, przy tak ciężkich skła-

¹³⁸⁵ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny, Feliks Kazimierz Potocki wojewoda krakowski, hetman polny koronny, Kazimierz Jan Sapieha wojewoda wileński, hetman wielki litewski, Józef Bogusław Słuszków marszałek nadworny litewski, hetman polny litewski. ¹³⁸⁶ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny. ¹³⁸⁷ Konstytucja „De plebeis et cortisanis” z sejmu 1538 r. (Vol. const., t. 1, vol. 2, s. 170-171). ¹³⁸⁸ Andrea Santacroce arcybiskup seleucyjski, nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej.

daniu kontrybucyje, odebrali respirium. A jako to delicatissima materia być powinna, tak ichm. panowie posłowie prudentiam i ostrożność w tym punkcie zachować mają, żeby nas ci non stringulent, którzy amplius sobie życzą, owszem, i żeby omni zewsząd securitate ugruntowany był. His praemissis serio instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M., aby omnino pokój stanął, bez którego ichm. panowie posłowie nullam desiderabilior od województw naszych mają propositionem, jako tę, którą omni studio [640] et conatu promowować będą, w czym ichm. iuratas conscientias obligamus.

Bacząc, iż coraz bardziej hoc corrupto saeculo w Trybunałach Koronnych niektórych egzorbitancyje wielkie się działy et a veteri instituto daleko recesserunt, dlatego oraz correcturam oraz cum tota Republica całego Trybunału immutabilem in posterum procurare będą powinni ichm. panowie posłowie, która ażeby lege publica aprobowana była, per constitutionem efficient, abusus wszystkie, które teraz practicantur illicite, depaktacje abrogabunt, osobliwie a causis potioritatum płacenie od każdego tysiąca tak do skrzynki, jako i do ziemstwa, czego przedtem nie bywało. Ażeby teraz per legem publicam ta indebita exactio i insze depaktacje kasowane były, i żeby duchowni, jako i świeccy, per quadrigennium tylko zostawali deputatami. A pokąd deputacja od całej R.P. nie będzie pozwolona do korektury Trybunału, do żadnej materyi ichm. panowie posłowie nie przystąpią.

A przy tej korekturze Trybunału starać się będą ichm. panowie posłowie o prawo ratione temerariae vexae, aby more Pruthenico litis expensas litigantes płacili w sprawach niesłusznych, w których kwity się znajdują.

Także zabiegając limitacyjom Trybunałów Koronnych, które cum dispendio pacjentów przed czasem limitują Trybunały, procurabunt ichm. panowie posłowie, aby do przysięgi deputatów trybunalskich dołożono, że „excepta summa legalitate Trybunał ad tempus praefixum sądzić będzie. Także do tej przysięgi ani przez się, ani per subordinatas personas [640v] quoquo genere ofiarowanej brać nie będzie”.

Starać się przy tym będą ichm. panowie posłowie o reasumpcyję konstytucyje o korupcyjach napisanej z tym dokładem. Ponieważ się to nie zawsze wydawać może, tedy inquantumby corruptor pozwał corruptum post finitam functionem jego do przyszłego Trybunału, że wziął od niego korupcyję, żeby in hoc passu był wolny a poenis. Corruptus zaś aby był sądzony, żeby delatori in duplo powrócił i poenas sessionis turricae subeat inter causas dominorum iudicium responsuras. Vicissim ktoby corruptori dowiódł corruptionem, simili poena karany być powinien.

Circa correcturam Trybunału wniosą i to ichm. panowie posłowie nasi ad Rempubliam, ponieważ in electione jm. księdza prezydenta nie należą ad electionem świeccy deputaci, bo in capitulo Gnesnense obierany bywa, instabunt, aby także ichm. duchowni ad electionem marszałka (ponieważ się w obieraniu wielkie inkonweniencyje dzieją) nie należeli. W czym iuratas ichm. panów posłów fidei obligamus, aby circa correcturam promovere tego nie przepomnieli.

Łzy ubogich ludzi ledwie już nie krwawo lane, wielkimi będąc obciążone miasta, tak J.K.M. jako i duchowne, tak podatków, jako i hibern kontrybucyjami, słuszną i osobliwą znajdując w sercach naszych kompasyję, i widząc wielkie gravamina w niektórych starostwach, jako nieznośne co rok wydawać muszą hiberny, a osobliwie w sta-

roście babimojskim, kiedy przez ciężkie stanowiska ichm. panów żołnierzy, oraz też tak ciężkie wydawania co rok hiberny funditus jest zrujnowane. Dlaczego niepodobna, żeby już było sufficiens w wydawaniu tak podatków, jako i tak ciężkiej hiberny, tedy [641] iniungimus ichm. panom posłom, aby to starostwo osobiwemu respektowi J.K.M. zalecili, aby znaczne pofolgowanie odebrało, łącząc do tego Gniezno, Nakło, Pyzdry, Śródę, Kamieniec, Zelgniewo, Modrze, Kcynię, Konin, Nowy Dwór, w którym kilka wsi piaski zawiąły role, które ad usum obywatelom tamecznym już być nie mogą.

Oraz starać się będą o generalną koekwacyą hiberny, praecisa revisione starostw in genere wszytkich. Którą rewizyją duchowni w świeckich, świeccy w duchownych czynić będą powinni. Deces jednak w tym zwyż pomienionych starostwach na insze dobra rewizyja, które pofolgowanie w hibernie mają, ten deces ordynowany był.

Jest tak wiele praw, aby do administracyi cel koronnych tylko bene meriti possessionati concives nostri w R.P. należeli, to zaś ad executionem przyjąć nie może, ponieważ przypuszczony Żyd Becal¹³⁸⁹, tedy aby od skarbu jako i żup cale relegowany był, nic się ich nie tykając, także i wszyscy skartabele, serio o to instabunt ichm. panowie posłowie, a inquantumby relegowany nie był, tedy in quovis foro ad cuiusvis instantiam sine ulla appellatione et diffugiis iuris criminaliter być sądzony powinien. Która kara powinna się extendere na wszytkich Żydów na komorach i żupach zostających. A przy tym, żeby dóbr ziemskich nie trzymali, także aby plebei od skarbu totaliter relegowani byli, salvo primo notario Dominico Winkler, upomniawszy się reasumptionem prawa tego, gdzie szlachta in officiis skarbowych wszyscy, jako to superintendenci i insi być powinni.

Jako to już wszytkim wiadomo być może, że pod tak wielkimi ciężarami podatków stękają [641v] prowincyje nasze, luctantur cum ultimo fato popólstwo wycieńczone, miasta pacem suspirant tak, żeby jakiekolwiek pofolgowanie miały, R.P. nasza o uwinieniu albo raczej umniejszeniu wojska tak konnego, jako i regimentów, omnino instabunt ichm. panowie posłowie. Media zaś uwinienia cum tota Republica adinvenient ślepych pocztów w konnym, w cudzoziemskim sztabów ducta proportionem uwinienia, zmniejszyć procurabunt.

Stawiają także przed oczy swoje województwa nasze jm. pana pisarza polnego koronnego¹³⁹⁰, aby negotium jm., które regulatur presse do samej osoby jm., in toto jako najlepiej od całej R.P. ufacylitowane było, committunt to województwa nasze ichm. panom posłom.

Ufając województwa nasze dobroci Boskiej, szczęściu et paternis conatibus J.K.M., że terazniejszy sejm na miejsce extremae calamitatis, którą zerwane wprowadzały in Rempubicam sejmy, przyniesie nam pożądane successus i ojcowskie J.K.M. ukontentowanie.

Konstytucyją sub titulo „Deputaci do boku naszego”¹³⁹¹ abrogować in arbitrio J.K.M. do sejmu terazniejszego zostającą, insze zaś media ad salutem publicam et

¹³⁸⁹ *Jakub Becal, faktor Jana III, dzierżawca ekonomii samborskiej oraz cel.* ¹³⁹⁰ *Stefan Stanisław Czarniecki pisarz polny koronny.* ¹³⁹¹ *Konstytucja sejmu 1690 r. „Deputaci do boku naszego” (Völ. leg., t. 5, s. 376).*

conservationem wolności stosując się, cum tota Republica obmyślą ichm. panowie posłowie.

Wielkie województwa nasze bacząc na sejmach przez deklaracje podatkowania przeładowanie od inszych województw ex ea ratione, że nie ad tariffam województwa insze, jako chce mieć novella constitutio, ale pro libitu et arbitrio suo coraz deklarują, przez co repartycja wojska na województwa rozebranego pomieszać się musiała, dlatego ferventissime urgebunt ichm. panowie posłowie nasi, aby ad antiquam normam redeant praxes nie przez deklaracje, ale per constitutiones podatki [642] uchwalone były, czego ichm. panowie posłowie nasi etiam cum discrimine sejmu odstąpić nie powinni będą.

Coequationem oraz w przyszłych podatkach z inszemi województwy przed pozwoleniem na podatki uczynić tenebuntur, sub nexu iuramenti salvo nihilominus modo contribuendi na sejmiku relationis constituendo.

Przypomnią ichm. panowie posłowie cum tota Republica ichm. księżom biskupom konstytucją anni 1635 titulo „Compositio inter status”¹³⁹², że w niwczym się jej dosyć nie dzieje od duchowieństwa, kiedy status equestris in omnibus subseliis spiritualibus evocatione opprimitur a clero i kiedy dobra dziedziczne, na których tylko reemptionalis census być powinien, appropriant i usurpans sobie pro haereditariis, czym często obrady publiczne na sejmikach i sejmach trudnią, reasument tedy konstytucją ichm. panowie posłowie i o melioracją jej postarać się, dołożywszy w niej preskrypcją czynszów more Romana czterdzieści lat, albo na jaki czas R.P. się zgodzi, ne ordo equestris w dobrach i substancyjach swoich patiatur iacturam. Jako się to stało jm. panu stolnikowi poznańskiemu¹³⁹³ od jm. księdza [Kaspra] Chudzyńskiego kanonika gnieźnieńskiego, który od kilkunastu lat pozywał pro censu annuo do zapisu grodzkiego, którego była na insze dobra transportatio, his non attentis. Naprzód fulmine ecclesiae niewinnie jm. pana stolnika percussit, potym multis litigationibus pieniądze extorsit, przez długą kwerendę znalazł jm. pan stolnik transportacją, hucusque niesłusznie wziętych pieniędzy wrócić nie chce. Dlatego iniungimus ichm. panom posłom, aby hanc iniuriam ichm. collegialiter donieśli księdzu jm. kardynałowi¹³⁹⁴, ut condignas tenże jm. ksiądz Chudzyński [642v] luat poenas, pieniądze et litis expensas powrócił. A jeżeliby takowe dekreta in futurum stawały, aby i kłątwy, i dekreta nullitatis były, upraszać będą ks. jm. ichm. panowie posłowie.

Takowąż iniuriam jm. pana chorążego wschowskiego¹³⁹⁵ exponent ichm. panowie posłowie ks. jm. kardynałowi na ks. plebana w miasteczku J.K.M. Pobiedziskach, starostwie tegoż jm. pana chorążego, który grunty, place miejskie poodejmował mieszczanom, a sobie appropriavit i pobudował, piwa i insze likwory szynkuje i z ujmą podatków województw naszych, instabunt do ks. jm. kardynała, aby tenże pleban in sua contineat se sphaera i domostwa na cudzych placach zbudowane poprzedał i od przedania likworów poprzestał.

¹³⁹² *Konstytucja sejmu 1635 r. „Ordynacya Rzeczypospolitej dobr ziemskich dziedzicznych”* (Vol. const., t. 3, vol. 2, s. 258-259). ¹³⁹³ Adam Mycielski stolnik poznański. ¹³⁹⁴ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ¹³⁹⁵ Maciej Niegolewski chorąży wschowski.

Ale i to nie mniejsze także exorbitans, które jm. pan kasztelan rogoziński¹³⁹⁶ województwom naszym retulit, który mając o krzywdy swoje prawo z plebanem swoim w dawnym sądzie i konsystorzu poznańskim, sprawiedliwości hucusque przez tak długą czas dojść nie może, bo ab officio do nuncjatury wytyczyła się sprawa, w nuncjaturze zaś na długą zanosiło się prolongacją, zaczym urgebunt ichm. panowie posłowie do całej R.P., aby proces ichm. duchownych był skrócony, aby in causis facti praecisa omni appellatione in foro spirituali coram officialibus sive locum tenentes plebani i insi duchowni odpowiadali. I to niepoślednia propozycja, aby jm. ksiądz biskup poznański¹³⁹⁷ ad citationes et citationes do Warszawy z poznańskiej diecezji na enerwację szlachty zakazał wydawać.

A przy tym zlecamy ichm. panom posłom naszym, [643] aby upraszali jm. księźda biskupa poznańskiego, pasterza naszego, aby przynajmniej raz w rok w katedrze poznańskiej praesens mieszkał i przez czas słuszny rezydencją swoją kotynuował, dlatego aby lepszy dozór był biskupstwa poznańskiego, które już co dalej, to bardziej w ruinę idzie, przez co podatki publiczne województw naszych diminuunt.

Takową in iuriarum exponent ichm. panowie posłowie jm. pana Trąpczyńskiego, concivis nostri, na ichm. księży lwóweckich, którzy non cessant infestare et interrogare collatorem suum, aby jm. ksiądz biskup poznański tantae chciał zabezpieczyć temeritati.

Kontentując w żalach concives nostros, które ex temeritate insolentis minoris cleri w posesyjach swoich dziedzicznych patiuntur in solam praesumptionem characteris sacerdotalis grzesząc, committimus ichm. panom posłom naszym, aby collegialiter, cum debita veneratione deferant hanc iniuriarum ks. jm. kardynałowi¹³⁹⁸, aby de plenitudine potestatis primatialis coercere raczył hanc insolentiam parochorum, mianowicie ks. Galicza plebana cienińskiego, na którego iustum dolorem exposuit jm. pan stolnik wschowski¹³⁹⁹ w kole naszym, kiedy poddanego własnego ze wsi jego dziedzicznej z żoną i z dziećmi wyprowadziwszy, lubo per legitimum processum ex commissoriali iudicio ks. jm. kardynała osądzony et restitutio pomienionego poddanego jm. iniuncta, nie tylko contravenit decreto, ale z nuncjatury gravaminose inhibitionem tamuje vindicationem tegoż poddanego jm. panu stolnikowi. Którą niesprawiedliwość et equestris ordinis oppressionem ad temerarios księży, którzy potestati recalcitrant metropolitanae, aby in consideratione miał ks. jm. et tantae inconvenientiae [643v] ewokacyi do nuncjatury in causa facti mederi raczył, pilnie instabunt ichm. panowie posłowie nasi, tak do ks. jm. kardynała, jako i całej R.P.

A jeżeliby komukolwiek na potym ad pia opera ex censu annuo przyszło summas aliquas zapisować, tedy lege cavebunt ichm. panowie posłowie, aby nie plus, tylko po złotych pięci od sta census annui płacone były.

A że per constitutionem¹⁴⁰⁰ przeszłego sejmu anni 1690 komysja z kurfirstem jm. brandenburskim¹⁴⁰¹ nie wzięła swego efektu, tedy urgebunt ichm. panowie posłowie,

¹³⁹⁶ Hieronim Poniński kasztelan rogoziński. ¹³⁹⁷ Stanisław Witwicki biskup poznański. ¹³⁹⁸ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ¹³⁹⁹ Prokop Jan Lipski stolnik wschowski.

¹⁴⁰⁰ Konstytucja sejmu 1690 r. „Komissia z Kurfirstem Iego Mścią Brandenburskim” (Vol. leg., t. 5, s. 382). ¹⁴⁰¹ Fryderyk III elektor brandenburski.

aby ta komisjya przyszła ad executionem z tym dokładem, aby inter puncta et praetensiones R.P. podanymi i to dołożono było, żeby profugi z Korony Polskiej tak do Margrabstwa, jako i do Księstwa Pruskiego, ad requisitionem panów swoich, per ministros ks. jm. wydane byli. A reciproce też profugi stamtąd do Polski, aby requirentibus extradantur, securitate ad utraque parte provisa. Toż się ma rozumieć i o defluitycjey rzeki Warty, którą statki z Polski pływają, aby, circa antiquum morem, żadnych non interponendo ceł, była od ks. jm. zachowana.

Strażnicy soli zamorskiej ponieważ pod pretekstem straży tej ludzi kupieckich, żadnej soli nie wiozących, zwykli z towarów rozbijać, grabieże zabierać, ludzi przy tym per meram licentiam zabijać, jako to już non uno patuit exemplo, także i za granice cum irritatione postronnego narodu i w pruską wpadają prowincyją, tedy upomnią się tego ichm. panowie posłowie apud ministros skarbu J.K.M., aby nie tylko administratio iustitiae stała się iniuriatis, ale aby też stare prawa, de [644] licentia tych ludzi napisane, były zachowane i rigor ich egzekwowany.

Ponieważ publicae calamitatis nie mniejszą okazją karystjya soli ruskiej, którą dobrą monetą per medium płacić musimy, tedy ichm. panowie posłowie sollicitę instabunt u J.K.M., aby ad praelium prawem opisane dirigant i nie więcej nad zł 10 soli beczka była przedawana i aby currenti moneta płacona była. I do niczego ichm. panowie posłowie nie przystąpią, póki J.K.M. iustum onej non imponet pretium et insolitas nie zniesie exactiones, in defectu zaś ruskiej soli, aby panowie superintendenci zamorskiej za ruską nie przedawali, jako to practicatur, et in defectu soli J.K.M. aby każdemu wolno według praw dawnych sól zamorską wozić. Co żeby było sine impedimento, postarają się ichm. panowie posłowie o obostrzenie tego prawa. A przytym prosić będą J.K.M. aby sól suchedniową administratorowie żup ruskich województw naszym in tempore wydawali.

A że in anno 1692 z nieodebranej i nieoddanej na województwa nasze soli należała druga defluitycja in anno 1693, sine omni solutione do skarbu sobie rekompensować, co się secus stało, bośmy od każdej beczki po gr 10 każdą beczkę odbierać musieli, zaczym upomnią się ichm. panowie posłowie skarbowi J.K.M. ferventissime, aby na przyszłą defluitycją te gr 10 potrącone w zapłacie były.

Wniesiona do województw naszych pretensjya przewielebnych oo. karmelitów Bożego Ciała poznańskiego, od najjaśniejszych Królów Jagiellonicae domus foundationis o srebra kościelnego 392 grzywien in fide[m] [644v] Reipublicae danego i przez skrypt a Republica do oddania in anno 1656 asekurowanego, zlecamy ichm. panom posłom, aby wnieśli do J.K.M. i R.P. instancjną za temi per calamitatem ubogiemi ojcami, emundando fide[m] Reipublicae, aby ten dług był wypłacony.

Słabe mając emolumenta z generalnych Trybunałów Radomskich województwa nasze, bardziej z nich numerum niżli effectum odbierając, ichm. panowie posłowie już na nie odtąd nie pozwolą, w czym jednak ad consensum R.P. stosować się będą. Regestra zaś swoje ichm. panowie żołnierze na komisji naszych województw nie tylko poprzysiąc, ale i likwidować powinni będą, którekolwiek chorągwie do repartycyjej naszej należeć będą, z podpisem jm. pana pisarza koronnego.

Ratione vindicandarum iniuriarum abyśmy satisfacti byli od ichm. panów żołnierzy, ponieważ ichm. panowie plenipotenci nasi skutecznyj nam konsolacyjej nie

przynieśli, zlecamy to negotium ichm. panom posłom, z tymi zaś ichm., którzy się o te krzywdy zgodzili inibunt modos do powrócenia tej sumy iniuriatis.

Jeżeli się podoba dalsza protrakcja wojny, która tylko jest in gratiam colligationis z cesarzem jm.¹⁴⁰², tedy ichm. panowie posłowie prosić będą, abyśmy albo już od tej koligacji dispensowani byli, albo żeby nas na tę wojnę znaczną jaką suplementował sumą, albo jaką in vim gratitudinis prowincją in perpetuum puścił i dawne koszty nam na tę wojnę spendowane przywrócił. Alias na dalszą wojnę nullatenus nie pozwolą ichm. panowie posłowie nasi, w czym iuramus fidem et conscientiam ichm. Co committimus ichm. panom posłom osobiłwej activitati, nie zapominając summum praeiudicium miast spiskich, a przy nich całej R.P.

Cła koronne ponieważ obracać się powinny na zapłatę wojska według prawa, w tym zaś województwa nasze nie mają [645] doskonalej informacyj, gdzie się obracają, tedy nie pozwolą ichm. panowie posłowie, aby większa auxesis onych być miała i nad decem pro cento nie wynosiła. Upomnią się przy tym, aby sub una administratione tak cła J.K.M., jako i R.P. zostawały, non extorquendo a victualibus żadnej placę.

Hiberna także na kupców cudzoziemskich, która tylko do lat dwóch służyć miała, skasowana aby była. Z percepty zaś dotychczas odebranej skarb terazniejszy rachować się powinien, tak od kupców w państwach J.K.M., jako i cudzoziemskich, i żeby pisarze skarbowi na komorach zostający w grodach odpowiadali, praevia omni appellatio-ne ad cuiusvis instantiam. Po tym przemity wszystkie, które zabrane będą, aby nie do skarbu, ale do grodu odesłane były, salvo iure fisci.

Insistendo ordynacyjej et sancitis o deputatach maiorum nostrorum, ktorzy stanowiąc Trybunał Koronny, chcieli mieć powinność należytej każdemu sprawiedliwości i dlatego sejmik osobiłwy na obieranie deputatów postanowili, ad hunc solum actum amovendo wszelkie okazyje, które by ten sejmik zatrudnić mogły, przeto zabiegając practicatae licentiae, która cum summo ukrzywdzonych praeiudicio tak wiele sejmików deputackich zerwała, uważwszy że carente iustitia żadne królestwo subsistere nie może, zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby ineant modos w całej R.P., żeby per legem publicam securitati sejmików deputackich prospiciatur.

Depositoria tak wiele razy w każdej od województw naszych instrukcyi zalecone de novo ichm. panom posłom naszym zlecamy, aby insistendo przeszłym instrukcyjom, prawa o składach napisane do skutku przywiedli. Nową konstytucją jako najlepiej executionem obwarowawszy, ichm. panów podskarbach obojga narodów, inquantumby się w tym pokazała onych renitencyja, czego ichm. panowie posłowie ullatenus nie powinni odstąpić. [645v]

Ponieważ jest periculum wykupienia monety z państw J.K.M. w cenie lepszego walu-loru nad cesarza jm. monetę, tedy praecavendo indemintati całej R.P., aby nasza extra Regnum moneta wykupiona nie była, iniungimus ichm. panom posłom, aby instent do ichm. panów podskarbach obojga narodów, aby surowe uniwersały, wywołując penitus cesarską monetę, wydawali, żeby jej nigdzie tak w Koronie, jako i w W.Ks.L., oprócz starych talerów, nie akceptowano.

¹⁴⁰² *Leopold I cesarz.*

Pretendentes ratione legationum jako in praeteritum, tak in futurum aby sobie do skarbu R.P. nic nie rościli, ale aby z skarbu wzięte pieniądze powrócili, ponieważ prawu niedosyć uczynili, ani przysięgi, ani relacyi in facie Reipublicae odpawili.

Ludzie ks. jm. brandenburskiego¹⁴⁰³, którzy respektem Prus pozwoleni są na usługę R.P., aby na kampanie nasze wychodzili, iniungimus ichm. panom posłom naszym inquirendo, czemu jm. na tak wiele kampanii należytych nam ludzi nie posyłał.

A ponieważ per oppignorationem Drahimia wiele decessit podatków województwom naszym, gdzie nie tylko zaciągi ludzi wojennych contra pacta in rem kurfistrza jm. dzieją się, ale też exercitium religionis Romanae upada, zaczym committimus to dexteritati ichm. panów posłów, aby ineant modos cum tota Republica, aby to starostwo było wykupione.

Rezydencje ichm. panów senatorów do boku J.K.M., że według prawa non practantur, tedy poprawując rigorem dawniejszego prawa, powinni będą sub amissione dignitatis senatoriae na powinne rezydencje zjeżdżać. Przy tym też super veram infirmitatem [646] non tacto pectore, ale flexis genibus przysięgać, excepto moderno castellano Landensi¹⁴⁰⁴.

Rozgraniczenie Korony z państwa cesarza jm. chrześcijańskiego, acz jest dawniejszymi postanowione konstytucyjami, przecież jednak dotychczas optato caret eventu, przeto instabunt omnibus modis ichm. panowie posłowie, aby tandem aliquando do pożądanego przyszła skutku i iuxta compactata terrigenas województw do tej komisji naznaczono.

Scriptorum ad archivum, że ich różne arcana ad notitiam województw przyść nie mogą, tedy ichm. panowie posłowie starać się będą, ponieważ są nociva R.P., aby in futurum nie bywały, fide et honore ichm. obstringimus.

Lubo artykuł województw naszych ichm. panom posłom zlecony, a in capite libri połączony, o wykupieniu dóbr ziemskich przez ichm. duchownych, co się passim dzieje, na sejm ad promovendum stanął, ponieważ sine consensu R.P. i województw naszych tantam sobie usurpant auctoritatem, teraz ad supplicem libellum wielbnych panien zakonnych Św. Teresy skłaniając vota nasze zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby desiderium od województw naszych wnieśli do J.K.M. i całej R.P. i o to się starali, żeby per constitutionem wolno im było kupić folwark albo wioskę dla wygody klasztornej za 12 tys., salvis oneribus Reipublicae.

A ponieważ tak wiele do klejnotu szlachectwa przypuszczoni i nobilitowani fide catholicam Romanam, jako prawo chce mieć, non sunt professi, a nawet [646v] podszycują się pod imiona cudze i szlachectwa privilegiis et auctoritatibus chcą audere, dlatego urgebunt ichm. panowie posłowie, aby z szlachectwa degradowani byli i dobra, które kupili, albo jakimkolwiek sposobem trzymają, fiscum cedant, iniungimus ichm. panom posłom.

Więc iż wieków terażniejszych sejmy nad zwyczaj w prawie opisany protrahunt, zlecamy ichm. panom posłom, aby osobliwego przyłożyli starania, żeby sejm według opisanego prawa cum omnibus solennitatibus, jako należy ex praescripto legum, nic

¹⁴⁰³ Fryderyk III elektor brandenburski. ¹⁴⁰⁴ Maciej Miaskowski kasztelan łędzki.

nie opuszczając, odprawował się i to też w osobiwej mając konsyderacyję, aby na pro-longacyją nad czas prawem opisany nie pozwalali, chociażby też i cum periculo sejmu.

O Żydach, którzy per favorem na przeszłym sejmie warszawskim weszli w konstytucyją¹⁴⁰⁵, aby pensyją do skarbu szelągami wnosili, a przedtym srebrną monetą płacili, starać się będą ichm. panowie posłowie, aby in toto ta konstytucyja abrogowana była, a cum plebeis zarówno podatki podejmowali. Z uwolnienia zaś sądów grodzkich i ziemskich w odpowiadaniu per legem publicam przeszłego sejmu warszawskiego, ponieważ się wydarli, aby ta konstytucyja in toto abrogowana, dawniejsza zaś wcale in peremptoria responsione w samych tylko podatkowych sprawach, ale nie w inszych, w tychże sądach reasumowana była, praecavebunt ichm. panowie posłowie, salvis iurisdictionibus palatinalibus.

Na artyleryją całej R.P., insistendo prawu dawnemu, aby J.K.M. p.n.m. dwa starostwa [647] de pane bene merentium obmyślić raczył, folgując expensom R.P., upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. quam submississime.

Ponieważ wielki deces wybranieckiej łanowej piechoty się znajduje, w czym nas J.K.M. instrukcyją swoją przestrzega, tenutarii zaś łanów wybranieckich szczyć się privilegiis J.K.M., że per privilegia mają być a servitiis bellicis wolni, instabunt ichm. panowie posłowie, aby jm. pan instygator koronny¹⁴⁰⁶ ex officio suo pro repondendis privilegiis wydał mandaty tenutariis łanów wybranieckich i które się znajdują takowe ex importunata instantia otrzymane, aby kasowane były. A na potym, żeby in simili materyja z kancelaryi koronnej takowe privilegia nie wychodziły, lege cavebunt ichm. panowie posłowie i porządek jako najlepszy wyprawy żołnierzy wybranieckich cum tota Republica ichm. panowie posłowie postanowią.

Rachunki skarbowe quam exactissime aby odprawowane były, invigilabunt ichm. panowie posłowie. Które to rachunki drukowane na sejmik relationis przywieźć nam będą powinni i nie wprzód pozwolą na kwity, tak terażniejszemu jm. panu podskarbiemu koronnemu¹⁴⁰⁷, jako i antedaneu jm.¹⁴⁰⁸, aż się województwa nasze informować będą tam de percepta, quam et expensis skarbu koronnego, fidei et conscientiam obligamus ichm. panów posłów.

Plus oferecencyja, która przez różnych ichm. ofiarowana była, spytają się ichm. panowie posłowie, jeżeli wchodzi w perceptę et de quantitate eius inquirere, jeżeli się zgadza cum offerentibus i jeżeli jm. pan podskarbi oneż płaci, sin secus instabunt ichm. panowie posłowie aby zapłacona [647v] była et cedat in commodum Reipublicae.

Zysk z monety tak kwartowej, jako i hibernowej ponieważ to województwom constat, że skarb koronny talery bierze po zł 6, a wydaje panom żołnierzom po zł 7, komu ten fructus in emolumentum cedet, spytają się ichm. panowie posłowie, i aby in commodum Reipublicae, non in privatorum, cedat, serio urgebunt.

Z prowentów ekstraordinaryjnych, a mianowicie vacante dignitate podkomorstwa krakowskiego prowent przez tak długi czas komu cedit in usum, rationem z prowentu

¹⁴⁰⁵ *Konstytucja sejmu 1690 r. „Pogłowne żydowskie”* (Vol. leg., t. 5, s. 375). ¹⁴⁰⁶ Sebastian Gilbawski instygator koronny. ¹⁴⁰⁷ Hieronim Augustyn Lubomirski podskarbi wielki koronny. ¹⁴⁰⁸ Marek Matczyński wojewoda ruski, podskarbi wielki koronny w latach 1689-1692.

i inszych et exolutionem od jm. pana podskarbiego koronnego ichm. panowie posłowie instabunt.

Ponieważ z skarbu pruskiego dobrą monetą kwarta do skarbu koronnego wchodzić powinna, inquirent ichm. panowie posłowie jeżeli aufgelt cedet in Republicae commodum et rationes tego podatku simul z rachunkami jm. pana podskarbiego przywiozą do województw naszych ichm. panowie posłowie.

Prawa wszystkie de immunitate dóbr szlacheckich aby były reasumowane i jeszcze maiori rigore utwierdzone i obwarowane, inibunt modos cum Republica et executionem tak wielu praw urgebunt ichm. panowie posłowie nasi.

Moneta tak często przez kupców i przez różnych ludzi variatur, raz zniżona, a drugi raz podniesiona bywa, lege cavebunt ichm. panowie posłowie, aby in uno valore zostawała sub poenis specialibus in quocunque foro, sine appellatione prosequantur. Na otworenie jednak [648] i arendowanie mennicy oprócz miast, które mają ius cundendae monetae, nie pozwolą ichm. panowie posłowie.

A że zaszedł reces deklaracyi miejsca podkomorzemu wschowskiemu na sejmie grodzieńskim anni 1678¹⁴⁰⁹, którego in hucusque resolutio nie nastąpiła, więc zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby stosując się do laudum sejmiku województw naszych anni 1676, o precedencyą głosu urzędników ziemskich województwa kaliskiego przed wschowskimi, de mutuo consensu uchwalonego, a potym in subsequens przez konstytucyą anni 1670¹⁴¹⁰ aprobowanego i owszem, non recedendo ab eodem laudo, sine praeiudicio urzędników ziemskich tegoż województwa kaliskiego ten reces był rezolwowany.

Magnae aestimationis województwa nasze instancją do siebie wniesioną j.o. jm. pana kasztelana krakowskiego¹⁴¹¹ za zasłużonym rycerstwem, aby ad librum aequalitatis wpisani i do indygenatu przypuszczeni byli, tedy ichm. panowie posłowie nasi na nobilitacyą i indygenat tylko 12 pozwolą (ale praecipue jm. panu [Michałowi] Brantowi komendantowi Świętej Trójcy, dobrze zasłużonemu J.K.M. i R.P. żołnierzowi to oświadczyć ichm. panowie posłowie nasi mają), tych których sam j.o. pan kasztelan krakowski całej R.P. proponet, hoc jednak praecauto, aby żaden inszego imienia na siebie non assumat, tylko jakim się dotąd zwał i gdyby kto to uczynił, ipso facto non nobilis sed infamis esto. Aby zaś insi ad eam praerogativam przypuszczeni nie byli, tylko którzy w wojsku personaliter służą oraz aby ad tertiam progeniem na żadne urzędy [648v] nie wstępowali, iuxta constitutione de scartabellis¹⁴¹².

Aggravat i to nie mniej statum nobilitarem, że z ichm. księży plebanów nulla administratio iusta dzieje się, stante contumacia appellatione do nuncjatury, per consequens od nuncjatury do Rzymu, tedy efficient ichm. panowie posłowie, aby causas facti i egzorbitancyje księży plebanów loci ordinarii, jako to ichm. księża oficjalowie przez się albo surrogatos suos sine appellatione sądzieli.

¹⁴⁰⁹ Konstytucja sejmu 1678 r. „Urząd Podkomorstwa Wschowskiego” (Vol. leg., t. 5, s. 276).

¹⁴¹⁰ Konstytucja sejmu 1670 r. „Urzędy ziemskie wschowskie” (Vol. leg., t. 5, s. 36). ¹⁴¹¹ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny.

¹⁴¹² Zapewne chodzi o punkt w paktach konwentach Michała Korybuta z 1669 r. (Vol. leg., t. 5, s. 15).

A że bona terrestria dość są wycieńczone przez wykupowanie stanu duchownego onych, co że prawem zagrodzono, żeby nie godziło się więcej skupować, tedy duchowni nowy modelusz wynaleźli, kiedy pieniądze i sumy swoje na zastawy i wyderki nad pretium majątności dawają, jako to jest rzecz potrzebna, temu zabezpieczyć procurabunt ichm. panowie posłowie, żeby stanęła taka konstytucja, aby ichm. księży duchownym nie godziło się in futurum dawać na dobra ziemskie pieniądze in vim wyderkaufów. A jeżeliby który z ichm. księży taki się znalazł, żeby in contrarium uczynił, tedy haeredes bonorum tylko dwie części sumy in bona obligata locatae powrócić będą powinni, a trzecia żeby przepadała. O co forum ma być naznaczone w grodzie i tego nie odstąpią, w czym iuramenti obstringimus ichm. panów posłów.

Uważając województwa nasze, jako jm. pan Andrzej Trąpczyński brat nasz z rodzonymi swymi jest agramowany dekretem consistorii Gnesnensis z okazji plebana swego w Trąpczynie o grunta, bory, lasy, łąki, szynkowania piwa, gorzałek, także i o decymę (o co kontrowersja in iure vertitur) otrzymaną, tedy aby w tym nie był tak pressus od plebana swego, zlecamy to ichm. panom posłom naszym, aby w tej sprawie jego collegialiter upraszali ks. jm. kardynała¹⁴¹³ na przyszłym sejmie, aby ks. jm. kardynał, prospiciendo iustitiae, raczył [649] a latere suo naznaczyć komisarzy do Trąpczyna ad sopiendas między stronami controversias.

Wniosą także instancją ichm. panowie posłowie nasi do jm. księdza biskupa poznańskiego¹⁴¹⁴ od województw naszych za jm. panem Mikołajem Grodzickim, wsi Wysskoci, w powiecie kościańskim leżącej, dziedzicem, aby plebana z tej wsi, prawa konsystorskiego nie słuchającego, et maxime licentiosum beneficio priwował, salvo iure collationis circa heredes manente.

Uskarżą się insuper ichm. panowie posłowie nasi na licentiam ichm. duchownych gnieźnieńskich przed ks. jm. kardynałem, którzy privata autoritate, bez regenta gnieźnieńskiego reserando zamknięcia archivi ausi sunt księgi ziemskie gnieźnieńskie deocupare i rewidować. W czym wielka praesumitur damnifikacja, upraszać będą ks. jm., aby per commissionem deputatorum od ks. jm. assignandorum jm. panu pisarzowi ziemskiemu kaliskiemu totaliter oddane były. A super licentiosis, aby ks. jm. suam pokazał sprawiedliwości iurisdictionem.

Wielkiego in Republica civis instantia summam meretur et efficacem promotionem za jm. panem wojewodą bełskim¹⁴¹⁵, aby ichm. panowie posłowie nasi, uważając merita jego, wniesli do J.K.M. i całej R.P. naszą kontestacją, ażeby Sieniawa¹⁴¹⁶, dobra dziedziczne jm. nowo erygowane, do przyszłego sejmu w podatkach R.P. miały pofolgowanie.

Utwierdzając securitatem laudorum et decretorum na jurydyce kaliskiej względem dóbr Chłapowa, Dominowa, Borzejewa, Gierałtowa, Bąblina¹⁴¹⁷ i innych skarbowi województw naszych w podatkach przypadłych i przysądzonych, ichm. panowie posłowie nasi omnino procurabunt [649v] constitutionem approbationis, a to nie tylko ad

¹⁴¹³ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ¹⁴¹⁴ Stanisław Witwicki biskup poznański. ¹⁴¹⁵ Adam Mikołaj Sieniawski wojewoda bełski. ¹⁴¹⁶ Sieniawa, miasto w woj. ruskim. ¹⁴¹⁷ Wsie w pow. pyzdrowskim, woj. kaliskim.

praeccludendam viam litigantibus creditoribus, iżby w dekretach komisji województw naszych abiudicatio, ale też aby wszelkie subsellia Regni nie wdawały się in cognitionem et convulsionem tychże dekretów, którym jeśli jakie iudicata przeciwne in quocunque subsellio stanęły, nullitatis subiacere powinny.

Doniósł to kołu naszemu jm. pan starosta nakielski¹⁴¹⁸, że jest przeładowany od skarbu koronnego w kwarcie ze dwu młynów nazwanych Rudki i Bielawki, w starostwie nakielskim, której komisja rawska noviter ad malam informationem podwyższyła, instabunt ichm. panowie posłowie, aby na przyszłej komisji rawskiej ad proportionem prowentów kwarta pomienionych młynów umniejszona była.

Umiały zawsze województwa nasze civibus ad magna nitentibus decus suum tribuere, dlaczego te tak wspaniała dla ozdoby publicznej i posteritatem wystawioną zawdzięczając pamiątkę et ad similia patriae ornamenta zachęcając inszych tej ojczyzny synów, instancyje do województw naszych wniesione, aby Pałac Krasińskich nazwany w Warszawie, rezydencyi Królów panów naszych założony, una cum fundo civili, tak jako w swojej zostaje cyrkumferencyjej, in haereditarium na przyszłym sejmie obrócony był titulum, ochotnie in favorem jm. pana wojewody płockiego¹⁴¹⁹ praesenti laudo iniungimus instancyi i aby ichm. panowie posłowie nasi evincant, gorąco zlecamy.

Miasteczka dwoje w Podlasiu, w ziemi drohickiej leżące, Węgrów i Sokołów, dziedzictwo posesyi j.w. jm. pana wojewody płockiego, extraordinario casu et fato przed dwiema laty in spatio sześciu niedziel iterato w kilka dni raz po raz incendio, jakoby z umysłu spalone, funditus zrujnowane zostały, tedy tak znacznej [650] ruinie jako fraterne województwa nasze condolent, tak na sejmie przyszłym dopomóc przez ichm. panów posłów swoich szczerze obiecują, jakoby te miasteczka taką drogą wsparte były, jako in simili na inszych miasteczkach Volumina legum pokazują.

Otrzymał był anno 1647 na sejmie titulo „Składy winne województwa ruskiego”¹⁴²⁰ Dobromil w ziemi przemyskiej z innemi ruskimi miasteczkami in generali beneficium składu winnego, który chcąc teraz do pomnożenia tym większego R.P. prowentu per incuriam zaniedbały, jak znowu modernus bonorum possessor wskrzesić tę chwalebłą kołu naszemu doniósł intencyją, który województwa nasze annuendo przez ichm. panów posłów naszych do stanu R.P. o osobną Dobromilowi suplikować będą konstytucyją, salvis per omnia iuribus Reipublicae.

Jako wszystkich de Republica benemeritos w osobliwej województwa nasze mają pamięci, tak i jm. pana kasztelana kaliskiego¹⁴²¹, civi meritissimi przepomnieć nie mogą, który nieustającą ochotą nie tylko operationibus bellicis, ale też i każdej usłudze R.P. sangvinem et fortunam litat, przeto instabunt ichm. panowie posłowie nasi za jm. do J.K.M. p.n.m. aby go w osobliwym pańskim miał respekt.

Grata memoria wielkich w tej R.P. zasług niegdy j.w. jm. pana Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego obliguje nas do tej powolności, abyśmy in posteris jego należytą pokazali gratitudinem, z tego fundamentu permovet serca nasze summa

¹⁴¹⁸ Marcin Franciszek Smogulecki starosta nakielski. ¹⁴¹⁹ Jan Dobrogost Krasiński wojewoda płocki. ¹⁴²⁰ Konstytucja sejmu 1647 r. „Składy winne województwa ruskiego” (Völ. const., t. 4, vol. 1, s. 101). ¹⁴²¹ Franciszek Zygmunt Galecki kasztelan kaliski.

iniuria pozostałych sukcesorów jego, cum iactura całej prawie onych substancyjej ex rigore komisji moskiewskiej w Warszawie odprawionej, ichm. panowie posłowie doniosą to Majestatowi J.K.M. i całej R.P. i starać się sero będą, aby efficaciter [650v] tak jawna krzywda nadgrodzona była in memoriam tak wielkich zasług tak wielkiego człowieka, et in recompensam straconych fortun za żywota jego w ustawicznej usłudze R.P.

Godna nie tylko kompasji, ale i sublewacyi concivis nostri jm. pana starosty waleckiego¹⁴²² do przewielebnej kapituły chełmińskiej pretensya, która kapituła po godnej pamięci jm. księdzu biskupie chełmińskim¹⁴²³, stryju rodzonym, querulantis in anno gratiae zeszyłm, iure naturae nie tylko jako sukcesora, ale etiam jako kredytora ad mobilia pozostałe et depositum et tertiam partem proventuum przypuścić nie chcieli, totum sibi appropriando. Inibunt modos ichm. panowie posłowie cum tota Republica, aby nepotes pozostali tak ichm. księży biskupów, jako i inszych in Ecclesia prałatów ex bonis paternis et fortunae nie byli damnificati i to, cokolwiek ad ornamentum sui ichm. księża biskupi i prałaci z domów dziedzicznych wzięli, redeat ad successores. W czym suam activitatem ichm. panowie posłowie porrigent dexteram jm. panu staroście waleckiemu.

Wniesiona tak wiele razy z różnych województw przez ichm. panów posłów na sejm za włością niemierowską i Borsadzią instancja, non est effectuada, która dla zaszczytu i całości R.P. naprzód per diploma po śmierci śp. ks. jm. Dymitra Wiśniowieckiego hetmana wielkiego koronnego przez jm. pana [Jana Kazimierza] Zamoyskiego wojewodę bełskiego, Hryćkowi¹⁴²⁴ i jego Kozakom na służbie R.P. będącym w posesyją oddano, i hucusque w kozackiej zostawa posesyi, tak dalece, że te dobra dziedziczne żadnej nie czynią intraty, in ultimam poszły ruinam, a poddaństwo in alias ditiones. Upraszać tedy będą ichm. panowie posłowie J.K.M., aby sukcesorom pomienionego ks. jm. pro damnis od Kozaków illata ex pane bene merentium łaskawie nadgrodzić raczył et in futurum [651] praecavebunt, że sine scitu et consensu haeredis pomienionych dóbr nemo praesumat żadnych Kozakom i inszego zaciągu ludziom ordynansu wydawać i lokacyi pozwalać, o co ichm. panowie posłowie serio umówić się będą powinni, zlecamy.

Niepoślednią mając animadversionem na jm. pana Jana Mączyńskiego starostę klonowskiego, tam in toga, quam in sago R.P. się zasługującego, który dla konserwacyi starostwa klonowskiego fortunae magnam partem paternae na to starostwołożył, aby diminutio hiberny była, instabunt ichm. panowie posłowie, aby per publicam revisionem na starostwo erogowane koszty jemu dług na tym starostwie zeznany był, żeby prius gaudeat successor starostwem, aż dług per commissionem uznany zapłaci successoribus jm. pana Mączyńskiego.

Starostwo kazimierskie że per calamitates temporum wielce jest zdezolowane, iż impares w nim już są ludzie ubodzy do dalszego płacenia hiberny, zaczym województwa nasze winną refleksyją mając, jako na wielkie w. jm. pana podstolego koronnego¹⁴²⁵ in Rempublicam merita, tak znaczne kilkunastuset ludzi na zaszczyt i zasługę ojczy-

¹⁴²² Adam Antoni Opaliński starosta walecki. ¹⁴²³ Kazimierz Jan Opaliński biskup chełmiński.

¹⁴²⁴ Hrehory Iwanowicz Hryszko hetman kozacki. ¹⁴²⁵ Aleksander Przyjemski podstoli koronny.

zny swym kosztem chował, aby do podobnyj i inszych cnych synów koronnych usługi pobudził, i ochoty, tą w. jm. panu podstolemu koronnemu rekompensując ludzkością, zlecamy ichm. panom posłom, aby in facie R.P. za jm. panem podstolim wnieśli instancją, żeby pomienione starostwo kazimierskie do przyszłego sejmu aliqua ex parte w podatkach pofolgowanie miało.

Wielką województwa nasze baczą iniuriam w dystrybucie gospód na sejmach ichm. panom posłom naszym, kiedy nullo habito respectu przez jm. pana stanowniczego J.K.M. privantur hospitibus, które ex merito et consuetudine powinny być zapisane. Uskarżają się in facie Reipublicae ichm. panowie posłowie na renitentiam jm. pana stanowniczego i ante omnia upomną się dystrybuty gospód na ichm. panów posłów województw [651v] naszych należących.

Approbationem laudorum województw naszych ichm. panowie posłowie procurabunt.

Jako publicum ius patronatus niewymownie nas tenet sollicitos, tak nie mniej do resentimentu pociąga braci naszych, clarissimae familiae ichm. panów Korabczyków, którą ponoszą w probostwie łaskim, że nie za ich prezentą, jako należało, proboszcza tamecznego instytuowano, przeto aby per legem publicam prawo pomienionym ichm. panom Korabczykom, tak względem probostwa łaskiego, jako też i inszym, które vicibus alternatis subsunt ex vi concordiarum inter domum Łascensem et archiepiscopos Gnesnenses, a osobiwie kanclerstwo gnieźnieńskie i dziekania kaliska iuri ichm. restituantur, instabunt ichm. panowie posłowie do całej R.P. i tego żadną miarą nie ustąpią.

Wiemy, że na dobrym J.K.M. jest baczeniu integritas każdego z nas, suprema haec est lex salus populi, wielka na honorze krzywda, na fortune strata perstrinxit serca nasze dobrze zasłużonego civis i żołnierza starego, gwałtowny najazd trzech tysięcy wojska brandenburskiego na wieś Dryżynę w województwie naszym, w powiecie wschowskim leżącą, non satiata i tymi oppresyjami swawola żołnierska, dwór najachali jm. pana Franciszka Tworzyńskiego, dziedzica tejże wsi kilka razy kontemptem nakarmili i muszkietami oppresserunt, strzelając do niego, pod dwór działa podtoczono, dwór prochami wysadzić usiłowali, koni kilkadziesiąt wzięli, ludzi poddanych w żołnierski zaciąg także kilkadziesiąt zabrali, drugich bito, raniono, o czym są protestacyje i obdukcye, fortissime instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M., aby z posłem¹⁴²⁶ kurfistrza jm. ekspostulować kazał, aby krzywdy i szkody temu szlachecowi rekompensowane były.

Chcąc rekompensować zasługi jm. pana Jana Karola Romanowskiego podkomorzego chełmskiego, które świadczył najjaśniejszym Królom p.n.m., tedy aby dobra Świdnik nazwane w województwie lubelskim leżące, przez niego za sumę 12 tys. kupione i z gruntu rekuperowane, ta suma 12 tys. do wypłacenia post fata moderni possessoris od nowego donatariusza subiaceat i nie pierwej ad possessionem et apprehensionem eorum bonorum nowy donatariusz ma przyść, aż ta summa 12 tys. sukcesorom jm. pana podkomorzego wypłacona i realiter oddana będzie, salvis oneribus Reipublicae et Ecclesiae, instabunt ichm. panowie posłowie do całej R.P.

¹⁴²⁶ *Johann Dietrich von Hoyerbeck rezydent brandenburski w Warszawie.*

Ponieważ też bene merita jm. pana Samuela Proskiego kawalera maltańskiego, ablegata J.K.M. nieraz do J.K.M. zalecone były, zlecamy to ichm. panom posłom, aby teraz ex pane bene merentium winne odniosły ukontentowanie.

Instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M. p.n.m., aby kondemnata na sejmie grodzieńskim zerwanym na ichm. państwu Chwaliszewskich małżonkach od mieszczan poznańskich otrzymana, ex clementia J.K.M. skasowana była.

Ponieważ R.P. nikomu nie zagroziła drogi, jako do przysługi wszelkiej in com-modum publicum, tak też i ku pomnożeniu chwały Bożej, zaczym fundacje godnej pamięci j.w. jm. pana Jana Korzbok Łąckiego kasztelana kaliskiego, civis bene meriti w województwie naszym, oo. reformatów szamotulskich, także oo. bernardynów w Górkach przy Łobżenicy, jako też i proboszcza przy cudownym obrazie Najświętszej Panny Maryi w Szamotułach i seminarium [652v] ku pomnożeniu większej chwały Bożej, aby były lege publica solidata, ichm. panowie posłowie na przyszłym sejmie instabunt.

Iż probostwo chockie od śp. jm. księdza Andrzeja Lipskiego biskupa krakowskiego mere na familią domus Lipsziana i krewnych jego fundowane, eo praetextu aby na nauki census tego probostwa studentów dochodziły, insistendo binis constitutionibus, że teraz przez dezolacją żołnierzy exactius proventus umniejszony i studia piae foundationis cesserunt, tedy aby te dobra jako terrestria bona, jako od wszelkich asygnacyjnej żołnierskich i stanowisk, i hiberny wolne były, instabunt ichm. panowie posłowie do ks. jm. kardynała¹⁴²⁷ i całej R.P.

Succurrendo indemnitati oo. jezuitów collegiorum poznańskiego i kaliskiego województw, którzy przez hibernę włożoną na ich dobra sustentationem adaequatam mieć nie mogą i przez co bona kolegiackie in ruinam poszły, wielką agramowane hiberną, zlecamy ichm. panom posłom, tak do ks. jm. kardynała za kaliskim kolegiem, jako i do j.w. jm. księdza biskupa poznańskiego za poznańskim kolegiem instancją od województw naszych wnieśli o popołgowanie in futurum kolegiackim dobrom w hibernowej kontrybucyi.

Takową instancją za konwentem wągrowieckim wniosą do ks. jm. kardynała, który konwent per singulos annos maiori premitur hiberna, aby in futurum popołgowanie otrzymał tenże konwent, upraszać będą ks. jm. ichm. panowie posłowie nasi.

Mając w respekcie usługi antenatów księdza Aleksandra Kołudzkiego, kapeli gnieźnieńskiej fundatoris Kołudziana, proboszcza, tudzież jego samego estymując qualitates [653] zlecamy ichm. panom posłom naszym, aby tak do J.K.M., jako i do ks. jm. kardynała imieniem całych województw wnieśli instancją, aby w osobliwym zostawał respekcie.

Dla lepszego przejazdu tak furmanów, jako i wszystkim ludziom, aby groble in toto naprawione były w dobrach Kalinie do Rydzyny należących, w Brudzewie, Kamieniu, w Głuchowie, Wronkach i most w Bąblinie, a in vim tego, aby poniesione koszty nadgrodzić się mogli, ichm. panowie posłowie nasi na wyżej pomienione dobra procura-bunt cła.

Zakonnice św. Franciszka konwentu gnieźnieńskiego, aby przy dawnych prawach swoich konserwowane były, instabunt ichm. panowie posłowie do J.K.M. i całej R.P.

¹⁴²⁷ *Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas.*

Licząc inter meritorum nomina województwa nasze jm. pana Macieja Bardskiego, tudzież jm. pana Kaspra Płaczkowskiego, nie zapomną ich zalecić respektowi całej R.P., aby na nich infamije ex rigore prawa otrzymane, teraz na sejmie skasowane były, committimus to ichm. panom posłom.

Tedy te wszystkie artykuły od województw naszych zlecone ichm. panom posłom, spuszczając się na ich dexteritatem et conscientias, aby consilia publica ku chwale Bożej, konserwacyjej wolności quam prudentissime dirigant, et nociva avertant. Działo się w Śrzedzie, dnia 1 miesiąca grudnia r. P. 1694.

Christian na Kiekrzu Kierski cześnik poznański, marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

10. Informacja o sejmiku w liście prymasa Michała Radziejowskiego do Rafała Leszczyńskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Radziejowice, 31 grudnia 1694 r.

Rp. APAN, *Teki Wolińskiego* 71, k. 156 – kopia z oryginału z Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, nr 4027, k. 73.

Powrócił posłaniec mój z listem od w.m.m. pana i z relacją o sejmiku śrzedzkim, któremu szczęśliwego skutku winszuję, nie tylko causa publica, ale że też w instrukcyi tamecznej jest, co należy do mojej prywatnej satysfakcyi. Gdzie luboś w.m.m. pan nie był praesens, przecież powaga i kredyt jego agit in distantis i sprawiła wszystko do pomysłu publicznego et privatim mojego, co we mnie nowe ku w.m.m. panu wzbudza obliigi. [...]

63. Sejmik relacyjny w Środzie, 26 maja 1695 r.

1. *Uniwiersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego do Środy na dzień 26 maja 1695 r. – Warszawa, 28 kwietnia 1695 r.*

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Wschowa 185, k. 145 – oryginał; w grodzie wschowskim oblatował Nob. Jan Sowiński w dniu 11 maja 1695 r. [feria 4 post Dominicam Rogationum proxima a. D. 1695].
Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 149, k. 85 – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Nakło 128, k. 33 – oryginał.

Druk w: *Akta sejmikowe woj. krakowskiego*, t. 5, s. 158-159 – bez intytulacji, formuł wstępnych i końcowych.

Jan III z Bożej łaski Król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, osobliwie wielbnemu w Bogu, w., ur. senatorom, dygnitarzom, urzędnikom i całemu rycerstwu województwa poznańskiego i kaliskiego, uprzejmie i wiernie nam miłym, łaskę naszą królewską. Wielebny w Bogu, w., ur., uprzejmie i wiernie nam mili.

Nie potrafimy o niedoszłym świeżo sejmie dać relacyjej, nie tylko że podobna w R.P. jeszcze nigdy nie była widziana twarz, ale też że ojcowska nasza ku ojczyźnie i wszystkim miłość, te tylko słowa rodzić zwykła, które mniejszyć, nie szerzyć, żale topić, nie wynurzać urazy, krótko zamykając, aspera in vias planas dirigere mogą. Niech zatym sam Pan Bóg we wszystkie serca wleje tę prawdę, za którą by oświecona R.P. mogła się obaczyć, jako ab instituto zacnych przodków odstępując, w prerogatywach równości, wolności i najgłówniejszych praw swoich inszą cale została, aniżeli wzięła a maioribus. Co w tym jest, jeżeli wynoszący się z równości ambitus, czyli taedium antiquarum, cupido novandarum rerum, czyli też interesowany cudzym tchnieniem impet popycha miłą matkę ojczyznę w głąb coraz większej niemożności, nie tylko na wojnę turecką, ale i na lada zamieszanie, broń Boże, od sąsiadów, nie chcemy się nad tym bawić ciekawością, zostawując każdego rozsądkowi wolną okoliczności uwagę. Jedną tylko rzecz przed się bierzemy, że kiedy sejmy nie tylko od rwania, ale i od powszechnego wymuszonego milczenia ginąć mogą, co za sposób in posterum pewności onych, i oraz ratowania od ciężkich i widomych niebezpieczeństw ojczyznę. Baczemy się wprawdzie, że są w ręku naszych te dwa śródki, sejm albo pospolite ruszenie, ale jeżeli sejm, to jako się namieniło, ten sam potrzebuje bezpieczeństwa skończenia, jeżeli pospolite ruszenie, to obawiamy się, żeby nowych do ukontentowania, a zatym i do wyprowadzenia w pole żołnierza trudności nie uczyniło, albo żeby nad domowym zabawiwszy się porządkiem, externa nie przejrzało pericula, które tym większe i jawniejsze imminet, im wynieślejszemi teraz Porta Otomańska za obraniem nowego cesarza¹⁴²⁸

¹⁴²⁸ *Mustafa II sultan turecki.*

i za świeżą Rzeczypospolitą Wenecką na morzu przegraną¹⁴²⁹, i za straceniem insuły Sakiż¹⁴³⁰ nazwanej, nadęta sukcesami, zechce dalsze popierać progresy. A tu R.P. sine consilio w domu, sine praesidio po nabytych fortecach, sine nervo belli in ipso aestu niebezpieczeństw, sine stipendiis na żołnierza przez lat kilka porzucona, ostatnią prawie grozi zgubą i ruiną za lada odwagą nieprzyjacielską, której już, żal się Boże, jawna i świeża próba na samej stolicy ruskiej, Lwowie.

W takich zatym głównych i prawie niebywałych nigdy niebezpieczeństwach, od samego prawdziwego i żarliwego pro bono publico cnych synów tej ojczyzny życząc determinować się zdania, po wszystkich województwach i ziemiach sejmiki, jako i uprzejmościom i wiernościom waszym na miejscu zwyczajnym we Śrzedzie, na dzień 26 miesiąca maja w roku terazniejszym naznaczamy, pewni będąc, do czego przez wiarę ojczyźnie winną obligujemy, że uprzejmości i wierności wasze jak najskuteczniejszego przyłożywszy starania, gruntowne i niezawodzące wynajdziecie sposoby, żeby abo in Spiritu forti amoris filialis należyty przedsięwziąć vigor do zaszczytu i obrony ojczyzny i staropolskich swobód, abo żołnierza uczynić jak najprędzej sposobnego i gotowego do dalszych wojennych ekspedycyjej nam, którzy po Bogu nie mamy nic miłszego nad chwałę i obronę cnych narodów, wszystko się to podobać będzie, cokolwiek najlepszego i najdoskonalszego osądzi synowskich serc ku ojczyźnie żarliwość i miłość.

Którą po tysiąckroć zaleciwszy, pomyślnego w radach powodzenia, przy dobrym od Pana Boga życzymy zdrowiu. Który to uniwersał ręką własną podpisawszy i pieczęcią koronną stwierdziwszy, dla należytej wszystkim wiadomości po grodach, parafiach i miejscach zwyczajnych publikować zlecamy. Dan w Warszawie, dnia 28 miesiąca kwietnia r. P. 1695, panowania naszego 21.

Jan Król

Locus sigilli

Stanisław Szczuka referendarz i regent koronny m.p.

2. *Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 26 maja 1695 r.*

Rp. 1 *AP Poznań, Gr. Kalisz 305, k. 541-541v, 550 – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Sebastian Rylski w imieniu marszałka w dniu 3 czerwca 1695 r. [feria 5 in octava festi Sacratissimi Corporis Christi a. D. 1695].*

Inne rękopisy: Rp. 2 AP Poznań, Gr. Gniezno 149, k. 88-89 – ekstrakt z grodu poznańskiego; Rp. 3 AP Poznań, Gr. Nakło 128, k. 44-45v – oryginał.

¹⁴²⁹ Chodzi o dwie bitwy morskie pod Karaburun, w dniach 9 i 19 lutego 1695 r. – pierwsza przegrana przez flotę wenecką, druga nierozstrzygnięta. ¹⁴³⁰ Wyspa Chios.

My rady duchowne i świeckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystko rycerstwo poznańskie-go i kaliskiego województw, na sejmik, po sejmie świeżo niedoszłym, za uniwersalami J.K.M. na dzień 26 miesiąca maja naznaczony, zgromadzeni.

Lubo tak się zda być na ruinę naszą zawzięta vis fatorum, że już prawie extremo in praeceptis trudimur ictu, kiedy obrady sejmowe nie tylko swego nie odebrały skutku, ale scandalosissimo ad posterum exemplo i zacząć się nie mogły. Non desperandum jednak, kiedy J.K.M. p.n.m. upadającej ojczyźnie łaskawą podaje rękę, wyprowadza nas ex ruinis labentis patriae, kiedy nam sejmik dobrotliwie złożyć raczył. Na którym cokolwiek należało na zaszczyt dostojęstwa J.K.M. p.n.m. i reintegracją bezpieczeństwa sejmowe, tudzież konserwacją swobód i wolności naszych postanowiwszy, poselstwo do J.K.M. p.n.m. przez ichm. panów posłów wyprawiamy. Więc wygadając piissimis intentionibus J.K.M. p.n.m. i dosyć czyniąc ipsi iustitiae krwawie zasłużonego cnego rycerstwa, podatki na blisko przeszłym przedsejmowym sejmiku uchwalone praesenti laudo confirmamus i aby one wszystkie według naznaczonego w tamtymże laudum czasu wydane były, constituimus.

A lubośmy in laudo przeszłego przedsejmowego sejmiku zgodzieli się na to byli, aby sądki mielcarskie i świętojanki kaczmarskie do indukty szelężnego należały, teraz jednak za zgodą nas wszystkich uwalniamy je od tego podatku.

Miasto Poznań, aby podatek szelężnego i czopowego, dziesiąty grosz, jako insze miasta wnoszą, według taksy beczek contribuat nec ullis allaboret diffugiis, laudo praesenti postanowiamy, które od ostatniego rachunku z komisją wnieść powinno.

Czopowe i szelężne z miast i miasteczek według ordynacyjej Komiszyjej Poznańskiej jm. pan regent poznański, pisarz tamtej komiszyjej¹⁴³¹ [541] aby odbierał i od sta zł po złotemu brał, inkludując juramenta. Kwity i salarium pana instygatora i woźnego, który to pan instygator szlachcic być powinien, a zł 80 na rok ma mu stąd cedere, a woźnemu zł 20 zgodnie postanawiamy.

W jakim walorze monetę z podatku czopowego i szelężnego z miast i miasteczek odbierać będzie jm. pan regent, w takiejże ichm. panom deputatom dawać ją powinni. Toż się ma rozumieć o ichm. panach poborcach.

A ponieważ komisarz nasz na drugą ratę do komiszyjej skarbowej naznaczony, jm. pan Adam Rogaliński, fatis cessit, tedy implendo numerum ichm. panów komisarzów prosiemy rodzzonego jego, jm. pana Aleksandra Rogalińskiego na miejsce jego.

Poczta kaliska aby jako najlepiej konserwowana była, zł 400 na ten tylko rok do rąk pana pocztmagistra z czopowego tamecznego miasta podatku, aby wydane były, naznaczamy, za co od listów szlacheckich brać nic nie powinien. A na insze lata a 1 iulii w roku przyszłym aby niczego nie potrzebował i z kaliskiej poczty na poznańską od szlachty przesłane listy aby darmo wydawane były, constituimus.

Jeżeli przy komisjach skarbowych województw naszych ktokolwiek z ichm. panów urzędników in lege wspomnionych chciałby adesse i równą mieć activitatem z ichm. panami komisarzami, tedy eadem rotha, którą ichm. panowie komisarze na przeszłym sejmiku od nas naznaczeni przysięgli i tenże jm. przysięgał. Toż się ma rozumieć o tych

¹⁴³¹ Stanisław Przedzyski regent grodzki poznański.

ichm., którzy będąc komisarzami lat przeszłych i do terażniejszej komisji są uproszeni.

Miastu Śrzemowi na naprawę grobel, dróg przy mieście i śluz zbudowanie, aby nad ten, który jest uchwalony i do skarbu należy, podatek szelężny i drugi takowy szelężny podatek wybierać wolno było, przez rok pozwalamy. Takież ma beneficium currere miasteczku Obornikom.

A ponieważ obicitur miastu Poznaniowi i inszym miastom officio jm. pana wojewody fałszywy za prawdziwy supposuerunt wiertel, tedy upraszamy jm. pana wojewody poznańskiego¹⁴³², aby officio suo committat nową, według dawnego i prawdziwego postanowić [550] miarę wiertela, ażeby wymierzona wiertelą była. Która przykowana do ratusza być powinna i do niej każdemu wolny aditus.

Więc że po miastach i miasteczkach zadają falsitatem wagom, terażniejszym laudum naznaczamy, aby burmistrz miast tak J.K.M., jako i inszych dziedzicznych przed jm. panem podwojewodzim circa taxam samotrzeć przysięgali, jako te kamienie i funty są prawdziwe i nie sfalszowane, według tej, która ab antiquo postanowiona waga, jako to w województwie poznańskim poznańska, a w kaliskim kaliska być powinna.

Ratione luźnych ludzi w miastach i miasteczkach będących formam iuramenti komisja wydać powinna burmistrzom miast i miasteczek.

Jm. panu cześnikowi wschowskiemu¹⁴³³, aby dług winny jaki się już reali pokazał z blisko przeszłej Komisji Poznańskiej, Komisja Poznańska z jako najpierwszych i najgłówniejszych pieniędzy zapłaciła, zlecamy ichm. panom komisarzom.

Asygnacje oschle u tych ichm. panów poborców, którzy już województwom nic nie winni, aby były wypłacone, zlecamy ichm. panom komisarzom. Te zaś po rachunku ichm. panom poborcom na resztę wydane, aby wypłacone były, iniungimus ichm. panom poborcom dawniejszym.

Ponieważ na przeszłym sejmiku ichm. panom poborcom za konsensem całego koła darowane są w przeszłym laudum sepcyfikowane pewne sumy, tedy jm. panu [Pawłowi] Morawskiemu, poborcy na ten czas będącemu, ponieważ był absens, naówczas niniejszym laudum naszym 2 tys. z reszty od jm. przychodzącej opuszczamy. Residuum jednak sumy in paratis wnieść obliguje się. Na którą sumę ichm. panowie komisarze asygnacje wydać powinni.

Którą to uchwałę na sejmiku terażniejszym zgodnie umówioną i postanowioną jm. panu marszałkowi koła naszego podpisać ręką własną i do grodów podać zleciliśmy. Działo się w Śrzedzie, dnia 26 miesiąca maja r. P. 1695.

Franciszek Skaławski marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

¹⁴³² Wojciech Konstanty Breza wojewoda poznański. ¹⁴³³ Stanisław Modlibowski cześnik wschowski.

3. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw
poznańskiego i kaliskiego – Środa, 26 maja 1695 r.

Rp. 1 AP Poznań, Gr. Kalisz 305, k. 569-570 – oryginał; w grodzie kaliskim oblatował Nob. Sebastian Rylski w imieniu marszałka w dniu 20 czerwca 1695 r. [feria 2 post festum Sanctorum Viti et Modesti Martyrum proxima a. D. 1695].

Inne rękopisy: **Rp. 2** AP Poznań, Gr. Gniezno 149, k. 89-89a – oryginał; **Rp. 3** AP Poznań, Gr. Nakło 128, k. 42-43 – oryginał.

Instrukcja poznańskiego i kaliskiego województw, za uniwersalami J.K.M. p.n.m. do Śrrody na sejmik dnia 26 miesiąca maja zgromadzonych, dana ichm. panom posłom do J.K.M. p.n.m. panu Michałowi Raczyńskiemu i jm. panu Franciszkowi Skaławskiemu, koła rycerskiego sejmiku średzkiego marszałkowi.

Jużby nam bez nadziei powstania in hoc concusso Regni statu zostawać przyszło, gdybyśmy na przezornej J.K.M. p.n.m. opatrności, która wszystkie w sobie complectitur felicitates, nie mieli być ugruntowani. Jużby ta R.P. veluti sine remige puppis być musiała, gdyby nam triumfalna J.K.M. ręka, przy której repullulant laurea tot nascuntur triumphy, nie czyniła otuchy i nie ujrzała afflictis melius confidere rebus. Któż tego nie przyzna, jako J.K.M. p.n.m. koło konserwacyjej dobra pospolitego curas animo vigas gerit, jako nieoszacowanemu zdrowiu i na zaszczycie ojczyzny spracowanemu nie przepuszcza, continuit immolando je laboribus, aby jako przez to saluti populorum prospiciatur. Niewdzięcznymi być pokazalibyśmy się et si quid maius hoc monstro in orbe datur, gdybyśmy przy dostojęństwie Majestatu J.K.M. p.n.m., przy wolnościach i swobodach naszych vitam et sanguinem nie łożyli byli, jako to są indissolubili vinculo compactata Maiestas et libertas tak in aequilibrio kładąc, uprosiliśmy ichm. panów posłów, aby podziękowawszy Majestatowi J.K.M. p.n.m., nieustające około dobra pospolitego pieczętowania, to deferant, że województwa nasze, odebrawszy pierwszą ex fama publica informacją, a potem obszerną od ichm. panów posłów naszych, najdoskonalszą zaś z uniwersału J.K.M. na sejmik terażniejszy wydanego, certitudinem jako licentiose maligni privatorum sejmowi przeszłemu nie tylko zacząć się nie dała, ac wolności sacrarium officinam legum izbę poselską tumultuarie oppressit, wszelkie przed się biorą media, aby tę, która już prawie in limina [569v] fati na tę ojczyznę zwalają się ab extra et ab intra uspokoiwszy pericula, ad pristinum huius molitae Republicae statum majestatu najwyższą powagą senatu praeeminentia libertatis mogła się wrócić dulcedo.

Więc że adaequatus być nie może remedium, jako przecie congregatis in unum R.P. statibus jednostajnymi a, daj Boże, zgodnymi radami succurrere communi mało. Upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m., aby pokazując to, że dobrocią ojcowskiego serca swego wszystkie pericula tej ojczyzny imminetia i samę superat vim fatorum, sejm jako najprędzej w Warszawie złożyć raczył. Azali lassata tandem malis nostris fortuna dawną R.P. przywróci formam, priscamque resument caniciem leges, ponieważ bez sejmu żadne podatki dobrze zasłużonemu rycerstwu uchwalone być nie mogą, krom przeszłych na sejmie ostatnim deklarowanych, które w województwach naszych w tych dniach wypłacamy. Więc żeby nefandum złożonego ani zaczę-

tego sejmku non repetatur exemplum, upraszać będą ichm. panowie posłowie J.K.M. p.n.m. ut propter maiorem securitatem sejmowania congregare całą R.P. blisko Warszawy pospolitym ruszeniem przez uniwersały swoje J.K.M. p.n.m. raczył, aby ichm. panowie posłowie przyszedli z województw na sejm z sejmików posłani, tym prędszą i sposobniejszą in omni casu przez województwa mogli z pryncypałami swymi mieć korespondencyją. O uniwersały także na sejmiki przedsejmowe upraszać razem będą ichm. panowie posłowie i przy tym doniosą J.K.M. p.n.m., iż województwa nasze primam intendunt curam, aby dobrze zasłużone rycerstwo stipendiis suis gaudeat. I lubo to zagęszczone rozerwania sejmów i sejmików do uchwały i wydawania podatków wielką są przeszkodą, wszelkie jednak arripimus media do ukontentowania rycerstwa w służbie R.P. zostającego.

Obligujemy się przy tym wszyscy razem i każdy z osobna, fide honore et conscientia nostra, że przy dostojenstwie J.K.M., przy prawach ojczystych [570] i swobodach naszych powinna gotowość i wrodzoną żarliwość naszą świadczyć powinni będziemy. Insze zaś prywatne desideria województw naszych, które oretenus zlecieliśmy ichm. panom posłom osobliwemu respektowi J.K.M., przy prawie recommendabunt. Co fidei et dexteritati ichm. committimus. Działo się w Śrzedzie, r. P. 1695, dnia 26 miesiąca maja.

Franciszek Skaławski marszałek koła rycerskiego sejmiku śrzedzkiego m.p.

Locus sigilli

4. Informacja o sejmiku w liście Wojciecha Konstantego Brezy wojewody poznańskiego do Jana III – Poznań, 30 maja 1695 r.

Rp. NGAB, *Fond 695, 200, k. 110-110v* – oryginał.

Należy to do powinności mojej senatorskiej nie tylko agere w województwie moim uti sit bene Reipublicae, ale też co w województwie moim actum est na sejmiku śrzedzkim fideliter deferre W.K.M. winien jestem. Czynię tedy obowiązкови mojemu dosyć, gdy jm. wojewodzie ziem ruskich¹⁴³⁴ gemine i niemal wszystkie okoliczności sejmikowania naszego dość obszernie opisałem, czego W.K.M. p.m.m., nie wątpię, uczyni relationem. To tylko w liście W.K.M. namieniam, że ten nostrum cursum deorum znać, że jeszcze sunt, kiedy nadspodziewanie zawziętość ludzka in suis rationibus succumbunt, bo znać nieprawdziwych, bo sejmik szczęśliwie stanął cum summa expressione zeli ku W.K.M. i też ojczystej wolności. Co ex legatione tutecznych województw patebit W.K.M., że plures u nas amor Najjaśniejszej Osoby W.K.M. tenet, aniżeli partis adversae zawziętość contra iustitiam valet. Dałby mi to Pan Bóg in declivio życia mego tego doczekać, aby exemplo województw wielkopolskich wszystkie Korony Polskiej województwa in hanc partem poszły tanto zelo, jaka nas żyć i umierać przy dostojenstwie

¹⁴³⁴ Marek Matczyński wojewoda ruski.

W.K.M. pokazała się. Rekoligowałaby się zawziętość litewska, obaczywszy województw koronnych zelum et amorem erga principem, skąd poszłaby prędej in adorationem W.K.M. etiam sine [110v] mediatore, unitas bowiem województw koronnych stanęła nad wszystkich mediatorów mediatorkę najskuteczniejszą, i byłaby magno stimulo zawziętości litewskiej, żeby errorem et peccatum uznali i W.K.M. absolucją et veniam prosili. Rozumiem, że te województwa, które zapatrując się na sejmik nasz limitowany, sejmiki swoje wnijdą w tę drogę żarliwości do W.K.M. i wolności, którą tuteczne województwa już im torować zaczęły i daj Boże, żeby tak wszystkie koronne województwa tym gościńcem poszły.

5. *Rejestr szlachty na popisie powiatu gnieźnieńskiego i manifestacja w sprawie niestawiennictwa kasztelana gnieźnieńskiego¹⁴³⁵ na popis pospolitego ruszenia pod Gnieznem – Gniezno, 26 września 1695 r.*

Rp. AP Poznań, Gr. Gniezno 149, k. 133-133v – oblata; w grodzie gnieźnieńskim wniesiono w dniu 26 września 1695 r. [feria 2 post festum Sancti Mathaei Apostoli proxima a. D. 1695].

Ad officium et acta praesentis castrensis Gnesnensis personaliter venientes Gen. infra-scripti districtus Gnesnensis incolae, referendo se ad priores manifestationes in anno proxime praeterito coram actis praesentis factas, nunc vero denuo die hodierna coram actis iisdem fecerunt faciuntque solennes manifestationes in eo quia ipsi satisfaciendo legi et laudo Sredense comparuerunt praesentes more militari in loco propriis districtus in eodem laudo assignate paratique fuerunt nomina et cognomina sua coram Ill. et Mag. castellano Gnesnensi in regestrum connotare, verum quoniam nec ipse Mag. castellanus per se, nec per suum substitutum comparuit, nec literas ullas ad praesente nobilitate transmissit. Ideo hanc de diligentia sui, praecavendo cuius indemnitati, faciunt manifestationem atque Gen. Joannem Szygowski prout in consessu suo in anno proxime praeterito pro rothmagistro constituetur iterum ad praesens pro hoc actu apparebat sub cuius regimine pro omnibus necessitatibus bellicis tam S.R.M. quam palatinatum quovis tempore omnem paratitudinem suam offerunt nomina et cognomina sua connotaverunt, eandemque connotationem ad acta praesentia porrexerunt, cuius quidem id est tenor.

[1] Bartłomiej Ponikiewski, [2] Łukasz de Krzywosądzka Krzywosądzki, [3] Aleksander z Ponina Poniński, [4] Stanisław Kłobukowski, [5] Andrzej Płaczkowski, [6] Andrzej Psarski, [7] Łukasz Płaczkowski, [8] Chryzostom Koczorowski, [9] Wojciech Płaczkowski poczet popisował, [10] Stanisław Bieganowski, [133v] [11] Józef Prądyński, [12] Zygmunt Krzywosądzki, [13] Stanisław Chorodeński m.p., [14] Adam Modlibowski, [15] Jan Strzeszewski, [16] Remigian Barski, [17] Stanisław Barski, [18] Kazimierz Jaworski, [19] Mikołaj Deręgowski, [20] Krzysztof Marszewski, [21] Mikołaj Nie-

¹⁴³⁵ Melchior Gurowski kasztelan gnieźnieński.

mieczkowski, [22] Kazimierz Kęsicki, [23] Antoni Malczewski, [24] Jan Lubowiecki, [25] Kazimierz Cywiński, [26] Zygmunt Cywiński, [27] Piotr Wichrowski, [28] Michał Luboracki, [29] Jan Luboracki, [30] Piotr Wichrowski, [31] Łukasz Wichrowski, [32] Aleksander Wichrowski, [33] Stefan Raczeński, [34] Antoni Luboracki, [35] Andrzej Luboński, [36] Łukasz Bogusławski, [37] Franciszek Brudzewski, [38] Wojciech Luboński, [39] Franciszek Drachowski, [40] Tomasz Rzochoowski, [41] Piotr Chociszewski, [42] Jan Duszowski, [43] Jan Gąsiorzewski, [44] Kazimierz Chociszewski sędzia bydgoski, [45] Michał Ponikiewski, [46] Maciej Podczaski, [47] Baltazar Łada, [48] poczet jejm pani Rzepeckiej.

64. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1695 r.

Sejmik zerwany.

Zob. Deputaci Trybunału Koronnego 1578-1794. Spisy, cz. 3: 1661-1700, opr. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 245-246.

1. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Władysława Przyjemskiego kasztelana kaliskiego do d'Arnauda sekretarza królowej Marii Kazimiery – Środa, 12 września 1695 r.

Rp. NGAB, Fond 695, 234, k. 44v – oryginał.

A Sroda, 12 septembre 1695

[...] Je vous escriis diey on la dietine se uint de rompre on l'imputera mais cela est fau-
ez au contraire on a crainscrit que la noblesse n ellisse des nos amis car tout le monde
crie contre cet anuahissemens de bien dautruy. [...]

Przyjemski

2. Informacja o sejmiku oraz wynikach elekcji na pisarstwo ziemskie poznańskie
w liście Adama Żychlińskiego do Jana III – Poznań, 4 listopada 1695 r.

Rp. NGAB, Fond 695, 142, k. 147 – oryginał.

Najjaśniejszy, miłościwy Królu, panie a panie mój miłościwy.

Kożdy to felicitati et auspiciis W.K.M. przypisać powinien, że corda civium ku panu tak dobrze są akomodowane, aby akcjami swemi sub auspiciato capite W.K.M. non difformia repraesentent membra. Jawne tego dowody wierności i życzliwości ku panu województw wielkopolskich, gdy nie tylko na sejmikach swoje obrady disponunt pro bono ojczyzny i na zaszczyt zdrowia pańskiego swoje litando zdrowie, ale też ad iustitiam, która regna firmare zwykła, ultro concurrunt, gdy za uniwersałem jm. pana wojewody poznańskiego przy elekcyej złożonej die 4 novembris, zgodnie obrani kandydatami na pisarstwo ziemskie jm. Mikołaj Bardski, jm. pan Stanisław Rogaliński, jm. pan Stanisław Przedzyński i ja, natenczas dyrektor koła. Co donoszę W.K.M., do nóg jego pańskich upadając, suplikuję, aby mnie tym urzędem W.K.M. condecorare raczył, który i z domkiem moim na całe życie służyć W.K.M. obligowany będę, zostając W.K.M., pana i dobrodzieja mego miłościwego wierny poddany i najniższy sługa.

Adam Żychliński

W Poznaniu, die 4 novembris 1695.

Aneksy

1. List Macieja Radomickiego kasztelana kaliskiego do Feliksa Aleksandra Lipskiego kasztelana sieradzkiego z informacją o zerwaniu sejmiku deputackiego w Środzie w dniu 15 września 1698 r. – Żerków, 5 października 1698 r.

Rp. CDIAUK, Fond. 49, opis 2, 2333, k. 2-2v – oryginał.

J.w. m. panie kasztelanie sieradzki, m.w.m. panie i bracie.

Lubo ubliżona województwom naszym szczęśliwość przez ludzką zawziętość, aby w prześwietnym Areopagu polskim mogły być swoich deputatów, przecież rekompensują w tym publicam felicitatem insze województwa, kiedy concordi voto na utrzymanie żrenicy wolności polskiej zgodnie i samego w.m.m. pana prześwietnego subsellium postanowiły moderatorem afekta braterskie. Przy tej tedy obligacyjej, którą tot beneficiis w.m.m. pana obstrictus winieniem w.m.m. panu [2v] cultum venerabundi deferendo obsequii w dawną w.m.m. pana łaskę moję uniżoność rekomenduję. I lubo niezasłużony, śmiem sprawkę brata mego i jm. pana Włostowskiego rekomendować w.m.m. panu, który finalissime życzy sobie uspokojenia z ojcami franciszkanami ratione granic przy tych, które ma dowodach. Że zaś oni chcą dłużej alere litem, nisko proszę w.m.m. pana, [1] abyś pro iustitia patrocinari mu raczeł. A ja łaskę i dobroczynność w.m.m. pana, że dożywotnie zasłużę, obliguję się, zostając w.m.m. pana uprzejmie życzliwy brat i uniżony sługa.

Maciej Radomicki ka[sztelan] kal[iski]

W Żerkowie, 5 octobris 1698.

2. *List Macieja Radomickiego kasztelana kaliskiego do Feliksa Aleksandra Lipskiego wojewody kaliskiego z informacją o zerwaniu sejmiku relacyjnego w Środzie w dniu 15 września 1699 r. i zamieszczeniu po nominacji Lipskiego na województwo kaliskie – Żerków, 31 września 1698 r.*

Rp. CDIAUK, *Fond. 49, opis 2, 2333, k. 4-4v, 3-3v – oryginał.*

J.w. m. panie wojewodo kaliski, m.w.m. panie i bracie.

Tak się chcę do wszelkiej w.m.m. pana sposobić usługi, aby dopędzić mogłem mojej powinności ma przeszłym sejmiku feci quae potui, że zaś sine ratione zawziętość ludzka temu obviare widzę trudno, nieszczęśliwa origo mali, bodaj się była „nec superat Masinissa Syphacem, et cecidit tellis Hasdrubal ipse suis”¹⁴³⁶. Niepodobna, aby list capere to mógł quae rationes się dawały, że jesteś w.m.m. pan immobiliter naszym województwom, dała się i ta, że posłowie [4v] wasi akceptowali w.m.m. pana in facie R.P. wojewodą, disceptatio quorsum i vexe. Na co nawet jednemu wstawszy do ucha powiedziałem: „Pamiętasz żeś pił w Warszawie Vivat nasz wojewoda kaliski”. Darmo narratur fabula surdis, musi być i jest suffinta skąd inąd, że tandem hic furor i na mnie się zakończył, ależ ja prędko spodziewam się talionem. Kiedy byś był w.m.m. pan zjechał na sejmik [3] terazniejszy, iam parata fuissent omnia. Pożał się Boże, że nasz sejmik pessimo zerwany exemplo. Który iniquissime kleić chcą, ja zaś modum nie widzę, przy mnie w Śrzedzie opisowano go w.m.m. panu, ja ab importuna narratione abstineo, tylko osobiwej w.m.m. pana zalecam się łasce i uniżoność moję do wszelkiej obowiązując usługi, jako w.m.m. pana uprzejmie życzliwy brat i sługa uniżony.

Maciej Radomicki ka[sztelan] kal[iski]

W Żerkowie, 31 septembris 1699.

3. *List Macieja Radomickiego kasztelana kaliskiego do Feliksa Aleksandra Lipskiego wojewody kaliskiego z informacją o sytuacji przed sejmikami deputackim i powtórny relacyjnym w Środzie w dniach 13 i 15 września 1700 r. – Żerków, 4 sierpnia 1700 r.*

Rp. CDIAUK, *Fond. 49, opis 2, 2333, k. 6-6v, 5-5v – oryginał.*

J.w. m. panie wojewodo kaliski, m.w.m. kochany bracie.

Osobiwie to w.m.m. pana sprawuje łaska, że imperfectionis meae do usługi w.m.m. pana tak dobrotliwie acceptantur, któremu tak się życzę sobie sposobić, aby mensuram obse-

¹⁴³⁶ Owidiusz, *Fastorum libri sex*.

quii w.m.m. pana adimplere mogłem. Winszuję zgody z sukcesorami jm. pana [Krzysztofa] Grzymułtowskiego [wojewody poznańskiego], o której mi czynił relacją jm. pan [Władysław] Czarnkowski. Ja dziękuję za wszelkie inklinacje ku domkowi memu w.m.m. panu, ale impossibilitatem peragendi negotii praevideo usque ad huc, satius to ad pacatiora odłożyć tempora. Domek mój kontent za afekta i łaski w.m.m. pana, dość obszernie którego [6v] mówiliśmy z jm. panem podwojewodzim¹⁴³⁷, m.m. panem, ale visum to suspendere do dalszej w.m.m. pana łaski i woli, wszakże suppetent okazyje jeszcze, a da Bóg favorabiliores, beleś et in posterum beł łaskaw, o czym nie wątpię, że garnących się nie odrzucisz sług. Ja na sądach nie będę, umyślnie licitationem hono-ru mego ubiegając, czekając tenerriorem aestimatorem mei. Na sejmiku życzę w.m.m. panu być tak deputackim, jako i drugim, następującym. Już ci nie mamy, tylko unum repugnationem. Tuszę, że sequitur tandem meliorem sensum. [5] Jm. pan podwojewodzi m. pan tuszę że disertius o tym pisze, ja tylko za wszelkie łaski dziękuję w.m.m. panu, haecque professione. Kończę żem w.m.m. pana uprzejmie życzliwy i uniżony sługa.

Maciej Radomicki ka[sztelan] kal[iski]

Proszę uniżenie w.m.m. pana o tę łaskę, abyś zawołał na sługę swego, którego concomitari do Śródzy sobie życzę, a proszę o wczesną przestrożę, bo i sam, i z dobrimi zniosę się przyjaciołami, aby wotować [5v] pro posse w.m.m. panu. Jeżeli możesz w.m.m. pan i zwierzyną¹⁴³⁸ się przysłużyć będę starał, a na to czasu trzeba, zaczym wcześniej cogne-re domine quia audit servus tuus.

! 4. *Diariusz sejmiku przedsejmowego w Środzie, 18-29 kwietnia 1701 r.*

Rp. LNNBU, *Fond. 5, opis 1, rkp. 448, k. 185-193 – kopia.*

Die 18 aprilis sejmik in hoc solito w Śrzedzie zaczęty, jm. pan wojewoda poznański¹⁴³⁹ zagał i deputatów de consensu koła naznaczył ad invitandum jm. pana posła J.K.M. do koła. Który solito solennitatibus przyjęty facundissimo sermone od jm. pana wojewody poznańskiego. Post hoc przeczytana instrukcja J.K.M., po której miał jm. pan poseł, zagrzewając województwa ad continuationem belli Svetici. His expeditis, ciż ichm. panowie deputaci odprowadzili go do gospody. Vota się zaraz zaczęły [186] ichm. panów senatorów primi ordinis, jm. pan wojewoda poznański wywodził multa incommoda przez wojnę szwedzką i onej był contrarius, ichm. panowie kasztelanowie poznański¹⁴⁴⁰, kaliski¹⁴⁴¹, gnieźnieński¹⁴⁴², deliberationem jej wzięli ad ulteriolem trac-

¹⁴³⁷ Zapewne Adam Radoński podwojewodzi kaliski. ¹⁴³⁸ Zapewne chodzi o sprowadzenie na sejmik drobnej szlachty (tu nazwanej „zwierzyną”) dla wywarcia presji siłowej na oponentach przeciwko nominacji Lipskiego na województwo kaliskie wbrew woli szlachty wielkopolskiej. ¹⁴³⁹ Stanisław Leszczyński wojewoda poznański. ¹⁴⁴⁰ Melchior Gurowski kasztelan poznański. ¹⁴⁴¹ Maciej Radomicki kasztelan kaliski. ¹⁴⁴² Hieronim Poniński kasztelan gnieźnieński.

tum sejmiku. Po których wotach solita praxi na cmentarz poszliśmy, dopiero jm. pan kasztelan międzyrzecki¹⁴⁴³ zagaił sejmik i podał pro directione jm. pana Słoneckiego, impeditiv go jm. pan [Jan] Suchorzewski w głosie swym, ex ratione suponderat podać na tę dyrekcją i tenże podał jm. pana podsędką poznańskiego¹⁴⁴⁴, ten humanitate usus zabrawszy głos, podziękował jm. panu Suchorzewskiemu, poczęstował jm. pana starostę borzechowskiego¹⁴⁴⁵ i krzyknęło całe koło upraszając i ten szczęśliwie nemine contradicente stanął. Chciał coś moliri jm. pan międzyrzecki, że nie jego podany candidatus stanął, tylko ab equestri ordine podany, zarzucił mu kondemnatę jm. pan Mieszkowski i sopirit litem. Tamże zaraz eo instanti zaczęły się vota ichm. panów senatorów secundi ordinis. Obszernie dość mówił jm. pan międzyrzecki, wywodząc multa pericula wojny szwedzkiej, manifestując się przeciwko niej, zagrzewając equestrem ordinem, aby się znali in periculis jej i na swoich czuli się siłach, ichm. panowie kasztelanowie przemęcki¹⁴⁴⁶, nakielski¹⁴⁴⁷, ulteriori deliberatione vota swoje konkludowali, tego dnia soluta sessio.

Die 19 eiusdem reasumowana, vota ichm. panów urzędników koronnych i ziemskich zaczęły się, tandem inita quaestio in praecedentia ichm. panów starostów wałeckiego¹⁴⁴⁸ i wschowskiego¹⁴⁴⁹, naznaczeni consiliarii z koła na lustrowanie realium documentorum ich, a pro interim expediebatur cursus votorum urzędów, wszyscy recusarunt wojny [187] szwedzkiej, sam jm. pan sędzia wschowski placitum jej pokazał. In his votis fulmina wielkie na przechodzące wojska saskie, prośnienie internae województw securitatis, cum deliberatione et declaratione, jeżeliby jej województwa nie obmyśleli, że insistero konstytucyje ostatniego sejmu na znoszenie wojsk cudzoziemskich nobilitas pójść musi do konfederacyjej. Jm. panu kasztelanowi gnieźnieńskiemu z starostw babimojskiego i kopanickiego dano znać, że w tych starostwach stanęło saskich ludzi półtora tysiąca, w wieleńskiej majątności i czarnkowszczyźnie dziedzicznych dobrach similiter, w których dobrach wiele podwód nabrali, owsa, legumin i pieńędzy. Exarsit na to jm. pan kasztelan gnieźnieński, donosząc to sermone zelozissimo, braci fremitus był wielki w kole, et interim soluta sessio.

Die 20. Nastąpiły vota szlacheckie, tam się dopiero pokazał zelus boni publici i złamanych iurium cardinalium sine consensu Reipublicae zaczętej wojny szwedzkiej, zawarcia foederis z carem moskiewskim¹⁴⁵⁰, z kurfirstem brandenburskim¹⁴⁵¹ i koronacyjej jego, zamieszania W.Ks.L., non indigenae nec terrigenae oddanie koniuszostwa W.Ks.L.¹⁴⁵², wprowadzenie wojska saskiego, nie znalazł się żaden in nobilitate wojnie szwedzkiej, imo wszyscy recusantes, fulminando na consiliario J.K.M., na senatus consilium declarationes, że jeżeli wojska saskie prędko ex visceribus Regni nie wynijdą, że gotowi pójść pod Warszawę popolitym ruszeniem i tym się sejmem nie kontentując, bardziej o złożenie konnego prosząc J.K.M. Po skończonych szlacheckich

¹⁴⁴³ *Jakub Bleszyński kasztelan międzyrzecki.* ¹⁴⁴⁴ *Michał Kazimierz Raczyński podsędek poznański.* ¹⁴⁴⁵ *Jan Jakub Potulicki starosta borzechowski.* ¹⁴⁴⁶ *Jan Morawski kasztelan przemęcki.* ¹⁴⁴⁷ *Adam Gruszczyński kasztelan nakielski.* ¹⁴⁴⁸ *Władysław Radomicki starosta wałecki.* ¹⁴⁴⁹ *Franciszek Radzewski starosta wschowski.* ¹⁴⁵⁰ *Piotr I car Rosji.* ¹⁴⁵¹ *Fryderyk I król Prus.* ¹⁴⁵² *Chodzi o nadanie koniuszostwa litewskiego gen. Jakubowi Henrykowi Flemmingowi.*

wotach initata nobilitas denuntiatione oppressionis przez wojska saskie, zgodzili się zaprosić do koła ichm. panów senatorów primi ordinis i jm. pana wojewodę łęczyckiego¹⁴⁵³, tanquam suspitem świeżo [188] z Warszawy przybyłego, po których seorsive do zapraszania jm. pan marszałek deputatos z koła ordinavit. Po krótkim czasie przybyli pomienioni ichm. in curas partemque laboris koła naszego, optimo sermone od jm. pana marszałka powitani, tandem znowu renovata praecedentia starostw wałęckiego i wschowskiego, quaestio partem rodzonego swego jm. pana starosty wałęckiego tuebatur, amply sermone jm. pan kasztelan kaliski i jm. pan starosta osiecki¹⁴⁵⁴, pokazując maiores probabilitates praecedentiae starostwa wałęckiego, ordinationes Trybunałów, pospolitego ruszenia, privilegia et alia similia, contra itidem przyjaciele jm. pana starosty wschowskiego verbis nudis i sam jm., tandem soluta sessio.

Die 21. Po zagajonej sesyjce zabierali różni ichm. głosy, podając media securitatis internae od wojsk saskich, prosząc jedni o naznaczenie rotmistrzów, drudzy o ruszenie powiatów. Tandem zabrał głos jm. pan generał wielkopolski, który dulci sermone powitał województwa i do konfidencyjnej et unanimitem vocavit, i zagrzewał braci, totamque nobilitatem. Summum ten głos u całego koła znalazł respectum, którego wiele głosów poparło szlacheckich. Tandem jm. pan marszałek zabrał głos fluidissimo sermone reducem z legacyjej stambulskiej powitał jm. pana generała, i za przezorność jego koło R.P. podziękował, co godnie dość executus, potym było wiele głosów et soluta sessio.

Die 22. Kombinowali się ichm. panowie starostowie u jm. pana generała, którzy że się determinate et conclusive zgodzić nie mogli, suspensę ulterioris decissionis uczynili. Zasiedli w kole po wielu głosach, że się ichm. panowie senatores maiores in resolvenda deliberatione wojny szwedzkiej mieli permissive per omnia [189] prosiło koło ut aperiatur sensum już definitivum, wziął głos jm. pan kasztelan poznański¹⁴⁵⁵ nie bardzo validis rationibus proposuit, aby przez artykuł ad Rempubicam odesłać decissionem huius materiae, jm. pan wojewoda poznański¹⁴⁵⁶ po nim per omnia recusavit, prosząc tu decissionem w kole definitivam. Po jm. jm. pan kaliski¹⁴⁵⁷ i ten ad Rempubicam zabierał się, jm. pan międzyrzecki¹⁴⁵⁸ constanter negando wojny szwedzkiej posuit definitivam resolutionem, żeby napisać articulum ichm. panom posłom, aby etiam cum periculo sejmu na wojnę szwedzką nie pozwalali, dołożywszy, że nie byłby poczciwy, komu by się podobała ta wojna. Jm. pan kasztelan przemęcki¹⁴⁵⁹ similiter cum illo, jm. pan nakielski¹⁴⁶⁰ ad Rempubicam, his finitis do poniedziałku soluta sessio.

Po obranym jm. panu marszałku czytano list od J.K.M., który się skarży na jm. pana żupnika bydgoskiego¹⁴⁶¹ o zatrzymanie grzywien za dwie defluitacje soli. Czytany potym list królewicza jm. Jakuba, skarżący się J.K.M. o odebranie ekonomij sz

¹⁴⁵³ Rafał Leszczyński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁴⁵⁴ Aleksander Andrzej Radomicki starosta osiecki. ¹⁴⁵⁵ Melchior Gurowski kasztelan poznański. ¹⁴⁵⁶ Stanisław Leszczyński wojewoda poznański. ¹⁴⁵⁷ Maciej Radomicki kasztelan kaliski. ¹⁴⁵⁸ Jakub Bleszyński kasztelan międzyrzecki. ¹⁴⁵⁹ Jan Morawski kasztelan przemęcki. ¹⁴⁶⁰ Adam Gruszczyński kasztelan nakielski. ¹⁴⁶¹ Chryzostom Gorzeński wojski poznański, żupnik województw wielkopolskich.

welskiej, potym list jm. pana kasztelana krakowskiego¹⁴⁶², jm. księdza biskupa żmudzkiego¹⁴⁶³ i jm. pana Giełguda.

Die 25. Po dwóch świętach w poniedziałek zasiadł jm. pan marszałek, sesyją zagaiwszy, reasumował materiam belli et pacis, jm. pan kasztelan gnieźnieński¹⁴⁶⁴ zabrał głos ex ratione nieludnego sejmiku, bo na ten czas nie było nad trzydzieści osób, i perswadował, aby jm. pan marszałek ad numerosiore congressum solwował sesyją et soluta.

Die 26. Po zagajeniu sesyjy też reasumpta materia belli et pacis, do której kilku ichm. szlachty zabrało głosów, directe recusando wojny, desuper zaś od starszych braci ad Rempubicam pro resolvenda ista materia odesłania sensus był. Jm. pan wojewoda łęczycki¹⁴⁶⁵ zabrał głos vocando województwa ad confidentiam et unanimitem, którą firmando sam chciał być exemplo ad iuramentum [190] wiernej ojczyźnie usługi et similiter ad simile iuramentum pobudzał nobilitatem, a przy tym recusando wojnę szwedzką, explicando jej multa pericula ojczyzny, persvadendo województwom, aby tylko ichm. panów posłów wyprawili cum instructione jednego punktu, upraszając J.K.M. executionem legis novellae, aby wojska saskie ex visceribus ojczyzny wyprowadzić raczył, do czego aby czas satisfactionis był R.P., o inszy sejm prosić proposuit, cum obligatione ichm. panów posłów, aby się to pod starą łaską stało, non condescendendo do obrania jm. pana marszałka. In casu zaś recusationis K.J.M. aby się protestowali ichm. panowie posłowie przed J.K.M. i R.P., że województwa nasze pójdą pod Warszawę non ut contumaces sed supplices, jako synowie do ojca, wierni poddani do pana, upraszając o wyprowadzenie wojska, spodziewając, że gdy inspiciet electorem populum, skłoni serce swoje ojcowskie et satisfaciendo verbis. Jak do koronacyjnej brandenburskiej w tymże głosie przymawiał się jm. pan generał cum medio zatrzymywania się do przyszłego sejmu, obligando ichm. panów posłów, aby collegialiter ichm. panów ministrów prosili, jeżeliby jaka interveniet ekspedycja z kancelaryi koronnych do kurfirsta jm.¹⁴⁶⁶, aby titulum regium nie dawali. Potym zbierało wielu ichm. głosy, et renovarunt materiam praecedentiae ichm. panów starostów wałeckiego i wschowskiego, a na tym że dwie godziny czasu consumpserunt, tylko że się od tego koła absentował jm. pan starosta wschowski, a contra absentem pisać nie pozwolono. Potym jm. pan generał zabierał głosy bardziej do konfidencyjy pobudzając, et solvendo istas diffidentias, ten jednak projekt, który stanął tego dnia concludi nie mógł, et soluta sessio na nim. [191]

Die 27. Jm. pan marszałek po zagajeniu sesyjy zaczynał czytać ten projekt, z którego orta questio, czyli ten sejm mieć za sejm, i inszy prosić, czyli tego nie mieć. Magnis rationibus wywodził jm. pan generał, osobliwie że jeżeli ten sejm będzie, sama impossibilitas krótkiego czasu wyprowadzenia saskiego wojska nie pozwoli, a kiedy drugi sejm złoży J.K.M. cum solennitatibus et praeliminariis jego, inita hoc tempus będzie miało wojsko czas z Polski wynieść, praeposuit i tę rationem, że jeżeliby ten miał się zacząć i marszałek jego miał być obrany, a miałby subsequi dubius sejmu eventus, już

¹⁴⁶² Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny. ¹⁴⁶³ Jan Kryszpin-Kirszenstein biskup żmudzki. ¹⁴⁶⁴ Hieronim Poniński kasztelan gnieźnieński. ¹⁴⁶⁵ Rafał Leszczyński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁴⁶⁶ Fryderyk I król Prus.

by się alternata do Litwy sejmowania według prawa przenieść musiała. Zabrał głos jm. pan podczaszy wschowski¹⁴⁶⁷, refutując rationes jm. pana generała, że ten sejm trzeba mieć za sejm, ile kiedyśmy sami on ultro prosili K.J.M. Secundo, jeżeli to na się województwo utrzymać, mogą si secus videbitur całej R.P., ale te nie były convincibiles z wielkich racji jm. pana generała. Jm. pan kasztelan poznański¹⁴⁶⁸ zabrał głos necessitatem belli proponendo, podając sposób, że K.J.M. duński¹⁴⁶⁹ resuscitabit praetensiones do K.J.M. szwedzkiego¹⁴⁷⁰. Car zaś moskiewski¹⁴⁷¹ unitis viribus z K.J.M. naszym ad recuperanda avulsa szczerze R.P. dopomoże, et videbitur ex his rationibus in materiam hanc ad Rempublicam odesłać. Poparł go w tym jm. pan kasztelan kaliski¹⁴⁷² i nakielski¹⁴⁷³, jm. pan sędzia poznański¹⁴⁷⁴. Jm. pan cześnik wschowski¹⁴⁷⁵ zabrał in contrarium głos, stawając circa rationes jm. pana generała, antecedenter jeszcze kilka głosów popierając, tę proposuit kołu całemu, że nam pierwej conservationem prawa et novella constitutionis o wyprowadzenie wojska saskiego ex visceribus Regni i W.Ks.L. potrzeba utrzymać, przydając, [192] że nam nic po takich sejmach, na których leges conducitur a nie przychodzą ad executionem. Którego tak wiele ichm. poparło. Potym jm. pan nakielski wziął głos contraria tego punktu, explicando i jakieś implicitates, ale się nie udało, szczęśliwie ten artykuł stanął, kilka razy w kole przeczytany, et soluta sessio.

Die 28. Contrarii ludzie chcieli koniecznie ten artykuł zrujnować, ale quod semel placuerat, już displicere nie mogło i już zrujnować go nie pozwolono, exprobrando im, że to poczty rozsądzone robią. Którym wiele braci groziło. Przystąpiliśmy do czytania aryngi, nad którą contrarii subtilizować poczęli, czyli ex ratione protractionis czasu, czyli też rzucając scrupulos na zerwanie zakrawali sejmiku. Tandem i ta moderata materyja, skończyć się musiała, po której nastąpiło czytanie o księciu jm. prymasie¹⁴⁷⁶, upraszając go przez ichm. panów posłów ut utatur iure suo primatiali ad persvadendum K.J.M. ut serventur leges. Były niektórych ichm. nad tym podziękowaniem skrupuły, ile gdy książę jm. tym województwom nie odezwał, ale to wszystko jm. pan generał¹⁴⁷⁷ suasissimo sermone umoderował, i ten punkt szczęśliwie stanął. Podobna wdzięczność od tychże województw jm. panu krakowskiemu¹⁴⁷⁸, któremu dziękują, że umiał servare oboedientiam wojska usque ad diem directoriam R.P. Potym stanął punkt, aby ichm. panowie posłowie upraszali K.J.M. i księcia jm. prymasa o ekspostulacją cum ministris cesarza jm.¹⁴⁷⁹, qua ratione diploma wydał na koronację kurfirsta jm. brandenburskiego, na dobra dziedziczne R.P. Prusy. Potym o zakonnice trzebnickie, że a ministris cesarza jm. violantur foundationes polskie. Potym recommendationes ludzi różnych, specialiter jednak królewicza jm. Jakuba o ekonomiją szawelską konotowane. Do [193] aryngi laudo czytania przystąpiliśmy et soluta sessio.

¹⁴⁶⁷ Stefan Zdychowski podczaszy wschowski. ¹⁴⁶⁸ Melchior Gurowski kasztelan poznański. ¹⁴⁶⁹ Fryderyk IV król Danii. ¹⁴⁷⁰ Karol XII król Szwecji. ¹⁴⁷¹ Piotr I car Rosji. ¹⁴⁷² Maciej Radomicki kasztelan kaliski. ¹⁴⁷³ Adam Gruszczyński kasztelan nakielski. ¹⁴⁷⁴ Jan Malechowski sędzia ziemski poznański. ¹⁴⁷⁵ Walerian Naramowski cześnik wschowski. ¹⁴⁷⁶ Michał Radziejowski arcybiskup gnieźnieński, prymas. ¹⁴⁷⁷ Rafał Leszczyński wojewoda łęczycki, starosta generalny Wielkopolski. ¹⁴⁷⁸ Stanisław Jan Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny. ¹⁴⁷⁹ Leopold I cesarz.

Die 29. Po zagajonej sesyjey jm. pan marszałek zaczął laudum czytać, primo punctu o alternacyją ichm. panów posłów, aby ex ea ratione, że województwa tego sejmku za sejm mieć nie chcą, mogli mieć na drugi sejm concurrentiam, która verbaliter deklarowana, inhaerendo anteriori laudo, bo ex rationibus multorum circumscribi nie mogła. Renovarunt ichm. panowie Radomiccy praetensione praecedentiae starostwa waleckiego, która difficultabatur długo in circumscriptione jej, tandem zabrał głos jm. pan kasztelan gnieźnieński¹⁴⁸⁰ recusando tej precedencyjej circumscriptionem, i przy mówiwszy jm. panu podkomorzycowi łęczyckiemu ingens excitatus tumultus. Stanęli ichm. panowie Radomiccy przy nim, tak że motus ten trwał godzin trzy, który auctoritate jm. pana generała, jm. pana wojewody poznańskiego¹⁴⁸¹ i inszych ichm. panów senatorów reintegratus, magno jednak labore et sudore ichm. kombinowali się. Po tym punkcie laudi, które się tego dnia szczęśliwie skończyło, aemulens zaś strona desudabat involve jakimkolwiek słówkiem, aby artykuł jaki stanął, który wciągając kontrowersyją by mógł stanowienia sejmku, była jednak tak circumscripta nobilitas, że czym rujnować chciano, tego pro confirmatione zabyli punktu, jako to nie ad Rempublicam się referendo, ale tylko collegialiter do K.J.M., do księcia jm. prymasa, do pieczętarzów¹⁴⁸² adeundo, to pewna, że przyznać tym, którzy provinciam na się wzięli contrariam, że czynili co mogli, ale contra solem nie udawało, et contra torrentem niti. Ten tylko wszytkiego scrupulus był, zelus zaś ten, że dawno w województwach naszych, aby insze sentiant quae wszytkich perimunt, na co ab exemplo suo czekają combinationem.

5. List prymasa Stanisława Szembeka do marszałków konfederacji partykularnych i marszałków wojskowych – Skierniewice, 27 marca 1716 r.

Rp. AP Przemysł, Akta miasta Przemysła 1278, s. 18-19 – kopia: Copia listu ks. jm. prymasa do ichm. panów marszałków województw i wojsk skonfederowanych z Skierniewic, die 27 martii 1716.

Ani pióra do pisania, ani słów do wyrażenia nie stałoby, gdybym dokładnie amaritudinem amarissimam, w której inquietos dies et insomnes prawie noctes prowadzę, wyrazić chciał. Uważając modernum rerum w tej utrapionej, nieszczęśliwej nad wszytkie podobno lata, a do upadku nachylonej ojczyźnie. Spustoszenie tak wielkie krom deces niedorachowany zmarłego od głodu, od frasunku, od desperacyi, różnej kondycyi ludu, rozlewanie krwi chrześcijańskiej, kiedy nieprzyjacieli z swego nawet kraju wypędzony i za morze ustąpić przymuszony, ogień interni dissidii, jawnej drugiej wojny. Kiedy jeszcze jedna nie skończona, a gorszy, bo domowy zapal za sobą ciągnąca, zarzucenie zwyczajów dawnych chwalebnych, ruina praw, swobód, wolności ojczystych, także już dawno formam veterae Reipublicae cale nie znać, a co większa, za ostatnim upadku wolności periculum, ingens upadku wiary świętej katolickiej wszytkie te straszne, za-

¹⁴⁸⁰ Hieronim Poniński kasztelan gnieźnieński. ¹⁴⁸¹ Stanisław Leszczyński wojewoda poznański.

¹⁴⁸² Jerzy Albrecht Denhoff kanclerz wielki koronny i Karol Tarło podkanclerzy koronny.

losne spectacula tak idą na oczy, że i rozumowi, i sercu srodze, i nieustajnie correscere, trepidare et in immenso dolore versari przychodzi. Czyniłem co mogłem zabiegając, aby et ad haec extrema w jakich się teraz znajdujemy, nie przyszło było więcej czynić ex re et tempore nie należało. Nieszczęśliwość publiczna i moja, że choć była cura interesów publicznych, nie nastąpiła curatio, którą sam tylko zostawił sobie Bóg Wszechmogący, Rex Regum et Dominus Exercituum. Odzywam się teraz i otwieram w.m.m. panom z moją dalszą ad promovendam, a daj Boże ad instaurandam, ile ze mnie być może tranquillitatem publicam gotowością. Oświadczam się z tym, że omnia possibilia gotów jestem czynić, ażeby tylko salwować ojczyznę, i że zdrowie nawet moje pro integritate jej chcę sakryfikować, posyłam od boku mego prałata mego, jm. księdza Hieronima Wysockiego opata trzemeszyńskiego, kanonika gnieźnieńskiego do w.m.m. panów i przez niego komunikuję w.m.m. panom sentymentów moich, co by mi się zdało in hac infelicissima tempestate rerum et temporum czynić i w.m.m. panom bratersko życzyć i radzić. W.m.m. panowie raczcie mu dać faventem aurem et mentem przyjąć, jakie ja im proponować zleciłem na pomyślne aprekacyi respons, a potym confiteor zem jest.

6. *Instrukcja prymasa Stanisława Szembeka dana posłowi do marszałków konfederacji partykularnych i marszałków wojskowych – Skierniewice, 27 marca 1716 r.*

Rp. AP Przemysł, Akta miasta Przemysła 1278, s. 18-19 – kopia.

Instrukcja od j.o. księcia prymasa Korony Polskiej i W.Ks.L. do j.w., w. ichm. panów marszałków, deputatów i całego rycerstwa województw i wojska skonfederowanych, w. jm. księdzu Hieronimowi Wysockiemu opatowi trzemeszyńskiemu, kanonikowi gnieźnieńskiemu dana w Skierniewicach die 27 martii 1716.

Nie chce j.o. książę jm. rozwodzić się z żalem swoim nad tak wielkimi nieszczęśliwościami ojczyzny, w jakiej się znajduje, dosyć na tym, że widząc co się dzieje et praevidendo co się dziać może, [19] w podeszłych leciech swoich ledwie afflictissimus. Moestam trahit vitam nie chce extendere dictis co czynił przez te długie lata ad aver-tenda haec mala, bo actu scripta dicta nie mogą być tajne. Po zaczętej konfederacji w wojsku, a potym w województwach i nagłym rzuceniu się ad arma nie omieszkął książę jm. listownie absentem natenczas Maiestatem do powrotu ad clementiam et ad satisfactionem publici desiderii instancją swoją prowadzić. Tak względem wyprowadzenia wojska saskiego, jako też złożenia sejmu. Ubolewał, że powrót J.K.M. do Królestwa differre raczył, gdzie hostilitates exercebant stratą ludzi, ruinę kraju i konsekwencją innych wielkich nieszczęśliwości. A zatym że się oddalało coraz bardziej complementum votorum, consiliorum et instancji księcia jm., kiedy zaś poczyniała pokazywać się nadzieja uspokojenia publicznego przez stanowienie armistitii przez negocjacje zaczęte, nie mogąc na odległość miejsca onym adesse, non defuit suffragiis do Pana Boga, aby sam był supremus arbiter wszystkiego i nie dopuszczał takiego, co by miało być na ujmę chwały Jego, a zgubę dobra polspolitego. A że sub mediatione

prima negocjacja rawska nie udała się, a J.K.M. nie tylko przez list swój do panów wojewodów podolskiego¹⁴⁸³ i czernihowskiego¹⁴⁸⁴, ale i przez ten, który pisał do księcia jm. deklarował się intuitu reducendae tranquillitatis publicae nie tylko wojska saskie z granic wyprowadzić, ale też sejm walny pacificationis bez omieszkania złożyć, tedy życzy książę jm., aby skonfederowane wojska żeby się chciały inire ad ea quae sunt pacis i do negocjacji przystąpić. Życzy i perswaduje determinationem miejsca, czasu na traktowanie publicae tranquillitatis sub favore których mogą się województwa i wojsko spodziewać solidam et honestam securitatem et securam pacem. Książę jm. ofiaruje województwom i wojsku skonfederowanym, iż na ten powtórny, który będzie determinowany kongres, jeżeli Pan Bóg da zdrowie, zjedzie in persona sua i innych ichm. intermedii ordinis do tejże inwitować będzie publicznej usługi. Upewnia książę jm., że zechce implere partes na tamtym miejscu obligationis suae i dopomoże do przystojnego i gruntownego uspokojenia publicznego. Stara się książę jm. usilnie u J.K.M., aby plenipotentarii od J.K.M. na ten przyszły kongres designandi mieli w ręku instrumenta satisfactoria ad vota populi, to jest diploma z ordynansami pro evacuatione wojska saskiego cum praefixione termini certi i ekspedycją podpisaną i zapieczetowaną na sejm. Będzie książę jm. redeuntibus ad tractatum nie wątpić, że województwa i wojsko skonfederowane idem ex parte sua praestare zechce. Jako życzy książę jm. determinationem czasu i miejsca na kongres bez odwołki z ofiarowaniem prezencji swojej.

7. Informacja o zerwaniu sejmiku deputackiego w Środzie, w dniu 10 września 1731 r. w wiadomościach z Warszawy, z 20 września 1731 r.

Rp. CDIAUK, Fond 254, opis 1, rkp. 5, k. 115v – kopia.

Z Warszawy, die 20 septembris [1731]

[...] Sejmiki deputackie. Wielkopolski w Śrzedzie (z którego miała być legacja do K.J.M., intuitu agrawacy i wiolencyi brandenburskich w dobrach jm. pana stolnika koronnego¹⁴⁸⁵), ale że nie doszedł, tedy tylko ichm. panowie senatorowie wielkopolscy pisać mieli do K.J.M. intuitu agrawacy i wiolencyi brandenburskich w dobrach jm. pana stolnika koronnego, suplikując aby remonstracyjami swemi u dworu berlińskiego eam licentiam et ausum Brandenburczyków coercere raczył. [...]

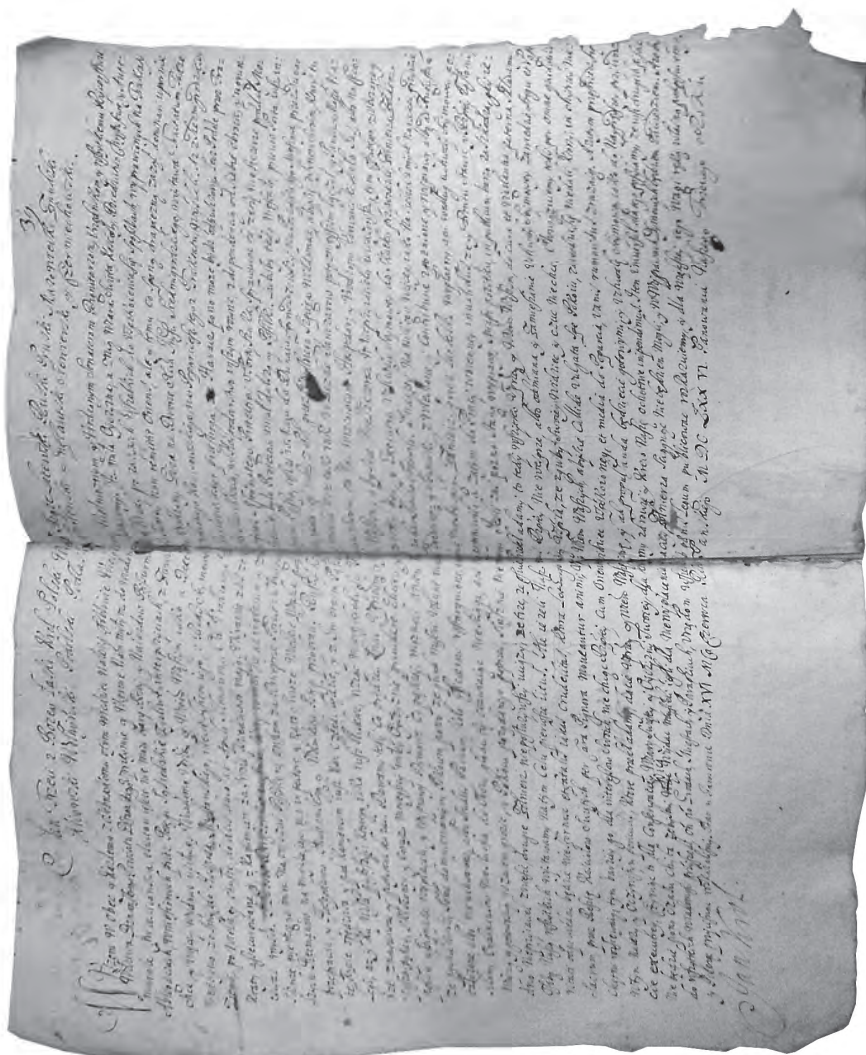
¹⁴⁸³ Stefan Humiecki wojewoda podolski. ¹⁴⁸⁴ Franciszek Jan Zaluski wojewoda czernihowski.

¹⁴⁸⁵ Józef Mycielski stolnik koronny.

racje

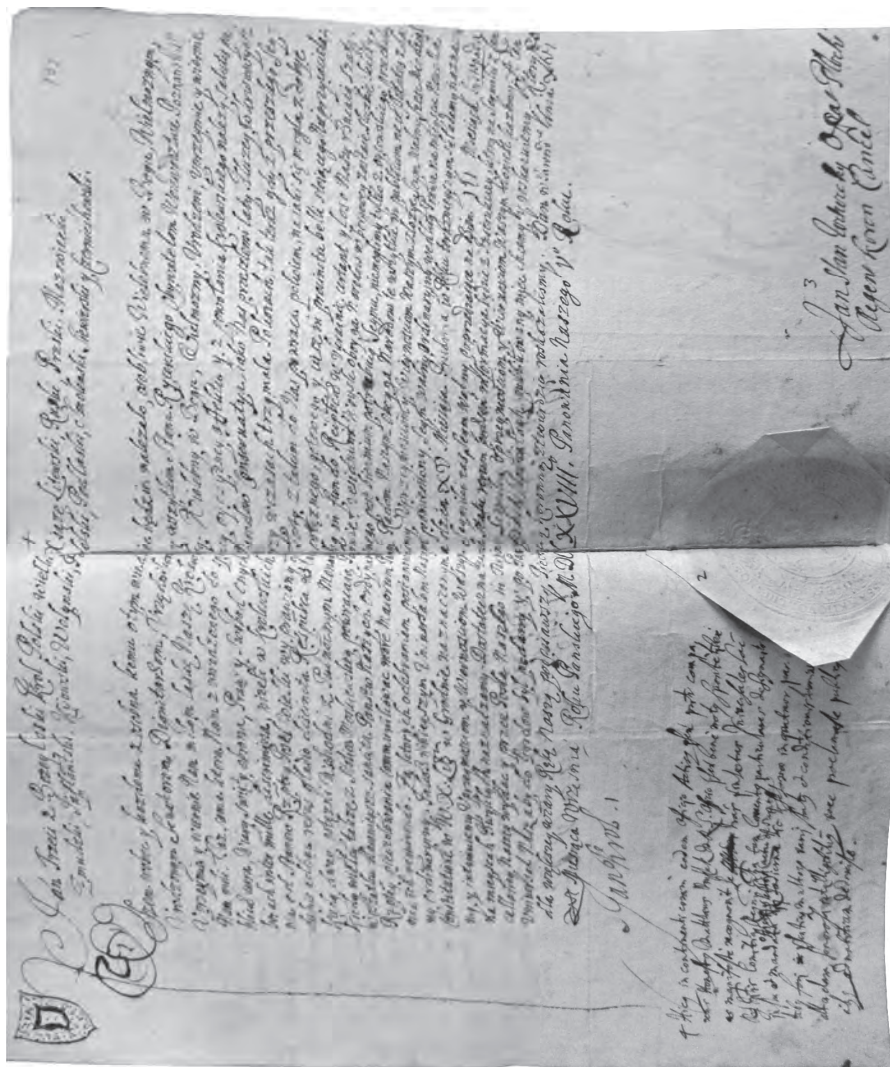
San Jacinto Borja
Emilio Viloria

1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294
 2295
 2296
 2297
 2298
 2299
 2300
 2301
 2302
 2303
 2304
 2305
 2306
 2307
 2308
 2309
 2310
 2311
 2312
 2313
 2314
 2315
 2316
 2317
 2318
 2319
 2320
 2321
 2322
 2323
 2324
 2325

Uniwersał Jana III do szlachty wielkopolskiej – Jaworów, 16 czerwca 1676 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 751, k. 39; fot. M. Zwierzykowski)

Pierwsza strona laudum sejmiku deputackiego w Środzie, w dniu 13 września 1677 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 752, k. 245; fot. M. Zwierzykowski)

Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy w Środzie, na dzień 3 listopada 1678 r. – Jaworów, 16 września 1678 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Wschowa 178, k. 100; fot. M. Zwierzykowski)

x 48 x

384

16

Instructia Poznanskiiego y Galickiego Woiwodztwa
do Szlady pro die decima quinta Kuli Roku Tryn-
cesnego Rebeletnego Orm driesigtego pierwszego.
W Uniwersalnym I K. M. zgromadzoney Chylym
Canon Poslom do K. M. w prawym to jest do
go K. Pana Anowi czerwikiemu starosie
wroczkiem y Jego M. Panu Panuszkowi Zy-
chlińskiemu dana.

Jako w tymże pierorym unidcan de ab ultimo casu Reipubli-
ce poklada liemo nadziat mozi uel tacentibus nobis Instructia
Wina Ich M. Panow Poslow Sejmowych obmawiamus kacy
poslita de diebus Woiwodztwa natych y wolneyzemu czelowi
rebotis do lany obory Leczy poz polity wraui se zhus lony.
Stawozu w tym nari spes et uota nostra na Dyconis M.
Pana na tego miastowego pierostowaniu Alia kacy so tak
dlugich Patona I K. M. sollicitudinis momentach wygla-
dany o ptatam nadziat naszych adorem podlana una uita
worytwar Expectationes nostras fatalis zwanego dy-
mu exita. Kacy iak uescho Leca na se poremu
par rest opianiu omne ingensum.

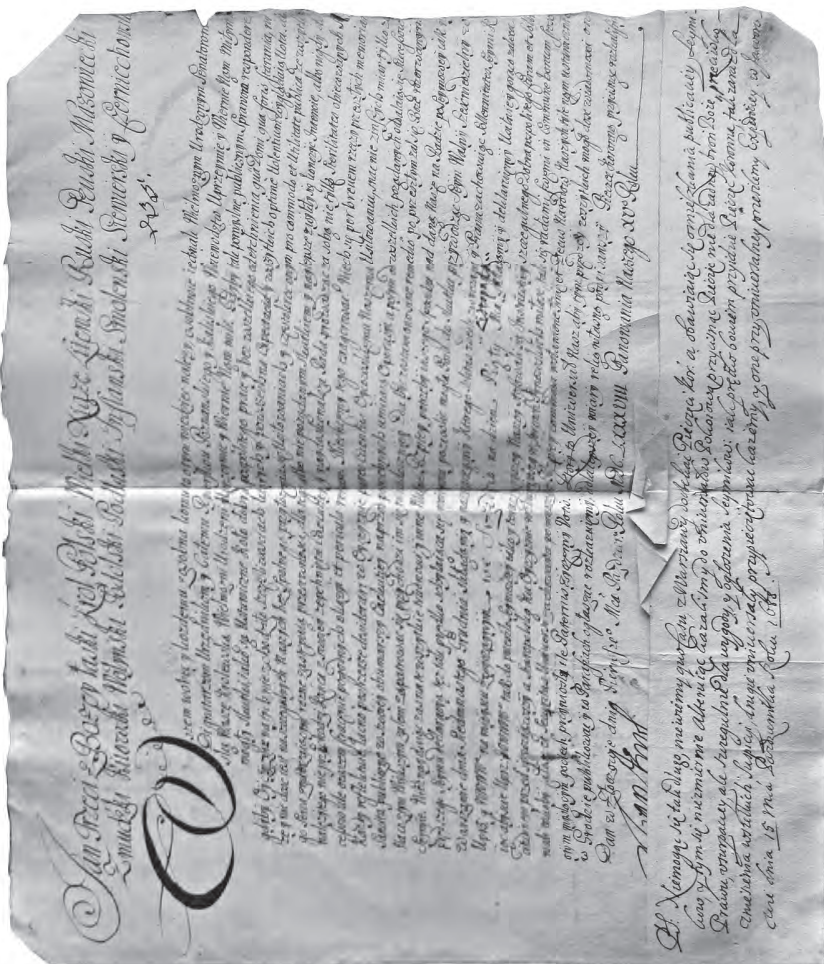
Indolamus nie tylko malis sey Ouyany aley tak ualkim M.
Pana na tego miastowego Jahgon Leca paderam M.

Pierwsza strona instrukcji danej posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego w Środzie, w dniu 15 lipca 1681 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Poznań 763, k. 384; fot. M. Zwierzykowski)

22

(S. S.)

Pat. Sec. Gen. Insp. A.

Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy w Środzie, na dzień 5 listopada 1688 r., z doczepioną informacją o uwierzytelnieniu niewłaściwą pieczęcią z powodu nieobecności kanclerzy (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Konin 71, k. 235; fot. M. Zwierzykowski)

Pierwsza strona laudum sejmiku ekstraordynaryjnego za uniwersalem Jana III w Środzie, w dniu 12 marca 1692 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Wschowa 183, k. 72; fot. M. Zwierzykowski)

woli kilka lat postawę teraz swiego wydziedziczyć rekur-
 nit tedy pensjału króla y iacturam tego swietnego ty-
 tulu contenturamy y imieniu Marszałku
 ni naszemu imponujemy aby na tydzień złotych do imienia
 Piotra Łęckiego, Affignacji wydat, drugi, na
 drugi tydzień do imienia Łanow grzywny y Łosko-
 wu Łęckiego, na którym summa dla wieżących dwu-
 nana holet. Który to król uchwalił y ostateczny
 ziszczył imieniu Marszałku króla na tego do Pro-
 dusu tak tych które do Affens otwarte, inku y do ja-
 wanych, których otwarcia protoka nadszycia godac
 zleciliśmy. Gdzie sie we Bziedzie dnia dwunastego
 miesiąca Marca. Roku Pańskiego, Tysiącznego
 tysięcznego Gwieździstego Stoletego.

Mikołaj Kazimierz z Rzeszówi Barłski
 Marszałek doł Łęckiego Samuła
 Kiełzkiego m. i. n.

Ostatnia strona laudum sejmiku ekstraordinaryjnego za uniwersalem Jana III w Środzie,
 w dniu 12 marca 1692 r. (z zasobu Archiwum Państwowego w Poznaniu, Gr. Wschowa 183,
 k. 74v; fot. M. Zwierzykowski)

Indeksy

Do niniejszego tomu dołączono indeks osobowy wraz z zachowanym podziałem na wystąpienia z konkretnym tytułem lub urzędem. Zestawiono również indeks geograficzny (z uwzględnieniem urzędów), poszerzony o hasła rzeczowe zawierające deskryptory geograficzne. Ułatwi on przeszukiwanie tekstów pod kątem sporządzania lub korygowania spisów urzędników, zapewni również możliwość odszukania osób występujących w tekstach wyłącznie pod piastowanym urzędem. W indeksie geograficznym pominięto hasła „Rzeczpospolita”, „województwo poznańskie” i „kaliskie”, a także nazwy poszczególnych prowincji państwa wymieniane w tytulaturze władców. Indeks rzeczowy, choć wydaje się niezbędny w wydawnictwie źródłowym tego typu, podobnie jak w tomach za lata 1668-1675, 1696-1732 i 1733-1763 nie został zamieszczony. Przemawia za tym między innymi ograniczona objętość tomu, którą indeks rzeczowy w sposób znaczny by przekroczył. W nieodległej przyszłości pliki z zawartością wydanych już drukiem tomów znajdują się w Internecie w postaci przeszukiwalnych plików, co umożliwi skuteczne wypełnienie braku indeksów rzeczowych.

W indeksach zastosowano niezbędne skróty:

abp – arcybiskup
bp – biskup
burg. – burgrabia
chor. – chorąży
cześn. – cześnik
gen. – generał
hus. – husarski
gr. – grodzki
kard. – kardynał
klan – kasztelan
klanic – kasztelanica
kom. – komornik
kor. – koronny
kpt. – kapitan
łow. – łowczy
m. – miasto
miecz. – miecznik
panc. – pancerny
pis. – pisarz
płk – pułkownik
podcz. – podczasy
podk. – podkomorzy
podś. – podsędek
podst. – podstoli

por. – porucznik
pow. – powiat
ppłk – podpułkownik
reg. – regent
rotm. – rotmistrz
R.P. – Rzeczpospolita
rz. – rzeka
s. – syn
skarb. – skarbnik
sta – starosta
stoln. – stolnik
strażn. – strażnik
stwo – starostwo
surog. – surogator
ścic – starościc
tow. – towarzysz
w. – wieś
wda – wojewoda
wdzic – wojewodzie
woj. – wojski
z. – ziemski
zob. – zobacz

Indeks osób

Adamczyk Tomasz XI

Alberti Girolamo, rezydent wenecki w R.P. 494, 495
 Aleksander Wielki 63, 473
 Aleskander Sobieski, królewicz polski 608
 Antenor, Trojańczyk 346
 Apafy Michał, książę siedmiogrodzki 30
 Arcemberski 112
 Arnd 112
 Asverus zob. Wrzospolski von Heydenpol Asverus
 Aurelius Prudentius Clemens, poeta rzymski 554
Augusiewicz Sławomir XVI

Babonaubek 36
 Babski Remigian 587
 Badiani 134
 Badowski, mieszczanin lwowski 150
Bahl. Peter XI, XVII
 Bałaban 148
 Baranowski 369
 Baranowski Jan 546
 Bardski Łukasz 371
 Bardski Maciej 419, 577, 624
 Bardski Mikołaj 253, 367, 502, 505, 515-517, 520, 522, 632
 Barski Remigian 631
 Barski Stanisław 631
 Bartoszewski Wojciech 545
 Baryczka Cecylia zob. Cerekwicka Cecylia z Baryczków
 Baryczka Stanisław, podst. czernihowski 290
 Bayburtlu Kara Ibrahim Pasha, wielki wezyr turecki 30
 Bąkowski Franciszek 546
 Bąkowski Jan Ignacy, wda malborski 139
 Bąkowski Kazimierz 546
 Bąkowski Stanisław 545
 Bąkowski Stanisław Michał, podk. pomorski 294
 Bealieu Henryk de 60
 Becal Jakub, dzierzawca cel 459-461, 474, 530, 572, 611
 Bekieszowie 491

Bełęcki Chryzostom 602
 Bełęcki Dobrogost, pods. z. poznański 12, 100, sędzia z. poznański 212, 253, 498
 Beloga Jakub, mieszczanin średzki 237
 Bera 112
 Bera Jerzy 303
 Berens Jakub, ppłk 148
 Berens Jan, płk, inżynier w korpusie artylerii 169, 222, 289, 319, 411
 Berensfeir (Berenfour) Kasper, płk 289
 Bernitz, ksiądz 257
 Bethlen Gábor, książę Siedmiogrodu 81
 Béthune, François Gaston de, markiz, ambasador Francji w R.P. 291, 301, 354, 362, 449
 Białkowski Jan 546, 565
 Białysz Daniel 128
 Bidziński Stefan, strażnik kor. 444
 Bieganowski Stanisław 631
 Bielawski Jan 111, 112
Bielecka Janina XI
 Bielicki Marcin, cześnikowicz inowrocławski 264
 Bieliński Adam 111
 Bieliński Franciszek Jan, miecz. kor. 118, wda malborski 315, 336, 438, 474
 Bieliński Kazimierz Ludwik, podk. kor. 476
Bieniaszewski Adam XVIII
 Biliński Piotr 111
 Biskupski Maciej 109, 415, 586
 Biskupski Mikołaj 546
 Biskupski Wojciech 546
Bittner Ludwig XI
 Blacha Mikołaj 111
 Bledzewski Tomasz 546
 Blomberg Ernst Ewald 118
 Bleszyński Jakub, surog. gr. bydgoski 253, 298, 317, 343, klan przemęcki 584, 585, klan międzyrzecki 638, 639
 Bniński Wojciech 111
 Bogucki Adam 111
 Bogucki Jan 111
 Bogusławski Łukasz 632

- Bogusławski Piotr 546
 Bogusławski Wojciech 546, 586
 Bogusz Marcin 76
 Bojanowska Anna, surogatorowa poznańska 111
 Bojanowski 61
 Bojanowski Bogusław, woj. poznański 395, 397, 402, 403, 414
 Bojanowski Mikołaj 318
 Bojanowski Olbrycht 585
 Bojanowski Świętosław 111
 Bolestraszycki 398
 Boratini, rodzina 528
 Borzęcki Wojciech 546
 Borzysławski Zygmunt 546
 Branicki Stefan Mikołaj, stoln. kor. 445
 Braurski 148
 Breza Wojciech Konstanty, sta nowodworski 34, 37, 41, 69, 83-85, 89-94, 97, 113, 115, 121, 123, 126, 130, 135, 136, 138, 139, 173, 174, 182, 184, 186, 194, 197, 198, 200, 201, 210, 235, 237, 242, 246, klan poznański 253, 256, 259, 260, 262, 264, 268, 293, 312, 361, wda kaliski XI, 381, 396, 397, 400, 416, 417, 438, 447, 458, 474, wda poznański 534, 535, 544, 628, 630
 Brezowie 186, 200
 Broniewski Florian 240
 Bronikowscy 534
 Bronikowski Aleksander 110, 397
 Bronikowski Hieronim 414, rotm. 541, 570, 581, 602, 607
 Bronikowski Janusz, stoln. czerski 298
 Bronikowski Łukasz 545
 Bronikowski Marcin 110
 Bronikowski Paweł, sędzia z. czerski 298
 Bronikowski Wojciech 110, 545
 Bronikowski Zachariasz, podsędek z. czerski 298
 Bronisz Jan Roman, podcz. kaliski 489, 491
 Bronisz Piotr Jakub 358, 363, 365, 367, 372, 373, 401, podcz. wschowski 434, 448, 541, 543, 570, 581, sta pyzdrowski 601, 604, 607
 Brudnicki Kazimierz 111
 Brudniewski Stanisław 112
 Brudzewski Franciszek 632
 Brzechwa Jan 470, 471
 Brzostowski Konstanty Kazimierz, bp wileński 562
 Bukart, dzierzawca 585
 Bułakowski Antoni 112
 Bułakowski Wojciech, pis. gr. kaliski 12, pis. gr. poznański 253, 272, podcz. poznański 367, 604
 Burzyński Kazimierz 546
 Buszewski 118
 Bużeński Stanisław, kanonik gnieźnieński, reg. kor. 4

 Callier, lekarz 301
 Cantelmi Giacomo, nuncjusz apostolski w R.P. 461
 Cato Dionisius, XIV, 392
 Cato Marcus Porcius (Katon Starszy) 580
 Cerekwica Cecylia z Baryczków 290
 Cerekwicki Jan, sta średzki 14, 26, 34, 62, 69, 93, 97, 123, 253, 255, 260-264, 266, 267, 269, 270, 280, 290, 304, 320, 324, 334, 343, sta średzki, pis. gr. poznański 352, 367, 370, 371, 403, podk. wschowski 402
 Chachorski Wojciech 546
 Chalepiński Jakub, sta zwoleński 553, 565
 Chełkowski 118
 Chełkowski Franciszek 111
 Chełkowski Mikołaj 111
 Chełkowski Wojciech 462, 464, 465
 Chełmowski Wawrzyniec 513
 Chełmski Marcan Scibor, oboźny kor. 491, 501
 Chlebowsi Ignacy, major 12
 Chlebowsi Jan 546
 Chlebowsi Walenty 11, 68
 Chlewicka Anna zob. Smogulecka Anna z Chlewickich
 Chlewski Jan 111
 Chlewski Kazimierz 111
 Chlewski Marcin 546
 Chłapowski Bogusław 110, 112
 Chłapowski Jan 111
Chłapowski Krzysztof XVII, XVIII
 Chmieleński Jakub 545
 Chociszewski Kazimierz, sędzia bydgoski 632
 Chociszewski Piotr 632
 Chodkiewicz Jerzy Karol, oboźny lit. 467
 Chodorowski Aleksander Stefan, podk. lwowski 318, 372, 444, 516
Chodyła Zbigniew XI, XII, XVI
 Choiński Andrzej, płk 64
 Choiński Stanisław 110
 Chojnacki Marcin 157
 Chontopski Zygmunt 110
 Chorodelski Jan Kazimierz zob. Horodelski Jan Kazimierz
 Chorodeński Stanisław 631
 Chotecki Paweł, kanclerz chełmiński, kanonik i oficjał łucki 553, 558
 Chrzanowski Rafał, paulin 461
 Chrzastowski Wojciech, klanic nak. 306, 314, klan nakielski 604
 Chudzyński Kasper, kanonik gnieźnieński 612
 Chwalewski Jakub 546
 Chwałęcki Sebastian 546
 Chwaliszewscy 577, 623
 Chwałkowscy 169
 Chwałkowski Jan Albrecht 112
 Chwałkowski Jan Jerzy 37
 Chwałkowski Jan, reg. gr. wschowski 37, 79, 112
 Chwałkowski Mikołaj 37

- Chwałkowski Samuel 37
 Ciceronus Marcus Tullius 592
 Ciecki Władysław 110
 Cielecki Jan 110
 Cielecki Kazimierz 110
 Cielecki Maciej 106, 125, 162, 193
 Cieński Stanisław, kantor gnieźnieński, kanonik krakowski 292
 Colbert de Croissy, Charles, minister spraw zagranicznych Francji 449
 Cunctator, Quintus Fabius Maximus Verrucosus, rzymski polityk i wódz 64
 Cybon Daniel, pocztmistrz 100
Cymarski Stanisław XVIII
 Cyrenejczyk Szymon 456
 Cyrulik Andrzej, mieszczanin średzki 237
 Cywiński Kazimierz 111
 Cywiński Wojciech 546
 Cywiński Zygmunt 632
 Czachorski Jan 586
 Czachowski Piotr 586
 Czachowski Wojciech 586
 Czacki Andrzej 368, woj. kaliski 606
 Czaplicki Stefan 545
 Czapski Franciszek Mirosław, chor. pomorski 76
 Czapski Sebastian, chor. chełmiński 342
 Czarnecki Wojciech 162
 Czarniecki Stefan Stanisław, pis. polny kor. 61, 166, 324, 572, 611
 Czarniecki Stefan, wda ruski 120
 Czarnkowska Anna Kazimiera z Grzymułtowskich 375
 Czarnkowski Władysław 434, 448, 570, 581, 607, 637
 Czarnowski Jakub, rotm. 321
 Czarnowski, sekretarz J.K.M. 354
 Czartoryski Michał Jerzy wda wołyński 120, 143, 163
 Czechocki 222
 Czechowski Piotr 545
 Czełuściński Stanisław 237
 Czernicki 32
 Czerny Michał, sta parnawski 144, 328, klan oświęcimski 467
 Czychrowski Kazimierz 56
 Czyżewski Jakub 10, 107

 d'Arnaud, sekretarz królowej Polski 632
 d'Arquien de Maligny Anne Louis, gen. major 60, 61, 491
 d'Arquien Henri de la Grange, markiz 312
 d'Arquien Maria Anna de la Grange, siostra królowej Polski 136, 533
 Dachowski Franciszek 546
 Daleszyński 110
 Daleszyński Jan, pis. z. poznański 12, 498
 Daleszyński Stanisław 111
 Damecki Wincenty 415
 Damecki Wojciech 111
 Daniłowicz Jan Karol, krajczy kor. 108
 Dawidenko Aleksander, por. 411
 Dąbicki Jerzy 545
 Dąbrowski Wojciech 10, 67, 108, 160, 161, 235, 324, 606
 Dąmbrowski Zygmunt 111
 Dąmbski Zygmunt, podk. inowrocławski 111
 Dembiński Eremiasz, klan rogoziński 78
 Denemark Jan Wojciech 118
 Denhoff Ernest, sta starogardzki 119, gen. major 344
 Denhoff Jerzy Albrecht, kancl. w. kor. 642
 Denhoff Franciszek Michał, sta starogardzki, sekretarz J.K.M. 513, 536
 Denhoff Sybilla zob. Żychlińska Sybilla z Denhoffów
 Deręgowski Mikołaj 462, 464, 631
 Derwisz murza, poseł tatarski 531, 551
 Deswegen 61
 Dewlet Girej, syn chana krymskiego 45
 Dębiński Kazimierz 13, 20, 21, 34, 100
 Dębowski Paweł 111
 Długolewski Władysław 280
 Dłużewski Remigian 298
 Dobiński Krzysztof, łow. gostyński 467, 525, 590
 Dobracki Jakub 111
 Dobroszowski 446, 480, 605
 Dobszyc Wacław Wilhelm, ppłk 118
 Domiechowski Jan 546
 Domiechowski z Golembina 112
 Doroszenko Petro, hetman kozacki 30, 56
 Dowmont Jerzy Dominik, podcz. żmudzki 219
 Drachowski Franciszek 632
 Drogoszewski Stanisław 546
 Drohojowski Jan 554
 Droszewski Bartłomiej 106
 Droszewski Jan 546
 Drozdowski Andrzej 33
 Drużyński Jan 5
 Drzewiecki Friedrich 112
 Drzewiecki Jan Jerzy 112, 585
 Drzewiecki Joachim Mikołaj 113
 Drzewiecki Wolfgang 585
 du Pont Filip Le Masson, kpt., żupnik toruński 483, 542, 543
Dubas-Urwanowicz Erwa XVIII
 Dubrawski Franciszek, rotm. 411
 Duca Jerzy, gospodar wołoski 30, gospodar mołdawski 271
 Dunin Jan 504, 606
 Dunin Krzysztof, chor. buski 478, 482

- Duszowski Jan 632
Dworzaczek Włodzimierz VII, XI, XIII, XV, XVII
Dygdała Jerzy XI
 Dymidecki Stefan, rotm. 32
 Działyński Michał, chor. pomorski 587, 601, 604
 Działyński Stanisław, wda malborski 171
 Działyński Tomasz, sta bratiański 478, 482, 487, 492, 501, 509
 Działyński Zygmunt, wda kaliski 266
 Dzieduszycki Jan Franciszek, klan kijowski 318
 Dzierzbicki Wojciech 111
 Dzierzbiński Jan 162, 546
 Dzierzbiński Kazimierz 253, pods. wschowski 367, sędzia z. wschowski 538
 Dzierzbiński Wojciech 109
 Dzierżanowski Jan 110, 112
 Dziurski Stanisław 222
- Ebert Jan Leonard, chor. 344
 Eleonora Maria Habsburżanka, królowa Polski 71, 93, 97, 182
 Elert Jan 344
 Erazm z Rotterdamu, filozof 527
- Falniowska-Gradowska Anna XVIII*
 Fehr Johann Reinhard, radca elektora brandenburskiego 210
 Ferdynand II, cesarz 81
Filipczak Witold V
 Fiodor III Aleksiejewicz, car rosyjski 147, 217, 223, 250
 Firlej 398
 Flemming Jakub Henryk, koniuszy lit. 638
 Forbin-Janson Touissant de, ambasador francuski w R.P. 24
 Freitag Franz Heinrich, rezydent cesarski w Berlinie 435
 Fryderyk III (I), elektor brandenburski X, XI, 448, 476, 493, 535, 573, 613, 616, król Prus 638, 640
 Fryderyk IV, król Danii 641
 Fryderyk Wilhelm, elektor brandenburski X, 6, 17, 20, 22, 24, 27, 80, 84, 91, 97, 126, 129, 133-135, 152, 155, 156, 173-176, 183, 185, 186, 197, 200, 209, 243, 245, 246, 262, 265, 267, 290, 291, 294, 308, 311, 315, 333, 347, 352, 361, 381
 Fuchs, Paul von, tajny radca brandenburski, naczelny dyrektor poczt 352
- Gaius Crastinus, oficer rzymski 533
 Gajewski Mikołaj 111
 Galicz, ksiądz, proboszcz cieniński 613
 Gałęcki Franciszek Zygmunt, gen. 61, sta bydgoski 69, 83, 84, 88, 92-94, 96, 97, 116, 176, 177, kuchmistrz kor. 213, 217, 237, 245, 247, 257, 259, 266-269, 281, 293-297, 319, 323, 395, 402, 406, 414, 416, 434, 447, 448, 510, 535, 539, 540, 542-544, 570, 581, 582, klan kaliski 585, 586, 600, 620
- Gałęski Jan 545
 Gałęski Kazimierz, podst. wschowski 253, 367, 460
 Gałęski Piotr 546
 Garczyński Michał 111, 499
 Gądkowski Aleksander 546
 Gąsiorzewski Jan 632
 Gembicka Katarzyna z Grzymułtowskich 375
 Gembicki Andrzej, sta ujski 237, 242, 267, 281, 286, 293, 309, 316, 334, 342, podkom. poznański 361, 375
 Gembicki Paweł, klan łączycy 69, 108, 184
 Gembicki Stefan, klan rogoziński 83, klan płocki 183, 184
 Gerzy 148
 Gęślicki Andrzej 222
 Gęślicki Tomasz 222
 Giełgud 182, 640
 Giełgud Andrzej, pisarz wielki lit. 439
 Gilbaszewski Sebastian 37, instygator kor. 530, 617
 Giza Jan Kazimierz, podst. owrucki 30
Glabisz Grzegorz VII
 Glinicki Władysław 418
 Gliniecki Władysław 410
 Gławiszewski Walerian 546
 Głogowski Samuel 488
 Głoskowski Andrzej 110
 Głoskowski Jan 586
 Głuskowski Stanisław 545
Gmiterek Henryk XVIII, 292
 Gniński Jan, wda chełmiński 132, 143, 145, 152, 163, wda malborski 247, podkanclerzy kor. 296
 Gniński Jan, wda czernihowski 319, 341
 Gocłowski Jakub Piotr pis. gr. poznański 10, 12, 40, 42
 Godfryd z Bouillon, książę lotaryński, Obrońca Grobu Św. 63
 Godlewski 362
 Gogolewski 111
 Golemowski Stanisław 480
 Goliński Adam 110
 Goliński Antoni 545
 Goliński Franciszek, stoln. przemyski 317, cześn. przemyski 545
 Goliński Jan, burg. koniński 369, 546
 Goltz Heinrich von der, gen. 175
 Gorczyński Stanisław 66, 69
 Gordonowie 491
 Gorkowski Stanisław 523
 Goryszewski Andrzej 546
 Gorzeński Chryzostom, żupnik woj. wielkopolskich 12, 33, 37, 41, 108, 109, 158, 190, 236, 253, 338, 403, 419, 479, 490, 505, woj. poznański 539, 540, 543, 567, 600, 639

- Gorzeński Jan 61
 Gorzewski Franciszek 480
 Gorzycki 110
 Gorzyński Mikołaj 419
 Gosiewski Wincenty, podskarbi w. lit. 169
 Gosławski Zygmunt 585
 Gostkowski Jakub 110
 Gostowski Franciszek 111
 Gostyński Kazimierz 546, 586
 Górecki Jakub, towarzysz hus. 444
 Górecki Maciej, towarzysz panc. 444
 Górecki Wojciech 545, 586
 Górski Jacek 546
 Górski Jan 546
 Grabiński Ludwik Mikołaj, sekretarz J.K.M. 215
 Grabiński Adam 546
 Grabiński Hieronim 586
 Grabiński Wacław 546
 Grabska Zofia, podczaszyna poznańska 43
 Grabski Jan 306, 313, 314, 414, surog. gr. nakielski 584
 Grabski Kazimierz 11, 118, 119, klan śremski 253, 259, 263
 Grabski Stanisław, podcz. poznański, sta kłecki 12, 40, 43, klan rogoziński 158, 257, 259, 263, 291, 489
 Granowski Prokop Jan 69, 162, 182, sta żytomierski 402, 488, 581
 Gratowie 148
 Grochowicki Stefan 111
 Grodzicki Mikołaj 619
 Gronowski Wincenty 110
Gross Lothar XI
 Grudzielski 124
 Grudzielski Jan 415
 Grudziński Andrzej Karol, wda poznański 158, 338
 Grudziński Kazimierz Andrzej, wdziec rawski 154, 156, 209, 287, 341
 Grudziński Stefan Adam, wdziec poznański 61, podst. kor. 294, 338
 Grudziński, wdziec poznański 61
 Gruszczyński 112
 Gruszczyński Adam 602, klan nakielski 638, 639, 641
 Gruszczyński Andrzej 111
 Gruszczyński Łukasz 111
 Gruszczyński Wojciech 601
 Grzegorzewski Mateusz Daniel, podstarości czer-ski 298, 299
 Grzymisławska 546
 Grzymułtowska Anna Kazimiera zob. Czarnkow-ska Anna Kazimiera z Grzymułtowskich
 Grzymułtowska Katarzyna zob. Gembicka Kata-rzyna z Grzymułtowskich
 Grzymułtowski Krzysztof, klan poznański 60, 62, 64, 82, 84, 86, 88, 91, 92, 94-96, 106, 108, 109, 120, 136, 139, 158, 159, wda poznański IX, 173, 174, 177, 180, 181, 183-185, 204-206, 209-211, 243, 248, 253, 257, 259, 261, 262, 265, 269, 290, 293, 295, 304, 308, 311, 315, 324, 327, 336, 338, 345, 350, 353, 355, 361, 374-376, 379, 428, 483, 620, 637
 Gulcz Jerzy Wilhelm 368
 Gurowski Jan Wojciech 234, burg. poznański 253, 254, 304, 306, 319, 320, 323, 325, 326, 403, pis. z. wschowski i surog. gr. wschowski 458, 459, 462-465
 Gurowski Melchior (Malcher) 37, 69, 110, podcz. poznański 253, 259, 281, 293, 297, 334, 348, 352, sta walecki 367, 373, 402, 403, klan międzyszycki 489, 604, klan gnieźnieński 631, klan poznański 637, 639, 641
 Gurowski Samuel 105, 117-119, 158, 192
 Gurowski Stanisław 369, 414, skarb. wschowski 545, 602
 Hacki Michał Antoni, opat oliwski 337
 Hadziewicz 36
 Hadzi Girej, sołtan 56
 Haliński Jan, tow. panc. 444
 Hama 460
 Hannibal, wódz wojsk kartagińskich 64
 Haza Heinrich 585
 Haza Jan, burg. wschowski 402, kpt 585
 Herberski 339
 Herwarth Johann Heinrich baron, poseł cesarski 22, 85, 86
Hirsch von Ferdinand XVIII
 Hohenzollernowie XIV
 Horn Henrik, admirał i gen. szwedzki 175
 Horodelski Jan Kazimierz 208, 271
 Hoverbeck Johann Dietrich von, rezydent bran-denburski w R.P. 493, 495, 535, 622
 Hoverbeck Johann von, rezydent brandenburski w R.P. X, 23, 24, 62, 65, 84, 88, 94, 176, 177, 186, 201, 262
 Hryniewicki Franciszek, skarb. bielski 110
 Hryszko Hrehory Iwanowicz, hetman kozacki 621
 Humiecki Stefan, wda podolski 644
 Ibrahim Szejtan Pasza, wysoki urzędnik turecki 45, 47
 Ihnatowicz 56
 Ilowiecki Władysław 415
 Innocenty XI, papież 59, 76, 165, 218, 249, 308, 315, 348, 353, 357, 389, 405, 448, 502, 527
 Innocenty XII, papież 527, 537, 550, 552, 576, 593, 595
 Iwan V, car Rosji 387, 437, 532
 Iwanowski Prokop 110
 Iwański 534

- Jabłonowski Aleksander Jan, sta buski 433
Jabłonowski Aleksander XVII, 62, 177, 180, 181, 204-206, 248, 345, 428
- Jabłonowski Stanisław Jan, wda ruski, hetman polny kor. 28, 60, 63, 70, 76, 119, 137, 148, 234, 238, 259, 263, wda ruski, hetman w. kor. 299, 309, 311, 318, 321, 334, 344, 356, 357, 361, 371, 373, 376, 403, 411, 433, 473, 483, 493, 497, 504, klan krakowski, hetman w. kor. 514, 518, 534, 540, 559, 570, 576, 582, 600, 609, 617, 640, 641
- Jakub Sobieski, królewicz polski 32, 244, 268, 353, 387, 434, 447, 452, 488, 608
- Jan II Kazimierz, król Polski 24, 57, 120, 291
- Jan III Sobieski, król Polski VII, VIII, X, XI, XIII, XIV, 3, 5, 9, 13, 21, 29, 31, 50-52, 59, 60, 83, 91, 93, 96, 97, 100-103, 114, 118, 129, 131, 141-144, 174, 176-178, 181, 198, 200, 201, 210, 215-217, 224, 243, 244, 247, 248, 249, 251, 255, 261, 268-270, 272-274, 296, 300, 302, 306, 313, 314, 317, 321, 326-330, 348, 352, 361, 364, 365, 378, 379, 383-385, 395, 399, 404, 405, 416, 420, 421-424, 426, 447, 450, 451, 466-468, 471, 481, 493, 495, 496, 499, 505-508, 510, 511, 513, 523-525, 534-537, 548-550, 553, 582, 583, 586, 588-592, 625, 626, 630, 633
- Jan Sobieski, chor. kor. 120, marszałek w. kor., hetman w. kor. zob. Jan III Sobieski, król Polski
- Janas Eugeniusz XVIII*
- Janicki Mikołaj, woj. żydaczowski 120
- Jaraczewski 110
- Jaraczewski Franciszek 112, 541
- Jaraczewski Stanisław 10
- Jaraczewski Zygmunt 585
- Jarmolik Włodzimierz XVIII*
- Jaroszewski 306
- Jaroszewski Wojciech 546
- Jaskulecki Ludwik 110
- Jaszczołt Tomasz* 62, 177, 180, 181, 204-206, 248, 345, 428
- Jaworski Kazimierz 631
- Jemiałkowski Remigian, rotm. 120
- Jerzykowski Jan, pis. gr. kościański 604
- Jeziorkowski 556
- Jeziorkowski Ludwik 271
- Jędrzejewski Piotr 113
- Juliusz Cezar, rzymski polityk, dyktator i wódz 64, 394, 473, 533
- Jurek Tomasz XVI*
- Jurkiewicz Jan, tow. panc. 444
- Jurkiewicz Sebastian 222, 344
- Jurkowski Stanisław 110
- Kaczkowski Andrzej, por. 344
- Kaczkowski Jan, chorążyc inowrocławski 322, 344, mieczn. dobrzyński 369
- Kaczkowski Kazimierz 587
- Kaczkowski Wawrzyniec 587
- Kadzidłowski Wojciech, klan inowrocławski 120
- Kalkreuter Adam 113
- Kalkreuter, rodzina 169
- Kałowski Andrzej 536
- Kamiński Andrzej VII, X, XVII*
- Kamiński Jerzy 111
- Kamiński Stanisław, łow. wschowski 110
- Kara Mustafa, wielki wezyr turecki 30, 145
- Karaszewski Zygmunt 546
- Karchowski Adam 110
- Karliński Adam 111
- Karol Emanuel II, książę Sabaudii 218
- Karol II, król Anglii 64, 217
- Karol II, król Hiszpanii 64, 217, 315
- Karol III Filip, książę neuburski 425, 435, 448
- Karol XI, król Szwecji 173, 179
- Karol XII, król Szwecji 641
- Karoński Jan 344
- Karpiński Jan 417, 431, 434
- Karska Marianna 236
- Karszecki Maciej 110
- Karśnicki Adam 111
- Karśnicki Piotr 111
- Karwalski Wacław 545
- Karwowski Jan 30, 45
- Kawiecki Piotr 241, 290, 344
- Kąkolewski Andrzej 111
- Kąsinowski Jan, sędzia gr. walecki 162
- Kątski Marcin Kazimierz, generał artylerii kor. 32, 53, 61, 76, 78, 108, 158, klan lwowski 190, 234, wda kijowski 411, 419
- Kczewski Stanisław 415
- Kettler Jakub, książę kurlandzki 24, 156, 333
- Kęsicki Kazimierz 632
- Kęszycka Teresa 111
- Kiernikowicz, tow. panc. 444
- Kierska Katarzyna 112
- Kierska z Jasienia 112
- Kierski Aleksander 546
- Kierski Chrystian 10, 40, 159, 185, 193, 194, 253, 298, cześn. poznański 367, 403, cześn. poznański, surog. gr. poznański 434, 448, 491, 498, cześn. poznański 541, 606, 607, 624
- Kierski Jan 209-211, kom. wschowski 360
- Kierski Marcin 546
- Kierski Wojciech 110, 212
- Kierzyński Wojciech 11
- Klaudia Felicita Habsburżanka, żona cesarza Leopolda I 85
- Klemens X, papież 24
- Klimacki Kazimierz 103, 115, 116
- Kluczycki Franciszek XVII, XVIII*
- Kłaczewski Witold XVIII*

- Klobukowski Stanisław 631
 Kłodnicki Aleksander, podst. braclawski 119
 Kłosowski Tomasz 404, 420
 Knobelsdorff Fabian, major 28, 29
 Knobelsdorff Tobias von, plk 311
 Kobeliński Adam 111
 Kobierzycki Adam 545
 Kobierzycki Stanisław 253, 545
 Kochanowski Jan 111
 Kochanowski Jan, poeta XIV, 64, 346
 Kociałkowski 112
 Koczorowski Chryzostom 631
 Kolnicki Michał 111
Kołodziej Robert VII, X, XVIII
 Kołodzki Aleksander, ksiądz 577, 623
 Komar Hieronim, sędzia orszański 143, 163
 Konarzewski Filip, sta koniński 607
 Koniecpolski Jan Aleksander, wdziec bełski 289
 Koniecpolski Stanisław, sta dołęski 61, wda podolski 241, klan krakowski 283
 Konieczkowiec Grzegorz, mieszczanin poznański 43
Konopczyński Władysław XVII
 Konstanty Sobieski, król polski 608
 Konstantyn I Serban, hospodar mołdawski i wołoski 30, 45
 Koński Jan, architekt 68
 Kopieński 344
 Kopystyński 78
 Kornacki Jan 546
 Kornatowski Stanisław 280
 Koroniewski Mikołaj 546
 Koryciński Krzysztof 110
 Korycki Krzysztof, gen. 119
Korytko Andrzej XI
 Korytkowski Bartłomiej 541, podwojewodzi poznański 162
 Korzeniecki 546
 Korzeniewski Andrzej 280
 Korzeniewski Jan Stanisław, sta kościański 15, 20, 21, 27, 41, 62, 69, 93, 97, 121, 124, 126, 129, 130, 138, 162, 173, 182, reg. kor. 196, 198, 201, 215, 216, 223, 245, 247, 252, 264, 267, 268, 273, 277
 Korzeniewski Stefan, pis. z. poznański 33
 Kos Jan, wda chełmiński 436
 Kosicki Krzysztof 587
 Kosicki Wojciech 587
Kosińska Urszula XI
 Kostka Stanisław, błogosławiony 75
 Koszowski Aleksander 112
 Koszowski Franciszek 110
 Koszowski Jakub 110, 546
 Koszowski Kazimierz 110, 363, 364, 366
 Koszowski Łukasz 111
 Koszowski Paweł 110
 Koszowski Wojciech 110
 Kotarbski Chryzostom 546
 Kotarbski Franciszek 545, 586
 Kotarbski Jan 546, 586
 Kotarbski Maciej 111
 Kotliński Jan 546
 Kotliński Wiktor 111
 Kotoni 148
 Kotowski 474
 Kotowski Adam, stoln. wyszogrodzki, żupnik krakowski 533
 Kowalkowski 111
 Kowalkowski Kazimierz, pis. skarbowy 438
 Kowalkowski Stanisław 369, 462-465
 Kowalski Wacław 586
 Kozanecki Jan 9
 Kozierowski Jan 111
 Kozłowski Paweł 277, 281
 Kozłowski Stanisław, woźny 29, 37, 38, 50, 125
 Koźmiński Adam 522, 539, mieczn. kaliski 541, 545, 585
 Koźmiński Michał 586
 Koźmiński Piotr 545, 586
 Kozuchowski 298
 Kozuchowski Stanisław 545
 Krajewski Stanisław, ksiądz, reg. kor. 251, 257
 Krasieński Jan Dobrogost, referendarz kor. 403, wda płocki 620
 Krasieński Jan Kazimierz, podskarbi w. kor. 120
 Krasowski 148
Kraszewski Igor VII
 Krasnicki Andrzej 77, 109
 Krąkowski Wojciech, klan krzywiński 488
 Krockow Lorenz Georg von, dyplomata brandenburski 313
 Kryszpin-Kirszenstein, bp żmudzki 640
 Krzycki Aleksander 546
 Krzycki Jan 546, klanic poznański 602
 Krzycki Stanisław, podk. kaliski 34, 37, 40, 69, 83-85, 90-94, 97, 116, 122, 128, 130, 132, 139, klan poznański 173-175, 178, 191, 210, 241, 246, 247, 269
 Krzyszkowski 290
 Krzyszkowski Samuel 369
 Krzywosądzki Łukasz 631
 Krzywosądzki Zygmunt 631
 Krzyżanowska z Dalabusek 112
 Krzyżanowski Jan 112
 Krzyżanowski Łukasz 112
 Krzyżanowski Maciej 110
 Krzyżanowski Mikołaj 110
 Krzyżanowski Stanisław 110
 Kuczborski Stanisław, łow. płocki 556
 Kuczkowski Franciszek 545
 Kuczkowski Stanisław 586
 Kuderowicz Samuel 120

- Kulecki Michał XVIII*
 Kulakowicz Andrzej 232, 237
 Kuniński Jan 110
 Kurdwanowski Stanisław Kazimierz, klan halicki 60
 Kurnatowski Bogusław 339
 Kurnatowski Dobrogost 334
 Kurnatowski Stanisław 546, 586
 Kurowski Dobrogost 450
 Kurski Stanisław 110
Kurtyka Janusz XVIII
Kutrzeba Stanisław XIII
 Kwiatkowski Tomasz 545
 Kwiatkowski Wojciech 215
 Kwieciński Jan 199
 Kwiłek Adam 62, 123, 173, 174, 184, 189, 197, 200, 201, 234, 235, 246, 279, 325, 367, 368, 380, 541
 l'Hopital François Vitry de, markiz, ambasador Francji w R.P. 340
 Lasocki 547
 Latańska 292
 Latochowicz 118
 Lausson Jan Jakub, kpt. 344
 Leopold I, cesarz 22, 64, 79, 85, 91, 172, 204, 205, 239, 243, 300, 301, 308, 309, 315, 331, 335, 340, 348, 388, 435, 437, 448, 496, 532, 551, 563, 574, 581, 593, 615, 641
 Lepicka Anna 112
 Leszczyńscy IX
 Leszczyński Bogusław, opat czerwiński 274, 293
 Leszczyński Jan Ignacy, krajczy kor. 118, podcz. kor. 192, 479
 Leszczyński Jan, kanclerz w. kor., sta generalny Wielkopolski 4, 32, 37-39, 48, 49, 67, 80, 81, 83, 84, 86, 89, 90, 93, 97-99, 113-115, wda krakowski, sta generalny Wielkopolski 126, 127, 130, 133-135, 184
 Leszczyński Kazimierz, sta kamionacki 570, 581
 Leszczyński Rafał, sta wschowski 32, 93, 97, podst. kor. 110, krajczy kor. 133, 171, 194, 212, 230, 231, 234, 235, 242, 251, 253, 254, 256, 264, 281, 292, 293, 296, 297, chor. wielki kor. 311, 312, 318-320, 324, 334, 342, 344, 352, 353, 361, 362, wda kaliski 370, 371, wda poznański XI, 380, 381, 393, 398, 399, 403, 406, 407, 416, 444, 447, 449, 459, 473, 478, 482, 487, 488, 490, 494, 495, 508, wda łączycy, sta generalny Wielkopolski 521, 535, 544, 603, 624, 639-641
 Leszczyński Stanisław, wdziec kaliski 375, wda poznański 637, 639, 642
 Leszczyński Stefan, sta kowelski 434, 448
 Leszczyński Wacław, wda podlaski 28, 32, 33, 61, 108, 121, 234, 311, 318, 348
 Leszczyński Władysław, wda łączycy 12
 Leszek Biały, książę polski 76
 Likurg, prawodawca i twórca ustroju Sparty 377
 Liliehöök Anders, ambasador Szwecji w R.P. 24
 Linkhauz Jan, ppłk 61
 Linowska Orszuła 546
 Linowski Jan 546
 Lipsius Justus, filozof i historyk 551
 Lipski Andrzej, bp krakowski 577, 623
 Lipski Feliks Aleksander, klan sieradzki 635, wda kaliski 636
 Lipski Jan 546
 Lipski Prokop 34, 42, 108, 109, 414, stoln. wschowski, pis. gr. poznański 434, 448, 541, 570, 581, 607, 613
 Lipski Stanisław, archidiakon gnieźnieński 446
 Lipski Wacław
 Lisowski Aleksander, płk 81, 84
 Lityński Jan 500
 Lodorowski Paweł a Luder 344
 Loeb Jan Zygmunt, płk 169
 Lossa 585
 Lubiatowski Wojciech 546
 Lubomirscy 150
 Lubomirski Aleksander, sta perejasławski 118
 Lubomirski Hieronim Augustyn, chor. kor., kawaler maltański 151, 153-155, 164, 173, 174, 218, 248, 252, 297, marszałek nadw. kor. 311, podskarbi wielki kor. 605, 617
 Lubomirski Jerzy Sebastian, marsz. w. kor., hetman polny kor. 120, 214
 Lubomirski Konstanty, podcz. kor. 120
 Lubomirski Stanisław Herakliusz 448
 Luboński Andrzej 632
 Luboński Wojciech 632
 Luboracki Antoni 632
 Lubowiecki Jan 632
 Lucanus Marcus Annaeus XIV, 275, 408
 Ludwig Peter Ernst von, płk brandenburski 6, 8, 9, 17, 20, 21
 Ludwik Hohenzollern, margrabia brandenburski 243, 267, 435
 Ludwik XIV, król Francji 64, 239, 286, 291, 301, 340, 531
Lukas Stanisław VII, VIII, XII, 9, 91, 96, 177, 201, 247, 261, 269, 296, 477, 495
Lulewicz Henryk XVIII
 Lutomirski Stanisław 545
 Łada Baltazar 632
 Łakiński Fryderyk 111
 Łascy 622
 Łącki Jan 370, klanic kaliski 534
 Łącki Jan, podk. wschowski 237, 281, 293, 298, 318, 319, 367, 371, 375, 376, klan kaliski 507, 544, 545, 547, 577, 580, 623

- Łącki Łukasz 113
 Łączyński Józef 118
 Łępicki Adam 586
 Łętkowski Tomasz 546, 585
 Łochocki Jan Stanisław, opat plocki, reg. kor. 143
Łopatecki Karol XI
 Łoś Władysław Stanisław, stoln. plocki 60, podskarbi ziem pruskich 442, wda pomorski 486, 496, 593
 Łozieński Samuel, tow. panc. 272
 Łubieński Jan, klanic sieradzki 565
 Łukawski Andrzej 113
 Łukomski 490
 Łukomski Kazimierz 545
 Łukomski Krzysztof, pis. gr. kcyński 541
- Maciej I, cesarz 81
Maciszewski Jarema XI
 Madaliński Bonawentura, bp kujawski 390
 Majkowsy 112
 Maksymilian II Emanuel, elektor bawarski 588, 592
 Małachowski Franciszek 111
 Małczewski Antoni 632
 Małczewski Konstanty 414
 Małczewski Maciej, podst. kaliski 367
 Małczewski Wojciech pods. wschowski 10, 78
 Małachowski (Małachowski) Jan 212, 298, 319, 325, 367, 372, 419, 490, pods. z. poznański 541, 570, 581, 607, sędzia z. poznański 641
 Małachowski Adam 13, 20, 21, 34, 62, 93, 109, 114, 115, 162, 174, 184, 186, 200, 294, 296, 298, 367
 Małachowski Jan 110
 Małachowski Jan, bp chełmiński, podkanclerzy kor. 182, bp krakowski 296, 398
 Małachowski Marcin 462-465
 Małachowski Mikołaj 587
 Małachowski Stanisław, wda kaliski 534, 563, 564
 Małachowski Wojciech 462-464, 587
 Małuski Sebastian, cześn. nowogrodzki 545, 586
 Manikowski Stefan 110
 Mańkowski Wawrzyniec 586
 Marchocki Jan Karol, pods. z. kaliski 12, 360, 403, 434, 448
 Marchocki Stefan, sta chęciński 446
 Maria Joanna, księżna Sabaudii 218
 Maria Karthadzi, żona hospodara mołdawskiego 553, 565
 Maria Kazimierza d'Arquien, królowa Polski 136, 403, 491, 539, 542, 543, 608
 Markiewski Łukasz 40, 44, 49
 Marszewski Konstanty 504
 Marszewski Krzysztof 587, 631
 Martelli Francesco, nuncjusz apostolski w R.P. 132, 182
- Massowski 344
 Matczyński Marek, podskarbi wielki kor. 474, 478, 481, 489, 496, wda ruski 617, 630
 Maurocordato, wielki dragoman, poseł turecki do R.P. 496
 Mączyński Jan, sta klonowski 621
 Mehmed IV, sułtan turecki 331, 387
 Meier Kazimierz, komornik kaliski 604
 Męciński Kazimierz Józef, sta wieluński 479
 Miaskowski Adrian, klan santocki 263
 Miaskowski Aleksander 77
 Miaskowski Andrzej 111
 Miaskowski Andrzej drugi 111
 Miaskowski Andrzej, kom. poznański 105
 Miaskowski Franciszek 546, 586
 Miaskowski Jan 77
 Miaskowski Maciej, klan lędzki 616
 Miaskowski Maksymilian 110
 Miaskowski Stanisław, opat oberski 77, 106
 Miaskowski Wojciech 110
 Miaskowski Wojciech, chor. podolski 77
 Miączyński 534
 Miączyński Atanazy 119, podskarbi nadworny kor. 444, sta krzepicki 479
 Michalewicz Michał, rotm. 119
 Michalski Rafał, prowincjał paulinów 461
 Michał I Korybut, król Polski XIII, 3, 71, 93, 125, 214, 291
 Mieęcki Adam Konstanty 110
 Mielewski 348
 Mielęcki Zbigniew 585
 Mielniński Krzysztof 236
 Mielżyński Franciszek, kantor poznański 77, archidiakon poznański 446
 Mielżyński Krzysztof, sta kcyński 601
 Mielżyński Maciej, sta kcyński 123
 Mierosławski 556
 Mierosławski Jakub 118, 119
 Mierosławski Jan 111, 462-465
 Mierzewski Andrzej 586
 Mierzewski Jan 419
 Mierzewski Stanisław 110
 Mieszkowski 638
 Mieszkowski Andrzej, komornik poznański 40, 62, 93, 123, 158, 190, pods. z. poznański 254, 260, 278, 306, 325, 367, 380, 403, 434, 448, 498, sędzia z. poznański 541
 Mieszkowski Bartłomiej 68
 Mieszkowski Krzysztof, pis. z. wschowski 368, 403, pods. wschowski 606
 Mieszkowski Piotr Paweł, bp sufragana kujawski 446
 Mieszkowski Stanisław 329, 360, 414
Mikołajczyk Marian XI
 Mikołajewski Franciszek 546
 Mikołajewski Stanisław 546

Mikulski Krzysztof XVIII

Miłoński Franciszek 546
Minor Kazimierz 61, cześn. ciechanowski 131, 439
Miron, dowódca kozacki 270
Miroslawski Jakub zob. Mierosławski Jakub
Modlibowski Adam 631
Modlibowski Andrzej, burg. kaliski 105, 190, 278, 317, pods. z. kaliski 541, sędzia z. kaliski 585
Modlibowski Kasper Franciszek stolnik poznański, surog. gr. poznański 10, 11, 33, 42, 62, 69, 80, 123, 158, 237, 253, 367
Modlibowski Stanisław, cześn. wschowski 524, 516, 606, 628
Modrzejowski (Modrzewski) Andrzej, podcz. sie-
radzki 54, 118, podskarbi nadworny kor. 318, 319
Modrzewski Andrzej zob. Modrzejowski Andrzej
Mojaczewski Tomasz 537
Molscy 487
Molski Adam, pis. z. kaliski 10, 108, 159, 162, 253, 298, stoln. kaliski 367, 402, 403, stoln. kaliski, surog. gr. kaliski 434, 448, 541, 545, 547
Molski Jan 545
Molski Jan, kom. kaliski 541
Molski Sebastian 545
Molski Wojciech 399, 502, 505, 522, pis. z. kaliski 541, 545, 547, pods. z. kaliski 585
Morawski Bechtiar, rotm. 120
Morawski Hussein, rotm. 120
Morawski Jan 192, 235, 253, 257, 262, 298, 321, 322, 367, 372, 402, 419, 541, 602, klan prze-
męcki 638, 639
Morawski Paweł 10, 12, 41, 67, 109, 192, 369, 402, 504, 628
Moreński Stefan, kanonik katedralny poznański 107
Morsztyn Jan Andrzej, podskarbi wielki kor. 42, 60, 61, 75, 115, 116, 118-122, 165, 169, 182, 195, 210, 238, 239, 282, 286, 301, 307, 312, 314, 315, 333, 336, 348, 355, 356, 391
Moskwa Błażej, mieszczanin średzki 237
Motowidło Jan Samuel, płk 118
Murad Girej, chan krymski 250
Muraszko, pułkownik kozacki 56
Mustafa II, sułtan turecki 625
Mycielski Adam, wojski kaliski 402, 414, 434, 448, 492, stoln. poznański 612
Mycielski Andrzej 69, 110, stoln. poznański 402, 414, chor. poznański 584
Mycielski Józef, stoln. kor. 644
Mysłowski Przecław 111

Naramowski Adam, sta ujski 483, 489, 570, 581, 605, 607
Naramowski Walerian, burg. poznański 601, cześn. wschowski 641
Nawierski Jakub 207

Neidhard, Johann Baptist von, baron, przedstawi-
ciel cesarza w komisji menniczej 381
Nenchen Jan Kazimierz, kapitan 28, 29
Nestorowicz 148
Niegolewski Maciej, chor. wschowski, sta pobie-
dziski 109, 247, 612
Niemieczkowski Andrzej 112
Niemieczkowski Mikołaj 631
Niemirycz Stefan, gen. 120, 174, 176, 177, klan
kijowski 245, 247, wda kijowski 259, 262, 266-
-269
Niemirycz Władysław, wdziec kijowski 542
Niemojewski Andrzej 11
Niemojewski Bartłomiej 545
Niemojewski Kazimierz 586
Niemyski Wojciech Kazimierz, pods. z. lubelski
555-557
Niewieściński Jerzy 60
Niezabitowski Ludwik, klan bełski 445
Niniewski Marcin 546
Niniewski Władysław 546
Nitecki Piotr XVIII
Nointel Charles François Olier de, rezydent fran-
cuski w Stambule 24
Nowicki Mikołaj 187
Nowowiejski Andrzej 545, 586
Nowowiejski Maciej 546

Obrębski Jakub 585
Obręmbieliński Jakub 546
Odescałchi Benedetto zob. Innocenty XI, papież
Ogiński Marcin, kanclerz w. lit. 453, 455
Ogiński Mikołaj, miecznik lit. 455
Oktawian August, cesarz rzymski 473
Olewiński Jakub 545
Olewiński Stanisław 545
Olewiński, sędzia z. lwowski 36
Olszowski Andrzej, abp gnieźnieński, prymas 4,
15, 18, 21, 22, 27, 44, 46, 49, 73
Olszowski Marcin Konstanty, sta wieluński 192
Opacki Jerzy, sta ryczywolski 298
Opalińscy IX, 258, 262
Opalińska Teresa Konstancja zob. Sieniuta Teresa
Konstancja z Opalińskich
Opaliński Adam Antoni, wdziec łączycycki 415, 416,
420, 433, 434, 447, 448, sta walecki 458, 462-
464, 521, 570, 576, 581, 607, 621
Opaliński Edward XVIII
Opaliński Jan Franciszek, sta śremski 334, 352,
367
Opaliński Jan Karol, sta osiecki 281, 293, 297, klan
poznański 462, 464
Opaliński Jan, wda kaliski 19, 49, 61, 83, 84, 96,
139, sta generalny Wielkopolski 156, 157, wda
brzeski-kujawski, sta generalny Wielkopolski

- 160, 172, 174, 175, 177-181, 184, 190-193, 198, 199, 203-206, 234, 235, 240, 248, 253, 256, 259, 261-263, 266, 294, 304, 320, 325, 326
- Opaliński Kazimierz Jan, opat bledzewski 52, 88, 91, 92, 94, 96, 176, bp koadiutor poznański 177, 210, bp chełmiński 256, 258, 259, 262, 266, 285, 338, 396, 428, 435, 455, 464, 474, 475, 621
- Opaliński Piotr Adam, podkom. poznański 12, 33, 37, 40, 68, 69, 108, 110, 179, 237, 361, 582
- Opaliński Piotr, sta międzyrzecki 19, 34, 37, wda łączycy 253, 257, 261, 262, 264, 266, 293, 310, 323, 324, wda łączycy, sta generalny Wielkopolski 349, 352, 353, 358-360, 364, 373, 375, 380, 382, 394, 395, 399-401, 403, 405, 416, 417, 420, 426, 432, 443, 447-449, 459, 464, 479, 502, 506-508, 510, 515
- Orłowski Jakub 300
- Ossowski Andrzej 14, 25, 42, 68, 77, 112
- Ossowski Jan 369
- Ossowski Piotr, stoln. wschowski 108, 112, 253, 367
- Ossowski Stanisław 111
- Ostaszewski Mikołaj 545
- Ostrogscy 151, 153, 154
- Ostrowski 111
- Otorowski Wojciech 546
- Ovidius, Publius Naso XIV, 386, 485, 486, 636
- Pac Krzysztof Zygmunt, kanclerz wielki lit. 176
- Pac Michał Kazimierz, wda wileński, hetman wielki lit. 70, 85, 138, 156, 167, 172, 175, 182, 252, 266
- Pacynowski Stefan 546
- Pacynowski Wojciech 546
- Pagórski Wojciech 546, 585
- Pallavicini Opizio, nuncjusz apostolski w R.P. 260, 263, 336, 357, 348
- Paszkowski Wojciech Franciszek, sekretarz J.K.M. 537
- Paweł, św. 347
- Pawłowski Marcin 545, 546
- Pawłowski Mikołaj 110
- Pawłowski Piotr 112
- Pawłowski Stefan 110
- Pałowski Wojciech 545
- Perier Józef de 223
- Perlakowski Adam XI*
- Petriceicu Ștefan, gospodar mołdawski 276, 553, 565
- Petrykowski Hieronim, stoln. różański 417
- Piasecki Jan 110
- Piaseczyńscy 242
- Piaseczyński Stefan, klan brzesko-litewski 242
- Piekarski Jan 545, 586
- Pieniążek Jan Odrowąż, sta oświęcimski 243, wda sieradzki 390, 396, 445, 528
- Pierzchliński Jan 110
- Piniński Wojciech 546
- Piotr I, car Rosji 387, 437, 532, 638, 641
- Piotr książę portugalski, regent 217
- Pisarski Achacy, sta woltbromski 35
- Pisarski Jan 79
- Piskorski Marcin 546
- Platon, filozof grecki 555
- Pląskowski 369
- Pląskowski Jan 324, 480
- Pląskowski Kazimierz, pis. skarbu kor. 61, 116, 132, 337
- Plichta Konstanty 534
- Plączkowski Andrzej 531
- Plączkowski Kasper 577, 624
- Plączkowski Łukasz 111, 631
- Plączkowski Wojciech 631
- Pniewski Michał 546
- Pochelski, tow. hus. 444
- Podczaski Maciej 632
- Podlewska 112
- Podolscy 289
- Podolski Franciszek 289
- Pogorzelski 369
- Pogorzelski Jan 208, 545
- Pogorzelski Wojciech, pis. gr. kaliski 159
- Pokękowski Stefan 586
- Poklęcki Władysław 43
- Poklękowski Jan 546
- Politański Mikołaj, stoln. wiski 545, 604, pis. gr. ostrzeszowski 604
- Pomocka Walenty 511
- Ponikiewski Bartłomiej 631
- Ponikiewski Michał 632
- Poniński Adam, sta kopanicki 578, 579
- Poniński Adrian, miecznik poznański 12, 42
- Poniński Aleksander 631
- Poniński Andrzej, pis. gr. wschowski 603
- Poniński Hieronim (Jarosz), cześn. wschowski 110, 159, 160, 170, 190-192, 235, 253, 254, 256, 259, 263, 281, 293, 298, 305, 334, 352, 367, 377, 402, sta wschowski 381, 460, 489, 504, 507, 514, 521
- Poniński Hieronim Jarosław, sta babimojski 547, klan rogoziński 613, klan gnieźnieński 637, 640, 642
- Poniński Władysław 481, 484, 487, 492-495, sta wschowski 521, 522, 549, 559, 564, 569, 570, 577-581, 585, 607
- Popkowski Jan 111
- Porębski Franciszek 546
- Potoccy 221
- Potocki Aleksander 35
- Potocki Andrzej, wda kijowski 12, 76, 138, klan krakowski, hetman polny kor. 334, 356, 473
- Potocki Dominik, sta chmielnicki 61

- Potocki Feliks Kazimierz, wda sieradzki 33, 57, 76, 146, wda krakowski 482, 487, 491, 493, 501, wda krakowski, hetman polny kor. 609
- Potocki Jan 480, 545
- Potocki Paweł, klan kamieniecki 222
- Potocki Przeclaw 159, 189, 207, 208, 234, 306, 324, 368, 370, 414, tow. kaliski 541, 601
- Potocki Stanisław, hetman wielki kor. 120
- Potocki Szczęśny, wda krakowski 478
- Potulicki 400
- Potulicki Jan Jakub, sta borzechowski 638
- Potworowski Aleksander 108, 109, 280
- Potworowski Andrzej pisarz gr. wschowski 281, 293, 298, 325, 369, surrogator gr. wschowski 585
- Prażmowski Samuel Jerzy, wda płocki 556
- Prądzyński Józef 631
- Pronczyszczew Iwan, poseł moskiewski 219
- Proski Franciszek 110, 247
- Proski Jan, sta nak. 34, 37, 247, 339, 396
- Proski Samuel, rezydent R.P. w Turcji 250, 446, poseł R.P. w Wiedniu 494, 496, kawaler maltański 576, 623
- Prusimski 8
- Prusinowski Andrzej, sta horodelski 118
- Pruszek Franciszek 603, 604
- Pruszek Maciej 113
- Pruszek Mateusz, woźny 48, 50, 102, 383, 399
- Pruszek Wojciech, cześn. latyczowski 518
- Przebendowski Jan Jerzy, sta mirachowski 328
- Przebendowski Piotr, sędzia z. lęborski 525
- Przedzyński Kazimierz 111
- Przedzyński Stanisław, pis. gr. gn. 541, reg. gr. po-
znański 627, 633
- Przerębski Zygmunt Karol, podk. sieradzki 120
- Przespolewski Wojciech, sędzia z. kaliski 12, 541, 547
- Przeuski Andrzej 466
- Przyboś Adam XI, XII, XIII, XVII*
- Przyboś Kazimierz XVIII*
- Przybysławski Łukasz 546
- Przybyszewski Jan 112, 585
- Przybyszewski Stanisław 323
- Przybyszewski Stefan 339
- Przybyszewski Władysław 546
- Przybyszewski Wojciech 369, 414
- Przyjemscy 262, 403
- Przyjemski Aleksander, chorążyc kaliski 37, 69, 114, chor. kaliski 162, 169, 281, 293, 297, 334, 352, 382, podst. kor. 402, 403, 414, 482, 489, 497, 570, 581, 621
- Przyjemski Andrzej 581
- Przyjemski Krzysztof, klanic chełmiński 237, 243, 245, 247, 323, chor. kaliski 401, 445, 540
- Przyjemski Władysław, klanic chełmiński 237, 256, 257, 260-263, 265-267, 269, 281, 293, 294, 296, 298, 310, 316, 334, 352, 354, 401, 449, 484, 493, 495, sta międzyrzecki 607, klan kaliski 632
- Psarski Andrzej 570, 631
- Psczełiński 222
- Pstrokoński Spytek, klan brzeski-kujawski 241, 336, 348
- Pukaczewski Marcin, rotm. 324, 371
- Rachuba Andrzej XVIII*
- Racęski Felician Franciszek 415
- Raczyński 489
- Raczyński Ludwik 111
- Raczyński Michał Kazimierz 539, 541, 602, 629, pods. z. poznański 638
- Raczyński Stefan 632
- Radlicki Andrzej, sędzia z. poznański 12, 42, 108, 123
- Radlicki Michał 11
- Radolińska Anna zob. Rogalińska Anna z Radolińskich
- Radoliński Andrzej 602
- Radoliński Józef 545, 586
- Radomiccy 642
- Radomicki Aleksander Andrzej, klanic kaliski 601, sta osiecki 639
- Radomicki Maciej, klanic kaliski 360, 522, klan kaliski 635-639, 641
- Radomicki Władysław, sta walecki 638
- Radomicki Wojciech 111
- Radoński Adam, podwojewodzi kaliski 637
- Radoński Stanisław 545
- Radoszewska Jadwiga 171
- Radoszewski Andrzej Boksa, klan wieluński 171
- Radzewski Franciszek, sta wschowski 638
- Radzewski Stanisław 110
- Radzicki Ludwik 121
- Radzicki Walenty 546
- Radziejowski Michał, bp warmiński 260, 263, 313, bp warmiński, podkanclerzy kor. 361, abp gnieźnieński 426, 453 457, 458, 495, 534, 558, 566, 577, 582, 589, 608, 612, 613, 619, 623, 624, 641
- Radzikowski Stanisław 111
- Radziwiłł Bogusław, koniuszy lit. 243, 267, 425
- Radziwiłł Karol Stanisław, koniuszy lit. 423, 467
- Radziwiłł Michał Kazimierz, podkanclerzy lit., hetman polny lit. 47, 51, 70, 147, 167, 176, 218, 508
- Radziwiłł Stanisław Kazimierz, stoln. lit. 61, 210
- Radziwiłłówna Ludwika Karolina 210, 243, 245, 246, 267, 425, 435, 448, 454
- Rajski Michał 369
- Rakowski Wawrzyniec 546
- Ramułt Wojciech 111
- Rappe Otton Ernest, ppłk 119, 171, 319, 372, stoln. inflancki 372, płk 540

- Raszewski Władysław 587
 Reuth Dymitr 111
 Reuth Wojciech 364, 369
 Rogaczewski Adam 111
 Rogalińska Anna z Radolińskich, klanowa nakielska 111
 Rogalińska Marianna 371
 Rogalińska z Woźnik 112
 Rogaliński Adam 539, 602, 627
 Rogaliński Aleksander 627
 Rogaliński Jan Stanisław, cześn. inowrocławski (rzekomy) 40, 601, 633
 Rogowski Kazimierz 110
 Rokicki 546
 Rokoszewski Adam 110
 Rokoszewski Maciej 110
 Rola Andrzej 111
Rolnik Dariusz VII
 Romanowski Jan Karol, podk. chełmski 576, 622
 Romiejewski Kazimierz, wojski wschowski 339, 414
 Romodanowski Grigorij, dowódca wojsk rosyjskich 56
 Rosen Fabian Wilhelm, płk 109, 171, 241, 253, 296-299, 367
 Roski Stanisław, pis. z. poznański 33
 Rösner Jan Gotfryd, sekretarz miasta Torunia 498
 Rosnowski Maciej 111
 Rosnowski Stanisław 11, 118, 119
 Rosnowski Wojciech 11
 Rosowski Kazimierz 545
 Rościszewski Franciszek 370
 Rozdżałowski Seweryn 109
 Rozdżałowski 111
 Rozrażewski Adam 112
 Rozrażewski Franciszek, klan przemęcki 112
 Rozrażewski Jakub Hieronim, wda inowrocławski 446
 Rozwadowski Sebastian 546
 Różycki Jan 363
 Rudnicki Stanisław 112
 Rudnicki Wojciech 586
 Rudziński Karol, cześn. kaliski 407
 Rutilius Claudius Namatianus, poeta rzymski 557
 Rydziński 498
 Rydziński Jan, kanonik gnieźnieński i poznański 468, 471
 Rydziński Karol 110, cześn. kaliski 367, 402, 541, 570, 581, surog. gr. poznański 607
 Rydziński Łukasz, cześn. kaliski 110
 Rydziński Maciej 110
 Ryłski Sebastian 626, 629
 Rynarzewski Jacek 462
 Rzeczycki Andrzej, chor. grabowiecki 287, 308, 316, 339, 443, 483, 490, 497, 539
 Rzegnowski Michał 587
 Rzepecka 632
 Rzeszewski Adrian 478, 481, 492
 Rzeszotarski Mateusz 546
 Rzewuski Michał Florian, sta chełmski 318, podskarbi nadworny kor. 372
 Rzewuski Stanisław Mateusz, sta chełmski 552, 593
 Rzochoowski Tomasz 632
 Safa Girej, nurreddin 53
 Salomea Piastówna, królowa halicka, błogostawiona 76
 Salomon Konstanty, komes syryjski 389, 444
 Samborski Sebastian 113
 Samojłowicz Iwan, hetman kozacki 56
 Santacroce Andrea, nuncjusz apostolski w R.P. 494, 495, 503, 508, 571, 609
 Sapieha Benedykt Paweł, podskarbi lit. 14, 72, 169, 455, 497
 Sapieha Franciszek, koniuszy lit. 284
 Sapieha Jan Fryderyk, pis. polny lit. 57
 Sapieha Kazimierz Jan, wda połocki 143, 163, hetman wielki lit. 312, wda wileński, hetman wielki lit. 455, 609
 Sapieha Kazimierz Władysław 57, 467
 Sapieha Mikołaj Leon 57
 Sapieha Paweł Franciszek 57
 Sapiehowie 57, 452
 Sarbiewski Maciej K. XIV, 230, 232
 Sardi Bartolomeo, pocztmistrz generalny 605
 Sarnecki Jakub 31
 Sarnecki Kazimierz IX, XVIII, 544
 Sarnowski Stanisław, książdź 198
 Sarnowski Stefan, podk. łączycy 154
 Sarnowski Wojciech 111
 Schlichting Samuel 113, 369, 585
Schultze Johannes XV, XVII
 Scultetus Joachim, radca kameralny i mistrz kamery nowomarchijskiej X, XI, 80, 82-84, 90, 91, 96, 115, 126, 129, 130, 134, 135, 140, 172, 174, 183, 185-187, 195-197, 200, 201, 209-211, 243, 246, 247, 265, 269, 291, 294-296, 311, 313, 352, 355, 361, 362, 381, 382
 Scypion Afrykański Starszy, wódz rzymski 64
 Sczypierski Wojciech 546
 Seher-Thoss Anna 113
 Seher-Thoss Heinrich 113
 Seher-Thoss Henryk 113
 Seher-Thoss Jan 113
 Seher-Thoss Krzysztof Friedrich 585
 Seher-Thoss Zygmunt 585
 Selamet Girej, kałga 53, nurreddin 386
 Selim I Girej, chan krymski 30, 45, 47, 53, 55, 347, 351, 496, 531, 593
 Seneca, Lucius Annaeus (Minor) XIV, 70, 231, 406, 533

- Sieniawski Adam Mikołaj, sta lwowski 444, wda bełski 619
- Sieniawski Mikołaj Hieronim, chor. kor. 60, 72, marszałek nadworny kor. 12, 139, 149, wda wołyński, hetman polny kor. 309
- Sienicki Wespazjan, podcz. chełmski 210
- Sieniuta Krzysztof Aleksander 171
- Sieniuta Teresa Konstancja z Opalińskich 171
- Sieroszewski Wojciech 546
- Sirko Iwan, hetman kozacki 55
- Skalański Franciszek 628-630
- Skarszewski Stanisław, klan wojnicki 41, 42, 78, 158
- Skarżyński Krzysztof 111
- Skarżyński Krzysztof drugi 111
- Skąpski Nikodem 587
- Skibiński Edward XVI*
- Skoraszewski (Skoroszewski) Marcin 120
- Skoraszewski (Skoroszewski) Władysław Michał, chor. poznański 19, 37, 60, 61, 69, 95, 97, 108, 120, 234
- Skoraszewski Wojciech 546
- Skotnicki Tomasz Bogoria, bp sufragan chełmiński 430, 435
- Skórzewski Gabriel 368, 606
- Skórzewski Primus 369
- Skrobiszewski Kazimierz 545
- Skrzetuski Wojciech 462-465
- Skrzydlewski Maciej 112
- Skrzyński Jan 547
- Słonecki 638
- Słonecki Marcin 541
- Słupski Maciej 546
- Ślusza Józef Bogusław, marszałek nadworny lit., hetman polny lit. 609
- Smoguleccy 169
- Smogulecka Anna z Chlewickich 169
- Smogulecki Marcin Franciszek, podcz. brzeski-kujański 162, 396, sta nakielski 521, 620
- Smogulecki Mikołaj, sta lipnowski (lipiński) 118, klan gdański 169
- Smorowski Daniel 323
- Smoszewski Andrzej, sta bobrownicki 131, 237, 264, 281, 293, 297, 321, 334, 342, 352
- Sobiescy 476
- Sochacka A. XVIII*
- Sokolnicki Andrzej 545
- Sokolnicki Gabriel stoln. kaliski, surog. gr. kaliski 10, 12, 37, 123, 237, 256, 334, 352, klan międzyrzecki 401, 403, 415
- Sokolski Jan 546
- Soliman pasza, seraskier 386
- Solon, ateński mąż stanu i prawodawca 377
- Sompoliński Jan 545
- Soszyński Konstanty, rotm. 118
- Sowiński Jan 625
- Stachurski Jan 118
- Stanek Wojciech XVIII*
- Starczewski, strażnik generalny cel 461
- Starzeński Franciszek, burg. kcyński 403
- Stawecki Andrzej 119
- Stawicki Wojciech 545, 586
- Stawski Stanisław 546
- Stefan Batory, król Polski 23, 491
- Stępkowski Krzysztof 120
- Stogniew Mikołaj, burg. gnieźnieński 162, 202
- Stolicki Jarosław XII, XVI, XVII*
- Strachowski Bartłomiej 546
- Strachowski Jan 586
- Strauch Egidiusz, pastor i kaznodzieja gdański 96, 97
- Strzałkowski 35
- Strzałkowski Remigian, łow. lwowski 146
- Strzeszewski Jan 587, 631
- Styański Stanisław 517
- Suchodolski Krzysztof 545, 586
- Suchorzewski 638
- Suchorzewski Stanisław 602, sta pyzdrowski 161, 171, 403, 487, 541
- Sulejman II, sultan turecki 387
- Sulfikar-Effendi, poseł turecki do R.P. 496
- Sulmowski Piotr 110
- Szadokierski Stanisław 546
- Szamowski Piotr, skarb. łączący 534
- Szczaniecki Jan 371
- Szczawiński Paweł Ludwik, wda inowrocławski 242
- Szczawiński Tomasz 586
- Szczuka Stanisław Antoni, regent kor. 374, 376, 379, 405, 422, referendarz kor. 451, 452, 467, 470, 507, 524, 529, 532, 542, 549, 583, 589, 626
- Szczurski Andrzej 110
- Szczurski Władysław 111
- Szczygieł Ryszard XVIII*
- Szczypierski Stanisław 109
- Szczypierski Wojciech 586
- Szczytnicki Maciej 111
- Szembek Stanisław, abp gnieźnieński, prymas 642, 643
- Szmul, dzierżawca komory celnej 459, 460
- Szołdrska 547
- Szołdrski 546
- Szołdrski Andrzej, bp poznański 192
- Szołdrski Marcin 110
- Szołdrski Stanisław 111
- Szołdrski Stefan 604
- Szołdrski Wojciech 110
- Szpot Wojciech 546
- Szpotański 120
- Sztaidelman, dzierżawca 585

- Szumowski Jan, podskarbi nadworny kor. 36
 Szykowski Jakub 587
 Szygowski Jan, rotm. 587, 631
 Szymanowski Jan Kazimierz, podst. warszawski 298
 Śliwiński 112
 Śmigiełski Stanisław 189, 234, 241, kom. poznański 254, 278, 279, 414
 Świderski Paweł 56
 Świejkowski Jan 110
 Świejkowski Stefan 110
 Święcicki Mikołaj, opat trzemeszyński 180, 354, 355
 Święcicki Stanisław, bp chełmski 534
 Tacitus, Publius Cornelius 409
 Taczanowski Mikołaj 546
 Tański Jan, instygator kor., pis. gr. poznański 33, 118, 161
 Taranowski Krzysztof, kanonik krakowski i warmiński, sekretarz J.K.M. 327, 329, 384
 Tarchalski Jan 546
 Tarło Karol, podkanclerzy kor. 642
 Tasze zob. Seher-Thoss
 Teleżyński Marcin 366
 Teresa Kunegunda Sobieska, królowna polska, księżna bawarska 588, 592
 Tomicki Andrzej 586
 Tomicki Jan 480
 Tomicki Konstanty, klan wieluński 219, 223
 Tomicki Rafał 603
 Tomicki Stanisław 364, 541
 Tomislawski 41, 42
 Trajan, cesarz rzymski 473
 Trąpczyński Andrzej 619
 Trąpczyński Jan 546, 613
 Tritschler Jan Jerzy de, ppłk 344
 Trzciniński Jakub 546
 Trzebicki Andrzej, bp krakowski 138, 206, 302
 Trzebuchowski 178
 Trzesiecki Andrzej 112
 Tuczyński Stanisław 12, 33, 34, 37, 40, 43, 44, 67, sta powidzki 162, 171, 172, klan gnieźnieński 352, 587
 Turnowski, rzekomy pods. kijowski 530
 Turowiecki Piotr, chor. panc. 605
 Twardowski Maciej 368, pis. gr. kaliski 584, 606
 Twardowski Sebastian 189, 234, 278
 Twardowski Wojciech 10
 Twardowski Zygmunt 119, 121
 Tworzyński Franciszek 112, 622
 Tymieniecki 11
 Tymieniecki Wojciech 111
 Tysza Tomasz 546
 Ukraincew Jemielian, diak, poseł moskiewski 219
 Uniechowski Bogusław, pisarz nowogrodzki 455
 Unrug Bogusław, sta gnieźnieński 602
 Unrug Krzysztof, sta gnieźnieński X, 195, 210, sta walecki 463, 564
 Unrugowie 403, 534
Urban Wacław XVIII
 Urbanowski Franciszek 541, burg. gnieźnieński 602
 Urbański Stanisław, sekretarz J.K.M. 142
 Urbański Wojciech, klan rozpierski 319, klan wieluński 371, 445
Urwanowicz Jerzy XVIII
Wagner Marek XVIII
 Waldstein Karl Ferdinand von 448
 Walichnowski (Walknowski) Stanisław, wojski wieluński 585
Waliszewski Kazimierz 449
 Wąldowska 339
 Wąldowski Chryzostom 546
 Wąldowski Kazimierz 546
 Wąldowski Maciej, pis. gr. kaliski 541
 Wałowski Andrzej 546
 Wardęski Świętosław 546
 Wasilkowski Jan 546
 Wążyński Stefan Stanisław, rotm. 199
 Wąchocki Stanisław 358
 Wenediger Joachim Wilhelm von, kapitan 28, 29
 Werner Gottfried, sekretarz ambasady brandenburskiej w R.P. 476, 477
 Wessel Franciszek, krajczy kor. 476
 Węgierski 11
 Węgierski Jan 545
 Wichert Christoph von, rezydent brandenburski w Warszawie 152, 154, 155, 186, 448, 449
 Wichrowski Aleksander 632
 Wichrowski Łukasz 632
 Wichrowski Piotr 632
 Wielhorski Jerzy Piotr, klan wołyński 342
 Wielicki Paweł 596, 607
 Wielopolski Jan, podkanclerzy kor. 136, kanclerz wielki kor. 239, 296, 361, 533
 Wielowieyski Franciszek 546
 Wieniawski Krzysztof 44
Wierzbicki Leszek XIII, XVI, XVII, 40, 100, 121, 126, 141, 209, 212, 272, 317, 323, 360, 374, 417, 465, 498, 522, 547, 584, 632
 Wierzbowska 36
 Wierzbowski Stefan, bp poznański 168, 176, 206, 210, 213, 238, 254, 324
Wijaczka Jacek XVI
 Wilhelm III Orański, król Anglii 532
 Wilkoński Franciszek 111
 Wilkoński Maciej 110

- Wilkotarski Jakub, pis. gr. wschowski 162, 186, 198, 200, 201, 253, surog. gr. wschowski 281, 293, 298, 306, 334, 348, 352, łow. kaliski 414
- Wilkowski 111, 522
- Wilkowski Jan 546
- Wilkowski Jerzy 111
- Wilkowski Stanisław 111
- Wilkomierski Piotr 546
- Winicki Sebastian 185
- Winkler Dominik 611
- Winkler, mieszczanin poznański 343
- Wiśniewski 586
- Wiśniowiecki Dymitr wda bełski, hetman wielki kor. 6, 17, 18, 21, 28, 32, 60, 63, 70, 76, 98, 99, 108, wda krakowski, hetman wielki kor. 137, 151, 152, 154, 156, 165, 170, klan krakowski, hetman wielki kor. 238, 259, 263, 341, 344, 621
- Wiśniowiecki Konstanty, wda braclawski 60, 120, wda bełski 341, 411
- Witwicki Stanisław Jan, opat plocki, regent kor. 59, 101, 103, bp poznański 390, 562, 613, 619
- Władysław IV Waza, król Polski 57, 291
- Włodarski Bronisław XIV, XVII*
- Włostowski 635
- Włostowski Aleksander 546
- Włostowski Bogusław 111
- Wodziczcy 37, 148
- Wogier Adam Henryk 77
- Wojna Aleksander, rotm. 120
- Wojślawski Jan 585
- Wolff Aleksander Ludwik, opat pelpliński, bp nominat inflancki 168
- Wolff Jan Karol, sta bydgoski 319, 341
- Wolff Jerzy, jezuita 168
- Woliński Jan 586
- Woliński Janusz XVIII, 29, 544*
- Wolny Kasper 547
- Wolski Marian XVIII*
- Wolski Stanisław 378
- Woźnicki Krzysztof 252
- Wrangel Jan Walter, gen. 11, 118
- Wrzospolski von Heydenpol Asverus, ppłk 36, 118
- Wulf Fromhold, gen. 119
- Wybranowski Mikołaj, skarb. bełski 549
- Wydźga Jan, abp gnieźnieński, prymas 168, 324, 343
- Wyganowski, tow. panc. 516
- Wyrzykowski Andrzej, reg. gr. kaliski 586
- Wysocki Hieronim, opat trzemeszyński 643
- Wysocki, cześn. sochacz. 36
- Zaboklicki Jakub 203
- Zadorski Maciej 110
- Zadorski Stanisław 110
- Zagórski Mikołaj 371
- Zagórski Stanisław 11
- Zajączek Jan 545, 586
- Zajączek Stanisław 5, 6, 10, 12, 13, 17, 31, 34, 105, 161, 545
- Zajączkowski Stanisław 586
- Zakrzewska Barbara, łowczyna wschowski 111
- Zakrzewski Aleksander 112
- Zakrzewski Andrzej 110
- Zakrzewski Benedykt 394, 396
- Zakrzewski Franciszek, łow. wschowski 111
- Zakrzewski Hieronim 110
- Zakrzewski Jacek 249
- Zakrzewski Jan 604
- Zakrzewski Leon 110
- Zakrzewski Marcin, podcz. brzeski-kujawski 343
- Zakrzewski Mikołaj, klan śremski 110, 122, 242
- Zakrzewski Stanisław 110, 604
- Zakrzewski Wojciech 110
- Zakrzewski Wojciech drugi 111
- Zalasowscy 36
- Zaleski 159
- Zaleski Andrzej, rotm. 14, 61, 77, 79, 100, 108, 161, 191, 243, 253, 289, 298
- Zaleski Mściśław 414, podcz. brzeski-kujawski 518
- Załucki 344
- Załuski Aleksander, klan rawski 498
- Załuski Andrzej Chryzostom, bp kijowski 355, 395, kanclerz wielki kor. XVII
- Załuski Franciszek Jan, wda czernihowski 644
- Załuskowski Aleksander 545
- Zambrzycki Jan, instygator kor. 164
- Zamoyski Jan Kazimierz, wda bełski 621
- Zamoyski Jan, wda sandomierski 120
- Zamoyski Marcin, wda lubelski 293, 315, 327, 336, 348, podskarbi wielki kor. 373, 377, 382, 388, 394, 396, 400, 417, 443, 458
- Zaremba Stanisław 545
- Zasławska Teofila Ludwika 151
- Zasławski-Ostrogski Aleksander 155, 156
- Zasułtowski Jan 587
- Zawadzki Benedykt, skarbn. kaliski 402, 414
- Zawadzki Jan 111
- Zawadzki Marcin 367
- Zawadzki Wacław 111
- Zawadzki Wojciech 111
- Zbąski Jan Stanisław, bp warmiński 508
- Zberkowski Adam 109
- Zbijewski Jan 110
- Zbijewski Marcin 110
- Zbijewski Wojciech 62, 141, 237, 272
- Zbyszewski Franciszek 111
- Zdanowski Franciszek 111
- Zdanowski Stefan 68, 109
- Zdychowski 159
- Zdychowski Florian 321, por. 433, 504-506, 514,

- 515, 520, 521, 539, 540
 Zdzychowski Kazimierz 603
 Zdzychowski Stefan 108, 414, 481, 494, 495, 541,
 podcz. wschowski 84, 599, 641
 Zdzychowski Wojciech 162, łow. poznański 403,
 414, 487, 541, stoln. poznański 604
 Zebrzydowski Józef Bernard, kanonik krakowski
 446
 Zembrzuski Kasper 37
 Ziemecki Stefan 109
 Ziemecki Zygmunt 111
 Zierowski Johann Christoph, rezydent austriacki
 w R.P. 131, 139, 204, 205, 244, 315, 494, 495
 Złotnicki Bogusław, rotm. 433, 446
 Złotnicki Krzysztof, rotm. 344, 433, 446, 447
 Złotnicki Marcjań 480
 Złotnicki Mikołaj, cześn. poznański, płk 12, 61,
 118, 237, chor. poznański 402, 403, cześn. kor.
 434, 448
Zwierzykowski Michał VII, IX, XI, XII, XVII, XVIII
 Zygmunt II August, król Polski 36
 Zygmunt III Waza, król Polski 81, 84, 386, 395
 Zyrski Jan 100
 Żarnocki Wojciech 142
 Żegocki Franciszek, sta babimojski 110, sta koniń-
 ski 132
 Żegocki Mikołaj, opat przemęcki 133
 Żelęcki Piotr, podwojew. kaliski 11, 60, 105, 116,
 117, pis. gr. pyzdrski 191, pisarz gr. kaliski 278
Żerek-Kleszcz Hanka XVIII
 Żeromski Franciszek 604
 Żółkiewski Stanisław, kanclerz wielki kor., hetman
 wielki kor. 386
 Żółtowski Sebastian 602
 Żółtowski Stanisław 77
 Żórawski Tyburcy 384, ppłk 445
 Żychlińska Sybilla z Denhoffów, scina walecka 17,
 28
 Żychliński Adam 601, 604, 633
 Żychliński Franciszek, rotm. 60, 61, 109, 174, 243,
 255, 261, 262, 264, 270, 280, 343, 369, 484, 498
 Żychliński Jan 113
 Żychliński Kasper Jan 234, 253, kom. kaliski 271,
 304, 324, 606
 Żychliński Piotr, sta walecki 14, 25, 42, 77, 108,
 120, 242, podk. kaliski XI, 253, 289, 306, 310,
 316, 334, 344, 352, 353, 367, 402, 403, 487, 491
Żychliński Teodor XVIII

Indeks geograficzny (poszerzony o hasła rzeczowe, zawierające desygnaty geograficzne)

- Afryka 65, 578
Ameryka 65
andruszowskie pakta 147, 223
angielska mediacja 551, 593
angielski król 64, 217, 532
angielski poseł 564
ateński prawodawca 377
Austria 88, 89, 136, 349
austriacki rezydent (poseł) 244, 315, 435, 494
Azja 65
- Babimost, m. 193, 280
babimojski sta 110, 547
babimojskie stwo 611, 638
Bar, m. 63, 145
Barycz, rz. 445
batowska bitwa 344, 446
bawarska elektorowa 588, 592
bawarski elektor 588, 592
Bąblin (Bądlin), w. 445, 577, 619, 623
Belgrad, m. 275, 331
bełski klan 445
bełski sejmik VII, 535
bełski skarb. 549
bełski wda 6, 17, 18, 28, 32, 60, 61, 63, 70, 76, 98, 99, 108, 341, 398, 411, 619, 621
bełski wdziec 289
bełskie wdztwo VII, 48, 535
Beresteczko, m. 53
Berlin, m. XI, XII, 8, 19, 23, 113, 295, 425, 435, 448
berliński dwór 9, 93, 183, 294, 644
Besarabia 54, 386
Biała, w. 267
- Biała Cerkiew, m. 63, 285, 319
białocerkiewska forteca 171
białocerkiewski komendant 171
białocerkiewski regiment 234, 254
białocerkiewskie prezydium 12, 33, 108
białogrodzkie ordy 386, 425, 524
białoruskie towary 581
biechowski klan 569
Bielawki, młyn 620
Bielsk, w. 176, 177
bielski skarb. 110
Bierzwnik, w. 186
Błedzew, m. 7, 516
błedzewski opat 52, 88, 91, 92, 94, 96, 176, 210
błedzewskie opactwo 7, 69, 78
Blizanów, w. 170, 290
Blonowo zob. Stare Blonowo
Bnin, m. 40, 49, 69, 237, 253, 281, 462, 463
bobrownicki sta 131, 237, 264, 281, 293, 297, 321, 334, 342, 352
bocheńska sól 568
Bogucice, w. 236
Bolesławiec, w. 48
bolesławski zamek 36
Borszadz, w. 621
borzechowski sta 638
Borzejewo, w. 619
braclawski podst. 119
braclawski wda 60
braclawskie wdztwo 144, 346
Brandenburgia X, 23, 93, 113, 114, 200
brandenburska ambasada 476
brandenburska armia 96, 172, 622

brandenburski agent 81, 174, 184, 200, 246
 brandenburski dyplomata 176, 291, 313
 brandenburski dyrektor poczty 352
 brandenburski elektor (kurfirst) X, 6, 17, 19, 21-24, 27, 80, 83, 84, 91, 97, 113, 126, 129, 133-135, 152, 154-156, 173-176, 183, 185, 186, 196, 197, 200, 201, 209, 210, 243, 245, 262, 265, 267, 268, 290, 291, 294, 308, 311, 315, 333, 347, 352, 361, 381, 435, 448, 476, 493, 535, 573, 575, 613, 616, 622, 638, 640, 641
 brandenburski generał 175, 176, 245
 brandenburski margrabia 243, 267, 269, 425
 brandenburski minister 27
 brandenburski plk 17
 brandenburski poseł 23, 84, 94, 622
 brandenburski rezydent X, 24, 62, 154, 155, 186, 201, 448, 493, 535, 622
 brandenburski tajny radca 84, 94, 352
 brandenburski wywiad 93, 186
 brandenburskie wojny 644
 bratiański sta 478, 482, 487, 492, 501, 509
 Brody, m. 283
 Brodziec, m. 41
 Brójce, m. 577
 Brudzewo, w. 577, 623
 brzeski-kujawski klan 241, 336, 348
 brzeski-kujawski podcz. 162, 343, 518
 brzeski-kujawski wda 160, 175, 177-181, 190-193, 198, 199, 203-206, 234, 235, 240, 248, 253, 256, 259, 262, 263, 266, 294, 304, 305, 320, 321, 325
 brzesko-kujawskie wdztwo 180
 brzesko-litewski klan 242
 Buda, m. 331
 Budziak (budziacki kraj, Budziaki) 386, 485, 511, 524, 526
 budziackie ordy 386, 425
 Bukowina 527, 550, 561, 594
 bukowski kościół 339
 Bułgaria 331
 Bukowiec, w. 113
 buski chor. 478, 482
 buski sta 433
 Bydgoszcz, m. 26, 535
 bydgoscy mieszczenie 168
 bydgoski sędzia gr. 253, 298, 317, 343
 bydgoski sta 37, 69, 83, 88, 92, 96, 116, 176, 177, 266, 319, 324, 341, 434, 510, 535, 539, 540, 542, 585, 586
 bydgoski surog. 298
 bydgoski żupnik 12, 33, 34, 37, 41, 108, 109, 158, 190, 191, 236, 253, 338, 402, 403, 419, 443, 479, 490, 505, 539, 540, 543, 567, 600, 639
 bydgoskie pakta 22, 27
 Câmpulung Moldovanesc, m. 550, 561, 594
 Cecora, w. 30
 cezareński abp 461
 Chedorff, w. 191
 Chełkowo, w. 264
 chełmińska kapituła 582, 621
 chełmiński bp 182, 256, 257, 259, 260, 266, 285, 338, 396, 428, 435, 455, 464, 474, 475, 621
 chełmiński chor. 342
 chełmiński kanclerz 553, 558
 chełmiński klanic 237, 245, 258, 260, 261, 263, 265, 269, 281, 293, 294, 297, 298, 310, 316, 323, 334, 352, 354, 402, 493, 495
 chełmiński sufragana 430, 435
 chełmiński wda 132, 143, 145, 152, 163, 436
 chełmska ziemia 48
 chełmski bp 534
 chełmski podcz. 210
 chełmski podk. 576, 622
 chełmski sta 318, 552, 593
 Chełst (Neuteich), w. 294-296
 chełciński sta 446
 Chios, wyspa 626
 Chłapowo, w. 619
 chmielnicki sta 61
 Chocim, m. 79, 238, 250
 chocimska bitwa 54, 76, 231, 343, 446
 chocimska ekspedycja 230
 chockie probostwo 577, 623
 Chodzież, m. 433
 Chomęcice, w. 321, 322, 504
 Chościska, w. 455
 Chotycza, w. 558
 Chwalibogowo, w. 124
 Chylin, w. 290
 ciechanowski cześćn. 131, 439
 cieniński pleban 613
 Cieplice, m. 16
 Cölln an der Spree, m. X, 83, 135
 Czapury, w. 79
 Czarnków, m. 243, 607, 638
 Czechy (Królestwo Czeskie) 79, 349
 Czechryń, m. 56, 145, 146
 Czerepowo, w. 36
 Czerma, w. 36
 czernihowski podst. 290
 czernihowski wda 319, 341, 644
 Czersk, m. 296, 298
 czerski gród 299
 czerski podsędek 298
 czerski podstarości 298, 299
 czerski sędzia z. 298
 czerski stoln. 298
 czerwinski opat 274, 293
 Czeszewo, w. 208
 Częstochowa, m. 199, 461
 Czortków, m. 218, 221

- Dacja 54
 Dalabuszki, w. 112
 Dalewo, w. 290
 Dalmacja 275
 Dania 96
 duński król 641
 Dąbrowa, w. 521
 derpskie (dorpckie) wdztwo 123
 Dębno Małe, w. 371
 Dębowa Łęka, w. 585
 Dniepr, rz. 55, 56, 273
 Dniestr, rz. 45, 56, 59, 146, 273, 347, 511, 526, 561, 588, 592
 Dobiegniew (Woldenburg), m. 186
 dobiegniewska sól 483
 Dobromil, m. 620
 Dobrowniki, m. 533
 dobrzyńska ziemia 168, 534
 dobrzyński mieczn. 369
 doliński sta 61
 dolski klucz 213
 Dominowo, w. 619
 dońscy Kozacy 332
 Dragomirna, wieś i obronny klasztor 527, 550, 561, 594
 Drahim, m. 19, 22, 84, 90, 91, 165-167, 575, 616
 drahimskie stwo 356
 Drezdenko, m. 91, 96, 113, 115, 352, 355, 361, 362
 Drobnin, w. 180, 581
 Drozdowice, w. 78
 Dryżyna, w. 622
 Dunaj, rz. 30, 59, 145, 146, 313, 332, 346, 349, 387, 524
 Dupin, m. 170
 dybowska komora 339
 dybowskie starostwo 184
 Działyń, w. 587
- Efez, m. 557
 efezki abp 260, 263, 336, 348
 Egipt 30
 Elbląg, m. 95
 Esztergom (Ostrzyhom), m. 345
 Eufrat, rz. 313
 Europa 63-65, 149, 204, 531
- Farsalos, m. 533
 Francja 95, 114, 239, 244, 301, 302, 312, 333, 340, 354, 355, 361, 362, 391, 531
 francuska fakcja 86, 353
 francuska księżniczka 244
 francuska wojna 88
 francuski ambasador 291, 301, 340, 354, 362, 449
 francuski król 24, 64, 239, 286, 301, 312, 340, 531
 francuski minister 449
- francuski rezydent 24
 francuskie pieniądze 84
 Frankfurt n. Odrą, m. 19
- Garbatka, w. 439
 Gdańsk, m. X, 18, 21, 90, 91, 95, 97, 115, 149, 157, 163, 176, 239, 349, 430, 436, 444, 498
 klasztor Karmelitów 163
 kościół św. Józefa 163
 gdański kaznodzieja 96
 gdański klan 169
 gdański magistrat 163
 gdański sekretarz 97
 Giełczew, rz. 476
 Gierałtowo, w. 619
 Głogów, m. 134, 184, 191
 głogowski sąd 79
 Główczyzna, w. 565
 Głuchowo, w. 623
 Gniew, m. 95
 Gniezno, m. 73, 207, 236, 303, 516, 569, 581, 586, 611, 631
 klasztor klarysek 79, 371, 516, 577, 605, 623
 gnieźnieńscy duchowni 619
 gnieźnieńska archidiecezja 33, 42, 104, 372
 gnieźnieńska kapituła 104, 320, 610
 gnieźnieński abp (prymas) 4, 15, 18, 20, 21, 27, 44, 46, 49, 73, 168, 324, 343, 426, 453, 457, 458, 495, 534, 558, 566, 577, 582, 589, 608, 612, 613, 619, 622-624, 641, 642
 gnieźnieński archidiakon 446
 gnieźnieński burg. 162, 202, 602
 gnieźnieński gród IX, 207, 586, 588, 631
 gnieźnieński kanonik 4, 468, 471, 612, 643
 gnieźnieński kantor 292
 gnieźnieński klan 352, 568, 587, 631, 637, 638, 640, 642
 gnieźnieński konsystorz 292, 619
 gnieźnieński pisarz gr. 541
 gnieźnieński pow. 11, 32, 124, 160, 236, 368, 369, 504, 586, 587, 600, 602, 603, 631
 gnieźnieński regent 207, 619
 gnieźnieński skład 239, 432, 443
 gnieźnieński sta X, 195, 210, 602
 gnieźnieńskie kanclerstwo 622
 gnieźnieńskie księgi z. 541, 619
 Golejewo, w. 111
 Gołanice, w. 98, 99, 126, 127
 Gołąb, w. 65, 214
 Gołębin, w. 112
 Gołuchowo, w. 577
 Goraj, w. 41, 237, 242
 Gorzów Wlkp. (Landsberg), m. 353
 gostyński łow. 467, 525, 590
 Goślina, m. 37-39, 48, 80, 82, 83, 89

- Góra, w. 213
 Górka Klasztorna, w. 577, 623
 klasztor Bernardynów 577, 623
 Graboszewo, w. 124, 160
 Graboszewko, w. 124
 grabowiecki chor. 339, 443, 483, 490, 497, 539
 Grodno, m. XI, 58, 143, 150, 164, 177-182, 186, 200,
 201, 209, 210, 287, 297, 335, 383, 385, 400, 404,
 405, 453, 524, 536, 537, 555
 grodzieńska komisja skarbową 217
 grodzieński sejm 162, 179, 181, 185, 187, 194, 202,
 217, 222, 224, 239, 240, 241, 251, 253, 284, 301,
 308, 331, 335, 336, 340, 383, 385, 391, 404, 406,
 410, 443, 450, 524, 525, 528, 537, 553, 558, 577,
 592, 618, 623
 Grodzisk, m. 325
 Gurowo, w. 117
- hadziackie pakta 63
 halicka królowa 76
 halicka ziemia 552
 halicki klan 60
 Herrenhagen, w. 241, 290, 344
 Hersonez Taurydski 275
 hiszpański król 64, 217, 315
 Hodów, w. 588, 594
 Holandia 96, 391
 holenderska mediacja 551, 593
 holenderski poseł 564
 horodelski sta 118
 hrubieszowskie probostwo 36
 Humań, m. 56
- Inflanty 95, 156, 157, 168, 174, 175
 inflancki bp nominat 168
 inflancki stoln. 372
 inowrocławski chorążyc 322
 inowrocławski cześn. 40, 601
 inowrocławski cześnikowicz 264
 inowrocławski klan 120
 inowrocławski podk. 111
 inowrocławski wda 242, 446
 Iraklion, m. 64
- Janowiczki, w. 366
 Janów, w. 582
 Jarosław, m. 374
 Jasienie, w. 112
 Jassy, m. 30, 386, 512, 526, 550, 561, 594
 Jworów, m. 21, 29, 31, 131, 135, 142-144, 215, 216,
 422, 426, 511
 Jazłowiec, m. 387
 Jerozolima, m. 54
 Jeziernia, rz. 35
 Jutrosin, m. 170
- Kadzino, m. 223
 Kaleje, w. 521
 Kalina, w. 577, 623
 Kalinowa, w. 541
 Kalisz, m. 10, 32, 38, 40, 170, 191, 233, 235, 236,
 254, 303, 399, 400, 403, 419, 519, 544, 545, 568,
 569, 581, 585, 604
 klasztor Duchaków 419
 klasztor Klarysek 254
 kolegium jezuickie 280, 623
 młyny 289
 zamek 240
 kaliscy mieszczenie 415
 kaliska dziekania 622
 kaliska jurydyka 619
 kaliska poczta 605, 627
 kaliski burg. 105, 190, 278
 kaliski chor. 114, 162, 169, 281, 293, 297, 334, 352,
 382, 402, 445
 kaliski chorążyc 37, 69, 114
 kaliski cześn. 110, 367, 402, 407, 570, 581, 607
 kaliski gród IX, 12, 40, 44, 49, 60, 103, 115, 116,
 236, 305, 378, 399, 535, 545, 596, 604, 626, 629
 kaliski klan 416, 507, 544, 545, 547, 568, 577, 580,
 585, 586, 600, 620, 623, 632, 635-637, 639, 641
 kaliski klanic 360, 484, 522, 534, 601
 kaliski komornik 271, 304, 324, 541, 604
 kaliski tow. 414, 541, 601
 kaliski miecz. 539, 541, 545, 585
 kaliski pis. gr. 12, 60, 159, 278, 541, 547, 584, 606
 kaliski pis. z. 10, 12, 108, 159, 162, 253, 298, 541,
 545, 547, 619
 kaliski poborca 40, 41, 60, 67, 108, 109, 116, 118,
 189, 190, 207, 208, 234, 241, 253, 271, 278, 304,
 415, 606
 kaliski podcz. 489
 kaliski podk. XI, 34, 37, 40, 69, 83, 84, 89, 91, 93,
 97, 116, 122, 123, 128, 130, 132, 139, 159, 253,
 289, 306, 310, 316, 334, 344, 352, 353, 367, 402,
 403, 487, 491
 kaliski podsędek z. 12, 360, 403, 434, 448, 541, 585
 kaliski podst. 367
 kaliski podwojewodzi 60, 105, 116, 637
 kaliski pow. 32, 160, 170, 236, 254, 368, 369, 504,
 544, 545, 565, 585, 602, 603
 kaliski regent 519, 586
 kaliski sędzia z. 12, 541, 547, 585
 kaliski skarb. 402, 414
 kaliski stoln. 10, 12, 37, 123, 237, 256, 334, 352,
 367, 402, 403, 434, 448, 541, 545, 547
 kaliski surog. gr. 10, 12, 237, 402, 403, 434, 448, 545
 kaliski wda XI, 6, 19, 49, 61, 83, 84, 92, 139, 157,
 266, 361, 370, 371, 381, 396, 397, 400, 401, 416,
 417, 438, 447, 458, 474, 534, 563, 564, 636
 kaliski wdziec 375

- kaliski woj. 402, 414, 434, 448, 492, 606
 kaliskie księgi gr. 540, 541
 kaliskie księgi podk. 540
 kaliskie księgi z. 540, 541, 604
 kaliskie podkomorstwo 169
 Kalnik, w. 145
 Kamieniec Podolski, m. 23, 30, 63, 146, 249, 275, 332, 346, 347, 375, 382, 386, 387, 408, 409, 425, 469, 485, 488, 496, 511, 512, 550, 551, 561, 592, 594
 kamieniecki klan 222
 Kamień, w. 170, 290, 572, 577, 623
 kamiński klan 569
 Kamionka, w. 596, 611
 kamionacki sta 570, 581
 Kandia zob. Iraklion
 Kanny, m. 54
 Karaburun, w. 626
 kazimierskie stwo 621, 622
 Kcynia, m. 280, 569, 572, 611
 klasztor Karmelitów 280
 kcyński burg. 11, 403
 kcyński gród IX
 kcyński pisarz gr. 541
 kcyński pow. 11, 32, 240, 265, 368, 369, 504, 587, 596, 602, 603
 kcyński sta 123, 601
 Kiekrz, w. 185, 193, 541, 606, 624
 Kiełczewo, w. 159, 192
 Kijów m. IX, 56, 390
 kijowski bp 355, 395
 kijowski klan 245, 247
 kijowski pods. z. 530
 kijowski wda 12, 76, 138, 259, 262, 266, 268, 269, 318, 411, 419
 kijowski wdzic 542
 kliwijski książę 472
 klonowski sta 621
 Kłajpeda, m. 95
 klecka starościna 43
 kłecki sta 40
 Kłobuck, m. 461
 Koło, m. 50, 93, 232, 289, 327, 383, 467, 524, 548, 589
 kolski sejmik generalny 187, 193, 232, 327, 383, 467, 524, 548, 589
 kolski sta 540
 Komarno (Komarom), m. 496
 Konary, w. 541
 Konin, m. 289, 569, 611
 koniński burg. 369, 546
 koniński gród IX, 404, 420, 450, 466, 511
 koniński pow. 32, 366, 368, 369, 371, 504, 562, 602, 603
 koniński sta 607
 Konstantynopol, m. 132, 143, 145, 152, 237, 250, 275, 346, 387
 kopanicki sta 578, 579
 kopanickie stwo 638
 Korczyn zob. Nowe Miasto Korczyn
 Korona (zob. też Polska) 25, 56, 95, 97, 114, 249, 284, 312, 337, 386, 425, 439, 540, 573, 575, 582, 614-616, 630
 kor. chor. 60, 72, 120, 153-155, 164, 173, 218, 248, 297, 311-313, 318-320, 324, 334, 342, 344, 352-355
 kor. cześn. 434, 448
 kor. gen. artylerii 32, 53, 61, 76, 78, 108, 158, 190, 441
 kor. hetman polny 28, 37, 60, 63, 70, 76, 119, 120, 132, 137, 234, 238, 259, 263, 264, 277, 309, 334, 336, 337, 341, 356, 444, 473, 548, 551, 570, 609
 kor. hetman wielki 6, 17, 18, 21, 27, 28, 32, 37, 60, 61, 63, 70, 76, 98, 99, 108, 118, 120, 132, 137, 148, 151, 152, 154, 165, 170, 238, 259, 263, 264, 277, 282, 283, 285, 289, 299, 309, 311, 318-321, 334, 336, 337, 341, 344, 356, 357, 361, 373, 376, 386, 403, 411, 433, 444, 473, 483, 493, 497, 504, 514, 518, 534, 540, 548, 551, 559, 570, 576, 582, 600, 602, 609, 618, 621, 640, 641
 kor. instygator 33, 118, 164, 530, 617
 kor. kancelaria 167, 252, 270, 310, 314, 359, 385, 399, 424, 439, 468, 483, 495, 550, 592, 617
 kor. kanclerz wielki 4, 32, 37, 38, 48, 49, 67, 80, 81, 83, 84, 86, 89, 93, 97-99, 113, 114, 239, 296, 361, 362, 386, 533, 642
 kor. kanclerzyna w. 533
 kor. krajczy 108, 118, 133, 171, 194, 212, 230, 231, 234, 235, 242, 251, 253, 254, 256, 257, 264, 281, 290, 292, 293, 296, 297, 476
 kor. kuchmistrz 213, 217, 237, 245, 247, 256, 259, 266, 268, 269, 281, 293, 294, 296, 297, 319, 323, 395, 402, 406, 414, 416, 434, 447, 448, 510, 535, 539, 540, 542-544, 570, 581, 582
 kor. łowczyna 61
 kor. marszałek nadworny 12, 120, 149, 311
 kor. marszałek wielki 60, 61, 118
 kor. miecznik 118
 kor. oboźny 491, 501, 502
 kor. pieczęć 51, 101, 102, 142, 164, 187, 216, 251, 273, 327, 379, 383, 405, 420-422, 426, 451, 467, 500, 513, 524, 536, 549, 589, 626
 kor. pis. skarbowy 132
 kor. pis. polny 57, 61, 166, 324, 572, 611
 kor. podcz. 120, 192, 479
 kor. podk. 476
 kor. podkanclerzy 136, 182, 296, 361, 426, 642
 kor. podskarbi nadworny 36, 318, 319, 372, 444
 kor. podskarbi wielki 36, 42, 60, 61, 75, 115, 117-120, 122, 165, 169, 182, 195, 209, 210, 238-240,

- 282, 283, 286, 288, 301, 302, 307, 312, 336, 337, 348, 355, 356, 373, 377, 382, 388, 389, 391, 394, 396, 400, 417, 442, 443, 458, 459, 474, 478, 481, 489, 496, 497, 575, 605, 615, 617, 618
- kor. podst. 110, 294, 338, 402, 403, 414, 482, 483, 489, 497, 570, 581, 621, 622
- kor. referendarz 120, 403, 451, 452, 467, 470, 507, 529, 532, 542, 549, 583, 589, 626
- kor. reg. 4, 59, 101, 103, 143, 196, 216, 223, 251, 252, 257, 273, 277, 374, 376, 379, 405, 422, 529, 530, 532, 549, 583, 626
- kor. stoln. 445, 644
- kor. strażnik polny 444
- kor. trybunał XIII, 4, 10, 43, 47, 126, 133, 134, 136, 221, 224-228, 240, 241, 285-288, 292, 338-340, 343, 392, 395, 396, 398, 415, 417, 427, 439-441, 445, 446, 458, 465, 478, 498, 522, 553-558, 571, 572, 574, 581, 610, 615, 639
- Korsuń, m. 63
- koryncki abp 132, 182, 357
- Kosieczyn, w. 34
- Kostrzyn, m. 79, 319, 320, 516
- Kostrzyn nad Odrą (Cüstrin), m. 96, 129, 130, 135, 140, 183, 185, 197, 200, 201, 209, 211, 246, 265, 269, 382
- Kościan, m. 110, 117, 124, 170, 519, 568, 604
- kościński gród IX, 117, 128
- kościński pisarz gr. 604
- kościński poborca 419
- kościński pow. 32, 110-112, 170, 192, 213, 368, 371, 504, 516, 596, 597, 602, 603, 606, 619
- kościński sta 15, 20, 21, 27, 28, 41, 62, 69, 93, 97, 121, 124, 126, 129, 130, 138, 139, 162, 173, 182, 196, 198, 201, 215, 223, 245, 247, 252, 264, 267, 268, 273, 277, 604
- kościńskie księgi gr. 604
- kościńskie przedmieście 159
- Kościelec, w. 587
- Kotowo, w. 521
- Kotów, w. 170
- Kowalewo, w. 116, 117
- kowalskie stwo 36
- kowelski sta 371, 434, 448
- Koźle, w. 42
- Kraków, m. IX, 3-5, 7, 18, 22-26, 28, 35, 85, 86, 135, 148, 202, 232, 275, 282, 301, 497
- katedra Św. Stanisława 4
- krakowscy Żydzi 36
- Krakowska Akademia 79
- krakowski bp 138, 206, 296, 302, 398, 577, 623
- krakowski kanonik 292, 327, 329, 384, 446
- krakowski klan 238, 259, 263, 283, 334, 341, 344, 356, 473, 514, 518, 540, 542, 559, 570, 576, 600, 609, 618, 640, 641
- krakowski wda 126, 127, 130, 133-135, 137-139, 151, 152, 154, 155, 165, 170, 184, 478, 482, 487, 488, 491, 492, 501, 609
- krakowski żupnik 533
- krakowskie podkomorstwo 283, 617
- krakowskie wdztwo XII, XIII, 192, 209, 465, 470, 471, 482, 528
- krakowskie żupy 149
- Kręplewo, w. 371
- Krobia, m. 290
- Kromolice, w. 382
- Królewiec, m. 90, 243
- Krym 55, 250, 425, 437
- krymskie ordy 250, 386, 425
- krymski chan 30, 45, 47, 53-55, 250, 347, 351, 496, 531, 593
- krzepicki sta 479
- Krzycko, w. 37, 116, 175, 194, 602
- Krzywiń, m. 290
- krzywiński klan 488, 489, 568
- Krzywosądz, w. 631
- Krzyż, w. 596
- Kujawy 460
- kujawska diecezja 390
- kujawski bp 390
- kujawski sufragana 446
- kujawskie wdztwa 229
- Kurlandia 172, 173, 179
- kurlandzka komisja 222
- kurlandzki książę 24, 156, 333
- Kwilcz, w. 8, 541
- Landsberg zob. Gorzów Wlkp.
- Laskowiec, w. 371
- latyczowski cześćn. 518
- Leszno, m. 35, 38, 39, 48, 127, 133, 134, 194, 235, 253, 281, 334, 401, 403, 460
- leszczyński skład 432
- łęborski sędzia z. 525
- łędzki klan 569, 616
- Libartowo, w. 320
- Liczkowce, m. 218
- Linz, m. 486
- lipnowski (lipiński) sta 118, 169
- lipnowskie (lipińskie) stwo 168
- Litewniki, w. 553
- Litwa (Wielkie Księstwo Litewskie) XIII, 150, 166, 169, 172, 178, 186, 201, 249, 267, 269, 284, 312, 347, 376, 391, 432, 443, 444, 459, 479, 497, 558, 563, 575, 583, 592, 595, 596, 608, 615, 631, 638, 641
- litewscy kupcy 192, 459
- litewska armia 312
- litewska kancelaria 470

- litewska pieczęć 51, 71, 338
 litewski hetman polny 47, 48, 51, 70, 147, 167, 169, 508, 609
 litewski hetman wielki 70, 85, 138, 156, 167, 175, 182, 252, 266, 312, 609
 litewski kanclerz wielki 176, 453, 455
 litewski koniuszy 243, 267, 284, 423, 467, 638
 litewski marszałek nadworny 609
 litewski mieczn. 453, 455
 litewski oboźny 467
 litewski pisarz 439
 litewski podkanclerzy 47, 48, 51, 70, 147, 167, 176, 218, 508, 590
 litewski podskarbi 72, 169, 354, 455, 497, 575, 615
 litewski podskarbi nadworny 14
 litewski stoln. 61, 210
 litewskie miasta 432, 443
 litewskie składy (depositoria) 483, 497
 litewskie towary 75, 479, 581
 litewskie wojsko 48, 457
 liwski cześn. 209
 lotaryński książę 245
 Lublin, m. 132, 133, 181, 182, 214, 225-227, 293
 lubelski podsędek z. 555, 557
 lubelski sąd ziemski 225
 lubelski trybunał zob. kor. trybunał
 lubelski wda 293, 315, 327, 336, 348
 lubelskie stwo 445
 lubelskie wdztwo 48, 287, 476, 576, 622
 lubelskie ziemstwo 557
 Lubiatowo, w. 516, 538
 Luboml, m. 151
 Luciny, w. 521
 Ludomy (Marienwalde), w. 186, 187, 200, 458, 460
 Lulinec, w. 596
 Lwów, m. IX, 10, 30, 33, 35, 45, 47-49, 56, 136, 140-142, 146, 147, 150, 167, 211, 222, 259, 357, 374, 378, 379, 454, 489, 493, 504, 509, 511, 513, 595, 626
 lwowska komisja (trybunał skarbowy) 10, 33, 41, 44, 101, 123, 141, 183, 189, 190, 193, 194, 209, 211, 217, 232, 234, 235, 253, 259, 287, 438, 501, 504, 505, 510, 514, 521, 530, 560
 lwowski klan 190, 234
 lwowski łow. 146
 lwowski mieszczanin 150
 lwowski okup 146
 lwowski podk. 318, 372, 444, 516
 lwowski sędz. z. 36
 lwowski sta 444
 Lwówek, m. 613
 Ładyżyn, m. 56
 łaskie probostwo 622
 łączycki klan 69, 108, 184, 416
 łączycki podk. 154
 łączycki podkomorzyc 642
 łączycki proboszcz 447
 łączycki sejmik VII, 390, 534
 łączycki skarb. 534
 łączycki wda IX, 12, 34, 253, 257, 259, 261, 262, 266, 293, 310, 323, 324, 349, 352, 358-360, 364, 373, 375, 380, 382, 394, 395, 399-401, 403, 405, 416, 417, 420, 426, 447-449, 459, 464, 479, 502, 506-508, 510, 515, 521, 535, 624, 639, 640
 łączycki wdziec 415, 416, 420, 433, 434, 447, 458, 462-464, 544, 603
 łączyckie wdztwo VII, 123, 209, 534
 Łobżenica, m. 577, 623
 łucki kanonik 553, 558
 łucki oficjał 553, 558
 Malbork, m. 95, 192, 398, 540
 malborska ekonomia 241, 290, 344
 malborski wda 139, 171, 247, 314, 336, 356, 438, 474
 malborskie wdztwo 283
 Malta, wyspa 64
 maltański kawaler 151, 152, 446, 576, 623
 maltański zakon 154
 Małopolska 89, 114, 200, 329, 398
 małopolska prowincja 283, 409, 482
 małopolskie kuźnie szabelne 254, 288, 289
 Małoszyce, w. 240
 Małpino, w. 597
 Marchia Brandenburska (Margrabstwo) 573, 614
 Marienwalde zob. Bierzwnik
 Marwice (Marwitz), w. 353
 Masłowo, w. 596
 mazowieckie wdztwo 176, 209
 Memel, m. zob. Kłajpeda
 Międzybóž, m. 63, 145, 149
 Międzychód, m. 195
 Międzyrzecz, m. 11, 193
 międzyrzecki klan 402, 403, 415, 489, 568, 604, 638, 639
 międzyrzecki podstarości 210
 międzyrzecki pow. 106
 międzyrzecki sta 19, 37, 400, 607
 Mińsk, m. na Białorusi IX, X
 mirachowski sta 328
 Modrze, w. 572, 611
 mołdawscy (wołoscy) panowie 386
 mołdawski gospodar 30, 45, 271, 276, 289, 553, 565
 mołdawskie (wołoskie) fortece 524, 561
 mołdawskie księstwo (ziemia wołoska, Wołochy) 54, 145, 249, 275, 331, 346, 485, 486, 494, 511, 512, 526, 527, 550, 561, 594
 mołdawskie (wołoskie) pogranicze 250

Mołdowa, rz. 527, 550, 561, 594
 Morawin, w. 170
 Morawy 349, 442
 morawska granica 390
 Morze Czarne (Pontus Euxinus) 275
 Mosina (Massin), w. 210
 Moskwa, m. 132, 270
 Moskwa (Rosja) 30, 56, 147, 219, 249, 256, 267, 269, 275, 375, 376, 532
 moskiewscy posłowie 219, 223
 moskiewska ekspedycja 378
 moskiewska komisja 284, 621
 moskiewska legacja 163, 453, 454
 moskiewski car 147, 166, 217, 223, 250, 387, 390, 437, 532, 638, 641
 moskiewskie pieniądze 489, 497
 moskiewskie traktaty 270, 390, 392, 408, 532
 moskiewskie wojska 451
 mościski sta 281, 334
 mścislawskie woj. 223
 Multany zob. wołoskie księstwo

 Nakło, m. 289, 569, 572, 604, 611
 nakielska klanowa 111
 nakielski gród IX, 521
 nakielski klan 111, 314, 569, 604, 638, 639, 641
 nakielski klanic 306
 nakielski pow. 32, 368, 369, 504, 521, 596, 597, 602, 603
 nakielski sta 34, 37, 247, 339, 521, 620
 nakielski surog. 584
 nakielskie stwo 396, 620
 Naramowice, w. 607
 Neamt zob. Târgu Neamț
 neapolitańskie sumy 337, 348, 440
 neuburski książę 425, 435, 448
 Newel, m. 147
 Niebelczyce, w. 113
 Niegolewo, w. 109
 niemieckie wojska 351
 Niemirów, m. 145
 Nil, rz. 313
 nogajskie ordy 386, 425, 524
 Nowa Marchia 186, 210, 294, 296, 311, 353
 Nowa Wieś, w. 599
 Nowica, w. 596
 nowomarchijska kamera X, 80, 84, 91, 113, 126, 129, 130, 134, 135, 172, 174, 183, 186, 195-197, 200, 209, 243, 265, 291, 294, 311, 352, 361, 381
 Nowe Miasto Korczyn, m. 50
 Nowojewo, w. 596
 nowomiejski proboszcz 280
 nowodworska ekonomia 35, 167, 242, 277, 285, 309, 444
 nowodworski sta 34, 37, 41, 69, 83, 84, 89, 91, 97, 114, 121, 123, 126, 130, 135, 136, 138, 139, 173, 174, 184, 186, 194, 197, 198, 200, 201, 210, 235, 237, 242, 246
 nowogrodzki cześn. 545, 586
 nowogrodzki pis. 453, 455
 nowogrodzki trybunał 286
 Nowy Dwór, m. 193, 611
 Nowy Grodzisk, w. 597

 Obra, rz. 353
 oberski opat 77, 106
 Oborniki, m. 280, 445, 628
 Okopy św. Trójcy 561, 594, 618
 Olbrachcice, w. 585
 Oliwa, m. 58
 oliwski opat 337
 oliwskie opactwo 349
 oliwskie pakta 25, 531
 opoczyński pow. 240
 Orłowo, w. 596
 orszański sędzia z. 143, 163
 Osieczna, w. 49, 203, 204
 osiecki sta 281, 293, 297, 462, 639
 osiecki zamek 199
 Ossowiec, w. 124, 236
 ostrogska ordynacja 149, 151, 153-156, 166, 341
 ostrzeszowski pisarz gr. 604
 ostrzeszowski pow. 341
 ostrzeszowski sta 192, 479
 ostrzeszowskie stwo 123
 Ostrzyhom zob. Esztergom
 oświęcimski klan 422, 467
 oświęcimski sta 243
 Otorowo, w. 42
 owrucki podst. 30

 Palestyna 530
 Paradyż, w. 367, 372, 541, 607
 parnawski sta 144, 328
 Paryż, m. 353
 pelpliński opat 168
 perejasławski sta 118
 Perekop 55
 Persja 389, 444
 Phillipopolis zob. Płowdiw
 Pietrzykowo, w. 517
 Pilaszkowice, w. 270, 476
 Pilawa, m. 95
 Pinkowo, w. 597
 Piotrków Trybunalski, m. 136, 138, 225, 226, 380, 400, 401
 piotrkowski sąd ziemski 225
 piotrkowski trybunał zob. kor. trybunał
 piotrkowskie ziemstwo 557
 Pleszew, m. 160

- Płazewo, w. 399
 płocki chor. 534
 płocki łow. 556
 płocki klan 183
 płocki opat 59, 101, 103, 143
 płocki sejmik 534
 płocki stoln. 60
 płocki wda 556, 620
 Płowdiw (Phillipopolis), m. 331
 Pobiedziska, m. 612
 pobiedziski sta 109
 Poczdam, m. 185, 355
 podhajecka forteca 77
 Podlasie 64, 391, 620
 podlaski wda 28, 32, 33, 61, 106-108, 121, 234, 311, 318, 319, 348
 Podole 23, 30, 54, 63, 76, 78, 145, 195, 218, 250, 342, 485, 488
 podolscy egzulanci 125, 149, 162
 podolski chor. 77
 podolski wda 241, 644
 podolskie wdztwo XII, XIII, 149, 162, 218, 346, 466, 536
 Pokucie 45
 Polska (Królestwo Polskie) 4, 28, 47, 64, 79, 83, 85, 86, 92, 93, 95, 99, 115, 127, 135, 137, 139, 149, 166, 169, 173, 182, 184, 186, 206, 238, 244, 245, 289, 338, 340, 347, 349, 353, 354, 362, 377, 386, 436, 442, 539, 551, 574, 608, 614, 640
 połocki wda 143, 163
 Pomorzany, m. 523-525, 553
 Pomorze 137
 Pomorze Szwedzkie 156, 172
 Pomorze Tyłne (Hinterpommern) 313
 pomorska prowincja 65
 pomorski chor. 587, 601, 604
 pomorski podk. 294
 pomorski wda 486, 496, 593
 pomorskie wdztwo 179
 Ponin, w. 256, 631
 Pontus Euxinus zob. Morze Czarne
 Porta Otomańska zob. Turcja
 portugalski regent 217
 Potok, w. 207, 208
 Powidz, m. 160
 powidzki sta 162, 171, 172, 587
 Poznań, m. IX, XI, 10, 17, 19-21, 28, 32, 34, 38, 40, 43, 67, 82-84, 91, 93, 107, 123, 124, 125, 128-131, 133-136, 138, 139, 177-179, 183, 184, 196, 197, 201, 202, 207, 208, 232, 236, 243, 244, 246, 247, 253, 265, 267, 279, 287, 295, 297, 305, 311, 319, 339, 343, 352, 359, 361, 377, 381, 382, 396, 399, 400, 410, 414, 417, 432, 442, 460, 479, 480, 492, 505, 507, 508, 519, 568, 569, 598, 601, 603, 605, 627, 628, 630, 633
 Akademia 192
 bruki 603
 kamienica Wełnikowska 68
 katedra 613
 klasztor Bernardynów 109
 klasztor Dominikanów 321
 klasztor Franciszkanów 68, 109
 klasztor Karmelitów trzewickowych 79, 614
 kolegium jezuickie 280, 521, 623
 młyny 442
 mosty 603
 mury miejskie 603
 plac na Grobli 68
 przedmieście Św. Marcin 69
 Ratusz 443, 541
 Śróдка 68
 zamek 198, 199, 203, 240, 359
 poznańscy mieszczenie 26, 364, 623
 poznańscy przedmieszczenie 577
 poznańska diecezja 33, 42, 206, 207, 371, 613
 poznańska jurydyka 177-179
 poznańska kapituła 104, 320
 Poznańska Komisja Skarbowa 414, 415, 419, 432, 438, 479, 480, 502, 503, 505, 515, 516, 520, 538-540, 596, 600, 601, 605, 606, 627, 628
 poznańska poczta 374, 627
 poznańska podczaszyna 43
 poznańska surogatorowa 111
 poznański archidiakon 446
 poznański bp 168, 176, 177, 192, 206, 213, 238, 254, 324, 390, 562, 613, 619, 623
 poznański bp koadiutor 210, 263
 poznański burg. 254, 304, 306, 319, 320, 323, 325, 326, 403, 601
 poznański chor. 18, 60, 61, 69, 95, 97, 108, 120, 234, 402, 403, 584
 poznański cześn. 12, 61, 237, 338, 367, 403, 434, 448, 491, 541, 607, 624
 poznański gród IX, 5, 9, 11, 12, 28, 29, 31, 34, 37, 38, 43, 50, 66, 69, 118, 119, 125, 157, 185, 187, 202, 203, 208, 210, 232, 236, 237, 252, 272, 277, 281, 298, 300, 303, 305, 318, 320, 323, 325, 334, 358, 363, 366, 410, 417, 418, 431, 434, 478, 481, 484, 492, 499, 500, 513, 517, 523, 537, 570, 582, 596, 604, 607, 626
 poznański kanonik 77, 107, 471
 poznański kantor 77
 poznański klan 60, 62, 82-84, 86, 88, 89, 91, 92, 94-96, 105, 108, 109, 120, 136, 137, 139, 158, 159, 173-175, 178, 191, 210, 241, 246, 247, 253, 256, 259, 260, 262-264, 268, 269, 293, 312, 361, 462, 464, 568, 637, 639, 641
 poznański klanic 602
 poznański kom. 40, 62, 93, 105, 123, 190, 254
 poznański konsystorz 613

poznański łow. 403, 414, 487, 541
 poznański miecz. 12, 42
 poznański pis. gr. 10, 11, 33, 40, 42, 253, 272, 352, 403, 434, 448, 607
 poznański pis. z. 12, 33, 498, 633
 poznański poborca 40, 41, 67, 117-119, 158, 189, 190, 234, 253, 278, 304, 306, 368, 415, 419, 502
 poznański podcz. 12, 40, 43, 253, 259, 281, 293, 297, 334, 348, 352, 367, 604
 poznański podk. 12, 33, 37, 40, 68, 69, 108, 110, 179, 237, 361, 375
 poznański podsędek z. 12, 254, 278, 306, 325, 367, 380, 403, 434, 448, 498, 541, 570, 581, 607, 638
 poznański podwojewodzi 162
 poznański pow. 7, 30, 32, 125, 160, 186, 192, 200, 243, 267, 353, 368, 371, 445, 460, 504, 596, 597, 603
 poznański proboszcz farny 107
 poznański regent 519, 540, 627
 poznański sąd gr. 33
 poznański sąd kapturowy 41, 78
 poznański sąd z. 33
 poznański sędzia gr. 42
 poznański sędzia z. 12, 108, 123, 212, 253, 498, 541, 641
 poznański stoln. 10, 11, 33, 42, 62, 69, 80, 123, 158, 237, 253, 367, 402, 414, 448, 604, 612
 poznański surog. gr. 10, 11, 33, 42, 69, 80, 237, 402, 403, 434, 448, 498, 607
 poznański wda XI, 6, 158, 173, 174, 180, 181, 183, 184, 209-211, 243, 253, 256, 259, 261-263, 265, 269, 290, 293, 295, 304, 308, 311, 315, 324, 325, 327, 336, 338, 345, 350, 353-355, 361, 374-376, 379-381, 393, 398, 399, 401, 403, 406, 407, 416, 444, 447, 449, 459, 460, 472, 478, 482, 483, 487-491, 494, 495, 508, 534, 535, 544, 620, 628, 630, 633, 637, 639, 642
 poznański wdzic 61
 poznański woj. 395, 397, 402, 403, 414, 539, 543, 600, 639
 poznański żupnik zob. żupnik bydgoski
 poznańskie biskupstwo 206, 213
 poznańskie księgi gr. 33, 42, 43, 540, 541, 604
 poznańskie księgi podk. 33, 42, 540
 poznańskie księgi z. 33, 161, 443, 540
 Prochy, w. 371
 Promno, w. 11
 proszowicki sejmik 390, 471
 Prusim, w. 8
 pruski król 640
 Prusy Królewskie 165, 178, 192, 195, 200, 201, 268, 340, 397, 400, 464, 492
 pruska prowincja 65, 78
 pruski chor. 76
 pruski podskarbi 442
 pruski skarb 165, 618
 pruskie wdztwa 442
 pruskie ziemie 388
 Prusy Książęce 22-24, 86, 87, 91, 95, 135-138, 156, 157, 167, 172, 173, 175, 177, 179, 243, 267, 573, 575, 614, 616
 Prut, rz. 146
 Przemęt, m. 508
 przemęcki klan 112, 113, 568, 584, 585, 638, 639
 przemęckie opactwo 508
 przemęcki opat 133
 Przemyśl, m. IX, 227
 przemyska ziemia 620
 przemyski cześn. 545
 przemyski stoln. 317
 Przyczyna, w. 585
 Przyima, w. 162, 237, 243, 607
 Ptaszkowo, w. 112
 Puck, m. 14, 18, 21, 95
 puccy pensjonarze 36
 Pyzdry, m. 79, 161, 569, 572, 604, 611
 pyzdrscy mieszczenie 171
 pyzdrski gród IX, 208, 271
 pyzdrski pis. gr. 191
 pyzdrski pow. 32, 124, 160, 170, 368, 369, 504, 517, 521, 538, 602, 603, 619
 pyzdrski sta 161, 171, 403, 487, 601, 604, 607
 Radlin, w. 507, 508
 Radom, m. 530
 Radomska Komisja Skarbowa zob. Radomski Trybunał Skarbowy
 Radomski Trybunał Skarbowy 33, 35, 118, 160, 165, 166, 190, 287, 370, 372, 377-379, 388, 391, 392, 411, 419, 432, 439, 441, 443, 482, 501, 502, 509, 512, 515, 520, 521, 527, 530, 560, 595, 614
 Radosiewie, w. 68, 124, 237, 480, 605
 Radziejowice, w. 457, 458, 624
 Radziejów, m. 535
 Raszków, w. 419, 480, 516, 605
 Ratkowo, w. 605
 Rawa, m. 223, 595
 Rawicz, m. 597
 rawska komisja 620
 rawski klan 498
 rawski wdzic 154, 156, 209, 287, 341
 rawskie wdztwo 534
 Rąbiń, w. 290
 Rejowiec, w. 587
 Ren, rz. 217
 Rewel, m. 95
 rogoziński klan 78, 83, 158, 256, 259, 263, 291, 489, 568, 613
 Rojewo, w. 322
 Rokitno, w. 78

- Rosja zob. Moskwa
 rosyjski car zob. moskiewski car
 Rozdrażewo, w. 112, 113, 395
 rozpierski klan 319
 różański stoln. 417
 Rubikon, rz. 64
 Ruda, w. w pow. kościańskim 596
 Ruda, w. w pow. pyzdrowskim 597
 Rudki, młyn 620
 Rugia wyspa 156
 Rusibórz, w. 538
 Ruś 391, 459
 ruscy kupcy 192, 459
 ruska sól 483, 614
 ruski sejmik 535
 ruski wda 28, 60, 61, 63, 70, 76, 119, 120, 137, 234, 238, 259, 263, 299, 309, 311, 318, 320, 321, 334, 344, 356, 357, 371, 373, 376, 403, 411, 433, 473, 483, 493, 497, 504, 617, 630
 ruskie kraje (prowincje) 218, 479
 ruskie wdztwo 35, 48, 52, 57, 59, 209, 218, 287, 525, 535, 552, 588, 619, 620
 ruskie składy (depositoria) 483, 497
 ruskie towary 75, 432, 479
 ruskie (samborskie) żupy 78, 236, 255, 276, 287, 308, 316, 338, 339, 443, 483, 490, 497, 539, 614
 Rydzyna, m. 289, 577, 623
 Ryga, m. 95
 rzeczycki sta 287, 339, 443, 483, 490, 497, 539
 Rzesza Niemiecka 64, 86, 87, 172
 Rzym, m. 147, 213, 230, 437, 455, 508, 509, 512, 528, 552, 563, 618
- sabaudzka księżna 218
 sabaudzki książę 218
 Sambor, m. 539
 samborska ekonomia 26, 287, 611
 samborska sól 287
 samborskie żupy zob. ruskie żupy
 Sandomierz, m. 100, 101, 107, 117-119
 sandomierska komisja 100, 107, 109, 117, 119, 121, 147, 148, 150, 153, 182, 190, 207, 220, 232, 234
 sandomierski wda 120
 sandomierskie stwo 36
 sandomierskie wdztwo 48, 209, 240, 533
 Sankt Petersburg, m. IX
 santocki klan 263, 568
 saskie wojska 638, 639, 644
 Sądowa Wisznia, m. 35, 209, 535
 seleucyjski abp 503, 571, 609
 Seret, rz. 218
 Sękowo, w. 596
 Siedlec, w. 516
 siedmiogrodzka ziemia 30
 siedmiogrodzki książę 30, 81
- siedmiogrodzkie góry 511
 Sieniawa, m. 36, 619
 Sienna, w. 585
 sieradzki klan 635
 sieradzki klanic 565
 sieradzki podcz. 54, 118
 sieradzki podk. 120
 sieradzki wda 33, 36, 57, 76, 146, 170, 390, 396, 445, 528, 534
 sieradzkie wdztwo 329, 459, 461
 Siernicze, w. 271
 Siewież, m. 147
 siewierski hetman 56
 Skarszewy, m. 442
 Skierniewice, m. 534, 642, 643
 Skrzynno, w. 504
 Skrzypna (Skrzypnia), w. 254, 368
 Skwierzyna, m. 160, 192, 279, 289, 353
 Słupca, m. 562
 Smogulec, w. 162
 Smogulecka Wieś, w. 599
 Smoleńsk, m. 390
 smoleńskie wdztwo 470
 sochaczewski cześn. 36
 Sokolniki, w. 371
 Sokołów, m. 620
 Soroka, m. 511, 526, 527, 540, 550, 561, 594
 Sośnica, w. 543
 Sparta 377
 spiskie miasta 574, 615
 Stambuł, m. 24, 270, 387
 stambulska legacja 639
 Stargard, m. 90
 starogardzki sta 119, 513, 536
 Staroleka, w. 79
 Stępushowo, w. 265, 311, 313, 376
 Stęszew, m. 371
 stężycka ziemia 533
 Stralsund, m. 156, 157, 172, 174
 Strumiany, w. 516
 Stryj, m. 272-274, 593
 strzeleńskie probostwo 338
 studziański klasztor Filipinów 240
 Stwolno, w. 597
 Suceava, m. 527, 550, 561, 594
 Sulechów, m. XI
 Sulęcín, m. 6, 8
 Sulmierzyce, m. 445
 Sycylia 64
 syryjski komes 389, 444
 szadkowski sejmik 390, 534
 Szamotuły, m. 577, 623
 szamotulscy reformaci 577, 623
 szawelska ekonomia 640, 641
 Szczecin, m. 115

- Szczytniki, w. 565
szkocka sól 339
Szwecja 23, 95, 96, 126, 157, 174, 267, 269
Szwedzka Korona zob. Szwecja
szwedzka wojna 79, 88, 291, 638, 639
szwedzki generał 175
szwedzki król 87, 127, 173, 179, 641
szwedzki poseł 24
szwedzkie wojska 175, 177, 178
- Śląsk 79, 113, 178, 192, 204, 205, 243, 275, 282, 338, 341, 349, 413, 442
śląska granica 139
Śląskowo, w. 111
Śniatyn, m. 593
Śrem, m. 109, 213, 289, 368, 410, 628
 klasztór Klarysek 236, 516, 538
Śremska Komisja Skarbowa 367, 368, 370, 410, 598
śremski klan 110, 122, 242, 253, 259, 263, 568
śremski sta 69, 334, 352, 367
Środa, m. VIII, XI, 3, 5-7, 9, 10, 12, 13, 15, 17-19, 21, 29, 31, 32, 34, 35, 39, 40, 43, 44, 49, 50, 62, 66, 68, 69, 76, 80-84, 88-91, 98, 100, 103, 109, 113, 121, 123, 124, 126, 129, 141, 142, 156-158, 162, 171, 172, 174, 176, 177, 181, 183-187, 193-195, 200, 201, 209, 211, 212, 215, 232, 237, 243, 245-248, 250, 252, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 265, 266, 269, 272, 277, 280, 290, 292-297, 299, 303, 305, 306, 309-313, 317, 318, 321, 323, 325-327, 334, 345, 349, 352, 354-358, 360-366, 372-374, 376, 380, 381, 383, 393, 395, 397, 399, 400, 404-406, 410, 415-418, 420, 421, 431, 433, 434, 447, 448, 450, 451, 459, 462, 465-467, 471, 472, 475-478, 481, 484, 487, 492, 493, 495, 498-500, 505, 506, 510-513, 516-518, 522-524, 534-537, 541, 547, 548, 566, 569, 570, 572, 577, 578, 580, 584, 588, 589, 596, 605-607, 611, 624-626, 628-630, 632, 635-637, 644
 dworek wdy poznańskiego 290
 klasztór Dominikanów 69, 237
 kościół farny 280
 mury 280
średzki sta 14, 26, 34, 62, 69, 93, 97, 123, 253, 255, 260-264, 267, 269, 270, 280, 290, 304, 320, 324, 334, 343, 352, 367, 370, 371, 402, 403
Świdnik Wielki, w. 576, 622
Świeża, rz. 45
- Târgu Neamț, m. 512, 526, 527, 550, 561, 594
Toruń, m. IX, 108, 184 192, 204, 205, 339, 340, 428, 429, 431, 435, 436, 455, 498
toruński skład 239, 432, 443
toruński statut 77, 78, 340, 364
toruński żupnik 483
Trąmpczyn, w. 619
- trembowelskie prezydium 108
trubecka suma 35
trzebnicki klasztor 309, 316, 641
trzemeszyński opat 180, 354, 643
tucholski sta 60, 115
Tuczno, w. 34, 43, 44, 67, 162
Tur, młyn 240
Turcja (Porta Otomańska) 30, 32, 50, 54, 55, 58, 59, 64, 65, 70, 73, 97, 127, 132, 143, 145-147, 149, 163, 178, 195, 219, 250, 259, 270, 284, 300, 351, 362, 386, 436, 446, 485, 488, 495, 496, 531, 532, 563, 564, 593, 608, 625
tureccy posłowie 496
turecka wojna 15, 79, 127, 138, 182, 245, 247, 270, 283, 346, 412, 593
turecki seraskier 52
turecki sułtan (cesarz) 331, 625
tureckie poselstwa 593
tureckie wojska 49, 425
tyniecki opat 155
- ujski sta 237, 242, 267, 269, 281, 286, 293, 309, 316, 334, 342, 375, 483, 489, 570, 581, 605, 607
ujskie stwo 489
Ukraina 14, 23, 30, 54, 56-58, 63, 143, 145, 146, 214, 218, 249, 250, 271, 332, 488, 583
ukraińscy wygnańcy 149
Ulatów, w. 236
Ulejno, w. 170
Uniejów, m. 17
- Wałcz, m. 568
walecka starościna 17, 28
walecki gród IX, 462, 463
walecki pow. 32, 368, 504, 603
walecki sędzia gr. 162
walecki sta 12, 14, 25, 42, 77, 108, 242, 306, 334, 367, 373, 402, 403, 458, 463, 521, 564, 570, 576, 581, 582, 607, 621, 638, 640
waleckie stwo 310, 316, 458, 462-464, 639, 642
warmiński bp 260, 263, 313, 361, 508
warmiński kanonik 327, 329
Warna, m. 54
Warszawa, m. IX-XI, 22, 24, 35, 36, 44-46, 48, 50, 55, 60-62, 69, 85, 88, 90, 93, 94, 97, 98, 100-103, 115, 116, 184, 197, 200, 201, 209, 211, 213, 215, 216, 219, 222, 244, 245, 248, 249, 251, 260, 262, 265-269, 273, 290, 291, 295, 298-300, 302, 311, 312, 314, 327-329, 331, 335, 356, 357, 376, 399-401, 407, 421-424, 443, 448-452, 455, 457, 458, 467, 476, 477, 493, 495, 510, 522, 535, 544, 545, 548, 582, 588-592, 613, 620-622, 625, 626, 629, 630, 636, 638-640, 644
 kolegiata Św. Jana 3
 Pałac Krasińskich 620

- warszawscy karmelici bosi 118, 119
 warszawscy reformaci 61, 118
 warszawska konfederacja generalna 33
 warszawska komisja skarbowa 100
 warszawska konwokacja generalna 60
 warszawska ziemia 35, 52
 warszawski gród 453
 warszawski kanonik 384
 warszawskie kościoły 455
 warszawskie księgi grodzkie 42
 Warta, rz. 279, 289, 353, 445, 574, 614
 Wasiłów, w. 561
 wągrowiecki konwent cystersów 623
 welawsko-bydgoskie traktaty zob. bydgoskie pakta
 Welna, rz. 280
 Wenecja 64, 361, 495, 531, 532, 552, 626
 wenecka flota 626
 wenecki rezydent 494, 495
 Werbno, w. 607
 Węgrów, m. 390
 Węgry 80, 81, 83, 89, 95, 114, 137, 153-155, 165, 174, 199, 270, 273, 275, 282, 300, 331, 349, 391, 485, 486, 494, 564
 węgierska granica 390
 Węgrów, m. 620
 Wiatrowo, w. 600
 Wiedeń, m. IX, 22, 64, 81, 85, 91, 140, 218, 315, 344-346, 349, 381, 446, 457, 485, 486, 494-496, 564, 593
 wiedeńska bitwa 427
 wiedeński dwór 217
 Wieliczka, m. 23
 wielicka sól 568
 wielickie żupy 150, 276
 Wieliż, m. 147
 Wielkopolska XI, XIV, 7, 17, 65, 81, 86, 99, 113, 115, 129, 130, 135-140, 157, 179, 182, 210, 213, 215, 294, 296, 312, 329, 352, 361, 362, 381, 382, 417, 493, 494, 498, 554, 556, 581
 wielkopolska komora celna 375
 wielkopolska legacja 27
 wielkopolska opozycja 113, 200, 352
 wielkopolska prowincja 193
 Wielkopolski sta generalny IX, 32, 37, 38, 48, 49, 67, 80, 83, 84, 86, 93, 98, 99, 113, 126, 133-135, 156, 157, 160, 172, 174, 175, 177-181, 184, 190-193, 198, 199, 203-206, 234, 235, 240, 248, 253, 256, 260-263, 266, 285, 294, 304, 311, 320, 321, 323, 325, 327, 339, 349, 352-354, 358-360, 364, 373, 375, 380, 382, 394, 395, 399-403, 405, 416, 417, 420, 426, 432, 442, 443, 447-449, 459, 464, 479, 502, 506-508, 510, 515, 521, 535, 544, 603, 624, 639, 640, 641
 wielkopolski superintendent cel 604
 wielkopolski żupnik zob. bydgoski żupnik
 wielkopolskie pospolite ruszenie 182
 wielkopolskie stany 23, 204, 205, 267, 381, 493
 wielkopolskie województwa 21, 22, 26, 27, 29, 39, 114, 126, 128, 129, 131, 133, 178, 193, 229, 252, 271, 314, 508, 522, 633
 Wieluń, m. 329
 wieluńska kasztelanka 123
 wieluńska ziemia 341, 459, 461, 585
 wieluński klan 171, 219, 223, 371, 445
 wieluński pis. z. 328
 wieluński podcz. 51
 wieluński sta 192, 479
 Wielżynek, w. 597
 Wieruszów, m. 459, 460
 wieruszowski pisarz skarbowy 461
 wieruszowski przeor 461
 Wilamów, w. 78
 Wilno, m. 35, 58
 wileński bp 562
 wileński wda 70, 138, 156, 167, 172, 175, 182, 252, 455, 609
 Wisła, rz. 30, 113, 175, 315, 339, 543
 Wisznia zob. Sądowa Wisznia
 wiszeński sejmik zob. ruski sejmik
 Witnica (Vietz), w. 210
 Witosław, w. 175
 Witosławek, w. 596
 Witowel, w. 371
 Włochy 218
 włoskie księstwa 64
 Włodkowo, w. 516
 wojnicki klan 41, 42, 78, 158
 Wojniłów, m. 45
 Wola, w. 254
 wołoskie księstwo (Multany) 59, 346, 486, 511
 wołoski (multański) gospodar 30
 wołyński klan 342
 wołyński wda 120, 143, 163, 309
 wołyńskie wdztwo 48, 57, 64, 287
 Wózniki, w. 112
 Wrocław, m. IX, X, 204, 338, 432
 wrocławscy kupcy 239, 341, 604
 wrocławskie kontrakty 397
 Wronki, m. 577, 623
 Wrząca, w. 6, 10, 12, 13, 17, 34, 470
 Września, m. 515-517, 520, 522, 543
 Wschowa, m. 35, 112, 113, 212, 268, 288, 373, 462, 464, 465, 515, 519, 568, 569, 584, 585, 604
 kościół farny 515
 Wschowa Nowe Miasto 191
 wschowska łowczyna 111
 wschowska ziemia (powiat) 32, 112, 113, 368, 369, 504, 584, 585, 596, 597, 600, 602, 603, 606, 622
 wschowski burg. 402
 wschowski chor. 109, 247, 612

wschowski cześn. 110, 159, 160, 170, 190-192, 235,
 253, 256, 259, 263, 281, 293, 298, 305, 334, 352,
 367, 377, 402, 504, 507, 516, 606, 628, 641
 wschowski gród IX, 3, 48, 50, 100, 102, 110, 112,
 121, 141, 142, 162, 199, 215, 249, 383, 399, 462,
 463, 566, 584, 625
 wschowski kom. 360
 wschowski łow. 110, 111
 wschowski pis. gr. 162, 186, 198, 200, 201, 253, 281,
 293, 306, 325, 369, 603
 wschowski pis. z. 368, 403, 462-465
 wschowski podcz. 434, 448, 541, 570, 581, 584, 599,
 641
 wschowski podk. 237, 281, 293, 298, 318, 319, 367,
 371, 375, 376, 402, 618
 wschowski podsędek z. 10, 78, 367, 606
 wschowski podst. 253, 367, 460
 wschowski podstarości 462, 463
 wschowski proboszcz 111, 113
 wschowski regent gr. 37, 79, 112
 wschowski sędzia z. 538, 638
 wschowski skarb. 545, 602
 wschowski skład 432
 wschowski sta. 32, 93, 97, 194, 212, 281, 334, 460,
 489, 504, 507, 514, 521, 522, 559, 564, 566, 569,
 570, 577-580, 585, 607, 638, 640
 wschowski ścic 487
 wschowski stoln. 108, 112, 253, 367, 434, 541, 570,
 581, 607, 613
 wschowski surog. gr. 281, 293, 334, 348, 352, 462,
 463, 465, 585
 wschowski wojski 339, 414
 wschowskie podkomorstwo 169
 wschowskie stwo 380, 381, 639
 wschowskie urzędy 618
 Wygnańczyce, w. 113
 Wyskoć, w. 619
 Wysoka Porta zob. Porta Otomańska
 wyszogrodzki stoln. 533
 Wyszyny, w. 254
 wyszyńska szabelnia 254, 288, 289
 Zaborowo, w. 290
 Zadnieprze 30
 Zakrzewo, w. 290
 Zakszyn, w. 399, 403
 Zamość, m. 48
 Zaporozie 56, 57
 zaporoscy Kozacy 57, 332
 zaporoskie wojsko 333
 Zbrucz, rz. 561
 Żelgniewo, w. 572, 611
 Złoczów, m. 420-423
 zwoleński sta 553, 565
 Żabikowo, w. 213, 214
 Żerków, m. 635, 636
 żmudzki bp 640
 żmudzki podcz. 219
 żmudzkie księstwo 179
 Żnin, m. 32, 38
 Żółkiew, m. 50-52, 144, 326, 327-330, 383-385, 449,
 466, 467, 468, 471, 499, 500, 509, 548-550, 582,
 583, 611
 Żurawno, m. 44-46, 54, 57, 101, 145, 238, 300
 żurawińska ekspedycja 102, 231
 żurawiński obóz 102
 żurawińskie pakta (traktaty) 145, 289, 342
 Żychlin, m. 17, 306, 334, 366, 367
 żydaczowski wojski 120
 żytomierski sta 402, 488, 489, 581
 Żywiec, m. 35, 80, 390

Spis treści

Wstęp	VII
Wykorzystane, podstawowe edycje źródłowe i literatura	XVII
Wykaz skrótów.....	XIX
Akta sejmikowe	
1. Sejmik relacyjny po sejmie koronacyjnym w Środzie, 27 kwietnia 1676 r.	3
1. Uniwersał, informujący o koronacji Jana III – Kraków, 5 lutego 1676 r.	3
2. Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Kraków, kwiecień 1676 r.	5
3. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 27 kwietnia 1676 r.	5
4. List Petera Ernsta von Ludwig pułkownika brandenburskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o odroczeniu obrad sejmiku relacyjnego w Środzie do 11 maja – Sulęcín, 4 maja 1676 r.	6
2. Sejmik z limity w Środzie, 11 maja 1676 r.	9
1. Laudum sejmiku z limity województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 11 maja 1676 r.	9
2. List Stanisława Zajączka marszałka sejmiku do Jana III – Środa, 11 maja 1676 r. ...	13
3. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku z limity – Środa, 11 maja 1676 r.	13
4. Instrukcja dana posłowi do prymasa Andrzeja Olszowskiego z sejmiku z limity – Środa, 11 maja 1676 r.	15
5. List Petera Ernsta von Ludwig pułkownika brandenburskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacją o wznowieniu obrad sejmiku relacyjnego w Środzie, w dniu 11 maja i ponownym ich odroczeniu – Poznań, 14 maja 1676 r.	17
6. Odpowiedź Jana III na poselstwo od sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Jaworów, 7 czerwca 1676 r.	21
7. Odpowiedź prymasa Andrzeja Olszowskiego na poselstwo od sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 12 czerwca 1676 r.	27
8. Manifestacja deputatów wojskowych – Poznań, 18 czerwca 1676 r.	28
3. Sejmik z limity w Środzie, 30 czerwca 1676 r.	29
1. Uniwersał Jana III do szlachty wielkopolskiej – Jaworów, 16 czerwca 1676 r.	29

2. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 30 czerwca 1676 r.	31
3. Manifestacja posłów wielkopolskich przeciwko konstytucjom sejmu koronacyjnego, wniesiona w grodzie poznańskim – Poznań, 3 lipca 1676 r.	34
4. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do szlachty w sprawie popisów pospolitego ruszenia – Goślina, 3 lipca 1676 r.	37
5. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do wojska znajdującego się w Wielkopolsce – Goślina, 3 lipca 1676 r.	38
4. Sejmik z limity w Środzie, 12 sierpnia 1676 r.	39
Brak informacji o tym sejmiku. Prawdopodobnie zerwany	
5. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1676 r.	40
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Laudum sejmiku deputackiego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 14 września 1676 r.	40
2. Informacja, że jednym z deputatów województw poznańskiego na Trybunał 1676/1677 r. był Stanisław Grabski podczaszy poznański – w manifestacji z dnia 12 kwietnia 1677 r.	43
3. Uniwersał Stanisława Tuczyńskiego marszałka sejmiku, przypominający o potrzebie składania w grodach zeznań o nadużyciach wojskowych – Środa, 14 września 1676 r.	47
4. Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego, informujący o trudnej sytuacji w obozie królewskim pod Żurawnem, otoczonym przez Turków, i wzywający wszystkie oddziały wojska do obrony ojczyzny – Warszawa, 15 października 1676 r.	44
5. Uniwersał prymasa Andrzeja Olszowskiego, informujący o trudnej sytuacji w obozie królewskim pod Żurawnem, otoczonym przez Turków, i wyznaczający czas oraz miejsce gromadzenia się pospolitego ruszenia – Warszawa, 21 października 1676 r.	46
6. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do szlachty województw poznańskiego i kaliskiego – Goślina, 21 października 1676 r.	48
7. Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody kaliskiego, informujący o oblężeniu króla przez wojska tureckie i wzywający do gotowości pospolitego ruszenia – Osieczna, 22 października 1676 r.	49
6. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 10 grudnia 1676 r.	50
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejm i sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.	50
2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.	51
3. Kredens dla posła królewskiego na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.	52
4. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 3 listopada 1676 r.	52
5. Dodatek do instrukcji Jana III na sejmiki przedsejmowe – 1676 r.	59

6. Kwit dla Piotra Żelęckiego podwojewódzkiego kaliskiego, poborcy województwa kaliskiego, wystawiony przez Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego – Warszawa, 26 listopada 1676 r.	60
7. List współpracownika Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, zapewne Melchiora Hippela tajnego sekretarza elektorskiego z wykazem agentów wielkopolskich przekazany mu przez barona Johanna von Hoverbeck dyplomatę brandenburskiego w Rzeczypospolitej – po 23 listopada 1676 r.	62
8. Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego kasztelana poznańskiego na sejmiku – Środa [10 grudnia] 1676 r.	62
9. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 10 grudnia 1676 r.	66
10. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 10 grudnia 1676 r.	69
11. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat przygotowań do sejmiku przedsejmowego w Środzie i spotkania z Janem Leszczyńskim kanclerzem wielkim koronnym, starostą generalnym Wielkopolski w Goślinie – Goślina, 13 grudnia 1676 r.	80
12. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Drahim, 17 grudnia 1676 r. ...	84
13. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o pomysłach dla dworu berlińskiego postanowieniach sejmiku przedsejmowego w Środzie – Drezdenko, 24 grudnia 1676 r.	91
7. Sejmik z limity w Środzie, 4 stycznia 1677 r.	98
Brak uchwał tego sejmiku – limity uchwalonej jeszcze na sejmiku deputackim 14 września 1676 r. zapewne nie podjęto, w związku z wcześniejszym odbyciem sejmiku przedsejmowego.	
1. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski – Gołanice, 10 lutego 1677 r.	98
2. Uniwersał Jana Leszczyńskiego kanclerza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, do dowódców oddziałów wojska koronnego, znajdujących się w Wielkopolsce – Gołanice, 10 lutego 1677 r.	99
8. Sejmik deputacki w Środzie, 29 marca 1677 r.	100
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
9. Sejmik relacyjny w Środzie, 31 maja 1677 r.	100
1. Uniwersał Jana III w sprawach skarbowych i oznajmiający termin komisji skarbowej w Warszawie i Sandomierzu, wydany podczas sejmiku warszawskiego – Warszawa, 5 marca 1677 r.	100
2. Uniwersał Jana III w sprawie opóźnień i nadużyć przy zwijaniu chorągwi i regimentów wojska koronnego – Warszawa, 23 marca 1677 r.	102
3. Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Warszawa, kwiecień 1677 r.	103
4. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 31 maja 1677 r.	103

5. Rejestr szlachty na popisie powiatu kościańskiego – Kościan, 14 czerwca 1677 r. ...	110
6. Rejestr szlachty na popisie ziemi wschowskiej – Wschowa, 14 czerwca 1677 r.	112
7. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat korzystnego dla dworu berlińskiego przebiegu sejmiku relacyjnego w Środzie, poselstwa stanów wielkopolskich do króla Jana III z podziękowaniami za uregulowanie relacji z sąsiednimi państwami, w tym z Brandenburgią-Prusami oraz dalszej współpracy Hohenzollerna z opozycją wielkopolską w sprawie powstrzymania intryg francuskich i szwedzkich nad Wisłą – Drezdenko, 22 czerwca 1677 r.	113
8. Uniwersał Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego, informujący o dzierżawie szelężnego z Wielkopolski – Warszawa, 25 czerwca 1677 r.	115
9. Uniwersał Piotra Żelęckiego podwojewódzkiego kaliskiego i poborcy województwa kaliskiego w sprawie dzierżawy podatku szelężnego przez podskarbiego – Kowalewo, 27 czerwca 1677 r.	116
10. Manifest Samuela Gurowskiego poborcy województwa poznańskiego w sprawie braku wpływów z uchwalonych podatków – Kościan, 21 sierpnia 1677 r.	117
11. Kwit Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego dla poborców województw poznańskiego i kaliskiego Kazimierza Grabskiego, Stanisława Rosnowskiego i Samuela Gurowskiego – Sandomierz, 9 września 1677 r.	118
12. Kwit Jana Andrzeja Morsztyna podskarbiego wielkiego koronnego dla spadkobierców poborcy Zygmunta Twardowskiego i Kazimierza Grabskiego oraz Stanisława Rosnowskiego, komisarzy sejmikowych wyznaczonych do wypłacenia zebranych przez niego sum – Sandomierz, 9 września 1677 r.	119
10. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1677 r.	121
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Laudum sejmiku deputackiego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 13 września 1677 r.	121
2. Uniwersał Macieja Cieleckiego komisarza sejmikowego do wybierania podatku łanowego na egzulantów podolskich – Poznań, 13 września 1677 r.	125
3. Informacja o deputatach z województw poznańskiego i kaliskiego do Trybunału Koronnego (Brezie i Korzeniewskim) w liście Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego – Kostrzyn nad Odrą, 30 kwietnia 1678 r.	126
11. Sejmik deputacki w Środzie, 21 marca 1678 r.	126
Sejmik zakończony sukcesem.	
1. List Jana Leszczyńskiego wojewody krakowskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w związku z obawami szlachty wielkopolskiej z powodu wojny ze Szwecją – Gołanice, 7 lutego 1678 r.	126
2. Uniwersał Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego, dzierżawcy dochodów szelężnego z województw wielkopolskich – Poznań, 15 marca 1678 r.	128
3. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie poselstwa z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego do Jana III – Kostrzyn nad Odrą, 2 kwietnia 1678 r. ...	129
4. List z Wielkopolski, zapewne Stanisława Krzyckiego podkomorzego kaliskiego do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej	

z informacjami o sejmiku przedsejmowym i planowanym zjeździe popisowym pod Poznaniem – 5 kwietnia 1678 r.	130
5. Odpowiedź Jana III na poselstwo od sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Jaworów, maj 1678 r.	131
6. List Jana Leszczyńskiego wojewody krakowskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami o sejmiku – Poznań, 13 maja 1678 r.	133
7. List Jana Leszczyńskiego wojewody krakowskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej z informacjami o sejmiku – Poznań, 13 maja 1678 r.	134
8. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie nastrojów wśród szlachty województw poznańskiego i kaliskiego – Kostrzyn nad Odrą, 4 czerwca 1678 r.	135
12. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1678 r.	141
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
13. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 3 listopada 1678 r.	141
1. Uniwersał Jana III w sprawach podatkowych – Lwów, 3 lipca 1678 r.	141
2. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy w Środzie na 3 listopada 1678 r. – Jaworów, 16 września 1678 r.	142
3. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Jaworów, 1 października 1678 r.	144
4. Instrukcja Jana III na sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Żółkiew, 3 października 1678 r.	144
5. List Dymitra Wiśniowieckiego wojewody krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – Luboml, 14 października 1678 r.	151
6. Drugi list Dymitra Wiśniowieckiego wojewody krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki – jesień 1678 r.	152
7. List Hieronima Augustyna Lubomirskiego chorążego wielkiego koronnego na sejmiki – jesień 1678 r.	154
8. Drugi list Hieronima Augustyna Lubomirskiego chorążego wielkiego koronnego na sejmiki – 20 października 1678 r.	155
9. List Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego do Jana Opalińskiego starosty generalnego Wielkopolski – Stralsund, 26 października 1678 r.	156
10. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 listopada 1678 r.	157
11. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 listopada 1678 r.	162
12. Relacja z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie z 3-8 listopada 1678 r.	172
13. List Stanisława Krzyckiego kasztelana poznańskiego do Heinricha von der Goltz generała wojsk elektora brandenburskiego w sprawie zagrożenia przemarszem wojsk szwedzkich – Witosław, 19 listopada 1678 r.	175
14. List barona Johanna von Hoverbeck dyplomaty brandenburskiego do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat intryg starosty bydgoskiego	

Franciszka Zygmunta Gałęckiego i opata bledzewskiego Kazimierza Jana Opalińskiego na sejmiku przedsejmowym w Środzie – Bielsk, 8 grudnia 1678 r.	176
15. List Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w imieniu szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, zgromadzonej na jurydyce w Poznaniu do Jana III, do Grodna – Poznań, 10 grudnia 1678 r.	177
16. List Stanisława Krzyckiego kasztelana poznańskiego w imieniu szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, zgromadzonej na jurydyce w Poznaniu do Jana III, do Grodna – [Poznań], 10 grudnia [1678 r.].	178
17. List Piotra Adama Opalińskiego podkomorzego poznańskiego w imieniu szlachty województw poznańskiego i kaliskiego, zgromadzonej na jurydyce w Poznaniu, do posłów wielkopolskich na sejm grodzieński – [Poznań], 10 grudnia [1678 r.]	179
18. List Jana III do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie przemarszu wojsk szwedzkich, w odpowiedzi na list szlachty wielkopolskiej do króla, skierowany przez starostę podczas jurydyki grodzkiej w Poznaniu – Grodno, grudzień 1678 r.	179
19. List Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Jana III, do Grodna – Drobnin, 28 stycznia 1679 r.	180
20. Odpowiedź Jana III na list od Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski – Grodno, 12 lutego 1679 r.	181
14. Sejmik relacyjny w Środzie, 25 maja 1679 r.	181
1. List Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski z sejmiku grodzieńskiego – Grodno, 15 kwietnia 1679 r.	181
2. Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Grodno, kwiecień 1679 r.	182
3. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego na temat przygotowań do zbliżającego się sejmiku w Środzie, wykluczenia z grona zaufanych dworu berlińskiego kasztelana plockiego Stefana Gembickiego oraz konieczności wzięcia na jurgiel brandenburski wojewody poznańskiego Krzysztofa Grzymułtowskiego – Kostrzyn nad Odrą, 8 maja 1679 r.	183
4. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 25 maja 1679 r.	185
15. Sejmik z limity w Środzie, 19 czerwca 1679 r.	186
1. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o przygotowaniach do sejmiku i spotkaniu w tej sprawie z Brezą, Wilkoterskim i Małachowskim w Ludomach – Bierzwnik, 15 czerwca 1679 r.	186
2. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 19 czerwca 1679 r.	187
3. List od województw poznańskiego i kaliskiego do innych sejmików prowincji wielkopolskiej w sprawie sejmików generalnych – Środa, 26 czerwca 1679 r.	193
4. Punkt z laudum w sprawie wyboru deputatów na Trybunał Skarbowy Lwowski podany osobno do grodu przez marszałka sejmiku – Środa, 19 czerwca 1679 r.	194

5. List Krzysztofa Unruga starosty gnieźnieńskiego do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej z informacjami na temat przebiegu limitowanego sejmiku relacyjnego w Środzie – Międzychód, 24 czerwca 1679 r.	195
6. List Jana Stanisława Korzeniewskiego starosty kościańskiego, regenta kancelarii koronnej do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej – Poznań, 27 czerwca 1679 r.	196
7. List Adama Kwileckiego do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej – Poznań, 27 czerwca 1679 r.	197
8. List Wojciecha Konstantego Brezy starosty nowodworskiego do Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej z informacjami o sejmiku – 28 czerwca 1679 r.	197
9. List Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Jana III – zamek poznański, 29 czerwca 1679 r.	198
10. Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie kup swawolnych – zamek osiecki, 29 czerwca 1679 r.	199
11. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie ponownego limitowania sejmiku relacyjnego w Środzie do 12 września 1679 r. i działalności wielkopolskiej opozycji antykrólewskiej powiązanej z Brandenburgią-Prusami – Kostrzyn nad Odrą, 1 lipca 1679 r.	200
12. Manifestacja Mikołaja Stogniewa burgrabiego gnieźnieńskiego, pośła z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego na sejm grodzieński przeciwko jednej z konstytucji – Poznań, 3 lipca 1679 r.	202
13. Uniwersał Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie zwalczania swawolnych żołnierzy – zamek poznański, 20 lipca 1679 r.	203
14. List Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski do Jana III – Osieczna, 2 sierpnia 1679 r.	203
15. List Johanna Christofa Zierowskiego rezydenta cesarza Leopolda I w Rzeczypospolitej do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie handlu ze Śląskiem, poruszanej na sejmiku – b.m. i d. [lipiec – sierpień 1679 r.]	204
16. Odpowiedź Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, na list Johanna Christofa Zierowskiego rezydenta cesarza Leopolda I w Rzeczypospolitej w sprawie handlu ze Śląskiem, poruszanej na sejmiku – b.m. i d. [lipiec – sierpień 1679 r.]	205
17. List Andrzeja Trzebieckiego biskupa krakowskiego do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie punktu laudum sejmiku wymierzonego przeciwko dobrom biskupstwa poznańskiego – b.m. i d. [lipiec – sierpień 1679 r.]	206
18. Uniwersał Przecława Potockiego poborcy województwa kaliskiego w sprawach podatkowych – Poznań, 20 września 1679 r.	207
19. Manifestacja Przecława Potockiego poborcy województwa kaliskiego w sprawie napaści i okaleczenia jego sukkolektorów podczas wykonywania egzekucji podatków – Poznań, 1 lutego 1680 r.	208

16. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1679 r.	209
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o zerwaniu sejmiku w wiadomościach z Warszawy, pochodząca od Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego, jadącego do Lwowa na komisję – Warszawa, 27 września 1679 r.	209
2. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego w sprawie zerwania sejmiku deputackiego w Środzie oraz zobligowania byłych posłów na sejm do złożenia protestacji do grodu poznańskiego przeciwko uchwalonym w Grodnie konstytucjom, dotyczącym oprawy królowej i skwitowania podskarbiego wielkiego koronnego – Kostrzyn nad Odrą, 19 września 1679 r.	209
17. Sejmik z limity w Środzie, 12 września 1679 r.	211
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o zerwaniu sejmiku w wiadomościach z Warszawy, pochodząca od Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego, jadącego do Lwowa na komisję – Warszawa, 27 września 1679 r.	211
18. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1680 r.	212
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Głos Rafała Leszczyńskiego starosty wschowskiego na sejmiku deputackim województw poznańskiego i kaliskiego, tłumaczącego się w sprawie tumultu wschowskiego – 9 września 1680 r.	212
2. List Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do Stefana Wierzbowskiego biskupa poznańskiego z informacją o jego domniemanych działaniach na sejmiku – Żabikowo, 17 listopada 1680 r.	213
19. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 3 grudnia 1680 r.	215
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Jaworów, 24 października 1680 r.	215
2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Jaworów, 22 października 1680 r.	216
3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – 1680 r.	217
4. Dodatek do instrukcji Jana III na sejmiki przedsejmowe – 1680 r.	224
5. List sejmiku województw kujawskich do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1680 r.	229
6. Mowa Rafała Leszczyńskiego krajczego koronnego na sejmiku – 1680 r.	230
7. Druga wersja mowy (zapewne również Rafała Leszczyńskiego krajczego koronnego) na sejmiku – 1680 r.	231
8. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 grudnia 1680 r.	232
9. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 grudnia 1680 r.	237
10. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o przebiegach obrad sejmiku przedsejmowego w Środzie i nieudanych zabiegach stronników Jana III – Poznań, 9 grudnia 1680 r.	243

11. Informacja o sejmiku w liście Jana Proskiego starosty nakielskiego do Jana Gnińskiego wojewody malborskiego – Środa, 15 grudnia 1680 r.	247
20. Sejmik relacyjny w Środzie, 15-17 lipca 1681 r.	248
1. List Jana III do Jana Opalińskiego wojewody brzeskiego-kujawskiego, starosty generalnego Wielkopolski, z informacją o zerwaniu sejmu przez Wielkopolanina – Warszawa, 30 marca 1681 r.	248
2. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 14 czerwca 1681 r.	249
3. List Jana III do Rafała Leszczyńskiego krajczego koronnego na sejmik relacyjny w dniu 15 lipca 1681 r.	251
4. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15 lipca 1681 r.	252
5. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 15 lipca 1681 r.	255
6. Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r.	256
7. Informacja o sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r.	258
8. Krótka relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r.	259
9. Informacja o sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r. – Środa, 22 lipca 1681 r.	262
10. Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 15-17 lipca 1681 r., dołączona do listu z Warszawy, 25 lipca 1681 r.	262
11. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, zawierający szczegółowe informacje na temat ostatniego sejmiku w Środzie i nagród pieniężnych dla wielkopolskich przyjaciół Hohenzollerna – Kostrzyn nad Odrą, 26 lipca 1681 r.	265
12. Odpowiedź Jana III na instrukcję z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Pilaszkowice, 31 sierpnia 1681 r.	270
13. Uniwersał Kaspra Jana Żychlińskiego komornika ziemskiego i poborcy województwa kaliskiego w sprawie fałszywego poborcy – Siernicze, 26 października 1681 r.	271
21. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1681 r.	272
Brak informacji o sejmiku.	
22. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1682 r.	272
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
23. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 16-30 grudnia 1682 r.	272
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Stryj, 4 listopada 1682 r.	272
2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Stryj, 4 listopada 1682 r.	274
3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Stryj, 4 listopada 1682 r.	274
4. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 16 grudnia 1682 r.	277

5. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 16 grudnia 1682 r.	281
6. Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego na sejmiku przedsejmowym w Środzie – Środa, 16 grudnia 1682 r.	290
7. List sejmiku do Trybunału Koronnego w sprawie Latańskiej – Środa, 16 grudnia 1682 r.	292
8. Informacja o sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łączyckiego – 16 grudnia 1682 r.	293
9. List Wojciecha Konstantego Brezy kasztelana poznańskiego do Marcina Zamoyskiego wojewody lubelskiego – b.m. i d. [1683 r.]	293
10. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, informujący o zakończonym właśnie, pomyślnie dla dworu berlińskiego sejmiku przedsejmowym w Środzie – Chełst, 3 stycznia 1683 r.	294
11. Informacja o sejmiku i protestacji przeciwko jego uchwałom złożonym w grodzie czerskim przez pułkownika Fabiana Rosna oraz próbom jej wykorzystania na sejmie – 1683 r.	296
12. Informacja o sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 16-30 grudnia 1683 r., w wiadomościach z Poznania – Poznań, 1 stycznia 1683 r.	297
13. Anulowanie manifestacji pułkownika Fabiana Rosna przeciwko sejmikowi – Czersk, 19 maja 1683 r.	298
24. Sejmik relacyjny w Środzie 18 maja 1683 r.	299
1. Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Warszawa, kwiecień 1683 r.	299
2. Uniwersał Jana III na sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 3 maja 1683 r.	300
3. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 18 maja 1683 r.	303
4. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 18 maja 1683 r.	306
5. Instrukcja dana posłom do hetmanów z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 18 maja 1683 r.	309
6. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łączyckiego – 18 maja 1683 r.	310
7. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego, w którym dyplomata brandenburski informuje władcę o sejmiku relacyjnym złożonym w Środzie na 18 maja 1683 r., planach opozycji antykrólewskiej, dotyczących załimitowania obrad i wysłania poselstwa ze skargami do króla oraz możliwości zerwania zgromadzenia – Stępczowo, 19 maja 1683 r.	311
8. Mowa Jana F. Grabskiego posła z sejmiku do Jana III po przeczytaniu instrukcji sejmikowej – maj 1683 r.	313
9. Odpowiedź Jana III na instrukcję daną posłom z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 5 lipca 1683 r.	314

25. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1683 r.	317
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
26. Sejmik z limity w Środzie 14 września 1683 r.	317
Brak informacji o sejmiku.	
27. Sejmik z limity w Środzie, 7 lutego 1684 r.	
1. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 7 lutego 1684 r.	318
2. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku województw poznańskiego i ka- liskiego z limity – Środa, 7 lutego 1684 r.	321
28. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1684 r.	323
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 11 września 1684 r.	323
29. Sejmik z limity w Środzie, 12-13 września 1684 r.	323
1. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 12 września 1684 r.	323
2. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 11 maja 1683 r.	326
30. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 5 stycznia 1685 r.	326
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznań- skiego i kaliskiego – Żółkiew, 24 listopada 1684 r.	326
2. List Jana III do senatorów na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 22 listopada 1684 r.	327
3. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 30 listopa- da 1684 r.	328
4. Kredens dla posła królewskiego na sejmik przedsejmowy – Żółkiew, 4 grud- nia 1684 r.	329
5. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – [Żółkiew], 30 listopada 1684 r.	330
6. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw po- znańskiego i kaliskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.	334
7. Odpowiedź udzielona posłowi królewskiemu na sejmiku przez Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewodę poznańskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.	345
8. Mowa Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego na sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.	345
9. Mowa Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski na sejmiku przedsejmowym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 stycznia 1685 r.	349
10. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckie- go, starosty generalnego Wielkopolski – 5 stycznia 1685 r.	352
11. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat przedłużających się obrad sejmiku przedsejmowego w Środzie, wysiłków opo- zycji wielkopolskiej na rzecz utrzymania Rzeczypospolitej w dotychczasowym syste-	

mie sojuszków i wprowadzenia do instrukcji dla posłów na sejm zapisu, uniemożliwiającego królowi Janowi III Sobieskiemu intrygowanie z Francuzami – Drezdenko, 9 stycznia 1685 r.	352
31. Sejmik relacyjny w Środzie, 3 lipca 1685 r.	355
1. Deklaracja posłów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – maj 1685 r.	355
2. List Jana Stanisława Jabłonowskiego wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego na sejmiki relacyjne – Warszawa, 30 czerwca 1685 r.	356
3. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 3 lipca 1685 r.	358
4. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 3 lipca 1685 r.	358
5. List Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Jana III w sprawie zabójstwa szlachcica w Poznaniu i problemach z tym związanych na sejmikach – zamek poznański, 13 sierpnia 1685 r.	359
32. Sejmik deputacki w Środzie, 10 września 1685 r.	360
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1685 r.	360
33. Sejmik z limity w Środzie, 11 września 1685 r.	361
1. List Joachima Scultetusa radcy kameralnego i mistrza kamery nowomarchijskiej do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat rozmowy z Rafałem Leszczyńskim, który niepokoi się o los swego teścia Jabłonowskiego hetmana wielkiego koronnego w razie powodzenia francuskich projektów króla Jana III Sobieskiego oraz prognozuje wydanie przez najbliższy sejmik relacyjny z limity w Środzie postanowień godzących w uznanie konstytucji sejmowych – Drezdenko, 24 sierpnia 1685 r.	361
2. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 11 września 1685 r.	363
3. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 11 września 1685 r.	364
4. List Piotra Jakuba Bronisza marszałka sejmiku do Jana III z informacją o wysłaniu poselstwa – Środa, 11 września 1685 r.	365
34. Sejmik z limity w Środzie, 5 listopada 1685 r.	366
1. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 5 listopada 1685 r.	366
35. Sejmik z limity w Środzie, 24 czerwca – 1 lipca 1686 r.	373
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 24 czerwca 1686 r.	373
2. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście do Stanisława Jana Jabłonowskiego wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego – Wschowa, 14 września 1686 r.	373

36. Sejmik deputacki w Środzie, 9 września 1686 r.	374
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o sytuacji przed sejmikiem w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Stanisława Antoniego Szczuki regenta kancelarii koronnej – b.m., 3 sierpnia 1686 r.	374
2. Informacja o sytuacji przed sejmikiem w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Stanisława Antoniego Szczuki regenta kancelarii koronnej – Jarosław, 23 sierpnia 1686 r.	374
3. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1686 r.	375
4. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego do Stanisława Antoniego Szczuki regenta kancelarii koronnej – Stępcuchowo, 14 września 1686 r.	376
5. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Krzysztofa Grzymułtowskiego do Stanisława Jana Jabłonowskiego wojewody ruskiego, hetmana wielkiego koronnego – Stępcuchowo, 14 września 1686 r.	376
6. Informacje o sejmiku w liście Hieronima Ponińskiego cześnika wschowskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Poznań, 16 listopada 1686 r. ..	377
7. Uniwersał Jana III, informujący o opóźnieniu zwołania sejmiku i ponaglący do wypłacania zaległych podatków – Lwów, 2 stycznia 1687 r.	378
8. Informacje o opóźnieniu zwołania sejmiku i sejmików w liście Jana III do Krzysztofa Grzymułtowskiego wojewody poznańskiego – 10 kwietnia 1687 r.	379
37. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1687 r.	380
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1687 r.	380
2. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1687 r.	380
3. List Joachima Scultetusa radcy dworskiego i kameralnego, mistrza kamery nowomarchijskiej, do Fryderyka Wilhelma elektora brandenburskiego z informacjami na temat planowanego poselstwa z sejmiku województw wielkopolskich do króla z żądaniem zwołania sejmiku w styczniu lub lutym 1688 r. oraz wiadomością o zerwaniu ostatniego sejmiku w Środzie przez szlachtę, sprzeciwiającą się łączeniu przez Rafała Leszczyńskiego urzędów wbrew prawu o inkompatybilnościach – Poznań, 26 września 1687 r.	381
4. Informacja o zerwaniu sejmiku i obawach o losy zbliżającego się sejmiku przedsejmowego w liście Aleksandra Przyjemskiego chorążego kaliskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Kromolice, 20 października 1687 r.	382
38. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 16 grudnia 1687 r.	383
Sejmik zerwany.	
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Żółkiew, 15 listopada 1687 r.	383
2. List Jana III do urzędników na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 25 listopada 1687 r.	384
3. List Jana III do szlachty na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 25 listopada 1687 r.	384

4. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – listopad 1687 r.	385
5. List Jana Odrowąża Pieniążka do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1687 r.	390
6. Zagajenie sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego przez Rafała Leszczyńskiego wojewodę poznańskiego oraz odpowiedź posłowi królewskiemu – Środa, 16 grudnia 1687 r.	393
7. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1687 r.	394
8. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Środa, 24 grudnia 1687 r.	394
9. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do Jana III – Rozdrażewo, 27 grudnia 1687 r.	395
10. Informacja o sytuacji na sejmiku w liście Bogusława Bojanowskiego wojskiego poznańskiego do superintendenta – 31 grudnia [sub finem decembris] 1687 r.	395
11. List Wojciecha Konstantego Brezy wojewody kaliskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego koronnego – Poznań, 6 stycznia 1688 r.	396
39. Sejmik przedsejmowy powtórny w Środzie, 3 lutego 1688 r.	397
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o sytuacji innowierców przed sejmikiem w liście Aleksandra Bronikowskiego do Bogusława Bojanowskiego wojskiego poznańskiego – [sub initium ianuarii 1688].	397
2. Uniwersał Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, informujący o zaginięciu uniwersałów Jana III, zwołujących sejmik – Poznań, 22 stycznia 1688 r.	399
3. List Wojciecha Konstantego Brezy wojewody kaliskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – b.m., 23 stycznia 1688 r.	400
4. Informacja o kradzieży uniwersałów na sejmik i nieuznaniu za ważny nadzwyczajnego uniwersału starosty generalnego Wielkopolski na sejmiki, zawarta w liście Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Warszawa, 3 lutego 1688 r.	401
5. List Rafała Leszczyńskiego wojewody poznańskiego do Jana III z informacją o okolicznościach niedojścia sejmiku – Leszno, 6 lutego [1688 r.]	401
6. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.	403
40. Sejmik relacyjny w Środzie, 17 maja 1688 r.	404
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Grodno, 28 marca 1688 r.	404
2. List Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, w sprawie sejmiku relacyjnego – Grodno, 28 marca 1688 r.	405
3. Zagajenie sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego przez Rafała Leszczyńskiego wojewodę poznańskiego – Środa, 17 maja 1688 r.	406
4. Mowa Rafała Leszczyńskiego wojewody poznańskiego na sejmiku relacyjnym – Środa, 17 maja 1688 r.	407
5. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 17 maja 1688 r.	410

6. Informacje o pierwszym dniu sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do Jana III – Środa, 17 maja 1689 r.	416
7. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 17 maja 1689 r.	416
41. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1688 r.	417
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o zerwaniu sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.	417
2. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Wojciecha K. Brezy wojewody kaliskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Poznań, 20 września 1688 r.	417
3. Pośrednie potwierdzenie zerwania sejmiku w instrukcji danej posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – postulat wybierania marszałka sejmiku deputackiego większością głosów – Środa, 5 listopada 1688 r.	417
42. Sejmik z limity w Środzie, 14-15 września 1688 r.	418
1. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 14 września 1688 r.	418
2. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.	420
43. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 5 listopada 1688 r.	420
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Złoczów, 1 października 1688 r.	420
2. List Jana III do senatorów na sejmiki – Złoczów, 1 października 1688 r.	422
3. List Jana III do urzędników na sejmiki – Złoczów, 1 października 1688 r.	423
4. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – 1 października 1688 r.	424
5. Informacja o problemach z uwierzytelnieniem uniwersałów na sejmik w liście Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Jaworów, 15 października 1688 r.	426
6. List prymasa Michała Radziejowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego i podkanclerzego koronnego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1688 r.	426
7. List Kazimierza Jana Opalińskiego biskupa chełmińskiego na sejmiki przedsejmowe w sprawie zamieszek religijnych w Toruniu – 1688 r.	428
8. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 listopada 1688 r.	431
9. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 5 listopada 1688 r.	434
10. Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Gałęckiego kuchmistrza koronnego do Jana III – Środa, 6 listopada 1688 r.	447
11. Informacja o sejmiku w diariuszu Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – 1688 r.	448
12. Fragment listu Christopha von Wichert rezydenta brandenburskiego w Polsce do Fryderyka III elektora brandenburskiego, dotyczący postanowień sejmiku przedsejmowego w Środzie w sprawie „afrontu berlińskiego” – Warszawa, 9 listopada 1688 r.	448

13. Informacja o sejmiku w liście markiza Franciszka Gastona de Béthune po- sła francuskiego w Rzeczypospolitej do ministra francuskiego Charles'a Colbert de Croissy – Żółkiew, 5 grudnia 1688 r.	449
44. Sejmik relacyjny w Środzie, 16 maja 1689 r.	450
Sejmik zerwany.	
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 18 kwietnia 1689 r.	450
2. List senatorów i posłów litewskich do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Warszawa, 24 kwietnia 1689 r.	452
3. List Kazimierza Jana Opalińskiego biskupa chełmińskiego na sejmiki rela- cyjne – Chościska, 28 kwietnia 1689 r.	455
4. List prymasa Michała Radziejowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego na sej- miki relacyjne – Radziejowice, 4 maja 1689 r.	457
5. Informacje o sejmiku w liście Wojciecha Konstantego Brezy wojewody ka- liskiego do Marcina Zamoyskiego podskarbiego wielkiego koronnego – Ludomy, 21 maja 1689 r.	458
6. Dwie manifestacje wniesione przez grupę szlachty w grodzie wschowskim w sprawie prób blokowania bezprawnego objęcia starostwa wałeckiego przez niepeł- noletniego Adama Opalińskiego wojewodzica łęczyckiego, z informacją o zerwaniu z tej przyczyny sejmiku relacyjnego w Środzie – Wschowa, 3 października 1689 r.	462
7. List grupy szlachty do sejmiku generalnego Prus Królewskich z informacją o zerwaniu sejmiku relacyjnego z powodu próby bezprawnego objęcia starostwa wa- leckiego – Wschowa, 28 listopada 1689 r.	464
45. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1689 r.	465
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o braku deputatów z województw poznańskiego i kaliskiego w spisie deputatów	465
46. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 5 grudnia 1689 r.	466
Sejmik zerwany.	
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznań- skiego i kaliskiego – Żółkiew, 30 października 1689 r.	466
2. List Jana III do urzędników na sejmiki – Żółkiew, 26 października 1689 r.	467
3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – 29 października 1689 r.	468
4. Kredens dla posła królewskiego na sejmik przedsejmowy – Żółkiew, 2 listo- pada 1689 r.	471
5. Mowa Jana Rydzyńskiego kanonika gnieźnieńskiego i poznańskiego, posła królewskiego na sejmik przedsejmowy w Środzie – Środa, [5 grudnia 1689 r.]	471
6. Mowa Rafała Leszczyńskiego wojewody poznańskiego na sejmiku przedsej- mowym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, [5 grudnia 1689 r.]	473
7. Mowa marszałka sejmiku, żegnająca posła królewskiego po zerwanym sejni- ku – Środa, [5 grudnia 1689 r.]	475
8. Fragment listu Gottfrieda Wernera sekretarza ambasady brandenburskiej w Warszawie do Fryderyka III elektora brandenburskiego w sprawie zerwanego sej- miku przedsejmowego w Środzie – Warszawa, 3 stycznia 1690 r.	476

47. Sejmik relacyjny w Środzie, 29 czerwca – 4 lipca 1690 r.	477
1. Deklaracja senatorów województw poznańskiego i kaliskiego na sejmie w sprawie podatków i terminu sejmiku relacyjnego – Warszawa, maj 1690 r.	477
2. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 lipca 1690 r.	478
3. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 lipca 1690 r.	481
4. Mowa Władysława Przyjemskiego kasztelanica kaliskiego na sejmiku relacyjnym województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 29 czerwca 1690 r.	484
5. Relacja z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, w dniach 29 czerwca – 4 lipca 1690 r.	487
6. List sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego do sejmiku Prus Królewskich – Środa, 4 lipca 1690 r.	492
7. Manifestacja marszałka sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego uczyniona w grodzie poznańskim – Poznań, 6 lipca 1690 r.	496
8. List barona Johanna Dietricha von Hoverbeck rezydenta brandenburskiego w Warszawie do Fryderyka III elektora brandenburskiego na temat ostatniego sejmiku relacyjnego w Środzie, deputacji stanów wielkopolskich do króla Jana III i kondycji Ligi Świętej – Warszawa, 22 lipca 1690 r.	493
9. Odpowiedź Jana III na poselstwo z sejmiku (fragment) – 1690 r.	495
48. Sejmik deputacki w Środzie, 11 września 1690 r.	498
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście do Jana Gotfryda Rösnera sekretarza miasta Torunia – Gdańsk, 27 października 1690 r.	498
49. Sejmik z limity w Środzie, 12 września 1690 r.	499
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o zerwaniu w laudum powtórnego sejmiku relacyjnego, zwołanego uniwersałem królewskim – Środa, 4 grudnia 1690 r.	499
50. Sejmik powtórny relacyjny w Środzie, 4 grudnia 1690 r.	499
1. Uniwersał Jana III, zwołujący powtórny sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego po zerwanym zgromadzeniu poprzedniego sejmiku relacyjnego z limity – Żółkiew, 30 października 1690 r.	499
2. Laudum powtórnego sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 grudnia 1690 r.	500
3. Instrukcja dana posłom do Jana III z powtórnego sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 4 grudnia 1690 r.	505
4. List Floriana Zdychowskiego marszałka sejmiku do Jana III z informacją o wysłaniu poselstwa – Środa, 4 grudnia 1690 r.	506
5. Relacja o sejmiku w liście Jana Łackiego kasztelana kaliskiego do Stanisława Antoniego Szczuki referendarza koronnego – Poznań, 4 grudnia 1690 r.	507
6. Informacja o poparciu sejmiku w konflikcie z miastem Poznaniem w liście Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski, do Jana III – Radlin, 9 grudnia 1690 r.	507

7. Postulaty przedstawione Andrei Santa Croce nuncjuszowi apostolskiemu w Rzeczypospolitej przez posłów sejmiku wysłanych do Jana III	508
8. Informacja o problemach z ważnością mandatów komisarzy sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego na Trybunał Skarbowy Radomski z listów z Żółkwi – 18 stycznia 1691 r.	509
51. Sejmik z limity w Środzie, 14 maja 1691 r.	510
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o zbliżającym się sejmiku w liście Jana III do Piotra Opalińskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Warszawa, 12 maja 1691 r.	510
52. Sejmik deputacki w Środzie, 10 września 1691 r.	510
Sejmik zerwany.	
1. Brak deputatów z województw poznańskiego i kaliskiego w wykazie deputatów	510
53. Sejmik ekstraordynaryjny za uniwersałem królewskim w Środzie, 12 marca 1692 r.	511
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik ekstraordynaryjny województw poznańskiego i kaliskiego – Lwów, 10 lutego 1692 r.	511
2. Laudum sejmiku ekstraordynaryjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 12 marca 1692 r.	513
3. Uniwersał Mikołaja Bardskiego marszałka sejmiku nadzwyczajnego województw poznańskiego i kaliskiego – Pietrzykowo, 17 marca 1692 r.	517
54. Sejmik z limity w Środzie, 16 kwietnia 1692 r.	518
1. Laudum sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego z limity – Środa, 16 kwietnia 1692 r.	518
55. Sejmik deputacki w Środzie, 15 września 1692 r.	522
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Informacja o wyborze deputatów z sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego w wiadomościach z Warszawy, 24 września 1692 r.	522
56. Sejmik z limity w Środzie, 16 września 1692 r.	523
Brak informacji o tym sejmiku – prawdopodobnie zerwany.	
57. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 19 listopada 1692 r.	523
Sejmik zerwany.	
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego – Pomorzany, 3 października 1692 r.	523
2. List Jana III do urzędników na sejmiki – Pomorzany, 3 października 1692 r.	525
3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Pomorzany, 3 października 1692 r.	525
4. List Jana Chryzostoma Pieniążka wojewody sieradzkiego na sejmiki przedsejmowe – 3 października 1692 r.	528
5. Informacje o sejmiku w liście Jana Łąckiego kasztelanica kaliskiego i posła królewskiego na sejmik przedsejmowy w Środzie do Jana III – 29 listopada 1692 r.	534

6. Informacje o sejmiku w liście prymasa Michała Radziejowskiego do Jana III – Skierniewice, 1 grudnia 1692 r.	534
7. Informacje o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Galeckiego kuchmistrza koronnego do Jana III – Bydgoszcz, 2 grudnia 1692 r.	535
8. Fragment listu barona Johanna Dietricha von Hoverbeck rezydenta brandenburskiego w Warszawie do Fryderyka III elektora brandenburskiego w sprawie do- bycia szabel na sejmiku przedsejmowym w Środzie i zalimitowania obrad w obawie przed ich zerwaniem – Warszawa, 6 grudnia 1692 r.	535
58. Sejmik relacyjny w Środzie, 25 maja 1693 r.	536
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego – Grodno, 26 lutego 1693 r.	536
2. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 25 maja 1693 r.	537
3. Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Galeckiego kuchmi- strza koronnego do Stanisława Antoniego Szczuki referendarza koronnego – Środa, 28 maja 1693 r.	542
4. Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Galeckiego kuchmistrza koronnego do Filipa Le Masson du Pont – Środa, 28 maja 1693 r.	542
5. Informacja o sejmiku w liście Franciszka Zygmunta Galeckiego kuchmistrza koronnego do królowej Marii Kazimiery – Września, 28 maja 1693 r.	543
6. Krótka informacja o sejmiku w wiadomościach z Warszawy – 2 czerwca 1693 r.	544
7. Uniwersał Jana Łąckiego kasztelana kaliskiego, wyznaczający termin popisu powiatu kaliskiego – Warszawa, 6 września 1693 r.	544
8. Popis pospolitego ruszenia powiatu kaliskiego – pod Kaliszem, 28 września 1693 r.	545
59. Sejmik deputacki w Środzie, 14 września 1693 r.	547
Sejmik prawdopodobnie zakończony wyborem deputatów.	
60. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 10 listopada 1693 r.	548
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznań- skiego i kaliskiego w Środzie, w dniu 10 listopada 1693 r. – Żółkiew, 1 października 1693 r.	548
2. List Jana III do urzędników na sejmiki – Żółkiew, 1 października 1693 r.	549
3. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Żółkiew, 1 października 1693 r.	550
4. List Jana III do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.	553
5. List księdza Pawła Choteckiego kanclerza chełmińskiego, kanonika i oficjała generalnego łuckiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – Litewni- ki, 20 października 1693 r.	553
6. List prymasa Michała Radziejowskiego do sejmiku województw poznańskie- go i kaliskiego – 1693 r.	558
7. List Stanisława Jana Jabłonowskiego kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego, do Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego, marszał- ka sejmiku – 1693 r.	559
8. List Stanisława Jana Jabłonowskiego kasztelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego, do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.	559

9. List Stanisława Witwickiego biskupa poznańskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.	562
10. List Konstantego Brzostowskiego biskupa wileńskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.	562
11. List Stanisława Małachowskiego wojewody kaliskiego do sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.	563
12. List Stanisława Małachowskiego wojewody kaliskiego do Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego – 1693 r.	564
13. List Jakuba Chalepińskiego starosty zwolenńskiego do sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego – 1693 r.	565
14. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 10 listopada 1693 r.	566
15. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego w Środzie, 10 listopada 1693 r.	570
16. Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego przy obejmowaniu funkcji marszałka sejmiku przedsejmowego w Środzie – Środa, 10 listopada 1693 r.	578
17. Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego, marszałka sejmiku, przy witaniu posła królewskiego na sejmiku przedsejmowym – Środa, 10 listopada 1693 r.	578
18. Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego przy zagajeniu kolejnego dnia obrad sejmiku przedsejmowego w Środzie – Środa, 10 listopada 1693 r.	579
19. Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego przy przystępowaniu do czytania instrukcji posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego w Środzie – Środa, listopad 1693 r.	580
20. Mowa Władysława Ponińskiego starosty wschowskiego, marszałka sejmiku na zakończenie obrad – Środa, listopad 1693 r.	580
21. Informacja o sejmiku w liście Andrzeja Przyjemskiego do Prokopa Jana Granowskiego starosty żytomierskiego – Drobnin, 27 listopada 1693 r.	581
22. Uniwersał Jana III, informujący o przyczynach niedojścia sejmowi – Żółkiew, 18 marca 1694 r.	582
61. Sejmik deputacki w Środzie, 13 września 1694 r.	584
Sejmik zakończony wyborem deputatów.	
1. Manifestacja Jakuba Bleszyńskiego kasztelana przemęckiego przeciwko nieobecny na popisie pospolitego ruszenia ziemi wschowskiej – Wschowa, 27 września 1694 r.	584
2. Popis szlachty na okazowaniu ziemi wschowskiej – pod Wschową, 27 września 1694 r.	585
3. Popis szlachty na okazowaniu powiatu kaliskiego – pod Kaliszem, 27 września 1694 r.	585
4. Manifestacja grupy szlachty w grodzie gnieźnieńskim przeciwko wyborowi rotmistrza na popisie pospolitego ruszenia powiatu gnieźnieńskiego i przeciw nieobecny – Gniezno, 1 października 1694 r.	586
62. Sejmik przedsejmowy w Środzie, 1 grudnia 1694 r.	588
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik przedsejmowy województw poznańskiego i kaliskiego do Środy, na dzień 1 grudnia 1694 r. – Warszawa, 26 października 1694 r.	588

2. List Jana III do prymasa Michała Radziejowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r.	589
3. List Jana III do senatorów na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r. ...	590
4. List Jana III do urzędników na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r. ..	590
5. List Jana III do posła do województw na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r.	591
6. Kredens dla posła do województw na sejmiki – Warszawa, 26 października 1694 r.	591
7. Instrukcja Jana III na sejmiki przedsejmowe – Warszawa, 26 października 1694 r.	591
8. Laudum sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 1 grudnia 1694 r.	596
9. Instrukcja dana posłom na sejm z sejmiku przedsejmowego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 1 grudnia 1694 r.	607
10. Informacja o sejmiku w liście prymasa Michała Radziejowskiego do Rafała Leszczyńskiego wojewody łęczyckiego, starosty generalnego Wielkopolski – Radziejowice, 31 grudnia 1694 r.	624
63. Sejmik relacyjny w Środzie, 26 maja 1695 r.	625
1. Uniwersał Jana III, zwołujący sejmik relacyjny województw poznańskiego i kaliskiego do Środy na dzień 26 maja 1695 r. – Warszawa, 28 kwietnia 1695 r.	625
2. Laudum sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 26 maja 1695 r.	626
3. Instrukcja dana posłom do Jana III z sejmiku relacyjnego województw poznańskiego i kaliskiego – Środa, 26 maja 1695 r.	629
4. Informacja o sejmiku w liście Wojciecha Konstantego Brezy wojewody poznańskiego do Jana III – Poznań, 30 maja 1695 r.	630
5. Rejestr szlachty na popisie powiatu gnieźnieńskiego i manifestacja w sprawie niestawiennictwa kasztelana gnieźnieńskiego na popis pospolitego ruszenia pod Gnieznem – Gniezno, 26 września 1695 r.	631
64. Sejmik deputacki w Środzie, 12 września 1695 r.	632
Sejmik zerwany.	
1. Informacja o zerwaniu sejmiku w liście Władysława Przyjemskiego do d'Arnau-da sekretarza królowej Marii Kazimiery – Środa, 12 września 1695 r.	632
2. Informacja o sejmiku oraz wynikach elekcji na pisarstwo ziemskie poznańskie w liście Adama Żychlińskiego do Jana III – Poznań, 4 listopada 1695 r.	633
Aneksy	
1. List Macieja Radomickiego kasztelana kaliskiego do Feliksa Aleksandra Lipskiego kasztelana sieradzkiego z informacją o zerwaniu sejmiku deputackiego w Środzie w dniu 15 września 1698 r. – Żerków, 5 października 1698 r.	635
2. List Macieja Radomickiego kasztelana kaliskiego do Feliksa Aleksandra Lipskiego wojewody kaliskiego z informacją o zerwaniu sejmiku relacyjnego w Środzie w dniu 15 września 1699 r. i zamieszanu po nominacji Lipskiego na województwo kaliskie – Żerków, 31 września 1698 r.	636

3. List Macieja Radomickiego kasztelana kaliskiego do Feliksa Aleksandra Lipskiego wojewody kaliskiego z informacją o sytuacji przed sejmikami deputackim i powtórny relacyjnym w Środzie w dniach 13 i 15 września 1700 r. – Żerków, 4 sierpnia 1700 r.	636
4. Dziennik sejmiku przedsejmowego w Środzie, 18-29 kwietnia 1701 r.	637
5. List prymasa Stanisława Szembeka do marszałków konfederacji partykularnych i marszałków wojskowych – Skierniewice, 27 marca 1716 r.	642
6. Instrukcja prymasa Stanisława Szembeka dana posłowi do marszałków konfederacji partykularnych i marszałków wojskowych – Skierniewice, 27 marca 1716 r.	643
7. Informacja o zerwaniu sejmiku deputackiego w Środzie w dniu 10 września 1731 r. w wiadomościach z Warszawy, z 20 września 1731 r.	644
Ilustracje	645
Indeksy	659
Indeks osób	661
Indeks geograficzny (poszerzony o hasła rzeczowe, zawierające desygnaty geograficzne) ...	679

W serii „Staropolski Parlamentaryzm” ukazały się dotychczas:

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1696-1732, wyd. M. Zwierzykowski, Poznań 2008, Wydawnictwo Poznańskie, ss. XVI, 1202, il.

M. Zwierzykowski, *Samorząd sejmikowy województw poznańskiego i kaliskiego w latach 1696-1732*, Poznań 2010, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 445, il.

R. Kołodziej, M. Zwierzykowski, *Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej / Bibliography of the parliamentary system of the Nobles' Republic*, Poznań 2012, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 210.

R. Kołodziej, „Ostatni wolności naszej klejnot”. *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego*, Poznań 2014, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 714.

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1733-1763, wyd. M. Zwierzykowski, Warszawa 2015, Wydawnictwo DiG, ss. XXI, 986, il.

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668-1675, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamiński, Poznań 2018, Wydawnictwo Naukowe UAM, ss. XXI, 674, il.

W przygotowaniu:

Akta sejmikowe województwa bełskiego. Lata 1572-1668, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, przy współpracy A. Kamińskiego.

Akta sejmikowe województwa bełskiego. Lata 1668-1717, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, przy współpracy A. Kamińskiego.

Akta sejmikowe województwa bełskiego. Lata 1718-1772, wyd. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, przy współpracy A. Kamińskiego.

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1633-1668, wyd. I. Kraszewski, M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamiński.

ISBN 978-83-232-3399-2

